DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Met Bijdragen van de Heeren:

J. VAN DER BAAN; Prof. J. BADON GHIJBEN; Mr. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; Prof. P. O. V. D. CHIJS; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Ds. G. DOEDES; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES, Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; Prof. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG, JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAËLS; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; S. F. KLYNSMA; Ds. J. C. KOBUS; J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WZN.; Mr. J. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; J. J. NIEUWENHUIZEN; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R. C. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJK; Ds. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. C. H. SCHNEITHER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING; Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

ACHTSTE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1858.

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij Ipenbuur & van Seldam.

't Zal wel gaan, als 't begint te gaan.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Die 't beter weet, mag het zeggen.

VRAGEN.

1. — *Anakreontische vragen* (vgl. Vr. 347, 379, 409).

Ode 1, vs. 1—4.

Θέλω λέγειν 'Ατρείδας,
θέλω δὲ Κάδμον ἄδειν.
ά βάρβιτος δὲ χορδαῖς
"Ερωτα μοῦνον ἠχεῖ.

Hoe kunnen de 2 eerste regels van dit stukje gevoegelijkst verstaan worden; hangende en conditioneel, alsof er het partiekeltje εἰ of ἐὰν vóór stond? of mag men dat θέλω eveneens opvatten alsof er geschreven ware ἔθελον? of eindelijk, zijn de aangehaalde verzen, zonder dien omslag, op eene geleidelijke en genoegzaam bevredigende wijze uit te leggen?

Ode 8, vs. 7—9.

ἐπεκερτόμουν δὲ παῖδες,
ἁπαλώτεροι Λυαίου,
δακετυμά μοι λέγοντες.

Hoe is dat ἁπαλός op te vatten en te verklaren; *teeder, zacht, fraai, bevallig, schoon?* of *vrolijk, dartel, weelderig, levenslustig, spotziek?* Beide beteekenissen slaan vrij goed op BACCHUS: doch welke verdient alhier de voorkeur, met het oog op het gedrag der knapen volgens den 7den en 9den regel? of zoude men soms, de echtheid van het woord betwijfelende, eene gepaster uitdrukking weten?

Fragment van Saffo.

Κατθανοῖσα δὲ κείσεαι·

't Grootste gedeelte der gewis voortreffelijke, ofschoon uiterst scherpe en bijtende Ode, waarvan dit fragment een gedeelte heeft uitgemaakt, is verloren gegaan: bovendien heeft dat kleine overschot nog niet eens in zijne oorspronkelijke volkomenheid tot ons mogen komen. Immers de 2de en 3de regel schijnen eenige kritische hulp te behoeven, om met juistheid weêr te geven wat de dichteres bedoelde. — Ook de woorden ἀφανὴς in den 5den, ten minste πέδαυρον en ἐκπεποταμέναν in den 7en en 8en versregel zullen wel verandering behooren te ondergaan, om regt verstaanbaar te worden. — Mogt de een of ander onzer geleerden er zijn vernuft op gelieven te scherpen! 't Kostelijk reliek verdient het wel.

Dr. J. TH. BÜSER.

2. — *Florilegium van Swertius.* De Marquis DE ST. SIMON spreekt in zijn werk over de Hyacinthen van een *Florilegium* van SWERTIUS, gedrukt te *Arnhem* in 1620, waarin, onder andere, veertig soorten van enkele Hyacinthen moeten zijn afgebeeld. Ik vind dit boek anders nergens vermeld. — Kan iemand mij ook eenige bijzonderheden hieromtrent mededeelen, of mij zeggen, waar er thans een exemplaar van te vinden is?

LAGE.

3. — *Etruscisch-Phoenicisch kompas in 't Museum te Florence.* In verband met onze beschouwing van Sir WILLIAM BETAM's *Etruria-Celtica* (*), staat ons ééne zaak te vermelden, die ons als allermerkwaardigst getroffen heeft. Er bevindt zich namelijk, in het Museum te *Florence*, een bronzen Etrusco-Phoenicisch zeekompas van acht punten, met een Medusahoofd in het midden. Daaromheen loopt een opschrift, door BETHAM overgezet met de woorden: *In den nacht, op eene reis uit of t'huis, in (bij) altijd gelukkig zeilen in helder weêr, is de koers van gaan bekend.* De vier hoofdstreken loopen spits toe, de tusschenwindstreken zijn stomper; doch het Medusahoofd, op zulk eene plaats, maakt onze bevreemding gaande. Niets, in geheel de heidensche mythologie, brengt ons meer in de war, dan dit beminnelijke monster, met haar slangenhair en vleugels, en vlammige straalkroon. Welligt zou, bij naauwkeurige be-

(*) *Etruria-Celtica: Etruscan Literature and Antiquities investigated; in which the Language of that ancient and illustrious People is compared and identified with the Iberno-Celtic, and both shewn to be Phoenician.* By Sir WILLIAM BETHAM, Ulster King at Arms. V. P. R. D. S., F. A. S., etc. etc., author of various historical and archaeological works. 2 vols. 8°. *Dublin*, P. D. HARDY and Sons: *London*, R. GROOMBRIDGE; BOONES.

schouwing, dit overblijfsel met zijnen zeestarvorm, tot oplossing der verborgene geheimenissen kunnen bijdragen."

Zoo schrijft de *Literary Gazette for* 1842, p. 911. *Ons* bevreemdt een kompas, in zulk een' tijd. Wij weten wel, dat wij hier aan geene magneetnaald mogen denken, maar toch.... een *kompas!* Is dit voorwerp werkelijk datgene, waar men het voor houdt? Is het echt? Waar vindt men het beter beschreven, uitgelegd en afgebeeld? Wij hebben het werk van BETHAM niet.

En is het Medusahoofd ook de *zonnegod*, met stralenglans? Dit komt, onzes oordeels, bij *windstreken* beter te pas.

J. H. VAN LENNEP.

---

4. — *Comes Palatinus Caesarinus.* Deze titel werd door den Duitschen Keizer FERDINAND in 1627 te *Praag*, aan een' Doctor in de Regten, ten eeuwigen dage, voor hem en zijne nakomelingen verleend. —Was dit een adellijke titel of niet?

---

5. — *Senior Scholarcha* en administrateur van de kerk van den jongen St. Pieter, te *Straatsburg*, omstreeks 1640.

Kan iemand eenige inlichtingen omtrent deze betrekking mededeelen?

---

6. — *Van lazuur met een arm.* Van lazuur met eene wolk uit de linkerzijde van het schild komende. Uit deze wolk steekt een geharnaste regterarm, een doodsbeen in de gesloten vuist houdende. — Uitgenomen het schild, zijn de kleuren of metalen der overige figuren niet te bepalen. Boven het schild staat een helm, en daarboven, als helmteeken, de arm met het doodsbeen. Zou iemand eenige inlichtingen kunnen geven aangaande dit wapen, en aan welke familie dit behoort?

---

7. — *Pluggedansjes.* De Schout-bij-nacht STAVORINUS verhaalt in het 1e deel zijner *Reize van Zeeland*, enz., gedaan in de jaren 1774—1778, bl. 111 en 112, het volgende staaltje, hoe men zich, tijdens zijn verblijf te *Samarang*, op partijen vrolijk maakte: »Bij gelegenheid van dit feest, dansten twee Ouderlingen van de gemeente van *Samarang*, namelijk de Fiscaal en de Luitenant van de Artillery, een Pluggedansjen, bekend onder den naam van het *Haagsche Officiertjen*, om het gezelschap wat te vermaken."

Men vraagt: wat is een pluggedansjen, en wat was dat »Haagsche Officiertjen", waarover de zedige vlootvoogd eenigzins geërgerd scheen: toch geen *quadrille des lanciers?*

Majoor K.

---

8. — *Toernooijen en glavien.* In welk werk kan ik de beste beschrijving vinden van een toernooi, in eene der Noord-Nederlandsche steden gehouden, en waar de sterkte opgegeven, die gewoonlijk de glavien of lansen — de benden, die, of het gevolg, dat de baanderheeren en ridders te velde bragten — hadden?

Majoor K.

---

9. — *Terningen en terlingen.* In de schutmeesters rekening van SWEDER DE VOECHT, 1480, voorkomende in de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, zesde jaargang, vindt men, onder andere, aangeteekend: »Item van 1m ijzeren terningen in haecbuscloten te gieten," enz. en »van hondert terningen die men in serpentgenen cloten goet, xxvij pont wegens," enz. Voorts in de bekende ordonnantie op de zeevaart van Keizer KAREL den Vde, 1549, te vinden als bijlage achter het 2de deel van *Hollands Rijkdom*, door LUZAC, art. IV, wordt de uitrusting van schepen van verschillend charter bepaald, en onder de munitien treft men aan: »Hagelgeschut, Vierwerck, IJseren, Terlingen, Darden, enz." Nu is het blijkbaar dat hier de comma tusschen IJseren en Terlingen te veel is, men vraagt: wat zijn ijzeren terningen of terlingen?

Majoor K.

---

10. — *Hendrik van Schuylenburch.* Ik bezit een' brief, geteekend HENDRIK VAN SCHUYLENBURCH, 28 Julij 1744, handelende over polderzaken van *Zuid-Holland.* Hij schijnt Regent van eene der steden aldaar (vermoedelijk van *Gorinchem*) te zijn geweest. Wie was hij?

N. Q. S.

---

11. — *Karel, Erfprins van Denemarken en Noorwegen.* Wie was KAREL, die zich in 1707 noemde: »CHARLES par la grace de Dieu Prince héréditaire de Danemarc, Norweghe, etc. Duc de Sleswic-Holstein, de Stormarn et de Ditmarchen Conte d'Oldenburg et de Delmenhorst, etc. etc."? Was hij de in 1680 geboren CAROLUS, zoon van CHRISTIAAN V, Koning van *Denemarken* en *Noorwegen* en broeder van Koning FREDERIK IV? Maar vanwaar dan zijn titel van *Erfprins*, daar aan gezegden Koning FREDERIK reeds in 1699 een zoon was geboren, die in 1707 nog leefde? — En vanwaar dan KARELS aanspraak op het toenmalig Bisdom, thans Vorstendom, *Lubeck*, van welke aanspraak hij den 19den Julij 1707 door bemiddeling van den Koning van *Engeland*, en van de Staten-Generaal der *Nederlanden*, afstand deed ten behoeve van zijnen neef (*sic*) Hertog CHRISTIAAN AUGUST, door hem genoemd *Administrateur de Sleswic?* Genoemde CHRISTIAAN AUGUST was immers zoon van CHRISTIAAN ALBERT, Hertog van *Holstein-Gottorp*, welk huis reeds vóór het jaar 1600, het bestuur over het Bisdom *Lubeck* uitoefende? Immers de jongere zonen van

dat huis waren *Bisschoppen* en *Coadjutoren* van gezegd zoogenaamd Stift, waarvan *Eutin* de hoofdplaats is?

Engeland nam op zich om aan Prins KAREL voor dien afstand jaarlijks £ 4000 te betalen en de *Vereenigde Nederlanden* 4000 Kroonen (*Ecus, monnoye de Hollande*). —Wat hadden de *Vereenigde Nederlanden* met die zaak te maken? N. Q. S.

12. — *Schilders-anachronismen.* In *Notes and Queries* van 7 Februarij 1857, bl. 115, worden eenige *schilders-anachronismen* opgegeven. Daarbij worden ook een aantal schilders van de Hollandsche school genoemd, die in hunne voorstellingen de tijden niet getrouw zijn gebleven. Zij zijn: DE VOS, HEMSKIRK (!), BREUGH (!). Verder leest men: »Een ander Hollandsch schilder teekende ABRAHAM, op het punt van ISAAC dood te schieten met een kavalerie-pistool, terwijl een engel het zundgat bevochtigt door eene zeer menschelijke daad." — Welk schilderstuk en welke schilder wordt hier bedoeld? En is de voorstelling een ernstig stuk of eene, hoezeer dan ook ongepaste caricatuur?

PHILO-INDICUS.

13. — *Indië en de Schilderkunst.* Het heeft mij steeds verwonderd, dat in *Nederlands Indië* de liefhebberij voor de *schilderkunst* zoo weinig ontwikkeld is. Bij geen enkel particulier vindt men een schilderstuk van eenige waarde. De eenige verzameling van schilderijen is in de vergaderzaal der Indische Regering op het paleis van *Weltevreden*. Deze verzameling bevat de portretten van al de Gouverneurs-Generaal van *Nederl. Indië*, met uitzondering van dat van den Heer Mr. ALBERTUS JACOBUS DUYMAER VAN TWIST. Misschien is dit echter nog te verwachten. Voorts vindt men daar de portretten van eenige Stadhouders en hunne gemalinnen, dat van *Lord* MINTO, die van Z. M. WILLEM I, WILLEM II en WILLEM III, en eenige voorstellingen van zeegevechten. Soms wordt wel de opmerking gemaakt, dat het zonderling is, dat de portretten van *Sir* THOMAS STAMFORD RAFFLES en van JOHN FENDALL aan de verzameling ontbreken. Deze verzameling bevat vele schoone stukken, die vooral te beter te waarderen zijn, sedert de schilder des Konings, *Radin* SALEH, ze heeft gerestaureerd. Jammer echter, dat het lokaal, waarin zich de schilderijen bevinden, volstrekt niet daarvoor geschikt is. Het bestaat uit eene zaal en twee kamers. De zaal is lang en van goede evenredige hoogte en breedte, maar het licht valt alleen door de ramen, die vlak over de portretten zijn, zoodat men zeer veel moeite heeft om een gezigtspunt te vinden, vanwaar men de stukken behoorlijk kan onderscheiden. Voorts heeft de zaal volstrekt niets schoons; zij is smakeloos, zelfs gemeen geverfd; er staan stoelen in, die een eenvoudig particulier niet in zijn huis zou dulden, de vensters zijn behangen met wit katoenen gordijnen, afgezet met rood katoenen draperiën, terwijl de portretten hunner Majesteiten half verborgen zijn achter blaauw katoenen gordijnen, afgezet met *valsch goud galon!*

Ziedaar alles wat men voor de schoone schilderkunst in *Indië* over heeft. Het is bedroevend; maar dikwerf heb ik mij afgevraagd, waarom niet jeugdige schilders van talent naar *Indië* komen, om de onbeschrijfelijke schoone natuur dezer landen, of de eigenaardige toestanden van het volk op het doek weder te geven. Zulke stukken, met talent volbragt, zouden niet alleen in *Indië*, maar ook in *Europa* gretig tegen goede prijzen gekocht worden. Dat men hier geene goede schilderstukken bij particulieren aantreft, is niet toe te schrijven aan minachting van de kunst, maar eenvoudig daaraan, dat zij er niet zijn, met uitzondering van een paar fraaije stukken van *Radin* SALEH, waarvoor hij ook goede prijzen gemaakt heeft.

Behalve een stuk van den schilder PAYEN, is mij in *Nederland* geene schilderij bekend, die op Indische toestanden of natuurtooneelen betrekking heeft. Ik stel er echter belang in te weten, welke stukken van dien aard in *Nederland* te vinden zijn, en eene opgaaf daarvan in dit geacht Tijdschrift zal mij veel genoegen doen.

PHILO-INDICUS.

14. — *Historische schilderij te Leeuwarden.* In *de Geuzen, uitgegeven door* BILDERDIJK, *'s Hage*, 1826, in het 2de deel, *de Ophelderingen*, bl. 19, staat: dat VAN HAREN bij geval te *Leeuwarden* in een' winkel boven de toonbank eene schilderij gevonden heeft, waarin 's lands gesteldheid van zaken, sedert het begin van de Beroerten tot in het midden van 1572 verbeeld werd. De schilderij moet van een kunstrijke, poëtische vinding geweest zijn. In een gedeelte van de schilderij moeten zich bevonden hebben aangezigten van Nederlanders en Spanjaarden, luisterende naar het pleidooi, dat VIGLIUS VAN AYTA doet, ter gunste van den Burgemeester VAN STRAALEN, die teregt wordt gesteld. Deze waren waarschijnlijk alle naar het leven genomen of naar familieportretten geschilderd. Bijna alle die Nederlanders moeten tot de Geuzen behoord hebben. Zou iemand ook kunnen zeggen waar deze schilderij is? T.

15. — *Paulus Merula.* Zou iemand mij ook kunnen zeggen, of er van de 5 kinderen van dezen Leidschen Hoogleeraar nog nakomelingen zijn? T.

16. — *Lichtgevende eigenschap der Katteharen.* Ik meen opgemerkt te hebben, dat de lichtgevende eigenschap der katteharen, eerder aan de phosphorische natuur van het kattengeslacht toe te schrijven is, dan aan eene electrische werking. Daar het algemeen gevoelen deze eigenschap aan electriciteit toeschrijft, wordt aan de physiologen in bedenking gegeven om dit punt chemisch te onderzoeken. S. V. D. N.

17. — *R. - J. de Nerée.* Uiteenloopend zijn de onderwerpen van zijnen mij bekenden letterarbeid. Zoo schreef hij, in 1607, een treurspel: *Le Triomphe de la ligue*; in 1610, tijdens de Remonstrantsche en Contra-Remonstrantsche kerkgeschillen, een *Tractaet ofte Alghemeijnen Inventaris: Waer inne verhandelt ende vertoont worden alle de groote swaricheden die ons uijt de hedendaechsche Schriften ende Disputatien ontstaen, enz.*, dat hij aan Prins

MAURITS opdroeg; en in 1611 vertolkte hij, in Fransche verzen, de *Minnedichten van* HOOFT. Wie was R. - J. DE NÉREE?

J. L. A. I.

18. — *Hendrik Geldorp.* Onder het pseudoniem van GRATIANUS VENERUS, heeft HENDRIK GELDORP in 1558 uitgegeven: D. RUARDUS TAPPART, *Enchusani, haereticae pravitatis primi et postremi per Belgium inquisitoris apotheosis;* waarvan in 1600 eene vertaling het licht zag, getiteld: *De hemelvaart des eersten ende oversten vervolger der Christenen in Nederlant,* RUART TAPPER, enz. Mede is van hem bekend: *Van dē armen toe onderholden....* JOHANNIS LODOVICI VIVES *twee boeken. Uit den Latijn deur* HENDRIK GELDORPIUM. *Thantwerpen bij* WILLEM SILVIUS, 1566, in 8°. *Met privilegie.* Wie was HENDRIK GELDORP?

J. L. A. I.

[Over het geslacht GELDORP is reeds gehandeld, NAV. V. bl. 123; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxiii en lxxxiv. De daar vermelde Predikant HENRICUS GELDORP werd in 1600 geboren en kan derhalve de door J. L. A. I. bedoelde niet zijn.]

19. — *Eerste typographische voortbrengselen.* Kan men *met zekerheid* bepalen, welk typographisch voortbrengsel *onmiddellijk* na die door LAURENS COSTER geleverd, in *Nederland* het licht heeft gezien; en den titel opgeven van het *eerste* in *Nederland* met *naam van stad, drukker* en *jaartal* gedrukte boek, zoo als de Duitschers *met zekerheid* kunnen bepalen van het *Maintzer Psalterium*, hetwelk op den 14den Augustus 1457, door FAUST en SCHÖFFER in folio is uitgegeven?

J. L. A. I.

20. — *Livius met voorberigt van Erasmus.* De uitgave van LIVIUS, gedrukt te *Maintz*, bij J. SCHÖFFER, 1518, in folio, bevat een voorberigt van ERASMUS, waarin deze de eer van de drukkunst in de stad *Maintz* te hebben uitgevonden toeschrijft aan FAUST. Men zal mij bijzonder verpligten met na te vorschen, of genoemd voorberigt ook in eenige in *Nederland* gedrukte uitgave voorkomt, of in het Nederlandsch vertaald is.

J. L. A. I.

21. — *Avondmaalgangers te Antwerpen.* De Heer GÉNARD zegt in een *Notice sur* JACQUES JORDAENS (*), dat deze Antwerpsche schilder in 1671 (dat waarschijnlijk het jaar is van zijnen overgang van de Roomsche tot de Hervormde kerk) voor de eerste maal, op 78jarigen leeftijd, tot het Avondmaal werd toegelaten. Het bewijsstuk, dat hij in zijn geheel opgeeft, luidt aldus:

Namen der persoonen die na vertooninge van behoorlicke kerkelicke attestatien of oock wel na voorgaende gesonde belijdenis hares geloofs van de waerde leden des Kerckenraets van den Olijfberch toe gestaen is te verschijnen aen CHRISTI *heilige tafel in het ghebruijck van sijn heilich en hoogwaerdich avondtmael,* A°. 1671.

Volgen nu de namen, waaronder men, behalve dien van JORDAENS, de volgende aantreft: VAN BRAKELEN *met sijn huisvrouw;* — VAN DEN HEUVEL *met sijn moeder;* — HOOFT; — *Mevrouw* RAM *en haer dienstmaecht;* — *Sinjr.* VAN GANGEN; — PAULUS VAN PROVIJN, *de jonge;* — FRANCO VROMANS; — SIMON DE ASSIGNY; — ANNA KOPPENOLLE, enz.

Wie kan meerdere inlichtingen aangaande deze personen geven? M°.

(*) Geplaatst in den *Messager des Sciences Hist.*, voor 1852. De schrijver teekent nog in eene noot aan, dat, sedert het jaar 1659, jaarlijks eene lijst werd opgemaakt van de namen van al de Hervormden van *Antwerpen*.

22. — *Waisarium.* De oudheidkundige RAEPSAET citeert in *Oeuvres complètes*, t. III. p. 353, de woorden: »Rex PIPINUS in quatuor partes comitis scaritos ad perquirendum *Waisarium* misit." Hoe vertalen of verklaren onze geleerden dat *Waisarium?*

BH'.

23. — *Weha-dinc.* Wat is wel de woordbeteekenis van *Weha-dinc* in het navolgende citaat van GRAFF, *Altd. Sprachschatz*: »De pugna duorum quod *Weha-dinc* vocant." Dat hier het tweegevecht bedoeld wordt is duidelijk; maar wat is de kracht, de beteekenis des woords? BH'.

24. — *De schaar.* In het werk van Dr. WESTERHOFF, *de Kwelderkwestie*, zegt Z. Ed. bl. 8, onder de aanteekeningen: »Een mijner vrienden verzekerde mij, dat hij zich herinnerde, vroeger ergens een werk gezien te hebben met platen, op welke verschillende symbolische strafoefeningen werden voorgesteld, en op welke hij ook voorgesteld gevonden had *het dragen van eene zeer groote tot aan den grond afhangende schaar*, met een draagband om den hals vastgemaakt. Ook had hij in hetzelfde werk een persoon afgebeeld gevonden, welke een afbeeldsel van eene *schaar* op eene der mouwen gedragen had." Wie kan mij dat werk met afbeeldingen opgeven of aanwijzen? BH'.

25. — *Geslacht Uytenbogaert.* Bestaat er eene geslachtlijst der familie, waaruit JOHANNES UYTENBOGAERT is gesproten? Of is die geslachtlijst op te geven? C^2.

26. — *Mr. Antonius Buyser en Mr. Johan Bogaert.* Wat is er van deze beide mannen bekend, bij wie de bekende JOHANNES UY-

TENBOGAERT zijne eerste regtsgeleerde opleiding genoot? C².

27. — *Nicolaus de Frisia.* In KIRCHHOFF, *die Handschriftenhändler des Mittelalters*, Leipz. 1853, vond ik op bl. 137 melding gemaakt van eenen NICOLAUS DE FRISIA, alias *de Bolsvardia.* Blijkens het daar aangehaalde slot van een handschrift, was hij in 1427 student te *Oxford:* »Explicit conflatus FRANCISCI DE MARONIS finitus per manus NICOLAI DE BODELSWERDIA, anno Domini 1427, in vigilia S. Barbarae Virginis, tum temporis Oxoniae Studentis." Ook komt hij voor in een handschrift van SUETONIUS, waar aan het einde staat: »NICOLAUS DE FRISIA, alias *de Bolswardia*, librarius transscripsit."

Wie weet meer van dien NICOLAUS DE BOLSWARDIA? ὑπερβόρειος.

28. — *Naturen-bloeme ten behoeve van Floris V.* De Heer W. J. HOFDIJK zegt in zijn werk over de *Nederl. Letterkunde*, bl. 60: »Ook bewerkte hij (JACOB VAN MAERLANT) op aanzoek van den Zeeuwschen ridder NICOLAES VAN CATS, ten behoeve van Hollands Graaf FLORIS *de Vijfde*, het *Liber rerum* van THOMAS CANTIPRATANUS, onder den naam van *Bestiaris* of *Naturen-bloeme* enz." Ook wij gelooven dat met HOFDIJK; maar vragen desniettemin, waar is het bewijs, waarop ZEd. zoo stellig zeggen kan, dat dit *ten behoeve van Hollands Graaf* FLORIS V geschiedde? Draagt het werk zelf daartoe eenig gegrond bewijs bij? DAMNUM.

29. — *Inquisitie in de XIIIde eeuw.* »De oorlog tegen de ongeloovigen (de kruistogten) wekte den geest van onverdraagzaamheid op," zegt ROYAARDS, en hij voegt er bij: »Wat beproefd was tegen de Mahomedanen zocht de kerk vervolgens ook tegen de ongeloovigen in eigen' boezem, tegen de ketters, die ongeloovigen aan de kerk! uit te oefenen. Hieruit ontstond aan het einde van dit tijdperk de *inquisitie*, die zich vervolgens krachtig openbaarde. Wat zij vermogt, toonde reeds in de XIIIde eeuw een KOENRAAD VAN MARBURG ook hier te lande enz." (Zie ROYAARDS, *Geschiedenis van het Christendom in Nederland*, dl. I. bl. 241.)

Weet iemand mij ook van dien KOENRAAD VAN MARBURG of van de Inquisitie in de XIIIde eeuw in *Nederland* nader te berigten? De vrager meent, dat er in die eeuw in *Utrecht* ketterbranden heeft plaats gehad. Waar kan men daarover nader inlichting vinden?

DAMNUM.

[Over KOENRAAD VAN MARBURG zie men GIESELER, *Kirchengesch.*, Th. II. Abth. II. p. 583—585, en de schrijvers daar aangehaald.]

30. — *Bijdragen voor de belegerden te Maastricht* 1679. »Alzoo bij den goetwilligen ende alle goede patrioten nijet behoort nagelaten te worden alle mogelicke wegen ende middelen, een ijegelick in syn regard nae syn gesteltenisse ofte gelegentheijt te soucken, aen te wenden ende in t' werck te stellen, die eenigtsins zoowel tot wederstant, afbreuk ende crenckinge van die vijanden des gemenen vaderlants ende welvaert als insonderheijt totte ontset der belegerde stadt van *Maestricht* zoude mogen dienen: Immers dat aengemerckt de groote lofwaerdige vroomicheijt, stantvasticheijt ende getrouwicheijt bij den burgeren soldaten ende anderen binnen *Maestricht* in de belegeringe verscheijden stormen ende jegens t' ongehoorde gewelt der gemene vijanden soo ridderlick betoont ende bewesen, men deselve nijet alleenlick en behoort te verlaeten, mair oick als andere lidtmaten des vaderlants ende medestanders in de gemene sake voor Godt ende de werelt gehouden ende verbonden is te doen, ende metter daet te bewijsen alle mogelicke hulp ende bijstant tot gewis ontset ende verlossinge, soe ist dat wij ondergescreven, omme ons onzer conscientie ende plicht in desen te quijten, uijt onsen vrijen en goeden wille belooft ende verbonden hebben, beloven ende verbinden bij desen totte betalinge van de ruijteren, ende knechten, die men tot wederstant van t' gewelt der voors. vijanden hulpe ende verlossinge der voors. van *Maestricht* sal gebruicke, te contribuere voor eenen tijt van twee maenden alle maent sooveel als elck van ons met sijn gewoonlicke signature ofte hantscrift ondergeschreven heeft, te betaelen in handen van alsulcken penninckmr. als binnen elcke stede ofte plaetse van *Hollandt*, dair deser zaicke geordonneert sal worden onder eedt ende cautie van dairaff behoorlick te verantwoorden, sonder eenig salaris dairvan te genijeten, mits, dat in dese goetwillige contributie oick regardt zal genomen worden op degenen, die dairtoe versocht zijn, sonder redenen ofte billicke onschult hen dairinne onwillig sullen maken, om in andere contributie den goetwilligen dairtegen te recompenseren ende haire goetwilligheijt te laeten genijeten. — Gedaen in den Haege den XXIIII ende andere dagen des maents Junij anno XV^{c} negen ende tzeventig."

Deze bovenstaande acte vond ik in het Archief der stad *IJsselstein*. Ze doet mij vragen, of hieromtrent iets naders bekend is, en of in meer steden dergelijke overeenkomsten zijn aangegaan? H. R. D. B.

31. — *Mopshonden.* Wat is de oorzaak dat het echte ras der mopshonden verdwenen is, en, zoo er nog een enkele mogt bestaan, weet iemand dien aan te wijzen? H. v. C.

32. — *Opene zee aan de Noordpool door een' Nederlander ontdekt.* Er bestaat eene *Geschiedenis van het Koninklijk Genootschap van Londen, tot de Verbetering van natuurlijke kennis*, door Dr. BIRCH, in vier deelen, 4°. 1756. Daarin komt, onder andere, het volgende voor:

»*Vraag* [aan den Heer GREY, die in *Groenland* was geweest]. »»*Hoe digt is het bekend, dat iemand bij de Noordpool gekomen is?*" " *Antwoord:* »»Hij zeide mij eens, op de kust van *Groenland*, een' Hollander ontmoet te hebben, die zwoer, dat hij op een' halven graad van de Noordpool geweest was, en hem zijn journaal gewezen had: iets, dat ook door zijn' stuurman getuigd werd: waar zij geen ijs noch land, maar allemaal water gezien hadden." " Er wordt pittig bijgevoegd: »dit schijnt ongeloofelijk." — Zoo meldt mij de *Literary Gazette for* 1836, p. 146.

Kan men ook nagaan, wie die Nederlander geweest is?

J. H. VAN LENNEP.

33. — *Begijnen.* Welke is de oorsprong van dezen naam? PR.

[Vgl. Dr. RÖMER, *De kloosters en abdijen in Holland en Zeeland*, in de *Werken der Maatsch. van Letterk.* Nieuwe reeks, dl. VIII, 1e st. bl. 234—236.]

34. — *Loer, iemand een loer draaijen.* Van waar dat spreekwoord? PR.

35. — *Baccalaureus*, Fr. *bachelier*, Eng. *bachelor*, naam aan hem gegeven, die in de eene of andere faculteit aan eene hoogeschool gepromoveerd is. Vanwaar komt die naam? PR.

36. — *Rouw dragen.* Bij verschillende volken wordt dit door verschillende kleuren aangeduid. In *Polen* is die kleur rood of violet, bij de Arabieren blaauw, bij de Romeinen en, ook in vroegere eeuwen, bij de Franschen wit, tegenwoordig bij de meeste volken van *Europa* zwart. Wat moeten die kleuren beteekenen, en zijn er ook nog andere als teekenen van rouw in gebruik? PR.

37. — *Van Zompeel te Oversween* (*Overveen?*). Volgens den Marquis DE ST. SIMON (*des Jacinthes* etc.) een kweeker van Hyacinthen in de 18de eeuw. Is er iets naders van hem bekend, en waar waren zijne tuinen gelegen?

LAGE.

38. — *Cock, bloemenliefhebber in de* 18*de eeuw.* De Marquis DE ST. SIMON geeft op de 10e plaat van zijn werk over Hyacinthen, de afbeelding van eenen Hyacinthenbak, zoo als die door een' liefhebber van dien tijd geplant werd, met het opschrift: »Couche d'un amateur (Mr. COCK)." Is er ook iets meer van dezen man bekend? LAGE.

39. — *De groene liverij des duivels.* In het vijfde bedrijf van den *Lucifer*, zegt de aartsengel URIEL, berigt gevende van den slag:

»*Hij* (LUCIFER) ... *steeg te wagen,*
Omringd van zijn staffiers en groene liverijen."

Wat mag de reden zijn, waarom de dichter aan de afvallige engelen de groene kleur toekent? Ik heb hier van mij zelven niets dan een paar gissingen. De eene is, dat het groen de kleur der slang is, en dus der onopregtheid; de andere, dat VONDEL, of dien hij navolgt, het oog gehad heeft op die geheimzinnige beeldspraak, waardoor ieder der hemellichten aan een metaal geëigend is, wat vooral in de taal der Alchymisten plaats vond: waarin de zon het goud, de maan het zilver, SATURNUS het lood, MARS het staal enz. beteekent. In deze rij is VENUS (LUCIFER) het koper, aan welk metaal de groene kleur eigen is (*).

Weet iemand mij iets mede te deelen, waardoor òf deze gissingen vervallen, òf de eene of de andere tot zekerheid wordt?

JOH. RUD. STEINMETZ.

40. — *Vondels Lucifer.* VONDEL en MILTON beiden stellen een verband tusschen den afval van een deel der engelen, en de schepping en den val des menschen. Dit verband is echter niet hetzelfde bij beide dichters. Wel zijn het bij beiden de gevallen engelen, die den mensch verleiden, maar bij VONDEL was ADAM reeds geschapen toen de engelen opstonden, en was het de afgunst over de aangekondigde verheffing van diens zonen, die tot de weêrspannigheid der hemellingen aanleiding gaf. Bij MILTON zijn de engelen reeds verslagen door den Messias, wanneer deze de aarde en den mensch schept, en was het de wraakzucht dier ter hel gedoemde magten, die hun ADAMS ongehoorzaamheid deed bewerken. Het schijnt ondanks dit verschil, waaruit de onafhankelijkheid der beide dichters van elkander blijkt, dat hier een welligt middeleeuwsch voorbeeld ten grondslag ligt, dat beiden bekend was. Kent ook iemand zoodanig een Latijnsch, misschien Italiaansch stuk, dat, van deze stoffe handelend, eenigen naam heeft gehad? Moet men hier denken aan de schriften der Kerkvaderen, zoo vraag ik, welk Kerkvader het kan zijn?

JOH. RUD. STEINMETZ.

41. — *Zilveren schulpschaal.* Onder mijne berusting is eene gedreven zilveren schulpschaal. Binnen in de holte der schaal is het wapen der stad *Leyden*, in den rand der schaal 8 vakken, waarvan er 5 de verschillende werkzaamheden eener lakenfabrijk voorstellen, de andere vakken schijnen op handel en nijverheid betrekking te hebben. Er staat op de schaal naam noch jaartal vermeld, doch zij moet een geschenk zijn der stad *Leyden*. Kan iemand mij ook mededeelen, wanneer, aan wien en waarvoor deze schaal is uitgereikt? Zij is keurig bewerkt en in doorsnede ruim 40 centm. groot. Misschien zoude dit in de Thesauriers-Rekeningen van *Leyden* te vinden zijn. K. v. S. N°. 2.

42. — *Geboorteplaats van Elisabeth van Nassau.* Uit de resolutien der stad *Middelburg* blijkt, dat aldaar op den 15den Mei 1577 ge-

(*) In de Duitsche *Sagen* verschijnt de duivel gewoonlijk in het groen, soms in het zwart, of in het rood gedoscht, zoo als in GÖTHE'S FAUST, MEPHISTOPHELES, wanneer dit stuk wordt vertoond; het staat mij thans niet voor den geest, of de dichter dit eischt. De *Sagen* en VONDEL hebben gewis dezelfde reden om het groen te verkiezen.

doopt werd het kind van Prins WILLEM *van Oranje*, waarvan meters waren de Koningin van *Engeland* door haren afgezant, benevens de Burgemeesters der stad.

Dit kind zal waarschijnlijk geweest zijn ELISABETH, tweede dochter van den Stadhouder bij zijne derde echtgenoote CHARLOTTE VAN BOURBON en later gehuwd met den Hertog VAN BOUILLON, Prins van *Sedan*, doch ik wenschte te weten, of deze Princes ook in *Middelburg* geboren werd en wat aanleiding gaf, dat het Hof zich destijds niet te *Delft*, maar in *Zeeland* ophield? φ^2—φ.

43.—*Domineesstuk.* Wat mag de reden zijn, dat men hier ten platten lande voor onheugelijke jaren en nog, eene boterham, bestaande in eene geboterde beschuit met een weinig vleesch of kaas belegd, en met eene snede wittebrood gedekt, een *Domineesstuk* noemt, in onderscheiding van een *suikerstuk*, *boterstuk*, en een *stuk kaas en brood?*

J. BOUMAN.

44. — *Genootschap: tendimus ad idem.* Wie kan mij daarover eenige inlichtingen verschaffen? 't Moet te *Utrecht* bestaan hebben. In 1778 was 't althans nog in wezen. Wat beoogde 't? Wie waren de oprigters? Wie later er leden van? Wanneer is 't opgeheven, ontbonden, te niet gegaan, verdwenen? Welke werken gaf 't uit? 23 April.

45. — *Naamsoorsprong van Meppel.* Wie kan mij de afleiding van den naam van 't »Drentsche *Rotterdam*" bezorgen (zoo als *Meppel* reeds in 1789 genoemd werd)? ec/db.

46. — *Fransche vertaling van C. de Bruin's Reis over Moskovie, enz.* Bestaat er zulk eene vertaling? Door wien? Wanneer? Waar uitgegeven? 23 April.

47. — *De Zwanebroederschap te 's Hertogenbosch.* Wie kan mij zeggen, zoo 't oirbaar is, wat doel die broederschap beoogt, wat zij uitwerkt, wat haar hoofdstatuten zijn?

23 April.

48. — *A. W. Costerus.* Gaarne wenschte ik te weten, of de schrijver veler (?) stichtelijke boeken van dien naam, dezelfde is als ALBERTUS WILHELMUS COSTERUS, die als Predikant 't laatst te *Zuidhorn* (in *Gron.*) stond en in 1790 overleed. Mogt mijne gissing juist zijn, dan zal men mij verpligten, wanneer men mij niet alleen de titels der werken opgeeft, wier auteur hij was, maar ook eenige bijzonderheden uit zijne levensgeschiedenis.

E. B.

49. — *Geschied- en Staatk. Onderzoek over den tijd, wanneer Philips II ophield Heer der Vereenigde Nederlanden te zijn.* Arnhem, 1781. 8°. Dit zonder naam des schrijvers verschenen werk, wordt *Bibl. Tewaterana*, p. 301, N°. 1894, aan G. VAN HASSELT; *Bibl. Kemper*. p. 343, N°. 2809, aan Mr. H. TOLLIUS en op den *Catal. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden*, II. bl. 54, aan Mr. C. G. HULTMAN toegekend. Wie is de schrijver?

50. — *Onze koopvaardijvloot.* 1°. Waaraan zoude het toe te schrijven zijn, dat tegenwoordig zoo veel Nederlandsche koopvaardijschepen verloren gaan, terwijl vijftien jaren vroeger die koopvaardijvloot beroemd was, om de weinige scheepsverliezen niet alleen, maar ook om het weinige, of meer nog onbeschadigd uitleveren der vrachtgoederen?

2°. Moeten deze ongelukken worden toegeschreven aan een minder doelmatig (minder zwaar) tuig?

3°. Moeten deze ongelukken worden geweten aan zwakker bemanning?

4°. Of zijn deze oorzaken te vinden in het uitsparen van eenen geneesheer?

5°. Zoude het niet wenschelijk zijn dat na volbragte akademische studiën en bekomen doctoralen graad elk gegradueerde minstens twee reizen naar *Java* als scheepsgeneesheer gedaan had, voor dat hem vergund werd zich in ons land te vestigen? De scheepsgeneesheer toch dient kundig zijn, want hij staat geheel op zich zelf.

Bij de menigte ongelukken bij onze koopvaardijvloot, is het mij voorgekomen deze vragen te mogen rigten tot kundige denkers in den lande. D. SCHELTEMA.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Engelsche tooneelspelers in de Nederlanden (II. bl. 27; vgl. III. bl. 17, *Bijbl.* 1853, bl. xl en liv). Tot aanvulling van hetgeen over dit onderwerp in vorige nommers van dit tijdschrift voorkomt, diene nog het volgende:

»Betaelt aen ROBERT BRONY, Engelsman ende zyne medehulpers, tsamen vyftien guldens, over gelycke somme hem toegevoucht voor t verthoonen ende speelen van *verscheyden comedien ende historien*, mitsgaders t doen van *verscheyden sprongen*, by hem zoo voor Burgermeestren als voor de gemeente deser stede verthoont, blijckende by de Ordonnantie van dato vii Oct. 1590. xv gl."

Thes. Rek. van Leyden, A°. 1590, bl. 463.

. . ELSEVIER.

[Belangrijke bijdragen tot dit onderwerp, vindt men bij Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *'s Gravenhaagsche Bijzonderheden*, dl. I. bl. 20—23.]

Zoo doof als een kwartel (II. bl. 343; vgl. III. bl. 336). Een kwartel onderscheidt zich niet door doofheid; evenmin als een garnaal zich onderscheidt door gebrek aan geheugen, (spreekwijze: *Hij heeft een geheugen als een garnaal*). Beide uitdrukkingen zijn spotternijen; een spotter zoekt dikwijls de personen, die hij bespot, belagchelijk te maken, door hen in eenig verband te brengen met zonderlinge beelden. Men zegt ook nog, zoo dom als een ezel, eene eend, eene gans. Een spotter vergelijkt alzoo een mensch bij een dier; en hij noemt een bepaald dier om de uitdrukking te versterken en tegelijk, door het oproepen voor den geest van een zonderling beeld, den lach op te wekken. NOTA.

[Wij vinden de verklaring van NOTA niet zeer gelukkig. Was het waar, wat hij meent, dat men in zulke spreekwijzen eenen mensch belagchelijk zoekt te maken, door hem in verband te brengen met een dier, onverschillig welk, dan zou men hier een ander, meer bekend dier gekozen hebben. Maar het is zoo niet: er bestaat altijd eene bepaalde reden waarom men in die spreekwijzen dit of dat dier en geen ander noemt. Men zegt *zoo dom als een ezel, een os, eene eend, eene gans*, omdat die dieren inderdaad dom zijn, en in *hij heeft eene memorie als eene garnaal*, wordt niet het geheugen van den persoon met het geheugen van den garnaal vergeleken, maar de grootte van iemands geheugen gelijk gesteld aan de grootte van eene garnaal.]

Middelen tegen slangengif. De Guaco (III. bl. 98, Vr. XLVII, vgl. IV. bl. 82; *Bijbl.* 1855, bl. xxxviii). Ook op de vergadering der Engelsche *Medico-Botanical Society* van Woensdag 25 Mei 1836, werd de *Guaco* als een krachtig werkend middel tegen den slangenbeet aangeprezen; terwijl, in de localen der *Royal Geographical Society*, eene afbeelding van deze woekerplant, door den Heer WALDECK (waarschijnlijk den bezoeker van het aloude *Palenqué*), te zien was. *Lit. Gaz. for* 1836, p. 344.

Op de bijeenkomst der *Botanical Society* van den 6den November 1840, werd een stuk voorgedragen, de *Mikaina Guaco* betreffende, hetwelk in de vergadering van den 20sten November uitgelezen werd. De schrijver, HARVEY geheeten, had lang onder de jagers van *Zuid-Amerika* gewoond en, in zijn eigen persoon, de kracht der *Mikaina Guaco* bewezen, ter voorkoming van watervrees. Men had hem, door een' schuimend-dollen hond in den duim gebeten, eten op etenstijd en daartusschen *veertig* dagen lang, volop, aftreksel van *guaco* doen drinken, en de beet had geene slechte gevolgen gehad. De waardij der *guaco*, in dat opzigt, is den inboorlingen wel bekend: gelijk tevens hare tegengifrijke eigenschappen en krachten tegen giftig kruipend gedierte. De echte jagers mengen haar vaak door 't hondenvoedsel, en daarom is dolheid onder de inheemsche honden eene zeldzaamheid. *Lit. Gaz. for* 1840, p. 753, 770.

J. H. VAN LENNEP.

Maria Heyns (III. bl. 160, Vr. 173; vgl. IV. bl. 140). LEGENDO ET SCRIBENDO en V. D. N. twijfelen aan hare verwantschap met anderen van dien naam. Het verdient opmerking, dat haar *Bloemhof* met *verzen* en *prenten* uit de *Emblemata* van ZACHARIAS HEYNS is versierd. J. L. A. I.

Tancredo de Rohan (IV. bl. 32, Vr. 31; vgl. bl. 333; *Bijbl.* 1855, bl. lvi, cxxxiv). In dit Tijdschrift is reeds meermalen sprake geweest van TANCREDO DE ROHAN en van zijn avontuurlijk leven. In eene onlangs uitgekomen Fransche roman van zeer gering belang, in elk opzigt, wordt het navolgende grafschrift medegedeeld. Het werd te *Genève* opgerigt, maar bestaat daar niet meer.

TANCREDUS,
ROHANI DUCIS FILIUS,
HIC SITUS EST,
QUI PATERNAE VIRTUTIS
ET TANTI NOMINIS
VERUS HAERES,
PRO PARISIENSIBUS OBSESSIS,
ANNO 1649, AETATIS SUAE 19,
FORTITER DIMICANS,
GLOBO PLUMBEO TRANSVERBERATUS
CECIDIT,
GENTIS SUAE FATO POTIUS QUAM SUO,
OSTENSIS TERRIS TANTUM.
POSUIT.
MARGARITA BETHUNIA,
ROHANI DUCISSA,
VIDUA DOLOROSA, MATER INCONSOLABILIS,
AETERNUM AETERNI LUCTUS SUI MONUMENTUM,
QUOD MANES CINERESQUE DIU TESTETUR AMATOS.

Kleuren van de Nederlandsche vlag (IV. bl. 69, Vr. XXXVI; vgl. *Bijbl.* 1855, bl. li en lii). BILDERDIJKS gevoelen over den oorsprong en de kleuren der Nederlandsche vlag, leze men in zijne *Aanteekeningen* op OSSIANS FINGAL.

Ook vindt men bij VAN MEETEREN geboekt, dat de vloot, in 1599 tegen *Spanje* onder het bevel van den Admiraal PIETER VAN DER DOES toegerust, in drie smaldeelen was verdeeld, waarvan het eerste eene *oranje*, het tweede eene *witte* en het derde eene *blaauwe* vlag voerde. J. L. A. I.

[Vergelijk hiermede de belangrijke aanteekeningen over dit onderwerp, door DELPRAT in het laatstuitgekomene stuk van NIJHOFFS *Bijdragen*.]

Pseudo-Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266, 342; VI. bl. 21, 45, 314; VII. bl. 172). *Apologia seu laus Podagrae*, BILIBALDO PIRCKHEIMERO *auctore*, te vinden in BILIBALDI PIRCKHEIMERI *Opera*, *ed.* GOLDASTO. Francf. 1610, fol., p. 204—211. Vergel. NAV. V. bl. 266. J. C. D.

P. Paludanus (V. bl. 248, Vr. CLIII; vgl. VI. bl. 27, 82, 142; VII. bl. 142). T. l. a. p. (VII. bl. 142) staat, dat GYSBERT UITERLIER

gezegd VAN DORP, gehuwd was met SAYS of SAYET VAN SPIERINGSHOEK. Deze geslachtnaam wordt verscheidenlijk gespeld, doch gewoonlijk SAYT of SAEYT. Men vergelijke o. a. de geslachtlijst van BOUCKHORST en VAN DORP bij GOUTHOEVEN en V. LEEUWEN. Genoemde vrouw van GYSBERT VAN DORP heette AGNES, was eene dochter van DIRK SAEYT van *Spieringshoek*, en voerde van *sabel met drie rozen van zilver*. M°.

P. T. L. Thronus Cupidinis (V. bl. 280, Vr. CLXXVII; vgl. VI. bl. 207, 278, 315). Het antwoord te vinden VI. bl. 207, moet geacht worden *onjuist* te zijn; reeds is dit gedeeltelijk aangetoond (VI. bl. 278); maar er is meer, dat verdient tegengesproken te worden, ofschoon dit tot heden door den Heer B. N. niet gedaan is, niettegenstaande de *juistheid* zijner vroeger geleverde omschrijving van het bundeltje (zie NAV. V. bl. 280) wordt betwist. Die omschrijving echter, mag blijkens het reeds vermelde exemplaar der 2de *uitgave* allezins juist genoemd worden; alléén het door hem opgegeven *getal* van 34 plaatjes is daarin slechts 32 stuks, maar derhalve *nog verder* af van het getal van 48 stuks, terwijl niet een van dezen den naam of het merk van den maker bevat, maar bij elk derzelve, behalve de Hollandsche en Fransche versjes, ook een *Latijnsch* versje is gevoegd.

Le Comte LOUIS DE MONGOMMERY, aan wien het bundeltje is opgedragen, was denkelijk een zoon van GABRIEL, door wien HENDRIK de II van *Frankrijk* in een steekspel werd gewond en aan de gevolgen daarvan overleed; zij behoorden tot de Protestanten, doch van *welk Dusse* hij Heer was, is mij nog niet gebleken. V. D. N.

Het slot Moyland bij Calcar (V. bl. 344, Vr. 381; vgl. VI. bl. 157, 283, 339; VII. bl. 78 en 236). Het slot *Moyland* behoort thans aan Jhr. STEENGRACHT VAN DUIVENVOORDE, *Heer van Till en Moyland*, aan wien het in erfenis toebedeeld werd uit de nalatenschap van zijn' vader Jhr. STEENGRACHT VAN OOSTCAPELLE, Directeur van het museum van schilderijen te *'s Gravenhage*, overleden in December 1846.

B. J. A. M.

Het slot Moyland bij Calcar. Hoe FREDERIK *de Groote* in 1740 op het kasteel *Moyland* door den bronmedicus SCHUTTE van *Kleef* met een' latijnschen »lofgalm" verheerlijkt werd, kan de Heer STEINMETZ, die naar bijzonderheden rakende dat kasteel vraagt, vinden in *Histor. Beschrijving der doorlucht. daden*, enz. *van* FREDERIK *de Groote*, I. bl. 160 e. v. De »lofgalm" is te lang van adem, om hem hier in te lasschen.

23 April.

Het sluiten van den vrede te Munster in 1648, *in schilderij gebragt door Gerard Terburg* (VI bl. 137, Vr. 214; vgl. bl. 325; VII. bl. 147). De portretten van alle de vredehandelaars worden mede gevonden in AITSEMA'S *Verhaal van de vredehandeling*, Amst. 1653, 4°.

J. L. A. I.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368; vgl. VII. bl. 45, 173 en 335). Bl. 173 sprak ik van de *Huis-Catechisatie*, 8ste druk te *Amsterdam*, bij de Wed. GYSBERT DE GROOT in 1700 uitgegeven. Nu kocht ik dezer dagen eene andere uitgave van dit werk en wel den 4den druk: Gedrukt Anno 1669, bij MICHIEL DE GROOT. In één jaar dus vier drukken!

In beide uitgaven is dezelfde opdragt, en in de uitgave van 1700 beginnen dadelijk de oefeningen, doch in die van 1669 zijn verzen van SIMONIDES, ISAACUS LE MAIRE, JOH. VAN NOOYE, CAROLUS URSINUS en anderen vóór de oefeningen geplaatst. Achter de oefeningen volgen in beide evenveel gezangen van S. SIMONIDES.

De *Historische Hollander* (zie bl. 46), is opgedragen aan een Jezuït te *Antwerpen* P. CORNELIUS HAZART, als antwoord, omdat deze geschreven had tegen RIDDERUS *Historische Kerkspiegel*. — De *Hist. Hollander* is in 1674 (niet 1673 als bl. 46 staat) uitgegeven te *Rott.*, de *Hist. Engelschman* ook in 1674 te *Rotterd.*, de *Hist. Franschman* ook in 1674 te *Rotterd.*, de *Hist. Spanjaart* te *Amsterdam* in 1675, de *Hist. Kerkspiegel* in 1673 te *Rotterdam*.

In het voorberigt van den *Hist. Spanjaart*, vond ik ook genoemd als een werk van hem: *Het Bethesda der Ellendigen.* T.

Anthony van Diemen (VI. bl. 296, Vr. 458; vgl. VII. bl. 85). Op de *Tentoonstelling van Oudheden en Merkwaardigheden*, enz. gehouden te *Utrecht* in de maanden Junij en Julij 1857, werd o. a. door den Heer A. VAN DIEMEN, op den huize *Snellenburg* te *Benschop* ingezonden: *Een Speeldoos*, *toebehoord hebbende aan* ANTHONY VAN DIEMEN, *Gouverneur-Generaal van Indië.* M°.

Zee met een vogel (VI. bl. 328, Vr. 520; vgl. VII. bl. 90 en 204). Ik bezit een afdruk van het wapen van ANNA MARGARETA ELISABETH CONINCK, ambachtsvrouwe van *Ritthem*, eerst gehuwd (1750) met JAN Baron VAN BORSELE van *Ter Hooge*, later met den Graaf VAN RANDWYCK. Het veld is van zilver, en van eene uit de baren stekende rots stijgt een vogel naar den linkerhoek van het schild op.

φ^2—φ.

Kerkelijke zegels (VI. bl. 334, Vr. 525; vgl. VII. bl. 124, 341). Eerst na het inzenden van hetgeen t. a. p. staat, werd mij bekend, en

eerst na het afdrukken is blijkbaar der Redactie bekend geworden, dat Prof. KIST, te *Leyden*, eene rijke verzameling van kerkelijke zegels bezit, van welke hij eene beschrijvende lijst heeft gegeven in het onlangs verschenen stuk van het *Kerkl. historisch Archief* van hem en Prof. MOLL, dl. I. bl. 443—499. Teregt merkt de Hoogl. op, dat nu DE NAVORSCHER meer dienst zal bewijzen met het aanvullen van die lijst, dan met het geven van vervolgen op die, welke t. a. p. voorkomt. Daar echter niet alle onze Medewerkers het *Kerkel. historisch Archief* bij de hand hebben, zal het, dunkt mij, niet kwaad zijn, in DE NAVORSCHER eene lijst te geven van plaatsen, tot de Nederl. Herv. kerk behoorende, welker zegel door Prof. KIST is opgegeven, daarbij natuurlijk overslaande de reeds in DE NAVORSCHER, N°. 11, beschreven zegels.

Ik merk alleen nog aan, dat het zegel van *Hontenisse* door laatstgemelde naauwkeuriger wordt beschreven dan door eerstgemelde, en dat de beschrijving van het *Grootebroeksche* zegel bij beiden geheel en al verschilt.

Acquoi, *Alkmaar*, *Almelo*, *Ameide en Tienhoven*, *Amsterdam* (Eng. Presbyt. Gemeente), *Apeldoorn*, *Appingadam*, *Arnhem* (Waalsche kerk), *Assen*, *Assendelft*, *Asten* c. a., *Batavia*, *Beek* bij *Nijmegen*, *Bennebroek*, *Bergen*, *Berkel*, *de Bilt*, *Bolsward*, *Borkum* op *Ameland* (*), *Bovenkarspel*, *Breda* (Waalsche kerk), *Breukelen*, *Cadzand* (Waalsche kerk), *Curaçao*, *Delft* (Waalsche kerk), *Denekamp*, *Deurne*, *Deventer* (Waalsche kerk), *Didam*, *Dockum*, *Doetinchem*, *Dordrecht* (Waalsche kerk), *Eibergen*, *Elburg*, *Franeker*, (*Franeker*, Waalsche kerk), *Frederiksoord*, *Geertruidenberg*, *Ginneken*, *Gouda* (Waalsche kerk), *Gramsbergen*, *'s Graveland*, *Groede* (Waalsche kerk), *Groningen* (Waalsche kerk), *Gulpen*, *Haarlem*, *Haastrecht*, *Harlingen*, *Hasselt*, *Hedel*, *Heemstede*, *Heerle*, *'s Heerenberg*, *'s Hertogenbosch* (Waalsche kerk), *Heukelom*, *Hindeloopen*, *Holten*, *Hoogezand*, *Hoorn*, *Huissen*, *Huizen*, *Kampen*, (*Kampen*, Waalsche kerk), *Katwijk aan den Rhijn*, *Katwijk aan zee*, *de Klundert*, *St. Kruis*, *Leerdam*, *Leeuwarden* (Waalsche kerk), *Lier* (*de*), *Lobith*, *Lochem*, *Loenen*, *Loosdrecht*, *Loppersum*, *Maarssen*, *Mastenbroek*, *Meppel*, *Middelburg* (Engelsche kerk), *Monnikendam*, *Montfoort*, *Moordrecht*, *Muiden*, *Naarden*, (*Naarden*, Waalsche kerk), *Nederlangbroek*, *Nichtevecht*, *Nieuwpoort*, *Nootdorp*, *Numansdorp*, *Nijkerk*, *Ommen*, *Oostburg* (Waalsche kerk), *Oosterhout*, *Oostvlieland*, *Oostzaan*, *Oud-Beijerland*, *Oude Tonge*, *Paramaribo*, *Ravestein*, *Rhenen*, *Roermonde*, *Rotterdam* (Waalsche kerk), *Rotterdam* (Eng. Presbyt. kerk), *Rijsoort*, *Samarang*, *Schagen*, *Schermer* (*Noord-*), *Schiedam* (Waalsche kerk), *Schiermonnikoog*, *Schipluiden*, *Schoonhoven*, *Sittard*, *Sneek*, *Soerabaija*, *Spaarndam*, *Staveren*, *Steenbergen*, *Steenwijk*, *Strijen*, *Suriname*, *Uitwijk*, *Utrecht*, (*Utrecht*, Eng. kerk), *Vaals*, *Veendam*, *Velzen*, *Venhuizen*, *Vianen*, (*Vianen*, Waalsche kerk), *Vierlingsbeek*, *Vlissingen* (Waalsche kerk), *Vlissingen* (Eng. kerk), *Vollenhoven*, *Voorburg* (Fransche kerk), *Voorschoten*, *Wanneperveen*, *Weesp*, *Wehl*, *de Willemstad*, *Winschoten*, *Winterswijk*, *Workum*, *Woubrugge*, *'t Woud*, *IJlst*, *Zevenaar*, *Zevenbergen*, *Zierikzee* (Waalsche kerk), *Zutphen* (Waalsche kerk), *Zuilen*, *Zwartsluis*, *Zwolle* (Waalsche kerk), *Zwijndrecht*.

(*) Een dorp van dien naam op *Ameland* is ons niet bekend. Moet men ook lezen *Ballum*? BEST.

Ik laat hier nog volgen de beschrijving van een kerkzegel, niet bij Prof. KIST vermeld:

Nieuwolda (*Groningen*). Een Romeinsch soldaat, bukkende en met de regterhand iets oprapende of op den grond steunende, in de linkerhand een zwaard; daarboven in eenen halven kring de woorden: *Miles domini indefessus*. Randschrift: *Sigillum Niwoldanum*.

H. M. C. v. O.

Kerkelijke zegels. In mijnen afdruk van dat van *Dordrecht* staat niet S. D., maar alleen S. Achter de spreuk van het Goessche heb ik: Apoc. 5 : 13, en naast het stadswapen: *Goes*. Of ik vergat aan de Redactie of de Redactie vergat aan hare lezers op te geven:

Rotterdam (Waalsche Gemeente). Eene vliegende duif met een' olijftak in den bek. Daarboven: *Paix vous soit*. Omschrift: *Sceau de l'eglise Wallonne de Rotterdam*.

Misschien zag ik ook over het hoofd, dat het zegel van *Zutphen* het woord: יהוה in de wolken voert (*).

Mij dunkt, dat de gegeven zegels mijnen geachten zwager, H. M. C. v. O., overtuigd zullen hebben, dat zij geene nalatenschap der kloosters zijn. De kloosterzegels zijn veelal heiligenbeelden en ademen, niets van den bijbelschen geest, dien onze kerkelijke zegels uitspreken. Dr. RÖMER.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 558; vgl. VII. bl. 344). Op bl. 344—354 vond ik eene opgave van oude Nederl. maten, en daarbij het verlangen uitgedrukt, hierover meerdere opgaven te ontvangen. Dit trok te meer mijne aandacht, dewijl juist een dergelijk lastige en tijdroovende arbeid door mij (als belast met de redactie van het *Jaarboekje van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs*) verrigt was. Hoewel dit *Jaarboekje* (voor 1858) nog niet is verschenen, neem ik echter de vrijheid de bladzijden daarvan, waarop be-

(*) Een deel van de schuld komt voor rekening van Dr. RÖMER, een deel voor de onze. Of wij van dat laatste deel iets aan onzen Corrector kunnen overdoen, kunnen wij niet beslissen. (†) BESTUUR.

(†) De Corrector heeft zich aan de kopij gehouden. CORRECTOR.

doelde opgave voorkomt, aan de redactie ten gebruike te zenden.

Plaatsruimte verhinderde mij menige noodige toelichting te geven (die echter later onder een' anderen vorm volgt); enkele ophelderingen vindt men onderaan op die bladzijde.

Het jaargetal achter sommige benamingen, b. v. bl. 110, *Friesche Koningsvoet* (1564), beteekent, dat er toen te dien opzigte eene officiële regeling plaats heeft gehad.

Indien ik meer bijzonderheden vermeldde, zou ik te uitvoerig worden, daar er een legio niet met elkander overeenstemmende bronnen werden geraadpleegd, dikwijls eene opgave achterwege moest blijven, dewijl er te veel uiteenloopende gegevens waren. Meestal schreven de opstellers van reductietafels elkander na, zonder de zaak kritisch te onderzoeken en ten opzigte van sommige oude maten verkeert men thans in grooter labyrinth dan ooit te voren het geval was.

Ik zal hier geene opgave doen volgen der door mij geraadpleegde schrijvers, het zou eene lange lijst zijn, die tot niets anders leiden kan; alleen zij het mij vergund de aandacht te vestigen op het navolgende werkje, hoogst belangrijk in vele opzigten, maar vooral voor de landmaten.

De beknopte Lant-meet-konst, enz. enz. *Hierbij gevoeght het Tractaat van de Landtmaten, door* J. P. DOU, *ende* C. EVERSDIJCK *ende andere enz. Door* MATTHEUS VAN NISPEN, *Geadmitteerd Landtmeter. — Tot Dordrecht* 1669.

In het werk van Prof. VAN SWINDEN, over volmaakte maten en gewigten (*Amsterdam*, P. DEN HENGST, 1802), vindt men verschillende opgaven over de lengte van den Amst. voet en de grootte van den cub. voet (§ 331, bl. 562—628, en vooral ook bl. 565, § 335).

	Cub. decim.
In tafel XX.B. (2de deel) de Cub. Amst. voet =	22,679411
bl. 565, § 335 (met $\frac{3}{4000}$ 17010 correctie) =	22,696421

In het jaar 1808 is er eene Commissie benoemd, belast met het herzien en opmaken eener herleiding der oude maten, in metrieke; en later zijn de aangenomen herleidingsgetallen door een Koninklijk besluit bekrachtigd, eene opgave daarvan wordt o. a. gevonden, in een noot (*c*), op bl. 2, van het Koninklijk besluit van den 29sten Maart 1817, uitgegeven door P. DEN HENGST en Zoon en de Gebr. VAN CLEEFF, (*Amsterdam* en *'s Gravenhage*, 1822).

	Millimeters.
De grootte van den Amst. voet is aldaar =	283,133
	Cub. decim.
bijgevolg de Amst. Cub. voet . . . . . . =	22,697158

Al de herleidingstafels die dus vóór 1808 zijn uitgegeven, zijn waarschijnlijk foutief of niet overeenstemmende met de later aangenomen reductiegetallen. De tafels van Amsterdamsche voeten en duimen, □ voeten en □ duimen, en Cub. voeten en Cub. duimen, opgenomen in de verhandeling van Prof. VAN SWINDEN, zijn dus *niet* meer in gebruik, daar de officiële en ook door hem later aangenomene (zie bl. 26, Verg. tafels, Lengtematen, DEN HENGST, 1812) herleiding, daarmede *niet* overeenstemt.

De reductietafel in het *Jaarboekje* van 1844 (en latere Jaargangen), uitgegeven op last van Z. M. den Koning, Landsdrukkerij, bl. 73, tafel 4, laatste kolom is dus *geheel foutief*.

Onlangs is mij bij de bearbeiding van het *Jaarboekje voor het Instituut van Ingenieurs*, ook in handen gekomen, een belangrijk stukje over oude maten en gewigten, getiteld:

Bericht van de maten en gewichten te Amsterdam in gebruik; hunnen oorsprong en inhoud, door EVERT DE MARRE, *volgens resolutien van de Algemeene Vergadering des Oeconomischen Taks, van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, den 28sten Sept.* 1779 *en den 13den Junij* 1781, *en nu volgens resolutie van diezelve Vergadering, gehouden op den 2den Junij* 1784 *en volgende te Haarlem, in druk uitgegeeven.* Haarlem, bij J. VAN WALRÉ.

En hiermede vermeen ik geheel te hebben opgelost het vreemde verschijnsel omtrent de ongelijkheid van reductietafels der Amsterdamsche voetmaten. Welligt is er hier of daar iemand door ingelicht en teregtgewezen, en zoo ja, dan zal het doel mijner opsporing geheel bereikt zijn.

Het bovengenoemde *Jaarboekje*, ten dienste der Leden van het *Instituut van Ingenieurs*, zal dit jaar ook voor het publiek verkrijgbaar zijn, zoo verre de voorraad overblijvende exemplaren daartoe kan strekken; eerst in Januarij zullen de uitgevers Gebrs. VAN LANGERHUYSEN, te *'sHage*, daarvan aankondiging doen: dit voor zoo verre men verkoos de daarin geplaatste reductien te raadplegen.

A. J. H. VAN DER TOORN.

[Het Bestuur, dankbaar voor de mededeelingen van den Heer A. J. H. VAN DER TOORN, geeft daaruit, wat tot antwoord op de vraag kan dienen:

LENGTEMATEN.	Waarde in Ned. Ellen.
Amsterdamsche voet = 11 duim = $^1/_{13}$ roede.	0,283133
〃 el	0,68781
〃 ronde mast-palm.	0,0955
〃 diameter-palm.	0,030402
Brugsche el, te Amsterdam.	0,70066
Delftsche el.	0,68323
Deventersche-of Friesche houtvoet(*) = 12 dm.	0,296
Drentsche voet = $^1/_{14}$ Landroede = $^1/_{16}$ Veenroede = 12 duim.	0,29452
Drentsche veenstok = $^1/_{40}$ dagwerk = 9 voet.	2,65607

(*) = circa $11^3/_8$ Rijnl. duim. In Friesland Houtvoet = $^1/_{12}$, $^1/_{14}$ of $^1/_{16}$ Friesche roede.

LENGTEMATEN.	Waarde in Ned. Ellen.
Friesche koningsvoet (1564) = $^1/_{10}$ ook $^1/_{12}$ roede	0,326065
Friesche scheepsvoet = 12 duim	0,28379
Geldersche voet (verponding in 1776) = 10 duim = $^1/_{14}$ roede	0,271947
Graftsche of Schermerhornsche voet = 12 duim = $^1/_{16}$ roede	0,286978
Groningsche voet = 12 duim = $^1/_{14}$ roede	0,292197
Gooische voet = $^1/_{12}$ roede	0,292533
Haagsche el (sedert 1725 's lands el)	0,694236
Hondsbossche en Rijpsche voet = 12 duim = $^1/_{12}$ roede	0,28523
Lekkendijksche voet = 10 duim = $^1/_{18}$ roede.	0,27970
Loosdrechtsche veenroede	3,8524
Mastenbroeksche schagt (1533) = 19 voet	5,3795
Mönkemaat (Oost-Friesland, Moordijk bij Norden) voet	0,4676
Oostwolder en Termuntensche roede = 21 voet.	6,14612
Puttensche voet (voor Dijkwerk) = 13 duim = $^1/_{12}$ roede	0,33831
Rijnlandsche voet = 12 duim = 144 lijn = $^1/_{12}$ roede	0,313947
Schager Kogge roede: Westvriesche Zeedijk	3,7708
Schager Kogge roede: Barsingerhornsche 〃	3,4877
Schager Kogge roede: Haringhuizer 〃	3,4233
Texelsche Dijksroede = 16 voet	5,2395
Stichtsche of Utrechtsche voet = 10 duim = $^1/_{14}$ roede	0,26828
Stichtsche landmetersvoet = $^1/_{10}$ roede	0,37559
Zallandsche roede (Mastenbroek) = 12 voet.	4,530128
Zwolsche voet = $^1/_{16}$ roede (Rijnlandsch)	0,23546
Vadem = 6 voet: Rijnlandsch	1,8837
Vadem = 6 voet: Amsterdamsch	1,6988
Kabellengte (*): 125 vadem à 6 Amst. voet.	212,4
Kabellengte (*): 150 vadem à 6 Amst. voet (volgens KINSBERGEN)	254,8
Mijl, Zeevaart, (Duitsche of Geographische) = $^1/_{15}$ midd. graad = 1966,21 Rijnl. roede.	7407,4
Uur gaans: 1500 Rijnlandsche roede	5651,0
Uur gaans: Lieu (volgens Keizerlijk besluit van 13 Augustus 1803) (†) = 1327 Rijnl. roede	5000,00

VLAKTEMATEN.	Waarde in □ Ned. Ellen.
Amsterdamsche morgen = 600 Amst. □ roede.	8128,660
Amstellandsche maat = 500 □ roede	6773,9
Barsingerhornsche morgen = 720 Barsingerh. □ roede	8311,454
Brugsche Gemet	4423,0
Drentsche morgen veenmaat = 600 □ veenroede	13329,34
Drentsche morgen landmaat = 600 □ landroede	10200,47
Friesche Pondemaat = $^4/_5$ Mud = $^1/_2$ Koegang = 2 Haid = 12 Einsen = 240 Penning of □ Koningsroede	3674,36
Geldersche morgen = 600 Geld. □ roede	8697,14
Gendsche Gemet	4446,0
Groninger □ roede (§) = 196 Gron. □ voet.	16,73
〃 gras = 240 Groninger □ roede	4016,6
Gooische morgen = 800 Gooische □ roede	9857,77
Hondsbossche morgen = 800 Hondsb. □ roede	9371,90

(*) Volgens de Zee-artillerie van *Calten* = 250 el.

(†) Opgenomen in den afstandwijzer achter het Code Napoleon.

(§) De opgaven der landmaten: Jukken, Deimten of Deimmatten, Geersen en Grasen, enz., verschillen te veel om algemeen te worden opgegeven. — Tafels van G. KUYPER, *Groningen*, 1823.

VLAKTEMATEN.	Waarde in □ Ned. Ellen.
Oost-Friesche Kamer-deimat (voor bedijkte polders) = 400 Rijnlandsche □ roede	5673,71
Oost-Friesche Moor-deimat (voor veenen) = 450 Embder □ roede (à 16 voet)	9821,74
Overijsselsche (Zallandsche) morgen = 600 Zall. □ roede	12313,24
Overijsselsche morgen weiland = 2 dagmat = 800 □ turfroede	5843,99
Rijnlandsche morgen = 2 Gemet = 6 Hond = 600 Rijnlandsche □ roede	8515,79
Stichtsche of Utrechtsche morgen = 600 Stichtsche □ roede (de roede = 10 voet)	8464,07
Texelsche morgen = 600 Tex. □ roede	16471,72
□ Geographische of Duitsche mijl = $^1/_{15}$ middelbare graad	54863600
□ Mijl van $^1/_{20}$ middelb. graad (uur gaans)	30864200

INHOUDSMATEN.	Waarde in Cub. Ned. Palmen.
Amsterdamsche cub. voet = 1331 cub. duim.	22,69716
Amsterd. Graanlast = 27 Mud = 36 Zak = 108 Schepels	3003,91
Amsterd. Schepel (koornmaat) = 4 Vierdevat (spint) = 32 Kop = 1653,24 Rijnl. cub. duim (VAN SWINDEN = 1600 Amsterd. cub. duim)	27,814
Amst. Rogge Last (scheepsmaat) = 4250 Amst. pond = 125 Amsterd. cub. voet	2837,145
Amst. Vat (wijnmaat) = 4 Oxhoofd = 6 Aam = 24 Ankers	931,340
Amst. Anker (wijnmaat) = 2 Steekan = 16 Stoop = 32 Mingel (kruik) = 64 Pint = 256 Mutsje (= 44 gewone flesschen)	38,8060
Amst. Steekan (brandewijnmaat) = $2\frac{1}{2}$ Firtel = 15 Mingel	18,7598
Amst. Waterton = $7^1/_2$ Emmer = 90 Mingel. (Bij waterwerken = 6 Rijnl. cub. voet of 185,5 Liter)	110,565
Amst. Aam Zaadolie = 60 Stoop = 120 Mingel.	145,522
〃 Hoed (kalkmaat) = 8 Ton = 64 Kinn. = 960 Kop	981,6
Amst. Hoed (steenkolenmaat) = 38 Maat	1172,40
〃 Kinnetje biksteen = 8 Kop	7,97
〃 Houtvadem = 6,6 Amst. voet (36 Amst. □ voet), hout verschillend in *lengte*	
Dordsche Kit of Steekan = $^1/_{16}$ Ton	19,403
Geldersche Last = 22 Malder = 88 Schepel = 352 Spint	3003,91
Groninger Last = 33 Mud = 36 Zak (?) = 132 Schepel = 528 Spint	3003,91
Deventer Last = 26 Mud = 104 Schepel = 416 Spint = 3328 Kop	3003,91
Dordsche Last = 24 Zak = 96 Achtendeelen = 32 Zak = 96 Schepel = 384 Spint	3003,91
Haagsche Last = 28 Zak = 84 Schepel of Agchel = 336 Spint = 2688 Kop	3003,90
Vriesche Last = 36 Loopen (zak) = 2304 Maat.	3003,91
Walchersche Last = $41^1/_2$ Zak	3004,06
Utrechtsche Last = $33^1/_3$ Zak = 100 Schepel = 400 Spint	3003,57
Zeeuwsche Last = $38^2/_3$ Zak = $154^2/_3$ Maat.	2886,36
Turfton	227,000
Schaft aarde	4361,00
Last = 14 Ton (zeestuks)	1694
Last = 12 Ton (verpakte)	1452
Binnenlandsch Scheepslast	2837,145

GEWIGTEN.	Waarde in Ned. Pond.
Amsterdamsch pond = Trooisch pond + 40 Aas = 16 Once = 32 Lood = 320 Engels = 10240 Aas......................	0,494090
Haagsch pond = 32 Lood = 128 Wigtje = 512 Vierde wigtje....................	0,469728
Keulsch gewigt: Pond = 2 Mark = 16 Once = 128 Quentin = 512 Pfennig........	0,467729
Trooisch pond = 2 Mark = 16 Once = 320 Engels = 10240 Aas	0,492168
Trooisch Essaai-gewigt: Mark = {24 Karaat = 12 Grein.. / 12 Penning = 24 Grein.}	0,246084
Gehalte fijn {Goud = 24 Kar. = 288 Gr. / Zilver = 12 Penn. = 288 Gr.	
Trooisch Juweliersgewigt: Once = 150 Kar.	0,030760
Medicinaal gewigt (*) = $^{3}/_{4}$ Trooisch pond = 12 Once = 96 Drachma = 288 Scrupel = 5760 Grein..........................	0,369126
Scheepslast = 2 Zeeton = 4000 Amst pond.	1976,362
Roggelast = 4250 Amst. pond (= 125 Amst. cub. voet = 2,837145 Cub. Ned. Ellen)	2000,884

W. B. vestigt de aandacht onzer lezers op een werk van J. BLASSIÈRE, *Inleiding tot de beschouwende en werkdadige Meetkunde*, 's Gravenh. 1777, waarin eene uitvoerige lijst van landmaten voorkomt, overgenomen uit het tractaat van J. P. DOU, insgelijks door den Heer VAN DER TOORN vermeld. Hij voegt er de volgende vraag bij: „Ik wenschte wel te weten, wat de oorzaak kan zijn, dat in onze gewesten een zoo groot verschil van maten heeft plaats gevonden, en wel in zeer nabij elkander gelegene plaatsen, b. v. Rhijnlandsche Roeden ook in gebruik

' te Haarlem Roede 1 =		Ned.	El.	3,767,4
daarentegen in Amsterdam.	090149	"	"	3,396,2
" " Abconde.	0,98474	"	"	3,709,9
" Muiden en Weesp.	0,93180	"	"	3,510,4"]

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298). BILDERDIJK. Zie *Nieuwe Bijdragen tot de lijst van* BILDERDIJKS *werken, door Dr.* A. DE JAGER, in den *Recensent*, *Alg. Letterl. Maandschrift*, 1857, N°. 3, bl. 200 en 201.

FEITH, *Le tombeau, trad. par* A. CLAVAREAU, Brux. 1827.

FEITH, *Thirsa, trad. par* A. CLAVAREAU, Brux. 1825. J. C. D.

Zwanenzang (VI. bl. 367, Vr. 564; vgl. VII. bl. 125, 205, 265). In GUBITZ, *Deutscher Volkskalender*, 1858, lees ik bl. 108 vlg.:

»Um jedoch die Schwanenmittheilung in geziemender Milde zu enden.... werde noch bemerkt, dasz die vorlängst als fabelhaft verleumdete Kunde vom Gesange des hinsterbenden Schwanes durch Beobachtung naturkundiger Reisenden sich als echt bewiesen hat. Zwar nicht in unsrem Klima geschieht es, wohl aber in Arabien, dasz um den todesnahen Schwan sich mehrere seiner Genossen im Kreise versammeln, während der Sterbende wunderbar melodische Klagelaute tönt, welche die andern, gleichsam in Reigen, wiederholen, ohne jedoch die Anmuth des verscheidenden Vorsängers zu erreichen, der erst mit dem letzten Akkorde seine wohllautende Seele aushaucht." ὑπερβόρειος.

Rattenkoning (VI. bl. 368, Vr. 566; vgl. VII. bl. 126). Schoon vele natuurkundigen het gedrochtelijke verschijnsel, dat onder den naam van *Rattenkoning* bekend staat, voor een fabeltje hebben uitgemaakt, heeft men op den 21sten Maart 1837, in een' stalmuur te *Zaisenhausen*, Groothertogdom *Baden*, een' *Rattenkoning* ontdekt, die uit twaalf volwassene ratten was zamengesteld. Deze waren bij de ontdekking, allen in leven, en hunne staarten zoo in elkander verward, dat men ze niet kon losmaken. Men vond vier andere levende ratten bij hen, door welke de twaalf verbondene van voedsel werden voorzien. Alle twaalf zijn nagenoeg van dezelfde grootte en schijnen welgevoed. Wij achten het klaarblijkelijk dat zij, dadelijk na hunne geboorte zoo verward zijn geraakt, omdat de staarten, bij eene poging om ze te ontwarren, bevonden werden zich geheel naar de rigting van den knoop te voegen. — Zoo meldt ons de *Literary Gazette for* 1837, p. 292, en haalt daarbij een Duitsch blad aan, zonder ons er den naam van op te geven. In de *Magasin Pittoresque* voor eenige jaren geleden heugt het ons, twee afbeeldingen van Rattenkoningen te hebben gezien; doch wij hebben op het oogenblik dit werk niet bij de hand, en kunnen dus slechts naar den titel verwijzen.

J. H. VAN LENNEP.

Tronie (VI. bl. 392, Vr. 601; vgl. VII. bl. 178). De afleiding van dit woord schijnt vrij onzeker. In de folio-uitgave van MENAGE, *Diction. Etymologique*, Paris, 1694, leest men p. 704:

»*Trogne.* Mr. RIGAULT dans ses observations sur TERTULLIEN, p. 35 de la seconde Edition, le dérive de Στρογγύλη, statua in clypeo, expresso cum thorace vultu. Inde est quod apud nos etiam plebecula usurpat: *la trogne a un tel.* Cambris et Britannis *tron.*"

In het *Glossaire de la Langue Romane* van ROQUEFORT, leest men op het woord *Troigne*, niet dan: *Air, mine, visage.* Voorbeelden brengt hij niet bij.

WEILAND in zijn *Woordenboek* zegt, dat het afkomt van het Middeleeuwsch-Latijnsch *Tronia.* Ik vind echter zoodanig woord niet bij DU CANGE, waar men het toch anders verwachten zoude. W. M. Z.

Posityfken (VI. bl. 392, Vr. 608; vgl. VII. bl. 179). Een *Posityfken* is niets anders dan een klavier zonder pooten. Het werd, als men er zich van bediende, op de tafel gezet of *ge-*

(*) In de werken van 'S GRAVESANDE, MUSSCHENBROEK en LULOFS.

poseerd. Men vindt het zeer duidelijk afgebeeld op de plaat in HOOFTS *Mengelwerken*, (uitg. 1704, fol.) onder de *Minne- en Zinnebeelden*, bl. 603. W. M. Z.

Vertalingen in het Nederlandsch der werken van Lord Byron (VII. bl. 11, Vr. 8; vgl. bl. 182). Behalve de door N. B. t. l. a. pl. opgenoemde, vindt men nog in de *Bijdragen tot boeken- en menschenkennis, verzameld door Mr.* P. S. SCHULL *en* A. VAN DER HOOP, JR. *Mengelwerk*, dl. III. bl. 59: *Manfred, in Nederduitsch proza overgezet door* E. M. BOELAERT. *Gevolgd van de vertaling der analysis van den Faustus van* GÖTHE, *door Mevr.* STAEL *en eenige aanmerkingen van Mr.* P. S. SCHULL, en in Mr. J. WESTENBERG, *Uitheemsche Harpentoonen*, Kampen 1830, bl. 143: *Griekenland. Fragment uit Lord* BYRONS *Giäour*.

BERGEN.

Hegenitius (VII. bl. 31, Vr. 44; vgl. bl. 186 en 239). VONDEL schreef in het *Stamboek* van HEGENITIUS:

Ik acht hem eêl van bloet en aert,
Die deught en letterkennis paert.

J. L. A. I.

Werk van H. Cannegieter (VII. bl. 38, Vr. 59; vgl. bl. 189). In de *Bijzonderheden de familie* HEMSTERHUIS *betreffende*, door Prof. DE CRANE (*Leyden*, LUCHTMANS, 1827), vindt men op bl. 134 eene aanteekening, die misschien den geachten voorsteller der vraag op het spoor kan helpen, en die wij, ook om andere redenen, gaarne hier mededeelen. Zij luidt woordelijk aldus:

»Het gebruik van eenige eigenhandige brieven van HEMSTERHUIS heeft mij de Heer FRANC. HENR. BURGHGRAEF, Phil. Theor. et Litt. Hum. Doct. mijn waarde leerling, door zijne betrekking tot de familie CANNEGIETER, beleefdelijk verschaft, waarvoor ik Zijn Ed. mijnen dank betuig: terwijl ik de hoop koester, dat uit den rijken schat van onuitgegevene stukken van HENRICUS en HERMANNUS CANNEGIETER, *die nog voorhanden is*, door zijne welbesteede vlijt het belangrijkst eens aan de geleerde wereld zal worden medegedeeld."

Met dezen wensch vereenigen wij ons van ganscher harte. W. M. Z.

Eene koepelkerk op de botermarkt te Amsterdam (VII. bl. 39, Vr. 67; vgl. bl. 207, 267). Bij al hetgeen wat over genoemde kerk door onderscheidene Navorschers is medegedeeld, wenschte ik nog het volgende te voegen.

Ik bezit het werk van LISTING, bestaande uit 14 groote platen, waarvan de titel in dit Tijdschrift, dl. VII. bl. 207. in zijn geheel is medegedeeld, — en wat nog zeldzamer is, in dienzelfden band bevindt zich nogmaals dezelfde titel; alleen is daar op weggelaten of uitgeveegd — want deze titel is in plaatdruk — al wat LISTING aangaat.

Deze titel is weder voor een ander werk geplaatst, bevattende een topographisch plan der Botermarkt, met het onderwerp eener koepelkerk (platte grond, opstand en doorsnede), geheel anders dan het plan van LISTING. Het is geteekend door DIRK TRUER, *Mr. Metzelaar*, 1736, welk jaartal op den toren geplaatst en door J. VAN SASSE gegraveerd is, in gr. fol. Dit is alzoo eene herhaling van eene aanvraag voor den bouw eener koepelkerk, 36 jaren later dan het plan van LISTING (dat door LE LONG omstreeks 1700 wordt gesteld?), waar insgelijks niets van gekomen is.

Eindelijk vindt men nog in dienzelfden band, al de platen voor het bouwkundig ontwerp van eene koepelkerk, die op den Singel te *Amsterdam*, onder den naam van de *Luthersche Niewe kerk*, in 1668 is gebouwd, en waarvan ADRIAAN DORSMAN de bouwmeester was. De plaatsing van dit ontwerp is zeker mede op een topographisch plan der Botermarkt aangeduid; want boven de voetmaat, op gemeld ontwerp, staat: *Amsterdamsche voeten, naa het Bestek vam 't Dessijn der Coupel-kerk te plaatsen op de Botermarkt.*

Hieruit mag ik afleiden, dat de Luthersche gemeente, hare koepelkerk willende bouwen, daartoe eene plaats op de Botermarkt heeft gevraagd, nadat zij jaren lang te vergeefs naar eene geschikte plaats had uitgezien. Zie WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, in fol. dl. II. bl. 185. Welk verzoek echter van de hand zal gewezen zijn, daar de Regering, hoezeer ook overtuigd van de behoefte aan nog eene kerk voor die gemeente, begreep, dat er even zooveel behoefte bestond aan meer kerken voor de Hervormde gemeente, terwijl, indien zij nu het verzoek der Luthersche toestond, elke gezindheid — op dat tijdstip — even veel regt had, en de stad daardoor spoedig van alle hare pleinen, even noodig voor de bevolking, zoude worden beroofd. Deze overweging deed hun het verzoek, door de Lutherschen in 1668 gedaan, afwijzen. Dezelfde redenen waren nog even geldig in 1700 en 1736, toen door de Hervormden gelijke aanvrage werd gedaan.

De hierboven genoemde bouwmeesters zijn in mijn werk over de geschiedenis der beeldende kunsten opgenomen, en hebben mij aanleiding gegeven om deze zaak in haar geheel te onderzoeken. Het hier medegedeelde is aan dit onderzoek ontleend.

C. KRAMM.

Drie oude bokalen of bekers (VII. bl. 41, Vr. 80; vgl. bl. 218). Na het volbrengen van den

roemrijken togt op de rivier van *Chattam*, vereerden de *Staten van Holland*, bij Resolutie, van 2 Julij 1667, aan CORNELIS DE WITT, aan MICHIEL AZ. DE RUIJTER en aan den Luitenant-Admiraal VAN GHENT, ieder een' gouden kop. Die aan DE WITT vereerd, en waarvan verschillende afbeeldingen bestaan, berust bij Mevrouw de Wed. MARIA HOOG, geb. DE WITT, te *Dordrecht*, laatste en eenig overgeblevene afstammeling van het geslacht van DE WITT; die van DE RUITER bij den Graaf W. J. VAN DER GOLTZ, op den Vijverberg te *'s Gravenhage;* terwijl die van VAN GHENT, in 1795 of 1796, bij gelegenheid der gedwongene opbrengst van het gemaakte goud en zilver, door een der leden van de familie VAN SCHWARTZENBERG, die meende, dat zulk een gedenkstuk vrij van de heffing moest zijn, hoezeer er duizend gulden boven de innerlijke waarde voor geboden werd, uit wrevel is vertrapt en vernield. *Op de drie gouden koppen* vervaardigde de dichter J. ANTONIDES VAN DER GOES eenen *zegezang*.

Wordt door den zilveren beker van BREDERODE bedoeld de groote beker, waarop de namen der Edelen gegraveerd waren, die 's avonds van denzelfden dag na het overleveren van het verzoekschrift te *Brussel*, ten huize van den Graaf VAN KUILENBURG, of gelijk anderen schrijven, door BREDERODE ten maaltijd onthaald werden, en uit dienzelfden beker zoo hartelijk *Vive les geux* dronken, dan is die in het bezit geweest van den Heer VONCK, weleer Burgemeester te *Nijmegen*, die zich naderhand aan 't *Paltzische Hof* geretireerd en den beker aan den Keurvorst gelegateerd heeft. J. L. A. I.

Drie oude bokalen of bekers. LEGENDO ET SCRIBENDO verkeert in dwaling; de beker van C. DE WITT is steeds in bezit van Graaf W. J. VAN DER GOLTZ, na den dood van zijn' vader.

B. J. A. M.

[Vrage: wie heeft gelijk?]

Palen op Java (VII. bl. 63, Vr. 92; vgl. bl. 220). Het schijnt, dat men vrij algemeen het gevoelen is toegedaan, dat de palen op *Java* van Engelschen oorsprong zijn. Het is mogelijk, maar dit is zeker, dat men het „*Generaal-Reglement van inrigting voor het Post-wezen, inspectiën der Wegen en Herbergen op het eiland Java*," door den Maarschalk Gouverneur-Generaal H. M. DAENDELS, op den 12den December 1809 uitgevaardigd (zie Bijl. N°. 57 der organieke stukken, behoorende bij zijn bekend werk), maar behoeft in te zien om overtuigd te worden, dat wij de regeling der mijlpalen geenzins aan de Engelschen, gedurende hun tusschenbestuur van 1811 tot 1816, te danken hebben.

Java werd, na de voltooijing van de heerbaan, die *Anjer* met *Banjoewangie* verbindt, door den Maarschalk, voor het postwezen, in vier districten verdeeld, van de volgende uitgestrektheid (zie art. 2 van het vermelde reglement):

Het district *Bantam* tot *Batavia*, het district *Batavia*, van de hoofdplaats tot *Karang-Sambong*, het district *Samarang*, van *Karang-Sambong* tot *Samarang* en het district *Sourabaya*, van *Samarang* tot *Sourabaya*.

In de bij het reglement gevoegde tabellen A. B. en C., aanwijzende de poststations, ziet men tevens de plaatsing der palen reeds geregeld. Voor de twee eerste districten staat de eerste paal te *Batavia*, voor de twee laatste te *Samarang*. Met eenige geringe wijzigingen en veranderingen is tot heden die regeling dezelfde gebleven.

Met belangstelling zie ik de oplossing der vraag te gemoet, aan wien of waaraan wij den onderlingen afstand der palen (van 400 Rijnl. roeden) verschuldigd zijn.

In het Gouvernement ter westkust van *Sumatra*, worden drie palen op een uur gaans geplaatst, derhalve is de onderlinge afstand $= \frac{5555}{3} =$ 1851,66 Nederlandsche ellen.

Majoor K.

Jacob en Johan de Vos (VII. bl. 72, Vr. 103; vgl. bl. 249 en 300). Het boven op bl. 249 door den Heer KRAMM besproken portret van MUYS VAN HOLY, is onjuist gedoopt JOHANNES MUYS VAN HOLY in plaats van JACOB MUYS VAN HOLY PIETERSZ. Zie M. BALEN JANSZ., *Beschrijv. der stad Dordrecht*, bl. 124 (alwaar zijn portret voorkomt A. BLOKLAND *pinx*. S. V. H(OOGSTRATEN) sculps., dat door HOUBRAKEN (en P. W. VAN MEGEN) schijnt gevolgd te zijn en bl. 1135, WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* VI. bl. 367 en 399. J. C. D.

Mr. J. H. Swildens (VII. bl. 94, Vr. 112; vgl. bl. 250). In de *Vaderlandsche Letteroefeningen voor* 1817, *Boekbeschouwing*, bl. 88, vindt men:

Deugdenboekje, ontworpen door wijlen den Hooggeleerden Heer J. H. SWILDENS, *en voor 't grootste gedeelte, uit deszelfs nagelatene papieren in deze orde gebragt, door een Liefhebber der Schoone Wetenschappen; versierd met vele fraaije platen. Te* Amsterdam, *bij* J. B. ELWE, 8°. 96 bl. S. v. W.

Trechtplaatsen of overtogten (VII. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276 en 337). Men vergunne ons ook eenige bedenkingen en verklaringen van *Trechtplaatsen* in het midden te brengen. Niet van *trajectus* afgeleid, maar daarmede *verwant*, achten wij *trecht*, een overtogt, onderscheiden van *ver*, *veer*. De oude vormen schijnen *treht*, *triht*, welk laatste aan *Tricht*, gelijk het eerste aan *Trecht* het aanzijn heeft gegeven en als Mr. VAN DEN BERGH gelijk

heeft voor *Thrinniti* bij BONDAM, *Thrumiti* te lezen, hebben wij hier met dien naam niets te maken.

Dr. RÖMER neemt evenwel (VII. bl. 276) een verkeerden sleutel, als ZE. met de *Celtica* van DIEFENBACH zuiver Germaansche plaatsnamen wil verklaren: beter zijn Noordsche bronnen; wij zullen dit aantoonen.

Atrecht: A, *aha*, Lat. *aqua* is water, dus overtogt over het water. Dit *a* gaat over in *â*, *oa*, *oe*, *ee*, *u*, *ei*, *y*; eene menigte voorbeelden, zoowel van voorvoegsels als achtervoegsels, bewijzen dit: *A-land*, *Ei-land*, *Oe-land*, *Uhland* of *U-land*, *O-land*, beteekenen alle *Waterland*, een land door water omgeven. Dergelijke overgangen door onderscheidene klinkers heen, treft men aan in *A-trecht*, *U-trecht;* gelijk in *A-bach*, *U-bach*, *A-dorp*, *E-dam*, *A-mer*, *Ei-meren*, het *Y*.

Nu zien wij volstrekt geene reden, om met GRAFF (*Sprachschatz*), dat *U-trecht* alleen uit de rij te ligten en daarvoor als grondvorm een *Uz-treht*, *Uz-treit* aan te nemen. *U-trecht* niet *Ut-recht*, dat geene beteekenis heeft, is grondvorm. Het laatste steunt op eene verkeerde letterafscheiding, waarvan dan verdere verminkingen: *Ut-recht*, *Uit-recht*, *Uitert*, *Uztreht*, *Uz-treit*. Wij verstaan dus met BUDDINGH (*Westland*, bl. 54) overtogt of overvaart over het water. De *Ulfr* van HALBERTSMA heeft, zooverre wij weten, geen' bijval gevonden: in *Ul* van den Latijnschen naam *Ultrajectum* een Noordschen God *Ulfr* te zien, wil er bij ons niet in.

Woens-drecht van *Woens*, *Wodan*, schijnt aangenomen als een overtogt, toegewijd aan *Wodan:* waarom dan ook niet *Dordrecht* afgeleid van *Thor*, gelijk in *Thorostad*, *Durostad*, *Durswolde*, waarin de oude landsgod minst betwijfeld wordt? De *Thor*- en *Wodandienst* blijkt toch in ons land, gelijk in het noorden, zooveel uitbreiding gehad te hebben, dat het ons in het minst niet bevreemdt, dat men zoowel aan THOR als aan WODAN eene *trecht-* of overtogt-plaats heeft toegewijd: de oude vorm is dan ook *Thor-drecht*.

Loos-drecht, *Loos* met Dr. RÖMER van het Celtische *loug*, Fr. *loeg* af te leiden, kunnen wij niet beamen. Men weet de gevoelens zijn verdeeld tusschen *Loo* = *aqua* of water (BUDDINGH, *Westland*, bl. 52) en *Loo* = *lucus* of bosch (Mr. VAN DEN BERGH, *Midd. Aardrk.*, bl. 302). Nemen wij nu *trecht* in den zin van *overtogt*, dan duldt *Loos-drecht* wel niet aan een overtogt over een *bosch* (lucus) te denken. Bij *Waterloos-werve*, dat met de water-beteekenis in strijd schijnt te zijn, herinneren wij aan de verklaring door den eersten van *Wadraloh*, *Wadre-loe* enz. doorwaadbaar water; eene werf, daaraan gelegen, is *Waterloos-werve*.

Kil, *kiel* = *keel*, is een smal stroomend water, gelijk de *Dordsche killen:* een overtogt daarover, dus *Kiel-drecht*.

Dat *Moor-drecht* een overtogt is over eene *Moer* of moeras, neem ik van PHILOGRAMMATOS gaarne aan; maar dat *Katen* in *Katen-drecht* eene *hut*, een *kot* zou beteekenen, is bij mij nog niet zoo geheel zeker. Ik denk veeleer aan een vaartuig, dat de Duitschers *Katre*, de Deenen *Katte*, de Zweden *Kattdrejare* noemen. Van dat *Katre*, *Katte*, *Kattdre* heeft men ook *Kater*. Welke soort van vaartuig er door bedoeld wordt, wat een *Katzschiff*, wat een *Kater* is, kunnen wij niet opgeven. In onze taal is het almede *Kat* en *Katschip* (waarvan vermoedelijk ook bij ons *Kater*).

»*Het anker achter de Kat uitwerpen*" achten wij op dat vaartuig te doelen. Nu heet wel in *Overijssel* eene kleine boerderij met weinig lands eene *Katerplaats*, *Katersstede* (verwant met het Neders. *Köther*, *Kather*, Eng. *Cottage* ons *kot*), maar daarvan den naam van eene *trecht*-plaats of van een *veer* af te leiden, zouden wij bij de andere gegevens niet aannemelijk achten. Een overtogt of veer, waar de overvaart met een *Kat* of *Kater* geschiedt, kan *Katten-* of *Katendrecht* en *Katerveer* heeten; waar die overvaart met eene pont geschiedt, heet de plaats wel eens *ponten-veer*. In het Noorden wordt een *Gat*, d. i. eene opening of doortogt der zee (verwant met ons *goot*) en door gemelde soort van vaartuigen of *Katten* bevaren, het *Katte-gat* genoemd.

DAMNUM.

Trechtplaatsen of overtogten. PHILOGRAMMATOS schijnt mijn schrijven (bl. 276) niet goed begrepen te hebben. SCR., bl. 103 schrijvende: »Trechten of Overtogten" zonder meer, moest geacht worden de meening voor te staan, dat Trecht = Overtogt eene uitgemaakte zaak is. Ik was van dat gevoelen niet, maar meende en meen nog, dat het zeer gewaagd is te beslissen, zelfs al wordt men geruggesteund door mannen, als: V. D. BERGH, enz. Vandaar, dat ik mij onzijdig hield, zoodat PHILOGRAMMATOS in dit opzigt niets tegen mij vol te houden heeft. Uit een werkje van Prof. BUTTMAN, *Die Deutschen Ortsnamen* enz., dat mij vóór een paar dagen in handen kwam, zie ik, dat ook hij geen voorstander van Trecht = Overtogt is. Hij zegt S. 13: »in den Niederlanden, welche den Begriff der Niederung schon in dem Landesnamen tragen, die vielen Ortschaften auf *drecht* oder *trecht* d. i. Trift, Wiese, wie: *Moordrecht*, *Zwijndrecht* d. h. Schweinetrift, *Papendrecht* d. h. Pfaffenwiese, *Ossendrecht* vom Holl. *osse* der Ochse, *Dordrecht* (auch *Utrecht* ist schwerlich aus *Ultrajectum* entstanden, sondern dies aus *Utrecht* romanisirt) etwas südlicher Mastricht d. h. Maaszwiese." Ik hecht aan deze opvatting mijn zegel niet; maar deel haar al-

leen mede, opdat men niet als uitgemaakt doe gelden, hetgeen het niet is.

Dr. RÖMER.

[Prof. BUTTMANS verklaring van *trecht* rekenen wij tot de mislukte verklaringen. Het Middelhoogd. doet dit duidelijk zien. In die taal heeft *trift* denzelfden vorm dien het in het tegenwoordige hoogduitsch heeft, maar *trecht* is *trieht*.

Tegen de stelling van DAMNUM: »dat *trecht* niet van *trajectus* afgeleid, maar daarmede verwant is," teekenen wij protest aan. Wij begrijpen niet hoe het Nederlandsche woord *trecht* verwant kan zijn met het Latijnsche *trajectus*, een substant. met voorvoegsel, indien het niet een Nederlandsche door uitwerping en afkorting verkregene vorm van dat woord zelf is. De meesten houden *trecht* voor ontstaan uit *trajectus*, o. a. GRIMM en VAN DEN BERGH. Vóór dat gevoelen is het volgende te zeggen.

1°. Al de togtplaatsen liggen aan wateren; op al die plaatsen kan dus eene overvaart, een veer geweest zijn. Dit bewijst de *mogelijkheid* der afleiding van *trajectus*, maar meer ook niet.

2°. *Utrecht* en *Maastricht* vinden wij reeds vroeg door Latijnsche schrijvers *Trajectus* en *Trajecta* genoemd, het eerste zeker in de VIIIste, het laatste zeer waarschijnlijk in de VIde eeuw. Dit bewijst zeer veel. Want dat men in dien tijd van *trecht trajectus* zou gemaakt hebben, zal wel niemand beweren. Er bestaan evenwel ook groote bezwaren tegen dat gevoelen: 1°. Zijn in ons land verscheidene wateren, die *Drecht* heeten. Dit *drecht* kan niet van *trajectus* komen. Maar nu wordt het de vraag of het laatste deel der zamenstellingen met *drecht* of *trecht*, alle namen van plaatsen aan wateren gelegen, het Latijnsche *trajectus* of de waternaam *drecht* is (*). 2°. In de meeste van die zamenstellingen hebben wij niet *trecht*, maar *drecht*. *Menkenesdrecht, Mijdrecht, Slydreeht, Suindrecht, Thuredrecht,* komen reeds voor in stukken uit de XIde eeuw. Dit *drecht* nu, dat niet eene enkele maal, maar dikwijls voorkomt, zoodat wij aan geene schrijffout kunnen denken, kan niet van *trajectus* afstammen. Zulk eene verwisseling van *d* en *t* is met den aard onzer taal in strijd. Wij houden het er derhalve voor: 1°. Dat het Latijnsche *trajectus* in onze taal overgenomen werd als *tricht* of *trecht*, en dat wij dit woord hebben in *Tricht, Maastricht* en *Utrecht* (†). 2°. Dat de overige plaatsnamen, waarin wij niet *trecht* maar *drecht* hebben, zamenstellingen zijn met een Nederlandsch woord *drecht*, dat blijkbaar een waternaam is. Welke evenwel de beteekenis van dit *drecht* is, weten wij niet. Kan *Drechterland*, de naam van een gedeelte van *Westfriesland*, van denzelfden oorsprong zijn? En kan het woord *drecht* ook hetzelfde zijn of er mede in verband staan, dat wij vinden bij MAERLANT, *Wapene Mart.* I. vs. 82.

> Alse dat swerc daer jeghen vecht
> (d. i. tegen het licht der zon)
> Entie nevel met sire *drecht*,
> Sone can soe tier uren
> Niet ghetogen haer scone lecht.

En *Verk. Mart.* vs. 80.

> Noch swerc, noch oec des nevels *drecht*,
> Beneemt bi dage niet haer (d. i. der zonnen) recht
> Die dach en scijnt daer dure.

De verklaring van Dr. VERWIJS, in zijne uitgave, bl. 96, komt ons niet aannemelijk voor. De beteekenis van het woord blijft ons nog altijd duister.

(*) Dat verscheidene plaatsnamen eigenlijk waternamen zijn is bekend. *Grouw*, *Peasens* en *Oldenboorn* zijn de dorpen aan de *Grouw*, de *Peasens* en de *Olde Boorn* gelegen. *Tjallebird* en *Lunjebird* in *Friesland*, *Akersloot* en *Holysloot* in *Noordholland*, zijn waternamen.

(†) Middelhoogd. *Mastrieht* en *Ûztrieht*.

Wij hebben nog een paar woorden te wisselen met DAMNUM, over den oorsprong van den naam *Utrecht*. Wij blijven meenen, dat onze afleiding den voorkeur verdient boven de zijne. Wil men den oorsprong van plaatsnamen zoeken, dan moet men den oudsten vorm van dien naam trachten te vinden. Neemt men den tegenwoordigen vorm van zulke namen tot grondslag, dan loopt men gevaar deerlijk mis te tasten. Men zal van *Leeuwarden* en *Roodkerk* stellig verkeerde afleidingen geven, wanneer men niet weet dat die plaatsen vroeger *Lintwerd* en *Roordakerk* heetten. En waarom wil DAMNUM niet gelooven dat *Uztrieht* zuiverder vorm is dan *Utrecht*? Eenvoudig omdat dit in zijn stelsel niet past. Wij daarentegen gronden ons op een *feit*, en dit moet men altijd doen, wil men tot waarheid komen en niet, op zijn Bilderdijksch, bladzijde bij bladzijde vullen met afleidingen, die in de lucht hangen. Dit feit is, dat in twee Hoogduitsche handschriften uit de XIIde eeuw de vorm *Uztrieht* voorkomt. Dit is in onze taal *Uut-trecht*, of zoo als men in lateren tijd zeide, *Uittrecht*, wat in den mond des volks in *Uitert* overging. *Utrecht* beteekent dus eene overvaart, die niet in het midden des lands, maar, zoo niet daarbuiten, toch verre weg, digt aan de grenzen gelegen was. Men denke hierbij aan de *uit*buurten der dorpen en de *uit*hoven der kloosters. En *Utrecht* lag digt aan de zee, den noordwestelijken grens van *Duitschland*. Het laatste deel van den naam voor *drecht* te houden, verbiedt niet de etymologie, want de *d* kon door de laatste letter van het voorvoegsel geassimileerd zijn, maar het Hoogd. *trieht* en vooral de oude naam der stad *Trajectus*.

De beteekenis, die DAMNUM er aan geven wil, *overtogt over het water*, is buitendien niet aannemelijk. Het eerste deel van den naam zou dan een nietsbeduidend bijvoegsel zijn, want alle *overtogt* is een *overtogt over het water*. Maar wij gelooven zelfs niet, dat *Utrecht* dit ook zou kunnen beteekenen. Want wij hebben wel dikwijls hooren beweren, dat *U: water* beteekent, men schijnt dat tegenwoordig zelfs vrij algemeen aan te nemen, maar wij hebben er nooit eenig bewijs voor gevonden. Kan DAMNUM of iemand anders er ons bewijzen voor geven, wij zullen er hem dankbaar voor zijn.]

Thereze (VII. bl. 127, Vr. 160; vgl. bl. 280). Mijne vraag had ik opgemaakt uit LOOSJES' *Charlotte van Bourbon*, en ik wenschte iets van het vroeger leven van deze THEREZE te weten. De spreuk van LODEWIJK *van Nassau* was *patience en innocence*. Zou J. L. A. I. mij genoegen willen doen, met mij die opheldering te geven? T.

De Kinkelenburg (VII. bl. 127, Vr. 164; vgl. bl. 280 en 338). De opgave der vorige eigenaren van dit goed, zie NAV. VII. bl. 280, is door mij gegeven naar een afschrift genomen uit het *Origineel Leenboek*, berustende in de Archieven van de stad *Arnhem*.

Ik heb alle reden te veronderstellen, dat met »het Huis en Hofsteede met graven en cingelgraven te *Bemmel*," voorkomende in het Copije Leenboek van *Gelderland*, in het bezit van V. D. N., de Kinkelenburg bedoeld wordt; daar er te *Bemmel*, behalve de Kinkelenburg, geene andere kasteelen of huizen, met graven of cingelgraven omgeven, zijn geweest dan:

1°. Het Huis te *Bemmel*, waarvan in 1405 als eigenaar voorkomt GERH. VAN DOORNIK.

2°. Het Huis *de Poll*, ook *Pollenbering* of

Bronkhorst genoemd geweest, waarvan in 1420 eigenaar was JOHAN VAN BYLANT, in 1492 in eigendom overgegaan aan JOHAN VAN BRONKHORST en welke familie daarvan in het bezit is gebleven tot 1641.

In den *Tegenwoordige Staat van alle Volkeren*, dl. XIII. bl. 254 (*Gelderland*) komt de Kinkelenburg voor als *slot* of *adellijk Huis*, waarom ik het in mijn antwoord aldus heb genoemd. D. S.

Onno Zwier van Haren (VII. bl. 135, Vr. 176; vgl. bl. 283 en 340). Men wil, dat in zake de Heeren O. Z. VAN HAREN en VAN SANDICK en HOGENDORP, A°. 1760, onder laatstgenoemde familie, te *'s Gravenhage*, geheime stukken *in originali* zouden berusten; welligt de kistjes (of één koffer?), die HORA RUIT reden heeft te vermoeden verbrand te zijn.

FRISO.

Johan Angelus Berniera (VII. bl. 136, Vr. 179; vgl. bl. 285). Hij was een Italiaan, die zich hier te lande nederzette en de Hervormde godsdienst beleed. Er bestaan twee werkjes van zijne hand. Het eene, dat in de vraag aangehaald wordt: *Tydverhaal der Nederlandsche Geschiedenissen van de Unie van Utregt des jaars* 1579 *tot den jare* 1701 etc. Het andere: *Historiae Ecclesiasticae a reformatione* ZWINGLII *et* LUTHERI *ad nostra usque tempora Compendium, auctore* D. (Doctore) JOAN. ANGELO BERNIERA *Italo*. Ultraj. 1703, kl. 8°. Van dit laatste werkje verscheen een tweede druk: *Ultrajecti ad Rhenum*, 1753, kl. 8°. Die uitgave werd bezorgd door den Utrechtschen Hoogleeraar in de Theologie GULIELMUS AB IRHOVEN, die in eene beknopte Voorrede mededeelt, dat hij een Privaat-Collegie willende houden over de bijzondere Geschiedenis der Reformatie, dit werkje van BERNIERA als *Compendium* wenschte te gebruiken, en het, dewijl het uitverkocht was, alsnu liet herdrukken. — BERNIERA had het werkje opgedragen aan de Algemeene Synode der Nederlandsche Gereformeerde kerk. Hij noemt zich in die opdragt: *Doctor* JOHANNES ANGELUS BERNIERA *Italus*. Meer is er uit die opdragt en uit de voorrede omtrent den schrijver niet te halen, en mij zijn, ook na eenig onderzoek, geene verdere berigten omtrent hem voorgekomen. W. M. Z.

Prinse-Sale te Dordt (VII. bl. 137, Vr. 186; vgl. bl. 285). De Heer L. D. R. zou mij zeer verpligten, indien hij mij wilde opgeven, *wat* hij weet en *waar* hij iets gelezen heeft van het vertrek te *Brielle*, waarin het huwelijk van WILLEM VAN ORANJE met CHARLOTTE voltrokken is.

Het is jammer dat Mevr. BOSBOOM-TOUSSAINT zich er niet nader over uitlaat. T.

Lofdichten op M. H. Tromp (VII. bl. 137, Vr. 189; vgl. bl. 286). Weinig bekend is het door BOXHORN, kort voor zijn' dood, in het *Nederduitsch* op TROMP vervaardigd grafschrift:

Hier rust den groten TROMP, den pronk van al de Helden,
En voogden van de Se, die 't Vaderland kan melden,
Die door den Engelsman getroffen met een lood,
Bleev midden in 't gevegt, en won het na zijn dood.

J. L. A. I.

Arnout Vosmaer (VII. bl. 159, Vr. 208; vgl. bl. 308 en 368). In het vijfde nommer van dit Tijdschrift, jaarg. 1857, werd door J. C. K. gevraagd naar eenige levensbijzonderheden van den Directeur der Natuur- en Kunstkabinetten van Prins WILLEM V, ARNOUT VOSMAER. Eerst nu komt mij dit onder het oog, tegelijk met het slechts korte antwoord in N°. 10 van dit Tijdschrift, en daar ik tot een juist en uitvoerig antwoord in de gelegenheid ben, deel ik gaarne aan J. C. K. het volgende mede.

JACOB VOSMAER, geb. den 21sten Dec. 1680, overl. den 25sten Oct. 1734, Koopman te *Rotterdam*, had (na uit zijn 1e huwelijk met QUIRINA VAN DER ELST 5 kinderen gehad te hebben), uit zijn 2en echt met SUSANNA VAN ARCKEL, twee zoons JACOB en ARNOUT.

Deze ARNOUT werd den 23sten Oct. 1720 te *Rotterdam* geboren, getuigen, behalve de ouders, ARNOUT NUTGES en ELYSABETH PAETS. Van 1734—1751 was hij in den handel werkzaam, werd in 1748 Schepen van *Schieland*, en ging in 1751 naar *'s Hage*, waar hij geplaatst werd ten Comptoire ter recherche der collective middelen, uit welke betrekking hij in 1756 weder zijn ontslag nam. In 1756 werd hij Raad van Z. D. H. den Prins *van Oranje* en Directeur van het voor dien jongen Vorst opgerigte of liever hersteld wordende kabinet van Natuurlijke Historie. Reeds lang had hij zich bijzonder op de Natuurkunde toegelegd en, ofschoon hij ook de Oudheid- en Penningkunde beoefende, daarvan zijne voornaamste studie gemaakt, waartoe hij zich ook in 1754, om zich geheel aan de studie der natuur te wijden, van eene fraaije verzameling prent- en teekenkunst ontdeed, die hij in een' beredeneerden systematischen Catalogus beschreef. De directie van het Vorstelijk kabinet aanvaard hebbende, had hij eenige gewetensbezwaren om zijne eigene rijke verzameling te behouden en ontdeed zich ook daarvan ter vermijding van allen schijn van achterdocht. Hij schijnt evenwel later hiervan eenigermate en althans voor een deel te zijn teruggekomen, daar in den Catalogus zijner in 1799 bij zijn' dood verkochte uitgebreide collectie van boeken, portretten, prent- en teekenkunst en oudheden, ook eene verzameling van mineraliën en schelpen beschreven is.

Het kabinet des Prinsen werd nu syste-

matisch door hem in orde gebragt en jaarlijks van alle zijden aangevuld. Hij schreef veel. Van de *Schatkamer van* A. SEBA beschreef hij het laatste gedeelte des 3en deels, over de koralen handelende, en het 4de deel van dat werk, 't welk daarna door Prof. GAUBIUS in 't Latijn werd vertaald. In 1766 begon hij te *Amsterdam* de uitgave van de beschrijving en afteekening van de zeldzaamste dieren der vorstelijke verzameling. Eene reeks van meer of minder uitgebreide stukken, vertalingen, voorredes etc., soms van oudheidkundigen, soms van numismatischen, meest van natuurkundigen aard, volgde elkander op, en eene talrijke menigte van in handschrift nagelatene, systematische schikkingen en lijsten van penningen, mineraliën, conchyliën, enz., zijne reisbeschrijvingen enz., getuigen van 's mans buitengewone werkzaamheid. Hij overleed ongehuwd te *'s Gravenhage* den 15den Jan. 1799.

Dit ten antwoord op de vraag van J. C. K. Mogt deze belang stellen in nadere bijzonderheden, eene groote menigte bescheiden over hem, over zijne werken en reizen, over de bestiering van het kabinet zoowel als van de diergaarde zijn nog voorhanden, en de ondergeteekende is bereid den vrager J. C. K. daarmede ten dienste te staan.

C. V.

Monument door Maarten van Heemskerk (VII. bl. 170, Vr. 234; vgl. bl. 310). De verschillende lezingen daarover zijn door A. medegedeeld. Op de vraag: »wat mag hiervan zijn?" kan het volgende tot antwoord verstrekken. De eene auteur heeft den anderen onachtzaam nageschreven. Zoo hebben zij, zonder de oorspronkelijke bronnen te kennen, de zaken verminkt, want in die bronnen leest men duidelijk van *twee Grafzerken*, die van MAARTEN en die van *zijn' vader*, beide door hem met eenen rentbrief begiftigd, en het vreemdsoortige huwelijk, dat jaarlijks moest plaats hebben, moest op zijne grafzerk in de Groote Kerk te *Haarlem* geschieden. Bijgevolg heeft de grafzerk van den vader op het kerkhof te *Heemskerk* niets gemeen met dat jaarlijksche huwelijk.

S. AMPZING, in zijne *Beschryvinge der stad Haerlem* enz., bl. 357, spreekt alleen van die jaarlijksche trouwpartijen op MAARTENS *graf* in de Groote Kerk van *Haarlem;* trouwens *Heemskerk* lag niet in zijn bestek, doch hij heeft de oorspronkelijke bron trouw gevolgd.

H. SOETEBOOM in zijn *Saanlandsche Arcadia* enz., *Amst.* 1658, bl. 91; en dl. I. bl. 78 der tweede uitgave van 1702, heeft veel schuld aan den historischen misslag, door MAARTEN HEEMSKERK in het beleg van *Haarlem* te laten sterven en zijn lijk naar het kerkhof van *Heemskerk* te doen overbrengen. — CLAAS BRUIN in zijn *Noord-Hollandsche Arcadia* enz., *Amst.* 1732, maakt het nog erger, omdat hij in tegenspraak is met zich zelven. In zijne verzen op het graf van MAARTEN, schijnt hij zoo zeer in dichterlijke vervoering geweest te zijn, dat, terwijl hij in de aanteekening op bl. 414 verklaart, dat genoemd monument, door MAARTEN voor zijn' vader JACOB VAN VEEN is opgerigt, hij desniettegenstaande MAARTEN als in datzelfde graf rustende bezingt. — BROUERIUS VAN NIDEK in zijne *Nederl. en Kleefsche oudheden* enz., *Amst.* 1725, dl. I. bl. 185, heeft zich voor dien misslag wel gewacht, en geeft de op het monument voorkomende Latijnsche en Hollandsche opschriften, die de zaak naar waarheid aanduiden; doch bij eene naauwkeurige lezing blijkt het, dat er maar *één* rentbrief is vermaakt en wel alleen voor het monument te *Heemskerk.* NIDEK heeft dus almede gedwaald; terwijl de lezing daarvan door A. gegeven, niet uit de 4°. uitgaven van NIDEK, maar uit de 8°. in VIII deelen (deel I. bl. 263), is genomen, waarvan in 1792 de 5 eerste deelen zijn bezorgd door J. H. REISIG, die, naar de behoeften van zijnen tijd, dit werk de noodige taalkuisching heeft doen ondergaan. Ik had moeten zeggen de onnoodige kuisching, want door omzettingen in den stijl zijn vele zaken anders gegeven, dan de waarheid vordert. De zinnebeeldige voorstellingen, die aan het monument voorkomen, zijn bij hem, even als bij de meeste auteurs, onduidelijk beschreven.

Het is in DEN NAVORSCHER de plaats om historische fouten teregt te wijzen. Ik geef daarom hier de noodige ophelderingen, zoo als die in de oorspronkelijke bron worden gevonden, met name bij MAARTENS *tijd-, stad- en kunstgenoot,* den geschiedschrijver CAREL VAN MANDER in zijn *Schilder-Boeck* enz. en wel de uitgave in 4°., door hem zelven nog te *Haarlem* in 1604 bezorgd. Op fol. 247 komt het volgende duidelijke historische verhaal voor: »Doe A°. 1572 de stadt belegert wert van den Spangiaerden, met toelaten van den Raedt, onthiel hy (MARTEN) hem te *Amsterdam* by JACOB RAVAERT. Hy was van natueren vergarigh, en gesparigh, ooc seer cleenhertigh, en so schrickachtigh, dat hy in 't opperste van den Kerck-thoren clom, om in den omgangh de schutters te sien trecken, vreesende t'schieten, daer hy hem niet al te vry en docht te wesen."— »MARTEN, also hy een rijck machtigh Man was, en geen kinderen na en liet, bestelde veel schoon aelmossen voor zyn doot: onder ander, gaf hy eenigh Lant, om met datter jaerlijcx af quam te geven houwlycke have eenige jonge lieden, die des jaers eens op zyn graf souden trouwen: t welck also altyt gheschiet. Te *Hemskerck* op t' kerckhof, liet hy op zyn vaders graf richten een blauw steenen *Piramide*, oft Graf-spits: boven al

staet zyn vaders conterfeijtsel gehouwen, en t' Grafschrift in Latyn en Duytsch, met oock een kindeken staende op doods-beenderen, daer het vyer in steeckt, rustende op den Fackel, en met den rechter voet op een doodshooft: dit schynt voor d'onsterflijckheyt gemaeckt: onder staet, *Cogita mori*. Onder aen comt zyn wapen, in welcke comen boven op de rechte syde een half dobbel Arent, op de slinker een Leeuw: onder dese over dweers gedeelt wesende, comt eenen naeckten arem, hebbende in de handt een Pen oft Pinceel, boven is den arem gevleugelt, den elleboogh rustende op een schilpadde, wesende (als ick acht) t' advys van APELLES, van niet te traegh in arbeyt te wesen, noch den geest met al te veel wercken niet t'overladen, ghelyck PROTOGENI voor ghehouden wiert, als elder verhaelt is. Tot ophouden van dese *Piramide*, is ooc van MARTEN Landt bestelt: want liet men de selve vervallen, so souden dan de vrienden aen het Landt mogen handt slaen. Tot *Alckmaer* zyn van hem zyn eyghen conterfeijtselen van oly-verwe, van verscheyden ouderdommen, seer heerlyck, aerdich en welgedaen, ten huyse van JAQUES VAN DER HECK, die zyn neef is. Doe nu MARTEN in zynen tyd der const een bysonder licht is geweest, is hy ghescheyden uijt dit verganghlyck leven A°. 1574, op den eersten dagh van October, oudt wesende 76 jaer, twee jaren min gheleeft hebbende als zynen vader. Het lichaem was t' *Haerlem* in de Groote Kerk aen de Noordsyde in de Cappelle begraven: maer de Const, ghelyck hy haer een licht was en sal sy oock zynen naem niet duijster laten, soo langh als de schilder-const self by den Menschen gheacht, en in weerden sal wesen."

C. KRAMM.

Cornelis Wiggertsz en Taco Sijbrands (VII. bl. 200, Vr. 270; vgl. bl. 315). Blijkens de opgave van R. zijn door hem de hoofdbronnen geraadpleegd: alle overige schrijvers hebben daaruit geput; tot dezen behoort ook TE WATER, *Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenis*, zie bl. 240—243 en 245—248, alwaar welligt door den naauwkeurigen schrijver eene of andere, aan R. onbekende, bijzonderheid of geschrift wordt vermeld, om welke reden ik er hem opmerkzaam op maak. V. D. N.

Emilia van Nassau (VII. 232, Vr. 298; vgl. bl. 350). In de *Hist. de Geneve*, *par Mr.* SPON, (*Nouv. édit.*, Gen. 1730), staat, Tom. I. p. 490 etc.:

»EMILIE DE NASSAU, Princesse d'*Orange*, soeur du Prince MAURICE, et veuve de Dom EMANUEL, fils d'ANTOINE, Roi de *Portugal*, après que l'Espagnol se fut rendu maitre de ce Royaume, s'étoit habituée à *Geneve* avec six de ses filles; mais ayant acheté un Château près de *Nion*, elle s'y retira (*) (in 1628). Elle mourut l'année suivante, et fut enterrée à *Geneve*, en l'Eglise de Saint PIERRE dans une Chapelle à la gauche du choeur. Cette Princesse, quoi que de très-grande maison, demeura plusieurs années à *Geneve*, dans un état bien au-dessous de sa qualité et de son mérite. Ses filles furent mariées à de simples Gentilshommes du Païs-de-Vaud; l'une d'entr'elles qui avoit épousé le Colonel GROL (†), fut enterrée près de sa mere en 1647.

Het tweede deel bevat o. a. de *Inscriptions antiques et modernes*, die zich te *Geneve* en in de omstreken bevinden, waaronder dat van EMILIA VAN NASSAU echter niet genoemd wordt.

M°.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317 en 370). In de kerk van *St. Nikolaas*, te *Gent*, bevindt zich in de *Chapelle du Calvaire* eene kleine schilderij, voorstellende OLIVIER MINJAU *en zijne vrouw* AMELBERGE SLANGEN *in gebed*, *omringd van hunne een-en-dertig kinderen*, waaronder met Gothische letters geschreven staat:

»Hier licht begraven OLIVIER VAN MINJAU ende AMELBERGHE SLANGHEN syn wettelick wyf was, ende hadden te samen eenendertich kinderen met een smaels thien dochters ende de reste zonen, twelcke altzamen ghestor-

---

(*) Cette Princesse qui avoit épousé EMANUEL, Prince de *Portugal* s'étoit retirée dans *Geneve* l'année 1626. Après un séjour de huit à neuf mois, elle y acheta une maison. Elle acheta aussi le château de *Prangins* près de *Nion* dans le Païs-de-Vaud, où elle vécut ensuite avec sa famille. Etant revenuë à *Geneve*, elle y mourut au mois de Mars de l'année 1629. Le conseil en ayant eu avis par son maitre d'Hôtel, un Sindic avec quelques autres des Principaux magistrats, allèrent de sa part faire compliment de condoléance aux Princesses de *Portugal* ses filles: Le magistrat en corps, avec les Pasteurs et les Professeurs fut à son convoi funebre: La Noblesse étrangere suivoit après. Ensuite vint tout ce qu'il y avoit de gens de distinction dans la Ville de l'un et de l'autre sexe. L'enterrement se fit à quatre heures après-midi, le 16 de Mars. Le Cercueil étoit couvert d'un drap de velours noir, sur lequel on voyoit de chaque côté les Armoiries de *Portugal* et de *Nassau*. Les Princesses de *Portugal* ayant fait prier le Magistrat de nommer quelques Seigneurs de son corps, et quelques-uns des principaux d'entre les Professeurs pour leur servir de conseil dans leurs affaires, pendant qu'elles feroient leur séjour dans *Geneve*, il s'y porta volontiers: Ceux qui furent choisis pour faire cette fonction, prêtèrent serment de s'en aquitter fidellement. On écrivit sur cette mort au Prince d'*Orange*, qui répondit à la Seigneurie, pour la remercier de l'accueil qu'elle avoit fait à la Princesse de *Portugal* jusqu'à l'heure de sa mort, la priant en même tems de continuer à ses filles la même bienveillance: On reçût aussi des Lettres de remerciement de Messieurs les Etats Géneraux, sur le même sujet.

(†) GROLL étoit un Gentilhomme de la suite du Prince de *Bade-Dourlach*: Il enleva l'ainée des Princesses de *Portugal* au Château de *Prangins*, et se maria ensuite avec elle.

ven zyn vader, moeder en al de kinderen in ougsti."

Deze talrijke familie werd in het jaar 1526 eensklaps door de zweetziekte weggerukt, welke verschrikkelijke ziekte zich voor het eerst in 1483 in *Engeland* openbaarde. Vgl. PH. KERVIJN DE VOLKAERSBEKE, *Monuments de la ville de Gand* (*Messager des Sciences hist., année* 1852).

M°.

Onbekend portret door J. Wierix (VII. bl. 255, Vr. 314; vgl. bl. 351). Het onderschrift of de spreuk: »Houdt de baen van *Mechelen*, 1576," geeft v. D. v. B. aanleiding om te vermoeden, dat het portret iemand uit het geslacht van MECHELEN zoude voorstellen. Zijne gissing heeft veel waarschijnlijks, doch het raadsel was welligt eerder opgelost, had D. F. (zoo als S. v. W. teregt aanmerkt), bij zijne beschrijving, tevens de opgave van het wapen gevoegd. Dat toch, t. l. a. p. vermeld, is niet door het door bastaardij uit JAN I van *Braband* gesproten geslacht DE MALINES of MECHELEN gevoerd, doch door dat van VAN VEEN, mede een bastaardtak van *Braband* (*). Het eerstgenoemde voerde *de Brabant au baston ou à la cotice de gueules*, en wordt door BUTKENS, in zijne *Troph. de Brabant*, Tome I. p. 662, volgender wijze vermeld:

IENNEKIN (†) *dict* DE MALINES, fils Bastard de JEAN I, Duc de *Brabant*, laissa
- GERARD, *dict* DE MALINES.
  - MARTIN b. *dict* DE MALINES, Bourgois de *Bruxelles* 1371, sous l'Amman PHILIPPE DE TUYDEKEN.
- JEAN DE MALINES.
  - GERARD b. faict Bourgois de *Bruxelles*, sous le même Amman.
- MARGARETE DE MALINES, esp. GERELIN, *dict* HINCKAERT, Chevalier.

Meer dan een geslacht van dezen naam is er echter bekend, o. a. dat, voortgekomen uit dat van BERTHOUD, Heeren van *Mechelen*, 't welk voerde *d'or à trois pals de gueules*. Hiertoe vermoedt ook TE WATER, dat de onderteekenaar van het verbond der Edelen zal behoord hebben (§). MARTIJN VAN MECHELEN (zoon van FLORIS bij JOHANNA VAN LIER), Burgemeester van *Lier*, Schout van *Turnhout*, gestorven den 12den October 1578, brak, even als zijn vader, met een *franc canton* van IMMERSEEL of LIER (d. i. *d'argt. à trois fleurs-de-lis aux pieds posés de sable*), en liet o. a. bij BARBARA VAN DER MEEREN na: NICOLAAS VAN MECHELEN, Schepen te *Antwerpen*, den 22sten April 1578 tot de ridderlijke waardigheid verheven. Zie *Nobil. des Pays-Bas*, p. 111; *Suite du Suppl. au Nobil.*, tom. I. p. 94—98; DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes etc.*, p. 698—704.

M°.

Onbekend portret door J. Wierix. Is de beschrijving daarvan door D. F. gegeven juist, en staat er op het papier door de regterhand vastgehouden, alleen JERONEMŪ WIERX, zonder bijvoeging van *fecit* of *sculpsit*, dan is het ongetwijfeld het portret van JERONEMUS WIERX, want in den regel kan men aannemen, dat de naam die op den brief of op het papier gelezen wordt, als het adres moet beschouwd worden van den persoon, die de houder van den brief is, doch niet van den schilder, teekenaar of graveur, zoo als hier. De graveur JERONEMUS WIERX is in 1551 geboren en kan dus wel van dezelfde familie zijn; te meer daar het *door* een' naamgenoot is gegraveerd, zoo als D. F. zegt het geval te zijn, hoewel zulks uit diens beschrijving van het portret niet blijkt.

C. KRAMM.

ANTWOORDEN.

Huis te Verchen (VII. bl. 192, Vr. 253). *Verchen* of *Verken*, even als *Dueren*, dat ook *Duren* wordt genoemd, is gelegen in *Westphalen*, Hertogdom *Gulik* aan den *Rhoer*. *Gulik*, *Verken* en *Merodgen* maakten vroeger en maken welligt nog eene kerkelijke vereenigde gemeente uit; in 1688 werd aldaar Predikant HENRICUS FRANCKEN; zoodat het in 1658 denkelijk vacant zal geweest zijn, en daardoor de Predikant van *Duren*, almede in de eerste Classis van *Gulik* gelegen, een huwelijk te *Verken* inzegende.

V. D. N.

H. M. Graaf van Thurm (VII. bl. 223, Vr. 278). Zou het welligt VAN THURN moeten zijn, en hij dezelfde wezen als MATHIAS VAN THURN en TASSIS, zoon van HERMANNUS, die

---

(*) Bie bl. 119 van dezen Jaargang.

(†) Elders (p. 334) noemt BUTKENS hem IEANNEKIN *ou* HANNEKIN *Bastard de Braband surnommé de Malines*, en zegt verder: *Il n'est toutes-fois exprimé n'y cognu ou nostre* IEANNEKIN *print alliance, mais bien qu'il laissa quelques enfants, et entre autres* GERARD *dict de Malines, de qui la posterité ne m'est cognuë, et une fille* MARGARETE *dicte de Malines, mariée à* GERELIN HINCKAERT *chevalier, de qui elle estoit ja veufve en l'an* MCCC.LXVII.

(§) *Verb. der Edelen*, st. III. bl. 117, 118.

gehuwd was met MAXIMILIANA CONSTANTIA, geboren 1608, dochter van GUNDACIARUS VAN LICHTENSTEIN en van AGNES, dochter van Graaf ENNO den III van *Oost-Vriesland?* Zie HUBNER, *Tafelen*, N°. 248 en 332.

V. D. N.

Stapel (VII. bl. 224, Vr. 282). De Geneesheer, naar wien het plantengeslacht *Stapelia* den naam draagt, zal wel niemand anders zijn dan JOANNES BODAEUS à STAPEL, wiens uitvoerige aanteekeningen op THEOPHRASTUS na zijn' dood uitgegeven werden te *Amsterdam* 1644, bij H. LAURENSZ. in f°. door zijn' vader Dr. EGBERTUS BODAEUS. Naar luid van de opdragt, kweet de vader zich door deze uitgave van een' last, hem door zijn' zoon verstrekt en hield het drukken van dit werk acht jaar aan. J. BODAEUS A STAPEL was in den winter van 1636 gestorven, diep betreurd door zijne vrienden N. TULP, C. BARLAEUS, PLEMP, J. M. VAN DER LINDEN en J. SNIPPENDAAL. Opmerkelijk is het, dat in enkele lofdichten zijn geslachtsnaam BODAEUS reeds verzwegen en door STAPELIUS vervangen wordt, zonder dat mij bleek, waaraan hij dien toenaam ontleende. J. A. CORVINUS schreef de voorrede tot genoemd werk en getuigt daarin, dat hij te *Leyden* onder AELIUS EVERARDUS VORSTIUS had gestudeerd, al zijne medestudenten in ijver en bekwaamheid verre overtroffen had en later als practiserend Geneesheer te *Amsterdam* nog altijd de studie van botanie en anatomie had voortgezet. Was het hem vergund geweest den THEOPHRASTUS voor den druk geheel gereed te maken; hij werd door den dood verhinderd zijne aanteekeningen op DIOSCORIDES te voltooijen. Uit alles blijkt, dat hij op zeer jeugdigen leeftijd stierf, of, zoo als CORVINUS met eene aardige woordspeling zegt: *in herba periit.* CONSTANTER.

Herbarium Vivum (VII. bl. 224, Vr. 285). Op deze vraag nog geen antwoord zijnde ingekomen, wil ik onder de aandacht van J. C. K. brengen de door de *Maatschappij van Nijverheid te Haarlem* in 1836 bekroonde verhandeling van den Heer J. E. VAN DER TRAPPEN, Med. Stud. aan de Hoogeschool te *Utrecht* bevattende eene *Beschrijving* van een *Herbarium Vivum*, enz., waaruit voor het bedoelde onderwerp veel te leeren is.

V. D. N.

Gedichten van Westerop (VII. bl. 231, Vr. 295). ROELOF WESTEROP, die in 1728 te *Hoorn* zijn *Hoorns Buitensingel* in rijm beschreef, is door WITSEN GEIJSBEEK in zijn bekend werk, dl. VI. bl. 489, vermeld en gansch niet gunstig beoordeeld, daar hij, volgens hem, denzelfden slaperigen telgang zijner kunstgenooten van dien tijd hield. De door hem medegedeelde proeve doet dan ook voorwaar, gelijk hij verwachtte, niet naar meer verlangen. Aangaande *Latijnsche* verzen van WESTEROP vindt men geene vermelding, noch bij HOEUFFT noch bij PEERLKAMP; zij zullen dan ook wel van weinig beteekenis geweest zijn.

V. D. N.

Akademie van Douay (VII. bl. 255, Vr. 319). Men vindt een kort berigt over deze Akademie, deszelfs oprigting en eerste Hoogleeraars in *Het Schouwburg der Nederl.*, dl. III. bl. 132 en v.

Philologus Philiatros à Ganda (VII. bl. 294, Vr. 350). Onder dezen verbloemden naam zijn de *Wintersche Avonden of Nederlandsche vertellingen* enz. het eerst in 1615 en 1636 te *Amsterdam* in 12°. uitgegeven. De titel van den derden mij bekenden druk geeft het antwoord op de vraag van den Heer J. BOUMAN: *Eerst, uit verscheide Tijd-boeken, door* JACOB VIVERIUS *onder den naam van* PHILOLOGUS PHILIATROS A GANDA, *vergaderd en beschreven, enz. Met eene bijvoeging van 't Geluk en Ongeluk des Houwelikx.* (*Uijt het Frans, in het Nederduijts vertaalt*). *t' Amsterdam*, 1665, in 12°.

Hij was de zoon van JACOB VIVERIUS, die in zijnen tijd onder de gevierde kunstenaars genoemd mogt worden. Immers Prins WILLEM I achtte hem zeer hoog en was gemeenzaam met hem; hij ontbood hem dikmaals, om over zaken de kunst betreffende hem te raadplegen. Onder anderen, toen de Prins iets aan den Hertog van ALENÇON wilde vereeren, »ontbood bij den ouden VIVERIUS, en toonde aan hem een teekening met rood-aarde gedaan, waar in zich, tusschen verscheide bergjes, zommige maagden met bloemkorfkens lieten zien; dit wilde hij van zilver gemaackt hebben; doch zijn zinnen vielen daarvan op iets anders: want hij kreeg een ope Poort, mee met rooaard geteeckent, seggende tegen VIVERIUS, Meester, onze Bergen zijn in een Poort verandert; wat of dat toch wil bedieden? daar op VIVERIUS antwoorden: Genadigste Heer, de Poorte beteekenen de harten der onderdanen; zoo lang deze, voor d'over-Heer open blijven, soo lang gaat het wel; maar worden die eens geslooten, dan gaat 'et qualick. De Prins sloegh hem met de handt op de schouders, en zeij: Meester! Meester! ghy hebt de regte mening geraden, doch dat werk kreeg mede geen voortgang." Zou misschien de Prins zelf deze schetsen ontworpen en geteekend hebben?

Hij portretteerde in miniatuur zoo klein en natuurlijk, dat er vóór hem geen voorbeeld van werd gevonden, en echter schijnt zijn eigenlijk kunstvak in metaalwerken te hebben bestaan. Hij wist »gesneden platen soo

konstig afftegieten, dat de plaatsnijders zen eigen werk, van 't gegooten qualick konde onderschyden." — »Hij was weerdeerder van de *Gentze* Munt, dus hem al de Vlaamsche Nobels door de hande zijn gegaan." Het schijnt, dat hij na den dood van den genoemden Prins zijne betrekking niet heeft behouden, want hij is in het jaar 1593 te *Londen* overleden, en heeft zeker aldaar in vriendschap verkeerd met onzen Nederlandschen Historieschrijver E. VAN METEREN. Immers, de jonge VIVERIUS heeft een grafgedicht gemaakt, hetwelk achter het leven van onzen VAN METEREN in zijne *Historien* te vinden is. (Zie de uitgave van 1614 te *'s Gravenhage* in f°.).

Uit den titel van het werk: *Wintersche Avonden* enz. blijkt, mijns inziens, dat hij een Gentenaar was. Dit strookt wel met de betrekking, die zijn vader aldaar bekleedde. Het is tevens duidelijk, dat hij een praktizerend Geneesheer was en dat hij de dichtkunst beoefende, terwijl uit alles is af te leiden, dat hij tot den gegoeden stand behoorde en waarschijnlijk te *Amsterdam* gevestigd was.

Het *Handboek of kort begrip der kaerten* heb ik nooit gezien en meen te moeten aannemen, dat dit werk, wegens den omvang der gravures, tot het werk van den ouden VIVERIUS behoort; doch S. AMPZING, in zijne *Beschryvinge der stad Haerlem*, bl. 34, zegt, als uit eene oude bron: »JACOB VIVERIUS verhaeld in syn *Handboek ofte kort begrip der Kaerten*, in de beschrijving van *Holland*, op bl. 230," en voert daar eene gebeurtenis van 1598 aan; zoodat dit dan niet door *den oude* kan zijn vermeld; echter kan zijn werk eerst na zijn' dood, en welligt door zijn' zoon vermeerderd en uitgegeven zijn.

C. KRAMM.

Philologus Philiatros à Ganda. Hij is niemand anders dan JACOBUS VIVERIUS, of VIVER, VIJVER en DE VIVERE, zoo als later in zijne geboorteplaats *Gend* die familienaam luidde, waar hij het eerste levenslicht aanschouwde in 1572. Hij ontweek met zijne ouders, geloofshalve, die stad. *Middelburg* was hun eerste toevlugtsoord, daarna *Leyden*, waar zijn vader als goudsmid en als kunstglasschilder zijn bedrijf uitoefende, en o. a. in gunst stond bij Prins WILLEM I. JACOBUS, die zich op de geneeskunde had toegelegd, bezocht o. a. *Frankrijk* en *Engeland*; schijnt zich eerst te *Vlissingen*, daarna te *Amsterdam*, als genees- of heelmeester te hebben neêrgezet. Hij bevond zich aldaar in 1603 en 1609. Zijn sterfjaar is ons niet bekend. Dat hij de schrijver is der *Wintersche Avonden* of *Nederlandsche Vertellingen* is mij toevallig gebleken uit P. DE LA RUE's *geletterd Zeeland*, 2en druk, bl. 313, in eene noot bij 't art. L. LEMNIUS. Er bestaan onderscheidene uitgaven van dit werkje, als in 1610, *Amst.* 1617, *Rotterd.* 1636, bij ISAAC VAN WAESBERGE, kl. 8o., die voor mij ligt, *Utr.* 1650, met zijn' naam, *Amst.* 1665 onder den titel: *Wintersche Avonden*, enz., *eerst uit verscheidene tijdboecken door* JACOBUS VIVERIUS *vergadert en beschreven, en nu in al zijne deelen verbetert en vermeerdert.* Het werkje is doorspekt met vele versjes van zijne hand, die echter geene dichterlijke waarde bezitten. Vóór de fol. uitgave van E. VAN METERENS *Hist. der Nederlanden*, 1652, vindt men van hem een uitvoerig grafschrift en nog een op diens dood achter het leven van VAN METEREN, in dezelfde uitgaven. Bovendien zijn door mij eenige bijzonderheden omtrent VIVERIUS medegedeeld in het *Nieuw Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek van Nederl. dichters door* A. J. VAN DER AA. III. bl. 296—299.

J. C. K.

Philologus Philiatros à Ganda. PHILOLOGUS PHILIATROS is de pseudoniem, waaronder JAK. VIVERIUS, DE VIVERE of VAN DE VIJVERE, schreef. Hij zelf geeft berigten omtrent zijn' levensloop in de opdragt van zijn gedicht: *Den Spieghel van de Spaansche Tyrannie: waer bij ghevoeght is eene vreughdighe vieringhe over het veroveren van de stede Rijn-berck*, door den Heer P. A. TIELE, in zijne *Bibliotheek van Pamflette*, 1e. Afd. 1e. St., No. 481, medegedeeld, terwijl hij in VAN DER AA's *Aanhangsel op* GEIJSBEEKS *Woordenboek der Nederl. dichters* niet is vergeten.

De uitgave zijner *Wintersche avonden*, *Amst.* 1615, meermalen en o. a., met verbeteringen en vermeerderingen van JAN ZOET, herdrukt, wordt aangehaald door BAUER, *Bibl.*, *Libr. Rar. III. p.* 137 *etc.* 2*er Suppl. S.* 283. Wijders is van hem bekend: *De Uijt-spraecke van* ANNA UIJTDENHOVE (*die te Brussel om de Suijvere Leere moordadelick is ghedolven gheweest*) *aen de Heeren Staten van dese Vereen. Nederl.*, en *De handt Godes*; *of*, *een Christelick verhaal van de Peste*, *of Gaeve Godes*, en eindelijk een *eeredicht* aan en een *grafgedicht* van E. VAN METEREN, te vinden in de uitgaven zijner *Nederl. hist.*, met zijn leven door SIMON RUYSINCK.

J. L. A. I.

Veluwsche geslachten (VII. bl. 294, Vr. 354). Om vooreerst de vraag naar de wapens dier familien te beantwoorden, diene het volgende:

SCHEELE, écartelé, 1 en 4 van keel, met eene egge van goud; 2 en 3 van goud, met 3 weêrhaken van sabel, 2 en 1; volgens VAN MIERLOO (MS. de helm gedekt met een gouden kroon, en helmteeken een paauwenstaart van sinopel).

KNOPPERT heb ik niet kunnen vinden.

BARMENTLOO, twee over elkander gekruiste zwarte hoorns op zilveren veld (VAN MIERLOO).

BROECKHUYZEN, Coupé: 1 van zilver met 9 hermelijnstaartjes, 5 en 4; 2 van sinopel (VAN MIERLOO).

KEPPEL, 3 schelpen van zilver, 2 en 1, op een veld van keel, volgens VAN MIERLOO.(MS. helmteeken eene zwaan tot den hals.)

Om nu aan het tweede deel der vraag te voldoen, zal ik van allen, die ik heb kunnen nagaan uit deze familiën, de betrekkingen opgeven, die zij bekleed hebben, hopende dat andere Navorschers deze lijst wel zullen aanvullen.

Uit het geslacht SCHEELE:

De bekende RABO HERMAN SCHELE TER VENEBRUGGE, in 1662 als Drost van *Isselmuiden* overleden.

CARL OTTO SCHELE TOT DE VENEBRUGGE, in September 1675 als Lid der Admiraliteit te *Rotterdam* overleden.

In het geslacht BROECKHUIZEN:

WILT REYNIER VAN BROECKHUIZEN TOT DEN DOORN, in 1691 kapitein geworden.

WOLTER JAN VAN BROECKHUIZEN TOT DER GROOTE WEIDE, Hoogschout van *Hasselt* van den 11den Junij 1723 tot den 22sten Julij 1733.

In de familie van KEPPEL:

JOAN RABO VAN KEPPEL TOT DE PEKKEDAM, zoon van OSWALD VAN KEPPEL en van REINIRA ANNA GEERTRUID VAN LINTELO TOT DE MARSCH. Is Luitenant-Generaal geweest.

ROBERT Baron VAN KEPPEL TOT DEN DINGSHOF, Luitenant-Colonel, overleden 1732 (?).

HENDRIK ERNST VAN KEPPEL, Kapitein en in 1749 schout van *Wijhe* geworden. D.

Keizer en Koning (VII. bl. 318, Vr. 359). *Keizer* is, als ik het wel heb, verbasterd van *Caesar*, en komt die naam *alleen* toe aan de opvolgers der *Caesars* (de *Semper* AUGUSTI) van het Romeinsche Rijk. Vandaar dat de Keizers van het Duitsche Rijk, die als opvolgers der *Caesars* werden beschouwd door den *Paus*, den *Pontifex Maximus*, moesten worden gekroond. Toen het Romeinsche Rijk in een Westersch en Oostersch werd verdeeld, waren er twee *Keizers*, van welke de Oostersche, na de verovering van *Constantinopel* in de XVde eeuw, met CONSTANTINUS PALEOLOGUS een einde namen. Men geeft aan den veroveraar van genoemd Rijk, MAHOMETH II, en aan zijne opvolgers wel eens den naam van *Keizer*, maar hun eigenlijke titel was *Sultan*. In de laatsten tijden heeft men aan de *Czaars* van *Rusland* den titel van *Keizer* toegekend, en NAPOLEON I nam dien titel, bij de bestijging van den troon van *Frankrijk*, mede aan. Een eigenlijk *Keizer*, in de vroegere beteekenis van het woord, bestaat er niet meer, want de Keizer van *Oostenrijk* is niet meer de *Caesar*, de *Semper* AUGUSTUS, het door de Keurvorsten gekozen en door den Paus gekroonde hoofd van het heilige Roomsche Rijk. *Keizer* is nu slechts een titel, aan welken men *conventionis ergo* den voorrang boven dien van *Koning* heeft gegeven.

†.

Kinkhoest (VII. bl. 318, Vr. 360). Het woord *kinkhoest* is òf verbasterd van *kuch-*, *kich-*, *kikhoest*, zijnde de *n* slechts door eene meer gemakkelijke uitspraak bij de verdubbeling der *k* ingevoegd, òf een zamengesteld woord, bestaande uit *kink*, d. i. volgens WEILAND: *draai*, en *hoest*, eene hevige en luide uitstooting van den adem, zijnde het een worghoest, waardoor de longpijp als toegedraaid wordt. Het Fransche woord *coqueluche*, Engelsch *chincough* of *hoopingcough*, en het Hoogd. *keichhusten*, van *keichen*, kugchen, bevatten alle het bovengenoemde denkbeeld van een' hoest, waarbij men dreigt te stikken, ten gevolge van het toewringen der longpijp.

J. H. P.

Kinkhoest. Is *kinkhoest* niet zooveel als kuchhoest? De Duitscher zegt *Keichhusten* en om het Duitsche *keichen* uit te drukken gebruikt de Zweed ook het woord *kikna*.

Dr. RÖMER.

[J. J. WOLFS deelt het gevoelen mede van TERWEN en van BILDERDIJK, volgens welken laatste het woord in verband staat met *kinken*, een dof geluid nabootsen.]

Weg doceren (VII. bl. 318, Vr. 361). Ik heb mij zelven gevraagd: is dit niet misschien eene schrijf- of drukfout voor *weg doieren* of *dojeren*, zoo als men in deze streek van *Gelderland* de opheffing van eenen weg of een voetpad noemen zou? *Docering* gebruikt men hier van de glooijing eens dijks; of echter het werkwoord *doceren* in den zin van: eene dijkglooijing maken, in zwang ga, is mij onbekend.

Dr. RÖMER.

Toujours perdrix (VII. bl. 319, Vr. 365). Deze spreekwijze wil niet anders zeggen, dan dat de lekkerste spijs, dagelijks gebruikt, eindelijk tegen staat, en dat de mensch naar afwisseling haakt. Het heerlijkste genot wordt geen genot meer, als het te lang en te voortdurend wordt genoten.— Den oorsprong zal de vrager in de geschiedenis van het hofleven der Koningen van *Frankrijk* kunnen vinden; hij is aardig, maar een weinig *scabreus*; laat zich beter vertellen, dan in druk mededeelen.

WIE HELPT MIJ? zal de vraag gemakkelijk beantwoord krijgen.

C. & A.

[De volledige spreekwijs is: *toujours perdrix, toujours la reine*.]

Elisa von der Recke, geboren Gravin van Medem (VII. bl. 319, Vr. 366). Aan het verzoek van den steller der vraag kan zeer gemakkelijk worden voldaan, daar het *Conversations-Lexicon* (10de uitgave, dl. XII. p. 611) van deze begaafde vrouw eene levensbeschrijving geeft, waaruit wij alleen mededeelen, dat zij heette: ELISABETH CHARLOTTE CONSTANTIA VAN MEDEM en op het aan hare groot-

moeder toebehoorende landgoed *Schönburg*, den 20sten Mei 1754 geboren werd, op 17jarigen leeftijd met den Vrijheer VON DER RECKE huwde, welke echt, die zeer ongelukkig en trouwens ook uit familiebelang gesloten was, na zes jaren werd ontbonden; — dat zij ten gevolge van hare lotgevallen eene groote ingenomenheid met geestverschijningen opvatte, en zelfs dweepte met den beruchten CAGLIOSTRO, wien zij evenwel van zijne ware zijde leerde kennen, en toen ook in: *Der entlarvte* CAGLIOSTRO ontmaskerde; een geschrift, dat in 1787 te *Brunswijk* is in het licht gegeven en op last van Keizerin CATHARINA in het Russisch vertaald;— dat zij bij afwisseling gewoond heeft in *Rusland*, te *Dresden*, in *Italië*, te *Leipzig* en te *Berlijn*, behalve zomerverblijf te *Carlsbad* en te *Löbichau*. TIEDGE, die haar op eene reis naar *Italië* vergezelde, gaf, zoo als de vrager in DEN NAVORSCHER weet, hare *Geistliche Lieder*, *Gebete und religiöse Betrachtungen* uit (*Leipzig* 1783, meermalen herdrukt); *Etwas über den Hofprediger* STARK *in Darmstadt* (*Berlin*, 1788); *Leben* NEANDERS (*Berlin* 1804); *Gedichte* (*Halle*, 1806). In EBERHARDS *Blicke in* TIEDGE'S *und* ELISA'S *Leben*, (*Berlin*, 1844), zal de geachte Mede-Navorscher meer vinden, dan hem hier kon gegeven worden. Zij overleed den 16den April 1833.

v. O.

[Naar hetzelfde werk wordt de vrager door J. G. D. S. verwezen.]

Elisa von der Recke, geboren Gravin von Medem. In het *Wildheimsch Gezangboek*, A°. 1815, vindt men, onder N°. 772, van haar een kerklied, beginnende met: *Der Herr ist unser starker Hort;* — in het *Bremensch Gezangb.* A°. 1853, twee liederen, n. l. N°. 27, bestaande uit 6 coupletten, en aanvangende met: *Zu Gott, o Seele, schwing dich auf*, en N°. 786, van 3 coupletten, beginnende met: *Ich hoff auf Gott mit festem Muth.* De beide laatstgenoemde komen ook voor in het *Oldenburgsch Gezangboek*, A°. 1792, en wel het eerste, eenigzins veranderd en uit slechts 5 coupletten bestaande, onder N°. 45, en het tweede, geheel gelijk, onder N°. 248. In het gemelde *Bremensch Gezangboek* staat zij genoemd op de verzamellijst der dichters, onder den naam van CHARLOTTE ELISE CONSTANTIA VON DER RECKE, geboren Rijksgravin *von Medem*, geb. te *Ellep* in *Koerland*, ten jare 176...

J. VAN DER BAAN.

Elisa von der Recke, geboren Gravin von Medem. Op de *Verzeichniss werthvoller Werken von* F. A. BROCKHAUS *in Leipzig*, 1857—1858, komt op bl. 10 voor: *Das Leben der* ELISA VON DER RECKE, *geborne Reichsgräfin von Medem*, *von* T. 8 voor 4 Ngr. te verkrijgen.

Nederlanders met vreemde ridderorden begiftigd (VII. bl. 319, Vr. 368). $\frac{A}{4.}$ zal, zoo ergens, het best zijne vraag beantwoord kunnen krijgen, bij de Directie van het kabinet des Konings. Z. M. toch verleent de toestemming tot het aannemen van vreemde ridderorden. Ik vrees echter, dat het opmaken eener volledige lijst eene *mer à boire* zal zijn. In de laatste jaren is men zoo vrijgevig met het uitdeelen van ridderorden geweest, dat er geen oog op is te houden. Prof. BLUME te *Leyden* b. v. heeft alleen 15 à 16 vreemde ordeteekens. Verscheidene personen hebben er 7 of 8. — Net alsof ééns *Ridder* te zijn niet voldoende was. Gelukkig, dat, met eenige uitzonderingen, nu geene *accolades* meer plaats hebben. — *O! quantum est in rebus inane!*

C. & A.

Dirk van Wassenaer (VII. bl. 319, Vr. 369). Volgens W. VAN GOUDHOEVEN, *Kronijk van Holland, Zeeland en Utrecht*, 1636, zal het door J. C. K. bedoelde „*onbezonnen bedrijf*" niet door DIRK, maar door zijn' vader PHILIP VAN WASSENAER gepleegd zijn. Immers heeft deze in 1356 in groote gramschap en uit spijt de brieven van eene zeer edele vrouw verscheurd, die met het zegel van Hertog WILLEM, den dollen Graaf, bezegeld waren, waarom hij voor het meerendeel van het Burggraafschap van *Leyden* is beroofd geworden, alsmede van vele privilegiën. Hij stierf in 1357, en werd opgevolgd door zijn' zoon DIRK, Baanderheer van *Wassenaer*, met *Voorburg*, *Voorschoten*, *Valkenburg* en *Katwijk*. Deze verkreeg ook weder het Burggraafschap van *Leyden*. Hij verkocht zijn huis of burgt te *Leyden*, en stierf in 1391 op het huis te *Sant* aan den Rijn, tusschen *Katwijk* en *Rijnsburg*. Hij werd opgevolgd door zijn' zoon PHILIP, die gezegd wordt medepligtig geweest te zijn aan den doodslag van ALEID VAN POELGEEST, in 1392.

J. BOUMAN.

[Hetzelfde deelt Dr. RÖMER mede volgens VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, bl. 1148. —Volgens mededeeling van φ^2—φ. en D. D. V. D. F., verhalen HOOGSTRATEN en BROUERIUS VAN NIDEK in hunne Woordenboeken, dat DIRK VAN WASSENAER deze daad pleegde en daarom van zijn Burggraafschap ontzet werd, hetwelk hij evenwel later terugkreeg. „In een oud charter cronijk," zegt HOOGSTRATEN, „geschreven met de hand van den Heer *van Ysselstein*, Secretaris van FLORIS V, en tegenwoordig berustende onder den Heer Mr. JACOB VAN DER DUSSEN, is de soenbrief in zijn geheel te vinden." — MONTANUS, na gesproken te hebben van het vernielen dier brieven door PHILIPS VAN WASSENAER, vraagt of, door het onbezonnen bedrijf van DIRK VAN WASSENAER, ook bedoeld kan worden het verkoopen van het erflijk leen van Burggraafschap, daar deze burg des Graven van *Holland* eigen en graaflijk huis was. Aan dezelfde daad denkt C. KRAMM, die verwijst naar VAN MIERIS, *Beschr. der stad Leyden*, bl. 391 en *Charterb. van Holland*, dl. III. bl. 601.]

P. Wigeri (VII. bl. 319, Vr. 370) werd Predikant te *Dongjum*, den 24sten Julij 1735, te *Ysbregtum* c. a., in October 1737, te *Oosthem* c. a., in October 1741, Emeritus in September 1799. Hij overleed te *Sneek* (volgens grafsteen) den 10den Maart 1800, oud 89 jaren, 11 maanden en is begraven in de kerk te *Oosthem*. Men kan meer omtrent hem vinden in de *Boekzaal van* 1800, dl. I. bl. 436 en bij A. YPEY, *Gesch. van de Kristlijke kerk in de* 18*de eeuw*, dl. VII. bl. 57—65. VIII. bl. 274, 637—642.

T. A. R.

[A. WH. die ons hetzelfde mededeelde, maakte ons tevens bekend met het volgende werk: *Brieven betreffende het gebeurde bij eene Predikantsberoeping te Leeuwarden* 1763, *door* P. WIGERI, Predikant te *Oosthem*, welk boek zeldzaam voorkomt en belangrijk is voor het kerkelijk regt.]

Huwelijken buiten de steden (VII. bl. 319, Vr. 372). Trouwen en begraven waren van ouds in ons vaderland plegtigheden, die vrij wat geld kostten, en waarbij men voor allerlei onbeteekenende diensten of eerbewijzingen de beurs moest trekken. Zoo ken ik een stadje, waar nog tegenwoordig ieder van eenig aanzien half verpligt is, bij trouwen al de zakkendragers te tracteren en iederen schipper eene fooi te geven, die tijdens de bruidsdagen eene vlag laat wapperen. Dit dagteekent uit den goeden ouden tijd, en 't is dus niet te verwonderen, dat destijds menigeen liever op een dorp huwde, dan de brandschatting te betalen, die hem vooral op zoodanigen dag in de steden werd opgelegd.

φ^2—φ.

Huwelijken buiten de steden. In mijne jeugd hadden zoodanige huwelijken veelvuldig plaats. Mij heugt nog zeer goed de inzegeningen van twee mijner bloedverwanten, te *Amsterdam* wonende, vóór 1810 in de dorpen *Hillegom* en *Sloterdijk*. — Als ik wel heb, geschiedde dit veeltijds, omdat bij de Hervormde gemeenten in *steden* geene Predikanten van elders werden toegelaten, om de inzegening van huwelijken te verrigten. Had men alzoo in de familie een' predikant, door wien men gaarne die plegtigheid zag bewerkstelligen, maar die niet in de stad, waar die verloofden verblijf hielden, tot het predikambt was toegelaten, dan gebeurde de inzegeningen op een naburig of geliefkoosd dorp. — Bij andere kerkgenootschappen, ten minste in *Amsterdam*, had die uitsluiting niet plaats. Mijn grootvader van moederszijde, die Emeritus Predikant van een dorp was en te *Amsterdam* woonde, kon geen verlof krijgen, om het huwelijk zijner kinderen in de Nederduitsche Gereformeerde gemeente aldaar in te zegenen. Hij bevestigde alzoo het huwelijk van mijne ouders, in den jare 1790, in de Engelsche (Presbyteriaansche), en dat van een zijner zonen, in den jare 1793, in de Fransche (Waalsche) kerk. C. & A.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Tot narigt van P. DE LEEUW diene, dat hij de namen der geleerden, die onze Statenoverzetting vervaardigden, en vele bijzonderheden betreffende hun werk kan vinden, bij I. LE LONG, *Boekz. der Nederd. Bijb.*, bl. 793 en verv.

Trommetten en *trommeter*, naar welke woorden Majoor K. ons vraagt, vindt hij bij PLANTIJN (*in voce* trameten) verklaard, als van gelijke beteekenis met *trompetten* en *trompetter*.

Akkermaalshout beteekent, volgens de afleiding, letterlijk: hout op de grenzen of randen der akkers geplant: *Maal* is *grens*; vgl. het Mhd. *mâl* en het Zw. *mål*. Dit ten antwoord aan B. F. C.

PR. deed ons verscheidene vragen. Twee daarvan beantwoordde hij zelf reeds zeer juist. Wanneer hij toch de uitdrukking *Mecenassen* of *Mecenaten* voor beschermers van kunsten en wetenschappen afleidt van MECENAS, den vriend van HORATIUS, zal hij wel bij niemand tegenspraak ontmoeten. Even goed is zijne afleiding: *kapellaan* van *capella*, waaromtrent hij ook Dr. J. H. HALBERTSMA in diens *Letterk. Naoogst*, dl. I. bl. 15, kan raadplegen. — De vraag naar *fiacre* zal hij reeds uitvoerig behandeld vinden in ons Tijdschrift, dl. I. bl. 57, 88, 145, 202, 277 en dl. II. bl. 31 en 98. — Twee andere zijner afleidingen komen ons minder juist voor. *Kapittelen* ontleenen den naam niet aan een kapittel uit den Bijbel, maar aan *capitulum*, dat *hoofdafdeeling* beteekent. — *Oorkonde* heeft met ons woord *oor* geene verwantschap, maar dit voorvoegsel *oor* is het Goth. *us*, Angels. *or*, Noorsch *ör*, Hoogd. *ur*, dat onder ons ook in *oorsprong*, *oorzaak*, *oorbaar* en *oorlog* bestaat. — Ten aanzien van den oorsprong van het kloosterleven en de nonnenkloosters, antwoorden wij hem, dat de beroemde ANTONIUS, in 't begin der vierde eeuw, de vader der monnikken (kluizenaars) was en dat zijn navolger PACHOMIUS, omstreeks 340, de kluizenaars in een gemeenschappelijk huis deed zamenwonen, terwijl hij ook eene dergelijke inrigting voor vrouwen stichtte. — Zijne vraag eindelijk: waarom onder de versierselen van pompen, pullen, kannen, de leeuwenkoppen zoo vaak voorkomen? achten wij ten deele voor geen bevredigend antwoord vatbaar; anderdeels is, dunkt ons, niets natuurlijker, dan dat de beeldhouwer dit zoo geschikte versiersel meermalen koos, waartoe hier te lande iets mag bijgedragen hebben, dat de leeuwen in de wapens onzer gewesten en steden zeer veel gevonden worden. —

De uitdrukking *jongens, die jou roepen*, zal φ^2—φ. voldoende verklaard vinden, wanneer hij zijn KILIAAN op het woord *jouw* opslaat. — Voor HAMBROEK verwijzen wij hem naar VALENTIJN en (indien hij, gelukkiger dan wij, dit boek bezit) naar 't *Verwaerloost Formosa*. —

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering. Reeds lang heeft men geklaagd, dat onze taal bedorven werd door het invoeren van woorden en zegswijzen met haren aard en hare regelen in strijd. Deze klagt is gegrond. Geen boek krijgt men in handen, of men ontmoet die in vrij grooten getale. En niet alleen ontmoet men die in dagbladen en andere dergelijke stukken, die haastig en zonder zorg geschreven worden, maar zelfs bij onze beste schrijvers. Wie staat onder onze prozaschrijvers boven VAN DER PALM, wie onder onze dichters boven BILDERDIJK? Toch vindt men bij beiden gedurig

woorden, woordvormen en woordvoegingen, die af te keuren zijn. Ja zoo verre is het gekomen, dat een stuk van eenige uitgebreidheid, waarin in dit opzigt geene enkele maal gezondigd wordt, tot de zeldzaamheden behoort.

De oorzaken daarvan zijn gemakkelijk aan te wijzen. Zoo lang eene taal eene levende taal is, is zij aan gedurige verandering onderworpen. Woorden, woordvormen, spreekwijzen verslijten en nieuwe treden daarvoor in plaats. Nieuwe denkbeelden ontstaan, en er worden woorden vereischt, om die uit te drukken. Dit kan evenwel geschieden op eene wijze, die met den aard der taal geheel overeenkomt. Wij zien dan ook, dat het tot in de eerste helft der XIVde eeuw zoo geschiedde. Met ééne uitzondering evenwel, deze namelijk, dat een vrij groot aantal woorden van franschen of latijnschen oorsprong werd overgenomen. Voor een gedeelte drukten die woorden denkbeelden uit, niet onder ons volk ontstaan, maar hetzij buiten 'slands, hetzij onder de geestelijkheid, wier taal het Latijn was: gedeeltelijk denkbeelden, die hier evenmin als elders vreemd waren, maar waarvoor men, zonder dat het noodig was, de woorden uit eene vreemde taal overnam. In lateren tijd werd het erger. Onze meeste provinciën kwamen onder het gebied van franschsprekende vorsten. Daarenboven werd het verkeer met de naburige volken drukker, men leerde en sprak, waar het noodig was, hunne taal. Ten gevolge daarvan vinden wij reeds bij schrijvers uit het laatst der XIIIde eeuw niet alleen fransche, maar ook hoogduitsche woorden en zegswijzen. Zelfs het Engelsch bleef niet geheel zonder invloed op onze taal. Het Latijn won nog steeds in achting en aanzien. De geleerden onderzochten vlijtig de oude latijnsche schrijvers, spraken en schreven Latijn en verachtten of verwaarloosden hunne moedertaal. En toen men eindelijk omstreeks het laatst der XVIde eeuw onze taal ook begon te onderzoeken en hare regels na te vorschen, waaraan vroeger nog niemand gedacht had, waren de regels der latijnsche grammatica reeds lang bekend en ieder had ze in het hoofd. Geen wonder, dat men tot de meening kwam, dat de regels van onze taal wel nagenoeg dezelfde zouden wezen, en er grammaticaas voor den dag kwamen, die tot het taalbederf krachtig medewerkten. Regtstreeks deden zij niet veel kwaad, want het volk bemoeide zich niet met grammaticaas en op de scholen werd in die dagen geen taalonderwijs gegeven. Maar onder de schrijvers, onder de dichters inzonderheid, wier gedichten het volk las, wier liederen het zong, wier spelen het zag vertoonen, waren er, die met ijver naar de taalregelen zochten. Ongelukkig, dat zij alles door eenen latijnschen bril bezagen en ten gevolge daarvan meestal verkeerde begrippen te voorschijn bragten en de taal meer bedierven dan opbouwden. Vooral was dat het geval met HOOFT. Hij besteedde veel zorg aan zijne taal. Zeer ergerde hij zich aan de fransche en latijnsche woorden, die onze taal in menigte overgenomen had. Hij deed zijn best, om die er uit te verbannen en er echt nederlandsche voor in gebruik te brengen, ja, hij dreef dit zoo verre, dat hij voor zulke vreemde wel eens nederlandsche in de plaats gaf, zoo ongeschikt en onverstaanbaar, dat hij er in eene kantteekening het vreemde woord bij moest voegen, om door zijne lezers verstaan te worden. Toch heeft zijn voorbeeld bij de meesten gunstig gewerkt. Hij vond er velen die hem navolgden zonder tot zoodanige overdrijving te vervallen. Maar dezelfde HOOFT, die zulk eenen verdelgingsoorlog voerde tegen latijnsche woorden, vond er geene zwarigheid in hoogduitsche binnen te halen, en meende, wat erger was, de taal te verbeteren en te verrijken, door latijnsche woordvoegingen in te voeren. Zijn proza is Latijn met hollandsche woorden. Hier stichtte zijn voorbeeld veel kwaads. Wel waren er slechts enkelen, die er zich op toelegden zijnen stijl in allen deele na te volgen. Maar men begrijpt toch ligt, dat in een tijd, toen men zich op het Latijn veel meer toelegde dan op het Nederlandsch, toen er velen waren die gewoonlijk in het Latijn schreven, enkelen die in het Latijn dachten, latijnsche woordvoegingen, die er niet al te vreemd uitzagen, gemakkelijk het burgerregt verkregen, vooral indien men zich daarbij op het voorbeeld van eenen man als HOOFT beroepen kon. De hoogduitsche woorden en constructiën vermeerderden in de XVIIde en in de eerste helft der XVIIIde eeuw niet sterk. Sedert het laatst der vorige eeuw echter zijn wij er mede overstroomd geworden. Verschillende oorzaken werkten daartoe zamen. In de eerste plaats moet er toe gerekend worden het lezen van hoogduitsche werken. Vroeger was het leeren van nieuwere talen niet zoo algemeen, en leerde men er eene, dan was dit gewoonlijk het Fransch. Sedert dien tijd echter leerden velen daarenboven Hoogduitsch, sommigen ook Engelsch. Dit had, wat Fransch en Engelsch betreft, weinig schadelijke gevolgen voor de zuiverheid onzer taal. Maar meer schade bragt het leeren en lezen van Hoogduitsch er aan toe. Er zijn zoo vele punten van overeenkomst tusschen die taal en de onze, dat men bij eene oppervlakkige kennis van beiden spoedig gevaar loopt ze te verwarren en iets, wat aan de eene toebehoort, aan de andere toe te kennen. Een fransch woord zal men niet gemakkelijk voor een neder-

landsch aanzien, een hoogduitsch zeer gemakkelijk. Eene andere oorzaak van taalbederf werd het lezen van vertaalde boeken. In de XVIIde en XVIIIde eeuw ontbrak het daar ook niet aan; maar in de tegenwoordige eeuw is hun getal verbazend toegenomen. Het staat bijna met dat van oorspronkelijke werken gelijk. Vele loopen er onder die afschuwelijk slecht vertaald zijn. Hoe kan het ook anders? De vertaler werkt meestal om den broode en legt er zich dus minder op toe om eene goede vertaling te leveren, dan om in korten tijd een groot aantal bladzijden te vertalen. Een groot deel der lezers, dat deel vooral wat den tijd vermoordt met het lezen van romans, is met eene slechte vertaling even wel te vreden als met eene goede. De uitgever weet dit, en weet ook dat hij voor eene goede vertaling grooter honorarium moet geven, dan voor eene slechte.

Nog eene andere, en wel de overvloedigste bron van taalbederf, zijn de dagbladen. Iederen dag moet het bepaalde aantal kolommen gevuld worden. De nieuwstijdingen moeten zoo spoedig mogelijk worden medegedeeld. Meestal neemt men die uit vreemde dagbladen over. In der haast worden zij vertaald, in der haast nagezien en zoo naar de pers gezonden. Zij worden uit de vreemde taal in de onze overgegoten, zoo zorgeloos en slordig, dat men bij het lezen van een nieuwsberigt gewoonlijk niet behoeft te vragen, of het uit het Fransch, het Engelsch of het Hoogduitsch vertaald is. En die dagbladen worden het geheele land door elken dag door iedereen gelezen, ja velen die niets, of ten minste bijna niets lezen dan dagbladen. De taal der dagbladen is dus van grooten invloed op de spreektaal, op de volkstaal. En hebben wij het invoeren of in gebruik brengen van een aantal woorden en uitdrukkingen met den aard onzer taal in strijd, aan veel gelezene boeken, vooral vertaalde, te wijten, onze dagbladen hebben er nog meer schuld aan.

Voegt men hier nu bij den treurigen toestand van het onderwijs in de nederlandsche taal aan onze Akademiën en Athenaea in vroegeren tijd, het gebrekkig onderwijs, dat daarin nog heden op een groot deel onzer lagere scholen gegeven wordt, en de rampzalig slechte taal van de meeste onzer wetten, dan begrijpt men, hoe onze taal in den toestand komen kon, waarin zij zich tegenwoordig bevindt.

Onze taal wordt in menigerlei opzigt bedorven. Treden wij op het gebied der spelling, wij vinden *doopsgezind*, *diets*, *ijsselijk*, in plaats van *doopschgezind*, *diedsch*, *eiselijk*. Nu is de spellingleer wel het minst belangrijke deel der grammatica, want zij betreft alleen het schrift. De taal zelve, zoo als die leeft in den mond van het volk, heeft er niets mede te maken: voor haar is het vrij onverschillig of men *bloeien*, *bloeijen* of *bloeyen*, *wereld*, *waereld* of *wareld* schrijft. Maar met de bovengenoemde en eenige andere woorden is het een ander geval. De verkeerde spelling wordt daar veroorzaakt door het niet of verkeerd verstaan van het woord. Daar is het dus eene zaak van meer belang. Slaan wij het oog op de geslachten der zelfst. naamwoorden, wij vinden er verscheidene die of algemeen, of door zeer velen met een verkeerd geslacht gebruikt worden. Men denke slechts aan *dienst* en *getuigenis*, waarover vroeger in dit Tijdschrift gehandeld is. Letten wij op de declinatie en conjugatie, dan vallen ons de meervouden *kleinoodiën* en *sieradiën*, in plaats van *kleinooden* en *sieraden*, en de vrouwelijke dat. plur. *der maagden*, *der koninginnen*, voor *den maagden*, *den koninginnen* in het oog, of wij lezen *vroeg* en *joeg*, van de zwakke werkwoorden *vragen* en *jagen*, om niet te spreken van *urf* en *looi*, voor *erfde* en *luidde* en *gezelen* en *gekeunen* voor *gezeild* en *gekend*, die men wel, voor zoo verre ik weet, niet leest, maar toch wel hoort, en daarentegen *waste* (*), *barstte* (†), *stootte*, *braadde*, *raadde*, voor *wies*, *borst*, *stiet*, *bried*, *ried*.

Nog erger maakt men het, wanneer men zich constructiën veroorlooft, die strijden met den aard onzer taal. Wie eene misdaad begaat tegen de spellingleer, doet eene kleine zonde, wie er eene begaat tegen de etymologie, eene grootere, maar wie zich aan de syntaxis vergrijpt, behoort tot de grootste zondaars tegen de taal. Zulke zondaars zijn er tegenwoordig velen; men vindt ze onder onze beroemdste schrijvers. En het verdient opmerking, dat terwijl de verkeerde woorden, die ons taalgebied binnendringen, gewoonlijk van duitschen oorsprong zijn, de verkeerde constructiën, voor zoo verre zij niet op rekening van de slordigheid der schrijvers te zetten zijn, meestal uit *Frankrijk* komen overwaaien. Ofschoon dit eigenlijk niet tot ons onderwerp behoort, kunnen wij toch niet nalaten, onze lezers op enkele daarvan opmerkzaam te maken. Wij zullen ze met voorbeelden toelichten. Wij kiezen deze, en dit geldt niet voor dit opstel alleen, maar voor al wat wij verder in dit Tijdschrift over taalzuivering hopen te leveren, niet uit dagbladen en dergelijke lectuur, maar uit de werken van goede schrijvers en uit onze beste Tijdschriften. Wij achten het noodig dit te zeggen, om dat wij niet altijd zullen opgeven, waar wij de woorden of zegswijzen, die wij rekenen dat af te keuren zijn, ge-

(*) B. v. BILDERDIJK, *Sprokkel*. bl. 35.

Nog eer de ontglansde maan tot volle rondheid waste.

(†) B. v. VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl. 11. bl. 101: en de Koning — barstte uit in deze woorden en dezen eed.

vonden hebben. Wij zullen dit namelijk niet doen, waar wij die nemen uit werken van schrijvers, die nog in leven zijn. Wij achten dit niet noodig.

Eene verkeerde constructie, die men dikwijls aantreft, is het, wanneer een hulpwerkwoord, dat op twee infinitiven betrekking heeft, vóór den tweeden geplaatst wordt, b.v.

Daar zijn kleinere kringen, waarin wij misschien nog veel roem *behalen* en eenig nut *kunnen stichten.*

Men moet veel *geschreven* en in het openbaar *hebben gesproken* om te weten, welk een heirleger van monosyllaba, door dezen dommen streek in het aanzijn worden geroepen.

VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, dl. 11. bl. 68. Waarschijnlijk ten gevolge eener krijgskundige beweging, waarbij zij *ingesloten* en van hunnen leeftogt *werden afgesneden.*

Ald. bl. 100. Het meesterstuk dier edele en onverwinnelijke welsprekendheid, die den weg weet naar het hart, en in hetzelve, ook zijns ondanks, waarheid *erkennen* en deugd *doet zegepralen.*

In zulke zinnen moet het hulpwerkwoord noodzakelijk of vóór den eersten of achter den laatsten infinitivus staan. Men zou b. v. in de eerst aangehaalde plaats van VAN DER PALM kunnen zeggen: »waarbij zij werden ingesloten en van hunnen leeftogt afgesneden," of »waarbij zij ingesloten en van hunnen leeftogt afgesneden werden." Maar staat het hulpwerkwoord achter den eersten of vóór den tweeden infinitivus, dan staat het op eene verkeerde plaats.

Even verkeerd als dit plaatsen van een woord tusschen twee woorden die er van afhangen, is het plaatsen van een woord tusschen twee woorden, waarvan het afhangt, b. v.

Hoe zullen wij anders *de oorzaak van elk verschijnsel* en *het gewigt* onderkennen.

Wanneer hulpwerkwoorden als *kunnen vinden* en dergelijke met *hebben* of *zijn* geconstrueerd worden, gebruikt men den infinitivus in plaats van het verleden deelwoord. Die infinitivus staat met of zonder *te* onmiddelijk vóór den infinitivus, die er van afhangt, b. v. ik heb mijn huis *laten verkoopen*, ik heb een treurspel *zien spelen.* Het is niet goed wanneer tusschen die beide infinitivi andere woorden staan, zoo als b. v. bij VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl. 11. bl. 152: het volk dier stad, de geboortestad van ABSALOM, *had men weten op zijne zijde te krijgen.*

In het gedeelte van eenen zin, dat van een relativum afhangt, moet de nominativus vóór het werkwoord staan, dat hij regeert. Af te keuren zijn dus zinnen als deze:

Ziedaar de verhouding, waarin tot elkander staan de twee genoemde deelen van het schrift.

Even als deze is het eene slechte constructie uit het Fransch overgenomen, wanneer de accusativus, die vóór den infinitivus staan moet, daar achter staat, b. v.:

Wie zal *optellen de weldaden*, ook slechts aan een' enkel' mensch bewezen.

Wat hebt gij in druk *uit te geven eene waarheid*, bij allen, die eene vreemde taal leerden, bekend en erkend?

Een thema dat *niet heeft de verdienste* van duidelijk te zijn.

De moed om *te besnoeijen en weg te snijden de weelderige ranken.*

Men vindt ook meermalen dien accusativus achter, in plaats van vóór het tegenwoordig deelwoord, b. v.:

VAN DER PALM, *Bijbel voor de jengd*, dl. 11, bl. 235: *missende die eenparigheid* van karakter, die men alleen bezitten kan, zoolang men achting voor zich zelven heeft.

Ald. bl. 145. Wie beklaagt niet den vader, *omhelzende eenen zoon*, die eenen anderen zoon heeft doen vermoorden.

Dezelfde verkeerde plaats heeft de accusativus wel eens bij een verbum finitum, b. v.:

VAN DER PALM, *Nagedachtenis van* BORGER, bl. 34. Niets blijft ons over — dan dat wij hem *niet misgunnen de vroege rust des grafs.*

Dien accusativus vinden wij ook somtijds achter het eerste gedeelte geschoven van het scheidbaar zamengestelde werkwoord dat hem regeert, zoo als in dezen zin, in welken men naauwelijks weet wat men meer bewonderen zal, de constructie of de interpunctie.

Wet op het Armbestuur, Art. 25. De Gemeenteraad *stelt*, in December van elk jaar, *vast het maximum* van den onderstand, dat enz.

Het is ook aan den invloed van het Fransch toe te schrijven, dat wij meermalen achter substantiva en verba *van* vinden, waar een ander voorzetsel of ook geen voorzetsel behoorde te staan, b. v.:

De opmerking die zij niet nalaten kunnen *van* gedurig bij zich zelven te maken.

Hij geeft den zoon verlof *van* zich te verwijderen.

Ik stel er daarom prijs op *van* wel verstaan te worden.

Eene poging *van* de wijsbegeerte op ethische grondslagen te vestigen.

VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl. 11, bl. 118. Onder dat lijden had hij den troost niet, *van* zich onschuldig aan hetzelve te kennen.

Ald. bl. 124. Zoodat hij zelfs de wreedheid had, *van* zijne beleedigde en onteerde zuster met bitsche woorden toe te graauwen: maak u weg, ga heen!

Niet goed te keuren is het verder, wanneer men van één werkwoord tweederlei constructie laat afhangen, zoo als VAN DER PALM t. a. p., bl. 157.

Hij dacht slechts *aan vlugten* en *om den ont-*

aarden zoon ten minste een' vadermoord te besparen.

Wanneer in eenen zamengestelden zin het tweede gedeelte van dien zin hetzelfde werkwoord vereischt als het eerste gedeelte, kan het daar gewoonlijk weggelaten worden, b. v. ik kwam vroeg en hij laat; wij rijden in eene koets en zij in eenen wagen; maar wanneer dat werkwoord in het eene gedeelte van den zin persoonlijk, in het andere onpersoonlijk is, is eene herhaling noodzakelijk. Een slechte zin is daarom deze van VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl, 11. bl. 37. Tot dat einde *werden* de Priesters, en de voornaamste uit alle de geslachten der Leviten, te *Jeruzalem zamengeroepen*, en *hun onder het oog gebragt*, dat, enz.

Wanneer men twee zamengestelde zelfstandige naamwoorden, welker laatste deel hetzelfde is, door eene conjunctie verbindt, kan men van het eerste dier beide woorden het laatste deel weglaten. In plaats van *zandgrond en veengrond* kan men zeggen, *zand- en veengrond.* Maar wanneer men zegt *vaderlijk en familie-graf*, zoo als VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl. 11. bl. 234, of *Gemeente- of Provinciaal Bestuur*, zoo als *Wet op het lager onderwijs*, Art. 3, dan vergeet men, dat een subst. met adject. iets anders is dan een zamengesteld subst.

Eene taal als de volgende, *Wet op het Armbestuur*, Art. 7,

Die mededeeling geschiedt, voor de reeds bestaande instellingen, binnen zes maanden na het in werking treden dezer wet, en voor *die in het vervolg op te rigten*, binnen *ééne* maand nadat zij tot stand komen.

Ald. Art. 14. De verzekering geschiedt, voor de goederen reeds bezeten bij het in werking treden dezer wet, binnen drie maanden daarna, en *voor die later te verkrijgen*, binnen eene maand na den eigendomsovergang.

Zulk eene taal, zeg ik, zal men niet ligt ergens dan alleen in onze wetten ontmoeten (*).

Er zou over verkeerde constructiën nog vrij wat te zeggen zijn. Het is evenwel ons oogmerk niet er langer bij stil te staan. Het werk dat wij ondernemen is buitendien voor dit Tijdschrift reeds groot genoeg van omvang. Ons voornemen is eene alphabetische lijst te geven van woorden en zegswijzen, tegenwoordig in gebruik, of althans bij goede schrijvers van den tegenwoordigen tijd te vinden, die, naar ons oordeel, afkeuring verdienen, met bijvoeging van de redenen, waarom wij ze wenschen verworpen te zien. Wij gelooven, dat zulk eene lijst beter op hare plaats is in DEN NAVORSCHER, dan in een Tijdschrift voor taalkunde, dat bijna alleen gelezen wordt door mannen die zich op deze wetenschap toeleggen.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

(*Wordt vervolgd.*)

Opschrift op eene poort van Atrecht. Men hield de stad *Atrecht*, toen zij nog in het bezit van *Oostenrijk* was, voor zóó sterk, dat, naar men zegt, een opschrift boven eene der poorten werd geplaatst, van den volgenden inhoud:

QUAND LES FRANÇAIS PRENDRONT ARRAS,
LES SOURIS MANGERONT LES CHATS.

De Franschen, evenwel, sloegen er het beleg voor in 1640, en, na de stad hernomen te hebben, wischten zij alleen de letter *p* uit, zoodat men las:

QUAND LES FRANÇAIS RENDRONT ARRAS,
LES SOURIS MANGERONT LES CHATS;

en, werkelijk, zij zijn er sedert altijd meesters van gebleven. — CONEY'S *Ancient Cathedrals etc.* in *The Literary Gazette for* 1831, p. 108.

J. H. VAN LENNEP.

Engelsche vertaling van de Groot's »Adamus Exul." Hieromtrent vermeldt de *Literary Gazette* voor 9 November 1839, p. 717, het volgende:

»De *Adamus Exul* van GROTIUS, waarvan zoo pas eene wel uitgevoerde vertaling in *The Monthly Magazine* verschenen is, is voorzeker de aandacht der letterkundige wereld wel waard. De vertaler, de Heer FRANCIS BARHAM, heeft, door zich van een echt exemplaar dezes werks te vergewissen (*ascertaining*), een belangrijk plan volvoerd, en we hebben met genoegen elken regel gelezen van een' arbeid, die zoo overtuigend blijkt het oorspronkelijk voorbeeld te zijn van het edelste dichtwerk in onze taal, van MILTONS *Paradise Lost.* Nooit

---

(*) De aangehaalde artikelen zijn nog niet de slechtste die men in deze wet vindt. Geheel onverstaanbaar is het 2e lid van art. 32:

Na het overlijden der ouders of *voor onechte, niet door den vader erkende kinderen na het overlijden der moeder,* hebben minderjarigen domicilie van onderstand in hunne eigene geboorteplaats, onverschillig of zij op het tijdstip van dat overlijden al dan niet onderstand genoten.

Art. 68 luidt aldus: Indien de besturen der gemeenten waar de betrokken personen domicilie van onderstand hebben, het verlangen, kunnen de bedelaars en landloopers uit het gesticht ontslagen en, ten koste *dier gemeente*, naar *deze* overgebragt worden.

Er wordt dus in dit art. gesproken van *deze* (*gemeente of gemeenten*) en *die gemeente*. Dat beide pronomina *deze* en *die* op hetzelfde voorwerp terugwijzen is grammatisch onmogelijk. *Deze* zijn duidelijk de gemeenten die aan het begin van het art. genoemd zijn. Zien nu de woorden *dier gemeente* op de gemeente waartoe het gesticht behoort of op eene andere? Zeker kan volgens dit art. eene gemeentebestuur de bedelaars en landloopers, die in hunne gemeente domicilie hebben uit het gesticht laten te huis komen, op kosten van eene andere gemeente. Ik wil wel gelooven, dat men dit bij het maken der wet zoo niet gemeend zal hebben, maar het staat er.

komt het genie van den ouden blinden schoolmeester glansrijker te voorschijn, dan wanneer wij de manier beschouwen, waarop het zich boven dit uitgangspunt uitbreidde en verhief; een grondwerk, dat, wegens zijne belangrijkheid en verdienste, voorzeker afzonderlijk moest worden openbaar gemaakt."

J. H. VAN LENNEP.

De Koning van Boheme en de Hollandsche boer. Het is bekend, dat FREDERIK, Koning van *Boheme*, door de Oostenrijkers uit zijn rijk verjaagd, in 1621 naar ons Vaderland de wijk nam en aldaar verscheidene jaren op het *oude Koningshuis* te *Rhenen* zijn verbijf hield. Aardig is het voorval, dat ons het *Magasin Pittoresque*, *Vingt-cinquième Année*, 1857, p. 283, aangaande hem mededeelt. Het werd opgeteekend in de gedenkschriften van DU MAURIER, zoon van den Franschen gezant, en draagt het jaartal 1628.

»Mijn vader had voor ons een klein buitengoed bij *den Haag* gehuurd en er ons op gezet, mijn' broêr en mij, met onzen gouverneur en twee knechts, toen op een mooijen dag, de Koning van *Boheme*, die naar *Holland* is geweken, op de jagt een' haas vervolgende, met honden en paarden een klein veld kwam binnenstormen, dat aan ons huis belendde en met knollen bezaaid was. Maar daar loopt, in zijn zondagspak van zwart spaansch laken, met een kamizool van satijn van *Florence*, de groote knoopen van massief zilver, de boer van de plaats, vergezeld van een' langen knecht, dien hij had, den Vorst te gemoet, elk met eene groote ijzeren hooivork in de hand, en voegt hem, zonder te groeten, knorrende toe: »»Koning van *Beheemen!* Koning van *Beheemen!* Waarom komje mijn veld met knollen vernielen, die ik met zooveel moeite gezaaid heb?"" Hetgeen den koning bot stil deed houden en zich bij hem verontschuldigen, door te zeggen: »»dat zijne honden hem daar, zijns ondanks, hadden vervoerd." "

»Gij zoudt ver in *Europa* hebben moeten zoeken," zegt MICHELET, die dit voorval mededeelt (*Henri IV et Richelieu*, Paris, 1857), »om iets dergelijks aan te treffen: zulk eene vrijheid, zulk eene stoutmoedigheid om de vrucht des arbeids te verdedigen. Overal elders zoude zij gestraft zijn geworden. Die boer had in *Frankrijk* op de galeijen gezeten."

J. H. VAN LENNEP.

Voorbeelden van ziekelijken afkeer (*Antipathie*). LAMOTHE LEVAYER kon het geluid van geen enkel muzijk-instrument verdragen, en echter gaf hem het dreunen van den donder het uitgezochtste genot. CAESAR was niet in staat het kraaijen van een' haan, zonder siddering, aan te hooren. De Lord Kanselier BACON viel in zwijm, zoo vaak er eene maansverduistering plaats vond. MARIA DE MEDICIS kon het gezigt van eene roos niet velen, zelfs wanneer die geschilderd was, en toch hield zij van elke andere soort van bloemen. De Hertog D'EPERNON kreeg eene flaauwte op het zien van een' jongen haas. De Maarschalk D'ALBRET werd ziek aan een' openbaren maaltijd, toen hij de bedienden een jong wild zwijn of een speenvarkentje zag opdisschen. HENDRIK III kon het niet harden in eene kamer, waar zich eene kat bevond. WLADISLAUS, Koning van *Polen*, voelde zich onpasselijk en vlugtte op het zien van appelen. SCALIGER beefde over zijn geheele lijf, als hij waterkers zag. ERASMUS kon geen visch ruiken of hij kreeg de koorts. Kardinaal HENDRIK DE CARDONNA viel in onmagt van rozengeur. TYCHO BRAHÉ bezweem van krachteloosheid, als hij een' haas of een' vos ontmoette. CARDANUS had een' afschuw van eijeren; de dichter ARIOSTO van boter; de zoon van CRASSUS kon geen brood; CAESAR van *Lescallas* geen' klank van cymbalen verduren. De reden van deze verschillende soorten van afkeer is vaak in de eerste indrukken der kindschheid gelegen. — *The Literary Gazette for* 1826, p. 558.

J. H. VAN LENNEP.

Indiaansch middel in de Purperkoorts. »De ontstekende koorts, die men *tabardillo* [Fransch *Pourpre*, *purperkoorts*] noemt, is aan de heete zoowel als aan de koude luchtstreken eigen. De Indianen gebruiken het volgende middel, om den afloop der ziekte vooruit te bepalen. Men neemt eenige klei en mengt ze met water, tot dat zij de lijvigheid heeft van beslag, en besmeert daarmede den lijder over zijn gansche ligchaam. Na een uur of twee stelt men een onderzoek in, en, zoo de klei opgedroogd is en afschilfert, beschouwt men den dood als onvermijdelijk; wanneer zij daarentegen gesprongen is, en de stukken aan het lijf blijven kleven, verwacht men een' gunstigen afloop. Dit is waarschijnlijk de vrucht van waarneming, gelijk ik geloof, dat meestal onder zulk slag van menschen de geneeskunst is; maar het uitwerksel der aangewende klei is in het laatste geval, eene overvloedige uitwaseming: de klei slurpt het zweet in en hecht zich daardoor aan de bovenhuid zoo vast, dat zij er niet afvalt. De proefneming, schoon niet voorshands gegrond op wetenschappelijke beginselen, steunt dus ontwijfelbaar op ondervinding." — Uittreksel uit STEVENSONS *South America*, in de *Literary Gazette for* 1825, p. 702.

J. H. VAN LENNEP.

De goudlakensche fezant. Sedert den tijd van BUFFON had men de meening gekoesterd, dat de goudlakensche fezant oorspronkelijk

uit *China* kwam, doch het is onbekend op welk gezag. Eene zinsnede in PLINIUS deelt van dezen vogel eene eigenaardige bijzonderheid mede, die, door de natuurkenners wel is waar voorbijgezien, doch desniettemin ten volle waar is. De goudlakensche fezant heeft aan weêrszijden van den kop, fraai-oranje-geele veêren, die zich omkrullen tot eene soort van schulp of oor, en die voor willekeurige beweging vatbaar zijn. De gewone fezant bezit dit sieraad niet. Nu zegt PLINIUS uitdrukkelijk: »*Phasianae in Colchis geminas ex plumâ aures submittunt surriguntque*" [De fezanten in het land van *Colchis* hebben twee vederen ooren, die zij laten hangen of opsteken]. Naar aanleiding hiervan, vestigt DUREAU DE LA MALLE, in de *Annales des Sciences Naturelles*, het vaderland van dezen vogel in *Colchis* of *Mingrelië*, van waar wij ook den gewonen fezant ontleenen, wiens naam wij afleiden van den *Phasis*, de voornaamste rivier der gemelde streek. Men zegt, dat de Heer GAMBA, Fransche Consul te *Tiflis*, den goudlakenschen fezant heeft gezien en daarop jagt gemaakt in de bergketen van den *Caucasus*, waar men er groote vlugten van vindt in vereeniging met den gewonen. — *The Literary Gazette for* 1831, p. 12.

J. H. VAN LENNEP.

Geldstuk in een ei. Men heeft ons, zoo schrijft de *Literary Gazette for* 1823, p. 221, het volgende toegezonden, met eene echte handteekening bevestigd:

»Zondag morgen (den 30sten Maart 1823), ontdekte ik bij het eten van een ei, tot mijne groote verwondering, eene kleine *zilvermunt*, die ik voor een Hollandsch geldstuk (van twee stuivers waarde) houd; zij was ingekleefd tusschen den door en het wit. De schaal was ten deele verkleurd, en wel bijzonder in dat gedeelte, waar het stuk zich bevond. Het ei was denzelfden morgen gelegd, en de meid zegt, dat er tusschen dit en de andere, vóór dat zij gekookt waren, geen verschil in uiterlijk voorkomen was. Ik had er de grootste part van gegeten, eer ik het stuk ontdekte en dit had op den smaak geen' invloed gehad."

J. H. VAN LENNEP.

»*Houten drukletters* worden in de Amerikaansche nieuwspapieren te koop aangeboden van iedere soort en grootte, en, met de metalen vergeleken, tot zulk een' geringen prijs, dat men niet onredelijkerwijze verwachten kan, dat ze de laatstgenoemde zullen vervangen. Het zou een vreemd verschijnsel zijn in de geschiedenis der drukkunst, wanneer deze uitvinding eens leiden mogt tot de herleving van den blokdruk, voor zulke prijshoudende werken, als nu gestereotypeerd worden."

Zoo lees ik in de *Literary Gazette for* 1837, p. 355. Weet iemand mij nu ook te zeggen, of hier van *beweegbare* houten drukletters sprake is? De proeven toch, die ik daarvan ten onzent gezien heb, moesten voor metaaldruk verreweg onderdoen.

J. H. VAN LENNEP.

Diamanten. Of die groeijen? Door de Hindoes in kasten verdeeld. Het volgende vind ik in eene mededeeling omtrent de verhandeling van Luitenant NEWBOLD, »over de delfstoffelijke hulpbronnen van *Zuidelijk Indië*," voorgedragen in de *Asiatic Society*, 18 Junij 1842 (*Literary Gazette for* 1842, p. 467.)

Luitenant NEWBOLD vermeldt het, onder de mijnwerkers, algemeen heerschend geloof, dat de diamanten *groeijen*, en dat uitgeputte mijndelvingen, na 't verloopen eener poos van vijftien of twintig jaren, op nieuw kunnen onderzocht en versche diamanten daarin gevonden worden. Ofschoon in het eerst weinig gezind om aandacht aan zulk een geloof te schenken, zag Luitenant NEWBOLD naderhand reden om het naauwkeuriger na te gaan; en hij is nu van oordeel, dat dit geloof niet zonder grond is. Het is hem bij de uitkomst gebleken, dat de meeningen der inboorlingen omtrent deze zaken gewoonlijk juist zijn: en zelf heeft hij vrij wat diamanten zien opdelven uit mijnen, die lang als uitgeput verwaarloosd waren geworden. Hier en daar vergenoegen zich de inboorlingen met de oude mijnen achtervolgens, na een behoorlijk verloop van tijd, te doorwroeten, hetgeen ze steeds voordeelig vinden, schoon ook vroeger die groeven als onvruchtbaar waren verlaten. De geringe gehalte der diamanten, in den tegenwoordigen tijd, is welligt hieruit te verklaren, dat de pachters te hebzuchtig zijn, om den behoorlijken tusschentijd te laten verloopen en aan de mijn de vereischte rust te gunnen, voordat zij op nieuw aan het graven gaan.

De diamanten worden door de Hindoes in vier kasten verdeeld, waaraan zij de namen geven van hunne eigene burgerlijke onderscheidingen: zoodat de beste diamant een *Bramien*, de minste een *Sudra* geheeten wordt. De grootste, die onlangs gevonden werd, werd te *Punnah* opgegraven en voor £ 400 (*f* 4800) verkocht. De kunst om deze edelgesteenten te polijsten schijnt voor vele eeuwen in *Indië* bekend en algemeen beoefend te zijn geweest, schoon men, tot op omstreeks vier eeuwen geleden, er nog naauwelijks iets van wist in *Europa*. Nieuwere ontdekkingen schijnen te bewijzen, dat de kunst door de oude Egyptenaren werd gedreven.

J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

51. — *Het stoomschip van Blasco de Garay.* Omtrent dezen en zijne uitvinding lees ik in *Het stoomwerktuig*, *in zijne Ontwikkeling en Toepassing beschreven* (Met Afbeeldingen. Te Amsterdam, bij W. H. KIRBERGER, 1853), bl. 10.

„In 1543 verzocht een Spanjaard, BLASCO DE GARAY, scheepskapitein van beroep, aan Keizer KAREL V verlof, tot het vervaardigen van een werktuig, waardoor hij schepen kon voortstuwen zonder riemen," na welks verkrijging „hij werkelijk, den 17den Junij 1543, in de haven van *Barcelona* zijne machine in een schip van 200 tonnen last plaatste. Hij hield evenwel zijn werktuig zorgvuldig verborgen, en zoo weet men alleen, dat het uit een' grooten ketel, met kokend water gevuld, bestond, waaraan, ter weerszijde van het vaartuig, raderen waren verbonden, die, door hunne omwenteling, het schip deden voortgaan. De proefneming gelukte, en het schip had eene snelheid van een mijl in een uur: doch 's Konings tresorier RAVAGA was van meening, dat de machinerie te zamengesteld, de ketel kokend water te gevaarlijk, en de spoed, naar zijn verslag slechts twee mijlen in de drie uren, te „gering" was, ten gevolge waarvan de machine weder uit het vaartuig genomen werd, en de vervaardiger eene vergoeding der gemaakte kosten van het gouvernement ontving."

Dit verhaal, hoe omstandig ook medegedeeld, wordt betwijfeld in *The Leisure Hour for* 1852, p. 273, en wel op grond, dat de geloofwaardigheid van het berigt alleen steunt op de niet gestaafde verzekering eens correspondenten van den uitgever eener reeks papieren, grootendeels getrokken uit de Koninklijke Spaansche archieven en betrekkelijk tot de reizen van COLUMBUS, in het eerste deel van die Verzameling.

Nu zie ik, met de *Leisure-Hour*, geene reden om het verhaal omtrent DE GARAY, zoo grif weg voor eene fabel te verklaren. Ik wensch wel, nu er toch een (of twee?) onzer landgenooten op het *Escuriaal* bezig zijn, dat zij de zaak eens onderzochten. Ook meen ik, dat ik haar anders heb zien voorstellen, als, met vermelding, dat aan DE GARAY door Keizer KAREL eene belooning was toegezegd, die hem echter niet gewerd; dat de Inquisitie zich met hem bemoeide, enz. Omtrent een en ander verlang ik inlichtingen.

J. H. VAN LENNEP.

---

52. — *John Webster.* Voor eenigen tijd zag ik een mansportret, ter halver lijve, regts gewend, met platte kraag, eenvoudige kleeding en grooten mantel, waaruit zijne linkerhand te voorschijn komt: achter hem een

gordijn. Onderschrift: Arms of JOHN WEBSTER, Lord of

Wollvenhorst.	*Cattenbrouck.*
Cromwick.	*Schaaggen.*
Linschoterhaar.	*Dengge.*
Part of Mastwick.	*Part of Isellfield.*
Staagger Engge.	*Linschooter Engge.*
—	—
Comissary for the Emperor of all *Russia* & *Muskovia.*	In *Holland* and in the Province of *Utrecht* Lord.
—	
Created Barronet of *England*, 31 May 1660, by KING CHARLES ye second at *'s Gravenhaag.*	

Uit deze namen herkent men gemakkelijk verschillende ambachts-heerlijkheden, die, aan elkander palende, tusschen *Woerden* en *Montfoort*, op de grenzen der provinciën *Holland* en *Utrecht*, gelegen waren; vooral wanneer men *Staagger Engge* in *Schager Eng*, *Dengge* in *den Eng* en *Isellfield* in *IJsselveld* verbetert.

Tusschen de twee kolommen, welke de plaatsnamen beslaan, staat het wapen, zijnde gevierendeeld:

1, van ..... met een' klimmenden leeuw, vergezeld met drie sterren 2, 1.

2, van ..... met eene vierkante burgpoort, ééne verdieping hoog met twee vensters, gedekt met leijen, ter weêrszijde waarvan eene onduidelijke figuur staat, die misschien niets anders is dan de *zuil* der VAN ZUILENS.

3, van ..... met een keper van sabel, vergezeld met drie vogels 2, 1.

4, gedeeld: 1 van ..... met drie geldbeurzen, gaffelsgewijs gesteld, zoodat de drie ringen, welke de beurzen sluiten, zijn zamengevlochten; 2 van ..... met zes banden van sabel.

Opmerkelijk is het, dat JOHN WEBSTER tot baronnet werd verheven door KAREL II, toen deze zich hier te lande ophield en alleen in naam Koning was. Wie was hij?

D. F.

---

53. — *Een rouwbewijs.* Van waar de gewoonte in sommige gemeenten onzes vaderlands, dat de nabestaanden van eenen overledene, als eereteeken van rouwe, aan hun huis één vensterluik uit de hengsels nemen, en zoo lang het lijk nog niet begraven is, nevens of onder het raam of venster neêrzetten?

F. F. C. STEINMETZ.

---

54. — *Drie Treurspelen.* Mij is in handen gekomen een werk, getiteld: *Hollandsche dichtkundige Schouwburg*, uitgegeven in 1810 te *Haarlem*, bij A. LOOSJES PZ., waarin voor-

komen drie *oorspronkelijke* treurspelen, als: MAGDALENA MOONS, ALBRECHT BEILING en BAARTE VAN IJSSELSTEIN, *dochter van* ARNOUD VAN AMSTEL. In het voorberigt maakt de uitgever zich bekend als de dichter van de MAGDALENA MOONS, doch de dichters van de twee andere treurspelen worden niet opgegeven.

Men vraagt alzoo:

1°. Wie zijn de dichters van die twee andere treurspelen?

2°. Zijn deze drie oorspronkelijke treurspelen, die, naar 's vragers oordeel, verdiensten bezitten, op ons nationaal tooneel opgevoerd? en zoo ja, waar en wanneer? en

3°. Is dit werk, volgens belofte van den uitgever (wanneer het in den smaak viel), ook voortgezet, door de uitgave van andere bundels vaderlandsche treurspelen?

PERCONTATOR.

[De dichter van den *Albrecht Beiling* is PIETER VREEDE.]

---

55. — *J. Rousset de Missy.* Weet iemand omtrent ROUSSET DE MISSY meer bijzonderheden, dan die, welke omtrent hem zijn te vinden bij WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* dl. XX, bl. 85, 196, 271 en 299 en in het *Vaderl. Woordenboek* van J. KOK, dl. XXV op het artikel ROUSSET (JAN)? Hij woonde in 1756 te *Maarssen.* C. & A.

---

56. — *Kwartier geven.* Deze in den krijg zoo wel bekende spreekwijze had haren oorsprong in eene overeenkomst tusschen de Nederlanders en de Spanjaarden, dat het rantsoen van officier of soldaat, een kwart zoude zijn van zijne jaars soldij. Vandaar was *om kwartier smeeken* het aanbieden van een vierde soldij voor persoonlijke veiligheid. Zoo lees ik in de *Family Herald for* 1844, Vol. I. p. 157. Is dit juist? Of is *kwartier geven* niet: iemand, als persoonlijken gevangene, te willen huisvesten in eigen, d. i. des gevangennemers *kwartier?*

J. H. VAN LENNEP.

---

57. — *Soebatten.* Vanwaar dit, in de omstreken van *Haarlem* gebruikelijke woord, dat »met aandrang en kracht van herhaling *smeeken*" beteekent? E. N-r.

---

58. — *J. Cornelis Rademacher.* J. CORNELIS RADEMACHER of RADERMACHER was in 1735 Thesaurier-Generaal van Z. H. den Prins *van Oranje.* Wie kan de levensbijzonderheden van dien niet onbelangrijken persoon mededeelen? — Van wien was hij een zoon? Wie waren zijne descendenten? Wie is in het bezit van zijne zeker belangrijke *manuscripten?* C. & A.

---

59. — *Besmettelijke ziekte in* 1771. Uit overweging der menigte tegenspoeden, die de ingezetenen in dat jaar drukten, stelden de Staten van *Zeeland* buitengewone maandelijksche bedestonden vast. In de aanschrijving te dien opzigte aan de overige steden en plaatsen der provincie gezonden, worden de rampen, die troffen of dreigen, opgenoemd: zooals de ziekte onder het rundvee, de ongewone duurte der levensmiddelen, maar ook »de besmettelijke ziekte onder de menschen, die zich volgens verzekerde tijdingen op meer dan eene plaats in *Europa* geopenbaard heeft, zoodat de voorzorg tegen de verspreiding en overbrenging van die zoo zeer te duchten plaag is moeten in het werk gesteld worden, enz."

Bedoelde men met deze ziekte de pest en heeft die nog als doorgaande ziekte destijds op meer dan eene plaats in *Europa* gewoed?

φ^2—φ.

---

60. — *De Heilige Hungarius.* In de *Ned. Mercurius* voor 1760 leest men:

»Voor eenige dagen heeft men in deze Provintie een zonderlinge ontdekking gedaan. Tusschen *Nieuwersluis* en *Breukelen* heeft zeker Heer van aanzien t' *Amsterdam* een lusthuis, en daar achter eenig weiland leggen, 't geen tot eenig ander gebruik zullende geapproprieerd worden, door arbeidslieden wierd omgespit; deeze lieden ontdekken int' graven, niet zeer diep in de aarde een steenen doodkist, die, nadat daarvan was kennis gegeven aan den eigenaar des lands met vele moeite en arbeid uit den grond gedolven wierd, wanneer men bevond, dat deze wel omtrent twee duizend ponden zwaar was. De kist opengemaakt zijnde, vond men daarin het bekkeneel, eenige beenderen en zeer witte tanden van een mensch en veel stof, alsmede eenige weinige penningen, waaruit men, na onderzoek op goede gronden heeft opgemaakt, dat deeze kist het stoffelijk overschot bevat van den H. HUNGARIUS, elfde Bisschop van *Utrecht,* een Fries van geboorte, die om zijne zonderlinge godsvrucht en geleerdheid door toedoen van den vroomen ODULPHUS, tot die hooge waardigheid verheven wierd. Het is waarschijnlijk, dat de gemelde HONGARIUS, voor omstreeks 900 jaren overleden, in een tijd dat het Utrechtsche Bisdom, wegens de verschrikkelijke verwoesting der Noormannen in druk en ellende zat te zuchten, aldaar in stilte door het kapittel zal zijn begraven geworden."

Uit het bovenvermelde verhaal zou ik afleiden, dat de penningen alleen aanleiding hebben gegeven tot de bewering, dat men het overschot gevonden had van een' Bisschop, van wien de oude Kronijk zegt: »dat hij overmits die wreetheijt der Denen en Noortman-

nen wt zijne bisschoplicke stoel was verdreven, doch in vrede is ghestorven, en men niet wel geweten en can, waer dat hij begraven leijt, maer men gelooft sekerlick dat hij bij Godt van grooter verdiensten is, om syns heylichs leven wille."

Misschien zijn er echter ook nog andere geldiger bewijzen ontdekt, en dit geeft mij aanleiding tot de vraag, of iemand van deze zaak iets meer weet, en waar het overschot van den heiligen man, voor menigeen misschien eene kostbare reliquie, gebleven is?

φ^2—φ.

---

61. — *Een Nederlandsch zonderling.* BALTHASAR BEKKER verhaalt in zijne *Betoverde Weereld*, uitg. van 1691, vierde boek, bl. 43, van een' man, dien hij in zijne jeugd had gekend en met wiens kleinzoon, destijds nog in *Friesland* levende en een man van staat, hij opgegroeid was, die zich had verpligt om een geheel jaar alleen te wonen op een eiland in de Friesche Wadden, oostwaarts van *Schiermonnikoog*, het *Bosch* of *Koornzand* genaamd en dat met een hoog getijde onderloopt. Daar had hij een houten huisje, dat hij voor het hoog water op kon vijzelen, doen maken en ook van levensmiddelen voorzien. Hij hield het er uit, maar had geen' lust om het nog eens te wagen, zoo bijster had het daar in die eenzaamheid gespookt.

Is er meer bekend van deze geschiedenis, die zoo weinig harmoniëert met de praktische denkwijze onzer voorouders? Weet men wie die man was en welke omstandigheden tot deze zonderlinge afzondering aanleiding gaven? Deze geschiedenis kwam mij te binnen toen ik in de *Revue de deux mondes* van November ll. van een' AGORI BABA uit *Hindostan* las.

φ^2—φ.

---

62. — *Medaille met het jaartal* 1572. Bij het omploegen van den grond, is voor den dag en in mijn bezit gekomen eene koperen medaille, welke naar het fatsoen te oordeelen, aan eenen rozekrans gehangen heeft. Op de eene zijde ziet men een MARIA-beeld met het kind JEZUS op den arm, en als randschrift daaromheen leest men: BEATA. VIRGO — TRAIECTENSIS. Op de andere zijde ontwaart men bovenaan, in drie rijen, veertien koppen en daaronder vijf beelden, waarvan het middelste iets dikker en niet, zoo als de andere, gewapend is. Onder deze vijf beelden ligt een beeld uitgestrekt op den grond, en daaronder staat 1572.

Is mijne meening gegrond, dat deze medaille op den moord der Protestanten in *Frankrijk* doelt, en vindt men er meer van dien aard?

S. v. W.

---

63. — *Een peereboom* (verg. VII. bl. 356). Is er van den New-Yorkschen peereboom, t. a. p. vermeld, die 206 jaren nadat hij geplant was, bloeide en vruchten droeg, iets naders bekend: b. v. tot welke soort hij behoorde en of de vruchten, van dien zeer ouden boom geplukt, even smakelijk waren als die van jeugdige boomen van 't zelfde soort?

LAGE.

---

64. — *Wapen van Bethlehem.* In het *Vaderl. Woordenboek van* J. KOK, dl. XXXII, bl. 242, komt in 't art. CORNELIS CORNELISZ. WITSEN, de volgende bijzonderheid voor: »dat hij, — die de Oostersche landen bezocht had, — het *wapen van Jeruzalem met dat van Bethlehem*, nevens eenen gekruisten CHRISTUS, in het vel van zijnen eenen arm droeg" (getattoueerd?). Het wapen van *Jeruzalem* nu is het bekende wapen door Paus PASCHALIS II gegeven, van zilver met een verkort krukkenkruis, in elken hoek vergezeld van een kruisje, alles van goud: maar het wapen van *Bethlehem?*

J. C. K.

---

65. — *Jacob Storm.* In mijne verzameling bestaat een fraai gegraveerd portret, zwarte kunst, door P. SCHENK in fol., met het omschrift: JACOBUS STORMIUS, *Gouda Bat. Gymn. Harl. Conrector*, en een bijschrift:

Dit's JACOB STORM, bekend voor een der letter-kloeken,
Bedeelt van 't Waereld-niews, doorkneed in d'oude boeken,
Trouw leeraar van de jeugd, in 't Griex en in 't Latijn,
Aen wien 't Groot *Haerlems*-school altijd verpligt sal sijn.

Virum hunc strenuae industriae, annos XLI natum, quorum ultra XXIII scholis Harlemensibus interservivit, intemeratae amicitiae ergo ad vivum delineavit P. SCHENK Amst. cum priv. 1707. Op zijde van 't bijschrift is eene lier met een lauwertak afgebeeld. Een symbool welligt van zijne dichterlijke gaven? Tot nog toe heb ik geene berigten omtrent hem kunnen opdoen. Mogt een ander ze mij kunnen aanwijzen, of liever mededeelen! In den *Catalogus van portretten*, verzameld door F. MULLER, mist men hem.

J. C. K.

---

66. — *Pamfletten aan Uytenbogaert toegeschreven.* In eene oude geschrevene opgaaf van de werken van UYTENBOGAERT, komen op zijn' naam de volgende pamfletten voor:

Propositie door den Heer

Meer meldt de opgaaf niet. Ook is er geen jaartal bijgevoegd. Doch het komt voor tusschen tractaten van 1621 en 1622.

Verhael van 't verhandelde door FAGEL, 1630, en *Christelycke Leytsman*, zonder jaartal. Het moet een boekje in 12°. zijn.

Gaarne zou ik eene volledige en letterlijke opgave ontvangen van de titels dier werkjes. Ook zou mij eene enkele aanwijzing omtrent

de waarheid, dat UYTENBOGAERT werkelijk de schrijver dezer pamfletten is, zeer aangenaam zijn. H. C. R.

67. — *Willem Hofstede*, de stamvader der nog levende familie van dien naam, die als Predikant te *Beilen* overleed in 1717. Waar was hij geboren en in welk jaar? T. A. R.

68. — *Matthias Engelberts*, die Predikant is geweest te *Norch*, *Noordlaren*, *Meeden* en laatst te *Delft;* waar was hij geboren? Waar en wanneer overleed hij in 1779 en in welken ouderdom? Zou men dit niet kunnen zien uit de familieaanteekeningen, die zoo naauwkeurig omtrent zijnen zoon ENGELBERT MATTHIAS ENGELBERTS zijn; men zal er door verpligten T. A. R.

69. — *De Predikant Strick.* In de laatste helft der 18e eeuw heeft deze gestaan bij de Hervormde Gemeente te *Amsterdam.* Men wenscht te weten: 1°. zijn' voornaam; 2°. naam en voornaam zijner vrouw; 3°. zijne afkomst; 4°. datum van geboorte en overlijden. S. v. W.

70. — *Education morale.* In het jaar 1768 verscheen te *Amsterdam*, zonder naam des uitgevers, een werk onder den titel: *De l'Education morale*, waarvan in 1770 eene Nederduitsche vertaling in het licht kwam bij VOLKERT VAN DER PLAATS te *Harlingen.* Dit boek wordt door sommigen aan FRANS HEMSTERHUIS toegeschreven, ja voor een van zijne beste geschriften aangezien, schoon het nooit in de volledige verzameling van zijne »*Oeuvres*" is opgenomen. Bestaat er grond voor dit vermoeden? Of weet iemand iets naders aangaande den oorsprong van dit geschrift of aangaande den aan den geest van HEMSTERHUIS zoo verwanten schrijver? D. L.

71. — *Herinneren.* Welken naamval regeert dit werkwoord? R².

72. — *Zamensmelting van het lidwoord met het zelfst. naamw.* BILDERDIJK beweert, dat *duivel* zamengetrokken is uit *de euvele.* Vrage: is dit zoo, en zijn er meer woorden op zoodanige wijze ontstaan? A. X.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Geschiedenis der Joden te Cochin (III. bl. 100, Vr. LXII; vgl. VII. bl. 370). Het verdient opmerking, dat HUBNER (in zijn *Algem. Konstwoordenboek*, dl. II van den tweeden druk) sub voce *Cochin*, wel niet van aldaar wonende Joden spreekt, maar toch zegt: »Hier worden veel St. Thomas-Christenen gevonden, die hunnen Godsdienst in de Chaldeeuwsche spraak verrichten." Nu verzekert HUBNER (op het woord *Christenen van St.* THOMAS), dat dezen zich »aan dees zyden van de *Ganges*" ophouden, en dat hun, in zijne eeuw, een Nestoriaansche Patriarch uit *Babylon* was toegevoegd: maar toch komt hunne godsdienstoefening in *Chaldeeuwsche* taal mij vreemd voor. Zoude hij genoemde Christenen met de Malabaarsche Joden verwarren?

J. H. VAN LENNEP.

[De vrager zal nu wel reeds de *Verhandeling* in de *Werken van het Zeeuwsch Geeootschap der Wetenschappen*, dl. VI en IX geraadpleegd hebben, op welke Mr. S. DE WIND, in den *Konst- en Letterbode* van den 14den November jl. hem wees.]

Mr. Jan Jacob Mauritius (IV. bl. 68, Vr. XXXVI; vgl. bl. 360, 361, 362; *Bijbl.* 1855, bl. lix), In den IVden Jaargang van DEN NAVORSCHER (bl. 68) heeft H. G. LR. navrage gedaan naar den persoon van JAN JACOB MAURITIUS, en zijn daarop (bl. 360, 361, 362, en *Bijbl.* 1855, bl. lix) antwoorden verschenen.

Mijne aanteekeningen doorsnuffelende, vind ik dat voor nu ruim 25 jaren in mijne handen kwam:

Dissertatio Philologica, de Gallorum Germanorumque origine, quam, bene volente DEO, *sub praesidio Vir. cl. D.* JACOBI PERIZONII, A. *f. Historiarum, Eloquentiae et Graecae Linguae ut et Historiae Batavae Professoris, publice defendendam Suscipit* JOANNES JACOBUS MAURITIUS. *Amst. Batav. auctor. Die Saturni proximo, qui erit a. d.* 16 *Kalendas Aprilis, ante meridiem. Horâ locoque solitis.* — *Lugduni Batavorum apud* ABRAHAMUM ELZEVIER, *Academiae Typographum* MDCCVIII.

Het geheele werkje beslaat 20 bladzijden, waarvan 16 de Dissertatie uitmaken.

De opdragt is, behalve aan de Hoogleeraren FABRITIUS, GRONOVIUS en PERIZONIUS en aan Ds. B. FRIJKENIUS, aan

JOANNI MAURITIO, *Mercatori apud Amsteldamenses vigilantissimo, parenti indulgentissimo.*

De studenten A. PREYGER en J. FABRICIUS vereerden die Dissertatie met Latijnsche gedichten; de Theol. Student SIWARD HAVERKAMP en de Jur. Student L. VAN DER HORST met Nederduitsche. De laatste zegt o. a.:

O roem van Amsterdam! o puik der Jongelingen!
O waardste vriend! my lust tot uwen lof te zingen.
  Gy die van jongs op hebt uw gaauwen geest getoond,
  En uwen ouderen de gryse hairen kroond.
O werrelds wonder! gy die naauwlyks vyftien jaaren
Ons komt uyt schriften der alouden te verklaaren
  Hoe de oude Duitschers enz.

Uit die Dissertatie leeren wij:

1°. dat J. J. MAURITIUS in April 1708, toen hij haar te *Leyden* in het openbaar verdedig-

de, even 15 jaren oud was, en dus in 1692 of 1693, en niet, zoo als de Hoogleeraar L. G. VISSCHER (IVde Jaarg. bl. 361) beweert, in 1696 geboren is;

2°. dat zijne geboorteplaats *Amsterdam* was, en geenszins *'s Gravenhage*, zoo als veelal wordt gezegd; en

3°. dat de vader van dit wonderkind, JAN of JOAN genaamd en koopman te *Amsterdam* was.

Gemelde Dissertatie is in de boekverzameling der *Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden* voorhanden (zie *Catalogus*, dl. I. bl. 271).

Over JAN JACOB MAURITIUS kan men, behalve de schrijvers, door J. J. WOLFFS (IVden Jaarg. bl. 360) opgegeven, nog raadplegen WITSEN GEYSBEEK, *Anthol. Kritisch Woordenb. der Nederl. Dichters*, op het woord.

Het was wijlen de onvermoeide Navorscher G. LAMBERTS (niet dezelfde als H. G. LR., zoo als v. O., NAV. IV. bl. 362, vermoedt), die in de *Mengelingen der Vaderl. Letteroefeningen* voor Junij 1848 iets heeft doen plaatsen omtrent het *Merkwaardig voorval in de Gasthuiskerk te Amsterdam* 1699, waarin hij de door H. G. LR. (NAV. IV. bl. 69) vermelde plaats uit het *Kort verhaal* mededeelt en tevens een zeer kort levensberigt van MAURITIUS geeft.

SCHELTEMA *St. Ned.* zegt, dat de vader van J. J. MAURITIUS (door hem MAURICIUS genoemd) »Roomsch Priester is geweest, en na de leer der Hervormden omhelsd te hebben, door het schrijven van verscheidene werkjes voor deze leer, vermaard is geworden." Zijn die werkjes, waaronder één, getiteld *het Heilige Jaar*, door LAMBERTS vermeld, bekend en nog voorhanden?

In mijn eerste antwoord op deze vraag (NAV. IV. bl. 362) staat dat MAURITIUS den 7den Februarij 1752 tot Gouverneur van *Suriname* werd aangesteld; dit is blijkbaar eene drukfout en moet zijn 1742.

Het is nog altijd onbeslist, of MAURITIUS te *Amsterdam* is overleden, zoo als sommigen (zie *Nav. Bijbl.* 1855, bl. lix) beweren, of in *Oost-Indië*, zoo als o. a. door VAN SANDWIJK, *Beschrijving van Purmerend*, bl. 71, wordt opgegeven. Wie lost het raadsel op?

C. & A.

Factieteekens (IV. bl. 222, Vr. 181; vgl. V. bl. 56; *Bijbl.* 1855, bl. lxvii, cxliv; VI. bl. 240, 372; VII. bl. 295). Bij de vele antwoorden op deze vraag kan ik nog voegen, dat in October 1747, toen door den Franschen oorlog te *Utrecht* eenige spanning bestond, en er zelfs buitensporigheden aan de woning van zekeren Franschen pruikmaker HOURDEZ, in de wandeling PICARD genoemd, werden gepleegd, een karnemelksboer veroordeeld werd tot een jaar tuchthuisstraf en daarna verbanning, omdat hij kwalijk gesproken en de regering beschuldigd had, en ook op zijn juk *leliën had doen schilderen*, om daardoor te toonen wat landheer hij in het hart diende.

In 1788 werden in dezelfde stad twee vrouwen tot zes jaren tuchthuisstraf veroordeeld, omdat zij verkocht hadden *witte cocardes*, waarvan sommige met *leliën* beschilderd waren.

φ^2—φ.

Portret van Albertina Agnes, dochter van Prins Frederik Hendrik (IV. bl. 196, Vr. XCVI; vgl. V. bl. 54; *Bijbl.* 1855, bl. lxv, cxliv). Het door den Heer V. D. N. uit de *Dictionnaire des Graveurs par* F. BAZAN aangehaalde portret van deze vorstin wordt gevonden in eene zelden *compleet* voorkomende serie van de familie van FREDERIK HENDRIK, waarvoor een titel in letterdruk behoort, welke aldus luidt:

FREDERICUS HENRICUS,
Illustrissimus Orangiae Princeps,
ac
Nassaviae Comes &c.
cum
Nobilissima uxore sua
AMELIA,
nata
Comitissa de Solms;
Nec non et omnes proles eius ex eadem
progeneratae,
cum
duabus
Matrimonio coniunctis,
Omnes aeri incisi,
Auctore ac directore P. SOUTMANNO
Harlemensi,
pictore quondam
regio.

Deze verzameling bestaat uit 9 portretten, namelijk:

1. FREDERIK HENDRIK.
2. AMALIA VAN SOLMS.
3. WILLEM II.
4. Diens gemalin MARIA van *Engeland*.
5. LOUISE HENRIETTE, oudste dochter van FREDERIK HENDRIK.
6. Haar echtgenoot FREDERIK WILHELM, Keurvorst van *Brandenburg*.
7. ALBERTINA AGNES.
8. HENRIETTA CATHARINA.
9. MARIA.

Al deze portretten hebben hetzelfde formaat. Op alle vindt men, behalve een Latijnsch onderschrift van naam enz., GER. VAN HONDTHORST pinxit. CORN. VISSCHER sculpsit. P. SOUTMAN dirigente — cum privilegio A°. 1649.

Geheel in hetzelfde formaat en op dezelfde wijze gegraveerd, vind ik nog in mijne verzameling:

1. Een portret van KAREL II van *Engeland*.

2. Van KAREL LODEWIJK, Paltsgraaf aan *den Rhijn*, en

3. Van CHRISTINA VAN ZWEDEN, dochter van GUSTAAF ADOLF.

Deze drie zijn in in 1650 uitgegeven. De beide eerste dragen de namen van HONDTHORST als schilder, van CORN. VISSCHER als graveur.

Dat van CHRISTINA, hoewel zonder twijfel door VISSCHER vervaardigd, is niet van diens naam voorzien; alleen leest men daaronder:

CHRISTINA, GUSTAVI magni filia,
Suedorum etc. regina.
Excudebat P. SOUTMAN, Harlemi 1650.
Cum Privil.

De negen portretten, waarbij de titel behoort, zijn niet genommerd, zij beantwoorden intusschen aan het daarin genoemde, alleen de uitdrukking: »cum *duabus* matrimonio coniunctis," schijnt niet naauwkeurig te zijn, daar dit toch een vorst, den Keurvorst van *Brandenburg*, en eene vorstin, MARIA van *Engeland*, gelden moet.

Zijn deze portretten misschien ook, even als die der Graven, door C. VISSCHER, in een boek verschenen, of komen zij altijd los voor?

D. F.

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172, 235, 333). In 1837 heb ik uit de *Vaderl. Letteroefening* van dat jaar, bl. 348, aangeteekend: »Dat GÖTHE had gezegd dat het oordeel over het karakter der menschen, uit hunne handschriften afgeleid, hem zelden bedrogen had."

Waar, vraag ik nu, heeft GÖTHE dat gezegd?

C. & A.

Pacheco te Vlissingen omgebragt (V. bl. 64, Vr. 48; vgl. bl. 183, *Bijbl.* 1855, bl. clii; VI. bl. 273, 373; VII. bl. 295). In den IVden en Vden jaargang vindt men verschillende aanteekeningen over PACHECO, en eindelijk in het Bijblad van den Vden jaarg. eene aanteekening van Bestuurders, waarin zij de bewuste zaak aangaande dien Spanjaard voor nog onbeslist verklaren, met de aansporing, om in *Vlissingen* zelve nader onderzoek te doen. Dezer dagen iets anders nazoekende in eenen band met eenige merkwaardige dissertatiën, viel mijn oog op de *Dissertatio historico-iuridica* van N. C. LAMBRECHTSEN, *sistens defensionem civitatis Vlissinganae*, *A*°. 1572 *in libertatem se vindicantis*, te *Utrecht* in 1773 verdedigd. De herinnering van het gelezene en de onvoldoende uitkomst omtrent gezegde zaak, noopten mij dit Akademisch geschrift, 't welk aan geen der aanteekenaars anders dan bij naam schijnt bekend te zijn, eens nader in te zien, of ik misschien daarin iets meer aangaande het litigieuse punt, nog al met warmte door die Heeren behandeld, konde vinden. Ik deed dit te eerder, omdat de naam van LAMBRECHTSEN in de rij der Zeeuwsche geleerden hoog staat aangeschreven, en omdat in dat tijdperk, zoowel aan de Utrechtsche als aan de Leydsche Akademie, onze vaderlandsche geschiedenis met bijzonderen ijver werd onderzocht, blijkens de doorwrochte dissertatiën van J. MEERMAN, *De solutione vinculi, quod olim fuit inter S. R. imperium et foederati Belgii respublicas*, in 1774, van P. U. RENGERS, *De innovationibus a Saxoniae ducibus in Frisia factis*, in 1776, van R. BONDAM, *De provocationibus plerarumque urbiumGelricarum ad tribunal Zutphaniense*, in 1778, van M. J. DE JONGE, *sistens diplomata quaedam Zelandica hucusque inedita et animadversonibus illustrata*, mede in 1778, en van F. J. C. ROELANS, *Ad loca quaedam veterum statutorum Traiectensium*, in 1787.

Nog eene andere reden bewoog mij tot dit onderzoek, t. w. de omstandigheid, dat sedert het schrijven van die dissertatie de vernieling van het Vlissingsche Raadhuis door de Engelschen in 1808 heeft plaats gehad, en LAMBRECHTSEN zich van stukken heeft kunnen bedienen, die nu reeds verloren zijn. Het onderwerp van dit Akademisch geschrift, in den titel opgegeven, strekt wel hoofdzakelijk ten betooge, dat *Vlissingen* eigenlijk de eerste stad is geweest, welke uit eigen beweging zich tegen de Spaansche dwingelandij openlijk verzet en de vaan des opstands opgestoken heeft, want dat *den Briel* wel door de Watergeuzen ingenomen en als een vast punt bezet werd tot verdere ondernemingen, maar dat de Brielsche burgerij, wel verre van zich dadelijk aan hen aan te sluiten, veeleer grootendeels de vlugt nam en zich eerst later door den loop der omstandigheden aan de zijde der vrijheidsmannen voegde. Ten bewijze van zijne stelling treedt de schrijver nu in de bijzondere gebeurtenissen van die dagen, waaruit wij ten aanzien van *Vlissingen* het volgende mededeelen. ALVA het gewigt dezer zeehaven beseffende, had ook daar ter betooming der burgerij een kasteel beginnen te bouwen, maar in 1571 was het grootste gedeelte der bezetting naar elders gezonden, en bestond deze slechts uit 80 Walen. Bij het toenemen der beroeringen achtte ALVA dit niet voldoende, en zond den 26sten Maart 1572 SCIPIO HAMPIUS naar *Vlissingen*, om onder den schijn van vriendschap zich van de stad te verzekeren, den magistraat met de inzameling van den tienden penning belast, in te kerkeren en met den dood te straffen. Op den 28sten daar aangekomen, roept hij de burgerij bijeen, spreekt haar vleijende woorden toe en geeft voor met eene aanzienlijke som te komen, om de stad te versterken. Den 3den en 4den April geeft hij last de muren op verschillende

plaatsen te openen, onder voorwendsel van betere versterking, neemt afdruksels van de poortsleutels en vernagelt het geschut. Eindelijk den 6den April verdubbelt hij overal de wachten (1) en geeft aan den bevelhebber der Walen BELLOVASIUS (BEAUVOIS) order, om onder trommelslag van het (Nederl.) garnizoen te eischen, dat hem de stad worde overgeleverd (2).

Terwijl dit alles plaats had, waren intusschen op last van ALVA, acht vaandelen voetvolk, onder bevel van OSORIO ANGELO in 17 schepen naar *Vlissingen* op weg (3). Voor dat dezen echter aankwamen, werden de gemoederen der burgers, op het aangebragte gerucht van het innemen van *Brielle* en de nadering der Spanjaarden, hevig opgewonden, die bovendien reeds door den opbouw van het kasteel, de afpersing van den tienden penning en ALVA's dwingelandij niet weinig waren verbitterd. Hierbij kwamen de overmoed en de bedreigingen der fouriers of kwartiermakers, die gekomen waren om de inlegering voor de aanstaande bezetting te bezorgen (4), alsmede de aansporing van JAN KUIK, Heer van *Herbst* die de burgerij door welsprekende woorden tot vrijheid aanzette. Kortom, de burgers loopen te hoop, trekken het raadhuis binnen en verklaren aan den magistraat, die met de fouriers in onderhandeling was, dat zij de Spanjaards niet willen ontvangen. Hierop terstond vertrekkende, drijven zij de Waalsche bezetting de stad uit, die eerlang door de fouriers gevolgd wordt (5).

De burgers begaven zich hierop naar de muren, maar de kanonnen vernageld vindende, riepen zij, dat zij door de Spanjaards verraden waren en wraak wilden nemen. Dadelijk herstelden zij met vereenigde krachten het geschut, en zich met geweld kruid hebbende verschaft, rigtten zij ze geladen tot tegenweer (6). Intusschen waren de schepen met spaansche manschappen genaderd, maar konden wegens stilte de haven niet binnenkomen, waarop de burgers zoowel op aansporing van KUIK, als wegens het dreigend gevaar, het geschut op de schepen losten en ze met ijzeren kogels bestookten, zoodat de Spanjaarden, op zulk eene ontvangst niet verdacht, van voor de haven wegzeilden en naar *Middelburg* terugkeerden (7). Nu liet de burgerij, opdat niets aan hare vrijheid verder in den weg zoude staan en met verwerping van den raad van ANTONIUS BURGUNDUS (?), de werklieden, bezig met den opbouw van het kasteel, de stad ruimen en braken het kasteel zelf, nog maar vier voeten hoog, weder af (1).

Op het hooren van het gebeurde, verklaarde ALVA de Vlissingers voor rebellen, met welke niemand handel vermogt te drijven of eenige gemeenschap te hebben (2). De Vlissingers evenwel lieten zich door dit edict niet afschrikken, om ter handhaving hunner vrijheid alles, wat in hun vermogen was, in het werk te stellen en sloten zich spoedig aan hen aan, die elders den algemeenen vijand afbreuk poogden te doen.

Dit zijn de voornaamste bijzonderheden, in het eerste hoofdstuk vervat: het tweede dient ten betooge, dat die van *Vlissingen* regt hadden, zich tegen ALVA te verzetten. Het derde hoofdstuk eindelijk handelt over het regt, waarop PIETER ALVAREZ PACHECO door de Vlissingers met den dood is gestraft. Ook hieruit willen wij het een en ander mededeelen. De eerste paragraaf bevat het voorgevallene met PACHECO te *Vlissingen* en is van den volgenden inhoud.

Nadat de Vlissingers den 6den April het juk van ALVA gelukkig hadden afgeschud, begaf zich PACHECO, die om redenen eenigen tijd bij den Hertog had vertoefd (3), en door dezen aan het hoofd der Spaansche bezetting en het kasteel van *Vlissingen* was geplaatst (4), met een Middelburgsch schip van *Antwerpen* naar *Vlissingen*, onkundig van hetgene daar was voorgevallen en in den waan, dat zijn krijgsvolk er was binnen gekomen (5). Op den 9den derzelfde maand kwam hij voor de haven der stad, en niettegenstaande de waarschuwing van den schipper, besloot hij er binnen te varen (6). Toen dit door den schipper van een klein gewapend vaartuig, dat bij de haven wacht hield, gezien was, zond deze eene sloep met eenige mannen naar PACHECO, waarmede hij, met nog twee Spaansche edellieden, tegen wil en dank naar de stad werd gebragt (7). Zoodra hij den voet aan wal had gezet, komt JAKOB DE RIJCK, de beroemde watergeus hem te gemoet, dien PACHECO, niets kwaads vermoedende, tegengaat: maar op het eigen oogenblik door eene menigte omsingeld, uit welker blikken hij zich weinig goeds voorspelt, reikt hij, door vrees bevangen, zijnen ring aan DE RIJCK over en geeft

---

(1) LE PETIT, *Chron. de Holl. Zeel.* cet. L. X. p. 224.
(2) REID, *Ned. oorl.*, I. B. bl. 11.
(3) TE WATER, *Tweede Eeuwf.*, bl. 40 in de noot.
(4) LE PETIT, L. X. p. 224; TASSIS in de *Anal. Belg.* van HOYNCK VAN PAPENDRECHT, T. III. P. II. p. 149.
(5) HOOFT, VI. B. bl. 233; BOXHORN op REIGERSB. *Chron. van Zeel.*, dl. I. bl. 193; VAN METEREN, IV B. f. 71. *b*.
(6) LE PETIT, L. X. p. 224.
(7) TE WATER, l. c. bl. 40 in de noot.

(1) HOOFT, VI. B. bl. 234.
(2) *Antwerpsch Chronijkje*, bl. 239; *Gentsche Geschiedenis*, dl. I. bl. 198.
(3) BOXHORN op REIGERSBERGEN, dl. I. bl. 193; MEURS, *Rer. Belg.*, L. III. 126.
(4) BOR, VI. B. f. 268. a.
(5) BOXHORN, l. c.
(6) LE PETIT, L. X. p. 225.
(7) BOXHORN, l. c.

zich gevangen. Weinig scheelde het, of hij werd door het gemeen, dat hem voor een' zoon van ALVA hield, verscheurd (1), zoo niet DE RIJCK, den ring aannemende, gezorgd had, dat hij in een burgerhuis werd opgenomen, waaruit hij kort daarna in de openbare gevangenis werd overgebragt (2).

Eenige dagen hierna kwam ook binnen de stad WILLEM BLOIS VAN TRESLONG, vergezeld van eenige krijgslieden, zoodat er nu drie hoofden van den opstand aldaar te gelijk aanwezig waren, KUIK, DE RIJCK en TRESLONG, welke door den magistraat in het proces tegen PACHECO als raadslieden schijnen gebruikt te zijn.

Nadat PACHECO in den kerker was gebragt, ging de Baljuw GLAUDE (3) over om zijne zaak te instrueren, en het proces tegen hem en denkelijk ook tegen zijne twee medegenooten, voor de regtbank op te maken. Het proces naar behooren door de regters zijnde behandeld, werd het vonnis uitgesproken, waarbij PACHECO en de twee Spaansche edelen ter galg werden verwezen.

Ik weet wel, dat er sommigen zijn, die beweren, dat PACHECO zonder vorm van proces als in wilde drift zou zijn ter dood gebragt, maar waarop dit steunt, weet ik niet; want hiervan wordt, zoover mij bekend is, geen bewijs geleverd en moet men dit alleen daaraan toeschrijven, omdat de meeste schrijvers slechts kortelijk vermelden, dat hij *te Vlissingen gevangen genomen en opgehangen is.* Maar wie ziet niet, dat dit slechts eene korte vermelding dezer gebeurtenis is, terwijl daarentegen de naauwgezette HOOFT uitdrukkelijk zegt: *Men deed den krijgsbouwmeester te regte stellen door* GLAUDE *den Baljuw; en verwees hem ter galghe met twee Spaansche jonkers.* PACIECO, *hebbende geen gissing op zulk een vonnis gemaakt, drong anxtelyk op randsoen en bood groot geldt voor zijn lijf. Maar* TRESLONG, *in weêrwraak van zijnen broeder, dien de Landvooghdt, in den jare* 68, *onder andere eedelen, omgebraght had, dreef dat m' er me voorts ginge.*

Ook is er geene reden te denken, dat de magistraat PACHECO weder aan de woede van het volk zal hebben overgegeven, waaraan hij te voren met de meeste zorg was onttrokken (1), gelijk ook vroeger de fouriers ongemoeid ter stad waren uitgelaten. Voeg hier nog bij, dat sommigen uit de regering nog der Spaansche partij schijnen toegedaan te zijn geweest (2), van welke men niet kan onderstellen, dat zij toegelaten zouden hebben, dat PACHECO op zulk eene wijze ter straffe werd overgeleverd. Hierbij komt eindelijk, dat de gevangene niet dadelijk nadat hij gevat is, zoo zoo als men ligtelijk uit de korte opgave der schrijvers zou kunnen opmaken, zijne straf onderging, maar gedurende 20 dagen is gevangen gebleven, want daar hij, volgens het verhaal van LE PETIT, den 9den April te *Vlissingen* is gekomen en den 29sten geregt werd, zoo moet hij er 20 dagen hebben vertoefd. Gedurende dit tijdsverloop heeft ook ALVA, toen hij den toestand van zijnen bloedverwant had vernomen en het ergste voor hem vreesde, van de Vlissingers geëischt, dat PACHECO zou worden losgelaten, doch te vergeefs (3). Waartoe nu dit vertoef? Waarom niet terstond tot de strafoefening overgegaan? Immers om geene andere reden, dan om de zaak te onderzoeken en den weg van regten te volgen. Mogen dan nu ook niet alle regtsformaliteiten in dit geding zijn in acht genomen, zoo kan men toch zeggen, dat deze regtspleging haren wettigen loop heeft gehad, vooral wanneer men de tijden in aanmerking neemt en bedenkt, op welk eene wijze ALVA het regt ten uitvoer liet leggen.

Maar om tot de uitvoering der straf terug te keeren. Op het hooren van zijn vonnis, 't welk hij niet verwacht had, was PACHECO geheel onthutst en bood een' zeer grooten losprijs aan, maar TRESLONG verzette zich daartegen en drong aan op de volvoering der straf, om aldus den dood zijns broeders en andere edelen te wreken. Velen, door de kortheid der meeste schrijvers, zooals STRADA, VAN METEREN, MEURSIUS en anderen misleid, beweren, dat PACHECO op last van TRESLONG

---

(1) HOOFT, VI. B. bl. 236.

(2) BOXHORN, l. c.

(3) Zoo wordt hij door HOOFT genoemd. BOXHORN zegt: *Een van der stad genaamt* GLAUDE. MEURSIUS: CLAUDIUS *quidam e civium numero*. Ook komt deze GLAUDE of CLAUDE niet voor op de lijst van Baljuwen, achter de *Inhuldiging van* WILLEM V van J. W. TE WATER, namelijk niet op het jaar 1572, ofschoon daar op het jaar 1582 als Baljuw vermeld wordt zekere GLAUDE WILLEMZ, welke wel dezelfde zijn zal, die den 19den Mei 1572 tot Burgemeester werd verkozen, zoo als blijkt uit de lijst der Vlissingsche Magistraatspersonen achter de *Kerkelijke Redevoering op het tweede Eeuwgetijde der Vlissingsche vrijheid,* van J. J. BRAHE, bl. 18. Dat hier GLAUDE WILLEMZ en de vermelde GLAUDE een' en denzelfden persoon uitmaken, valt naauwelijks te betwijfelen, en dewijl nu HOOFT hem Baljuw noemt, en hij ook zoodanige dingen gezegd wordt gesproken en gedaan te hebben, welke geen privaat persoon zoude doen, zoo mag men het er voor houden, dat GLAUDE werkelijk het ambt van Baljuw heeft bekleed. Dat hij althans bij zijne medeburgers in hoog aanzien stond, bewijst zijne kort daarna gevolgde benoeming tot Burgemeester, om nu van zijn Baljuwschap in 1582 niet te spreken. Hierbij komt, dat er anders op dien tijd te *Vlissingen* geen Baljuw zou geweest zijn, 't welk niet te veronderstellen is; want na JAN YPENZ, in 1567 aangesteld, maar bij vonnis van den Bloedraad in 1569 verbannen, en tusschen JAN DE RIJK, in 1573 benoemd, komt geen andere Baljuw voor, en toch zal er in de zaak van PACHECO wel een Baljuw gefungeerd hebben.

(1) BOXHORN, l. c.

(2) Op te maken uit het verhaal van LE PETIT, L. X. p. 224.

(3) M. AB ISSELT, *Hist. sui temp.*, p. 257.

gehangen is alleen, om diens broeder te wreken: maar dewijl het vonnis door den magistraat der stad wettig was geslagen, zoo kan het dringen van TRESLONG op de uitvoering niet als eene daad van gezag beschouwd worden, maar alleen als eene aansporing uit vrees dat men zich door den beloofden losprijs zou laten verleiden. Dat hierbij de zucht om zijnen broeder te wreken werkelijk mede in het spel is gekomen, valt ligtelijk te gelooven, maar uit de berigten, zelfs uit die van HOOFT, blijkt nog geenszins, dat hij dit als beweegreden van zijnen aandrang heeft opgegeven. BOXHORN zegt zelfs uitdrukkelijk, dat ook DE RIJCK en KUIK op de doodstraf hebben aangedrongen, terwijl STRADA aan TRESLONG wel de drijfveer van wraak toeschrijft, maar tevens als algemeene beweegreden der straf, om den terugkeer der stad onder Spaansch gezag onmogelijk te maken.

PACHECO, ziende dat hij den dood niet ontkomen kon, verzocht dat hij ten minste door het zwaard werd ter dood gebragt: maar ook dit mogt niet baten; hij werd onder het geschimp der menigte naar de strafplaats gevoerd voor de gevangenis, waar de galg was opgerigt, waaraan hij den 29sten April 1572 met de twee Spaansche edellieden gehangen werd. Voor zijne borst was een papier gehecht, waarin de oorzaak en de reden zijner straf vermeld stonden (1).

Uitvoeriger vindt men dit bij HOOFT, met wien, wat de soort van straf betreft, bijna alle schrijvers overeenkomen. Op dit punt verschillen alleen BENTIVOGLIO en TASSIS. De eerste verhaalt, dat aan PACHECO het hoofd afgeslagen en dit naderhand op de markt tentoongesteld is (2), misschien wel om de Spaansche gevoeligheid te sparen, schoon het verhaal strijdt tegen bijna alle getuigenissen. Ook dwaalt dezelfde schrijver daarin, dat hij de strafoefening op de markt doet plaats hebben, terwijl het bewezen is, dat die plaats had voor *het oude stadhuis* en wel voor dat gedeelte, 't welk de openbare gevangenis bevatte naar den kant van *de Bierkaai*. Ter herinnering van het gebeurde, is ter plaatse waar de galg heeft gestaan, een steen gelegd, die daar tot den huidigen dag (1773) nog aanwezig is (3). Grooter nog is de dwaling van TASSIS, die zegt, dat PACHECO met de voeten naar boven opgehangen en aldus gestorven is: doch deze schrijver heeft te weinig gezag, om ons met de wederlegging van zijn berigt, strijdig met alle overige schrijvers, eenigzins op te houden.

---

(1) A. VALERIUS, *Nederl. Gedenkklank*, bl. 37.

(2) BENTIVOGLIO, *Hist. der Nederl. Oorlogen*, I. 5. B. bl. 128.

(3) BOXHORN, bl. 193; GARGON, *Walch. Arcad.*, dl. II. bl. 113.

Terwijl ik aan dit opstel bezig ben, komt mij onder het oog een nader artikel over deze stof in den NAVORSCHER van het vorige jaar, bl. 295, van Prof. VAN VLOTEN, waarin gewezen wordt op de belangrijkheid van het Archief te *Brussel*, betrekkelijk den opstand tegen *Spanje*. Daaruit nu deelt VAN VLOTEN eenige bijzonderheden mede omtrent PACHECO, vervat in het rapport van den Zeeuwschen Landvoogd VAN WACKEN aan ALVA, die grootendeels het door ons boven medegedeelde bevestigen, maar tevens alle blijken dragen, dat deze VAN WACKEN alles slechts van hooren zeggen had en alleen op geruchten afging, zonder de ware toedragt der zaken naauwkeurig te kennen. Hiertoe behoorde, gelijk wij nu daaruit zien, mede, dat de hoofden der drie gevonnisden *boven op de poorten der stad* zouden gesteld zijn geweest. Ik zie geene reden aan dit gerucht meer geloof te geven, dan aan dat van BENTIVOGLIO, en blijf mij liever houden aan de getuigenissen der meest geloofwaardige schrijvers, vroeger aangehaald.

Doch er blijft nog één punt ter behandeling over, waarover sommige Navorschers twijfel hebben gekoesterd en over hetwelk LAMBRECHTSEN mede in een afzonderlijk onderzoek is getreden. De vraag namelijk wie PACHECO eigenlijk was, waaromtrent de geschiedschrijvers zelven verschillen, zoodat de Fransche schrijver AUBER (*Mémoires de Holl.*, p. 40) zich verwonderde, dienaangaande geen genoegzaam licht te kunnen krijgen. »Ik dan," zegt LAMBRECHTSEN, »houde het er voor, dat onze Spaansche edelman PEDRO ALVAREZ PACHECO werd geheten," en dan gaat gaat hij tot de volgende bijzonderheden over. HOOFT, BOR, VAN METEREN, VALERIUS en TASSIS noemen hem PIETER; STRADA en de Markgraaf D'ASTORGA (1) geven hem den naam van ALVAREZ, maar dezen gebruiken zijn' geslachtsnaam, genen zijn' voornaam. ALVAREZ toch moet niet als een voornaam, maar als die van een geslacht worden aangemerkt, en het Spaansche geslacht van dien naam is zeer bekend, uit hetwelk onder veel anderen ook is gesproten FERNANDO ALVAREZ DI TOLEDO, Hertog van *Alva*. Daar nu die Hertog en PACHECO uit hetzelfde geslacht ALVAREZ afstamden, zoo vindt men hierin de reden, waarom beiden meermalen als bloedverwanten vermeld worden: ja, die verwantschap moet zelfs nog naauwer zijn geweest, dewijl genoemde Hertog eene MARIA PACHECO tot grootmoeder heeft gehad (2), welke waarschijnlijk ook onzen PACHECO in den bloede bestond.

---

(1) D'ASTORGA, *Leven van den Hertog van Alba*, dl. II. bl. 353.

(2) Dezelfde ald.

Wat nu verder den familienaam betreft, MEURSIUS noemt hem PACIOTTUS; HOOFT, PACIECO of PACIOTTO en zoo ook twijfelachtig WAGENAAR: doch de meesten noemen hem PACHECO, en dit wel teregt, daar hij dezelfde is, die in 1570 Gouverneur van *Deventer* was geweest (1): [gelijk dan ook in BOXHORNS *Chron. van Zeeland*, dl. I. bl. 193, gelezen wordt, dat, terwijl PACHECO in hechtenis zat, eenige burgers van *Deventer* te *Vlissingen* kwamen en hem bij de gemeente zoo hevig aanklaagden over zijne gepleegde snoodheden, onder andere, dat hij die van *Deventer* wekelijks afdwong eene jonge dochter, om zijnen wille mede te doen, dat de haat der Vlissingers tegen hem nog sterker toenam.]

Was dus PACHECO van zoo aanzienlijken huize, dan kan men begrijpen, hoe hij, toen hij zijn einde nabij zag, verklaarde in hoogheid van geboorte voor EGMOND en HOORNE niet onder te doen. Inderdaad toch telt het geslacht PACHECO in *Spanje* mannen van het hoogste aanzien en de eerste waardigheidbekleeders: want behalve de titels van Hertog van *Escalonia*, Markgraaf van *Villena* en *Moya*, Graaf van *St. Stephanus*, die eenige PACHECO's voerden, worden er ook Kardinalen, Ridders van het gulden vlies, Grandes van *Spanje* en andere aanzienlijke mannen onder vermeld.

Dewijl nu vele schrijvers van gezag onzen PACHECO verward hebben met PACIOTTO, is het niet te verwonderen, dat zij ook aan den eenen hebben toegeschreven, 't welk alleen aan den anderen behoorde, waaruit noodwendig groot misverstand moest ontstaan, later nog vergroot, doordien ook nog anderen van denzelfden naam in de Spaansche legers dienden. Hetzij echter hier genoeg voornamelijk drie te onderscheiden:

1°. FRANCISCUS PACIOTTO van *Urbino*, Graaf van *Montefabri*, een man in de vestingbouwkunde bij uitnemendheid bedreven, en in alles, wat de belegeringskunst betreft. De Hertog van *Alva* had hem, toen hij door *Italië* en *Savoye* naar *Nederland* trok, van Hertog EMANUEL PHILIBERT voor zijne dienst weten te verkrijgen. Hij was de bouwmeester der beroemde Antwerpsche citadel, en wordt als zoodanig ook genoemd door STRADA, HOOFT en VAN METEREN, hoezeer de twee laatsten, alsof het twijfelachtig ware, hem ook den naam van PACIECO geven. Dezelfde dwaling begaat BOR, die ook PACIECO noemt als den ontwerper van het Groningsche kasteel, die echter niemand anders is geweest, dan dezelfde PACIOTTO.

2°. Dan komt PEDRO ALVAREZ PACHECO, bloedverwant van ALVA, in 1570 Gouverneur van *Deventer*, in 1572 naar *Vlissingen* gezonden als bevelhebber over de bezetting en het kasteel, doch aldaar gehangen.

3°. Van beiden moet onderscheiden worden ISIDORO PACHECO, vroeger Gouverneur van *Goes*, die in het veroveren van *Duiveland* in 1576 door een' lanssteek het leven verloor.

Wanneer men deze kenmerken van onderscheiding in acht neemt, zal men de misstellingen zelfs van de meest geachte schrijvers ligtelijk ontdekken. Ook GROTIUS dwaalde, als hij (*Ann.* L. II. p. 36) PACHECO, die een Spanjaard was, een Allobrogier noemt, hem gewis verwarrende met PACIOTTO, die een Fransche Zwitser was. Vergelijk BAILE in v. *Pacheco*.

Eindelijk rijst nog de vraag, of PACHECO een krijgsbouwmeester geweest is, en de grondvesten van het kasteel te *Vlissingen* heeft gelegd. VAN METEREN, BOR, HOOFT, en MEURSIUS noemen hem wel alzoo, maar ten onregte. Die dwaling komt alleen voort uit de verwisseling met PACIOTTO. STRADA noemt hem enkel *Tribunus*; BOXHORN *Overste van een regiment Spanjaarden*; BENTIVOGLIO *een' Spaansch overste*; REID, die hem te *Deventer* had gekend, *Gouverneur*; LE PETIT *le capitaine* PACHECO; TASSIS *unius cohortis praefectus*; AB ISSELT *magister campi*, d. i. *mestro del campo*, hetwelk VAN METEREN verklaart door *een Colonel*. Wel voegt MEURSIUS er bij, dat TRESLONG ook daarom op den dood van PACHECO zou hebben gedrongen, om daardoor ALVA te meer te treffen in het verlies van een' kundigen vestingbouwer; maar zijn gezag is hier van geene waarde, dewijl ook bij hem de verwarring plaats heeft met PACIOTTO.

Uit het bovenstaande kan nu als van zelf de vraag beantwoord worden, of PACHECO den grond gelegd heeft van het kasteel te *Vlissingen*. Hoe toch zou ALVA zulk een gewigtig werk hebben opgedragen aan een' gewoon' krijgsbevelhebber, die nergens als vestingbouwkundige bekend staat? Ook is er geen blijk, dat PACHECO vroeger te *Vlissingen* is geweest, maar het is veeleer zeker, dat hij zich toen elders bevond.

Ziedaar wat LAMBRECHTSEN omtrent deze zaak in gezegde dissertatie met groote naauwgezetheid aan het licht heeft gebragt. Ik voor mij geloof, dat al de punten, welke in de verschillende artikelen van den NAVORSCHER zijn behandeld, daaruit genoegzaam worden opgehelderd, en meende daarom geen onnut werk te doen, er dit uitvoerig uittreksel van te geven. In de voorrede wordt nog gezegd, dat de Vlissingers zelven eene verdediging van hun gedrag hebben uitgegeven, maar dat van dit stuk, na alle aangewende moeite, geen enkel exemplaar terug is kunnen gevonden worden. Jammer inderdaad! Wij herinneren dit, om er de Zeeuwen opmerkzaam op te ma-

(1) VAN REID, dl. I. bl. 9 en 11 add.; REVII *Daventria*, p. 429, 436, 450.

ken, of misschien dit stuk nog ergens in een' of anderen hoek verscholen mogt liggen. Het zou gewis een nieuw licht over de zaak verspreiden.

Ten slotte maak ik nog gewag van het opschrift op de Middelburgsche poort, ter herinnering der bevrijding van *Vlissingen*, 't welk ik niet weet of daar nog aanwezig is. Het is of was van den volgenden inhoud:

S. P. Q. F. hanc portam, quae prima portarum omnium Belgicarum servituti aditum clausit, libertati aperuit, instaur. Coss. Apollon. Ingelsen et Johan. Cardon 1669.*pene collapsam renov. coss. A. P. Lambrechtsen van Ritthem et N. van Hoorn van Burgh*, 1770.

SAXO SYLVIUS.

Het kasteel Riemsdijk (V. bl. 278, Vr. CLXVII; vgl. VI. bl. 59, 145, 176). Indien mijn geheugen mij niet bedriegt, dan is de Heer VAN RIEMSDIJK eerst omstreeks 1830, door aankoop, eigenaar geworden van het kasteel te *Gemert*, even als van eene boerderij op *Handel* en, volgens zeggen, van vele vaste goederen in *Noord-Braband* gelegen, en welligt ook in *Limburg*, welke alle toen ter tijd als domeingoederen verkocht werden. Zoo als men weet, werden de R. C. door hunne geestelijken aangemaand deze goederen niet te koopen en werden zij veelal voor spotprijs verkocht.

S. v. W.

Don Carlos, Prins van Spanje (V. bl. 320, Vr. 364; vgl. VI. bl. 123, 176). In de *Boekzaal der Geleerde Wereld* voor Junij 1812, *Mengelwerk*, bl. 612—629, vindt men eene *Bijdrage tot de Geschiedenis van Don* CARLOS. In eene noot op bl. 613 worden verscheidene *Duitsche, Latijnsche, Fransche* en *Hollandsche* schrijvers, over dat onderwerp, opgegeven.

S. v. W.

Wapen van lazuur met drie wassende manen van zilver (VI. bl. 74, Vr. 98; vgl. bl. 218 en 377). In de *Origines Culenburgicae*, MATTHAEI *Anal.* III. p. 608, staat:

»Ic vinde in een boek dat Heer HUYBRECHT SCHENCKE, Heer van *Culenburch*, hem selven heeft laten maken, sittende op syn knyen, knielende voor een crucifix, daer hy syn vier vierendeelen by hem geset heeft."

Dit zal moeten beteekenen dat hij zich met zijne wapenen op een kerkglas heeft laten schilderen. Nu volgen de vierendeelen, benevens die van zijne vrouw JUTTE VAN DER LECK, die merkwaardig zijn, omdat de kleuren anders aangegeven zijn dan gewoonlijk, en somtijds in het geheel niet. Het handschrift is van ZWEDER VAN CULENBORG, denkelijk uit bastaardij van den huize van *Culenburg* afgestamd, die wel geweten zal hebben hoe zijne voorouders hunne kleuren gedragen hebben, en het is van MATTHAEUS niet te vooronderstellen, dat hij niet bekend zou zijn geweest met de algemeen aangenomene wijs om de heraldieke kleuren in gravure aan te geven.

De wapens volgen op elkander:

CUYLENBORCH.	ARCKELL.
D'or à trois zules d'azur ornées de plinthes de sable.	D'argent à deux fasces brêchetées et contrebrêchetées de sable.
MAUWERICK.	ZOELEN VAN AVESAET?
D'or à une force de sable.	De gueules à la croix d'or.
LECK.	?
Un lion.	Trois croissants.
WATERINGH.	?
De sable à l'étoile de huit pointes d'argent.	D'or à la fasce de sable.

Ik vul deze vierendeelen, zooveel mogelijk, met namen en jaartallen, verder volgens waarschijnlijkheidsgronden in tot aan MARIA, dochter van H. HUBRECHT SCHENK, Heer van *Culenborch.*

H. HUBRECHT SCHENK, van *Bosinchem*, Ridder. Eerste Heer van *Culenborg* 1273—1300.	MARGRIET dochter van JOHAN, Heer van *Arkel.*	Heer GERHARD, Heer van *Malderick* en *Eck.*	Eene dochter van *Zoelen* en *Avesaet*?	Heer HENDRIK VAN DER LECKE. Ridder. 1277—1287.	Eene zuster van Heer GERRIT VAN VELSEN.	WATERINGH. JAN VAN WATERINGH?	Eene dochter van *Uyternesse*?

JOHAN SCHENK VAN BOSINCHEM, Heer van *Culenborg*, 1317, ob. sine tit. equest. 1322.	MARGRIET, erfdochter van *Maurick* en *Eck.*	H. PETER, Heer van der *Lecke*, Ridder. 1330, 1333.	Eene dochter van WATERINGH.

H. HUBRECHT SCHENK, van *Bosinchem*, Heer van *Culenborg*, Ridder, gesneuveld 1347.	JUTTE VAN DER LECKE, vrouw van *der Lecke* en van *den Weerde*, als erf haars broeders HENDRIK.

MARIA VAN CULENBORG, gehuwd met GERRIT VAN DEN VLIETE.

Het blijkt hieruit, dat dit wapen met de drie manen door de zuster van GERARD VAN VELSEN moet gevoerd zijn, dien ik hier alleen met den riddertitel vermeld vind. Het schijnt dat ook Heer PETER VAN DER LECKE, na den dood van Graaf FLORENS, het land heeft moeten verlaten. Volgens VAN LEEUWEN voerde GERARD VAN VELSEN het wapen van PERSIJN.

S. V. D. N.

Vertellingen van moeder de Gans (VI. bl. 106, Vr. 144; vgl. bl. 251 en 383; VII. bl. 335). Ofschoon niets naders omtrent de herkomst dezer vertellingen kunnende mededeelen, moge het volgende tot aanvulling of verbetering strekken van het vroeger vermelde.

CHARLES PERRAULT, geb. 1628, overl. 1703, schreef op 63jarigen leeftijd eene novelle in dichtmaat, getiteld: *La Marquise de Salusses, ou la patience de Griselidis*, uitgegeven in de werken der Fransche Akademie in 1691, te *Parijs*, bij JEAN BAPTISTE COIGNARD, gevolgd naar het verhaal van dien naam van BOCCACCIO. In 1694 verscheen daarvan een tweede druk, vermeerderd met: *Le conte de Peau d'Ane* en *Souhaits ridicules*, beide ook in verzen.

Le Peau d'Ane was een kindersprookje, waarvan LA FONTAINE reeds vroeger in zijne *Fabelen* melding maakt.

Aangemoedigd door het goede onthaal, dat dit werkje te beurt viel, gaf hij in Januarij 1697 te *Parijs* een klein boekje in 12°. uit, onder den titel: *Histoires ou Contes du temps passé.* Dit boekje is de eerste uitgave der vroeger van mond tot mond overgeleverde kindersprookjes van *Moeder de Gans*. Het is opgedragen aan ELISABETH CHARLOTTE D'ORLEANS, geboren den 13den September 1676, en dus toen 20 jaren oud. Zij was de zuster van PHILIPPUS, Hertog van *Chartres*, daarna Hertog van *Orleans*, en na den dood van LODEWIJK XIV, Regent van *Frankrijk*. De titelplaat stelt eene oude spinnende vrouw voor, die aan een meisje en twee jongetjes sprookjes vertelt. Onder de vrouw leest men: *Contes de ma Mère l'oye.* Deze uitgave, even als die van 1707 en 1724, bevat het volgende achttal sprookjes: *La Belle au bois dormant; Le petit Chaperon rouge; Barbe bleue; Le chat botté; Les Fées; Cendrillon; Riquet à la houppe* en *Le petit Poucet.* In 1742 verscheen te *'s Gravenhage* eene nieuwe uitgave met plaatjes, vermeerderd met een negende vertelsel: *L'adroite Princesse, ou les avantures de Finette;* dit laatste is echter niet door PERRAULT, maar door den lateren uitgever er bijgevoegd, en behoort dus niet tot de oorspronkelijke verzameling.

Bovenstaande bijzonderheden zijn ontleend aan het anonyme geschrift: *Lettres sur les Contes de Fées attribues à* PERRAULT, *et sur l'Origine de la Féerie*, Paris 1826, in 8°. De schrijver zoekt den oorsprong dezer sprookjes in het oude *Armorica* of *Bretagne*, en vermoedt dat zij in de verzameling van verhalen, onder den naam van *Mabinogion* bekend, zullen gevonden worden. Het eerste kan mogelijk zijn, daar *Bretagne* bij uitstek een land van feeën, toovenaars en wonderen was; doch het laatste wordt gelogenstraft, sedert hetgeen later van den inhoud van het *Mabinogion* bekend is geworden. Wijders verzekert hij in de Middeleeuwsche Letterkunde niets te hebben aangetroffen, dat met onze kindersprookjes eenige overeenkomst heeft. Hij houdt het er echter voor dat zij van de XIIde of XIIIde eeuw dagteekenen.

Onder onze vroegere Volksboeken wordt de *Moeder de Gans* niet gevonden. Zoo veel ik mij herinneren kan, wordt er ook in onze oude kluchten geen melding van gemaakt; het zou evenwel der moeite wel waardig zijn die nog eens nauwkeurig te onderzoeken.

In mijne verzameling berusten ééne Fransche en twee Hollandsche uitgaven, namelijk:

Contes des Fées, Anciens et Nouveaux, Récréatifs et Moraux. Nouvelle Edition. Revue, corrigée et augmentée. A Bruxelles, Et se vend à Lille chez LEMMENS, *Imprimeur-Libraire, sur la grande Place*, 1766, in 8°.

Deze druk bevat het oorspronkelijke achttal sprookjes, vermeerderd met: *Perrinette, La bonne petite Souris* en *La Princesse Rosette.*

Vermaaklijke Vertellingen van den Ouden Tijd, of zogenaamde Sprookjes van het Rood Kousje; zijnde de Vertellingen van Moeder de Gans. Uit het Fransch vertaald. Met Zedelessen en Aanmerkingen verrijkt. Den tweeden druk. Gedrukt bij de Erve de Weduwe JACOBUS VAN EGMONT: *op de Reguliers Breêstraat, te Amsterdam.* z. j. in 12°.

Deze vertaling heeft, boven het achttal, de volgende vertellingen: *De verdoolde Prins en Princes Slimmertje.* Ook is er een tweede deel aan toegevoegd, de volgende acht vertellingen inhoudende: *De tooverende Koning; Schoone Blanche; De Prins Rogier: Fortunio of het gevonden Konings kind; Het ongenaakbare Eiland; De Prins Guerini; De Koningin van het Bloemen-eiland* en *De Princes gekroond door de Geluk-godinnen.* De uitgever belooft in het voorberigt nog een derde deeltje.

Vertellingen van Moeder de Gans. Zijnde zeer geschikt voor de jeugd, om zich in het Hollandsch te oefenen. Nieuwe verbeterde Druk. Te Amsterdam, Gedrukt bij B. KOENE, *Boomstraat*, N°. 76. z. j. in 8°.

Deze uitgave behelst alleen de acht oude sprookjes.

J. J. NIEUWENHUYZEN.

Karel Verlove en zijne Heilige Lofzangen (VI. bl. 236, Vr. 375; vgl. VII. bl. 47). In den *Lusthof der zielen*, of liever in het daarbij gebonden: *Achterhofje*, *Beplant met verscheiden Zoorten van Stichtelijke Liedekens*, *door verscheiden Perzoonen gemaakt. Nooit voor dezen gedrukt. Te Harlingen, bij* SIMON PIETERSZ. BONCQ, *Boekverkooper*, 1686, treft men (op bl. 13, 54 en 101) drie gedichten aan, onderteekend: K. VERLOOVE, als:

1. *Onderscheid tusschen waan- en waar Geloof.* Stem: *Gelukkig wiens gemoed, noch goddeloos aanraden.*

2. *Morgenzang.* Stem: *Uit mijns herten gronde.*

3. *Nieuw-jaar-groet, aan E. H. over 't af sterven van haar lieve Egt-genoot J. B.* Stem: *Geen smert en duurt des menschen oude tijd*, of: *Al 't oud en 't zelfd', altijd zegt gij van goed.*

S. v. W.

[In het ledematenboek der Doopsgezinde gemeente *bij den Toren* te *Amsterdam*, vind ik onder de doopelingen van 1653: »KAREL VERLOVE, jongman, sone van LYNTJE PAUWELS, onse suster, woont in de Vinkestraet.”]

Paraplуies (VI. bl. 254, Vr. 390; vgl. VII. bl. 49) *en Parasols.* Op het eerste gedeelte der vraag van den Heer VAN HEIJST: »Wie de uitvinder zij der parapluies?” zal wel moeijelijk een antwoord te geven zijn, tenzij men JONAS HANWAY daarvoor aanzie, die, naar men beweert, door bestendig gebruik, het eerst den zonnescherm der warmere gewesten als regenscherm heeft ingevoerd. En, wat den zonnescherm betreft, deze dagteekent reeds van den tijd der Oostersche alleenheerschappijen. Men vergelijke, om iets te noemen, de afbeelding van PUL of TIGLATH PILESER (750 vóór CHRISTUS), in LAYARD's *Nineveh and Babylon* (*London*, MURRAY, 1853), p. 619, alwaar de Assyrische vorst op een' wagen, met een zonnescherm, hem boven 't hoofd gehouden, wordt voorgesteld. Op bl. 111 van hetzelfde werk ziet men een' Assyrischen Koning met den parasoldrager achter zijn karos. Eindelijk lees ik in een artikel van W. J. uit *Havre* (*Notes and Queries*, Vol. II. p. 93), hoe men, bij PAUSANIAS en HESYCHIUS, een feest vermeld vindt, dat te *Alea*, eene stad in *Arcadië*, ter eere van BACCHUS werd gevierd. Op dit feest, *Scieria* geheeten, plagt men zijn met wingerdblaêren gekroond beeld, op eene versierde draagbaar, in statigen omgang rond te dragen, terwijl, in de baar, een jong meisje gezeten was, dat een zonnescherm droeg, ter aanduiding van de majesteit des afgods. En, op verscheidene bas-reliefs uit *Persepolis*, wordt de Koning onder eenen parasol voorgesteld, welken eene vrouwspersoon hem boven 't hoofd houdt (W. J. *t. a. p.*).

Deze *parasol*, of, laat ik liever zeggen, deze »hemel,” zooals de boerinnetjes van L. J. (NAV. VII. bl. 49) het noemden, is van de koninklijke persoon zoo onafscheidelijk, dat men er den Vorst aan erkent, ja, hem als het zinnebeeld van diens waardigheid kan aanmerken. Ik zou er bijna toe overstappen te beweren, dat de zonnescherm hier de plaats van den troonhemel vervangen moet, evenals de wagen die van den troon. Zoo bleef de heerscher, ook buiten zijn paleis, het kenteekenende van zijnen stand behouden.

Aan de Grieksche en Romeinsche dames was de *parasol* (σκιάδειον, σκιάδιον, σκιαδίσκη; *Umbraculum*, *Umbella*) niet onbekend. Het schijnt echter, dat hij gemeenlijk niet door de dames zelven, maar veelal door slavinnen, die ze boven hare meesteressen hielden, gedragen werd. De dochters der ingeboren vreemdelingen (μέτοικοι), te *Athene*, moesten *parasols* achter de Atheensche meisjes dragen op de *Panathenaea*.

In vorm schijnen de zonneschermen juist gelijk aan de onzen geweest te zijn en men kon ze op en neêr doen, even als nu.

Men beschouwde het als een bewijs van verwijfdheid in een' man, wanneer hij van een' parasol gebruik maakte. De Romeinsche dames bedienden er zich van in 't amphitheater, om zich tegen de zon of eene overtrekkende bui te beschermen, in 't geval, dat de wind, of eenige andere oorzaak, het uitspannen van het dekzeil (*velarium*) belette. Het houden van een' parasol boven eene dame, was een der gewone minnaars-beleefdheden, en het schijnt zeer algemeen te zijn geweest, een zonnescherm als geschenk aan te bieden.

In stede van *parasols*, droegen de Grieksche vrouwen van lateren tijd eene soort van stroohoed, *Tholia* (θολία) genoemd. Ook de Romeinen droegen een' hoed met breeden rand (*petasus*), om zich tegen de zon te beschutten. — Men zie W. SMITH's *School-Dictionary of Greek and Roman Antiquities* (*London*, JOHN MURRAY, 1845), p. 416, op het woord *Umbraculum*, waartegenover eene vrouw is afgebeeld met eenen parasol, welke veel heeft van een tegenwoordige paraplui.

Het *Lexicon* van FACCIOLATUS (*Schneebergae*, 1833) bevat, s. v. *Umbella* en *Umbraculum*, een zestal plaatsen, die op het gebruik van *parasols* bij de Romeinen doelen. Men leest toch, in het vierde deel, p. 467 en 468, het volgende:

»*Umbella*, ae, f. σκιάδιον, proprie est parva umbra: metonymice est umbraculum, h. e. instrumentum, quod supra caput expanditur, soli et pluviae [?] arcendae. MART. 14, 28. cujus lemma *Umbella*: Accipe, quae nimios vincant umbracula soles: Sit licet et ventus, te tua vela tegent. *Id.* 11, 73. Umbellam luscae, LYGDE, feras dominae. JUVEN. 9, 50. En, cui tu viridem umbellam, cui succina mittas.”

»*Umbraculum*.... Pro umbella, qua tegitur facies ad solis calores arcendos. Ov. *Fast.* 2, 311. Aurea pellebant tepidos umbracula soles. *Id. A. Am.* 2, 209. Ipse tene *distenta* suis umbracula virgis...”

Dat, later, de parasols in *Italië* niet uit de mode zijn geraakt, blijkt uit de *Crudities* (*Raauwe Stoffen* [of *Onbekooktheden*], *in der haast ingeslikt gedurende eene reis van vijf maanden*) van TH. CORYATE (1577—1617), waar hij, van waaijers sprekende, schrijft:

»Deze waaijers zijn van geringen prijs, want men kan zich een der schoonste voor zooveel geld aanschaffen, als opweegt tegen eene Engelsche groot (*f* 0,20). Ook dragen velen hunner (de Italianen) andere fraaije voorwerpen van een' veel grooter' prijs, die, op zijn minst, een dukaat zullen kosten, en welke zij gemeenlijk in de Italiaansche taal *umbrella's* heeten, dat is, voorwerpen, die hun schaduw verstrekken tot bescherming tegen de brandende zonnehitte. Zij zijn gemaakt van leder, somtijds overeenkomstig den vorm van een klein hemeltje, en van binnen gewelfd met verscheidene kleine hoepelstokken, welke de *umbrella* tot een tamelijk grooten omtrek uitzetten. Het zijn voornamelijk ruiters, die ze gebruiken, en ze onder het rijden in de hand dragen, het uiteinde van het handvat op een hunner dijen vastgemaakt: en deze [*parasols*] verschaffen hun zooveel schaduw, dat zij den zonnebrand van hun bovenlijf afweren." EDWARD F. RIMBAULT in de *Notes and Queries*, Vol. I. p. 414.

Hoe, bij de Britten, in het midden der 17de eeuw, de *parasol* welligt nog meer eene rariteit dan een voorwerp was van dagelijksch gebruik, is blijkbaar uit de vermelding daarvan in het *Musaeum Tradescantianum, or Collection of Rarities, preserved at South Lambeth near London, by* JOHN TRADESCANT, in 12°. 1656. De zonnescherm komt daarin voor onder de rubriek »Huisraad" (*Utensils*), en wordt eenvoudig vermeld als »*An Umbrella.*" — E. B. PRICE in de *Notes and Queries*, Vol. II. p. 25.

Doch de *parasols* schijnen toch, omstreeks dezen tijd, in *Groot-Brittannië* niet geheel onbekend te zijn geweest. Want, uit den vierden druk van BLUNT's *Glossographia*, die reeds in 1674 werd uitgegeven, wordt door T. C. T. in de *Notes and Queries*, Vol. III. p. 482, het volgende medegedeeld:

»*Umbrello* (Ital. *Ombrella*), een slag van ronde en breede waaijers, waarmede de Indiërs (en, in navolging van hen, onze grooten) zichzelven voor de hitte van de zon of het vuur beschutten, en, vandaar, elke kleine schaduw (*shadow*), waaijer of ander ding, waarmede de vrouwen hare aangezigten tegen de zon beschermen."

In KERSEY's *Dictionarium Anglo-Britannicum*, 1708, leest men:

»*Umbrella* of *Umbrello*, eene soort van breeden waaijer of scherm, gemeenlijk door de vrouwen ter beschutting tegen den regen gebezigd, enz."

En, bij PHILLIPS, in zijnen *New World of Words*, 7den druk, 1720:

»*Umbrella* of *Umbrello*, eene soort van breeden waaijer of scherm, welken de luï in warme landen boven 't hoofd houden, om den zonnebrand af te weren; of, zoodanige als hier gemeenlijk de vrouwen bezigen, om zich tegen den regen te beschutten, enz."

»*Parasol* (Fr.), eene kleine soort van hemel of scherm (*umbrello*), welke de vrouwen boven 't hoofd dragen, om zich voor regen te beschutten, enz."

Voor 't overige blijkt ook uit eene aanhaling van FYNES MORYSON's *Itinerary*, gedrukt door JOHN BEALE, ten jare 1617, 3de gedeelte 1ste boek, Hoofdst. II. bl. 21, dat het gebruik van *parasols* in *Italië* en andere warme oorden toen reeds zeer gemeen was.

Te *Woburn Abbey* bevindt zich een levensgroot portret van de schoone Hertogin van *Bedford*, naderhand gehuwd aan den Graaf van *Jersey*, dat van omstreeks het jaar 1730 dagteekent. Zij wordt voorgesteld als vergezeld door een' zwarten knecht, die een' open' *parasol* houdt om haar te beschaduwen. — *Notes and Queries*, vol. II. p. 346.

Ten overvloede vermeld ik nog de volgende aanhaling, uit BAILEY's *Dictionary*, vol. I. (8sten druk, 1737): te vinden in *Notes and Queries*, Vol. III. p. 126:

»*Parasol*, eene soort van kleinen hemel of zonnescherm [*umbrella*], om den regen af te weren."

»*Umbella*, *een schaduwtje*, een zonnescherm bon-grace [*sic*], waaijerscherm, enz., welke de vrouwen ter beschaduwing in de hand houden."

»*Umbelliferae* [*Umbelliferous Plants*] (botanische term). Planten, met ronde pluimpjes, of kleine stengels op grootere; of, met vertakte kruinen, die zich uitbreiden als een dames-*parasol*."

»*Umbrello* (*Ombrelle*, F.; *Ombrella*, Ital.; van *Umbella* of *Umbrecula*, Latijn), eene soort van scherm, dat men boven het hoofd houdt, ter bewaring tegen zon of regen...."

Ook in BAILEY's *Dictionary*, vol. II. (3den druk, 1737), komt de vergelijking voor van bloemen met gewaaijerden kruin met zonneschermen of *Parasols*.

Maar genoeg hiervan. Wat mij nu — om tot ons eigenlijke onderwerp, de *parapluiën* weder te keeren — in de meening bevestigt, dat HANWAY den zonnescherm als regenscherm slechts heeft *toegepast*, is de omstandigheid, dat het Engelsche woord voor beide *umbrella* (van *umbra*, *schaduw*) luidt. Nu, schaduw heeft men bij regen niet noodig.

Dat de *parapluieën* reeds vóór HANWAY's tijd niet onbekend waren, is, volgens H. B. C. (*Notes and Queries*, Vol. II. p. 126), op te maken uit SWIFT's *Beschrijving van eene Stort-*

bui in Stad (*Description of a City Shower*), te vinden in den *Tatler* van den 17den October 1710, tenzij men, met denzelfden berigtgever (*N. & Q.* Vol. III. p. 37), het woord *Umbrella* voor een geolieden schoudermantel houde. De plaats luidt als volgt:

»Now in contiguous drops the flood comes down....
The tuck'd-up sempstress walks with hasty strides,
While streams run down her oil'd *umbrella's* sides."

In GAY'S *Trivia, or Art of Walking the Streets of London*, welk gedicht in 1712 werd uitgegeven, is de zinspeling duidelijker:

»Good housewives all the winter's rage despise,
Defended by the ridinghood's disguise;
Or, underneath th'*umbrellas* oily shade,
Safe through the wet on clinking pattens tread.
Let Persian dames th'*umbrella's* ribs display,
To guard their beauties from the sunny ray;
Or sweating slaves support the shady load,
When Eastern monarchs show their state abroad;
Britain in winter only knows its aid,
To guard from chilly showers the walking maid."

Book I. lines 209—218.

Men zie de mededeeling door E. B. PRICE in *Notes and Queries*, Vol. II. p. 25.

Maar — om tot HANWAY terug te komen — men leest over hem bij JOHN PUGH, in een klein boek met een' grooten titel: »Als het regende, beschermde eene kleine paraplui zijn aangezigt en pruik, zoodat hij altijd in staat was om, zonder onvoegzaamheid, of den zweem van slordig te wezen, in elk gezelschap te verschijnen. Hij was de eerste, die het wagen dorst, om, door de straten van *Londen* te loopen, met een' paraplui boven 't hoofd, en, na een omstreeks dertigjarig gebruik, zag hij ze algemeen in zwang komen." HANWAY, geboren in 1712, stierf in 1786. J. F. en J. W. in *Notes and Queries*, Vol. II. p. 25.

Luitenant-Kolonel (later Generaal) WOLFE schrijft uit *Parijs* in 1752:

»Bij heet weêr gebruiken de menschen hier schermen (*Umbrellas*), om zich voor de zon te beschutten, en iets dergelijks, om zich van sneeuw en regen te vrijwaren. Het verwondert mij, dat eene zoo nuttige gewoonte niet in *Engeland* wordt ingevoerd (alwaar men zoo veelvuldige stortregens heeft), en wel bijzonder op het land, waar zij zonder hinder konden uitgespreid worden." *Notes and Queries*, Vol. I. p. 414.

Reeds vóór den jare 1768 waren de paraplulën in *Duitschland*, en welligt ook bij ons, geene zeldzaamheid meer. Dit blijkt uit den tweeden druk van HUBNER's *Kouranten-Tolk* (*Te Amsteldam, bij* MARTINUS DE BRUYN, »1768" op de titelplaat, en »*te* Leyden *by* S. J. LUCHTMANS, *Ordinaris Stads Drukkers*), alwaar ik, op het woord »*Parapluye*" verwezen word naar »*Parasol*" en daar lees:

»PARASOL. *Parapluye*, is een Zonne-schutzel van gewascht linnen, of andere stoffe, wordende aan een stange vastgemaakt en boven de vrouwelijke sexe gedragen, om voor de zon en regen beschermd te zijn. Hoewel het beschutsel voor de zon eigentlyk *Parasol*, en dat voor den regen *Parapluye* behooren genaamt te worden."

Men ziet, HUBNER kon er nog niet toe besluiten, om ook de sterkere sexe met een' paraplui te voorzien; hij wist niet, dat deze later een onmisbaar deel van de feestdagstenue zijner mannelijke volksgenooten worden zou.

De Heer C. G. RENOUARD (*Notes and Queries*, Vol. II. p. 25) spreekt — om weêr tot *Engeland* te komen — van een' zeer grooten groen'zijden paraplui, waarschijnlijk van Chineesche makelij, door zijn' vader tusschen de jaren 1770 en 1780 uit *Holland* medegebragt, en het eerste voorwerp van dien aard, dat men ooit in *Stamford* had gezien: terwijl, in 1778, met zekeren JOHN MACDONALD, een' lakei, de spot gedreven werd, omdat hij zich van eene paraplui op straat bediende, welken hij uit *Spanje* had met zich gebragt; maar, dus verhaalt hij ons, hij zette het drie maanden door, tot men zich de nieuwigheid niet meer aantrok. — JOHN TIMBS, *F. S. A.*, *Things not generally Known. New Edition.* London, DAVID BOGUE, MDCCCLVII, p. 134.

In *Bristol* werd de paraplui voor het eerst gezien in 1780. Eene nu (1850) 83jarige dame, herinnert zich de eerste verschijning daarvan, welke eene groote beweging veroorzaakte. De regenscherm was rood en kwam waarschijnlijk uit *Livorno*, met welke plaats *Bristol* toen ter tijde een' levendigen handel onderhield, zoo zelfs, dat men *Livorno* »*Bristol* op bezoek in *Italië*" heeft genoemd. — VIATOR in de *Notes and Queries*, Vol. II. p. 491.

Dr. JAMIESON was de eerste, die, in het jaar 1782, den paraplui te *Glasgow* invoerde; hij had die in *Parijs* gekocht. R. R. (*Notes and Queries*, Vol. II. p. 25) schrijft zich wel te kunnen herinneren, wanneer dit plaatsgreep. Toenmaals was de paraplui van zwaar gewast goed, met bamboesche ribben: een wigtig meubel.

Wie nog meer over de *parapluies* weten wil, raadplege het medegedeelde door T. G. L., in de *Notes and Queries*, Vol. II. p. 25; en over haar vermoedelijk gebruik in 1620, *Notes and Queries*, Vol. II. p. 523, met Vol. III. p. 37 en 126.

De *parasols* worden bovendien nog behandeld door L. in de *Notes and Queries*, Vol. II. p. 346, en, door anderen, *ald.* p. 523; Vol. IV. p. 75; VI. p. 281.

Zoo heb ik dan, eenigzins, aan het verlangen van den Heer VAN HEYST voldaan. Welligt zoû het raadplegen van den *Spectator* door VAN EFFEN, van *Sara Burgerhart*, *Willem*

Levend en dergelijke hem stof opleveren tot beantwoording zijner vraag. Ik heb slechts het eerste werk gedeeltelijk.

J. H. VAN LENNEP.

Vertalingen van Plinius en Herodotus (VII, bl. 12, Vr. 22; vgl. bl. 184, 238 en 367). Over de vertalingen van PLINIUS kan men nazien den *Letterbode* van den 4den Mei 1849, N°. 18, bl. 275, en *Lijst van Nederd. Vertalingen van Latijnsche Schrijvers*, geplaatst door Dr. P. H. TYDEMAN, in de *Symb. Lit.* V. 1843. bl. 33 volg. Over vertalingen van HERODOTUS in de *Symb. Lit.* 1839, in eene *Lijst van Nederd. Vertalingen van Grieksche schrijvers*, door P. H. T.

[De vertaling van PLINIUS, Amst. bij JAN MARTENS, z. j. (doch de voorrede geteekend 1770), welke S. v. W. bezit, zal wel eene andere uitgave zijn van de eerste door Dr. RÖMER vermelde, VI. bl. 184, even als die van 1757, bij denzelfden uitgever, (zie bl. 367). Ook bij ABRAHAM WOLFGANG te *Amsterdam*, zegt S. v. W., is in 1662 eene vertaling van PLINIUS uitgegeven.]

Lavendeldoos (VII. bl. 95, Vr. 125; vgl. bl. 252, 300). Wel mede, om de verklaring van J.J.B. (bl. 252) te bevestigen; maar vooral om het gevoelen der Redactie tegenover dat van V. D. N. (bl. 300) te bekrachtigen, deel ik mede, dat ik, vóór het eerste antwoord in den NAVORSCHER is opgenomen, in mijn *Spreekwoordenboek*, op bl. 408 (behoorende tot de 9de en 10de Aflevering, voor de grootste helft afgedrukt, en dus nog niet in 't licht), de spreekwijze: *Dat is uit de lavendel-kist*, aldus verklaard heb:

»Dat wil zeggen: het is antiek. In vroegeren tijd maakte men veel werk van kostbare en duurzame gewaden, en deze werden in eene fraaije kist bewaard. Ter beveiliging voor mot, en om er tevens een' aangenamen geur aan te geven, bestrooide men de kleederen met lavendel-bloemen.

Van de 156 door mij geraadpleegde verzamelingen van Nederlandsche spreekwoorden komt dit spreekwoord alleen voor in N°. 99, geplaatst in den *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* van 1832, waar men op bl. 107 en 108 leest:

»Nu! *dat is ook uit de Lavendel-kist*. O ja! doch door deze spreekwijze worde hier geenszins oude, half versletene of uit eene oude gemeene kist voor den dag gehaalde kleederdragt verstaan. Zij is ontleend van de zeer overoude gewoonte, uit de tijden, toen men nog wat meer voor kostbare, deftige en duurzame, dan voor ligte en ras versletene gewaden over had, welke kostbare kleedij dan in eene fraai gesneden eiken- of koningshouten kist, langsgewijze met lavendel-bloemen bestrooid, ter beveiliging voor de mot, bewaard werd, om deze alzoo liefelijk geurige bruilofts- en feestgewaden, meestal van eene levendige kleur of met ingewerkte bloemen versierd, nog aan de kleindochteren achter te laten, of indien dit voorregt der eerste bezitters zelven geschonken werd, er nog op hare zilveren en gouden bruilofts-feesten mede te pronken. Ja! ja! dat kleinachten en achterstellen van het ouderwetsche boven het nieuw-modische had ook een artikeltje der bezwaren tegen den geest der eeuw kunnen uitmaken.....”

P. J. HARREBOMÉE.

[V. D. N. gist, dat in deze spreekwijze *lavendel* uit *legende* zou bedorven zijn, en zij dus hetzelfde zou zeggen als *dat is uit de oude doos*.]

Moeder van Margaretha van Parma (VII. bl. 159, Vr. 216; vgl. bl. 374). AREND noemt te regt JOHANNA VAN DER GHEENST de moeder van MARGARETHA VAN PARMA, terwijl het berigt van STRADA (de overige geschiedschrijvers putten tot op onzen tijd alleen uit deze bron) blijkbaar slechts een romantisch versiersel was, om der hooggeachte Landvoogdes eene zoo aanzienlijk mogelijke geboorte toe te schrijven. Eerst voor weinig jaren bragten de archieven van *Oudenaarde* de waarheid aan het licht, dat de moeder van MARGARETHA slechts de dochter was van een' eenvoudigen wever, in het dorp *Nieuwkerke* bij *Oudenaarde*. Men vindt deze kwestie uitvoerig behandeld in de *Recherches historiques sur l'origine maternelle de* MARGUERITE DE PARME, van D. J. VAN DER MEERSCH, gedrukt achter zijn *Memoire justificatif du magistrat d'Audenarde*.

PHILOGRAMMATOS.

H. M. Graaf van Thurn (VII. bl. 223, Vr. 278; vgl. VIII. bl. 21). De beide THURNS, vader en zoon, behoorden tot de uitstekendste onder GUSTAAF ADOLFS vreemde krijgshelden. Zij stamden af uit een oud en rijk Boheemsch geslacht. De vader, HENDRIK MATTHIAS VAN THURN, was een ongemeen schoon, sterk, dapper, geleerd en beminnenswaardig man, die het Oostenrijksche huis lang en getrouw diende. Maar toen de Keizer begon der Bohemers privilegiën en regten geweldadig aan te tasten, stelde THURN zich aan de spits zijner benadeelde landslieden, en was diegene, welke den naderhand zoo beroemd geworden dertigjarigen oorlog begon. Overwonnen, moest hij uit zijn vaderland vlugten, en zwierf als balling in *Hongarije*, *Venetië*, *Holland* en *Denemarken* rond, en dus in landen, die met den Keizer in eene vijandelijke betrekking stonden. Eindelijk kwam hij naar *Zweden*. Dáár had zich zijn zoon FRANS BERNHARD, reeds sedert eenige jaren opgehouden, en zich door ondervinding, bekwaamheid en een beminnenswaardig gedrag GUSTAAF ADOLFS gunst en vertrouwen, in eene hooge mate verwor-

ven. In den Pruisischen veldtogt werd hem dikwijls het opperbevel, naast den Koning, opgedragen, en toen de jonge, hoopvolle man stierf, verwekte zijn dood eenen algemeenen en diepen rouw. De vader ging nog eenige jaren voort aan de staatsaangelegenheden deel te nemen, maar trok zich eindelijk tot een stil en rustig leven terug, en stierf te *Pernau* in het jaar 1640." FRYXELL, *Leven van Gustaaf Adolf*, vert. door RADIJS, dl. I. bl. 322.

HENDRIK MATTHIAS Graaf van THURN, gesproten uit het bekende geslacht van DE LA TOUR, DELLA TORRE, ook THURN *und* TAXIS of TASSIS, en enkel THURN genaamd, was een der vijf zonen van FRANS, Graaf van THURN, Stadhouder van het Graafschap *Görtz*, die door Keizer MAXIMILIAAN II met het slot *Lipniz* en de stad *Deutschenbrodt*, in *Boheme*, beschonken en onder de Landstanden in *Boheme* en *Moravië* opgenomen werd. In zijne jeugd hield hij zich aan het Keizerlijke Hof te *Praag* op, diende later in *Hongarije* tegen de Turken, werd echter op aanzoek van den Paus, omdat hij protestant was, uit den dienst ontslagen, doch tevens door den Keizer tot Burggraaf van *Carlstein* (waar de Rijks-kleinooden bewaard werden) en Luitenant-Generaal van het Koningrijk *Boheme* aangesteld. Hij was een der ijverigste verdedigers van de regten der Boheemsche protestanten, in hunne geschillen met de Keizers RUDOLPH II, MATTHIAS en FERDINAND II; verzette zich tegen de verkiezing van laatstgenoemde tot Koning van *Boheme*, en was ook de voornaamste aanvoerder dergenen, die op den 23sten Mei des jaars 1618, de Keizerlijke Raadsheeren MARTINITZ en SLAWATA, benevens den geheimschrijver FABRICIUS, op het slot te *Praag* uit het venster wierpen. Aan het hoofd van het Boheemsche leger geplaatst, verdreef hij de Keizerlijken uit het geheele Koningrijk en sloeg zelfs het beleg voor *Weenen*, dat hij echter eerlang op het vernemen van de tijding, dat MANSFELD door den Keizerlijken Generaal BUCQUOY geslagen was, wederom opbrak. Den 19den November 1620 deelde hij, na *Weenen* andermaal vruchteloos belegerd te hebben, in de nederlaag van den nieuw gekozen Koning van *Boheme*, FREDERIK Keurvorst van de *Paltz*, bij den *Witten Berg* voor *Praag*. Van zijne vlugt en omzwerving is hierboven gesproken, alsmede dat hij zich ten laatste naar *Zweden* begaf. In 1628 bevond hij zich in het Zweedsche leger, en werd door GUSTAAF ADOLF met den overste TEUFEL, tot bevelhebber binnen de veroverde stad *Brodnitz* (*Strasburg*) aangesteld, in welke stad zijn zoon FRANS BERNHARD, den 14den Oct. van dat jaar stierf en te *Elbing* begraven werd. Bij GUSTAAF ADOLFS komst op Duitschen bodem (1630), behoorde hij tot de voornaamste bevelhebbers van het Zweedsche leger, was tegenwoordig bij het bezetten van *Praag* door den Keurvorst van *Saxen*, en werd toen in het bezit zijner verbeurd verklaarde goederen hersteld. In 1633 bij *Steinau aan den Oder* in *Silezië*, door WALLENSTEIN geslagen en gevangen genomen, werd hij door dien veldheer, tegen 's Keizers wil, zelfs zonder losgeld vrijgelaten; in het volgende jaar, nam hij ijverig deel aan de verdediging van de door den Koning van *Hongarijë* (later FERDINAND III) belegerde en ingenomen stad *Regensburg*. Na dien tijd wordt er weinig of geene melding meer van hem gemaakt. Zie GAUHEN, *Adels- u. Helden-Lexicon; Hist. de Gustave Adolphe;* COXE, *Hist. de la Maison d'Autriche;* HEISS, *Hist. de l'Empire;* KEVENHULLER, *Ann. Ferd.*; HOOGSTRATEN, *Woordenb.*, enz. Volgens de *Lettr. et Mém. de Gust. Adolfe*, p. 280, bevond de Graaf van THURN zich in den slag bij *Nordlingen* (1634), aan het hoofd van zijn en van het geele regiment.

Dat deze Graaf VAN THURN de bedoelde persoon is, wordt te meer waarschijnlijk, doordien hij in vele gezantschappen is gebruikt geworden. Welligt is hij in het jaar 1628 met eene zending aan den Koning van *Boheme*, die langen tijd in *Holland* verblijf hield, belast geweest. M°.

Dr. Wachter (VII. bl. 254, Vr. 308; vgl. bl. 376). Zijne moeder was ELISABET COSTERMAN, kleindochter van den bekenden en ongelukkigen COSTERMAN. Hij heeft eenigen tijd voor Prof. MULDER de collegiën waargenomen.

V. D. N.

Akademie van Douay (VII. bl. 255, Vr. 319; vgl. VIII. bl. 22). Voor de geschiedenis dezer Akademie zie de bronnen, vermeld o. a. bij VAL. ANDREAS en bij FOPPENS, *Bibl. Belg.* in voce: LE FRANC of DE FRANC (JEROME), van wien een *Traité de l'Etablissement de l'Université de Douay* bestaat; hij was *President du Conseil d'Artois*, en stierf in 1606; doch vooral zie men J. LE LONG, *Bibliothèque Historique de la France*, tom. IV. p. 42, alwaar onderscheidene schriften betrekkelijk de Akademie van *Douay* worden vermeld, van welke welligt sommige in de openbare Bibliotheken hier te lande voorkomen. Nog vindt men eenige bijzonderheden aangaande den oorsprong en de inrigting der Akademie en de namen dergenen, die aldaar onderwezen hebben, bij ISAAC LE LONG, *Hondertjaarige Jubelgedachtenis der Akademie van Utrecht*, enz. *Amst.* 1736, bl. 180, 181. V. D. N.

Oorsprong der dagbladen in Nederland (VII. bl. 263, Vr. 325; vgl. bl. 378). Men zie nog over Nederlandsche Nieuwsbladen: Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Historisch Overzigt der 's Gravenhaagsche Dagbladen*, in de on-

langs verschenen *'s Gravenhaagsche bijzonderheden*, bl. 51—63, vroeger, doch minder volledig, geplaatst in het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, 1856, N°. 44, 45, 78, 86. J. C. D.

Onbekende wapens (VII. bl. 263, Vr. 326; vgl. bl. 379). JAN Baron VAN BORSSELE van *Ter Hooge*, was den 26sten October 1750 met overgroote plegtigheid (zie de *Nederl. Jaarboeken* van die maand) te *Middelburg* gehuwd met ANNA MARGARETHA ELISABETH CONINCK, Ambachtsvrouw van *Ritthem*, en niet met ANNA MARIA CONINCK, zoo als X. onderstelt.

φ^2—φ.

Onbekende wapens. Het geslacht INDEBETOU (niet INDEBETUW) voerde oorspronkelijk van goud met eene vijfpuntige ster van keel. Een der leden van dit geslacht, die zich naar *Limburg* metterwoon begaf en aldaar eene R. K. vrouw trouwde, veranderde het wapen in eene zespuntige ster en voegde eene *w* achter zijn' naam. De bekende oudheidkenner voerde het evenzoo, maar de weinige afstammelingen, die nu nog in leven zijn (de R. K. tak is geheel uitgestorven), voeren nog altijd het oorspronkelijke wapen. CONSTANTER.

Geestelijk Raadselboek of Christelijken Tijdverdrijver (VII. bl. 264, Vr. 331; vgl. bl. 379). Het hier bedoelde boekje is, geloof ik, niet zou oud als H.C.R. schijnt te meenen. In mijn bezit is een werk, in twee deelen, getiteld: *Lusthof der goddelijke historiën*, waaruit dit *Geestelijk Raadselboek* schijnt te zijn getrokken. Hoewel het jaren geleden was, dat ik mijnen *Lusthof* had ingezien, kwamen mij toch de hier medegedeelde raadsels of vragen zoo bekend voor, dat ik aanstonds aan dat werk dacht; en inderdaad bij het opslaan er van vond ik dadelijk drie daarvan, evenwel niet letterlijk, terug, en wel alle in het tweede deel. Op bl. 111 las ik:

„Vr. Wie heeft den kostelijksten bruidschat bekomen?

Antw. ADAM. Want als Godt hem EVA gegeven, en den zegen over haar gesproken had, heeft hij ze vereert, de Lucht vol Vogelen, het Water vol visschen, de Aarde vol Vee, en allerlei gedierten, vol heerlijke vruchten, en lieffelijke kruiden, Edele steenen, en alderhande Metaal. *Gen.* I: 29."

Op bl. 117:

„Vr. Welke Jonkvrouwen heeft de Dans tot den Echtenstaat gebracht?

Antw. De Jonkvrouwen te Siloah, want als dezelve ten dansse voor de stad gingen, vielen de Benjamiters onder haar, en voerden harer ieder een weg, en nam ze hen ter Vrouwe. *Judic.* XXI: 19."

En op bl. 309:

„Vr. Wie heeft den eersten Rok gemaakt?

Antw. Godt de Heere zelve, want zo schrijft MOZES, *Gen.* III: 21. En Godt maakte ADAM en zijnen Wijve Rokken van vellen, en toog ze hen aan."

De twee overige door H. C. R. medegedeelde raadseltjes heb ik niet gevonden, doch hier is reeds bewijs genoeg, dunkt mij, ter staving van mijne bewering, dat het *Raadselboek* van G. P. niets anders is dan de tweede, vermeerderde en verbeterde editie van een uittreksel uit den *Lusthof der goddelijke historiën*, 't welk (volgens de voorrede van GERRIT FREDERIK) de *Geestelijk Bloemhof* was getiteld.

De vraag is nu: uit welken tijd is het oorspronkelijke werk afkomstig? Aan de beide deelen van mijn exemplaar van den *Lusthof der goddelijke historiën* ontbreken de titels, zoodat ik het jaar der uitgave niet met zekerheid kan bepalen. Het werk is echter versierd met eene menigte ronde koperen plaatjes, en onder het eerste daarvan vind ik den naam van J. GOEREE. Deze werd geboren in 1670 en overleed in 1731; en stellen wij nu dat hij minstens dertig jaren oud was, toen hij deze plaatjes leverde, dan volgt daaruit, dat het werk tusschen 1700 en 1731 moet verschenen zijn. Ook de taal schijnt deze gissing te billijken.

Omtrent den schrijver kan ik niets zeggen, daar ik niet eens weet of hij op den titel van het werk, die mij ontbreekt, genoemd wordt. Wat zijn werk aangaat zeg ik alleen nog, dat het op eene even curieuse wijze, als in de boven medegedeelde vragen en antwoorden, handelt over alles, waarvan in den Bijbel, Oud en Nieuw Testament, sprake is.

BERGEN.

[Het vermoeden van BERGEN wordt bevestigd door het berigt van J. BOUMAN, dat in de uitgave van het *Raadselboek*, welke hij bezit (*Deventer*, J. P. DE LANGE), de voorrede onderteekend is GERRIT FREDE.]

Twee plaatsen uit Anakreon (VII. bl. 293, Vr. 347; vgl. bl. 383). Het komt mij, vooral in den tegenwoordigen tijd, eene hoogst moeijelijke onderneming voor, eene vertaling van ANAKREON te willen geven, en daar behoort voorzeker wel de tact van een PIETER NIEUWLAND toe, om daarin gelukkig te slagen. Hij heeft in zijn *Duifje* en nog een paar stukjes, aan allen, die dezen dichter in onze taal willen overbrengen, een voortreffelijk voorbeeld gegeven, dat zij zich wel ter navolging mogen voorstellen. Wat nu de twee bewuste plaatsen aangaat, mij komen ze onbedorven voor: immers de eerste laat zich zonder gedwongenheid vertalen: „voor de vrouwen had zij niets over om te geven: wat gaf zij dan? schoonheid." Dat *geven* ligt zoo natuurlijk in het volgende δίδωσι. De andere plaats levert nog minder twijfel van echtheid op:

wat toch is het geluk, 't welk de dichter in *den krekel* zoo benijdbaar acht? immers dit, dat hij zonder levenszorgen, onbekommerd en onafhankelijk aan zijnen lust om te zingen kan voldoen, dat hij zich door niets behoeft te laten beperken, om zich zonder stoornis aan zijne geliefde neiging over te geven en als een onafhankelijk vorst naar hartelust te zingen. Het punt van vergelijking met een' koning is hier enkel gelegen in diens onafhankelijkheid, om te doen, wat zijne neiging verlangt. Ofschoon in hoogeren en edeler zin zegt SENECA TRAGICUS van den onafhankelijken, braven man: *Regem non faciunt opes— Rex est qui metuit nihil, — Rex est cupiet nihil.*

SAXO-SYLVIUS.

ANTWOORDEN.

Barth. Cromhout (VII. bl. 231, Vr. 294). Ik heb de gebroeders B. en N. CROMHOUT, mede-bedijkers van *de Beemster*, altijd gehouden voor zoons of kleinzoons van ADRIAAN REINIERSZ. CROMHOUT, die zich als een' ijverig' voorstander der hervorming kennen deed en in 1578, bij 't veranderen der Regering te *Amsterdam*, de burgemeesterlijke waardigheid verwierf. Tot hetzelfde geslacht behoorden ongetwijfeld HENDRIK CROMHOUT, kerkmeester der Oude Waalsche kerk in 1612 en ADRIAAN CROMHOUT, kerkmeester der Zuiderkerk in 1616, bij WAGENAAR vermeld. Deze familie voerde van sabel, gedeeld van zilver: 1 met eene faas van goud, waarop een kromhout van sabel, en een band van goud boven en onder de faas, 2 met de linkerhelft van een dubbelen adelaar van sabel.

Aan dit wapen blijkt het, dat de Roomsch Katholieke familie CROMHOUT, die in de vorige eeuw en op het laatst der zeventiende te *Amsterdam* bloeide, en geheel en al hetzelfde wapen voerde, van genoemd geslacht niet onderscheiden was. Waarschijnlijk ging een der Protestantsche CROMHOUTEN in de zeventiende eeuw tot de Roomsch Katholieke kerk over. Onder die Roomsch Katholieke CROMHOUTEN vind ik in 1660 genoemd JACOB CROMHOUT, getrouwd met MARGARETHA WUYTIERS, die de bekende *huizen van Cromhout* op de Heerengracht tusschen de Huidenstraat en de Leidschegracht stichtte. Hij was vader van DIRK CROMHOUT, getrouwd met ELISABETH WUYTIERS, uit wier huwelijk geboren werd MARGARETHA CATHARINA MARIA, gehuwd 1. met JACOB GILLES en later 2. met JAN BAPTIST DE SURMONT, Heer van *Vlooswyk*. Uit haren tweeden echt werd geboren MARIA JACOBA DE SURMONT, die met Mr. JAN DE BAS, Secretaris der stad *Amsterdam* trouwde. — Haar nicht (of tante?) ELISABETH MARIA CROMHOUT van *Nieuwerkerke* was echtgenoot van GERARD ANTHONY, Baron van WASSENAAR *d'Alkemade*; moeder van JACOB HENDRIK en MARGARETHA ELISABETH BARBARA, en stierf den 16den Augustus 1770. Laatstgenoemde MARGARETHA ELISABETH BARBARA trouwde LOUIS ERNST GABRIËL, Prins van *Montmorency*, wier dochter LOUISA AUGUSTA ELISABETH MARIA COLETTA, gehuwd met JOSEPH MARIE DE LORRAINE, Prins van *Elbeuf*, eenige erve werd van haar' oom JACOB HENDRIK, en daardoor de aanzienlijke bezittingen, van de CROMHOUTS afkomstig, voor goed in eene Fransche familie overbragt. — Het is meer dan waarschijnlijk, dat het *deze* CROMHOUTEN waren, die tot den bouw der Roomsch-Katholieke kerk te *Purmerende* mildelijk bijdroegen: vooral wanneer men uit WAGENAAR, *Amst.*, dl. II. bl. 212, opmerkt, dat hunne milddadigheid veel heeft toegebragt, om de Roomsch-Katholieke kerk op de N. Z. Voorburgwal aan de oostzijde, tusschen het Spui en de Roskamsteeg te *Amsterdam*, in stand te houden.

Hiermede zou ik kunnen volstaan. Luidde de eerste vraag: of er werkelijk gegronde redenen kunnen bijgebragt worden voor de uitstekende weldadigheid van dien geachten weldoener? — het antwoord is: ja, want het geslacht CROMHOUT bezat in die dagen een vorstelijk vermogen en had veel voor de uiterlijke eeredienst over. 't Blijft evenwel nog onbeslist, in welke bloedsbetrekking BARTHOLOMEUS CROMHOUT, die omstreeks 1700 leefde en den bouw der Roomsch Katholieke kerk te *Purmerende* bevorderde, tot JACOB en DIRK CROMHOUT stond. — Luidde de tweede vraag: of hij ook in eenige familiebetrekking stond tot B. en N. CROMHOUT? — het antwoord is: *ja*, al behoorden deze laatste gebroeders tot de Gereformeerden, en hunne latere afstammelingen tot de Roomsch Katholieken.

Maar, sprekende over de geslachten die den naam CROMHOUT voerden, heb ik er nog bij te voegen, dat er ook onder de Doopsgezinde gemeente te *Amsterdam* eene aanzienlijke en vermogende familie van dien naam bestond, tegen het einde der 17de en het begin der 18de eeuw, zonder dat mij bleek, of ze aan de straksgenoemde Gereformeerde of Katholieke CROMHOUTS vermaagschapt waren. Tusschen 1690 en 1700 werden geboren CATARINA CROMHOUT, GEERTRUID CROMHOUT en ADRIANUS CROMHOUT *de jonge*, allen kinderen van (waarschijnlijk ADRIANUS) CROMHOUT en wier moei SUZANNA heette.

Eindelijk is den vrager misschien een geslacht van dezen naam bekend, dat in het begin dezer eeuw is uitgestorven en te *Hoorn* gebloeid heeft. Mijne familieaanteekeningen vermelden daarvan het volgende:

1. CORNELIS CROMHOUT tr. GEERTJE TEUNIS COMPAS, geboren omstreeks 1650. Won

bij haar *twee* kinderen: ééne dochter GEERTJE en

2. ANTONY CROMHOUT tr. ELISABET ROOS. Won bij haar

3. CORNELIS CROMHOUT tr. SARA GALLIS. Won bij haar *twee* kinderen: ééne dochter JOHANNA en

4. ANTONY CROMHOUT tr. WILHELMINA GROOT. Hij stierf in het begin dezer eeuw, nadat zijne beide dochters SARA en CATHARINA ongehuwd gestorven waren.

CONSTANTER.

Wapen van Driel (VII. bl. 255, Vr. 317). Ofschoon ik de aanmerking van M°. volkomen toestem, blijkens en op grond van het reeds vroeger medegedeelde ten aanzien van het wapen van VAN DRIEL en ook van VAN DER DUYN, zie NAV. V. bl. 285, maar ook naar aanleiding van de beschrijving en afbeelding van het wapen van VAN DRIEL bij BALEN, *Dordrecht*, bl. 1045, zoo moet ik toch erkennen, dat de opgave NAV. VI. bl. 341 juist is, als gevolgd zijnde naar hetgeen BALEN, *Dordrecht*, bl. 1156, van het wapen en van AGNETA VAN DRIEL dochter van JOHAN VAN DRIEL, Schepen te *Rotterdam* en van MARIA VAN DER DUYN opgeeft, met bijvoeging eener afbeelding van het wapen. Dat er ten deze vergissing plaats heeft, is zeker: doch bij wien bestaat die? en hoe dit raadsel opgelost? V. D. N.

Zes voormalige geestelijken (VII. bl. 263, Vr. 324). LEONARD THEVENOT wordt genoemd *ci devant Ministre et a present converti*. Hij heeft toen in het licht gegeven *Naissance*, *qualités et humeurs des Hérétiques de ce temps*, etc. Paris 1635, in 8°. Zie LE LONG, *Bibliotheque Historique de la France*, tom. I. p. 392, N°. 5966. Indien JEAN NORMAN dezelfde is als JEAN LE NORMANT Sieur de *Chiremont*, heeft hij geschreven: *Histoire Veritable et memorable de ce qui s'est passé sous l'exorcisme de trois filles possédées, au Pays de Flandres; ou il est aussi traité de la police du sabat*, etc. Paris 1623, 8°. 2 vol. Zie LE LONG, t. a. p. tom. IV, Suppl. N°. 4833**. V. D. N.

Liedeboek van Menno Simons (VII. bl. 263, Vr. 329). In mijn bezit is een liedeboek, in kl. 8°., groot 511 bladz. Het titelblad ontbreekt, maar uit den inhoud ziet men dat de titel is: *Lusthof der Zielen.* Daarbij is gebonden en behoort aan het werk: *Achterhofje beplant met verscheidene Zoorten van stichtelijke liedekens. Door verscheidene perzoonen gemaakt. Nooit voor dezen gedrukt, Te Harlingen, bij* SIMON PIETERSZ. BONCQ, *Boekverkooper*, 1686.

In het eerstgenoemd werk vindt men op bl. 148—150, een lied dat onderteekend is: MEN. SIMONS. Men leest aldaar:

Twee-Spraak tusschen een Lijder en Goddelijke-Troost. Stem: *Waar mag zij zijn, die liefste mijn.*

Het lied heeft elf coupletten, ieder couplet zeven regels en begint:

»*Mijn God! waar zal ik heenen gaan?*"

Mogt de Heer P. LEENDERTZ, WZ. het begeeren, dan zal ik het voor ZEd. afschrijven en het hem doen toekomen. S. v. W.

[Ik dank den Heer S. v. W. voor zijne herinnering en tevens voor zijn vriendelijk aanbod. Ik bezit een exemplaar van den *Lusthof der zielen,* hetwelk even als dat van S. v. W. zijnen titel verloren heeft. Het is echter een andere druk, want het lied van M. S. wordt daar bl. 155—157 gevonden, misschien de zevende. Althans A. M. CRAMER, in wiens *Leven van* MENNO SIMONS dat lied ook gevonden wordt, nam het over uit den zevenden druk van den *Lusthof,* waar het bl. 155 te lezen staat. De verzamelaar, wiens initialen C. S. wij onder de *voorrede* vinden, heette CLAAS STAPEL. Het boekje werd in de vorige eeuw onder de Doopsgezinden veel gebruikt, en er bestaan een aantal uitgaven van. De bibliotheek der Doopsgezinde gemeente te *Amsterdam* bevat er drie. Rott. 1692 en 1697, Amst. 1726, alle kl. 8°. Zie *Catal.* 2de afd. bl. 61.]

Alexander Leclercq (VII. bl. 294, Vr. 351). Lq. kan in A. J. VAN DER AA, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, op het artikel CLERICUS naslaan, dat de vier kinderen van dezen beroemden geleerde allen op zeer jeugdigen leeftijd ten grave daalden, alsook dat zijne beide oudere broeders DANIEL en FRANÇOIS heetten. De gevraagde ALEXANDER LE CLERCQ kan dus niet anders dan een ver verwijderde bloedverwant van den Hoogleeraar geweest zijn, maar behoorde hoogstwaarschijnlijk nooit tot diens familie, die, volgens oorspronkelijke stukken, altijd LE CLERC schreef. Vrager kan echter in gezegd *Woordenboek* verscheidene LE CLERCQS vinden, waaronder echter geen ALEXANDER of beeldhouwer, maar misschien kunnen dezen hem op den weg helpen. PHILOGRAMMATOS.

Huis te Op-hemert (VII. bl. 319, Vr. 373). Ik kan niet beter doen dan den vrager verwijzen naar het *Aardrijksk. Woordenboek* van A. J. VAN DER AA, op de letter H. Hij zal daar nagenoeg het volgende vinden.

In den oudsten tijd zijn de beide heerlijkheden *Ophemert* en *Nederhemert* moeijelijk te onderscheiden; misschien bestond toen nog niet het verschil, en werden beide met den gemeenschappelijken naam *Hamaritha* in 814 aangeduid. Was nu *Hamaritha*, dat Graaf BALDERIK, tegelijk met *Hesola* van de Utrechtsche kerk in *precariam* ontving, *Ophemert*, zoo als velen meenen, of was ook *Nederhemert* daaronder begrepen? Welk verschil bestaat er tusschen de kerk *Hamertha*, door Bisschop ANSFRIDUS in 1006, en de kerk *Hamerite* door Bisschop NODGERUS van *Luik* in 1007 weggegeven? en bij welke dier beide lag het hof *Hamerthe*, in 1028 en 1052 door Gravin ALEI-

DA aan de abtdij van *S. Paulus* opgedragen? Even duister zijn de oudste genealogiën van het adellijk geslacht VAN HEMERT. Eerst met het jaar 1424 en 1425 komt het onderscheid tusschen *Ophemert* en *Nederhemert* helder aan den dag. In eerstgemeld jaar namelijk ontving GIJSBERT, zoon van JOHAN, tweeden zoon van JOHAN VAN HEMERT (gestorven in 1390) de beleening van *Nederhemert*, en in 1425 ontving RUDOLF COCK VAN WERDENBURG *Ophemert* van den Graaf ter leen. ALEYD VAN WERDENBURG bragt in 1469 de heerlijkheid *Ophemert* mede ten huwelijk aan ALARD VAN HAEFTEN, wiens geslacht haar behield tot op den dood van M. A. Baronesse VAN HAEFTEN van *Ophemert* en *Zennewijnen*, ik meen in 1844 of 1845.

CONSTANTER.

Stekgrond, *waas- of wasige grond* (VII. bl. 319, Vr. 375). *Waas* is bij KILIAEN, bij WIARDA, *Altfr. Wörterbuch*, en anderen, *limus, coenum, lutum, slijk, modder*. In de *Rhetoricale Wercken* van A. DE ROEVER BRUGGELINCK, die omstreeks het jaar 1467 geleefd heeft, leest men bl. 73: »de olye en sal niet meer baten dan *wase*." In eene oude Nederl. vertaling van het N. Testament komt het woord *Jo.* IX: 11 (14, 15) insgelijks voor: »doe seiden si hem, hoe syn dine oghen open ghedaen. Hi antwoorde, die mensche, die Ihs hiete, maecte *wase* ende smeerde mine oghen." Bij de Friezen schijnt het woord bijzonder in gebruik te zijn geweest. *Wiet* en *weasig* is bij hen *nat* en *slijkerig*. Het woord *wease* vindt men bij GIJSBERT JACOBS, alsmede het werkwoord *weasen*, d. i. *in het slijk omwroeten*, gelijk ook *weasig*, *slijkerig*, dat men aantreft in een oud Friesch spreekwoord: *berint de weasige voet eat, de ieskige neat*, d. i. »beloopt de slijkerige (naarstige) voet iets, de asschige (stilzittende) niets." Te *Leeuwarden* is eene bekende buurt, *de Wease* geheeten, die van haren voormaligen slijkerigen grond haren naam ontleend zal hebben. Aldaar is ook eene steeg, die, eertijds niet bevloerd, maar later bestraat, thans nog den vroegeren naam van *de modder* draagt. Den naam *Wease* draagt ook eene thans fraai bebouwde straat in het dorp *Oldeboorn*. Bij de zeelieden is nog algemeen bekend *waasgrond*, d. i. *slijkerige grond*, waar men niet kan ankeren, in tegenstelling van *stekgrond*, *vaste grond*, waar het anker houdt.

Vergel. WASSENBERGH, *Taalk. Bijdragen tot den Frieschen tongval*, dl. I. bl. 113; EPKEMA, *Woordenb. op G. J.*, bl. 524; HOEUFFT, *Oudfr. spreekwoorden*, bl. 33.

A. Wh.

Cornelis Dirksz (VII. bl. 320, Vr. 377). »De nakomelingen van dezen dapperen Admiraal CORNELIS DIRKSZ, Burgemeester van *Monnikendam* (onder wiens wys en kloekmoedig beleid, deze merkwaardige en gewigtige overwinning op de Spaansche vloot behaalt wierd, die zo grootelijks tot behoudenis dezer Republyk in derzelver opkomst en begin strekte), hebben met recht den altoos sprekenden naam van ADMIRAAL behouden, van welken een Heer, als *Praeses* van den *Hogen Raad*, in veel luister gezien is." Zoo schrijft S. CENTEN in zijne noot 609, op de *Chronijk van Hoorn*, door VELIUS, bl. 393, en haalt daarbij aan ED. VAN ZURK, *Codex Batav.* tit. *Hoorn*, § II, waar, naar ik gis, de bewijzen gevonden zullen worden, welke R. E. voor de naamsverandering van het geslacht POPPEDAMME in ADMIRAAL verlangt bijgebragt te zien. Het wapen van CORNELIS DIRKSZ ken ik niet. Staat het misschien op zijn portret, dat ten stadhuize van *Monnikendam* berust? CONSTANTER.

Johannes Beeldsnijder (VII. bl. 331, Vr. 381). Volgens ABCOUDE, *Naamregister van Nederd. Boeken*, schreef J. BEELDSNIJDER, waerschijnlijk de door E. E. bedoelde persoon, de volgende werken:

1. *Opene Fonteyne*, 8°. Amst. 1657.
2. *Nieuwjaarspredicatie*, 8°.
3. *Over den Lofzang* SIMEON, 8°.
4. *Waare Christelijke huishouding*, 8°.
5. *Over* 1 *Regum* IV, vs. 12 en 13, 12°.
6. *Den afval der Christenen*, 12°.
7. *Over Lucas* 2, vs. 29 *en* 31, 12°.
8. *Saligh sterven der kinderen Godts*, 12°.
9. *Afsterven van den soone* JEROBOAMS, 12°.
10. *Over* SIMEONS *opregt geloove*, 12°.
11. *Ses predikatien over verscheidene stoffen*, 12°.

φ²—φ.

Johannes Beeldsnijder. Van 1630 tot in den zomer van 1678, en niet 1677, Predikant te *Beilen*. Men zie over hem en zijne schriften VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, in voce. Bij de daargenoemde schriften voege men nog deze:

Lijkredenen over II Timoth. IV. vs. 6—8. 1653.

Eene verhandeling over den *naam* JEZUS. 1656.

Eene dito, »*de ware Communicant*." 1663.

Hij wordt daar opgegeven als geboren te *Amsterdam*, den 7den October 1683, hetwelk ons zeer twijfelachtig voorkomt. Immers in de Handelingen van Drost en Gedeputeerden van *Drenthe*, komt *Wapserveen* als zoodanig voor. Ook omtrent den tijd zijner geboorte hebben wij deze bedenking, dat hij dan ruim 46 jaren oud in dienst is getreden, en wat meer is, eerst in zijn 95ste jaar Emeritus zal zijn geworden. Hij leefde nog in 1682, en klaagde toen over de niet betaling van zijn pensioen, hetwelk twee jaren ten achteren

was; wanneer en in welken ouderdom hij overleed is ons onbekend, met de mededeeling waarvan men ons dus zal verpligten.

T. A. R.

[PHILOGRAMMATOS verwijst naar VAN DER AA, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, o. h. w.]

De Aartshertogin Maria Dorothea (VII. bl. 331, Vr. 382). LOUISA WILHELMINA CAROLINA geboren den 1sten Nov. 1797, was de oudste dochter van Hertog LODEWIJK FREDERIK ALEXANDER VAN WURTEMBERG, bij zijne tweede vrouw HENRIETTE VAN NASSAU-WEILBURG, en de derde vrouw van den Aartshertog JOSEPH ANTONIUS JAN, (geb. 9 Maart 1776 † 13 Jan. 1847), Palatijn van *Hongarije* enz., met wien zij den 24sten Augustus 1819 gehuwd was. Zij stierf den 30sten Maart 1855, en was de moeder van de tegenwoordige Hertogin van *Braband*. Vgl. den *Alm. de Gotha*.

M°.

[Met het bovenstaande komt het antwoord van M—S overeen.]

Gedenkpenningen voor Nederl. Indië (VII. bl. 331, Vr. 383). Tot handleiding voor den vrager, wil ik aanwijzen, waar dergelijke penningen, alsmede belangrijke munten, zoo oude als latere, afgebeeld of beschreven gevonden worden: te weten in de 4 deelen van VAN LOON, *Nederl. Historiepenn.*, waar onderscheidene voorkomen, alsmede in de 5 stukken *Vervolg op* G. VAN LOON, alwaar 1742 en 1743 op IMHOFF 3 verschillende stuks.

1760. Op MOSSEL, van wien ook in afteekening bestaat de groote gegraveerde gouden begrafenisplaat, aan de slipdragers vereerd. Hij overleed te *Batavia* den 15den Mei 1761.

1763. Op VAN DER PARRA.

In CHALMOT, *Biographisch Woordenboek*, 6e deel, bl. 171, wordt melding gemaakt van een' gouden penning met dito keten, ter waarde van *f* 2000, vereerd in 1628 aan PIETER CARPENTIER, 5den Gouverneur.

Mede bestaat er een groote gegraveerde zilveren penningplaat op het overlijden van JOAN BAX, genaamd HEERENTALS, benoemd Gouverneur van *Ceilon*, overleden 29 Junij 1678.

In het werk *Vies des Gouverneurs géneraux aux Indes Orientales, par* DU BOIS, Haye 1763, in 4°. is mede een en ander na te slaan.

Voorts bestaan van lateren tijd en die mij bekend zijn:

1771. A. VAN DER PARRA, 10 jarig Gouverneurschap.

1784. DE SUFFREN, Vice-Admiraal van *Frankrijk*, als vereering van de bewindhebberen der O. I. Compagnie een groote penning, vervaardigd door J. H. SCHEPP.—Zie PASPOORT, *over Zeeland*, bl. 195.

1784. Een kleinere Fransche penning, ter eere van dien Admiraal, wegens het behouden der kaap *de Goede Hoop*, het veroveren van *Trincomale* etc. voor de Hollanders. Zie STUART, *Vaderl. Hist.* dl. IV. bl. 552.

1801. Verdediging van *Ternate*, door den Gouverneur J. G. BUDACH, in goud.

1821. Overwinning te *Palembang*.

1825—1831. *Java*-medaille, achtkantig, aan een oranjelint te dragen. Zie de *Nederl. Ridderorden*, 1853, N°. 10.

(1839). Eeremedaille, »voor moed en trouw in *Nederl. Indië*." De keerzijde heeft dit in het Javaansch of Maleisch. Aan een Nassauwsch-blaauw lint te dragen, volgens besluit van 24 Januarij 1839. Zie de *Ridderorden*, N°. 9.

1844. Overlijden van den Graaf J. VAN DEN BOSCH, Gouverneur-Generaal van *Nederl. Indië* van 1829—1834.

1844. 75jarig bestaan der Loge van de Vrijmetselaren op *Batavia*.

Over de munten van *Java* is mede na te slaan, VERKADE's *Muntboek*, alwaar veel voorkomt. Ook raadplege men verder den nieuwen muntslag van 1854 voor *Nederl. Indië*.

D. W. Z.

Maffaeus (*Giovanni Pietro*) (VII. bl. 331, Vr. 384) een der geleerdste gezanten, en geboren te *Bergamo* in 1535, Hoogleeraar in de welsprekendheid in 1563 te *Genua*, twee jaren te *Rome*. In 1570 gaf hij eene Latijnsche vertaling van ACOSTA, *Geschiedenis van Indië* uit, wier schoone stijl de Kardinaal HENDRIK van *Portugal* aanleiding gaf, den schrijver naar *Lissabon* te roepen, en hem het zamenstellen van eene reis naar *Indië* op te dragen, waartoe hij hem de archieven deed mededeelen. Dit werk verscheen te *Florence* in 1588 onder den titel van *Historiarum Indicarum* libri XVI. Hij overleed te *Tivoli* in 1603.

Maffaeus. De hier bedoelde schrijver is JOANNES PETRUS MAFFEJUS, geboren te *Bergamo* in 1536. Hij trad in 1566 in de orde der Jezuïten, en deed eene reis naar *Portugal* om berigten omtrent *Indië* te verzamelen. Hij overleed in 1603.

Behalve eene Levensbeschrijving van IGNATIUS DE LOYOLA, heeft men van hem:

J. P. MAFFEI *Historiarum Indicarum libri* XVI: *Selectarum item ex Indiâ Epistolarum, Libri* IV. *Coloniae Agrip.* 1593. fol.

Over de uitgaven en vertalingen van dit werk kan men nazien BRUNET, *Manuel du Libraire* in v.

VALENTIJN haalt in zijn nog altijd onschatbaar werk: *Oud- en Nieuw Oost-Indiën* dezen schrijver dikwijls aan. Het uitvoerigst evenwel in het Iste deel, *Beschrijving der Molukka's*, bl. 125. Daar zegt hij: »By de meeste schrijvers der Moluksche zaaken is niet dan

duisternis, onkunde en onzekerheid te vinden. Zommige onder de Portugezen, die daarvan geschreven hebben, weten ons niet alleen geen netten zamenhang van zaaken, maar zelf geen nette bepaling van tijd, wanneer en onder wat vorsten, die voorgevallen zijn, te geven.

»Het is waar, dat de beste onder deze MAFFEJUS en JARRICUS geweest zijn, en dat zij al veel zaaken zeer naauwkeurig, maar echter zoodanig niet als t wel behoorde, aangeteekend hebben, buiten dat zy in 't opgeven van de naamen, zoo der landen, als der Koningen, 't zy door onkunde der taal, 't zy by qualyk opgeven van andere mede onkundige, zoodanig gedwaald hebben, dat, zo men daar na oordeelen wilde, men ten grooten deele zoude moeten vaststellen, dat zij daar noit geweest, nochte de naamen derzelve oit gehoord hebben.

»Daar beneven, weten zy ons van geen andere zaaken, als die bij hunnen tyd voorgevallen zyn, en dierhalven ook van geene Molukze Koningen, dan die toen leefden, het allerminste te zeggen."

Het andere werk dat VALENTIJN hier bedoelt, is P. JARRICI *Thesaurus Rerum Indicarum*. Col. Agrip. 1615, 3 vol. kl. 8°.

W. M. Z.

Boletten op de duimen (VII. bl. 332, Vr. 393). De wachters op den boom aan het IJ, wilden JANCKE DOUWAMA c. s. niet doorlaten, omdat zij geene boletten op hunne duimen hadden. Zij moesten dus terug en gingen in *den Keizer* in de Warmoesstraat, daar men te dier tijd (1520) de boletten haalde. $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ vraagt: Wat zijn *boletten op de duimen?*

Onze Nederlandsche oudere en nieuwere Woordenboeken zullen daar weinig licht op geven. Ik ten minste sloeg KILIAAN, V. D. SCHUEREN en andere vruchteloos op. Maar de klank van het woord, in verband met den tijd van Keizer KAREL, deed mij op het *Spaansch* denken en in HAMONIÈRE's *Diction. de Poche*, Paris 1820, vond ik dan ook terstond:

Boleta. Billet d'entrée, billet de logement, *passavant*. — Hieruit is het nu vrij duidelijk, dat *boletten* permissiebilletten waren, zonder welke men den boom aan het IJ niet mogt doorvaren, en die in het huis *de Keizer* in de Warmoesstraat op openbaar gezag werden afgegeven of geweigerd. Maar nu *op de duimen?* Men mag gissen, dat die boletten uit *band* of *lint*, waarop de bestemming gedrukt was, zullen bestaan hebben en dat zoodanig bandje of lint dan om den *duim* gestrikt werd, in navolging misschien van hetgeen in *Spanje* gebruikelijk was, waarmede dan tevens de naam *Boleta*, *Boletta* overgenomen werd. Misschien dat de verzameling van *Keuren en Handvesten van Amsterdam* hierover eenig meerder licht zal kunnen verspreiden. WAGENAAR haalt in zijn *Amsterdam*, dl. II. bl. 66 (uitg. in folio) eenige keuren op de boomen aan het IJ aan.

W. M. Z.

Nathan Inga en J. P. J. F. (VII. bl. 332, Vr. 394). Wie J. P. J. F. is kan ik P. A. T. niet berigten: wel dat mij het werkje van INGA bekend is. De titel luidt aldus: *West-Indische Spieghel, waer inne men sien kan, alle de Eylanden, Provintien, Lantschappen, het machtige Ryck van Mexico, en 't Gout en Silver-rycke Landt van Peru. 'Tsamt de Coursen, Havenen, Klippen, Koopmanschappen, etc. soo wel in de Noort als in de Zuyt-zee. Alsmede hoe die van de Spanjaerden eerst geinvadeert sijn. Door* ATHANASIUM INGA, *Peruaen, van Cusco.* De naam van den uitgever, het jaartal enz. komen op dit titelblad niet voor, mogelijk is een ander, dat er vroeger in was, verloren gegaan (?). Ook ontbreken er aan mijn exemplaar eenige bladzijden van de »Toe-eyghen-Brief, aen de Heeren Bewint-hebberen der geoctroyeerde West-Indische Compagnie, en alle Voor-standers, en Beminders van dien." Als P. A. T. er belang in stelt, wil ik hem gaarne het boek voor eenigen tijd afstaan. Het is in 4°. en bevat 432 bladz.

A. v. W.

Afstammelingen van Filips van Marnix van St. Aldegonde (VII. bl. 351, Vr. 395). De Heer F. F. C. STEINMETZ zal in het tweede deel van KOKS *Vaderl. Woordenboek* eene geslachtlijst van FILIPS VAN MARNIX vinden, waarop ook zijn wapen en de namen zijner drie vrouwen vermeld staan. Het lust mij niet een en ander uit een zoo algemeen verspreid boek over te schrijven, en het zij voldoende hier aan te stippen, dat de edele vriend des zwijgers, behalve vier dochters, slechts één' zoon naliet, wiens eenige dochter, WALBURG VAN MARNIX, gehuwd was met den beruchten WILLEM VAN OLDENBARNEVELD, Heer van *Stoutenburg*. Ook ALDEGONDE's broeder en geestverwant JAN VAN MARNIX, Heer van *Toulouse*, liet slechts eene dochter na; maar een min bekende broeder GERARD VAN MARNIX, Baron van *Paltes* en Heer van *Ogimont*, plantte, volgens KOK, dit geslacht voort; hoogstwaarschijnlijk stamt dus van dezen laatste de Graaf VAN MARNIX af, die thans in *België* Grootmeester van het huis des Konings is.

PHILOGRAMMATOS.

Afstammelingen van Philips van Marnix van St. Aldegonde. PHILIP VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegondsberg*, *Westsouburg* en *Touwinck* in *Zeeland*, Burgemeester van *Antwerpen*, geboren in *Brussel* 1538, gestorven te *Leyden* 1598.

1ste huwelijk, met PHILIPPA VAN BAILLOEUL, uit *Henegouwen*, zuster van AGNES DE BAILLOEUL, die gehuwd was met RUTGER VAN DEN BOETSELAAR, Heere VAN ASPEREN.

Kinderen uit het 1ste huwelijk.

1. JACOB VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegondesberg*, gest. 1599, was gehuwd met VERONICA HOEN VAN DER LIPPE.
   - WALBURG VAN MARNIX, trouwde 1616, aan WILLEM VAN OLDENBARNEVELT, Heer van *Stoutenburg* en *Kralingerpolder*, Ridmeester en Gouverneur van *Bergen op den Zoom*, zoon van JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, zonder kinderen overleden.

2. MARIA VAN MARNIX, gehuwd met LODEWIJK VAN VLAANDEREN, Heer van *Praat* en zoon van JACOB en CATHARINA VAN DEN BOETSELAAR, zuster van den Heer VAN ASPEREN, stierf zonder kinderen.

3. AMELIA VAN MARNIX, gehuwd 1598, met RUTGER WESSEL Baron VAN DEN BOETSELAAR en Heer van *Asperen*, oudsten zoon van haare Moeie AGNES VAN BAILLOEUL, stierf 22 Mei 1604.
   1. RUTGER Baron VAN DEN BOETSELAAR.
   2. PHILIP JACOB Baron VAN DEN BOETSELAAR.
   3. LOUISE Baronesse VAN DEN BOETSELAAR.

4. ELISABETH VAN MARNIX, gehuwd met den Kolonel CHARLES MORGAN, uit *Schotland*; zij stierf te *Delft* 1608, en ligt daar in de oude kerk begraven.
   - ANNA MORGAN.

2de huwelijk, met CATHARINA VAN EECKEREN, Wed. van JAN VAN STRALEN, van *Antwerpen*.

Kinderen uit het 2de huwelijk.

5. LOUISE VAN MARNIX, tr. 1611, met PHILIP VAN LEVIJN, Heere van *Famars*, Kapitein en Kolonel van een Regiment Walen, als ook Gouverneur van *Heusden*.
   - GUILLAUME LEVIJN, Heer van *St. Aldegonde*, *Famars*, enz. Ridder en Luitenant Kolonel in dienst der Republiek, gestorven te *Bergen op den Zoom* 1659, hebbende gewonnen, bij zijne vrouw, MARIA DE CHANTERAINE.
     1. CHARLES LEVIJN, Heer van *St. Aldegonde*.
     2. ALIX LEVIJN.

3de huwelijk, met JOSINA DE LANNOY, dochter van den Heere van *Hardixlaken*, uit *Vlaanderen*, Weduwe van ADRIAAN DE BAILLOEUL, Heere van *Drures*. Zij stierf te *Leyden*, 1605, zonder kinderen.

Hiermede heb ik, zoover mij mogelijk was, aan de vraag van den Heer F. F. C. STEINMETZ voldaan.
K. v. S. N°. 2.

[Hiermede komen overeen de minder uitvoerige antwoorden van M..t...e. en J. G. D. S.]

De kanongieter Maritz een Franschman (VII. bl. 351, Vr. 398). »Men ontboot daarop in 1770 den geschutgieter JEAN MARITZ, kleinzoon van JEAN MARITZ van *Berthout* in *Zwitserland*, die het eerste in 1713 massief geschut gegoten, en hetzelve op de horizontale boorbank van zijne uitvinding bewerkt heeft, — uit *Spanje* hier te lande"....»Door een staatsbesluit van den 20sten Mei 1806 N°. 23, zijn zijne twee zoons LOUIS ERNEST MARITZ en JEAN GEORGE AMÉDÉE MARITZ aan hem geadjungeerd geworden, die na het overlijden van hunnen vader zijne werkzaamheden als grofgeschutgieters van den Lande met veel lof hebben voortgezet." *Memoriaal voor de Officieren der Artillerie en Genie*, dl. I. 1e stuk (1816), bl. 194.
Majoor K.

Lochem, Doesborgh (VII. bl. 351, Vr. 399). Eene beschrijving van de laatstgenoemde stad is gegeven door A. HUIJGEN. Zij zag met de voorrede van Mr. C. W. VONK, ten jare 1761 te *Nijmegen*, in 4°. ten tweedenmale het licht. Eene beschrijving van *Lochem* kwam mij niet onder het oog.
Dr. RÖMER.

[De eerste uitgave, mede in 4°., was van 1753.]

De Sitter (VII. bl. 352, Vr. 403). Het wapenschild van eenen zeekapitein DE SITTER, vroeger in de Groote Kerk te *Gouda* aanwezig, is zeer vermoedelijk dat van Kapitein PIETER (JACOBSZOON) DE SITTER of van PIETER (CORNELISZOON) DE SITTER. Omtrent beiden zie men *Het leven en bedrijf van* MICHIEL DE RUITER, *door* GERARD BRANDT *te Amsterdam*, uitgegeven bij P. en J. BLAEU voor de compagnie, bl. 565, 570, 580, 593, 652, 666, 684, 778, 780, 787, 813, 827, 832, 858 plaat, 895, 912, 926, 947, 976 plaat, 984, 991 en 993.

Eerstgemelde PIETER JACOBSZOON DE SITTER was Kapitein op de *Agatha*. De Commandant van de *Agatha* wordt bij BRANDT op sommige plaatsen ook genoemd PIETER THOMASZOON DE SITTER. Vermoedelijk is het echter dezelfde persoon. Wie de ouders van dezen PIETER DE SITTER zijn geweest, is niet stellig bewezen; wel komen nog vroegere namen voor, als in het begin van 1600: JACOB en NICOLAAS DE SITTER, nog vroeger: DAVID DE SITTER, vermoedelijk de vader van JACOB en NICOLAAS of van een van beiden. Kapitein PIETER DE SITTER (JACOBSZOON) was de stamvader van de thans te *Groningen* gevestigde familie; zijn zoon WILLEM huwde aldaar met LUBBINA JOHANNA HENDERICA SPRINCEN in 1704. Deze had 2 kinderen: het oudste, een meisje, werd genoemd naar haren grootvader van vaderszijde (PIETER) en, ter gedachtenis aan zijne zeetogten, naar zijn schip (*Agatha*) AGATHA PIETRONELLA; het jongste, de zoon, werd genoemd, naar zijnen grootvader van moederszijde, WOLTER REINOLD. Deze WOLTER REINOLD had, onder meer kinderen, 3 zoons, ALBERT JOHAN, WILLEM en JOHAN HENDRIK. Van al de 3 takken dezer familie zijn thans in de Provincie *Groningen* mannelijke afstammelingen in leven.

Het geslacht DE SITTER voerde, volgens oude overleveringen en volgens het zegel, gehecht aan een testament van NICOLAAS DE SITTER in 1650, en het te *Gouda* aanwezige wapenbord: van lazuur, met een' valk van zilver, linksziende, met den eenen poot rustende op een teerling van sabel, terwijl hij den anderen poot opheft en uitstrekt. Het schild is gedekt met een helm, 't vizier van vijf tralies, met burgerkroon, waarop twee olijfantstrompen, de regter van lazuur, de linker van zilver. Helmteeken: de valk, de teerling, lambrequins: van buiten zilver, van binnen lazuur.

Men verlangt te weten: 1°. Waar is het wapenschild gebleven, dat vroeger in de kerk te *Gouda* hing?

2°. Zijn te *Gouda* of te *Leyden* ook nog inlichtingen te verkrijgen, betreffende de voorouders van PIETER JACOBSZOON DE SITTER in 1670 Commandant van de *Agatha*. Wie waren zij? Wanneer en waar zijn zij overleden? Was DAVID DE SITTER, in de zestiende eeuw in *Gouda* wonende, de grootvader van PIETER JACOBSZOON, en wanneer stierf hij?

Offus en Halmael (VII. bl. 352, Vr. 404). Beide heerlijkheden liggen in *Belgie*, de laatste in *Limburg* niet ver van den spoorweg van *Landen* naar *St. Truyen*; de eerste, ook wel *Offeux* genaamd, in *Waalsch-Braband* en wel in het kanton *Jodoigne*, niet ver van het beroemde slagveld van *Ramillies* en van de door v. O. ook genoemde heerlijkheid *Gest*, wier naam voluit *Gest à viron pont* luidt.

PHILOGRAMMATOS.

Spreekwoord: Alle goede dingen bestaan in drieën (VII. bl. 352, Vr. 406). Ik meen dit spreekwoord te hebben hooren afleiden van Vader, Zoon en H. Geest, hetgeen mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, ofschoon er mogelijk nog andere afleidingen voor te vinden zijn.

D.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408). Over de vraag, of Paus ADRIAAN vermaagschapt was aan de DEDELS, raadplege men den *Hadrianus Sextus* van C. BURMAN, p. 3, waar men tevens een der DEDELS vindt.

J. G. D. S.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De afleiding der spreekwijze: *op zijn eigen houtje*, waarnaar ons gevraagd werd, ligt voor de hand. Het *houtje* is de kerfstok.

Als toevoegsel tot de vroegere verklaringen van *ajakkes*, wijst C. & A. op het *Woordenboek op de gedichten van* G. AZ. BREDERO ((*Nieuwe reeks van Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk.*, dl. IX, bl. 345), door A. C. OUDEMANS SR., die het voor eene verbastering van den naam JEZUS houdt.

AANTEEKENINGEN.

Heinrich Hexham (IV. bl. 162; vgl. VII. bl. 258). THOMAS TUKE'S *Coninckllicke wech tot den Hemel ofte de Leere van Gods eewighe Verkiesinge, Scheppinghe ende val der menschen enz.*, is door hem uit het Engelsch vertaald, en te *Dordrecht*, bij JORIS WATERS, in 1611, in 4°. uitgegeven.

J. L. A. I.

Heinrich Hexham. In F. MULLER, *Catalogus Holl. Godgel. Werken*, 1857, bl. 76, komt het volgende werk voor:

»(A. C. HAEMSTEDE) *Historien der vromen Martelaren, die om het ghetuygenisse des heyl. Euangeliums haer bloet vergoten hebben, van de tyden* CHRISTI *af, tot dezen tegenw. tyde toe. In desen druck is van nieus bygheyoecht het 2e*

Deel der Martelaren..... (door H. HEXHAM). *Als oock de moort van Parijs enz. Nu op een nieu over-sien ende ghecorr. by* Mr. LOWIJS VAN BERCHEM. Dordr. JORIS WATERS, 1612, fol." R².

Tapijtwerk, voorstellende het ontzet van Leyden (VII. bl. 66). »Te *Leyderdorp* zag men inde herberg van BALDEUS de stadt geschildert, zoo als dezelve door de schanssen omsingelt was; gelijk de stadt nog in een *konstig borduursel* inde maant *October* op de kamer der WelEdele Groot-Agtbare Heren Burgemeesteren ten toon hangt, ende gezien kan worden, waaronder BALDEËS geschreven hadt: *Vale Civitas, valete Castelli parvi, qui derelicti propter aquam, et non propter vim inimicorum;* d. i.: *Vaarwel stadt, vaarwel Leiden, vaarwel kleine schanssen, die verlaten zijt om het water, ende niet om het gewelt der vijanden.*" Zie ALDERKERK, *Beleg ende ontzet van Leyden*, 3de druk, bl. 246. L. J. A. I.

Boeken of Werken aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Comp. opgedragen (vgl. VII. bl. 292). De 19de druk van den bekenden *Spieghel der Jeucht*, is, volgens mededeeling van den Heer P. A. TIELE, in de *Bijlage* van het 2de stuk zijner *Bibliotheek van Pamfletten* enz. gedrukt te *Amsterdam*, bij de Wed. van THEUNIS JACOBSZ., (c. 1660), en opgedragen aan de Bewindhebberen der Oost- en West-Indische Compagnie, als »diegene die den Spanjaert de meeste afbreuck pooght te doen;" uit welke bewoordingen echter is af te leiden dat de opdragt primitief tot eene vroegere uitgave behoort. J. L. A. I.

Militair vonnis te Batavia geslagen. »De bosschieter ANDRIES SIGISMUNDIS over godversaking en overgeving van zijn zelven aan den Satan, aan een paal te worgen, blakeren en den romp in een mik te hangen." Resolutie van de Indische regering van den 7den Maart 1652. Majoor K.

Kroegen te Batavia. Den 21sten November 1777 werd door de regering te *Batavia* aangeteekend: »dat er, zoo binnen als buiten die stad 102 kroegen en soopjes kitten zijn." Te vinden in het register der Resolutien van dat jaar. Majoor K.

De Rat in Noord-Amerika en in de Zuidzee-Eilanden (zie over dit onderwerp ook VI. bl. 44, Vr. 55; vgl. bl. 208, 341; VII. bl. 17, 78, 143).

Dr. RICHARDSON, eens de medgezel van den ongelukkigen FRANKLIN, schrijft uit *Penetanguishene*, aan 't meir *Huron*, den meest verwijderden scheepspost op de meiren, onder dagteekening van 22 April, 1824, hetgeen echter, volgensde *Literary Gazette*, 1825 moet zijn:

»Wij bevinden ons thans op den westelijken grens van bebouwing in *Opper-Canada*, daar de meest vóóraan zijnde volkplanters binnen weinige mijlen van dezen post liggen. De huisrat heeft nog de reis zoo ver niet gemaakt, daar zij een weinig westelijk van *Kingston* op 't meir *Ontario* nog onbekend is." *Literary Gazette for* 1825, p. 506, uit Professor JAMESON's *Edinburgh Philosophical Journal*, N°. XXV.

Als tegenhanger, het volgende uit de *Zuidzee-Eilanden*. Het is de bekende JOHN WILLIAMS, zendeling van het *Londensche Zendelinggenootschap*, die schrijft:

»Na gedurende acht of tien dagen, tot groot nut voor ons zelven, en zoo wij hopen, tot heil des volks, hier vertoefd te hebben, keerden wij, naar *Rarotonga* met eene allerzonderlingste lading terug. Zij bestond voornamelijk uit varkens, kokosnoten en katten; de Koning toch, had zich omstreeks zeventig van de eerstgenoemde, en een aantal van de laatstgemelde, aangeschaft. Niettegenstaande het zonderlinge van dezen invoer, was hij toch aan de Rarotongers bijzonder welkom; want, te voren hadden zij geen ander varkensras, dan het kleine inlandsche, waarvan er slechts weinige voorhanden waren, daar het bij uitstek teêr en moeijelijk te fokken is; en de katten waren zoo veel waard, dat een van deze een ware schat was, daar de ratten verwonderlijk talrijk waren: in die mate zelfs, dat wij ons nooit aan 't eten konden zetten, zonder één of twee personen om ze van tafel af te houden. Knielden wij neder bij den huisgodsdienst, dan liepen zij in allerlei rigtingen over ons heên; en wij hadden veel moeite om ze uit bed te weren. Eens, op een' morgen, hoorden wij de meid schreeuwen bij 't opmaken van het bed; wij snelden op haar geschreeuw de kamer binnen, en vonden, dat vier van deze indringers, naar een makkelijk plaatsje uitziende, onder mijn kussen waren gekropen; zij betaalden hunne stoutmoedigheid echter met hun leven. Onze vrienden, de Heer en Mevr. PITMAN, hadden gelijken overlast van deze hinderlijke en vieze dieren. Eenige der koffers waren met vel overtrokken, waarop de ratten, gelijk ze vroeger met mijn' ongelukkigen blaasbalg hadden gedaan, met zeer wezenlijken uitslag aan 't werk gingen: en toen Mevr. PITMAN, op een' nacht, haar schoenen vergeten had op een veilige plaats te zetten, was het den volgenden morgen vergeefsch zoeken, want deze nachtelijke zwervers, tuk op een avondeten, hadden ze verslonden. En een paar schoenen, in de Zuidzee, is geen te minachten verlies. Dit echter werd, voor de rattenbroederschap, eene ernstige zaak: want onze vrienden beklaagden

zich bij de overheden van den zendingspost, en een besluit van verdelging werd uitgevaardigd tegen het gansche rattengeslacht. Na schooltijd wapenden zich man, vrouw en kind met een geschikt geweer, en begonnen hun vreeselijk werk. Er werden manden gemaakt van de omstreeks vijf of zes voet lange klapperboombladen, om de lijken der verslagenen in neder te leggen, en, in nagenoeg een uur, waren niet minder dan dertig van deze vol. Niettegenstaande dezen veldtogt was er nog niet de geringste zweem van vermindering. Men zal hieruit opmaken, dat katten niet de minst schatbare dieren waren om naar 't eiland te worden overgebragt. Zij vernielden echter niet zoovele ratten als de varkens, die, buitengemeen vraatzuchtig, er veel aan toebragten om het eiland van den ondragelijken last te bevrijden. — Uitreksel uit *A Narrative of Missionary Enterprises in the South Sea Islands ; with Remarks upon the Natural History of the Islands, Origin, Languages, Traditions and Usages of the Inhabitants* (*Een Verhaal van Zendelings-ondernemingen in de Zuidzee-eilanden; met Aanmerkingen over de Natuurlijke Geschiedenis dier Eilanden, en de Afkomst, Talen, Overleveringen en Gebruiken der Inboorlingen*). *By* JOHN WILLIAMS, *of the London Missionary Society*. 8°. p. 589. *London* 1837, SNOW *and* LEIFCHILD. Beoordeeld in the *Literary Gazette for* 1837, p. 397.

J. H. VAN LENNEP.

Officieel berigt van den Britschen Vice-Admiraal Parker, over den Slag bij den Doggersbank. Ik lees den volgenden brief, omtrent den slag van den *Doggersbank*, in *The Gentleman's Magazine for* 1781, Vol. LI., p. 391. Hij is gedagteekend van het Admiraalschip *Fortitude*, op Zee, den 6den Augustus 1781 en gerigt aan de Admiraliteit:

»Sir,

Gisteren morgen ontmoetten wij het Hollandsche smaldeel, met een groot konvooi, op den *Doggersbank*. Ik bevond tot mijn genoegen, dat ik hun de loef afstak, wijl anders het groot aantal van hunne groote fregatten mijn konvooi zoude hebben kunnen in gevaar brengen. Nadat ik de oorlogs- van de koopvaardijschepen had afgescheiden, en aan de laatsten geseind had bij den wind te houden, hield ik af, met een algemeen sein tot jagt maken. De vijand schaarde zijne linie, uit acht tweedekken bestaande, over stuurboords-zij; onze [linie], de *Dolphijn* medegerekend, bestond uit zeven. Niet één kanon werd afgevuurd van weêrszijden, vóórdat men elkander op den afstand van een half musketschot genaderd was. Als toen de *Fortitude* zich nevens den Hollandschen Admiraal bevond, ving de slag aan, en duurde, met een onophoudelijk vuur, drie uur en veertig minuten voort; omstreeks dezen tijd waren onze schepen ontredderd. De *Bienfaisant* had zijn groote steng en de *Buffalo* zijn fokkera verloren; de overige schepen waren niet minder ontredderd in hunne masten, tuigaadje en zeilen: de vijand scheen in een' even slechten staat. Beide smaldeelen bleven een' geruimen tijd niet verre van elkander bijleggen; waarop de Hollanders, met hun konvooi, afhielden naar *Texel. Wij waren niet in een toestand om hen te vervolgen.*

Zijne Majesteits officieren en manschappen gedroegen zich met groote dapperheid, en de vijand gaf niet minder blijken van moed. De *Fortitude* werd uiterst goed bijgestaan door Kapitein MACARTNEY, aan boord der *Princes Amelia*; maar deze werd, ongelukkig, vroegtijdig in het treffen, gedood: Luitenant HILL heeft groote verdienste in het zoo wèl ophouden van het gedrag zijns Kapiteins.

Dewijl er groote waarschijnlijkheid bestond, dat wij weder slaags zouden geraken, deed Kapitein MACBRIDE mij, met groote bereidwilligheid, het voorstel, den dienst van het kommando van dat schip over te nemen, en ik heb den Heer WAGHORN, mijn' eersten Luitenant, aangesteld tot het kommando van de *Artois*. Deze Heer, ofschoon zwaar gewond in den strijd, weigerde, zoo lang deze duurde, mijne zijde te verlaten. Kapitein GRAEME, van den *Preston*, heeft een' arm verloren.

Des vijands magt overtrof, geloof ik, verre weg hetgeen hunne Lordschappen duchtten. Ik vlei mij, dat zij overtuigd zullen zijn dat wij *alles* hebben gedaan, wat *mogelijk* was, met de onze.

Ik ben, Sir, enz. H. PARKER.

P. S. Heden morgen ontdekten de fregatten een der Hollandsche oorlogsschepen, gezonken in 22 vaêm water; zijne bramstengen waren boven het watervlak, en zijn wimpel nog vliegende; dezen heeft Kapitein PATTON gestreken en bij mij aan boord gebragt. Ik geloof, dat het het tweede schip in de linie was, van 74 stukken (*).

Volgens den staat van dooden en gekwetsten, waren er 104 gesneuveld en 339 gewond."

Kort daarop lees ik in *The Gentleman's Magazine, ib.* p. 392: »De Hollanders hebben in alle hunne kerken dank gezegd voor de overwinning, op de Engelschen behaald in den zeestrijd tusschen de Admiralen ZOUTMAN en PARKER;" doch ik vind, in het geheele werk, dat eene aanééngeschakelde reeks van

---

(*) Hierin vergist PARKER zich; het gezonken schip, *Holland*, was een vier-en-zestiger. Dat, waarop VAN KINSBERGEN gebood, de *Admiraal Generaal*, was het eenigste van 74 stukken, en het zwaarst gewapende van onze vloot.

nieuwstijdingen bevat, *nergens*, dat de Engelschen zich de overwinning toeschrijven.

J. H. VAN LENNEP.

Verduidelijking van onkenbare munten. In den *Algemeenen Konst- en Letterbode*, voor het jaar 1825, bl. 206, leest men:

» Herstelling van onleesbare Opschriften op Munten en Medailles. — Dit kan men verkrijgen door eene ongelijke oxydatie. Men legt de medailles of munten op heet ijzer, en het verdwenen opschrift verschijnt. De plaatsen namelijk, waar het opschrift stond, zijn minder gedrukt dan de andere en oxyderen zich dus ligter, zoodat door deze ongelijkmatige betrekking het afgesleten opschrift weder leesbaar wordt."

S. v. W.

Fijn linnen (VII. bl. 230). In de *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden, door Mr.* LOWIJS GUICCIARDIJN, Amst. 1612, leest men op bl. 254:

»De menichte van kostelijck *Hollandts* lijnwaet is uijtermaten groot, zoo fijn ende kostelijck, dat men somtijdts stucken heeft gevonden van vijfentseventich ellen langh, ende maer ontrent drie pondt ghewichte weghende, die men in *Spangiën* voor negen *Ducaten* de *Varra* vercocht heeft." De breedte van dat linnen wordt niet opgegeven.

In de *Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat van Spanje en Portugal*, te Amst. 1795, leest men op bl. 163:

»Eene *Spaansche Varra* staat dus gelijk met vijfvierde el, oude *Amsterdamsche* maat." In laatstgenoemd werk leest men op bl. 158:

»Een zilveren *Reäal* doet tegenwoordig omtrent vijf *Hollandsche* stuivers, en een *Ducaat* (eene ingebeelde munt) twee en vijftig stuivers."

Men ziet hieruit, dat eene oude *Amsterdamsche* el van dat linnen in *Spanje* opbragt omtrent negentien gulden, gelijk staande met, ten naasten bij, zevenentwintig gulden de *Nederlandsche* el. S. v. W.

Grafschrift van den schilder Jakob Jordaens. Een eenvoudige grafsteen (*) met het navolgende opschrift, wees, zegt de Heer GÉNARD(†), de rustplaats aan van een der beroemdste schilders der Vlaamsche school (§):

HIER LEET BEGRAVEN
JACQUES JORDAENS CONSTSCHILDER
BINNEN ANTWERPEN STERF DEN
18 OCTOBER A°. 1678
ENDE
D'EERBARE CATHARINA VAN NOORT
SYN HUYSVROUW STERF DEN
17 APRIL A°. 1659.
ENDE
JOUFFR. ELISABETH JORDAENS
HAERL. DOCHTER STERF DEN
18 OCTOBER A°. 1678
CHRISTUS IS DE HOPE
ONSER HEERLYCKHEIT. COLOSS. 1: 27.

JORDAENS werd te *Putten* begraven, welk dorp met *Ossendrecht*, te dier tijd aan de welgezetenste hervormde familiën van *Antwerpen* tot begraafplaats verstrekte. M°.

Blazoen der Rederijkerskamer te Leeuw of Zout-Leeuw in Brabant. »Son blason datant du XVIe siècle, se trouve encore aujourd'hui à l'hôtel-de-ville de *Léau*. Il se compose d'un tableau, représentant sainte ANNE avec la sainte Famille, encadré de rinceaux dorés, et porte, outre le millésime, la devise; JONST VOOR CONST. Cette société a eu une assez longue existence: quelques habitants gardent encore le souvenir des représentations qu'elle donna à l'hôtel-de-ville, où l'on voit encore quelques débris de son théâtre." C. PIOT, *Notice hist. sur la ville de Léau.* (*Mess. des Sciences hist.*, *Année* 1843). M°.

Amerika vóór Columbus ontdekt (vgl. V. bl. 1 en VII. bl. 324). Onder mijne aanteekeningen vind ik er eene, behelzende, hoe, volgens het *Intelligenzbl. d. Allgem. Literat. Zeitung*, Jan. 1840, Prof. RAFN in eene vergadering van het Koninkl. Gezelsch. v. Noordsche Oudheidk. te *Koppenhagen*, 29 Jan. 1838 mededeelde, dat BJARNE HERJULFSON in 986 het eerst *Amerika* zag, hetwelk daarna in het begin der 11de eeuw verscheidene malen bezocht werd door de zonen van ERIK, *den Roode*, LEIF en THORWALD, alsmede door THORFINN KARLSEFNE en anderen. Dr. RÖMER.

[Nadat BJARNE HERJULFSON in 986 *Amerika* gezien had, voer ERIK *de Roode* in hetzelfde jaar daarheen en ontdekte *Groenland.* LEIF ontdekte in 1000 *Vinland*, een deel van het tegenwoordige *Massachusets.* THORSTEIN voer in 1005, THORFINN KARLSEFNE in 1006 naar *Amerika.* Men vindt de echte oude beschrijvingen van deze reizen in de *Antiquitates Americanae*, door het genoemde Koppenhaagsche genootschap uitgegeven.]

Amerika vóór Columbus ontdekt. Te *Leeuwarden* is in 1838 bij L. SCHIERBEEK, uitgegeven een boekje in gr. 8°. 35 bl., dat tot titel heeft:

Narichten betreffende de ontdekking van Amerika in de tiende eeuw. Naar het Deensch van C. C. RAFN, *door* M. HETTEMA.

Ook bezit ik een folio werk in twee deelen,

(*) Deze grafsteen werd in 1829, nadat hij reeds voor lang in vergetelheid geraakt was, op nieuw ontdekt en het was eerst in 1845, dat aan het graf de noodige herstellingen gedaan werden. Zie *Notes d'un amateur sur quelques tabl. du musée de peint. de Brux.* enz. (*Messager des Sciences hist. Année* 1852).

(†) *Notice sur* JACQ. JORDAENS. (*Messager* a. b.).

(§) Wij geven dit opschrift zoo als het in de XVIIIde eeuw, door wijlen den Heer J. B. VAN DER STRAELEN is afgeschreven. *Aant.* van den Heer GÉNARD.

waarvan het titelblad is weggescheurd, vol platen en boven aan de bladen leest men: *Zeden der wilden van Amerika*. Uit den inhoud blijkt, dat het uit het *Fransch* is vertaald, dat de schrijver een zendeling en Jezuït was en het na 1723 geschreven heeft.

Tot bevestiging dat *Amerika* bij de *Ouden* bekend is geweest, geeft hij in het 1e boek, bl. 15—17, als schrijvers daarover op: DIODORUS SICULUS (*lib.* 5 *bibl.* p. 208) en PAUSANIAS (*in Atticis*, p. 21).

De Vreemdeling over Nederland. In *The Literary Gazette for* 1834, p. 431, komt het volgende stuk voor, uit een werk, betiteld: »*Italy, with sketches of Spain and Portugal. By the Author of Vathek*." 2 vol. 8°. »*London*, 1834. BENTLEY." Men zou het niet ligt daar verwacht hebben. De reisindruk in *Holland* is van 1780.

»Elke bloem, die de rijke zich kan aanschaffen, verspreidt haren geur aan de eene zijde; terwijl elke stank, dien eene gracht kan uitwasemen, de lucht aan de andere zijde verpest. Deze luije plassen trotseren de gansche magt der vereenigde Provinciën, en behouden de vrijheid om te stinken, in spijt van iedere poging, om hunne vuilheid meester te worden. Maar welligt ben ik te gewaagd in mijne bewering; want ik heb geen gezag om éénige pogingen, welke dan ook, te vermelden, tot zuivering van deze schadelijke poelen. Wie weet, misschien vindt hun reuk groote sympathie bij een Hollandsch gestel. Men zou haast tot deze onderstelling overhellen, van wege de talrijke eetzalen en tuinhuizen (*pleasure houses*), die onmiddelijk boven de wateroppervlakte heênhangen, en met het opzet zoo schijnen ingerigt te wezen, om het genot van die modderpoelen te smaken. Waren de kikvorschen niet uitgesloten uit de regering van hun land (en ik kan het niet anders dan een weinig hard vinden, dat zij het zijn), men zoude zich over deze verkiezing niet verwonderen. Zulke burgemeesters mogten hunne koepels op zulke standen oprigten! Maar, alles wel beschouwd, bevreemdt mij de vischaardige ligging dier koepels niet al te zeer, nademaal een zeer geringwegend gezag mij zou kunnen overtuigen, dat er een tijd was geweest, toen *Holland* gansch en al water was, en de voorzaten der tegenwoordige bewoners visch. Eene zekere oesterachtigheid van oog, en kwabberigheid van uitzigt, zijn bijna genoegzame bewijzen voor deze waterige afkomst, en eilieve, zeg mij toch, om wat reden zijn zulke flapbroeken als die, waarmede zich de Hollanders belasten, anders uitgedacht, dan om een' zwabberenden staart op te binden, en dus de wanstaltigheid van een dolphijnaardig uiteinde te bedekken?"

J. H. VAN LENNEP.

Hoe men op zijn Arabisch koffij zet. In een klein kagcheltje brandde een helder houtskolenvuur. Eerst nam zij (KAMALIA), voor vier personen, vier handen vol van de kleine, ligte mokkaboon, die een weinig grooter is dan gerst. Deze had men zorgvuldig uitgezocht en schoongemaakt. Zij deed ze in een ijzeren pan, waarin de boonen, met bewonderenswaardigen spoed en handigheid, zóólang werden gebrand, tot dat hare kleur een weinig donkerder was geworden, maar het vocht er niet was uitgedampt. De al te sterk gebrande werden uitgeschoten, en de rest, nog zeer heet, in een groot houten mortier gedaan, waarin zij terstond door eene andere vrouw werden fijn gestampt. Hierop ziftte KAMALIA het gruis door een kemelshairen kleed, en haalde het nog eens over door eene fijnere stoffaadje. Ondertusschen stond een koffijkan, die vier afgemetene kopjes water inhield, te koken. Deze werd van het vuur genomen, een kopje water daaruit geschonken, en drie kopjes van het poeder, nadat zij zich van de vereischte fijnheid daarvan tusschen vinger en duim had overtuigd, er ingegoten, onder het roeren met een' kaneelstok. Toen de koffij, weder op het vuur gezet, over zou gaan koken, werd zij er afgenomen, de bodem van den pot tegen de warmplaat aangeklopt, en deze weêr op de kolen geplaatst. Dit werd vijf of zes malen herhaald. Ik heb nog vergeten te zeggen, dat zij er een zeer klein stukje foelie bij deed, niet genoeg om den smaak daarvan merkbaar te doen zijn, en dat de koffijkan van blik (tin) moet wezen, en zonder deksel, of er kan zich geen dikke schuim op de oppervlakte vormen, zoo als behoort. Nadat de kan voor de laatste maal van het vuur genomen was, werd het uitgeschonkene kopje water er weder ingegoten. De koffij werd zonder schudden binnengebragt, en terstond in de kopjes geschonken, waarin zij haar dik schuim op de oppervlakte behield. — Uit de *Adventures of a Younger Son*, in *the Literary Gazette for* 1832, p. 125. J. H. VAN LENNEP.

Middel tegen de dorst in heet weêr. Ter voorkoming van dorst in heet weêr — zegt Kolonel SHAW — is niets beter, dan het gebruik van eene groote hoeveelheid versche boter bij uw brood aan het ontbijt. Vermijd het drinken van water, zooals gij vergif doen zoudt; in het kort, drink zoo weinig mogelijk, en geef niet toe aan het eerste gevoel van dorst. — *Personal Memoirs and Correspondence of Colonel* CHARLES SHAW, *K. C. T. S., &c. Comprising a Narrative of the War in Portugal and Spain, from its Commencement in* 1831, *to the Dissolution of the British Legion in* 1837, 2 vol. 8°. London 1837. COLBURN. Beoordeeld in *The Literary Gazette for* 1837, pp. 427—429.

Anagrammen (vgl. *Bijbl.* 1853, bl. xxviii, lxxxix; 1854, bl. xix). Op den grooten vriend van ALBERT DURER, den Neurenbergschen Raadsheer WILIBALD PIRCKHEIMER, vind ik de volgende anagrammen in BIL. PIRCKHEIMERI *Opera ed. Goldasto*, Francof. 1610, fol. WILIBALDUS PIRCHAEIMERUS S(enator).=*Hic vir semper laudabilis usu*, en WILIBALDUS PIRCHEIMERUS = *I, I! pulcherrime laudibus.*

J. C. D.

Bilderdijk. Bibliographische bijzonderheden (vgl. VII. bl. 163). *De derde October* (vgl. KLINKERTS *Lijst*, bl. 11). Van dit gedicht bestaat een druk, waarin het eerste en de twee laatste coupletten weggelaten zijn. De tweede druk is van 1833. — VIRGILIUS *tweede herderszang* (KLINKERT, bl. 14). Deze parodie komt voor in den *Leydschen Studenten-Almanak* voor 1842, en werd aan de Redactie afgestaan door Prof. H. W. TYDEMAN.

J. C. D.

Spreekwoorden. Er is nog een brief voorhanden, die CORNELIS MEESZ. VAN HOUT (*) uit *Leyden*, aan zijnen kleinzoon JAN JANSZ. ORLERS (†) (toen te *Amsterdam* den boekhandel leerende) in 1594 schreef, waarin het volgende voorkomt:

»Cousijn..... ic versta dat gi van u meester gaerne zout scheiden, om buten 's lands wat te bezoucken, dwelc mi gantsch ongeraden dunct, zo ic verhoore om de troubelente tijt; dan ic rade ende gebiedt niet min, dat gi blijft, want volgende d'oude bisprake,

Wie blijft
Die beclijft.

Item: De wijse man leerde zijnen zoone, waer hi wel was, dat hi daer zou blijven; neemt al dit ende dese oude verskens ter harten.

»Wie verre loopt" en »luttel coopt."
»Is de weg lang" »berouwt hem de weergang."

Exempleert ooc aen uwe L. zal^r. vader, die *wilde altijt op een ander gras*, en quam *nergens wel te pas.*

Verder is mij ter ooren gewaeit dat gi vryet; zie wel toe, bidt God met vurige harten; spiegelt aen u broeder, enz.

»De verstandigen is haest genouch gepredict."
»Als de oude hond bast, zal men uit zien."

Ic hebbe uwe sonnet gezien; 't behaecht mi redelic wel; dan gi schrijft mi te wilt ende te woest; het tafelspeeltgen dat ik u mede gaf, ist int nette gestelt of niet, zende mi over; ic zal t u wel weder behandigen; schrijf voor devys:

Weest rechte ORDLAERS (volgens *Matth.* 7: vs. 1, 2. *Lucas* 37. *Rom.* 2: vs. 1. 1 *Cor.* 4: vs. 5. ..ELSEVIER.

(*) Hij huwde in 1537 met GRIETJE JASPERSdr. ANUIJS, en stierf den 13den Februarij 1595.

(†) Hij werd in 1570 geboren uit JAN ORLERS en BARBARA CORNELISdr. VAN HOUT. Hij heeft uitgegeven de *Beschrijving van Leyden* in 1641. In 1596 huwde hij te *Delft* GEERTRUIDA ANDRIESdr.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 165, 262, 322). De volgende titel behoort zeker ook wel tot de curiosa:

»*Zeebrandt om te verdryven alle archlistighe zeemonsters, die de onnoosele visschen uyt het Net* PETRI *weeten te rooven, om in het Noorderbraek van de Helsche-Kolcken te sleypen. Door* ARNOUT VAN GELUWE, *ongestudeert Vlaemsch-boer, gheboortig tot Hardoeije.* Antwerpen 1663, in 4°."

Van denzelfden VAN GELUWE vond ik nog vermeld: »*Ontleding van drie Gereformeerde Martelaars-Boeken.*"

De bovenstaande werken werden, indien ik mij niet vergis, in December 1833 in openbare veiling verkocht bij J. J. BURGMEIJER, in de Kalverstraat over het Klooster te *Amsterdam.* C. &. A.

Zonderlinge titels van boeken. 1. W. HUNTINGTON, *God, de Kassier van de armen of de Geloofsbank. Uit het Engelsch vertaald door* H. J. BUDDING.

2. IMMANUËLS *ondertrouw of eene ontdekking hoe het zich toedraagt in en na de ondertrouw van dat wonderlijk, groot en gewenscht Huwelijk, tusschen den allerheerlijksten, schoonsten en gezegendsten Koning* IMMANUËL *en de allerschuldigste, mismaaktste, verachtste en overspeligste onder de Wijven, vervat in vijf brieven, door iemand die liever wenschte nooit geboren dan aldus nooit ondertrouwd te zijn.*

Ik verzoek aan de Redactie van den NAVORSCHER, dat zij 't bovenstaande opneme onder de rubriek *Aanteekeningen*, en, opdat een later levend geslacht, dat in Anno 2058 (b. v.) dit nommer van ons Tijdschrift zal doorbladeren, niet moge meenen, dat deze boektitels gevoerd worden door geschriften uit de XVIde of XVIIde eeuw, voeg ik er bij, dat ze aldus letterlijk staan boven een paar werkjes, in 't jaar 1857 te '*s Gravenhage* uitgegeven, door J. VAN GOLVERDINGE, en door ZEd. geannonceerd in de *Haarl. Courant* van den 26sten Augustus jl., in 't *Vervolg.* D. O.

Hendrik Woutelaar (vgl. VII. bl. 199). Deze behoorde tot de *Hattemisten.* Hij had in 1731 te *Amsterdam* vrij wat aanhang gemaakt, maar werd toen ook om die reden door den Magistraat gebannen, en is als zoodanig vermeld bij YPEY, *Geschiedenis van de Christel. Kerk in de XVIIIde eeuw*, dl. VII. bl. 295. Uit het medegedeelde in de *Boekzaal* 1741, blijkt nog niet dat hij oogluikend is teruggekeerd, dewijl door zijne uitbanning uit *Holland*, toen ongetwijfeld de *Provincie*

zal moeten worden verstaan, buiten welke de plaats van zijn overlijden gelegen was.
V. D. N.

Cornelis Florisz. Schuyt, Organist te Leyden (vgl. VII. bl. 325). De Heer DODT van *Flensburg* heeft het volgende medegedeeld uit de *Stads Thesauriers Rekeninghe van Leyden*, 1568, 1569, onder de *uitgaven:*

»Item bet. mrs. FLORIS CORNELISZ. SCHUYT, ULRYCK, WILHEM ende JOHAN CORNELISZOnen, stadts speelluyden mitter schuyftrompetten ende schalmeyen, over heurl. wedden van een jaer XL £." Zie *Archief voor Kerkel. en Wereldsche Geschiedenis van Utrecht*, dl. II. bl. 320.
V. D. N.

»*Patroon*" *van Rensselaer*. Men vindt in *Albany* een zonderling overblijfsel van het feudale stelsel, welligt het eenigste, dat in de *Vereenigde Staten* heeft wortel gevat. Een Heer, bij name VAN RENSSELAER, is opperste of, zoo als men het noemt, *Patroon* [wij zouden *Landheer* zeggen] van de stad en een groot deel van het omliggende land. Zijn gebied strekt zich uit over eene oppervlakte van omstreeks zestig mijlen, insluitende twee graafschappen en eene bevolking van zestig of zeventig duizend zielen, waarvan vijf duizend zijne pachters zijn. Het gerucht wil, dat hij zeven millioen dollars [*f* 16,500,000] bezit; d. i. meer dan anderhalf millioen pond sterling. Men zegt, dat hij hier een grooten politieken invloed heeft, zeer gelijk aan dien van de groote landbezitters in *Engeland*, en, al bemoeit hij zich ook op het oogenblik niet met staatszaken, hij kan, zoo hij wil, over een groot aantal stemmen beschikken. Des »Patroons" verblijf heeft eene aangename ligging een weinig ten noorden van de stad [*Travels trough part of the United States and Canada*, *in* 1818 *and* 1819. *By* JOHN M. DUNCAN, *A. B.* 2 vols. 12°. WARDLAW en CUNNINGHAME, *Glasgow*; OLIVER & BOYD, *Edinburgh*; HURST & C°. *London*]. *Literary Gazette for* 1823, p. 758, 759.

Hoeden. Toen de hoeden 't eerst in gebruik kwamen, werden zij onder de kin met een koord of band vastgebonden, gelijk thans de ruiterij met hare mutsen doet. De eerste hoeden waren *baretten* genaamd (platte mutsen), waarvan reeds melding gemaakt wordt in 't jaar 1170. Zij waren zwart, liepen spits toe in de gedaante eener piramide en lagen digt op het hoofd. — Den rooden Kardinaalshoed bragt Paus INNOCENTIUS IV in het jaar 1244 in gebruik. Men kan niet met zekerheid zeggen, wanneer de hoeden van vilt zijn uitgevonden, echter waren er reeds in het jaar 1360 in *Neurenberg* hoedemakers. In *Frankrijk* werd de eerste vilten hoed gedragen door KAREL VII, die van 't jaar 1422 tot 1461 regeerde, bij zijnen intogt in *Rouaan*. In dien tijd beschouwde men de hoeden als zulk eene ijdelheid, dat zelfs een Aartsbisschop van *Parijs* aan zijne onderhoorige geestelijken beval, zich van de Mis te onthouden, wanneer een hunner met een' hoed in de kerk kwam. —In de 16de eeuw kwamen de zwarte hoeden in gebruik, ook droeg men toen reeds kastoren hoeden, want in 't jaar 1509 verontschuldigde zich de regering van *Worms* bij die van *Frankfort*, dat zij de kastoren hoeden (welke zij jaarlijks gewoon was te zenden) niet had kunnen magtig worden.
PR.

De vraag naar de echtheid van Ossian. In het Octobernummer dezes jaars van den *Gids*, heeft Prof. KIEHL met twee autoriteiten, één argument en ééne magtspreuk, het vonnis van valschheid over OSSIANS gedichten uitgesproken. Zonder het voor den dichter of voor zijn' introducteur M'PHERSON op te nemen, moet ik toch uit dat vonnis opmaken, dat Z.H.Gel. ten aanzien van dat onderwerp volstrekt niet op de hoogte van de zaak is. Eene kleine bijdrage tot het onderzoek nopens dit punt, bevat het Engelsche Tijdschrift *the Athenaeum*, 1856, p. 962. Misschien zal de korte mededeeling daarvan ook in *Nederland* wel eenig belang wekken.

In de jaarlijksche vergadering van het archeologisch instituut te *Edinburgh*, las Lord NEADES eene verhandeling voor, over *the Ossianic controversy*. Hij vestigde daarbij bijzonder de aandacht op een Gaelisch of Schotsch handschrift, afkomstig van Mr. JAMES M' GREGOR, Deken van *Lismore* en in de eerste helft der zestiende eeuw geschreven. Dit werk bevat, behalve een aantal Iersche en Gaelische gedichten van bekende auteurs, zoo als O'DALY en M'KERRICH, ook verscheidene die aan OSSIAN worden toegeschreven, waaruit dus blijkt, dat er lang vóór M'PHERSON een bard van dien naam in *Schotland* bekend was. In sommige dezer stukken wordt de dichter zelf sprekende ingevoerd en zelfs in redewisseling met den H. PATRICIUS (S. PATRICK); in andere komen de bekende Ossiansche helden voor; »In the fragments contained in the MS. (zegt Lord NEADES), we have unquestionably the names which appear in MACPHERSON's publication. —FINGAL, GAUL the son of MORNI, OSCAR the son of OSSIAN, GARVE the son of STARAO, the Danes, CUCHULLIN, etc. Without doubt, if MACPHERSON's OSSIAN be an imposture, he has made use of persons and names familiar for centuries to every native Highlander." — Na dit verder uiteengezet te hebben, komt hij o. a. tot het besluit, dat de gedichten door M'PHERSON in het licht gegeven, hetzij in het Engelsch of Gaelisch, als zoodanig niet echt zijn en geen ge-

zag kunnen hebben: »being partly fictitious, but partly at the same time and to a considerable extent, copies or adaptations of Ossianic poetry current in the Highlands, and which also, for the most part, are well known in Ireland, and are preserved there in ancient manuscripts." Waarna hij dan den Ierschen oorsprong dezer zangen tracht te betoogen, met bijvoeging van Gaelische bestanddeelen. Men ziet, dat hierdoor het onderzoek wel een stap vooruitgegaan, maar de zaak daarom evenwel nog lang niet in staat van wijzen is. Er zijn toch vier vragen te beantwoorden, die men niet genoeg uiteenhoudt, te weten: 1°. Was er van ouds in *Ierland* of *Schotland* een bard OSSIAN bekend, en laat zich dit uit oude oorkonden bewijzen? 2°. Bestaan er oude liederen onder zijnen naam en hoe ver kan men die nasporen? 3°. Zijn de gedichten, door MACPHERSON uitgegeven, geheel of ten deele identisch daarmede? 4°. Heeft MACPHERSON het overige zelf verdicht? Die vragen zijn noch door TALVJ, zoo als Prof. KIEHL gelooft, noch door MACAULAY voldoende beantwoord en kunnen het ook nog niet zijn; doch de oplossing zal men nog eer van eenen inlander dan van eenen vreemdeling mogen verwachten. Een grondig onderzoek naar de taal en den versbouw van den Gaelischen tekst en vergelijking met andere oude stukken, die in den jongsten tijd ontdekt zijn en eene toetsing aan de taalregelen door ZEUSS en anderen vastgesteld is hier onmisbaar. In de verzameling, door D. en A. STEWART uitgegeven onder den titel: *A choice collection of the works of the Highland bards, collected in the Highlands and isles*, waarschijnlijk meest uit mondelinge mededeeling, treft men insgelijks een gedicht van OSSIAN, de *Oithona* in het Gaelisch aan, dat met M'PHERSONS tekst vrij naauwkeurig overeenkomt, en waarvan de echtheid insgelijks nog bewezen moet worden; evenzoo is een naauwgezet onderzoek der Iersche handschriften noodig. Het besluit is dus, dat het proces nog steeds hangende is, en hoewel er gewigtige bezwaren tegen MACPHERSON bestaan, men best doet vooreerst zijn oordeel op te schorten, totdat de zaak vollediger en onpartijdiger onderzocht is.

C. B.

Vermeerdering der waarde van het grove geld 1489—1620. Eene belangrijke bijdrage tot de juiste kennis dier vermeerdering vond ik dezer dagen bij P. J. TWISK, *Chronijk van den ondergangh der Tyrannen*, dl. II. bl. 1824. »Hoewel de gelden," zoo schrijft hij, »hoewel de gelden, te weten goud en zilver, na het ontdekken van de *Indiën*, door gansch *Europa*, als ook bijzonder alhier in *Holland*, zeer vermenigvuldigd zijn, waardoor een edelmans rijkdom van oude tijden nu een boerenrijkdom is, en een landsheeren vermogen nu een koopmans rijkdom, zoo zijn nogtans de gelden in 130 of 131 jaren, van tijd tot tijd, zoo opgeloopen, dat ik den lezer alhier tot verwondering en vermaken, uit eenige valuaties, van den jare 1489 tot dezen tegenwoordigen tijd, anno 1620, het verschil en de opklimming wil laten zien.

	1489.	1520.	1552.	1586.	1607.	1620.	
Rozenobel	66.	85.	96.	146.	169.	180	st.
Hen. Nobel	50.	75.	84.	128.	148.	160	"
Angelot	37.	57.	63.	100.	100.	113	"
Goud. Leeuw	30.	44.	48.	74.	86.	92	"
Fr. Zonnckr.	24.	36.	40.	65.	70.	76	"
Andr. Guld.	20.	29.	32.	49.	56.	59	"
Hong. Duk.	26.	39.	41.	44.	76.	82	"
Duits. goudg.	18.	28.	31.	48.	55.	58	"
Goud. Reaal		60.	66.	100.	115.	122	"
Carolusguld.		20.	21.	33.	42.		"

De oorzaken van de opklimming der gelden wordt ten eerste den oorloge veel toegeschreven, waardoor het somtijds op de eene plaats meer gebrek maakt dan op de andere, en dan gaarne zoo weder willen uitgeven. Ten tweede, helpt het daar ook zeer toe, dat hier zoo velerlei munten van verscheidene en bijna schier van allerlei landen zijn, die dikmaals opgezocht worden, tot gerijf van den reizenden man, en om te verzenden, en zoo tot hooger prijs aangenomen worden. Doch voor de derde streng mogen wij wel zetten de kloekheid, vergezelschapt met begeerlijkheid (gierigheid moet ik niet zeggen), waardoor de gelden zoo weinig stil staan: want elk wil ze gaarne wat hooger uitstoppen, om een penningske daar uit te kwinten, waardoor de gelden al opklimmen, zoodat de steden en Staten-Generaal, met al hun regt en plakkaten, de gelden naauwelijks in goede orde kunnen houden. Hiermede zijn de Oostersche steden, die daar weinig gebrek bij plegen te hebben, althans tegenwoordig zoo mede geplaagd, dat de neringen, bijzonder te *Lubek* en *Hamburg*, schier moeten stilstaan, en kunnen met malkander om de ligtheid van 't geld niet wel te regt raken, en dat door oorzaak (zoo ik onderrigt ben) omdat de landsheeren hun munt verpachtten, waaruit dat zij, als ook de munters, veel profijt zoeken te trekken, en dan de loopende of kleine gelden van geringer stof maken, zoodat voor 5 of 6 jaar een rijksdaalder plagt te doen twee mark en een schelling Luyks, en doen nu tegenwoordig drie mark en zes schelling Luyks. Te *Dantzig* scheelt het meer dan de helft: want in mijne jeugd, toen wij op *Dantzig* voeren, en nog lange jaren daarna deden de rijksdaalders vijf en dertig gros, en doen nu vijf en zeventig gros, en zoo de goudgulden naar advenant. Eene merkelijke verandering in 's werelds zaken!"

CONSTANTER.

VRAGEN.

73. — *Engelsche en Fransche vertaling van Uytenbogaerts geschrift: Tractaet van 't ampt ende authoriteyt eener hoogher christelicker overheydt in kerckelicke saecken* (vgl. *Bibl. van pamfl. en trakt.*, bl. 111, N°. 873 en 874). Omtrent dit boek wordt in UYTENBOGAERTS *Kerckelicke Historie* (bl. 505, uitg. 1647) gelezen: »Seecker bisschop in Engelant, van dit tractaet gehoort hebbende, dede het oversetten in Engelsch, verthoonde het den Koninck JACOBO, die 't prees." Wie was die bisschop? Heeft die Engelsche overzetting het licht gezien? Zoo ja, dan verzoek ik eene juiste en volledige opgave van den titel. Mogt iemand haar in eigendom bezitten, hij zal mij zeer verpligten met mij het boek voor korten tijd te leen te geven. Ook is het bekend, dat FRANÇOIS VAN AERSSEN, de toenmalige Nederlandsche gezant aan het Fransche hof, bij den schrijver zelven op de bezorging eener Fransche overzetting heeft aangedrongen (*Epp. eccl. et theol.* ed. 1704, p. 245 et 246). Is die Fransche overzetting nog tot stand gekomen?

H. C. ROGGE.

74. — *Johan von Werth, Keizerlijk-Generaal der Kavallerie, geboren in* 1590, *gestorven den* 12*den September* 1652. De ouders van dezen Generaal der kavallerie waren JOHAN VON WERTH en ELISABETH VON STREITHAGEN, welk laatste geslacht te *Büttgen* (Kreits *Neuss*) te huis behoorde. Onzeker is het of JOHAN VON WERTH ook in die streken is geboren; zeker is het, dat hij te *Büttgen* en *Bonn* is opgevoed. Hij werd door Keizer FERDINAND II den 4den April 1635 in den *Vrijheeren*-stand verheven. In het diploma, daarvan afgegeven, nog in originali voorhanden en afgedrukt in de *Historische Genealogische Nachrichten über die Reichsfreiherrliche familie* RAITZ VON FRENTZ ZU SCHLENDENHAN; *aus authentischer Quellen gesammelt* (*Schlenderhan* (bij *Keulen*) *im Mai* 1857. *Im Selbstverlag des Herausgebers*) S. 37, leest men het volgende, dat ons naar aanleiding van een mondeling en schriftelijk verzoek van Freiherrn RAITZ VON FRENTZ-SCHLENDENHAN aanleiding geeft, de hulp der lezers van den NAVORSCHER in te roepen. »Und wir dann auch gnediglich angesehen wahrgenommen und betrachtet, dasz alt Adelich Rittermeszige Geschlecht und Herkommen Unsers und desz Reichs lieben getreuen »JOHAN DE WERDT," *indeme seinen Vorfahren Ir Stammhaus von den Staaden in Hollandt eingenommen*, sie auch wegen der gegen ausz und dem Hochlöblichen Haus Osstenreich erzaigter Treu und bestendigkeit, und zu unserer allein Seeligmachenden Religion des Catholischen glaubens erwisener Eyfer und inbrünstigkait halber, *von Ihren in Vrieszlandt gelegener Hausz und Heimschaften* gewaldthättiger weisz vertrieben worden." u. s. w.

De schrijver van de bovengemelde *Nachrichten* had daarin, S. 34, opgeteekend: »Das adlige Geslecht VON WERTH stammt ursprünglich aus *Ost-Friesland* her," doch in het exemplaar daarvan, mij toegezonden, is zeker naar aanleiding van de boven uit het Diploma van 1635 medegedeelde, het woord *Ost* doorgehaald. Te vergeefs hebben wij echter in *Friesland* naar sporen van een adellijk geslacht VAN WEERDT of VAN WEERT gezocht. Vrage: behoort het in *Oost-Friesland*, of in *Holland*, of in *Noord-Braband* te huis?

Ter opheldering en aanduiding strekke nog, dat de Keizerlijke Kavallerie-Generaal JOHAN VAN WERTH drie malen gehuwd is geweest, eerst (zie *Nachrichten*, S. 43) met Fräulein GERTRUD VON GENTH ZU COENEN, bij welke hij eene dochter had, LAMBERTINE IMGARDIS (in 1647 met WINAND HIERONYMUS RAITZ VON FRENTZ, Stammherr zu *Schlenderhan*, gehuwd), daarna met eene Gravin VON SPAVER, en eindelijk in 1648 met de Gravin SUSANNA MARIA VON KUFFSTEIN. Men zie over hem: *Heldenbilder aus dem* 30 *jahrigen Kriege von* FR. BINDER, 2tes Bandchen, JEAN DE WERTH *der Reitergeneral*, *Schaffhausen* 1856.

J. D.
L.

75. — *Opvordering van een lijk.* Kan eene Joodsche gemeente het lijk opvorderen van iemand, die ten gevolge van doorhaling op het bevolkingsregister geneutraliseerd is en aldus ipso jure ophoudt Jood te zijn?

M. KEIJZER.

76. — *Maleische en Javaansche letterkunde.* Weet eenig beoefenaar dezer talen ook, of er reeds eene geschiedenis van de letterkunde dier volken in het licht gegeven is? Onze voorouders, ten tijde der Compagnie Zaliger, bemoeiden er zich waarschijnlijk niet veel mede. De beoefening der taal was hun alleen een middel om te beter handel te drijven, maar na de oprigting eener akademie voor Indische land-, taal- en volkenkennis en van verschillende geleerde genootschappen tot hetzelfde doel, mag men zonder onbescheidenheid die vraag doen. Indien zoodanig werk niet bestaat, vraag ik: welke zijn de oudste geschriften in die talen, en vooral: heeft men oude inlandsche kronijken van eenige historische waarde, ten aanzien van *Java* en andere eilanden vóór de invoering van het Mohammedanisme, of althans vóór de vestiging der Europeanen? Nog eene andere vraag. Onze zendelingen vertalen den bijbel in verschillende bijna onbekende talen van den Archipel. Zijn zij daartoe in het bezit van spraakkunsten en woordenboeken, 't zij door hen zelven, hetzij door anderen vervaardigd, of

niet, b. v. van het Alfoersch, Battasch, Balineesch, Papoesch enz.; zoo ja, waarom worden die dan niet uitgegeven, even als in *Engeland* geschiedt; zoo neen, moet dan hunne vertaling niet zeer gebrekkig en onjuist zijn en de taal voor het vervolg bederven? de bijbelvertaling toch wordt overal eene soort van standaard. Wat doen overigens de zendelingen voor de studie dier vreemde talen? Verzamelen zij ook de bestaande geschriften of volksliederen, en deelen zij die mede aan het Bataviaasch genootschap, om de kennis daarvan te verspreiden? Ik vrees, dat er in dat opzigt weinig op hen te roemen is, en dat zij daarin gelijk staan met onze Apostelen der achtste en negende eeuw, die de oude nationale literatuur met tak en wortel uitgeroeid hebben, wat de nakomeling thans te laat bejammert. Maar was dit in zendelingen der negende eeuw te verschoonen, in die der negentiende zou het onverschoonbaar zijn.

Weet iemand op deze vragen ook eenig voldoend bescheid te geven? (*)

P. Q. R.

---

77. — *Amsterdamsche dialecten.* Men kan eigenlijk van geen Amsterdamsch dialect spreken, want aan den eenen hoek der stad wordt anders gesproken, dan aan den anderen. Men onderscheidt gewoonlijk drie, het Haarlemmerdijksch, het Jordaansch en het Kattenburgsch. Wie kan mij het eigenaardige van elke dier drie dialecten opgeven?

EEN AMSTERDAMMER.

---

78. — *Petten.* Sedert wanneer zijn de petten in gebruik? Waaraan ontleenen zij hunnen naam? En waardoor onderscheidt een pet zich van eene muts? N. N.

---

79. — *Emanuel, Prins van Portugal.* Wie was de moeder van EMANUEL, Prins van *Portugal*, den echtgenoot van Prinses EMILIA VAN NASSAU? Wanneer stierf hij? HUBNER geeft in zijne *Geslacht-Rekenkundige Tafelen* (N°. 45) het jaar 1638 op. Maar hoe kan EMILIA VAN NASSAU dan in 1626 weduwe worden genoemd? Zie NAV. VIII. bl. 20. +

---

80. — *Reis van Jacob Roggeveen* 1721—1722. Wie is de schrijver van de *Tweejarige Reyze rondom de wereld, ter nader ontdekkinge der onbekende Zuydlanden, met drie schepen, in het jaar* 1721; *ondernomen door last van de Nederl. West-Ind. Maatschappij*" enz. Te *Dordrecht* gedrukt bij JOANNES VAN BRAAM, Boekverkooper, 1728, en dat geheel en al afwijkt van het verhaal dezer reis, voorkomende in *a General History and Collection of Voyages and travels* etc. *By* ROBERT KERR, *Edinburgh*, 1814, Vol. XI, welk laatste is opgemaakt uit een origineel journaal, geschreven »through the Gentleman, who commanded the Land-forces on board the commodore (BEHRENS) and whose name i am not at liberty to mention; neither that of another Gentleman who was engaged in the voyage."

LABORANTER.

---

81. — *De Sassenkamp bij Beek.* Een weiland van dien naam, zag ik ten openbaren verkoop aangekondigd in de *Haarlemsche Courant* van 21 December 1857. Is er aan dit weiland ook eene legende verbonden, en zijn er, behalve *Sassenheim*, nog andere plaatsen in ons vaderland, die in haren naam, eene herinnering aan de Saksers schijnen om te dragen? J. H. VAN LENNEP.

82.—*Copij.* Waarom noemt men het *handschrift* van den schrijver, wiens werk ter drukkerij wordt gezonden, *copij*, daar het toch meestal het *origineel* is? C/4.

---

83. — *Bijnamen van grachten en straten te Amsterdam.* Men weet, dat verscheidene buurten, grachten en straten in den mond des volks andere namen hebben dan op de bordjes aan de hoekhuizen. Zoo spreekt men van den *Jordaan*, het *Fransche pad*, de *Braak*, den *Fluweelen burgwal*, de *Vinkebuurt*, de *Kommerbuurt*, enz. Ik wenschte nu wel eene volledige lijst te bezitten van de grachten, straten enz. van *Amsterdam*, die het volk met andere, dan de officiëele namen noemt, en dáárbij te weten waaraan die namen hunnen oorsprong te danken hebben. Van sommige, b. v. de *Buitenkant*, de *Trippenburgwal* en het *Kaaspleintje*, is dit of voor ieder duidelijk, of algemeen bekend. Met de meeste echter is dit het geval niet. Wie helpt mij teregt?

EEN AMSTERDAMMER.

---

84. — *Stamboek.* Onze voorouders noemden *Stamboek* wat wij nu *Album* noemen. Van waar die benaming? C/4.

85.—*Vroon.* Het geding tusschen de stad *Leyden* en den Staat der *Nederlanden* heeft het woord *Vroon* meermalen ter sprake gebragt. KILIAAN kan men op het woord naslaan en de aanteekeningen van Mr. G. VAN HASSELT daarop lezen, maar te vergeefs zal men naar den oorsprong zoeken. *Vroon* wordt als *belasting* aanduidende opgegeven; maar het woord komt ook voor in de beteekenis van *vrij van belasting*; en voor een object, dat aan den Souverein behoorende, vrij van belasting is. Soms wordt het ook wel in de beteekenis van *heer* gebruikt. Zoo zijn *vroondiensten* wel eens gelijk met *heeren-*

(*) BESTUURDERS plaatsen deze vraag geheel onveranderd, in de hoop dat verschillende antwoorden te duidelijker de verdiensten der afgevaardigden van ons *Bijbelgenootschap* aan den dag zullen brengen, welke ook hun niet onbekend zijn.

diensten. Gissingen leiden ons niet veel verder. Wie kan de ware oorspronkelijke beteekenis van het woord opgeven?

C/4.

86. — *Journaal van de onderneming tegen Tunis in* 1535. Op de Stads-Bibliotheek alhier bevindt zich een handschrift op papier in 4°. 93 ff., getiteld: *Commentaire ou diurnal de lexpedition de Thunes faicte par le tres auguste et tres victorieux Empereur* CHARLES *cinqiesme*, etc., net en duidelijk geschreven door eene hand van dien tijd, en in een oud lederen bandje met koperen slootjes gebonden. Ik weet niet van waar dit HS. afkomstig is, en durf niet hopen dit door den NAVORSCHER te zien opgehelderd. Maar ik zou gaarne weten, of er van die onderneming een dagverhaal in druk verschenen is, en waar dit te vinden zou zijn. Een antwoord hierop zou mij zeer verpligten. P. A. T.

87. — *Milkaton.* MONTANUS, *Beschrijving van America*, bl. 124, noemt onder de vruchten, uit *Holland* naar *Nieuw-Nederland* gevoerd, »appel, peer, queen, kers, pruim, aelbeezie, aprikoos, kruisdooren, mispel, *milkaton* en ajuin." Wat is milkaton? Als ook de kwee niet vermeld was, zou ik denken dat er *mala cotonea* (kwecappel of kweepeer) onder verstaan wordt. Moet ik nu denken aan *milleguetta*, eene vijgsoort, afgebeeld in M. DE LOBEL, *Stirpium Observatt.*, p. 616, en beschreven in zijne *Adversaria*, p. 445?

p. S. A.

88. — *Afstammelingen van Tjerk Hiddes de Vries.* Ik stel er belang in, de afstammelingen van dezen Admiraal te kennen, en heb daaromtrent nog weinig zekers kunnen te weten komen. Kan een der lezers van den NAVORSCHER mij ook behulpzaam zijn in mijn onderzoek?

89. — *Een edelman die niet schrijven kan.* In den *Volks-Almanak* voor het jaar 1858, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, leest men op bl. 99: »dat in de elfde eeuw door de aanzienlijken roem werd gesteld in domheid, en dat in de openbare stukken van dien tijd *meermalen* wordt gelezen: *genoemde heeft verklaard niet te kunnen schrijven als zijnde een Edelman*," en de berigtgever voegt er bij: »*een treurig voorregt.*" — Ja, voorwaar, een *treurig voorregt.* Maar wij moeten toch doen opmerken, dat in die dagen de adel dat *treurig voorregt* met vrijen en onvrijen, met lijfeigenen en boeren deelden. In die eeuw was de schrijfkunst bijna uitsluitend het eigendom van de geestelijkheid en van de monniken. Ja, deze laatsten konden meermalen evenmin als de boer, als de vrije, als de edelman schrijven. Maar wij twijfelen, of de adel het zich wel ooit *als een voorregt* heeft toegerekend, niet te kunnen schrijven; en ons kwam nooit een stuk uit de XIde eeuw onder de oogen, waarin de woorden: »*heeft verklaard niet te kunnen schrijven als zijnde een Edelman* (*quia est nobilis*)" voorkomen. Wie kan ons een stuk van die eeuw met die woorden aanwijzen? In het Nederlandsch, en dus met het woord *zijnde*, zeker wel niemand. Niet vóór het midden der XIIIde eeuw toch werd die taal in openbare stukken gebruikt.

EEN VRIEND VAN WAARHEID.

90. — *P. Wittewrongel.* PETRUS WITTEWRONGEL, Predikant te *Amsterdam*, door VONDEL zoo geroskamd, heeft, volgens DE LA RUE, *Gelett. Zeeland*, 2de druk, bl. 189, op den 15den December 1657 het Diakenweeshuis, toen nieuw gebouwd, ingewijd met een treffelijk *vertoog* en andere plegtigheden, naar eisch van zaken en tijd, gelijk men omstandiger in D. WILLINKS *Amstellandsche Arcadia*, I. 20, enz. lezen kan. Is dat vertoog ook in 't licht verschenen? J. C. K.

91. — *Hercules Macusanus.* In 1514 werd te *Westkapelle* een steen gevonden met het volgende opschrift:

ACSVSA
NO. HERCVLI.
SACRV. FLAVS.
VIHTIRMATIS FIL.
S MMVS MAGISTRA
IVITATIS BATAVOR
V. S. L. M.

(VAN WIJN, *Avondst.*, bl. 196.)

Het zou een steen zijn, aan HERCULES MACUSANUS toegewijd door FLAVIUS VIHTIRMAT, eenen Batavier. Onze schrijvers, die van dezen steen spreken (WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. I. bl. 24. VAN WIJN, t. a. p. en *Nalez. op* WAGENAAR, bl. 3—7. ENGELBERTS, *Aloude Staat*, dl. IV. bl. 197), schijnen hem alleen te kennen uit berigten van vroegere schrijvers. CANNEGIETER en VAN WIJN hebben hun best gedaan om uit te vinden waar hij zich bevond, maar vergeefs. De laatste vindt wel den titel van *summus magistratus civitatis Batavorum* vreemd, hij vertaalt dien: *opperste overheid, hoogste of eerste magistraatspersoon van het volk of 't Gemeenebest der Batavieren*, ofschoon hij niet regt begrijpt wat hij er van maken moet, maar hij denkt toch aan geen bedrog. Tegenwoordig schijnen de oudheidkundigen er anders over te denken en te meenen, dat zulk een steen uit den tijd der Batavieren niet afkomstig zijn kan, dat derhalve de steen nooit bestaan heeft, of heeft hij ooit bestaan, een fabrikaat van latere eeuwen is.

Op welke gronden rust die meening, en wat beteekent de bijnaam MACUSANUS, die niet alleen op dezen steen, maar ook op eene munt van Keizer POSTHUMUS aan HERCULES gegeven wordt?

---

92. — *Hever.* Bij het opslaan van turf te *Amsterdam* gebruikt men een *hever.* Wat wordt daardoor aangeduid?

---

93. — *Beestentaal.* Waar zijn te vinden de volgende regels van BILDERDIJK, en wie legt ze uit:

De *Vries* alleen (gelijk STEVIJN vermeldt,
Wanneer de kraai de winterkou voorspelt,
Verstaat *hem* nog, maar blijft in 't antwoord stikken.

Hem slaat op de beestentaal.

De aangehaalde regels zijn te vinden in de *Kamper Courant* van den 30sten Maart 1850 of 1851, in een stukje onder het opschrift: *Koekeloer of de* 1*ste April.* J. D.
L.

[BILDERDIJKS *Koekeloer* wordt gevonden in zijne *Nieuwe Uitspruitsels*, en de door J. D./L. aangehaalde plaats aldaar, bl. 152.]

---

94. — *Portret van Willem van Haren.* Achter een op koper geschilderd portret van WILLEM VAN HAREN, in zijnen mannelijken leeftijd vervaardigd, leest men het volgende, daarin gesneden:

Joncker WILLEM VAN HAREN, *Grietman over 't Bild & & & Geschildert* voor 21/6. 1. 11, 3. 18.
1747.

Is 21/6. 21 Junij 1747, zoo ja, welken naam duiden dan de overige, of anders al de cijfers aan? J. D.
L.

---

95. — *Olivier Goldsmith te Leyden.* In de *Revue des Deux Mondes* van 15 Dec. 1857, vindt men in het leven van OLIVIER GOLDSMITH, den schrijver van *The Vicar of Wakefield*, ook eenige bijzonderheden over zijn verblijf als student in de medicijnen te *Leyden.* Is daarvan ook meer bekend, en leveren de *Alba* dienaangaande ook iets op?

J. D.
L.

---

96. — *Een portret van Menno Simons.* Ik bezit een portret van MENNO SIMONS, kl. folio. Hij is daar afgebeeld ten voeten uit, naar de linkerzijde ziende, met een boek in de linkerhand. Aan de linkerzijde eene tafel, door een kleed met franje bedekt, waarop een staand boek met sloten, een opengeslagen boek, eene tafelschel en een kandelaar met een klein endje kaars. Boven twee planken met boeken. Aan de regterzijde eene stoel met kussen. Boven een gordijn. Onderschrift:

MENNO SIMONIS, NATUS WITMARSUMI IN FRISIÂ
anno a Christo nato 1505.

Daaronder het volgende schimpdicht:

Ergone Mennonem artificis sic aere repostum
Bini Patrem Baptismatis
Mundus habet? quantum ingenium, qui sacra profanis
Templum moriae miscuit.

Een antwoord daarop staat er naast, te weten:

Die langh aan 't rotten is wil in geen print verrotten,
Neen; Menno kan, en moet met syne spotters spotten,
Zoo wonderlijcken bralt een wonderlycke leest,
Zoo sterrift nimmermeer een wyd vermaarde geest.

Onder de twee gedichten:

MENNO SIMONS, van *Witmarsen*, in *Vrieslandt*, geboren 't Jaer 1505.

Het portret schijnt veel overeenkomst te hebben met N°. 3548 van den Catal. van F. MULLER. Er is echter verschil. Daar b. v. houdt MENNO het boek in de regterhand.

Waarschijnlijk wordt dit portret bedoeld in het volgende bijschrift van OUDAAN (*Gedichten van* JOACH. OUDAAN, *noit voor dezen in 't licht gezien. Uitg. door* H. K. POOT, *Delf* 1724, kl. 8°. bl. 247).

»Op de afbeelding van MENNO SIMONS, gestelt ten verzoeke van iemand, die het zelve opschrift wilde brengen onder deszelfs staande beeltenis, in prent uitgaande, en waaronder eenige schimpregels te lezen zyn.

MENNO, Deo innocuos ut caetus condat inermis,
Tingit aquâ, tinctos sanguine deinde viros:
Hinc sincerus amor Pietatis constet, et ardor,
Sanguine russabis, purificatus aquâ.

Als MENNO, wapenloos, weerloozen Gode alom
Verzocht ten eigendom;
Doopt' hij met water, dien vervolgings hete gloed
Eerlange doopte in bloed:
Zoo blykt d'oprechte liefde en yver, om voortaan
Godvruchtig vast te staan;
Gereinigt door het bad des waters, en gegloeit
Van 't bloed, dat heerlyk bloeit."

Kent men ook den maker van het latijnsche schimpdicht, of weet men bij welke gelegenheid het gemaakt is, waarom men het onder dit portret geplaatst heeft en aan wie wij dit portret te danken hebben? Er staan geene namen op.

P. LEENDERTZ, WZ.

---

97. — *Geadeld na den dood.* Achter een werk in 8°., dat tot titel heeft: *Les Délices des Pays-Bas, contenant une description générale des XVII Provinces. Edition nouvelle, divisée en III volumes, etc. à Brusselle, chez* FRANCOIS FOPPENS, 1713, treft men eene lijst aan van personen, die in den *Adelstand* verheven zijn door de Koningen van *Spanje*, van den jare 1659—1710. Daar leest men, bl. 466: »L'an 1700, le 15 Juillet, annoblissement pour feu ANDRÉ VAN KERRENBROUCK, à *Brussele*, nonobstant qu'il est mort, à la requête de JEANNE MARIE VAN HOVE sa veuve, comme

aussi pour les enfans légitimes de son dit Mari, & leur postérité."

Zijn er meer voorbeelden van?

S. v. W.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Spreekwijze: Snaartje voor Schoonzuster (III. bl. 62, Vr. 42; vgl. IV. bl. 29; *Bijbl.* 1854, bl. xciv; 1855, bl. cxiii; VII. bl. 15). Den oorsprong van dit woord houden de meesten, die er in dit Tijdschrift over geschreven hebben, voor duister. Sommigen gissen, dat het latijnsche *nurus* er mede zamenhangt, en D. H. H. vraagt, of *snaar* en *snoer* = vinculum, er ook aan verwant zouden kunnen zijn. Ik geloof, dat het zulk eene duistere zaak niet is, en dat de oorsprong van het woord wel niet met volstrekte zekerheid, maar toch met vrij groote waarschijnlijkheid kan aangewezen worden. Het is bekend, dat de woorden in de duitsche talen, zeer weinige uitgezonderd, afstammen van sterke werkwoorden. Nu onderstelt GRIMM, *Gramm.* II. 42, N°. 472, een verloren werkwoord *snaren*, *snoer*, *gesnaren*, van welks praesens *snaar* = vinculum, chorda, en van welks praeteritum *snoer* = vinculum en nurus afstammen. Hij vergist zich evenwel hierin, dat hij *snoer* in die beide beteekenissen voor hetzelfde woord houdt. Het zijn twee verschillende woorden. Dit leert het oudhoogduitsch, waarin het eene (= vinculum) *snôr* met lange vocaal, het andere (= nurus) *snur* met korte vocaal is. Dit laatste kan dus niet van een werkwoord *snaren*, *snoer* komen.

De woorden *snaar* (= vinculum, corda) oudhoogd. *snare*, oudnoordsch *snara*, in onze taal oorspronkelijk *snare*, doch waarin door het wegvallen van de *e* aan het einde de *a* lang geworden is, en *snoer* (= vinculum) oudhoogd. *snôr*, middelhoogd. *snuor*, hebben dezelfde consonanten en bijna dezelfde beteekenis. Zij zullen dus wel van hetzelfde werkwoord afstammen, en dit kan geen ander zijn dan het door GRIMM opgegevene *snaren*, *snoer*. Op eenen anderen stam wijzen de woorden, die schoonzuster beteekenen. Het zijn 1°. *snaar*, 2°. *snoer*, dat nu alleen nog gebruikt wordt in de spreekwijze *met hoeren en snoeren omgaan*. Dezelfde ongunstige beteekenis heeft *snoer* en *snorre* reeds in *der Minnen Loep*, IV. 348 en 1661. De oorspronkelijke beteekenis had het evenwel in dien tijd ook nog, ja KILIAAN, die bijna twee eeuwen later zijn woordenboek schreef, vertaalt het *nurus* en *pellex*. In het oudhoogd. is het *snur*, in het angelsaks. *snoru*, in het oudfriesch *snore*. Dat deze twee woorden van denzelfden oorsprong zijn, lijdt wel geenen twijfel. Hun stam kan geen andere zijn dan een verloren werkwoord *sneren*, *snar*, *snaren*, *gesnoren*. *Snore* komt van het particip. van dit werkwoord, *snaar*, indien het oorspronkelijk de lange *a* heeft van het praeter. plur., of indien de lange *a* voor eene korte in de plaats is getreden (*snarre* bij KILIAAN maakt dit waarschijnlijk) van het praeter. singul.

De beteekenis van *snaren*, *snoer* zal wel geweest zijn *binden*. De afgeleide woorden maken dit waarschijnlijk. Het andere, *sneren*, *snar* zal, vermoed ik, nagenoeg dezelfde beteekenis gehad hebben. Is dit zoo, dan is *snare*, *snore*, de vrouw, die door aanhuwelijking aan eenen persoon of eene familie verbonden is. Er zijn meer voorbeelden van, dat nevens een sterk werkwoord nog een ander sterk werkwoord van gelijke beteekenis gevonden wordt, dat dezelfde consonanten heeft, maar eene andere vocaal, en derhalve ook andere conjugatie. Zoo moet nevens *malen*, *moel* (tegenw. *maalde*) *gemalen*, een werkwoord *melen*, *mal*, *malen*, *gemolen* bestaan hebben, zoo als blijkt uit *meel*, *mul*, *moude*. En dat een werkwoord, waarvan deze woorden afgeleid zijn, kwalijk iets anders dan *malen* kan beteekenen, ziet ieder.

Het Latijnsche *nurus* en ons *snore*, *snoer* zal wel een en hetzelfde woord zijn. De letters, de vocaal zoowel als de consonanten, komen volkomen overeen. Alleen is er in het duitsche woord eene *s* voorgevoegd. Die voorvoeging van eene *s* heeft blijkbaar in een aantal woorden plaats gehad. Men vergelijke b. v. *smelten* met het angels. *meltan*, *sneeuw*, goth. *snaivs* met het lat. *nix*, *nivis*. Wat die *s* eigenlijk is en wat zij beteekent, is eene moeielijke vraag.

Onlangs vond ik ergens aangeteekend, dat SCHMELLER ons *snoer*, in de spreekwijze *met hoeren en snoeren omgaan*, in verband brengt met het hoogd. *snurrinch* en het lat. *scurra*. Ik zou *snurrinch* benevens ons *snorren*, *opsnorren* *snorwagen* en *snorrepijp* liever tot eenen anderen wortel brengen. *Scurra* is zeker noch met *snoer* noch met *snurrinch* verwant, al heeft het dezelfde beteekenis als dit laatste.

P. LEENDERTZ WZ.

De Heer- of Legerworm (III. bl. 132, Vr. LXXV; vgl. V. bl. 5). De Legerworm, die in zekere jaren over het veld en door de wouden trekt, en nu eens iets goeds, en dan weder iets kwaads te verkondigen heet, is tot een sprookje der minnemoêrs- en kinderkamers geworden, en, evenwel, bestaat hij inderdaad. De oudste schildering van den legerworm of wormdraak bezitten wij, sedert den jare 1603, van KASPAR SCHWENKFELDT. Het verschijnsel maakte toenmaals in *Silezië* het bijzondere voorwerp uit van het grootste bijgeloof. De bergbewoners beschouwden den

berg-optrekkenden legerworm als het voorteeken van een' slechten oogst, terwijl zij, uit diens trekken van berg naar dal, een vruchtbaar jaar voorspelden. Het jongste berigt [in 1846] was van een' boschopziener in den omtrek van *Göttingen*, die, het jaar te voren, een' legerworm had te zien gekregen. Hij verhaalt er het volgende van: »Ik vond op verscheidene plaatsen, 10 schreden van elkander, drie ongeveer een' halven duim dikke en vier voet lange, uit maden zamengestelde wormen, die zich langzaam voortbewogen. Een uur daarop was de streng reeds 12 voet lang; er hadden zich verscheidene treinen in éénen enkelen zaâmgevlochten, en zij waren juist op het punt, om zich in den grond en het blad te verschuilen. Men verzamelde de maden, men liet er daarvan zich verpoppen en uitkomen, en het bleek, dat het volmaakte levendige product niets is dan eene vlieg [*Mücke*, mug?], waarvan de maden gezellig leven en gewormd met elkander verbonden, voortkruipen. Het diertje is, namelijk, eene zoogenaamde rouwvlieg (*Thomas-Trauermücke*, *Sciara Thomae*), en de legerworm, het vermeende wonderdier, derhalve niets anders dan de te zamenhooping van een buitengewoon aantal maden van eene redelijk bekende vlieg. — *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Viert. Jahrg., 1846, S. 190.

Op de eigenlijke vraag van J. M.: of eenig nederduitsch werk ook omtrent den legerworm berigt geeft, weet ik niet te antwoorden. Ik vraag: of men den Legerworm ook bij ons te lande heeft waargenomen?

J. H. VAN LENNEP.

Laatste wilsbeschikking van Piet Hein (IV. bl. 294, Vr. CXLIX; vgl. V. bl. 170; VII. bl. 333). »Volgens DE LARREY, *Geschiedenis van Engeland*, dl. IV. bl. 70, zijn de gebroeders ADRIAAN en PIETER PIETERSZ. HEIN te *Delft* geboren, daar hun vader zich met de haringreederij geneerden (en) waren voortreffelijke mannen.

PIETER PIETERSZ. HEYN benevens zijn vader door de Spanjaarden genomen en op een galey gesmeten, het vervolgens ontkomen zijnde, hadden een onverzoenlijke haat tegen die natie opgevat.

Het was in Januarij des jaars 1628, dat ADRIAAN zich met eenige schepen naar de *Antilles* hebbende begeven, ontmoette bij de golf van *Honduras* de Spaansche vloot en veroverde dezelve, plunderde en verbrandde alle de schepen, keerende met zeer rijke buit naar zijn vaderland."

Het vorenstaande is door mij afgeschreven uit eene verzameling van aanteekeningen uit verschillende werken, onder den titel: »*Zeegevechten en gebeurtenissen op zee door* A. A. TITSINGH, *als oud zeeman* (*) *bijeen gebragt, voornamelijk tot uitspanning voor hem zelf na zijn werkzame ambtsbezigheden Beschrijvende zijn vaderland, het tegenwoordig vergelijkende bij vorige voor het zelve luisterrijke tijden.* Het bevat 12 deelen in folio, half blad geschreven.

Ik wilde echter nu wel gevraagd hebben: wie kan ons wat meer van ADRIAAN, den broeder van PIETER HEYN mededeelen? Mij is volstrekt niets van hem bekend.

Wat LARREY verhaalt als door ADRIAAN geschied te zijn, zal wel op PIETER betrekking hebben, die in dat jaar (1628) de zilvervloot veroverde.

Om op het antwoord van S. J. terug te komen, wij gelooven dat men de geboorteplaats van onzen PIETER PIETERSZ. HEYN allerwaarschijnlijkst, hetzij te *Delft* of wel te *Delfshaven* zal moeten zoeken. LABORANTER.

Jacob Duym, *Dirk Uyttenbrouck enz.* (VI. bl. 138, Vr. 218, vgl. bl. 326, VII. bl. 80). Bij mij is een portret van DIERICK WTTEN BROUCK JANSZOON, aetatis suae 51 anno 1577 gesneden door J. H. W(IERIX). Hij was dus geboren in 1526.

Van hem heb ik gevonden, dat hij niet Burgemeester te *Leyden* was (gelijk D. F. meent), maar te *Delft*. Zie de *Beschr. v. Delft* bij BOITET, 1729. Hij schijnt tusschen 1568 en 1572 toen hij geene posten bekleedde, in den oorlog geweest te zijn, getuige zijn kuras; welligt wel in 't leger des Prinsen van Or. en sedert voortvlugtig. Hij was overigens Schepen te *Delft*, 1562, 1563, 1566, Weesmeester aldaar in 1567, 1568, 1572, 1579, 1580, 1584, 1585, 1590, 1591, Burgemeester aldaar in 1575, 1576, 1577, 1578, 1581, 1582, 1587, 1588. Hij overleed in 1596.

Bij geschiedschrijvers heb ik hem niet aangetroffen. B.

Tooverformulieren (VI. bl. 267, Vr. 422; vgl. VII. bl. 56 en 297). Indien T. niet Mr. A. T. mogt zijn, verwijzen wij hem naar de *Angelsaksische bezweringsformulieren* in *de Vrye Vries*, dl. II. bl. 1—9, door Mr. A. TELTING toegelicht.

Kerkelijke zegels (VI. bl. 334, Vr. 525; vgl. VII. bl. 124, 341, VIII. bl. 9). Op de lijst in het *Kerk. Hist. Archief* wordt niet vermeld, dat er van *den Briel* twee verschillende stempels bestaan. Bovendien ontbreken daar nog de volgende.

Brussel. Een opengeslagen bijbel. Omschr.: *Nederd. Protest. gemeente Brussel.*

(*) TITSINGH was vroeger Luitenant bij de Admiraliteit van *Amsterdam*, en tot in hoogen ouderdom Equipagemeester bij de O. I. C., kamer *Amsterdam*. Ik weet echter niet wanneer hij overleden is.

Brussel (Waalsche gem.). Geene afbeelding, maar in drie regels *Sceau — du — consistoire*.Omschr.: *Eglise Evangelique Bruxelles.*

Colombo op het eiland Ceylon. Eene spruit opschietende uit een' afgehouwen stam. Omschr.: *Spes est regerminat* (?) *Colombo.*

Gennip. Een palmboom op een wapenschild. Omschr.: *Justus ut palma flor.* 5*6.

Harderwijk (Waalsche gem.). Een tempel op eene rots, door de vier winden bestookt. Omschr.: *Semper immota resistit.* In de afsnede: *S. Egl. Gal. Belg. Harderv.*

De Kaapstad. Twee zegels. 1°. Eene vrouw met een anker, als zinnebeeld der hoop, op een wapenschild. Omschr.: *De hoop beschaamt niet.* 2°. In alles hetzelfde, doch een weinig kleiner.

Liefkenshoek. Een kasteel, waarop trekkebekkende duiven. Onder het kasteel: *Amor vincit omnia.* Omschr.: *Sigillum ecclesiae Liefkenshoeck* 1615.

Luik (Waalsche gem.). Een mosterdplant, waaronder Matth. XIII: 31. Omschr. in den binnenrand: *Tandem fit surculus arbor.* In den buitenrand: *Sigillum Ecclesiae Lodev.*

Luik (Fransche en Hoogduitsche gemeente). Op het vlak: *Consistoriale Française et Allemande.* Omschr.: *Eglise Evangelique de Liège.*

Urmond. Een vaartuig met opgehaald zeil. Omschr.: *Sigillum Ecclesiae Urmondanae.*

Ten bewijze dat de zegels der Nederl. Hervormde gemeenten, niet die van vroegere geestelijke gestichten zijn, maak ik nog opmerkzaam op de volgende:

Oost-Zaandam (waarvan ook nog twee andere bestaan, geheel verschillend van dit). Een wapenschild gehouden door twee leeuwen, versierd met drie kroonen of kransjes op drie boven het schild uitstekende lange punten. Het schild is van zilver met een kruis van keel, zijnde het wapen der Heeren van de ambachtsheerlijkheid *Oost-Zaandam*, afgebeeld en beschreven bij SOETEBOOM, *Zaanl. Arcadia*, 1e dl. bl. 248, 249.

West-Zaandam. Gevierendeeld, 1 en 4 een leeuw van zilver op een veld van keel, 2 en 3 een leeuw van keel op een veld van zilver, het oude wapen der heerlijkheid, door JAN VAN HENEGOUWEN, Heer van *Beaumont*, geschonken. Het is zijn eigen wapen met eene kleine verandering, hierin bestaande, dat 1 en 4 van zijn wapen 2 en 3 van dat der heerlijkheid zijn en omgekeerd. Zie SOETEBOOM, bl. 312 en de plaat tegenover bl. 248.

Wormer. Een manshoofd met lange haren en zwaren baard, het voorhoofd met een doek omzwachteld. Waarschijnlijk het afbeeldsel van het hoofd van den verslagenen krijgsoverste der Kleine Friezen, aan de dappere Wormers door FLORIS V als dorpswapen toegestaan. Zie SOETEBOOM, dl. I. bl. 201, 202, 362, 363.

EVERTS.

[Volgens LABORANTER is het zegel van de *Kaapstad* een anker. Op den stok *de hoop beschaamt niet;* daaronder aan beide zijden 1 *Cor.* XIV: 20. In den rand: *Nederduitsch Gereformeerde Kerk. Kaap de Goede Hoop.*]

Rattenkoning (VI. bl. 368, Vr. 566; vgl. VII. bl. 126, VIII. bl. 13). In het museum voor natuurlijke historie te *Frankfort a. d. Mein*, bekend onder den naam van »Senckenbergische Stiftung" herinneren wij ons, eenige jaren geleden, de afbeelding van eenen zoogenaamden Rattenkoning te hebben gezien, en zoo ons geheugen ons niet bedriegt, van denzelfden bl. 13 vermelden Rattenkoning van *Zaisenhausen*, in *Baden* in 1837 gevonden. In PIERER, *Universal lexicon* vinden we nog vermeld, dat rattenkoning ook genoemd wordt eene rat met een roode kroon, of vlek op den kop, dat de »Naturforschende Gesellschaft" te *Altenburg*, in het bezit is van een merkwaardig exemplaar van een' echten Rattenkoning, en dat men over dit onderwerp verscheidene bijzonderheden kan vinden bij BELLERMANN, *Ueber den Rattenkönig*, Berlin, 1820.

LAGE.

Vreemde munten (VII. bl. 31, Vr. 39; vgl. bl. 345). Het t. l. a. pl. voorkomend berigt van Dr. RÖMER is mij gebleken verre van juist en volledig te zijn. Het komt mij evenwel voor, dat de kolommen van den NAVORSCHER niet behooren gevuld te worden door zaken als deze, welke in vele andere werken te vinden zijn. Die er echter belang in stelt, schaffe zich aan: »STRABBE *vernieuwd licht des koophandels of grondig onderwijs in de koopmans-rekenkunst, bewerkt door* H. G. WITLAGE."

D.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267, 300 en 336; vooral ten vervolge op bl. 269—274). De Schrijver der antwoorden aan C. & A. geplaatst in Jaargang VII van den NAVORSCHER, bl. 209—217 en 269—274, meent alleenlijk nog, ingevolge zijne toezegging, eenige inlichtingen te zijn schuldig gebleven, naar aanleiding van des geëerden Vragers noot * op bl. 268 aldaar.

Hiertoe van de Redactie beleefdelijk nog eenige ruimte verkregen hebbende, zal hij met deze nadere inlichtingen, en nog eenige weinige daartoe gevoegde opmerkingen, deze zijne genealogisch-historische mededeelingen hier ter plaatse gevoegelijk kunnen besluiten.

Eerst evenwel vraagt hij verlof om nog een enkele, zoo hij meent, niet onbelangrijke opgave te doen van een tweetal voorbeelden van oud-adellijke afkomst, en daartoe betrekkelijke oirkonden, bij de Spaansche en Portugeesche Joden in *Nederland*, onder de velen van gelijksoortigen aard inderdaad merkwaardig.

Zij betreffen de familiën PEREIRA en HENRIQUES PIMENTEL, beide behoorende tot de Portugeesch-Joodsche Synagogen te *Amsterdam* en te *'s Gravenhage.*

Van den naam PEREIRA hebben bestaan, en bestaan ook nog voor een gedeelte, onderscheidene familiën zoo in *Portugal* als in *Nederland*, *Frankrijk*, en *Oostenrijk.* In hoe ver die familiën aan elkander in de manlijke lijn verwant zijn, is den Schrijver dezer regelen onbekend, en in elk geval moeilijk uit te vinden.

De meest aanzienlijke familie (of *branche*) van dien naam in *Nederland* stamde af van ABRAHAM ISRAEL PEREIRA (*) en diens zonen, en voerde de namen van PEREIRA, PEREIRA COUTINHO, PEREIRA BELMONTE, XIMENES PEREIRA, enz. In de manlijke lijn bestaat, zoo ver ik weet, geen afstammeling meer in *Nederland*, van deze in de Synagoge van ouds *patricische* familiën. De Baron DE PEREIRA te *Weenen*, zoo wel als de LOPES PEREIRA's, van welke vroeger melding werd gemaakt in deze bladzijden, behooren tot deze PEREIRA's (afstammelingen van ABRAHAM ISRAEL PEREIRA), zoo ik meen, niet.

De erfgenamen nu der *hier* bedoelde familie zijn in het bezit van een belangrijk document, dat ook uit het oogpunt der kunst allezins merkwaardig is. De Schrijver van dit artikel heeft in vroeger tijd dit document zelf gezien en aandachtig onderzocht, gelijk hij met zekerheid weet, dat het onder wederom verdere bloedverwanten of regthebbenden van den laatsten Heer PEREIRA van dien tak, nog heden ten dage bestaat.

Het is een HS. in colossaal groot folio, bevattende in een roodfluweelen band acht perkamenten bladzijden, waarop, ten behoeve van *Graaf* DOM MANUEL PEREIRA, de stamboom van dien Portugeeschen Edelman beschreven is, aanvangende van RUY (RODRIGO) PEREIRA, bijgenaamd *o bravo* (*de dappere*), zijnen overgrootvaders-overgrootvader. Het handschrift, gedagteekend 22 Februarij 1535, is geteekend en afgegeven door den Wapenkoning (*Portugal* heet hij uit kracht van zijn ambt) van Koning JOHAN *den Derden* van *Portugal*, en bevat eene geregelde opgave van de onderscheidene geslachten, meest van Koninklijken Portugeeschen bloede, uit welke diezelfde Graaf *Dom* MANUEL PEREIRA, in de vrouwelijke lijnen afstamde, zoowel als van de wijze, waarop de destijds regerende Koning van *Portugal* wederom zijnerzijds van de PEREIRA's door de vrouwen afkomstig was (†). Bij de onderscheidene namen (in alles *dertig* in getal) zijn gevoegd even zoo vele met hun metalen en kleuren keurig afgebeelde wapenschilden, mitsgaders miniatuurportretten, van de onderscheidene Vorstelijke en Grafelijke personen, op den sierlijk bewerkten stamboom vermeld.

De verklaring van den Koning van wapenen op de zesde of laatste bladzijde luidt, in het vrij slordig Portugeesch, aan dien tijd en aan dergelijke acten eigen, dat, op aanvrage van den Graaf *Dom* MANUEL de genealogische boom van het geslacht en koninklijk bloed, waarvan deze Edelman afstamt, sedert zijnen voorvader RUY PEREIRA, bevonden is zeer waar (*verisima*), als zijnde werkelijk getrokken uit de *Coronicas* (kronijken) van *Portugal* en *Castilië*, en dat hij Wapenkoning, het stuk als zoodanig erkent, en verklaart voor waar en zeker al hetgeen daarop is aangeteekend, gelijk hetzelve door ANTON DOLAMDA en JOAO MENELAU, *Officiaes da nobreza*, is beschreven en geïllustreerd (*feita e yluminada*) op twee en een halve vellen, verdeeld in vijf volle bladzijden." enz.

In hoe ver de Amsterdamsche PEREIRA's hunne *filiatie* tot dezen Graaf *Dom* MANUEL zouden hebben kunnen aantoonen, is den Schrijver van dit artikel onbekend, alzoo hij niet in de gelegenheid was, de verdere familiepapieren van dien thans geheel uitgestorven tak te onderzoeken. De afstamming kan dus alleen een *praesumtie* zijn, die evenwel eene aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid ontleent van deze drie, vooral gecombineerde, omstandigheden: de vele gelijksoortige herinneringen en documenten bij uitgewekene Spaansche en Portugeesche Israëlieten, — het buitengemeen aanzien, waarin die familie, als eene *bij uitnemendheid edele en doorluchtige* (†), in de Synagoge te *Amster-*

(*) Hij was Regent (Parnas) der Portugeesche Synagoge in 5411 (1651), in 5417 (1657), in 5421 (1661) en in 5430 (1670).

(†) Bepaaldelijk door D. BEATRIZ, Hertogin van BRAGANZA, eenige dochter van den Condestabel van *Portugal*, NUNO ALVARES PEREIRA, broederszoon van RUY PEREIRA *o bravo*.

(†) Zie onder anderen de *Epistola al muy Ilustre Señor* JACOB PEREIRA, door den Spaansch Joodschen dichter DE BARRIOS, in zijn *Trumphal Carro*, p. 53—56. Deze JACOB PEREIRA was de tweede zoon van bovengemelden ABRAHAM ISRAEL PEREIRA, vermaard ook als schrijver van twee zedekundige werken in het Spaansch: *La certeza del Camino* (*de zekerheid van den weg*) en *Espejo de la Vanidad del mundo* (*Spiegel van des werelds ijdelheid*). Men zie deze schriften uit het standpunt van letterkunde en geleerdheid grootelijks geprezen door D. JOSÉ RODRIGUES DE CASTRO, in zijne *Bibliotheca Española* (vergel. ook WOLF, *Bibl. Hebr.* I. 98, 99 en 141, en BARBOSA, *Bibl. Port.* in *voce*) en nog later in de *Memorias de Literatura Portuguesa* der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te *Lissabon*, T. III. (A°. 1792) p. 257, 258. De Schrijver der verhandeling aldaar *over de gewijde Letterkunde der Portugeesche Joden in de Zeventiende eeuw*) geeft als geboorteplaats van ABRAHAM ISRAEL PEREIRA *Madrid* op, maar de stad *Villafloren* in *Portugal* als die zijner ouders. Hij herinnert ook tevens, dat de naam, dien ABRAHAM PEREIRA, nog te *Madrid* zijnde, droeg, THOMAS RODRIGUES PEREIRA was. Dit patronymicum RODRIGUÉS nu vóór den familienaam PEREIRA, voerde onder anderen ook een der

dam stond, — het onwaarschijnlijke en schier ondenkbare dat dit document van zoo hooge beteekenis en waarde in het bezit zoude gekomen zijn van een andere familie PEREIRA, dan de gene, ten wier behoeve het op hoog gezag afgegeven werd.

Het wapen der PEREIRA's, op den stamboom herhaaldelijk afgebeeld en door dat geslacht in *Portugal* steeds gedragen, is in *keel* een *leliekruis* (*croix fleurdelisée*) van zilver. Dit kruis hebben de PEREIRA's der Synagoge zekerlijk wel niet in hun wapen gevoerd, maar, zoo ik meen, een boom (met toespeling op den naam van *peral*, d. i. *peerenboom*), hetzij dan als devies of als wapen. Dat familiën, tot het Jodendom overgaande of terugkeerende, het kruis niet behielden in hun wapen, laat zich door een voor het Christenhart maar al te treurige reden verklaren. Ook de TEIXEIRA's voeren, als zoodanig, in *Portugal* in *lazuur* een *kruis van goud;* maar hier te lande, meen ik, werd het insgelijks een boom, gekwartierd met het *geschakeerd van goud en sabel* der SAMPAYO's, waarvan de tak der TEIXEIRA's, die in den Nederlandschen adel werd opgenomen, het geheele wapen voert. Zie VAN WELEVELD en RIETSTAP.

Zijn wij intusschen niet in de gelegenheid om de *filiatie* uit te vinden, die de Amsterdamsche PEREIRA's aan die van den in hun bezit gebleven stamboom uit *Portugal* verbindt, des te beter en zekerder zijn wij in staat gesteld geworden, van dergelijke *filiatie* bewijzen te leveren, met betrekking tot de familie PIMENTEL.

De Heer MOSES HENRIQUES PIMENTEL, Ambtenaar bij het Ministerie van Finantiën en Hoofd-Onderwijzer in de Wiskunde bij de Stads-Akademie te *'s Gravenhage*, is in het vaderlijk en voorvaderlijk bezit van den naam en het wapen van dat aloud Portugeesch en Spaansch geslacht. Hij heeft de goedheid gehad, den Schrijver van dit artikel een hoog belangrijk document ter inzage en onderzoek mede te deelen, waarop zijn goed regt op het voeren van dat wapen gegrond is.

Minder prachtig van uitvoering en zonder afbeeldsels, zoo als de hierboven beschreven stamboom der PEREIRA's, is het familiedocument van den Heer PIMENTEL vooral niet minder belangrijk voor de kennis der genealogiën van de Portugeesch- en Spaansch-Joodsche geslachten in *Nederland.*

Dit stuk, ook aan den Heer Rijks-Archivaris, Dr. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, ter kennisneming aangeboden, en door dezen Geleerde bij onderzoek evenmin als door mij ten aanzien van zijne echtheid en validiteit betwijfeld, is een authentieke kopij (ten jare 1594 door *Don* AUGUSTIN DE CAMPO onderteekend en afgegeven) van het origineele Charter, waarbij Koning HENDRIK III van *Castilië* en *Leon*, te *Tordesillas* op den 17den Mei 1398, aan zijnen getrouwen *Leenman, Don* JUAN ALONSO PIMENTEL, den titel van *Graaf* en het eigendom van de stad *Benavente*, in *Leon*, met de daaraan verbonden hooge jurisdictie en verdere regten verleent. (*)

Aan het hoofd van het document (het authentieke afschrift van 1594) staat het wapen van PIMENTEL driemaal afgebeeld, t. w. in het midden: het wapenschild, door de *Portugeesche* PIMENTELS van ouds gevoerd: *in goud drie dwarsbalken* (*faxas*) *van keel, gekwartierd* (*2 en 3*) *met vijf St. Jacobsschelpen van zilver, op een veld van sinopel, en een zoom* (*bordadura*) *van zilver, beladen met kruissen ;* helmteeken; *een ter halver lijf uitkomende stier van keel, met hoornen en voorpooten van zilver en een der schelpen van het schild voor den kop.* Ter wederzijde staan dezelfde wapenschilden, doch zoo als de *Spaansche* PIMENTELS het voeren, d. i. zonder den zoom met kruissen, en zonder helmteeken, maar alleenlijk bedekt met de Gravenkroon.

Onder dit authentieke afschrift van het verlij met het Graafschap van *Benavente*, volgt alsdan eene reeks verklaringen of legalisatiën op onderscheidene plaatsen en zich opvolgende *data*, door de bevoegde autoriteiten eerst in *Spanje*, later in *België*, verleend, geteekend en gezegeld, en dat wel ten behoeve der volgende afstammelingen van den *achtsten* Graaf van *Benavente*; welke, even als zijn vermaarde voorvader, *Don* JUAN ALONSO heette:

Don ENRIQUE PIMENTEL, A°. 1615 te *Ocaña*, en *Don* ANTONIO ALONSO PIMENTEL, te *Madrid* A°. 1622 (zoo ver het cyfer leesbaar is), — met Koninklijk verlof om het wapen en den titel als boven te voeren;

D*on* FRANCISCO PIMENTEL, *Madrid*, A°. 1622; verlof om het wapen te voeren.

D*om* GERONIMO PIMENTEL.... A°. 1634; verklaring der waarheid van zijne afstamming als boven. [Deze legalisatie is gesteld in het Portugeesch, terwijl overal elders het Spaansch gebruikt is in den tekst.]

D*om* (?) PEDRO PIMENTEL, autorisatie als boven, te *Toro*, A°. 1603 (?)

D*om* (?) DIEGO PIMENTEL, met de bijvoeging: *afstammeling van den Graaf als boven;....* A°. 1674.

De laatste verklaring, afgegeven ten behoeve van ISHAC HENRIQUES PIMENTEL, *alias* MANUEL PIMENTEL, is gesteld in het Fransch en luidt letterlijk als volgt:

Edelen (JOAÕ RODRIGUES PEREIRA) van dat geslacht, die deel namen aan de verkiezing van JOHAN, den Grootmeester van *Avis*, tot Koning van *Portugal* (A°. 1385) *Hist. Genealog. da Casa Real Portugueza par D.* ANTONIO CAETANO DE SOUSA, Provas T. I. p. 347.

(*) Het Charter is, gedrukt, onder anderen ook te vinden in het *Nobiliario Genealogico* van ALONSO LOPES DE HARO (A°. 1522), Dl. I. p. 128 en 129.

De par sa Majesté Impériale et Catholique, Département de Bruxelles.

Le Conseil Souverein de l'Empereur CHARLES SIX, *Roy Dalemagne, de Castille, de Leon, D'aragon, et Duc de Bourgone, de Lothier, de Brabant, et Limbourg, de Luxembourg, de Gueldre, de Milan*, etc. *Déclare que le présent aquit valable pour* ISHAC HENRIQUES PIMENTEL, *alias* MANUEL PIMENTEL. *Vue en la ville de Bruxelles, sous le cachet secret de sa Majesté le treize de Juillet* 1704 (1714?).

Volgt de onderteekening door DE ROCQUIGNY, en daar vóór het keizerlijke zegel.

Van dezen op het document laatst vermelden MANUEL PIMENTEL, in de Synagoge te *Amsterdam* (waarvan hij sedert 1682 contribuerend lid was) ISHAC HENRIQUES PIMENTEL geheten, bewijst de Heer MOSES HENRIQUES PIMENTEL, door notarieele en andere openbare acten, als huwelijksaanteekeningen en huwelijksche voorwaarden, zijne afstamming, altijd in de regte mannelijke lijn, in dezer voege:

ISHAC HENRIQUES PIMENTEL, alias MANUEL PIMENTEL, gehuwd met SARA DE JOSEPH PEREIRA, had onder andere zonen

SAMUEL HENRIQUES PIMENTEL (sedert 1719 Poorter te *Amsterdam*), gehuwd met JUDICA DE MEZA, en vader van

MOSES HENRIQUES PIMENTEL, gehuwd met RACHEL VAZ DIAZ, en vader van

SAMUEL HENRIQUES PIMENTEL, gehuwd met MIRIAM DA SILVA, en vader van den meergemelden Heer

MOSES HENRIQUES PIMENTEL, gehuwd met REBECCA, dochter van den Hoogleeraar REHUEL COHEN LOBATTO, te *Delft*.

Wij besluiten met nog eenige historische herinneringen, betreffende het even beroemd, en in dappere en bekwame mannen vruchtbaar, als oud adelijk huis der Spaansche en Portugeesche PIMENTELS.

Het geslacht is oorspronkelijk Portugeesch en wordt herhaaldelijk vermeld in het dusgenoemde *Livro Velho das Linhagens* (*Oude Boek der geslachten*), behelzende een opgave van adelijke personen en familiën in *Portugal*. Dit boek van een vroeger tijdvak nog afkomstig, dan het wel bekende *Nobiliario* van Graaf DOM PEDRO, natuurlijken zoon van Koning DIONYSIUS van *Portugal* in de eerste helft der veertiende eeuw, is onder anderen uitgegeven in het hier reeds aangehaalde werk van D. ANTONIO CAETANO DE SOUSA (Dl. I. der *Bijlagen* of *Provas*).

Onder de regering der Koningen DOM ALFONSO *den Vierde* en DOM PEDRO *den Eerste*, Koningen van *Portugal* in de vertiende eeuw, leefde de Commandeur van *Santiago*, RODRIGO ALFONSO PIMENTEL. Zijn zoon was gehuwd met DONA LEONOR TELLES DE MENESES, zuster der Koningin, echtgenoote van Koning DOM FERNANDO, zoon en opvolger van den zoo evengenoemden Koning DOM PEDRO, den echtgenoot der treurig vermaarde INEZ DE CASTRO. In de oorlogen tusschen de Koningen van *Castilië* en Koning DOM JOHAN (JOAÕ) *den Eerste* van *Portugal*, ter zake der opvolging in dat rijk, koos deze PIMENTEL de zijde van *Castilië*, en ging, toen de slag van *Aljubarrota* ten nadeele van de Castiljaansche partij beslist had, in dienst over van Koning HENRIK III van *Castilië* en *Leon*. Hij is die *Don* JUAN ALONSO PIMENTEL, die door evengenoemden Vorst tot *Graaf van Benavente* verheven werd. Van hem stamt geheel het talrijk en beroemd geslacht der Spaansche PIMENTELS af, die door *illustratie* zoo wel als *afkomst*, van toen af tot de hoogste rangen van den Spaanschen adel behoord heeft (*), met het koninklijke geslacht zelve door onderscheidene huwelijken vermaagschapt, en, sedert hunne vestiging in *Castilië*, met nog onderscheidene dusgenaamde *titulos* (Graafen Markgraafschappen), boven en behalve dien van *Benavente*, vereerd.

De hoofdtak intusschen bleef steeds die der Graven van *Benavente*, later ook van *Mayorga* genoemd. Zoo beroemd was voorts deze Grafelijke titel in de Spaansche koningrijken, dat hunne bezitters meermalen geweigerd hebben, dien tot een *hertogelijken*, gelijk anders hun rang medebragt, te laten verhoogen.

Met hun talrijke zonen en bloedverwanten worden deze *Graven van Benavente* van geslacht tot geslacht onder al de Koningen van *Castitië*, sedert HENRIK III tot op de dagen van KAREL III, bij alle groote staats- en krijgsverrigtingen en gebeurtenissen met lof en eer vermeld (†). Onder Keizer KAREL *den Vijfde* behoorde het huis van PIMENTEL tot de (zoo ik meen) ongeveer *dertig* geslachten, bij welke deze Vorst den titel van *Grandes*, die zich vóór dien tijd veel verder uitbreidde, goedvond te bepalen; en wederom tot de *zestien* geslachten, aan welke alleen, (na de stribbelingen met de Duitsche Rijksvorsten over het regt van zich te dekken in de Keizerlijke en Koninklijke tegenwoordigheid, dezelfde Kei-

---

(*) Uit den broeder van D. JUAN ALONSO, genaamd MARTIN ALONSO PIMENTEL, die onderdaan van *Portugal* bleef, is de Portugeesche tak van het huis voortgesproten, die zich onderscheidt door het *voorouderlijke helmteeken* en *den zoom met kruissen beladen* in hun wapen. Waarom de Nederlandsche PIMENTELS, ofschoon ontwijfelbaar van de Spaansch gewordene tak afstammende (gelijk hier overvloedig bleek), evenwel het Portugeesche helmteeken op nieuw hebben aangenomen, is ons niet gebleken. Waarom zij evenwel de *kruissen* niet insgelijks weder aannamen, werd ons duidelijk.

(†) In de laatste helft der achttiende eeuw schijnt, gelijk met zoo vele andere oude *Grandeza's* in *Spanje* het geval is, ook de Graventitel van *Benavente* op vrouwelijke afstammelingen, met voorbijgaan van meer verwijderde bloedverwanten in de manlijke overgebracht. Wie thands in *Spanje* den titel voert, is mij onbekend.

zer KAREL V dit welbekende regt der *Grandes*, bepaaldelijk van de eerste klasse, terug gaf.

Don JUAN ALONSO PIMENTEL, achtste *Graaf van Benavente*, was de opvolger, in den titel, van zijnen broeder *Don* LUIZ. Door hunne moeder, die eene dochter was van den vijfden Erf-Admirant van *Castilië*, *Don* FERNANDO HENRIQUES, *Hertog van Medina de Rioseco*, stamden beiden ten tweedemale af van de oude Koningen van *Castilië*, t. w. door Koning DON ALONSO *den Elfde*, wiens natuurlijke zoon is geweest *Don* FADRIQUE HENRIQUES, de stichter van het Castiliaansche huis van dien naam en titel (*).

Deze *Don* JUAN ALONSO PIMENTEL is geweest Onderkoning eerst van *Valencia*, daarna van *Napels*, ten tijde van Koning PHILIPS III. Hij is tweemaal gehuwd geweest: t. w. eerst met eene Erfgravin DE LUNA, en vervolgens met *Dona* MENCIA DE ZUÑIGA Y REQUESENS eene eigene dochter van dien in onze Nederlandsche geschiedenis wel bekenden *Don* LUIZ, zachtmoedig opvolger van den harden Hertog VAN ALVA, in de Landvoogdij.

Uit deze twee huwelijken liet de achtste Graaf van *Benavente* een getal van niet minder dan achttien zonen na, die zich in hooge staats-, krijgs- en kerkelijke waardigheden grootelijks hebben onderscheiden. De meesten vindt men opgeteekend bij ALONSO LOPES DE HARO, t. a. p.; en van deze namen wederom de meesten op het familiedocument van den Heer PIMENTEL te *'s Gravenhage*, wiens voorvader MANUEL, alias ISHAC, alzoo in het vierde geslacht van *Don* JUAN ALONSO PIMENTEL, en in het vijfde geslacht (door diens Gemalin) van *Don* LUIZ DE REQUESENS, — volgens eene zeer eenvoudige combinatie der opgaven van DE HARO, met die van het meergemelde authentieke stuk, — moet zijn afgestamd.

De opvolger in het Graafschap en in de Grandeza was *Don* ANTONIO ALONSO PIMENTEL (insgelijks vermeld op het PIMENTELsche document). Hij was, door zijne moeder, tevens Graaf DE LUNA.

Zijn zoon, wederom een *Don* JUAN ALONSO, tiende Graaf van *Benavente*, was onder PHILIPS IV Ridder van het Gulden Vlies. Hij overleed in 1652. Eenige jaren later was, als wij zagen, een zijner naaste bloedverwanten Lid der Portugeesche Synagoge te *Amsterdam*, en, wederom iets later, diens zoon deftig poorter dezer stad en eenvoudig makelaar. Eene merkwaardige, maar in de geschiedenis onzer Spaansch- en Portugeesch-Joodsche geslachten alles behalve ongewone standverwisseling!

Dat vóór den leeftijd van MANUEL, *alias* ISHAC HENRIQUES PIMENTEL, ook nog andere leden der Portugeesche Synagoge te *Amsterdam* en elders den familienaam van PIMENTEL droegen, is zeker. Minder zeker, dat ook dezen tot hetzelfde oud-adelijk geslacht der Graven van *Benavente* zullen behoord hebben. De familie ABENHACAR PIMENTEL, een der oudste onder de uitgewekenen in *Italië* en *Nederland*, voerde wel de St. Jacobsschelpen in haar wapen, en een harer leden (een oudere MANUEL PIMENTEL) werd aan het hof en in de intimiteit van Koning HENRIK IV van *Frankrijk* meermalen ontvangen; doch daaruit volgt nog geenszins de identiteit der familiën op eene wijze zoo afdoende, als die (gelijk wij zagen) de Heer MOSES HENRIQUES PIMENTEL in staat is ten aanzien van zijne afstamming aan te toonen.

Onder de veroordeelden door de Inquisitie ter zake van Jodendom, vindt men, althans bij LLORENTE, geen lid van het geslacht PIMENTEL aangeteekend, ofschoon bij de familie van den Heer HENRIQUES PIMENTEL de overlevering bestond, dat een harer vrouwelijke leden, ter zake van Jodendom, den brandstapel betreden heeft.

Het zou in elk geval geringe kennis van de geschiedenis der Joden van het Schiereiland en van het eigenaardige der van hen afkomstige Christengeslachten verraden, indien men uit dezen overgang of terugkeer van enkele leden eener familie tot de Joodsche Synagoge, zonder nader bewijs tot een geheim Jodendom van geheel het geslacht gedurende eene opvolging van eeuwen meende te mogen besluiten. Allerminst zou (zoo ver de kennis der geschiedenis van *Spanje* en *Portugal* bij den Schrijver dezer regelen reikt) zulk eene gevolgtrekking juist zijn met betrekking tot de in het Schiereiland geblevene PIMENTELS.

Doch wij komen (zoo de Redactie van den NAVORSCHER ons goedgunstig nog eenige ruimte daartoe wil verleenen in een harer volgende nommers) ook op *dit* punt ten slotte nog wel met eenige algemeene opmerkingen terug. I—A.

Drie oude bokalen of bekers (VII. bl. 41, Vr. 80; vgl. bl. 218; VIII. bl. 14). B. J. A. M. zegt zoo *apodictisch*, dat de beker van C. DE WITT in het bezit is van W. J. Graaf VAN DER GOLTZ, dat men genoopt zou zijn hem op zijn woord te gelooven. — Ik heb echter eene kleine bedenking; de Graaf VAN DER GOLTZ stamt, voor zooveel mij bekend is, niet af van CORNELIS DE WITT, zoo als B. J. A. M. (VII. bl. 218) opgeeft, maar hij is een afstammeling van M. ADRIAANSZ. DE RUIJTER, en wel door MARGARETHA, dochter van dien Admiraal,

---

(*) Ook de tweede *Graaf van Benavente* was gehuwd geweest met eene HENRIQUES (D. LEONOR), dochter van den eersten Admirant van *Castilië* uit dat geslacht; (wapen: *Castilië en Leon*). Van de herhaalde vermaagschapping met dit huis schijnt afkomstig de combinatie HENRIQUES PIMENTEL. Eene afbeelding van beider vereenigde wapens zeide mij de Heer M. H. PIMENTEL, nog bij zijnen overleden Vader te hebben berust.

gehuwd aan Ds. BERNARDUS SOMER, Predikant te *Amsterdam*, uit welk huwelijk werd geboren ANNA SOMER, echtgenoot van CORNELIS VAN PERE.

Deze hadden o. a. tot dochter ANNA MARIA VAN PERE, gehuwd met Mr. JOHAN STEENGRACHT, wier zoon CORNELIS STEENGRACHT huwde met JACOBA PETRONELLA VAN HOORN VAN BURGHT, en bij haar vader was van CORNELIA JACOBA STEENGRACHT, echtgenoot van BERNARD WILLEM Graaf VAN DER GOLTZ, grootvader van voornoemden W. J. Graaf VAN DER GOLTZ. — Het is dus eer te vermoeden, dat J. L. A. I. gelijk heeft, dat de gouden kop, door de Staten van *Holland* aan DE RUIJTER verleend, in het bezit van diens nazaat, Graaf VAN DER GOLTZ, is gekomen en dat LEGENDO ET SCRIBENDO het wel heeft dat de gouden bokaal, door die Staten aan CORNELIS DE WITT geschonken, het eigendom is gebleven van diens afstammelingen, waartoe Mevrouw de Wed. HOOG geb. DE WITT te *Dordrecht* nu in de laatste plaats behoort.

C. & A.

Drie oude bokalen of bekers. De ondergeteekende verklaart, dat de beker van CORNELIS DE WITT werkelijk thans nog berust bij Mevrouw de Wed. M. HOOG, geb. DE WITT te *Dordrecht*. In den winter van 1849 is gemelde beker, ter gelegenheid van eene volksvoorlezing over de gebr. DE WITT, door de bekende welwillendheid van Mevr. HOOG, aan het bestuur over de volksvoorlezingen voor een' avond afgestaan, en toen aan het publiek ter bezigtiging aangeboden. In 1857 had het gewone bestuur van het Nederlandsch Onderwijzers Genootschap het plan, tijdens de aldaar in Augustus te houden algemeene vergadering, dien beker als vaderlandsche curiositeit aan de leden van het Ned. Ond. Gen. ter bezigtiging aan te bieden; doch het bereikte zijn doel niet; want Mevrouw HOOG had reeds in April *Dordrecht* verlaten om den zomer elders door te brengen; het bestuur kwam dus met zijn verzoek, dat anders stellig zou zijn ingewilligd, te laat. Een en ander bewijst, dat gemelde beker werkelijk te *Dordrecht* is.

J. H. PEETSOLD.

Drie oude bokalen of bekers. De opmerking in het antwoord (VIII. bl. 15), dat Mevr. de Wed. HOOG, geb. DE WITT te *Dordrecht*, de *laatste* en *eenig overgeblevene* afstammeling van het geslacht DE WITT zou zijn, geeft mij aanleiding nog eens te herinneren aan mijne vraag in den NAVORSCHER van 1855, bl. 279, waar ik mededeelde, dat AMPÈRE, in de *Revue de deux mondes* van 1 Mei 1855, van den schrijver van de *Histoire de Washington et de la fondation de la république des Etats Unies*, CORNELIS DE WITT, zegt: »M. DE WITT est de la famille de ce généreux citoyen qui tomba victime d'une multitude, qu'aveuglait sa passion pour un prince etc."

φ^2—φ.

Trechtplaatsen (VII. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276 en 337; VIII. bl. 15). Zoude het te gewaagd zijn aan te nemen, dat de uitgangen van plaatsnamen op *-trecht* en *-drecht* hunnen oorsprong ontleenen aan het woord *trekken* (Anglicè *draw*), zoodat *trecht* werkelijk den *overtogt* van eene rivier, of de plaats, waar eene rivier met *gang* doorstroomt, kenmerken zou, terwijl, waar van water geen sprake kan zijn, er op eene *streek* (Latinè *tractus*) gedoeld wordt? Zoo zoude men den naam van 't door water omringde *Dordrecht*, volgens de eerst gemelde beteekenis, gemakkelijk met *doortogt* kunnen verklaren, en, ter bevestiging, dat *trecht* dit werkelijk aanduidt, het woord *trechter* kunnen bijhalen, voor het werktuig, dat, zoo als ieder weet, den *doortogt* bestemt van vloeistof, uit het eene vat in het andere. In het Engelsch heeft men den uitgang *draught* (van *to draw*, *trekken*), als in *Ferndraught* (*Varendrecht*), *Pendraught* (*Pendrecht*), enz. Schotsche plaatsnamen eindigen dikwijls op *-draig*, *-draik*, *-dreck* (Anglicè *dreg*, *dregs*, *bezinksel*, *drab*, *droesem*), een woord dat vaak een gedeelte uitmaakt van den naam eener morsige, laag gelegene plaats. Men vindt het b. v. in *Mosphadraig*." Zie het *Glossary* op de Schotsche woorden in sommige van SCOTT's werken, achter de *Tales of my Landlord* (BAUDRY's Edition), III. p. 3.

Omtrent de twee versjes (VIII. bl. 17, 1ste kol.):

Alse dat swerc daer jeghen vecht
(d. i. tegen het licht der zon),
Entie nevel met sire *drecht*,
Sone can soe tier uren
Niet ghetogen haer scone lecht.

en:

Noch swerc, noch oec des nevels *drecht*,
Beneemt bi dage niet haer (d. i. der zonne) recht
Die dach en scijnt daer dure.

omtrent die versjes zou ik bijna de gissing wagen, dat het woord *drecht* er *gang*, *trekking* in beteekent. Men weet den spoed, waarmeê de nevel en elke damp voor den zonnegloed *optrekt*.

J. H. VAN LENNEP.

[Wij hebben bl. 17 ons gevoelen medegedeeld, dat *trecht* en *drecht* verschillende woorden zijn en de bewijzen daarvoor opgegeven. Wij hebben daar ook verklaard, waarom naar onze meening *trecht* het Latijnsche *trajectus* of *trajecta* is, en de gissing van den Heer VAN LENNEP werpt ons bewijs niet omverre. Wat de oorsprong is van het woord *drecht* weten wij niet, maar het af te leiden van *trekken* of *tractus*, verbieden de regelen der etymologie. — *Trechter* houden wij voor een vreemd woord, het middeleeuwsch latijnsche *tractarius*. Men noemde toen het werktuig, waardoor men vloeibare stoffen van het eene vat in het andere overgoot, *tractarius*, even als men het keeren van hooi en het verschieten van granen *tractulare* noemde. De *a* is bij ons in *e*, in het Hoogduitsch in *i* overgegaan (oudhoogd. trihtari, nieuwhoogd. trichter); in het friesche *trachter* bleef de oorspronkelijke vocäal behouden.]

Keukelen (VII. bl. 136, Vr. 177; vgl. bl. 284 en 368). In *Drenthe*, mijn geboorteland, wordt onder *keukelen* en *kokelen*, *tooveren*, *potsen maken*, maar vooral *goochelen* verstaan. Ik bevond mij in genoemd landschap eens op eene boerenkermis, waar ik mijne aandacht voor eenige oogenblikken bij de zonderlinge toeren van eenen rondreizenden goochelaar bepaalde. Toen deze waardige zoon van HEKATÉ een in der boeren oog zonderling wonder had volbragt, hoorde ik het om mij heen hem aangapende landvolk zeggen: »*Wel ofgestampt*, *wat 'n keukeloar!*" en een ander: »*H'ij nou zen lèven wel suk keukelen ezein?*"

F. F. C. STEINMETZ.

[Het woord, door den vrager bedoeld, zal waarschijnlijk wel een ander zijn dan het Drentsche *keukelen* voor *goochelen*.]

Moeder van Margaretha van Parma (VII. bl. 159, Vr. 216; vgl. bl. 374 en VIII. bl. 48). Hierover raadplege men *Recherches Historiques sur l'origine maternelle de Marguerite de Parme*, *née à Audenarde*, *en* 1522 van D. J. VAN DER MEERSCH, gevoegd achter het werk van dienzelfden schrijver, tot titel hebbende: *Mémoire justificatif du magistrat d'Audenarde sur les troubles arrivés en cette ville*, *en* 1566. Gand 1842. Eene uitvoerige, naauwkeurige en met bewijsstukken voorziene verhandeling.

J. G. D. S.

Kleinooden van den Graaf van Hoorn (VII. bl. 169, Vr. 226; vgl. bl. 309). Nadat ik het laatstgenoemde antwoord had ingezonden, ben ik in de gelegenheid gekomen om *Steinfurt* en het Museum aldaar, te bezoeken, waar op mijne vraag naar bovengemelde zaken geantwoord werd, dat zij nog in het bezit van den Vorst van *Bentheim* en *Steinfurt* waren.

D.

Geschiedenis van den Rhijngraaf van Salm (VII. bl. 191, Vr. 246, vgl. bl. 375). In 1789 werd o. a. uitgegeven: *Censure du caractère militaire*, *politique*, *et moral du Rhingrave de* SALM, *autant à l'égard des membres des Etats d'Hollande*, *et de la Commission des Etats à Woerden*, *qu'à l'égard de la ville d'Utrecht*, *et de toute la Patrie, pour refuter son Mémoire.*

Thans bloeijende Nederlandsche adel (VII. bl. 233, Vr. 303; vgl. bl. 317). T. l. a. p. zegt C. & A.:

»De meeste, zoo niet alle die geslachten (in b. a. vraag genoemd), behoorden in *Belgie* te huis en zijn na de scheiding niet over- of ingeschreven in de registers van den *Noord-Nederlandschen adel*, en konden alzoo niet worden opgenoemd in het handboek van dien adel, door L. A. VAN WELEVELD uitgegeven."

C. & A. heeft zeker mijne vraag niet goed begrepen, want hoe kon RIETSTAP in zijn in 1857 uitgegeven *Handb. der Wapenkunde*, onder den *thans bloeijenden Nederlandschen adel*, geslachten opnemen, die door WELEVELD in zijn in 1848 verschenen *Handb. v. d. Nederl. Adel*, verzwegen zijn, tenzij deze geslachten na 1848 in den Nederlandschen Adelstand erkend of ingelijfd waren?

Bij het (bl. 317) medegedeelde over HESSELT *van Dinter*, alsof dit geslacht zich eerst alleen VAN DINTER, later VAN HASSELT VAN DINTER en eindelijk HESSELT VAN DINTER schreef, voeg ik alleen deze opmerking, dat BUTKENS in zijne *Troph. de Brab.*, tom. II. p. *381, 382*, *383, (waar deze naam wel zesmaal voorkomt), in plaats van HESSELT, steeds zet: HESSELS VAN of DE DINTHER.

M°.

Alewijn, *van Halewijn* (VII. bl. 288, Vr. 342; vgl. bl. 381). Uit het trouwregister der Waalsche kerk te *Leyden*, heb ik in der tijd opgeteekend, dat den 15den Augustus 1653 aldaar is gehuwd CATHARINA HALEWIJN met CHARLES MONTAGNE, geboortig van *Jeanzac* in *Frankrijk*. Bij den doop van haar eerste kind, den 11den October 1654, werd zij genaamd CATHARINA HALUIN. Welligt kan deze aanteekening nog tot inlichting verstrekken.

M + A + J.

Kinkhoest (VII. bl. 318, Vr. 360; vgl. VIII. bl. 24). Men zegt: »Er is een *kink* in de ketting," wanneer de eene schalm in den anderen verward is geraakt. Dit op een' hoest over te brengen, waarin men *steken* blijft, is niet moeijelijk.

J. H. VAN LENNEP.

[Indien *kinkhoest* afgeleid moet worden van *kink*, d. i. bogt of kreuk (zie VAN LENNEPS *Zeemanswoordenboek*) dan draagt deze hoest dien naam, niet omdat de lijder er in *steken* blijft, maar omdat het een worghoest is.]

Gedenkpenningen voor Nederl. Indië (VII. bl. 331, Vr. 383; vgl. VIII. bl. 54). Op de verkooping van het munt- en penningkabinet van VAN ORDEN, op den 6den November 1854 te *Amsterdam*, kwamen voor van de O. I. C.:

Mislukte aanval der *Engelsche* vloot op de Nederl. koopvaarders te *Bergen* in *Noorwegen*, 1665.

Op het overlijden van den Directeur-Generaal ANTHONY HURDT, 1689.

Zeldzame penning ter gedachtenis aan L. T. VIJZELAAR, bij zijn behoudenis van 190 menschen, z. j. (1695).

Overlijden van JOANNES CAMPHUYS, Gouverneur-Generaal, 1695.

Eerste Eeuwfeest der O. I. C., 1702.

Van de *West-Indische* Comp.:

PIET HEIN, verovering der Zilvervloot, 1628.

PIET HEIN, sneuvelt, 1629.

ARTISSCHOFSKY, Veldheer, 1637.
JOAN MAURITS, Gouverneur van *Brazil*, 1640.
ROOT, Directeur, 1676.
Overlijden van THOMAS ERNSTHUYSEN, Gouverneur der kust van *Guinea*, 1684.
Verder zijn mij nog bekend:
Overlijden van JOAN MAETSUYKER, Gouverneur-Generaal der O. I. C., 1678.
Overlijden van CORNELIS SPEELMAN, Gouverneur-Generaal der O. I. C., 1684.
MINNE WILLEMSZ. CAERTEKOE, O. I. C.
Verovering van *Malacca*, 1640.
PIETER DE BITTER, O. I. C.
Het afslaan der Engelsche vloot te *Bergen* in *Noorwegen*, 1665.

LABORANTER.

[Wij hebben de vrijheid genomen de penningen, op bl. 54 reeds genoemd, van de lijst van LABORANTER weg te laten.]

Afstammelingen van Filips van Marnix van St. Aldegonde (VII. bl. 351, Vr. 395; vgl. VIII. bl. 55). FILIPS VAN MARNIX (1), Heer van *Mont St. Aldegonde* in *Henegouwen* en van *Souburg* op *Walcheren*, huwde 1. PHILIPPE of PHILIPPOTE VAN BAILLEUL; 2. KATHARINA VAN EECKEREN, Weduwe van JAN VAN STRALEN, Ridder (2); 3. JOSINA VAN LANNOY, dochter van den Heer van *Hardixlaken* in *Vlaanderen*, en Weduwe van ADRIAAN VAN BAILLEUL, Heer van *Drures*, gestorven te *Leyden* in 1605. Hij liet bij de eerste vrouw na: 1. JAKOB VAN MARNIX (3), Heer van *St. Aldegonde* en *Souburg*, gest. te *Leyden* in 1599, uit zijn huwelijk met VERONICA HOEN VAN DER LIPPE, slechts eene dochter nalatende, WALBURG, Vrouwe van *St. Aldegonde* en *Souburg*, in 1616 gehuwd met WILLEM VAN OLDENBARNEVELD, Heer van *Stoutenburg* en *Kralingerpolder*; 2. MARIA VAN MARNIX, gehuwd met LODEWIJK VAN VLAANDEREN (4), Heer van *Praat*, zoon van JAKOB en KATHARINA VAN DEN BOETZELAER (5); 3. AMELIA VAN MARNIX gehuwd met WESSEL VAN DEN BOETZELAER, Heer van *Asperen* en *Merwede* (1), zoon van RUTGER en AGNES VAN BAILLEUL; 4. ELIZABETH VAN MARNIX, gehuwd met KAREL MORGAN, Ridder, Gouverneur van *Bergen op Zoom*, die voor haar eene kostbare grafstede te *Delft*, in de Oude Kerk, liet oprigten. Zij stierf, volgens haar grafschrift, den 10den Febr. 1608. Bij de tweede vrouw: LOUISE VAN MARNIX, gehuwd met FILIPS VAN LEVIN (2), Ridder, Heer van *Famars*, Gouverneur van *Heusden*, wiens zoon en kleinzoon, Heeren van *Mont St. Aldegonde* genoemd worden.

FILIPS VAN MARNIX liet dus geene afstammelingen na, die zijn geslacht hebben voortgeplant (3). Zijn broeder GERARD (4), Baron van *Pottes* (5), Heer van *Ogimont*, door Koning FILIPS van *Spanje*, bij O. B. van 21 Julij 1590, tot de ridderlijke waardigheid verheven, verwekte bij SALOMÉ GAILLARD, Vrouwe van *Crillia* in *Franche-Comté*, een' zoon JAN VAN MARNIX, in 't jaar 1617 Ridder geslagen, wiens heerlijkheid *Ogimont* (6) door Koning FILIPS IV, bij O. B. van 28 Sept. 1629, tot een Burggraafschap verheven werd. Hij was de schrijver van de *Resolutions Politiques*, huwde in 1612 met MARGARETA DE HAUDION dochter van PIETER, Heer van *Guiberchies*, en FLORENCE DE BERNEMICOURT, en liet na: NIKOLAAS FRANS VAN MARNIX, Burggraaf van *Ogimont*, Baron van *Pottes*, Heer van *Germinies* of *Germignies*, gehuwd 1. in 1642 met ISABELLA CLARA D'OGNIES—D'ESTRÉES (7), Vrouwe van *Santes*; 2. met ISABELLA DE VOS van *Pollaer*, kinderloos gestorven den 15den

---

(1) Geboren te *Brussel* in 1538, gestorven te *Leyden* den 15den December 1598, zoon van JAKOB VAN MARNIX, Baron van *Pottes*, Heer van *Tholouse*, Commissaris-Generaal der Monsteringe in de *Nederlanden*, gest. in 1568, en van zijne eerste vrouw MARIA VAN HAMERICOURT of HEMRICOURT, dochter van HENDRIK, Heer van *Willency*, *Mont S. Aldegonde*, *Villeris*, enz. Baljuw van *Binch*, en van ELIZABETH VAN SPANGEN.

(2) Waarschijnlijk een broeder van den Antwerpschen Burgemeester ANTHONY V. STRALEN, in 1568, op last van ALBA, te *Vilvoorden* onthalsd.

(3) Hij bevond zich als Kapitein, in 't jaar 1592 voor *Steenwijk*. Zie V. REIJD, IX boek, bl. 181.

(4) Bastaardtak der Graven van *Vlaanderen*, afstammende van LODEWIJK, bijgenaamd *de Fries*, bastaard van LODEWIJK gezegd van *Maele*, Graaf van *Vlaanderen*.

(5) Dochter van WESSEL, Heer van *Asperen* en *Langerak*, en van FRANÇOISE VAN PRAET van *Moerkerken*, Vrouwe van *Karnis*.

(1) Hij nam, na AMELIA'S dood, voorgevallen in 1604 (22 Mei), in tweede huwelijk MARIA VAN ZUILEN, Weduwe van JAN VAN HUCHTENBROEK, in 1601 binnen *Ostende* gesneuveld, en stierf den 1sten Oct. 1632.

(2) Zoon van KAREL, Ridder, Heer van *Famars*, *Lonsart*, *Foricourt*, enz., Gouverneur van *Mechelen* en *Heusden*, en Generaal der Artillerie in dienst der Staten, gesneuveld voor *Ootmarsum* in 1592, bij KATHARINA HINCKAERT, Vrouwe van *Ohain*, *Cerfontaines* en *Nattignies*.

(3) JAN VAN MARNIX, Heer van *Tholouse*, FILIPS broeder, in 1567 bij *Oosterweel* gesneuveld, liet uit zijn huwelijk met KATHARINA VAN GOOR, dochter van ALARD, Heer van *Kaldenbroek* en *Bongard*, en van URSULA VAN WIJENHORST, slechts ééne dochter na, URSULA, gehuwd met BERNARD VAN LOUTSENRADE (LÜTZENROD), die bij haar o. a. verwekte, ANNA MAGDALENA, gehuwd met JAN WILLEM VAN HASSELT tot *Hasselrade*.

(4) Verwekt uit het tweede huwelijk van JAKOB VAN MARNIX met MARIA DE BONNIERES, Vrouwe van *Ogimont et des deux Treilles*, Staatdame van de Koningin-Weduwe van *Hongarije*, dochter van JAN DE BONNIERES, Ridder, Heer van *Souastre*, *du Maisnil*, Gouverneur van *Arras*, en van JOHANNA DE LANNOY, Vrouwe van *Ogimont et des deux Treilles*.

(5) Heerlijkheid gelegen aan de Schelde, 5 mijlen van *Rijssel*.

(6) In *Henegouwen*.

(7) Dochter van KAREL FILIPS D'OGNIES, Baron van *Rollencourt*, wiens Heerlijkheid *Estrées*, in 1623 door Koning FILIPS IV tot een Graafschap werd verheven, en van ELEONORA HYPOLITA D'OGNIES, Vrouwe van *Santes*.

Jan. 1680. Hij verwekte bij de eerste vrouw CLAUDIUS-FRANS-DOMINICUS, Burggraaf van *Ogimont* en Baron van *Rollencourt*, in 1670 gehuwd met ANTONIA-AGNES DE HAUDION, dochter van PIETER-ULRIK, Heer van *Guiberchies*, en JOHANNA DE TENREMONDE, Vrouwe van *Bachy*, waarbij o. a. BAUDRY-ADALBERT, gezegd *de Graaf* VAN MARNIX, Baron van *Rollencourt* en van *Crillia*, gehuwd met ALDEGONDA-ELEONORA DE LANNOY, dochter van IGNATIUS-PHILIPPUS, Grave van *Beaurepaire* en MARIA-FRANCISCA COLOMA van *Bornhem*. Uit dit huwelijk zijn geboren: 1. CLAUDIUS-FRANS-JOZEF, genaamd de Baron van *Rollencourt*; 2. PIETER-MARIA-JOZEF, genaamd *de Ridder* VAN MARNIX, en drie dochters, stiftdames te *Denain* (1).

De tegenwoordige Opper-Hofmaarschalk van den Koning der Belgen, KAREL, Graaf VAN MARNIX (2), stamt hoogstwaarschijnlijk van een der laatstgemelden af.

Belangende ALDEGONDE's geslacht, dat, volgens LE CARPENTIER, reeds ten tijde van Bisschop GODFRIED van *Condé* en *Fontaines* (1220—1238), in het Kamerijksche gezeten was, zegt TE WATER het volgende:

»Het blijkt van elders (3), dat het geslacht VAN MARNIX van onheugelijke tijden onder de adelijke en meest bevoorrechte van *Savoijen* gerekend zij; weshalven zij, die tot hetzelve behoorden, hunne bezittingen en voorrechten bleven behouden, wanneer de Koning van *Frankrijk* dat Hertogdom ingenomen, doch bij een plakaat bekend gemaakt hadt, dat de oude en adelijke geslachten hunne voorrechten, even gelijk te voren, naar de gewoonte van dat Land zouden konnen genieten, onder welken toen ook het geslacht VAN MARNIX, op het getuigenis van acht Edelen, als een der voornaamste geteld werdt." *Verb. der Edelen*, III. stuk, bl. 33—35.

Het wapen van MARNIX is: *d'azur, à la bande d'argent, accotée de deux étoiles d'or.*

M°.

De kanongieter Maritz een Franschman (VII. bl. 351, Vr. 398; vgl. VIII. bl. 56). De kanongieter MARITZ, in de vraag bedoeld, was noch Franschman, noch Nederlander, maar Zwitser, zoo als uit het volgende kan blijken.

JEAN MARITZ, geboren in 1680 te *Berthoud* of *Burgdorf* (nabij *Bern* in *Zwitserland*), was Directeur der grofgeschutgieterij te *Bern*, en uitvinder der horizontale boorbank voor geschut, en van het vol of niet over de kern gieten van hetzelve, eene uitvinding, waardoor eene zeer gewigtige verbetering in het gieten van geschut tot stand kwam.

Zijn oudste zoon, SAMUEL, geboren te *Bern* in 1705, volgde hem als Directeur der grofgeschutgieterij aldaar op, terwijl zijn jongste zoon, JEAN, geboren te *Bern* in 1711 (de persoon in de vraag bedoeld), na zich met goed gevolg op hetzelfde vak toegelegd te hebben, wegens zijne bijzondere bekwaamheid, door LODEWIJK XV naar *Frankrijk* geroepen werd, waarheen hij zich met zijn' vader begaf, en alwaar zij al spoedig werden aangesteld tot *Commissaires des fontes d'artillerie* te *Lyon*.— Zijn vader naar zijn geboorteland teruggekeerd zijnde, bleef JEAN MARITZ in *Frankrijk* en zette er de invoering der door zijnen vader uitgevonden werkwijze voort. De gieterijen voor metalen geschut te *Straatsburg* en *Douay* en de ijzersmelterijen van *Rochefort*, *Ruelle*, enz., waar het ijzeren geschut voor de Marine vervaardigd werd, werden alle door hem ingerigt en in werking gebragt. — Om zijne uitstekende verdiensten werd hij benoemd tot *Inspecteur Général des fontes de l'artillerie de terre et de mer*, en werd hij in 1758 tot den adelstand verheven met den titel van Baron en met het ridderkruis van St. Michel begiftigd.

Op verzoek van den Koning van *Spanje* KAREL III, droeg LODEWIJK XV hem in 1765 of 1766 den vereerenden last op, om zich naar *Spanje* te begeven, ten einde de geschutgieterijen aldaar op een' beteren voet te brengen; de uitmuntende geschutgieterijen van *Sevilla* en *Barcelona* werden door hem gebouwd; hij bekwam den graad van *Maréchal des Camps*, en werd tevens aangesteld tot *Inspecteur Général des fontes et forges d'artillerie de France et d'Espagne*. — Bij afwisseling in *Spanje* en *Frankrijk* werkzaam moetende zijn, ontbood hij zijn' neef (zoon van zijn' broeder SAMUEL), mede genaamd JEAN MARITZ, die, tot geschutgieter opgeleid, reeds eenigen tijd te *Straatsburg* had doorgebragt, en deze werd toen be-

---

(1) Men zie TE WATER t. a. p., en II en IV stuk; BROES, *Filips v. Marnix*, enz.; DE ROUCK, *Her.* bl. 307; VAN LEEUWEN en GOUTHOEVEN, *Geslachl. van Spangen*; BEEKMAN, *Beschr. van Asperen*; LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, Part. III. p. 150, 229, 233, 278, 396, 546, 730, 731, 766—768, 848, 904, 909, 910, 974; *Nobil. des Pays-Bas*, p. 84, 102, 170, 237; *Suite du Suppl. au Nobil.*, I. p. 199, II. p. 61, III. p. 193, IV. p. 122, V. p. 42, 134, 135; V. STEINEN, *Westph. Gesch.*, I. Th., S. 735.

(2) Op de *Première Liste des Famill. Nobl. de la Belgique*, enz., geplaatst in *Bulletin et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, Tome I., en medegedeeld door den Heer VAN WELEVELD, komt voor: DE MARNIX, *comte.— Les papiers de cette famille ayant été incendiés pendant la révolution française, on ne sait pas par qui le titre de comte a été concédé. Tous les actes qui existent encore, portent le titre de comte; d'après de vieux actes, le titre de comte n'est acquis que par droit de primogéniture, le second fils prend le titre de chevalier.*

(3) TE WATER verwijst hier naar *Response à un libelle fameux, nagueres publié contre Monseigneur le Prince d'Orenges et intitulé Lettres d'un gentil-homme vray patriot* etc., door MARNIX geschreven, en in 1579 te *Antwerpen* bij GILES VAN DEN RADE gedrukt.

last met het bestuur der geschutgieterij te *Barcelona.*

In het jaar 1790 overleed hij op zijn kasteel *la Barolliere* nabij *Lyon.*

Zijn voormelde neef JEAN MARITZ (geboren te *Geneve* in 1738) werd in 1770, tijdens hij nog aan het hoofd der geschutgieterij te *Barcelona* stond, tegelijk door de Keizerin van *Rusland*, CATHARINA II, en door den Stadhouder der *Vereenigde Nederlanden*, WILLEM V aangezocht, om bij die Staten in dienst te treden; het aanbod van den Stadhouder nam hij aan en hij werd benoemd tot Directeur der metalen geschutgieterij te *'s Gravenhage.* In die betrekking, welke hij tot aan zijnen dood (1807) vervulde, bewees hij groote diensten aan zijn nieuw vaderland. Hij werd opgevolgd door twee zijner zoons en later door een zijner kleinzoons, die dezelfde betrekking thans nog bekleedt.

Meer bijzonderheden omtrent een en ander, kan men o. a. vinden in de volgende werken: Baron COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem in kunsten en wetenschappen*, dl.VI. stuk 2; BOURGOING, *Tableau de l'Espagne Moderne*, Vol. II. p. 96; *Biographie Universelle*, Vol. XXVII. p. 175; *Général* BEAURAIS, *Dictionnaire Historique ou Biographie Universelle classique*, in voce *Maritz.* M. v. C.

ANTWOORDEN.

Jonkvrouw van Mechelen (VII. bl. 192, Vr. 258). BUSCHING (*) noemt haar »WILLEMINA VAN BERTHOUT, uit het aanzienlijk geslacht der Heeren van *Mechelen*, oorspronkelijk, en daarom gemeenlijk *Madame de Malines*, (*Mevrouw* van *Mechelen*) toegenoemd," en zegt verder t. a. p. in de noot:

»Zij was eene Dochter van Heer KORNELIS BERTHOUT van *Mechelen*, en BARBARA VAN NASSAU: en, was geweest *Dame d'honneur*, (Staatsjuffrouw,) van Princes LOUISA COLIGNY, Weduwe van Prins WILLEM I van *Oranje.* Men kan haare geheele geslachtlijst vinden bij SMALLEGANGE, in deszelfs *Chronijk van Zeeland*, bl. 778, (716—718)."

Hiermede komt overeen de geslachtlijst van VAN MECHELEN, medegedeeld door DE HERCKENRODE, in zijne *Collect. de Tombes etc.*, daar zij eveneens WILHELMINE en *dame d'honneur de la Princesse d'Orange* genoemd wordt. Volgens deze geslachtlijst was KORNELIS VAN MECHELEN eerst gehuwd met ANGÈLE (ENGELTJE of ENGELBRECHTJE) VERHOEVEN, waarbij ANGELINE (ENGELTJE) gehuwd met JAN VAN OOSTENRIJCK (†), en ten tweeden male met BARBARA VAN NASSAU (dochter van PAULUS (*), bij MARGARETA VAN LIER), waarbij 1°. WILHELMINA voorn.; 2°. ANTONIUS, ongehuwd gestorven; 3°. MARGARETHA, gehuwd 1°. met ANTONIS VAN DUVENVOORDE, Baljuw van *Rijnland;* 2°. met PHILIPS VAN STEELANT, Heer van *Grijsoord*, Drossaard van *Buren*, gestorven in 1623.

In de *Bijv. en Aanm.* op het Xde deel van WAGENAARS *Vaderl. Hist.*, staat bl. 117: »Elders heet zij MARGARETHA, Dogter van Jonkheer ANTHONIS VAN MECHELEN, en Jonkvrouwe N. VAN LIER;....... Een andere Dogter van Jr. ANTHONIS, genaamd WILLEMYNE, was gehuuwd met Jr. ARENT VAN DUIVENVOORDE, Dykgraave van *Rijnland.* Men vindt, ten deezen tijde, nog eene MARGARETA VAN MECHELEN, gehuuwd aan Jr. PHILIPS VAN STEELANT, Drossaard van *Breda* (†); maar deezer moeder was COCQ VAN NERYNEN."

In de geslachtlijst van VAN MECHELEN komt geen ANTHONIS — wel een FLORIS, Schepen en Burgemeester van *Lier*, daarna van *Turnhout*, gehuwd 1°. met ANTONIA VAN GOTTIGNIES; 2°. met JOHANNA VAN LIER, — voor, doch deze was de vader van KORNELIS b. g., en dus de grootvader van MAURITS' bijzit. De schrijver van de aangehaalde *Bijv. en Aanm.*, heeft klaarblijkelijk de geslachten van VAN MECHELEN en VAN BERCHEM (uit eenen stam gesproten) met elkander verward, want, niet ANTHONIS VAN MECHELEN, maar ANTHONIS VAN BERCHEM (vierde zoon van ARNOUD, Ridder, en van ALICE VAN ZEVENBERGEN) was gehuwd met MARGARETHA VAN LIER (dochter van JAN, Heer van *Noorderwyck*, bij MARIA DE VRIESE *van der Ostende*), en verwekte bij haar een' zoon, JAN, en twee dochters, ANNA en JOHANNA VAN BERCHEM (§).

WAGENAAR zegt, dl. X. boek XL: »Hij (MAURITS) was nimmer gehuwd geweest; doch liet, bij N. VAN MECHELEN, gesprooten uit adelijken stamme in *Brabant*, verscheiden' natuurlijke kinderen na: waarvan de twee oudste Zoonen, WILLEM en LODEWIJK, zig meest vermaard gemaakt hebben." En verder: »Bij een afzonderlijk Codicil, besprak de Prins aan vijf *Bastaarden*, gelijk hij ze noemt, vierduizend guldens 's jaars aan eenen zoon, drieduizend aan eenen anderen, en aan drie Dogters, tweeduizend guldens 's jaars ieder."

Het blijkt dus uit WAGENAARS gezegde, dat de Prins bij de Jonkvrouw VAN MECHE-

---

(*) *Nieuwe Geogr.*, dl. IV. st. III. bl. 1093.

(†) SMALLEGANGE noemt hem JAN VAN OOSTERWYCK.

(*) PAUL DE NASSAU *dict. de Meruwede*, volgens de *geneal.* van *Liere*, bij BUTKENS, *Troph.*, t. II. p. 44.

(†) Bij VAN GOOR wordt hij niet onder de Drossaerden dier stad opgeteld.

(§) BUTKENS, t. a. p., p. 242, 243, *Généal des Sires de Ranst, Berchem, & Canticrode.*

LEN meer dan twee kinderen verwekte. Wie de moeder (moeders) der overige kinderen was, zal bezwaarlijk zijn op te lossen, want MAURITS, *voulant vivre garçon ou pour le plaisir qu'il prenoit du change, ou pour conserver sa Maison en sa grandeur, il n'y avoit beauté veuë & pucelle dont il n'en entreprit la chasse; toutefois le secret couvroit l'offense, Jupiter se desguisoit le plus souvent en pluye d'or pour voir ses maistresses. Vulcan n'y avoit nul interest, & ce grand Mars ne marchoit que dans les obscurités de la nuict, tousiours en cachette de la clarté du soleil* (*).

Anakreontische vragen (VII. bl. 331, Vr. 379). De *hyacinthische roede* moge ons wat vreemd klinken, gewis is hare zwakheid geene reden tot afkeuring, want hare kracht moet hier zeker in geheimzinnigen invloed gezocht worden. Aan eenen afschrijver kan men, dunkt mij, eene zoo bijzondere lezing niet toeschrijven, waarvoor hij veeleer iets meer bekends zou hebben gekozen, zoo hij het oorspronkelijke had willen veranderen. Vraagt men nu naar den zin, dien de dichter in dit woord heeft willen leggen, dan geloof ik, dat men eenvoudig moet denken aan een middel, waarvan CUPIDO zich hier bedient, om eene onweêrstaanbare liefdedrift in het hart van den dichter te verwekken, zoo als hij dit anders met zijne pijlen doet. Dat de hyacinth (bij de ouden werd onder dien naam zekere leliesoort verstaan) het zinnebeeld van teedere aandoeningen was, is overgenoeg bekend, en haar vermeend bladerschrift met de woorden AI, AI was wel geschikt, om haar eene kracht toe te kennen tot het verwekken van liefdesmarten.

Omtrent de 9de Ode kan ik niet beter doen, dan te verwijzen tot de keurige vertaling van NIEUWLAND:

Dan spring ik en klapwiek uit vrolijken dank,
En sprei om zijn schedel mijn vleugeltjes uit,
En wil ik gaan slapen, ik rust op zijn luit.

Het is duidelijk, dat de conjectuur van PEERLKAMP haren oorsprong in deze vertaling had en overigens door niets wordt gewettigd. Ik zie geene reden tot verandering van den tekst.

Wat eindelijk het δωριάζων in Ode 10 betreft, hoe vreemd het ons moge voorkomen, vreemder voorzeker zou het ons moeten schijnen, indien wij het aan een' afschrijver van lateren tijd te danken hadden. Want ofschoon het Dorisch dialect nog langen tijd heeft mogen bestaan en misschien nog wel bestaat, het Dorisch karakter teekende zich zeker in latere eeuwen minder scherp af en geen afschrijver zou er aan gedacht hebben, om aan het woord δωριάζειν de beteekenis van *botheid*, *domheid* te geven. Maar ten tijde van ANAKREON waren de verschillende stammen nog scherp van elkander gescheiden, en het kan ons zoo vreemd niet dunken, dat de reeds meer beschaafde den ruweren, minder beschaafden met den naam van botterik bestempelde of liever er de type aan ontleende.

SAXO SYLVIUS.

Een groot eter (VII. bl. 331, Vr. 380). De vrager zal het versje op den Hertog VAN LANGEVELD, met eenige varianten, opgenomen vinden in de *Hollands Arkadia of wandelingen in de omstreken van Haarlem, door* A. LOOSJES, PSZ. Haarlem 1804, bl. 38. De schilderij hing toen in de herberg het *Gulde Klaverblad*, aan het *Klap-Hek*, bij den ingang van den *Aardenhout*, niet verre van de Leydsche vaart, alwaar ik het voor ruim 30 jaren meermalen heb aanschouwd. Of er twee exemplaren van bestaan, of dat de schilderij van het klaphek naar *'t Jagt-duin* is verdwaald, is mij onbekend. C. & A.

Anakreontische vragen (VII. bl. 362, Vr. 409). Wanneer wij προδοθεὶς door *aamechtig* verklaren, kunnen wij met de lezing van BRUNCK vrede hebben, al is haar palaeographische steun niet zeer krachtig.

Ode 31. Het is bijna ondenkbaar, dat een afschrijver aan ORESTES zulk een epitheton zou hebben geschonken: wij moeten het dus wel voor echt houden en verklaren uit de zeden en denkbeelden van den heldentijd, waarin een fraaije, blanke voet zeer wel tot een sieraad van den held kan hebben gestrekt.

Ode 51. Ik meen, dat wanneer wij het onderwerpelijk vers aldus lezen:

συνέταιρων ἦχοι μολπή

Het lied mijner medemakkers klinke mede, pare zich aan het mijne, dat wij dan niet verre afwijken van de lezing der HSS. en een' volkomen passenden zin erlangen.

SAXO SYLVIUS.

De Ceder van den Libanon in Europa (VII. bl. 363, Vr. 410). Wij vinden de volgende bijzonderheden omtrent groote Libanon-ceders in *Frankrijk*, in het *Traité Général des Conifères* van E. A. CARRIÈRE, *Chef des Pépinières du Muséum d'histoire naturelle de Paris.* Paris 1855.

De grootste Libanon-ceder van het Museum te *Parijs*, geplant in 1736 door BERNARD DE JUSSIEU, is een der eerste, welke in *Frankrijk* ingevoerd werden. Zijn stam had in 1854, op 1 el 5 palm hoogte van den grond, eenen omtrek van 3 el 4 palm. Deze prachtige boom heeft sedert lang zijnen top verloren, ten gevolge van het afsterven van

---

(*) DE LA PISE, *Tabl. de l'Hist. d'Orange.*

den aan den punt geplaatsten knop — en niet, zoo als men verhaalt, door een geweerschot, waarvan de kogel den top zou afgerukt hebben. De boom heeft toen opgehouden omhoog te groeijen, en heeft aan breedte gewonnen, wat hij aan hoogte verloor, zoodat de takken zich op 15 el van den stam uitstrekten, 't geen voor den geheelen boom een middellijn van 30 el, en een omtrek van bijna 100 Nederl. ellen geeft (*).

Eenen anderen grooten Libanon-ceder vindt men in het park van *Montigny-Leucoup*, bij *Dammarie* (Seine et Marne). Van dezen heeft de stam op ééne el hoogte van den grond zes el in omtrek, men houdt hem voor even oud als die van het Museum.

Een der ceders, door DUHAMEL geplant op zijn eigendom te *Vrigny* (dat ook thans nog aan een zijner nakomelingen toebehoort), had in 1844, bij eenen ouderdom van 84 jaren, eenen stam van 1,53 Nederl. el omtrek op ééne el hoogte van den grond.

CARRIÈRE deelt in gemeld werk nog een aantal bijzonderheden mede, omtrent Libanon-ceders in en buiten *Europa*.

DUHAMEL DU MONCEAU (*Traité des arbres et arbustes qui se cultivent en France en pleine terre*, Paris 1755) zegt, dl. I. bl. 334, dat hij van den Libanon-ceder in *Frankrijk* slechts jonge planten kent, maar dat hij er vier zeer groote gezien heeft in den tuin te *Chelsea*, bij *Londen*, geplaatst aan de uiteinden van eenen vijver. Deze werden reeds in 1683 geplant, volgens C. L. WILDEROW, *Die wilde Baumzucht*. Berlin 1811, bl. 273.

In ons vaderland vindt men een der grootste (en welligt den grootsten) Libanon-ceders in *Gelderland*, op het buitengoed *Rhederoord*, tusschen *Arnhem* en *Zutphen*. Dit is een prachtige boom van ongeveer veertig voeten hoogte, en misschien van honderdjarigen ouderdom.

Ofschoon de Libanon-ceder ons klimaat verduren kan, doet hem toch gestrenge vorst dikwerf groote schade. In den winter 1853—1854 werden zelfs in *Engeland* sommige oude boomen zeer gehavend, ook enkele exemplaren te *Haarlem* hebben toen veel geleden (zie *Flora en Pomona*, Utrecht 1857, bl. 214). WILDENOW meldt t. a. p., dat jonge stammen van vier voet hoogte, in den winter van 1794—1795 al hunne naalden verloren.

(*) Is deze boom dezelfde als die, door SEUBERT in zijn *Plantenkunde* vermeld, in 1734 (dus twee jaren vroeger) door TOURNEFORT van zijne reizen in het Oosten medegebragt? — Ook het *Conversations-Lexicon*, 10de Aufl. Th. III. bl. 750 (Leipzig 1851) spreekt van eenen Libanon-ceder in den koninklijken tuin te *Parijs* in 1734, door B. DE JUSSIEU uit *Engeland* gebragt, en in het *Handbuch für Reisende in Frankreich, von* L. LENZ (Leipzig 1855), lezen wij, dat zulk een ceder in 1730 werd geschonken door Dr. COLLINSON, en door JUSSIEU geplant. Welke lezing is daarvan juist?

In den Hertogelijken tuin te *Weimar* is een plant van ongeveer vier voet hoogte, na vier winters te hebben doorgestaan, in dien van 1798—1799 geheel bevroren, volgens DIETRICH, *Vollständ. Lexicon der Gärtnerei u. Botanie*, Berlin 1807. dl. VII. bl. 232. In de *Verhandlungen des Vereins für Garten- u. Feldbau te Frankfort aan den Main*, lezen wij (dl. I. bl. 216), dat de Libanon-ceder aldaar verscheidene malen de hoogte van twintig voet bereikte zonder eenige bedekking, maar bij strenge koude in den winter van 1822—1823, en in dien van 1829—1830 bevroor. In den winter van 1837—1838 werden de naalden rood gekleurd en vielen af, maar de boomen herstelden zich later weder.

Meerdere bijzonderheden omtrent de geschiedenis van den Libanon-ceder zal men o. a. vinden in de volgende geschriften:

TREU, *Cedrorum Libani historia*. Norimbergiae, 1757—1767, 4°. GOUGH, *An account of the Cedar of Libanus*, London 1788, fol.; SAVI, *Sul Cedro del Libano*, Firenze 1818, 8°.; LOISELEUR, *Histoire du Cèdre du Liban*, Paris 1837, 8°.; MORETTI, *De Cedro Libani*, Paviae 8°. (Vergel. PRITZEL, *Thesaurus Lit. Bot.*, p. 435.)

J. H. KRELAGE.

Duitsche Poot en Judith Beseraige (VII. bl. 364, Vr. 414). Omtrent dien Duitschen POOT kan ik geene inlichting geven; maar wel iets omtrent de dame, wier portret prijkt vóór het werk van M. DE SAINT HYACINTHE, *Le chef d'oeuvre d'un inconnu*, met dit bijschrift:

Celle par qui ce beau Chef-d'Oeuvre
S'est sauvé des mains de l'oubli;
Merite bien que dans cet oeuvre,
Son portrait se rencontre icy.

Cecinit MATHANASIUS.

In de 4e edititie, *à la Haye* 1716, die voor mij ligt, staat haar portret achter de Hebr., Grieksche, Latijnsche, Engelsche, Fransche en Nederd. lofdichten. Dit laatste is van J. VAN EFFEN, die met 'S GRAVESANDE bijdragen tot dit werk heeft geleverd, onder den naam van ASTREOLIDES ELEPHANTIUS, *artium secretarum magister, et scholae Utopianae conrector*, en 'S GRAVESANDE onder dien van IXIXIUS. In de 9e editie, *Paris* 1807 in 2 dln., staat haar beeld vóór het 2de deel; waarschijnlijk onder een' gefingeerden naam, als eene jonge weduwe van Mr. JEAN D'AUSSONE, die het straatliedje zou gezongen hebben, waarop DE SAINT HYACINTHE en zijne vrienden zulke geleerde aanteekeningen hebben gemaakt, waardoor later *De vermakelijke slaa-tuintjes* van den Nijmeegschen Rector E. J. B. SCHONCK zijn uitgelokt, en meer andere.

J. C. K.

Twee schimpdichten (VII. bl. 364, Vr. 416). Twee leden van het geslacht DEDEL zijn Bur-

gemeesters van *Amsterdam* geweest. Mr. WILLEM GERRIT DEDEL, zoon van SALOMON, en van ANNA MARIA BOREEL, geb. 22 April 1734 en Mr. ABRAHAM DEDEL, zoon van Mr. JAN HUDDE DEDEL en MAGDALENA ANTONIA MUYSART, geb. 1 Feb. 1732. — De eerste werd in 1761 Schepen, 1768 Raad, 1769 Schout en in 1784 en sedert verscheidene malen Burgemeester. — De tweede was in 1762 Schepen geworden en was in 1788 en 1792 Burgemeester. Wie van beiden bij het door B. F. C. medegedeelde schimpdicht werd bedoeld, durf ik niet beslissen. — Burgemeester letter A. was welligt Mr. FREDRIK ALEWIJN, die in 1789 Burgemeester werd en het nog eens in 1793 was. — Men bedenke, dat in dien tijd elk jaar nieuwe Burgemeesters, ten getale van vier, werden gekozen. De jaren 1787 tot 1795 waren jaren van woeling en beweging. De Regenten hadden veel bedils en aanstoots te verduren. ⊕

Scheepjesschelling (VII. bl. 364, Vr. 417). De vrager kan zich geruststellen, want deze scheepjesschelling is voorhanden en in alles, ook in omschriften, gelijk aan de afbeelding bij VERKADE. In den tekst bij N°. 387 vindt men aangemerkt: »van dezelve bestaat nog een ander met deze iets verschillende in stempel," hier zal vergeten zijn bij te voegen: »en omschriften", dat welligt mede bedoeld zal zijn. D. W. Z.

Scheepjesschelling. Sedert ik deze vraag deed, heb ik een zoodanig exemplaar, als VERKADE beschrijft, in bezit gekregen, waardoor dus het eerste deel mijner vraag geheel vervalt. D. Hn.

Jan Tolhuijs. (*Zakpistool van Koningin Elisabeth*) (VII. bl. 364, Vr. 418). Het wapen, dat zich op dit kanon bevindt, is zeker verkeerd opgegeven, en zal waarschijnlijk bestaan in een gevierendeeld schild: 1 en 4 de kepers (EGMOND); 2 en 3 de fasce bretessée en contrebretessée (BUREN); voor *surtout*: eene fasce, waarover een geruit St. Andrieskruis (IJSSELSTEIN).

Is dit stuk geschut ook het eigendom geweest van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buren* en *Leerdam*, Heer van *Ysselstein*, *St. Maertensdijk*, enz., Stadhouder van *Friesland*, gestorven te *Brussel* in 1548, die zeer gezien was bij Keizer KAREL V? M°.

Jan Tolhuijs. (*Zakpistool van Koningin Elisabeth*). In VELIUS, *Chron. van Hoorn*, vind ik op bl. 259 van de uitg. van CENTEN aangeteekend, dat de regering van *Hoorn* in 1545 verscheidene metalen stukken te *Utrecht* deed gieten door zekeren Mr. JAN VAN TOLHUIS en op bl. 263 wordt dezelfde weder genoemd, als leverancier van vier nieuwe metalen stukken in 1551. Op bl. 259 teekent CENTEN aan, dat een dier stukken, in 1738 nog op een der stadsbolwerken geplaatst, tot opschrift droeg:

Ik heet die Joffer fel wreet sprekende,
Muiren en Schansen wart ik brekende.
JAN TOLHUUS van *Utrecht* 1542.

CONSTANTER.

Het Leeuwegrachtje te Amsterdam (VII. bl. 384, Vr. 422). Nog nooit is mij deze naam voorgekomen: ook WAGENAAR heeft dien niet. 't Zou evenwel kunnen zijn, dat hier of daar een grachtje naar den familienaam van een der aanzienlijkste bewoners alzoo genoemd werd, gelijk de *Trippenburgwal* naar TRIP. Mag ik eene gissing wagen, dan zou ik echter denken aan de huizen, die tusschen de *Munt* en den *Doelensluis* naar de *Amstelzijde* staan: het zoogenaamd *Schapenpleintje*. In vroeger' tijd stond daar ter plaatse een dwinger, die *Leeuwenburg* heette, even als beoosten den *Doelensluis* de dwinger *het Rondeel*. Misschien dat de huizen op de fundering van dien dwinger later gebouwd het *Leeuwenburger*- of korter het *Leeuwengrachtje* uitmaakten.

CONSTANTER.

Teylingen (VII. bl. 384, Vr. 425). Men gist dat het van ouds vermaarde huis *Teylingen*, of *Nieuw Teylingen* genaamd, reeds tusschen de 800 en 900 jaren na CHRISTUS geboorte gesticht is.

In 1296 is het, ten gevolge van het aandeel, hetwelk WILLEM VAN TEILINGEN genomen had aan den aanslag tegen Graaf FLORIS V verbeurd verklaard en als domein der Grafelijkheid van *Holland*, ten verblijve bestemd voor 's Graven houtvester; welke bestemming het behouden schijnt te hebben tot het begin der XVIIde eeuw, toen de houtvester een ander huis in de nabijheid betrok en het slot tot eene gevangenis voor dezulken diende, die de jagtwetten hadden overtreden. In den jare 1802 is *Teylingen* door verkoop in het bezit van onderscheidene eigenaren gekomen, en genoegzaam geheel gesloopt, later was de Heer JACOBUS BRONKHUIJZEN, te *Leyden*, eigenaar er van, die het echter, na kort bezit, verkocht aan nu wijlen Vrouwe AGATHA WILHELMINA TWENT, echtgenoot van den Hoog Welgeb. Heer Jonkhr. OTTO ANNE Grave VAN BYLANDT, die het in 1846 nog in vruchtgebruik bezat. Onder de voorregten, aan dit huis verbonden, behoorden, behalve den vrijdom van de gemeene lands middelen en accijnsen, ook de uitsluitend vrije jagt in eene uitgestrektheid van 1500 morgen lands door *Sassenheim*, *Voorhout*, *Lisse*, enz. K. v. S. N°. 2.

[Voor een deel hetzelfde als het bovenstaande antwoord, behelst dat van F. F. C. STEINMETZ.]

Hîc Rhodus, hîc salta (VII. bl. 384, Vr. 426). Tot ververschiug van het geheugen van den geleerde *, die verlangt, dat men hem te binnen brenge, wat hij voor 50 jaren wist, diene, dat genoemd spreekwoord ontleend is uit de XIVde fabel van AESOPUS, waarin een snoever voorkomt, die wonderen van zijne verre reizen verhalende, verzekerde te *Rhodus* een' sprong of dans te hebben volvoerd, dien niemand hem had kunnen nadoen. Hierop vatte een der aanwezigen hem bij zijn woord, en zeide: Verbeeld u, dat *Rhodus* hier is en doe den sprong. *Hîc Rhodus, hîc salta.* Verg. FABRI, *Thesaurus*, i. v. *Rhodus*.

QUIESCENDO.

[Even zoo beantwoorden J. C. C. ABBING, P. H. T. en A. v. W. de vraag. Zij verwijzen bovendien naar ERASMI *Adag.*, p. 63, waar het gezegde even als in de oudere uitgaven der *Aesopische Fabelen* luidt: ἴδου Ρόδος, ἴδου πήδημα, en dan ook vertaald wordt: *hîc Rhodus, hîc saltus*. Voor het laatste ἴδου echter, zegt P. H. T., moet volgens *Obs. Misc. Nov.*, V. 407, gelezen worden δίδου.]

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428). In *Overijssel* zegt men nog voor: »*vertel mij geene leugens*, *houd mij geene praatjens*," »*maak maar geen parlabers*;" — dit laatste woord zal wel afkomstig zijn van het Spaansche — *Palabra* (woord).

F. F. C. STEINMETZ.

Woorden uit het Spaansch ontleend. Is het waarheid, dat het Hollandsche *kwispedoor* van het Spaansche *escupidera* herkomstig is? Ik heb het wel eens anders hooren uitleggen.

Even als thans nog in vele herbergen, had men eertijds de gewoonte in ieder woonvertrek een met zand gevuld spuwbakje te plaatsen, terwijl zich daarbij bevond en behoorde een trechter, in den vorm onzer blikken kwispedoors, waar men kieschheidshalve doorheen spuwde, even als ieder welopgevoed mensch tegenwoordig die noodwendige ontlasting met zijne hand *maskeert*. Men noemde dusdanigen trechter den *kwisp'* (el) *er door*. Bij later economischer inzigt, heeft men gemeend de spuwbakjes wel te kunnen laten vervallen, door den trechter met een' bodem te voorzien, waardoor zeker een voor het gebruik veel compacter, doch voor het oog geen zindelijker bewaarplaats werd uitgedacht. Nogthans is men dit huismeubel blijven noemen een *kwispedoor*, ofschoon men het nu een *kwispelin* had moeten doopen.

J. J. M. O. Z.

[Deze afleiding is voor ons en misschien voor de meeste onzer lezers geheel nieuw. Wij hadden nooit van een werkwoord *kwispen*, met de beteekenis van spuwen, gehoord. Heeft dat werkwoord bestaan, dan is de afleiding, die men J. J. M. O. Z. van *kwispedoor* gegeven heeft, even goed als *winter* van *windheer*, *komenij* van *kom en eisch*, *Kaninefaat* van *konijnevatter*, *Haarlem* van *heer Lem*, *Ittersum* van *id ter sum* en *Koudum* van *koud om*.]

Ridderorde van het gulden vlies (VII. bl. 384, Vr. 432). »Is de instelling dezer orde door FILIPS *den Goeden*, van gewijden of van mythologischen oorsprong? Zinspeelt ze op de schapenvacht van GIDEON of op 't gulden vlies van JASON?" Het valt gemakkelijk hierop te antwoorden. MONSTRELET, een tijdgenoot en de vriend van FILIPS verklaart (*Chroniques* II. 56). »Cette ordre fut dicte à l'imagination de la toison que iadis conquist anciennement JASON en l'isle de Colchos, comme on le trouve par escripten l'histoire de Troye." Zoo luiden ook de woorden van het plakaat van 28 Nov. 1431, bevelende de instelling der orde, zoo als PONTUS HEUTERUS die mededeelt (Lib. IV *Rer. Burgund.* 86). De vraag blijft echter over, wat kon den Hertog bewegen, om op het gulden vlies van JASON te doelen? Volgens een verhaal, bewaard door P. COLOMIES in zijn *Recueil de particularités* (Utr. bij ELZEVIER, 1669) p. 126, heeft FILIPS door de gouden kleur van de Kolchische vacht, het aandenken trachten te veredelen en te vereeuwigen van de hoogblonde kleur, eigen aan een gevonden hairtje, afkomstig van eene zijner bevoorregte schoonen!

QUIESCENDO.

Ridderorden van het gulden vlies. FILIPS *de Goede*, Hertog van *Bourgondië*, stelde deze orde in bij gelegenheid van het huwelijk met zijne derde gemalin ISABELLA van *Portugal*, te *Brugge*, den 10den Januarij 1429.

Men is onzeker, en in het algemeen oneens waaraan de instelling moet worden toegeschreven.

Vermoedelijk was de oorsprong galant, het doel staatkundig, en de strekking godsdienstig.

De een vertelt, dat de Hertog eene hairvlecht droeg van zijne vierentwintig maitressen, waar onderaan één goudgeelkleurig blesje hing. Het gekscheren der hovelingen deswegens gewaar geworden zijnde, verzekerde hij plegtig, dat de spotters eerlang die vlecht in groote eer zoude houden.

De ander zegt, dat de Hertog in genegenheid voor het Engelsche hof verflaauwd zijnde, met de instelling zocht te wedijveren, en een tegenhanger te stellen met de orde van den kousenband. De Ridders mogten dan ook geene andere orde te gelijk met deze bezitten.

De meesten willen het er voor gehouden hebben, dat de vereering en uitbreiding van het Katholijk kerkgeloof er door moest worden bewaard en beschermd.

Het ontbreekt echter niet aan nog andere veronderstellingen.

De eerste gedachte was gewis van het gulden vlies van JASON, doch een regt geloovig Kanselier stelde er het wollen vlies van GIDEON voor in plaats.

FILIPS zelf zegt er van, dat hij door over-

groote genegenheid tot den stand van edelen en ridderschap, haar met deze instelling wilde verhoogen: waardoor het ware Katholijk geloof en de staat der H. kerk, met de rust en den voorspoed van het algemeen tevens zouden bevorderd worden. A. & A.

Ridderorde van het gulden vlies. FILIPS *de Goede*, Hertog van *Bourgondië*, vierde zijne *derde* huwelijksplegtigheid met ISABELLA van *Portugal*, dochter van JAN I *den Grooten* en van FILIPPINE VAN LANCASTER, met grooten luister te *Brugge*; den 8sten Januarij 1429 hield zij daar haren intogt.

Bij deze gelegenheid werd de *orde van het gulden vlies* ingesteld, eigenlijk de voornaamste aanleiding tot dit feest; geen plotselinge inval, naar het schijnt, maar een lang gevormd plan van FILIPS.

Sommigen denken, dat *galanterie* er de oorzaak van is, anderen *politiek*, de meesten *godsdienstijver*; misschien van alles wat. Wat het *eerste* aangaat, zegt de REIFFENBERG (*).

»PHILIPPE, avait eu vingt-quatre maîtresses (†), et de leurs cheveux avait fait tresser un lac d'amour, au milieu du quel une mèche dorée de MARIE VAN CROMBRUGGE, en attirant les regards, provoquait les railleries des courtisans. Le prince, instruit de leurs malignes observations, promit que tel qui se moquait de cette *toison* la tiendrait bientôt à grand honneur: il fut fidèle à sa parole."

»JULES CHIFFLET ne veut voir primitivement dans l'ordre de la Toison d'or qu'un moyen de venir au secours de l'Eglise, qu'une espèce de croisade permanente.

»Et de fait, à la solennité fameuse connue sous le nom de *Fête du Thoyson*, qui eut lieu en 1453, PHILIPPE et ses chevaliers firent serment d'aller contre le Turc."

Misschien stelde FILIPS zich voor: »d'augmenter le nombre des partisans de la maison de Bourgogne,... pour resserrer au dedans le lien féodal qui tendait à se relâcher, multiplier les relations du dehors, habituer les grands à n'emprunter leur éclat que du maître; se mettre dans la confidence de leurs desseins,... et ranimer les vertus chevaleresques en les attachant à son service personel. Ce but tout politique eût été manqué sans l'appui de la religion, qui interdisait l'examen de ce qu'elle avait une fois sanctionné, et dont la puissance était la source de toute légitimité; des souvenirs d'amour et de frivoles plaisirs pouvaient aussi se mêler aux graves combinaisons de l'art de régner."

Eindelijk:

»Un des caractères essentiels du moyen-âge... et encore dans toute sa force au XVe siècle... c'est le besoin d'attacher un symbole aux idées abstraites, et de donner à la morale une forme sensible et palpable.

»Le Toison d'Or ne fut qu'un mythe perpétuel. L'histoire de JASON en fit le fond; mais le chancelier JEAN GERMAIN, la jugeant trop profane, y substitua celle de JOSUÉ." (*)

Hiermede zal de vraag wel beantwoord zijn; meerdere bijzonderheden zoeke hij in aangehaald werk. D'ERMIJN.

[Met het in de laatste regels van DE REIFFENBERG vermelde, komt het berigt van OLIVIER DE LA MARCHE overeen, dat φ^2—φ. ons mededeelde. Uit zijn antwoord en die van LAGE en S. v. W. blijkt, dat reeds de oudere schrijvers over de beteekenis van het gulden vlies verschillend spreken, zoo dat b. v. de *Divisiekronijk* daarbij aan JASON, GUICCARDINI aan GIDEON denkt, en dat dit met de schrijvers van latere dagen ook het geval is.]

(*) *Hist. de l'ordre de la Toison d'or.*

(†) 1. MARIE VAN LOORINGE VAN CROMBRUGGE. 2. THÉRÈSE STALPART VAN DER WIELE. 3. MARIE-THÉRÈSE BARRADOT. 4. JOSEPHINE-HENRIETTE DE LA WOESTINE. 5. FRANÇOISE DE BRUYN. 6. PHILIPPINE DE BORNHEIM. 7. GUILELMINE DE PACHTERE. 8. MARIE DE LEVAL. 9. JACQUELINE D'YVES. 10. JEANNE DE PRESLE. 11. MARGUERITE VAN POEST. 12. JACQUELINE VAN STEENBERGE. 13. LOPES DE ULLOA, *Portugaise.* 14. ANNETTE DE VENDOSME. 15. AGNES DE CANTAING ou COUSTAIN. 16. MARIE DE FONTAINE. 17. CLAIRE DE LATTRE. 18. ANNE DE MASNUY. 19. JACQUELINE DE CUVILLON. 20. HONORÉE-MARIE BETTE. 21. SCHOLASTIQUE VAN DEN TEMPEL. 22. MARIE-JOSÈPHE DE BRONCKHORST. 23. GUILLELMINE DE HORST. 24. CATHÉRINE DE LA TUFFERIE.

(*) Lees GIDEON. BESTUUR.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (verv. van bl. 30). Het heeft in de laatste jaren niet aan pogingen ontbroken om onze taal te zuiveren van woorden en zegswijzen, met haren aard en hare regelen in strijd. Geen beoordeelend tijdschrift of men vond ze er gedurig in aangewezen. Vooral zocht men de onwelkome gasten te weren, die in groot aantal uit *Duitschland* overkwamen. Ieder verrigtte dit werk op zijne wijze, sommigen vrij onhandig. Zij scholden er wel eens voor hoogduitsche indringers, die van ouder tot ouder Nederlanders waren en niets vreemds aan zich droegen. Waagden mannen, aan wie de zaak beter toevertrouwd was, er zich aan, dan geschiedde dit nog meestal op eene meer of minder willekeurige wijze. Zoo bezitten wij een werkje van SIEGENBEEK, *Lijst van woorden en uitdrukkingen met het Nederlandsch taaleigen strijdende*, Leyden 1847; maar wordt daar ook somtijds de reden opgegeven, waarom de schrijver en zijne vrienden, die hem behulpzaam waren, dit of dat woord, deze of gene zegswijze afkeurden, wij vinden er geene algemeene regelen, er wordt niet aangewezen welke soorten van woorden wij in onze taal niet mogen dulden. Wij vinden zoo iets evenmin in de stukken der tweede klasse van het Koninklijk Instituut over *Taalzuivering*, gedrukt in DE JAGERS *Archief*,

dl. I. bl. 279—287 en dl. II. bl. 74—81. Het noodzakelijke gevolg van zulk eene wijze van handelen is, of dat men zich bepalen moet tot woorden, welke ieder wien het niet geheel aan kennis van onze taal ontbreekt bij eenig nadenken veroordeelen zal, of, zoo men verder gaat, dat men hier zal twijfelen of een woord geduld mag worden of niet, en daar een woord verwerpen, terwijl men een ander, waarop hetzelfde aan te merken is, goedkeurt. Het is dan ook niet te verwonderen, dat wij zoo dikwijls een woord door dezen geleerde afgekeurd, door genen verdedigd zien. Men moet vaste beginselen en regelen volgen: zoo niet, dan zijn willekeur en inconsequentie onvermijdelijk.

Wij wenschen daarom, eer wij ons gebouw optrekken, een goed fondament te leggen, met andere woorden, onze proeve van taalzuivering te laten voorafgaan door eene ontwikkeling der regelen die daarbij gevolgd moeten worden. Tot nog toe is dit verzuimd. Meestal is de taalzuivering nog het werk van liefhebbers geweest. Mannen van grondige taalstudie hebben er zelden de hand aan geslagen. Vandaar, dat men eene verbazend lange lijst zou kunnen maken van woorden, waarover door dezen of genen te regt of te onregt het banvonnis is uitgesproken, maar dat bijna niemand er aan schijnt gedacht te hebben, dieper te gaan en op te geven, waaraan men zulke woorden kan herkennen. Bijna niemand, zeggen wij, want slechts bij enkelen vinden wij goede opmerkingen over dit onderwerp, waarvan wij dankbaar gebruik zullen maken. Het zijn J. LUBLINK DE JONGE, in zijne *Proeve over het verrijken der Nederl. taal*, uitgegeven in het *Nieuw Magazijn van Wetenschap, Konst en Smaak*, dl. III. st. I. Amst. 1796 en ten tweede male in Dr. DE JAGERS *Archief*, dl. III. bl. 3—22 en 116—134, Dr. J. H. HALBERTSMA, in de belangrijke inleiding van zijne Aanteekeningen op MAERLANT, *Spieg. Hist.*, dl. IV. en vooral Dr. A. DE JAGER, in zijne *Proeve over den invloed van* BILDERDIJKS *dichtwerken op onze taal*, te vinden in de *Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, nieuwe reeks, dl. V. Wij verzoeken evenwel onze lezers niet te veel te verwachten. Regelen te geven, zoo bepaald, dat er geen twijfel meer overblijft, dat men van nu af de woorden slechts daaraan te toetsen heeft om te weten of zij al of niet in onze taal mogen worden toegelaten, dit beloven wij geenszins. Wij zouden dan iets beloven, wat eerst mogelijk zal wezen, wanneer wij goede en volledige woordenboeken van onze vroegere en tegenwoordige taal bezitten. En dan nog zal er vrij wat meer ruimte toe noodig zijn, dan wij voor dit artikel in ons tijdschrift in beslag durven nemen.

De woorden, die uit onze taal geweerd moeten worden, kan men, naar ons gevoelen, tot vier soorten brengen, die wij nu, elke op hare beurt, zullen beschouwen.

I. *Verouderde woorden.* Gelijk alles, zoo is ook de taal aan gedurige verandering onderworpen. Woorden, eertijds algemeen in gebruik, worden zeldzamer of verdwijnen geheel en al, terwijl daarentegen nieuwe ontstaan: andere verliezen de beteekenis die zij vroeger hadden en nemen eene eenigzins andere aan. Onze tegenwoordige taal verschilt dus aanmerkelijk van die, welke onze voorouders, eenige eeuwen geleden, spraken. Deze laatste was, men kan dit niet ontkennen, in vele opzigten zuiverder en rijker; maar hoe zeer wij betreuren wat wij verloren hebben, het is verloren, en eene poging om het ons weêr toe te eigenen zou eene vergeefsche poging zijn. Wil men spreken zoo als onze voorvaderen spraken, men zal niet verstaan of, wat dikwijls nog erger is, verkeerd verstaan worden. Leest het tweede couplet van HOOFTS *Vluchtige Nimph* eens voor:

Wackere Nymphe wendt, en siet
Eens te deech van wie ghy vlyet,
Sneller, dan de
Hinden van de
Honden die'r met open keel
Vollegen tot haer achterdeel.

Wat zullen uwe hoorders er van maken, de weinige uitgezonderd, die gelukkig genoeg zijn om te weten dat *achterdeel* in die dagen *nadeel, schade* beteekende? Leest eens uit MELIS STOKE, B. I. vs. 470:

In sinen tiden eist ghesciet,
Dat sinte Aelbrecht was vonden
Bi ere nonnen.

Foei, St. AELBRECHT! zal men zeggen. Toch wordt er van den vromen man niets kwaads verteld. Maar in dien tijd gebruikte men *bij*, waar wij nu *door* gebruiken, en de schrijver bedoelt eenvoudig, dat St. AELBRECHT (wel te verstaan zijn lijk) door eene non gevonden werd. Of beproeft het met B. IV. vs. 1477:

Ic seg u, dat ic seker weet,
Dat de grave hilt over spel.

(d. i. dat de graaf het voor scherts hield). De meesten zullen meenen, zoo als men dat reeds voor een paar eeuwen meende, dat hier op de betrekking van Graaf FLORENS tot de vrouwe van VELSEN gedoeld wordt. — Verouderde woorden of nog bestaande in verouderde beteekenis worden niet verstaan en zijn dus niet bruikbaar meer: want men spreekt en schrijft toch (enkele schrijvers misschien uitgezonderd) om verstaan te worden. Zij behooren niet meer tot de levende taal. Men heeft wel eens beproefd, sommige in het leven terug te roepen, maar die proeven zijn gewoonlijk mislukt. Enkele malen moge een beroemd dichter het wagen verouderde woorden te gebruiken, en door andere dichters en mogelijk door een paar prozaschrijvers daar-

in nagevolgd worden: verder dringen meestal die woorden niet door, — op het gebied der spreektaal worden zij niet toegelaten. Maar wat zijn verouderde woorden? Deze vraag wordt verschillend beantwoord. Dr. DE JAGER (t. a. p. bl. 138) noemt verouderd »datgene wat niet meer in heerschend gebruik is en dus niet gezegd kan worden tot onze taal te behooren," en hij voegt er (bl. 139) bij, dat hij zulk eene uitdrukking als verouderd beschouwt, »ofschoon zij hier of daar ook nog als provincialisme of bijzondere, aan stand of beroep eigene spreekmanier moge aanwezig zijn." Wij weten, dat dit het gevoelen is van vele achtbare taalgeleerden, maar kunnen er toch ons zegel niet aan hechten. Het verschil tusschen verouderd en niet verouderd is, naar ons gevoelen, hetzelfde als tusschen dood en levend. Wat leeft, al is het slechts in ééne provincie, ja ook slechts in een gedeelte daarvan, is nog niet gestorven: het kan nog altijd in kracht aanwinnen, zich in eenen ruimeren kring verspreiden, zelfs weder algemeen in gebruik komen. Een schrijver, die zulke in een groot deel des lands vergetene woorden weder in eere brengt, doet een goed werk; wie daarentegen al wat niet meer in algemeen gebruik is voor verouderd en onbruikbaar rekent, werkt mede tot de verarming der taal. Laten wij er bij voegen, dat het zeer gewaagd is, te zeggen, dat een woord alleen in deze of gene provincie, in deze of gene streek in gebruik is. Om dit met zekerheid te kunnen zeggen, zou men goede woordenboeken van al onze dialecten moeten bezitten, en die bestaan niet, of met den woordenschat van al onze dialecten bekend moeten zijn, en wie is dit? Het blijkt aan Dr. DE JAGER, die b. v. *fnazel*, *doomen*, *geest*, *kweek* (niet onkruid in het algemeen, maar eene bepaalde zeer lastige soort van onkruid), *kouw*, *nachtschade*, *smidse*, *spinde* tot de verouderde woorden rekent, terwijl nogtans al die woorden, en de meeste in meer dan eene van onze provinciën, zeer bekend zijn en veel gebruikt worden.

II. De tweede klasse van woorden, waarmede wij hier te doen hebben, bevat woorden die op zich zelve goed zijn, maar in eene beteekenis gebruikt worden, welke zij niet hebben kunnen. Die verkeerde beteekenis wordt er somtijds aan gegeven uit onkunde. Hieraan is het b. v. toe te schrijven, dat wij zoo dikwijls *immer* lezen, waar *ooit* behoorde te staan, of dat *gelaat* verward wordt met *aangezigt*. Somtijds weder is die beteekenis uit andere talen overgenomen. *Bestemmen* en *billijk* b. v. zijn goede, nederlandsche woorden; maar het eerste heeft de beteekenis van *toestemmen* en het laatste die van *goedkoop* wel in het hoogduitsch, maar niet in onze taal. Even zoo is *verplaatsen* in de beteekenis van *eene andere plaats geven* een goed woord, maar wanneer BILDERDIJK het gebruikt voor *vergoeden*, is het eene slechte vertaling van het fransche *remplacer*.

III. De derde soort, die afkeuring verdient, bestaat uit nieuwe woorden, dat is, woorden te voren noch in onze noch in eenige andere taal gebruikt, die met de regelen van het Nederlandsch in strijd zijn. Zoolang de taal eene levende taal is, moeten er gedurig nieuwe woorden ontstaan. Voor zoo verre deze niet uit vreemde talen overgenomen worden, moeten zij, klanknabootsende alleen uitgezonderd, ontstaan door afleiding of door zamenstelling.

Bij het maken van nieuwe woorden door middel van afleiding, kan men op tweederlei wijze zondigen. Vooreerst kan men daarbij zondigen tegen de regelen der etymologie. Dit geschiedt b. v. wanneer men van *echtgenoot* en *leerling*, woorden die zoowel personen van het vrouwelijke als van het mannelijke geslacht kunnen te kennen geven, *echtgenoote* en *leerlinge* of, nog erger, van het als deelwoord onveranderlijke *gedaagde* een vrouwelijk *gedaagdesse* maakt; wanneer men het bijwoord *rond* in een voorzetsel, de bijwoorden *eerlang* en *eindelijk* in bijvoegelijke naamwoorden herschept of *Saksers* voor *Saksen*, *Israëlitin* voor *Israëlietsche*, *beweegloos* voor *bewegingloos* schrijft. Ten anderen, kan men door afleiding woorden maken, die etymologiesch goed zijn, maar iets anders beteekenen dan men er meê uitdrukken wil. *Verschrikbaar* en *verkwikbaar* b. v. zijn woorden, waar niets op aan te merken valt. Men zou kunnen spreken van een *verschrikbaar kind*, d. i. een kind dat men verschrikken kan en van eenen *verkwikbaren reiziger* d. i. een reiziger wien men verkwikking kan verschaffen. Maar wat is eene *verschrikbare Alpenrij*, wat zijn *verkwikbare waterstroomen?* *Eenen stoel besluimeren* voor: op eenen stoel zitten te sluimeren, zou er door kunnen, maar een *besluimerd oog*, waar BILDERDIJK meê bedoelt een oog van sluimering bevangen, kan er niet door. *Iemand beluiten* zou kunnen beteekenen, hem van eene luit voorzien; maar ten eere van iemand op de luit spelen (in dezen zin gebruikt een schrijver van onzen tijd dit woord), kan het niet beteekenen.

Overgaande tot de zamenstellingen, maken wij eerst melding van eenige woorden, die eigenlijk bij de laatstvoorgaande behoorden vermeld te zijn; want het zijn afleidingen van zamengestelde woorden, maar die wij hier vermelden, omdat men ze gewoonlijk voor zamenstellingen houdt. Wij bedoelen *daadwerkelijk*, *vriendbroederlijk* en dergelijke, die niet anders kunnen zijn dan afleidingen van *daadwerk* en *vriendbroeder*, woorden even duidelijk als eene bladzijde van FRANS BALTENSZ.

Verder wijzen wij op woorden, waarin een

van de deelen, waaruit zij zamengesteld zijn, niet goed gekozen is. Gewoonlijk is dit het eerste deel. Ten voorbeelde strekke *uitmiddelpuntigheid* eene vertaling van het fransche *excentricité*. *Buitenmiddelpuntigheid* zou er door kunnen. Louter onzin is *lidmerk* door BILDERDIJK gevormd naar *litteeken*, welks eerste deel hij niet verstond. Beter zijn bijvoeg. naamw. als *bloedbevlekt*, *goudgekleurd*; maar hoewel zoodanige zamenstellingen in de oude duitsche talen allezins geoorloofd waren en in het tegenwoordige hoogduitsch nog in overvloed gevonden worden, zijn zij bij ons niet in gebruik en daarom af te keuren. Want het gebruik is in de taal de hoogste wetgever, en hoe grillig en willekeurig ook de wetten moge zijn, die het voorschrijft, wij moeten er ons aan onderwerpen. Er is geene goede reden te geven, waarom wij *haneveer*, *hanepoot*, *hanekam* schrijven, maar *graanpakhuis*, *graanzolder*, *graanschuur*, en toch wil het gebruik het zoo.

Den overgang tot de vierde en laatste klasse, maken de zamenstellingen die ruwe onhandige vertalingen zijn van vreemde woorden. Van dien aard zijn *edelmoed*, *eigenzin* en andere, uit het hoogduitsch overgenomen. Maar er zijn er ook van anderen oorsprong. Als voorbeeld noemen wij een woord, zoo lang reeds en zoo algemeen in gebruik, dat het wel niet ligt weder uit onze taal verdwijnen zal, het woord *wijsgeer*. Sedert wanneer het in gebruik is weten wij niet. Wij gelooven echter niet, dat men het vóór de 17e eeuw vinden zal. KILIAEN geeft het niet op. Bij SPIEGHEL komt het als bijv. naamw. voor, *Hartsp*. IV. 149.

Is niet u wijs-gheer hert om nutbaars iets te weten,
Als d'ijle maagh, gheneight tot voebaar drank en eten?

Het is niet onmogelijk dat uit dit adj. het: subst. ontstaan is. In ieder geval is het eene slechte vertaling van het grieksche φιλόσοφος, dat men voor eene zamenstelling van φίλος en σοφός aanzag. Men vertaalde dus die beide adjectiva (zoo men meende), schoof ze aan elkander en zoo ontstond een woord waar wij geenen kans zien eenen gezonden zin in te vinden.

(*Wordt vervolgd.*)

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Gefrankeerde brieven in 1658. In *Chambers Journal* van 28 Nov. ll., N°. 204, wordt medegedeeld, dat het denkbeeld om brieven door een enveloppe te frankeren, reeds tijdens de regering van LODEWIJK XIV werd bedacht. In 1658 rigtte zeker Heer DE VELAIJER, met koninklijke goedkeuring, eenen bijzonderen stuiverspost op en plaatste op de hoeken der straten bussen, waarin de brieven konden worden geworpen, die gefrankeerd waren door de enveloppes, verkrijgbaar in daarvoor opgerigte winkels. Dezelfde DE VELAIJER liet ook zekere biljetten drukken, die op dagelijks voorkomende zaken betrekking hadden, met opene vakken voorzien, welke men slechts had in te vullen om er eenen geregelden brief van te maken. PELISSON, de vriend van Mevr. DE SEVIGNÉ en het onderwerp van een bonmot »dat hij misbruik maakte van het voorregt aan den man geschonken om leelijk te zijn," had met die soort van correspondentie veel op. Een' aldus ingevulden brief rigtte hij onder den naam van Pisandre aan Madlle. DE SCUDERI onder haar pseudoniem Sappho.

Dit zonderling billet-doux is bewaard gebleven, naar wij gelooven een der oudste brieven, die met een enveloppe gefrankeerd is geworden. φ^2—φ.

Luchtpompen en windroeren. Het is vreemd (zegt de *Literary Gazette for* 1823, p. 618, noot), dat, ofschoon de luchtpomp eene nieuwere uitvinding is, het windroer, daaraan in de zamenstelling zijner kleppen en perspomp zoo na verwant, lang daarvoor heeft bestaan. Immers heeft men aangeteekend, dat reeds in 1408 voor HENDRIK IV een windbuks zou vervaardigd geworden zijn door MARIN, van *Licieux* in *Normandijë*; een ander in het arsenaal te *Schmetau* bewaard, droeg het jaartal 1474. Echter is het windroer van den tegenwoordigen tijd zeer verschillend van het oude, dat, na een lang en vervelend zamenpersen, slechts éénen kogel wierp, terwijl men er nu, zonder eenige merkbare krachtvermindering vijf of zes uit schieten kan, ja zelfs, doch met mindere uitwerking een twaalftal.

J. H. VAN LENNEP.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van NAV. VII. bl. 321). *Eerste bijvoegsel.*

1. *Aamt.* Zucht. Opzwelling van het uijer bij zoogdieren, inzonderheid bij de koe, eenige dagen voor en na het afkalven. *De koe is aamtig. Heeft veel aamt in het jaar.* Staat er rijk voor.

2. *Aap.* Verborgen schat, bijeen verzameld geld. *Hij heeft de aap beet. Daar zit de aap.*

Men zegt ook van iemand die zijn aard laat blijken: *de aap komt uit de mouw.*

3. *Achterste knikkebollen.* Achter-neef of nicht. Neef- en nichts-kinderen. *Wij zijn achterste knikkebollen.*

4. *Ankleeuw.* Enkel, enklaauw. Lid nabij den voet.

5. *Astrant.* Vrijpostig, indringend. *Het is een astrante vent. Door astrant en beleefd te zijn, komt men het verst in de wereld.* Spreekw.

6. *Azend.* Aangezigt. *Een mooi azend.*

7. *Bakkes.* Bakhuis, aangezigt. *Plat bakkes.* Vriendelijk gezigt.

8. *Barmt.* Klink, schede, de uitwendige lippen van het vrouwelijk teeldeel bij de viervoetige zoogdieren; inzonderheid bij de koe.

9. *Befummeld.* Befrommeld, gekreukt, uit den plooi.
10. *Bek of.* Zwaar vermoeid. *Hij is bek of:* kan niet meer.
11. *Belezen.* Eene koe of paard, dat overkoot is, door geheimzinnig geprevel genezen. *Iemand belezen:* misleiden, betooveren.
12. *Bentelen.* Aanloop, herhalend bezoek. *Ik ben dat gebentel zat.*
13. *Beréddering.* Moeijelijk werk, lastige arbeid, omslagtige drukte. *Het is eene heele beréddering. Beréddéren.* Teregtstellen, in orde brengen.
14. *Beschiemannen.* Waarnemen, beheeren. *Hij kan dat netjes beschiemannen.*
15. *Beschimmeld.* Beschroomd, bloode. *Weest maar niet beschimmeld.*
16. *Bestoeteren.* Bestotteren, met moeite verstaanbaar maken, gebrekkig volbrengen. *Hij kan het vuur bestoetelen. Het is een stoethaspel. Al gaat het wat vuur en vreemd toe, hij weet het toch wel te bestoeteren:* klaar te spelen.
17. *Bombarie.* Leven, gedruis, gespook. *Hij maakt een bombarie nog eens zoo.*
18. *Dalje.* Veel, dik op. *Hij kreeg dalje:* veel regen. *Er zal dalje komen*, wordt gezegd, wanneer men veel regen of sneeuw verwacht.
19. *Deinzerig.* Beneveld, grijsachtig, ligte mist. *De lucht is deinzerig*, ligt beneveld.
20. *Dieszak.* Dij-zak, rokzak; eigenlijk een linnen zak, die de vrouwen met een band om den middel, op zijde dragen, waarin zij haar naaigereedschap, zakdoek enz. bergen.
21. *Doogen.* Wat heet is, in hand of mond kunnen houden zonder zich te branden. *Hij kan de spijs kookend heet doogen.*
22. *Driegen.* Talmen, dralen, niet durven. *Leg maar niet te driegen. Hij driegt:* talmt.
23. *Durabel.* Duur, kostbaar.
24. *Eenloopend.* Alleen, zonder huishouding. *Eenloopend gezel.*
25. *Epper.* Kuin, proper, netjes. *Een epper ventje.*
26. *Eveliens.* Eveneens, gelijk. Om het even. *Ze zijn eveliens.*
27. *Flussies.* Straks, zoo even. *Flussies was hij hier nog.*
28. *Fniesten.* Niezen. *Wel bekomt het u*, hoort men nog dikwijls den niezende toewenschen.
29. *Galg.* Draagband, schouderriem.
30. *Galjaartje.* Pretje, klucht, vrolijke partij. Er moet een galjaartje bij. *Galjerend*, boertend.
31. *Gastereren.* Te gast gaan, gastmaal houden, vriendenbezoek voor een' ganschen dag. Wel te onderscheiden van: *Halfelfje, theebezoek, halfzesje* en *koffijrondje*, welke bezoeken slechts voor een gedeelte van den dag worden gehouden.
32. *Gatepetiel.* Vergiettest, gatenbak.
33. *Geeps.* Miskleurig, geelachtig. *Er geeps uit zien*, eene ongezonde gelaatskleur hebben.

34. *Geneven.* Tegenover. *Zij wonen geneven elkander.*
35. *Girrie.* Zwier, ongeregeld leven. *Aan de girrie zijn.*
36. *Goor.* Bedorven, van melk of spijs. Overgang tot de zure gisting.
37. *Grif.* Vlug, snedig, gezwind. *Het gaat grif van de hand.*
38. *Groezelen.* Met de hand in het duister omtasten, zoeken. *Groezelig.* Niet helder, niet schoon.
39. *Grootscheeps.* Verwaand, gemaakt deftig in het spreken.
40. *Haai* (In het). Strijd, kibbeling. *Nu is hij weêr met een ander in het haai:* in twist.
41. *Haaijebaaijen.* Plukharen, ravotten. *Haaijebaaijerig:* onstuimig, van het weêr.
42. *Happie.* Beet, mondvol. *Het is geen happie:* geen begeerlijk brokje.
43. *Harig.* Nevelig, mistig, rookerig. *De lucht is harig:* flaauw beneveld, met veenrook bezwangerd. *Het haart in de keel*, zegt men, wanneer de spijs scherp of bijtend is, en een onaangenaam gevoel van heeschheid in de keel veroorzaakt.
44. *Hoetelaar.* Veehandelaar in het klein. *Hij hoetelt er zoo wat in om:* koopt en verkoopt en betaalt als hij wat heeft.
45. *Honk.* Huis, *bij honk, van honk. De baas en vrouw zijn van honk; booi is meester.*
46. *Hoopstoops.* Onverwacht. *De vrienden zijn hoopstoops vertrokken. Het ging hoopstoops: zoo maar een twee drie.*
47. *Hop of drop.* Ongestadig, hollen of stilstaan.
48. *Hufterig.* Huiverig, rillig, rozig, koud. *Ik ben zoo hufterig*, zoo grillig. *Hufter.* Slordig mensch.
49. *Hurken.* Op de hielen zitten. *Hij zat op zijn hurken.* J. BOUMAN.

Mummie-Tarwe. Het *Derry Journal*, aangehaald door *The Northern Whig*, geeft verslag omtrent den groei van een gewas graan uit korrels, gevonden in de lijkkleedvouwen eener mummie, welke men in 1840 had ontrold. Deze werden gezaaid in de gronden van den Heer REID, boom- en bloemkweeker te *Derry*. Het gewas wordt beschreven als volgt:

»De proeven Egyptische tarwe dragen veel grooter en wigtiger airen dan onze gewone inheemsche, en hebben een', naar evenredigheid, sterkeren stam of stengel. De air zelve is volle zes (Engelsche) duimen groot, en is, even als de gerst, met lange prikkels of baarden voorzien; hare breedte, overhoeks genomen, is, in *ééne* rigting, meer dan een' duim, en, in de andere, zoowat een' halven; zij heeft dus — van hare basis tot binnen een derde van haar geheele lengte, van de spits af gerekend — een eenigzins vierkant voorkomen; vandaar, tot aan het uiteinde, gelijkt zij op

eene air gerst. Maar, in ons oog, is hare eigenaardigheid, die tevens de reden aangeeft, waarom zij zoo bijzonder breed is, gelegen in de plaatsing van het meerendeel korrels binnen kleine airtjes, welke zoo zamengepakt en digt aan de hoofdair liggen, dat men haar bestaan als afzonderlijke airen alleen door betasting gewaar wordt. De korrel is in grootte, vorm, wezen en kleur aan de voortbrengselen van dit land gelijk, en, daar zij zeer vruchtbaar is, verdient hare teelt de aandacht onzer beste landbouwkundigen." — *Literary Gazette for* 1844, p. 533.

In de Vergadering der Britsche *Royal Institution*, 10 Junij 1842, werd (*Literary Gazette for* 1842, p. 425), omtrent hetzelfde onderwerp, door den Heer FARADAY de volgende brief voorgedragen, terwijl hij eene air der besprokene tarwe in de boekerij ter bezigtiging gaf:

»*Milton House*, *Brighton* (nabij *Russell Square*), 9 Junij 1842.

Mijn waarde Heer!

Gij hebt zulk een levendig belang gesteld in mijne uit de dooden opgewekte mummie-tarwe, dat de volgende mededeeling, naar ik meen, voor haar ongenood binnenkomen hare eigene verontschuldiging zal medebrengen. Van die tarwe is een kleine oogst (het voortbrengsel van een veertiental korrels) thans in volle airen, en bloeit in mijnen hof: de aanwas is zeer groot, dewijl de airen, door elkander gerekend, naar gis, zeven (Engelsche) duimen lang zijn, en er, van vijftien tot twintig airen, uit *ééne* korrel, hetzij reeds te voorschijn zijn gekomen of nog kunnen verwacht worden. De scheuten en halmen zijn buitengemeen forsch, en het te veld staande gewas heeft, over 't geheel, zelfs voor 't oog van niet landbouwkundigen, een on-Engelsch voorkomen verkregen: schoon natuurlijk tarwe slechts tarwe is, en dus aan tarwe zeer gelijk..... Het is genoegelijk te ontdekken, dat ons nu volkomen hersteld graangewas van het derde jaar blijken draagt van zijne uitheemsche natuur.... Ik moet, in het voorbijgaan, opmerken, dat de grond gewone ligte tuingrond is, ongemest, en dat het graan geene bijzondere verzorging heeft gehad; het door mij in eene heete oranjerie gekweekte kromp en groeide spichtig weg tot niets dan *aphides;* maar dit mijn onbezorgd gewas is uitmuntend.

Ik verzoek, enz., zeer opregtelijk de uwe

MARTIN F. TUPPER."

Een derde voorbeeld van opgekomen dooden-tarwe (*Lit. Gaz. for* 1843, p. 721) wordt in de *Caledonian Mercury* opgeteekend. Zij was oorspronkelijk geteeld van vier graankorrels, gevonden op eene mummie, welke men later aan Lady HADDINGTON had vereerd, doch de eerste oogst had, naar het schijnt, reeds in *Egypte* plaats gehad, dewijl de genoemde korrels daar, zoo uit de mummiekas, in den grond waren gestoken. De tweede, Engelsche oogst van het zaaisel van verleden jaar, te *Fyningham*, »had opgebragt 189 airen, door elkander zes (Engelsche) duimen lang en dragende ongeveer 3300 korrels. Het feit van zaadontkieming na een tijdsverloop van twee of drieduizend jaren wordt door uitstekende kruidkundigen in twijfel getrokken, en toch worden er bondige voorbeelden aangehaald om het te staven. Doch, dewijl in dit geval, tot ons leedwezen, het eerste gewas in *Egypte* was gezaaid, en de Schotsche proefneming slechts een' tweeden oogst ten doel had, kan hier de zaak aan geen van beide kanten worden beslist."

J. H. VAN LENNEP.

Mummie-Erwten. Men schrijft (waarschijnlijk in het *Derry Journal*, waaruit het is overgedrukt in *The Northern Whig*) dat van de drie erwten, welke de Heer PETTIGREW uit eene vaas in een' ouden Egyptischen sarkophaag had voor den dag gehaald en medegebragt, er eene in den tuin van den Heer W. GRIMSTONE, te *Highgate*, is uitgekomen. Wat zij gedragen heeft, gelijkt de Engelsche keuken-erwt. Het drietal was door den tuinman van den Heer GRIMSTONE in een' broeibak gezet en met groote zorg waargenomen geworden. Na eenigen tijd bevond hij, dat slechts *ééne* daarvan was uitgeloopen; zij nam, als eene spruit groeijende, gaande weg, in grootte toe, en brak eindelijk los in een' schoonen witten bloesem, met groene streepen, en slechts vier bladen (terwijl de Engelsche erwt er vijf heeft); aan het uiteinde van elk' zag men drie vreemdsoortige klaauwtjes. Elke bloem was klok-vormig, zoowat als de *Winde* (*Convolvulus*), maar zoo groot niet, en, uit het midden daarvan, schoten later de peulen op. Deze, negentien in getal, zijn thans plukrijp en komen in gedaante eenigzins tusschen onze groote en onze Turksche erwt (*Cimeter Pea*). Men acht, op grond van de witheid der bloesems, de mummie-erwt voor keukengebruik geschikt. (*Literary Gazette för* 1844, p. 533)."

J. H. VAN LENNEP.

Burggraven van Montfoort (vgl. VII. bl. 225 en 294). Ik meen nu in staat te zijn de opvolging der Heeren en Burggraven van *Montfoort*, uit goede bronnen bijeengebragt, aanmerkelijk toe te lichten.

A°. 1287. HENRIC DIE ROVERE, lost 1590 ponden 6 schellingen holl. penn. af, waarmede het huis en goed van *Montfoort* bezwaard was.

A°. 1298. Idem, Ridder, in opstand geko-

n.en zijnde tegen JAN, Grave van *Holland*, enz. bekent schuld en belooft trouw, erkennende tevens 1000 ponden holl. penn. aan genoemden Graaf schuldig te zijn.

A°. 1301. SWEDER, Burggraaf van *Montfoort*, knape, maakt aan Jonkvrouw KATERINEN zijne vrouw tot haren lijftogt, zes hoeven land in *Blokland*.

A°. 1321. Aan SWEDER VAN MONTFOORT, zwager van WILLEM, Graaf van *Henegouwen*, *Holland*, enz. komt 1000 pond zwarte tournoisen, die hem binnen dertien dagen zullen betaald worden.

A°. 1323. SWEDER VAN MONTFOORT en zijne vrouw, nicht van Graaf WILLEM, met hare kinderen, komen tot scheiding van goederen, op verlangen van voorn. Graaf.

A°. 1327. SWEDER VAN MONTFOORT was in twist met zijnen zoon HENRIC, dien zij laten beslechten door WILLEM, Grave van *Henegouwen*, *Holland*, enz. welke uitspraak doet, dat SWEDER zijn huis, geregt, heerschappij, tienden en erven van de landen van *Montfoort* terug zal bekomen en levenslang behouden, doch zal hij de 400 ponden tournois 's jaars, welke hij aan zijnen zoon HENRIC DE ROVER, met Jonkvr. AGNIESE van *IJsselstein* gegeven heeft, blijven uitkeeren, als de helft aan Jonkvr. AGNIESE voorn. en de wederhelft aan HENRIC.

A°. 1331. HENRIC VAN MONTFOORT werd door JOHAN, Bisschop van *Utrecht*, beleend met het huis te *Montfoort*, met al het goed, zoo als zijn vader dat gehouden heeft.

A°. 1353. SWEDER VAN MONTFOORT Ridder komt voor in eene Notariëele Acte.

A°. 1355. Idem, Ridder en Burggraaf, verzoend. Hij wordt verleid en beleend door den Bisschop met het huis en het lage geregt van *Montfoort*, en doet afstand van het hooge geregt.

A°. 1377. HENRIC DE ROVERE en Jonkvr. OEDE VAN DER LECKE verkrijgen vergunning om een wettig huwelijk aan te gaan.

A°. 1383. HENRIC, Heer van *Montfoort*, krijgt in pacht van AELBRECHT, Hertog van *Beijeren*, Paltsgraaf en Ruwaard van *Henegouwen*, 't geregt, cijns en tienden van *Linschoten*.

A°. 1402. JOHAN VAN MONTFOORT komt voor als Proost van *St. Maarten*, te *Utrecht*.

A°. 1402. SWEDER, Heer van *Montfoort*, wordt beleend als erf van zijnen vader, HENRIC VAN MONTFOORT, met het huis tot *Linschoten* en twintig morgen enz., door WILLEM van *Beijeren*, *Henegouwen*, *Holland*, *Vianen* en *Oostervant*.

A°. 1406. De Edele man Heer JOHAN VAN MONTFOORT komt voor als Proost en Aartsdiacon van het Sticht van *Utrecht*; zijn broeder SWEDER was toen overleden, en hij volgde hem op als Burggraaf.

A°. 1413. JAN, Heer van *Montfoort* en Domproost, wordt beleend met al het goed, land, huizen en renten, als hem zijn aangekomen van zijnen broeder SWEDER van *Montfoort*, door Bisschop FREDRIK van *Blankenheim*, en hij deed toen afstand van de Domproostdij.

A°. 1415. Werd er uitspraak gedaan tusschen Vrouwe ODA VAN DER LECKE, Burggravin van *Montfoort*, LODEWIJK en WILLEM VAN MONTFOORT en JOHAN, Burggraaf van *Montfoort*, — dat de togt, bepaald tusschen OTTO VAN DER LECKE en HENRIC VAN NAELTWIJK, aangaande Vrouwe ODA, Burggravin, en hare kinderen van kracht zullen blijven enz.

A°. 1417. JOHAN, Burggraaf van *Montfoort*, Thesaurier van *Holland*, vermaant, namens Vrouwe JACOBA van *Beijeren*, Heer WILLEM VAN MONTFOORT, Heer HENRICS zoon, om het leen te verheffen van hetgeen hem van zijne moeder is aanbestorven.

A°. 1422. JOHAN, Burggraaf van *Montfoort*, en KONEGUNDA, dochter van WILLEM, Heer van *Bronkhorst*, sluiten een wettig huwelijk. JOHAN voornd. wordt op het einde van zijn leven gevangen gehouden door zijnen zoon HENRIC, en stierf in de gevangenis A°. 1448 op *St. Anthonijs*, enz.

A°. 1423. JOHAN, Burggraaf van *Montfoort*, koopt de Heerlijkheid *IJsselveere*.

A°. 1428. Idem, verkrijgt van Vrouwe JACOBA van *Beijeren*, de toezegging van het bezit der Heerlijkheden *Hekendorp*, *Zuid-* en *Noord-Linschoten* en *Snelrewaard*, welke gift vervolgens bekrachtigd werd door Hertog PHILIPS van *Bourgondië*.

A°. 1431. Idem, wordt gehuldigd als Heer van *Hekendorp*, *Lange Linschoten* en *Snelrewaard*, en tevens benoemd tot Raad en Kamerling.

A°. 1434. JOHAN, Burggraaf van *Montfoort*, wordt beleend van wege de Graaflijkheid van *Holland*.

A°. 1449. HENDRIK, Heer van *Montfoort*, word beleend met de Heerlijkheid en goederen onder *Holland*, hem aangekomen van wijlen zijnen vader, Heer JOHAN, Burggraaf. Hij was in 1432 gehuwd met MARGARETA VAN CROY, dochter van ANTONY.

A°. 1460. JAN VAN MONTFOORT wordt beleend met de hem aangekomen Heerlijkheid in *Zuid-Holland*, als erf zijns vaders HENDRIK, en was gehuwd met WILHELMA VAN NAALDWIJK, HENDRIKS dochter. Hij werd ook met *Montfoort* beleend.

A°. 1481. Idem, wordt rebel verklaard en zijne goederen worden hem ontnomen, waarmede een der Raden beleend werd. Dit is echter spoedig geschikt, en hij heeft alles terug gekregen.

A°. 1492. JAN, Burggraaf van *Montfoort*,

was in proces met den Baljuw van *Oudewater* qq., over het bouwen van huizen aan het veer tegenover die stad.

A°. 1499. Idem, kocht *Purmerend*, *Linschoten* en *Naaldwijk*, krijgt in pand van zijnen Neef, den Bisschop FREDRIK VAN BADEN, de hooge Heerlijkheid van *Montfoort* en van het land van *Montfoort*, voor 4000 gouden Rijnsche guldens.

A°. 1506. Idem, is, na overlijden zijner echtgenoote zonder manlijk oir na te laten, hertrouwd met CHARLOTTE VAN BREDERODE, WALRAVENS dochter.

A°. 1522. JOOST VAN MONTFOORT, hun zoon, sloot eene huwelijksverbintenis met ANNA VAN LALAING, dochter van KAREL.

A°. 1539. JOHAN VAN MONTFOORT, hun zoon was Burggraaf en Erfgenaam hunner Heerlijkheden, hij bleef ongehuwd en sterft 1580.

A°. 1580. PHILIPPOTTE VAN MONTFOORT, zijne zuster, volgt hem op. Zij was in 1554 gehuwd met JAN VAN MERODE, zoon van FRANÇOIS, die 1583 Burggraaf werd.

A°. 15 . .. ANNA VAN MERODE, Burggravin van *Montfoort*, dochter van JAN, Baron van *Moriamer* en van PHILIPPOTTE VAN MONTFOORT, was 1591 gehuwd met PHILIP VAN MERODE, Baron van *Petershem*, Heer van *Westerlo*, *Diepenbeek*, *IJsselmonde*, *Ridderkerk*, *Santhorst*, enz. Hij sterft 1617. Zij sterft 1625.

A°. 1628. PHILIP, Baron van *Merode* en *Petershem*, Markies van *Westerlo*, Burggraaf van *Montfoort*, werd beleend. Hij huwde BONNE BARBANÇON en stierf kinderloos 1638.

A°. 1639. FLORIS, Baron van *Merode*, na zijnen broeder, Markies van *Westerlo*, Burggraaf van *Montfoort*, enz. Hij huwde ANNA MARIA SIDONIA VAN BRONKHORST, MAXIMILIAANS dochter.

A°. 16 . .. FERDINANT PHILIP, Graaf van *Merode*, *Olem* en *Batenburg*, Markies van *Westerlo*. Hij huwde MAGDALENA VAN GENT, *gezegd* VILAIN, en verkocht *Montfoort*, den 11 Augustus 1648, aan de Staten der Provincie *Utrecht*.

v. D. v. B.

Prijsvraag der Leidsche Rederijkers vóór 1609.

Wee U die, zegt de Heer, des morgens vóór het rizen
Der zonne, vroeg op zyt, en U tot zuypen geeft,
Tot dat de cracht des wyns, in U met hitte leeft.
Wee U! die helden zyt, om slempende te spizen,
De maeg mit sterken dranc, en zoect, o groot afgrizen!
Hoochlic te zyn vereert, als men geleedigt heeft,
De grootste bekeren. Wee U! die gulzig sneeft (1)
En rechts of t waer iets goets, zoekt een zoo schantlic prizen,
In 't werc zoo zeer te izen: daer gi het ewich woort
Van Hem, die zelf de waerheit is, dic (2) hebt gehoort:
Dat die den wyn heeft lief, van rycdommen zal bloten (3)
Dat dit alleen den wortel zi, daervan comt voort
De vrucht van alle quaet: Ja dat des hemels poort,
Voor dien den dranc bemint, zeer vast zal zyn gesloten.

Om dezer zonden loten en zaec(1)van's doot(s) verziken(2),
Te nemen wech, van outs voor menich jongen helt,
Verscheiden cortingen des tyts zyn ingestelt;
En onder anderen die const der Retoriken,
Die d'eerste wel is geweest, die 't clare licht deê bliken
Door zwarte duysterheit, daermeê men was gequelt.
En na de waerheit naect die leugen had gevelt,
Zoo zag men deze cunst, voortyts niet om verriken (3),
Rechts als een balling wiken, alwaer zi als veracht,
In eenen diepen slaap tot noch toe leit versmacht,
Zoo zeer ooc, dat men dees, met t' donderen noch craken
Van bussen, bassen (4) grof, cartouwen groot van macht
Van muyrbrekent geschut, noch diergelicken cracht
In alle Crijchs-gebaer, geensins en const ontwaken (5).

En om daertoe te raken, zoo wert van U begaert (6),
Van U, die de *Genuecht is t al*, pleecht te spreken,
Of die om 't fundament der Liefden waert geweken;
In *vier vyftienen* (7), cunstlic te zyn verclaert,
Den alderbesten raet: *Hoe men deez' bluemen waert*
Best wacker maken zal? en hoe zi jaren, weken,
Alhier vast bliven zal? Toont u constrike treken.
En dat, spyt d' aerde straf en basticheyt verjaert,
D' AKOLEINKENS, zoo vermaert, noch crachtich zyn te spruiten;
Elc doe zyn best, om haer die slaept en leit in muiten (8)
Te wecken, en maec, dat haer tong weêr cunstich sprect,
Jegens d'achtienden Oust (9) laet elc zyn werxken uiten.
En denk, hoewel dat z' om zulc werc zeer gaern beguiten
Dat d' ou gewoonten goet, wel dienen weer verwect.

Gi die dit best ontdekt en antwoort op de vrage,
In nederlantsche spraec en maet van outs gewoon,
Vind' U ten tweeën naer noen, in 't huys JANS MARCUSzoon,
Waerd in den cloecken leeuw, rechts voor de grote wage.
Daer leest u eigen werc; in 't spreken zijt niet trage,
Gi zult boven grot' eer, ontfangen daer te loon,
Een beker overdect, gewrocht van tin zeer schoon.
Die fraeyst van uytspraec is, zal winnen in dien dage,
Een schael, fraey van behage; en die best scryft en spelt,
Zal, met twee schalen schoon, ter eeren zyn verzelt.
Twee rechters, in dees cunst ervaren, zult gi vinnen (10).
Mer t werc begeert, dat gi op niemant schimpich schelt,
Dan, denct dat niemant ooit, in cunsten creeg gewelt
Hi must, in t' aenbegin van clein altyts beginnen.

Comt, groot en clein
In 't Leydsche pleyn
Ten hier naer gespelden dage.
En zegt U mein (11)
Mit een refrein,
Op 't aldaer gestelde vrage.

Onder de papieren van JAN VAN HOUT, Secretaris van *Leyden*, gevonden en door hem geschreven. JAN VAN HOUT stierf in 1609.

.. ELSEVIER.

Verzoek der Rederijkerskamer: Wy Leyden Lieft. In het jaar 1597 verzochten eenige liefhebbers aan de regering van *Leyden*, om eene *vrije kamer* te mogen houden, onder de zinspreuk: *Wy Leyden Lieft*, en het blazoen *de Roode Akolynen.* Dit verzoek is den 9den Oct. 1597 niet toegestaan, het werd ten minste in

---

(1) Misdoet. (2) Dikwijls. (3) Bloot, arm zijn.

(1) Oorzaak. (2) Gevaren. (3) Daar men niet rijk van werd. (4) Eene soort van geschut. (5) Wakker maken. (6) Begeerd. (7) Een gedicht van 60 regels. (8) Rust, werkeloosheid. (9) Augustus. (10) Vinden. (11) Meening.

bedenking gehouden. De verzoekers deden zulks in een vers van den volgenden inhoud:

Ootmoedich versoeck aen onse genadige Heeren ende Raed der stadt *Leyden.*

Dewyl Rethorica een weynich is opgeresen
Onder Uwe macht in Uwer wysheyts perck
Die by geleerden veel seer waerdich wort gepresen
Waerom oock wert gesticht so menich slechten clerck,
Doet groeijen het verstant en maect den swacken sterck,
Daerom wy als U onderdanige ondersaten
Met all' ootmoedicheyt versoecken om ons werck
Vrymoedich te ontdecken, want wy de leecheyt haten,
Ende oock *camer vry te houden* toe te laten.
Dies wy ons t' Uwen dienst begeven t' allertyt
Alleen ons regiment te stellen in goed' maten
Als broeders met accoort te schouwen haet en nyt.
Daerom U ingeboren als burgers gunstich zyt
Om haren lust door const alleenlick te verdryven
Ende tot zeden goet haer te keeren met vlyt.
Oock tot vermaecklickeyt van mannen ende wyven
Alle oprechte vreucht met deucht te doen beclyven.

Wy *Acoleynkens Root*, versoecken onderlingen
Om dat „*Wy Leyden Lieft*" en om ons slecht verstant
Oock onse jaren jonck, met lust const te doorbringen
Tot dat de grysheyt coemt, die ons grypt by der hant
En voert tot cloecker geest, tot dat wy triumphant
Redenrycker zijn, alleen om 's consts vermeeren
Toelaten wilt ons dan sulcke const vaillant
Onder U gebiet vrymoedich te useeren
Want sy onderwyst alle cloecheyt te leeren
Aenmerckende t gebruyck by *Seneca* gedaen
Oock Aristoteles die haer oock doet vereeren
Onder de Griecken wys door een goet vermaen
By de Latynen oock Plautus opgestaen
En heeft Rethorica bevaemt voor veel persoonen
Ende Plotius oock te Romen is ontfaen
Om dees vrye const in 't Latijn te vertoonen
Daerom wilt ons oock als anderen verschoonen.

Wy Leyden Lieft.

Volgen de 12 onderteekenaren, waaronder wij vinden JASPER CENTEN, Letterzetter, geboren van *Leuven.*

.. ELSEVIER.

Verzoek van een' oud-kanonnier, 1596.

Versoect in ootmoet aen den Ed. ende Vermogende Heeren,
Mynen Heeren, den loflicken magistraet
Der stadt Leyden, comt hem presenteren
Een ghetrou vassael, mer sober van staet.

Aen Uwer Edelheyt, naest God, staet alle myn hopen.
Ghelyck Esau an zyn Heer vader Ysaeck heeft ghedaen,
Doen hy met zyn wiltbraet tot hem quam ghelopen
Om die benedicty te cryghen die zyn broeder Jacob had ontfaen.
Soe heeft hy hem deur ernstich bidden niet ydel van hem laten gaen,
Deur zyn ghoede vaderlicke barmhertighe costuymen.
Dat ick nu oock also in myns Heren ghoede gratie mocht staen,
Ende my bedect vinden onder myns Heren weldadighe pluymen
En my mocht versaden van myns Heren afvallende cruijmen,
Deur een bequamen dienst, die my van haer wel mocht ankleven;
Want ick gheen hantwerck geleert en heb, deur myn ouders versuymen.
Soe versoeck ick an UE. dat ick mach in neotdruft leven,
Nu in myn oude dagen (1), want ick veel jaren heb ghaen zweven
In des lants dienst (2) als een yverich liefhebber uyt rechter minnen
En hebbe my deur zwaren arbeyt an 't grof gheschut verheven
Voor Deventer(3), waerdeur ick ghebursten ben van binnen,
Soe dat ick met groten arbeyt, nu niet meer kan winnen.
Wilt daerom een van U zwacke leden helpen by maten,
Want ick my oock als een ghetrou burger heb laten vinnen (4)
Hier binnen, doen wij in voorleden tyden belegert saten.
Nu niet twyfelende dat ick van UE. sal zyn verlaten,
Mer zal my vinden met Uwer weldadighen dou bedect.
Soe God het vlies (5) van Gedeon dede, tot zyner baten,
Want den hemelschen dou daer alleen op viel perfect
Tot een teecken van victory, over die van Ysrahel gestrect.
Met lyf en bloet" met hert en ghemoet
Blyf ik ghetrou
God en myn Heren" hier ter steden" in onderdanicheden,
En Graef Maurits de Nassou.

Met aller vlyt, U dienaar altyt
STOFFELS PIETERSOON.
8 Oct. 1596.

Uit het Archief van *Leyden.*

.. ELSEVIER.

Rederijkerskamer (vgl. VI. bl. 65 en 257). In den NAV. VI. bl. 65 is over de verschillende Rederijkerskamers, ook over die van *Leyden*, gesproken, terwijl de Heer C. G. B. op bl. 257 in zijne aanteekeningen nog eene Leydsche kamer vermeld vindt, met de spreuk: *Die genoegt is 't al*, en daarom vraagt: of er misschien eene *vierde* kamer te *Leyden* bestaan heeft?

Ik weet niet wanneer deze vierde kamer is opgerigt; doch het blijkt uit de *Thes. Rekening* van *Leyden*, A°. 1562, dat de kamer *Die genoegt is 't al*, toen nog bestond; zelfs bestaat daarvan nog een inventaris harer goederen (die door den Schout NIC. VAN BERENDRECHT in beslag genomen, doch in 1561 weder teruggegeven zijn). Men vindt daarin vermeld:

„2 Tavereelen, d'eene die vertooning van *Dordrecht.* Noch een zilveren schilt, dat met die const in *'s Gravenhage* gewonnen is; in handen van PIETER ADRIAENZ. SEEMTOUWER fugityf" (dat is P. A. VAN DER WERF, die in 1566 gevlugt is).

Men ziet hieruit, dat die kamer nog in 1566 moet bestaan hebben, zij zal spoedig daarna ontbonden zijn geweest.

De Vlaamsche kamer *In Liefde groeijende* is den 30sten Nov. 1590 opgerigt, met het blazoen *de Witte Lelie* (maar niet de *Orange lelie*, zoo als op bl. 65 gezegd wordt).

De liefhebbers deden de vraag, om eene kamer te mogen onderhouden, onder het woord:

---

(1) 61 jaren oud.
(2) Had 25 jaren gediend.
(3) In Nov. 1578.
(4) Vinden.
(5) Boek Regteren, cap. 7.

In Liefden is groeyende
Rethorica bloeyende
en de Blomme van de *Witte Lelye.*

Het gezelschap bestond toen uit de volgende leden.

JASPER DE BRUIJNEN, *Keizer.*
Mr. JAN HAREMAN, *Prince.*
PIETER LONGESPEIJ, } Schaftmeesters.
PIETER VERMERSCH, Vleeschhouwer, }
JACQUES ALENSONE.
SAMUEL BERTEN.
Mr. GILLIS 'S HERENBERGHE.
DAVID QUESTIER.

Terwijl als beminnaars der Rethorica genoemd werden:

LUCAS DE BOYS.
MAELJAERT CRUYCKE.
JAN BAES.
FRANCHOIS HENSECQUE.
CORNELIS BUTTERSBERCH.
CLAES HOUCKE.
MAERTEN TIENWELE.

In 1591 werd Jhr. JACOB DUYM tot Keizer benoemd.

De kamer *de Palmboom* en *In Liefde werckende* was sedert A°. 1611 of 1612 werkzaam als eene *onvrije* kamer, met het blazoen: *de witte roos onder de Doornen* en de spreuk: *Liefde onder 't Cruys.* Eerst op den 7den April 1616 verkreeg die kamer op haar verzoek het regt, om als eene *vrije* kamer op te treden, met het blazoen, *de Samaritaan bij den Palmboom* en de spreuk: *In Liefde werckende.* Het reglement van die kamer heb ik reeds in den NAV. vermeld.

Behalve deze kamers, zoude er nog eene bij gekomen zijn, t. w. *Wy Leyden Lieft*, met het blazoen *de Roode Akolynen*, waartoe een verzoek aan de Regering van *Leyden* in versmaat gedaan is op den 9den Oct. 1597, doch waarop geen gunstig antwoord is gevallen. (Zie boven bl. 93).

. . ELSEVIER.

De Coca (vgl. VII. bl. 357). *Coca*, het gedroogde blad van *Erythroxylon Coca*, is een dier prikkelende middelen van bedwelming, welke tot dezelfde klasse behooren als tabak en opium; maar het is merkwaardiger dan beide in zijne uitwerkselen op het menschelijke gestel. De plant wordt wild gevonden in *Peru*, volgens PÖPPIG, in de omstreken van *Cuchero*, en op den steenachtigen top van *Cerro de San Cristobal.* Men kweekt haar, op uitgebreide schaal, in het zachte maar zeer vochtige klimaat der Perusche *Andes*, van twee tot vijfduizend voeten boven de zee; want, in koudere streken, heeft het gewas kans van te bevriezen, en, in warmere oorden, raakt het blad zijnen geur kwijt.

De uitwerkselen van dit kruid zijn, naar men zegt, van den meest verderfelijken aard, zelfs opium in de vernieling van geest- en ligchaamskrachten overtreffende. De Peruaan kaauwt het *Coca*-blad, vermengd met fijn gewreven krijt, en wordt daardoor gebragt in een' toestand van ongevoeligheid en van onverschilligheid omtrent al wat hem omringt. En de begeerte naar de *Coca* vermeerdert zoo zeer bij het gebruik, dat nog nooit, naar men verzekert, een overgegeven *Coca*-kaauwer van zijne slechte gewoonte is afgebragt geworden.

De onmatige verslaafdheid der Peruanen aan dit kruid is zoo groot, dat sedert lang hunne wouden niet meer aan de behoeften kunnen voldoen; en het aankweeken der plant is tot een' breeden omvang gebragt, niet alleen onder de *Incas*, maar ook onder het plaatselijke beheer der Spanjaarden, die, evenmin, de verzoeking van een groot inkomen uit den alleenhandel in dit artikel schijnen te hebben kunnen weêrstaan, als Europesche natiën het voordeel uit het verbruik van sterke dranken. De aanbouw der *Coca* maakt derhalve een belangrijk deel uit van den Peruaanschen landbouw.

Het opwekkende beginsel der *Coca* is nog niet onderzocht geworden. PÖPPIG beschrijft het als van zulk eene vervliegende natuur, dat bladen van slechts 12 maanden oud volkomen krachteloos en onbruikbaar worden. »Groote hoopen der versch gedroogde bladen verspreiden, inzonderheid wanneer de warme zonnestralen er op schijnen, een' zeer sterken reuk, gelijkende op dien van hooi, waarin eene zekere hoeveelheid honigklaver is. De inboorlingen laten den vreemdeling nooit toe in de nabijheid dier hoopen te slapen, wijl hevige hoofdpijnen er het gevolg van zouden zijn. Nimmer wordt het blad door de Peruanen zonder toevoeging van gebrande kalk gekaauwd, hetgeen den mond van een' vreemdeling zou ontvellen. De bladen leveren een groen aftreksel, dat dezelfde schrikkelijk opwekkende uitwerkselen op het gestel heeft, als het gekaauwde blad. De gewoonte van toe te geven aan dit verderfelijke gebruik geeft tot ontelbare ongemakken aanleiding: geelzucht en ontstemming van het zenuwgestel, met pijnen in 't hoofd en zulk eene verslapping, dat de lijder spoedig allen eetlust verliest. Hierop volgt een volstrekt onvermogen om in slaap te komen, dat de zielsneêrgedruktheid van den ongelukkigen *Coca*-slaaf verzwaart, terwijl hij, trots alle zijne kwalen, het gebruik van het kruid, waaraan hij zijne smarten te danken heeft, niet opgeven kan, maar daarenboven brandewijn eischt. De eetlust wordt gansch ongeregeld, houdt soms geheel op, en neemt soms het karakter van wolfshonger aan, bijzonder naar vleeschspijzen. Zoo gaan jaren van ellende voorbij, ten leste besloten door een' pijnlijken dood."

Overgenomen uit PÖPPIG's *Reise in Chili u. s. w.*, Th. II. en HOOKER's *Companion to the Botanical Magazine*, I en II, door *The National Cyclopaedia* (*London*, CHARLES KNIGHT, 1848, Vol. IV. p. 699) op het woord.

»*Coca*," zegt HUBNER's *Kouranten-Tolk*, Tweede druk, bl. 211, — »is een kleine boom of struik in de *West-Indiën*, omtrent een el hoog. Het loof is gelyk dat van een Myrtusboom, dog zagt en zeer groen. De vrucht zweemt naar een druive, dog rood, gelyk Krakebeziën, als ze beginnen ryp te worden, ook zo dik en zo zwart, als ze volkomen ryp zyn. Als dan moet het loof verzameld, gedroogd en bewaard worden. De inwooners van de *West-Indiën* gebruiken het *Coca*-kruid, gelyk die van *Oost-Indië* de *Betel*, en de Europeers den *Tabak;* in *Peru* is het zeer gemeen. Het versterkt en vernieuwt de verlooren kragten, geeft voedzel, en stilt den dorst. Zij mengen het met gebrande Oesterschelpen, en maken 'er pillen van, die ze een tyd lang in den mond houden, en naar believen kauwen."

J. H. VAN LENNEP.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten (vgl. VI. bl. 228, 229; VII. bl. 34). Het geslacht BRANDWIJK VAN BLOKLAND schijnt mij toe niet uit de Heeren VAN ARKEL afgestamd te zijn, tenzij het misschien uit de vrouwelijke lijn het wapen van SLINGELAND hebbe aangenomen.

H. Ridder VAN BLOKLAND, vermeld 1237 (MIERIS, I. 213), zal HERBERN VAN BOTTERSLOOT zijn.

In 1407 werd BRUENIS WOUTERSZ. VAN BLOKLAND beleend met *Over- en Neder-Blokland*, om over te gaan op zijn' zoon DIRK DE KOK VAN BLOKLAND, door Graaf WILLEM VI. BRUENIS WOUTERSZ. was reeds vroeger dagelijksch Heer van *Blokland* en Leenman van *Arkel*. Hunne goederen werden nog dit jaar te *Gorinchem* aangeslagen en DIRK DE KOK onthoofd. Ik weet niet of het geslacht BRANDWIJK VAN BLOKLAND met deze personen in verbinding staat.

»SURMONDT: ZEVENDER, het eerste kwartier gevierendeeld van *Henegouwen* en *Holland*."

Deze opgave verwondert mij; voor zoover ik weet, heeft het geslacht van SURMONDT niets met dat van ZEVENDER te maken. ZEVENDER was met ARKEL verwant, en voerde volgens sommige oude opgaven, arma nigra. FREDERICUS DE SEVENTER, miles, was borg voor JOHAN VAN ARKEL 1269, bij een verdrag over de tienden van *Oosterwijk* en *Hokelhem* en de kerkgifte aldaar, met het domkapittel van *Utrecht*.

De afkomst van het geslacht SURMONDT is niet regt duidelijk, het schijnt mij met de Heeren VAN BUREN zamen te hangen. VAN SPAEN noemt JOHAN VAN SOELMONDE, hetzelfde wapen als BUREN voerende, en door de Heeren van *Buren* neef genoemd 1315 tot 1346 en ALARD VAN SOELMONDE 1349, en gelooft dat sedert dien tijd *Soelmonde* bij erfenis aan de Heeren VAN BUREN gekomen is.

Op de wapenkaart van SMALLEGANGE staat het wapen van *Surmont:* de sable à la fasce brêchetée et contrebrêchetée d'argent, dus als BUREN met veranderde kleur.

De eerste aanteekening, waarin ik den naam van ZUERMONT vind, is: A°. 1327 obiit D. GERBRANDUS ZUERMONT, Canonicus ten *Hogelande* tot *Leyden*.

Heer JAN ZUURMONT Ridder, Raad van WILLEM V 1355, gebannen en zijne goederen in *Zeeland* verbeurd verklaard 1358; zijn vrouw was MARGRIETE. VAN LEEUWEN noemt hem 1374 Bastaard van WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*.

WILLEM SUURMONDT van *Hinderstein*, knaap, komt in verscheidene stukken voor 1375, 1371.

FREDERIK ZUERMOND, Kanunnik van *Oudemunster* te *Utrecht*, 1390.

SANDER ZUERMOND, gesneuveld te *Culenborg* 1428.

WILLEM SUERMOND, vermeld in den vrede tusschen den Hertog van *Gelderland* en WILLEM, Heer van *Buren*, 1429.

HENRIK SUERMOND, Schepen in *Culenborg*, 1463, 1472.

WILLEM SUERMOND, getuige over den Honswijkschen regtdwang, 1463.

IDA dochter van WOLTER VAN SUERMOND van *Tyel*, moeder van FRANS VAN CULENBURG, bastaard van JOHAN, bastaard van *Culenburg*.

COENRAET ZUERMOND, Borgemeester en broeder van het H. Sacrament te *Culenborg*, 1517.

JOHAN SUERMONT, Leenman van *Gelre*, zegelt met ADRIAAN VAN BUREN, bij afwezigheid van den Leen-Stadhouder, 1539.

COENRAET ZUERMONT, onderteekenaar van het request aan FLORIS, Graaf van *Culenborg*, over de reformatie, 1566.

S. V. D. N.

Speldegeld. Onder de geschenken, die men vroeger als nieuwejaarsgiften plagt aan te bieden, werden ook *spelden* gerekend. Dit sierlijke, schoon eenvoudige voortbrengsel van het menschelijke vernuft, werd ingevoerd in het eerste gedeelte van de 16de eeuw. Wegens zijne onbetwistbare verkieslijkheid boven de houten pinnen, waarmede, tot op dien tijd, het vrouwelijke gewaad was vastgehecht geworden, had een geschenk van spelden geen geringe waarde, hoe luttel men het thans ook achten moge. Vanhier ontstond, in huwelijksbeschikkingen, de term *speldegeld*— waar de vrouw zich met den man verstond over eene zekere bijzondere toelage, waar-

door zij in staat zoû worden gesteld zich aan te schaffen, hetgeen toen een voorwerp van weelde was. In verloop van tijd, werd het voorbehoud eener zekere som, waarover de vrouw, tot welk doeleinde ook, en onafhankelijk van haren man, onbeperkt zou hebben te beschikken, onder de algemeene benaming van *speldegeld* begrepen. De term is thans in notariëele acten niet langer in zwang; maar, in een huwelijksverdrag wordt hij, tot op dezen dag, bij manier van spreken gebezigd voor zekere som, geheel buiten het bereik van den aanstaanden echtgenoot. — *The Family Herald for* 1844, Vol. I. p. 551.

Wat hierboven op *Groot-Brittannië* van toepassing is, kan ook, gelooven wij, voor *Nederland* gelden. J. H. VAN LENNEP.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5, 261, en 356). Onder deze rubriek zoude men ook kunnen plaatsen *eene gezondheidsschool* (zie: *de Wet op 't Lager Onderw.* door IZ. J. LION, in den Inhoud), in plaats van *eene gezindheidsschool.* P. H. T.

De eerste locomotief en de eerste spoorweg (vgl. VII. bl. 356). Mag ik ten opzigte dezer zaak opmerken, dat al sints het begin der 17e eeuw in *Engeland* spoorwegen, waarop de wagens door paarden werden getrokken, in gebruik waren en dat reeds in 1804 TREVETHICK een locomotief vervaardigde, welke op de *Merthyr Tydvil Railway* in *Zuid-Wales* geplaatst, doch slechts eenige keeren gebruikt werd. Zie de uittreksels in het *Athenaeum* van Junij; in de *Westminster Review* van Julij; in the *Quarterley Review* van October en in FRAZER's *Magazine* van Augustus 1857, van het uitmuntend boek *The Life of Stephenson, by* S. SMILES, MURRAY, London, 1857, waarover ook een stuk voorkomt in het *Album van Buitenlandsche Lettervruchten* van December. In *Frankrijk* schijnen de eerste pogingen, om wagens door stoom voort te drijven, van nog vroeger dagteekening te zijn; want reeds in 1769 vervaardigde de Fransche Ingenieur CUGNOT een' stoomwagen. Zie DELAUNAY, *Werktuigkunde*, vert. door DELPRAT.

φ^2—φ.

Geslacht de Witte van Haemstede (vgl. VII. bl. 358). De dwaling, ten opzigte der afstamming van de familie DE WITTE, is waarschijnlijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat dit geslacht naauw verbonden was aan de nakomelingen van WITTE VAN HOLLAND. JOHANNA VAN HAEMSTEDE, dochter van WITTE VAN HAEMSTEDE, in het zevende lid afstammende van den beroemden Bastaard, huwde met CORNELIS CORNELISZ. DE HUYBERT, stamvader van het geslacht van dien naam, en dus ook van JACOMINA DE HUYBERT, gehuwd met QUINTYN WEYTSEN, waarvan de dochter JACOMINE getrouwd is met JACOB WITTENSEN, Burgemeester te *Zierikzee* en stamvader van het geslacht DE WITTE.

De nakomelingen van WITTE VAN HOLLAND worden misschien nog in de hoofdstad gevonden, daar ik den naam, indien ik mij niet bedrieg, nog onlangs zag. Tijdens SMALLEGANGE was het geslacht VAN HAEMSTEDE te *Amsterdam* aanzienlijk, en hij besluit zijne genealogie met:

ADRIAAN VAN HAEMSTEDE, broeder van de bovengenoemde JACOMINA, gehuwd met ALIX VAN DER DOES, HENDRIKSdr.

LIEVEN VAN HAEMSTEDE (zoon van ADRIAAN), huwt ELISABETH VAN HENGEL uit *Antwerpen.*

JORIS LIEVENSE VAN HAEMSTEDE (zoon van LIEVEN) woonde in *Antwerpen*, vestigde zich daarna te *Bordeaux*, doch vlugtte bij de geloofsvervolging naar *Amsterdam.* Hij was gehuwd met MARIA BERNARDS.

JORIS VAN HAEMSTEDE (zoon van JORIS LIEVENSE), gehuwd met MARTHA DE RUIJTER heeft zeven kinderen nagelaten, waarvan de oudste JORIS VAN HAEMSTEDE gehuwd was met CATHARINA VAN HENGEL en een talrijk gezin had, waarvan de oudste zoon JORIS met SMALLEGANGE schijnt te zijn bekend geweest.

φ^2—φ.

Verkoeling der temperatuur. Van de verkoeling der temperatuur van de aarde schrijvende, zegt VON SCHUBERT (*Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft.* Dresden *und* Leipzig, *in der Arnoldischen Buchhandlung*, 1840. S. 127):

»Ook wanneer allerlei soort van wezens hun veranderde wereld ontvlieden, en de gansche levende natuur zich tot wegtrekken uitrust, blijft nog ten leste alleen de mensch op de eenzame steenbrokken achter, dewijl de liefde en de oude verkleefdheid des gemoeds hem de starre rotsen nog schoon doen voorkomen. Andere wezens zien de natuur slechts in hare natuurlijke aanlokkelijkheid: de geest des menschen voegt aan deze nog een' nieuwen lichtglans toe. Zoo is die bekende Noorsche nachtegaal, welks eenvoudig klagende toonen door reizigers van vroegere eeuwen werden beschreven, tegelijk met de donkergroene wouden en de rozenpriëelen uit *IJsland* verdwenen. Op het woeste gebergte, waaraan nu de zomer geen groene blaêren, maar slechts gras en bloemen terugbrengt, heft de mensch nog altijd, vrolijk, zonder het algemeene verval op te merken, de oude liederen zijner voorzaten aan, en zingt van die thans verdwenen rozenboschjes, van het donkere groen en het gezang des nachtegaals." J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

98. — *Josef Grammaye.* Zoude iemand mij ook iets van dezen man, die thesaurier van het hof van *Braband*, ten tijde van KAREL en FILIPS, moet zijn geweest, kunnen mededeelen, of mij een werk kunnen opgeven waarin ik iets omtrent hem kan vinden?

QUAERENDO.

99. — *Kolonel Groll.* Kan iemand mij eenige bijzonderheden opgeven van dezen kolonel, en tevens van zijne schaking van MARIA BELGICA, oudste dochter van EMILIA VAN NASSAU? QUAERENDO.

100. — *Anakreontische vragen* (vgl. VII. Vr. 347, 379, 409 en VIII. Vr. 1). Hoe nader ik, onder de bewerking mijner *nieuwe vertaling*, met ANAKREON bekend worde en de eigenaardigheden zijner poëzy leer kennen, hoe meer ik het puntige, het ongekunstelde, het naïve van den in zijne soort eenigen en onnavolgbaren Griekschen volksdichter bewonder en hoogschat: doch hoe inniger het mij ook spijt, dat niet alleen de tijd ons zoo weinig van zijne zangen heeft gespaard, maar dat zelfs 't luttel schoone, 't geen nog overig is, met zooveel vreemdsoortigs is vermengd en hier en daar als 't ware zijne oorspronkelijke frischheid en eigendommelijke kleur heeft verloren.

Is dit nu zoo, dan moet het ons werkelijk bevreemden, dat er tot nog toe — immers voor zooverre mij bekend is — geen nieuwe Aristarch is opgestaan, die met kritische scherpzinnigheid het ware van 't valsche, het echte van 't ondergeschovene afscheidde; en voorts den oorspronkelijken tekst derwijze toelichtte, dat wij 't kleine doch gulden boekske met telkens verhoogden lust opensiaan, om ons met deszelfs tallooze schoonheden te verkwikken. — Mogt daartoe nog eens de een of ander geleerde opgewektheid gevoelen: tot zelfs de late nakomelingschap zoude het hem ongetwijfeld dank weten.

Wij, eenvoudige vertalers, kunnen slechts wijzen op de vele moeilijkheden, die we bij de overstorting er van ontmoeten, op eenige leemten en vlekken opmerkzaam maken, die naar ons gevoel het origineel ontsieren.

Vertrouwende op de bereidwilligheid der vaderlandsche literatoren, om ons in dezen met de fakkel hunner geleerdheid voor te lichten; gaan wij onze *Anakreontische vragen* met eenige vrijmoedigheid vervolgen, en bevelen die bij vernieuwing beleefdelijk aan hunne attentie aan.

Ode 9, vs. 6.

τίς εἶ; τί σοι μέλει δέ;

Er is welligt in den geheelen Anakreontischen versbundel geene plaats, die met zulk een' vloed van conjecturen is overstelpt, als deze. Vraagt men echter naar 't gehalte er van; dan vindt men zich haast genoopt, om op het meerendeel 't *Sardi venales* toe te passen; daar men, volgens ons bescheiden oordeel, te dezen wel palliativen aangewend, doch de wonde niet radicaal genezen heeft. Er zijn zelfs geleerden geweest, die het met zich zelven niet regt eens waren, of de onderwerpelijke versregel nog tot de reeks der aan het duifje gedane vragen zoude behooren, dan wel onder de gegeven antwoorden te rangschikken zij. — Dit laatste nu geheel däärlatende, mag ik het evenwel niet ontveinzen, dat ik mij met geene der tot nog toe voorgestelde veranderingen volkomen kan vereenigen, en dus naar eene betere en allezins voldoende lezing blijf verlangen.

Ode 28, vs. 1—5.

Mij dunkt, er schuilt in deze regels eene fout, niet zoo zeer aan den dichter als wel aan de slordigheid van den afschrijver te wijten. ANAKREON toch kan met geene mogelijkheid zoo omslagtig en tevens zoo tautologisch en onpoëtisch geschreven hebben. Ik vermoede, dat er, met uitwerping van den 2den regel, die nergens toe dient en geheel overtollig is, en door eenige verschikking der versregels heeft kunnen staan:

Ἄγε ζωγράφων ἄριστε,
Ῥοδίης κάρανε τέχνης,
γράφε τὴν ἐμὴν ἑταίρην
ἀπεοῦσαν, ὡς ἂν εἴπω.

Op deze wijze toch loopt alles gevoeglijk af, en verkrijgen wij een' gedachtengang, die natuurlijk is en bevredigt.

Ib. vs. 10.

γράφε δ' ἐξ ὅλης παρειῆς.

Wat moet dat *ἐξ ὅλης παρειῆς* beteekenen? hoe komen hier die *volle en bolle koonen* te pas? welk een sieraad kunnen zij aan *het elpen voorhoofd* bijzetten, en hoe moet ik mij dat gedeelte des aangezigts voorstellen? Ik voor mij moet mijne onkunde in dezen bekennen. Wel kan men er met geweld een' zin aan geven en de zaak zoo wat plooijen en middelen: doch daarmede is de kritiek niet voldaan, de zwarigheid niet opgelost, het vers niet in orde. — Wie kan nu eene voldoende verklaring in dezen geven, of liever, (want ik vertrouw al weder dat ook deze plaats, als zoovele andere in dit schoone lied bedorven is), het vers op eene bevredigende wijze herstellen?

Ib. vs. 13—17.

τὸ μεσόφρυον δὲ μή μοι
διάκοπτε, μήτε μίσγε·
ἐχέτω δ', ὅπως ἐκείνη,
τὸ λεληθότως σύνοφρυν
βλεφάρων ἴτυν κελαινήν.

De 4de der vorenstaande regels, waaraan zich reeds onderscheiden geleerden geërgerd hebben, komt ook mij verdacht voor; zoodat ik wel haast geneigd zou wezen, om hem geheel door te halen. De zin zou er niet door lijden en de voorstelling er in degelijkheid denkelijk bij winnen. — Doch hiermede is evenwel de zaak nog niet in 't reine: ook in de overige verzen zit nog iets dat hindert. Ik waag het, de volgende gissing aan het oordeel van deskundigen te onderwerpen:

τὰς μέν ὀφρύας δὲ μή μοι
διάκοπτε, μήτε μίσγε·
ἐχέτων, ὅπως ἐκείνη
βλεφάρων τ' ἴτυν κελαινήν.

Mogelijk zijn echter de tekstwoorden nog te verdedigen en op eene eenvoudiger wijze te helpen, zonder dat men genoodzaakt zij, tot zulke heroicke middelen over te gaan.

Dr. J. TH. BÜSER.

101. — *Frederik, Erfprins van Noorwegen*, 1629. Wie was FREDERICUS, die zich in 1629 teekende Erfprins van *Noorwegen*, Hertog van *Sleeswijk Holstein*, en tot zinspreuk had: *Dominus providebit?*

H. VAN ROLLEMA.

102. — *Anker* 1766. In mijne verzameling van munten en penningen vindt men een gouden ankertje, waarop in deze orde voorkomen de letters O—X en het jaartal 1766. Wat beteekenen die letters?
V
S

H. VAN ROLLEMA.

103. — *Noodmunten* 1743. In dezelfde verzameling komen ook voor vijf vierkante (nood)munten van de stad *Braunau*, namelijk eene kleine van goud, eene groote en twee kleine van zilver en eene van koper, hebbende in het midden een wapen, met eene kroon gedekt, met het volgende omschrift, aldus gesteld: Brau H.nau Z.

Auxilium L. Anobis S.

Im (Maj.) V. F.
9
1743.

Van welke stad wordt hier gesproken, en wat beteekenen die op zich zelven staande letters? H. VAN ROLLEMA.

---

104. — *Maurits*, 1629. Welk vorst teekende zich in 1629 MAURITIUS, en voerde de zinspreuk: *Gratia Dei cibus animae?*

H. VAN ROLLEMA.

---

105. — *Deventer vlag*. Wie weet mij eene beschrijving van de Deventersche vlag te geven? L. D. R.

---

106. — *Tekstenorde in* 1590. UYTENBOGAERT hield omstreeks 1590 te *'s Gravenhage* eene predikatie over *Joh*. X: vs. 3. Twintig jaren later werd die predikatie met een bijzonder doel door ACRONIUS uitgegeven. UYTENBOGAERT was hiermede weinig ingenomen; en in een geschrift, waarin hij zich zeer over die uitgave beklaagt, zegt hij onder andere: »den text heb ick niet uytgekipt, maer is my, na d'ordre derselver kercke, te beurte gevallen." Bestond er toen bij de Haagsche gemeente eene orde van teksten voor elken zondag, aan welke ieder predikant zich te houden had? Sedert wanneer ving men aan zulk eene teksten-orde op te stellen, en wanneer is dit in onbruik geraakt? Had dit ook elders plaats? H. C. ROGGE.

---

107. — *Uytenbogaert en het pamflet: Acht voorstellinghen*. Ten jare 1609 zag een pamflet het licht, onder den titel: *Acht voorstellinghen uytghegheven van die van het Pausdom..... Mitsgaders oock acht teghenstellinghen der gereformeerde...... Wtgheghevem...... door* J. W. (Zie P. A. TIELE, *Bibl. v. Pamfl.* enz. Afd. I. st. 2. N°. 818.) Ik houd dit voor een pamflet van UYTENBOGAERT: 1°. om de letters J. W. 2°. omdat de schrijver aan het einde de spreuk heeft gesteld: *science et conscience*. Elders toch zegt UYTENBOGAERT: »Daar is *scientie* ende wetenschap ghenoech, maer 't feilt meest aen godtsalicheydt ende *conscientie*." Evenwel het kan betwijfeld worden of UYTENBOGAERT werkelijk de schrijver is. Op geen der bekende lijsten van zijne geschriften komt dit stukje voor, ofschoon al die lijsten onvolledig zijn. Toen UYTENBOGAERT in 1610 zijn *Tractaet van 't ampt* enz. had uitgegeven, sprak ACRONIUS over dit geschrift als zijn »*laetste* boeck", waartegen de eerste in een later verdedigingsschrift zegt, dat in hetzelfde jaar werd opgesteld: »ick heb maer *alleen* dit boeck of tractaet uytgegeven." Zoo dit pamflet niet van UYTENBOGAERT is, wie kan dan de schrijver zijn geweest? Is het misschien, gelijk met andere zijner geschriften heeft plaats gehad, buiten zijn toedoen uitgegeven? Of zou hij dit vliegend blaadje (want meer is het niet, het beslaat slechts 12 bladzijden) niet voor een boek hebben gehouden? H. C. ROGGE.

---

108. — *Proces-Verbaal*. Ik vraag dezen of genen geleerden lezer van den NAVORSCHER, of hij mij ook de afkomst van het woord *Proces-Verbaal* opgeven kan.

JMUP.

---

109. — *Regtsgeding tusschen de geslachten Wassenaar en Half-Wassenaar*. Wie is in staat en genegen om eenige inlichtingen te geven omtrent het twistgeding, dat, een aantal jaren geleden, tusschen de geslachten VAN WASSENAER en HALF-WASSENAER *van Onsenoort*, over naam en wapen gevoerd is, en waarbij laatstgenoemde familie zich genoodzaakt heeft gezien naam en wapen te wijzigen? Bestaan er overigens gedrukte of geschrevene (doch voor het publiek toegankelijke) documenten, door welke men volkomen op de hoogte van die zaak kan komen? Op de verkooping der nagelaten boeken en papieren van WELEVELD, voor omtrent drie jaren in *'s Gravenhage* gehouden, bevonden zich, naar ik mij wel herinner, geschreven stukken betrekkelijk dat proces, doch ik weet niet in wiens handen zij gekomen zijn.

—t—

---

110. — *Van Sasse van Ysselt en de Amstels*. Bestaat er eenig genealogisch verband tusschen de familie VAN SASSE *van Ysselt* en het beroemde geslacht VAN AMSTEL? De vergelijking van beider wapens bragt mij tot die gevolgtrekking, te meer doordien eerstgenoemd geslacht het volle St. Andrieskruis uit het wapen der AMSTELS tot *helmteeken*, doch niet in het *schild* voert. Dáár vindt men slechts een schuinbalk. Zou (eene afstamming uit de AMSTELS aangenomen zijnde) die verandering van het kruis in een regter schuinbalk (door het eenvoudige weglaten van den linker schuinbalk), als eene, hoezeer dan ook ongewone, *brisure* moeten aangemerkt worden? —t—

111. — *Keezen*. Men gaf aan de zoogenaamde *patriotten* van het laatst der vorige eeuw den naam van *Keezen*. Er zijn er welke deze naam afleiden van CORNELIS DE WITT, anderen van CORNÉLIS DE GYSELAAR. Wat is waarheid? Wanneer en waar vindt men dien naam het eerst als *factie-naam* vermeld? Zoo die naam van CORNELIS DE WITT moet worden afgeleid, is de toepassing op de patriotten van de vorige eeuw al zeer misplaatst. De Loevensteinsche factie toch, waartoe de gebroeders DE WITT behoorden, bedoelde den triumph der *Aristokratie*; de patriotten der vorige eeuw, ofschoon er leden der Aristokratie toe behoorden, veelal dien van de *Demokratie*. BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, dl. X. bl. 41, wil dien naam doen afkomen van zekeren door hem genoemden JAN KEES. Wat is hiervan?

EEN MONARCHAAL.

---

112. — *Hendrick Soeteboom*. HENDRICK SOETEBOOM, ook wel HENDRICK JACOBSZ. SOET of ZOET genoemd, was o. a. schrijver van:

1°. *Beschrijving van Oudt-Saanden*. Door Mr. J. T. B. N. (*de Vriend des Vaderlands*, dl. V. N°. 3.) opgegeven als van H. J. SOET. Alkmaar 1640. in 12°.

2°. *Zaanlants Arkadia*. Amst. 1658. in 12°.

3°. *Opgank en nedergank van Stavoren*.

4°. *Vroonens Begin, midden en eynde, met het opkomen der steden West-Vrieslandt*. Amst. 1661. in 12°.

5°. *De historie van Waterland*. Amst. 1660. in 12°.

Welke vijf stukjes in 1702, na zijn overlijden, te zamen te *Amsterdam* zijn uitgegeven in twee deeltjes in kl. 8°., onder den titel: *Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland*, enz. *door* HENDRIK SOETEBOOM.

N°. 2, 4 en 5 hier boven werden uitgegeven bij GERRIT VAN GOEDESBERGH, *Boeckverkooper op 't Water in de Delfse Bybel*; N°. 4, zonder vermelding van den naam des schrijvers. Al die eerste uitgaven schijnen thans zeldzaam voor te komen. N°. 3 kwam mij nooit in handen.

Voorts noemt men van hem:

1°. *De Nederlandsche beroerten en oorlogen omtrent het Ye en aan de Zaan*. Van welk werkje meer dan eene uitgave bestaat.

2°. *Batavische Eneas, of getrouwheids voorbeeld, nevens de verwoesting van Westzanen en Krommenie. Treurspel, door* H. J. SOET. Alkmaar 1645.

Welke beide stukjes worden opgenoemd in het *Historisch Tijdschrift*, uitgegeven door Prof. L. G. VISSCHER, 1841, bl. 95, 108 en 109.

In den *Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde*, komen dl. I. bl. 195, *van de Tooneelstukken*, eenige tooneelstukken van J. ZOET voor.

Ook gaf J. ZOET in 1650 verbeterd en vermeerderd (*sic*) in het licht de *Wintersche Avonden van* JAK. VIVERIUS, over welke in dezen Jaargang van dit Tijdschrift is gehandeld bl. 22. (Zie genoemden *Catalogus*, dl. I. bl. 321.)

Nog vindt men in het *Bijvoegsel* op dien *Catalogus* (1848—1852), bl. 24, vermeld:

J. ZOET, *d'Uitsteekenste Digtwerken*, 2de druk. Amst. 1714. 8°. Met opgave dat hij den 11den Januarij 1674 is overleden.

Wie was die HENDRICK SOETEBOOM, die zich in een zijner werkjes een *Sa(ne)rdammer* noemt? Zijn er meer werkjes dan de opgenoemde van hem bekend? C. & A.

[Van HENDRIK SOETEBOOM noemt WITSEN GEYSBEEK *Biogr. Anth. Woordenb.*, dl. V. bl. 309, nog een blijspel, *Beemsters Dankoffer*, in 1649 gedrukt. Voorts doen wij C. & A. opmerken, dat hij in de vraag twee personen tot een maakt, namelijk HENDRIK SOETEBOOM, die zich ook H. J. SOET schijnt genoemd te hebben en den bekenden Amsterdamschen rijmer JAN ZOET, † 11 Jan. 1674, over wien hij iets kan vinden NAV. VII. bl. 47 en 48 en meer bij WITSEN GEYSBEEK, o. h. w.]

---

113. — *J. van Born*. Er bestaat een boekske, getiteld: *Amstelia-Tempe* of *Diemermeir*, van J. VAN BORN, vermeld bij D. WILLINK, *Amsterd. Buitensingel*, bl. 256. Wie was VAN BORN, en wie bezorgt mij een exemplaar van zijn werk ter inzage? C. & A.

---

114. — „*De*" *Maatschappij*. Waar vindt men dit woord in het Nederduitsch het eerst gebruikt in den zin, waarin men het gewoonlijk gelden laat, en hoe hebben de vertalers van CICERO, vóór dat de revolutiegeest van de vorige eeuw aan de uitdrukking klem verleende, den term *societas* overgebragt, voor de vereeniging van menschen, als zoodanig, tot onderlinge baat?

J. H. VAN LENNEP.

---

115. — *Geheime briefwisseling van Bilderdijk*. In den *Kronijk* van het *Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht*, voor het jaar 1856, komt op bl. 89 een artikel voor, hetwelk welligt met meer hoop op gevolg, in dit Tijdschrift zou zijn geplaatst. Het luidt:

„*Geheime briefwisseling van* BILDERDIJK. De Heer Dr. J. J. F. WAP deelt mede, dat BILDERDIJK, na zijne uitzetting in 1795, met zijne vrienden geheime briefwisseling hield door middel van een door BILDERDIJK geëtst vrijheidsbeeldje, hetwelk aan het hoofd der brieven gesteld was, terwijl in de brieven zelve aanmerkingen op het beeldje gemaakt werden, volgens een' daarbij behoorenden sleutel. Het koperen plaatje, waarmede het vrijheidsbeeldje op de brieven werd afgedrukt, behoort thans in eigendom aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, doch was vroeger in het bezit van den Heer B. KLINKERT, die er 12 afdrukken van nemen

liet, waarvan de Heer WAP er thans een aan het Genootschap ten geschenke aanbiedt, met den door genoemden Heer KLINKERT afgeschreven daartoe behoorenden sleutel, terwijl hij de vraag voorstelt, of aan de leden ook brieven van deze geheime correspondentie van BILDERDIJK bekend zijn."

Nu neem ik de vraag van den Heer WAP in dit Tijdschrift over. C. & A.

---

116. — *Cornelis de Hoege.* Ik zoek te vergeefs een CORNELIS DE HOEGE, die in de laatste helft der XVIde eeuw te *'s Hage* ter dood werd gebragt, om het verstoren van den vrede des lands. Wie mag hij geweest zijn?

LORENCIUS.

---

117. — *G. Boet en J. Seuw.* Kan men mij ook titels van geschriften opgeven van GODEFROI BOET, licentmeester te *Gorcum*, en JOHANNES SEUW, predikant te *Middelburg?* Beiden leefden omstreeks 1600.

LORENCIUS.

---

118. — *Jac. Pamelius.* Wie was JACOBUS PAMELIUS? en welke boeken zijn door hem geschreven? Hij leefde ook omstreeks 1600.

LORENCIUS.

---

119. — *Casp. Ulenburger.* Wie was CASPAR ULENBURGER, pastoor van St. Cunibert, en wat heeft hij geschreven? Hij moet vóór 1600 geleefd hebben. LORENCIUS.

---

120. — *De »Navvies" van Nederlandsche afkomst.* In den laatsten tijd en vooral sinds den oorlog in de Krim, zijn de Engelsche spoorwegarbeiders, de Navvies, populair geworden, en welke zwarigheden die uitstekende arbeiders, »perhaps the hardest workers in the world," te boven kunnen komen, blijkt uit een belangrijk artikel: *The Difficulties of Railway Engineering*, in *The Quarterly Review* voor Januarij 1858. In dat stuk wordt medegedeeld dat die wereldberoemde Navvies oorspronkelijk van Nederlandschen oorsprong zijn.

»Mr. GEORGE STEPHENSON (zoo leest men er) vermoedt, dat de eerste *Navvies* afstammelingen geweest zijn van Nederlandsche arbeiders, die in grooten getale gebruikt werden door Nederlandsche »adventurers" (zoo noemde men eertijds in *Engeland* de ingenieurs) tot inpoldering van landen aan de zeekust, en sedert in het land zijn blijven wonen. De merkwaardige Hollandsche huizen van een groot deel der arbeidende klasse in sommige gedeelten van *Lincolnshire* en *Cambridge*, bepaaldelijk tusschen de *South-Holland-drain* in het eene, en de *Great-Vermuyden-drain* in het andere graafschap, bevestigen dit vermoeden. Deze menschen bezitten van ouds eene bekwaamheid en handigheid in dit werk, die hen onontbeerlijk gemaakt hebben bij de groote ondernemingen van den laatsten tijd. Hunne bedrevenheid in allerlei soort van dijk- en graafwerk, hunne praktische kennis van den aard der gronden en rotsen, van de taaiheid der klei, was zeer groot, en, zoo ruw als zij er uitzagen, waren velen hunner van even veel belang in hetgeen hen aanging, als de aannemer of de ingenieur."

In hetzelfde stuk wordt gezegd: »de eerste machine in *Engeland*, vervaardigd om huizen door looden pijpen van water te voorzien, werd geplaatst aan de Theems bij de London-bridge, door PETRUS MORRIS, een' Nederlander," en vervolgens ook nog gesproken van CORNELIS VERMUYDEN, over wien in den NAVORSCHER, dl. I en II, reeds vrij wat is berigt.

Kan men mij iets meer aangaande deze verhuizing onzer landgenooten naar *Engeland* mededeelen? Van waar kwamen zij? De verschillende betrekkingen, die er tusschen de provincie *Zeeland* en *Engeland* bestonden, en de afkomst van VERMUYDEN, uit *Tholen*, doen mij vermoeden dat deze arbeiders de in dijkwerken altijd zoo bekwame Zeeuwen zijn geweest. Wie was de ingenieur MORRIS? ψ²—ψ.

---

121. — *Pater Gauda.* In den aanvang der XVIIde eeuw leefde te *Antwerpen* een priester der Jezuïten, JOHANNES GAUDA, die veel beweging heeft gemaakt. Onder anderen heeft hij met de beide LANSBERGENS (FRANCISCUS en SAMUEL) over de Transsubstantiatie getwist. Gaarne zou ik eene zoo veel mogelijk volledige opgave erlangen van alle zijne geschriften, en eenige levensbijzonderheden van hem vernemen.

LORENCIUS.

---

122. — *Franciscus en Samuel Lansbergens geschriften.* Van beide mannen (vader en zoon), over wie men de werken van G. BRANDT, J. UYTENBOGAERT, W. TE WATER (*Hist. der Herv. kerke te Gent*), J. TIDEMAN (*De Rem. Broederschap*) in het *Archief voor kerkel. gesch.* van KIST en ROIJAARDS kan raadplegen, en die geheel door GLASIUS (*Godgel. Nederl.*) zijn over het hoofd gezien, bestaan verschillende geschriften. CATTENBURGH (*Bibl. Rem. Script.*) geeft van FRANCISCUS slechts twee werkjes op. Van beide komt het eerste alleen voor in de *Bibl. van Pamfl. en Tract.*, beschreven door P. A. TIELE, en wel onder N⁰. 1021 (Afd. I.) Van denzelfden FRANCISCUS zijn mij bovendien nog de volgende stukken bekend:

Verantwoordinghe FRANCISCI LANSBERGII, *dienaer der gemeente* CHRISTI *binnen Rotter-*

dam, teghens ROBERTUM SWEERTIUM, *plebaan tot Shertoghen-bosch. Tot Rotterdam*, 1610. 64 bladz.

XXII Bedenckinghen FRANCISCI LANSBERGII *over de leere van de Transubstantiatie, vraegh-wijs* R. D. PATRI GAUDAE, *tot een naerder over-legginghe voor-ghestelt.* 24 bladz.

Eene juister opgave van den titel zou mij welkom zijn. Aan mijn exemplaar ontbreekt het titelblad, en waarschijnlijk ook eene voorrede.

Wtvaert van de Roomsche Transsubstantiatie. Ghestelt door FRANCISCUM LANSBERGIUM, *dienaer des heylighen evangelii tot Rotterdam: teghens de versticte ende afghestorvene Transsubstantiatie* JOHANNIS DE GOUDA, *Jesuwyts letter-knecht binnen Antwerpen. Tot Rotterdam*, 1612. 204 bladz.

Omtrent het tweede geschrift van FRANCISCUS, door CATTENBURGH opgegeven, merk ik nog op, dat daarvan in 1610 een tweede druk verscheen, *verryckt met nadere verclaringhen* SAMUELIS LANSBERGII. *F. f...... tot wederlegginge van de Medesprake die* GOUDA.... *tegens dit Gesprek heeft verdicht ende uytgegeven.* Deze uitgave is bovendien met het privilegie der Staten, met eene opdragt aan de regering van *Rotterdam*, en een voorberigt aan den christelijken lezer verrijkt.

Ook van SAMUEL geeft CATTENBURGH slechts twee geschriften op, waarvan ik alleen het eerste in de *Bibl. van Pamfl.*, onder N°. 1022 aantrof. Bovendien gaf hij nog het volgende uit:

Doots-vonnis teghen de paapsche transubstantiatie, wt de heylige schriftuere ende de oudt-vaders vergadert ende te zamen ghestelt door SAMUELEM LANSBERGIUM, *bedienaar des heylighen evangelii in de gemeynte* CHRISTI *binnen Rotterdam, teghen* JOHANNEM DE GOUDA, *jesuwyts priester tot Antwerpen.* Tot Rotterdam 1612. 102 bladz.

Het is bovendien bekend dat de *Christelijke onderwysinghe* van UYTENBOGAERT, door hem met de schriftuurplaatsen aan den kant werd voorzien. (J. TIDEMAN, *Hist. overz. van de catech. literatuur der Rem.*, bl. 20.)

Zoo er van beide mannen nog andere schriften mogten bestaan, mij tot heden onbekend, gaarne zal ik daaromtrent aanwijzing ontvangen. H. C. ROGGE.

---

123. — *Plaatselijke legenden in verband met onze kerkgeschiedenis.* De kerkelijke geschiedenis van ons vaderland, niet enkel op zich zelve, maar ook voor de beoefening der algemeene kerkgeschiedenis van zoo hoog belang, bevat een' schat van merkwaardige voorvallen, noemt ons de namen van ontelbare beroemde personen, wier herinnering en nagedachtenis nog onder ons volk voortleeft in plaatselijke benamingen, waarvan aan velen zelfs de oorsprong geheel onbekend is geworden. Zulke benamingen, door de ouders aan de kinderen, door geslachten aan geslachten overgeleverd, kunnen niet enkel dienen om geschiedkundige waarheden nader te bevestigen, maar ook om twijfelachtige berigten van vroegere schrijvers nader toe te lichten en onbekende feiten aan het licht te doen treden. Zoo wordt als eene herinnering uit de tijden der invoering des Christendoms hier te lande, bij het kerkje te *Heilo* nog altijd *de* WILLEBRORDS *put* getoond, terwijl een groot veld, tusschen ditzelfde dorp en *Alkmaar*, den naam van *de preekstoel* draagt, omdat genoemde Apostel den Friezen aldaar het Evangelie verkondigd zou hebben. Naar ENGELMUND heet de Engelmundsche beek bij *Velsen*. In de omstreken van *Alkmaar* hoorde ik meermalen van het JAN ARENTS *dijkje* spreken, waarbij de beroemde Haagprediker in 1566 voor de Hervormden optrad; en het dusgenaamde *Geuzenveld* nabij *Sloterdijk* is mede eene herinnering aan de eerste openbare prediking der Hervormden in *Noord-Nederland*.

Voorzeker zullen velen het met mij van belang rekenen dergelijke herinneringen te verzamelen, te bewaren en algemeen bekend te doen worden. Daarom verzoek ik allen, die hiertoe in de gelegenheid zijn, zoo veel mogelijk tot dit doel mede te werken.

H. C. ROGGE.

---

124. — *Drie geschriften uit den tijd van Paulus V.* Gaarne zou ik iets naders weten omtrent de drie navolgende geschriften:

Het eerste is opgedragen aan Paus PAULUS V, die daarbij *vice Deus, reipublicae christianae monarcha invictissimus, pontificiae omnipotentiae conservator acerrimus* wordt genoemd.

Het tweede voert ten titel: *Responsio collegii Bononi pro libertate ecclesiae.* Bon. 1607.

Het derde verscheen in 1607 te *Ferrara;* doch daarvan is mij de titel geheel onbekend.

Ik vond ze aangehaald. Van de beide laatsten weet ik zeker, dat ze betrekking hebben op den strijd tusschen PAULUS V en *Venetië.*

C².

---

125. — *Patriciërs.* Wanneer zijn de leden der regerings-familiën in de stemhebbende steden in *Holland* zich *patriciers* (*patricii*) gaan noemen? BILDERDIJK beweert in zijne *Geschiedenis des Vaderlands*, dl. IX. bl. 100, dat dit eerst onder het Raadpensionarisschap van JAN DE WITT heeft plaats gehad. Zijn er geene vroegere sporen? Q. S. N.

---

126. — *Waterland een zonneleen.* BILDERDIJK beweert in zijne *Geschiedenis des Vaderlands* (een belabberde titel!) dl. I. bl. 330, dat *Waterland* (thans een gedeelte van *Noord-*

Holland), een *zonneleen* is geweest. Waarop steunt dat beweren? S. S. S.

127. — *Twist tusschen de Lichtenbergers en de Lockhorsten.* Waar kan men iets vinden omtrent den twist tusschen de LICHTENBERGERS en de LOCKHORSTEN, in het voormalig Bisdom *Utrecht?* S. S. S.

128. — *Lagen.* Wie kan omtrent de *vrije heerlijkheid Lagen* meer mededeelen dan BILDERDIJK doet, in het eerste deel zijner *Geschiedenis des Vaderlands*, bl. 190 en 329?
S. S. S.

129. — *Kromhout en Cromhout.* Men zoude mij hoogst verpligten, indien men mij de betrekking konde opgeven van de familie KROMHOUT tot de familie CROMHOUT, waarvan NAV. VII. bl. 51 gewag is gemaakt. Is het wapen van de familie KROMHOUT, voorkomende in TYROFFS *Algemeen Wapenboek*, uitgegeven in *Neurenberg* 1673 juist: »Een kromhout op een goud veld?"

De familie KROMHOUT, in *Gelderland* wonende, is uit *Holland* afkomstig.
K.

130. — *Schimpdicht op E. O. M.*

Grafschrift op E. O. M. die aan den rooden loop stierf.

De roode loop heeft in dit graf een Heer doen zinken.
De waarheid zegt dit quam van menschenbloet te drinken.
De loogen hout hem vrij. Wie is hier dan gestelt?
Het was een regter van d'opregte BARNEVELT.

Wie wordt hier bedoeld met E. O. M.? Zoo verre mij bekend is, kunnen deze letters de initialen niet zijn van den naam van een der regters van OLDENBARNEVELD.
D. G.

131. — *Koningen van Arles.* BILDERDIJK zegt in zijne *Geschiedenis des Vaderlands*, dl. I. bl. 158: »Dat de Prinsen van *Oranje* het recht hebben, de kroon en tytel van Koning van *Arles* te voeren." Op wat grond steunt dat beweren? S. S. S.

132. — *De Koningsgracht te Amsterdam.* Tot hoe lang heeft de gracht, die nu het *Singel* wordt genoemd, den naam van *Koningsgracht* gedragen? In 1652 vind ik haar nog met dien naam vermeld. S. S. S.

133. — *Dirk Hartogh.* Wie kan mij de ouders, alsmede de namen en geboortedagen der kinderen opgeven van DIRK HARTOGH, Kapitein ter zee, die in Maart 1757 van gecommitteerde Raden ter Admiraliteit te *Amsterdam* het bevel kreeg over 't oorlogschip *Het Zeepaard.* Onder zijn geleide en dat van Kapitein JACOB DE WILDE, die bevel voerde over *De Haarlemmerhout*, kwam 10 Sept. 1759 te *Texel* eene vloot van 43 koopvaardijschepen binnen. Hij overleed in Maart 1771 te *Amsterdam*, waar hij den 16den dier maand in de *Nieuwe Kerk* werd begraven. Hij had in huwelijk ADRIANA WIJS, die hem nog 12 jaren overleefde, en in Mei 1783 te *Amsterdam* stierf, waar zij den 20sten dier maand in de *Nieuwezijds Kapel* werd ter aarde besteld. Hij moet in 1712 of 1714 zijn geboren; maar ik twijfel er aan of dat te *Amsterdam* zij geweest. Indien zijne echtgenoot, gelijk ik vermoed, eene dochter was van ABRAHAM WIJS, Commandeur van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, zal hun huwelijk wel te dier stede zijn gesloten, en bij raadpleging van een der trouwboeken na 1740 zijne geboorte-plaats en jaar kunnen blijken. Ik wijs dat laatste jaar opzettelijk aan, als punt van uitgang, omdat tot zoover de opgave loopt van *Huwelijken van beroemde personen te Amsterdam aangeteekend*, gedaan in den NAVORSCHER van 1856, en DIRK HARTOGH daar nog niet wordt vermeld.
S. J.

134. — *Vorken.* In LEANDRI ALBERTI *Urbis Venetae descriptio* (achter CASP. CONTARENI, *De republica Venetorum. Lugd. Bat.* ex offic. Elzevir. 1626, 16°.), p. 221, lees ik: »dat DOMENICO SILVIO, Doge van *Venetië* van 1083 tot 1096 eene vrouw had uit *Constantinopel* van aanzienlijke afkomst. Zij was zoo trotsch en weelderig, gelijk PETRUS DAMIANUS verhaalt, dat zij zuiver water niet goed genoeg achtte om er hare handen of andere ligchaamsdeelen mede te waschen, dat zij de spijze niet met de handen, maar met gouden vorkjes at (*cibum non digitis sed aureis furcillis caperet*), en hare vertrekken zoo met geuren van vreemd en kostbaar reukwerk vervulde, dat wanneer menschen aan die dingen niet gewoon, er binnen kwamen, zij er verbaasd van stonden." Is zij de eerste geweest, die met een vork gegeten heeft? Zoo ja, wanneer heeft men haar voorbeeld begonnen na te volgen, wanneer is onder de hoogere standen der maatschappij het gebruik van vorken algemeen geworden, en wanneer is in ons vaderland het eten met de handen door het eten met vorken vervangen?

135. — *B. van Gelder.* Wie was hij? Ik vinde van hem een werk vermeld, getiteld: *Des Heeren weg met Nederland*, in 2 dln. *Amst.* 1735, bij S. VAN ESVELD.
J. C. K.

136. — *C. G. Zorgdrager* wordt door den schrijver van *Hollands roem*, VII. 233 met lof vermeld, en van diens werk: *Groenlandsche visscherij* — waarvan de 2de druk te

Amst. bij J. MORTERRE in 1727 met platen verscheen, — gezegd, »dat hij er veel zorg aan heeft besteed, dat het in 't Hoogd. en Engelsch is overgezet, en gehouden wordt voor de bron, waaruit degenen — de vreemdelingen vooral — die dit onderwerp vroeger en later behandelden, meerendeels geput hebben." Dit heeft mij begeerig gemaakt naar eenige levensbijzonderheden van ZORGDRAGER, maar ik heb er vruchteloos naar gezocht. Daarom wende ik mij tot den NAVORSCHER, in de hoop daardoor eenig licht te ontvangen.

J. C. K.

---

137. — *Het Stormglas of Baroskoop.* Voor eenigen tijd liet ik mij, naar luid van eene opgave, door een Engelsch tijdschrift medegedeeld, een *Stormglas* of *Baroskoop* vervaardigen, en ik twijfelde niet, of zoo het voorschrift slechts naauwkeurig was opgevolgd, de uitslag aan hetgeen er mij van beloofd werd zou beantwoorden. Ik heb later in een welbekend Duitsch weekblad (*Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Jahrg. I. S. 343) een artikel over hetzelfde onderwerp gevonden, dat ik, wegens zijne duidelijkheid hieronder wensch opgenomen te zien.

»Om een Baroskoop of spiritueus Weêrglas te maken, dat de weêrsverandering zeer getrouw aangeeft, neemt men eene Eau-de-Cologne flesch, vult ze met zuiveren brandewijn van 30 graden, en giet daarvan $^1/_4$ in een tweede, en nog $^1/_4$ in een derde fleschje van dezelfde soort. In het eerste glas, waarin zich nog slechts de helft bevindt van den brandewijn, wordt $^1/_2$ [Duitsch] lood *kamfer* gedaan, en in het tweede $^1/_8$ lood *salpeter*, terwijl men in het derde $^1/_8$ lood *sal-ammoniak* doet. Men schudt nu elk fleschje ter dege, totdat het vocht daarin geheel helder is. Bij het oplossen van het *salpeter* en het *ammoniakzout* zal men geene zwarigheden ondervinden: bij de oplossing van de *kamfer* daarentegen, zal men eenige moeite hebben. Men moet derhalve een pot met heet water bij de hand hebben, waarin men het fleschje eene minuut lang indoope om het te verwarmen, het, daarna, er weêr uitnemen en flink schudden, en dit zoo lang herhalen, totdat zich de kamfer genoeg heeft opgelost. Mogt het vocht evenwel nog niet gansch helder zijn, zoo giet men er nog een weinig alkohol bij, en schudt het; te veel mag men er echter niet bij doen, daar anders het Baroskoop niet gevoelig genoeg zou worden. Deze bewerking geschiedt het best bij klaren hemel: en, wanneer alle drie de vochten helder zijn, hetgeen voor een goed Baroskoop volstrekt noodig is, giete men de *salpeter-* en daarna de *sal-ammoniak*-oplossing in de *kamfer*-ontbinding, make het glas secuur met eene kurk digt, snijde haar van boven gelijk aan de flesch, en overdekke ze met fijn zegellak. Men maakt de flesch dan vast aan een plankje, zoodat de wind er niet meê spelen kan, en hange ze tegen het Noorden op, opdat de zonnestralen er geene werking op uitoefenen mogen."

Dit is nu alles goed — maar, hoe is het mogelijk, dat de dampkring, waarvan toch waarschijnlijk de werking van het weêrglas afhangen moet, eenigen invloed kan hebben op een vocht, besloten in eene lucht-digte flesch? De deskundige, die mijn Baroskoop vervaardigde, achtte het daarom meer een *Thermometer* en verkondiger van het tegenwoordige weêr, dan een *Barometer*, voorspeller van het toekomende. En echter ook de glazen, die men bij de Britsche instrumentmakers koopt, zijn hermetisch gesloten om het verdampen van den spiritus te voorkomen. Zie den *Family Friend*, Vol. III. *Appendix*, p. 20, N°. 248.

Uit het feit, dat men zich dergelijke Baroskopen bij Engelsche werktuigkundigen aanschaffen kan, zou ik opmaken, dat een goed zamengesteld weêrglas van dien aard iets meer was dan een spel — een instrument, waarop men zich verlaten mogt. Dit heb ik er echter tot nog toe niet in gevonden, welligt uit onbekendheid met de regelen, naar welke men zich in deze te rigten heeft.

Sommige correspondenten van den *Family Friend* geven mij den raad om de flesch te bedekken met eene doorgeprikte blaas, of met eene gewaste kurk, waarin door middel van een gloeijende naald, eene zeer kleine opening is geboord; in dit geval heeft de dampkring werkelijk invloed en verdwijnt de moeilijkheid, die ik zoo straks heb geopperd. Maar het gezag van het *Pfennig-Magazin* en van de Britsche instrumentverkoopers, die toch geene nuttelooze werktuigen veil zullen hebben, doet mij tot de luchtdigte sluiting overhellen.

Van de verdiensten van het Stormglas wordt hoog opgegeven. De naam duidt reeds aan, waaromtrent dit hoofdzakelijk het geval is. Vier en twintig uren vóór een' storm of zeer sterken wind, zullen de kamferkristallen gedeeltelijk op de oppervlakte zijn van het vocht, en den vorm van een blad aannemen; in dit geval bevindt zich de vloeistof in een' toestand, die naar gisting zweemt. Zoo meldt de *Family Friend*, New Series, Vol. V, p. 408. In het tweede deel, *Appendix*, p. 18, §188 wordt daarenboven gezegd: »Niet alleen kan uit de kamferveêren de aannadering van den storm worden vermoed, doch men kan er ook de windstreek uit opmaken, waaruit hij waaijen zal, daar de kristallen zich het meest aan dien kant van het glas zullen aanzetten, van waar tegenover de wind komen zal."

Ik zoude hier nog meer kunnen bijvoegen, doch voor het oogenblik genoeg. Het zal mij aangenaam zijn van een' ander, die ze bij ondervinding kent, de verschijnselen te vernemen, die bij toekomstige weêrsverandering zich in het glas vertoonen. Kan hij mij de verzekering geven, dat hij die verschijnselen in een *luchtdigte* flesch heeft zien ontstaan, en mij de reden verklaren, hoe dit *na aftrek van den invloed van warmte en koude* mogelijk is, hij zal mij en gewis een ieder die er belang in stelt, eenen dienst bewijzen.

J. H. VAN LENNEP.

---

138. — *N. C. Chapesau.* Weet men eenige bijzonderheden mede te deelen omtrent N. C. CHAPESAU, Preceptor van Z. H. den Prins *van Oranje*, te *Leyden* in 1661?

. . R. E.

---

139. — *Jonker Everard Meyster.* Hoe kwam EVERARD MEYSTER, de bekende Amersfoortsche schrijver van de *Key-klugt* (zie NAV. I. bl. 112) aan den titel van Jonkheer? Heeft er een adellijk geslacht MEIJSTER bestaan? Van wien was EVERARD MEIJSTER een zoon?

S. S. N.

---

140. — *Sprunking Glass.* De *Notes and Queries* van 19 December 1857, geven een uittreksel uit *The Ladies' Dictionary*, London 1694. Daarin komt ook voor »*A Sprunking Glass*: dit *sprunking* is een hollandsch woord, het eerste uit die taal, dat wij hooren, dat ooit onder de dames in gebruik kwam, zoodat wij reden hebben om te gelooven, dat zij nog eens van de Fransche tot de Hollandsche mode zullen overgaan. Het beteekent: *pruning by a pocket glass, or a glass to sprucifie by.*" Er wordt dus mede bedoeld een toiletspiegeltje om in den zak te dragen. Maar van welk hollandsch woord kan dit *sprunking* afkomen?

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Samoreusen (II. bl. 343; vgl. III. bl. 337, *Bijblad* 1855, bl. xxi). De *Maandel. Nederl. Mercurius* van 1757, dl. I. bl. 138, gewag makende van eenige *Samareusen*, die, met buskruid en krijgsmunitien uit het Kleefsche gekomen, voorbij *Utrecht* naar *Amsterdam* waren gevoerd, schrijft, tot verklaring van het ook toen zeker reeds minder algemeen bekende woord, in eene noot aan den voet der bladzijde: »Zijnde een vaartuig genoegzaam als een *Arnhemsche* of *Keulsche* Aak." Indien J. DES ROCHES, in zijn *Vlaemsch en Fransch Woordenboek* (nieuwe druk, *Gend* 1805) gelijk heeft, zou *Samereus* zeker lang *Neerlandsch* schip zijn. En MARTINUS SCHOOCK, in zijn *Belgium federatum*, Amstelodami, 1652, 12°. lib. VII, cap. XI. sprekende de variis navium generibus, per federatas provincias confici solitis, noemt in de 8ste plaats (p. 186, 187) de *Samereusen*, en zegt: »Naves illae longae, et latae, quas vocant *Sammeruesen*, ordinario a 40 ad 80 lastas extendi atque distingui solitae." Een en ander wijst ons zoo bepaald op de *Nederlandsche* scheepstimmerwerven, zij 't ook naar de kleinere langs onze rivieren, dat ik het onderzoek naar de *Samereusen* nog niet als gesloten beschouwd wensch te hebben.

S. J.

[»Het afkomen in grooten getale van dergelijke vaartuigen te *Amsterdam*, deed aan de groote brug over den Amstel (de zoogen. Hoogesluis) waar zij onder door kwamen, den naam geven van Samoureuzenbrug, 't welk in den Franschen tijd door misverstand vertaald werd met *le pont des amoureux*." MR. J. VAN LENNEP, *Zeemans-Woordeboek*, o. h. w.]

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX, vgl. bl. 372; *Bijblad* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xii; VI. bl. 109, 206, 238, 311; VII. bl. 14, 74, 171, 295). P. J. TWISK in zijn *Chronijk van den ondergang der Tirannen*, dl. I. bl. 849, teekent het volgende aan: »Is aanteekenswaard, dat ter zelfder tijd (1471) een nieuw excijshuisje gemaakt werd, daar de burgers (van *Hoorn*) met allen zeer op smaalden, en was onder anderen zeker vrouwspersoon, die van zich gaf, dat zij den Duivel bij nacht op hetzelfde huisje had zien zitten. Dit kwam den Heeren ter ooren, en werd deze vrouw gecondemneerd, dat zij in de naaste processie zou omgaan, met eene brandende waskaars in de hand, hangende een' houten duivel op haar borst, of (zoo eenige anderen zeggen) hebbende een kleed voor zich hangen, waar een duivel in was geschilderd. Dit vonnis wat zeldzaam zijnde, werd bij de nabuursteden opgenomen, en moesten die van *Hoorn* nog altemet hooren, dat zij den Duivel in processie omgedragen hebben, en werden uit jok met den titel van *Duiveldragers* voorzien."

CONSTANTER.

Joden te Cotschin in Malabar en te Bombay (III. bl. 100, Vr. LXII; vgl. bl. VII. bl. 370; VIII. bl. 36). In de straten van *Cotschin*, eene versterkte stad van 30,000 inwoners, in 't voorland van *Indië*, op eene landtong aan den mond van den *Cali Coglanz*, treft men onverwachts naar Europeschen trant gebouwde huizen aan en logementen, waarvan de deuren door matwerk bedekt zijn. Blanke meisjes noodigen u uit daar binnen te komen, eerwaardige grijsaards zitten voor hunne winkelkasten, en merkte men het aan de lange kleederen niet, waarin zij gehuld zijn, men zoude gelooven in *Rome* of in *Livorno* te zijn; het zijn dezelfde uiterlijken. In de straat, waar de voornaamsten wonen, vindt men zindelijke huizen, eene goede bestrating en diepe stilte. Eindelijk treedt men eenen tempel binnen die met marmer belegd is; kroonluchters en struiseijeren hangen aan den zolder: er zijn verhevene zitplaatsen en een tabernakel. Men is in eene synagoge, bij Joden, wier Kaukasische oorsprong onmiskenbaar is. Zij schijnen zich met de Indische volken slechts weinig vermengd te hebben, maar, wanneer zij naar dit gedeelte van *Indië* gekomen zijn, is niet zeker uit te maken; vermoedelijk was het op hunnen vlugt voor de Arabieren, die een' inval in *Assyrië* deden. Zoo schrijft iemand in het *Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Viert. Jahrg., S. 331.

In *Bombay* zelf en de naburige streken wonen een 5 à 6000 Joden. Daarvan zijn eenigen, voor niet zeer langen tijd, uit *Arabië* komen verhuizen; men noemt ze witte Joden; anderen zijn van *Cotschin* en heeten zwarte; doch verreweg het grootste deel zijn sedert lang in den lande gevestigd en bedienen zich van de Maratsche taal; dezen gaan door onder den naam van *Beni* ISRAËL (kinderen ISRAËLS). Men weet niet vast, wanneer hunne voorvaderen in *Bombay* zijn aangekomen; zij zelven zeggen, dat het vóór 1600 jaren was, toen het schip, waarop zij zich bevonden, schipbreuk leed, en zeven mannen, met even zoo vele vrouwen, hun leven gered, en zich te *Nagao*, omstreeks 30 mijlen zuidoostelijk van *Bombay* nedergezet hebben. Langen tijd hielden zij zich uitsluitend met het bereiden van olie bezig, doch tegenwoordig zijn er vele metselaars, smeden en landbouwers onder hen. Toen voor een jaar of dertig zich de Christenzendelingen daarheen begaven, vonden zij de Joden zeer onbeschaafd; de meesten konden niet lezen en zij waren bijna geheel onkundig van het bestaan hunner heilige schriften. Ook hadden zij de waarneming van den sabbath op-

gegeven en rigtten zich in hunne gebruiken bijkans volkomen naar hunne Indische en Mahomedaansche naburen. Men leest in het gedrukte dagboek van een' der eerste zendelingen, dat een landbouwer de toenmalige Joden van *Bombay* als het onrustigste en meest aan den drank overgegevene deel der bevolking afschilderde; maar de zendelingen trokken zich hunner zeer aan en rigtten scholen op, waarin de kinderen van beiderlei kunne lezen en schrijven konden leeren; zij voorzagen hen van Bijbeloverzettingen en onderwezen hen in 't Hebreeuwsch, opdat zij de schrift in de oorspronkelijke taal zouden kunnen lezen. Ten gevolge hiervan gaven de Joden vele gebruiken op, die zij in den Bijbel verboden zagen, en hebben zij in zedelijkheid, verstand, rijkdom en uiterlijk voorkomen zeer gewonnen. Zij hebben twee synagogen in *Bombay* en ééne in *Rewagunda*, waar zij des zaturdags den Bijbel lezen in 't Hebreeuwsch en Maratsch. In *Alibag*, *Panwell* en andere plaatsen, waar zij geene synagogen hebben, komen zij in particuliere huizen bijeen. Ook de witte Joden hebben twee bedehuizen in *Bombay*. *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Viert. Jahrg., S. 211.

J. H. VAN LENNEP.

Mr. Jan Jacob Mauritus (IV. bl. 68, Vr. XXXVI; vgl. bl. 360; *Bijblad* 1855, bl. lix; VIII. bl. 36). De Hoogleeraar DE WAL heeft in de Commissie voor *Geschiedenis en Oudheidk.* van de *Maatschappij van Nederl. Letterkunde*, de aandacht gevestigd op de onnaauwkeurige antwoorden die in den NAVORSCHER gegeven zijn, ten opzigte van de sterfplaats van J. J. MAURITIUS (b. v. te *Amsterdam* of in *Oost-Indiën*).

In de gedrukte missiven der buitenlandsche Ministers van de Staten van *Holland*, schrijft de zoon van MAURITIUS het volgende:

Dato 29 Maart 1768.

Hoog Mogende Heeren!

Gisteren morgen is het lijk van wijlen mijnen vader scheep gebragt, om na *Holland* gevoert, en aldaar te *Purmerende*, op desselfs eige instantie begraven te worden; als Secretaris ben ik aan de deur van den Heer praesiderende Burgermeester geweest om de dood aan te zeggen, en hoewel men mij als soon mogelijk daarmeede sou verschoont hebben, wilde ik het mij egter naderhand niet selfs reprocheren het allerminste aan mijn pligt te hebben geommitteert.

Ik heb ook een brief van notificatie aan den Raad van *Breemen* en aan die van *Lubek* afgesonden, hebbende hiertoe wel nog geen expresse ordre ontfangen, imploreere ik eg-

ter hierop U Hoog Mogende gunstige approbatie enz.

Waarmede enz.

Hamburg, den 29 Maart 1768.

(*get.*) C. I. J. BOERHAVEN V. MAURICIUS.

In de *Nederl. Jaarboeken*, A°. 1768, dl. I. bl. 384, leest men nog het volgende:

Den 11 April 1768 werdt te *Purmerend* in stilte in een grafkelder bijgezet het lijk van den Heer Mr. JAN JACOB MAURICIUS, Pensionaris honorair van deze stad, oud Gouverneur Generaal van *Suriname*, en Minister van dezen Staat bij den *Neder-Saxischen Kreits*, den 21 van Lentemaand dezes jaars te *Hamburg*, in het 76e jaar zijns ouderdoms overleden; een Heer, wiens verlies van wege zijne goede hoedanigheden, buitengemeene begaafdheden en bijzondere kundigheden, betreurd wordt.

..ELSEVIER.

[φ^2—φ. herinnert C. & A., dat hij reeds *Nav.* VII. bl. 302, een juist berigt, aan de *Nederl. Jaarboeken* voor 1768 ontleend, heeft medegedeeld aangaande de plaats waar MAURITIUS gestorven en begraven is.]

Pieter de Groot, *Heer van Vlooswijck* (IV. bl. 135, Vr. LXVII; vgl. V. bl. 19). In den IVden Jaargang van dit Tijdschrift, bl. 135, opperde ik twijfel omtrent het bezit van de heerlijkheid *Vlooswijck*, door den gezant PIETER DE GROOT. Dezer dagen kwamen mij aanteekeningen in handen, die dezen twijfel versterken. Ik toonde t. a. p. aan, dat CORNELIS VAN VLOOSWIJCK, in 1656, en sedert verscheidene malen en nog in 1671 Burgemeester van *Amsterdam*, en dus tijdgenoot van PIETER DE GROOT, zich steeds Heer van *Vlooswijck* schreef.

Nu vind ik, dat ANNA VAN VLOOSWIJCK, geb. 1616, dochter van JAN CLAESZ. VAN VLOOSWIJCK, die in Augustus 1644 huwde aan JACOB DE WALE, zich, waarschijnlijk na het overlijden van CORNELIS VAN VLOOSWIJCK voornoemd, Vrouwe van *Vlooswijck* noemde. Die heerlijkheid ging, na haar afsterven, over aan haren zoon JAN DE WALE, en bij diens kinderloos overlijden aan hare dochter EVA DE WALE, echtgenoot van CLAUDE LOUIS DE SURMONT, ridder, wiens zoon of kleinzoon JAN BAPTIST DE SURMONT, zich tijdens zijn huwelijk met MARGARETHA CATHARINA CROMHOUT, in Mei 1722, Heer van *Vlooswijck* noemde. In 1772 was Jonkvr. ELISABETH LOUISA DE SURMONT, met genoemde heerlijkheid beleend.

Vlooswijck was dus in 1656, en welligt vroeger, tot ten minste in 1772 in handen van ééne familie, en kan dus in 1678, het sterfjaar van PIETER DE GROOT, niet aan dezen hebben behoord. De familie VAN VLOOSWIJCK was reeds in 1578 in de regering der stad *Amsterdam*. In dat jaar toch was Raad dier stad CLAAS CORNELISZ. VLOOSWIJCK, in

1595 Schepen GERRIT CLAASZ. VLOOSWIJCK, in 1632 Raad de bovengenoemde JAN CLAASZ. VAN VLOOSWIJCK, en eindelijk in 1651 Commissaris, in 1652 Schepen, in 1653 Raad en in 1656 Burgemeester, de voormelde CORNELIS VAN VLOOSWIJCK, die waarschijnlijk een zoon van JAN CLAASZ. VAN VLOOSWIJCK is geweest. C. & A.

Nakomelingen van Martijn Luther (IV. bl. 356, Vr. CLXXVI; vgl. V. bl. 142; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxvi). Wees ik vroeger (*Bijbl.* 1855, bl. lxxxvi) op den *Stammbaum* enz. van Prof. NOBBE, te *Leipzig*, ik wil ook het volgende niet terughouden.

Le Lien (1857, N°. 29, p. 112, col. 1) heeft uit *Le Courier de Paris* het volgende berigt overgenomen: »Poméranie. Un descendant de LUTHER. Dans le village de *Colzaw*, dans l'île de *Wollin*, vit un véritable descendant de MARTIN LUTHER, le nommé KOSSOETH MARTIN LUTHER. La Municipalité de *Stettin*, après avoir minutieusement constaté l'authenticité des papiers qui preuvent la parenté, a fait donation à cet homme de la proprieté qu'il habite." Jammer, dat niet is berigt aan welken tak van den stamboom deze nieuwe vondeling behoort. Daar immers de zaak van overheidswege onderzocht is, had zulks kunnen geschieden.

Maar wij hebben ook zelven, in ons vaderland, naar sommigen onderzoek te doen, die in *Duitschland* zijn uit het oog verloren. Ik roep daartoe in de eerste plaats voor het geheugen terug MARGREDA PFEIFFERS, wier naam met groote letters gegraveerd is op den *beker* van LUTHER, die beschreven en afgebeeld is in den *Konst- en Letterbode* van 1848; dien ik in 1825 of 1826 te *Amsterdam* zelf heb gezien; en, naar wiens tegenwoordigen bezitter, de Heer J. W. WEIJERMAN, in den NAVORSCHER van 1852 (bl. 284), tot hiertoe vruchteloos gevraagd heeft. In NOBBE'S *Stammbaum* komt zij niet voor. En toch is juist daar voor haar eene plaats als aangewezen. Zij wordt namelijk in den *Konst- en Letterbode*, bovengenoemd, gezegd eene dochter te zijn geweest van LUTHERS achterkleindochter en een der Luthersche predikanten te *Amsterdam*. Deze kan geen ander geweest zijn dan CASPARUS PFEIFFER. Voorts hebben wij de volgende afstamming in het oog te houden: MARTIJN LUTHER, PAUL LUTHER, geb. 1533, † 1593, MARGARETHA LUTHER, geb. 1555, gehuwd met SIMON GOTTSCHAIG, GOTTSLAIG of GOTTSTEIG, Kurfürstl. Sachs. Magdeburg. Möllenvoigt (*Molendinorum Advocatus*). Zij werd in 1592 weduwe, leefde nog bij den dood haars vaders in 1593, en liet onderscheidene kinderen na. Maar Prof. NOBBE kent blijkbaar hare kinderen niet, en haar tak wordt dan ook aan den bij zijn werkje gevoegden uitslaanden stamboom afgebroken. Geen wonder! *Maagdeburg* werd in 1631 veroverd en verbrand. De kerkelijke registers van vroegere dagen bestaan dus niet meer; en de nu nog aanwezige bij de Domkerk vangen eerst met 1670 aan. Zoo kan dan ook van die zijde niet meer blijken, dat eene dochter van SIMON GOTTSCHAIG en MARGARETHA LUTHER gehuwd is geweest met CASPARUS PFEIFFER, die, in 1584 te *Gautsch* geboren, den 9den Augustus 1609 te *Amsterdam* beroepen, vervolgens te *Leipzig* georden, den 13den December van genoemd jaar in dienst getreden, den 16den Mei 1643 gestorven, en met eene plegtige lijkstaatsie begraven is in het Hamburger koor der oude kerk van de Hervormde gemeente. Maar juist dat kan ons hier te lande blijken. En wordt nu waarlijk bevonden, dat CASPARUS PFEIFFER eene GOTTSCHAIG heeft in huwelijk gehad, dan heldert zich de naam van MARGREDA PFEIFFER, en hare betrekking tot MARTIJN LUTHER, van zelve op, en even zoo, hoe zij, niet meer in *Duitschland* woonachtig, door hare maagschap in later dagen uit het oog is verloren; en al verder, hoe LUTHERS kan en beker hier te lande zijn gekomen. Immers daar MARGARETHA'S oudere zuster, CATHARINA, eerst op 42 jarigen leeftijd huwde en geene kinderen had, is het zeer natuurlijk, dat zij die beide erfstukken als eene pillegift, of bij latere gelegenheid, aan een der kinderen harer jongere zuster hebbe geschonken. Tot bevestiging of wederlegging van mijne gissing vraag ik nu: wie staat er in het *Doopboek der Evang. Luthersche gemeente te Amsterdam* als de *vrouw* van CASPARUS PFEIFFER aangeteekend, en van welke *kinderen* wordt daar sedert December 1609 gewag gemaakt? Mogt deze vraag in handen komen of gebragt worden van een' welwillenden Navorscher bij den *Burgerlijken Stand*, die ook de *doopgetuigen* wilde opgeven, daar vooral de namen van dezen zoo veel afdoen bij genealogische nasporingen! Daar er bij de genoemde gemeente geene kopij van hare oudste doopboeken bestaat, is mij het onderzoek langs den kerkelijken weg onmogelijk.

Prof. NOBBE, op bl. 35 van zijnen *Stammbaum* enz. gewag makende van JOHAN MARTIN HOFFMANN, kleinzoon van LUTHERS achterkleindochter ELISABETH DOROTHEA LUTHER en JOHANN HOFFMANN, noemt hem »Oberchirurg zu *Heist* in *Holland*." Ik verklaar gaarne geen *Heist* te kennen. Maar 't zou mij niet verwonderen, indien *Heist* het gevolg eener leesfout ware, en *Zeist* moest zijn. Wanneer ik mij toch voorstel, dat J. M. HOFFMANN Chirurg. Maj. zij geweest bij een Duitsch regiment in Hollandschen dienst, en zich of tijdelijk te *Zeist* hebbe opgehouden, of daar, na ontslag uit zijne militaire betrekking, voor

goed gevestigd zij geweest, dan kan ik mij ook voorstellen, dat hij, aan zijne Duitsche bloedverwanten berigt doende van zijne verblijf- of woonplaats, *Zeist* met de staartletter ȝ hebbe geschreven, en die letter in *Duitschland* voor eene H zij gehouden. Onderzoek daarnaar is aanhangig. Maar 't kan omslagtig worden, want tot tijdsbepaling strekt voorshands niets dan de tijd van J. M. HOFFMANNS geboorte, die zelfs nog onzeker is, maar omstreeks 1685 moet vallen. Zijn vader was koopman te *Kahle*.

Te *Alkmaar* komt de naam van LUTHER zelven voor in MAERTEN LUTHER, van wien tusschen den 21sten April en den 21sten Mei 1759 een zoontje stierf, ANDRIES geheeten. Doch juist die ANDRIES wijst ons naar het geslacht van LUTHERS jongeren broeder, JACOB, waarin, blijkens de opgave van Prof. NOBBE, die den Hollandschen tak echter niet kent, de naam van ANDREAS viermaal voorkomt. Hiernaar zou onderzoek gedaan kunnen worden in de *Trouw- en Begrafenisboeken* te *Alkmaar*, in verband vooral met de *Kerkelijke Doop- en Ledematenregisters*. De MAERTEN LUTHER, hier genoemd, zal geboortig of afkomstig zijn uit *Koburg*.

In de vorige eeuw leefden er ook LUTHERS te *Amsterdam*. Ik acht die takken uit denzelfden *Koburgschen* of liever *Limpachschen* stam te zijn te zijn geweest, waarin ik toch bij NOBBE (bl. 139) in JOHANNES LUTHER eenen *Hutschmäcker* vind. In den *Nederl. Mercurius*, die van 1756 tot 1791 maandelijks te *Amsterdam*, bij B. MOURIK († 26 Sept. 1791) is uitgegeven, vind ik vermeld:

MARTINUS LUTHERUS, Mr. *hoedenmaker*, wiens vrouw, ENGELSJE FENEMAN, op vrijdag den 2den Junij 1758 in de Luthersche Nieuwe kerk werd begraven.

JOHANNA LUTHER, begraven op donderdag den 5den September 1776, in de N. K.

MARTINUS LUTHERUS, wiens vrouw, ANNA STUIJVENBERG, op donderdag den 21sten November 1776 in de O. K. werd begraven. Of deze dezelfde MARTINUS van zoo even, dan wel een zoon van hem zij geweest, blijkt hierbij niet. De eerste kan tweemalen gehuwd zijn geweest, en tot tweemalen toe in den tijd van 18 jaren zijne vrouw hebben verloren. Zijn eigen dood moet na 1791 vallen, want van zijne begrafenis heb ik in de jaargangen van den *Mercurius* van het opgegeven tijdperk geen aanteekening gevonden, en de latere bezit ik niet.

LUCIA GESINA LUTHERUS, de vrouw van JACOB OHANSTE, werd op woensdag den 2den 1781, in de Luthersche Oude Kerk begraven.

ANNA LUTHERUS huwde den 23sten December 1781, op het stadhuis, met CHRISTIAAN ZWART.

JOHANNA ENGELBARENDINA LUTHERS (vermoedelijk eene drukfout voor LUTHERUS)' vrouw van HENDRIK BOUMEESTER, werd op zaturdag den 8sten Mei 1790 begraven in de O. K. Volgens de gewone verkorting in den *Mercurius*, is O. K. = Oude Gereformeerde Kerk, gelijk N. K. (zie boven) Nieuwe Gereformeerde Kerk.

Mogt ook van de onderlinge betrekking dezer LUTHERS, van hun gemeenschappelijken zamenhang met de *Limpachsche* lijn, en van het nog bestaan van nakomelingen van MARTINUS LUTHERUS, JACOB OHANSTE, CHRISTIAAN ZWART en HENDRIK BOUMEESTER blijken, zeker zou de opgave daarvan aan Prof. NOBBE en aan allen genoegen doen, die meer bijzonder met de zijtakken van LUTHERS geslacht in verbinding staan. S. J.

Handteekening als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172, 235, 333; VIII. bl. 38). In de *Abendzeitung* (Montag, am 21 Januar 1833), wordt het oordeel van GÖTHE over dit onderwerp gevonden, waarnaar VIII. bl. 38 gevraagd werd.

»Im Besitz einer zahlreichen Sammlung eigenhändiger Handschriften berühmter Männer, und angeregt durch die Ansichten mehrer Gelehrten, dasz aus den Schriftzügen auf den Charakter des Schreibenden zu schliessen sey, ersuchte ich den Obengenannten, welche seine vielseitigen Forschungen tiefe Blicke in das Innere des Natur- und Menschenlebens gewährten, um sein Urtheil über diesen Gegenstand. Er erfreute mich bald darauf mit der hier nach folgenden Antwort, welche ich jetzt öffentlich mittheile, weil es gewisz Manchem nicht uninteressant seyn wird, die Ansichten derselben über jene vielbestrittene Kunst kennen zu lernen.

Grossenhayn, am 12 Januar 1833.

Rentamtmann PREUSKER.

Dasz die Handschrift des Menschen Bezug auf dessen Sinnesweise und Charakter habe, und dasz man davon wenigstens eine Ahnung von seiner Art, zu seyn und zu handlen, empfinden könne, ist wohl kein Zweifel, so wie man ja nicht allein Gestalt und Züge, sondern auch Mienen, Ton, ja Bewegung des Körpers als bedeutend, mit der ganzen Individualität übereinstimmend anerkennen musz. Jedoch möchte wohl auch hierbei mehr das Gefühl als ein klares Bewustseyn Statt finden; man dürfte sich wohl darüber im Einzelnen aussprechen, diesz aber in einem gewissen methodischer Zusammenhange zu thun, möchte kaum Jemand gelingen.

Indessen da ich selbst eine ansehnliche Sammlung Handschriften besitze, auch hierüber nachzudenken und mir selbst Rechenschaft zu geben oftmals Gelegenheit genommen, so scheint mir, dasz ein Jeder, der seine

Gedanken auf die Seite wendet, wo nicht zu fremder, doch zu eigener Belehrung und Befriedigung, einige Schritte thun könne, die ihm eine Aussicht auf einen einzuschlagenden Weg eröffnen.

Da die Sache jedoch äuszerst complicirt ist und man selbst über die Stelle im Zweifel schwebt, wo der Ariadnische Faden, der uns durch dieses Labyrinth führen soll, anzuheften wäre? so läszt sich ohne weit auszuholen, hierüber wenig sagen. Da mir es aber nicht unmöglich scheint, dasz man dasjenige, was man bemerkt und bedacht, auch Anderen zu einiger Aufmunterung und zu einiger Fortbemühung gar wohl uberliefern könne, so gedenke ich, aufgeregt durch Ihre Anfrage, in dem nächtsten Stücke von Kunst und Alterthum so viel darüber zu äussern, wie zu solchem Zwecke eine Sammlung anzulegen, zu bereichern und einem zu fällenden Urtheil vorzuarbeiten sey.

Weimar 3 April 1820. W. GÖTHE.

LAVATER'S *Physiogn. Fragmente*, III. S. 110 ff. BÖTTIGER, *über Facsimiles*, im *Freimuthigen*, 1805, Nov. 229. S. 489. STRUVE, *über Chirographignomik.* etc., in derselben Zeitschr. 1805, Dec. S. 570. SCHLÜTER, *über Handschriften in physiogn. Hinsicht in* RASZMANN'S *Taschenbuch*, 1804. GROHMANN, *über das Charakterische der Handschriften*, in MORITZ'S *Erfahrungs-Seelenkunde.* HÖCK, *über dieselbe im Reichanz.* 1808, Mai, S. 1387. ff. und in seinen *Miscellen.* Gmünd. 1815, S. 246. ff. *Gött. Taschenbuch*, 1810, S. 81. ff. *L'art de juger du caractère des hommes sur leur écriture.* Paris, 1812, m. 42. Kupf; und eine Anzeige dieser Schrift im *Morgenbl.* 1813, Febr. S. 176. Kurze Andeutungen über diesen Gegenstand finden sich in CRAMER'S *Individualitäten*, IV. S. 237. FACIUS, *Pözile*, 1801, S. 6. STÖHRS *Physiognomie*, Coburg, 1804.

NICOLAI'S *Selbstkunde*, I. 93 und andern Schriften über diese letzteren Wissenschaften, Briefliche Aeusszerungen mehrer Gelehrten theile ich vielleicht künftig mit, so wie meine eigene Ansicht darüber und Näheres über meine bereits seit 1806 angelegte Sammlung, die sich seitdem zahlreicher Beiträge von Gelehrten, von Zeitung-Redactionen und Buchhandlungen zu erfreuen hatte. Früher erschienene, von mir nicht erlangte Schriften über jenen Gegenstand sind: CAMILLA BALDA, *de ratione cognoscendi mores et qualitates scribentis ex ipsius epistola, etc.* Bologna, 1664 (welche Schrift auch Italienisch erschienen ist), und nach gefälliger Nachricht vom Herrn ober-Bibliothekar, Hofr. EBERT, auch PROSPERI ALDORISII *ideographia*, welche im 17ten Jahrh. erschienen, ebenfals die Kunst, aus der Handschrift zu urtheilen, enthalten soll. Nach der *Jen. Liter. Zeit.* 1807. Aug. S. 278 hatt ein Herr. V. TSCHARNER, LAVATER'S Landsmann, in jenem Jahre in Freiberg die Kunst, aus vorgelegten Handschriften den Charakter der Schreiber anzugeben, nicht ohne bewunderten Erfolg geübt; weitere Nachrichten von demselben sind von mir nicht zu erlangen gewesen, vielleicht kann ein Augenzeuge Näheres von ihm und seiner Kunst berichten. Sammlungen von Nachbildungen eigenhändiger Schriftzüge berühmter Männer (deren Bekanntmachung, besonders in England, durch genügenden Absatz begunstigt wurden) enthalten. *British Autography*, Lond. 1788, 3 B. mit 24. Kupf. ASTLE, *The origin and progress of writing etc.* Lond. 1803. *Correspondence of Sir* JOH. SINCLAIR. *Isographie des hommes Celebres, etc.* Paris, 1827. ZARII *Epistola ad viros aetatis suae etc.* Ulmae, 1774. DE MURR, *Chirographia personarium celebrium* (deren Fortsetzung aus Mangel an Theilnahme nicht erschien), Vimariae, 1804, und mehrere Hefte seines Journals zur Kunstgeschichte; von demselben und Anderen sind Literarische Nachrichten über Facsimilés im *Neuen liter. Anzeig.* 1806. u. S. in HÖCKS *Miscell.* mitgetheilt. Facsimiles finden sich auch in den Berichten über die Versammlungen der Deutschen Naturforscher und in zahlreichen historischen, zumal in Biographischen Werken aus der neueren und neuesten Zeit, deren nähere Angabe hier nicht an ihrem Platze sein wurde. Pr."

J. H. PEETSOLD.

Pacheco te Vlissingen omgebragt (V. bl. 64, Vr. 48; vgl. bl. 183; *Bijbl.* 1855, bl. clii; VI. bl. 273, 373; VII. bl. 295; VIII. bl. 38). Het onderzoek aangaande PACHECO, op verschillende plaatsen in den NAVORSCHER, was oorspronkelijk alleen naar den dag zijns doods. SAXO SYLVIUS voert het vrij wat verder, en wij mogen hem danken, dat hij ons nog eens de *Dissertatie* van Mr. N. C. LAMBRECHTSEN herinnerd heeft. Ik heb deze *Dissertatie* in der tijd bij de bewerking der *Watergeuzen* gelezen, gelijk ten overvloede blijken kan uit de aant. 190, bl. 472, 473 van de *Gesch. der Watergeuzen*, maar dat zij mij, wat de regtszaak van PACHECO betreft, voldaan heeft, durf ik niet te zeggen. Ook blijkt het nu, dat de tijdsbepaling van zijn' dood in deze *Dissertatie* evenmin juist is opgegeven, als door LE PETIT en, in navolging van hem, door andere geschiedschrijvers. Mij dunkt, dat Prof. VAN VLOTEN de zaak heeft uitgemaakt, en PACHECO den 9den Mei 1572 is opgehangen. SAXO SYLVIUS evenwel is daarmede niet te vreden, en beweert (NAV. VIII. bl. 41) »dat deze VAN WACKEN alles slechts van hooren zeggen had en alleen op de geruchten afging, zonder de ware toedragt der zaken naauwkeurig te kennen." Dat kon toegestemd worden, indien de Heer VAN WACKEN (dezelfde als ANTONIUS

BURGUNDIUS, bl. 39; hij was een afstammeling uit den huize van *Bourgondië* door bastaardij) ver weg was geweest. Maar hij vertoefde als Stadhouder van *Zeeland* te *Middelburg*, en toonde zeer veel belang te stellen in de gebeurtenissen te *Vlissingen* en de handelwijze met PACHECO. Vandaar zijne drukke correspondentie met de regering van *Vlissingen*, zijne voorspraak voor den gevangene. Men mag toch wel gelooven, dat deze man den naauwkeurigen tijd van PACHECO's dood zal hebben geweten.Een' enkelen dag kon hij zich vergissen, maar geen 10 dagen. Ik voor mij houde het er voor, dat WACKEN den waren tijd ons berigt heeft, en ben te vreden, schoon er altijd in deze zaak nog iets duisters overblijft. Maar wie zal alles ophelderen?—Nog heb ik ook uit WACKENS correspondentie opgemerkt, dat hij PACHECO met den voornaam van HERNANDO benoemt. Dat daarbij nog de geslachtsnaam ALVAREZ kan gevoegd worden is zeer mogelijk, deze kon zijne verwantschap met ALVA bewijzen. Het zij mij vergund bij deze gelegenheid opmerkzaam te maken op hetgeen Prof. VAN VLOTEN ons aangaande de bevrijding van *Vlissingen*, en de zaken aangaande PACHECO heeft opgeteekend in zijn *Nelands opstand tegen Spanje in zijne eerste wording en ontwikkeling*, 1567—1572. Haarl., bij A. C. KRUSEMAN, waarin hij bijzonder veel licht verspreid heeft en veel, tot nog toe onbekend, uit het Brusselsch Archief heeft aan den dag gebragt, vooral ook over de Watergeuzen. Men zie daarover *Vlissingen*, bl. 208—212 en in de *Bijlagen*, bl. 334—341. Wij leeren daar ook den persoon van CLAUDE WILLEMSZ. »in al zijn vromen en kloeken eenvoud" kennen.

SAXO SYLVIUS beklaagt zich nog bl. 42, dat er van de verdediging der Vlissingers, geen enkel exemplaar is teruggevonden. Kan het ook hetzelfde zijn met hetgeen wij bij VAN VLOTEN vinden in het genoemde werk, bl. 335 volg. Het stuk komt daar voor als door WACKEN aan ALVA overgezonden. *Envoyant a V. Ex^ce un double qu'ay recouvert de ce que ceulx dud. Flissingue alleguent pour justiffication de leur cause*; en draagt tot opschrift: »Redenen moverende den gemeente der stadt van Vlissinghe, omme de wapenen an te grijpen ende geen Spaensche soldaten binnen de zelve stede te ontfaen in 't geheel of te deel."

V. GR.

De Rat (VI. bl. 44, Vr. 55; vgl. bl. 208, 341; VII. bl. 17, 78, 143, 365). Voor een 160 jaren vond men in *Europa* slechts ééne rattensoort, en, voor 300 jaren, in 't geheel geene. Dit laatste evenwel is niet uitgemaakt, want, volgens het beweren van eenige natuuronderzoekers, b. v. van OKEN, is de zoogenaamde *huisrat* (*mus rattus*) uit *Europa* oorspronkelijk, en, vandaar uit, over de gansche aarde verspreid geworden; volgens anderen is zij een geschenk van *Amerika*, waar zij voorzeker in overgroote menigte wordt aangetroffen. In *Jamaica*, om iets te noemen, vreet zij regelmatig $^1/_{70}$ van den geheelen suikeroogst op, en daarom is op de *Antilles* de gewoonte ingesteld, dat de slaven elken avond een zeker getal rattenkoppen afleveren moeten.

In *Europa* ondertusschen, bragt deze rat op verre na niet zooveel schade aan als de zoogenaamde *zwerfrat* (*mus decumanus*), welke eerst sedert 1730 in *Europa* een nieuw vaderland gevonden heeft. Zij is iets grooter dan de huisrat, en teelt ongemeen spoedig aan, want het wijfje draagt driemaal in het jaar, en werpt iedere keer van 12 tot 20 jongen. Ten jare 1750 kwam zij naar *Frankrijk* over, doch in 1770 was zij in *Rusland* nog onbekend. Zij is er thans echter even talrijk, als in het overig deel van *Europa*.

Bij de verschijning der nomadische rat, verdwijnt de huisrat, want gene is haar ergste vijandin. De goten, stallen en kippenhokken zijn diensvolgens door een geheel ander rattengeslacht bewoond, dan vóór anderhalve eeuw en de landbouwers hebben zich bij deze verandering alles behalve geluk te wenschen, want de nieuwe gasten zijn veel vraatzuchtiger dan de oude; zij vreten graan, spek, peulvruchten, ja, ook jonge hoenders, duiven, haasjes, wanneer zij ze krijgen kunnen, en hierbij komt nog, dat zij zeer moeijelijk te verdrijven zijn, wanneer ze zich eenmaal ergens genesteld hebben. *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Erster Jahrgang, S. 175.

J. H. VAN LENNEP.

[Dat de rat niet uit *Amerika* overgekomen is, en dat er veel vroeger dan vóór 300 jaren ratten in *Europa* geweest zijn, is, dunkt ons, door het VI. bl. 341 en VII. bl. 17 gezegde genoeg bewezen.]

Opschrift in 't Gein (VI. bl. 170, Vr. 245; vgl. bl. 347). In eene schriftelijke aanteekening is mij dezer dagen eene andere lezing van den steen in den muur van *Starnheim* voorgekomen, namelijk: 2 *Petri* I: 19.

* *   *   * **   *
MY· LVCHT· DIIN· STAR.

en *daaronder* de Meerman en de Meermin, *wijzende* beiden naar eene ster. De Meerman moet van een scheepsroer zijn voorzien. Op de naauwkeurigheid van de hand des aanteekenaars maak ik nog al eenigen staat. Ik neem de vrijheid, het nagaan van de ware lezing aan te bevelen, en opmerkzaam te maken op de oude *giftbrieven* der hofstede, die, zoo ze nog aanwezig zijn, op het spoor kunnen brengen van den zin van het opschrift. Ik vermoed, dat daarin niet alleen een jaartal (1657, 1658 of 1659), maar ook wel de naam des stichters schuilt, terwijl de meermen-

schen dan welligt zullen aanwijzen, dat de eene of andere zeerob hier rust gevonden heeft van zijne omzwervingen. Misschien kunnen ook de oude kerkelijke Registers van *Abkoude* wel op den weg helpen. S. J.

Tooverformulieren (VI. bl. 267, Vr. 422; vgl. VII. bl. 56, 297; VIII. bl. 70). Eene afbeelding van een der bommen, die de Bisschop van *Munster* in 1672 in het belegerde *Groningen* deed werpen, en waarop het tooverformulier, waarvan T. spreekt, geplaatst is, komt voor in de *Staatk. Historie van Holland*, dl. XXXIII. bl. 107. Het opschrift is echter eenigzins anders en luidt:

Pater-et-Prici-
pium-sapientia
9 filius-un-spirit
useӡ-sancti=icra
n6mto-6xcdemc
ein-9d6-odcddoe
C P L 7. 10 P 2-h6khnae-
Amen.

φ^2—φ.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551; vgl. VII. bl. 93, 119, 237). De *Kronijk van Egmond*, uitgegeven door SIMON EIKELENBERG, *Alkmaar*, 1739, 4°. is opgedragen aan JACOB VAN VEEN, regerend schepen der stad *Alkmaar*, wiens wapen vooraan in die uitgave prijkt. Dat wapen verschilt van de reeds opgegevene (er kan ook meer dan een geslacht van dien naam zijn), en komt mij bovendien belangrijk voor, door dat het op eene betrekking tot het geslacht van VAN EGMOND schijnt te wijzen. L. D. R.

Van Oort (VI. bl. 369, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158, 206). Ten einde aan mijne belofte, gedaan NAV. VII. bl. 206 te voldoen, deel ik de volgende bijzonderheden mede, en ben ik genegen om, indien de Heer φ^2—φ. daarin opheldering en aanknooping voor zijne aanteekeningen vindt, later meer te geven. Vooraf zij aangemerkt, dat de opgave van het wapen NAV. VII. bl. 158 juist is.

Mijne eerste berigten dan vermelden twee broeders JASPAR en PIETER VAN OORDT, waarvan de laatste, geboren 1593, overl. 1669, geene kinderen schijnt nagelaten te hebben.

JASPAR had vier zonen, JAN, JASPER, ÆGIDIUS of GILLIS en HENDRIK. Van JAN en JASPER worden geene nakomelingen vermeld. JASPER was Schout te *Geldermalsem*.

ÆGIDIUS of GILLIS had een' zoon HENDRIK. Deze HENDRIK was Ingenieur, waarvan de stad *Grave* en andere plaatsen getuigen. Hij is ook geweest Commies van 's Lands Magazijn in het fort *St. Andries*, en overleed in hoogen ouderdom op een goed van hem omtrent *Calcar*; hij had bezittingen om *Zalt-Bommel*, zoodat zijne afstammelingen in 1729 nog in het bezit waren van den molen te *Heerwaarden*.

HENDRIK, de vierde en jongste zoon van JASPER, oefende een eerlijk bedrijf te *Zalt-Bommel* uit. Hij en zijne vrouw overleden in 1636 aan de pest, een' zoon PIETER en eene dochter HENDRICA nalatende. PIETER huwde ELISABETH KEPPEL, van *Bommel* geboortig, vestigde zich elders met ter woon en liet vijf kinderen na. — Het is van dezen, dat het geslacht van dien naam te *Rotterdam* afstamt. L. D. R.

Wapens van Zutphensche en Veluwsche geslachten verlangd (VI. bl. 370, Vr. 583; vgl. VII. bl. 176). Het zal Q. X. Z. wel bekend zijn, dat geslachtnamen, in vroeger' tijd, veelal verminkt of op onderscheidene wijzen geschreven, voorkomen (1); men treft zelfs dikwijls, in geschrift of druk, de namen van een en hetzelfde geslacht (al staan deze soms ook onder elkander), verscheidenlijk gespeld aan. Hierbij valt mijns inziens nog op te merken, dat de edelen veeltijds enkel den naam hunner heerlijkheden, met weglating van den geslachtnaam, gebruikten (2), en dit was juist de geduchtste vijand, dien o. a. TE WATER, bij het zamenstellen van zijne *Hist. van het Verb. der Edelen*, te bestrijden had.

Vele der door Q. X. Z. opgenoemde geslachten, zullen hoogstwaarschijnlijk in *Westphalen* en aangrenzende gewesten te huis behooren, [want wat is de Geldersche adel anders dan Duitsche Rijksadel (3)?] en zich later in *Gelderland* hebben nedergezet, hetzij ten

---

(1) Zoo schreef b. v. het geslacht VON NEUHOFF zich in vroeger tijd VON NIEHOFF, VON DEM NIENHOFE, NIGGENHOFE, NYENHOVE; dat van VON DEM BROEL, BROYLE, BRÜLE; dat van VAERST, VORST, VORSTE, VOERSTE, VAEST, VARST, VAIRSTE, VAERSTE, FARSTE en A FORESTO; dat van NEHEIM, NEIM, NIEM, NEHEM, NEYHEM; dat van BEULWIZ, BULEWIZ, BULWIZ, BELWIZ, BULNIZ; dat van NEIPERG, NEITBURG, NEUBURG. Vgl. VON STEINEN, SALVER, enz.

(2) Men vergelijke VON STEINEN, I. Th. S. 1137, in de noot, waar o. a. staat: „1336 hat MERVASIUS DE FRESECKEN sich geschrieben MERVASIUS DE NEHEIM, weil er in der Stadt *Neheim* Güter gehabt hat und ist doch Zufolge des Siegels, einer von FRESEKEN. 1329. GOTFRID DE VOLCHARDINGHUSEN, war von dem Geschlechte von BINOL, behält auch das Wapen, und schreibet sich doch vom Guth. Und so haben sich einige von denen VON DER RECK, *von Biginckhoff*; VON GRIMBERG, *von Aldenbockum*; VON HAVKENSCHE, *von Goy* geschrieben, mit Beybehaltung der Wapen."

(3) Hoe aanzienlijk de Duitsche Ridderschap was, zegt VON STEINEN (I. Th. S. 86), getuigt zelfs CAMPANI, een geboren Italiaan, *und eine sonst abgesagten Feindes Teutscher Nation*, in eene te *Regensburg* gehoudene redevoering, met deze (door VON STEINEN overgebragte) woorden: *Eure Ritterschaft hat, wie ein reicher Brunnen, fast die ganze Welt uberschwemmet, also, dasz kein Volk und Landschaft anzutreffen ist, welches seinen Adel nicht von den Teutschen herzuleiten trachte, und sich über solchen Ursprung rühme.*

gevolge van vermaagschapping met aldaar gevestigde geslachten, hetzij door bij erfenis of aankoop verkregene bezittingen.

Eenige der verlangde wapens, als BAKERWEERDE, DAM (1), DEDINGWEERD (DOENINCKWEERDE?), GRAES (2), komen voor op de *Wapenk. van de Ridders en Edelen van Overijssel*, uitgegeven door ANTONIS VAN MIERLO, die wel bij den een of ander Navorscher zal schuilen.

Is BARCHEM ook BERCHEM? — Het door jonger zonen uit BERTHOUD van *Mechelen* gesproten geslacht VAN BERCHEM was in *Gelderland* wel bekend, blijkende uit de huwelijksverbindtenissen met BENTINK DE COCQ van *Bruchem* en *Neerijnen*, WAARDENBURG, PIECK, VARICK, enz. Wapen: *van zilver, met 3 palen van keel.* Zie *Troph. de Brab.*, t. II. p. 235 sq.; *Nobil. des P. B.*, p. 108; VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, II Th. *Geschl. Nachr. v. d. von Pieck*, III Th. S. 1627; FERWERDA, *Staml. van* BENTINK, 4e gen.

Een ander geslacht van dien naam, in de Graafschap *Mark*, is herkomstig uit *Limburg*, waar, bij het dorp *Berchem* of *Berchheim*, het slot van de oud-adellijke familie V. BERCHEM gevonden werd. Wapen: *van zilver, met een rad met vijf spaken van keel.* »D. MÜLHERR (3) *schreibt*: BERCHEM *zu Berchem, ein alt adlich Geschlecht in der Veste Lymburgh genandt* V. ROCKHOLL *zum Rockholl.*" VON STEINEN, t. l. a. p. S. 1627—1634 en IV Th. S. 1365.

HEERDE. — Van dezen naam heb ik aangetroffen: PALICK VON HEERDE *zu Camphausen*, wiens dochter JOHANNA MARIA, verwekt bij JUDITH V. SCHMÜLLING, omstreeks 16 . . huwde met ARNOLD JOOST HENDRIK V. LOON of LOEN, Heer van *Borgenschede.* — SYBILLA VON HEERDE, geh. met WILLEM VAN HOVE of HAEFF tot *Berlieren.* — MARGARETHA VON HEERDE, geh. met RUTGER VAN EN TOT SCHÖLER, wier dochter MACHTELD, JOHAN VON BOTTLENBERG *gen.* KESSEL eenen zoon baarde, RUTGER, na zijns vaders dood Heer van *Hackhausen*, *Kesselsberg*, enz., die in 1585 op vertoon der volgende kwartieren, op het tournooi te *Dusseldorp* toegelaten werd. Kwart.: *Bottlenberg* gen. *Kessel, op dem Berg, Aldenbockum, Eller, Schöler, Herdt, Letmont Meckern.* — Onder de kwartieren van JAKOB VON GOLTSTEIN, Heer van *Rynouwen*, † 1674 en REINIER of JOHAN REINIER VON GOLTSTEIN, Domheer te *Utrecht*, † 1641 komen o. a.: voor *Brienen*, *Hert* en *Brienen*, *Heerden.* Vgl. VON STEINEN, I. Th. S. 1005, 1249; II. S. 145; III. S. 645, 646. — HEERDE en VAN HEERDT zal wel een en hetzelfde geslacht zijn.

HOLTHUYSEN. — Een geslacht van dien naam, o. a. aan dat van LIJNDEN vermaagschapt, voerde *van sinopel, met een fasce van hermelijn.* Zie BUTKENS, *Annal. de la maison de Lijnden*, Livre IV. V. XIII. — ARNOLD VAN DER HORST, nam den naam HOLTHUIZEN aan, naar een huis, dat hij tusschen *Calcar* en *Goch* had laten bouwen; het kwam later aan VAN SPAEN, en van dezen aan VAN DER HEIDEN *gen.* RINSCH. — In het stift *Paderborn* was mede een kasteel en geslacht HOLTHUYSEN, in 1480 uitgestorven (1); in *Westphalen*, drie riddermatige, in *Gelderland*, twee adellijke huizen van dien naam. Zie VON STEINEN, I. Th. S. 663, 665; III. S. 880; IV. S. 786, 787. BUSCHING, enz.

MERVELT. — Een huis *Mervelt* lag bij het dorp *Rekken*, in de heerlijkheid *Borculo*; eene heerlijkheid *Merfelt* of *Merveldt* bij *Dülmen*, in *Munsterland*, en hiervan ontleent het dijnast geslacht VAN MERVELDT zijnen naam. Het was reeds ten tijde van Bisschop LUDOLPH van *Munster* (1251) bekend, en werd later (1726) in den Gravenstand verheven. Wapen: (2) Zie *Hist. Herald. Handb. z. Taschenb. der gräfl. Hauser;* GAUHEN, *Adels Lex.;* DORST, *Allgem. Wappb.*, die ook verwijst naar HELLBACH; SEYFFERT, *Goth. Grafenkal.* 1837; BERND; SIEBMACHER, enz.

»*Stockheim* oder *Stockum*," zegt VON STEINEN, II. Th. S. 1618, 1619, »ist in der Grafschaft *Arnsberg* anzutreffen, und ein einträglicher Rittersitz, wozu vorzeiten auch eine schöne Freygrafschaft gehöret hat.

---

(1) JOHAN VAN DE CAPELLEN werd in 1399 met het *Haus und Hof Ten Damme* beleend, welk goed GIJSBERT VON NETTELHORST hem in dit zelfde jaar overgedragen had. Zie VON STEINEN, III. Th. S. 1599, die zegt, den leenbrief op het Huis *Langentreer* gezien te hebben.

(2) Het wapen van dit geslacht (reeds opgegeven NAV. VII. bl. 111) wordt, volgens het *Taschb. der freiherrl. Häuser* 1857, nu als *surtout* gevoerd door het in het Hertogdom *Nassau* gevestigde geslacht VON GRASZ.

(3) *Geschr. geneal. Nachr.*

(1) Toen dit geslacht in 1480 met OTTO VON HOLTHUSEN uitstierf, werden AREND VAN DER BORCH en ENGELHARD VON DÜDDENHAUSEN, ieder voor de helft, met de door OTTO's dood opengevallen leengoederen, *Holthusen, Wülfersen* en *Adagsen*, beleend. ARENDS zoon, DIEDERIK, bragt ook de andere helft aan zich, brak de Huizen *Wülfersen* en *Adagsen* af, en trok deze goederen onder *Holthusen.* Zie VON STEINEN, II. Th. S. 598; III. Th. S. 618—620.

(2) Het *Hist. Her Handb.* heeft: *in Blau drei schrägerechte und drei schrägelinke, goldene Balken, welche sich nach Art eines Gitterskreuzen, und von denen die Zwei obersten von beiden Seiten oben sparrenförmig zusammentreffen;* DORST: *In blau 2 aus den Oberwinkeln über die Fussmitte gehende Schrägbalken und 2 zwischen denselben ihnen gleichlaufende Link- und Recht-Balken, alle von Gold;* VERTOT (*Hist. de Malte*)*: d'azur à deux chevrons haussez, une bande et une barre entrelassées et posées en frette d'or.* — Het in lak afgedrukte zegel (en eigenh. onderteekend) van G. H. O. Vrijheer VAN MERVELDT, Commandeur der orde van St. Jan te *Arnhem* en *Nijmegen*, en later Grootmeester dier orde in *Duitschland*, is door mij gezien onder een *Register van briefschappen en papieren raekende de Comm. van St. Jan binnen Arnhem*, en komt met boven omschreven wapen overeen.

Ein Theil davon ist ein Lehn vom Kapitel *St. Andreas* zu *Cölln*.

Dasz Ritter VON STOCKHEIM gewesen, ist gewisz; denn ich finde, dasz gelebet haben:

1187. SIFFRIDUS *Nobilis* DE STOCKHEIM oder STOCKEMB, welcher Zeuge in einem Briefe zu *Olinckhausen*.

1201. REMBERT VON STOCHEM, *Ministerialis* im Stift *Münster*, ist Zeuge, als *Bockholt* im Stift *Münster* zur Stadt gemacht wurde.

1264. REMBERT DE STOCHEM, *Miles*.

1325. ALHEID HUNOLT VON STOCHEM Tochter.

1328. JOHAN VON STOCHEM, Zeuge zu *Limburg*.

1341. ALBERT DE STOCHEM.

1393. JOHAN HENRICH und GOSWIN VON STOCKEM Brüder, die in dem Kriege, welchen der Bischof zu *Münster* mit den Grafen VON SOLMS und STEINFURT geführet, gefangen worden (1).

Ob sie aber einerley Geschlechts und Wapens, auch ob sie alle von diesem Gute, oder den Häusern *Stockum* in der Grafschaft *Marck* und Stift *Münster* (2) herstammen, kan ich nicht sagen.

Gewisz aber ists, dasz schon 1287 JOHAN VON NEYHEM [mit den Herzen (3)] hier gewohnet."

Het Huis *Stockheim* bleef in dit geslacht tot aan het jaar 1494, toen het door de gebroeders EVERT en FREDRIK VON NEYHEM, te gelijk met het Vrijgraafschap, aan HERMAN VAN PLETTENBERG tot *Lenhausen* verkocht werd, in wiens geslacht het tot op dezen tijd is verbleven. Vgl. VON STEINEN, t. l. a. p. en I. Th. S. 1654—1660; IV. Th. S. 843 u. f.; *Taschenb. d. Freiherrl. Häuser*, 1857.

Nog staat, IV. Th. S. 277, in het *Geschl.-nachr. von denen* VON FRYDACH:

»SEIFFERT in seinen Ahnen Tafeln setzet folgendes: N. FREYTAG in *Westphalen*, Gem. VON GROPELING.

N. gem. VON HAUSS oder STOCKHEIM, weil sie einen Ast im Schilde und 2 Aeste auf dem Helm führet" (*).

VON HATTSTEIN maakt gewag van een geslacht VON STOCKHEIM, tot de Rhijnlandsche Ridderschap behoorende, dat tot wapen voerde: *coupé van sabel, het onderste fretté van goud Hoh. d. Teutsch. Reichs-Adels*, I Buch, S. 579—591 en de registers op dit werk. Zie ook GAUHEN, *Adels-Lex.* op STOCKHEIM en SALVER, *Prob. d. Hoh. Teutsch. R. A.*, S. 450 en *Tab.* XIV, N°. 39, waar dit wapen voorkomt onder de kwartieren van ALEXANDER VAN JARSDORF, Domheer te *Wirzburg* 1559, † 1604, geschilderd op de glazen van de begraafplaats der Domheeren. Het is daar echter *van sabel*, *treillissé van zilver*, *het chef van goud*.

VIERAKKER. — Het wapen van dit geslacht is reeds opgegeven NAV. VII. bl. 176.

De wapens of zegels der bedoelde geslachten, zullen voorzeker aan die oirkonden gehecht zijn geweest, en uit die zegels alleen kan blijken, welke wapens te dier tijd door die geslachten zijn gevoerd. Eenige namen, als ANGEREN, GRAES, HELBERGEN, MERFELD STOCHEM, komen o. a. voor in de *Urkunden-samml.* van LACOMBLET en NIESERT.

M°.

Palen op Java (VII. bl. 63, Vr. 92; vgl. bl. 220; VIII. bl. 15). Het gevoelen, dat de palen op *Java* van Engelschen oorsprong zijn, komt mij voor niet juist te zijn, immers op bl. 505 der *Verhandeling der Munten*, *Maten en Gewigten*, *van Neêrlandsch India. Verh. Bat. Gen.* VI. Rotterd. 1786, vindt men:

»*Paal*, is een quartier uur gaans, 1700 middelmatige passen."

En op bl. 514:

»Voet is eene lengte van 12 duimen, ieder duim 12 lijnen, en doende 12 voeten eene roede, waarvan 300 een *paal*, of een quartier uur gaans, gereekent worden, en 1200 een uur gaans, doch 1969 roeden maaken een Duitsche Zeemijl van 15 op een graad."

Volgens officiële opgaven zijn de palen thans op

Meters.

Java = 400 Rhijnlandsche roeden = 1506,9432
Sumatra = $^1/_{60}$ midd. graad = $^1/_3$ uur gaans = 1851,8519

A. J. H. VAN DER TOORN.

---

(1) HONSELER, *Hist. Cliviae etc.* M. S.

(2) Van deze beide adellijke huizen spreekt VON STEINEN ook III. Th. S. 949—951. Het laatstgenoemde behoorde eertijds aan het geslacht VAN LANGEN, kwam vervolgens aan VAN HÖVEL, VAN DER BRUGGENEY *gen.* HASENKAMP, VON BOHMER of BOYMER, en van dezen aan de Graven van LIGNEVILLE; het eerste behoorde VAN HÖVEL, KNIPPING, VAN HUGENPOTH en VON BERCHEM. Zie ook S. 429, 1133—1134, 1633—1634; II. Th. S. 734 en QUIX, *Schlosz u. Herrsch. Rimburg*, S. 35—38.

(3) Dit geslacht voerde *van goud, met een fasce van sabel, vergezeld en chef van* 4, *en en pointe van* 3 (2. 1) *harten van keel*. NEHEIM *gen.* DÜSCHER en NEHEIM *zu Werries* voerden, het eerste *van azur, met een keper van goud;* het andere gevierendeeld, 1 en 4 als NEHEIM *gen.* DÜSCHER; 2 en 3 *van zilver met drie palen van keel* (BERSTRATE). Zie VON STEINEN, I. Th. S. 1653—1664; III. S. 905—910; IV, S. 398—401 en Tab. XV. Num. 1; LIV. Num. 6; LV. Num. 4.

(*) Een dergelijk wapen werd ook gevoerd door LEONARD VAN STOCKHEM, des H. R. R. Ridder, Heer van *Hepsée*, *Waldix*, *Vieux-Waleff*, die in 1674 (voor de tweede maal) tot Burgemeester van *Luik* verkozen werd. Zie *Rec. Her. des Bourgm. de Liege*, — Van dit geslacht vind ik in later tijd genoemd: FRANÇOIS, Baron DE STOKHEM, Sénateur de Belgique, 1807. (Zie VAN DER HEYDEN, *Fragm. généal. de la branche de* VAN DER HEYDEN-DE-BLISIA); CH. FR., Baron DE STOCKHEM de *Heers*; L. N. L. Baron DE STOCKHEM de *Vieux Waleffe*. Zie *Eerste Lijst van adell. gesl.* (Staatsbl. 1825, N°. 61).

Adellijke titels aan plaatsen in België ontleend (VII. bl. 135, Vr. 172; vgl. bl. 282 en 339). Volgens het *Handb. zum Taschenb. der gräfl. Häuser*, gingen door het huwelijk van JOHAN (JUAN) GOMEZ DA SYLVA (zoon van EMANUEL, Graaf van *Villarmajor* en Markgraaf van *Allegrette*, Minister van Financiën in *Portugal*, en de Markiezinne LUDOVICA DA COUTINHO, uit het huis *Masarenhas*) met JOHANNA MENEZES, Gravin van *Tarouca*, erfdochter van dit huis, de bezittingen en de naam der TAROUCA's op hem en zijne nakomelingen over. Hij stierf in 1738 als Portugeesch gezant aan het Keizerlijke hof. Zijn zoon, EMANUEL TELLEZ MENEZES Y CASTRO, Hertog van *Sylva-Tarouca* en *Turnhout*, K. K. Geheimraad, Ridder van het Gulden Vlies, enz., kocht de Baronie van *Turnhout* (van den Prins van *Oranje* (?)), die te zijnen gevalle tot een Hertogdom werd verheven, en van dien tijd af aan, voert dit geslacht, hoewel *Turnhout* niet meer bezittende, den hertogelijken titel (*).

»Don MANUEL TELLEZ DA SYLVA, Graf von *Tarouca*, erhielt vom König JOHANN V, die Erlaubnisz, sein noch in *Portugal* befindliches Vermögen nach *Oesterreich* übertragen zu dürfen. Er verkaufte *Tournhout* in *Belgien* und erwarb dafür die Herrschaft *Czech* in *Mähren*, welche er zu einem Fideicommisz constituirte, wodurch die Familie seit 1740 in den österreichischen Staaten ansässig geworden ist." *Handb.* a. b.

»Das Geschlecht der SYLVA gehört ursprünglich zu den ältesten der pyrenäischen Halbinsel und theilte sich schon früh in mehrere Zweige, von denen einige in *Spanien* blieben, andere nach *Portugal* zogen und sich dort ausbreiteten. In beiden Ländern blühen dieselben noch bis auf den heutigen Tag in zahlreicher Nachkommenschaft." *Id.*

M°.

Geslacht Ripperda (VII. bl. 136, Vr. 181; vgl. bl. 303). In het t. l. a. p. geleverde uittreksel uit het *Nobiliarium* van COENDERS, staat op het jaar 1435: »Onder deze is in *Oostcreems* Jonck. OCKE RIPPERDA *ten Broeck*, naauwelijks uit zijne zevenjarige gevangenis ontslagen zijnde, te *Norden* haastelijk gestorven den 1 Mai 1434."

Verder, op het jaar 1535, hetzelfde wat hier boven van OCKE RIPPERDA gezegd is, en:

»Op den 1 Augustus St. Vet. is Jr. FOCKE RIPPERDA bij *den Dam* in zijn slot *Dykhuizen* op zijn bed gestorven, oud zijnde van dagen, maar dapper van gemoed en couragie, kloek en eergierig . . . . zijn ligchaam is in *den Dam* in de Kloosterkerk zonder eenige pompe begraven. Hij stierf 6 maanden na OCKO RIPPERDA. Zijn dogter ULSKE (die alleen zaat heeft nagelaten) huwelijkte na zijn dood aan Jonker UNIKE HAYESKEN RIPPERDA, en dezelve heeft het geheele geslacht van de Jonkeren RIPPERDA, dat heden is, voortgeplant."

De eene misslag volgt hier op den anderen.

1°. Is de in 1435 (niet 1434 of 1534) gestorven Jonck. OCKE, geen RIPPERDA, doch Jonck. OCKE of OCKO KENESNA, Heer of Hoofdling van *Broeckmerland*, *Aurich*, enz., gewoonlijk, bij verkorting, OCKO *ten Broeck* genoemd. Hij was de zoon van KENO *ten Broeck*, den Jonge (*), † 1418 (1417), bij ADDA IDZINGA (LUWARD of LUURT en FROUWE DJUDLET of DIJNERLD'sdochter) en in zijn' tijd de magtig-

---

(*) Volgens het vroeger (VII. bl. 339) medegedeelde (ontleend aan het *Nobil. des P. B.* en het *Suite du Suppl. au Nobil.*), verkreeg EMANUEL reeds in 1735 den titel van Hertog, zoodat het voeren van dien titel niet dagteekent van den tijd, dat *Turnhout* tot een Hertogdom werd verheven. In 1749 verkreeg hij voor zijnen oudsten zoon den titel van Prins, en bij gebrek van mannelijke nakomelingen, dien van Prinses voor zijne oudste dochter, terwijl zijne overige kinderen van beider kunne tot Markiezen en Markiezinnen of Graven en Gravinnen werden verheven, met bevoegdheid om reeds gedurende het leven van hunnen vader, al de aan die waardigheden verbonden voorregten te mogen genieten. Vgl. *Suite du Suppl. au Nobil.*

De Heerlijkheid *Turnhout*, in 1647 door Koning FILIPS IV van *Spanje* aan het Huis van *Oranje* afgestaan, werd in 1732 bij verdrag van verdeeling der nalatenschap van Koning WILLEM III, tusschen den Koning van *Pruissen* en den Prins van *Oranje* en *Nassau*, den eersten toegewezen (WAGENAAR XI. bl. 477, XIX. bl. 95) die, volgens HÜBNER (*Staats- u. Zeit.-Lex.*, art. *Tornhout*), deze Heerlijkheid in 1735 aan *Oostenrijk* verkocht.

(*) Zoon van OCKO *ten Broeck* den Oude, die in 1381 den Ruwaard van *Holland*, ALBRECHT VAN BEIJEREN, *Broeckmer-* en *Auricherland*, benevens de adellijke Huizen *Oldersum*, *Suiderhuizen*, *Loppersum*, *Sirkwerum*, *Kanhuizen* en de kerk en toren te *Marienhave*, ter leen opdroeg, en van FOELKE van *Straakholt*, op den *Westerborg* te *Hinta* geboren.

OCKO *ten Broeck* de Oude, werd in 1391 binnen *Aurich*, op last van FOLCKMER ALLENA vermoord en was zoon van KENO den Oude (ook KENO HILMERSMA genoemd, zoon van HILMER KENESNA, en kleinzoon van KENO, een der Burgemeesters (Consules) te *Norden* in het jaar 1300, Heer van *Broeckmerland* en *Aurich*, † 1376.

Behalve OCKO, had KENO de Oude nog één zoon, IMEL, die in 1372 (1376) stierf, (eene erfdochter nalatende, ADDA († 1421), gehuwd met FOLCKMER ALLENA, Hoofdling te *Oosterhuizen* en *Hinta*, in 1417 te *Oosterhuizen* vermoord) en twee dochters, ELBURG, geh. met HARO AYELDTS (AYELDSNA), Hoofdling te *Groot Valderen*, (in 1388 binnen *Embden*, op last van Proost HISKO gewurgd) en DODA, geh. (1404) met EDZARD CIRCKSENA, Hoofdling te *Greetzijl*.

OCKO de Oude, tijdens zijns vaders dood in dienst van Koningin JOHANNA van *Napels*, liet bij zijne vrouw FOELCKE, o. a. na: KENO den Jonge, voorn., en twee dochters, OCKA, geh. met LUTET ATTENA, Hoofdling te *Nes*, zoon van HERO van *Dornum*, en TETTA, geh. met SIBRAND van *Lookwert*. Ook had hij eenen bastaard WITZELD, in 1399 in de kerk te *Deteren* gedood.

Bovengenoemde HERO van *Dornum*, werd omstreeks 1409 of 1410 met zijn' zoon LUTET, die zijne vrouw OCKA, zelfs met goedvinden harer moeder FOELCKE, eigenhandig vermoord had, op last van deze laatste onthoofd.

ste Regent in *Oost-Friesland*, zich noemende: OCKO *ten Broeck*, tot *Aurich* en *Embden*, Hoofdling van *Oost-Friesland*.

Het aannemen van laatstgenoemden titel, gevoegd bij OCKO's heerschzucht, joeg den adel tegen hem in het harnas. Een der aanzienlijksten onder hen, Jr. FOCKO UKENA, Hoofdling te *Leer* en van *Moermerland*, een in den krijg ervaren bevelhebber, die het Huis *ten Broeck* lange jaren gediend, en veel tot de magt, waartoe het gestegen was, had bijgedragen, was de eerste, die den strijd tegen den overmagtigen OCKO aanving. Gesterkt door een met onderscheidene Hovelingen, als SIBET PAPINGA van *Rustringen*, HAYO RIPPERDA van *Farmsum*, HAYO ADDINGA van *Westerwolde*, e. a., gesloten verbond, trok hij OCKO en zijne bondgenooten, onder welke de Bisschop van *Bremen*, de Graven van *Oldenburg*, *Hoija*, *Diepholt*, *Teklenburg*, *Ritburg*, enz., te gemoet, versloeg hem in Oct. 1426 bij *Deteren*, en in dezelfde maand des volgenden jaars, op de *Wilde Akkers* (eene opene vlakte tusschen *Upgant* en *Veenhuizen*), waar hij hem zelf gevangen nam en op den burg te *Leer* voerde. OCKO bleef, volgens eenigen, vier, volgens anderen, zeven jaren gevangen (*).

2°. Is OCKO geen bekende voornaam van het geslacht RIPPERDA, wel OMKO, ONCKE, UNICO.

3°. Is geen RIPPERDA, Heer *ten Broeck* of van *Broeckmerland* geweest, welke landstreek, na OCKO's gevangenneming, door FOCKO UKENA in bezit genomen werd, die daarvan ook den titel van Hoofdling *ten Broeck* voerde, en, na zijne verwijdering uit *Oost-Friesland*, door het geslacht CIRCKSENA, waaruit de eerste Oostfriesche Graven zijn gesproten, bezeten werd.

4°. Is geen Jr. FOCKE RIPPERDA, op den 1 Aug. St. Vet. des jaars 1535, bij *den Dam*, op zijn slot *Dijkhuizen*, gestorven, want in dat jaar behoorde *Dijkhuizen*, volgens het HS. DOYS aan Jr. UNICO RIPPERDA. — Met Jr. FOCKE wordt klaarblijkelijk bedoeld Jr. FOCKE UKENA, van wien hier boven gesproken en die den 29sten Aug. des jaars 1435 op zijn slot *Dijkhuizen* gestorven is. Men zie BENINGA, bl. 294, waar o. a. staat:

»Anno CHRISTI M.CCCC.XXXV, up den dach St. JOANNIS enthovedunge is de stridtbare und manhaftige heldt FOCCO UKEN, Hovetling tho *Lehr*, na dem he mannichfoldige slachte und storme van joeget up mit sinen vianden geholden und gedaen, thom latesten van lant und luyden verdreven, so is he dan noch synes naturlichen dodes tho *Dyckhusen* by *den Dam* gesturven, und is eerlichen in der Klooster Karcke begraven."

Deze FOCKO UKEN of UKENA werd in het dorp *Edermoer*, thans *Neermoer*, waar men wil dat zijne ouders, UKO FOCKEN en AMKE VAN LENGEN of LINGEN, eenen burg bezaten, tusschen 1360 en 1370 geboren. Hij was twee maal gehuwd: 1. met THEDA VAN REIDE (ADDINGA?), uit het *Oldambt* in *Groningerland*, waarbij hij drie kinderen had; 2. met HIDDE RIPPERDA van *Dijkhuizen*, die hem aanzienlijke goederen, benevens de dorpen *Wytwerd*, *Winsum*, *Oterdum*, enz., ten huwelijk bragt. Kinderen:

1. (Bij de eerste vrouw) UDO, bij BENINGA ook UDO HESSINGA genoemd, in 1421 gehuwd met HIMA IDZINGA († 1439 en te *Norden* begraven), dochter van EVERARDUS, Hoofdling te *Norden* (*), en van SIBBE, FOLCKMER ALLENA en ADDA *ten Broecks* dochter (†), sneuvelde in 1433 in den slag bij *Luitsborg*, en liet geene kinderen na (§). In 1427 was hij door zijnen vader tot bevelhebber of Hoofdling binnen *Aurich* aangesteld.

2. UKO, Hoofdling te *Oldersum*, in 1425 gehuwd met HEBE (**), dochter van LUTET

(*) OCKO was gehuwd met ENGELBURG, dochter van MAURITS III, Graaf van *Oldenburg* en *Delmenhorst* en ELISABETH, Hertogin van *Brunswijk-Lunenburg*. Na OCKO's gevangenneming begaf zij zich weder naar *Oldenburg*, *und ist ihr von dem Grafen* DIETERICH *aus dem Dorf Donnerschwede ein Unterhalt vermacht, dabey sie dann ihr Leben heilig und christlich geendigt hat.* FUNCK, bl. 144; vgl. HAMELMANN, p. 185, 188.

Dat OCKO in 1434 te *Norden* haastelijk gestorven zoude zijn, gelijk BENINGA, EMMIUS en SCHOTANUS melden, wordt door FUNCK, op gezag van de *Ostfr. Hist. und Landes-Verfass.* Tom. I. lib. 3, N°. 9, p. 57, 58 weêrsproken, zeggende: »Also hat er wenig Jahre in seiner Stille gelebt, und ist 1435, nachdem er den 25sten April zur Abend- oder Nachtzeit sein Testament gemacht, das h. Abendmahl genommen und die letzte Oelung empfangen, bald darauf im Herrn entschlafen." Th. I. p. 167. Vgl. WIARDA, I. p. 462.

Ook zoude uit gemeld Testament blijken, dat OCKO's eerste vrouw ENGELBURG tijdens zijne gevangenschap overleden is, en hij een tweede huwelijk aangegaan heeft, *zumal er seiner Gemahlin* CLARA *ein oder anders vermacht, und was er bey ihrer Verlobung in dem Damm empfangen, ihr wieder zu restituiren, auch seinen gegebenen Trauring ihr zulassen, verordnet hat. Id.*, p. 167, 168.

Er heerscht, ten opzigte der juiste tijdsbepaling, eene groote onnaauwkeurigheid in de Jaarboeken van dien tijd. Zoo staat b. v. in de *Kronijk* van RENGERS van *ten Post.* I. bl. 145: »Anno 1435 storff FOCCO VKEN.... to *dijckhusen* bij *den Dam* vnd is *ten Dam* int cloester begrauen he hadde 36 stormen vnd slachten helpen doen." En verder: »Anno 1437 verloer OCCO wth *broeckmerlant* den slag vp *de wilde ackers* vnde wort gefangen vp Simonis vnde Judae," terwijl hier boven is aangetoond, dat deze slag in 1427 voorviel tusschen OCKO *ten Broeck* en FOCKO UKENA.

(*) Deze EVERARDUS of EVENARDUS, broeder van ADDA, geh. met KENO *ten Broeck*, was, volgens HARKENROHT, de laatste van het geslacht van IDZINGA en sneuvelde 1414 in een gevecht bij *Farmsum*.

(†) Zij was Weduwe van ENNO, Hoofdl. van *Larrelt*, gest. 1407.

(§) Hij is, volgens EMMIUS, *Rer. Fris. Hist.*, te *Norden* in *'t Olde Klooster* begraven.

(**) Zij stierf, volgens haar grafschrift in de kerk te *Hinta*, den 20sten Jan. 1449. In dit zelfde grafschrift wordt UKO: *Capitanei. in Hinte. et. Lherltt* genoemd.

ATTENA van *Dornum* en OCKA van *Broeckmerland*, werd in 1432 door de Hamburgers bij *Suiderhuizen* overvallen en gedood (1). Hij liet bij HEBE ATTENA, die later hertrouwde met HAYKE van *Windenham*, uit *Reiderland* (2), ééne dochter na, THEDA, die de tweede vrouw werd van ULRIK CIRCKSENA, eersten Graaf van *Oostfriesland.*

3. AMKE, in 1426 gehuwd met SIBET PAPINGA (3), Hoofdling van *Rustringen*, enz., die in eerste huwelijk had TETTA, KENO *ten Broeck* en ADDA IDZINGA's dochter. SIBET, in den slag bij *Luitsborg* zwaar gewond zijnde, stierf kort daarna op het slot te *Luitsborg* (4), het eigendom van den mede in dien slag gesneuvelden LUTET MANNINGA (5). AMKE FOCKENA hertrouwde met EVERT SICKINGA (6), Proost te *Loppersum* en Hoofdling te *Winsum.*

4. (Bij de tweede vrouw (7)) ULSKE, gehuwd met UNICO RIPPERDA, zoon van HAYO van *Farmsum.*

5. BAUWE (8), gehuwd met EWE of EWO EWESMA of EWSUM (*). WIARDA noemt hem EWO EWSNA of TAMMINGA, zoon van den door FOCKO UKENA 1428 verslagen en met eigen hand afgemaakten Hoofdling. HIDDO TAMMINGA van *Hornhuizen.* Th. I. S. 420, 440.

Behalve deze kinderen, zoude hij, volgens WIARDA, I. p. 420, bij de eerste of tweede vrouw nog eene dochter verwekt hebben, gehuwd met IMEL, Proost van *Embden*, HISKO's zoon. Hij voegt er echter bij: »Die Ehe ist aber fruchtlos und wahrscheinlich von kurzer Dauer gewesen, weil kein Geschichtschreiber oder Genealogist IHMEL verheirathet anführet."

Van FOCKO UKENA's krijgsbedrijven, vindt men omstandig berigt in de geschiedenis van *Oost-* en *West-Friesland.*

Zijn portret, vroeger op den door hem in 1411 gestichten burg te *Oosterwytwert* aanwezig, berust thans onder de familie HORA SICCAMA, in welke familie het door huwelijk met eene erfdochter van den tak van RENGERS van *Farmsum* (die van UNICO RIPPERDA en ULSKE UKENA afstamt) is overgegaan. HARKENROHT, die zegt zelf dit portret op genoemden burg gezien te hebben, geeft daarvan de volgende beschrijving:

»Geen wonder dan, dat nog op heden de Afbeeldinge van deezen Jonker FOKKO UKEN bewaart worde in d'Groenekamer voor de Borssum, op 't Huis te *Oosterwijtwert* met dit Bovenschrift, nevens zijn *Waapen*, zijnde een

---

(1) Zijn lijk werd te *Hinta* bijgezet, doch later naar *Embden* overgebragt, waar het in de Klooster- of Gasthuiskerk onder eenen blaauwen steen rust.

(2) KENO, HAYKE'S zoon, Hoofdl. te *Nes*, liet eene dochter na, FIE of FIGE, † 27 Febr. 1545, eerst gehuwd met EILKO HOUWERDA, Hoofdl. te *Up-* en *Wolthuizen*, † 13 Mei 1510, daarna met VICTOR FRESE.

(3) Men zie over het geslacht der PAPINGA'S, Hoofdl. van *Rustringen, Ostringen, Wangerland*, enz., HAMELMANN, *Oldenb. Chron.*, p. 18, 143, 458—462 en WIARDA, Th. I. S. 314, 340—345, 415—419 en Tab. I.

(4) Hij werd, volgens BENINGA en EMMIUS, *tho Norden int Kloster by dat hoge altar, daer* UDE *oock hengelegt was*, begraven.

(5) LUTET MANNINGA, Heer van *Luitsborg*, was gehuwd met ADDA CIRCKSENA, ENNO en GELA BENINGA'S dochter, en liet volgens WIARDA en HARKENROHT, vier kinderen na, als GELA, geh. met ONNO VAN EWSUM, Hoofdl. te *Middelstum*; POPPO, Proost te *Embden*, 1540, kinderloos gest.; DIDO, voortplanter van de linie te *Luitsborg* en *Groningen*, † 1494, geh. met HYSA van *Viskwert*, en EDZARD, † 1504, geh. met HISKE RIPPERDA, voortplanter der MANNINGA'S van *Peuwsum.*

(6) Of SICKINGHE (zoon van JOHAN, † 1421, bij zijne tweede vrouw, JEIJ, FEYE HEEMSTRA'S dochter), die bij haar geene kinderen verwekte. *Stamb. v. d. Fr. Adel*, dl. I. bl. 172.

(7) Bij deze tweede vrouw schijnt hij ook zonen verwekt te hebben volgens HARKENROHT, die bl. 405 zegt: » By deeze zijne *tweede* vrouw heeft hij ook, nevens de overleden Zoonen en Dogteren, overwonnen eenen Dogter, te weeten ULSKE," enz.

(8) Deze BAUWE wordt door WIARDA onder de kinderen van de eerste vrouw opgeteld, doch het blijkt uit HARKENROTHS a. w. bl. 814, 815, art. *Dykhuisen*, dat zij uit het tweede huwelijk geboren was. Zijne woorden luiden aldus:

» Dit (*Dykhuisen*) moet niet door onkonde der Geschiedenissen vermengt worden met het kasteel *Dykhuisen* buiten de oude stad *Appingedam* in de *Ommelanden*, omtrent den jaare 1411 gebouwt door den Held FOCKO UKEN, Hooftling te *Leer* in *Oostfriesland*, gelijk de *Eerste* Oostfriesche Gravinne TEDA klaagt in 't jaar 1467 tegen EWO en UNICO, mannen van haars Vaders Zusters uit het *Tweede* huwelijk van deezen haaren Grootvader met IDECKE, dus in dat *Klageschrift* genaamt, (anders ook wel HIDE of HIKE) zeggende de Gravinne: »dat haar Grootvader FOKKO UKEN door zijn geld zoo wel gekogt ende gebouwt hebbe *Wytwert* als ook *Dykhuisen*," waarvan ik een *Afschrift* bezitte, enz.

Dat BAWE uit het tweede huwelijk geboren is, wordt te meer waarschijnlijk, nademaal WESTENDORP [II. st. bl. 478 noot (778)] zegt, uit eenen brief van 1462 gezien te hebben, »dat de eene dochter, aan UNCKO RIPPERDA getrouwd, te *Oosterwijtwerd* woonde, en de andere, getrouwd aan EEWE EWESMA, Hoofdling op *Dijkhuizen* bij *Appingedam.*"

Dijkhuizen en *Wijtwerd* bekwam FOCKE UKENA met zijne tweede vrouw HIDDE of HIDDEKE van *Dijkhuizen*, (zoo wordt zij meestal genoemd), die men zegt, uit het geslacht RIPPERDA gesproten te zijn, alhoewel mij zulks tot heden niet voldoende gebleken is. Na BAWE'S dood (zij had bij EWE EWESMA of TAMMINGA geene kinderen), zal *Dijkhuizen* aan hare zuster ULSKE, met UNICO RIPPERDA gehuwd, gekomen zijn.

(*) Volgens de Staml. van EWSUM, te vinden in het *Stamb. van den Frieschen Adel*, dl. I., was deze EWE een zoon van HIDDE TAMMINGA, die EWE EWESzoon, Hoofdl. te *Middelstum*, enz. en EDWERT ONSTA'S eenige dochter MENNECKE ten huwelijk krijgende, den naam EWSUM aannam. Volgens ditzelfde *Stamb.* liet HIDDE, behalve EWE voorn. nog een' zoon na, ONNO, geh. 1. met N. *thoe Hancken*; 2. met GELE LUTESdr. MANNINGA, waarbij hij o. a. zoude verwekt hebben EYCO VAN EWSUM, geh. met BOUWE FOCKENA.

Wel vond ik dat BAWE of BAUWE UCKENA of FOCKENA (dat één en dezelfde persoon is), nog met een TAMMINGA gehuwd geweest is, doch nergens (behalve in gen. *Stamb.*), dat zij eerst met EWE, en naderhand met diens broeders zoon EYCO zoude gehuwd zijn.

Witte Leeuw met eenen *Rooden* Halsband, in een *Blauw* veld met een *Gouden* kroon, gelijk ik onlangs de eere hebbende bij de Hoogwelgebooren Vr. MARGARETA ELISABET RIPPERDA, Regierende Vrouw te *Oosterwytwert*, enz. aldaar eigenhandig het zelve aldus afschreeve:

FOCCO UKENA van *Brokum* Höuelung to *Edermoer* end *Lüer* Her van *Aurich* end *Broekmerland* offte *Brocum.*"

De door mij geraadpleegde schrijvers zijn: BENINGA, *Chron. van Oostfriesland*, Embder uitgave; FUNCK, *Ost-Fries. Chron.*, Th. I.; WIARDA, *Ostfr. Gesch.*, Bd. I.; HARKENROHT, *Oostfr. Oorsprongkelykheden;* HAMELMANN, *Oldenburg. Chronic.;* VAN HALEM, *Gesch. d. Herzogth. Oldenb.;* WESTENDORP, *Jaarb. van Gron.*, stuk II. Men zie ook OCKO SCHARL., *Chron. van Friesl.; It aade Friesche Terp*, 2de druk; WINSEMIUS, SCHOTANUS, F. SJOERDS, *Kron.* en *Beknopt Kron. van Gron.;* VOSSIUS, *Jaarb. van Holl.*, enz.

M°.

Jonkvrouw van Mechelen (VII. bl. 192, Vr. 258; vgl. VIII. bl. 80). Volgens GAUHENS *Adels-Lexicon*, art. PÖLLNITZ, was GERHARD BERNHARD, Vrijheer VON PÖLLNITZ, Heer van *Reschau* in *Pruissen*, van *Buch*, *Carau* en *Birckholtz* in de *Mark*, Keur-Brandenburgsch Minister van Staat, Opper-Stalmeester, Kamerheer, Generaal-Majoor, Bevelhebber der lijfwacht te voet, Kommandant van *Berlijn*, Ridder der Orde van St. JAN, enz., gehuwd met ELEONORA Gravin van NASSAU, *einer mit Madame de Mecheln erzeugten Tochter* MAURITII, *Printzens von Oranien.* Zij waren de grootouders van den door zijne *Gedenkschriften* bekend geworden LODEWIJK KAREL, Vrijheer VON PÖLNITZ. Men zie over dit geslacht ook *Taschenb. der freiherrl. Häuser*, 1857, waaruit blijkt, dat GERHARD BERNHARD voornoemd, in 1689, en ELEONORA VAN NASSAU, in 1700 gestorven is.

M°.

Barth. Cromhout (VII. bl. 231, Vr. 294; vgl. VIII. bl. 51). BARTHOLOMEUS CROMHOUT, de begiftiger der R. C. kerk te *Purmerende*, was vermoedelijk een zoon van JACOB CROMHOUT en MARGARETHA WUYTIERS, en een kleinzoon van HENDRIK CROMHOUT en AGATHA WUYTIERS.

Genoemde BARTHOLOMEUS CROMHOUT werd geboren 1639, en trouwde 1663 met JACOBA VAN DER WIELE VAN DER WERVE, Vrouwe van *Nieuwerkerke*, op *Schouwen*, van hen zijn bekend twee zonen:

1. HENDRIK CROMHOUT, Heer van *Nieuwerkerke*, in 1705 getrouwd met CORNELIA ADRIANA KOETENBURG, van *Alkmaar*.

2. JACOB CROMHOUT, geboren 1672, in 1702 getrouwd met zijne nicht ELISABETH JACOBA CROMHOUT, DIRKSdr. geboren 1684.

Uit welk huwelijk:

ELISABETH MARIA CROMHOUT, Vrouwe van *Nieuwerkerke*, geboren 1713, in 1734 gehuwd aan GERARD ANTHONY Baron VAN WASSENAAR, Heer van *Alkemade* en *Warmond*.

Mevr. VAN WASSENAAR en Mevr. DE BAS waren zoo wel volle als halve nichten, want:

JACOB CROMHOUT en MARGARETHA WUYTIERS hadden onder anderen:

BARTHOLOMEUS CROMHOUT, getrouwd met JACOBA VAN DER WIELE.	DIRK CROMHOUT, trouwt ELISABETH WUYTIERS.
JACOB CROMHOUT, getrouwd met ELISABETH JACOBA CROMHOUT, mede dochter van DIRK en ELISABETH WUYTIERS.	MARGARETHA CATHARINA MARIA CROMHOUT, gehuwd 2°. of 3°. 1772 aan JAN BAPTIST DE SURMONT, van *Vlooswijk*.
ELISABETH MARIA CROMHOUT, echtgenoot van den Baron VAN WASSENAER.	MARIA JACOBA DE SURMONT, echtgenoot van Mr. JAN DE BAS.

Ik vind nog melding gemaakt van eenen BARTHOLOMEUS CROMHOUT, als zoon van DIRK, broeder van eerstgemelden BARTHOLOMEUS, welke DIRK in 1672 was getrouwd met ELISABETH WUYTIERS. Maar van dezen laatsten BARTHOLOMEUS vind ik niets meer.

Over de familie WUYTIERS en haren overgang tot de Roomsche kerk, zie men NAV. VI. bl. 357. Misschien zijn HENDRIK CROMHOUT en AGATHA WUYTIERS, door het voorbeeld en de aansporingen van hunnen zwager en broeder, den Priester JAN BANNINCK (BANNING) WUYTIERS, tot de Roomsche kerk teruggebragt.

In eenige afschriften van de genealogiën der familiën WUYTIERS en ROEST vind ik:

»JAN BANNING WUYTIERS: *Prestre, qui convertit toute sa famille et prèsque tous ses aliés à la Ste Religion Catholique Romaine.*"

Als toevoegsel tot hetgeen ik in den NAV. VI. bl. 357, omtrent dien Priester mededeelde, dient nog, dat ik in een ander afschrift van de genealogie der familie WUYTIERS vond:

»R*dus* *Dominus* JOHANNIS BANNINCS WUYTIERS *Amsterlaedamensis*, *natus* A°. CHRISTI MDX CI; *consecratus Sacerdos* A°.MDCXIX; *obiit* A°. MDCXLVII."

De latere leden van de familie WUYTIERS behoorden, even als de nog levende, tot het Hervormde kerkgenootschap.

De volgende behoorden ongetwijfeld tot

het Doopsgezind geslacht, waarvan ook CONSTANTER gesproken heeft:

»Den 16den Maart 1651 te *Amsterdam* in ondertrouw werden aangenomen JAN ADRIAENSZ CROMHOUT, van *Medemblik*, weduwnaar van GEERT HEERTJES, koopman te *Medemblik*, en CATHARINA MOERBEEK, van *Amsterdam*, oud 31 jaren, wonende op de Keizersgracht, geadsisteerd met hare moeder SUSANNA DE FLINES."

Hun zoon, ADRIAAN CROMHOUT, geboren 1659, koopman te *Medemblik*, trad Januarij 1690 in ondertrouw met GEERTRUY VAN GELEYN, te *Amsterdam*.

Opmerkelijk is het dat de Amsterdamsche Burgemeester KROMHOUT (1578) ook den voornaam ADRIAAN voerde. C. & A.

Barth. Cromhout. Het t. l. a. p. beschreven wapen van dit geslacht verschilt eenigzins met hetgeen in de *Wapenkaart van Holland*, en ook bij mij onderscheidene malen afgebeeld, daarvan voorkomt, en van hetwelk men de opgave vindt bij VAN DER AA, nu VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek*, in voce CROMHOUT (Mr. NICOLAAS). Het *wapen* van dezen, in 1591 Lid en in 1620 tot aan zijn overlijden in 1641 President van den Raad van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, was gedeeld: links van zilver, beladen met een' halven arend van sabel, regts van sabel, doorsneden met een faas van goud, beladen met een' boomtak of hout dat gebogen of krom is; boven en onder de faas, een schuinbalk (*bande*) van goud. Voorts vind ik aangeteekend, dat in de Domkerk te *Utrecht* gehangen heeft het wapen van CROMHOLT VAN WERKENDAM, voerende tot *surtout* een zilveren schild, waarop van boven twee roode rozen, en in het midden een nagel of spijker, met de punt naar boven. Ook hing het wapen van CROMHOLT voorheen te *Rijswijk*, in de kapel van WUYTIERS.

V. D. N.

Emilia van Nassau (VII. bl. 232, Vr. 298; vgl. bl. 350; VIII. bl. 20). Als bijdrage tot de liefdeshistorie van EMILIA VAN NASSAU kan dienen 't geen J. UYTENBOGAERT in zijne *Autobiographie*, bl. 31, daaromtrent mededeelt, ofschoon hij geene namen noemt.

»De moeijelickheijt, die mij in 't selve jaer (1597) wedervoer van seeckere groote personagie, die haer buijten consent van vrienden, met publijcque argernisse, aen eenen grooten, die in den lande vremt was, ten Houwelijck besteet hadde, ende mij te vooren voor een Engel ghehouden hebbende (soo sij seijde) naderhant vermaeckte als een Duijvel, alleen om dat ick haer doen niet prijsen, noch seecker haer *vremt versoeck* inwilligen conde, dient hier soo weijnich heel verswegen als in 't breede verhaelt, om dat het haer Ex. gelieft heeft mij, 't zedert die tijt, met een grooten haet te vervolgen, eñ, d'occasie waernemende, in de jaren mijner swarer besoeckinge, mijne banden bij den genen, die mij 't meeste quaet konden doen, niet weijnigh, t'onrecht, te beswaren." J. C. K.

Onbekende wapens (VII. bl. 263, Vr. 327; vgl. bl. 379 en VIII. bl. 50). Men zie over JAN VAN BORSSELE en zijne vrouw: VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, in voce BORSSELE, alwaar de juistheid van het aangemerkte, betreffende de voornamen der laatste, almede zal blijken. V. D. N.

Geestelijk Raadselboek of Christelijken Tijdverdrijver (VII. bl. 264, Vr. 331; vgl. bl. 379 en VIII. bl. 50). De titel van een voor mij liggend exemplaar van dit curieus doch niet zeldzaam werkje, luidt eenigzins anders dan H. C. R. opgeeft, en wel:

De Christelijke Tijdverdrijver of Geestelijk Raadselboek, bestaande in 90 *curieuse Raadseltjes, uit het Oude en Nieuwe Testament, met derzelver Schriftuurplaatsen aangewezen. Zeer stichtelijk bijeen verzameld voor de Jeugd en alle Christelijke personen zeer nut en dienstbaar. Vermeerderd en verbeterd door* G. F. *Te* Deventer. *Gedrukt bij* P. DE LANGE, *aan de Nieuwe Markt.*

Het werkje begint met een achtregelig rijmpje *aan de jonge jeugd*, en daaronder leest men:

»Aan den Christelijken Lezer.

»Beminde Lezer! de mensch is altoos genegen te weten vreemde geschiedenissen, daarom veele Historiën, waaronder dikwijls meer Fabelen dan waarheden zijn. En alzoo het lezen scherpzinnigheid des verstands maakt: heb ik met vlijt het Geestelijke Bloemhofken doorloopen, vermeerderd en verbeterd, om de Jeugd, als mede oude Lieden, in hunne bijeenkomsten met Christelijke Tijdkortinge te dienen.

Uwer allerootmoedigste Dienaar,
GERRIT FREDE.
Vaart wel."

Al de zes door H. C. R. opgegeven raadsels en antwoorden komen ook in dit exemplaar voor.

Uit bovenstaand voorberigt verneemt men alzoo, dat de stof grootendeels is gehaald uit het *Geestelijk Bloemhofken*, ook door BERGEN vermeld. Was GERRIT FREDE en GERRIT FREDERIK, door BERGEN genoemd, een en dezelfde? C. & A.

Twee plaatsen uit Anakreon (VII. bl. 293, Vr. 347; vgl. bl. 383, VIII. bl. 50). Nog altijd behaagt mij de *emendatie* van wijlen den Hoogleeraar EV. WASSENBERGH, in de *tweede* Ode:

γυναιξὶ νοῦν δ' ἐπεῖχεν.

Vele jaren reeds geleden heb ik deze lezing aan Dr. BUSER medegedeeld, die haar ook vermeldt op bl. 100 van zijne *Liederen van* ANACREON *en* SAFFO enz. gedrukt te *Zwolle*, 1836. Ik kan hier nog de volgende aanteekening van genoemden Hoogleeraar bijvoegen: »dicitur: nihil amplius habuisse naturam, quod mulieribus largiretur. Sed vel sic requirebatur amplius τί. Et mox natura pulchritudinem dicitur largita. Nemo vero hic loquendi genus sibi fingat quali Belgae utuntur: *maar heeft zij dan voor de vrouwen niets over gehad?* Sic enim pariter deërit τι. Neque interrogationem hic patitur sequens οὖν. Duae enim quaestiones ita inepte conjungerentur. Nulla Manium venustissimi senis veneratione repressus PAUWIUS, indignus certe, qui haec attrectaret κειμήλια, ipsi Poëtae ineptam sententiam tribuere maluit, quam caecutientibus librariis. DAVISII conjectura legentis:

γυναιξὶν οὐκ ἐπεῖχεν;

et LENNEPII, quam libro suo adscripserat Vir Clarissimus, longius abeuntem:

γυναῖκες οὐκ ἔτ' εἶχον;

parum probabiles videbuntur, quum, ut jam observatum, duplex interrogatio hic ferri non possit, nec debeat. Requiritur vero affirmatio. Nimirum hoc carmine amoribus suis, mulieribus, insigniter blandiri voluit ANACREON; itaque aliis alia naturam quasi aliud agentem narrat tribuisse. In mulieribus vero excolendis summam posuisse operam, ac tale quid iis largitam, quod omnibus reliquorum dotibus longe antestet. Ante enim, quam libri corrumperentur, ANACREONTIS locus nostro judicio ita legebatur:

γυναιξὶ νοῦν δ' ἐπεῖχεν.

»mulieribus vero summam curam impendit. Quid igitur tantum bonum illis concessit? Pulchritudinem." Quod quam parum abeat a vulgata lectione nemo est quin continuo agnoscat. Particulam δὲ infra secundam vocem detrudi Anacreonticum est."

A. WASSENBERGH.

J. Beeldsnijder (VII. bl. 331, Vr. 381; vgl. VIII. bl. 53). Behalve de t. l. a. p. opgegevene schriften van dezen, zijn nog verzuimd te noemen, de almede bij VAN ABKOUDE *Naamregister van Boeken*, dl. I. bl. 27 vermelde werken: 1°. *Over de Catechismus*, 4°. Amst. 1655 en 2°. *Gekroonde Stephanus*, 12°. Amst. 1633; het eerste ook genoemd door B. MOURIK, *Naamrol der Godgeleerde Schrijvers*, doch beide voorbijgegaan door VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, in voce. Het schijnt wel dat de berigtgever T. A. R. niet heeft opgemerkt, dat aldaar eene grove *drukfout* bestaat, zoo als er maar al te veel *van dien aard* in de *twee eerste* deelen van dat werk voorkomen; het jaartal 1683 bij VAN DER AA gesteld en door T. A. R. als 1583 gelezen, had waarschijnlijk 1603 moeten zijn, in welk geval BEELDSNIJDER op 27jarigen leeftijd in dienst trad en in zijn 75ste jaar emeritus werd, zoodat dan de verschillende jaartallen goed op elkander sluiten.

V. D. N.

Maffaeus (VII. bl. 331, Vr. 384; vgl. VIII. bl. 54). Over dezen zonderlingen man leze men zijne levensbeschrijving bij NICERON, *Mémoires*, Tom. V, alwaar gezegd wordt, dat MAFFAEUS twaalf jaren bezig was aan het schrijven zijner *Historiae Indicae*, welk werk eerst te *Florence* in 1588, daarna te *Keulen* in 1589 en in 1590, in 8°., en later meermalen is uitgegeven; ook *vertaald* in het *Fransch* in 1604 en in 1665, terwijl echter de inhoud, ofschoon in fraai *Latijn* geschreven, ongunstig beoordeeld en wegens het wonderbare daarin vermeld, gewantrouwd wordt.

V. D. N.

Nathan Inga en J. P. J. F. (VII. bl. 332, Vr. 394; vgl. VIII. bl. 55). Het bedoelde werk of de *West-Indische Spiegel*, t. l. a. p. door A. v. W. vrij naauwkeurig opgegeven, verschilt in zoo verre met een exemplaar in mijn bezit, dat op den *titel* voor het woord *'Tsamt de*, staat: *'Tsampt De*; en het boek niet 432, maar 435 bl. telt, waarachter volgt een uitgebreid *Register* van 7 bl. In dit werk komen voor onderscheidene *afbeeldingen* in den letterdruk ingevoegd, en bovendien *kaarten*. Ofschoon op het *titelblad* (tevens *titelplaat*) geen naam van uitgever noch jaartal voorkomt, zoo vindt men die onder den *toeeyghen-brief aen de HH. Bewint-hebberen der geoctroyeerde West-Indische Compagnie, en alle Voorstanders en Beminders van dien;* die geteekend is *in Amsterdam, den 10den Julij Anno* 1624, door BROES JANSZ. en JACOB PIETERSZ. WACHTER. Dit zelfde werk is reeds vermeld in den NAVORSCHER VI. bl. 330 door den Heer G. P. ROOS. Een exemplaar daarvan in de *Verzameling van* J. KONING, 1833, bl. 217, N°. 598, is gekocht door V. D. SWAN.

V. D. N.

Lochem, Doesborgh (VII. bl. 351, Vr. 399; vgl. VIII. bl. 56). De beschrijving van *Lochem* is te vinden in A. J. VAN DER AA's *Woordenboek der Nederlanden*, alsmede in den *Tegenwoordigen Staat van Gelderland* en in SLICHTENHORST *Tooneel des lands van Gelre.*

P. N.

Lochem, Doesborgh. In den *Vriend des Vaderlands*, dl. VIII. N°. XI, bl. 870, wordt door Mr. BODEL NIJENHUIS in zijne 2de vervolglijst der *Beschr. v. Steden* vermeld: *Geschiedenissen van de Ontstellinghe* (*sic*) *van de stad Lochem*, 1582, 4°., hem, naar het schijnt,

voorgekomen in den *Catalogus* van GERARD, *Brussel*, 1819. V. D. N.

De Sitter (VII. bl. 352, Vr. 403; vgl. VIII. bl. 57). Hetzelfde dat door mij, zie NAV. VII. bl. 347, gezegd is, ten aanzien van het *wapenbord* van den Zee-Kapitein VLACQ, is ook toepasselijk op dat van den Kapitein DE SITTER, daar ook dit onder de verdonkerde of verloren gegane wapenborden geteld wordt. WALVIS, *Beschr. v. Gouda*, dl. II. bl. 43, zegt ons ('t geen ook in *Mijne Herinneringen v. Gouda*, bl. 82 is overgenomen), dat onder het wapenbord van DE SITTER te lezen stond, dit tweeregelig vers:

Sicilie besluit DE SITTER in haar schoot,
Die schoot nog staal ontsag, van ziekte word gedood.

PIETER DE SITTER wordt vermeld in het werk van Mr. J. C. DE JONGE, *Zeewezen*, dl. III*b*, bl. 220, alwaar gezegd wordt: »hij stierf aan den rooden loop (gelijktijdig met meer anderen)," dit zal in 1676 geweest zijn. Nog wordt genoemd dl. III*a*, bl. 9, THOMAS DE SITTER, Amsterdamsche Kapitein, die in 1668 met een gouden keten begiftigd werd door den Beheerscher van *Portugal*, voor het bevrijden van een koopvaardijschip uit de handen der Algerijnen.

V. D. N.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57) (*). Uit een stamboek van het geslacht DEDEL schreef ik af:

»TYMEN DEDEL, A°. 1364.

JAN DEDEL TYMANSZ.	LAMBERT DEDEL TYMANSZ.
na	na
BOEJE DEDEL JANSZ.	GERRIT DEDEL LAMBERTSZ.
na	enz.
FLORIS DEDEL BOEJENSZ.	
na	
ADRIAAN DEDEL FLORISZ.	

Deese was Pedago van Keyser CAREL de Vde, daerna Bisschop van *Tortosa* in *Spanje* by Paus LEO de 10de Gouverneur, eindelijk 7 Februarij 1513 Paus, synde Paus ADRIANUS de 6de geboren anno 1459, gestorven 1532."

Tot zoo ver het handschrift. — Wanneer ik nu uit de *Utrechtsche Jaarboeken door* Mr. KASPAR BURMAN, Utrecht 1750, dl. I. bl. 106 aanteeken: Anno 1411, GHERYT DEDEL, Raad. Bl. 163: Anno 1415, GHERYT DEDEL, Oudewantsnider. Bl. 481: Anno 1437, TIDEMAN DEDELL, Corencoper. Bl. 468: Anno 1436, JAN DEDEL, Brouwer, — allen Ondermannen; en voorts zie, dat uit de gilden ook Raden werden gekozen, dewijl, zoo als BURMAN in zijn Voorberigt aan den Lezer zegt, tijdens FLORIS V: »De regeeringswijze (in *Utrecht*) verandert, en meerder eene volksregeeringe geworden is," en nog bij ANT. MATTHAEUS, *Vet. aevi Analecta, Hagae-Comit.* 1738, tom. V. p. 518, JAN DEDEL, Anno 1454 vermeld vind onder diegenen, die »gewapender hant mit onser Statbanier opter Plaetsen geweest syn, dat hore gesette stede niet en was, daer sy den gemeenen gilden grootelic an gebroect hebben, hieromme so neemt men hem hoir borgerscap" — dan vind ik veel dat mijne aandacht trekt.

Let ik verder op hetgeen CASPAR BURMAN in zijne »HADRIANUS VI *sive Anal. Hist. de* ADRIANO SEXTO. *Traj. ad Rhen.* 1727, p. 3, over het vermoeden, dat onze Paus uit het geslacht DEDEL, waarvan hij eene genealogie geeft, afstammen zou, mededeelt, dat ADRIAAN aan JOH. DEDEL, *Canonic. S. Salv. & B. Mariae* schrijvende, dezen alleen Heer en medebroeder, maar niet aanverwant noemt; dat evenwel het wapen van beide geslachten vele overeenstemming toont, dat BURMAN p. 2, in de aanteekening van het geslacht BOEYENS sprekende, het denkbeeld opwerpt, of dit ook een doopnaam zijn kon, en vergelijk ik daarmede de boven door mij opgegeven FLORIS DEDEL BOEJENSZ., dan zie ik eene bevestiging van dit vermoeden. Dit een en ander bevestigt zich nog, wanneer wij bij BURMAN p. 3 lezen: »*Meyster* ARYAEN FLORISZ. *van Utrecht.*"

Overwegen wij nu het zamenstemmende van namen, jaartallen en geboorteplaats, dan zie ik veel waarschijnlijks voor de afstamming van den zachtzinnigen Paus uit het geslacht der DEDELS.

Of dit geslacht nu oorspronkelijk edel was, zoo als van TYMEN DEDEL Anno 1364 wel vermeld, maar nergens bewezen wordt; — een gevoelen dat ook wel alleen uit den naam van het geslacht kan ontleend zijn; — genoeg, dat wij dit geslacht veelmalen roemvol in onze geschiedbladen vermeld vinden, en dat zijn naam tegenwoordig nog onder de eersten van ons land prijkt. L. D. R.

ANTWOORDEN.

China's appel (VII. bl. 288, Vr. 338), Wijlen de Hoogleeraar LULOFS zegt in zijn uitmuntend werk: *De declamatie*, enz. »*Chinasappel* diende wel *Sinas-appel* te luiden, want die gouden appelen of goudappelen hebben

(*) Vgl. ook VI. bl. 113.

(zoo als men ten minste wil) hun naam niet van het verre *China*, maar van *Messina*, de bekende stad van *Sicilië*." Wh.

Ambassade naar Rusland (VII. bl. 331, Vr. 386). Er wordt gevraagd, wie onzer landgenooten van Oct. 1770 tot April 1773 belast is geweest met eene ambassade naar de Russische armee in *Wallachije*. Dit was MICHIEL HERFST, zoon van MATTHIJS HERFST en MARGARETHA PLAAT, geboren te *Amsterdam* den 24sten Januarij 1742, en wiens zuster, MARGARETHA ELISABETH HERFST, geboren den 12den Mei 1735, den 27sten Maart 1759 gehuwd was met JOHANNES HILKES. Deze laatsten zijn mijne grootouders geweest.

M. E. HILKES,
Wed. O. G. GORTER.

Het eerste Stoomgemaal in Nederland (VII. bl. 363, Vr. 411). »Op de vergadering van het *Bataafsch Genootschap van proefondervindelijke wijsbegeerte*, op den 10den Augustus 1772 te *Rotterdam* gehouden, heeft de Heer JOHANNES NICOLAUS SEBASTIANUS ALLEMAND, A. L. M. Phil. Doct. en Professor te *Leiden*, Lid Consultant van het Genootschap, vertoond het model van eene *Vuurmachine*, naar de laatste verbetering vervaardigd, deszelfs zamenstelling en werking verklaard, waarna hij ze heeft laten werken, wijzende ook bij deze gelegenheid aan, het groot nut dat er ons land uit trekken zou, indien men *vuurmachines*, in plaats van *watermolens* gebruikte" (*Nederl. Mercurius* voor 1772, bl. 79). De menigvuldige doorbraken van het vorige jaar schijnen vooral de aandacht op de watermolens te hebben gevestigd, daar in September 1771, volgens de *Nederl. Jaarboeken*, aan den Heer ANDRIES GEORGE ECKHART, voor een nieuw uitgevonden scheprad door de Staten uitsluitend octrooi werd verleend, benevens eene som van duizend guldens.

φ²—φ.

Het eerste Stoomgemaal in Nederland. Nopens de vraag wat er van het te *Rotterdam* opgerigte eerste stoomwerktuig is geworden, kan ik het volgende mededeelen, dat deze *vuurmachine* is uitgedacht door STEVEN HOOGENDIJK, oprigter van het Bataafsch Genootschap voor proefondervindelijke Wijsbegeerte te *Rotterdam*, en aldaar werkelijk is opgerigt geweest.

Op de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, gehouden te *Delft* den 10den November 1857, is, door het lid N. T. MICHAËLIS, daaromtrent het een en ander medegedeeld en tevens aan de vergadering vertoond eene afbeelding van deze vuurmachine van dien tijd: hoogst merkwaardige stukken.

Zoodra de notulen dezer vergadering afgedrukt en aan de leden rondgezonden zullen zijn, stel ik mij voor, daaruit nog het een en ander tot nadere opheldering mede te deelen.

A. J. H. VAN DER TOORN.

Kanarievogels (VII. bl. 364, Vr. 412). Deze vogelsoort is, na de ontdekking van *Madera*, naar *Europa* overgebragt; zij komt voortdurend, in den wilden staat, op de Canarische eilanden voor. De kleuren zijn: van boven rosachtig grijs, met zwartachtige vlekken; vleugels en staart donkerbruin; onderdeelen, voorhoofd, eene streep boven het oog, schouders en stuit geel; onderdekvederen van den staart witachtig. Nestelt op hooge struiken en op boomen. De eenvormige geele en andere kleuren, welke wij bij de in kooijen levende individu's aantreffen, zijn de gevolgen der domesticiteit. ***.

Anakreontische vragen (VIII. bl. 1, Vr. 1).

I. Ode 1. Vreemde vraag, of de dichter niet beter gedaan hadde met ons te verhalen, dat hij een heldendicht op het touw had willen zetten, maar dat zijne lier slechts liefdetoonen deed hooren, dan, zoo als hij nu gedaan heeft, ons geheel zijnen toestand voor te stellen op het oogenblik dat hij de lier ter hand neemt:

»Ik wil, ik onderneem de daden der oude helden te bezingen, maar mijne lier geeft slechts liefdeakkoorden terug."

Ode 8. Naar mijn oordeel kan men ἁπαλὸς hier niet beter vertalen, dan door *wulpsch*. Ik verwijs den Heer BÜSER naar het verhaal van XENOPHON, *Anab.*, L. V. c. 4. § 18.

SAXO SYLVIUS.

Florilegium van Swertius (VIII. bl. 1, Vr. 2). Van dit werk vind ik vermeld twee uitgaven in fol. met platen; de eene te Frankfort, 1612, en de andere te Amsterdam, 1631.

***.

Florilegium van Swertius. Deze SWERTIUS zal wel niemand anders zijn dan EMANUEL SWEERTS, geboren te *Zevenbergen* in 1552, een liefhebber van bloemen, die ook te *Amsterdam* daarin handel dreef, en bekend stond in *Duitschland* en *Frankrijk*, inzonderheid met Keizer RUDOLPHUS II, wiens lusthoven hij met zeldzame en fraaije bloemsoorten vulde. 't Gemelde werk zag in 1612 te *Frankfort a/M* het licht, onder den titel: *Florilegium* E. SW. *etc. Amstelodami commorantis, tractans de variis floribus et aliis indiciis plantis, ad vivum delineatum in duabus partibus et* 4 *linguis concinnatum. Prostat venale una cum floribus et plantis ipsis apud ipsum auctorem* E. S., *cujus officina ante Curiam Francofurtanam*, in gr. fol., en *Florilegii pars secunda in qua agitur de praecipuis plantis et floribus fibrosas radices habentibus: nec non arboribus speciosis odoriferis etc.* Ib. 1612, gr. fol., het eerste deel met 67, het

tweede met 40 ongekleurde platen, waarop 3 of 4 bloemen of planten zijn afgebeeld. Bij FOPPENS, *Bibl. Belg.*, p. 260, staat een herdruk vermeld te *Amsterdam*, in 1647, maar geen te *Arnhem*, ook bij PAQUOT, *Mém. litt.*, I. 458, niet, noch in het *Aanh. Woordenboek van Kunst. en Wetenschappen* in voce, ontleend uit het *Geschiedk. Mengelwerk over de Prov. Noord-Braband*, bijeengebragt door Dr. C. R. HERMANS, dl. I. bl. 323—329, 't welk ik niet heb kunnen raadplegen.

Misschien kan dit een en ander den Heer LAGE op het spoor brengen. J. C. K.

Florilegium van Swertius. Dit werk van EMANUEL SWEERTS bevindt zich in folio op de Bibliotheek *Thysiana* te *Leyden*. Het is in 1615 te *Frankfort a/M.* gedrukt, ofschoon daaruit blijkt dat het in 1612 met privilegie der Staten Generaal voor 6 jaren was uitgegeven. Hij was een liefhebber van Oost-Indische rariteiten, vooral van bloemen, en schijnt eene inrigting daarvoor te *Amsterdam* op de Bloemmarkt gehad te hebben.

Tot bekoming van dat werk, moet men zich wenden aan de Hoogleeraren TYDEMAN of VAN ASSEN, te *Leyden*. ..ELSEVIER.

Etruscisch-Phoenicisch kompas in 't Museum te Florence (VIII. bl. 1. Vr. 3). Op de vraag, om nadere inlichting over een oud Etruskisch compas in de Koninklijke Galerij te *Florence*, en waarvan het opschrift door Sir WILLIAM BETHAM (*Etrusc. Celt.*, II. p. 268) medegedeeld en (uit het Iersch!) verklaard is, berigt ik gaarne, dat voormeld voorwerp in de Galerij te *Florence* geenszins een kompas is, en dat men omtrent dit abuis opheldering vinden kan in het werk van DENNIS, *Etruria and its cities and cemeteries*, II. p. 430 (der Hoogd. uitgave van MEISSNER, Leipzig 1852).

Gelijk BETHAM grootelijks dwaalde toen hij in zijn bovengenoemd lijvig boek het Etruskisch uit het Iersch verklaarde en vertaalde, zoo was daarvan het gevolg, dat hij abusivelijk een Etruskisch kompas meende ontdekt te hebben, waar het niet bestond. Toen eens een Engelschman, op BETHAMS gezag af, in de Galerij te *Florence* naar het Etruskisch kompas vroeg, en de Custos hem verzekerde het niet te kennen, drong hij er op aan, dat hij den opzigter, Prof. MIGLIARINI, er naar zou vragen. MIGLIARINI (vermoedelijk glimlagchende!) duidde den Custos het voorwerp uit, dat door den Engelschman kon bedoeld zijn, en deze kreeg op die wijs het zoogenoemde compas (!) te zien. Het was mogelijk, dat hierdoor het gerucht van een Etruskisch compas te *Florence*, zich nog verder in *Engeland* verspreid had, dan enkel door het gezag van BETHAM zou hebben plaats gehad. L. J. F. JANSSEN.

Comes Palatinus Caesarinus (VIII. bl. 2, Vr. 4). De titel van *Comes Palatinus* was eene persoonlijke eer en waardigheid, en niet erfelijk, tenzij zulks bij het diploma er bij geschonken werd. Werden onadellijken *Comites Palatini*, zoo werden zij te gelijk tot de ridderlijke waardigheid (*dignitas equestris*) verheven. Zie MATTHAEUS, *De Nobilitate*, Lib. IV. Cap. II. p. 917. De *Comes Palatini* waren oorspronkelijk hofbeambten, die in *palatio* den persoon des vorsten ten dienste stonden. Later werd deze eertitel, zonder eenige ambtsbediening of inkomen, ook aan hen, die het hof niet volgden, verleend. HOYINCK VAN PAPENDRECHT, *Anal. Belg.*, I. p. 159. DU CANGE, *Glossarium* in voce. Uit eene aanteekening van $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ op de *Giftbrief van Keizer* KAREL V *aan* VIGLIUS AB AYTTA, te vinden in de *Vrije Vries*, III. p. 424.

Pluggedansje (VIII. bl. 2, Vr. 7). Voor »plugghe" vind ik bij KILIAEN: *Homo incompositus, rudis, impolitus.* Het zal dus wel niets anders dan »een dansje van het gemeene volk" beteekenen, en dus zal ook het *Haagsche Officiertjen* daartoe behooren.

***.

Toernooijen en glavien (VIII. bl. 2, Vr. 8). In *den Nederlandschen Herault*, door T. DE ROUCK, Amst. 1645, vindt men, bl. 162, een tournooi beschreven dat, in 1290, te *'s Gravenhage* door de ridders van St. JACOB is gehouden. Een »glavie" bestond uit een' ridder, in volle harnas en te paard, gevolgd door zijn' schildknaap, paadje, lijfknecht en eenige schutters — *archieren* — zoo te voet als te paard. ***.

Terningen en terlingen (VIII. bl. 2, Vr. 9). Het eerste schijnt mij toe eene verbastering van het tweede, en de beteekenis »teerlingen" te zijn. Behalve dat men stalen teerlingen in de looden kogels goot, laadde men die ook afzonderlijk in bussen en zinkroeren, voornamelijk om door de borstplaten der wapenrustingen te schieten. In het Fransch noemde men ze *quarreaux d'acier*. Van hier ook heetten de groote borstpijlen, die van de springalen geschoten werden, »quareelen," omdat ze aan het uiteinde van eenen, ruitsgewijze daarop bevestigden, stalen teerling waren voorzien. ***.

Hendrik van Schuylenburch (VIII. bl. 2, Vr. 10). Deze zal wel niemand anders zijn dan Mr. HENDRIK VAN SCHUYLENBURCH, die in 1720 Secretaris der stad *Gorinchem* werd, en zulks tot 1735 bleef; wordende hij 1736 Burgemeester dier stad, welke betrekking en die van Schepen hij na dien tijd meermalen, en

de eerste ook in 1744 vervulde. Onderscheidene personen van het geslacht VAN SCHUYLENBURCH waren leden der regering van voornoemde stad. Men zie C. VAN ZOMEREN, *Beschrijving van Gorinchem*, in de *Naamlijst der Magistraatspersonen.* C. & A.

Hendrik van Schuylenburch. In Mei 1754 nam zitting in het collegie van *Gecommitteerde Raden van Holland en Westfriesland* HENDRIK VAN SCHUILENBURCH, Raad in de Vroedschap en oud Burgemeester te *Gorinchem.* (Zie *Nederl. Jaerboeken* 1754, bl. 411.)

In hetzelfde werk zal ook wel het jaar van zijn overlijden te vinden zijn. φ^2—φ.

Indië en de Schilderkunst (VIII. bl. 3, Vr. 13). Hoewel ik PHILO-INDICUS niet kan bevredigen met eene opgave der schilderijen, betrekking hebbende op Indische toestanden en natuurtafereelen, vermeen ik ZEd. echter opmerkzaam te moeten maken op de verzameling van schilderijen op het paviljoen te *Haarlem*, waar er meer dan één van den schilder PAYEN gevonden wordt.

LABORANTER.

Historische schilderij te Leeuwarden (VIII. bl. 3, Vr. 14). Omtrent deze schilderij, door O. Z. VAN HAREN gevonden in den winkel van den zilversmid JELGERHUIS te *Leeuwarden*, boven de toonbank, kan men iets opgeteekend vinden in Dr. HALBERTSMA's *Letterkundige Naoogst*, st. II. bl. 495. WH.

R. J. de Nerée (VIII. bl. 3, Vr. 17). De schrijver hier bedoeld was RICHARD JEAN DE NERÉE.

Hij was in 1579 te *Caen*, in *Frankrijk*, geboren, en studeerde te *Leyden* aan de Hoogeschool, alwaar hij den 17den November 1601 als student der theologie werd ingeschreven.

In Augustus 1604 trouwde hij te *Leyden* met ANNA WIJNHOFS, van *Utrecht*, en had uit dat huwelijk verscheidene kinderen, waarvan de meesten in de Waalsche kerk te *Leyden* zijn gedoopt, o. a. JACQUES, JOSEPHUS en HERMAN, die ook aan de Leydsche Hoogeschool hebben gestudeerd.

Uit de *Resolutiën der Staten-Generaal* van den 28sten Augustus 1611 blijkt, dat R. J. DE NARÉE toen als predikant van het regiment Chastillon is aangesteld. In 1624 heeft hij de acten der Dordsche Synode, op verzoek der Staten van *Holland*, in het Fransch vertaald en in 4°. uitgegeven, zich noemende *Pasteur de l'Eglise Walone.* Hij moet reeds vóór 1635 zijn overleden. .. ELSEVIER.

Hendrik Geldorp (VIII. bl. 4, Vr. 18). Uitvoerige berigten omtrent hem, worden medegedeeld door PAQUOT, in zijne *Mémoires pour servir à l'hist. litteraire des Pays-Bas, etc.* folio uitg. II. p. 266. Daaruit overgenomen in het *Beknopt Biogr. Woordenboek van Nederland*, te Zutphen, bij VAN SOMEREN, 1853, dl. I. bl. 576, *in voce.* Bijzonderheden omtrent sommige zijner werken in de *Hist. van Enkhuizen*, door BRANDT en CENTEN, dl. I. bl. 301 enz.; in W. MOLLS *Angelus Merula*, 1ste uitg. Bijl. I. bl. 181; J. DE BOSCH KEMPER, *J. L. Vives geschetst*, bl. 5 en 27. Staan J. L. A. I. deze bronnen niet ten dienste, ik wil hem gaarne de daarin voorkomende berigten schriftelijk mededeelen. Of deze GELDORP betrekking heeft op de vermelde in NAV. V. bl. 128; *Bijblad* 1855, bl. lxxxiii en lxxxiv, is mij onbekend. J. C. K.

Hendrik Geldorp. GABBEMA, in zijn *Verhaal van de stad Leeuwarden*, 1701, bl. 432, zegt van hem: »Dat eenigen hem voor den schrijver houden van eene wederlegging van SONNIUS werkje over de verdeeling der Bisdommen," en laat dan dit volgen: »HENDRIK GELDORP, grootvader van den onlangs (*) overleeden Heer WIBRAND GELDORP, Algemeen Verzorger van de Heerlijkheid van *Vriesland*; die maakker was van die twee aartige en boertige schimpboekskens, t'eene de *Hemelvaert van* RUARD TAPPER, en t'andere *de Lijkzang oover de begraaven Misse.*" Indien wij ons niet bedriegen, dan was HENDRIK GELDORP Rector der Latijnsche Scholen te *Sneek*, en ook te *Delft*, blijkens eene opgave hem betreffende, die in WALVIS, *Beschrijving van Delft*, te vinden is. Ook meenen wij, dat er *Epistolae* van hem in het Provinciaal Archief van *Friesland* voorhanden zijn. Brieven van hem over de zaken van GERHARDUS TRUCHSESS, Aartsbisschop van *Keulen*, zijn in het Archief van het hof van *Gelderland* te vinden. J. D. L.

Weha-dinc (VIII. bl. 4, Vr. 23). Alleen voor het geval, dat de NAVORSCHER geene betere inlichting aan BH'. brengt, opper ik het volgende: *envig* noemt de Zweed, wat wij met een geleend woord *duël* heeten. Dat *vig* (spreek *wiig*) in *envig* heeft de beteekenis van: *kamp, strijd.* Kan dit uit *weha* geworden zijn? *Dinc* is *ting*, waardoor de bewoner van het Noorden aanduidde eene zamenkomst tot gemeenschappelijke behandeling van regtzaken. Zóó zou *weha-dinc* herinneren aan de gewoonte om de uitspraak tusschen partijen, bij ontstentenis van ieder ander middel, afhankelijk te maken van den uitslag eens personelen strijds. Dr. RÖMER.

(*) WIBRAND GELDORP, geboortig van *Harlingen*, studeerde te *Orleans* 1623. Den 6den September 1625 geïmmatriculeerd bij het Hof van *Friesland*. Den 11den November 1637, tot Procureur-Generaal van *Friesland* benoemd en aangesteld. Overleden den 22sten Junij 1659. *Naamlijst der Procureur-Generaels bij den Hove van Friesland. Register der Resolutiën*, 1784, p. 267.

[*Wig* (= strijd) is een woord dat in bijna alle oud-duitsche talen veel voorkomt. Of het eerste deel der zamenstelling *wehadinc* daarmede verwant is, durven wij niet beslissen, maar wij twijfelen er toch aan. De *e* maakt geen bezwaar, want zij zou eene korte *e* kunnen zijn, uit oorspronkelijke korte *i* ontstaan, en zulk eene *i* vinden wij in het verl. deelwoord van het sterke werkwoord, waar *wig* van afkomt, dat wij uit de overblijfselen der bijbelvertaling van ULFILA kennen. *Weha* zou dus eene afleiding van dat deelwoord kunnen zijn, indien wij mogten aannemen, dat de *h* hier uit *g* ontstaan was. Doch gewoonlijk worden in het oudhoogd. de *g* en *h* scherp onderscheiden, en in die enkele woorden, waarin wij *h* voor *g* vinden (b. v. *wihantero* = bellantium, GRAFF. I. 707), is het misschien eene schrijffout. In *weha-dinc*, evenwel kunnen wij moeijelijk eene schrijffout onderstellen, want op drie plaatsen in verschillende stukken wordt het met *h* (eens met den variant *ch* en *l*) geschreven. De letters van het woord maken het dus moeijelijk aan verwantschap met *wigen* te denken. Zij wijzen veeleer op verwantschap met *wijken*, *week*, en *weken*, *wak*. Dit laatste werkwoord, van denzelfden oorsprong met *wijken* en in beteekenis daarvan zeker weinig verschillende, komt noch in onze, noch in eenige andere taal van duitschen stam voor. Wij kennen daarvan echter eenige afstammelingen, namelijk angelsaks. *vacan* = zwak worden, oudhoogd. *wah* = week, zwak, door GRAFF op twee plaatsen gevonden en ten onregte voor eene fout gehouden, oudnederl. *wac* = week, zacht, slap, *waken* = week, zacht worden (vgl. CLARISSE op *Heim. d. Heim.*, bl. 359 en 384) en het nog in gebruik zijnde *wak* = eene zwakke opene plek in het ijs.]

Naturen-bloeme ten behoeve van Floris V (VIII. bl. 5, Vr. 28). VAN WIJN zegt uitdrukkelijk in zijne *Historische en letterkundige Avondstonden*, dl. I. bl. 293, dat MAERLANT het werk *van der Naturen-bloeme* of *Bestiaris* voor NICOLAAS VAN CATS gemaakt heeft; doch op bl. 289 komt voor, dat die schrijver zijnen *Spiegel Historiael*, ter begeerte van Graaf FLORIS V vervaardigde. Kan de Heer H. zich ook vergist hebben?

***.

[Het is moeijelijk hier te beslissen, omdat het werk van MAERLANT nog niet uitgegeven is. Maar indien uit het gedicht bleek, dat het ten behoeve van FLORIS V geschreven was, zou dit, dunkt ons, door Prof. JONCKBLOET wel opgemerkt, en in zijne *Gesch. der middennederl. dichtkunde* vermeld zijn. De volgende plaatsen daar aangehaald zijn, dunkt ons, het in de vraag vermelde gevoelen niet gunstig.

Dat dichte ic dor sinen wille
dien ics jan lude ende stille,
dats mijn here NICLAIS VAN CATS.
Om dat mi ghebrect scats
biddic dat hem ghename si
dat juweelkijn van mi:
Vondics meer ic sendets mere
te heerne minen lieven here.

Nu comt van den voghelen vort
menich sonderlangh wort,
daer spel an es ende dachcortinghe
medecine ende leeringhe.
Ghebiedijt, here, ghi sult dit lesen
die wile ghi ledich sult wesen.

Aan het einde:

Dit es tbelof van minen gherene
Dat ic belovede minen here:
sijn es met rechte al die ere,
esser hiet goets in gheseit;
want ic ne hadde den arbeit
niet bestaen, lude no stille,
het en ware dor sinen wille.
Die enighe doghet in desen boeke
mach ghevinden of ghesoeken,
doe vor den ghonen sijn ghebede
die dit selve dichten dede!

Er is wel geen twijfel of op al die plaatsen wordt dezelfde persoon bedoeld, namelijk NICOLAAS VAN CATS. MAERLANT zegt daar niet alleen dat hij het werk geschreven heeft op verzoek van dezen edelman, maar ook opdat hij er in zou lezen wanneer hij daar tijd toe had. Misschien hebben de volgende regels, in verband met hetgeen BEKA verhaalt, dat NICOLAAS VAN CATS gouverneur van Graaf FLORIS was, aanleiding gegeven, om dezen laatste voor den persoon te houden, ten wiens gebruike MAERLANT dit boek schreef:

Maerc hier up, edel jonghelinc,
Staet di therte ten dueghet waert,
Wes zonder waen ende onvervaert:
God mach di noch van hoghen saken
Met sire macht verwinre maken.

Houdt men het er nu met CLIGNETT en anderen voor, dat MAERLANT dit werk na 1270 schreef, dan zeker moet in deze regels een ander dan de genoemde NICOLAAS VAN CATS bedoeld zijn. Deze kon toen toch geen jongeling meer heeten. En in dit geval is FLORIS V zeker de eerste, op wien men deze regels zal toepassen. Maar de plaats, waaruit CLIGNETT opmaakte dat dit werk na 1270 geschreven zou zijn, bewijst dit niet (zie JONCKBLOET t. a. pl. dl. III. st. 1. bl. 40). Zijn er nu geene andere redenen dan die welke wij vermeldden, om het gedicht ten behoeve van FLORIS V geschreven te achten, dan kan, naar ons oordeel, in de laatst aangehaalde werken niemand anders dan NICOLAAS VAN CATS bedoeld zijn, en vinden wij daarin een bewijs, dat het werk voor 1270 geschreven is, en wel in eenen tijd, toen NICOLAAS VAN CATS oud genoeg was om *Heer*, en toch nog jong genoeg om *jongeling* genoemd te worden.]

Inquisitie in de XIIIde eeuw (VIII. bl. 5, Vr. 29). De belangrijke Dissertatie van den Heer J. G. R. ACQUOY, *Gerardi Magni Epistolae XIV*, welke, zoo wij ons niet bedriegen, ook in den boekhandel verkrijgbaar gesteld is, geeft op p. 44 en volgg. een' belangrijken *excursus* over de Inquisitie in ons vaderland gedurende de middeleeuwen, en deelt ook voor de eerste maal den oorspronkelijken brief mede, waarin Hertog ALBRECHT den inquisiteur EYLAERT SCHONEVELT de uitoefening van het geloofsonderzoek in zijne staten toestaat.

Ten onregte meldt echter ROYAARDS, dat de beruchte KOENRAAD VAN MARBURG ook hier te lande werkzaam was, gelijk WAGENAAR in zijne *Vaderl. Hist.*, II. bl. 370 dit slechts schijnbaar mededeelt; daar ROYAARDS de bronnen niet opgeeft, waaruit zoude blijken, dat dit het geval was, wagen wij deze zaak in twijfel te trekken, totdat er bewijs voor zal geleverd zijn.

PHILOGRAMMATOS.

Mopshonden (VIII. bl. 5, Vr. 31). De reden

van het verdwijnen der mopsen, die eigenlijk slechts dwergachtige bulhonden waren, is alléén daarin te zoeken, dat ze uit de mode geraakt zijn en men derhalve het aanfokken verwaarloosd heeft. Van den anderen kant zien wij, door zorgvuldige aanfokking, weder nieuwe vormen tot stand komen, b. v. de King Charles-hondjes en de zoogenaamde »smousjes," die evenzeer, wanneer ze uit den smaak geraken, weder zullen verdwijnen. De tamme hond in het algemeen, is eene variëteit van eene wilde hondensoort — waarschijnlijk *Canis rutilans* — waarvan wij de toevallig ontstaande nuances naar welgevallen kunnen aanfokken, of laten te niet gaan. Het bestaan van *zelfstandige* rassen bij den tammen hond is, niettegenstaande de sierlijke theorie van BUFFON, eene hersenschim.

***.

Opene zee aan de Noordpool door een Nederlander ontdekt (VIII. bl. 5, Vr. 32). Dit zelfde verhaalde Kapitein GOULDEN aan Koning WILLEM III, van de *Hollanders*, die hij op de kust van *Groenland* ontmoet had, vernomen te hebben. Zij staafden hun berigt met *vier* Scheepsjournalen.

Zie hierover *Verhandeling over eenige vroegere zeetogten der Nederlanders, door den Hoogl.* MOLL, 1825, en het daar aangehaalde werk, bl. 100. DAINES BARRINGTON, *The probabilities of reacking the Nordpole discussed*, London, 1775. LABORANTER.

[Het hier medegedeelde komt overeen met eene vraag, NAV. II. bl. 375, maar doet nog altijd naar nadere bewijzen en bijzonderheden uitzien.]

Begijnen (VIII. bl. 6, Vr. 33). Zeer uiteenloopend zijn de meeningen over den oorsprong van dit woord. Zooals bekend is, wordt reeds vóór 1056 van deze Zustervereeniging melding gemaakt. Zij werd in 1180 door den Luikschen Priester LAMBERT LE BEGUE of LE BEGH naar nieuwe wetten geregeld, hetgeen sommigen er toe bragt te veronderstellen, dat de oorsprong van dezen naam in hem te vinden was. Wij zijn het met Dr. RÖMER (*Geschiedk. Overz. der Kloosters en Abd.*, bl. 235) volkomen eens, dat deze bewering noch te wederleggen, noch voor waar te houden is. De afleiding van eene heilige BEGGA, of van BEGGA, dochter van PEPIJN VAN LANDEN, of ook wel van het fr. *beguin*, kindermuts, omdat de hoofdsluijer dezer zusters daarmede veel overeenkomst heeft, wordt ook door andere schrijvers ter loops aangestipt. WEILAND (*Taalk. Woordenb.*), teekent hierover het volgende op:

»Ik vind in de *Nieuwe Chronycke van Brabant* 1565 onder de beeldnis van BEGGA, huisvrouw van ANGIJS (ANSIGISUS) 20sten Hertog van *Braband*, dat ANGIJS in het jaar 685 door GODIONO vermoord zijnde, BEGGA het klooster te *Landen* gesticht heeft, en »van BEGGA hebben die Beghynen haren naam *behouden*." Ook hierdoor komt de zaak dus niet tot klaarheid. De meening, dat *begijn* van het angels. *biggan, bedelen, bidden* (Eng. *to beg*, bedelen; *beguin*, begijn) afstamt, schijnt niet zoo ongegrond. Wel is waar leefden deze zusters in de oudste tijden van haar' handenarbeid, doch de bijzonderheid, dat aan deze orde was toegevoegd een raad van *tutoren* of *curatoren*, welke doorgaans uit bedelmonikken was zaâmgesteld, kan misschien door het nemen van het »*pars pro toto*" tot deze naamsoverdragt hebben geleid.

Zie verder over dit onderwerp: MORERI, *Grand dict. histor.* en PIERER, *Univers. Lexic.* sub voce *Beguines* en LAMBERT LE BEGGH.

DE C..

Begijnen. De naamsoorsprong der Begijnen is sedert twee eeuwen een groot twistpunt. Overeenkomstig het algemeene streven der Katholieke kerk, om aan elk harer instellingen de hoogstmogelijke oudheid toe te kennen, werd deze naam in de 17de eeuw afgeleid van de H. BEGGA, dochter van PEPIJN VAN LANDEN en de vermoedelijke stichtster dezer instelling. Het was dus een stout pogen van den geleerden Antwerper Kanunnik PIETER COENS, toen hij in 1629 in zijne *Disquisitio Historica de origine Beghinarum* tegen dit algemeen heerschende vooroordeel optrad en betoogde, dat zekere Luiksche Priester LAMBERT LE BÈGUE, in 1184 het eerste Begijnhof stichtte, van wien dus de naam zou ontleend zijn. Vele ijveraars namen COENS dit historisch betoog zeer euvel en men smeedde zelfs eene valsche oorkonde van het Vilvoorder Begijnhof van het jaar 1065, om hem den mond te stoppen. Eerst in onze eeuw bewees HALLMANN, in zijne *Geschichte des Ursprungs der Belgischen Beghinen*, de valschheid van dit stuk en blijft het daardoor hoogstwaarschijnlijk, dat LAMBERT LE BÈGUE de stichter der Begijnen was. Maar daarom is het geenszins zeker, dat de naam ook van hem moet worden afgeleid; vreemd schijnt het toch, dat een zoo welsprekend volksredenaar als LAMBERT *gestameld* zoude hebben, en bij het zeldzaam voorkomen van familienamen bij burgerlieden in zijn' tijd, is het evenmin waarschijnlijk, dat LE BÈGUE geen bijnaam maar een *van* was. Bedenkt men verder, dat geestelijken toenmaals voornamelijk bij hunnen doopnaam genoemd werden, dan luidt het vreemd, dat LAMBERTS volgelingen naar dezen bij- of familienaam genoemd werden, veeleer zouden zij dan *Lambertinen* geheeten hebben. Wij willen dus liever en den naam LE BÈGUE en de woorden *Begijn* en *Beghard* van een gemeenschappelijken wortel *beg* afleiden, maar dan blijft de beteekenis onzeker. Wanneer DU CANGE dit door *bedelen* verklaart, dan moeten

wij opmerken, dat de oudste Begijnen niet bedelden en om met MOSHEIM, *de Beghardis et Beguinabus* en HAHN, *Gesch. der Ketzer im Mittelalter*, het woord door *bidden* te vertalen, zouden wij moeten weten of zoodanig gebruik van *beggen* taalkundig bewezen kan worden. Welligt helpt een der andere Heeren Navorschers ons hier op den weg.

PHILOGRAMMATOS.

[Het angels. *beggan* beteekent aanbidden, het eng. *to beg* bedelen. Maar dat dit of eenig hiermede verwant woord ooit in onze taal of in het hoogduitsch in gebruik is geweest, daarvan is geen enkel bewijs te vinden. Dit maakt de in het laatste gedeelte van dit antwoord voorgestelde afleiding onwaarschijnlijk.]

Loer, iemand een loer draaijen (VIII. bl. 6, Vr. 34). Deze spreekwijze geeft te kennen: »iemand een trek spelen." Zij schijnt verbasterd van het werkwoord *lorrendraaijen*, hetwelk bij HOOFT wordt aangetroffen in den zin van »een bedriegelijk stuk spelen." *Lor* komt ook bij hem voor van *bedriegelijke praktijken.* Het komt overeen met *te loor* of *te leur* stellen, *misleiden*, *bedriegen*. *Loer* is bij KILIAAN *insidiator*, *captator*, en *loeren*, *loeroogen*, *observare*, *insidiose speculari*.

A. WH.

[*Loer* is zamentrekking van *lodder; loor* of *leur*, komt van het werkw. (*ver*)*liezen; lor* heeft misschien weder een anderen oorsprong.]

Loer, iemand een loer draaijen. Loeren beteekent *verschalken*, *bedriegen*, *foppen*. Zie OUDEMANS *Woordenboek op de gedichten van* BREDERO, in de *Nieuwe werken van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leyden*, IX. 217. De spreekwijze beteekent dus: »iemand misleiden;" zij is gelijk aan eene andere: iemand knollen voor citroenen verkoopen, en komt overeen met het woord *lordendraaijen*, waaromtrent TEN KATE in zijn bekend werk, II. 269, 270 aanteekent: *Lorden*-komt van leure, lore, lorre, res futilis, inanis, merx frivola. Lordendraaijen ziet dus op het onbetamelijk gebruik der sluikhandelaars, die goede waren vertollen, alsof het lorren waren; die heimelijk en met een slinksche draai deugdelijke waren onder lorren bedekken en alzoo invoeren.

E. A. P.

Loer, iemand een loer draaijen. Hetzelfde als het Fransche »*leurre*, *leurrer quelqu'un.*" Loer, *leurre*, is een houten klos, in de gedaante van een' vogelromp, met leder omvlochten en van duivenvleugels voorzien, die de valkeniers aan eene koord in de lucht ronddraaijen en dan opwerpen, om den jagtvogel terug te lokken. Het spreekwoord beduidt alzoo »iemand om den tuin leiden" of »verlakken."

***

Baccalaureus (VIII. bl. 6, Vr. 35). Onder *Baccalarius* (*Baccalaureus*) vindt men in PIERERS *Universallexicon*, Altenburg 1849, het volgende artikel, afkomstig van SCHNEIDER en LÖBE.

Volgens sommigen zegt *Baccalaureus* zooveel als *gelauwerde*, omdat de nieuw benoemde Baccalaureus met een' lauwerkrans (baccalaurea) versierd werd; volgens anderen moet het zijn Bacalareus of Bacillarius, omdat de nieuw benoemde als eereteeken een' staf (baculus, bacillus) ontving. Weder anderen willen Battularius lezen, omdat de Baccalaureus, eer hij zijnen graad verkreeg, moest disputeren of een' geleerden slag (battula, bataille) leveren; eindelijk leiden sommigen het woord af van het Fransche *Bachelier* of het Engelsche *Bachelor*, een jeugdig ridder of jong man.

In de middeleeuwen werd met dien naam de schildknaap, die tot ridder geslagen wenschte te worden, bestempeld; ook noemde men dus een' Kanunnik van een' lagen graad.

Als academische graad is het Baccalaureat gesticht door GREGORIUS IX (in de XIIIde eeuw) en aan de Parijsche Academie het eerst ingevoerd: aldaar gaf de titel *Baccalaureus biblicus* vergunning tot het uitleggen van den bijbel; *Baccalaureus sententiarius* was de titel van hen, die over P. LOMBARDUS' *Liber sententiarum* lazen. Later vindt men het Baccalaureat als academischen graad bij de philosophische en theologische faculteiten van alle hoogescholen, ook als een titel, met dien van Conrector onzer Latijnsche scholen gelijk staande. In *Engeland* schijnt deze titel nog het meest in gebruik te zijn, daar heeft men ook een Baccalaureus van de muzijk. — Ook onderscheidt men daar (volgens *Conversations-lexicon*) *formed bachelor*, dengene die zijnen graad op de wettige wijze verkregen heeft, en *current bachelor*, die door een diploma bij uitzondering benoemd is. In *Duitschland* bestaat het baccalaureaat nog aan sommige hoogescholen, als eerste graad van den doctorandus. In *Frankrijk* is de oorspronkelijke inrigting daarvan sedert de revolutie opgeheven.

LAGE.

Baccalaureus, volgens anderen *Bacularius* of *Bacillarius*, ook wel *Battularius*. De volgende afleidingen van dit woord vind ik hier en daar aangeteekend: 1°. Van het lat. *bacca lauri* (laurierbes), beteekenende het dan zooveel als *gelaurierde*, omdat de gepromoveerde eertijds met een' laurierkrans versierd werd; 2°. van het lat. *baculus* of *bacillus* (staf), welken de gepromov. bij zijne promotie als eereteeken ontving, en 3°. van het lat. *battula* (slag) omdat de promovent, vóór hij zijn licentiaat kon bekomen, eerst een' geleerden slag (disputatio) leveren moest.

Alle deze afleidingen worden nogtans verworpen, maar daarentegen aangenomen, dat dit woord door zamentrekking en verbastering zou zijn ontstaan uit het Fr. *bas-cheva-*

tier (aankomend, gemeen ridder), en wel op den volgenden grond:

Tot op FRANS I bestonden in *Frankrijk* twee klassen van Ridders, de *Bannerets* (Baanderheeren) en de *Chevaliers*. Deze Koning voegde er eene derde bij, die hij noemde *Chevaliers ès lois* of *geleerde* Ridders. Deze toevoeging en onderscheiding van mannen, uitstekende in wetenschappen, mishaagde aan de beide andere partijen, die in geleerdheid luttel belang stelden, aan onwetendheid zelfs den voorkeur gaven. Ongaarne wilden zij met de *nieuwe* Ridders op eene lijn geplaatst worden, en om dit te beletten, zochten zij de nieuw aankomenden bij het volk in minachting te brengen en door de benaming van *bas-chevaliers* (N. fr. *bachelier*, Eng. *bachelor*) eene scheiding tusschen hen en deze te maken. Deze rang verdween allengskens uit het publieke leven en bepaalde zich later slechts tot de hoogescholen. In *Engeland* bestaat hij nog. In andere rijken is hij zoo goed als verdwenen.

DE C.

[DE C. vergist zich wanneer hij meent, dat de Bacheliers in *Frankrijk* eerst onder FRANÇOIS I voorkomen. Men vindt hen reeds vroeger. *Bachelier* was een hoogere rang dan *écuyer*, een lagere dan *banneret*. Men zie F. BURMAN, *Nieuwe Aanmerkingen*, Utr. en Amst. 1761, bl. 236—256, waar men over de zaak veel goeds vindt. Omtrent den oorsprong van het woord maakt hij ons echter niet veel wijzer. Behalve de in de antwoorden reeds genoemde afleidingen, geeft hij er nog eene van *bas échelon*, die ons evenmin als de overige bijzonder aannemelijk voorkomt.]

Rouwdragen (VIII. bl. 6, Vr. 36). Op de vraag van PH., naar de beteekenis der roode, violet, blaauwe en witte kleuren bij Polen, Arabieren en Romeinen, als rouwdragt in gebruik, en of er nog andere kleuren, als rouwteekens bekend zijn, geef ik ten antwoord: Zie *Letterkundig Magazijn* van het jaar 1828, N°. VIII. bl. 306, in de beoordeeling en aankondiging van het werk, getiteld: *Goed en kwaad uit vroeger en latere dagen tot leering en waarschuwing*, *bijeenverzameld door* STEENBERGEN VAN GOOR. Leeuwarden 1827. Daar echter niet alle medewerkers het genoemd *Magazijn* bij de hand hebben, en ook niet in de gelegenheid zijn het aangehaalde werk van STEENBERGEN VAN GOOR na te slaan, deel ik daaruit het volgende mede:

»De zwarte kleur is niet altijd eene rouwkleur. De moeder van LODEWIJK *den heiligen* werd de witte koningin genaamd, om dat zij in het wit over LODEWIJK VIII rouwde. Hetzelfde deden de Spartaansche en Romeinsche vrouwen. In *Spanje* bleef dit gebruik tot den dood van Prins *Don* JUAN in 1498 voortduren. De Chinezen rouwen insgelijks in het wit; de Turken daarentegen in het blaauw of violet. De Egijptenaren in het geel. De Etiopiers in het graauw. Veel moeite heeft men zich gegeven, om de beteekenis dezer onderscheidene kleuren te verklaren. De witte kleur, zegt men, beteekent reinheid, de geele is van de verwelkte bladen ontleend. De graauwe duidt de aarde aan, in welke men den doode begraaft, de blaauwe het geluk, hetwelk hij in een' beter wereld geniet, de zwarte de berooving van het licht, het violet, een mengsel van blaauw en zwart vereenigt den rouw met den wensch voor de zaligheid van den overledene. Zulke verklaringen zijn niet moeijelijk. Had het dezer of geener natie behaagd in het rood te rouwen, dan zou men misschien beweerd hebben, dat deze gewoonte, na eene groote veldslag, waar veel bloeds gestroomd had, ingevoerd was. ANNA van *Bretagne*, de weduwe van KAREL VIII van *Frankrijk*, was de eerste, die in het zwart rouwde. De zwarte kleur is ook in ons vaderland niet overal de rouwkleur. In *Friesland* rouwen de vrouwen, die met de Hindelooper dragt gekleed gaan, met blaauw, hetwelk, naar mate de zwaarte van den rouw, wordt gewijzigd. *Dan* is het zeer donker, *dan* ligter van kleur, en dit hangt af van de nadere of verdere verwandschap van den overledene."

EVERTS.

De groene liverij des duivels (VIII. bl. 6, Vr. 39). Ik meen dat de vrager juist geraden heeft, toen hij de *groene* liverij der afvallige engelen van de *groene* kleur der slangen afleidde, die, sedert *Gen.* III werd geschreven, de vertegenwoordigers bij uitnemendheid van duivel en booze geesten zijn. Aan kopergroen te denken, omdat LUCIFER koper beteekent, acht ik te gezocht. Evenzoo zou ik het niet met den vrager eens zijn, dat »de Duitsche Sagen en VONDEL gewis dezelfde reden hebben om het groen te verkiezen." In de Duitsche Sagen toch komt de duivel meestal als jager voor; hem past dus de *groenrok*, die (gelijk bekend is) voor het echte jagersgewaad overal doorgaat.

CONSTANTER.

Vondels Lucifer (VIII. bl. 6, Vr. 40). De opvatting der geschiedenis van den val der engelen, zoo als die bij MILTON voorkomt, vindt men reeds in den *Speculum Salvationis*, welke in de Nederduitsche vertaling, eerste druk, aldus luidt:

Lucifer hier ō vhief hē tegē god sinē ewegē scepper en ī enē ogēblic is hi vāder hoecheit der hemelē neder v̄worpē inder hellē. Eñ om deser saken willē dacht god dat mēschlikē geslacht te sceppē ō dat hii diē wederom mocht makē dē valle vā lucifer eñ sinē gesellē. Waer ō die duvel dat benidēde altijt dē mensche laechde. eñ hem dacht te beleidē tottē oūtrē des gebots.

***.

Domineesstuk (VIII. bl. 7, Vr. 43). Waarom een boterham, zoo als J. BOUMAN die beschrijft, dezen naam draagt, zal wel zijn om dat de dominees, met vele andere stervelingen, van wat goeds en lekkers houden. Op vele plaatsen in *Gelderland* wordt zulk een stuk eene *Menisten-boterham* genoemd, welligt om dezelfde reden; en hoort men gewagen van *paterstuk*, *patersvaatje*, *patershemd*, enz.

J. C. K.

Domineesstuk. De vraag, waarom eene zoo bijzonder lekkere boterham, als J. BOUMAN ons beschrijft, *Domineesstuk* heet, is voor tweederlei oplossing vatbaar, beide even waarschijnlijk, en de vrager mag die aannemen, welke hem het beste bevalt. Elk vriend en voorstander van dominees zal hem toch antwoorden, dat een goede leek gaarne het beste, wat hij heeft, aan zijn' geestelijke voorzet, terwijl de belagers van dien stand zullen willen beweren, dat de dominees in het algemeen van een lekker hapje niet vies vallen, en dus gaarne het beste voor zich nemen.

PHILOGRAMMATOS.

Naamsoorsprong van Meppel (VIII. bl. 7, Vr. 45). Den vrager $\frac{ec}{db}$ naar de afleiding van den naam van het »Drentsche *Rotterdam*," verwijs ik naar mijne vraag NAV. IV. bl. 190, Vr. 157, en naar het op die vraag gevolgde antwoord NAV. V. bl. 45, 46; ik geloof dat zijne weetgierigheid daar genoegzame bevrediging vinden zal.

F. F. C. STEINMETZ.

[Evenzoo E. A. P. — Misschien dat de vrager met dit antwoord voldaan is. In dat geval is hij gemakkelijker te voldoen dan wij. Het kan zijn dat er eene overlevering bestaat, die zegt dat *Meppel* in de 12de eeuw of vroeger door eenen CONRADUS (of hoe hij anders moge geheeten hebben) van *Meppele* is gesticht, wij hechten evenwel aan die overlevering niet meer waarde dan aan een aantal andere dergelijke. Omgekeerd gelooven wij, dat die CONRADUS zich zoo noemde naar *Meppel*, waar hij woonde of waar hij Heer van was. De afleiding van den naam *Meppel* met zekerheid geven kunnen wij niet. Maar wil de vrager zich met eene gissing behelpen, wij geven er hem gaarne eene ten beste. De plaatsnamen op *l* uitgaande, zijn gewoonlijk zamenstellingen met *lo*. *Meppel* zal dus wel *Meppelo* zijn. Over het laatste deel dezer zamenstelling is in den NAVORSCHER reeds genoeg gehandeld. Het eerste deel van zulke zamenstellingen is gewoonlijk de naam van eenen persoon. Die naam zou hier dus MEPPO moeten zijn. Nu herinneren wij ons wel niet in oude stukken eenen MEPPO ontmoet te hebben, maar er zijn meer namen van personen, die alleen uit dorpsnamen, waar zij een deel van uitmaken, bekend zijn. Om een enkel voorbeeld te noemen, nergens hebben wij eenen BRITSO aangetroffen, en toch blijkt het dat er mannen van dien naam bestaan hebben uit de namen der Friesche dorpen *Britsum*, *Britswerd* en *Britsaard*. MEPPO kan door zamentrekking en verkorting ontstaan zijn uit eene zamenstelling van *Medal* (oudsaks. waarschijnlijk *medhil*) of *Megin* met *bold*, *bert* of *bern*.]

Fransche vertaling van C. de Bruins reize over Moscovie (VIII. bl. 7, Vr. 46). In het *Biogr. Woordenboek van* A. J. V. D. AA lees ik, dat er in 1718 te *Amsterdam* in 2 deelen zulk eene vertaling verscheen, onder den titel van: *Voyages par la Moscovie en Perse, et aux Indes.*

D. F.

Zwanenbroederschap te 's Hertogenbosch (VIII. bl. 7, Vr. 47). Eene broederschap van dien naam bestaat, zoover ik heb kunnen nagaan, te *'s Hertogenbosch* niet; maar waarschijnlijk zal de vrager bedoelen de *Illustre O. L. V. broederschap*, in het jaar 1318 opgerigt, en van welke naar ik meen, Z. M. de Koning ZWANENbroeder is. Indien de vrager die broederschap bedoelt, raadplege hij HOPMAN, *Iets over 't Illustre O. L. V. Broederschap te 's Hertogenbosch*, een stukje van 25 blz., uitgegeven ter gelegenheid van het vijfde eeuwfeest der broederschap in 1818, bij H. PALIER te *'s Hertogenbosch*, en waarschijnlijk nog wel te bekomen voor zoo weinige centen, dat het der moeite niet waardig is, er tot inlichting van »23 April" iets uit af te schrijven. En zoo hij twee belangrijke *Bijdragen tot de geschiedenis dier broederschap, door Dr.* C. R. HERMANS, in diens *Geschiedkundig Mengelwerk over Noord-Brabant*, dl. II. bl. 50—76 en 122—139 (*'s Hertogenbosch* 1841), niet anders of gemakkelijker kan bekomen, is mijn exemplaar ter leen tot zijnen dienst.

H. M. C. v. O.

[PHILOGRAMMATOS verwijst insgelijks den vrager naar het eerstgenoemde boekje. ***. bovendien naar *Oudheden en Gestichten van de bisschoppelijke stad en meyerye van 's Hertogenbosch*, Leyden, 1742, bl. 292 en volg.]

Geschied- en Staatkundig Onderzoek, enz. (VIII. bl. 7, Vr. 49). In de *Redevoering ter nagedachtenis van Mr.* C. G. HULTMAN, *door Mr.* J. F. MAURITSZ. GANDERHEYDEN, 's Bosch, H. PALIER & Zoon, 1820, wordt geene melding van dit werk gemaakt; wel vindt men daar bl. 13, dat de academische dissertatie, waarop HULTMAN den 25sten Januarij 1772 te *Leyden* promoveerde, in eenig verband tot het bedoelde *Onderzoek* staat. In den *Catalogus der Bibliotheek van* HULTMAN, 's Bosch, 1821, bl. 134 komen twee exemplaren van dit werk voor, in h. fr. banden.

***.

Geschied- en Staatkundig Onderzoek, enz. Het is op grond van mondelinge overlevering, dat ik Mr. C. G. HULTMAN voor den schrijver van dit werk houde. Voor mijne overtuiging ontleent deze overlevering genoegzaam gezag uit verschillende omstandigheden. Het boekje is, volgens den titel, uitgegeven bij mijn' grootvader JACOB NIJHOFF en gedrukt met letters, welke ik gereedelijk voor die van zijne drukkerij erken. De schrijver verklaart in het voorberigt, dat hij »gelegenheid gehad heeft, om de meeste bronnen waer uit 't historieele dezer verhandelinge opgemaakt is, in

originali te kunnen naespeuren;" HULTMAN was sedert December 1579 Substituut Griffier des Hofs van *Gelderland*; de handschriften welke de schrijver citeert, en met name de *Landdagsrecessen van* 1577 *tot* 1583 en de *Handelingen van Graaf* JAN *van Nassau als Stadhouder van Gelderland*, vroeger ter Griffie van het Hof bewaard wordende, berusten nog in het Provinciaal Archief van *Gelderland*, en wanneer ik de lijst naga der toenmalige Raden en Ministers van het Geldersche Hof, de eenigen welke destijds gereeden toegang tot zoodanige stukken hadden, dan ontmoet ik daar niemand buiten Mr. C. G. HULTMAN, die zich door wetenschappelijk onderzoek of letterkundigen arbeid bijzonder heeft onderscheiden. Aan Mr. G. VAN HASSELT is, naar het mij voorkomt, niet te denken: zijne historische werken zijn van lateren tijd; hij was niet gewoon zijnen naam als schrijver te verbergen, en — zoo hij het al had willen doen — de bijzondere eigenaardigheid van zijn' stijl zou hem niet onbekend hebben doen blijven. — Voor de bewering, dat Mr. H. TOLLIUS de schrijver zou geweest zijn, is mij geen grond hoegenaamd bekend.

I. A. N.

[Ook volgens C. & A. wordt dit werk algemeen aan HULTMAN toegekend.]

Onze koopvaardijvloot (VIII, bl. 7, Vr. 50). Ik geloof den Heer SCHELTEMA op een terrein te kunnen brengen, waar hij zal kunnen zien dat zijne vraag in de onderdeelen nog voor uitbreiding vatbaar zou zijn. Ik geloof niet, dat die verliezen toe te schrijven zijn aan vraag 2, 3 en 4, al werden die waar bevonden, ofschoon minder doelmatig tuig, zwakkere bemanning of het uitsparen van eenen geneesheer er aan toegebragt kunnen hebben.

Dezelfde vraag om dezelfde reden had mij bezig gehouden; het onlangs vergaan op onze kust van een schip, bij stil doch mistig weêr, trof mij zeer (*). Op dat schip was de Kapitein ziek en was een loods aan boord, men had 14 vadem gelood, men was dus zeker dat men op de Breeveertien was. Hoezeer nu de loods verantwoordelijk was en om zijne kennis van diepte en stroom gerust scheen, liet hij toch te weinig looden; want op welke hoogte van de Breeveertien waren zij, en welke occulte oorzaken kunnen op den loop en de kracht van den stroom invloed hebben? Wat wettigde hier zijne gerustheid en vertrouwen? Het lood is bij mist bijna de eenige verkenner.... Indien nu de stuurman een zorgvuldig zeeman was geweest, moest hij tot eigene zekerheid en oefening, toch bestendig door hebben laten looden: hij toch kon immers wel eens in een gelijk geval komen zonder loods aan boord — en men is nooit volleerd in ondervinding — hij had dan bij vermindering van diepte eene groote waarschuwing gekregen, als wanneer hij maar had behoeven te ankeren, en de bodem was behouden gebleven; ten minste als ik stuurman aan boord geweest was, zoude ik dit hebben laten doen, *wat de loods ook zeide!* Ik weet zeer goed dat de loods de verantwoordelijke persoon is, maar kan de beste loods niet feilen? de zorgvuldigheid van den stuurman, als hij die betoond had, had den loods in niets gehinderd. — Ik, de schrijver dezes, heb tweemalen op nagenoeg gelijke wijze mijn schip gered.

Naar aanleiding dus van de eerste vraag, komt het mij voor, dat met onze steeds toenemende koopvaardijvloot onze scheepsbevelhebbers en stuurlieden wel in getal tevens hebben *moeten* toenemen, maar daar dit *per se* heeft moeten gebeuren, dat er daardoor personen in die betrekkingen zijn gekomen, niet rijp genoeg in ervaring om aan alle eventualiteiten het hoofd te bieden, die men in het moeijelijke vak van kapitein of stuurman na lang varen en dan nog maar, *als bij nadering*, verkrijgt.

Wanneer nu de Heer SCHELTEMA eens wil nagaan, waar de meeste Nederlandsche koopvaarders zijn verloren gegaan, zal ZEd. misschien met mij deze opmerking beamen. — Vóór 15 jaren was de vaart even als nu: Oost-zee, Oost- en West-Indië, bogt van *Frankrijk*, enz. De vaart naar *Oost-* en *West-Indië* beide gaat langs de zoogenaamde Wagenwegen, en is door en door bekend. Maar na die 15 jaren is onze vaart merkelijk uitgebreid en vooral naar andere minder bekende Oostersche zeeën; en waar hebben die meerdere schipbreuken plaats gevonden? juist in die onlangs nieuwbezochte zeeën. Wordt het nu niet klaarblijkelijk, dat zoo men in het ongewone komt, men blijken geeft of bewijst, dat men in zijne kennis te eenzijdig of te oppervlakkig is geweest, en dat dus gebrek aan kennis en ondervinding de oorzaken zijn der meerdere verliezen; — dat vermeerdering van aantal schepen gemakkelijker gaat, dan vermeerdering van doorkneede knappe bevelhebbers en stuurlieden?

Zoo ik dwaal, de Heer SCHELTEMA houde het mij ten goede, want verre dat ik onze zeelieden zoude minachten of wantrouwen, bewonder ik veeleer die jonge kapiteins en stuurlieden, die men op sommige schepen ontmoet, en het zelfvertrouwen, waarmede zij alle zeeën bevaren. En toch is dit de eenige weg om de benoodigde ondervinding op te doen.

ΠΦ.

(*) Wij hebben de vrijheid genomen, den tijd der gebeurtenis en den naam van het schip weg te laten. De schrijver zal begrijpen, dat wij niet anders mogten doen, nu zijn antwoord niet onderteekend en zijn naam bij ons niet bekend is. BESTUUR.

VRAGEN.

141. — *De merken.* De Berlijnsche Hoogleeraar HOMEYER houdt zich sedert jaren bezig met een grondig onderzoek naar de zoogenoemde *Haus-* en *Hofmarken*, die in alle door Duitsche stammen bewoonde streken van oudsher in gebruik waren en nog heden niet geheel vergeten zijn. Hetgeen hij vroeger in eenige verhandelingen daarover mededeelde, wenscht hij thans om te werken en met het resultaat zijner steeds voortgezette nasporingen te verrijken. Ook tot *Nederland* strekte zich dat onderzoek uit, doch hier is juist de zaak nog het minst onderzocht, ofschoon een zoodanig onderzoek rijke vruchten belooft, omdat de merken hier te lande vroeger zoo sterk in gebruik waren. Na de bekende verhandeling van WESTENDORP weet ik niet dat iemand een nieuw onderzoek ingesteld heeft; HOMEYER schijnt dan ook geene andere bronnen te kennen. Ten einde dat gebrek te verhelpen en van alle zijden een nieuw licht te erlangen, heeft de Hoogleeraar in eene circulaire, die kortelijk den gang van zijn onderzoek uiteenzet, onderscheidene beoefenaars der wetenschap uitgenoodigd hem in zijne nasporingen bij te staan. Ook mij deed hij de eer aan daartoe uit te noodigen. Veel echter wat tot opheldering dienen kan, is buiten mijn bereik en alleen op het land te vinden. Ik meende dus in het belang der zaak niet beter te kunnen doen, dan door dit veel gelezen Tijdschrift de aandacht van oudheidkundigen en liefhebbers, vooral op het platte land, op het onderwerp te vestigen en hen tot bijdragen uit te noodigen, terwijl ik mij veroorloof een woord tot toelichting er bij te voegen.

Het is bekend dat op vele wapenschilden, vooral van burgerlijke personen en bijzonder in *Noord-Holland*, schoon ook elders, in plaats van heraldieke figuren, zekere teekens of merken aangetroffen worden, b. v. , , , en dergelijken. Ik meen het bewijs gevonden te hebben, dat dit eigenlijk de merken waren door de poorters gebruikt, om de privilegiën hunner steden, ten aanzien der tolvrijheid te kunnen genieten, maar behalve deze merken der burgers, treft men gelijksoortige figuren ook op hoeksteenen van oude kerken en misschien ook van andere gebouwen, op grenssteenen langs de akkers en wegen en op grafzerken van landlieden aan; zelfs ook, naar men beweert, op de gevels of deurposten van boerenhuizen. Ik waag de gissing, dat waar dezelfde figuren op verschillende oude gebouwen voorkomen, de bouwmeesters tot dezelfde school of vereeniging behoord hebben, doch dit vereischt nader onderzoek. Evenzoo is het nog onzeker of hier te lande de merken een kenteeken van het huis of van den bewoner waren, of zij overerfden, en in welken tijd men er het eerst voorbeelden van aantreft. Een opmerker kan daartoe aan oude kerken en huizen in de dorpen vele bijdragen met geringe moeite verzamelen, wat voor eenen stedeling bezwaarlijk is, omdat daar de oude gewoonten schielijker wegsterven. Het zou mij dus aangenaam zijn, door middel van dit Tijdschrift, bijdragen tot beantwoording van de vraag des Hoogleeraars te kunnen opzamelen.

L. PH. C. B.

---

142. — *De weglating van het voegwoord „dat" in Briefstijl.* In zijne *Verhandeling over het onderscheid tusschen Spreektaal en Schrijftaal, inzonderheid, in onze Moedertaal* (*), maakt de Heer T. ROORDA eene verdeeling dezer laatste in *boeke*taal, *brieve*taal en *spreek*taal. Hij kenmerkt deze middelste als, in meer deftige brieven, de boeketaal, in meer familiare de spreektaal nabijkomende, doch ontkent niet, dat zij zich door bijzondere eigenaardigheden onderscheidt. Men doet derhalve beter, zegt hij, met haar niet als eene op zich zelve staande taalsoort, maar als een middending te beschouwen, dat tusschen de schrijftaal en de spreektaal inzweeft.

Welligt dat hij dus de aanmerking, die ik maken zal, met het middending-zijn van de brieventaal beantwoorden zal, en mij verwijzen naar de eigenaardigheden, die, volgens zijne verhandeling, de brieventaal onderscheiden.

Ondertusschen, om den gansch afwijkenden vorm van taalvoeging, die ik hier in herinnering brengen wil, meen ik te mogen beweren, dat er tusschen spreektaal en schrijftaal, al was het ook maar in dit geval, wel degelijk een onderscheid bestaat, en dat dit onderscheid juist daardoor is ontstaan, dat schrijftaal geen spreektaal is.

Ik bedoel hier de in den gemeenen briefstijl zoo veelvuldig voorkomende weglating van het woordje *dat*, waar men in het Latijn den Accusativus cum Infinitivo zou plaatsen: b. v. „Ik hoop gij wel zijt;" „Ik heb gehoord gij morgen naar *Amsterdam* zult gaan," en dergelijke. Vanwaar die afwijking van de spreektaal? Is zij alleen aan eene, in brieven toegelatene, maar niet te vergunnen, luiheid toe te schrijven, of aan eene besparing van tijd, papier en inkt op een vaak wederkeerend woord van drie letters, die het eerst in koopmansbrieven werd uitgedacht?

Men denke niet, dat ik dit gebruik aanbeveel, want de brieventaal mag uit haren aard, niet anders zijn dan de gesprokene taal op schrift. Maar het strekt toch ten bewijze, dat het volk, of wil men, het natuurlijke deel der natie, dat de spraak maakt, anders schrijft dan het spreekt.

Ik zeg het *natuurlijke* deel der natie, dat is dat gedeelte, dat van geen taaldwang weet. En al heeft dit het taalgebruik, dat ik kenmerk en wraak, ook van den koopmansstand overgenomen, dan heeft het niet anders dan natuurlijk gedaan, door na te volgen, wat de toongevende karaktiserende stand in *Nederland* heeft ingesteld. En de gewoonte, door dezen aangenomen — ondersteld dat zij daarvan afstamt — had wederom haar natuurlijken grondslag. Niets in de wereld is zonder reden — ook niet een foutief taalgebruik.

Zoolang de mensch niet geheel natuurlijk is, en ook dan, wanneer hij natuurlijk is, zal het onderscheid tusschen boekentaal, brieventaal en spreektaal wel blijven bestaan.

Mijn verlangen is echter te weten, vanwaar de weglating van het voegwoord *dat* in gemeenzamen briefstijl? Is de gewraakte Engelsche spraakvorm een uitvloeisel uit

(*) *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie der Wetenschappen*, Afdeeling Letterkunde, dl. I, stuk I, bl. 94, te *Amsterdam* bij C. G. VAN DER POST, 1855.

veelvuldig spraak- en brievenverkeer met die natie? Dit kan ik slecht gelooven. J. H. VAN LENNEP.

143. — *Almassopapier.* Is dat woord Arabisch?

144. — *Adriaan van Dorp.* Omtrent dezen komt een verhaal voor in de *Chronijk van de stad Medenblik enz.*, door DIRK BURGER VAN SCHOOREL, Hoorn 1728, bl. 176, dat ons aanleiding geeft tot twee vragen. Wij zullen het woordelijk afschrijven.

»Den 26 Aug. 1574 is gestorven ADRIAAN VAN DORP, schout van *Niedorpper-Cogge*, en dat van een quetsuur die hij aan het hoofd hadde gekregen. Welke was gekomen uijt ofte door oorzake dat een Persoon om zijn misdaat meende te vangen, maar deze hem verweerende slaat hem een gat van achteren in zijn hooft; hij op deze quetsuur weijnig passende, en sloeg dezelve weijnig acht, en ging in de Herberg zijn gank met drinken en klinken; — maar zijn wonde quamen welhaast zwaare toevallen bij, zoo dat de dood daar kort op na volgde. Alwaar omme zijn vrienden met de bloedige doeken en zwaare klachten in den *Hage* te weeg brachten, dat uijt den *Hage* wierde gezonden de geweldige Provoost met eenige Ruijters. Deze om de schuldige man te zoeken, liet al de menschen in de Banne van *Niedorp* in de *kerk ontbieden*, en liet de Predikant op de Preekstoel gaan. Mits dat die met eeden moste verklaren of de schuldige man in de Kerk was of niet, maar de Predikant verklaarde, dat de schuldige man in de Kerk niet en was. — Dit komen in de Kerk stonden veel Perzoonen niet aan, maar kozen het hazepat, de Provoost zent haar Ruijters achter na om haar in de Kerk te dwingen, — eenige van een Ruijter achtervolgt zijnde, bleef in een sloot steeken, waarvan eenige van de vervolgde, weer keeren woude om deze Ruijter de hals af te snijden; maar ten wierde niet gedaan, want dit zoude van slimmer tot erger geweest zijn." De uitslag der zaak staat niet geboekt. De twee vragen, die wij wilden doen, zijn deze:

1. Was het toenmaals een doorgaand gebruik, om bloedige doeken als bewijzen van het *delictum* te vertoonen?

2. Levert onze geschiedenis er meer voorbeelden van op, dat een predikant als policiedienaar gebruikt werd?

J. C. K.

145. — *Jacobus Zevecotius.* In de levensberigten van dezen beroemden dichter, wiens verdiensten KANTELAAR het eerst aan 't licht bragt, vinden wij opmerkelijke tegenstrijdigheden. Wijl de meeste berigtgevers KANTELAAR hebben nageschreven, zullen wij ons slechts bepalen bij PAQUOT en WILLEMS, beiden—even als ZEVECOTIUS—Belgen, en kortelijk opgeven, wat die van zijn' eersten levensloop verhalen, en dan wat ons de uitgever zijner *Gedichten*, Jonkh. PH. BLOMMAERT, zijn stadgenoot, daaromtrent mededeelt.

Te *Gend* geb. in 1596, begon hij aldaar zijne eerste letteroefeningen, zette die voort te *Leuven*, waar hij, behalve de wijsbegeerte, ook de regtsgeleerdheid bestudeerde. Wijl het advocatenleven hem niet beviel, begaf hij zich te *Gend* tot den geestelijken staat in het klooster der Augustijnen. In zijn 28ste jaar (1624) ondernam hij eene reis naar *Italië*, bezocht *Parma*, *Plaisance*, *Bologne*, geheel *Toscane* en *Rome*. Daar wilde men hem eenige posten opdragen, die niet in zijn' smaak vielen. Over *Frankrijk* in zijne geboortestad teruggekeerd, vond hij zijne familie niet zeer ingenomen met zijne reis, uit vermoeden welligt dat die hem met ketterij besmet had. Dit bewoog hem, in spijt zijner twee broeders en drie zusters, zich naar *Leyden* te begeven, bij zijn' vriend en bloedverwant D. HEINSIUS. — In het verhaal zijner verdere lotgevallen vinden wij overal harmonie. — Maar wat vertelt ons nu BLOMMAERT?

»J. VAN ZEVECOTE zag den 16 Jan. 1596 te *Gent* het eerste daglicht. Reeds vroeg deed hij zich door zijne lettervruchten kennen; nauw 16 jaren oud (1612) toen hij de scholen nog niet had verlaten, bewonderde JACOB VAN MARCKE zijne gedichten. Hij was zwak van gezondheid, van een veranderlijk en nooit vergenoegd karakter, hevig, vurig, werkzaem, maer ontembaer in zijne driften, welke hem van het eene uiterste tot het andere overjoegen. In zijne jeugd minde hij eene Gentsche schoone, welke hij onder den naam van THAUMANTIS bezong. Alhoewel zij hem trouw had gezworen, bleef zij echter aen zijne liefde niet beantwoorden en werd aen eenen anderen verbonden. Dit trof diep ZEVECOTE's driftig gemoed, en de zwaarmoedigheid welke wij in zijn karakter bemerken, is mogelijk aen dit geval toe te schrijven. De rampzalige minnaer besloot de wereld te verlaten. Hij begaf zich in het klooster der Augustijnen te *Gent*, waer hij zijne studiën had gedaen. Maer de monnikskap, die 't jeugdig hoofd bedekte, bragt geen heul aen zijne smarten toe; heviger voelde hij in de eenzaemheijd, de driften woeden en het hart in nieuwe begeerten ontbranden. In het klooster, zoo wel als in de wereld, rusteloos en ontevreden, dacht hij dat een zwervend leven meer rust aen zijnen geest zou verschaffen, en nauwlijks in zijn 20ste jaer getreden (1616), zien wij hem met den pelgrimsstaf in de hand op den weg naer *Rome*." (Uit zijn *Oorlofsdicht aen Gent* deelt BLOMMAERT 3 strofen mede, welke hij, vóór zijn vertrek, aan THAUMANTIS toestuurde). »Hij trok door *Lorreinen*, langs de oevers des Rhijns naer *Basel* en langs *St Gothardsberg* over de *Alpen* naer *Milanen*; hij bezocht *Bologne*, *Florence*, *Sienne* en kwam eindelijk te *Rome* aen. Na een kortstondig verblijf aldaer, keerde de reiziger langs *Genua* en *Lions* naer zijn vaderland terug, en liet eene dichterlijke beschrijving zijner reis achter, in de Latijnsche elegie aen JUSTUS HARDUIN (welke BLOMMAERT mededeelt). Doch als vroeger, rusteloos en ontevreden, verveelde hem al ligt de plaets van Professor der Rhetorica in de collegiën der Augustijnen te *Gent* en te *Brussel*, tot welke hij was benoemd, en in 1623 trok hij naer *Leyden* om een bezoek bij zijnen vriend en bloedverwant DANIËL HEINS af te leggen. Toen D. HEINS gedurende het Bestand in 1612, naer *Gent* kwam, verzocht ZEVECOTE zijnen vader, om zijn' neef tot leermeester te hebben en te *Leyden* zijne studiën te vervolgen. De vader stond hem dit niet toe. Doch hij hield altoos het oog op HEINS enz."

Ik zal de tegenstrijdigheden, welke zich in deze twee berigten opdoen, wel niet met den vinger behoeven aan te wijzen. Die ze met elkander weet overeen te brengen, erit mihi magnus Apollo. J. C. K.

146. — *De uitgang meijer.* Vele zamengestelde eigennamen hebben uitgangen, die van eenig bedrijf hun oorsprong nemen. Menigvuldig vindt men ze, welke uitgaan op

man, als HOFMAN, KELDERMAN, STRAATMAN, enz. Andere uitgangen duiden de plaats of 't verblijf aan, vroeger aan een huisgezin of persoon eigen, zoo als BOUWHORST, SCHOTHORST, — BUITENHUIS, VELTHUIS, KAMPHUIS, enz. Zeer onderscheiden zijn de uitgangen, maar geene is zoo menigvuldig, geloof ik, en zoo vreemd soms zamengesteld, als *meijer*. Ik zeg niet te veel, als ik zeg dat er weinig minder dan honderd onderscheidene zamenstellingen met *meijer* gevonden worden. Sommige zijn zelfst. naamwoorden, andere bijv. naamwoorden; — enkele, maar zeldzaam, ook woorden van andere soort: b. v. *Over*meijer. Van sommige is de herkomst duidelijk, als *Heet*meijer (afkomstig van heet-, heidemaaijer,) Grasmeijer (grasmaaijer), Huismeijer (huismajoor), Hofmeijer (hofmajoor). Maar van waar zou de naamsoorsprong wezen van zulke, als DREKMEIJER, TIELKEMEIJER, NEELMEIJER? Wie kan en wil geve licht. EN LEERE MIJ.

147. — *Portretten van Vondel.* In 1653, het jaar waarin VONDEL, 66 jaren oud, zijnen *Lucifer* voltooide, is hij door GOVAERT FLINCK, en toen hij 70 jaren telde en zich in *Denemarken* bevond, door KAREL VAN MANDER, hofschilder van Koning FREDERIK III, en kleinzoon van den vorigen schilder van dien naam, afgebeeld geworden. Op beide afbeeldingen vervaardigde hij afzonderlijke gedichten. Zijn deze portretten in plaat gebragt, en door wie? J. L. A. I.

148. — *Geheime verstandhouding van Prins Willem I aan 't Hof van Filips II.* »De Prins van *Oranje* wist altijd achter de geheimen des Coninks, die sijn persoon en de *Nederlanden* raekten, te komen, en selfs had hij kennis van de cijfers, die de Spanjaerden gebruijkten, waardoor hij dikwijls gelegentheit had om de afgeworpe brieven te ontcijfferen, en de geheimen tot groote verwondering van den Conink, aen den dag te brengen, eindeling wiert sijn geheime kondschap ongeluckig ontdekt. Hij had, door een belooning van drie hondert croonen jaerlijks, omgekogt de voornaemste clerk van de secretaris des Coninks, die met de saeken der *Nederlanden* in *Spanjen* was belast, dese schreef hem over alle de besluiten en maatregels, die ten Hove, soo tegen de *Nederlanden* als tegen hem wierde genomen, en sond hem t'elkens de cijffers. De saek ontdekt zijnde, wiert de Clerk als een verraeder door vier paerden van een gescheurt." (DE BEAUFORTH) *Leven van* WILLEM I, dl. III. bl. 497 en 498.

Wat gaf aanleiding tot de ontdekking dezer geheime verstandhouding, en is de naam van den persoon, die aan den Prins zulke gewigtige, doch gevaarlijke diensten bewees, welke hij, in 1581, met den dood moest bekoopen, voor de vergetelheid bewaard gebleven? J. L. A. I.

149. — *Eerste vergadering der Staten van Holland te Dordrecht in* 1572. WILHELM VAN DER MARCK, Graaf van *Lumey*, zegt in zijne *Verdediging tegen de beschuldiging der Staten:* »Dat hij tot *Dordrecht* wesende, aen de Staeten geringe onderstand van ses duijsend daelders had versogt, om het krijsvolk daer mede in den eed en monstering te houden, in een tijd, dat de Staeten *wel meer dan vier en twintig duijsend gulden in baeren gelde hadden.* Dat die van *Dordrecht* daer in wel quaemen te bewilligen, doch eer men 't selve bij de andere Leden tot een besluijt kon brengen, *dat een uijt de Staeten met het voorschreve geld was doorgegaen en nae den vijand gevlugt.*" Wie was dat lid der Staten? J. L. A. I.

150. *Doorsneden in drieën.* Welk geslacht (ik meen in *Overijssel*) voert doorsneden in drieën van keel, lazuur en zilver: 1 met een luipaard van zilver, die aan den poot een onbekend voorwerp draagt; 2 met drie leliën van zilver, naast elkander; 3 met een burgtpoort van sabel, met vier ronde scherpe torentjes; 't schild gedekt met een zilveren helm, zonder teekens of dekkleeden? F. F. C. STEINMETZ.

151. — *Belabberd.* Men zegt *belabberd* van iets, dat met andere woorden *akelig*, *naar* is. Een *belabberde* boel, een *belabberd* man, enz. Het kan niet wel komen van *belabben*, in opspraak brengen, bepraten. Maar waar komt het dan van? C/4.

152. — *Landschrijver.* De post van *Landschrijver* werd in vorige eeuwen in *Gelderland* soms door leden uit aanzienlijke geslachten bekleed. Wat was dat voor eene betrekking? C/4.

153. — *Schavuit.* *Schavuit* zegt men van iemand die niet veel deugt. Van waar die benaming? C/4.

154. — *Paradebed van Prins Willem I.* In mijne verzameling vind ik eene afbeelding van het paradebed van Prins WILLEM I. In gewerkten tabbaard, de degen aan de zijde, met eene bloem in de hand en een hondje aan de voeten, ligt de vader des vaderlands daar, als uitrustende van den moeijelijken strijd. In eene aangrenzende kamer ziet men op eene tafel eene brandende kaars. Bijzonder schoon is de afbeelding van het gelaat. Dit exemplaar met slechts kleinen witten rand voorzien

zijnde, is mij de naam des graveurs en verder onderschrift onbekend gebleven. Zou iemand, een ongeschonden exemplaar bezittende, mij dit willen opgeven? D. F.

155. — *Godefroy Boot.* Ik bezit een werkje, getiteld: *Tooneel der ghemuurde ende onghemuurde steden en vlecken, van Hollant en Westvrieslant. Door den Hoogh-Geleerden* D. ADRIANUM JUNIUM HORNANUM *in 't Latijn beschreven, en door* GODEFROY BOOT *vertaelt. t'Amsterdam, bij* JAN VAN HILTEN, 1646.

De vertaler besluit met de woorden:

Ge-eyndight in mijn meeste Eer-Noot-Weer, den lesten December, in 't Jaer ons Heeren JESU CHRISTI 1608.

Bij mij
GODEFROY BOOT.

Wat beteekenen hier de woorden: *Eer-Noot-Weer?* Is G. BOOT ook van elders bekend? J. BOUMAN.

156. — *Dierick van Os.* Onder het twintigtal afgevaardigden, die in 1585 van wege de stad *Antwerpen* gemagtigd werden met PARMA te onderhandelen, en die als zoodanig het verdrag tot overgave der stad hebben geteekend, lees ik, bij W. VAN GOUTHOEVEN, ook den naam van den kapitein DIERICK VAN OS. Het komt mij zeer waarschijnlijk voor, dat dit dezelfde persoon is, die tien jaren later als aanzienlijk koopman te *Amsterdam*, deelgenoot was van het genootschap, genoemd: *Compagnie van Verre;* en die vervolgens in 1602 als Medebewindhebber van de Oost-Indische Compagnie bekend staat; terwijl hij in 1607 zich inzonderheid verdienstelijk heeft gemaakt als een der eerste bedijkers van de *Beemster.*

Is deze meening gegrond, dan zou het mij bijzonder aangenaam zijn dit nader aangetoond te zien. J. BOUMAN.

157. — *Zeden en gewoonten.* Men voegt doorgaans de uitdrukkingen *zeden* en *gewoonten* zoodanig zamen, als of zij slechts één denkbeeld, éćne zaak waren. Zijn zeden en gewoonten niet hetzelfde, zoo vraagt men: Wat zijn *zeden?* wat *gewoonten?* P.

158. — *Jonkheer Jacob Duym.* Jhr. ..ELSEVIER noemt, NAV. VIII. bl. 94, JACOB DUYM *Jonkheer.* Van waar dat adellijk praedicaat aan dien persoon toegekend? C/4.

159. — *Paganus.* Heeft het woord *Paganus*, in de Charters van de XIIde en volgende eeuwen voorkomende, wel altijd dezelfde beteekenis? C/4.

160. — *Sergeant-Majoor.* In vorige eeuwen gaf men dien titel aan *Hoofd-officieren,* thans aan *Onder-officieren.* Daar dit nu wel eens verwarring geeft, vraag ik: wanneer is men in ons land begonnen dien titel aan onder-officieren te geven? Men vergelijke NAV. IV. bl. 63 en 343, en VII. bl. 103, Vr. 140, welke laatste vraag nog steeds onbeantwoord is gebleven. C. & A.

161. — *Staten mortier.* Ik heb voor mij liggen eene verklaring van den »constaapel en proefmeester der stede *Middelburg,*" waarbij hij op zijn' eed verklaart ter requisitie van twee kooplieden aldaar, »gheproefd te hebben eenige parthijen zoo groff als fijn Buscruijt uit de moolen den Eendragt, met het *Staate mortier*, en het bevonden volkomen aan die proeff te voldoen, en het verre boove de palen opvloog."

Wat was het *Staten* mortier, waarmede men de kracht van het buskruid onderzocht? φ^2—φ.

162. — *Juffrouw van Oranje.* Wie was de *Juffrouw* VAN ORANJE, die in Maart 1594 aan de Staten van *Zeeland* verzocht eenige schorren te mogen indijken in *Noord-Beveland* en de hooge jurisdictie over hetzelfde eiland, welke indijking werd toegestaan, doch het verzoek om de hooge jurisdictie afgeslagen? φ^2—φ.

163. — *Eene Friesche heldin.* In het beleg van *Ostende* in 1602, bevond zich in Statendienst zekere Friesche jongvrouw MARGARETA geheeten, die buiten iemands weten zelfs van hare ouders zeven jaren den soldatenrok had gedragen, met een witte veder op den hoed gepronkt en eerst de piek, daarna de musket had gevoerd. Met de uitstekendste blijken van dapperheid, had zij verscheidene schansen om *Groningen* en *Steenwijk* liggende helpen innemen, zoodat men haar onder de onversaagdste krijgslieden telde.

Zij vervaardigde een zangstukje, waarin zij de jonge dochters aanmoedigde, op haar voorbeeld, ter bescherming van het vaderland, de wapens op te nemen.

Is er van deze heldin meer bekend? φ^2—φ.

164. — *Chineesche dieven.* In het »*Ausland*" 1858, N°. 4., 22 Jan., vinden wij een uittreksel, medegedeeld uit FORTUNE's *Residence in Chine*, waar een stoute diefstal verhaald wordt door eenige Chinezen gepleegd in eene boot, in welke de Heer FORTUNE vernachtte. De dieven hadden eenige kleederen en eene cassette mede genomen, die behalve een aantal papieren met belangrijke aanteekeningen, ruim honderd *Schanghai-Dollars* bevatte. — Nadat er vergeefsche pogingen waren aangewend, om het gestolen goed op te sporen en

terug te bekomen, riepen des anderen morgens een paar Chinezen de matrozen der boot, en gaven hun te kennen, dat ze de goederen van hunnen meester aan wal terug konden bekomen. Men vond dan ook aldaar al het gestolene bijeen, behalve het geld; zelfs het hangslot van de cassette was er bijgevoegd, — de dieven waren natuurlijk verdwenen.

De berigtgever voegt er bij: »De dieven van alle andere volken zullen eerder vernielen of wegwerpen, wat voor hen onnut is, dan het terug brengen, alleen de Chineesche dieven zijn zoo veel meer beschaafd, dat ze teruggeven, wat voor hen geen waarde heeft."

Nu is de vraag: zijn er meer dergelijke handelingen van Chineesche dieven bekend, zoo dat men bij hen die wijze van stelen als een vaste gewoonte kan beschouwen? Of is het verhaalde geval eene zeldzame uitzondering?

LAGE.

165. — *Aemilius en Emilius.* Men vindt in de *Catalogussen der Bloembollen* veilingen jaarlijks te *Haarlem* en omstreken gehouden, een paar Hyacinthensoorten, vermeld onder de namen *Emilius* en *Aemilius.* Naar wien zijn die Hyacinthen genoemd, en welke spelling is de juiste? Deze vragen komen bij mij op, bij het herlezen van de aanteekeningen omtrent EGBERTUS AEMILIUS (NAV. VII. bl. 25).

LAGE.

166. — *Portret van Adriaen Claesz. Hellingwerf.* Hiervan bezit ik een ongetwijfeld zeldzaam voorkomend exemplaar in kl. 8°., zijnde ovaal, in welks binnenlijn aan het bovengedeelte, in cursieve letters is gedrukt: »ADRIAEN CLAESZ. HELLINGWERF tot *Hooren*" en waar achter op geschreven staat: »Mathematicus tot *Hoorn* 1685." Wie kan de graveur van dit wel uitgevoerd portret wezen en zijn ook eenige bijzonderheden van den voorgestelden persoon bekend?

C. P. BRUINVIS.

167. — *Weduwenbeurzen.* Waar werden in 1749 de Weduwenbeurzen opgerigt, waarvan eene zinnebeeldige voorstelling door S. FOKKE is gegraveerd? C. W. B.

168. — *Regters van Stade.* Waren de regters van *Stade* voormaals berucht wegens hunne gestrenge vonnissen? Ik herinner mij uit de bekende *Luifelschriften* het volgende versje bij een' geneesheer:

Dees' Sarazijn
Vermeerdert de pijn,
Zonder genade;
Hij gelijkt de beul
Van Lubeck veul
En de regters van Stade.

C. W. B.

169. — *Lichtstralen.* In een werk over *Akustik* van FRIEDRICH ZAMMINER, uitgegeven te *Giessen* 1855, lees ik: Es gehört zu den Errungenschaften des 19ten Jahrhunderts auf dem Felde naturwissenschaftlicher Forschung, die wohlbegründete Ueberzeugung, dass die Erscheinungen der Wärme und des Lichtes, ähnlich denjenigen des Schalles, durch Schwingungs- und Wellenbewegung hervorgerufen werden..... Man weiss dass im aussersten rothen Strahl 435 Billionen Schwingungen in einer Sekunde den Sehnerv treffen, im äussersten violetten Strahl 821 Billionen. Aber es ist kein Zweifel dass noch ausserhalb jener Grenzen langsamere Schwingungen einerseits und rasschere Schwingungen andererseits vorhanden sind; die ersteren verrathen sich durch eine höhere Temperatur, sie machen ein Thermometer steigen, die letzteren äussern chemische Wirkungen, sie vermögen Chlorsilber zu schwärzen, ja selbst die Lebensfunctionen der Pflanzen zu fördern, aber der Sehnerv empfindet sie nicht mehr.

Is dit meer dan eene hypothese, of a priori verzonnen theorie? is het werkelijk eene Errungenschaft? Zoo ja, wie was de eerste ontdekker en waar is deze ontdekking als proefondervindelijk bewezen voorgesteld?

CERCANDO.

170. — *Werken van Savart en Bagatella.* In hetzelfde werk (*Akustik*, Giessen, 1855) lees ik: Ueber die Bedeutung der einzeln Theilen der Violine und der Zweck ihrer Anordnung hat eine Untersuchung SAVART's am meisten Licht verbreitet. Es handelt sich hierbei nicht um das 1819 erschienene *Mémoire sur la construction des instrumens à corde et à archet par* FÉLIX SAVART. — Wie kan mij den toegang tot beide werken verschaffen, of minstens van eerstbedoelde Untersuchung den juisten titel opgeven?

Hetzelfde vraag ik van een prijsschrift in den jare 1782 door de Akademie van Kunsten en Wetenschappen te *Padua* bekroond, waarvan mij alleen des schrijvers naam bekend is, ANTONIA BAGATELLA. CERCANDO.

171. — *Makers van strijkinstrumenten.* In hetzelfde werk (*Akustik*, FRIEDRICH ZAMMINER), vind ik de volgende opgave van makers van strijkinstrumenten, die tot heden den eersten rang innemen: ANTONIO AMATI, 1592—1619, NICOLO AMATI, 1662—1692, GIUSEPPE GUARNERI, 1690—1707, ANTONIO STRADIVARIO, 1690—1709, JACOBUS STAINER, 1650—1670.

Wie is in staat mij te helpen deze lijst te vermeerderen ook met de makers van den tweeden rang, zoowel die van *Cremona*, *Mantua*, *Padua*, *Milaan*, *Rome*, als de Tyrolers, Saksers en zelfs de Franschen en Hollanders. Om eenigen te noemen: de familie der GUARNERI, der AMATI, MAGINI, GUADAGNINI, GAGLIANO, DIREANO, ALBANI, GIOVANNI, SCHEINLEIN, MAUSIELL, de familie KLOTZ, WITHALM, BOUMEESTER, HENDRIK JACOBS, CORNELIS KLEYNMAN, LEFEBRE, CUIJPERS, enz.

Of wie kan mij eene lijst aanwijzen, die tevens opgeeft de meest authentieke signaturen en millésimen der meesters, het meest karak-

teristieke van de toonkleur, den bouw en andere kenmerken hunner instrumenten?

CERCANDO.

---

172. — *Ds. Cornelis Louron.* Wanneer en waar is deze Predikant geboren? Wanneer is hij Proponent geworden en van welke hoogeschool is hij? Welke standplaatsen heeft hij gehad? In 1789 is hij Predikant geworden te *Helvoetsluis* en hij is den 3den April 1818 te *Leyden* overleden. T.

---

173. — *Ds. Huigens* is Predikant geweest te *Helvoetsluis*, en werd daar in Zomermaand 1787 zwaar mishandeld. Wanneer is hij geboren en overleden? Waar is hij meer Predikant geweest en waar heeft hij gestudeerd?

T.

---

174. — *Carolus Ursinus.* Deze is Predikant te *Helvoetsluis* geweest. FRANCISCUS RIDDERUS maakte bij zijn trouwen met CLARA BENTIUS den 26sten Nov. 1658 te *Leyden*, een gedicht. Zou men mij nu ook zijn overlijden en zijne verschillende beroepingen, zijn geboorte-jaar en dag kunnen opgeven? Ik vond een vers van hem, ter eere van F. RIDDERUS, geplaatst voor de *Dagelijksche Huis-catechisatie.* Heeft deze Predikant ook werken geschreven? Was hij een afstammeling van ZACHARIAS URSINUS, den schrijver van den *Heidelb. Catechismus?* T.

---

175. — *P. Haack.* Deze Predikant is in 1747 geboren. Ik zou willen weten, aan welke Hoogeschool hij gestudeerd heeft, en wanneer en met wie hij getrouwd is?

T.

---

176. — *Handteekening van Napoleon te Nijmegen.* In de Heidensche kapel te *Nijmegen* wijst men een opschrift in de muurkalk aan: NAPOLÉON *Empereur des Français* 1812, en zegt dat het 's Keizers eigen schrift is. Welken grond van echtheid bezit dat verhaal? Het is niet vreemd van den man, die zich KAREL *den Groote* tot voorbeeld had genomen. Eenige geloofwaardigheid wordt er aan bijgezet door dit volgende: »*Le grand temple de Philoe* (en *Egypte*), porte sur sa façade plusieurs inscriptions tracées par les Romains, et sous la porte le nom de BONAPARTE, qu'y grava sa main victorieuse." BRETON, *Monuments de tous les peuples*, II. p. 38. L. J.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

De halve maan (I. bl. 283; vgl. II. bl. 75, 111 en 136). Reeds hebben verschillenden uitleg en verklaring over de wassende maan der Turken gegeven. Ik heb onlangs gelezen in het *Dagboek eener reis naar Constantinopel*, van den kapitein ter zee ARRIËNS, in 1840, bl. 58, noot.

»Een der Macedonische Vorsten *Byzantium* belegerende, had tot den aanval een donkeren nacht bepaald; toevallig echter helderde de lucht op, en op het tijdstip dat de storm zou plaats hebben, scheen de wassende maan met eene meer dan gewone helderheid, verraadde het vijandelijke oogmerk, dat verijdeld werd. De wassende maan sedert door de Byzantijners vereerd, is hun wapen geworden, later door CONSTANTINUS, en in vervolg door de Turken als het hunne, als hun symbool behouden."

Is die afkomst wel niet de goede? Ik heb ten minsten bij de Aziatische Mahomedanen niet, en volstrekt niet algemeen dat symbool terug gevonden. πφ.

[Uit een antwoord van J. H. VAN LENNEP vernemen wij dat, volgens STEPHANUS BYZANTINUS, PHILIPPUS, de vader van ALEXANDER *den Groote*, de hier bedoelde Koning van *Macedonië* is. »Tot erkentenis van deze uitredding," zegt STEPHANUS, »rigtten die van *Byzantium* een beeld op voor DIANA, en dus is de wassende maan hun kenteeken geworden."]

Mr. Jan Jacob Mauritius (IV. bl. 68, Vr. XXXVI; vgl. bl. 360, 361, 362; *Bijbl.* 1855, bl. lix; VIII. bl. 36 en 105). J. MAURITIUS, de vader van J. J. MAURITIUS, heeft nog geschreven: *Gewigtige redenen om sig niet te begeven in den huwelijken staet met Roomsgesinden.* Amst. 1718, in kl. 8°.

J. L. A. I.

Philip van Almonde (VI. bl. 127, Vr. 180; vgl. bl. 150). Hij schittert onder onze groote mannen als eene ster van de eerste grootte, van hem kan men ook gerust zeggen: *Intaminatis fulget honoribus.*

Hij is geboren in den *Briel* in 1646, was reeds kapitein ter zee in den vierdaagschen zeeslag, en onderscheidde zich in alle zeeslagen van den tweeden en derden Engelschen oorlog, zoo wel als op den togt naar het Noorden; hij werd over land gezonden naar *Napels*, om de vloot van DE RUITER, na diens dood, te gebieden. Hij verzelde WILLEM III naar *Engeland.* Hij is in alle zeeslagen, van 1691 tot 1706, behalve in dien van *Gibraltar* en *Mallaga*, tegenwoordig geweest; inzonderheid is aan *zijne* kordaatheid, beleid en moed te danken, het vernielen der Fransche vloot bij *la Hogue*, de verovering te *Vigos*, van *Barcelona*, enz.

Het is bekend dat hij, niet kunnende dienen onder het opperbevel van eenen jongeren Engelsche vlagofficier, onder de regering van Koningin ANNA, en wel tegen de tractaten in, den dienst eindigde. Trouwens het voor-

naamste was gedaan en alles eindigde met den vrede van *Utrecht.*

P. VAN ALMONDE is gedurende zijn 50 jarigen dienst, in zeer vele en zware gevechten geweest, en heeft het land zoo veel tot eer, roem en nut gestrekt, als wie ook onzer Admiralen. —Vergun mij hier te zeggen dat ik altoos in de reeks dier weergalooze mannen aldus beginnen zou: DE RUITER, M. H. TROMP en P. VAN ALMONDE. — Deze laatste, die met GERARD CALLENBERG de reeks onzer groote Vlootvoogden sluit, had den naam van het *volmaakte* evenbeeld te zijn van den volmaakten DE RUITER.

Nu vraag ik: wat is de reden dat die verdienstelijke Luitenant-Admiraal P. VAN ALMONDE zoo weinig bekend, of liever zoo geheel vergeten is? Dat voor hem geen monument van staatswege opgerigt, noch eene medaille ter zijner gedachtenis geslagen, ja dat zelfs nog nooit een oorlogschip naar hem genoemd is?

Heeft men hem geen monument, noch uitvaart gegeven, ten koste van den staat, om dat hij niet *gesneuveld* is? Het schijnt eenmaal zoo aangenomen geweest te zijn, dat iemand, om held te wezen, gesneuveld moet zijn; men hechtte hier meer aan, dan aan de overwinning zelve: want WASSENAAR VAN OBDAM en KORTENAAR verkregen monumenten, zelfs na eene der gevoeligste nederlagen die wij ooit geleden hebben.

Is dat voortgekomen uit nationale onverschilligheid? Werden in de dagen van den successieoorlog de verdiensten minder gewaardeerd, omdat het eigenlijk diensten waren aan *Engeland* bewezen? of wat anders was er de oorzaak van?

Voor het overige zie ik met belangstelling uit naar nader antwoord op de vragen van T., dezen Admiraal betreffende. πφ.

Geschiedenis van Steenwijk (VI. bl. 255, Vr. 413; vgl. VII. bl. 54 en 117). Over *Steenwijks* geschiedenis bestaat nog: *Steenwijk beroerd of historie van het voorgevallene in die stad.* Amst. Wed. J. HOFFMAN en P. VAN DORTH, 2 dn. in 8°. en *Redenen ende oorsaken waerom de Dienaren des Godd. Woorts, gehoorende onder het Classis van Vollenhooven ende Steenwijck, niet en binnen de Resolutie van Ridderschap ende steden ghenomen.... d.* 11 *Martii teeckenen.* Anno 1616, 12 bladz. in 4°. Genoemde Resolutie was genomen *tot onderhoudinghe van goede ruste ende Christelijke eenichheijt in de Kercken ende Ghemeenten des selven Landes.* J. L. A. I.

Kerkelijke zegels (VI. bl. 334, Vr. 525; vgl. VII. bl. 124, 341; VIII. 9, 70). Bij het inzenden mijner vorige lijst had ik het 3de stuk van het Kerkhist. Archief, waarin de lijst van Prof. KIST voorkomt, nog niet gezien, en dus enkel de inhoudsopgave daarvan, NAV. VIII. bl. 10, geraadpleegd. Later dat stuk van het Archief in handen krijgende, heb ik gezien dat ik ten gevolge daarvan eenige zegels opgegeven heb, daar reeds vermeld, en dat mijne opgave van het zegel van *Batavia*, waarvan ik een onduidelijk exemplaar bezit, verkeerd is. De volgende zijn door Prof. KIST niet vermeld:

Brussel (Waalsche Kerk). In drie regels: *Sceau — du — Consistoire.* Omschr.: *Eglise Evangelique. Bruxelles.*

's Gravezande. Een staande engel, ter wederzijde: K—S. Omschr.: *Godts woort blijft in eeuwicheit.*

Heusden (Waalsche Kerk). Eene ark, waarboven eene vliegende duif. Omschr.: *Simple et fidele.*

Namen (Waalsche Kerk). Een struikgewas. Omhoog eene ster. Omlaag eene ondergaande zon. Omschr.: *Eglise Wallonne de Namur.*

Oost-Vlieland. Ouder zegel van 1665. Een visschers vaartuig. Omschr.: .....*Vlielandiae*, veel kleiner dan het nieuwe zegel.

Schoonhoven. Ouder zegel van 1598. Bloeijende leliën in een doornstruik. Omschr.: *Sicut lilium inter spinas.* Afdruk in zand. Onderaan het stads wapen.

Steenwijk. Ouder zegel van 1699. Als zinnebeeld der hoop, een engel, vasthoudende een anker. Omschr. onleesbaar. EVERTS.

Vreemde munten (VII. bl. 31, Vr. 39; vgl. bl. 345 en VIII. bl. 71). Ik gaf, VII. bl. 345 volgg., wat ik had. Is 't niet juist of volledig, zoo als D. zegt, hij gelieve het te verbeteren en aan te vullen. Ik ben het toch niet met hem eens, dat de kolommen van den NAVORSCHER door zulke mededeelingen misbruikt worden, vooral niet, indien daarvoor geene andere reden te geven is, dan dat men in vele werken inlichting vinden kan omtrent de zaak, waarnaar men vraagt. Dat is toch in negen en negentig gevallen van de honderd zóó. Dr. RÖMER.

Werk van H. Cannegieter (VII. bl. 38, Vr. 59; vgl. bl. 189; VIII. bl. 14). Den onbekenden schrijver van het antwoord, in dit deel van den NAVORSCHER bl. 14, op mijne vraag nopens HSS. van HENDRIK CANNEGIETER, zeg ik daarvoor dank. Die schrijver zal vermoedelijk thans wel, even als ik, onderrigt zijn, dat over die HSS. uitvoeriger berigt te vinden is in het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA, in voce CANNEGIETER. Het strekt mij tot veel genoegen, er bij te kunnen melden, dat een der aanverwanten van dien beroemden geleerde mij sedert gunstig in staat gesteld heeft het grootste gedeelte der nagelaten

HSS. van H. CANNEGIETER te onderzoeken, en dat daarover later door mij openlijk berigt en verslag zal gegeven worden.

L. J. F. JANSSEN.

De kogel is door de kerk (VII. bl. 96, Vr. 136; vgl. bl. 275). Dit spreekwoord heb ik steeds in een' anderen zin hooren gebruiken, die evenwel hier aangewezen, als op eene gebeurde zaak wijzende, in zoo verre overeenkomt, namelijk: het is onherstelbaar, het is *gedaan*. L. J.

Trechtplaatsen (VII. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276, 337, VIII. bl. 15 en 76). Het Bestuur schrijft ter gelegenheid mijner uitlegging van de woorden *trecht* en *drecht*:

»Wat de oorsprong is van het woord *drecht* weten wij niet, maar het af te leiden van *trekken* of *tractus* verbieden de regelen der etymologie."

Waarom?

Indien wij immers, volgens het Bestuur, *trechter* mogen afleiden van *tracturius*, dan bestaat er volstrekt geen bezwaar om *trecht* af te leiden van *tractus* en dit wederom te veranderen in *drecht*.

Of komt *dril* (gestold vleeschnat) niet van *trillen*?

Drecht in de versregels:

Entie nevel met sire drecht

en:

Noch swerc, noch oec des nevels drecht

is *drift*, eensbeteekenend met *gang*, *trekking*, *spoed*. Wij hebben dezelfde letterverwisseling van *ch* met *f*, en omgekeerd, in *hecht* en *heft*, *gracht* en *graft*, *kocht* en *koft*, *lucht* en *loft*. Dat de *e* en *i* verwisseld worden, zien wij in *Utrecht* en *Maastricht*, namen waarvan de uitgangen, naar men meent, hetzelfde beteekenen. Wij gelooven, dat de naamgevers die plaatsen genoemd zullen hebben, zoo als zij ze vonden, de oorspronkelijke bewoners in hunne taal en de Romeinen in de hunne. Immers van *Traiectum ad Mosam* kunnen de inboorlingen toch slecht *Maastricht* hebben gemaakt, en de Latijnsche naam is veeleer eene vertaling van den Nederduitschen dan omgekeerd. *Maastricht* schijnt echter bij de Romeinen niet bekend te zijn geweest en, is dit waar, dan beteekent *tricht* er *overtogt* in.

Ik zie dat BOXHORN, ofschoon in een anderen zin dan ik, den naam *Dordrecht* mede van *doortrekken* afleidt (BALEN, *Beschr. v. Dordr.*, bl. 78). Mijn gezaghebber voegt er bij: »Van *Trekken* dan komt *Trecht*, of, omdat het beter zoude luyden, d'eerste letter zoetelijk veranderd zijnde, komt *Drecht*, by de Latynen *Trajectus*. Maar *Dordrecht* is zeer bequaamlijk met dezen naam geteekend, om de gemakkelijke en zeer lichte *overtrekkinge* en overvoeringe, van d'een zyde voorder in *Holland*, van d'ander in *Braband*, *Zeeland* en al de omleggende Landstreeken." *Ald.*

J. H. VAN LENNEP.

[*Drecht* kan naar ons oordeel niet hetzelfde zijn als *trecht*, noch van *trekken* of *tractus* afgeleid, omdat in onze taal de *mediae* en *tenues* scherp van elkander onderscheiden zijn en niet ligt verwisseld worden. — *Trecht* van *tractus* af te leiden, verbieden de regelen der etymologie niet, maar wij vinden *tractus* eenen zeer ongeschikten naam voor eene stad of een dorp, en kunnen ons niet voorstellen dat de Romeinen ooit eene stad of een dorp zoo genoemd hebben. Dat de inboorlingen uit *Trajectum ad Mosam*, *Maastricht* zullen gemaakt hebben, achten wij even onwaarschijnlijk als de Heer V. LENNEP. Wij hebben dat ook niet beweerd. De oude naam is eenvoudig *Trajectum*, en eerst toen dit woord in *Tricht* was overgegaan en men het als eenen Nederlandschen naam beschouwde, werden zamenstellingen als *Uittrecht* en *Maastricht* mogelijk. Die zamenstellingen werden ook eerst noodig, toen de beide *Trajecta*-steden van eenig belang werden en er dus gedurig verwarring en vergissing zou ontstaan zijn, indien men ze beide eenvoudig *Tricht* had blijven noemen.]

Wapen van het geslacht van Lewezouwen (VII. bl. 104, Vr. 148; vgl. bl. 347). Ten vervolge op het reeds door mij gegeven antwoord moge dienen, dat volgens het *Neues Preussisches Adels-Lexicon von* ZEDLITZ-NEUKIRK, *Zweiter Nachtrag* in *Vierter band*, die Herren VON LEVETZOW worden vermeld als een *uraltes adeliges Geschlecht* wendischer Abkunft, welches viele guter in beiden Fürstenthumern *Mecklenburgs* erworben hat. Het wapen wordt aldaar beschreven van zilver met een regtopstaande *valdeur*, (schotdeur, *fallgitter*) van keel; de helm zonder kroon, gedekt door drie staande paauwenveeren, tusschen welke een dwarsliggende valdeur, zoo als in het wapen, insgelijks van keel; van dit geslacht schijnt de *Marckow-Mistorffsche* linie nog te bestaan, waarvan eenige takken in *Pruissen* en een in den *Altmark* goederen bezit.

V. D. N.

Thereze (VII. bl. 127, Vr. 160; vgl. bl. 280, VIII. bl. 17). Sijn (LODEWIJK VAN NASSAU's) spreuk was overeenkomende met sijn inborst en ongeluckige staet, PATIENCE EN INNOCENCE. *Geduld in onnooselheit*, of liever onschuld. BEAUFORTH, *Leven van Willem I*, 2e dr. 2e dl., bl. 475 en 476. J. L. A. I.

Lofdichten op M. H. Tromp (VII. bl. 137, Vr. 189; vgl. bl. 286, VIII. bl. 18). *Eerzuil opgerecht ter gedachtenisse van* M. H. TROMP.

A. PELS DE JONGE.

Op de Lijck-staatzij van M. H. TROMP.

J. NEUIJE.

Ter gedachtenisse van M. H. TROMP. Grafschrift. J. V. VONDEL.

Holl. Parnas, Amst. 1660.

J. L. A. I.

Kunstmatig uitgebroeide kippen (VII. bl. 138, Vr. 193; vgl. bl. 286). In het »*Ausland*" van 5 Feb. 1858, N°. 6, komt een vrij uitvoerig stuk voor over het kunstmatig uitbroeijen van eijeren in *China* en in *Egypte*. Wij vinden daarin onder anderen: »De kippen worden in *Egypte* gewoonlijk *niet broeisch*. In het heete jaargetijde verlaten ze hare eijeren, dadelijk na ze te hebben gelegd. Dit zal wel de reden zijn, waarom het kunstmatige uitbroeijen der eijeren in *Egypte* zoo algemeen geworden is. Volgens sommigen zijn de Egyptenaren op het denkbeeld van kunstmatig uitbroeijen gekomen, door de omstandigheid dat de krokodil- en struiseijeren door de zon uitgebroeid worden." De berigtgever merkt dus het niet broeisch worden der kippen aan, als de oorzaak van het maken der broeiïnrigtingen, hij ontkent ook het verzwakken van het soort door het kunstmatig uitbroeijen. De kippen, alsmede de eijeren in *Egypte* zijn niet groot, maar dit is eene bijzonderheid van het daar inheemsche soort. LAGE.

Centen (VII. bl. 158, Vr. 194; vgl. bl. 286, 287, 341). Op bl. 287 van den vorigen jaargang zeide ik: »Niet alleen bestaan er centen met de kroon tegen elkander, maar zij zijn ook in omloop geweest." Thans kan ik er bij voegen, dat ik op den achtsten dezer maand Februarij van den voerman van *hier* (*Vierlingsbeek*) op *Nijmegen*, bij het wisselen van een geldstuk heb ontvangen eene *Nederlandsche cent*, jaartal 1823, op de Munt te *Brussel* geslagen en even als die, welke ik in 1824 ontving, *met de kroon tegen elkander*.

Begeert een der H. H. Navorschers die te bezitten, dan sta ik die af voor *drie gulden*, om daarmede eene weldaad te doen.

Wat nu de vraag van M—t—e aanbelangt, zoo is mijne meening, dat men de cent, welke men wil bewerken, eerst gloeijend maakt, er dadelijk eene ongegloeide oplegt, en tusschen eene schroef brengt of er met een' moker hard op slaat. S. v. W.

Centen. Voor eenige dagen vond ik toevallig eene cent met de kroon tegen elkander; zij was van het jaar 1826 te *Brussel* geslagen, zoo als de B achter het jaartal aanduidt. Kort daarop zag ik nog twee centen en eene halve, waaraan dezelfde bijzonderheid was op te merken. Geene van alle was echter te *Brussel* geslagen. Daar er dus op verschillende plaatsen en tijden zoodanige centen geslagen zijn, is dit misschien een bewijs, dat het verhaal van den muntmeester in dl. VII. bl. 287 voorkomende, eene fabel is. J. J. B.

Centen. In der tijd was men zeer verlangende, om centen met de kroon tegen elkander te bekomen, en meen ik zelfs dat er aanvrage naar in de Couranten gedaan is. Zoo ja, in *welke*, en op welke wijze zijn de bezitters van zoodanige centen opgeroepen? Wat zijn *knappers* (centen), waarvan de Heer S. v. W. (bl. 287) spreekt (*)? Gelijk zekere Heer te *Vierlingsbeek* een' Utrechtschen duit bezit, waarop aan beide zijden het wapen staat, zoo bevinden zich in mijne verzameling twee *Friesche* duiten, zonder jaartal, waarop ook aan beide zijden het wapen staat. De muntslag is zeer zuiver. Mede worden daarin (behalve drie heele centen en eene halve [waaronder eene heele te *Brussel* geslagen], waarvan de kroon tegen elkander over staat) één soortgelijk 25cent stuk van 1826 en één 10cent stuk van 1827, beide te *Brussel* geslagen, gevonden. Het gevoelen van J. J. B., dat het verhaal van den muntmeester eene fabel is, wordt hierdoor nog bevestigd. H. J. W.

Voeding der vogels (VII. bl. 191, Vr. 247; vgl. bl. 311). Het *Manuel d'Ornithologie* van onzen beroemden landgenoot TEMMINCK is mij niet bekend; maar een werkje in kl. 8°., groot 384 bl., dat mij bij voorkomende gelegenheden van veel dienst geweest is, voert ten titel: *Manuel de l'Amateur des oiseaux de volière, ou instruction pour connaitre, élever, conserver et guérir toutes les espèces d'oiseaux que l'on aime à garder dans la chambre*, etc. *par* M. BECHSTEIN; *traduit de l'Allemand. 2e Edition*. Bruxelles, *Société Belge de librairie*, etc. 1838.

Men vindt er de *Latijnsche*, *Engelsche*, *Duitsche* en *Fransche* namen der vogels in opgegeven, prijs *f* 1. S. v. W.

Wapen van Wassenaar (VII. bl. 191, Vr. 250; vgl. bl. 348). Ter laatstgenoemde plaatse lees ik: »Van toen af (11 Februarij 1400) heeft dit wapen geene verandering meer ondergaan." Hoe kan men de in dit artikel gegeven beschrijvingen overeenbrengen met het wapenschild, en de aangewezen kleuren in de plaat voor de opdragt aan den Baron VAN WASSENAAR, Heer van beide de *Katwijken*, enz. in den Bijbel, bij GOETZEE te *Gorinchem*, 1748, in 4°.? L. J.

Herlin, *Guido de Bres en Peregrin de la Grange* (VII. bl. 200, Vr. 268; vgl. bl. 315 en 370). De uitvoerige historie van GUY DE BRES is te vinden in HAEMSTEDE's *Martelaarsboek*.

QUIESCENDO kent zijn werk: *La racine, source et fondement des Anabaptistes*, alleen uit eene aanteekening van VILLENAVE. Indien hij begeerig is met den inhoud nader bekend te worden, verwijs ik hem naar MULLERS *Catalogus van Hollandsche godgeleerde werken der 16e en 17e eeuw*, waar Hollandsche vertalingen van 1589 en 1608 voorkomen.

J. L. A. I.

(*) *Knappers* zijn rolletjes van 50 centen. BEST.

Thans bloeijende Nederlandsche adel (VII. bl. 233, Vr. 303; vgl. bl. 317; VIII. bl. 77). *Familie* VAN HESSELT VAN DINTER.

Ik meen de vraag van M°. (VII. bl. 233, Vr. 303) zeer goed begrepen en haar naar waarheid beantwoord te hebben. Zijne nu VIII. bl. 77 gedane vraag kan vermoedelijk alleen de Heer RIETSTAP beantwoorden. In 1852 kwam een *Supplement* op het *Handboek* van VAN WELEVELD in het licht, maar daarin komen de door M°. bij zijne eerste vraag vermelde familiën niet voor.

M°. schijnt mijn beweren, dat de familie VAN HESSELT VAN DINTER (*) oorspronkelijk alleen VAN DINTER, en later VAN HASSELT VAN DINTER schreef, in twijfel te trekken. Het volgende diene tot opheldering.

In de genealogie der familie VAN HESSELT VAN DINTER, zoo als die bij de leden van dat geslacht nog aanwezig is, leest men:

»DIRK VAN DINTER, gezegd SPIERINGS, schildknaap (zoon van ALBERT VAN DINTER, Ridder, en van (JOHANNA) SPIERING), had tot vrouw CATHARINA, eenige dochter en erfgename van JACQUEMART VAN HESSELT, aangesteld tot Gouverneur en Kastelein van *Rupelmonde*, bij brieven van Graaf LODEWIJK van *Vlaanderen*, van den jare 1331. Welke JACQUEMART een zoon was van WALRAVE VAN HESSELT, schildknaap, en van MARIA DE ROSFORT, *qui portoit d'or à une hure de sanglier au naturel*, en broeder van CATHARINA VAN HESSELT, echtgenoot van SIMON VAN RAVESCHOT, uit dit huwelijk een zoon

JACOB of JACQUEMART VAN DINTER, schildknaap; aldus genaamd naar zijnen grootvader van moeders zijde. Hij voegde den naam van zijne moeder bij den zijnen, en noemde zich VAN HESSELT VAN DINTER, hetgeen door zijne nakomelingen is gevolgd. Hij nam tot vrouw WALBURGE VAN DER LIST, enz. Hun zoon (?)

COSTIN VAN HESSELT VAN DINTER, schildknaap, was in 1536 in het leger van Keizer KAREL V, tegen den Hertog van *Gelderland*, enz. enz."

Dat de naam VAN HASSELT VAN DINTER, en niet VAN HESSELT VAN DINTER, veelmin HESSELT VAN DINTER moet zijn, zullen wij thans aantoonen.

JACQUEMART (ook wel JACOB genaamd), de slotvoogd van *Rupelmonde* en vader van CATHARINA, echtgenoot van DIRK VAN DINTER, en wiens naam de zoon dezer echte lieden aannam, was VAN HASSELT niet VAN HESSELT genaamd.

(*) M°. schijnt HESSELT voor familienaam en VAN DINTER voor den naam eener heerlijkheid (*nom de terre*) te houden. Den eersten naam toch schrijft hij, dl. VII. bl. 233, met *kapitale*, den laatsten met *cursieve* letters. En echter was het geslacht VAN DINTER reeds in de XIIde eeuw bekend.

Hij komt in de geschiedenis voor onder de namen VAN DER HASSELT, VAN HASSELT, DE LE HASSELT en DE LA HASSELT.

L'ESPINOY, in zijne *Recherches des Antiquités et noblesse de Flandres*, noemt hem, p. 235, JACQUEMART DE LE HASSELT, en zegt dat hij in 1331 Slotvoogd (*Chastelain*) van *Rupelmonde* was, daartoe aangesteld door Graaf LODEWIJK van *Vlaanderen*, en dat hij als zoodanig in 1337 werd opgevolgd door DANIEL VAN PUTTHEM.

Volgens dien zelfden L'ESPINOY werd het Slotvoogdschap van *Rupelmonde* slechts bekleed door Edelen uit het graafschap *Vlaanderen*, en nu is onder de adellijke geslachten van *Vlaanderen*, wel bekend het geslacht VAN HASSELT, maar niet dat van VAN HESSELT (*).

AUGUSTE LAMBIN, *Messager des Sciences et des Arts de la Belgique*, T. VI. (1838) p. 262, vermeldt uit de *Archiven van Yperen*, de volgende twee stukken:

1°. »*Une lettre en parchemin concernant la calainge faicte par devant Anvers sur la jurisdiction de le stroom de lescault* par JACQUES DE LE HASSELT, chastelain de *Rupelmonde*, date mil III^C^XXXI, le X de Janvier, scellé de VI petits seaulx etc.", en

2°. »*Une autre lettre contenant lattestation des deux notaires* JACQUES VAN HECKE *et* BOUDEWYN DE ROSEBEQUE, *sur le droict du conte de Flandres, a la riviere de lescault selon la declaration publiquement faite par* JACQUES DE LA HASSELT *et la ville d'Anvers entre la tour appelle* verloren cost, *et lesclise de Saint Michiel datte* M.III^C^.XII." (†)

In de *Geschiedenis van Antwerpen, opgesteld en uitgegeven op last van de Rederykkamer de Olyftak* (1846), leest men (dl. II. bl. 62 en 63) het volgende:

»Dat de Graven van *Vlaanderen* van ouds her een aandeel hebben gehad in de Souvereiniteit of jurisdictie over de Schelde is onbetwistbaar. Hun land vormde immers den linkeroever des strooms, en men zou zich te regt mogen verwonderen, hadden zij nooit op die Souvereiniteit aenspraek gemaekt. Dan, er zijn oorkonden voorhanden, waeruit het tegenovergestelde is afteleiden; doch daar de regten der Graven zich tot zeer onbepaalde limieten uitstrekten, ontstonden daerover

(*) A. SANDERUS, in zijn *Verheerlijkt Vlaanderen*, zegt in dl. II. boek 3. bl. 90: » *Uphasselt* is een groot vlek, — — — — behoorende aan het zeer *adelijk Geslacht* VAN HASSELT." De heerlijkheid *Hasselt* in *Vlaanderen*, in het landschap *Boulaare* gelegen, en waartoe *Up-Hasselt* behoorde, werd door Koning FILIPS IV van *Spanje* in 1654 tot een Graafschap verheven. Die heerlijkheid werd toen bezeten door den Baron DE JAMOIGNE, die zich, even als zijne opvolgers, na dien tijd, Graaf VAN HASSELT noemde.

(†) Wij hebben de spelling woordelijk gevolgd.

meermalen geschillen, gelyk in 1331, als wanneer dezelve door een oud leenheerlyk gebruik vereffend werden. Graef LODEWIJK van *Nevers*, zond namelijk JAKOB VAN HASSELT (*sic*), Kastelein van *Rupelmonde*, met vyf Schepenen dier stad (*Antwerpen*) en vyf leenmannen uit den lande van *Waes* naer *Antwerpen*. VAN HASSELT hier aengekomen zynde ging staen tusschen S. Michielsklooster en Kroonenburgtoren, hy hield eene yzeren strydbyl in de hand, en verkondigde met luider stemme, dat 's Graven regten op de rivier *de Schelde* zich uitstrekten van *Outemuide*, boven *Saftingen* tot *Eykersvliet*, tusschen *Mechelen* en *Rupelmonde*, en dat de Graef alleen Souverein Heer van die plaetsen was; ten bewyze waervan hy de byl uit al de kracht zyns arms in den stroom wierp. Alvorens te vertrekken, verklaerde VAN HASSELT, dat de regten van den Hertog van *Braband* zich niet verder uitstrekten dan tot de plaets genaemd *Weerst* (?), van waer hy eene byl, wegende zeventien pond, zou kunnen werpen: welke worp de palen zyner jurisdictie insgelyks moest aenwyzen."

Wordende aldaar tot bevestiging van het verhaalde aangehaald: LE GLAY, *Histoire des Comtes de Flandre*, t. II. p. 395, en *Polygraphe Belge*, p. 118.

Men zie ook Jhr. A. J. L. VAN DEN BOGAERDE, *het District St. Nicolaas, voorheen land van Waes*, dl. III. bl. 262, waar echter de Kastelein van *Rupelmonde* verkeerdelijk LACQUEMART, voor JACQUEMART, DE LA HASSELT wordt genoemd.

De naam wordt dus overal HASSELT, niet HESSELT geschreven. Maar er is meer.

Wij zagen dat JACQUEMART VAN HASSELT, in de genealogie der familie VAN DINTER, wordt genoemd zoon van WALRAVE (?) VAN HASSELT en van MARIA (?) DE ROSFORT, *qui portoit d'or à une hure de sanglier au naturel*, en broeder van CATHERINE VAN HESSELT, echtgenoot van SIMON VAN RAVESCHOT.

En nu vindt men in een HS., berustende op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage*, getiteld: *Wapenen en quartieren met veele Diplomaten van de voornaemste Vlaemsche en Brabandsche familiën*, met potlood genommerd N°. 137. bl. 178, een quartiertafel van HENDRINE VAN HASSELT, echtgenoot van JERÔME PIPENPOY, waaruit blijkt dat haar overgrootvader was VAN HASSELT, (*sic*, niet VAN HESSELT), getrouwd met ROSFORT, tot wapen hebbende *d'or à une hure de sanglier au naturel*, en bij L'ESPINOY, in zijn boven aangehaald werk, bl. 243, sprekende over de familie RAVESCHOT: »Nous voyons aussi aux régistres des dicts Eschevins (de *Gand*) un SIMON VAN RAVESCHOOT, allié à Damoiselle KATHELINE VAN DER HASSELT." En op bl. 451, op de lijst der Schepenen der stad *Gent*, van het jaar 1340: »Le deuxiesme Eschevin (de la keure) estoit PIERRE VAN DER HASSELT, & estoit le dit PIERRE de famille noble, allié entre les nobles & riches familles de la dicte ville, a sçavoir avec le Seigneur de Saentberghe, Caudenberghe, RAVESCHOOT et autres."

Overal is het VAN HASSELT, VAN DER HASSELT, nergens VAN HESSELT, VAN DER HESSELT. En nu heb ik meer dan honderd extracten uit de Archieven van *Gent*, in mijn bezit, in al welke de naam met eene *a*, nergens met eene *e* wordt gespeld.

Dat VAN HASSELT, VAN DER HASSELT en VERHASSELT hetzelfde was, blijkt uit het aangehaalde werk van L'ESPINOY. Onder anderen noemt hij op bl. 783, op de lijst der Schepenen van 1500, JEAN VAN DER HASSELT, dien hij bl. 786 (1502) als JEAN VER HASSELT, en bl. 798 (1508) als JEAN VAN HASSELT vermeldt.

In de archieven van de stad *Gent* vindt men hiervan honderde voorbeelden. Ik heb o. a. voor mij liggen drie autentieke extracten uit de registers: »Staten van Goede enz. (Weezeboeken) verleden voor Schepenen van de keure of gedeele der stad *Gent*," allen betreffende de echtgenoot van Heer JAN VAN CAUDENBERGHE. In één, van den 4den Mei 1389, wordt zij genoemd MARGRIETE VAN ASSELT; in een tweede, van den 11den Mei van dat jaar, MARGR. VAN DER ASSELT, en in een derde, van den 16den Januarij 1399, MARGR. VAN HASSELT.

Men was in vroegere jaren zeer onnaauwkeurig op de spelling der familienamen en liet willekeurig de eene of andere letter weg. Zoo schrijft b. v. JOANNIS VAN WAESBERGHE, in zijn *Gerardi-Montium* (*Gerards-bergen*), bl. 123: »Ornatur etiam urbs familia DE HASSELT, nobili & antiqua ex qua stirpe GERARDUS DE HASSEL, anno 1183, etc." zonder T, welke GERARDUS, in de *Kronijk van Vlaanderen*, van P. D'OUDEGHERST, op het gemelde jaar 1183, GEERAERD VAN HASSELT, met eene *t*, wordt genoemd. Honderde soortgelijke voorbeelden zou ik kunnen bijbrengen.

In 1832 kwam mij in handen een HS. in 4°. getiteld: »Genealogiën der Potentaten en Vorsten van *Europa*," toebehoord hebbende aan wijlen Mr. A. W. BOELE VAN HENSBROEK, waarin ik in het IIIde dl. (*van de 17 Nederlandsche Provinciën*) bl. 325, de geslachtlijst vond der familie HASSELT VAN DINTER, zoo als aan het hoofd staat, hoezeer in de lijst zelve overal de naam HESSELT voorkomt.

De slotsom van al het vorenstaande is, dat de familie VAN DINTER, in de XIVde eeuw, den naam van VAN HASSELT, niet dien van VAN HESSELT, veel min dien van HESSELT

heeft aangenomen en zich alzoo VAN HASSELT VAN DINTER, niet HESSELT VAN DINTER behoorde te schrijven.

Genoemd geslacht was in de beide vorige eeuwen ook in aanzien in de *Noord-Nederlanden*, vooral vindt men vele leden van dien naam in den krijgsdienst dier gewesten.

Dat BUTKENS, zoo als M°. te regt aanmerkt, HESSELS in plaats van HESSELT schrijft, is welligt toe te schrijven, óf aan eene schrijffout, óf aan het gebruik der letter *s* achter aan, tot aanduiding van den tweeden naamval, die anders door de plaatsing van het lidwoord *van* vóór den naam, wordt aangeduid. Zoo wordt de familie VAN BEVER ook wel eens BEVERS geschreven, enz. enz.

Dat de *a* in HASSELT voor de *e* heeft moeten plaats maken, is welligt daaruit ontstaan, dat de *a* wat hard klinkt in de ooren van onze Vlaamsche broeders, die haar altijd trachten te verzachten. Zoo wordt de bovenvermelde echtgenoot van JERÔME PIPENPOY, in gemeld HS. der Koninkl. Bibliotheek, HENDRINE VAN HAESSELT genoemd, hoezeer aldaar hare voorouders onder den naam van VAN HASSELT voorkomen. HAESSELT toch is reeds een overgang tot het meer zachte HESSELT.

De nog levende familiën VAN HESSELT en VAN HASSELT schijnen eenen en denzelfden oorsprong te hebben. Eene familie VAN HESSELT toch voerde reeds in de helft der XVIIde eeuw tot wapen drie sterren, geplaatst 2 en 1, welk wapen ook door de familie VAN HASSELT *tot Swanenburg*, in de Provincie *Utrecht*, met bijvoeging van eene halve maan (*croissant*) wordt gevoerd, gelijk zulks door de leden van een' tak der zoo verspreide en zich verdeeld hebbende familie VAN HASSELT, nog ten huidigen dage wordt gedaan.

C. & A.

Akademie van Douay (VII. bl. 255, Vr. 319; vgl. VIII. bl. 22 en 49). Omtrent het oprigten eener Hoogeschool te *Douay* in 1561, door het beleid van GRANVELLE en VIGLIUS, doch waartegen de Brabanders en Prins WILLEM I zich ijverig verzetteden, leze men (DE BEAUFORTH), *Leven van Prins Willem I*, 1e dl. bl. 269 en 270.

J. L. A. I.

Onbekende wapens (VII. bl. 263, Vr. 326; vgl. bl. 379, VIII. bl. 50, 117). Het wapen SCHEIDERUIT DE VOS komt voor op de *Lijst der geslachtwapens en rouwborden in de kerken van Zeeland*, door den Heer MACARÉ medegedeeld in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, 1855, bl. 71. De naam komt niet veel voor, alleen vond ik vermeld Mr. PIETER SCHEIDERUIT DE VOS, Heer van *Nieuwvliet*, Ontvanger van de Westwatering van *Walcheren*, (*Ned. Jaerb.* 1753) en Mr. PIETER SCHEIDERUIT, Gecommitteerde van *Zeeland* bij het compliment der Staten, ter gelegenheid van het huwelijk van Prinses CAROLINA, (*Ned. Jaerb.* Febr. 1760).

φ²—φ.

Onbekende wapens. Op zeer verpligtende wijze werd ons dezer dagen eene geslachtlijst der IN DE BETOU's toegezonden, die betrekking heeft op een' tak van dien stam te *Amsterdam* gevestigd. Hieruit blijkt, dat sommige opgaven van CONSTANTER (boven bl. 50) minder juist, althans op dezen tak niet van toepassing zijn. Deze voerde namelijk *van keel met eene vijfpuntige ster van zilver* en schreef zich IN DE BETOUW met de sluit-*w*. De zes generaties in deze lijst voorkomende, zijn de volgende:

I. DERK IN DE BETOUW, 1580, vader van

II. MARTEN, getr. met CATHARINA VAN AERSSEN, 1612, ouders van

III. GODEFRIDUS, gest. 29 Julij 1701, getr. met ELISABETH VAN MEGHEN, ouders van

IV. GISBERTUS, geb. 30 Oct. 1692, gest. 14 Dec. 1761, getr. met CATHARINA VAN BORGEL, geb. 19 Julij 1699, ouders van

V. *a.* ELISABET CHRISTINA, geb. 24 Sept. 1722, getr. met JACOB HENDRIK VAN SUCHTELEN.

b. Mr. JOHAN, geb. 7 Jan. 1732 en gest. 11 Nov. 1820, getr. met JOHANNA ELISABET FELLINGER, geb. 25 Dec. 1729, wier eenig kind GISBERTUS CORNELIUS, geb. 13 Dec. 1765, in 1805 kinderloos stierf.

c. HERMAN, geb. 3 Junij 1734, gest. 24 Jan. 1794, getr. met JOHANNA ARDINOIS, geb. 13 Aug. 1737, wier eenig kind CATHARINA JUDITH, geb. 13 April 1766, gest. 18 Nov. 1840, getr. was met JACOBUS PETRUS VAN DER VOORT, geb. 22 Febr. 1760, gest. 24 Jan. 1792.

De kleinzoon van laatstgemeld echtpaar, HERMAN JACOB VAN DER VOORT, thans nog in leven, werd den 6den Febr. 1821 geregtigd den naam IN DE BETOUW aan zijn' geslachtsnaam toe te voegen.

CATHARINA VAN BORGEL, boven in de IVe generatie genoemd, was, door HERMAN VAN BORGEL en JOHANNA MARGARETHA SMETIUS, kleindochter van den bekenden JOHANNES SMETIUS (getr. met CATHARINA BANNET) en alzoo achterkleindochter van diens niet minder bekenden vader JOHANNES SMETIUS, die JOHANNA BOUWENS in huwelijk had.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Geestelijk Raadselboek of Christelijke Tijdverdrijver (VII. bl. 264, Vr. 331; vgl. bl. 379; VIII. bl. 50 en 117). In één deel in 8°. met platen, is te *Amsterdam* bij S. J. BAALDE, in 1739 gedrukt: *Lusthof der goddelijke historien.*

J. L. A. I.

Philologus Philiatros à Ganda (VII. bl. 294, Vr. 350; vgl. VIII. bl. 22). In den *Catalogus van Godgeleerde werken der XVIe en XVIIe eeuw, verzameld door en verkrijgbaar bij* FREDERIK MULLER, komt voor: NATHAN CHYTRAEUS, *Het Reijs-gheldt van de uiterste of laetste Reyse.... in de Nederl. Sprake vertalet, van* JACOBUS VIVERIUS, *Medicijn.* Amst., M. COLIJN, 1610, in 4°. J. L. A. I.

F. A. Widder (VII. bl. 294, Vr. 353; vgl. bl.383). FREDERICUS ADAMUS WIDDER, sedert 1773 gewoon Hoogleeraar in de *Philosophie* en *Mathesis*, was geboren te *Manheim* in de Paltz. Dit moge dienen tot aanvulling van hetgeen reeds uit de *Boekzaal* is medegedeeld. Zie voorts BRUCHERUS, *Gedenkboek van stad en lande*, bl. 338. V. D. N.

Veluwsche geslachten (VII. bl. 294,Vr. 354; vgl. VIII. bl. 23). Het wapen van de familie KNOPPERT is, volgens eene afteekening, van zilver met drie beesten (denkelijk hazewindhonden), de koppen van sabel 2 en 1, getongd van keel. Dit geslacht komt niet voor onder de Ridderschap van de *Veluwe* gelijk die van BROECKHUIJSEN en van KEPPEL, van welke beide laatstgenoemden vele personen daarbij beschreven zijn; als VAN BROECKHUIJSEN:

WILDT VAN BROECKHUIJSEN TOT ESCHEDÉ, WILLEMSZ. 1563; BRAND VAN BROECKHUIJSEN, WILDTZ. 1590; DAEM VAN BROECKHUIJSEN, WILDTZ. 1612; WILLEM HERMAN VAN BROECKHUIJSEN TOT DE LATHMER, zoon van WILDT TOT DEN DOORN, 1649. —WILT JOHAN VAN BROECKHUIJSEN TOT DEN GELDERSCHEN TOREN, zoon van WILLEM HERMAN TOT DE LATHMER, 1678; WILDT JOHAN VAN BROECKHUIJSEN TOT DE LATHMER, zoon van WILLEM HERMAN,1682; WILT GERRIT JAN VAN BROECKHUIJSEN TOT DE GELDERSCHE TOREN, zoon van WILDT JOHAN, 1702. — LUCAS WILLEM VAN BROECKHUIJSEN TOT HET WOLDHUIS, zoon van WILLEM HERMAN, 1710; WILLEM HERMAN VAN BROECKHUIJSEN TOT LATHMER, zoon van LUCAS WILLEM, 1732. —WILD HENDRIK VAN BROECKHUIJSEN, zoon van JAN OTTO TOT SONNENBERG, 1767. —WILLEM HERMAN VAN BROECKHUIJSEN TOT QUICKBORN EN BEILE, zoon van JAN OTTO, 1773. Hij was Burgemeester van *Harderwijk* en had bij zijne echtgenoot, ELEONORA SOPHIA CAROLINA VAN HÖEVELL, twee zoons, FREDERIK CAREL WOLTER en ROELOF WOLTER HERMAN, die in 1798 huwde CHARLOTTA SOPHIA VAN HEECKEREN TOT ZUIDERAS, en voorts nog *vijf* dochters. V. D. N.

Anakreontische vragen (VII. bl. 331, Vr. 379; vgl. VIII. bl. 81). Prof. WASSENBERGH las in de onvergelijkelijk schoone 9de Ode vs. 31.

καὶ δεσπότην γέροντ α,

aan welke lezing ik ook boven ἐμοῖσι en κάρηνα den voorkeur gaf. Waarom zou ANAKREON ook hier niet *grijsaard* genoemd kunnen worden? Als γέρων toch komt hij gedurig in zijne Oden voor (zie XI vs. 1,2, XXXIV, XXXVI, XXXVIII enz.). OVIDIUS zegt ook, *Tristia*, II. 363, aangaande hem:

> Quid nisi cum multo Venerem confundere vino
> Praecepit Lyrici Teïa Musa senis.

ad q. l. cf. BURMANNUS.

A. WASSENBERGH.

Afstammelingen van Filips van Marnix van St. Aldegonde (VII. bl. 351, Vr. 395; vgl. VIII. bl. 55 en 78). M°. noemt op bl. 78 in de aanteekening (4) 2de kolom, den echtgenoot van URSULA VAN MARNIX, BERNARD VAN LOUTSENRADE (LÜTZENROD); VON STEINEN, *Westphälische Geschichte*, Th. I. St. 2. S. 735, geeft hem den naam van BERTRAM VON LUTZENROD *zu Cleff*. Den echtgenoot van hunne dochter ANNA MAGDALENA VAN LUTZENROD, noemt VON STEINEN: JAN WILHELM VAN HASSELT *tot Hasselrade*, zoon van VINCENS en van AGNES VAN MERODE *tot Schlosberg*, tot welk geslacht ook behoorde JOOST WILLEM FREDERIK VAN HASSELT *tot Hasselrade*, in 1690 Luitenant Kolonel in het regement van den Heer van *Amelisweert*, ter repartitie van *Holland*. Weet M°. of een ander ook waar dat *Hasselrade* gelegen was? C/4.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57 en 119). De afkomst van ADRIAAN uit het adellijk geslacht der DEDELS is nooit bewezen. Hij was van eene geringe burgerlijke afkomst uit *Utrecht*. MALLINKROT en anderen noemen zijne ouders *Parentes modicos*. De familie DEDEL heeft wel voorgegeven, bloedverwant van ADRIAAN te zijn; doch de geschiedschrijver BURMAN heeft dit voorgeven weêrlegd. ADRIAAN hield briefwisseling met den Utrechtschen Kanunnik JOH. DEDEL, en deze zijne brieven zijn bij BURMAN in zijn werk *De Hadriano Sexto* te vinden. In die brieven noemt ADRIAAN hem *Dominum et confratrem suum* (Mijnheer en medebroeder), maar voegt er niet bij *cognatum* (bloedverwant), 't welk ADRIAAN wel zou gedaan hebben, indien hij met hem in verwantschap ware geweest.

Toen de Italianen in *Rome* ADRIAAN zijne geringe afkomst verweten, antwoordde hij: »er trotsch op te zijn, een burger van *Utrecht* te wezen."

Zie verder: *Iets van Paus Adriaan VI*, door L. E. BOSCH in 1835 uitgegeven, en de *Levensschets van Adriaan VI in de Utrechtsche Volks-Almanakken van* 1847 *en* 1848.

Aan belangstellenden wil ik die werkjes gaarne ter lezing afstaan.

L. E. BOSCH, JR.

Anakreontische vragen (VII. bl. 362, Vr. 409; vgl. VIII. bl. 81). Uit de nagelaten HSS. van Prof. WASSENBERGH kan ik nog het volgende mededeelen.

Ode 3. ὑγρὸν ὕδωρ. Hierbij vind ik de volgende aanteekening van genoemden Hoogleeraar: »Recte dicitur. Neque inepta istiusmodi videbantur epitheta Veteribus sagacissimis illis elegantiarum in dicendo arbitris. Hoc Anacreonticum reliquis exemplis e Poëtis Latinis depromtis, quibus *liquidum aequor* recte a LOTICHIO vocari contra HOOGSTRATENUM docuit, adjicere potuisset Cl. P. BURMANNUS Sec. ad LOTICH. tom. I. p. 58.

In Seqq. omnino legendum cum STEPHANO:

πειράσωμεν
τόδε τόξον, εἴ τί μοι νῦν
βλάβεται βραχεῖσα νευρή.

Quod miror se probare non potuisse JAN. FABRO et BAXTERO."

Op bl. 105 der vermelde *Liederen van* ANACREON *en* SAFFO, spreekt Dr. BÜSER over de plaats in de 4e Ode, πρὶν Ἔρως cet. Omtrent deze heb ik in de nagelatene Mss. van den Hoogl. het volgende aangetroffen: »Mire in hujus Odarii fine quod legitur:

πρὶν Ἔρως ἐκεῖ μ' ἀπελθεῖν.

Editores exercuit, et in omnes sese figuras hic vertit PAUWIUS, in infelices (nec diffitemur) BAXTERII BARNESIIQUE conatus graviter invectus. Videtur sane PAUWIUS, quamquam ipse veritatem non invenit, ad eandem tamen inveniendam primus viam aperuisse, ubi duo Odaria hic perperam conjuncta arbitrabatur. Equidem versus intermedios

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν·
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια;
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ,
Μύρισον· ῥόδοις δὲ κρᾶτα
Πύκασον· κάλει δ' ἑταίρην.

per se constituere puto carmen Anacreonticum, eoque ducit Epigramma incerti in *Anthol.* edita Lib. II. c. 47, ep. 3 quod intregram hanc Odam Anacreonticam quasi περιφράζει. Est autem ejusmodi:

Μὴ μύρα, μὴ ϛεφάνους λιθίναις ϛήλαισι χαρίζω,
Μηδὲ τὸ πῦρ φλέξης· εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶν τί μοι εἴ τι θέλεις, χάρισαι· τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κοὐχ ὁ θανὼν τίεται.

In secundo male interpres dedit: »neque ignem *comburas*," ubi vertendum; *neque pyram accende*. OBSOPAEUS restituebat βρέξῃς. MORI versio est in collectione SOTERIS:

Serta, unguenta meo ne gratificare sepulcro;
Vina, focus Lapidi sumtus inanis erit,
Haec mihi da vivo. Cineres miscere Falerno
Nempe lutum facere est, non dare vina mihi.

His autem demtis patebit cum prioribus optime cohaerere carminis ultima, quae tamen insuper correctionis indigent. Quis enim hic ferat ἐκεῖ de *motu* positum. Non requiritur *illic* sed *illuc*, ἐκεῖσε. CATULLUS *Carm.* III. vs. 12, de passere, loco valde apposito

Qui nunc it per iter tenebricosum
Illuc unde negant redire quemquam.

Graeci id dicunt ἐνθένδε, ἐκεῖσε ἀπιέναι. Praeterea de Cupidine in tertia persona antea erat loquutus, nec videtur talia dicturus ad hunc sermonem convertisse. His igitur de caussis restituendum judico

πρὶν ἐκεῖσε δεῖ μ' ἀπελθεῖν
ὑπὸ νερτέρων χορείας.

Nemo CATULLUM obversatum negabit ANACREONTEM.

Ode 5. Priusquam in BAXTERI editionem invideram, versu secundo jam restituendum videbatur compositum ἀναμίξωμεν, quod ille tanquam genuinam Poëtae manum confidenter in textum recepit. Nec veto. Sed praeterea in eam incidi cogitationem, nomen BACCHI, Διονύσῳ, hoc loco, et aliis quam multis deberi interpretibus, qui tanquam magis notum substituerunt genuino Λυαίῳ, quod et multo suavius accidit auribus, et his ipsis in Odariis frequentissimum est, ut mox VI, 13, VIII, 3, 8. Sit ergo hujus quinti Odarii initium:

τὸ ῥόδον, τὸ τῶν Ἐρώτων
ἀναμίξωμεν Λυαίῳ.

Quo minus dubites de hac mutatione, faciet certissima PROPERTII, Graecorum amantissimi, imitatio:

Me juvat et multo mentem vincire Lyaeo
Et caput in verna semper habere rosa.

Mox ANACREONTI rosa, quae PROPERTIO *verna* vocatur εἴαρος μέλημα. (Sic enim scribendum more Poëtarum Graecorum, non ἦαρος cum BAXTERO). Caeterum ego PROPERTII illud distichon, quod animi curarum vacui, dissoluti juveniliter et in gaudia effusi imaginem referens pulcherrimam semper demirabar, ad intelligenda Anacreontica imprimis facere arbitror."

Ode 31. λευκόπους Ὀρέϛης. »Quid proprie sit, ambigitur. Videtur fuisse *furibundus* Orestes, quia homines furibundi semper nudi in scenam prodibant, et ideo dicebantur *albos habere pedes*, quia nudis erant pedibus."

Dit is alles wat ik uit de nagelatene Handschriften van den genoemden Hoogleeraar, ANACREON betreffende, Dr. BÜSER nog langs dezen weg kan aanbieden.

A. WASSENBERGH.

Jan Tolhuys (VII. bl. 364, Vr. 418; vgl. VIII. bl. 83). Deze was bus- of geschutgieter te *Utrecht* in de XVIde eeuw, en wordt in de archieven ook *Clocgieter der stad Utrecht* genoemd. In den *Utrechtschen Volks-Almanak* van 1851, heb ik over de geschut-

gieterij in *Utrecht*, in de XVde en XVIde eeuw, een kort verslag gegeven. Op bl. 116 heb ik aangetoond, dat de Utrechtsche geschutgieterij reeds in 1413 kanonnen voor den Koning van *Engeland* vervaardigde.

L. E. BOSCH, JR.

Jan Tolhuys. Aangaande Mr. JAN TOLHUYS, *Clock- en Busgieter* te *Utrecht*, en TRIJNTJE zijne huisvrouw, leest men, dat zij in 1534 hebben aangenomen 2 klokken te gieten voor de *Buurkerk*, en die geleverd hebben van »der kerke spijs, soo goed als eenig geluit in *Utrecht;* idem in 1540 en 1541 de klok *Michael* der Buurkerk, die gescheurd was, te vergieten"; in 1545 en 1546, dat hij eene klok aan dezelfde kerk heeft overgedaan, voor 136 gl., weg. 1108 pond.

In 1538 en 1539, dat hij tin geleverd heeft voor de klokken van de *Nikolaas*-kerk te *Utrecht;* dat hij in 1540 is aangenomen tot der stads *meester-bus-scut*, en als zoodanig eed heeft gedaan, en dat zelfde jaar gelden heeft ontvangen voor het volgieten van den nieuwen *Waec-clok*, hangende in den toren van de *Buurkerk:* nog dat in 1541 aan hem als Mr. Bus-scut is betaald 20 £ »voor zijn pensie voor een geheel jaar, zijnde daartoe aangenomen zijn leven lang, namelijk tot het afschieten en bezoeken en beproeven van alle geschut, groot en klein, zullende zijn leven lang in de stad ter woon blijven en zijn ambacht van bussen en clocken te gieten, doen en hanteren, doch dat hij buiten de stad zal mogen trekken en reizen voor zijne zaken en koopmanschappen en werk aan te nemen *om binnen de stad* te gieten, dat hij boven zijn pensie zal gekleed worden als de deurwaarders, en gelijkop rantsoen en wijn genieten en *waekvrij* (wachtvrij ?) zijn." In 1542 werd hem geconsenteerd zijn klokhuis buiten de Wittevrouwepoort af te breken, en binnen de stad, achter zijn huis op te maken en te timmeren. In 1551 werd aan hem betaald 13 £, 4 st. voor het reizen naar *Brussel*, en van daar naar *Sluis*, om een stuk geschut te zien en patroon af te nemen, om een stuk geschut, die de Maj. van Co. geordonneert heeft te gieten. In 1558 werd aan ANTONIA, Mr. JAN TOLHUIS *weduwe*, 10 £ betaald voor een halfjaar pensie van sal. haar man. In 1559 betaald aan Mr. ANTONIS HENRIXZ, *clock- en busgieter*, 10 £ *voor een jaar pensie*, *vandat hij aangenomen is in stede van sal. Mr.* JAN TOLHUYS.

Zie DODT van *Flensburg*, *Archief voor Kerkel. en Wereldl. Gesch.*, Utrecht, dl. III, VI, VII, de *registers*.

Uit het hierboven medegedeelde wordt het zeer waarschijnlijk, dat het zoogenaamde *Zakpistool van Koningin* ELISABETH moet gegoten zijn *binnen* de stad *Utrecht*, en het alzoo van *Hollandschen* oorsprong is, gelijk trouwens het *opschrift* genoeg aantoont, welks *eerste* regel, naar ik vermeen, *niet* zeer getrouw zal zijn afgeschreven, ten minste voor mij is die onverstaanbaar, — evenzoo de omschrijving van *het wapen*, ten zij door het woord *verdeelen* (*quartering*) moet verstaan worden *gevierendeeld*, gelijk vermoedelijk is, en in welk geval het geheel overeenkomt met dat van MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van *Buren*, Heer van *IJsselstein*, die een gunsteling was van Keizer KAREL, en in 1548 overleed. De bij het *wapen* gevoegde *spreuk* zal zulks bovendien meer bepaald kunnen aanwijzen, gelijk de juistheid daarvan blijkt uit de opgave, te vinden bij KOK, *Vaderl. Woordenboek*, dl. XIII. bl. 200; SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in voce, overgenomen door VAN HARDERWIJK, *Kunst- en Letterbode* 1847, waarmede dan ook de tweede vraag is beantwoord. De beantwoording der derde vraag aan anderen, welke *Dover* mogten bezoeken, overlatende, wenschte ik alsdan tevens eene *nadere* opgave van het nog bestaande *opschrift* te mogen vernemen.

V. D. N.

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428; vgl. VIII. bl. 84). *Kwispedoor* wordt t. l. a. pl. van het Spaansche *escupidera* afgeleid; ik geloof dat dit geheel foutief is, daar dit woord of Chineesch, of wel Japansch is, zoo als ik in meer dan eene reisbeschrijving meen te hebben gelezen, maar waartoe de tijd mij ontbreekt om te zoeken.

C. G.

[Wij verlangen er zeer naar, dat C. G. ons goede bewijzen geeft voor den oorsprong van dit woord uit het Chineesch en Japansch. Tot zoolang blijven wij *kwispedoor* als een woord uit het Spaansch overgenomen beschouwen, even als *parlesjanten*, dat C. G. B. van het Fransche *parler chanter* afleidt, en als *kattebel*, waarvan hier onder in de Vragen door ons beantwoord.]

Ridderorde van het Gulden Vlies (VII. bl. 384, Vr. 432; vgl. VIII. bl. 84). Al wat de vrager deswege verlangd te weten, is omstandig te vinden bij WILSON DE LA COLOMBIÈRE, *Le vrai théâtre d'honneur et de chevalerie*, 2 dn. fol. in één band. Paris 1648; THOMAS DE ROUCK, *Adellijk Tooneel*, Amst. 1673; DE ROCHEMONT en BISSCHOFF, *Geschiedenis der oudere en nieuwere thans bestaande Ridderorden*, te Amsterdam, bij J. DACUNHA en Comp.

C. G.

Fransche vertaling van C. de Bruins Reis over Moscovië enz. (VIII. bl. 7, Vr. 46; vgl. bl. 127). Over de verschillende *Fransche* vertalingen der *Reizen* van C. DE BRUIJN, zoowel door *Klein-Azië* als door *Moskovië*, raadplege men BRUNETS *Manuel du libraire*. Ze zijn mede in het *Engelsch* vertaald en te Londen in 1720, in 3 deelen in fol. uitgegeven. Bij deze gelegenheid maak ik de biblio-

grafen opmerkzaam, dat van de *Hollandsche* uitgave zijner *Reize door Klein-Azië*, exemplaren worden gevonden, op wier titel, in plaats van *Delft*, H. VAN KROONEVELD, is gedrukt: *Voor rekening van den auteur*, en dat deze de *eerste* afdrukken der platen bevatten.

J. L. A. I.

ANTWOORDEN.

Ouderdom der visschen (VII. bl. 293, Vr. 349). In de *Hedend. Vaderl. Letteroefeningen* voor 1774, *Mengelwerk*, bl. 120, vindt men *Eenige aanmerkingen over den duur des levens, in menschen en dieren, door den Heer* SENAC. Men leest aldaar bl. 121: »'Er zijn bijzondere waarnemingen, welke stand kunnen grijpen, ten opzigte van den groei, en den duur des leevens in visschen. Derzelver ouderdom wordt ten naastenbij gekend, door met een Microscoop de jaarlijksche toeneming van de beddingen, waaruit hunne schubben bestaan, waar te nemen; doch wij weten niet hoe ver dit zich kan uitstrekken. Men heeft karpers gezien, van welken met zekerheid mogt zeggen, dat ze honderd en vijftig jaaren bereikt hadden, en nogthans waren zij zo levendig en vlug als andere karpers, die op verre na zo veel jaaren niet telden."

S. v. W.

Diederick van Domburgh (VII. bl. 318, Vr. 363). In eene MS. genealogie vind ik: ALETTA VAN LEEMPUTTE, gehuwd met DIRK VAN SWANENBURG, hadden 3 kinderen, waarvan de oudste: MARIA, gehuwd met CORNELIS VAN DOMBURG (niet DOMBURGH), Raad Cameraar en Schepen te *Utrecht*, † 1652. Hadden *a. b. c.*

† 1709.

a. EZECHIEL, † z. k.

b. DIRK, Resident te *Dantzig*, geh. met N. N. † 1712.
- SARA MARIA, geh. met JACOB DE BYE, Resident aan 't hof van *Moscovië*.

c. CORNELIS, Burgemeester en Raad te *Utrecht*, † 12 Jan. 1704, getr. met CORNELIS VAN DE VOORT.
- *a.* CORNELIS, Raad in den Raad van *Vlaanderen*.
- *b.* DIRK, Ritmeester.

Kan de laatstgemelde DIRK, van wien verder niets vermeld is, de bedoelde persoon zijn? Misschien helpt dit althans den voorsteller der vraag op het spoor, of kunnen beschrijvingen van *Ceilon* hem licht geven, b. v. JANIÇON, *Etat présent de la république des Provinces Unies* (waarin echter vele namen onnaauwkeurig zijn), SALMON en VAN GOGH, *Tegenw. staat van alle volken;* IVES, *Reize door Perzië en Indië*, Amst. 1779; ESCHELSKROON, *Beschrijving van Ceilon*, en welligt andere die mij thans niet te binnenvallen.

L. J.

H. van Wijn (VII. bl. 364, Vr. 415). Hij woonde, ambteloos en weduwenaar, op *Zuiderbosch*, een daarna veel verbouwd buitenverblijf aan den Bezuidenhoutschen weg, tegen over het bruggetje, dat voorheen Controleursbruggetje heette, omdat een opzigter van de domeinen daar woonde. Met zijne tweede echtgenoot, Wed. PLOOS VAN AMSTEL, huisde hij niet lang, omdat zij hare woonplaats te *Amsterdam* niet wilde opgeven, en de aan zijne boekverzameling gehechte geleerde deze niet kon of verkoos te verplaatsen uit *'s Hage*. Hij bewoonde aldaar een ruim bovenhuis, bij den juwelier BRON, op het Spui, aan de Kersenmarkt, waar hij is overleden. Hij hield er zich gewoonlijk tot laat in den nacht nog met zijne studiën bezig, van welke echter, zoo ver ik weet, geene vruchten destijds meer zijn uitgegeven. Het is opmerkelijk, dat de brieven en rapporten van den met onze taal zoo vertrouwden man overvloeijen van bastaardwoorden; een gevolg vermoedelijk van den ambtenaarsstijl zijner vroegere jaren.

L. J.

Schilders Anachronismen (VIII. bl. 3, Vr. 12). In de *Boekzaal* voor Januarij 1813, *Mengelwerk*, bl. 77—79, worden eenige schilders-dwalingen opgegeven, en bl. 79 leest men:

»Er is een boek, *Pictor Errans of de dwalende schilder* genoemd, waarin een aantal van zulke voorbeelden worden opgegeven."

Welligt is het antwoord op bovenstaande vraag in dat werk te vinden.

S. v. W.

Eerste typographische voortbrengselen (VIII. bl. 4, Vr. 19). Men zie over dit onderwerp P. C. VAN DER MEERSCH, *Recherches sur la vie et les travaux de quelques imprimeurs belges établis en pays étrangers pend. les XVe et XVIe siècles* (*Mess. des Sciences hist.*, Ann. 1843) die zegt, dat de boekdrukkunst in 1477 te *Delft* uitgeoefend werd door JACOB JACOBSZ, Burgemeester dier stad, en gesproten uit het oud en edel geslacht van VAN DER MEER. Den 10den Januarij van genoemd jaar zoude hij, gezamentlijk met MAURITS YEMANTSZ van *Middelburg*, den eersten bijbel in de Vlaamsche taal uitgegeven hebben (*).

(*) De schrijver teekent in eene noot aan, dat een exemplaar van dezen Bijbel in het bezit was van den Heer VERHELST te *Gent*, en afkomstig uit de Bibliotheek van Mr. P. P. C. LAMMENS, die het aangekocht had in auctie VAN DE VELDE.

Volgens dienzelfden schrijver werd de boekdrukkunst reeds voor 1480 te *Zwolle* uitgeoefend. Te *Hasselt* verschenen, van 1480 tot 1490, vier onderscheidene werken (*).

M°.

Eerste typographische voortbrengselen. De eerste drukken, welke onmiddellijk na COSTER in *Nederland* het licht hebben gezien, zijn waarschijnlijk de *Historia Scholastica super N. T. auctore Anonymo*, Utrecht bij NIKOLAES KETELAER en GERARD DE LEEMPT, 1473, en de Nederduitsche bijbel, bij JACOB JACOBSZOEN en MAURITS YEMANTSZOEN, Delft 1477, aldus aanvangende: *Hier beghīt dat prologus vāder biblē des oversetters te duytsche utē latine.*

* * *.

[Wij zullen den vrager wel niet behoeven te herinneren, wat in dit Tijdschrift over ditzelfde onderwerp voorkomt, III. bl. 360; *Bijbl.* 1854, bl. xxxii, lxxxvii; 1855, bl. cxiii. Later heeft de uitgave van den voortreffelijken *Catalogus librorum saeculo XV° impressorum, quotquot in bibliotheca regia Hagana asservantur*, door J. W. HOLTROP, nieuwe bijdragen tot de questie geleverd. 't Kan daaruit den vrager blijken, met welke zekerheid men verschillende incunabulen, waarin de aanduiding van drukker en jaartal ontbreekt, evenwel aan eene bepaalde drukkerij toeschrijft en tot een bepaald jaar brengt. Intusschen staat de vrager op het uitdrukkelijk vermelden van „den naam van stad, drukker en jaartal" in het boek zelf, gelijk wij meenen dit te moeten opmaken uit zijne vraag, — dan is dit de bovengenoemde: *Bible in duytsche — gemaect te Delf in Hollant mitter hulpen Gods ende bij ons Jacob Jacobs soen ende Mauricius Yemants zoen van Middelborch — — ende wort voleynd int jaer der incarnacien ons heren duysent vierhondert zeuen ende tseuentich, den thienden dach der maent Januario.* Zie gen. *Catal.* onder N°. 425.]

John Webster (VIII. bl. 33, Vr. 52). In den verley-brief der heerlijkheden *Wulverhorst*, *Cromwijck* en *de Linschoterhair*, aan JUSTUS BAKE, van den 9den October 1671, komt voor: »JOHAN VAN NOORDWIJCK, *deurwaarder, als speciael gemagtigde van de heeren* GILBERT PHILIPS DE FLINES *en* M^r. JAN BUYS, *gecommitteerde crediteuren over dēn boedel van den Heer* JAN WEBSTER, *vermogens procuratie op den 2 7ber lestleden voor* HENRICK OUDGERS, *Not^s. in p̄sentie van getuygen tot Amsterdam gepasseert.*" Misschien is het protocol van dien Notaris nog voorhanden, en in het aangehaalde stuk eenige bijzonderheid omtrent JOHN WEBSTER te vinden.

* * *.

Een rouwbewijs (VIII. bl. 33, Vr. 53). Overoud is zeker het gebruik, om aan de straatzijde al de luiken van een huis, waar een lijk boven aarde staat, te sluiten. Verschillende redenen kunnen tot dit gebruik aanleiding hebben gegeven. Die geheele sluiting gaf een somber voorkomen aan het huis en bragt het uitwendige daardoor in volkomen overeenstemming met hetgeen in die woning zelve plaats had: alle drukte en bedrijvigheid, alle leven en vrolijkheid was daar binnen uitgesloten. De doodsche gevel duidde het reeds aan, dat het een huis des doods was. Eene andere reden was welligt te zoeken in de gebruiken der R. K. kerk, om in het vertrek, waar de kist staat, het daglicht geheel af te sluiten en gewijde kaarsen aan te steken; daar nu doorgaans het lijk in eene kamer aan de straat, kort bij de deur, was geplaatst, werden de luiken dier kamer gesloten,— en op die luiken volgden, uit eene zeer verklaarbare reden, al de andere luiken van den voorgevel. Eindelijk beroep ik mij nog ter verklaring op oude keuren, waarbij bepaald werd, dat het huis, waarin een zieke aan eenige besmettelijke krankheid gestorven was, terstond door de bewoners verlaten moest worden en verscheidene weken na de begrafenis geheel *gesloten* en onbewoond blijven. Dit laatste heldert misschien de gewoonte op, waarom in sommige steden zes weken lang na de begrafenis de vensterluiken in het sterfhuis gesloten, of althans half gesloten zijn.

Gold dit sluiten nu voor een teeken, dat dáár een lijk in huis was —'t is niet vreemd, dat de nabestaanden van den gestorvene dan ook door eenig soortgelijk bewijs aan hun huis wilden toonen, dat zij deelden in den rouw, door dit sterfgeval verwekt. Dit bewijs moest minder sterk zijn, dan 't rouwbewijs aan het sterfhuis zelf — even als ze later in hun kleeding niet zoo zwaar zouden rouwen, als de huisgenooten van den overledene. Zij sloten daarom aan de straatzijde van hunne woning niet het geheele, maar het halve venster, of nog minder, zoodat men zelfs nu nog te *Amsterdam* aan de meerdere of mindere sluiting den graad der bloedverwantschap tusschen den bewoner van het huis en den overledene in het sterfhuis zien kan. — Maar ook op het platte land is het zóó, naar ik meen. »Als eereteeken van rouwe," gelijk de vrager zegt, sluiten de nabestaanden van een overledene aan hun huis het ééne vensterluik en — om den voorbijganger te overtuigen, dat dit niet bij ongeluk gesloten of door den wind digtgeslagen is, nemen zij het andere vensterluik uit de hengsels en zetten het neêr onder het raam. CONSTANTER.

Drie treurspelen (VIII. bl. 33, Vr. 54). Wie de auteur van het treurspel *Baerte van IJsselstein* is, weet ik PERCONTATOR niet te zeggen; wel kan ik hem, ten aanzien zijner beide andere vragen, de verzekering geven, dat deze eerste bundel door geen' tweeden gevolgd is, en dat de *Albrecht Beiling* van P. VREEDE, in comedie-formaat, uitgegeven ten jare 1808,

(*) De schrijver verwijst hier naar PANZER, *Ann. typ.* t. I. p. 457.

voor mij ligt, zoodat dit stuk althans op den Amsterdamschen schouwburg is opgevoerd.

CONSTANTER.

Jean Rousset de Missy (VIII. bl. 34, Vr. 55). Behalve in WAGENAAR en KOK, kan C. & A. vele bijzonderheden aangaande hem vinden in de *Biographie Universelle par* MICHAUD, en in de *Biographie* van DE FELLER. Hetgeen de laatste over hem mededeelt, schrijf ik gaarne af: »J. ROUSSET DE MISSY, publiciste historien et compilateur, né à *Laon* 26 Aout 1686, partagea dans son enfance les malheurs de sa famille atteinte par la révocation de l'édit de *Nantes*. Il commença ses études à *Laon* et les continua à *Paris* au collège du Plessis, où il eut pour maîtres VIEL, BILLET et MONTEMPUIS. Son père s'étant remarié, quelques désagremens qu'il eut à essuyer de sa belle-mère lui firent prendre la détermination de passer en *Hollande*. Il entra dans la compagnie des cadets français, à la suite des régimens des gardes des états generaux. R. servit avec honneur, se trouva à plusieurs batailles et après celle de *Malplaquet* l'amour de l'étude lui fit quitter la carrière des armes. Il établit à *la Haye* pour la jeune noblesse une pension, qu'il tint près de 15 ans et compta parmi ses élèves plus de 50 seigneurs, qui occupérent ensuite des emplois distingués. En 1723 il ferma sa pension et se livra à l'étude de l'histoire et de la politique. Il redigea quelque temps après plusieurs journaux littéraires, entre autres le *Mercure historique et politique*, se faisant aider de préférence dans ses travaux par des Français, auxquels il accordait toujours un parfait accueil dans sa maison. Il donna aussi asile à LA BARRE DE BEAUMARCHAIS qui le paya d'ingratitude. (Voir les *Lettres serieuses et badines*.) R. avait parfois un esprit piquant et satirique. Naturalisé en *Hollande* et voulant prendre part aux affaires publiques, il se déclara pour le prince d'Orange et publia plusieurs pamphlets contre les magistrats holl. qui le firent arrêter à *Amst.* et transfèrer à *la Haye*, où il fut incarceré. Il avait subi quelques jours de détention, lorsque le prince d'Orange, ayant été proclamé stadhouder, lui fit obtenir sa liberté, le nomma conseiller ordinaire et son historiographe. Mais ROUSSET était naturellement d'un caractère inquiet et turbulent; à peine fut-il rentré à *Amsterdam*, en 1728, qu'il se mit à la tête d'une association appelée des *doelisten*, de Doelen, nom d'un hôtel garni où ils s'assemblaient. Cette même association était aussi nommée *achtenveertigers* ou gens de 48. Ils causèrent dans la ville et les provinces quelques troubles, par le moyen desquels ils parvinrent à obtenir ce qu'ils demandaient. Mais quoique le stadhouder désirât, pour rétablir le calme, réunir tous les partis, celui des *doelisten* était si odieux à tous les gens sages, qu'il ôta l'année suivante à ROUSSET toutes ses charges et pensions. Il venait de publier un ouvrage contre *la France*: cet ouvrage fut défendu, et l'auteur décrété d'arrestation. Ayant été averti à temps, ROUSSET s'enfuit à *Bruxelles*, où sa plume fut sa principale ressource. Il mourut en 1762 à l'âge de 76 ans. On a de lui un grand nombre d'ouvrages dont les principaux sont: *Déscription géographique, historique et politique du Royaume de Sardaigne*, Cologne, 1718, in-12°. — *Histoire du cardinal* ALBÉRONI, *depuis sa naissance jusqu'en* 1716. La Haye, 1719, in-8°. édition augmentée, 1720, 2 vol. in-12°. — *Mercure historique*, 1724 jusqu'en Juillet 1749, 15 vol. — *Histoire du prince* EUGÈNE, *du Duc de Marlborough et du prince d'Orange*, la Haye 1729, 1747, 5 vol. in fol.; le premier volume, publié en 1725, est de J. DUMONT: cet ouvrage n'a pas un grand merite; et il n'est recherché que pour les plans et les estampes.— *Supplément au corps diplomatique* de J. DUMONT, continué par ROUSSET, et contenant en outre le *Cérémonial des cours de l'Europe*, ou *Collection d'actes, de mémoires et relations*, recueillis en parti par DUMONT, mis en ordre et augmentés par ROUSSET, Amsterdam et la Haye, 1739, 5 vol. in-fol. Dans le *Traité sur le cérémonial*, ROUSSET n'a fait qu' augmenter de plusieurs morceaux les traités déja connus de MARCELLI, de THÉOD. GODEFROY, et de CHR. LUNIG, etc. dont il n'offre qu'un extrait.— *Intérêt des puissances de l'Europe*, d'après le traité conclu depuis le traité d'Utrecht (1713), la Haye 1733, 2 vol. in-4°. 1734, 9 vol. in-12°, nouvelle édition, augmentée, 1735, 3 vol. in-4°. Trévoux, 1736, 14 vol. in-12°, avec des mutilations. — *Recueil historique d'actes et de négociations* depuis la paix d'Utrecht, la Haye, 1728 et Amsterdam, 1755, 20 vol. in-12°; on le trouve en 25 vol. Les quatre premiers volumes contiennent les ouvrages suivants, du même auteur, savoir: *Histoire de la succession de Clèves, Berg, Juliers* etc. — *Procès entre la Grande-Bretagne et l'Espagne.* — *Recherches sur les alliances entre la France et la Suède.*— *Mémoires instructifs sur la vacance du trône impérial sur les droits des électeurs*, sous le nom supposé du Baron de D....: cet ouvrage (ainsi que les trois autres) avait été imprimé séparément à Amsterdam, 1741, 1 vol. in-8°. et 1740, 2 petits vol. in-8°.—*Histoire des guerres entre les maisons de France et d'Autriche, avec remarques.* Amsterdam, 1742, 2 vol.; nouvelle édition augmentée 1748, 6 vol. in-12°. — *Mémoires sur les rangs et la préséance entre les souverains de l'Europe et de leurs ministres, leurs différents caractères*, etc. 1747, in-4°. — *Mémoires du règne de Pierre le Grand empereur de Russie*, sous le nom du baron IWAN NESTESURANOI.

Ces mémoires ont eu plusieurs éditions; la plus recherchée est celle d'Amsterdam (Paris), 1740, 5 vol. in-12°.; elle est augmentée des *Mémoires de* CATHERINE I. *Relation historique de la grande révolution arrivée dans la république des Provinces Unies en* 1747, *avec une généalogie des diverses branches de la maison de Nassau*, Amsterdam, (sans date). ROUSSET a été éditeur d'un grand nombre d'ouvrages qu'il serait trop long de citer. Il se vantait d'être un homme impartial, mais il détruit lui-même cette opinion dans ses écrits; il ne garde aucune mesure, ni envers *la France*, ni envers ceux qui ne sont pas de sa religion. ROUSSET naquit et mourut dans le protestantisme. Il ne se piquait, comme auteur, d'aucune loyauté littéraire, faisait imprimer les mêmes morceaux dans plusieurs compilations, et devenait ainsi son propre plagiaire aux dépens des libraires et du public. Il avait des connaissances très variées; mais son humeur turbulente et sa fécondité nuisirent également à sa fortune et à sa gloire."

P. N.

Kwartier geven (VIII. bl. 34, Vr. 56). *Kwartier vragen* is, volgens BILDERDIJK, *gevangenis* vragen, en dus: zich overgeven. 't Is het Fransche *quartier*, verbastering van *chartre* (*claustrum*), dat sedert voor *klooster* en alle andere opsluiting gold. Zie de *Verklarende Geslachtlijst*, in voce. P. N.

Soebatten (VIII. bl. 34, Vr. 57). In DE JAGERS *Taalk. Magazijn*, dl. IV. bl. 698, wordt dit afgeleid van het Maleische *sombaijen*, d. i. uit een ootmoedig eerbewijs zich met de handen boven 't hoofd laag nederbuigen.

ALIQUIS.

[Zamenstellingen, zoo als E. A. P. vermoedt dat *soebatten* er eene is, bestaan er niet.]

Cornelis Rademacher (VIII. bl. 34, Vr. 58). Vermoedelijk was een zoon van hem Mr. JACOB CORNELIS MATTHEUS RADERMACHER, geboren te *'s Hage*, als onderkoopman naar *Indië* op reis gegaan den 30sten December 1757; 1761 Titulair koopman; 1762 Opperkoopman; 1764 in *Nederland* terug met het schip *Baarzande*; 1767 weder terug naar *Indië* als passagier; 1768 Bailjuw; 1775, den 10den October Raad extra-ordinair van *Indië*; 1776 Resident van Schepenen en Kolonel der schutterij; 1783, den 24sten December, aan boord van het schip *Java*, Kapitein JAN TROMP, bij een' opstand onder de aan boord zijnde Chinezen vermoord. Hij was gehuwd met ANNA JACOBA BOSCH, en liet een' zoon na, FRANS REINIER. Hij was de oprigter van het *Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, op den 14den April 1778.

In de papieren der voormalige O. I. Comp. komen verder nog voor:

SAMUEL RADEMACHER, Fiscaal en Dorpmeester in *Bengalen*, koopman, 1774.

JOHAN HENDRIK THEODOOR RADEMACHER, bij de Kamer *Zeeland* tot Onderkoopman aangesteld 1774, en aan wien vergund werd zijne huisvrouw mede naar *Indië* te mogen nemen.

In het jaar 1762 werd bij resolutie van de Vergadering van 17en, van den 7den Mei toegestaan aan Mr. DANIEL RADERMACHER, Heer van *Nieuwerkerk* en Bewindhebber der Kamer *Zeeland*, te mogen zenden aan J. C. M. RADEMACHER, toen Koopman en tweeden Administrateur in het Graanmagazijn te *Batavia*, een zilveren lampet, een dito schotel en een dito beker.

Van den opstand aan boord van het schip *Java*, hierboven gemeld, vindt men de bijzonderheden in een werkje van den Predikant JACOB CASPAR METZLAR, die met hem repatriëerde, doch waarvan de titel mij onbekend is. LABORANTER.

Een Nederlandsch zonderling (VIII. bl. 35, Vr. 61). Het verhaal hier medegedeeld uit BEKKERS *Betoverde Wereld*, zal wel hetzelfde zijn, dat wij in W. BAUDARTS *Kerkel. en wereldl. Gesch.*, dl. I. 3de b. bl. 158, en elders geboekt vinden. Een Friesche boer JAN CORNELISZ. FEMMES, ging een wedspel aan met een' THOMAS THOMASZOON, aan wien hij zijne wagens, paarden, ploegen en andere bouwmansgereedschappen voor een' hoogen prijs verkocht, onder voorwaarde, dat hij niet vroeger betaling zou erlangen, dan na verloop van één jaar, namelijk van den 11den Junij 1610 tot op denzelfden dag van het volgende jaar, welk tijdvak FEMMES zou moeten doorbrengen op eene zandplaat, het *Kamperzand* genoemd, gelegen tusschen de eilanden *Ter Schelling* en *Ameland*, zonder iemand bij zich te nemen, al ware het ook dat hij ziek werd. Nadat het verdrag behoorlijk gesloten was, voer FEMMES — den 1sten Junij 1610 — met den schipper FREDERIK JETSES naar de aangewezene plaats. Hier rigtte hij, met behulp van eenige vrienden, een planken huisje op, tusschen eenige lange bergroeden of palen, zoodat het, door middel van eenen vijzel op en neêr kon geschroefd worden, naar mate het water hoog of laag stond, dewijl de plaat met alle getijen onderliep. Het kostte veel moeite eer men de palen vast genoeg in den grond kon krijgen, omdat het zand telkens afweek; doch men kwam deze zwarigheid te boven, door ze met mos, wier en andere in zee drijvende stoffen vast te stampen. Toen alles in orde en de mondvoorraad geborgen was, namen de vrienden afscheid van onzen kluizenaar. Gedurende den zomer en herfst kortte hij zijn' tijd met visschen te vangen, daar in

overvloed voorhanden. Maar toen de winter kwam was het met die tijdkorting uit. Bij de springvloeden, doorgaans met hevige stormwinden vergezeld, liep zijn leven meer dan eens gevaar. Op zekeren nacht in December ontviel hem zijn vijzel of schroef, spoelde het zeewater over de zoldering zijner woning heen en verwachtte hij niets anders dan eene prooi der golven te worden. Hij bond zich zelven aan 't houtwerk vast, in de hoop zoo, dood of levend, ergens aan land te spoelen. Toen de storm bedaarde en de vloed afnam, was hij behouden en in staat de geledene schade zoo goed mogelijk, te herstellen. Gedurende de wintermaanden gebeurde het, dat hij in meer dan 20 dagen, geen land, toren of schip zag; doch wel eenige arenden, die vele zeevogels verslonden. (Van geesten of spoken wordt geene melding gemaakt.) Toen de lente aankwam, kreeg hij dagelijks bezoek, niet alleen van de visschers der naburige eilanden, maar ook van vele menschen uit de omliggende dorpen en steden, die hem allerlei ververschingen bragten. En zoo speelde hij zijne rol tot den 11den Junij 1611, toen dezelfde schipper, die hem derwaarts gebragt had, hem kwam afhalen, en den 13den in goeden welstand in *Friesland* (de plaats wordt niet genoemd) aan wal zette, tot spijt van THOMAS THOMASZOON, die nu geducht moest afschuiven. —Van zulke zonderlinge weddingschappen, die in *Engeland* te huis behooren, levert ons land weinige voorbeelden op. Slechts een is mij nog bekend uit de *Chronijk van de stad Medemblik*, bl. 179—187, waaraan geen verblijf op eene zandplaat, maar eene reis naar *Jerusalem*, binnen 't jaar (1614) verbonden was (*). Mogten sommige lezers van den NAVORSCHER nog meer dergelijke voorbeelden weten, de mededeeling zou mij aangenaam zijn, om daarmede mijn *Vaderlandsch Anecdoten Woordenboek* te verrijken, dat naar een' uitgever verlangt.

J. C. K.

[Omtrent het verblijf van JAN CORNELIS FEMMES op het *Bosch* of *Kamperzand*, hebben wij van $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ een niet minder naauwkeurig verhaal ontvangen, ontleend aan de *Chronijk* van WINSEMIUS. De laatste zegt nog (wat wij bij BAUDARTIUS niet vinden): „Ende alsoo de Gedeputeerde Staten van Frieslandt haer argerden, ende verstonden dat de scheepvaert daer door onveylich ende ghevaerlijck soude worden, ende dat de schippers by nevelachtige lucht ende onweder 't selve huysken voor een baken souden mogen aenschouwen, hadden sy hem by missive belast 't huysken af te breken in dato den 13 Augustus; dan sulcx is door instructie, ende doordien dat de persoon mitsgaders de sake by velen gerecommandeert wierde, achtergebleven."—Nog deelde een ongenoemde ons de historie van JAN CORNELIS FEMMES mede, volgens BAUDARTIUS; φ^2—φ. heeft die na het inzenden der vraag gevonden in de *Staatk. Historie van Holland*, dl. XXXIV, bl. 33, terwijl SAXO SYLVIUS, H. VAN ROLLEMA, ...S... F. en C. W. B. naar ARRENBERG, *Historien en zonderlinge gevallen*, Amst. 1810, Haarl. 1831, die ook weder BAUDARTIUS tot bron heeft, verwijzen. D. G. deelt ons het verhaal daaromtrent mede, dat hij vond in het *Museum voor de Nederl. Jeugd*. Daar lezen wij aan het einde: „doch men kan zich de verwondering en teleurstelling van onzen wedder begrijpen, toen hij in *Vriesland* gekomen, vernam dat bij THOMASSEN brand was ontstaan en deze alles wat hij bezat had verloren; daar alle zijne leden door koude en vermoeijenis verstijfd waren, bleef hem niets anders over dan te leven van de hulppenningen zijner natuurgenooten." Als nu ten slotte D. G. vraagt, of deze geschiedenis voor waar aan te nemen is, dan antwoorden wij, dat wij volstrekt geene reden vinden om er aan te twijfelen, te meer daar zij ons door mannen als BAUDARTIUS, BEKKER en WINSEMIUS, die alle drie nog in dezelfde eeuw leefden, wordt medegedeeld; wat evenwel het laatste gedeelte van het verhaal betreft, zoo als dat in zijne bron voorkomt, WINSEMIUS meldt daar niets van, J. C. K., wiens berigt aan BAUDARTIUS ontleend is, zegt dat THOMAS THOMASSEN nu geducht moest afschuiven, en de schrijver der *Staatk. Hist.* eindigt met de woorden: „en hij kwam den 13 dier maand weder bij zijn wijf en kinderen, hebbende de weddingschap gewonnen en *ontvangende de betaling*, daar THOMAS THOMASSEN weinig staat op gemaakt had." Wij houden het dus voor eene onhandige verknoeijing van het verhaal door eenen onbekwaam schrijver, die meende dat er anders voor de Nederlandsche jeugd niets uit te leeren viel. — J. C. K. en D. G. zeggen dat hunne berigtgevers niets van geesten of spoken vermelden. Wij gelooven ook niet dat het verhaal bij BEKKER daarvan spreekt. Maar wanneer de zee onstuimig en het weder stormachtig is, zegt de zeeman „het spookt", en de vrager zal wel hetzelfde bedoelen, wanneer hij zegt: „dat het in die eenzaamheid zoo bijster gespookt had." De nacht, waarin het daar het ergst spookte, was, volgens WINSEMIUS, die tusschen den laatsten November en den eersten December.]

Medaille met het jaartal 1572 (VIII. bl. 35, Vr. 62). Zinspelende op de *Parijsche bruiloft* of *St. Bartholomeus-nacht*, zijn *twee* gedenkpenningen geslagen, waarvan de afbeeldingen voorkomen in het pamflet, geschreven door zekeren NIC. FAVYER, die destijds niet geschroomd heeft tevens den moord van den Admiraal DE COLIGNY, in lofverzen te bezingen. De titel is: *Figure et exposition des pourtraictz et dictons, contenuz es medailles de la conspiration des rebelles en France, opprimée et estaincte par le Roi* CHARLES IX, *le* 24 *jour d'aoust* 1572, 8°. Waarschijnlijk is de medaille in het bezit van S. v. W., eene dezer beide afgebeelden; doch daar het pamflet moeijelijk zal te vinden zijn, om tot eene vergelijking te geraken, raad ik hem aan deswegens de Fransche penningkundige werken te raadplegen.

J. L. A. I.

Jacob Storm (VIII. bl. 35, Vr. 65). Op den *Catal. v. d. Bibl. der Maatsch. v. Nederl. Letterk. te Leyden*, dl. I. bl. 71, leest men:

„Antwoord op een vraag voorgesteld, d. 17 Dec. 1695 op de Redenkamer *Liefd bovenal*

(*) In dezelfde Chronijk wordt bl. 353, kortelijk nog van eene andere zonderlinge weddingschap gewaagd. „In 1624 heeft BARENT BAKKER aan de *Burgh* (op *Texel*), een wetspel aangegaan, te weten: dat hij met zijn baktrog daar hij in bakte, na 't eilandt *Wieringen* zoude varen, 't welk hij behouden heeft volbragt, en het wetspel van zijn makker gewonnen, blijkende bij acte notariaal daarvan gemaakt zijnde."

(te Haarlem) door J. STORM, fact. Col. R. S. 8 blz. 4°."

Zoo deze de bedoelde is, dan moet de vraag: of de lier met een lauwertak, op zijde van 't bijschrift bij zijn portret, een symbool van zijne dichterlijke gaven is? toestemmend beantwoord worden. Dr. RÖMER.

De Predikant Strick (VIII. bl. 36, Vr. 69). Op de lijst der Predikanten bij de Hervormde gemeente te *Amsterdam*, komt deze naam niet voor. En dit is zeer natuurlijk, dewijl iemand van dien naam steeds Proponent gebleven en als zoodanig Hulpprediker te *Amsterdam* geweest is. Van hem weet ik echter niets meer te melden. Zijne predikgaven moeten zeer gering geweest zijn. Ik heb wel eens gehoord, dat hij een groot liefhebber was van duiven, en op het duivenplat zijne studeerkamer, ja den tijd, waarop hij optreden moest, vergat. E. A. P.

Herinneren (VIII. bl. 36, Vr. 71). Welken naamval dit werkwoord regeert, is duidelijk uit het Latijn: *Sibi aliquid in memoriam revocare.* Zich iets herinneren; dus regeert het van de zaak den 4den en van den persoon den 3den naamval. *Ik herinner u aan het beloofde*, is dus fout. Het moet zijn: ik herinner het beloofde aan u. De herinnering is toch eene werking of daad van een' persoon, zij kan het nooit zijn van eene zaak. E. A. P.

Zamensmelting van het lidwoord met het zelfstandig naamw. (VIII. bl. 36, Vr. 72). Wenn BILDERDIJK, unbekannt mit des Teufels griechischen Ursprunge, »*duivel*" aus »*de euvele*" entstehen lässt; so könnte ein deutscher Dichter, wenn er eben so unphilologisch urtheilte, mit grösserem Rechte den Teufel im egyptischen Typhon wieder finden. Beides ist falsch; den *Teufel* (plattdeutsch: *Diewel*, *Diebel*), *duivel* sind Verkürzungen von διάβολος, das von διαβάλλειν abgeleitet, ziemlich dem Satan (שָׂטָן) der Bedeutung und dem Begriffe nach entspricht. Selbst die Metamorphose des Diabol in Teufel findet den Buchstaben nach ihre Analogie in »*deutsch*" und »*teutsch*", »*tabula*" und »*Tafel.*" Dr. F.

Zamensmelting van het lidwoord met het zelfstandig naamw. De familienaam DEDEL is zamengesteld uit de zamensmelting van DE en EDEL. Men vindt dien naam als DE EDEL, DIE EDEL en D'EDEL, later als DEDEL geschreven. Zie o. a. CASPAR BURMANNI *Hadrianus* VI. p. 3 in *Dedeliorum Stemma.* — Zoo zouden wij kunnen wijzen op *Almanak* en ALCORAN, zamengesmolten uit het lidwoord *Al* (*de*) en de zelfstandige naamwoorden *Manak* en *Coran*, maar A. X. bedoelt waarschijnlijk voorbeelden uit de Nederduitsche taal. C. & A.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Aangaande het *Sandhorster kuddeke*, dat S. S. S. in BILDERDIJKS *Gesch. des Vaderl.* vermeld vond, kan bij het een en ander vinden, dat als antwoord op eene vraag van denzelfden inhoud als de zijne, medegedeeld is NAV. III. bl. 17, *Bijbl.* 1853, bl. xxiii, xl en lv.

N. Q. S. vraagt naar de afleiding van het woord *stokbewaarder* en denkt daarbij aan het *stock* en *stockwerk* der Duitschers. Ten antwoord het volgende. *Stok* is beenblok of boei, zie b. v. Ps. CV : 18 (Statenoverzetting). Bij overdragt is het woord toegepast op de gevangenis, in welken zin het voorkomt in WINHOFF, *Landr. van Auerissel*, 290: » so mach die amptman den antasten, und setten in des Heren *stock* in den Kerspele daer dat inne geschienn were." Deze zeer voldoende verklaring ontleenen wij aan A. DE JAGERS *Taalk. Handl. tot de Statenoverzetting des Bijbels*, bl. 104.

De *Brabantsche Yeesten*, waar L. D. R. naar vraagt, zijn uitgegeven door J. F. WILLEMS, 1e deel, *Brussel* 1839; 2e deel, aldaar 1843, in quarto.

Het oude gebruik te *Zeyst*, waartoe de bisschoppen van *Utrecht* bij hunne huldiging verpligt waren en waarvan bisschop FILIPS VAN BOURGONDIË in 1517 alleen voorwaardelijk vrijgesteld werd, bestond daarin dat » zij eigenhandig de klok togen; ten teeken, dat de opgezetenen ten platten lande, nu vervolgens bij 't klokkleppen, dezen Bisschop als hunnen Heer moesten ten dienste staan, daar hy toch in de steden geen gezag had, dan om een Schout aan te stellen." Zoo zal de Heer J. H. VAN LENNEP zijne vraag beantwoord vinden door (J. WAGENAAR) *Tegenw. Staat van Utrecht*, dl. II. bl. 340.

F. F. C. STEINMETZ vraagt: waarom men een klein, niet veel beduidend schrijven een *kattebelletje* noemt? 't Is een verminkt Spaansch woord, namelijk *cartapel*, wat een blad papier beteekent, aan de eene zijde beschreven. Verder: hij zal wel weten (wie weet het niet?) wat een zaturdag is, hoe men op dien dag somtijds, ook zonder hoogen vloed of dijkbreuk, het water door gangen en portalen ziet stroomen. Als hij zich nu daarbij herinnert hoe ongaarne eene kat nat wordt, dan zal hij begrijpen, dat de Zaturdag voor dit dier de bangste dag van de geheele week moet zijn, en dat men al zeer weinig van iets moet houden om er *evenveel van te houden als de kat van eenen Zaturdag.* — Een ander spreekwoord, door hem genoemd, luidt niet: *ik wil er kuit of hair*, maar *ik moet er haring of kuit van hebben.* Zie HARREBOMÉE. — Volgens denzelfden medewerker zegt men in den Tielerwaard, van eene scheelziende vrouw sprekende: *zij kijkt met de oogen een beetje naar de Willemstad*, — en hij vraagt naar den oorsprong van die spreekwijze. Zij is ook buiten den Tielerwaard in gebruik en luidt in haar geheel: » hij of zij kijkt naar *de Willemstad*, of *de Klundert* in den brand staat." Wanneer iemand, die aan de noordzijde van het Hollandsche diep staat, het aangezigt naar *de Willemstad* keert, om *de Klundert* te zien, dan is dit zeker een onweêrlegbaar bewijs, dat hij geducht scheel ziet.

De vraag van P.: » hebben sommige natiën, wat de opkomst en beschaving hunner letterkunde betreft, ook een of ander aan onze Nederlandsche letterkunde te danken?" is zóó algemeen en onbepaald, dat wij haar terughouden, maar ten aanzien der Hoogduitsche letterkunde reeds terstond antwoorden, dat MARTIN OPITZ, de vader der Duitsche prosodie, onbegrijpelijk veel aan HEINSIUS, HOOFT, VONDEL en DE DECKER te danken had.

Tot narigt van C. W. B. diene, dat eene lijst onzer dag- en weekbladen, evenwel zonder dat de geest (?) dier journalen daarin gekarakteriseerd wordt, voorkomt in het *Algemeen Adresboek van den Nederl. Boekhandel.*

πφ vraagt inlichting omtrent het oude *Hero Viria*, welke naam, indien hij zich niet vergist, later veranderd is in *Herwijnen.* Maar vergist hij zich ook in de spelling

van den naam? *Herwijnen* komt vroeger wel voor als *Herivina* (zie V. D. BERGH, *Middelnederl. Geogr.* bl. 204). Wordt dit onduidelijk geschreven, dan kan men er gemakkelijk *Hero Viria* uit lezen. Is het geene vergissing, dan verzoeken wij πρ het ons te melden, liefst met opgave van de plaats waar het voorkomt; en wij zullen zijne vraag op de gewone wijze aan onze lezers voorstellen.

Wie bedoeld wordt, wanneer men den dronk *Hansje in den kelder* instelt is zoo bekend, dat P. daaromtrent zeker geene inlichting noodig zal hebben. Wenscht hij te weten waarom de persoon in den kelder, die in het gezelschap tegenwoordig is, zonder dat men hem ziet (*l'invisible* noemen hem de Franschen) HANSJE wordt geheeten, de reden daarvan ligt, dunkt ons voor de hand. Het kind moet eenen naam hebben; welken zal men er nu eerder aan geven, dan den algemeensten onder alle voornamen JOHANNES, bij verkorting HANSJE? ALKEMADE, *Displegt.*, dl. II. bl. 232, die *Hansje* met de hensbekers in verband brengt, zoekt den oorsprong wat verre. Dr. HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, dl. I. bl. 11, meent dat *Hansje in den kelder* eigenlijk is *ik ans je wel in den kelder*, d. i. ik wensch u heil in den kelder. Maar dat werkwoord *ansen* heeft nooit bestaan.

Den vrager, die in den *Konst- en Letterbode* 1857 *Rupella* genoemd vond, en gist dat daarmede *Rupelmonde* zou bedoeld zijn, antwoorden wij, dat *Rupella* de latijnsche vertaling is van *la Rochelle*.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (vervolg van bl. 88). IV. Wij moeten eindelijk nog spreken van woorden ter kwader ure uit andere talen overgenomen. Geen volk kan beletten dat vreemde woorden zich in zijne taal mengen. Zelfs waar men allen buitenlandschen invloed trachtte te weren, zoo streng als men dit ooit in *China* of *Japan* gedaan heeft, zou het onmogelijk zijn. Want nieuwe denkbeelden vereischen nieuwe woorden om ze uit te drukken. Zijn die nieuwe denkbeelden onder andere volken ontstaan en komen zij vandaar tot ons over, dan moeten wij daarvoor in onze taal gepaste woorden zoeken. Haasten wij ons daarmede en zijn wij gelukkig in onze keuze, dan eigenen wij ons het nieuwe denkbeeld toe en laten het vreemde woord waar het te huis behoort. Maar verzuimen wij dit, of kiezen wij ongelukkigerwijze een woord, dat de zaak niet goed uitdrukt, dat te lang is of een ander in het oog vallend gebrek heeft, dan behoudt de zaak haren vreemden naam en men blijft haar daarbij noemen. Zoo hebben wij *krokodil* onvertaald gelaten, maar *hippopotamus* door *nijlpaard* of *rivierpaard* vertaald; de *kaneel* met haren latijnschen naam overgenomen, maar de *kruidnagel* niet, aan den *boekweit* eenen nederlandschen naam gegeven, maar aan de *rijst* haren oosterschen gelaten. De *tabak* is met zijnen naam uit *Amerika* tot ons gekomen, maar voor de *pijp* waar wij dien uit rooken, hebben wij in onzen eigenen taalschat een woord gevonden. De *spoorweg* draagt eenen nederlandschen naam, de *telegraaf* eenen vreemden; voor *lithographie* hebben wij het woord *steendruk*, maar voor *photographie* missen wij er nog een.

Zoo zijn er vreemde woorden, die wij niet verwerpen kunnen, zonder ons te berooven van hetgene wij noodig hebben om onze denkbeelden duidelijk uit te drukken. Het zou wel beter zijn, indien wij daarvoor nederlandsche bezaten; maar bij gebrek van deze moeten wij ons met de vreemde behelpen. Er zijn evenwel ook een aantal van die woorden in gebruik, waar wij volstrekt geene behoefte aan hebben. Gewoonte om eene andere taal te lezen, te spreken of te schrijven, omgang met vreemden, pedanterie van geleerden, die het deftiger vonden latijnsche woorden te gebruiken dan nederlandsche en pedanterie van ongeleerden, die het fatsoenlijk vonden een akelig mengelmoes van fransch en hollandsch te spreken, dat alles werkte zamen om onze taal met vreemde woorden te overladen.

Uit het gezegde zal men reeds opgemaakt hebben, in hoeverre naar ons gevoelen zulke vreemde woorden mogen en moeten worden toegelaten. Wij moeten ze behouden, wanneer wij er in onze taal geene betere of althans geene even goede voor bezitten. *Electriciteit* en *galvanisme*, *archivaris* en *secretaris*, *kakatoe* en *getapertsja* zijn woorden, welke wij om die reden noodig hebben. Het is mogelijk, dat men er later goede nederlandsche voor vindt, en dan kunnen wij die vreemde missen, maar eerder niet. Zulke daarentegen, waarnevens wij een even goed nederlandsch hebben, moeten wij niet in onze taal opnemen of zijn zij er reeds in opgenomen, er uit wegdoen. Van dien aard zijn *president*, *thesaurier*, *bagatel*, *abuis*, *exempel*, waar wij *voorzitter*, *penningmeester*, *beuzeling*, *vergissing*, *voorbeeld* voor hebben en eene menigte andere. Vele, die in het begin der vorige eeuw nog in gebruik waren, zijn nu ook reeds vergeten, ten minste men hoort of ziet ze zelden meer.

Eene soort van woorden van vreemden oorsprong moeten wij afzonderlijk vermelden. Het zijn die, welke reeds zoo lang in gebruik geweest, en ons volk zoo eigen geworden zijn, dat men ze niet meer voor vreemd aanziet en ze in allen deele met woorden van nederlandschen oorsprong gelijk stelt. Terwijl men het nog niet eens is over de spelling der vreemde woorden, terwijl sommigen ze gespeld willen hebben zooals wij ze uitspreken, anderen hun de oorspronkelijke spelling willen laten houden (ook wij behooren tot deze laatsten, wij vinden het barbaarsch *konzekwent* en *konsjensjeus* te schrijven), is er niemand, die deze niet geheel op zijn hollandsch spelt en die het niet pedant zou vinden, wanneer men b. v. *couleur*, *point* en *douzain* in plaats van *kleur*, *punt* en *dozijn* schreef. Zulke woorden hebben wij vele. Men vindt er eene lange lijst van bij Dr. HALBERTSMA, *Aant.*

op *Maerlant Sp. Hist.*, 4e dl., Inl. bl. 30, waar men nog een groot aantal bij zou kunnen voegen, b. v. *aalmoes*, *as*, *aluin*, *bazuin*, *beet* (beetwortel), *bezaan*, *beukelaar*, *bisschop*, *brief*, *dubbel*, *duren*, *graad*, *graan*, *ivoor*, *jaloersch*, *kaal*, *kaart*, *kaas*, *kaatsen*, *kamp*, *kandeel*, *kansel*, *kap*, *kar*, *kast*, *kelk*, *kervel*, *ketter*, *kooi*, *kist*, *klaar*, *klerk*, *kleur*, *koken*, *komfoor*, *kort*, *kosten*, *koster*, *kouter*, *kroon*, *kwijt* enz. Deze woorden zijn zoo in onze taal opgenomen en met haar zamengegroeid, dat zij niet meer uitgedreven kunnen worden. Wij zouden dit ook niet wenschelijk achten. Want voor een gedeelte heeft men ze overgenomen om in eene wezenlijke behoefte te voorzien. Voor een gedeelte zijn zij voor een ander woord in de plaats gekomen, maar hebben dat woord verdrongen en zijn dus onmisbaar geworden. Eindelijk zijn er, nevens welke dat woord nog voortleeft; maar waar dit het geval is, heeft het eene meestal eenigzins andere beteekenis aangenomen dan het andere, (men vergelijke *verw* en *kleur*) en zouden wij ons dus verarmen, wanneer wij een van beide wegwierpen.

Wij meenen hiermede genoeg gezegd te hebben over woorden, overgenomen uit grieksch en latijn, italiaansch, spaansch en fransch, hebreeuwsch en arabiesch, javaansch en maleisch en andere niet zeer na met de onze verwante talen. Over de woorden, die wij van onze naaste taalverwanten ontvingen, moeten wij afzonderlijk spreken.

In de eerste plaats moeten wij hier een onderwerp aanroeren, dat nog op verre na de aandacht niet getrokken heeft, welke het verdient en dat, ten minste voor zooverre ons bekend is, door hen die over taalzuivering of taalverrijking geschreven hebben, geheel is over het hoofd gezien. De bevolking van ons vaderland bestaat oorspronkelijk uit Franken, Saxen en Friezen. Onze taal is frankiesch, maar de Saxen die aan onze oostelijke grenzen wonen en vooral de Friezen, nu tot het noordelijkste deel van ons land teruggedrongen, maar die vroeger bijna geheel *Holland* bewoonden, (waar de taal der noordhollanders nog duidelijke blijken van draagt) hebben invloed gehad op onze taal. Welke is die invloed geweest en welke mag die verder zijn? Ziedaar vragen die wel verdienen overwogen te worden. De eerste staat met ons onderwerp niet regtstreeks in betrekking. Wij willen echter, als proeve van den invloed dien het friesch op onze taal gehad heeft, een paar woorden noemen, die niet nederlandsch, maar friesch van vorm zijn, en die wij dus blijkbaar uit deze taal hebben overgenomen. Men heeft zich veel moeite gegeven om te vinden op welke wijze *ladder* van *leiden* afstamde. Dat het van dit werkwoord afstamde achtte men niet noodig te bewijzen. Nog Dr. BRILL zegt *Holl. Spraakl.*, bl. 23 dat *ladder* voor *leider* staat, en ook in DE JAGERS *Archief*, 1e dl. bl. 128 leidt hij het van *leiden* af. Intusschen het behoort met *leiden* zelfs niet tot éénen wortel, zoo als blijkt uit de *h* die *ladder* in de oude duitsche talen voor zich heeft, (ags. *hladre*, oudfriesch *hládder*, oudhoogd. *hleitara*). Letten wij op den klank, welken het woord in die talen heeft, dan zien wij dat het in het nederlandsch *leeder* of *leider* moest zijn, en dat men vroeger inderdaad *leeder* gezegd heeft bewijst de nog algemeen gebruikelijke zamentrekking *leêr*. Maar *ladder* is de friesche vorm van het woord. Een ander woord dat de Friezen ons medegedeeld hebben is *baken*. Oudhoogd. is het *bauhan*, oudsaks. *bôkan*, angels. *beacen*, oudfriesch *bâken*, hedendaagsch friesch *beaken*. In onze taal zou het dus *boken* zijn en wij vinden dien vorm werkelijk bij onze ouden. Verscheidene malen komt *boken* voor in het rijmwerk *Vanden levene ons heren* (zie de woordenlijst). Het is daar nog *teeken* in het algemeen. Later is *boken* door het friesche *baken* vervangen met de bepaalde beteekenis van *teeken ten dienste der schippers aan de kust opgerigt*. Op de andere vraag, in hoeverre wij van onze landgenooten van frieschen en saxischen stam woorden mogen overnemen, zouden wij antwoorden, dat men hierin nagenoeg naar dezelfde regelen moet te werk gaan, welke men bij het overnemen van woorden uit het hoogduitsch volgen moet. Wij achten het evenwel verkieselijker van onze landgenooten van saksischen of frieschen stam woorden over te nemen, die een gedeelte van ons volk reeds verstaat en gebruikt, dan van onze hoogduitsche naburen, wier taal ons vreemd is.

Het engelsch schijnt reeds vroeg wel niet grooten, maar toch eenigen invloed op onze taal gehad te hebben. Een bewijs daarvan vinden wij in het woord *boot*, dat ons toeschijnt uit het engelsch overgenomen te zijn. Wij weten ten minste de *oo* in dit woord op geene andere wijze te verklaren. *Boot* komt bij onze schrijvers reeds vroeg voor. MELIS STOKE verhaalt VI. 803—807:

> Hoe dat volc te scepe ghinc,
> Met groter haeste, om de dinc,
> Met clenen scepen ende met groten,
> Beide met emeren ende met *boten*,
> Met vischschepen ende met scuten.

en IX. 280.

> Dammirael vergat niet das,
> Hine sende enen *boet* ende ene galeide,

Ook in den roman van *Partonopeus* (uitg. van MASZMANN, p. 11) wordt eenige malen van een *boot* gesproken. Nu is *boot* oudnoordsch *beitr*, *bâtr*, angels. *bât*, zweedsch *båt*, deensch *baad*, engelsch *boat*, alles regelmatig van den verl. tijd van het werkw. *bijten*. In

de gothische, oudhoogd. en oudfriesche overblijfselen die wij bezitten, komt het woord niet voor. Indien nu het nederl. en hoogd. *boot*, en het nieuwfriesche *boat*, zoo als waarschijnlijk is, van hetzelfde werkwoord *bijten* afstammen, dan is het, dunkt ons, geene gewaagde gissing, wanneer wij ze voor uit het engelsch overgenomene vormen houden. Het onzijdige geslacht in het hoogd. en friesch, en het wankelen tusschen mannel. en onzijdig in onze taal (*) schijnt de afleiding uit het engelsch te begunstigen. — Tegenwoordig, hoewel onze taal door engelsche constructiën bedorven wordt, komen evenwel weinig engelsche woorden tot ons over, en ook die weinige zijn gewoonlijk zoo gemakkelijk als vreemde te erkennen, dat onkundigen ze zelden, zoo als menig hoogduitsch woord, voor echt nederlandsch zullen aanzien.

Het invoeren van hoogduitsche woorden in onze taal is ook reeds voor verscheidene eeuwen begonnen. Bij sommige schrijvers uit het laatst der XIVde en het begin der XVde eeuw ontmoet men ze. Vooral bij DIRC POTTER, den dichter van *der Minnen Loep*. Hij gebruikt b. v. *tsairt*, *trute*, *gas*, *bederman*, enz. Gelukkig zijn die woorden niet gebleven. Maar wij hebben er in onze taal, die reeds zeer lang in gebruik geweest zijn, en wier vorm hunne hoogduitsche afkomst buiten twijfel stelt. Van dien aard zijn b. v. *glans*, *vertsagen*, *sidderen*, *sissen*. Sedert het laatst der vorige eeuw zijn wij met hoogduitsche woorden overstroomd. Vele zijn in vorm aan nederlandsche zoo gelijk, dat menigeen ze argeloos overneemt en volstrekt niet vermoedt dat het woorden zijn, die tot zijne moedertaal niet behooren en, wat erger is, er niet in passen. Die naauwe verwantschap van beide maakt het overbrengen van woorden uit de eene in de andere zeer gevaarlijk. Hetzelfde woord heeft dikwijls in het hoogduitsch eene andere beteekenis dan bij ons. Of een hoogduitsch woord is nagenoeg gelijk aan een nederlandsch: nu ziet men het voor den hoogduitschen vorm van dat zelfde woord aan, terwijl het nogtans een geheel ander is.

Zullen wij een hoogduitsch woord in onze taal toelaten, dan moet vooreerst dat woord in zich zelve goed zijn. Bevat het onzin of stelt het de zaak, die het voorstellen moet, niet duidelijk voor (het hoogduitsch is van zulke woorden ruim voorzien), dan dient het ons niet. Laten wij *daadzaak*, en wat meer van hetzelfde gehalte is, aan onze duitsche broeders over.

Ten anderen moet het als nederlandsch woord goed zijn. Het moet niet strijden tegen de regelen van onze taal. Het moet b. v. niet zamengesteld zijn op eene wijze, bij ons niet gebruikelijk. De voor- of achtervoegsels moeten geene beteekenis hebben, die zij in onze taal niet hebben kunnen. Zoo is *uitaarten*, wat BILDERDIJK, in navolging van het hoogd. *ausarten*, gebruikt, niet goed te keuren. *Veraarden* en *ontaarden* is hollandsch, *uitaarten* niet.

Verder moet het woord bij ons niet reeds in eene andere beteekenis in gebruik zijn. Aan een woord eene nieuwe beteekenis te geven, met die welke het reeds heeft niet naauw verwant, is onduidelijkheid en verwarring bevorderen. BILDERDIJK verdient daarom geene navolging, wanneer hij *zich verhalen* gebruikt voor het hoogd. *sich erhohlen*.

Ieder woord, dat niet verstaan wordt of noodzakelijk verkeerd verstaan zal worden, is af te keuren. Zoo, om niet te spreken van het afschuwelijke *ondadelbaar*, dat BILDERDIJK ergens gebruikt, is b. v. *aanheer* een leelijke germanismus. De meesten toch zullen in het eerste deel daarvan niet het zelfst. nw. *ahn*, dat in onze taal niet bestaat, maar het voorvoegsel *aan* meenen te zien. Het behoort dus tot de duistere, onverstaanbare woorden.

Eindelijk, een woord is overtollig en moet als nutteloozе ballast buiten boord geworpen worden, wanneer wij er in onze eigene taal een hebben, dat hetzelfde denkbeeld even goed uitdrukt. Wat doen wij met *aanrede*, daar wij *aanspraak* hebben, wat met *hang* (buitendien reeds in eene andere beteekenis in gebruik), terwijl wij *neiging*, *geneigdheid*, *overhelling* bezitten?

Toetst men de meeste der in den laatsten tijd uit *Duitschland* overgekomene woorden aan de regelen die wij stelden, dan zullen er zeker zeer weinige worden toegelaten. Wij gelooven ook, dat men met het overnemen van hoogduitsche woorden zeer spaarzaam moet te werk gaan. Men meene daarom niet, dat wij van oordeel zijn, dat het hoogduitsch tot verrijking van onze taal niets kan bijdragen. Wie dit meende zou ons verkeerd begrijpen. Het hoogduitsch kan er toe bijdragen, en het heeft het werkelijk reeds gedaan. Een enkel voorbeeld willen wij er van geven. Onze taal heeft een woord, een klein woord, uit het hoogduitsch overgenomen, waardoor zij zeer veel heeft gewonnen. Wij bedoelen het pronom. reflex. *zich*. Onze voorvaderen bezaten dat evenmin als hunne naburen, de Saxen en Friezen. De eerste maal dat het in onze taal voorkomt, is in *der Minnen Loep* (begin der XVde eeuw), maar daar komt het slechts éénmaal voor, en nog wel in een spreekwoord. Waarschijnlijk is dit een hoogduitsch spreekwoord en heeft de dichter, die op eenen germanismus niet zag, het om

(*) In den *Partonopeus* en bij STOKE is het woord mannelijk, in den *Floris en Bl.* onzijdig. Ook VONDEL en HOOFT gebruiken het gewoonlijk onzijdig.

den wille van het rijm onvertaald gelaten. Geen tweede voorbeeld van *zich* is ons ook uit die eeuw bekend. Eerst in het laatst der volgende begint het in gebruik te komen, maar niet algemeen. Bij MARNIX en SPIEGHEL vindt men het, bij COORNHERT en ROEMER VISSCHER niet. Ja zelfs CATS gebruikt het slechts in zekere bepaalde gevallen en onze Statenvertalers in het geheel niet.

Wij hopen nu in de volgende maand het eerste gedeelte onzer lijst van woorden, die uit onze taal weggedaan moeten worden, onzen lezers aan te bieden. Vragen, opmerkingen, toelichtingen, verbeteringen zullen ons welkom zijn. Reeds ontvingen wij eenen brief van onzen geachten medewerker Mr. J. C. W. LE JEUNE. Wij danken hem voor het ons daarin medegedeelde. Zijne verhandeling *over de regelen die men behoort in acht te nemen in het verrijken onzer moedertaal*, door de Hollandsche Maatschappij bekroond en in het IXde deel harer werken uitgegeven, kenden wij niet; maar wij hebben ons gehaast er kennis mede te maken, en verzoeken nu onze lezers ons verzuim te herstellen en bij de werken, die wij bl. 86 noemden, deze verhandeling te voegen.

EN LEERE MIJ deed ons, naar aanleiding van hetgeen wij bl. 26 gezegd hebben, een tweetal vragen. Vooreerst: »op wat grond moet men in den 3den naamval meerv. vrouw. schrijven, niet *de* of *der*, maar *den* maagden, *den* koninginnen enz.? hebben wijlen WEILAND en SIEGENBEEK in zulk eenen belangrijken regel zoo misgezien?"

Wat zullen wij zeggen? Wij kunnen het niet gebeteren, dat WEILAND en SIEGENBEEK en al onze grammatici uit die dagen hooge torens bouwden, zonder te denken dat daar goede fondamenten toe noodig waren. In verscheidene belangrijke regels hebben zij misgezien, en wil de vrager zich overtuigen, dat zij het hier ook gedaan hebben, hij sla dan DE JAGERS *Archief*, dl. II. bl. 203 en verv. op. De Heer ALBERDINGK THIJM geeft daar uit onze oude schrijvers voorbeelden bij dozijnen van den vrouwel. dat. plur. op *en*. Waar voorbeelden van dien naamval op *er* te vinden zijn weten wij niet. Bij goede schrijvers uit vroegeren tijd hebben wij er nooit een gevonden.

Zijne tweede vraag is: »Waarom zal men schrijven *eiselijk?* Als men zegt: het is *ijselijk*, zal dit toch wel beteekenen, *het is om koud van te worden*, *men huivert er van*. Ook de Geldersche uitspraak is *îselijk*, en de lange *î* en *ei* klank worden in die provincie toch behoorlijk onderscheiden." — Ons antwoord is: van het goth. *agis*, oudhoogd. *akis*=schrik, komt het oudhoogd. adject. *akislik*, middelhoogd. *eislich*, nederl. *eiselijk*. Toen in lateren tijd in een deel van ons land de *ij* als *ei* uitgesproken werd, zag men het woord voor eene afleiding van *ijs* aan en schreef *ijsselijk*. Maar bij onze middeleeuwsche schrijvers niet alleen, maar nog bij latere, b. v. MARNIX vindt men altijd *eisselijk*. In *Friesland* zegt men *heiselijk*. De zaak is, dunkt ons, niet twijfelachtig.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

De Treurwilg. De *Treurwilg* (*Salix Babylonica*) is, zoo als zijn naam het aanduidt, uit het Oosten afkomstig, en wel bijzonderlijk in de lage oeverstreken van den *Eufraat*, waar deze langs *Babel* stroomt, te huis. Mijne lezers kennen hem reeds uit den schoonen *Psalm* (CXXXVII), waarin de kinderen *Israëls* klagen: »Aan de rivieren van *Babel*, daar zaten wij, ook weenden wij, als wij gedachten aan *Zion*. Wij hebben onze harpen gehangen aan de wilgen, die daarin zijn, enz." Welligt is het niet zoo bekend, dat deze thans overal in *Europa* tierende boom, nog voor geen 150 jaren, aldaar, althans in het Noorden, geheel vreemd was, en dat zijne invoering in deze koudere luchtstreken op de volgende manier plaats vond. De Engelsche dichter POPE was juist bij Lady SUFFOLK, toen deze een pak uit *Spanje* ontving, dat met wilgentwijgen was vastgemaakt. Daar hij meende te bespeuren, dat deze nog leefden, nam hij er eene van, en plantte ze in zijnen tuin; de spruit sloeg aan, om naderhand de zoo wel bekende Treurwilg te worden van POPE te *Twickenham*. NIEBUHR, die in 1798 de voormalige plaats van POPE bezocht, schrijft van dezen boom: »Voor de grot stond een oude treurwilg, nu bijkans dood, en met zorg onderstut, mede uit POPE'S tijd." De Engelsche dichter stierf in 1744. Zijn boom is thans verdwenen.

Het is echter meer waarschijnlijk — zegt de *National Cyclopaedia* — dat de boom door den kruidkenner TOURNEFORT in *Europa* werd ingevoerd. Hij is een der grootste lievelingen in *China*, gelijk men op zoû kunnen maken uit zijne gedurige plaatsing op Chinesche teekeningen. — Men zie het aangehaalde werk (*London*, CHARLES KNIGHT, 1850), in het Tiende deel, bl. 494, op het woord, en voorts *The Leisure Hour*, 1852, p. 127; 1853, p. 570.

»De Treurwilg" — schrijft SEUBERT in zijne *Plantenkunde* (Vert. OUDEMANS, te *Utrecht*, bij W. H. VAN HEYNINGEN), dl. II. bl. 145 — »is uit het Oosten afkomstig en wordt bij ons niet anders dan in vrouwelijke exemplaren aangetroffen, daar deze alle, ten gevolge eener vermenigvuldiging door middel van stekken, van één enkel vrouwelijk individu afstammen, dat, als een nog levensvatbaar uitspruitsel, een gedeelte uitmaakte van een

gevlochten mandje, hetwelk uit die gewesten naar ons werd overgevoerd."

J. H. VAN LENNEP.

Kerkzegels van buitenlandsche Gereformeerde gemeenten. Onlangs vond ik in de *Evangelisch-reformirte Kirchenzeitung*, uitg. van K. GOEBEL, eenige kerkzegels opgegeven van Gereformeerde gemeenten in het buitenland. Terwijl ik dezen mededeel, wensch ik dat deze kleine lijst verder moge aangevuld worden.

Erlangen. Drie figuren, voorstellende: geloof, liefde en hoop, met het randschrift: *Meliora speramus.*

Schaffhausen. Zegel der Munsterkerk: een kandelaar op een altaar. Omschr.: *Herr stosz' ihn nicht weg!*

Berlijn. Hof- en Domkerk. Eene roos in de doornen. Omschr.: *Ecclesia reformata coloniensis* 1667.

Prenzlau. Een schip te midden van den storm. Omschr.: *Jactatur, non mergitur.*

Weeze (bij *Cleef*). Een boom, die uit eene kan met water wordt begoten, welke kan door een hand wordt gehouden, die uit de wolken te voorschijn komt.

Uit *Westphalen.* Het zegel der vroegere Gereformeerde Generaal-Synode van *Gulik*, *Cleef*, *Berg* en *Mark* stelt voor eene rots, waaruit eene bron ontspringt. Omschr.: *Petra Christus Corinth.* 10. *Sig. synodi generalis Jul. Cliv. Mont. et March.*

Het zegel der vroegere Gereformeerde Classis van *Süderland* (*Sauerland*), in het Graafschap *Mark*, stelt een' strijder voor met het omschrift: *pugnanti victoria!*

Gereformeerde Gemeenten in het Graafschap *Mark.*

Altena. Een boom (palm?), waarop een zware last drukt, die zich echter daardoor te meer uitbreidt. Omschr.: *Sigillum presbyt. eccles: reform. Alte(na).* Onder het symbool staat het chronostichon: *VtI paLMa sVb ponDere CreVi.*

Ergste. Een anker.

Oestrich. Eene bloeijende roos te midden der doornen.

Iserlohn. Eene hen, die hare kiekens onder de vleugelen verzamelt. Omschr.: *Non dormito qui custodit.*

In het midden der XVIIde eeuw ontstond deze gemeente reeds, toch kon zij niet vóór 1718 een' eigen' kerkeraad en eigen' leeraar kiezen. Van daar dit symbool.

Schwerte. Een opengeslagen bijbel. Opschrift: *Eph.* VI: 11. In den bijbel: *Accip: glad: spirit:*

Westhoven-Syburg. Eene hand, die eene brandende lamp houdt.

Een der oudste gemeenten, reeds in het midden der XVIde eeuw ontstaan. Van daar dit symbool.

Wiblingwerde. Eene bloem (lelie?) met doornen.

Dahle. Een vaandel met een kruis daarin. Omschr.: *Jova vexillum meum.*

Camen. Eene zwaan (pelikaan?). Omschr.: *Sig. presb. Cam.*

Drechen. Een oude boomstronk, uit welks wortel een jeugdig rijsje voortkomt. Omschrift: *Regerminat. Es.* XI.

Herdeske. Eene lelie tusschen doornen, door de zon beschenen. Omschr.: *Ut lilium inter spinas. Cant: cap.* 2.

Wellinghofen. Een palmboom. Omschr.: *Premor sed non opprimor.*

Neuenrade. Een man, die in de eene hand een boek (bijbel?) houdt, en in de andere eene spade, waarmede hij den grond bearbeidt. Opschr.: *Ora et labora.*

Hülscheid. Drie palmtakken. Omschr.: *Per aspera ad prospera.*

Essen. Eene halve maan, binnen welke eene ster. Omschr.: *Orient ex alt: visitavit nos.*

Gereformeerde gemeenten in het *Bergsche.*

Elberfeld. Een maaijer in het oogstveld. Omschr.: *Ecce do: mitte fidos operarios in messem. Elberfeld* 1594.

Gemarke (*Barmen*). Een schip op zee, dat op een' vasten grond het anker heeft uitgeworpen. Omschr.: *Immota hac nitor* 1702.

Dhüne. Een lam. Omschr.: *Tandem patientia vincit.*

Solingen. Eene hand met een zwaard.

Verder nog:

Karlsruhe. Een bijbel met het opschrift: *Hac nitimur.* Omschr.: *Sigill: presbyt: ref: eccl Carolsr: e....* 1719.

Bayreuth. Een pelgrim.

Rohrbach. (Eene Waldenzer gemeente, in het Dekanaat *Reinheim*, bij *Darmstad*). Een kandelaar met het symbolum: *Post tenebras lux.* Omschr.: *Cachet de l'eglise Vaudoise de Rohrbach, Wembach et Hahn.*

Het synodale zegel der Neder-Saksische Confederatie is een aangezigt met stralen omgeven. Omschr.: *Ab uno lumen et virtus.*

H. C. R.

Kerkzegels van buitenlandsche Gereformeerde gemeenten.

Bonda, Oost-Friesland. Een altaar, waarop een bijbel, terzijde een anker. Omschr.: *Kirchensiegel von Bunda.* In lak.

Duren, in *Gulik.* Een wapenschild, waarop een leeuw. Omschr.: *Vicit leo de tribu Judae.*

Gemund, Graafschap *Meurs.* Op eene tafel staat een kandelaar met eene brandende kaars, die door eene hand uit den hemel genoten wordt. Omschr.: *Coelesti lumine lucet.* In zwartsel.

Gildehaus, Graafschap *Benthem.* Geene afbeelding, maar op het veld leest men: *Consistorial siegel Gildehaus.* In lak.

Hunshoven, bij *Aken*. Een wapenschild, waarop een vogel. Omschr.: .... *movet tempus suum*. In zwartsel.

Juchem, in *Gulik*. Eene lelie tusschen de doornen. Omschr.: *Sigill. eccl. ref. rel. in Juchem. Ut lilium inter spinas*. In zwartsel.

Lengrig, Graafschap *Benthem*. Een anker. Omschr.: *Sig. eccles. Lengrig*. In lak.

Otzenrath, in *Gulik*. Een zeilend zeeschip. Omschr.: *Sigillum ecclesiae Otzenradensis*. In zwartsel.

Rheyd, Graafschap *Meurs*. Eene lelie tusschen de doornen. Omschr.: *Sigillum ecclesiae Rheidanae*. In lak.

Reichenberg, bij *Emmerik*. Een berg. Omschrift: *Sigillum ecclesiae Reichenbergensis*. In lak.

Schwanenburg, in *Gulik*. Een schaap op een' berg. Omschr.: *A. I. M. Z. Sig. eccles. Schwanenb.*

Weener, in *Oost-Friesland*. Een wapenschild, waarop een onduidelijk figuur. Omschrift: *Sigillum Eccles. reform. Ween.* In zwartsel.

Wevelinghoven, in *Gulik*. Eene duif tusschen twee steenrotsen. Omschrift: *Columba inter Petra*. EVERTS.

Grafschrift op Streso (vgl. III. bl. 322; *Bijbl.* 1855, bl. xx, cxxix; VI. bl. 329; VII. bl. 324). Zijn eerste standplaats was *Meppel*. Volgens VAN ABKOUDE, *Naamregister van Nederd. Boeken*, heeft hij in het licht gegeven: »*Kerkrede over Hebr.* 13: *vs.* 20 *en* 21, *tot besluit van zijnen predikdienst en tot bevestiging van zijnen opvolger in de gemeente te Leyden*, *D°*. JOH. VAN SPAAN, 1755. Leyden. 4°.

Het geloof van ABRAHAM *tot rechtvaardigheit*. 1756. Leyden. 4°.

Hij vertaalde *Meditatien over den Zentbrief van den Apostel* PAULUS *aen den Colossenzen*, van zijnen vader CLEMENS STRESO, uit het Hoogduitsch (?) 1724. Amst. 4°. volgens *Boekzaal der Gel. Wereld*, 1725*a*. bl. 497 en volgg.

Terwijl enkele leden dezer familie meermalen in dit Maandwerk voorkomen en, althans de mannelijke leden, uitgestorven zijn, zal het welligt niet ondienstig zijn, daaromtrent nog het volgende mede te deelen.

De familie STRESO is van Duitschen oorsprong en bleef aldaar tot en met ADAM STRESO, in 1608 Predikant te *Amsdorf* en *Warmsdorf*, en sedert 1616 Superintendent der Kerken van *Cöthen* en *Nienburg*. Van dezen is de familie in twee takken in de *Nederlanden* overgegaan: zijn eene zoon, CASPARUS STRESO, overleed als Predikant te *'s Gravenhage* in 1664, wiens zoon, LUDOVICUS STRESO, als Predikant te *Hulst* overleed in 1705, wiens afstammelingen meest eene politieke loopbaan in *Staats-Vlaanderen* hebben gehad en sedert ruim eene halve eeuw aldaar zijn uitgestorven. Een tweede zoon van ADAM STRESO was ZACHARIAS STRESO, die Predikant te *Repelen*, in het Graafschap *Meurs*, is geweest. Twee zonen van dezen waren JACOBUS en CLEMENS: JACOBUS STRESO is als Neder d. Predikant te *Amsterdam* gestorven den 11den April 1708; CLEMENS STRESO is als Hoogd. Predikant ook aldaar gestorven den 31sten Januarij 1718. De zoon van CLEMENS was ZACHARIAS JACOBUS STRESO, die, als emeritus Predikant van *Leyden*, aldaar overleed den 21sten November 1765. Deze had twee zonen, CLEMENS STRESO, die als Predikant te *Leyden* kinderloos overleed den 19den Januarij 1800, en PHILIPPUS JACOBUS STRESO, als emeritus Predikant van *Krimpen aan de Lek*, aldaar ook kinderloos overleden den 19den November 1799.

JACOBUS ALBERTUS STRESO, die in 1821 zijn' predikdienst te *Kampen* nederlegde en wiens vader in 1770 als Luitenant in 's lands dienst jong overleed, was een achterkleinzoon van JACOBUS STRESO bovengenoemd, en overleed kinderloos te *Arnhem* den 5den Junij 1842, waarmede ook deze tak is uitgestorven.

T. A. R.

Grafschrift op Streso. Ter voldoening aan het verlangen van E—E. diene, dat ZACHARIAS JACOBUS STRESO als Proponent beroepen werd te *Meppel* 1715; dat hij den 12den November 1724 te *Wormer* en den 4den Februarij 1725 te *Leyden* werd bevestigd, volgens opgave van VEERIS en PAAUW, *Kerk. Alphab. N.-Holland* 1750. Zijne *Afscheidsrede* te *Leyden* 1755, schijnt het eenige in druk uitgekomen schrift, waardoor hij zijn' naam zou moeten vereeuwigd hebben; geene anderen zijn mij op de boekenlijsten van dien tijd voorgekomen.

V. D. N.

Titelplaat van Hoofts Nederlandsche historiën. Op het schutblad van mijn exemplaar der *Nederl. Historiën* van HOOFT (eerste uitgave van 1642), staat de volgende aanteekening:

»De historieschrijver HOOFT had eerst een tytelprint bedacht en doen aftijckenen, daardoor afgebeelt werde, datter in onsen Burgerlijcken oorlogh wederzijts misslagen en onbehoorlyckheden gepleegt waren, maar die ontdeckte waerheit der .... mishagende, is deselve tijckeninge onderdruckt en mij alleen 't opschrift bekent, dat aldus luijt: Iliacos intra muros peccatur et extra."

Deze aanteekening is in loopend schrift uit de XVIIde eeuw. Het opengelaten woord is voor mij onleesbaar. Er schijnt te staan *Haege* of zoo iets.

v. O.

[Men vergelijke over dit onderwerp den 685sten van HOOFTS *Brieven* in HUYDECOPERS uitgave, den 814den in die van VAN VLOTEN.]

Bedekte persoonsnamen door de gebannen Remonstranten gebruikt. Dr. A. STOLKER plaatste in de *Letteroefening* van Junij 1828 eene opgave van alle hem bekende veranderde stede- en persoonsnamen, welke lijst door Prof. J. VAN VLOTEN, in zijn PASCHIER DE FIJNE (aant. bl. 13) werd overgenomen. Tot aanvulling van die lijst diene het volgende:

Alph., FREDRIK HENDRIK.
Al. Allardus, ALLARDUS DE VRIES.
Baerl, CASPAR BARLAEUS.
Biervliet, (*A. van*) BERNARDUS DWINGLO.
Broeder van Westeynde, EDUARDUS POPPIUS.
C. (*W.*) WOUTER CORNELISZ.
Clivius, CAROLUS NIëLLIUS.
Davids, (*G.*) } *Davids.*, (*Hendrik*) } *Davidsonius*, } HENRICUS HOLLINGERUS.
Dirk, (*Schipper*) DOMINICUS SAPMA.
Fijne, (*Paschasius de*) PASCHIER DE FIJNE.
Fred. Frederik, zie *Man* (*de*).
H...., HOLSTEIN.
H. v. H., HEER VAN DER HORST.
Hans, zie *Mede.*
Henrici, (*Christianus*) CHRISTIANUS OUWENS.
Jacobs, (*Joost*) } *Justus*, } BERNARDUS DWINGLO.
Kleef, (*G. van*) CAROLUS NIëLLIUS.
Kran. Kranius, RUDOLFUS ZYLIUS.
L., SAMUEL LANSBERGEN.
M. de Man, } *Man*, (*geplekte*) } (?) *Mede* of *Mhede*, } *M.*, (*H. van*) } *Mede*, (*Jan van*) } JOHANNES UYTENBOGAERT.
Neef, (*Pr.*) PASCHIER DE FIJNE.
R., (*C.*) CAROLUS RIJCKWAERT.
R. R., } *Roelof*, } ROELOF RIJKE.
Velp, (*G. van*) GODEFRIDUS CORNELII.
W., DANIEL WITTIUS.
Wagter, (*Sr. de*) SIMON EPISCOPIUS.
Waterdaal, (*Simon van*) SAMUEL LANSBERGEN.
Westeynde, (*Broeder van*) zie *Broeder.*
Zeynen, (*Hulderic us van*) HENRICUS MEYLINGIUS.

Weet iemand thans ook wie door de volgende duistere namen worden aangeduid: *A. de Brabander tot Rotterdam*, *D. P. uyt de Frederickstadt*, *De Hr. P. G.*, *De beyde G. G.*, *Torretius*, *Urbanus?*

H. C. ROGGE.

Een magnetische telegraaf in de 17de eeuw uitgedacht. Reeds voor een paar eeuwen heeft men gedacht aan de mogelijkheid om magneten als telegrafen te gebruiken. Het volgende is getrokken uit een werkje getiteld: *Mathematische Vermaecklycheden getranslateerd uyt Françoys in Nederduytsche tale en verrykt vermeerderd* enz. *door* WYNANT VAN WESTEN, *Mathem. der Stadt Nymegen*, 5e druk, *Arnhem* 1672, kl. 8°. 1e dl. bl. 123. »Eenige hebben willen seggen, dat door een Magneet, ofte andere diergelijcke steen, persoonen die absent zijn, malkanderen souden konnen toespreken. Als by exempel, Jan zijnde in den Hage ende Peter te Romen, soo d'een ende ander elck eene naelde hadde gestreken aen eenige steen, welckers kracht sodanich was, dat op gelijcke mate ende proportie sich keerde eene naelde in den Haghe, de ander zich van ghelijcken keerde binnen Romen. Het soude konnen zijn, dat nu Jan ende Peter eenderley A. B. C. hadden, ende van meyninge waren malkanderen te spreken alle dagen te ses uren des avonts, ende de naelde drie keeren ende een half ghedaen hebbende, soude een teecken zijn dat Jan ende niemandt anders aen Peter begeerde te spreken. Soo nu Jan hem seggen wil, dat de Prins in den Hage is, sal hy sijn naelde doen bewegen, ende doen stille staen op D, daer nae op E, daer nae op de letteren P. R. I. N. S. ende van ghelijcken op de andere. Op deselve tijdt nu de naeld van Peter over een komende met die van Jan, sal sich keeren ende wenden, ende stille staen op dese letteren ende dien volghens sal hy lichtelijck konnen schrijven of verstaen, wat hem Jan, in den Haghe zijnde, wil te kennen geven.

Dese inventie schijnt wel fraey te zijn, maer ick en geloof niet datter ter werelt een Magneetsteen is, die sulcke krachten heeft, oock en ware sulcke inventie niet prijselyck, dewijl daer door de verraderijen al te frequent ende al te bedeckt souden konnen geschieden."

Engelsche Oost-Indische Comp. Met het oog op de tegenwoordig plaatshebbende gebeurtenissen in *Engelsch-Indië*, moge het volgende, uit een brief van den Ambassadeur WILLEM NIEUPOORT van den 2den Februarij 1657 (h. s.) opgeteekend, hier eene plaats vinden.

»Door ordre van die van de Oost-Indische Comp. alhier (*London*), is door een billet op de oude beurs kennelyck gemaeckt, dat se op den xj deser maent naer den noen in het Oost-Indisch huys publycquelyck souden verkoopen aen de onderdaenen van den republycq, al haer recht, titul ende interesten in de costumen ofte thollen tot *Gameron*, haere huysen ende packhuysen tot *Spahan*, *Bussora*, *Tuatta?* *Agra*, *Amadabad* ende tot *Suratte*, met alle de privilegien en rechten ende vrydommen, diese in eenige van de voornoemde plaetsen hebben oock het fort *St. George*, met de packhuysen, het geschut ende amunitien daertoe behoorende, alsmede het commande-

ment over *Madrepatan* (*Madraspatnam*) ende alle privilegien, huysen ende packhuysen van *Mesellapata*, *Masulipatnam*, *Rer*...? *Pettepoli* ende in de bay van *Bengale*, ende *Pegue* met de privilegien ende universiteyten daertoe specterende, alsmede de huysen ende packhuysen tot *Bantam*, *Maccassar*, *Jambei* (*Jambi*) ende *Camboya* (*Cambodia*) met al haer interest, tot *Japara* ende *Benjarmasey* (*Banjermassin*) ende laetstelyck het Eyland van *Pouleron* (*Poelo Rhun*) met alle privelegien ende al haer recht ende titul tot het selve.

Men seyt dat se totte voerschreven vercopinge hebben moeten resolveren, omdat se van den Heere Protector (CROMWEL) geen continuatie van octroy hebben connen becomen, andere gelooven dattet geschiet om daer door de tegenwoordige participanten in de Comp. van andere te helpen ende dat men daer naer lichtelycker een geheel nieuw werck op te beeter ordre ende reglement sal connen opstellen." LABORANTER.

Graf van Hippocrates. Verleden jaar is in de nabijheid van het dorp *Arnontli*, niet verre van *Pharsalia*, eene graftombe gevonden, en wel zoo als blijkt uit het opschrift dat er op gelezen wordt, dat van HIPPOCRATES. Daarin heeft men eenen ring gevonden in den vorm van eene slang (bij de ouden het zinnebeeld der geneeskunde), en een dun stukje goud met een gouden kettingje er aan, dat men voor eenen hoofdband hield. Daarnevens lag een bronzen borstbeeld, waarschijnlijk dat van HIPPOCRATES. Deze voorwerpen en de steen met het opschrift zijn in handen gesteld van HUSSEIN PACHA, Gouverneur van *Thessalië*, die ze naar *Konstantinopel* opgezonden heeft.
Notes and Queries.

Guillotine (vgl. V. bl. 301; VI. bl. 41; VII. bl. 10, 197 en 327). Volgens *Notes and Queries*, Dec. 1857, p. 460, wordt in de achtste der *Essays on the early period of the French Revolution* van JOHN WILSON CROKER in het breede gehandeld over Dr. GUILLOTINS uitvinding niet alleen, maar ook over dergelijke moordwerktuigen uit vroegeren tijd, en worden daarvan verscheidene afbeeldingen gevonden.

De goudlakensche fezant (vgl. VIII. bl. 31). Deze soort, in de systema's onder den naam van *Phasianus pictus* bekend, kan onmogelijk door PLINIUS, in de door den Heer VAN LENNEP aangehaalde plaats, bedoeld zijn, vermits deze vogel bij de Grieken en Romeinen slechts door duistere overleveringen bekend was, zoodanig, dat hij aanleiding tot de fabel van den feniks heeft gegeven, of daarin is gemengd geworden. De beschrijvingen, welke HERODOTUS en PLINIUS van laatstgemelden geven, hebben, volgens CUVIER, OKEN en SCHLEGEL, den goudlakenschen fazant ten onderwerp. De vederen ooren, waarvan PLINIUS spreekt, bestaan werkelijk, in het voorjaar, bij den haan van onzen gewonen fazant (*Phasianus colchicus*). Zij vertoonen zich alsdan als beweegbare hoorntjes, die merkelijk boven het achterhoofd uitsteken en geheel met de beschrijving van PLINIUS overeenkomen; terwijl de vederkraag of schulp, die het achterhoofd van den goudlakenschen fazant omgeeft, niet in tweeën gedeeld is, maar een geheel uitmaakt, en dus bezwaarlijk onder „*geminas ex plumâ aures*" kan verstaan worden.

De beroemde reiziger MARCO PAOLO schijnt de eerste te zijn, die den goudlakenschen fazant vermeld heeft. ***.

St. Michielsdag valt niet, zoo als ik in mijn stuk over *de Gregoriaansche Tijdrekening* (NAV. VII. bl. 359, kol. 1, reg. 2 v. o.) heb medegedeeld, op den 25sten November, maar op den 29sten van Septembermaand.

Het is in *Engeland* een oud en algemeen verbreid gebruik, zich op dien dag aan eene gans te vergasten. Men verhaalt, dat Koningin ELIZABETH er juist mede bezig was, toen zij het berigt ontving der nederlaag van de Spaansche Armada. Zeer vreemde en diepzinnige redenen heeft men voor deze gewoonte opgegeven, maar zij schijnt eenvoudig te zijn ontstaan uit de omstandigheid, dat de gans in den besten toestand voor dischgebruik is, wanneer men haar onmiddelijk na den tijd eet, dat zij den vrijdom heeft gehad der afgeoogste korenvelden. Zoo schrijft de opsteller van de *Key to the Calendar* in CHAMBERS' *Information for the People* (Edinburgh, *by* W. *and* R. CHAMBERS, 1849), Vol. II. p. 443.

J. H. VAN LENNEP.

Ontpoorteren (vgl. VII. bl. 355). Niet overal schijnt het ontpoorteren met zoo vele formaliteiten te zijn gepaard gegaan als te *Leyden*. In de *Staatk. Historie van Holland*, dl. XXXV. bl. 26, wordt vermeld, dat tijdens de kerkelijke twisten in 1615, ADRIAAN JANSZ, te *Schoonhoven*, over zekere liedjes, die de schoolmeester van *Lekkerkerk* vervaardigd had, voor den Magistraat werd gedaagd. Men vroeg hem of hij die liedjes niet in presentie van die en die had hooren lezen? wat er op geantwoord was en wie de maker was? Hij verzocht tijd om dit te beantwoorden, doch men wilde hem geen' tijd gunnen. Voorts gevraagd zijnde hoe het afgeloopen was met de verkiezing der ouderlingen en diakenen, en of hij als ouderling niet meermalen mannen en vrouwen te *Groot-Ammers* ten avondmaal genoodigd had en hij zulks

niet kon ontkennen, zoo werd de vroedschap daarover vergaderd, met het gevolg, dat eenige dagen daarna een stadsbode bij hem kwam met de boodschap: »ADRIAAN JANSZ, mijne Heeren van de gerechte *ontpoorteren* u en verbieden u uwe nering, tot dat gij boven komt en God en de Justitie om vergiffenis bidt, beslaande u voorts in eene boete van 300 guldens, omdat gij de liedjes hebt verkocht." Hij verzocht copie van het vonnis en stelde zich appellant voor het Hof Provinciaal, maar zulks werd hem afgeslagen.

In *Gouda* (zie bl. 137 van het bovengenoemde werk) liet de regering eenige voorname burgers, voorstanders der Contra-Remonstranten op het stadhuis ontbieden, en drong er op aan dat zij belooven zouden geene bijzondere vergaderingen meer te houden. Deze mannen zulks beleefdelijk weigerende en zeggende, dat ze hunne wettige overheid in alles gaarne wilden gehoorzamen, maar dat ze de Christelijke religie, die nu zoo vele jaren publiek gepredikt en geleerd was, niet konden nalaten te oefenen. zoo werden de Heeren van de Magistraat zeer verstoord en noemde die mannen »oproermakers, die met de Jesuïten een verdrag hadden gemaakt."

De Magistraat nam die weigering zoo hoog op, dat ze twee burgers liet *ontpoorteren*, drie hunne nering verbieden en twee de stad ontzeggen. De twee laatsten verzochten de reden daarvan te mogen weten, maar zulks werd hun geweigerd. O goede oude tijd!

φ^2—φ.

Militaire tractementen in het begin der XVIIIde eeuw. Onder eenige geschreven promotielijsten, reglementen en andere stukken, betrekking hebbende op het leger der Republiek in de eerste helft der XVIIIde eeuw, vond ik de volgende lijst der tractementen van de Gouverneurs, Commandeurs en Majoors in de vestingen en steden.

Gouverneurs.	
Doornick, *Yperen* en *Namen* . . .	*f* 8000
Breda, *Maastricht*, *Sluis* in *Vlaanderen*	» 3000
's Hertogenbosch	» 2400
Bergen op Zoom	» 1600
Willemstad	» 600
Commandeurs.	
Meenen en *Veurne*	*f* 6000
Doornick, *Yperen* en *Namen* . . .	» 3000
Kasteelen van *Namen* en *Doornik* .	» 2500
Stevenswaard	» 2050
Venlo	» 1800
Fort *de Knokke*	» 1200
Majoors.	
Doornick	*f* 3000
Namen en *Yperen*	» 2500
Meenen en *Veurne*	» 1600
Kasteelen van *Doornick* en *Namen* .	» 1200
Breda, *Bergen op Zoom*, *Groningen*, *'s Hertogenbosch*, *Hulst*, *Maastricht*, *Nijmegen*, *Sluis in Vlaanderen*, *Sas van Gent*	*f* 600
Kampen, *Koevorden*, *Grave*, *Geertruidenberg*, *'s Hage*, *Heusden*, *Leeuwarden*, Fort *St. Michiel*, *Venlo*, *Utrecht* en *Zwolle*	» 480
Arnhem, *Doesborgh*, *Delfzijl*, *Gorinchem*, *Harlingen*, *IJsendijke*, *Lillo*, *Loevesteijn*, *Stevenswaard*, *Steenbergen*, *Schenkenschans*, *Thiel* en *Woudrichem*	» 360
Langakkerschans, *Oudeschans*, *Willemstad* en *Zutphen*	» 300
Breevoort	» 288
Ommerschans	» 120

φ^2—φ.

De Paraguay Thee of Maté (vgl. VII. bl. 360) — dus lees ik in de *National Cyclopaedia* (Vol. XI. p. 910, *London*, CHARLES KNIGHT, 1850) op het woord, — is het voortbrengsel eener plant, behoorende tot het geslacht der *Aquifoliaceae*. Vroeger onderstelde men, dat zij door de *Ilex Vomitoria* werd voortgebragt, die gevonden wordt in *Noord-Amerika*, op de *Carolinen* en in *Florida*: maar, uit monsters, door den Heer LAMBERT uit *Brazilië* gezonden, blijkt, dat de plant eene onderscheidene soort uitmaakt, door hem *Ilex Paraguanensis* geheeten..... Meer dan 5000000 [Engelsche] ponden blaêren van dezen boom worden jaarlijks verzameld in *Paraguay*, en naar *Chili* en *Buenos Ayres* gezonden. Na het afsnijden der takken, wordt de grond met vuur heet gemaakt, en de twijgen, daarop gelegd, worden eerst gedroogd, vervolgens geslagen en eindelijk in zakken geperst; na welke behandeling zij voor de markt geschikt zijn. De *Creolen* zijn hartstogtelijk aan de *Maté* gehecht, en gebruiken zelden een maal zonder dit aftreksel. De eigenschappen van het kruid zijn kalmerend en prikkelend.

Volgens CHAMBERS'S *Information for the People* (*Edinburgh*, 1849), Vol. II. p. 310, werd de *Maté* in de laatste jaren ook in *Brazilië* met goed gevolg aangebouwd.

Wanneer de dames van *Chiloë* zich er toe zetten om het geliefkoosde aftreksel te gebruiken, neemt de vrouw des huizes een pijp, aan het einde met een zeefje voorzien, doopt het in den drank en slorpt daardoor een mond vol op. Vervolgens reikt zij het werktuig aan hare buurvrouw, die het aanwendt op dezelfde wijze, en zoo gaat het in de rondte. Alle slurpen zij het welriekende vocht door hetzelfde pijpje, *Bombilla* geheeten. — *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Fünft. Jahrg., S. 342.

J. H. VAN LENNEP.

Opschriften op klokken (vgl. V. bl. 130). Mogt iemand lust gevoelen zijne navorschingen ten opzigte van dit, in ons Tijdschrift reeds zoo dikwerf besproken onderwerp, ook in het buitenland voort te zetten, kan ik hem aanbevelen het kort geleden uitgekomen werk: *An account of church Bells, with some Notices of Wiltshire Bells and Bell Founders by Rev.* WILLIAM C. LUKIS. *M. A.* London, J. H. PARKER, 1857.

Daarin zijn vrij wat curieuse opschriften te vinden, soms heele geschiedenissen, o. a. op eene klok te *Glascow*, die in 1583 in *Holland* gegoten werd.

Op eene klok te *Bath* leest men:

All you of Bath that hear me sound,
Thank Lady Hoptons hundred pound.

Op eene klok te *Sherborne*, gegoten 1652:

Lord! quench this furious flame,
Avise, run, help, put out the same.

Op eene te *Alderton*:

I'm given here to make a peal,
And sound the praise of Mary Neal.

En op eene te *Normangton*:

I sweetly tolling men do call,
To taste on meate that feeds the soul 1631.

φ^2—φ.

Wat een scherpregter in de XVIIIde eeuw rekenen mogt. In den NAVORSCHER van 1855, bl. 218, werd medegedeeld eene scherpregters-declaratie van *f* 2468 voor het ter doodbrengen, enz. der muitelingen van het O. I. C. schip *Nyenburg*, (zie daarover ook de *Nederl. Jaarboeken* van 1764, bl. 710). Het schijnt echter dat de militairen goedkooper werden bediend, want uit een geschreven *Reglement van den Raad van Staate der Ver. Nederlanden, op de declaratiën van de geweldige Provoosten, in de Frontieren,* uit denzelfden tijd of iets vroeger daterende, schrijf ik het volgende af:

»Item, voor de assistenten die een delinquent ter dood verweesen s'naghts bewaecken, 12 stuivers ieder, zonder te mogen declareren voor bier of andere onkosten.

Item. Een kan wijn zonder meer voor een delinquent ter dood verwezen.

Den scherprechter moetende van buyten ontbooden worden, zal voor reiskosten, vacatien en verteringen van den scherprechter en zijn knecht geleeden worden des daags . . . *f* 6,—

Item voor het afslaan van een hoofd » 6,—

» voor het hangen . . . . » 6,—

» voor het reghten van de ladder » 1,—

» voor het afsnijden . . . » 1:10

» voor het begraven van een geexcuteerde met de kist . . . . » 4,—

Item voor de wagen, waarmede het ligchaam van een geexcuteerde van de plaats der executie naar buiten gebragt wordt, om aldaar in de ketting gehangen te worden, met het gints en weeder brengen van de ladder . . . . *f* 5,—

Voor het ligchaam in de ketting te hangen . . . . » 3,—

Voor de ketting . . . . . . » 3,—

Voor een delinquent, welke zal gearquebuseerd worden, aan de paal te stellen . . . . » 1,—

Voor het geesselen . . . . . » 3,—

Voor de roede . . . . . . » 0:10

Voor de strop om den hals te doen als de delinquent daarmede gegeesseld wordt . . . . » 1:10

Voor een delinquent langs de straten ter stad uit te geesselen . . . » 6,—

Voor het brandmerken . . . » 3,—

Voor de pot en koolen, dienende tot het heet maken van het ijzer, en het brengen derzelver op de plaats van de executie . . . . » 1:10

Voor het smeeren . . . . . » 0: 6

Voor alle andere lijfstraffen, waarop de dood niet volgt . . . . . » 3,—

Voor elke torture . . . . . » 3,—

Voor het vastmaken ter torture, zonder dat de criminele effectivelijck gepijnigd wordt . . . . . . » 1:10

Voor iemand van de wapenen te degraderen . . . . » 3,—

Voor het stellen en weeder afbreeken van t'schavot . . . . . . » 6,—

Voor hondert spitsroeden . . . » 2,—

Voor iemand te stellen op het houten paard of aan de paal, hetzij met of zonder gewigt . . . . » 1:10

Voor een naam aan de galg te spijkeren met blik en 't schilderen . . » 2,—

Het blik meer als een naam houdende . . . . » 3,—

enz." φ^2—φ.

Oude Hollandsche Couranten. Naar aanleiding van het VII. bl. 378 door den Heer ELSEVIER gezegde en de vroegere mededeelingen in den NAVORSCHER, over onze *Couranten*-literatuur, verwijs ik naar de *Bibliotheek van Pamfletten*, bij den uitgever dezes verschijnende, N°. 1626, waar de boekdrukker BROER JANSZ, te *Amsterdam*, in een vliegend blaadje van Mei 1619, de teregtstelling van OLDENBARNEVELT verhalende, verdere mededeeling belooft: »toecomende vrijdaghe in de courante." Onder courant versta men nieuwmaar, nieuwstijding, die toen óf op een enkel klein folio blad, óf in 4°. formaat, het licht zag. Die bijvoeging »toecomende vrijdaghe" zou aan een geregelde, misschien

wekelijksche uitgave doen denken. Daarvan is mij echter nog niets gebleken. In hetzelfde jaar 1619 begon de boekdrukker ABRAHAM VERHOEVEN, te *Antwerpen*, de uitgave van alle »nieuwe tijdingen," die hij in handen kon krijgen. Hij schijnt die echter niet geregeld uitgegeven te hebben, maar op sommige dagen geene, op sommige dagen twee te gelijk. In de *Biblotheek van Pamfletten* vindt men er op het jaar 1620 (N°. 1724—1728, 1741) eenige vermeld, alle met een of meer letters onderaan gemerkt. De Heer FRED. MULLER is in het bezit geweest van eene zeldzame verzameling van die boekjes, die aan het *British Museum* is overgegaan. Er waren er 11 van 1619, ongemerkt (?). Voorts van 1620, 24 Julij—5 Aug., gemerkt Tt, Ww, Xx; van 27 Aug.—14 Oct., gemerkt Aaa—Zzz; van 16 Oct.—30 Dec., gemerkt A—Z, Aa—Zz. En van 1621: N°. 1—187 genommerd, waaraan er eenige tusschen uit ontbraken. In 1620 schijnen ze dus omtrent de twee dagen het licht gezien te hebben (*).

P. A. T.

Aanteekening uit het schuldboek van het schip Amsterdam 1600—1603. ROELOFF ROELOFFSZ, Predicant van *Amsterdam*, moet hebben van PIETER WILLEMSZ, van *Hantam*, voren dat hij hem heeft *leren lesen en schryven* *f* 6,—

HENDRICK VAN BERGHEL, van *Antwerpen*, moet hebben van JAN FRANSOEN, Hoogh bootsman, voor dat hij hem *die conste van de Astrolomye leeren sal*, *f* 20,—

(HENDRIK VAN BERGHEL, oppercoopman in *Banda* 1609).

SYMON PIETERSZ, van *Amsterdam*, moet hebben van HENDRICK JANSZ, van *Cralingen*, voor 't *Stuermanschap te leren*, *f* 5,—

JACOB JANSZ, van *Amsterdam*, Constabel, voor 't *leeren van 't Constapelschap* aen BARTHOLOMEUS JANSEN, van *Cortrijck*, *f* 20,—

FREDERICK PIETERSZ, van *Amsterdam*, Bosschieter, moet hebben van de *Bewindhebbers* voor *twee groote fruytschaelen*, die den Heer *Admirael* (†) *van hem geleent heeft*, en aen ROGIER STYL, coopman van *Londen*, en Mr. ROGIER HANKEN, schipper op 't *Engels* schip', genaemt *Desention*, *vereert* heeft, 13 Maert 1603, *f* ..?

JAN DIRCKSZ, Stuerman, van *Enckhuysen*, zijn goederen in 1600 vercocht, synde in 't groot Coninghrijck van *Chyna* met de groote sloep voor de stadt *Macouw* genomen, niet wetende off hij levendich off doot is.

JAN WILLEMSZ BOL, van *Haerlem*, 1601 in de *Moluccas* van de *Portugysen* dootgeslaegen.

CLAES CORNELISZ, schipper op 't jacht *Gouda*, 1601 van de *Portugysen* voor *Tidor* dootgeslaegen.

FREDERICK ANTHONISSEN, Predicant op 't jacht *Gouda*.

WERNANDT VAN DER DOES, van *Leyden*.

MARTEN AEP, Fiscael van *Amsterdam*, 1601 27 September in *Macouw* gevangen gehouden.

ARENT CLAESZ CALCKBUYS, *Magellanusvaerder*.

GERLOFF JANSOEN, van *Bodegraven*, *Straat Magellanusvaerder*.

Steenkolen. Deze nuttige delfstof was, vóór de komst der Romeinen, aan de Britten bekend. Aan genen, daarentegen, zegt PENNANT, was van steenkolen zelfs de benaming vreemd, schoon THEOPHRASTUS, ten minste drie eeuwen vóór CAESAR, ze zeer naauwkeurig beschrijft, en zelfs zegt, dat zij aan de koperslagers bekend was. De Angelsaksen kenden en gebruikten ze voor een deel. BRAND merkt evenwel op, dat er geene melding van wordt gemaakt onder de Deensche overheersching, evenmin als onder de Noormannen; maar dat de steenkolen, tijdens de regering van HENDRIK III, in gebruik waren. In 1306 werd deze brandstof, als een openbare plaag, in *Londen* verboden, maar ten jare 1321 vond men ze aan het hof; spoedig daarop werd zij een belangrijk handelsartikel. In het jaar 1512 wilde men er niet altijd aan, omdat men, de hoofdlaag niet bereikt hebbende, zich beklaagde, »dat zij, zonder hout, niet wilde branden." De beste steenkolen werden toen voor 5 sh. (*f* 3,00) den hoed (*chaldron*, eene maat van 2000 Engelsche ponden) verkocht; eene slechte soort voor 4 sh. 2 d. (*f* 2,50). Uitgenomen bij de smeden, beperkte zich het gebruik daarvan, onder den naam van *zee-kool*, in de XVIIde eeuw tot de lagere klassen, die het niet konden bijbrengen om hout te koopen. De steenkool werd in zakken op den rug der verkoopers langs de straten rondgevent. — Uit FOSBROKE's *An Encyclopaedia of Antiquities; and Elements of Archaeology, etc. etc. By the Rev.* T. D. FOSBROKE, M. A., F. A. S. 4°. *London* 1823. J. NICHOLS and Son; in *The Literary Gazette for* 1823, p. 774.

J. H. VAN LENNEP.

(*) In de *'s Gravenhaagsche Bijzonderheden*, door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, dl. I. bl. 53, lees ik, dat de Haagsche Magistraat in 1630 aan den boekdrukker AERT MEURS eene aanzienlijke som betaalde voor geleverde nieuwigheden en *Couranten*. Mr. VAN DEN BERGH teekent hierbij aan: »het geval laat zich denken dat die van elders ontboden werden, b. v. uit *Amsterdam*, waar toen reeds zulke loopmaren bestonden." Maar ik geloof dat men ook hier alleen aan »nieuwe tydingen," nieuwsberigten te denken hebbe, zoo als AERT MEURS of MEURIS er zelf wel drukte.

(†) VAN NECK.

VRAGEN.

177. — *Steinmetz, Secretaris van Frederik den Wijze.* Een mijner voorvaderen was in 1517, tijdens den aanvang der Hervorming, Secretaris en vertrouwde van den bovengenoemden Vorst; hij was in die betrekking, met zijnen gebieder, LUTHER zeer toegedaan, en nam alzoo een ijverig aandeel in het werk der hervorming. Meer vind ik in de onder mij berustende aanteekeningen van mijn geslacht niet van hem vermeld; ik zoude derhalve hoogst gaarne meer van hem weten, en doe dus een beroep op mijne Mede-Navorschers, met de ernstige bede, mij wel al datgene te willen mededeelen, wat zij aangaande hem weten, en mij tevens de titels der werken op te geven, waarin van hem mogt gesproken worden.

Wie was zijne echtgenoot, wanneer is hij overleden en waar begraven?

F. F. C. STEINMETZ.

178. — *Leibnitz-literatuur.* Kan men mij ook opgeven alle werken, die over of in betrekking met LEIBNITZ zijn uitgekomen, zoowel in vroegeren als lateren tijd (hieronder begrepen stukken in tijdschriften, zoo als b. v. de *Revue des deux mondes*)? V.

179. — *El, in plaatsnamen.* Wat beteekent wel *El* in *Elburg*, *Elkom*, *Elspeet*, *Elden* (oul. *Elti*), *Elden*, *Eldick?* Wij achten dat deze syllabe, hoe kort ook, niet zonder beteekenis is, en wie vult deze opgave aan?

BH'.

180. — *Horst, in plaatsnamen.* Welke beteekenis heeft *horst* in de navolgende en andere plaatsnamen: *Brinkhorst*, *Bronkhorst*, *Loohorst*, *Lochorst*, *Methorst*, *Glashorst*, *Keulhorst*, *Grashorst*, *Holthorst*, *Hohorst*, *Staphorst*, *Bockhorst*, en een aantal andere namen? De oorspronkelijke vorm schijnt te zijn: *hursti*, zoo in *Bochursti*, A°. 806 bij LACOMBLET, *Urkundenbuch.* Het lag aan den linker oever van den *IJssel*, beneden *Hattem.*

SCR.

181. — *Goud en zilver heb ik niet.* Wie kan mij zeggen wie 't was, die op de Roomsche kerk meende te kunnen roemen, omdat zij niet meer met de Apostelen konde zeggen: *Goud en zilver heb ik niet*, — maar die daarop zeer ter snede ten antwoord ontving: 't Is waar, maar zij kan nu ook tot een' kreupele niet meer zeggen: *Sta op en wandel?* En van wien kwam dat antwoord? E. B.

182. — *Voetwassching op witten donderdag.* Aan 't Oostenrijksche hof o. a. is 't een gebruik, dat op vermelden donderdag telken jare aan een zeker getal oude mannen van behoeftigen staat, de voeten gewasschen worden door den Keizer. Desgelijks aan evenveel arme oude vrouwen door de Keizerin. Inzender dezes vraagt eene *naauwkeurige* beschrijving van deze ceremonie, — of althans aanwijzing van bronnen, waar hij zoodanige beschrijving zelf zou kunnen zoeken. 23 April.

183. — *Andrea Alciati.* Wie kan mij aangaande dezen Milanees iets meer nog mededeelen, dan wat ik over hem vind in de *Volks-Encyclopedie*, dl. I. bl. 72? Bekend is het mij, dat hij als aanhanger van 't Protestantisme genoodzaakt was zijn vaderland te verlaten (zie M'CRIE, *Hervorming in Italië*, bl. 217), ook dat hij een' uitvoerigen brief schreef aan zijn' voormaligen ambtgenoot, BERN. MATTIUS, *Contra vitam monasticam*, te vinden in de *Sylloge epistolarum*, van ANT. MATTHAEUS ('s Hage 1740). Onder dien brief staat als dagteekening 7 Junij 1553, terwijl in voornoemde *Volks-Encyclopedie* gezegd wordt, dat hij van 1492 tot 1550 leefde. — Verwijzing naar bronnen alleen zal mij minder aangenaam zijn, dan eene meer of min uitvoerige opgaaf van levensbijzonderheden zelve. 23 April.

184. — *Ferenczy.* Wie is of was FERENCZY, die als schrijver genoemd wordt van eene godgeleerde verhandeling: *De consilio et causis proditionis Judae*, uitgegeven te Utrecht in 1829? E. B.

185. — *Afstammelingen van Frans von Sickingen.* Wie weet mij te zeggen, of het thans nog bloeijende adellijke geslacht van VAN SICKINGHE hier te lande, is voortgesproten uit den stam van FRANS VON SICKINGEN, den vriend van LUTHER, welk geslacht, volgens het beweren der geleerden, zoude zijn uitgestorven?

Het hier nog bloeijende geslacht van VAN SICKINGHE, hetwelk het predicaat van *Jonkheer* voert, is van Duitschen oorsprong.

Tevens had ik ook gaarne eene duidelijke heraldieke beschrijving van het wapen van FRANS VAN SICKINGEN, die op een mij niet bekend veld een' everskop voerde.

F. F. C. STEINMETZ.

[v. S. hier te lande voert gedeeld: 1 in goud een halve adelaar van sabel, uitgaande van de deelingslijn; 2 in keel een balk van zilver.]

186. — *Het schip „den Swarten haen.”* In den *Nieuwen Overtoomschen Marktschipper* en dergelijke liedeboeken, komt meermalen voor: *Een droevig lied van 't schip de zwarte Haan.* Heden heb ik toevallig voor mij: *Goese Nachtegaal* (de titel ontbreekt), waarin het (bl. 62) voorkomt. Waar kan ik 't his-

torisch feit vinden? De volgende namen komen in het lied voor:

Sluis, plaats van afvaart. *Smirnze kant*, *Smirna*, bestemming. Eiland: »Cita-Del."

»*Kingzael* in *Yerland*." *Kingsale* bij *Cork*, in *Ierland*, plaats van aankomst, ten gevolge van een' strijd met vier Turken en daarop gevolgd verlies van den grooten mast. De hongersnood klom zoo hoog, dat men besloot het lot te werpen wie den anderen tot spijs zou verstrekken, het lot viel op JAN DE BLAAUW, die door »den leeraar" tot den dood voorbereid werd. G. P. ROOS.

187. — *Frederik Hendrik of Hendrik Frederik.* In de *Aanteekeningen* op *Jan Faessen*, van den Heer L. MULDER, komt het een en ander over dezen Vorst voor. Ik herinner mij echter een' mijner vrienden dikwijls te hebben hooren verhalen, hoe Professor *** op het collegie vertelde, dat men den Vorst FREDERIK HENDRIK noemde, na den overgang van HENRI IV tot de R. C. Kerk, en wel uit haat tegen dezen. Is dit zoo?

G. P. ROOS.

188. — *De Rhode- en Oostburgen.* In de *Voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland, door Mr.* J. VAN LENNEP; in de *Beknopte Geschiedenis der Nederlanden, door* VAN DER MATEN; in de *Geschiedenis des Vaderlands voor Gymnasien en Instituten, door* W. A. ELBERTS, en in het grootere werk van wijlen Dr. AREND komen kaarten voor, namelijk:

1. Kaart van ons Land, ten tijde der Batavieren (VAN LENNEP).
2. Kaart van ons Land in de 14de en 15de eeuw (VAN LENNEP).
3. De Nederlanden, ten tijde der Romeinen (VAN DER MATEN).
4. De Noord-Nederlanden in het Frankische tijdvak, (door Mr. L. PH. C. V. D. BERGH, bij VAN DER MATEN).
5. Romeinen (ELBERS).
6. Franken, Saxen en Friezen (ELBERS).
7. Idem (AREND).
8. Nederland op het einde der 13de eeuw (ELBERS).
9. Idem (AREND).
10. Nederland vóór en ten tijde der Romeinen (AREND).

Dr. AREND kan zich niet meer verantwoorden. Den overigen Heeren wenschte ik te vragen: waarom zij de aaloude *Oost-* en *Rhode* (reede) burgen niet vermelden, de veel jongere plaatsen *Sluis* en *Yzendijke* wel? Den Heer VAN DER MATEN heb ik eene bijzondere opmerking te maken: op de kaart van den Heer VAN DEN BERGH komen beide plaatsen voor, doch op ZEds. kaart ten tijde der Romeinen niet. ZEd. teekent ook den weg van »*Castellum Menapiorum*" naar.... aan: Is dit niet de Romeinsche heirbaan van *Oudenburg* naar *Rhodeburg*? De kwestie van *Heedenesse* en *Heydenzee* zullen we maar niet oprakelen, ik wenschte alleen mijne bovengestelde vragen en opmerkingen in den NAVORSCHER toegelicht te zien. Zoolang dit niet helder is geschied, houde ik mij aan 't systeem van den Heer VAN DEN BERGH en ook voor een gedeelte aan dat van den Heer ACKER STRATINGH (zie zijne kaart van *Oud-Nederland*), altoos *Heedenesse* uitgezonderd. G. P. ROOS.

189. — *Gewelf-schilderijen te 's Hertogenbosch.* Bij gelegenheid der uitgave van de gewelf-schilderijen in de kerk te *Naarden*, viel mij in, dat in de voormalige Waalsche kerk, in de Hinthamerstraat te *'s Hertogenbosch* (*), in welker plaats later de tegenwoordige Protestantsche kerk is gebouwd, het houten gewelf met zeer oude schilderijen versierd was. — Is er, tijdens de afbraak, iets van deze gedenkstukken bewaard gebleven, of zijn ze, gelijk helaas! zoo vele andere, aan den Moloch van het nieuw-vandalisme opgeofferd? *⁎*.

190. — *Drie bloeijende rozen.* In mijn bezit is een zilveren cachet, waarop een schild, beladen met een' rozenstruik met drie bloeijende rozen, 't schild bedekt met een' helm, waarop dezelfde struik als helmteeken. Welk geslacht, behalve de *Beyersche* familie ROSENBRUCH *zu Natzing* en de *Frankische* KLINGHART (zie TIBMACHERS *Wapenboek*), voert dit wapen? CORNELIUS.

191. — *Broederschap van St. Peter.* Er heeft in het laatst der vorige eeuw (1781) te *Amsterdam*, en welligt ook elders, eene *Broederschap* of *Orde van St. Peter* bestaan. Wie kan omtrent die instelling, van welke de leden zich Grootmeester, Ridders, Schildknapen en Broederen van *St. Peters*-orde noemden, eenige ophelderingen geven? Ik hoorde in 1846 van een *Liedeboek*, voor de leden dier Broederschap gedicht, melding maken.

R. R. K.

192. — *Prins van Hessen-Philipsthal.* Wie was de Prins van *Hessen-Philipsthal*, die in het midden der vorige eeuw hier te lande gevestigd was? S. S. S.

193. — *Jacob Coenraad Mayvogel.* Wie was J. C. MAYVOGEL, van wien gezegd wordt: »dat van hem in 1642 een tooneelstuk *Thamars Ontschaking* uitgekomen is, en in 1646 een werk, getiteld: *Gulden-Spiegel ofte Opweckinge tot Christelycke deughden*, zijnde een volksboek in den trant van CATS."? Mijn exemplaar, waarin beide deze stukken voorkomen, is van later datum en gedrukt te *Amsterdam*, bij MICHIEL DE GROOT in 1680. Daarbij is nog gevoegd: *Vermaeckelycke Bruylofs-Kroon doorvlochten met verscheyde Leersame Gedichten, vermackelycke Bruylofs- en aendachtige Liedekens, voorgestelt op de vier getyden van den dagh, gerymt door* J. C. MAYVOGEL, *versiert met aerdige konst-platen.*

Indien ik mij niet bedrieg, dan was de stad *Hoorn* de geboorte- of woonplaats van den schrijver. Immers, ik lees in zijn *Gulden-Spiegel*, bl. 54. »Gelyck oock meer als uyt gemeene liefde, den Huys-mans Soone syn oude Moeder wegh-sleepte op een Berry, in plaetse van een Slee, om haer voor 't haestig overvallen van de Spanjaerden te bevryden, passerende so lange en kommerlycken, ja schier ongelooffelycken wegh, syn aenvangh nemende uyt 't dorp *West-Zanen* tot voor de Poorte van dese stadt *Hoorn*, komende in armoede, tot verwonderinge van vele aldus aenslepen: gelyck ditselfde van onse eerbare Magistraet

(*) Indien ik mij niet vergis, was deze kerk of kapel vroeger aan ST. ANNA gewijd.

alse en uytstekende deught en gulden lesse voor de jeught aen de Stadt-poort in rym is gestelt. Welcke Nederlandsche deught ick mede met dit naervolgende veersken hebbe aengeroert.

Door 't snel gerucht,
Elck packt en vlucht,
Maer siet een soon door Liefde-banden,
Laet goedt en geldt,
Treckt met gewelt,
Syn Moeder out uyt Spanjaerts-handen.
Syn Slee gewis,
Een Berry is,
Die sleept hy voort met droeve tranen,
Komt moed' en mat,
Voor dese stadt,
Benaut en arm uyt 't dorp *West-Zanen*."

In het derde stukje van deze verzameling, namelijk: *De VermaeckelyckeBruylofskroon*, komt een dichtstuk voor, getiteld: *Minne-Klacht of t' Saemen-Spraeck tusschen Philis en Philida.*

Uytgestort in 't *Hoornse Wout*,
Daer PHILIS noch PHILIDA trout.

Het moge nu waar zijn, gelijk elders wordt aangemerkt (*), dat de *Gulden-Spiegel* van J. C. MAYVOGEL als volkboek minder zin- en zaakrijk is dan de schriften van vader CATS; zeker toch is het, dunkt mij, dat deze verzameling van dicht- en prozastukjes, zoo als die in mijn exemplaar tot een geheel vereenigd zijn, als volksboek, niet geheel van verdiensten ontbloot is, en het hart van den schrijver eere aandoet. Het heeft mij nog al verwonderd, den naam van J. C. MAYVOGEL, in *Neêrlands Dichters* van D. OUWERSLOOT niet aan te treffen. Even zoo bevreemdt het mij, dat, toen er vroeger in den NAVORSCHER sprake was van *Oude Volksliederen*, geen melding is gemaakt van MAYVOGELS *Bruylofskroon*.

Gaarne wenschte ik meer te weten van den schrijver, die aan het slot van zijne voorrede nederig erkent: »dat dit werck uyt geen hoogh-geleerde Schatkamer is voortgebracht." J. BOUMAN.

194. — *Lijst van Burgemeesters en Schepenen der stad Rotterdam.* Bestaat er eene gedrukte lijst van genoemde regeringspersonen der stad *Rotterdam?* M°.

[Zulk eene lijst, beginnende met 1618 en eindigende met 1670, kan M°. vinden in LOIS, *Chronycke der stad Rotterdam*, bl. 175—228.]

195. — *Balens Beschrijving van Dordrecht.* Bestaat er slechts éène uitgave van BALENS *Beschrijving van Dordrecht?* In eenige in die *Beschrijving* voorkomende geslachtregisters vond ik: »Zie geslachtboom van SLINGELAND," welken *Geslachtboom* ik echter vruchteloos gezocht heb. ?...

196. — *Gesneuvelden bij Malplaquet.* Waar komt, behalve bij BOSSCHA, eene naauwkeurige opgave voor van de in den slag bij *Malplaquet* gesneuvelde Nederlandsche krijgsbevelhebbers? ?...

197. — *Gedeputeerden te velde* 1674—1678. Wie wil mij de namen opgeven van de verschillende Gedeputeerden te velde, gedurende de jaren 1674—1678? ?...

198. — *Nederlanders onder Willem III in Ierland gesneuveld.* Waar vindt men eene volledige opgave van de *Nederlanders*, die WILLEM III op zijn' overtogt naar *Engeland* vergezelden, den veldtogt in *Ierland* bijwoonden, en in de verschillende, aldaar voorgevallen gevechten gesneuveld zijn? M°.

199. — *Jan Louis Philippi.* JAN LOUIS PHILIPPI, die, hoewel hij op 's lands vloot den rang van zeekapitein bezat, in dienst der O. I. Maatschappij voer en het bevel had over het schip *Wimmenum*, vertrok in Januarij 1754 met dat vaartuig, vergezeld door het schip *de Vrede*, kapitein SIMON BOOT, en de bark *Jacatra*, van *Batavia* naar *Suratte*. Op de kust van *Malabar* door zeeroovers aangevallen, volgde er een woedend gevecht, waarin de *Jacatra* en vervolgens *de Vrede* den vijand in handen viel. PHILIPPI bleef zich met zijne getrouwe equipage vier dagen lang verdedigen, en toen hij, eindelijk, door de geheele vijandelijke vloot aangevallen, wel vijfhonderd roovers aan boord had gekregen en voor de overmagt zou hebben moeten bezwijken, stak hij den brand in het kruid, getrouw aan zijne belofte, dat hij zich nimmer tot slaaf zou laten maken. Ik vond dit voorval alleen vermeld in de *Nederl. Jaarboeken* van 1754, bl. 1392, en het komt mij voor dat deze jeugdige zeeman, die in een' zoo flaauwen en onverschilligen tijd een voorbeeld gaf van vrijheidsliefde en dapperheid, wel verdient niet te worden vergeten. Wie kan mij dus iets meer aangaande hem mededeelen? φ²—φ.

200. — *Gerrit van der Heyden.* Waar vindt men bijzonderheden aangaande GERRIT VAN DER HEYDEN, uit *Zeeland* afkomstig, die zich te *Novogorod* vestigde en er een aanzienlijk koopman werd? Later maakte hij veel werk van alchimie, en deed in 1626 aan den Czaar een voorstel, waarbij hij niet alleen voorgaf de kunst om goud te maken te verstaan, maar ook een onvergelijkelijk middel te kennen tot genezing van alle ziekten. Zie o. a. SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, dl. I. bl. 79. φ²—φ.

201. — *Rouwborden en wapens te Naarden.* Kan men mij ook verpligten met eene opgave van de geslachtwapens en rouwborden, die in de kerk te *Naarden* gehangen hebben, en waarvan, volgens de mededeeling in de *Kronijk van het Hist. Genootschap*, XIIde Jaarg., dl. II. bl. 149, in der tijd de afbeeldingen zijn vervaardigd? φ²—φ.

(*) Zie *Alg. Noodw. Woordenboek*, bl. 1088.

202. — *H. Bradley en J. van Ens.* In eene verhandeling van den Hoogleeraar H. C. VAN HALL, *Over den invloed van Nederland op de landbouw van het overige Europa,* lees ik: »Het is bekend dat HENDRIK IV uit *Braband* en *Holland* een gezelschap lieden heeft laten komen, aan wier hoofd stond HUMPHREY BRADLEY, van *Bergen op Zoom*, aan wien de algemeene droogmaking der moerassen in *Frankrijk*, met den titel van *Maitre de digues de France*, was opgedragen. HENDRIK schonk hem groote voorregten, doch het opgevatte plan is, wegens den vroegen dood van den Koning, slechts voor een klein gedeelte ten uitvoer gebragt."

H. BRADLEY schijnt, naar zijn' naam te oordeelen, een Engelschman te zijn geweest, doch daar de namen soms zoo wonderlijk verbasterd zijn, kan dit met dezen naam ook plaats gehad hebben. In ieder geval zal men mij zeer verpligten met bijzonderheden aangaande dezen togt of de opgave waar ik die vinden kan.

Wie was JAN VAN ENS, Conseiller de LOUIS XIII, die in 1642 het onder HENRI IV afgebroken werk voortzette en in het zuiden van *Frankrijk*, op den linkeroever der *Rhône*, belangrijke werken tot stand bragt?

φ^2—φ.

---

203. — *Van Efferen.* Wie was de Colonel Graaf VAN EFFEREN, die in het jaar 1785 binnen *Utrecht* trok? Van wien was hij een zoon? Was hij gehuwd en is er iets van zijne nakomelingen bekend, en zijn er nog van in leven? Welk wapen voerde het adellijk geslacht VAN EFFEREN? H. E.

---

204. — *Portretten van J. A. Zoutman en A. Parker.* Op bl. 59 komt een officieel berigt voor van den Vice-Admiraal PARKER over den slag bij den *Doggersbank.*

In mijne aanteekeningen, getrokken uit het HS. van TITSINGH (*) lees ik bij de aanstelling van ZOUTMAN tot Extra Ordinaris Kapitein (Admiraliteijt *Amsterdam*) 1750.

»Hij heeft in den jare 1781 de victorie op de Engelsche Admiraal PARKER bevochten; na de vrede zonden deze opperhoofden elkander hun welgelijkend portret."

1. Bestaat hiervoor eenige geschiedkundige grond?

2. Berust het portret van PARKER nog bij de familie ZOUTMAN?

3. Evenzoo dat van laatstgenoemde bij de familie PARKER?

4. Door welken schilder werd dat van ZOUTMAN vervaardigd?

LABORANTER.

(*) Zie boven bl. 70.

205. — *Northampton, Thannet en Stanhoope.* Wie kan eenige bijzonderheden mededeelen omtrent de Graven van *Northampton* en van *Thannet*, en omtrent zekeren STANHOOPE, welke worden gezegd in 1637 zich te *'s Gravenhage* te hebben opgehouden?

S. S. S.

---

206. — *Beronicius.* Zijn er van P. J. BERONICIUS, dien zonderlingen en raadselachtigen schoorsteenveger en schaarslijper, voorbeeldeloozen geleerde, beroemden dichter en beruchten dronkaard, nog andere bijzonderheden bekend dan die, welke men vindt in de *Galerij van beroemde mannen en vrouwen in Nederland*, uitgegeven te *Amsterdam*, bij DEN HENGST *en Zoon*, in de *Hillegonda Buisman*, van A. LOOSJES, PZ. dl. II. en in de *Gedichten* van P. J. BERONICIUS, met Latijnschen en Hollandschen tekst, te *Goes* en *Middelburg*, bij J. HUIJSMAN en J. VAN DE SANDE, JZ. in 1766 uitgegeven? A. J. G. S.

---

207. — *Diamant van Marnix van St. Aldegonde.* Onder de brieven, die ANDREAS VAN DER MEULEN (eertijds Schepen van *Antwerpen*) aan zijnen broeder DANIëL, te *Leyden* woonachtig, schreef, is er een uit *Bremen*, van den 29sten October 1591, waarin het volgende voorkomt:

»De Heer VAN ST. ALDEGONDE heeft my sommighe bloemen ghesonden, daerby schryven van 13 September, dat langhe op den wech is geweest; waerby my bidt dat ick aen Monsr. DE BUSSENVAL daer zoude willen schryven den naem van den genen die den *grooten diamant* in handen heeft, want hy daerinne becommert is; hy weet wel den naem van den genen, segt hy dien eertyts ghehadt heeft, maer niet wien zedert gecreghen heeft ende nu noch heeft. Dewyle UE. daer is ende dickmael in *den Haghe*, daer hy hem hout, gaet, is onvannoode hem van hier te schryven, maer sal hem gelieven aen te segghen myne recommandatie, ende dat ick daeraf niet en weet, maer meijne dat het den selven (persoon) is, die voor d'eerste hem binnen *Antwerpen* ghehadt heeft dien nog heeft; *want die tusschen Colen en Aecken vermoort was, was sijn neve.* Den naem van denselven is mij ontgaen, maer en meyne niet dat hy in ander handen zedert gecomen is, als in den *Portugees* handen. ALDEGONDE schryft my hy selven den naem van dien wel weet."

Het blijkt dus dat de neef van zekeren Portugees tusschen *Keulen* en *Aken* is vermoord, aan wien een groote diamant toebehoorde.

Weet men iets van die diamantenhistorie, waarin ALDEGONDE en de Fransche Ambassadeur zoo veel belang stelden? ..R. E.

208. — *Reinier Klaaszoon.* De heldendood van REINIER KLAASZOON, Onder-Admiraal van *Zeeland*, ten jare 1606, is uit de geschiedenis genoegzaam bekend. (Zie WAGENAAR en VAN METEREN.)

Hij was gehuwd met GRIETGEN CORNELISdochter, die *f* 200 pensioen van de Staten genoot. (Zie *Staat van Oorlog* 1621.)

Men vraagt of die REINIER KLAASZOON een Fries was, uit *Harlingen* geboren? Onder de Regeringsleden aldaar was die naam niet vreemd. ..R. E.

---

209. — *Gedrukte aflaatsbrieven.* In het CECILIA-gasthuis te *Leyden* zijn nog *twee* gedrukte aflaatsbrieven voorhanden op perkament, van A°. 1480 en 1481. Ik weet dat zulke brieven, *veel* vroeger, gedrukt werden uitgegeven, en vraag in het belang van de geschiedenis der boekdrukkunst, of er hier te lande meer dan de beide genoemde, en vooral of er oudere te vinden zijn?

..R. E.

[Is de aflaatbrief van 1480, waarvan een fac-simile gevonden wordt in de 4de aflev. der *Monumens Typographiques par* J. W. HOLTROP, dezelfde als de in de vraag vermelde?]

---

210. — *Adriaen Pietersen, Admiraal.* In het CECILIA-gasthuis te *Leyden*, vindt men een paspoort, afgegeven door ADRIAEN PIETERSEN, Admiraal der stad *Rotterdam*, ten behoeve van HANS van *Hamborch*, zijn' schieman, dato 8 Nov. 1577, en geteekend met dit merk 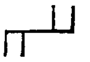

Is er iets van dien Admiraal bekend, die niet schrijven kon? ..R. E.

---

211. — *Lansbergen.* Heeft SAMUEL LANSBERGEN, over wien iets voorkomt in NAV. VIII. bl. 100 sq., bijgeval ook een' zoon gehad, CORNELIS geheeten, die eerst predikant was te *Peize*, en in 1648 naar *Zutphen* vertrok? 23 April.

---

212. — *Eene oude plaat.* Ik ben voor korten tijd in het bezit van eene plaat gekomen, waarop de volgende voorstelling. Boven, in het midden, eene vrouw op een paard gezeten, met den hoorn des overvloeds in den arm; een leeuw op de achterpooten gaande leidt met den regter voorpoot het paard voort, terwijl de linker een olijftak draagt. Terzijde van deze voorstelling zijn twee afbeeldingen; de eene, regts, vertoont eenige personen bezig met het vullen van vaten, de andere, links, eenige schepen, waarin de gevulde vaten geladen worden. Boven deze afbeeldingen een lint met de woorden: In 's Heeren zegen, Is 't al gelegen. Aan den regterhoek een vierkant met het opschrift:

In vreed dan is 't een gulden eeuw,
Dan hoort men moorden nog geschreeuw:
Want zonder vree is 't alles niet,
Selfs wierook dat ghij Gode biedt.

D. P. PERS.

Virgilius.
De krijg brengt Heil nog welvaart mee
Wij wenschen alle nu de Vree.

In den linkerhoek eene geopende poort, aan welker eene zijde een man met de armen is vastgebonden, en uit welke ter andere zijde een man en twee vrouwen, als naar den optogt uitzien, welke zich naar dit gebouw schijnt te begeven. Boven deze poort spreiden twee Geniussen een doek uit met dit versje:

Wel zalig is de mensch die vreê in 't hert bemindt
Die vreede steets najaegt, tot vrede sig verbindt;
Die oogt op 't vrederijk en vrede Vorst van boven;
Die voor de vrede bouwt ook Tempel en Voorhoven,
Nadien de hoogste Heer de Godt van vree genoemt,
Een ware vreedsaam man ook selver zalig noemt,
O recht gezegent landt daer liefde en daer vrede
De Heerschappije heeft, en oock een vaste stede.

H. SOETEBOOM.

De drie middenvakken der plaat worden door den volgenden optogt ingenomen, strekkende de vermelde poort van den tempel des vredes zich tot op de eerste lijn uit, rustende de vier boven omschreven afbeeldingen op twee kolommen. In de eerste dier vakken of op die lijnen naar de poort, zien wij eerst een' man te paard in Romeinsche dragt, door zeven personen te voet gevolgd, de een in krijgsmansdosch der 17de eeuw met lans en zwaard, de overigen in de burgerkleeding uit dien tijd. Vervolgens onder de cijfers I. drie Magistraatspersonen met boek en gezegelden brief. II. Landlieden, onder welke een man en eene vrouw, juk en manden over de schouders dragende; op beider juk is een vlaggetje en zij houden gebrokene wapens in de handen. III. Drie geharnaste personen. Op de tweede lijn IIII. zeven vrouwen, drie en vier, in de regterhand dragen zij korte speren met wimpel en vlag, waarboven een hoed, in de linker een' olijftak en Mercuriusstaf; aan het snoer, dat dit zevental omvat, is een ander gehecht, dat nog twee vrouwen als aan de eerste groep verbindt; deze twee dragen mede eene speer als de vorigen, maar zonder den hoed, en in de linker hand een wapenschild. Op dezen volgen twee Indianen met boog en pijlkoker. V. Een geharnast man met schild en omlauwerden helm, in de regterhand houdt hij een vlammend zwaard, waarop eene versierde kroon; een schildknaap volgt hem. VI. Twee naast elkander gaande mannen en vrouwen, die ieder in de regterhand een gebroken juk en afgepunt zwaard dragen, twee mannen en twee vrouwen volgen hen zonder eenig onderscheidingsteeken. Om de lijn, waarop deze personen voorgesteld zijn, als aan te vullen, een man die een paar jongens in bedwang houdt, alsmede een toeziende man en vrouw. Op de derde lijn VII. vijf jongens en vijf meisjes met palmtakken. VIII. Een man met een' vederhoed op het hoofd, die op de linkerhand een boek, met een' lauwerkrans versierd, draagt, en in de regter eene speer, waaraan drie wapenschilden gehecht zijn, op het bovenste schild twee elkander omvattende handen. IX. Zeven geharnasten met speren in de regterhand, terwijl ze met de linkerhand een voorwerp voor het oog houden, waaraan ik geen anderen naam dan van verrekijker weet te geven. De trein of optogt wordt gesloten door een' man, die met een' stok eenige toeschouwers schijnt terug te houden; benevens een man te paard met een staf in de linkerhand en een lauwerkrans om het hoofd. Aan het einde van dit vak, eene vrouw die tusschen twee kolommen een' doek uitspreidt, met dit opschrift: Reverendis deque Republica bene meritis Dominis D. D. Inclytae Wormariensis Reipub. consulibus, Hunc eorum optatae Pacis ostentationis typum ad vivum depictum et descriptum quo par est animo D. D. D.

HENRICUS SOETEBOOM.

Het benedengedeelte stelt in het middenvak een dorp voor, met dit bijschrift:

Een dorp in de lengt meer als in 't rond de stat is
Die *Wormer* 't naest belendt, schoon dat et maer een pat is

Een Worrem sonder ga so hy na 't Westen kruypt
Een ander *Worrem veer* ten boesem innesluypt.

In het vak ter regterzijde een krijgstafreel, in het midden een kolom met een hoofd er boven en een lint er om heengeslingerd met dit opschrift, van onderen af te lezen: Pinxterdag, Wormer wel gedenkē mag. Het voetstuk van deze kolom heeft dit versje:

Doen Spanje op een zet Noord Holland wou aflopen
En loerden op den roof en rijken Wormer buyt
Soldaet en huysman deend hem al te duer bekopen
Dies moest hij 't dorp en oock daerna ten lande uyt.

Ter linkerzijde een vorstelijk persoon met het wapen van *Holland* op de regterborst, omringd van gevolg, in zijn paleis gehoor gevende en een papier overhandigende aan twee voor hem gebogen personen, die een omlauwerd schild voor zich hebben, waarop een borstbeeld met omwonden hoofd. In het verschiet een gevecht. Dit tafereel heeft als onderschrift:

De vroomheidt voor het lant bragt 't wapen aan de Wormers
Zij bragten aan de Graaf des Vaderlandts bestormers.
De Vries en ruste niet voor dat des Wormers handt
Hem in den slag verwon en met zijn zeelen bandt.

De voorstelling op deze plaat is niet duister. 't Is een optogt in het dorp *Wormer* gehouden, ter gedachtenis of ter heugelijke viering van de vrede met *Spanje* in 1648 gesloten. Ofschoon hier geen jaarcijfer daarop wijst, zoo geeft de voorstelling toch genoeg reden om ze aan die gebeurtenis te hechten, zoo door de opdragt aan de Regering van *Wormer* als de bijschriften. De groepen in den optogt voorkomende zijn gemakkelijk te verklaren. Het tafereel in het bovendeel der plaat geeft de hoofdnering in dat tijdperk van het bloeijende *Wormer* te kennen, in het verzenden der beschuit of tweebak. Het beneden middenvak beeldt het dorp *Wormer* af, met het versje, dat in SOETEBOOMS *Arkadia* voorkomt, en daar door hem »aan den eerwaardighen Jonghman SNELLINX" wordt toegeschreven. Het vak links stelt het schenken van den brief van tolvrijheid in 1280 door Graaf FLORIS en het verkrijgen van een wapen door de Wormers voor, terwijl het vak regts de overwinning, op de Spanjaarden te *Wormer* behaald, op Pinksterdag 1574, voorstelt. Het opschrift aan de kolom in dit laatste vak helderde mij een gezegde van SOETEBOOM op, in zijn werkje *De Nederlandsche Beroerten en Oorlogen omtrent het Ye en de Zaan*, waar hij over dien strijd op Pinksterdag sprekende, zegt: »wij hebben dit ter eere een gedenkpaal opgeregt, met dese spreuk: Pinxterdag Wormer wel gedenken mag." Had dit mij het bestaan eener afbeelding doen vermoeden, 't kon even goed eene bij dezen schrijver geliefde spreekwijze geweest zijn. Thans echter, zie ik mij in mijn eerste gevoelen niet bedrogen. Werkelijk toch is door SOETEBOOM zoodanige afbeelding uitgegeven.

Hoeveel ik ook met betrekking tot de Zaanlanden verzameld, gezien of nagespoord heb, het bestaan dezer plaat was mij onbekend gebleven. Zij zal de voorlooper geweest zijn der afbeeldingen van de beide optogten, te *Jisp* gehouden, als de eene in 1697 bij CAREL ALLARD uitgegeven, en de andere in 1766 en die te *Crommenie* in 1788.— De beide laatste komen genoeg voor, de eerste is echter zeldzaam; mijn exemplaar is prachtig gekleurd.

Waarschijnlijk of zeker zal onder de beschrevene plaat even als die van de optogten te *Jisp* en *Crommenie*, eene beschrijving behooren: immers de cijfers I—IX wijzen daarnaar. Mijn exemplaar heeft nu echter alleen de gravure, de daarbij behoorende beschrijving mis ik. En toch stel ik daar groot belang in, even als ik gaarne den naam van den graveur en van den uitgever weten wilde. Zeldzaam is de plaat zeker; te *Wormer* zelf geen spoor of herinnering er van.

Mogt deze plaat met de beschrijving in het bezit van deze of gene HH. verzamelaars van historiële prenten zijn, of HH. Navorschers mij eenige opheldering er over geven kunnen, of door middel van dit Tijdschrift of op eenige andere wijs mij eene copie van de beschrijving willen verschaffen, die goedheid zou zeer door mij op prijs gesteld worden. H—g.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Eenhoornshoornen (I. bl. 252, 368; II. bl. 43, 105, *Bijbl.* 1853, bl. iii, xc, cxxiii, cliv, clxxvi, cxc; 1854, bl. cxii; 1855, bl. lxxxix, ciii). De Heer C. KRAMM heeft (*Bijbl.* 1853, bl. cliv), op goed vertrouwen, eene zinsnede uit S. DE VRIES, *Vervolg op Gottfrieds Kronyck*, overgenomen, waaruit men met grond zoude opmaken, dat in 1588 te *St. Bertrand* in *Frankrijk*, een levende eenhoorn is te zien geweest.

Wanneer men nu de door DE VRIES aangehaalde plaats in D'AUBIGNÉ (*Hist. Univ.*, tom. III. liv. 2, chap. 10) opslaat, vindt men, dat bij het innemen van *St. Bertrand*, door zekeren SUS: »*il gagna pour butin principal une licorne estimée quatre vingts mille escus.*"

Het woord »*licorne*," zoo als het hier voorkomt, kàn niets anders bedoelen dan een' dier narwalstanden, welke men in de kerkelijke en vorstelijke schatkamers plag te bewaren. Zij werden destijds als hoogst kostbare zeldzaamheden beschouwd en dikwerf tot buitensporige prijzen verkocht. ***.

Spieghel der jeught (II. bl. 22, vgl. bl. 341; *Bijbl.* 1853, bl. xiii; 1854, bl. lxxxiv). In mijn bezit is een exemplaar van de waarschijnlijk eerste editie van dit werkje. De titel is geheel dezelfde als die van den tweeden druk, door den Heer TIELE opgegeven in de *Bijlage tot de Bibliotheek van Pamfletten enz.*, doch met eenigzins andere spelling, zoodat ik dien hier laat volgen: »*Spieghel der jeught, ofte korte Kronyck der Nederlantsche geschiedenissen. In de welcke naecktelijck verhaelt, ende voor oogen gestelt worden, de voornaemste Tijrannien, ende onmenschelijcke wreetheden, die door het beleijd der Koninghen van Hispanien, onder hare Stadthouders, hier in Nederlandt bedreven zijn, aen menich duijsent Menschen, Soo Edele, als Onedele, Oude, als Jonghe Personen, beijde aen Lijf ende Goederen ghedurende dese Veertigh-jarighe Oorloghe. Tot een eewighe ghedachtenisse, Ende onderwijsinghe der Jongheijt, seer bequaem om in de Vrije Nederlantsche Scholen te ghebruijcken. In 't licht ghegheven, Door een ware Lief-hebber des Vaderlandts. Tot Amsterdam, Bij* HARMAN ALLERTSZ. KOSTER, *Boeckverkooper, woonende aen de Nieuwe Kerck, in de Konst-druckerije*, 1614." Het *Christelyck Wacht-Liedeken* van den tweeden druk wordt hier niet gevonden, doch aan het einde leest men: »*Gedruckt*

t'Haerlem. By ADRIAEN ROOMAN, *Boeckdrucker, woonende in de Koningstraet, in de vergulde Parsse. Anno* 1614." C. P. L.

[Is dit inderdaad de eerste uitgave? vgl. VI. bl. 330.]

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX, vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxviii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xii; VI. bl. 109, 206, 238 en 331; VII. bl. 14, 74, 171, 295; VIII. bl. 104). Men weet, dat de tegenwoordige stad *Brielle* bestaat uit het oude *Mareland* of *Maerlant*, en uit den *Briel*, die vroeger twee gemeenten, met verschillende wapens en elk met eene eigene parochie-kerk, later ineen gesmolten zijn. De Langestraat schijnt de afscheiding dier beide parochiën geweest te zijn. Al degenen, die benoorden de Maerlandsche of St. Pieterskerk woonden, namelijk in het kolf en drie bellenslop, behoorden tot de *Mare-landers* en werden met den scheldnaam van *Zee-lepers* bestempeld, en daar bezuiden werden allen tot de *Briellenaars* gerekend, die men de *Puyers* noemde. Men weet, zegt PLOKKER in zijne *Beschrijving van het eiland Voorne*, 1851, bl. 44: »dat er in overoude tijden, zelfs tot op het laatst der voorgaande eeuw binnen deze stad onder de jongens een zekere krijg of eene vechterij plaats vond, bekend onder den naam van *Puyers* en *Zeelepers*, welke vechterijen soms zoo hevig gingen, dat er niet zelden de regering zich mede moest bemoeijen, om deze jongens, die dikwerf meer dan 200 in getal waren, gewapend met steenen, stokken, eenige met messen, uiteen te jagen." Moet men uit dien *Lepers-* en *Puyers* krijg opmaken, dat de vereeniging dier beide parochiën niet zonder veel tegenstand heeft plaats gehad? D. BUDDINGH'.

Middeneeuwsch eedsformulier van den beul te Middelburg (III. bl. 34, Vr. XVII; vgl. IV. bl. 17; *Bijbl.* 1854, bl. xlii, xcvii). In NAV. III. bl. 34, werd door mij het in vele opzigten merkwaardige eedsformulier van den beul te *Middelburg*, zoo als dat in 1523 en 1528 luidde, medegedeeld. Na de uitlegging van enkele zinsneden, die eenigzins duister schenen, vestigde ik de aandacht op het verbod, »dat hij geen eijere garen en sal." Tot nog toe is de aard en de strekking dier clausule niet voldoende toegelicht en de verschillende uitleggingen, die men daaraan getracht heeft te geven, zullen zelfs de inzenders niet hebben bevredigd.

Bij latere nasporingen op het stedelijk archief te *Middelburg*, trof mij in de stadsrekening van 1556 de navolgende post, welke mij voorkomt al het noodige licht over dat duistere punt te verspreiden, en mij toeschijnt als eene belangrijke bijdrage tot den regtstoestand dier dagen eene plaats in den NAVORSCHER te verdienen.

»Betaelt meester PIETER LOMY, scerprechter van der stat over syn ordinaris wedden van eenen geheelen jaere als scerprechter van deser stat voirñ., den voirñ. mr̃. PIETER verschenen den eersten Augusty XVc seven en vyftich, tjaer gereeckent voir twee eñ vyftich weecken tot eene carolus ghulden van XL gr̃. Vlaems ter weecke, compt ter somme van viii £ xiii s. iiii gr. — alnoch betaelt den voirñ. scerprechter over de continuatie van denselven synen dienst, alsoe die van *Ghendt* hem begeert hadden aentenemen, ende dat die van deser stat den voirñ. PIETER niet gaerne verlaeten en wilden, als met hem wel ghetroost synde, midtsgaders oick voir een afcoop ende redemptie van de eijeren, die den voirñ. scerprechter ordinairlicke competeert, teweten op elcke van de twee marctdaegen ter weecke, nemende uyt elcke korf twee eyeren, ende soe wanneer op sulcke marctdaegen justicie capitaele doende es, dobbel, over welcke twee respecten die van deser voirñ. stat hem by provisie jaerlicxs toegeleyt hebben ander ghelycke carolus ghulden van xl gr. vlaems ter weecke, dus hier over ghelycke twee eñ vyftich weecken den voirn. PIETER verschenen als voiren tot iii s. iiii gr. ter weecke facit ghelycke viii £. xiiix s. iiii gr. compt tsaemen xvii £. vi s. viii gr.

Men moet het er dus voor houden, dat de scherpregter te *Middelburg* tot 1528 zich de helft zijner inkomsten — behalve de voordeelen van iedere executie — ten koste der landlieden, die wekelijks met hunne producten ter markt kwamen, verschaffen mogt. Valt hier aan eene uitzondering te denken, of was dit als het ware een gewoonteregt, waarvan ook op andere plaatsen de sporen gevonden worden? J. H. DE ST.

Romeijn de Hooge (V. bl. 72, Vr. LII; vgl. bl. 226; VI. bl. 175; VII. bl. 296). Welligt is het volgende van belang voor de geschiedenis van ROMEIJN DE HOOGE, over wien dikwijls in den NAVORSCHER is gehandeld. (Zie, behalve de reeds aangehaalde plaatsen, V. bl. 343, Vr. 371; VI. bl. 155, 246 en VII. bl. 17.)

Extract uit de doopboeken der Nederduitsche gemeente te *Batavia*.

3 Februarij 1668. JOHANNES, 't kint van ROMEIJN DE HOOGE ende GEERTRUIJT KIST.

5 Julij 1669. ANNA, 't kint van ROMEIJN DE HOOGE en GEERTRUIJT KIST.

PHILO-INDICUS.

Jacob Duym enz. (VI. bl. 138, Vr. 218; vgl. bl. 326; VII. bl. 80; VIII. bl. 70). JACOB DUYM heeft te *Leyden* op de Hooigracht gewoond, en had tot vrouw Jonkvr. ELISABETH CRAECHS, uit welk huwelijk geene kinderen zijn gesproten. In de *Gerechtsdagboeken* van

Leyden van den 25sten Augustus 1588, komt over hem het volgende voor:

»Syn by JACOB DUYM overgeleverd twee spelen om tegen Octobri toekomende te spelen; te weten, het *éene in* (*het*) *Vroede*, geintituleerd: *Den strijd die de gelovige mensche weervaert*, en het andere in het Zotte; en naer dat deselve by eenige wten Gerechte waren gevisiteert, hebben deselve alsoe bewillicht, gespeeld te worden."

Ten opzichte van DIRK UITENBROEK, heb ik slechts te vermelden, dat hij voorkomt in een stuk van 1617, waarbij zijn zoon GERARD, van wege *Schiedam*, in het Staten-Collegie te *Leyden* wordt geplaatst. Het is van den volgenden inhoud:

»Op ten drie en twintichsten January anno XV^{c} seventhien hebben Burgermeesteren ende Vroedschappen der stede *Schiedam*, op 't versouck van JACOB LAMBRECHTSZ. een derselver Vroetschappe, *oom* van GERARD WTENBROUCK, zone van *zaliger* DIRK VTENBROUCK, denselven GERARD VTENBROUCK, berigt synde van syne bequaemheyt om in de Academy te gaen, dese stedes plaetse of borse in Collegio Theologico tot *Leyden*, vergunt ende geaccordeert, gelyck sy hem deselve plaetse vergunnen ende accordeeren mits desen, soo wanneer DAMASIUS COUWENHOVE, die sooverre is gecomen, dat hy tot het Ministerium beroupen soude mogen werden, daeruyt sal comen te vertrecken, versouckende derhalven aen den Regent van 't Collegie, den voors. GERARD VTENBROUCK, daerinne te willen ontfangen en tracteren naer behooren.

Mij present,

VAN NIEUWPOORT, 1617."

In de Resolutiën der Staten van *Holland*, van den 17den en 18den Januarij 1583, bl. 3, 4 en 5, wordt over DIRK UYTENBROECK gesproken, die zich als kapitein te *Harlingen*, aan eenige »insolentiën" had schuldig gemaakt. Het is dus waarschijnlijk, dat het portret (met harnas) den bovengemelden kapitein zal voorstellen.

.. ELSEVIER.

Rattenkoning (VI. bl. 368, Vr. 566; vgl. VII. bl. 13 en 71). Tot hiertoe hield ik het verschijnsel voor eene fabel. Doch, nog zeer kort geleden, zag ik een »boon-hoop in doen." (Men was namelijk bezig met een dier groote piramidevormige hoopen, dien men des winters hier van allerlei graanschoven, bij gebrek aan bergplaats, opstelt in de schuur te doen.) In het stroo, dat ten grondlaag diende, om de schoven voor vochtigheid te bewaren, huisden ratten, waaronder een zestal halfwassene, die alle *met de staarten in elkander gedraaid* zaten, en schoon met eene spade sommige van een gereten werden, niet uit den knoop konden raken.

G. P. ROOS.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370; VIII. bl. 20). »MAYKEN CORNELIS, eene linnennaaister binnen *Dordrecht*, huisvrouw van JACOB WILLEMSZ, baarde den 27sten Februarij 1588 t'eener dragt vier levendige frisse zoonen. Om der zeldzaamheit wierden ze door het achtste Burgervaandel ten Doop geleidt in de Augustijner kerk en genaemt ABRAHAM, ISAAK, JACOB en SAMUEL. De Doopheffers waren de Heer CORNELIS FRANS WITTENSZ, de Heer Pensionaris JOOS DE MENIN, de vier Burger Kolonels en de twaalf Burger Kapiteins." (Zie BALENS *Dordrecht*, bl. 864, en HALMA, bl. 78.) ..R. E.

Onbekende wapens (VII. bl. 263, Vr. 326; vgl. bl. 379; VIII. bl. 50, 117 en 140). Een geslacht BETUWE, ook BETHUE, BETUES, BETHOVEN en BETHO genoemd, was vroeger te *Tongeren* of in den omtrek bekend, blijkende uit de vele, in die stad aanwezige, door DE HERCKENRODE, in zijne *Collect. de Tombes, etc.*, beschreven graftomben en lijksteenen van onderscheidene leden van dit geslacht, waaronder genoemd worden: WALTERUS DE BETUE armiger, gestorven in 1367; WERNER DE BETUE armiger, gestorven in 1339, enz. Genoemde schrijver maakt ook melding van het nieuwe kasteel van *Betho*, gelegen in het vlek *Mulcken*, onder *Tongeren*, gebouwd door FRANS VAN HINNISDAEL, Graaf van *Craynhem*, enz., die omstreeks het jaar 1716 leefde.

Dit geslacht BETUWE voerde *vairé à la fasce d'or*, *au chevron de gueules brochant sur le tout.*

In den *Boomgaert der Wapenen* vindt men: BETUWE, *de gueules*, *à face* (bande) *de sable*, *chargé de trois lyons d'or.* M^{o}.

Onbekende wapens. VAN HATTEM voert als helmteeken twee omgekeerde schapenscharen, geplaatst als vlugt. CORNELIUS.

Dirk Pieterz. Pers (VII. bl. 288, Vr. 341; vgl. bl. 381). Zoo ik mij niet vergis, deelt hij zelf eenige bijzonderheden over zijn leven mede in zijn *Ontstelde Leeuw*, te *Amsterdam* bij hem verschenen. CORNELIUS.

Veluwsche geslachten (VII. bl. 294, Vr. 354; vgl. VIII. bl. 23 en 141). In het door Dr. GROTE in 1852 uitgegeven *Geschl. u. Wappenb. d. Königr. Hannover*, komt ook het wapen der Vrijheeren VON SCHELE voor, dat overeenkomt met de door D., volgens VAN MIERLO, gedane opgave. De eggen omschrijft hij volgenderwijze: 1 *und* 4: *Schwebendes Fallgatter von* 2 *Balken und* 3 *Pfählen, der mittelste Pfahl oben*

und unten verlängert, *gold in roth.* Tot cimiers: op den helm à dextre, een paauwenstaart, met schacht van keel; op dien à senestre, twee wolfshaken van het schild; beide helmen gekroond. Schildh.: twee leeuwen contournés, van goud.

SCHELE *gen.* VITTINGHOFF, VITTINGHOFF *gen.* SCHELE en SCHELE *zum Schellenberg*, VITTINGHOFF *gen.* NORTKERCKE, enz., in het Graafschap *Marck*, voerden, volgens VON STEINEN, van zilver, met een bande van sabel, beladen met 3 besans van goud. Op den helm een hoed van sabel met gouden rand, waarop een vos van keel, die een gouden besan in den bek houdt.

»Und so ist es beschworen zu *Münster*, *Fröndenberg* u. f.

In der *Gül. Hochzeit* stehet es auch also." *Westph. Gesch.*, III. 195—213.

KNOPPERT. Volgens FERWERDA: van zilver, met 3 wolvenkoppen contournés van sabel.

BARMENTHOE. Zie ook RIETSTAP, *Armorial Général*, die er nog bijvoegt, dat die hoorns (passés en sautoir) zijn *virolés du champ*, *les embouchures en bas.* Op den gekroonden helm eene vlugt van sabel.

M°.

Jan Tolhuijs. (*Zakpistool van Koningin Elizabeth*) (VII. bl. 364, Vr. 418; vgl. VIII. bl. 83 en 142). Bij CORNELIUS DE JONG in zijne *Reize in en door het Kanaal in de jaren* 1785 *en* 1786, leest men op bl. 31 betrekkelijk het genoemde stuk het volgende:

»Men vertoonde ons eindelijk ook nog een metaal stuk kanon, dat de lengte van 24 voeten heeft en 12 pond ijzer schiet, deszelfs houten rolpaard is 12 voeten lang en boven op het stuk *dat reeds gebarsten* is, vond ik dit oud Hollandsch versje:

Breekt scheuret al, muur en dal,
ben ik geheten;
Door berg en wal, boord miinen bal
door mi gesmeten.

Iets hooger staat, *Dieu est mon droit*, en onderaan vindt men de wapens van *Engeland*, terwijl ik tusschen de onderste sieraadsbanden las: »JAN TOLHUIS van *Utrecht* 1544."

Het moet dus een geschenk van den Keizer KAREL aan HENDRIK VIII, of misschien, zoo als anderen willen, in het laatst der 16de eeuw, door de Staten van *Holland* aan de Koningin ELIZABETH, uit erkentenis voor gegevene onderstanden in geld en manschappen, gegeven zijn; want in het jaar 1544 regeerde de Keizer KAREL onze landen nog, en de eerste bezending tot eene onderhandeling met *Engeland* heeft, voor zoo veel ik wete, niet voor het jaar 1578 plaats gehad. Het jaargetal met de wapens van *Engeland*, doen evenwel meer tot het eerste dan tot het laatste gevoelen overhellen, aangezien het niet waarschijnlijk is dat men aan eene magtige Vorstin een geschenk zal hebben gegeven, dat reeds meer dan dertig jaren heugde.

Uit de beschrijving van het stuk bij DE JONG, ziet men dat er behalve de spelling, eenig verschil in de woorden bestaat, dat hij geen gewag maakt van de verdere sieraden en dat het in 1785 nog bestond, hoewel reeds gebarsten.

In de Chronijk van *Hoorn* van FEYKEN RYP, 1706, leest men op bl. 62: »In 't jaar 1545 wierd door de bevelen van de stad tot *Uytrecht* van Mr. JAN VAN TOLHUYS eenige stukken metalen geschut gegoten."

LABORANTER.

Woorden uit het Spaansch ontleend (VII. bl. 384, Vr. 428; vgl. VIII. bl. 84 en 143). Ja wel HH. Redacteurs! LE FRANCQ VAN BERKHEY heeft reeds: *kwisp er door* in zijne *Proeven van 't vermogen der Nederduitsche Dichtkunst.* (*Tael- en Dichtlievende oefeningen van Kunst wordt door arbeid verkregen*, Leyden, HOOGEVEEN 1775.) Hoort maar eens hoe (dl.I.bl.53):

»Redenrijkers PIET kan scheppen,
Nieuwe woorden. . . . . . . enz.
KRELIS zit zich af te pijnen,
Op de beste referijnen;
BONKES. . . . . enz.
Hij ontleent van kwisp er door,
Kwispen, spuwen, kwispedoor."

G. P. ROOS.

Schilders-Anachronismen (VIII. bl. 3, Vr. 12; vgl. bl. 144). ABRAHAMS offerhande, zoo als ze daar wordt beschreven, is reeds vermeld in eene Anecdoten-verzameling van het jaar 1830, met dit verschil, dat zij daar werd aangewend om een' geestelijke te bespotten. Op eene klok te *Oostburg* is het nog zonderlinger: ABRAHAM heeft een zwaard maar kan nimmer toeslaan, want het zwaard volgt de beweging des slingers. G. P. ROOS.

Fransche vertaling van C. de Bruins Reis over Moscovie, enz. (VIII. bl. 7, Vr. 46; vgl. bl. 127, 143). Bij V. D. AA, *Biogr. Woordenb.*, wordt ook opgegeven de vertaling zijner *Reizen door de vermaardste deelen van Klein-Azie* enz., onder den titel van *Voyages au Levant*, Delft 1700, fol. Paris 1704. In de *Catalogue of voyages and travels*, te vinden achter het werk *A General History and Collection of Voyages and travels* etc., *by* ROBERT KERR F. R. S. en F. A. S. *Edinb.* 1824, leest men onder N°. 81: LE BRUYN's Voyage to the *Levant* and travels into *Muscovia*, *Persia* and the *East-Indies*, translated from the french. 1720, 3 vols. fol. en onder N°. 128: LE BRUYN's Voyage to the *Levant*. Translated from the french, *London*, 1702, fol. This work bears a similar cha-

racter as the preceding travels of the author already noticed. The plates are excellent.

Hieruit blijkt dat de werken van dezen zoo hoogst verdienstelijken *Nederlandschen* reiziger mede in het *Engelsch* zijn overgebragt.

LABORANTER.

De Predikant Strick (VIII. bl. 36, Vr. 69; vgl. bl. 149). In de ons bekende Naamlijsten der Herv. Predikanten te *Amsterdam*, vinden wij geen' Predikant STRICK, maar wel te *Enschedé*; misschien is dit de bedoelde persoon, zoodat het volgende S. v. W. welligt van dienst kan zijn.

ANTONIUS STRICK was geboren te *Enschedé*, de zoon van JOHANNES STRICK, Predikant en Rector der Latijnsche school aldaar, en van ANNA GESINA VAN LAAR (dochter van ABRAHAM VAN LAAR, Pred. te *Ootmarsen*). Hij werd in 1716 Pred. te *Edens* en *Spannum*, vertrok van daar in 1733 naar *Tzummarum* en *Firdgum* en in 1741 naar *Enschedé*, waar hij overleed den 22sten Maart 1756, oud 64 jaren; nalatende eene weduwe, MARIA VAN DER POEL (dochter van REINIER VAN DER POEL, Pred. te *Almeloveen*), en een zoontje JOHAN REINARD, oud ruim 10 jaren.

T. A. R.

Herinneren (VIII. bl. 36, Vr. 71; vgl. bl. 149). Ik herinner mij uit mijnen omgang met geboren Hollandsche militairen, ambtenaren en dergelijken, dat de Hollanders in de verschillende dialecten, grootelijks zondigen tegen het geslacht en de naamvallen. Zij spraken van *het* fortuin, *het* haas (de Kapenaars, zegt men, zeggen zelf: *het* koe, *het* molen). Zoo zeggen immers de Hollanders ook: »mag ik u aan dit of dat herinneren?"

Intusschen is het duidelijk dat herinneren *en* den derden *en* den vierden naamval regeert: den *derden* des persoons en den *vierden* der zaak; ik herinner hem deze zaak, dus: ik breng hem deze zaak nog eens te binnen.

Her wordt in *Zeeuwsch-Vlaanderen* zonder *inneren* gebezigd, b. v. »dat werk is niet goed, doe het *her*!"

Inneren of innen is binnenbrengen, en wordt zoo gebezigd in *Zeeuwsch-Vlaanderen*.

G. P. ROOS.

Zamensmelting van het lidwoord met het zelfstandig naamw. (VIII. bl. 36, Vr. 72; vgl. bl. 149). BILDERDIJK is de eerste niet geweest, die *duivel* uit *de euvele* ontstaan achtte. KILIAAN dacht er even zoo over. Maar reeds eene vergelijking met het hoogduitsch toont, dat het woord eenen anderen oorsprong hebben moet. Ware *duivel* eene zamentrekking van *de euvele*, dan zou het in het hoogduitsch niet *Teufel* maar *Dübel* zijn. *Duivel* is een woord van vreemden oorsprong, het is het grieksche διάβολος. In alle duitsche talen is dit woord overgenomen, goth. *diabaulus*, oudhoogd. *tiufal*, middelhoogd. *tiuvel*, nieuwhoogd. *teufel*, angels. *deofol*, eng. *devil*, oudfriesch *divel*, nieuwfriesch *divel*, oudnoordsch *diöfull*, *difil*, zweedsch *djefvul*, deensch *diävel*. Dat er in onze taal gemeene zelfstandige naamwoorden voorkomen, waar het lidwoord op zoodanige wijze mede zamengesmolten is, geloof ik niet: ik heb er ten minsten nooit een ontmoet. Wel vindt men er voorbeelden van in eigennamen, zoowel namen van plaatsen als van personen, nu eens met, dan eens zonder voorzetsel. In *den Haag*, *den Bosch*, *den Briel*, *den Ham*, *den Ilp* enz. worden lidwoord en zelfstandig naamwoord wel ieder afzonderlijk geschreven, maar het lidwoord maakt toch een gedeelte van den naam uit; want het is er onafscheidelijk van, zelfs in den nominativus kan *den* niet weggelaten worden. Men zegt b. v. »*den Briel* is door de Watergeuzen, *den Bosch* door FREDERIK HENDRIK ingenomen." In eenige weinige namen b. v. *Terheide*, *Terhorne*, *Terkaple* enz. worden voorzetsel, lidwoord en zelfstandig naamwoord aan elkander geschreven. Dit laatste geschiedt meer in familienamen. Wij vinden toch niet alleen DE BOER, DE BEER, DE HAAN, VAN DEN BERG, VAN DEN VONDEL, VAN DER VLIET, VAN DER MEERSCH, IN DE BETOUW, OP DEN HOOFF en dergelijke, maar ook TERSTEEG, TERBURG, VERMEULEN, VERKERK, UITENHAGE, OPTENOORT, BIJDENDIJK, enz.

Wanneer uit eene agglutinerende taal een zelfstandig naamwoord in eene andere taal overgaat, gaat het lidwoord gemakkelijk mede over. Zoo heeft het spaansch een groot aantal, onze taal *almanak* en enkele andere woorden met *al* beginnende, uit het arabiesch overgenomen, welk *al* eigenlijk niet tot het woord zelve behoort, maar het lidwoord is.

In het italiaansch ken ik een voorbeeld van zamensmelting van lidwoord en zelfstandig naamwoord, namelijk *Iddio*, God, voor *il Dio*. In het fransch vindt men er meer. GÉNIN, *Recréations Philologiques*, t. I. p. 100—104 geeft de volgende op: *loriot* (oudfransch *oriol*), *lierre* (lat. *hedera*, spaansch *yerra*), *lendemain* (d. i. *l'en demain*, *le jour en demain*), *Lampourdan* (de hoofdplaats heette in het latijn *Emporiae*), *landit* (lat. *indictum*) *landier* (middeleeuwsch lat. *anderius*), *lévier* (voor *l' évier*), *lingot* (voor *l' ingot*).

Een paar zoodanige, door GÉNIN niet genoemd, hebben wij van de Franschen overgenomen. Het zijn:

Lancelot, een voornaam, die wel niet dikwijls, maar toch enkele malen in ons land voorkomt. Men vindt dien ook wel geschreven *Ancelot*. Dit is een verkleiningsvorm van *ancel*, dat dienaar beteekent. Zie Dr. JONCKBLOET, *Roman van Lancelot*, dl. I. bl. x.

Lambrisering, fr. *lambris*, van het latijnsche *ambrix*, dat bij FESTUS gevonden wordt.

Bovendien hebben wij in sommige woorden, uit het fransch overgenomen, het lidwoord er aan gevoegd, waar de Franschen dit niet gedaan hebben. Zoo heeft men van het lat. *armarium*, fr. *armoire* niet alleen *armaris*, *ammaris*, *ammare* en *almaris*, maar ook *lammaris* gemaakt. KILIAAN geeft al die vormen op. Ik geloof niet dat een van allen meer in gebruik is. Maar de volgende woorden worden nog gebruikt:

Lommer. Het is het fransche *l'ombre*. Eerst werd dit *lomber*, naderhand *lommer* (beide vormen bij KILIAAN). Het beteekent dus *schaduw*, en in deze beteekenis gebruikte men het nog in de 17de eeuw. VONDEL b. v. zegt (voor den *Adam in Ballingschap*) dat men de saterspelen »in de lommer van eene spelonck en laen en prieel vertoonde."

Later, toen men den oorsprong van het woord vergeten was, begon men er eene verkeerde beteekenis aan te hechten, die van *loof*, *gebladerte*, namelijk. In deze beteekenis vindt men het tegenwoordig meestal gebruikt, b. v.

Het lommer van uwe eikenstammen
Verkwikk' des pelgrims matte leên;
Toch groeit het niet zoo dicht ineen,
Of 't licht der inquisitie-vlammen
Blinkt aaklig door het loover heen.

Reeds VAN HALL gebruikte het in 1805 in dien zin in zijn gedicht op het *Haagsche Bosch* (*Gedichten*, 1e Bundel, bl. 2), waar hij zegt:

Eer gij in 't hart van Hollands duinen
Uw wortels nog hadt vastgesnoerd,
Verpoosden van hun zorg en kommer
's Lands vaadren *in uw jeugdig lommer*.

Een lied uit de vorige eeuw, in verscheidene liedeboeken opgenomen, begint:

Lijsje sliep in 't *digte lommer*.

De epitheta *jeugdig* en *digt* toonen, dat hier aan geene schaduw, maar aan gebladerte gedacht is. Of BILDERDIJK het woord verstond? Men zou er aan twijfelen, wanneer men *Mijn verlustiging*, bl. 39 leest van »frissche schaäuw van lommrige ypenblâan," eene leelijke tautologie, indien »lommrig" schaduwrijk moet beteekenen; maar vooral, wanneer men *Ziekte der Gel.* (Rott. 1828), bl. 14 het woord *gelommer* aantreft. De dichter zegt daar:

Het veldgodinnendom, bekoord door zoo veel luister,
Verschijnt uit woud en grot, en ziet het aaklig duister
In hellen dag gezet, die door 't *gelommer* blinkt.

Gelommer is duidelijk *gebladerte*, waarvoor men bij BILDERDIJK *geblader* vindt (*Avondschem.* bl. 82). Ook *Poëzy*, (Rott. 1822), dl. I. bl. 62,

Beuk en pijn en eik verschroeien,
— — — — — — — —
En gaan kleur en *lommer* kwijt,

kan *lommer* niet wel schaduw beteekenen. Soms vindt men het woord nog in zijne echte beteekenis gebruikt, b. v. bij Mr. J. VAN LENNEP, *De Bouwkunst*, bl. 19,

Naar wat kant het doodsgevaar ontvloden,
Waar nergens boom of grot een welkom *lommer* boden?

Bij VONDEL is het vrouwelijk, even als het fr. *ombre*; tegenwoordig doorgaans onzijdig.

Lodderein is in *Friesland* en *Noord-Holland* (misschien ook elders) reukwater, en de zilveren of gouden doosjes, die een sponsje daarmeê bevochtigd inhouden, heeten *loddereindoosjes*. *Lodderein* is *l'eau de la reine*, de naam van een reukwater vroeger veel in gebruik, maar nu door de eau de cologne verdrongen.

Lawaai. Van het fransche *aube* (lat. *alba*), dageraad, komt *aubade*, eigenlijk een gezang of muzijk bij het aanbreken van den dag. Het woord kreeg echter in lateren tijd eene algemeenere beteekenis. PLANTIJN noemt *laweyt* »l'aubade qu'on joue en aucunes villes sur le midy et sur le soir devant l'hostel de la ville, et devant tous les assistans." Het woord ging in onze taal over en werd daar niet alleen *aweyt*, maar ook met het fransche artikel *laweyt* (beide bij KILIAAN), waaruit nog later *lawaai* ontstond. De eerste beteekenis is ochtendmuzijk, vervolgens werd het eene muzijk in de opene lucht, onverschillig op welken tijd van den dag, nog later luidruchtige vrolijkheid, eindelijk drukte, rumoer, geweld. Het werkwoord *lauweyten* is bij KILIAAN reeds *ludere*, *rem agere ludicram*, *gesticulari*.

Of *lanspesaet*, in het portugeesch *anspeçada*, hiertoe behoort, waag ik niet te beslissen. Er is reeds in dit tijdschrift over gehandeld, II. bl. 54 en III. bl. 29. Evenmin of men in *labberdaan*, waarvoor KILIAAN *abberdaan* heeft en dat in het engelsch *haberdine* is, de *l* voor het fransche artikel moeten houden. Het schijnt een vreemd woord. Of wij het evenwel uit het fransch of uit eene andere taal overgenomen hebben, weet ik niet. Volgens KILIAAN zeiden de franschen *abordeau*. In alle andere woordenboeken, die ik na kon zien, heb ik dat woord vergeefs gezocht.

P. LEENDERTZ, WZ.

ANTWOORDEN.

Een beroemd Haarlemsch horologiemaker in de XVIIde eeuw (IV. bl. 223, Vr. 186). Ik weet van den man niets te vermelden; doch het ware te wenschen geweest, dat men zich te *Haarlem* de moeite had gegeven, om den naam van den horologiemaker in de registers van den 200sten penning op te zoeken, terwijl het waarschijnlijk zal zijn, dat hij JAN (VAN) LEEUWAARDEN heette.

Bij gebrek van iets beters, deel ik een verzoek mede van Mr. JACOB CRENA of CREMA, den 29sten October 1650 aan de Regering van *Leyden* gerigt, luidende aldus:

»Vertoont eerbiedelick UE. onderdanige Mr. JACOB CRENA, orlogiemaker in de Verwerstraet, hoe dat hij suppliant door *experientie* gevonden heeft verscheydene rare konsten, namentlijck *differente historien* mit *personagien na 't leven gemaeckt*, *alles in een bewegent postuyr* gestelt; onder ander oock de stat *Bethlehem* en de geboorte van onsen Salichmaker seer treffelijk gepractiseert; oock een *extraordinair springent fonteyn;* mitsgaders een *tournoyspel* ende andre vermaeckelicheden meer; maer alsoo hij suppliant aen zijn jegenwoordige woonplaetse niet soodanige ruijmte heeft, als tot het maken en stellen van zijn suppliants konsten nodich is, ende dewijle in dese volckrijcke stadt, alwaer d'Academie is, noyt soodanige konsten en sijn gesien, mede vermits hy suppliant door veele studenten wert geporret tot 't volcomen opmaecken van sijne wercken, soo keerde hy suppliant hem aen UEd, versouckende ootmoedelic dat UE. believen hem suppliant te laten gebruycken voor soo veel jaren als t UE. sal goetvinden *d'oude stads herbergh* (*), daerinne FRANS PELGRUMS VAN ASSENDELFT alsnoch herbergh hout, enz. Ende dat op alsulcke conditie en voor soo veel penningen als UE. sullen beduncken te behooren. Ende mits dat hij suppl. indien t UE. belieft, op te erve van deselve stads herberch aen den Rijnkant sal maken, een *Uyrwerckspel* en *Slachklock* mit *twee uyrwijsers* daeraen, ende dewelcke hy suppliant mede continuelick stellen en onderhouden zal enz."

Hij verzocht verder vrijdom van stads grond, zoo als voormaals gehad heeft Mr. DAVID, *Konstmaker* binnen *Amsterdam.* Dit werd hem voor vijf jaren vergund.

Wie was de Amsterdamsche Kunstwerker Mr. DAVID? ..ELSEVIER.

Barend Langenes (VII. bl. 288, Vr. 344) is vermoedelijk dezelfde met BAREND LANGENES, boekverkooper te *Middelburg.* Hij was uitgever der *Reize naar Oost-Indië*, (1ste druk der platen), 1597. Hetzelfde, met appendix (3de druk der platen), 1598. *Atlas, Caert Thresoor*, kl. 8°. obl. Amst. CLAES CLAESZ, 1598. Idem, Fransch, 1602. Idem, Latijn, door BERTIUS, 1606. Idem, Hollandsch, door VIVERIUS, 1609. Idem, Latijn, door BERTIUS, 1616. Te *Amsterdam*, bij J. HONDIUS. LABORANTER.

Melite (VII. bl. 293, Vr. 348). Dat eene reis van *Alexandrië*, over *Meleda* naar *Syracuse*, iets heeft van eene reis van *Amsterdam*, over *Hamburg* naar *Londen*, wil ik gaarne toestemmen, maar — »niet lang daarna, sloeg tegen hetzelve een stormwind, genaamd Euroclydon. En *als het schip daarmede weggerukt werd*, en *niet kon tegen den wind opzeilen*, gaven wij het op en dreven heen." *Hand.* XXVII: 14, 15. G. P. ROOS.

[De Heer G P. ROOS schijnt ons niet begrepen te hebben. Het door hem aangehaalde vs. 14 van *Hand.* XXVII ziet op het schip waar PAULUS mede van *Sidon* vertrok. Wij daarentegen spraken VII. bl. 293 van het schip, waarmede PAULUS van *Melite* naar *Italië* voer. Dit laatste schip kwam van *Alexandria*, en was bestemd naar *Syracusae* (XXVIII: 11, 12). Het had overwinterd te *Melite*. Dat het ook dien zelfden storm gehad had en daardoor verre uit den koers gedreven was, lezen wij niet. Indien nu *Melite* het eiland *Meleda* is, dan heeft *dit* schip eene reis gemaakt, niet veel verschillend van eene reis van *Amsterdam* over *Hamburg* naar *Londen.* Daar G. P. ROOS ons op *Hand.* XXVII: 14 wijst, willen wij hier over dat vers nog iets bijvoegen. Den Euroclydon houdt men voor eenen storm uit het zuidoosten, omdat Ευρος de naam is van den zuidoostewind. Dit komt echter niet wel overeen met vs. 17, waar gezegd wordt, dat men vreesde op de Syrtis (zeker de groote Syrtis) te zullen vervallen. Maar deze ligt zuidwestelijk van *Clauda:* men behoefde daar dus niet voor te vreezen, wanneer de wind uit het zuidoosten woei. Misschien dus dat Euroclydon een algemeene naam was voor stormen, die men des winters in dat gedeelte der Middellandsche zee heeft, of dat men met de HSS. A en B lezen moet Ευρακύλων, noordoostewind. Hoe het zij, wanneer men vreesde op de Syrtis te vervallen, was er niet de minste kans om bij *Meleda* schipbreuk te lijden. De eerste ligt zuidwestelijk, het laatste noordwestelijk van *Clauda.*]

Veel vieren en vijven (VII. bl. 384, Vr. 430). In *Zeeuwsch Vlaanderen*: veel vijven en zessen, van het werpen met de dobbelsteenen bij het zoogenaamde tritsen, een hazard-spel met kroes en dobbelsteen.

G. P. ROOS.

Johan von Werth, *Keizerlijk-Generaal der Kavallerie* (VIII. bl. 65, Vr. 74). Groote verwondering moet deze vraag baren over dezen JOHAN VON WERTH, die, blijkens de meeste daarin vermelde bijzonderheden, niemand anders is, dan de, naar zijne geboorteplaats, het Limburgsche stadje *Weert*, genoemde, JAN VAN WEERT. Hij was de zoon van eene waschvrouw en in 1609 schoenmakersgezel in den winkel van zekeren VAN HOUTEN. JAN maakte het daar echter zoo bont, dat hij het hazepad koos en onder den Spaanschen veldoverste SPINOLA als ruiter in krijgsdienst trad. Nu schijnt hij in zijn regte element te zijn geweest, want eerlang klom hij door zijne dappere bedrijven, gedurende den dertigjarigen oorlog, van trap tot trap tot de hoogste rangen op in het Beijersche en Keizerlijke leger. FERDINAND II verhief hem tot Baron, en door zijne twee of drie huwelijken werd hij bezitter van aanzienlijke goederen. Hij stierf op een dier goederen in *Bohemen* in 1652, of misschien eerst in 1665. A. J. VAN DER AA heeft een uitvoerig artikel over hem gegeven in het *Nederl. Museum*,

(*) Even buiten de Zijlpoort.

bl. 319, naar hetwelk grootendeels is opgesteld het levensberigt, te vinden in de *Beschrijving van het Hertogdom Limburg*, door G. M. POELL, Onderwijzer te *Weert*, 1851, bl. 304, waar men ook eene afbeelding van den held kan vinden.

Hoe nu die zoo tegenstrijdige berigten omtrent zijne geboorte en afkomst, in de vraag voorkomende, met deze algemeen bekende bijzonderheden te plooijen zijn, laat ik aan het verder onderzoek van den vrager over.

SAXO SYLVIUS.

Johan von Werth, Keizerlijk-Generaal der Kavallerie. De zoo wel door zijne dapperheid als door zijn drinken, rooken en snuiven bekende Keizerlijke Generaal der Kavallerie, JOHAN Vrijheer VAN WERTH of WEERT, was, volgens HOOGSTRATEN, van geringe afkomst, uit het stadje *Weert*, bij *Roermond*, of uit het dorp *Weerd*, bij *Aarschot* (zie hetz. *Woordenb.*), en zocht zijn geluk in den oorlog, dien hij vroeg volgde, en eerst als gemeen soldaat diende. Hij was de schrik der Franschen, die zich dus vrij wat verheugden, toen VAN WERTH in 1638 gevangen genomen en op het slot te *Vincennes* gezet werd, waar hij echter de meest mogelijke vrijheid genoot, doch eerst vier jaren later tegen den Zweedschen veldmaarschalk HORN uitgewisseld werd. Eenige der liedjes, waarmede de Franschen zich, ten koste van JEAN DE VERT, zoo als ze hem noemden, vrolijk maakten, deelt HOOGSTRATEN mede. Het artikel is geput uit de volgende werken, waarin men waarschijnlijk meer bijzonderheden zal aantreffen. *Mémoires de* BASSOMPIERRE; ADLZREITER, *Ann. Boj.*; PUFENDORF, *de Reb. Suec.*; *Mercure galant, mois de mai et avril* 1702; BAYLE, *Dict. Crit.*

φ^2—φ.

Johan von Werth, Keizerlijk-Generaal der Kavallerie. Dat JOHAN VON WERTH, uit een oud-adellijk en riddermatig — uit *Oost-* of *West-Friesland* herkomstig — geslacht zoude afstammen, is ten eenemale strijdig met hetgeen over zijne afkomst door verschillende schrijvers geboekt is.

Welligt kan zijne adellijke herkomst (die hem ten minste in het Keizerl. diploma wordt toegekend) door authentieke bewijsstukken gestaafd worden, en dan begaan de meeste schrijvers een grooten misslag, door den edelman JOHAN VON WERTH, wiens geslacht, blijkens gezegd diploma, zelfs zeer gegoed schijnt geweest te zijn, een' man van lage geboorte, een' schoenmakers-leerling te noemen, die, uit spijt van door zijnen meester geslagen te zijn, dienst nam onder eene ruiterbende, die door *Weert* (in het tegenwoordig Hertogdom *Limburg*), zijne geboorteplaats, trok (*).

»Er war von geringer Ankunfft aus dem Städtgen *Werth*, in *Brabant*, gebürtig, vnd versuchte sein Glück im Kriege, in welchen er jung gekommen, vnd sich anfänglich vor einen gemeinen Reuter gebrauchen liesz." *Conterfet Kupfferstich* enz. Th. II. p. 406.

Na onder den Markgraaf SPINOLA in de *Nederlanden* gediend te hebben, ging hij later in Beijerschen dienst over, kreeg, na ALDRINGENS dood (1634), het bevel over 's Keurvorsten leger, en stierf den 6den September 1652 (*). Keizer FERDINAND II verhief hem tot Vrijheer en beschonk hem met de Heerlijkheid *Benawdeck* in *Bohemen*, waar hij den laatsten tijd zijns levens meerendeels doorbragt. Vgl. a. b.

Volgens boven a. w., was hij slechts twee maal gehuwd geweest, namelijk met de Gravinnen VAN SPAUR en KUFFSTEIN, terwijl van zijne andere vrouw, GERTRUD VON GENTH *zu Coenen*, geene melding gemaakt wordt. Heette zij ook GERTRUD VON GENT *zu Loenen*, en was zij ook eene dochter of aanverwante van BARTHOLD VAN GENT, Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*, der Staten Gemagtigde (wegens *Gelderland*) tot de Munstersche vredehandeling?

In 1638 bij *Rhinfeld* door Hertog BERNARD VAN SAKSEN-WEIMAR overvallen en geslagen, werd JAN VAN WEERT, benevens de Keizerlijke Generaal Hertog VAN SAVELLI en andere Oversten, gevangen genomen en naar *Vincennes* gevoerd, hoewel hij alle moeite aanwendde om in *Duitschland* gevangen te blijven. SAVELLI ontsnapte (†). »Il évita ainsi," zegt LE VASSOR, »d'être conduit à *Paris*. LOUÏS le demandoit aussi bien que JEAN DE WERT afin d'encourager le peuple ennuié de la guerre, en lui faisant voir prisonnier le redoutable JEAN LE WERT, (c'est ainsi que le peuple l'appelloit) qui avoit tant

(*) Men zie o. a. *Het Schouwb. der Nederl.*, dl. II. bl. 173—175, waar ook staat dat het klooster der *Religieuzen Penitentinen* te *Weert*, door J. VON WERTH gesticht werd.

(*) Volgens den schrijver van de Aant. op de *Lettr. et Mém. de* GUSTAVE-ADOLFE: *Il s'acquit dans la guerre de trente ans la réputation d'un brave, mais mal habile général.*

(†) EKENFORT (ENCKEFORT) fut mené en France à la place de SAVELLI. WERT fit de grandes instances pour demeurer prisonnier en Allemagne. Il promettoit d'être échangé dans peu de semaines avec le Maréchal HORN, toujours prisonnier depuis la bataille de *Nortlingue*. Mais BERNARD qui vouloit contenter le Roi, & n'étoit pas fâché de mortifier JEAN DE WERT, dont les discours desobligeans l'avoient irrité, ne lui acorda pas sa demande. On dit qu'il auroit fallu lier cet Officier, & le porter malgré lui au carosse, si le Duc ne l'avoit pas assuré qu'il seroit toujours son prisonnier, & que cela n'empécheroit point l'échange avec le Maréchal HORN, dez que le Duc de *Baviere* dont il étoit prisonnier y consentiroit. LOUÏS avoit en effet promis que WERT & EKENFORT demeureroient à WEYMAR, & qu'il en disposeroit comme il jugeroit à propos, soit pour les échanger, soit pour les renvoier moiennant une rançon. LE VASSOR, l. c.

exhorté le Cardinal Infant à marcher droit à *Paris* après la prise de *Corbie*, (Spt. 1636) & qui se vantoit d'y entrer sans résistance (*). *Hist. de* LOUIS XIII.

»Die Frewde über seiner Gefangenschafft war ungemein, wegen des Schreckens, das er zu anderer Zeit dem Volckh in *Franckreich* durch seine hertzhafften vnnd glücklichen Unternehmungen eingejaget hatte; so dasz man allerhand Lieder über seiner Niederlage vnnd Gefangenschafft verfertigte (†), die man so gar bey Hofe gesungen hat, vnnd die bisz diese Stunde in *Franckreich* nicht unbekandt seynd. So bald er sein Wort von sich gegeben hatte, liesz man ihm alle Freyheit; Er besuchte den Hoff, vnd ward von denen gröszten *Ministris tractiret*; Wenn er zu *Vincennes* war, liesz ihn der König ebenfalls prächtig *tractiren* (§), vnnd die vornehmsten Damen zu Parisz machten sich ein Vergnügen daraus, wenn sie ihn speisen sahen, denen er zwar mit aller Höflichkeit begegnete, aber doch den Teutschen, vnnd den Soldaten iederzeit mit unterlauffen liesz. Sonderlich konte er unvergleichlich trincken, vnnd in dem Schnuff- vnnd Rauch-Taback war er ein Meister." Zie *Conterfet Kupfferstich*, l. c.

Onder de keizerlijke legerhoofden treft men, gedurende den dertigjarigen oorlog, behalve JAN VAN WEERT, meer mannen aan, die, hoewel van lage geboorte, door hunne dapperheid tot de eerste rangen bij het leger opklommen; men denke slechts aan ALDRINGEN, die stalknecht, en VAN DER BEEK of BECK, die postillon geweest is. De eerste werd later opperbevelhebber der Keizerlijke legers en Rijksgraaf, de andere Vrijheer en Gouverneur van *Luxemburg*.

M^o.

Opvordering van een lijk (VIII. bl. 65, Vr. 75). De vraag is niet zeer duidelijk. Wat wil het zeggen, *ten gevolge van doorhaling op het bevolkingsregister geneutraliseerd te zijn*? Bedoelt de vrager daarmede dat op het bevolkingsregister de naam of wel de godsdienstgezindheid van den overledene is doorgehaald? — Maar hoe kan de doorhaling van naam of godsdienstgezindheid op een bevolkingsregister iets *toe-* of *af*-doen aan de regten van het een of ander kerkgenootschap jegens zijne leden? Om die regten en daar uit geboren wordende verpligtingen te doen ophouden, zou mijns inziens eene doorhaling op het ledematenboek of register vereischt worden. — De staat heeft zijne regten, de kerk de hare.

C/4.

[In denzelfden geest antwoordde G. P. ROOS. Wij vreezen dat de vrager, wil hij een voldoend antwoord ontvangen, zijne vraag eerst duidelijker zal moeten voorstellen.]

Amsterdamsche dialecten (VIII. bl. 66, Vr. 77). In den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1845 (Tiende Jaargang), waar men dit zeker niet zou zoeken, heeft Mr. J. VAN LENNEP een stukje medegedeeld, getiteld: *Plat Amsterdamsch*, bevattende een zamenspraak tusschen twee *Haarlemmerdijkers* en drie *Kattenburgers*. Dr. J. H. HALBERTSMA heeft het opgehelderd met, o zulke! geleerde *aanmerkingen*. De *Amsterdammer* zal er het *Haarlemmerdijksch* en het *Kattenburgsch* dialect uit kunnen leeren kennen. Misschien helpt een ander hem aan het *Jordaansch*. Voor weinige jaren leefde in *Amsterdam* iemand, die het plat Amsterdamsch in al zijne *nuances* door en door kende en daarin aardig wist te vertellen.

C. & A.

Petten (VIII. bl. 66, Vr. 78). Of het in etymologische betrekking staat tot het Fransche woord, mogen anderen beslissen. In de beteekenis van hoofddeksel heb ik het nooit in die taal hooren gebruiken, maar ik herinner mij zeer goed dat, toen ik sedert 1798 buiten 's lands geweest zijnde, in 1802 terug kwam, het mij, uit den mond van geringe lieden, als voor mij onbekend kleedingstuk, toeklonk. Door de ligtere stof, waarvan de *pet* vervaardigd is, onderscheidt hij zich van de lederen muts met vossen- of ander bont omzet, en die in 't midden der vorige eeuw ook wel *karpoetsmuts* genaamd werd, en van luifel en oorkleppen voorzien, op reis diende als *pendant* bij den *schanslooper* en *stevels*.

L. J.

Petten. In *Zeeuwsch Vlaanderen* maakt men onderscheid tusschen: *muts* = platrond voorwerp, hoofddeksel zonder klep; *pet* = langwerpig voorwerp, eene hooge of spitse muts, zoo als de chakots, en *klak* = eene lederen muts, waarvan men een of twee lederen kleppen kan neêrslaan, dat het klakt (thans heeft men ze ook, de kwartiermuts, van laken). De lederen zijn zwart of groen.

G. P. ROOS.

(*) LE VASSOR zegt, dat de schrijver *des deux vies du du P.* JOSEPH verzekert, dat *Le Cardinal* (RICHELIEU) *sentit plus qu' aucun autre les conséquences de la perte de Corbie. Mais les ennemis n'en surent pas profiter. Paris eût été pris, s'ils eussent poussé leur pointe, comme* JEAN DE WERTH *le conseilloit.*

(†) Van dien tijd dagteekent ook het spreekwoord: *Se moquer de quelque chose comme de* JEAN DE WERT.

(§) WERT & EKENFORT furent menez d'abord au chateau de *Vincennes*. On leur permit ensuite d'aller dans la ville accompagnez de quelques gardes. RICHELIEU les régala dans sa maison de *Conflans* voisine de *Vincennes*. Le Duc d'ORLEANS voulut être de la fête, & en fit même les honneurs, le Cardinal n'aiant pu se trouver au repas à cause de sa mauvaise santé. Les Ducs d'ANGOULÊME & de BRISSAC, le Prince de GUIMENÉ, le Comte de NOAILLES, & le Colonel GASSION y avoient été invitez. LE VASSOR, l. c.

Emanuel, Prins van Portugal (VIII. bl. 66, Vr. 79). Ik moet bekennen dat de opgave, Jaarg. VIII. bl. 20, foutief is. EMILIA was nog geen weduwe toen zij zich afzonderde naar *Geneve*. Den 26sten September 1626 vertrok zij naar *Zwitserland*, daar zij zich niet met EMANUEL, die zijn regt op den Portugeeschen troon verkocht en zich met de Spanjaarden verzoend had, naar *Brussel* wilde begeven. Jaarg. VII. bl. 232 heb ik opgegeven, dat EMILIA stierf den 15den April 1630; dit wordt echter tegengesproken Jaarg. VIII. bl. 20. EMANUEL stierf den 22sten Januarij 1638.

In den *Overijsselschen Almanak van Oudheid en Letteren*, 1836, bl. 149, komt een historisch verhaal voor, getiteld: EMILIA *van Namen*. Het is geschreven door den Heer P. BOSSCHA. Daarin schrijft ZEd.: »Den 7den van Slagtmand ontbood EMILIA op het hof in *den Haag* een priester, THEOBALD TEELING, om hen te trouwen. — De afkeuring der Staten werd uitgedrukt door een gezantschap van Algemeene Staten, bij monde van CORNELIS VAN AERSENS." Doch op het einde van het verhaal zegt de schrijver in eene noot: »De personen van TEELING en AERSENS zijn niet geheel geschiedkundig."

T.

Reis van Jacob Roggeveen 1721—1722 (VIII. bl. 66, Vr. 80). »De eerste uitgave dezer reis verscheen te *Dordrecht* (bij JOHANNES VAN BRAAM) 1728, de tweede aldaar in 1758, en de derde te *Amsterdam* in 1774." — *Nieuwe werken van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, dl. I. st. 3. *Middelb.* Gebr. ABRAHAMS, 1838, in de voorrede. Deze opgave is onjuist. Ik heb voor mij »den derden druk" van het werk door LABORANTER genoemd, en wel gedrukt te *Dordrecht*, bij HENDRIK DE KONING, 1764, daarachter is nog gevoegd: *Reyze van het Oost Indiesch schip Barneveld, uyt Holland tot aan de Kaap der Goede Hoop, in 't Jaar* 1719, enz.

De voorrede van het Zeeuwsch Genootschap zegt: »Sommige bijzonderheden dier Reize zijn echter bekend geworden door twee verhalen, het eene onder den naam van *Tweejarige Reize rondom de waereld*, *waarvan de schrijver onbekend is*. De eerste uitgave verscheen te *Dordt* in 1728." enz. Verder wordt geciteerd BEHRENS, in 't Fransch 1739, en in 't Hoogduitsch 1738.

Intusschen neme men nog het volgende op den koop:

Meermalen vond ik in Hollandsche Leerboeken: JACOB ROGGEVEEN, een Mecklenburger; het is echter een Middelburger; BEHRENS was een Mecklenburger, vandaar welligt de dwaling. Maar onvergeeflijk is het, dat de *Boumans eilanden* door ROGGEVEEN ontdekt, en naar CORNELIS BOUMAN, kommandant van het schip *Tienhoven*, genoemd, thans ook in onze leerboeken voorkomen onder den naam van *Schippers eilanden*. Zij zijn door ROGGEVEEN den 13den Junij 1723 ontdekt. BOUGAINVILLE (1766—1769) doopte die *Isles des Navigateurs*, de Duitschers vertaalden: *Schiffers inseln*, en de Nederlanders: *Schippers of Zeevaarders eilanden*. 't Is te hopen dat de ijverige Heer FRIJLINK dit in zijn *Nieuw Handboek voor de Aardrijkskunde* zal herstellen.

G. P. ROOS.

De Sassenkamp bij Beek (VIII. bl. 66, Vr. 81). In antwoord op de vraag van den Heer VAN LENNEP, of er behalve *Sassenheim* nog andere plaatsen in ons Vaderland zijn, die in haren naam eene herinnering aan de Saxen schijnen om te dragen, kan men opgeven het aldus nog genoemde *Sassenstraatje* te *Deventer*, uitkomende aan het Bergschild, niet ver van de Bergpoort. De schrijver van het *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer* daarvan sprekende (bl. 17), teekent aan, dat langs dien weg de Saxen den ouden Burg zouden beklommen en ingenomen hebben, daarbij zeker doelende op de bestorming, ten tijde van den tweeden Utrechtschen Bisschop BONIFACIUS (739—755), welke door hem vermeld wordt op bl. 178.

C. J.

[De Heer T. H. BUSER noemt nog de *Sassenpoort* en *Sassenstraat* te *Zwolle* en de buurschap *Assendorp* in de nabijheid dier poort, volgens sommigen van *Sassendorp* verbasterd, maar verwijst naar *Tegenw. Staat van Overijssel*, III st. 3 bl. 533, noot 5.

De Heer VAN LENNEP neemt als zeker aan, dat in het eerste deel van de zamenstelling *Sassenheim*, de naam van het volk der Saksen te vinden is. Bij ons is dat zoo zeker niet. Integendeel, wij gelooven dat *Sassenheim* evenmin als *Saaxum* in de prov. *Groningen*, (waarschijnlijk het *Sahsenheim* in de *Tradit. Fuldenses*) naar de Saxen genoemd is. Namen van steden en dorpen zijn zelden van den naam van een volk, zeer dikwijls daarentegen van den naam van eenen persoon afgeleid. Inzonderheid is dit het geval met de plaatsnamen op *heim* uitgaande. *Heim* beteekent in alle talen van duitschen stam niet geheel hetzelfde. In de eene heeft het veel ruimere beteekenis dan in de andere. *Sassenheim* ligt in het gedeelte van ons vaderland vroeger door Friezen bewoond. De Friezen nu noemen *hiem* het erf, het stuk grond waar het huis op staat, en deze beteekenis zal het woord in vroegere tijden onder dit volk ook wel gehad hebben. *Sassenheim* is dus het erf waar zekere SAXO zijn huis op gebouwd had. In den beginne stond hier alleen dit huis, en daar werd de plaats naar genoemd. Later toen er meer huizen bijgebouwd werden en er alzoo een dorp ontstond, bleef de naam evenwel dezelfde. Een zoodanige moet de oorsprong geweest zijn van de vele steden en dorpen, in het Friesche deel van ons land, wier naam op *heim* of (wat hetzelfde is) *um* uitgaat. De meeste bevatten den naam van eenen persoon. Maar ook onder de Franken schijnt *heim* dezelfde beteekenis of die van *huis* gehad te hebben. Vele namen waarin dit *heim* met namen van personen zamengesteld is, doen dit vermoeden, b. v. *Gorinchem*, *Woudrichem*, *Bennekom*, *Beusichem*, *Ellekom*, *Gellecum*, enz. Enkele zamenstellingen met *heim* vindt men waarin het eerste deel geen persoonsnaam is, b. v. *Ostsagnem* en *Westsagnem*, indien ten minste deze

namen zoo geschreven moeten worden. Zij beteekenen dan het *heim*, ten Oosten en ten Westen van den Zaan. Is echter de oorspronkelijke naam van deze rivier niet *Sagen*, maar *Sagem* zoo als Mr. L. PH. C. V. D. BERGH opgeeft, (*Middelnederl. Geogr.* bl. 62), dan moeten wij *Ost-* en *Westsagem* lezen en zijn deze namen geene zamenstellingen met *heim*. In het eerste geval moeten wij tegenwoordig *Oost- en Westzanen*, in het laatste *Oost- en Westzaan* schrijven.]

Journaal van de onderneming tegen Tunis in 1535 (VIII. bl. 67, Vr. 86). P. A. T. vraagt of er van die onderneming een dagverhaal in druk verschenen is, en waar dit te vinden zou zijn. In de *Messager des Sciences Historiques, des arts et de la Bibliographie de Belgique*, 1856, p. 26, lees ik: Pendant la dernière année de sa vie CORNEILLE DE SCHEPPER prépara encore la publication d'un recueil, contenant entre autres. 1. *Commentarius seu potius diarium expeditionis Tunetanae a Carolo V, Imperatore semper Augusto anno* 1535 *susceptae, Joanne Etrobio authore.*

2. *Caroli V Caesaris Aug. Expeditio in Africam ad Argieram*, etc. Cet ouvrage assez rare dont nous (Baron JULES DE SAINT GENOIS à Gand) possédons un exemplaire, se trouve aussi à la Bibliothèque royale de *Bruxelles*, fonds van HULTHEM, Catal. 26, 184 et 21, 185 et porte pour titre: »*Rerum a Carolo V Caesare Augusto in Africa bello gestarum commentarii, elegantissimis iconibus ad historiam accommodis illustrati.* Antverpiae, apud J. BELLERUM anno MDLIIII. Ce recueil est précedé d'une préface de CORN. DE SCHEPPER.... LANZ (*Staatspapieren.* Vorrede VII) *qui a aussi publié une relation de l'expédition de l'Empereur, à Tunis, par* ANTOINE DE PERNIN, affirme que cette relation à servi de base à celle D'EUTROBIUS, éditée par DE SCHEPPER, toutefois, il avoue que celle ci est plus qu'une simple traduction. J. D.

L.

Journaal van de onderneming tegen Tunis in 1535. Nopens deze onderneming van Keizer KAREL V, vindt men bij zijn' geschiedschrijver ROBERTSON, aan 't einde van het 5de boek berigten en de bronnen door hem geraadpleegd. Het aldaar aangehaald *Diarium* is vermoedelijk het oorspronkelijk, in de geleerde en diplomatieke taal van dien tijd opgestelde, en het in de Stads-Bibliotheek te *Amsterdam* aanwezige de vertaling. Afzonderlijk is gedrukt Antw. 1554, 8°. min. *Rerum a Carolo V in Africa bello gestarum commentarii.*

L. J.

Journaal van de onderneming tegen Tunis in 1535. LEOP. RANKE in zijne *Deutsche Geschichte im Zeit-alter der Reformation*, Berlin 1852, Dritte Ausg. IV B. S. 9, ff. teekent de bronnen aan, waaruit hij KARELS togt naar *Tunis* schepte; welligt dat P. A. T. daar in iets vindt, wat hij verlangt.

L. D. R.

Milkaton (VIII. bl. 67, Vr. 87). Wordt gevraagd welke vrucht *Milkaton* is? Vrij waarschijnlijk de perziksoort, bekend onder den naam van *melcoton*, die zeer geurig van smaak is, doch veel warmte behoeft om rijp te worden. Verdere beschrijving kan men zien in SERRURIER, *Fruitkundig Woordenboek*, dl. II. bl. 404. C. J.

[Even zoo G. A. C. S.]

Milkaton. Kan daarmede de *perzik* ook bedoeld worden? Alhier te *Vierlingsbeek* en in de omstreek noemt men eene groote soort van perzik *merkaton*. De gewone soort noemt men *pierek*.

Naamsverbasteringen kunnen binnen weinige jaren in eene geheele landstreek, door het uitsluitend gebruik als het ware gewettigd worden, zoo zeggen bijna al de boeren alhier, ja welligt in heel het *Land van Kuik*, in plaats van *guano* (vogelmest) *douane*. Reeds dikwijls had ik hen dat woord hooren gebruiken, en meende steeds dat zij, de tijden der overheersching van NAPOLEON I herdenkende, over de *Douane* of *Douaniers* spraken, te meer omdat zij den opziener der jagt nooit anders noemen dan *Garde Chasse*.

S. v. W.

Milkaton. In de volksspraak te '*s Hertogenbosch*, heb ik dikwerf het woord »merketon" voor »perzik" hooren gebruiken. Vermits hier nu sprake van boomvruchten is, komt het mij voor, dat hier welligt aan die vrucht moet gedacht worden. — MILLER, in zijn *Kruidkundig Woordenboek*, heeft »merlicoton" voor eene der perziksoorten. ***.

Milkaton. Wij veronderstellen dat door het woord *milkaton* de perzik bedoeld wordt. Nogthans vindt men in de meeste verzamelingen van perzikken, eene of meer soorten onder den naam *melkaton*. — SERRURIER, *Fruitkundig Woordenboek*, beschrijft twee soorten van *melcoton* of *mirlicoton*. Bij H. VAN OOSTEN vinden wij de *melicaton*-perzik vermeld. In NEMNICH, *Polyglotten-Lexicon*, Hamburg u. Halle [1793], I. 247, vinden wij, dat men te *Montpellier* in *Frankrijk*, de perzikken in 't algemeen *mirecoutons* noemde, terwijl aldaar onder de opgenoemde soorten of varieteiten voorkomt de *madelaine rouge* in 't Hollandsch *miricouton*, in 't Fransch ook *melcaton*.

[De *madeleine rouge* der tegenwoordige collectiën, wordt van de *melcaton* (of *mallacoton* der boomkweekers) onderscheiden].

De oude Spaansche naam der perzikken is, volgens NEMNICH, *Elmelocoton* en omtrent den oorsprong van dien naam, voegt hij er bij: de Spaansche benaming *melocoton* beteekent hetzelfde als *malum cotoneum*, eene met zachte wol bekleede vrucht. — Men vindt ook den naam *melcaton* of *mirecouton* gegeven aan eene der groepen, waarin de perzikken door sommigen worden gerangschikt. LAGE.

Afstammelingen van Tjerk Hiddes de Vries (VIII. bl. 67, Vr. 88). Ik herinner mij in eene lofrede op den overledenen Secretaris van de Maatschappij *Felix Meritis*, HIDDE HEEREMIET, uitgesproken, voor nu, geloof ik, 30 jaren, door zijn' opvolger J. H. TRIEPER, iets te hebben gelezen over de beweerde verwantschap tusschen genoemden HIDDE HEEREMIET en TJERK HIDDES DE VRIES. Ik heb die lofrede thans niet bij de hand, maar zij zal in de Bibliotheek van gemelde Maatschappij wel voorhanden zijn. C. & A.

Afstammelingen van Tjerk Hiddes de Vries. Onlangs (zie *Haarl. Courant*, Febr. 1858) overleed te *Maastricht* de Heer DILLIÉ, ten huize van zijnen schoonzoon, den WelEd. gest. Heer Kapitein VAN HOPBERGEN. Indien ik mij niet bedrieg, dan is de Heer DILLIÉ gehuwd geweest met eene afstammeling van den Admiraal TJERK HIDDES DE VRIES, en is de Zeeofficier TJERK HIDDES DE VRIES DILLIÉ zijn zoon. Bij dezen zullen dus waarschijnlijk wel narigten over de afstammelingen van dien zeeheld zijn te bekomen. Het inventaris van zijne nalatenschap berust te *Leeuwarden* in het Archief van het Provinciaal Geregtshof, onder de papieren van het Vredegeregt *Harlingen*. Verschillende reliquien van TJERK HIDDES DE VRIES waren voor een twintigtal jaren en zijn waarschijnlijk nog wel in *Friesland*, b. v. zijn bandelier bij de familie MENALDA, te *Harlingen*; de koperen plaat van zijn portret, bij den Heer A. DE ROOK (te *Harlingen*?); twee stuks wapenborden van hem uit de kerk van *Pietersbierum*, te *Tjummarum*, bij J. L. FOPMA en zuster; een scheepsklokje uit de kajuit van zijn schip enz., bij Mejufvr. GEERTJE FOPMA, Wed. J. VAN ASSEN, te *Dokkum*, bloedverwante van den Admiraal; de steen uit zijn huis te *Sexbierum* (?), waarin een schip, bij Baron VAN HEEMSTRA, nu te *IJsselstein*; zijn portret, kniestuk, met keurige lijst, waarin zijn wapen (drie *ballen* (*kogels*) van *zilver*, 2 en 1 op *lazuur* met een' halven gouden *arend* op *sabel*) enz.

In 1835 deelde J. J. M. VAN BEYMA THOE KINGMA eenige belangrijke berigten in eene vergadering van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde mede over het geslacht der Friesche zeehelden DE VRIES, welke als meest van elders onbekend door den verzamelaar ter bewaring in het Archief van dat Genootschap zijn nedergelegd. Zie *Verslagen*, 4°., bl. 177. Een origineele brief van 1693 van T. H. DE VRIES, kwam voor bij J. KONING, *Catalogus*, I. N°. 543. In 1842 deed een onbekende een voorstel om een standbeeld voor hem op te rigten. Zie *Provinciale Friesche Courant* 1842, N°. 11. Over de verbastering van TJERK HIDDES, door de Franschen, in KIERKIDES, vergelijk de *Twigen* van HALBERTSMA, bl. 106—108.

Eene hoogstzeldzame serie van 14 platen (te vinden in de boekerij van het voornoemde Friesch Genootschap), te *Amsterdam* bij A. SCHOONEBEEK uitgegeven, bevat »de nette afbeeldinge van het gevegt tusschen het Esquader Hollandsche Oorlogschepen onder den Schout bij Nagt HIDDE DE VRIES en agt Fransen, onder Capt. JAN BART, voorgevallen in de Noordzee den 29 Junij 1694." — Een zilveren Overmanspenning van het Groot Schippers-Gild van ...? van Capitein BERND (BEREND) HIDDES DE VRIES komt voor op den Catalogus der *Penningverzameling* van Mr. JER. DE VRIES, bl. 1414. (Wie bezit die nu?) Hoogst waarschijnlijk behoorden HIDDE en BEREND HIDDES tot dit geslacht. Zie nog in: P. DEKETH, *Tjerk Hiddes de Vries* (Gedicht); BRANDT MAAS, *Levensschetsen*, dl. I. bl. 36—50.

J. D.

L.

Afstammelingen van Tjerk Hiddes de Vries. Volgens de geschiedschrijvers zoude hij te *Sexbierum*, in *Friesland*, uit geringe ouders geboren zijn, en in een gevecht tegen de Engelschen in 1666, ten gevolge van het afschieten van zijn been, overleden zijn. BILDERDIJK en WAGENAAR stellen den 4den, doch CERISIER zegt den 14den Augustus van dat jaar. Het verschil ligt waarschijnlijk in het gebruik maken van den ouden of nieuwen stijl.

Het *Algem. Aardrijks- en Geschiedkundig Woordenb. van de Provincie Friesland*, Sneek 1833, een werk, dat weinig geloof verdient, zegt, dat hij den 6den Augustus 1662 (waarschijnlijk den geboortedag van zijnen zoon) geboren en in een gevecht tegen de Engelschen in 1686 zoude gesneuveld zijn, hetgeen het geval niet kan zijn geweest.

H. W. STEENSTRA, *Algem. Geschiedenis van Friesland*, Minnertsga 1844, vierde aflev. bl. 476, noot *a*, zegt, dat hij met veel plegtigheid in 1666 te *Harlingen* begraven is, en dat zijn zoontje HIDDE, die kort vóór of na 's vaders dood geboren is, sedert den 22sten October 1666 het tractement van kapitein ter zee genoot, en dat die den 26sten Maart 1692 tot Schout bij Nacht is verheven.

In het *Stamboek van den vroegeren en lateren Frieschen Adel*, dl. I. bl. 184, op IDSINGA, gener. 5, N°. 1, wordt gezegd, dat zijn zoon TJERK (die bij HEEMSTRA HIDDE genoemd wordt (welken naam hij welligt na het afsterven van zijnen vader met dien van TJERK heeft verwisseld), gehuwd is geweest aan ANNA MARGARETHA MATTHIJSdr. VAN IDSINGA, en in dl. II. ald. bl. 123, noot 28, dat hij bij den doop tot kapitein ter zee is aangesteld geworden en tot peters heeft gehad de Staten van *Friesland* en de Raden ter Admiraliteit, en dat hij in *Engeland* is overleden.

Uit in der tijd bij mij geziene familiepapieren, waarin deze familie genoemd werd,

heb ik opgeteekend, dat hij op reis van *Engeland* naar *Harlingen*, den 20sten December 1689, zoude gestorven zijn; dat hij zijne vrouw den 25sten December 1685 gehuwd heeft, en dat zij den 22sten December 1723 is overleden, zijnde, volgens het *Stamboek*, geboren den 18den September 1662, en dat uit dat huwelijk zijn gesproten eene dochter en een zoon, als:

1. HENDRINA DE VRIES (waarschijnlijk naar haar moeders moeder, HENDRINA DE LOË, genaamd), geboren den 22sten November 1686, overleden den 8sten Junij 1724, die getrouwd heeft GERARDUS BEUCKER, kapitein der Infanterie, die een zoon was van den Procureur-Generaal JOHANNES BEUCKER (den ouderen), en dat hij den 21sten Julij 1727, oud 36 jaar, is gestorven en bij zijne echtgenoot had verwekt twee dochters, met name JOHANNA en TITIA BEUCKER.

2. TJERK DE VRIES, geboren den 6den Augustus 1689.

Mij is gezegd dat de luijermand van den zoon van den Luitenant-Admiraal nog bij een zijner afstammelingen zoude aanwezig zijn, en welligt thans in het bezit van Mevrouw VAN HOPBERGEN, geboren DILLIÉ, te *'s Hage*, wier broeder den naam moet voeren van TJERK HIDDES DE VRIES DILLIÉ, welke dame, wier echtgenoot kapitein is bij het regiment grenadiers en jagers, zonder twijfel met gewone bereidwilligheid, hieromtrent wel eenige inlichtingen zal willen geven.

D. H. H.

[Ook K. S. spreekt van de echtgenoot van den onlangs overledenen Heer DILLIÉ, als van den Admiraal TJERK HIDDES afstammende.]

Een edelman die niet schrijven kan (VIII. bl. 67, Vr. 89). ORLERS, in zijne *Beschrijving van Leyden*, bl. 25, zegt onder anderen:

»Welcke eenvoudighe slechticheyt van niet te connen schrijven of onderteyckenen, wel oorsaeck ghegeven mach hebben, dat Schepenen van outs *segelkens* hebben begonnen te gebruycken, daer van de gewoonte tot dese onse tijden toe, onverandert ende gebleven is.

Dat meer is, ick hebbe onder de stucken van de stadt eenen brief gevonden, die by de hant van *Hartoch* ALBERT VAN BEIJEREN, hooger memoriën, gheteykent was, niet anders onderteyckent zijnde, dan met een *A*, hebbende *een Linie in 't ronde omgetrokken*, hetwelk een twijfel ende achterdencken in my heeft veroorsaeckt of hy oock synen naem te vollen heeft connen schryven." enz.

.. ELSEVIER.

Hercules Macusanus (VIII. bl. 67, Vr. 91). In de *Romeinsche Beelden en Gedenksteenen van Zeeland*, door Dr. L. J. F. JANSSEN, uitgegeven van wege het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, vindt men bl. 30, aant. 1, dat de steen met het opschrift *acsusa* enz. te *Ruimel* gevonden, in 1686 door Mr. H. COPES, te *'s Bosch*, aan G. CUPERUS, te *Deventer*, geschonken werd. Het huis van den nieuwen bezitter, waarin de steen tot vóór weinige jaren gebleven is, werd door den laatsten erfgenaam van het geslacht CUPERUS, den Heer SCHOUTEN, aan Prof. VERBURG te *Deventer* verkocht; de verkooper nam den steen naar zijne nieuwe woning mede, waar hij zich vóór 10 jaren nog bevond in het bezit van den stads klokkenist en organist VAN TRICHT, wiens vrouw de nalatenschap van den Heer SCHOUTEN verkreeg. T. a. p. zal de vrager eenig antwoord op zijne vragen vinden. Natuurlijk vergelijkt hij J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *de Godsdienstleer der aloude Zeelanders, uit oude gedenkstukken, volksoverleveringen en berigten opgemaakt*, in welk prijsschrift, bl. 168 volgg., de zaak uitvoerig besproken wordt.

Dr. RÖMER.

[In de Vergadering der Koninkl. Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, van den 12den October 1857, hebben de Heeren LEEMANS en JANSSEN over dezen steen gehandeld, die zich nu in het Museum van Oudheden te *Leyden* bevindt. Zie *Konst- en Letterbode*, 1857, 24 Oct. Later heeft de Heer LEEMANS er over gesproken in zijn verslag over het Museum van Oudheden te *Leyden*. Zie *Konst- en Letterbode*, 1858, 10 April. Het schijnt nog niet uitgemaakt te zijn of de steen echt is of niet.]

Hever (VIII. bl. 68, Vr. 92). Het werk van den *hever* is, om de turven te stapelen. Een werk dat op zolders niet gemakkelijk is en oefening vereischt. Een bekwame hever weet de turven zoo te stapelen, zoo te vlakken, dat zij niet ligt instorten, rollen zoo als men zegt. Het woord komt waarschijnlijk van *heffen*, in de hoogte brengen, stapelen, en is dus verwant met *hevel*. C. & A.

Hever. Bij het opslaan van turf wordt door *hever* bedoeld de persoon, die belast is de mand, waarin de gemetene turf gestort is, op te tillen of op te heffen op de schouders van den drager, om welke reden hij *hever* genoemd wordt. W. B.

[Wij verzoeken onze Amsterdamsche lezers, die het goed weten, ons spoedig mede te deelen wie gelijk heeft, C. & A. of W. B.]

Beestentaal (VII. bl. 68, Vr. 93). Misschien kan GIJSBERT JAPIX $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ op weg helpen ter uitlegging van de aangehaalde regels uit BILDERDIJKS *Koekeloer*. In de voorrede aan den *Nauwkeurigen Neederlander*, voor de *Frieschen Rijmlerye*, handelt hij over de uitspraak der vokalen in 't Friesche, en zegt omtrent de *a*, dat men die »uyt een wijde keele halen" moet, — — »gelijk de schierkraey 's winters sneeuw ende ijs-vorst-kille uytkeelt met een friesch woord: *Kâd*, *kâd*,

i. e. koud, koud. Recht of onze Land-tale so oud ware van dien tijd af dat de beesten spraecken, waer van heden voornoemden kraey dit woord noch schijnt behouden te hebben." — Waar STEVYN (immers SIMON STEVYN, de wiskundige, leermeester van Prins MAURITS?) van die bijzondere gave der Friezen gewaagt, weet ik, bij gemis van de meeste zijner schriften, niet te zeggen; misschien wel in zijne *Wisconstige Gedachtenissen*, en aldaar in het 4de boek, handelende over de *Cosmographie*, bepaaldelijk in het artikel over de herstelling van den *Wijsentijt*, waar hij op 't gebruik der landtaal aandringt. Vergel. J. MEERMAN, *Aanmerk. op* DE GROOTS *vergel. der Gemeenebesten*, dl. III. bl. 509. Die STEVYNS werk bezit zegge 't ons, en leere ons tevens of 't eene aardigheid van hem, dan wel van zijn' referent BILDERDIJK is, *dat de Fries in 't antwoord stikken blijft?*

A. T.
F.

[De aardigheden van LE FRANCQ VAN BERKHEY, ons door G. P. ROOS medegedeeld, maken BILDERDIJKS verzen niet duidelijker. Wij zijn het volkomen eens met den inzender, die ze »haast te flaauw om te melden" noemt, en houden ze dus maar terug.]

Portret van Willem van Haren (VIII. bl. 68, Vr. 94). De insnijding aan de achterzijde van dit portret: »*Geschildert* voor 21/6
1.11, 3.18," meen ik, s. m., aldus te mogen
1747.
uitleggen: dat het voor den prijs van 21 (car.?) gulden en 6 stuivers zal geschilderd zijn, en de vervaardiger er (waarschijnlijk bij tusschenpoozen) aangearbeid heeft van 11 Januarij tot 18 Maart 1747.

C. MEETH.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De volgende vraag deed ons C. K. v. S. »Onder de prenten naar C. TROOST, treft men aan: *Huwelijksvoorstelling aan de ouders van* SAARTJE JANS en *Vrijagie van* REINIER ADRIAANSZ *bij* SAARTJE JANS. De kleeding van REINIER ADRIAANSZ en diens vader is niet de gewone, uit den tijd van TROOST, de snid is zeer ouderwetsch, en de bijzonder puntige hoed valt terstond in het oog; men kan zien dat de hier voorgestelde personen geestdrijvers moeten voorstellen, die wij dan ook wel eens *punthoeden* en *steil-ooren* hebben hooren noemen.

Over deze zoogenaamde secte hebben wij echter niets kunnen vinden, en de NAVORSCHER van 1856, bl. 388, liet ons daaromtrent ook onbevredigd, als ook of de hier bedoelde voorstellingen uit een klucht- of blijspel ontleend zijn.

Het zal ons aangenaam zijn omtrent het bovenstaande eenige inlichting te bekomen."

Gaarne geven wij C. K. v. S. de volgende inlichting. De mannen met hooge hoeden op en ook voor het overige eenigzins anders gekleed, dan in dien tijd de gewoonte was, die SAARTJE JANS voor REINIER ADRIAANSZ ten huwelijk komen vragen, zijn kwakers. De historie van SAARTJE JANS vindt men in vier blijspelen van T. ASSELIJN, die tot de beste blijspelen behooren, welke wij uit dien tijd bezitten, namelijk:

1. *Jan Klaasz, of de gewaande dienstmaagd*, Amst. 1729.
2. *Kraambed of kandeelmaal van Saartje Jansz*, Amst. 1684.
3. *Echtscheyding van Jan Claasz en Saartje Jansz*, Amst. 1685.
4. *Schynheilige vrouw met de uitvaard van Jan Jaspersz*, Amst. 1691.

Wij geven hier de uitgaven op die wij genoemd vinden in *Naamrol der Tooneelspellen*, Amst. 1782. Maar er bestaan er meer. Van N°. 1 bezitten wij er eene, Amst. 1732. Wie niet in de gelegenheid is de blijspelen zelve in te zien, kan er een uitvoerig verslag van vinden in J. VAN VLOTEN, *IJselkout*, bl. 129—160.

Kust, in de spreekwijze *te kust en te keur*, is niet, zoo als S. S. S. meent, van *custos, custoria*, afkomstig. Het is een zelfst. naamw. met den uitgang *t*, gevormd van het verleden deelw. van *kiezen*. Het beteekent *verkiezing*, *dat wat men wenscht of goed vindt*. Zie *Woordenlijst* op *der Minnen loep*, bl. 195 en 354.

DEN MACCABEER, die in BILDERDIJKS werken het woord *nogtans* nooit heeft aangetroffen, en toch gaarne wenscht te weten of deze dat met of zonder *h* schreef, verwijzen wij naar 's mans *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, dl. III. bl. 72—78, en dl. IV. bl. 170—192, waar over dat woord gehandeld wordt. De MACCABEER zal daar zien dat men, naar het oordeel van BILDERDIJK, *nogthands* zou moeten schrijven. Het onderwerp is later door Dr. DE JAGER, in zijne *Verscheidenheden*, bl. 69—73, en door Prof. DAVID, in DE JAGERS *Archief*, dl. IV. bl. 319—332, uitvoerig en grondig behandeld.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (vervolg van bl. 153). Wij beloofden bl. 30, eene alphabetische lijst te geven van woorden die met den aard en de regelen onzer taal in strijd zijn, en die wij daarom zouden wenschen dat niet meer gebruikt werden. Doch wij zijn daaromtrent van gedachte veranderd en gelooven nu dat het beter zal zijn eene andere orde te volgen. Bij elk woord, dat wij afkeuren, moeten wij de reden opgeven, waarom het, naar ons oordeel, afkeuring verdient. Doen wij dit niet, dan is onze arbeid vrij nutteloos. Want onze lezers hebben er weinig aan, of zij alleen weten dat dit of dat woord ons niet goed voorkomt. Maar er zijn vele woorden, die alle om dezelfde reden verwerpelijk zijn. Wij zouden dus, eene alphabetische orde volgende, gedurig moeten herhalen wat wij reeds vroeger gezegd hadden, of onze lezers naar het vroeger gezegde verwijzen, en dus in het eerste geval hun eene vervelende lectuur bezorgen, in het laatste geval hen tot een lastig nazoeken in vroegere nommers noodzaken. Er komt bij, dat het groote bezwaren heeft het alphabet te volgen, wanneer men niet in eens een geheel werk, maar, gelijk wij, maandelijks eenige bladzijden geeft. Want gedurig vallen ons woorden in het oog, die wij vroeger niet opgemerkt of niet aangeteekend hadden. Wij zouden dus of zulke woorden

niet moeten vermelden, of ze vermelden op eene plaats waar zij niet behoorden te staan en waar men ze niet zoeken zou, of onze eerste lijst door eene tweede, misschien nog door eene derde aanvullen. Eindelijk komt, dunkt ons, zulk eene lijst te weinig overeen met den aard van ons tijdschrift. Het onderscheidt zich van andere hierdoor, dat het, zoo als op den omslag te lezen staat, een middel is tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer. Niet de bestuurders en een grooter of kleiner getal medewerkers alleen spreken tot de lezers; in tegendeel, wij geven allen gelegenheid tot spreken, die iets weten, iets te vragen hebben of iets kunnen oplossen. Ook omtrent het onderwerp, dat wij nu behandelen, zullen wij gaarne opmerkingen, vragen, toelichtingen en verbeteringen ontvangen. Maar bij het volgen eener alphabetische orde, zouden wij dikwijls genoodzaakt zijn vele maanden lang te wachten, eer wij van het ontvangene gebruik maken, of op de vragen ons gedaan antwoorden konden. Wij vreezen, dat menigeen, dit vooruitziende, zijne opmerkingen of vragen terug zou houden. Dit alles heeft ons tot het besluit gebragt om anders te doen dan wij eerst voorgenomen hadden. Wij zullen nu beginnen met de woorden, waarover vragen of aanteekeningen ingezonden zijn, en te gelijk met deze de woorden behandelen die aan hetzelfde euvel mank gaan.

Doelmatig. Omtrent dit woord wordt ons door eenen ongenoemde de volgende vraag gedaan. »Op welke gronden wordt dit woord afgekeurd? *Doelmatig* is toch even goed met *inachtneming van het doel*, als *regtmatig*, met *inachtneming van het regt.* Vóór dat men schiet meet men toch werkelijk het doel, om te weten hoe men zijn pistool moet houden. En is het niet zeer voorbarig, om van de verbeteringen in eene wet b. v. gemaakt, te zeggen dat zij *doeltreffend* zijn, voor dat de praktijk zulks geleerd hebbe? Met het woord *doelmatig* echter zou men te kennen geven, dat de wetgevende magt met het oog op het doel, de zaak goed overwogen heeft; iets waaromtrent men reeds voor de toepassing een oordeel kan vellen."

Wanneer dit woord in gebruik is gekomen weten wij niet. YPEIJ zegt in zijne *Beknopte Geschiedenis der Nederl. Tale*, dl. I. (Utrecht 1812) bl. 560, dat *doelmatig* enz. met minder regt dan sommige andere woorden, voor germanismen worden aangezien. Hieruit blijkt, dat het toen reeds gebruikt en door sommigen voor eenen germanismus gehouden werd. Gelijk toen, zoo is er ook later verschillend over gedacht. SIEGENBEEK keurde het af. Hij zegt in DE JAGERS *Taalk. Magazijn*, dl. II. bl. 38. »Een ander woord van hoogduitschen oorsprong, dat mij mede bedenkelijk voorkomt, is dat van *doelmatig*, eene navolging van het hoogd. *zweckmässig*. Het denkbeeld van *meten* toch schijnt mij toe, met dat van *doel* weinig gemeenschap te hebben. Hetgeen hier voor *meting* of *maat* vatbaar zou zijn is eeniglijk de afstand, waarop iemand van zijn *doel* verwijderd is. Deze afstand mag zeker den schutter, die het voorgestelde doel wenscht te bereiken, niet geheel onbekend wezen, maar is echter, op verre na, niet het eenige, hetwelk hij te dien einde moet in het oog houden. Het komt mij derhalve voor, dat *doeltreffend*, als het denkbeeld veel beter en naauwkeuriger uitdrukkende, verre boven het germaansche *doelmatig* de voorkeur verdient. Gunstiger zou ik over het woord *pligtmatig* oordeelen, dat wij misschien mede aan onze hoogduitsche naburen te danken hebben. Het is toch eene even gepaste, als algemeen gebruikelijke uitdrukking, dat men van het handelen volgens de *regelmaat* of den *maatstaf* van zijnen pligt spreekt; en het kan derhalve, mijns inziens, niet ongepast gerekend worden van zoodanigen te zeggen, dat hij *pligtmatig* handelt."

Wij geven nu het woord aan eenen verdediger van *doelmatig*, aan LULOFS. In zijne *Kakographie*, 3de druk, Gron. 1857, bl. 140 (de eerste druk is van 1841) leest men: »Over germanismen sprekende, herinner ik mij deze en gene woorden wel eens verkeerd als zoodanig gebrandmerkt te hebben gezien; zoo verwerpen sommigen onzer Aristarchen *doelmatig*, als te veel naar het Duitsche *zweckmässig* riekend en als onjuist. *Doeltreffend* moet het altijd zijn, schreeuwen ze. Ik wenschte echter wel eens te weten, Heeren! waarom men niet even goed *doelmatig* zou kunnen bezigen als het oude *regelmatig*, *onregelmatig*, en een dozijn soortgelijke composita, en tevens of *doelmatig* niet zeer juist uitdrukt, dat iemand bij het mikken op iets, zijne oogenmaat goed genomen, goed met zijne oogen den afstand en de rigting afgemeten heeft, hoe hij schieten moet? Of hij daarom het doel treffen zal, moet de uitkomst leeren, want toevallige omstandigheden kunnen het treffen buiten zijne schuld verhinderen. Een jager legt naar alle regelen der kunst op een' daar zittenden vogel aan, doch juist, wanneer hij op den trekker des geweers drukt, vliegt de vogel weg. Hij mist, maar heeft hij daarom niet *doelmatig* aangelegd? CICERO b. v. had voor MILO zeer *doelmatig*, maar toch niet *doeltreffend* gesproken. Het schot, hoe goed gemikt, stuitte af op de verbittering van MILO's vijanden. *Doeltreffend* drukt dus meer uit dan *doelmatig*, doch het laatste kan op zijn' tijd zoo goed, ja, meer naar waarheid, en wanneer ten minste iemand van zijn eigen werk spreekt, dikwerf bescheidener gezegd zijn, dan het eerste."

SIEGENBEEK spreekt later nog eens over het woord, namelijk in zijne *Lijst van woorden* enz. (1847) bl. 19. »*Doelmatig*," zegt hij, »in navolging van het hoogd. *zweckmässig*, dat echter door ADELUNG, in zijn *Woordenboek*, niet is opgenomen, schijnt in de echt nederlandsche woorden *pligtmatig*, *regelmatig*, *regtmatig* zijne verdediging te vinden; doch in deze allen is het denkbeeld van *maat* van juistere toepassing, dan in *doelmatig*. Het is waar, dat bij het schieten naar een doel ook de afstand bepaald wordt, waarop men van hetzelve verwijderd zijn moet; maar dan zou *doelmatig*, op behoorlijken afstand van het doel verwijderd, *ondoelmatig* daarentegen te nabij of te ver van het doel staande beteekenen. Men volge dus het voorbeeld van keurige schrijvers, die, in plaats van *doelmatig*, het meer gepaste *doeltreffend* bezigen. Een geacht lid onzer Commissie meent echter, dat het woord *doelmatig* door de analogie van andere woorden, met *matig* zamengesteld, genoeg verdedigd wordt, en voegt er de juiste opmerking bij, dat *doeltreffend* hetzelve niet altijd vervangen kan. Een middel toch kan geschikt zijn, om het doel te treffen, zonder dat het daardoor getroffen wordt. *Doelmatig* drukt derhalve iets minder uit, dan *doeltreffend*. Op grond hiervan zou men het woord kunnen behouden, te meer, omdat het door het gebruik van vele goede schrijvers, als 't ware, het burgerregt verkregen heeft. *Doelgepast*, dat eene enkele maal voorkomt, is zeker minder goed te keuren; liever zou ik dan nog *doelpassend* zeggen." Men ziet, hij begint met te zeggen dat men het niet gebruiken moet, en eindigt, zeer consequent, met te zeggen dat men het toch gebruiken mag.

In zijne beoordeeling van dit werkje, *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, dl. I. bl. 309, zegt de Heer OUDEMANS: »Bij al de redenen, door verschillende personen en ligchamen tot behoud van dit woord aangevoerd, voegen wij nog deze, dat de uitgang *matig* in alle woorden de kracht heeft, niet van *meten*, zoo als sommigen willen, maar van *strookende met*. In *plicht-*, *wet-*, *recht-*, *kunst-*, *plan-*, *stelsel-*, *doelmatig*, en meer anderen, straalt deze kracht door; want men zou deze uitdrukkingen zeer gevoegelijk in *strookende met den plicht*, *het recht*, *de wet*, *de kunst*, *het doel*, enz. kunnen veranderen. Dit erkend zijnde, zouden wij geene reden hoegenaamd kunnen bedenken, waarom *doelmatig* niet naast *kunstmatig*, *wetmatig* en anderen behouden mag blijven. In *gelijk-* en *ongelijk-*, alsmede in *evenmatig*, schijnt deze uitgang de volle kracht van *meten* te bezitten, althans in den zin, waarin een *even-* en *onevenmatig* deel in de *Cijferkunst* van Prof. DE GELDER voorkomt. Indien de Hoogleeraar SIEGENBEEK gaarne *doelpassend* wilde ingevoerd zien, geef ik in bedenking, of *doelstrookend* er dan niet naast zou kunnen staan?"

Van die ligchamen sprekende, bedoelde de Heer OUDEMANS zeker ook de 2de klasse van het Koninklijk Instituut. Wij willen onze lezers niet onthouden wat deze er van gezegd heeft, al beteekent het niet veel. »*Doeltreffend*. Dit woord is thans zeer in zwang gekomen, in plaats van het vroeger zoo algemeen gebruikte *doelmatig*. Hoe men ook over het laatste woord moge oordeelen, het eerste kan ontegenzeggelijk daarvoor niet altijd in de plaats treden, en is in vele gevallen af te keuren. Men kan b. v. niet zeggen: NAPOLEON had *doeltreffende* maatregelen tegen *Rusland* genomen, die nogtans bij de uitkomst hebben gefaald. Maar wel: de maatregelen, door NAPOLEON tegen *Rusland* genomen, waren niet *doeltreffend*, maar nogtans *wel beraamd*, of, gelijk men vroeger plag te zeggen en te schrijven, *doelmatig*."

Hooren wij eindelijk nog Dr. BRILL (*Gids*, 1849, bl. 286) in zijne beoordeeling van DE JAGERS *Archief*, 1e dl., in welk werk bl. 286 de aangehaalde woorden der 2de klasse van het Kon. Instituut gevonden worden: »Het woord *doelmatig* wordt door de klasse weder toegelaten; er is ook niets wezenlijk aanstootelijks in, mits men de beteekenis van *maat* in *doelmatig* niet drukke; *maat* heeft en op zich zelve, en met den adjectiefvormenden uitgang *ig* vermeerderd, achter subst. de waarde eener vormsyllabe gekregen, die bloot *overeenkomstigheid* aanduidt. Vele naamwoorden hebben eene dergelijke verzwakking in hunne beteekenis ondergaan, b. v. *heid* en *schap*, om tot afleidingsuitgangen geschikt te worden."

Het blijkt dus, dat het woord *doelmatig* een aantal verdedigers heeft gevonden. SIEGENBEEK, de eenige onder allen die het regtstreeks verwierp, heeft het later goedgekeurd of althans toegelaten. De eenige zeggen wij, want ofschoon er nog velen zijn die het afkeuren, en daaronder bekwame mannen, b. v. Dr. HALBERTSMA, die onder de thans in zwang zijnde germanismen ook *doelmatig* hoogd. *zweckmässig*, nederl. *doeltreffend* noemt (*Aanteek. op* MAERLANT, 4de dl. Inl. bl. 28), wij herinneren ons niet dat wij ergens, behalve bij SIEGENBEEK alleen, aangewezen hebben gevonden, waarom het woord afkeuring verdient. Wij behooren niet tot de verdedigers van *doelmatig*. Integendeel houden wij het er voor, dat de meeste op *matig* uitgaande woorden die tegenwoordig in gebruik zijn, maar inzonderheid het woord *doelmatig*, met regt door velen verworpen worden.

Ontleden wij een dergelijk woord. Wij willen daartoe *pligtmatig* nemen, door SIEGENBEEK goedgekeurd, ook in zijnen vroegeren tijd, toen hij *doelmatig* stellig afkeurde. Eene zamenstelling uit *pligt* en *matig*, het bekende

adjectief, kan het niet zijn. Niemand heeft het daar zeker ooit voor gehouden. Kan het dan een woord zijn uit het subst. *pligt* een tweede subst. *maat* en den uitgang *ig* zamengesteld? Daarvoor schijnen velen het te houden, o. a. SIEGENBEEK en LULOFS, indien wij hen wel verstaan. Maar wij gelooven niet, dat er woorden, op die wijze zamengesteld, gevonden worden. Wel vindt men er, die uit een adj., een subst. en den uitgang *ig* bestaan, zoo als *grootmoedig, hardhandig, lamlendig*; maar in woorden als *pligtmatig* zouden wij twee substantiven en den uitgang *ig* hebben, en zoodanige kennen wij niet. Men wijze ons niet op *rozekleurig, waterzuchtig, wormstekig* en dergelijke: want hoewel deze van dezelfde soort schijnen, zij zijn het niet. Het zijn woorden met den uitgang *ig*, van de zamengestelde zelfstandige naamwoorden *rozekleur, waterzucht, wormsteek* afgeleid. Aan *pligtmatig* zou dus *pligtmaat* hebben moeten voorafgaan. Doch wij kennen wel *ellemaat* en *voetmaat, lengtemaat* en *inhoudsmaat landmaat* en *houtmaat*, maar van *pligtmaat, kunstmaat, doelmaat* of *riddermaat* hebben wij nooit hooren spreken. Wij zouden ook niet weten, wat zulke woorden moesten beteekenen.

Dr. BRILL beweert, dat *maat* en op zich zelve en met den adjectiefvormenden uitgang *ig* vermeerderd achter subst. de waarde eener vormsyllabe gekregen heeft, die bloot *overeenkomstigheid* aanduidt. Wij twijfelen, of dit ten opzigte van het subst. *maat* bewezen kan worden. *Matig* wordt tegenwoordig, ja, door velen zoo beschouwd en gebruikt, maar niet algemeen, niet door allen. Waarlijk, wij zijn de eenigen niet, die dit afkeuren en voor eenen leelijken germanismus houden. Wanneer men begonnen is *matig* op zulk eene wijze te gebruiken, weten wij niet; maar wij meenen toch, dat men er in de vorige eeuw nog niet vele voorbeelden van vinden zal. Wanneer nu iets dergelijks, wat met den aard der taal in strijd is, eerst in zoo laten tijd is ingevoerd, wanneer het nog door velen wordt afgekeurd, wanneer het in de spreektaal zoo weinig is ingedrongen als de uitgang *matig* in de bovengemelde beteekenis, kan men het, dunkt ons, niet door het gebruik gewettigd en tot de taal behoorend achten.

Wij houden het er dus voor, dat *middelmatig*, afgeleid van het zelfstandige naamwoord *middelmaat, overmatig*, d. i. wat over de maat gaat, *gelijkmatig* en *regtmatig*, zamenstellingen, welker eerste deel een bijvoegelijk naamwoord is, goede woorden zijn. *Evenmatig* en *regelmatig* onderstellen de zelfstandige naamwoorden *evenmaat* en *regelmaat*. Wij gelooven dat beide van hoogduitschen oorsprong zijn. Het laatste evenwel en het daarvan afkomende *onregelmatig* zijn zoo algemeen in gebruik, dat er wel niet meer aan te denken zal zijn, om ze uit ons taalgebied te verbannen. Maar *pligtmatig, planmatig, kunstmatig, riddermatig, tooneelmatig, wetmatig, schriftmatig, fabrijkmatig, beginselmatig, stelselmatig* en dergelijke, vooral *doelmatig*, meenen wij, dat door elk die op eene zuivere taal prijs stelt, vermeden moeten worden.

Immers, al zagen wij in *matig* aan het einde van dergelijke woorden niets anders dan Dr. BRILL er in ziet, dan zouden wij hem nog niet toegeven dat er in het woord *doelmatig* niets wezenlijk aanstootelijks is. Een *doel* is dat waarop de schutter mikt, wat hij poogt te raken. Daarom zegt men *het doel treffen*, en, wil men het tegenovergestelde te kennen geven, *het doel missen* of *voorbijschieten*. Gesteld nu dat *matig* aan het einde van woorden *overeenkomstigheid* aanduidde, dan zouden b. v. *planmatig, schriftmatig, wetmatig* goed zijn, want van *overeenkomst met het plan, met de schrift, met de wet* kan men spreken. Maar *doelmatig* zou ook dan niet goed zijn, want wij zeggen niet dat iets *overeenkomt met het doel*, maar dat het *geschikt is om het doel te treffen*. *Doelmatig* is niets dan een hinderlijke germanismus. Het is eene vertaling van het hoogduitsche *zweckmässig*, dat nagenoeg hetzelfde beteekent, want *zweck* is de pen in het midden van de schijf, die door den schutter moet geraakt worden. Beide woorden zijn af te keuren, maar, daar wij de eigenlijke beteekenis van *doel* beter voelen dan de Duitschers die van *zweck*, is *doelmatig* wel het slechtste van de twee.

Doelpassend en *doelstrookend*, die men, gelijk wij boven gezien hebben, voor *doelmatig* in plaats wilde stellen, zijn vooral niet beter. Zij geven, om van den vorm niet te spreken, geen van beide eenen goeden zin.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Eene stad, door liefdadigheid te gronde gerigt. Bedford is, merkwaardig genoeg, een voorbeeld van eene stad, door liefdadigheid te gronde gerigt. Zij is met armen verrijkt geworden door het aantal en den rijkdom harer weldadige instellingen. Een handwerksman of kleinhandelaar kan er zijn kind, wanneer het ziek mogt wezen, voor niet naar het gasthuis zenden; is het ouder, dan stuurt hij het naar eene kostelooze school, waar men zelfs de boeken voor niet heeft; is de knaap leerjongen (*), dan kan hij eene tegemoetkoming ontvangen uit een fonds van liefdadigheid; ter halver tijd zijner leerjaren, eene

(*) De leerjongens (*apprentices*) in *Engeland*, dienen hun meesters, bij verdrag, gedurende een' zekeren tijd, waarvoor zij wederkeerig van dezen onderwijs ontvangen in de kunst, door hen gedreven. Daarenboven is de baas vaak gehouden zijn' leerjongen met voedsel en kleêren te voorzien, en, somtijds, om hem een gering loon te betalen; dikwijls echter ontvangt de baas een leergeld.

tweede tegemoetkoming; is zijn tijd om, eene derde, en begeeft hij zich in dienst, eene vierde; trouwt hij, dan verwacht hij uit een liefdefonds eene huwelijksportie, met zijne vrouw, die mede door eene instelling van liefdadigheid is opgevoed geworden; en, heeft hij geene genoegzame vlijt of voorzorg om op te leggen tegen den ouden dag — deugden, die het niet waarschijnlijk is, dat hij in beoefening zal brengen — dan ziet hij met gerustheid den tijd te gemoet, dat hem in een van *Bedfords* negen en vijftig armenhuizen, kost en inwoning zal worden verleend. — Uit SIDNEY'S *Rides on Railways*, in *The Family Herald*, v. IX, p. 591. J. H. VAN LENNEP.

Woorden op het platte land van Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van bl. 88).

1. *Iemesdagen.* Onlangs, voor eenigen tijd. b.v. *Iemesdagen kon dat wel, maar nu niet meer.*

2. *Iendelijk.* Eenig, eenzaam, b. v. *Hij woont daar iendelijk.*

3. *Ieperig.* Hypochonderig, zich inbeeldende ongesteld te zijn. *Zij is met iepen bezet* = vol inbeelding, zotte grillen, gewaande ongemakken.

4. *Iewelig.* Valsch, kitteloorig, b. v. *Dat paard is iewelig.*

5. *Interval.* Ongeval, ramp, ongelegenheid. b. v. *Dat was een leelijk interval.*

6. *Jaap.* Houw, snede. b.v. *Een jaap in zijn vinger. Japen* = houwen, snijden, b. v. *Er met een mes op in japen.*

7. *Jokkes.* Jokkernij, logen, onwaar. B. v. *Het is jokkes.*

8. *Jirt.* Drift, gejaagdheid, spoed. B. v. *Wat maakt hij een jirt. Al weer op jirt*, d. i. van huis, op reis.

9. *Kalfatterig.* Kalfachtig, nuchteren.

10. *Kapsie.* Twist, krakeel, verschil. B.v. *Kapsie maken* = ongenoegen verwekken.

11. *Kaziweel.* Toevallig, zonderling. *Dat is al zeer kaziweel* (vgl. VII. bl. 39.)

12. *Katten.* Den koop breken, opzeggen, zijn woord terugnemen. B. v. *Hij kat de boel* = ziet van den koop af.

13. *Kikkemikken.* Oogenblikken. B. v. *Het is alle kikkemikken weeraan* = alle ommezien.

14. *Kit.* Kroeg, gemeen huis. B. v. *Hij kruipt in alle kitten.*

15. *Klakkeloos.* Toevallig, ongedacht. B.v. *Ik ben er zoo klakkeloos aan gekomen.*

16. *Klammen.* Krakeelen, twisten, kinderachtig kibbelen.

17. *Kleumsch.* Gevoelig voor de koude. Men zegt ook wel: *hij is dunhuidig.*

18. *Kleuteren.* Klaar krijgen, fortuin maken. B. v. *Hij zal het wel kleuteren.*

19. *Kliek.* Overschot, overgebleven spijs. B. v. *Het zijn kliekjes van den maaltijd. Hij kliekt* = houdt over.

20. *Klook.* Morsebel, smerig wijf.

21. *Krap.* Eng, naauwsluitend, beperkt. B.v. *De tijd staat krap. Het zit er krap* (*strak*) *om. Krap bij geld* = zuinig bij kas.

22. *Krek.* Precies, juist, gelijk. B. v. *Het is krek hetzelfde.*

23. *Kullen.* Foppen, misleiden, bedriegen. B. v. *Jan kult Piet en Piet kult Jan. Kulkoek*, bedrog (vgl. VII. bl. 280).

24. *Kwakkelen.* Weifelen, talmen, dreigen. *Het is een kwakkel winter* = bij afwisseling vorst en dooi.

25. *Kwalm.* Wasem, damp, stoom. *Kwalmen* = wasemen. B. v. *Het kwalmt nog.*

26. *Kwanselen.* Ruilen, omzetten. *Kwanselaar:* iemand die onverschillig en loszinnig handel drijft.

27. *Kwikkel.* Kleine draf. Vandaar het werkw. *kwikkelen.* B. v. *Het paard kwikkelt.*

28. *Labben.* Kwaadspreken, snappen, klappen, overbrieven. *Labbekak* = snapster.

29. *Lak*, (het is) = het is mis.

30. *Lanterfanten.* Ledig loopen, straatslijpen.

31. *Lappen.* Klaren, behendig doen. B. v. *Ik heb het u gelapt* = afgewonnen. *Hij zal het wel lappen* = klaar spelen.

32. *Larie.* Gekkernij, beuzeling. B.v. *Het is allemaal larie.*

33. *Leg* (het), Lijf, draagzak, baarmoeder van een zoogdier.

34. *Lekken.* Glanzen, gladmaken. De *leksteen* was vroeger een onmisbaar gereedschap voor de vrouwen om hare kleederen te glanzen.

35. *Ligt* (het). Nageboorte, de eivliezen van de koe of eenig ander zoogdier, waarin de vrucht besloten is geweest.

36. *Ligtenschip.* Verligting, ontlasting, ontheffing van last of druk. B. v. *Dat geeft ligtenschip.*

37. *Lobbes.* Loboor, allemansvriend. B. v. *Het is een regte lobbes* = zachtzinnig, goedaardig dier. *Lobberig* = hangoorig, flodderig.

38. *Loef. Iemand de loef afstrijken.* Iemand voorbijstreven, iemand te gaauw zijn, zijne partij overwinnen. B.v. *Hij strijkt ieder de loef af.*

39. *Loer. Eenen loer draaijen*, bedriegen, misleiden, bedotten. B. v. *Je zult me geen loer draaijen.*

40. *Lokkebout.* Goedwillig, zoetsappig schepsel, een kalf, een lobbes.

41. *Loof.* Vermoeid, afgemat, moede.

42. *Maljagen.* Gekscheren, beuzelen.

43. *Mem.* Moeder. Vroeger algemeen, thans bij enkele huisgezinnen nog gebruikelijk.

44. *Mep.* Slag, stoot, oorveeg. B. v. *Een mep krijgen. Meppen:* zwelgen, dronken drinken.

45. *Meul.* Zacht, week, murw. B. v. *Meule aarde.*

46. *Mierken.* Turen, glunen. *Hij mierkt* = houdt het gezigt ergens strak op gevestigd.

47. *Mikmak.* Gebrek, ongemak. *Zonder mak* = gaaf.

48. *Minnezeren.* Verminderen, afnemen, bedaren. B. v. *Het begint te minnezeren:* verflaauwen.

49. *Moddig.* Vuil, bemorst, smerig, beklad. *De weg is moddig* = morsig. *Een moddig wijf* = morsebel.

50. *Mokken.* Pruilen, veinzen. *Hij zit te mokken* = is ontevreden, zonder er voor uit te komen.

51. *Mot.* Stofregen, natte mist. *Motterig weer* = fijne stofregen.

J. BOUMAN.

Koekoekseijeren. Het is algemeen bekend, dat de koekoek geen nest bouwt, maar hare eijeren in de nesten van andere vogels legt en ze door deze uitbroeijen laat. Minder algemeen bekend is welligt het hoogst merkwaardige verschijnsel, dat de koekoekseijeren ook steeds het uiterlijk der eijeren van andere vogels aannemen, bij welke ze de koekoek legt. In het nest van den basterdnachtegaal (*sylvia cinerea*), nemen zij de kleur der eijeren van dezen vogel aan, ja zelfs de teekening van deze, in zooverre het de grondvorm veroorlooft. In de nesten van het zwartkapje (*sylvia atricapilla*), verkrijgen zij eene vuilgeele grondverw en eene brandvlekaardige teekening. Juist dezelfde opmerkingen heeft men bij eijeren gemaakt uit nesten van den veldleeuwrik, boomkruiper [? *Baumpiper*], wielewaal, kwikstaart en andere. — *Das Weltall, Zeitschrift für populäre Naturkunde*, N°. 1, 1854, S. 8. J. H. VAN LENNEP.

Twee brieven over de inneming van het fort Casimir, in Nieuw-Nederland, 1655. Weinig is er van de vestiging der Nederlanders in *Noord-Amerika* bekend, en hoewel zij zich niet lang in het behoud dezer schoone volkplanting te verheugen hadden, is hare geschiedenis voor den Nederlander van groot gewigt. Stukken van geschiedkundig belang bijeen te brengen en mede te deelen, is een pligt voor elk die zich daartoe in de gelegenheid bevindt, en werd die meer nagekomen, hoe vele wetenswaardige zaken kwamen dan aan den dag en bleven voor vergetelheid bewaard. Daarom wenschen wij een paar brieven mede te deelen, door JOHANNES BOGAERT, schrijver (van den man is ons niets bekend), geschreven aan den Heer Schepen (HANS) BONTEMANTEL, te *Amsterdam*, waarvan de eene als verhalende de inneming van het Fort *Casimir*, gelegen op den regter oever aan den mond der *Zuid-Rivier*, niet onbelangrijk is. Vóór een tiental jaren is te *New-York* eene geschiedenis van *Nieuw-Nederland* uitgekomen (*), die, hetgeen wel te betreuren is, in onze taal nog geen' vertaler gevonden heeft. Na al hetgeen er met het archief der West-Indische Compagnie heeft plaats gehad (†), en de geringe kennis, die er gedragen wordt van de handelingen der Nederlanders in *Amerika*, of liever van hunne vestiging in *Nieuw Nederland*, vult dit belangrijk werk eene leemte in onze Koloniale geschiedenis aan, die een nader onderzoek wel waard is.

C. K. v. S.

Edele Mogende Heer!

Mijn Heer Scheepen BONTEMANTEL. Desen dient aen UEd. te adviseeren alsoo wij op den 8 deser Junij in zee comende door contrarij wint achter *Hitland* omgeseijlt sijn met S[r]. BLOMMERT (*a*) in Companie ende op den 29 dito is den vrou van den Heer VAN BEECK (*b*) in de kraem bevallen van een jonge soon tussen *Hitland* en de *Vlaemse Eijlanden*, den 5 Julij sijn de *Vlaemse Eijlanden* gepasseert, ende den 11. Augustij zijn wij voort *Langh Eijlant* vervallen, ontrent 14. mijl beoosten de *Sant punt*, met t schip *Nieu Amsterdam*, ende laveerden ons best om binnen de *Sant punt* te comen; den 12 voer de Captn aen Hr. BLOMMERT sijn boort en de Captn is met BLOMMERT aen boort gecomen die ons schip binnen de *Sant punt* lootsten en zijn aldaer ten ancker gecomen: ontrent den avont is t schip *Nieu-Amsterdam* bij ons binnen de *Sant punt* ten ancker gecomen snaghs is den Captn met BLOMMERT en de heer VAN BEECK met de boot naer de *Menades* geseijlt om aldaer raport te doen den 14 dito is den Captn met H[r]. BLOMMERT aen boort gecomen ende heeft ons schip tot voor de *Menades* gelootst en hebben aldaer vertuijt. Den Captn liet een behoorelijcke dancksegingh doen met een preducatie aen boort, bevonden alhier op de reede ten ancker leggen de fluijt *de Beer*

(*) *History of New-Netherland or New-York under the Dutch by* E. B. O'CALLAGHAN m. d. *Corresponding member of the New-York Hist. Society, and hon. member of the Hist. Society of Connecticut*, vol. I and II. *New-York*, BARTLETT and WELFORD, D. APPLETON and Comp. 1848.

(†) Wij denken hier aan *den moord op ministeriëel bevel, in* 1821 *aan de stukken, van vóór het jaar* 1700 *gepleegd*, waarvan de Heer Mr. BERG VAN DUSSEN MUILKERK, in den *Gids* 1848, bl. 553, 554 melding maakt. Wij willen nog hopen, dat niet alle stukken toen vernietigd werden. Het is daarom verblijdend te vernemen, dat de Regering thans meer belang in historische bescheiden begint te stellen, en het zal velen aangenaam geweest zijn te hooren, dat de handschriften, vermeld op den Catalogus van den Generaal-Maj. L. J. DE PETIT, bl. 9, N°. 132, 133, 134 en 135, door den Boekhandelaar M. NIJHOFF in November 1853 te *'s Gravenhage* verkocht, door het Ministerie van Kolonien werden aangekocht. Onder deze komt op N°. 132 voor het *Hooftparticipantsboek der West-Indische Compagnie*, o. a. met belangrijke brieven van P. STUIJVESANT.

ende *bonte Koe*, met *de Liefde* en twee kleijne Companies fluijties. De *Beer* ende *bonte Koe* meenen met den eersten naer patriea te gaen. den 17 dito hebben alhet goet van de Companie Vijveris gelost in t packhuijs. op den 18 dito wiert alhier goet gevonden in de krijghs raet met gemeene stemme een algemeene beedaght overt geheele lant te houden tegens den 25 dezer maent Augustij, den 19 is de Capt. met den heer fiskael aen alle scheepen gevaren ente visiteeren of daer noch eenige scheepen waren die haer wilde laten gebruijken ten Dienst van de West indische Companie, wij sijn van meeningh met Godts hulpe op den 29. dito met den heer STUIJVESANT ende heer SILLA (*c*) ende een predukant (*d*) en sijn onderhebbende scheepen Offisiers ende Soldaten naer de Suijt revier te seijlen soo haest als wij aldaer zijn sal ick UE[d]. Heer vorder de gelegentheijt schrijven soo haest alst mogelijck is voorts weet ick UE[d]. mijn heer niet meer te schrijven als dat ick JOHANNES BOGAERT tot nochtoe Godt lof in een goede expositie ben: verhoope het selve van UE[d]. meede te hooren, op den 26 hebben wij van lant met de boot gehaelt 3 mutale stucken twee van 12 ℔ en een van 18 ℔ met eenige vuere deelen om aen lant te leggen. vorder is mijn schrijven niet veel van UE[d]. mijn heer, beveele UE. met al U familie naer hart grondelijcke groetenissen inde protextie des Alderhooghste Die UE[d]. wil sparen in langhdurige gesontheijt.

En blijf UE[d]. onderdanige Dienaer
JOHANNES BOGAERT
Schrijver.

Den 28 Augustij 1655,
op de reede van de
Menades.

Op de Zuijt Revier 't fort *Casemier* ingenomen 1655.

Ed. Mogende Heer!

Mijn H[r]. Schepen BONTEMANTEL.......

Desen dient aen u [ed]. te Adviseren t sedert den 5 Septembr 1655 Dat wij met ons 7 schepen (*a*) waer ondr waren 2 jachten genaemt *de hollanse tuijn* en *prinses royael* een galjoot genaemt *De hoop* gemonteert met 4. stucken De fluijt *de liefde* gemonteert met 4. stucken, t jacht *De dolfyn*, vise Admirl. gemonteert met 4 stucken 't jacht *Abrams-Offerhande* als Schout bij naght mede gemonteert met 4. stucken Ende sijn op den 8 dito voort eerste sweetse fort genadert *Elsener*. Dat sij verlaten hebben inde Suijt gemonstert. Onse bijhebbende soldaten waren sterck 317 man daer bij een Compagnie matrosen. De h[r]. generl[s]-Compagnie Capt. Lt. NUIJTINGH Vaendrigh JAN HAGEL waren sterck 90 coppen. De h[r]. Generl. tweede Compangie Cap[et]. DIRCK SMIT, Vaendr. DON POUWEL waren sterck 60 Coppen.

NICOLAES DE SILLA De h[r]. Maerschalcks Compagnie Capt. luijt. PIETER EBEL Vaendrick WILLEM VAN REIJNEVELT sterck 55 Coppen, FREDRICK DE KONINGH De heer Majoors Comp. Vaendrick PIETER DE CONINCKX sterck 62 Coppen De H[r]. Majoors tweede Compangie sijnde bootsgesellen ende stuerman DIRCK JANSZ VERSTRATEN van Ossanen als Capt. gemaeckt vaendrigh DIRCK CLAESZ van *Munnekendam* bootsmansmaet, seijlemaker JAN ILLISZ van *Honsum*, luijtenant, sterck 50 Coppen (*b*) sijnde Altsamen 317 man Den 10 dito naer vroochkost (ontbijt) gingen met de vloot ondr seijl en liepen met onse bij hebbende schepen dicht onder schoots voorbij het fort *Casemier* en ankerde ontrent een godelingh schoot vant dito fort af aldaer wij terstont alle het voetvolck landen ende voorts heeft De h[r]. Generl. STUIJVESANT met een wit vaentie den Luijtenant DIRCK SMIT met een tambr naer den Commandant genaemt SWE SCHOUTEN gestuert ende voort het fort opgeeijst ondr tussen hebben wij een waghthuijs opgesmeeten ontrent een half gottelingh schoot vant fort af Alwaer wij snaghs een Compagnie soldaten in leijden Dat het magesijn huijs voor eerst zoude geweest hebben Den 11 dito somtijts met de vrevaen uijt geweest zijn heeft den Commandt SWEN SCHOETEN versoght om mondelijck met den h[r]. Generl te spreken twelck geconsiteert wierden bij malkanderen comenden daer sij malkandren ten antwoord stonden waer op de voorsz. Commandt het fort *Casemier* op desen naervolgende Cappitulatie overgaf in hande vande E. h[r]. Generl. Vooreerst salden Commandant wanneer het hem gelieft ende hij gelegentheijt sal hebben bij overcomste van Croon ofte particulieren schepen vermogenden vervoeren uijt de fortresse *Casemier* des Croons stucken cleijn ende groot naer het aen geven van de hr. Commandt in 4 ijsere stucken en 5 schroot stucken te weten 4 cleijne ende een groot. Ten tweeden sullen als lijfguarden vanden h[r]. Commandt meede uijt marscheren in haer volle geweer twalf man met de vaen van de croon de resteerende alleen met haer sijt geweer behoudens dat de roers ende musquetten die de Croon toe Comen sullen sijn ende blijven tot dispositie van de h[r]. Commandt om deselve uijt de forteresse te halen ofte laten halen wanneer den h[r]. Commandt gelegentheijt daertoe sal hebben. Ten Derden sal den h[r]. Commandt onbeschadight gewerden alle sijne propere mobile goederen om deselven meete nemen ofte deselve te laten halen wanneer het hem

gelieft mitsgaders de goederen van alle de Offisieren. Ten vierden sal de h[r]. Commandt gehouden op dato van heden in handen van den h[r]. Generl. te herstellen de fortressen *Casemier* met alle stucken ende ammunitien matrialen ende andre effecten de generale geoctroijeerde West indische Comp̄gie toebehooren Actum besloten ende onderteijckent bij den Contrahent, op den 11 September Anno 1655, int schip *de Waegh* leggende ontrent fort *Casemier*. Is onderteijckent PETRUS STUIJVESANT (*c*) SWEN SCHUTS (*d*).

Den 13 dito hebben de Luijte[t]. vant fort *Crist*(*ina*) gevangen met de tambr alsoo den tambr geen trommel hadde presumeerden dat hij quam om het leger te verspien den 14 dito is alhet cleijn vaertuijgh met het leger weder ondr seijl naer de *Verdrietige hoeck* (*e*) alwaer sij tegen den dagh landen Den 15 dito quamen bewesten het fort *Christina* alwaer wij ons verdeelden in drie deelen De majoors Comp̄gie en sijn Comp̄ matrosen aen de suijt sijde van de kil bijt jacht *de Eendraght* alwaer de h[r]. majoor een Batrij oprechte met 3 stucken 1 acht ℔dr en 2 6 ℔ders, de generaels Compangie ende velt maerschalck verdeelde haer in twee gedeelten, de heer maerschalck wierp een batrij ontrent N. W. vant fort Daer op lagen 2 twalfponders De h[r]. generl. stelden een batrij ontrent noorden vant fort reght op de lantpoort aen naer gissingh 100 treden vant fort af, daer op lagh 1 achtienpondr een van 8 ℔. een van 6 ℔ ende een van 3 ℔. —

Den 17 dito vertrock de fluit *de Liefde* met de gevangene Zweeden naer de *Manathans* Den 23 dito van den 17 dito niet sonderlinghs uijtgereght Dan op dato dat wij alles Claer hadde heeft den h[r]. Govern[r]. vant fort een brief van onse h[r]. Generael ontfangen, waer op de Eh[r]. generl. sanderen Daeghs smorgens ten 7 uren sal antwoort Crijgen op dato is alhier een wilt die wij den 13 dito naer de *Menades* gestuert hadde alhier gearriveert tijdingh brengende met brieven Dat aldaer aen de *Menades* Enige Duijtsen van de wilde zijn doot geslagen twelck een schrick int Leger braght soodat de generl. terstont weder een brief naert fort bracht Dat hij haer tot morgen geen tijt wilde geven waerover de h[r]. generl met de Sweetse governr resolveerden op morgen bij malkanderen te comen en contracteerde waer op den H[r]. generl een tent liet maken tussen ons quartier en haer fort, ende aldaer het ackoort gemaeckt waer over den govern[r]. JOHAN RISINGH het fort op den 24 Septemb. het fort overgaf op Conditie als de ingeleijde capitilatie vermelt. Op den 28 Septembr is de Generl. met de Schepen ende jachten en wij wierden geordineert 8 a 14 dagen te blijven leggen en hebben dagelijckx het volck laten arbeijden aen het fort *Casemier* om wallen daerom te maken.

Den 11 ditto October is de Govern[r]. RIJSINGH en factoor ELSWIJCK met enige Sweden aenboort gecomen die wij mede naerde *Menades* braghten en sijn op den 12 Ditto in Zee geloopen naer de *Menades* en op den 17 dito binnen de *Santpunt* geluckelijck gearriveert. Den 21. sijn wij opgeseijlt tot voor de Noortrevier vant *Staten Eijlant* bij de waterplaets en sagen dat alle de huijsen daer bij en ontrent molijns huijs heel verbrant was van de wilde en hebbe alhier verstaen Dat JOHANNES VAN BEECK met sijn vrou ende enigh ander volck met de Schip[r]. van een negerscheepie Dat Alhier opde rede lagh met een vaertuijgh sijn om een pleijsiertie gevaren waerover de wilde gecomen sijn bij haer en hebben VAN BEECK met de Schip[r]. vermoort en sijn vrou en sijn dito suster gevangen hadde — en hebben VAN BEECK Doot in een kano gevonden ende hem begraven ende sijn vrou is weder omgecomen vordr is de h[r]. generael doende onse gevangens die bij haer te lossen en waren als doen bezigh om vrede met haer te macken UE. mijn h[r]. bevele UE. naer hartgrondelijcke groetenissen Inde protexie Des Alderhooghste Die u wil segenen en sparen in Langhdurige gesontheijt. En blijf UE.

Laus deo Int Schip *de Waegh*, Den 31 October 1655.

onderdanige Dienaer
JOHANNES BOGAERT
Schrijver.

ll.

(*Op het adres.*)

Ed. heer
mijn heer Ende
Scheepen
BONTEMANTEL,
tot
Amsterdam.

ll.

(*Op een 2de adres, met eene andere hand geschreven.*)

Edele Heer mijn Heer en Schepen BONTMANTEL Derecteur van de geactroijeerde West indische Compangie Tot *Amsterdam.*

AANTEEKENINGEN.

Eerste brief.

(*a*) *Blommert* (*Bloemaert*). Op den regteroever der *Groote* of *Noort-Rivier*, vonden wij in *Renselaerswijck* bij 't fort *Orange* zuidwaarts, *Bloemaerts burg* bij *Bloemerts kil* en in de rivier *Bloemaerts eiland*. Zie het kaartje *Hist. of New-Netherland*, vol. I. p. 205.

Ook onder de namen der burgers, die in 1652 den magistraat de som van *f* 5050 leenden, vonden wij: ADRIAEN BLOMMAERT gl. 100, vol. II. p. 215; en op de lijst van hen, die onder het Hollandsche bestuur patenten verkregen, vinden wij ook ADRIAEN BLOEMMAERT, *Nieuw-Amsterdam*, 20 Sept. 1651, (vol. II. App. p. 587).

(*b*) VAN BEECK. Wie deze geweest is bleef ons onbekend; wij vinden slechts in de *Hist. of New-Netherland*, vol. II. p. 215, onder de namen der burgers, die in het jaar 1652 den Magistraat eene som van *f* 5050 leenden, vermeld JEANNES VAN BEECK, gl. 200.

(*c*) DE SILLA (DE SILLE [NICASIUS]), in den brief NICOLAES DE SILLA genoemd, vergezelde STUIJVESANT op den togt naar de *Zuid-Rivier*, en volgde in 1656 CORNELIS VAN TIENHOVEN als regter van *Nieuw-Amsterdam* op. In 1663 werd aan hem het verdedigen der Hollandsche dorpen opgedragen Na de overgave van de Kolonie was hij een der eerste volkplanters, bouwde het eerste steenen huis in *Nieuw-Utrecht* en was in 1674 Secretaris van de Hollandsche dorpen (vol. II. p. 236, 237).

(*d*) *Predikant*. Deze is geweest JOHANNES MEGAPOLENSIS, in 1642 uit het Vaderland aangekomen. Hij was eerst Predikant te *Renselaerswijck*, naderhand te *Nieuw-Amsterdam*. In 1664 leefde hij nog, wanneer de Directeur STUIJVESANT door hem verzocht werd, ten einde bloedvergieten te voorkomen, niet het eerst te vuren, maar de vijanden (de Engelschen) de vijandelijkheden te laten beginnen.

Tweede Brief.

(*a*) Zeven schepen; 2 jachten: *de hollanse tuijn* en *prinses royael*, een galjoot: *de hoop*, de fluijt: *de liefde*, 't jacht: *de dolfijn*, 't jacht: *Abrams offerhande*, en het zevende: *de waegh*, aan welks boord de schrijver zich bevond.

Hist. of New-Netherland, vol. II. p. 284. De schepen, waaruit de vloot bestond, worden aldaar opgegeven te zijn geweest: *de Weegschaal*, *de Waakzaamheid*, *de Salomon*, het Fransche kaperschip: *l'Esperance* en *de Liefde*; slechts het laatste komt met het in den brief genoemde overeen, en verder: »De vloot bestond uit zeven schepen, zoo groot als klein en zeilde uit op Zondag 3 Sept., na de preek, met eene magt tusschen de 600 à 700 man. Den volgenden namiddag om 3 uur kwam zij in de baai van de Zuid-Rivier aan" (p. 286).

In den brief staat 317 man en 10 September.

(*b*) Van de personen in den brief genoemd, worden alleen in *Hist. of New-Netherland*, vol. II. p. 285 vermeld: »de dappere FREDERICK DE KONINCK, Kapitein van *de Weegschaal*, die met den Vice-Directeur DE SILLE en den Procureur-Generaal VAN TIENHOVEN, gedurende de ziekte van STUIJVESANT, de toebereidselen voor den togt beraamden."

En op p. 286, Kapitein SMITH (in den brief Luijtenant DIRCK SMIT), die met een tamboer gezonden werd om het fort op te eischen.

(*c*) PETRUS STUIJVESANT werd in 1646 (28 Julij) door de Staten-Generaal benoemd tot Directeur over *Nieuw-Nederland* en de eilanden *Curaçao*, *Buenaire* en *Aruba*. In 1664, na het verlies van *Nieuw-Nederland* in het vaderland teruggeroepen, keerde hij in 1668 derwaarts terug en overleed in 1672 (on his bouwerie); vol. II. p. 547.

Wij lazen nog van hem, dat hij in 1644 Directeur van *Curaçao* zijnde, een' aanval op *St. Martijn* ondernam, dat toen in het bezit der Portugezen was. Hij moest evenwel het beleg van de stad opbreken en ontving gedurende de belegering eene zware wond aan de knie, om welke te doen genezen hij naar het vaderland vertrok; vol. I. p. 359.

Onder de namen der burgers, die hem verzochten met de Engelschen te capituleren, komt ook voor BALTHAZAR STUIJVESANT. Zijn portret in het 2de Dl., met de facsimile zijner handteekening, is naar het origineel van VAN DIJKE, waarschijnlijk niet den beroemden ANTHONY VAN DIJK, die reeds in 1641 overleed, terwijl STUIJVESANTS portret op meer dan middelbaren leeftijd is voorgesteld; PHILIP VAN DIJK leefde veel later. Welke VAN DIJK of VAN DIJKE de schilder van dit portret geweest is, zal moejelijk bepaald kunnen worden.

(*d*) SWE SCHUTS (SWEN SCHUTE, *Hist. of New-Netherland*), Zweedsch Commandant op het fort *Casimier*.

JOHN CLAUDE RIJSINGH, Secretaris van de kamer van koophandel, in 1654 benoemd tot Vice-Directeur van *Nieuw-Zweden*.

(*e*) *Verdrietige hoeck*, noordwaarts van *Nieuw-Amsterdam*, op den regteroever van de *groote Rivier*, in de Colonie van den Heer NEDERHORST.

Manathans, eiland aan den mond der *groote Rivier*, waarop *Nieuw-Amsterdam* gesticht werd.

Menades op de reede van de menades, vanwaar de eerste brief gedateerd is; deze hebben wij niet kunnen opsporen.

Rozenkruis-Broeders. Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH spreekt, in zijne *'sGravenhaagsche Bijzonderheden* (I. bl. 66, in de aanteekening), van het bestaan der *Rozenkruis-Broeders* te *Amsterdam* in het begin der 17de eeuw, en haalt hierbij aan eene plaats uit de *Lettres inédites de Rubens, publiées par* E. GACHET, *Bruxelles* 1840 en de *Resolutiën van het Hof van Holland* van 23 Aug. 1624. — Dat men in ons land zich met die orde heeft op gehouden, is mij uit het volgende gebleken.

In 't begin der gemelde eeuw schijnt de secte der *Rozenkruissers* veel opgang in *Duitschland* en ook in *Frankrijk* en *Opper-Italië* te hebben gemaakt. Het getal der gedrukte werken over die secte is aanzienlijk. Vooral waren de jaren 1615, 1616 en 1617 en de persen bijzonder die van *Frankfort* daarin vruchtbaar.

In eerstgemeld jaar verscheen te *Cassel* een boekske, getiteld: »*Fama Fraternitatis R. C. Das ist, Gerucht der Brüderschaft des Hochlöblichen Ordens des R. C. an alle Gelehrte und Häupter Europä. Benebts derselben Lateinischen Confession, welcke vorhin in Druck noch nie ausgegangen, nuhnmehr aber auff vielfältiges anfragen, zusampt deren beygefügten Teutschen Version — in Druck gegeben — von einem Philomago.* Cassel, WILH. WESSELL, 1615. 8 Titelbl. S. III."

Dit boekske gaf aanleiding tot eene levendige *polemiek*, vooral in *Duitschland*. Ook Nederlanders schijnen er zich mede ingelaten te hebben. Ik vind ten minste de titels van twee in het Hollandsch geschreven werkjes, als:

1°. »*Fama Fraternitatis, oft ontdekinge van der Broederschape des loflichen Ordens des Rosen-Cruyces*, Frankfurt, 1615. 8°.," van hetwelk een herdruk verscheen, te zamen met

2°. *Andreas Hoberveschels von Hobernwald, Ontdeckinghe van een onghenoemde Antwoorde of de Famam Frat.*, 1617." Terwijl in het jaar 1615 te *Amsterdam* was gedrukt: »*Antwort oder Sendtbrief an die—vom R. C. — auff ihre Famam unnd Confesion* (*sic*) *der Fraternitet.* (Amsterdam, 4 Sept. 1615. M. B.) 8°. 4 blz."

Waren het deze werkjes, die den argwaan der Regering hier te lande, waarvan VAN DEN BERGH spreekt, in 1624 hebben opgewekt? Of was het het volgende: »*Tractatus Apologeticus Integritatem Societatis de Rosea Crucis defendens. In qua probatur contra D. Libavii*

et aliorum ejusdem farinae calumnias, quod admirabilia nobis a Fraternitate R. C. oblata, sine improbata Magiae impostura, aut Diaboli praestigiis et illusionibus praestari possint; Auctore R. de Fluctibus, Anglo M. D. L. Lugd. Bat. G. BASSON, 1616, 8°. p. 196."?

C. & A.

Uitvinding van de bajonet voor schot en stoot. De uitvinding van de bajonet voor schot en stoot gelijkelijk dienende, wordt toegeschreven aan den Engelschen Generaal MACKAY, doch reeds te voren was zij als zoodanig door onzen VAN COEHOORN gebruikt, hetgeen blijkt uit zijn werkje: *Versterckinge des vyfhoecks Met alle syne buyten-Werken door* M. VAN COEHOORN, *Gestelt tegens die van den Ingenieur en Capit.* L. PAEN, Leeuw. bij HENDRIK RENTJES, 1682, alwaar hij zegt: »Welcke Bajonettes van my sodanigh zijn uytgevonden, dat se op de Tromp van de Musquet vastgestelt zijnde, aan 't laden en lossen geen hinderinge geven, en dies volgens nutter en dienstiger zijn, myns oordeels dan de Halvepiecken."

Hieruit ziet men, dat de uitvinding niet aan een' Engelschman, maar aan onzen beroemden COEHOORN moet worden toegeschreven.

QUAERENDO.

Misverstant in de leer (vgl. VII. bl. 290). Dit versje was mij reeds vóór vele jaren bekend en mij door een' vriend mijner jeugd, die 't van buiten kende, medegedeeld geworden. Dat het ook aan JACOBUS KONING bekend moet geweest zijn, is mij later gebleken uit een afschrift, dat door mij gevonden werd in een' omslag met diverse stukken, van zijne in 1834 verkochte verzameling afkomstig. Het is van denzelfden inhoud als 't door H—g. medegedeelde, van gelijkluidenden titel en verklaring voorzien, en, hoezeer met eene oude hand geschreven, in eenigzins verbeterde spelling slechts daarvan verschillende; hebbende de laatste regel der verklaring: *kerk der Remonstranten*, in stede van: *Remonstrantze kerk*; — doch bevat verder, evenmin als dit, eenige nadere aanwijzing betrekkelijk den persoon *op* — als omtrent dien *door* welken en het *jaartal* waarin het vervaardigd werd. Ook ik kan deswege alzoo niets met zekerheid zeggen; doch meen voor den eersten persoon, ook wel den genoemden Predikant te moeten houden. Daar 't mij echter nu gebleken is, wat ik niet wist, dat het versje indertijd *in druk* uitgegeven is, zoo meen ik voor zeker te mogen houden, dat 't ook nog wel elders en met name bij de kerk der Remonstrantsche gemeente te *'s Gravenhage* zal berusten; en welligt dus, dat te dier plaatse vooral nog iets naders daaromtrent bekend zou kunnen zijn, wat ook ik dan gaarne wenschte te vernemen; mij tevens voor zoodanig *gedrukt* exemplaar, indien 't verkrijgbaar ware, zeer aanbevolen houdende.

N***.

Vreemde ligchamen in eijeren (vgl. VIII. bl. 32). Een berigtgever aan de *Literary Gazette* uit *Harwich*, zinspelende op wat in dat tijdschrift (voor 1823, bl. 221) omtrent een ei, dat een stuk zilver bevatte, werd medegedeeld, schrijft in hetzelfde blad, p. 301, als volgt:

»In de maand Julij van 't jaar 1822, nam de vrouw van den opzigter der eendekooivijvers in de gemeente *Great Oakley*, nabij deze stad, een ei uit een kippenest; het was op eene bijzondere wijze verkleurd. Zij bewaarde het omstreeks eene week, en het openbrekende, bespeurde zij er iets levends in, dat haar zoo bang maakte, dat zij het ei vallen liet en om haar man liep, die digtbij was. Deze kwam onmiddellijk en vond op den grond, omgeven van den inhoud van 't ei, een levend dier van 't geslacht hagedis, dat echter uit zwakheid niet weg kon. Het inwendige van het ei was bedorven, en dit bevatte een zeer kleinen door, die met het wit, niet meer dan half voldoende was om de schaal te vullen. Dit zonderlinge voorval vernomen hebbende, liet ik den man komen, die mij het bovenstaande ten volle bevestigde, en het dier voor den dag haalde. Het bleek een gewone *Land-Swift* te zijn, met gevlekten buik en zoowat vier [Engelsche] duimen lang. In vorm had het dier niets vreemds, behalve dat zijne achterpooten langer waren dan gewoonlijk; het was kort, nadat het uit het ei was gekomen, overleden. De man bewaart het, opgedroogd, voor de belangstellende bezigtigers, en is gezind, om, met zijne vrouw, het bovenstaande bij eede te bevestigen. Beiden zijn eerlijke, geloofwaardige menschen."

J. H. VAN LENNEP.

Verongelukte schilderijen (vgl. VII. bl. 290, 357). De meening van den Heer v. D. v. B., dat, even als de *kraamkamer* van G. DOU, uit het kabinet van BRAAMCAMP, ook een *schoolmeester, die bij kaarslicht zijne pen vermaakt*, van denzelfden schilder op zee zou verongelukt zijn, is in zóóverre juist, dat de beide *deuren* der kast, waarin de *kraamkamer* besloten was, beschilderd waren, de eene met eene *avondschool*, de andere met een' *pennesnijder*, die alzoo met het hoofdonderwerp te zamen, door de zee zijn verzwolgen. Doch de schilderij uit het in 1808 verkochte kabinet van VAN DER POT afkomstig, is de wijdberoemde *avondschool*, die thans nog op 's Rijks Museum te *Amsterdam* berust; en in die rijke verzameling van kunststukken van Oud-Hollandsche kunst, als een der grootste nog bestaande

kunstgewrochten van G. DOU, met zorg bewaard, geëerd en geprezen wordt. — Hoe jammer dat die verzameling niet meer wordt uitgebreid! — (Vergel. voorts IMMERZEEL, *Levens en werken der Hollandsche schilders*, enz., dl. I. bl. 191). N***.

Geschriften betreffende Jan de Wit, van het jaar 1757. Onder het uitzoeken van verschillende pakken pamfletten, behoorende tot de boekerij der Remonstrantsche gemeente te *Amsterdam*, vond ik eene zeldzame verzameling van stukken over JAN DE WIT, van vrienden en vijanden. Behalve het laatste, zijn het alle boeken in groot of klein 8°. Op drie na zijn alle genommerd en dus blijkbaar vroeger opzettelijk bijeen verzameld. Doch enkele nummers ontbreken; waarschijnlijk is dus deze collectie niet compleet, en zal ze door anderen kunnen aangevuld worden. Ik zal de titels der verschillende stukken, in de volgorde waarin ze hier voor mij liggen, met opgave der nommers, mededeelen.

1. *Het karakter van den Raad-pensionaris* JAN DE WIT *en zyne factie, beschreeven door den Graaf* D'ESTRADES, *om te dienen tot opheldering der vaderlandsche historie, voor de jaaren* 1663—1672. 's Gravenhage, P. VAN OS, MDCCLVII. 144 bladz.

4. *Het egt en waar karakter van den Heere Raadpens.* JOHAN DE WITT, *getrokken uit de brieven van den Graave* D'ESTRADES *en andere schriften; en overgesteld tegen het valsch en wanschaapen karakter, onlangs in 't licht gegeven.* Amsterdam, I. TIRION, MDCCLVII. 106 bladz.

6. *Aan de geschonden gedagtenisse van* JOAN DE WITT, *eertyds voorstander en slagtoffer der Batavische vryheid.* Een gedicht, volgens het Latijn van PHILALETHES BATAVUS, MDCCLVII.

9. *Ad manes violatos* JANI WITTII *libertatis Batavae vindicis quondam ac victimae. Aen de gehoonde schim van* JOAN DE WITT, *weleer den echten voorstander, doch teffens het wreede slagtoffer der Batavische vrijheid. Het Latijn van* PHILALETHES BATAVUS *op een vrijen trant gevolgt. Nieuwe en verbeterde druk* van N°. 6.

10. *Colloquium de scriptis, et scriptoribus, memoriam* JANI WITTII, *magni ord. Holl. quondam consilarii, et in ea acerba patriae vulnera hodie intempestive refricantibus.* Lugd. Bat. CIƆIƆCCLVII. 16 pagg.

13. *Vindiciae* PHILALETHAE BATAVI, *per discipulum ejus* PAMPHILUM CRATINIDEM. Hag. com. CIƆIƆCCLVII. Een Latijnsch gedicht.

14. *De colloquio Amstelaedamensi.* Een twaalfregelig gedicht. Hag. com., M. GAILLARD, MDCCLVII.

15. PHILALETHAE BATAVO, *manium* WITTIANORUM *vindici. Aan* PHILALETHES BATAVUS, *wreeker van de schimmen der* DE WITTEN. *Het Latijn van* ARISTOCRATIOM BELGA *gevolgd.* MDCCLVII. Even als bij N°. 9 is de Hollandsche vertaling, nevens het Latijnsch gedicht gedrukt. De vervaardiger dier vertaling noemt zich AMER CAPITOLINUS.

17. *Zeedige beproeving van de voorgestelde karakters, van den Raad-p.* JOHAN DE WIT: *in twee tractaten, genaamd »Het karakter van den Raad-p.* J. DE W., *en zyne factie, beschr. d. d. Graaf* D'ESTRADES" enz. *en »Het egt en waar karakter v. d. H. Raad-p.* J. D.W.; *getrokken uit de brieven v. d. Graave* D'ESTRADES," enz. 's Gravenhage, P. VAN OS, MDCCLVII. 184 bladz.

18. *Lofbazuyn, gevlogten om het hoofd van den hoog-geb., wydber. heer en meester den doorl. samenstelder van het nooitvolprezen boek, met regt genaamd »Zedige beproeving van de voorgestelde karakters van* JAN DE WIT." Een gedicht van 12 bl., onderteekend: MARTEN VAN ROSHEM, *Ridder, Poëta lauratus.*

19. *Voorloper van een volgend onpartydig onderzoek der zogenaamde »Zedige beproeving" van de onlangs, in den Haag en te Amsteldam uitgegeven caracters des Heeren* JOAN DE WITT. *Dienende dit geschrift, inzonderheid, om den Beproever zyn masker van zedigheid te doen ontvallen en hem in zyne vuilaartige handelwyze, en schandelyke valschheid ten toon te stellen.* MDCCLVII. 31 bladz.

20. *Het waare karakter van den Raad-p.* DE WITT, *en der Loevesteinse-factie, ontworpen uit onwraakbaare bewyzen, ter zuiveringe der vaderlandse historie, door d'Hr.* LA FARGUE. 's Gravenhage, M. GAILLARD, MDCCLVII. 136 bladz.

21. *De zugt van den Heere Raadp.* JOHAN DE WITT, *tot zyn vaderland en deszelfs vryheid: Ter gelegenheid van twee boekjes over 's mans karakter in 't licht gezonden, uit zyne daaden naagespoort.* Leiden, E. LUZAC, MDCCLVII. 219 bladz.

22. *De schim van* JOAN VAN OLDENBARNEVELD; *aan* PHILALETHES BATAVUS, *verdediger der rampzalige gedagtenisse van* JOAN DE WITT, *gewaand voorstander en slagtoffer der Batavische vrijheid, door* C. C. BOËTIUS. Een gedicht. Alom te bekomen. 48 bladz.

23. *Een voorstander van* JOAN VAN OLDENBARNEVELD *aan* C. C. BOËTIUS. Een gedicht, onderteekend SINCERUS BATAVUS.

24. *Vrymoedige aanmerkingen over de »Zed. bepr." van de voorgestelde karakters van den Raadp.* JOHAN DE WITT: *gerigt aan den schryver dier »Bepr.", door den schr: van het »Egt en waar kar." Waar agter, in een aanhangsel, het werkje, genaamd: »De zugt van* J. DE WITT *voor zyn vaderland en deszelfs vryheid," getoetst wordt.* Amsterdam, I. TIRION, MDCCLVII, 180 bladz.

25. *Gepast antwoord op de »Vrijmoedige aanmerkingen ov. d. Zeed. bepr. v. d. voorgest. kar.*

v. d. Raad-p. J. D. W.": *aan den schryver dier aanmerkingen; door den schryver van de »Zed. bep." Nevens eenige vrymoedige bedenkingen over de geschriften voor en tegen uitgekomen. Pellere vim vi jura sinunt, et vulnere vulnus.* Utrecht, G. T. en A. VAN PADDENBURG, MDCCLVII. 192 bladz.

26. *Brief gericht aan den onderzoeker van de »Zugt van den Heere* J. DE WITT," *tot* &c. 's Gravenhage, O. V. THOL, 1757. 29 bladz.

27. *Tweede brief aan mevrouw, waarin het waare karakter van* DE WITT, *benevens dat van* OLDENBARNEVELD, *met onwederspreeklyke preuven nader opgehelderd, en de Zugtschryver stiptelyk onderzogt word. Door d'Hr.* LA FARGUE. 's Gravenhage, M. GAILLARD, M.DCC.LVII. 100 bladz.

28. *Het pascha, of de tegenwoordige kristenen van de graven der voorige stadhouderen en gemartelde groten dezes lands, terug geroepen tot de beschouwing der grafplaatse en verrijsenis van 's werelds Heiland.* Een gedicht, te Amsterdam, bij P. DOOREWAART uitgegeven, en onderteekend: *Relligionis ergo.* 8 bladz.

29. PHILOMUSI ONOMASTIGIS *elegia ad* MOPSUM, *poëtastrum laureatum, carminificem semilatino barbarum, auctorem puerilis neniae, quam inscripsit: »Ad manes* J. WITTII," &c. &c. &c. *curante* CENSORIO PASQUINO, *qui et notas passim suas adjecit. Glaucopoli ex officina fratrum satyricorum,* 1757. 16 pag.

30. *Sententie van het publyk, in het thans zweevende verschil, over het karakter van den Heere* JOHAN DE WITT. Dordrecht, J. CHRISTIAENSZOON, *in de schim van* TICHELAAR *op krukken.* MDCCLVII.

31. *Het laeste olysel, voor de zoo-genaamde egte, waare, valse en wanschapene karakters van den Raad-p.* JOHAN DE WIT; *met alle zyne geestelooze, zieltoogende, uitgemergelde en ontzenuwde factien. Voorgesteld in onlaakbare gevoelens, ter ophelderinge van 's menschen kennis en verstand. Door een opregt vaderlander.* 's Gravenhage, H. BAKHUYZEN, 1757. 96 bladz.

32. *De pace respublicae et unione servanda paraenesis ad Belgas,* Traj. a Rh., H. SPRUIT, 15 pagg.

35. *Geessel der hedendaagse paskwillanten. Blijspel door het Kunstgenootschap: Feras, quae tuâ culpâ pateris.* 1757. 94 bladz.

37. *Brief van* PHILELEUTHERUS GLAUCOMASTIX *aan den geprivilegieerden Haagschen karakter-drukker* PIETER VAN OS. Oud-Batenburg, *by* CLAUDIUS CIVILUS, MDCCLVII. 7 bladz.

39. *Het edel wit van den Heere Mr.* JOHAN DE WIT, *Raadp. v. Holl., vertoond in een' brief van een' Amsteldammer aan den schrijver van den »Witten oorlog." Mitsgaders het praalbed ter gedagtenisse van den zelven Raadp. opgerigt.* Amsteldam, J. V. HOOGSTRATEN, 1757. 16 bl. Zie het stukje *De witten-oorlog* beneden.

40. *Vrye gevoelens vervat in een zaaklyk antwoord van den schryver van den »Witten oorlog" aan den schryver van het »Edel wit v. d. H. Mr.* J. D. W., *Raad-p. v. H." Met een gedenk-zuyl, opgeregt ter ontsterflyke nagedachtenisse voor zyne doorl. hoogh.* WILLEM *de II, prince v. Or., stadh. v. Holl.* &c. &c. &c. 's Gravenhage, H. BACKHYUZEN, 1757.

42. *Het oordeel over den H. Raadp.* JOHAN DE WITT, *zo als het in het werkje, genaamt »de Zugt v. d. H. Raad-p.* J. D. W. *tot zyn vad. en deszelfs vrijh., uit zyne daaden nagespoort," vervat is, tegen het »Onderzoek" van dit werkje, als een Aanhangsel gevoegt agter de »Vrymoedige aanmerkingen" enz.; bekragtigd, bevestigd, beweezen, en den schryver van 't »Onderzoek" voorgelegt.* Leyden, E. LUZAC, MDCCLVII. 316 bladz.

43. MARTEN VAN ROSHEMS *tweede lof-bazuyn, gevlogten om het hoofd der beroemde heeren,* C. L. *schrijver van het »Gepaste antwoord,"* en A. V. K. *schrijver van de »Zugt van en het Oordeel over den Raadp.* J. DE WITT." *Met aant. van verscheiden gel. opgeh. en bevest.* MDCCLVII. Een gedicht. 30 bladz.

44. *Het karakter der Loevesteinsche factie nagespoort uit de negotiatien van den Graaf* D'AVAUX; *om te dienen tot ophelderinge der vaderlandsche historie van den jaaren* 1679—1688. *Ter bevestiging van het karakter van den Raadp.* JAN DE WIT *en zijne factie, beschreven door den Graaf* D'ESTRADES, *van den jaaren* 1663—1672. *Met eenige daartoe betrekkelijke schriften.* 's Gravenhage, P. V. OS, M.DCC.LVII. 253 bladz.

45. *Brief van* VINDEX PATRIAE *aan het vrijheid-minnend publijk, gehoond door* PHILELEUTHERUS GLAUCO MASTIX, *gewaand secret. v. h. publijk; pasquil-schrijver, ... in twijffel durvende trekken, de wettige authoriteit des doorl. h. stadhouders, in den staat; eertijts verdedigt door Mr.* HUGO DE GROOT, *enz.* Utrecht, G. T. en A. VAN PADDENBURG. MDCCLVII.

De Witten-oorlog. Zynde een getrouw verhaal van 't geene een Amsterdams heer onlangs op zyn Haagse reize nopens het karakter van den Raad-p. DE WITT; *aldaar is weedervaaren.* 's Gravenhage, VARON en BAKHUYZEN, MDCCLVII. 15 bladz.

De Triumf van den Raad-p. DE WITT *en der Hollanderen, over hunne snoode lasteraaren, de vreemde ruiters van heers- en baatzugt. Met het mandement van* APOLLO, *ter uitterste beschaaming' der eerrooveren, door d'Hr.* LA FARGUE. 's Hage, M. GAILLARD, M.DCC.LVII. 301 bladz.

Epicrisis of oordeel der onzijdigheid en vaderlandminnende eendracht, over de veelvuldige twist-schriften en schrijveren, zoo voor, als tegen den heere raedp. JAN DE WIT. Amsterdam en elders. 1758. Een gedicht. 52 bladz.

H. C. ROGGE.

Het Veen. Zijne bederfwerende eigenschappen. Lijken daarin bewaard. Onder de menigvuldige eigenaardige verschijnselen, welke het veen aanbiedt, behoort ook zijne eigenschap, om lijken in een' onbedorven' toestand te bewaren, eene eigenschap, des te opmerkelijker, omdat het veen zelf een voortbrengsel der verrotting is. De volgende, naar het schijnt, tot nog toe weinig bekende feiten, kunnen tot de natuurgeschiedenis der aarde welligt belangrijke bijdragen opleveren. In de maand Junij van het jaar 1747 ontdekte men bij het turfsteken op het eiland *Axholm*, dat tot het Graafschap *Lincoln* behoort, onder eene 6 voet dikke veenlaag, het lijk eener vrouw. Zoowel het ligchaam als de kleederen waren goed bewaard gebleven. Hare voorouderlijke sandalen gaven de eeuw te kennen waarin zij geleefd had, en diensvolgens moest zij meer dan één honderd-jarental in deze vochtige grafstede hebben doorgebragt. In eene veenderij op het goed des Graven MOIRA in *Ierland*, vond men een mannelijk lijk op eene diepte van 12 voet in kiezelaarde liggen, en met 11 voeten veen bedekt. Het was zonder eenige sporen van ontbinding, en het hairen kleed, dat het om had, deed de meer dan gewone oudheid van het lijk gissen.

Wij hebben thans nog eenige woorden in het midden te brengen over de waarschijnlijke oorzaak dezer merkwaardige bewaardblijving van dierlijke ligchamen onder het veen. Het veen ontstaat door eene gansch eigenaardige ontbinding van meer dan ééne plantensoort in stilstaand water. Op het *vasteland* treft men niet zelden veen uit zeeplanten aan, en dit is dan ongetwijfeld het oudste, en klimt tot de voorwereld op. De veenvorming begint met de verrotting van dat plantengedeelte, dat boven het water aan den invloed der lucht is blootgesteld, en de plant wordt door de zuurstof der lucht tot op een klein uit aarde en koolstof bestaand gedeelte vervlugtigd. Dit overschot is de zoogenaamde zwartkleurige *humus* of plantaarde; de onder water zich bevindende planten of plantdeelen ontbinden zich echter veel langzamer, en, van de zuurstof der lucht geheel afgescheiden, geraken zij in eene gisting van gansch bijzonderen aard. De voortbrengselen dezer ontbinding zijn de looistof, die zich met het water vermengt, en eene olieachtige zelfstandigheid, die naar de verschillende gesteldheid van hare grondstoffen, nu eens als aardolie, dan weder als naphta, dan wederom als asphalt, mede eene olieachtige zelfstandigheid, voorkomt. Merkwaardig is de veensoort, welke men bij *Soissons* aantreft, en die door de bovengenoemde en andere brandbare stoffen in zulk een' graad doordrongen is, dat zij, bevochtigd, in de vrije lucht ontvlamt. Deze eigenschap ontstaat voor het naast uit een deel fijn verbrokkelde zwavelkiezel, waarmede het veen is vermengd. Nu is het bekend, dat de Egyptenaren hunne lijken met het bovengemelde asphalt inbalsemden, en dus kunnen wij tot het besluit komen, dat de natuurlijke omwikkeling der besprokene lijken in het veenasphalt, evenzeer de oorzaak hunner bewaring is geweest, als de kunstige aanwending van dezelfde stof de lijken in *Oud-Egypte* heeft vrijgehouden van bederf. — *Das Pfennig-Magazin*, Dritter Band, S. 62.

J. H. VAN LENNEP.

Cessionanten (vgl. VII. bl. 355). T. a. p. wordt gevraagd of er nog meer steden dan *Leyden* geweest zijn, waar bankbreukigen, eer zij brieven van cessie erlangden, zich openlijk ten toon moesten stellen? Keizer KAREL V maakte den 1sten Julij 1521 zulk eene verordening ten aanzien van *Brielle*, die men vindt bij ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van de stad Brielle en den Lande van Voorn*, dl. II. bl. 155—157. Er waren er, die, na op hunne enkele verzekering, of ten minste op hun' eed, brieven van cesssie verkregen te hebben, »hem niet en dragen oetmoedelijck ende simpelijck, alsoe zij wel behoorden te doen na huere armoede, die zij verleeden ende beswoeren hebben: maar dragen hem rijckelijck, gaende met schoenen, bonten clederen, groete chiere maekende ende rijckelijck teerende; ende, dat noch meer is, willen noch dagelicx continueren huere neringe, 'twelk niet wel moegelijck waere, indien heur bekende armoede waerachtich waere." Er werd dus, in het belang van den handel en het krediet, bepaald, dat niemand van de burgers en ingezetenen zou mogen gebruiken eenige brieven van cessie, of hij zoude eerst komen voor het stadhuis en aldaar staan in zijn onderste kleed, drie dagen achtereen, op eene plaats, hoog zijnde drie of vier trappen, elken dag een uur, te weten donderdag, vrijdag en zaturdag, telkens van half twaalf tot half één op den middag, op straffe der verbearte van het effect der brieven van cessie; ten ware dat de cessionanten buiten hunne schuld tot armoede en kwade fortuin gekomen waren, in welk geval de regters, aan welke de goedkeuring der brieven van cessie opgedragen was, hen daarvan zouden ontslaan.

Het Buskruid. Naast BARTHOLD SCHWARZ, den Dominikanermonnik, te *Freiburg* in *Breisgau* geboren, wordt ook nog de Engelsche kloosterling, ROGER BACON, die in het jaar 1290 overleed, als uitvinder van 't buskruid genoemd. Te gelijk stelt men gewoonlijk, dat de Venetianen, toen zij, in het jaar 1380 tegen *Genua* krijg voerende, *Chioggia* belegerden, dit

verdelgingsmiddel het eerst hebben aangewend. Het *Magasin Pittoresque* teekent echter de volgende bijzonderheden aan, die voorzeker, alles behalve met hetgeen tot nog toe werd aangenomen, zullen bevonden worden in te stemmen.

Het oudst bekende werk, als men de Chineesche uitzondert, waarin van buskruid onder zijn' waren naam wordt gehandeld, is een Arabisch gedicht over de krijgstuigen, dat, in handschrift, op de boekerij van 't *Escuriaal* wordt bewaard. Daarin wordt een vuurslot beschreven, waarvan de beweegkracht door de werking van buskruid wordt voortgebragt; en daar heet het buspoeder *el barut*, een woord nog in gebruik. Dit gedicht heeft een' Minister des Sultans van *Egypte* tot maker, die, omstreeks den jare 1249, ten tijde van den eersten kruistogt des heiligen LODEWIJKS, heeft gebloeid. Om uit *Egypte* naar *Europa* door te dringen, moest de uitvinding den natuurlijksten weg volgen, welke haar door de veroveringen der Arabieren was afgeteekend, en dus, langs de kusten van *Afrika*, het eerst in *Spanje* geraken, waar zij, naar het berigt van een' gelijktijdigen Arabischen geschiedschrijver, in 1257, bij de belegering van *Niebla*, in hare werkelijke toepassing voor den dag komt. Evenzeer wordt van het buskruid gewag gemaakt in een ander Arabisch gedicht, welks vervaardiger ten jare 1272 in *Granada* heeft geleefd.

Vele jaren vroeger had de Engelschman ROGER BACON in twee zijner werken bij herhaling van buskruid gesproken, maar verre van de hem valschelijk toegeschreven bedoeling, om voor den uitvinder daarvan te willen doorgaan, zegt hij ten duidelijkste, dat men het in meer dan één land ter zamenstelling van een springend vuurwerk bezigde, en er, op die wijze, kinderen meê plagt te vermaken. Daarop volgt eene beschrijving van dit speeltuig, dat niets anders is dan een zoogenaamde voetzoeker. Ofschoon BACON nu alle de werkingen des buskruids met naauwkeurigheid aangeeft, zoo moet, evenwel, het voorschrift om het te vervaardigen slechts aan eenige ingewijden bekend zijn, want hij geeft het alleen onder den raadselachtigen sluijer van een letterkeer (*anagram*).

Kanonnen werden voor de eerste maal in *Spanje*, ten jare 1323, bij de belegering van *Baza* gebruikt; later, sints 1338, vond dit oorlogstuig ingang in *Frankrijk*, en men ziet deze opgave bevestigd door een verslag der kosten bij de belegering van *Puy-Guilhem*, in *Bretagne*, welke dat jaar plaats had. Van dezen tijd af worden de bewijsstukken talrijker. De Engelschen bedienden zich van geschut in den slag van *Crécy*, waar de blindgewordene en toch zoo dappere Koning JOHAN van *Bohemen* zijn' dood vond.

Wat *Italië* betreft, eene zamenspraak van PETRARCA, tusschen de jaren 1358 en 1360, spreekt van kanonnen, en authentieke bescheiden van 't jaar 1359 vermelden het gebruik van buskruid en van alle tot de schutterskunst noodzakelijk tuig.

In het jaar 1360 werd het gebouw der opperste kerkelijke overheid (*Oberkirchenbehörde*) te *Lubeck*, door de nalatigheid der arbeiders, die buskruid maakten voor de kartouwen, in brand gezet, en, ten jare 1375, liet de Raad van *Augsburg* 20 kanonnen gieten.

Aan wien echter de Arabieren het buskruid verschuldigd zijn geweest blijft aan nader onderzoek voorbehouden. — *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Zweiter Jahrgang, S. 223.

J. H. VAN LENNEP.

J. Arminii Opera. Het zij mij vergund in dit Tijdschrift op te merken, dat de *editio princeps* van ARMINIUS' werken, door F. MULLER, in zijn' *Catalogus van het uitgebreide magazijn van godgeleerde werken*, op bl. 41, onder N°. 736 opgegeven, niet volledig is. Vooreerst behooren de beide laatste stukken niet tot de *Opera* ARMINII. Bovendien ontbreken hier: *Examen modestum libelli, quam* G. PERKINSIUS *edidit de praedestinatione; addita analysis Rom. IX.* L. B. 1612. — *Dissertatio de sensu Rom. VII.* L. B. 1612. — Alle werken van ARMINIUS, die in de 4°. uitgaven van *Leyden* (1629) en *Frankfort* (1631) voorkomen, waren reeds vóór 1614 in 8°. verschenen. De opmerking dus, bij N°. 736 gevoegd, kan alleen gelden van de stukken van TILENUS en BARON, welke niet tot de *Opera* ARMINII behooren. Eindelijk behoort tot eene volledige verzameling van ARMINIUS' werken in 8°. ook gerekend te worden: J. ARMINII *examen thesium* F. GOMARI *de praedestinatione*, uitgegeven door S. CURCELLAEUS, 1645.

H. C. ROGGE.

Napoleon en de Broedergemeente te Ebersdorf. Toen NAPOLEON, in het jaar 1806, nabij *Ebersdorf* gekomen was, wilde hij het Zusterhuis der Broedergemeente aldaar, dat hij wegens de grootte voor een aanzienlijk klooster nam, aan eene brandschatting onderwerpen. Dit kwam ter ooren van de Vorstin REUSS, en zij schroomde niet voor den veroveraar een voetval te doen en hem den waren toestand der zaak bloot te leggen. NAPOLEON werd niet slechts door hare woorden bewogen en van zijn voornemen afgebragt, maar hij vaardigde tevens een dagorder uit, dat, *overal, waar de vrouwen zulke eijerdoppen op 't hoofd hadden* (de bekende *Haube* der zusters), men personen en eigendommen zou hebben te sparen.

J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

213. — *De Romeinsche Vrijgelatene en de Tempel van Feronia.* Gelijk bekend is, ontvingen de Romeinsche vrijgelatenen den hoed der vrijheid in den tempel van FERONIA. Dit geschiedde, nadat zij zich het hoofd hadden laten kaal scheren. Zie SERVIUS ad *Aen.* VIII,v.564 en de plaats bij PLAUTUS, aldaar.

In genoemd heiligdom bevond zich, volgens denzelfden SERVIUS, een steenen zetel, waarop dit opschrift: *Benemeriti servi sedeant, surgent liberi.* Welligt diende deze hun tot scheerzetel.

Maar de tempel van FERONIA lag niet te *Rome*, maar drie Duitsche mijlen ten westen van *Tarracina*, eene plaats op 58 mijlen afstands van de wereldstad. Moeten wij nu veronderstellen, dat de vrijgelatenen zich, uit *Rome*, in pelgrimschap naar den tempel bij *Tarracina* te begeven hadden, of werd daarmede de hand geligt?

J. H. VAN LENNEP.

---

214. — *Kolonie aan de Garonne.* Is de redevoering van Jhr. GEVERS VAN ENDEGEEST over de Nederl. koloniën in het Z. W. van *Frankrijk*, gehouden in de Maatschappij van Letterkunde te *Leyden* gedrukt, en zoo ja, waar te vinden?

φ^2—φ.

---

215. — *Jan van der Veen.* »Is het waar," vraagt J. DE VRIES, »dat goede poëzij iets muzikaals, iets zangerigs met zich voeren moet, dan verdienen vele der gedichten van J. VAN DER VEEN hoogen lof. Is het niet te bejammeren dat zulke goede en zoetvloeijende dichters ten eenenmale vergeten en verworpen zijn?"

D. OUWERSLOOT voegt er bij: »Zelfs in die mate dat men naauwelijks gissen kan, waar de dichter t'huis hoorde, en geene de minste bijzonderheid van zijn lot of leven ter onzer kennisse kwam. Zijn werk, getiteld: *Adams-appel*, in 1642 uitgegeven, is even verdienstelijk om zijnen leerzamen inhoud, als bevallige inkleeding der denkbeelden."

CLAAS BRUIN zegt in zijn *Kleefsche Arkadia*, terwijl hij de stad *Deventer* bezingt:

»De bakermat en wieg van Dichter VAN DER VEEN,
Die voor een eeuw, of wel iets minder, heerlijk scheen,
Gelijk een held're zon om and'ren op te wekken,
Door zinnebeelden, die tot leering konnen strekken,
En boerterijen, wel geschikt op tijd en maat,
Die dierbaar zijn, als 't goud, dat op den toets bestaat."

Terwijl er in eene noot door L. SMIDS wordt bijgevoegd:

»VAN DER VEEN, wiens *Adams-appel* onder de moraale of zedeformende boeken, geensins onder de geringste word bevonden. — Deese JAN VAN DER VEEN was een Apotheker binnen *Deventer*; gelijk ook in onse tijden sijn geweest J. ANTONIDES, J. BROUKHUYSEN, L. BIDLOO, H. ANGELKOT, enz."

Ik bezit een exemplaar van zijne gedichten, gedrukt te *Amsterdam*, bij M. DE GROOT, 1669, getiteld: JAN VAN DER VEENS *Zinnebeelden ofte Adams-appel: verciert met seer aerdighe konst-platen. Mitsgaders, Sijne Oude en Nieuwe ongemeene Bruylofs- en Zege-Zangen. Raetselen uytgebeelt met zinrijke uytleggingen. Sijn Gulden en IJseren Eeuw; alsmede Een Nikker Praatje. Noyt voor desen soo gedruckt.* Uitmakende in het geheel ruim 600 bladzijden.

Zijne *Bruylofs-Zangen* dagteekenen van 1622—1639. Hij is in 1659 overleden, zijn geboortejaar is mij onbekend; evenwel is het zeker dat hij een' tamelijk hoogen ouderdom heeft bereikt: immers zegt hij in de *Opdragt* voor zijne 160 *Raadselen* enz.: »Ende alsoo ick vastelijck meene dat dit wel mijn leste werck sal zijn, te meer alsoo mijn keersse in de pijp brandet enz."

Overigens meen ik uit zijne schriften te kunnen afleiden, dat hij te *Haarlem* geboren is, vanwaar zijne ouders voor het geweld der Spanjaarden naar *Deventer* zijn gevlugt. Later schijnt hij ook te *Amsterdam* gewoond te hebben. Zijne gewone spreuk was: *Stuur Recht.*

Wie weet meerder licht te verspreiden aangaande de geschiedenis en het leven van dezen begaafden dichter?

J. BOUMAN.

[Behalve de in de vraag genoemde uitgave zijn ons nog bekend Amst. 1642, 4°. en Amst. 1703, kl. 8°.]

---

216. — *Anakreontische vragen* (vgl. VII. bl. 293, Vr. 347; bl. 331, Vr. 379; bl. 362, Vr. 409; VIII. bl. 1, Vr. 1).

Ode, vs. 16—17.

πρὶν ἐκεῖσε δεῖ μ' ἀπελθεῖν
ὑπὸ νερτέρων χορείας,

In de HSS. staat:

πρῖν ἔρως ἐκεῖ μ' ἀπελθεῖν —

waarvoor men bij BRUNCK vindt zoo als hierboven geschreven staat. De handschriftelijke tekst nu geeft hoegenaamd geen' zin; en daarom heeft men wèl gedaan, met eenen beteren uit te denken. Ik geloof evenwel, dat door de BRUNCKsche lezing, die trouwens verre van de oude afwijkt, het vers nog niet geheel in geheel in orde is; want ook dat ἐκεῖσε kan, dunkt mij, hier niet wel te pas komen, omdat in den volgenden regel vrij duidelijk het oord wordt vermeld, ten minste aangeduid, werwaarts de dichter, na zijnen dood, zich dacht heen te begeven. — Men heeft dit gevoeld en bij gevolg beproefd, om den betrokken regel nog op eene andere en betere wijze te redden. Ook ik heb mij eens laten verleiden, om te lezen:

πρῖν γέροντα δεῖ μ' ἀπελθεῖν —

doch waartoe opzettelijk ANAKREON voor oud versleten, waar hij het niet van zich zelven getuigt, noch de aard van 't gedicht het medebrengt?

Prof. PEERLKAMP heeft op eene allezins vernuftige wijze de volgende lezing uitgedacht, die zich om velerlei redenen aanbeveelt en niet verre van de HSS. afwijkt:

πρὶν ἔρως ἔχει μ' ἀπελθεῖν—

als wanneer de zin hierop zou neêrkomen: *alvorens mij de lust bevangt; eer het mij in den zin komt; vóór dat ik trek of begeerte gevoele*, enz.

Mag men nu, door aldus te lezen, de plaats als hersteld, de wond als genezen beschouwen? of is er nog een beter en passender verandering uit te denken; een onfeilbaarder geneesmiddel aan te wenden?

Ode 49, vs. 23 en 25.

Ook in deze wezentlijk fraaije Ode — de *beschrijving* bevattende *eener badende Venus*— 't zij dan dat ze van ANAKREON zelven, of wel van een zijner navolgeren afkomstig zij, komen al weder eenige plaatsen voor, die bedorven schijnen, ten minste vrij moeilijk zijn om begrepen en verstaan te worden.

We zullen ons voor ditmaal slechts bij de twee voornoemde verzen bepalen, en vragen dus *eerstelijk:* is dat *ἀργύρῳ* hier goed gekozen, of mag men de door DE PAUW voorgeslagene verandering *ἁλμυρῷ* voor noodig en beter houden? *Ten andere:* hoe moet ik het *δολερὸν νόον μερόπων* verstaan? geeft het een' goeden zin; of is het voegelijker, 't zij met STEPHANUS *δολεροὶ νόον μερόπων*, of wel met HEINSIUS *δολεροὶ νέον μέτωπον* te lezen?

De zaak is mij duister; en daarom zal het mij aangenaam wezen, het oordeel van deskundigen er over te mogen vernemen.

Dr. J. TH. BÜSER.

---

217. — *Wapenborden der van Harens in de kerk te Wolvega.* Tot in het laatst der voorgaande eeuw waren de wanden van het Protestantsch kerkgebouw te *Wolvega* versierd met een aantal wapenborden van de familie der VAN HARENS. Van deze merkwaardigheden zijn thans nog maar twee aanwezig, namelijk van Jonkheer WILLEM VAN HAREN, overleden den 18den September 1728, en van Jonkheer DUCO VAN HAREN, overleden den 30sten November 1742. In het belang der geschiedenis van dit dorp vraagt men, van welke leden der familie de overige dezer wapenborden zijn geweest; — of zij ten gevolge der besluiten van den 9den Maart en den 25sten Junij zijn weggenomen en waar zij gebleven zijn?

S. F. K.

---

218. — *Grafkelder der van Harens in de kerk te Wolvega.* In het noordoostelijk gedeelte der kerk te *Wolvega*, bevindt zich de familie-grafkelder der VAN HARENS, waarin onderscheidene leden van dit geslacht zijn bijgezet, onder anderen Jonker DUCO VAN HAREN, Grietman van *Weststellingwerf*, overleden den 30sten November 1742. Men vraagt, wanneer deze kelder is gebouwd, en welke leden van dit in de geschiedenis vermaard geslacht daarin ter ruste zijn nedergelegd. S. F. K.

---

219. — *Herbouw van de kerk te Wolvega.* In het jaar 1646 is de kerk te *Wolvega* vernieuwd of herbouwd onder toezigt van den toenmaligen Grietman van *Weststellingwerf*, DIRCK VAN BAERDT, blijkens een op steen gehouwen opschrift, geplaatst boven den zuidelijken ingang van dit gebouw. Men is begeerig te weten of er omtrent dezen herbouw ook eenige aanteekeningen bestaan, alsmede of er eene teekening van het voormalig kerkgebouw aanwezig is, in welk geval eene mededeeling aangaande een en ander aangenaam zoude wezen. S. F. K.

---

220. — *Wis-, natuur- en sterrekundigen vóór Christus' geboorte.* In de menigvuldige door mij geraadpleegde *Biographische Woordenboeken*, zoo binnen- als buitenlandsche, vind ik eenige levensbijzonderheden opgeteekend van de hieronder genoemde wis-, natuur- en sterrekundigen, die vóór het begin onzer jaartelling geleefd hebben, namelijk uit:

De VIIde eeuw v. C.: ANAXIMANDER, THALES.

De VIde eeuw v. C.: ANAXIMENES, ANTHEMIUS, CLEOSTRATUS, DIOCLES, HELICAON, PYTHAGORAS.

De Vde eeuw v. C.: ANAXAGORAS, ARCHELAUS van *Milete*, DEMOCRITUS, EMPEDOCLES, EUCTEMON, HERACLITUS, HIPPOCRATES van *Chios*, METON, OENOPIDES, PLATO.

De IVde eeuw v. C.: ARCHYTAS van *Tarente*, ARISTAEUS van *Croton*, ARISTOTELES, BAETON, CALIPPUS, CLINIAS van *Tarente*, DINOCRATES, DINOSTRATES, EUDOXUS, LYSIS van *Tarente*.

De IIIde eeuw v. C.: ALEXINUS van *Elis*, APPOLLONIUS van *Perga*, ARCHIMEDES, ARISTARCHUS, ATHENEUS, AUTOLYCUS, CONON van *Samos*, ERATOSTHENES, EUCLIDES.

De IIde eeuw v. C.: CTESIBIUS, GALLUS, HERON, HIPPARCHUS, PHILO van *Byzantium*.

De Iste eeuw v. C.: CLEOMEDES, NICOMEDES, SOSIGENES.

Ik ben begeerig te weten, of er ook nog andere, in die wetenschappen uitmuntende, personen, welke in genoemde tijdvakken

geleefd hebben, bekend zijn, en zoo ja, of men dan de namen zou willen opgeven, als mede de bronnen, waar de levensberigten van zoodanige wis-, natuur- en sterrekundigen te vinden zijn. S. F. K.

221. — *Cats en Vondel.* Rust het op genoegzaam beproefde gronden, dat JACOB CATS de schrijver is van het schandelijk vers dat hem in VONDELS *leven*, dl. III. bl. 49, door den Heer VAN LENNEP wordt toegeschreven? Bijaldien het niet degelijk bewezen is, dan heeft deze Heer op die plaats van zijn verdienstelijk werk zich hoogst laakbaar uitgelaten. B. N.

222. — *Zeeuwsche duit.* Onlangs zag ik een eenigzins gesnoeid koperen muntstukje.

Voorzijde. Het zeeuwsche wapen met het omschrift: *Luctor et Emergo.*

Keerzijde. $\frac{1}{8}$

LIVIRE

17 IS 95

$2\frac{1}{2}$

STUIVER.

De woorden *Luctor et Emergo* zijn nog duidelijk te lezen, even als hetgeen aan de keerzijde staat. Wat beteekent *Livire?* en hoe kan een dergelijk opschrift op dit muntstuk geplaatst zijn? Mr. L. G. VERNÉE.

[*Livire* is duidelijk eene verbastering van *livre.*]

223. — *Hendrik van Alkmaar.* In het *Inleidend betoog voor Reintje de Vos door Mr.* SCHELTEMA, zegt de schrijver op bl. xxxii, dat HENDRIK VAN ALKMAAR in de stad van dien naam waarschijnlijk geboren is, maar dat hij vergeefsche pogingen heeft aangewend, om eenige berigten hem aangaande in *Noord-Holland* op te sporen, en vervolgens: »ik vond hem onder de Raden van DAVID VAN BOURGONDIË, Bisschop van *Utrecht*, maar niet onder de in 1474 aangestelde 10 leden van den Raad die *Regt van den Schive* genoemd wordt."

Verder, dat, toen er onlusten ontstonden over deze nieuw ingestelde regtbank DAVID V. BOURGONDIË den 21 hooimaand 1477 een verdrag met de Staten sloot, waarbij bepaald was, dat 8 Raden, waarvan als de jongste vermeld wordt Mr. HENDRIK VAN ALKMAAR, buiten *Utrecht* zouden blijven. In 1481 kwam HENDRIK VAN ALKMAAR met zes der uitgewekenen in *Utrecht* terug.

»Verder vonden wij den naam van HENDRIK VAN ALKMAAR in de geschiedenis van *Utrecht* niet, maar wij meenen als waarschijnlijk te mogen beschouwen, dat hij niet in dienst van den Bisschop is teruggekeerd, maar dat hij is overgegaan in de dienst van de Hertogen VAN GELDER uit den huize *Egmond*, die in gestadigen oorlog leefden met den Bisschop en het geheele huis van *Bourgondië.* Wordt dit als vermoedelijk aangenomen, dan heldert het zich gevoegelijk op, hoe hij later in de dienst van den Hertog VAN LOTHARINGEN is gekomen."

»In 1485 trouwde PHILIPPA VAN EGMOND, dochter van Hertog ADOLF en zuster van KAREL VAN GELDER aan RENATUS II, Hertog van *Lotharingen.* Deze Prinses heeft zich waarschijnlijk met eenige personen uit *Gelderland*, die zij om hunne bekwaamheid kende, doen vergezellen, en toen hun huwelijk met kinderen gezegend werd, de zorg voor de opvoeding van beider zonen, ANTONY, CLAUDE en JOHAN aan Mr. HENDRIK VAN ALKMAAR opgedragen."

Vervolgens drukt de schrijver zijnen wensch uit, om meer aangaande dezen onzen verdienstelijken landgenoot te vernemen. Mij met dezen wensch vereenigende, noodig ik H.H. Navorschers uit, om, wat hun dienaangaande bekend is, door middel van dit Tijdschrift mede te deelen. D.

224. — *Laurens Oostingh.* In 1518 had FILIPS VAN BOURGONDIË, Bisschop van *Utrecht*, op zijn kasteel te *Vollenhoven* eene vergadering belegd van de Staten van *Overijssel* en de Edelen uit *Drenthe*, tot het maken van wettelijke verordeningen, die *Overijssel* en *Drenthe* met elkander gemeen hebben en eene reeds lang door hen beoogde inlijving van *Drenthe* in *Overijssel* voorbereiden zouden. Hier kregen de Drenthsche Eigenerfden de lucht van, en ongezind om zich in hunne regten en vrijheden te laten bekorten, stroomden zij in grooten aantal naar *Vollenhoven*, om er de zelfstandigheid van *Drenthe* te helpen handhaven. Van woorden kwam het daarbij tot daden. Van weêrszijden werden er velen gewond en van de Eigenerfden moest een zelfs 't met zijn leven betalen. Die ongelukkige was LAURENS OOSTINGH.

Op dezen moedigen handhaver van 's volks regten is later een latijnsch grafschrift gemaakt. Ik herinner mij dat ergens gelezen te hebben, maar weet niet meer waar. Ook ligt het mij bij, dat hij te *Vollenhoven* is ter aarde besteld, en dat men daar nog zijne grafzerk vindt. Wie kan mij op dit punt uit den droom helpen? Wie bezorgt mij 't bewuste grafschrift? P. P. Q.

225. — *De Hoogleeraar l'Empereur.* Er heeft weleer eene familie L'EMPEREUR te *Koevorden* gewoond. Kan iemand mij ook zeggen in hoeverre de bekende Hoogleeraar van dien naam te *Leyden* daaraan was vermaagschapt? Was hij zelf misschien te *Koevorden* geboren? Wanneer? Hoe heetten zijne ouders? Liet hij kinderen na? Was hij gehuwd? Waar en wanneer overleed hij? l'E.

226. — *Eduardus Puppius en H. Stromberg.* Wie is EDUARDUS PUPPIUS, van wien V. D. N. in *Bijbl.* 1855, bl. xiv, zegt, dat hij te *'s Hage* in 1652 Latijnsche gedichten uitgaf, door HOEUFFT als »infra omnem censuram pessima" veroordeeld?

Wie der Navorschers, die bezitter is van die gedichten, zou mij daaruit kunnen opgeven, of de Kamper Conrector HENRICUS STROMBERG, van wien daarin ook verzen moeten voorkomen, dezelfde kan zijn, als de persoon van gelijken naam, die in 1607 of 1608 Predikant was te *Anlo* in *Drenthe?*

23 April.

[EDUARDUS PUPPIUS ter aang. pl. zal wel eene drukfout zijn. HOEUFFT, p. 75, noemt hem GULIELMUS PUPPIUS.]

227.—*Zinspreuk van Floris I van Pallandt.* Welke was die? — Ik vraag dit, met het oog op bl. 23 van J. H. DE RIDDERS *Een Levensteeken op een Doodenveld.* 23 April.

---

228. — *Möhlmanns Archiv.* Wie weet mij te zeggen, of er van 't *Archiv für Frisisch-Westfälische Geschichte und Alterthumskunde*, uitgegeven door J. H. D. MÖHLMANN, ook iets meer nog in 't licht is verschenen, dan het 1e *Heft* van 't 1e deel, te *Leer* in 1841 bij PRAETORIUS en SEYDE? E. B.

---

229. — *Kolonien van Weldadigheid.* Wie bezorgt mij eene *volledige* opgaaf van alles, wat er in den tijd voor en tegen en over de koloniën, door de Maatschappij van Weldadigheid in *Drenthe* aangelegd, geschreven is?

v. K.

---

230. — *Zeyst.* Men verzekert mij, dat *Zeyst* vroeger eene stad is geweest, waarvan eene der poorten zou gestaan hebben nabij de *Odijksche steeg*, niet ver van de Station van den Rijnspoorweg. Ook zou de toren der Hervormde kerk oorspronkelijk een Romeinsche wachttoren geweest zijn, daar gesticht, toen de *Lek* nog een' anderen loop had. Waarop gronden zich deze beweringen? *Zeyst* (*Caestum*) heeft den naam van het oudste dorp te zijn der provincie *Utrecht*, en het werd in 1420 door Jonker JACOB VAN GAASBEEK uitgeplunderd en verbrand.

J. H. VAN LENNEP.

---

231. — *De hond van Prins Willem I.* In zijne *Nederlandsche Veldslagen* (*Actions of the Lowe Countries*), gedrukt door HUMFREY LOWNES voor MATHEW LOWNES, 1618, geeft Sir ROGER WILLIAMS een belangwekkend verhaal van JULIAAN ROMERO's *camisade* of nachtelijken aanval op het kamp des Prinsen *van Oranje*, waarbij 't leven des Vorsten door een' hond werd gered:

»Want ik heb dikwijls den Prins hooren zeggen, dat hij, voor zooveel hij dacht, gevangen zou genomen zijn, had hij geen' hond bij zich gehad. De aanval werd met zulk eene stoutmoedigheid doorgezet, dat de hoofdwacht [? *place of arms*] geen onraad bespeurde, voor dat hunne kameraden binnenstormden met den vijand op de hielen. Waarop deze hond, een groot rumoer vernemende, het op een krabben en keffen zette, en zelfs den Prins op het aangezigt sprong, hem, daar hij sliep, wakker makende, vóór een' van zijne lijfwacht. En ofschoon de Prins gewapend te bed lag, en een zijner bedienden altijd een opgetuigd paard voor hem klaar hield, had hij groote moeite, toen hij uit zijne tent kwam om zijn' klepper weêr te krijgen, voor de vijand er was. Desalniettemin werd een zijner knapen gedood, die dadelijk na hem te paard was gestegen: en verscheidene van zijne bedienden, hunne rossen niet magtig kunnende worden, waren genoodzaakt te ontvlugten, onder de garden te voet. En het is eene waarheid, dat de Prins sedert, tot aan den dag van zijn' dood, altijd een' hond van dat ras heeft gehouden; en zoo deden ook velen van zijne vrienden en volgers. De meeste dezer honden, zoo niet alle, waren witte hondjes met kromme snoeten *Camusen* (platneuzen) geheeten."

Nu was de hond, die onder de twee eerste GEORGE's in den smaak viel, het leelijke Hollandsche mopje. Ook was men gewoon deze met oranjelinten te versieren. Men vraagt, of de oorsprong dezer mode is te zoeken in 't geen Sir ROGER WILLIAMS verhaalt? EDWARD F. RIMBAULT in *Notes and Queries*, 2de Ser. Vol. V. p. 131.

J. H. VAN LENNEP.

232.— *Drie wapens in één.* Gedeeld, 1 van lazuur met drie sterren van goud (d. i. *Oostenrijk*, volgens J. HUBNER, *Staats- en Koerantentolk*, *wapens*, bl. 1028); 2 doorsneden: boven, van sabel met een prisma van zilver, als dwarsbalk, vergezeld met drie everkoppen van sabel (d. i. *Saksen-Eisenach*, volgens denzelfden bl. 1029), en onder van goud met een schaakbord van lazuur en zilver, overdwars geplaatst (d. i. graafschap *Mark*, volgens denzelfden bl. 1027). 't Schild is gedekt met een helm en vlugt, waar tusschen de everkop staat. Wie geeft mij inlichtingen omtrent den oorsprong van dit wapen?

L. NOBEL.

233.—*De Hobo of Hautbois.* In VISSCHERS *Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* (te *Utrecht*, bij DANNENFELSER en DOORMAN, 1851), deel I. bl. 79, lees ik, onder meer andere namen van Nederlanders, die zich in de 14de eeuw en later jegens de mu-

zijk verdienstelijk hebben gemaakt, ook dien van JOHANNES HOTHOBUS. De gelijkenis van dien naam op dien van het muzijkinstrument, dat als *Hobo* of *Hautbois* (*Houten bus*) bekend staat, doet mij vermoeden, dat hij er welligt de uitvinder van zij geweest, te meer, dewijl ik lees, dat de *Hobo* reeds in den tijd van EDUARD III van *Engeland* (1312—1377) bekend was. Ik blijf echter de mogelijkheid onderstellen, dat HOTHOBUS naar het instrument kan genoemd zijn geworden. Wie kan mij in mijn gevoelen bevestigen of tegenspreken?

J. H. VAN LENNEP.

234. — *Jupiter-symfonie.* Wien heeft deze heerlijke compositie dien naam te danken? MOZART zelf heeft die, zoo ver ik weet, nooit zoo genoemd.

C. J. J. VERBROEK.

235. — *Kagchel.* In *Zeeland* noemt men een veulen een *kagchel.* Welke is de oorsprong en beteekenis van dat woord? K. R. P.

236. — *Schout-bij-nacht Houttuyn.* Deze wakkere Schout-bij nacht, hoogelijk geroemd door Mr. J. C. DE JONGE, in zijne *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, dl. II. st. 2. bl. 256, komt een en andermaal bij onze geschiedschrijvers voor, het eerst (naar ik meen) in 1656 als Kapitein van het schip *'t kasteel van Medenblick* bij de vloot van Luit. Admiraal JACOB VAN WASSENAAR, en sneuvelde in den vierdaagschen zeeslag 11 Junij 1666. Een belangrijk document hem betreffende, deelde de Heer P. A. LEUPE mede in de *Kronijk van het Hist. Genoots. te Utrecht*, VII. jaarg. 1851 bl. 453, vgl. ook IX. jaarg. Hij heette ADRIAAN DIRCKSZOON, waaruit blijkt, dat zijn vader den naam van DIRK droeg: maar wie deelt mij nadere bijzonderheden over zijn geslacht mede, zijn geboortejaar en wat al meer met hem in betrekking staat? Zeer waarschijnlijk behoorde hij tot de Hoornsche familie van dien naam, wier oudste aanteekeningen echter geene andere personen vermelden dan I. PIETER geb... gest.... vader van II. CORNELIS, gehuwd met AALTJE JANS, ouders van III. PIETER geb.... gest. 1678, in 1651 gehuwd met LIJSBET MAARTENSdr. SEYLEMAKER; en van ANNETJE, gehuwd met TEUNIS HENDRIKSZ. COMPAS. De oudste zoon van laatstgemelden PIETER heette ook ADRIAAN en stierf den 4den April 1692. Deze naamsovereenkomst en de bijzonderheid, dat onze Schout-bij-nacht kennelijk in het noorderkwartier thuis hoorde, doet allereerst aan de gemelde Hoornsche familie denken. Intusschen bestond er een geslacht HOUTTUYN, waarvan mij de filiatie met de Hoornsche HOUTTUYNEN nooit is gebleken, ofschoon ze op zichzelve niet onwaarschijnlijk is, en waarvan het adellijk geslacht VAN ALDERWERELT HOUTTUYN afstamt. Is dit misschien het stamhuis van onzen Schout-bij-nacht? De VAN ALDERWERELTS (16 Jan. 1755 tot baronnen verheven: door welke aanleiding?) zullen het ons uit hunne familieaanteekeningen kunnen en, naar wij hopen, ook willen ophelderen. 't Eenige dat ik kan bijbrengen, is de volgende aanteekening uit de puiboeken der stad *Amsterdam.*

»27 Junij 1738. JEAN LOUIS VAN ALDERWERELT, van *Amsterdam*, Vrijheer van *Heenvliet*, out 27 jaar, op de princegrt., geadsistt. met zijn moeder ANNA FRANCINA VAN UCHELEN ter eenre en SUSANNA MARIA HOUTTUYN van *Batavia* out 18 jaar, op de heeregt. ouders doot, geadsist. met haar voogd ADRIAAN VAN DER KRUYS, als meede het verbaal van d'Ed. Hoove van Holl. in dato 17 Junij 1738 en nog de renuntiatie van JEAN FLEON en PIERRE BALGUERIE van 't appel op d'ordinaris rolle in dato 20 Mey 1738, dat meede ADRIAAN VAN DER KRUYS en PIETER KERKHOVEN renuntieert van 't appel op gemelde rolle, in dato 25 Junij 1738, ter andre zijde."

CONSTANTER.

237. — *Een nazaat van Jacob Cats.* In welke betrekking en verwantschap tot vader CATS zou gestaan hebben: MARIA, Prinses-Douairière *van Hessen-Philipstal*, geboren Gravinne *van Limburg Bronkhorst*, enz.? — Haar waren goederen aanbestorven door haar' voorvader JACOB CATS en van ELIZABETH MARIA MUSCH, Douairière *van Buat.*

J. VAN DER BAAN.

238. — *Vreemdsoortig kaartspel.* Ik heb in mijn bezit 52 stuks kleine kaartjes, van de grootte van een vierde van eene gewone speelkaart. — Op elk kaartje staat eene afbeelding en tot bijschrift, zoo als volgt:

Schoppe.

Heer. Le Empereur des Romains.
Vrouw. L'Impératrice des Romains.
Boer. Le Païsant Hollandois.
I. Capitein van de bende.
II. Crispyn Medezyn.
III. Dat gelt jou.
IIII. Politionelle.
V. Zoo zoo.
VI. Sta vast den bruy.
VII. Kiekeboe.
VIII. Mesetin.
IX. Esopus.
X. Diogenes.

Klaveren.

Heer. Le Roy d'Espagne.
Vrouw. La Reine d'Espagne.
Boer. Le Fasicieux Crispin.
I. Koele Jacob.
II. Arlekyn.
III. Koddige snaphaan.

IIII. Jantje wat droomje.
V. Uylenspiegel.
VI. Non datur vacuum.
VII. Ootmarser.
VIII. Kats de preeker.
IX. Cartago.
X. Girige Gerard.

Harte.

Heer. Le Roy d'Angleter̄.
Vrouw. La Reine d'Angleter̄.
Boer. Jan Gizar.
I. Servitori.
II. Weesper student.
III. Kodige Joris.
IIII. Aardige Piet.
V. Jantje Roen.
VI. Sokeratus.
VII. Scheyt Fontansjes.
VIII. Lubert Lubertse.
IX. Chapin.
X. Oro pro Vobis.

Ruiten.

Heer. La (*sic*) Roy de France.
Vrouw. La Reine de France.
Boer. Mesetin le Drole.
I. Brille koop volk.
II. Sa Kivala.
III. Hans Pos Pas.
IIII. Hans Beuling.
V. Scharmoesje.
VI. Leert wel broeder.
VII. Lello.
VIII. Camper Markure.
IX. Dat gaat na Rome.
X. Wie wilder wie selder.

De Vorsten zijn in het costuum der 17de eeuw, de overige personen hebben bijna allen een hoed of muts van *Pierôt* op. — Wie weet de beteekenis van dat spel? en zijn er nog meer exemplaren? C. & A.

---

239. — *G. A. Pritzel*, *Thesaurus Literaturae Botanicae*, Lipsiae 1851. Dit bekende werk, ofschoon bijna 12000 nommers bevattende, is lang niet volledig. Ik meen echter, dat er hier of daar in buitenlandsche tijdschriften supplementen op gegeven zijn. Kan iemand mij opgeven, waar zulke aanvullingen te vinden zijn, alsmede of er afzonderlijk supplementen op uitgegeven zijn?

LAGE.

---

240. — *Familie Jongknecht.* In het 1ste deel van de *Historie van Enkhuijsen*, door G. BRANDT en S. CENTEN, wordt de wapenkaart gevonden van de *Wapenen van de Heer Hooft-Officier, de achtbare Heeren Burgermeesteren, de Heeren Schepenen, Pensionarissen en Secretarissen des Stadts Enchuijsen* 1665. Onder deze is het 5de wapen dat van Mr. ADRIAEN JONGHKNECHT, Burgemeester. In genoemd werk wordt hij als Burgemeester genoemd op de jaren 1657, 1659, 1665 en 1668, als Raad in de Vroedschap 1656, als Schepen 1652, 1654 en 1656. Hij was te *Leyden* als Student ingeschreven in 1627 en 1628, en wordt daar genoemd JONCKNECHT, Eynchuysianus Stud. Philos. an 20. Omtrent 1679 is hij waarschijnlijk overleden, daar dato 10 Maart van dat jaar JOAN VAN ROSSEN, in zijne plaats als Vroedschap optrad.

Op de naamlijsten der Regering van *Enkhuizen* is hij de eenige van dien naam. Behoorde hij tot de Vlaardingsche familie JONGKNEGT of JONGKNECHT, en hoe stond hij tot deze in betrekking? Uit welke kwartieren bestaat zijn wapen dat op voornoemde wapenkaart gevonden wordt? In de beschrijving van *Vlaardingen* ontmoet men een' CORNELIS CORNELISSEN JONGKNEGT, als ingeland van het buitenland zuidwestwaarts van *Vlaardingen*, A°. 1551. CORNELIS ADRIAANSZ. JONGKNEGHT was van 1610—1614 Heer van *Holy*.

Onder de zeekapiteinen, onder den Admiraal CALLENBURG in Jan. 1697, komt voor CORNELIS JONGKNECHT; zie het IV deel van het *Zeewezen*, door Mr. DE JONGE, bl. 118 en bl. 125, alwaar van hem gezegd wordt, dat hij zich moedig verweerde tegen DUGUAY-TROUIN maar eindelijk genomen werd.

Wat is er van deze personen of hunne familie meer bekend? Is deze thans geheel uitgestorven? X...

241.— *Spijkerboor.* Onderscheidene plaatsen in *Nederland* dragen den naam van *Spijkerboor.* Onder anderen, eene duinvallei in *Kennemerland*, gem. *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*; een gehucht in *Drenthe* bij *Annerveen*; een vaarwater in *Rijnland* bij *Alkemade*; een breed water in het *Bergscheveld*, Prov. *Noord-Braband*; een gehucht en water nabij de *Starmeer* en *Beemster* enz.

Vanwaar deze benaming? Is die misschien van denzelfden oorsprong en afkomst als meer andere plaatsnamen, zoo als: *Spijk*, *Spijkenisse*, *Spijker*, *Spijkster* enz.?

Wat is de oorsprong en beteekenis van het woord *Spijkerboor?* J. BOUMAN.

[Ook in *Friesland*, in de Grietenijen *Idaarderadeel* en *Tietjerksteradeel* vindt men eene vaart van dezen naam en in *Achtkarspelen* had men vroeger het *Spijkerboor verlaat*. De naam zal wel hiervan zijnen oorsprong hebben, dat op die plaatsen de vaart eene kromming maakt, die nagenoeg den vorm van eene boor heeft. Het gehucht nabij de *Starmeer* ligt ook aan zoodanige bogt. Met de andere in de vraag genoemde plaatsen zijn wij te weinig bekend om te beslissen, of zij aan iets dergelijks haren naam te danken hebben. Wij hopen door dezen of genen onzer medewerkers, die er meer van weet, daaromtrent ingelicht te worden. Het woord *spijkerboor* behoort tot de verouderde, maar tot die waarvan het jammer is dat zij verouderd zijn. Onze voorvaders noemden eene boor, waarmede men spijkergaten maakt, *spijkerboor*. Het woord wordt nog bij PLANTIJN en KILIAAN gevonden. Eene grootere

boor, die tot andere einden diende, en eenen anderen vorm had, noemden zij *navegeer*. De laatste heet in *Friesland* nog tegenwoordig *nogger*.]

242. — *Geslachtregister der Nassaus in HS.* In de afdeeling »Manuscripten" mijner bibliotheek bevindt zich *één*, zeer duidelijk en in klein folio, waarvan de titel luidt: *Geslacht Register of Genealogische Beschrijving, der sowel oude als hedendaags nogh florerende Graven en Vorsten van Nassau, sedert haar eerst bekende oorsprong of begin van A°.* 682, *vorderen Aanwas en Uytbreiding in hare differente Linien, tot op het jaar* 1735. Buiten de vrij uitvoerige voorrede bevat het 198 bladzijden, alsmede een tal van gekleurde stamboomen en genealogische tabellen. Aan het einde zijn gevoegd de overeenkomst en verdere gewisselde stukken tusschen FREDRIK I van *Pruissen* en het Vorstelijk huis van *Nassau-Dietz*, over de sedert WILLEM III, Koning van *Groot-Brittannië*, opengevallen nalatenschap van het huis *Oranje-Chalons.*

Kan een der HH. Chirographologen mij ook opgeven wie dit geschreven heeft, en wanneer? Bestaat dit geschrift in druk, en zoo ja, is dit later gedrukt, of is het maar een afschrift van een' reeds bestaanden druk? Voor den belanghebbenden legt de bezitter het gaarne ter inzage. DE C.

243. — *Geslacht van Valkenier en Tengnagel.* Op de tentoonstelling van Oudheden, dit jaar te *Amsterdam* gehouden door het Bestuur van *Arti et Amicitiae*, bevindt zich een schilderij, voorstellende JAN VALKENIER met zijne huisvrouw MARIA JANSdochter TENGNAGEL, benevens hunne kinderen. Nopens de afstammelingen van deze echte lieden geeft FERWERDA inlichtingen, doch niet alzoo omtrent hunne voorouders. Weet iemand iets meer bijzonders nopens deze laatsten en o. a. op te geven, wie de moeder van gezegden JAN VALKENIER en van zijne vrouw MARIA JANSdochter TENGNAGEL was? Haar geslachtswapen, volgens het schilderij, een zwart veld, beladen met drie gouden halve manen, gesteld 2 en 1, en alzoo verschillende van het wapen, gevoerd door het geslacht GANSNEB TENGNAGEL. C. P.

244. — *Geslacht Coomans.* Wie kan mij eenige inlichtingen geven nopens het geslacht COOMANS, en meer bijzonder omtrent ALBERT CORNELISZOON COOMANS, die tijdens het beleg van *Alkmaar* door de Spanjaarden aldaar Burgemeester was en lid van den Raad van State werd. Hij was gehuwd met CORNELIA GERRITSdochter VAN DER DUYN, en voerde tot wapen een blaauw veld, beladen met drie quekels, gesteld 2 en 1. Wie was zijne moeder en die van zijne huisvrouw? C. P.

245. — *Abbias Hattinga.* Waar vindt men meer bijzonderheden dan SCHELTEMA in zijn *Rusland en de Nederlanden* mededeelt, aangaande ABBIAS HATTINGA, zich noemende Heer van *Oost-Beveland*, die eerst op een dorp in *Zeeland* predikant was, (waar?) en zich vervolgens naar *Rusland* begaf, waar hij eene zonderlinge rol schijnt te hebben gespeeld. φ^2—φ.

246. — *Het graf van den Admiraal Cruys.* De beroemde Admiaal CORNELIS CRUYS, de regterhand van Czaar PETER en de stichter van de Russische zeemagt, overleed den 17den Junij 1727, op zijn' 70sten geboortedag. Zijne echtgenoot, CATHARINA VOOGD, verhuisde weldra naar *Holland* en volvoerde zijn' last om het lijk te *Amsterdam* te doen begraven. SCHELTEMA zegt, niet te hebben kunnen opsporen in welke kerk de Admiraal is bijgezet. Weet een Navorscher het? De plaats waar een man rust, wiens roem zoo naauw verbonden is met den roem van *Nederland*, verdient niet onbekend te blijven. φ^2—φ.

247. — *Hadewy van Raaphorst van Bloemesteyn.* Bij VAN LEEUWEN, *Batav. Ill.*, bl. 1053, wordt als jongste dochter van GERRIT VAN RAAPHORST, Bailluw in 1306 van *Kennemerland* en in 1328 overleden, genoemd:

»HADEWY VAN RAAPHORST VAN BLOEMESTEYN, hadde te man ALFERAAN VAN DER HURST of HORST, leefde Anno 1335 en 1345 enz." en vind ik in een HS. melding gemaakt van

»GERRITSdr. VAN RAEPHORST, Heer JANS wijf VAN BLOEMESTEYN", en in het *Necrologium van het Kapittel van St. Pieter te Utrecht* (MATHAEI *fund. Eccles.* p. 438) leest men: HADEWYIS domina DE BLOMMESTEYN, obiit 3 Non. Februarii."

Nu is het slot *Bloemestein* nooit, voor zoo ver ik weet, door het geslacht VAN RAAPHORST bezeten. Hoe kwam HADEWY alzoo aan den naam van dat slot? Was zij vóór of na haar huwelijk met ALFERAAN VAN DER HORST, ook soms gehuwd geweest met een' VAN BLOEMESTEYN, en wel met JAN VAN BLOEMESTEYN, Ridder, die gezegd wordt in 1358 als Bailluw van *Kennemerland*, door Hertog ALBERT te zijn afgezet (WAGENAAR, *Vaderl. Gesch.* dl. III. bl. 295.)? Wie weet hieromtrent inlichting te geven? $C/_4$.

248. — *Brieven van Franciscus Gomarus.* Het lijdt geen twijfel of de correspondentie van een' man als GOMARUS was, is zeer uitgebreid geweest. De kennis van zijne brieven zou van het hoogste belang zijn, zoowel tot opheldering en verklaring van vele gebeurtenissen uit het begin der XVIIde

eeuw, als ook voor de studie van zijn leven en karakter. Zijne houding onder vele omstandigheden is niet regt duidelijk, vandaar dat men vaak op de berigten van meer of minder partijdige tijdgenooten moet afgaan, en hij voortdurend, zoo wel in goeden als in kwaden zin, verkeerd beoordeeld wordt.

Waar zijn echter GOMARUS' brieven gebleven? Ik heb er nooit een in druk, noch in handschrift gezien. Misschien kunnen andere Navorschers mij bewijzen dat er toch wel uitgegeven zijn en nog onuitgegevene bewaard worden. Ik hoop althans niet dat het er mede gegaan is als met de eerste *acta-boeken* van vele Hervormde gemeenten in ons vaderland, die spoorloos schijnen verdwenen te zijn. In vele steden worden juist die gemist, welke in de jaren der Remonstrantsche beroeringen vallen, zoodat men onwillekeurig tot het vermoeden komt, dat ze later verduisterd zijn. Eene algemeene opgave der bij alle gemeenten voorhandene *acta-boeken* zou aan vele geschiedvorschers zeker welkom zijn. R.

---

249. — *Standaardmaten te Pompéji*. Aangaande de openbare standaardmaten, terug gevonden bij de opdelvingen te *Pompeji*, in het jaar 1817, lees ik het volgende in *Pompeji in seinen Gebäuden*, *Alterthumern und Kunstwerken etc. von Dr.* OVERBEEK, Leipzig 1856, pag. 56.

»Nabij den uitgang, welke van den tempel van VENUS naar het Forum Civile geleidt, bevindt zich in eene daartoe eigenaardig gebouwde nis een der belangrijkste gedenkteekenen van *Pompeji*, en wel *Het toestel voor den IJk*, met andere woorden, de voor een ieder te gebruiken normaal-maat.

Deze bestaat uit eene zware steenen tafel, rustende op twee doorloopende en van achteren verbonden voetstukken, voorzien van eene groote dufsteenen plaat, groot 2.30 meter op 0.75 meter, met het volgende opschrift, op den voorkant gebeiteld:

A. CLODIUS. A. F. FLACCUS N. ARCAEUS. N. F. AURELLIAN. CALEDUS. D. V. I. D. Mensuras exequandas ex. Dec. Decr.

Hetwelk beteekent dat: CLODIUS FLACCUS en AURELLIANUS CALEDUS, Duumviri met regterlijke magt bekleed, volgens decreet der Decuriones het toezigt over den ijk der maten uitoefenden: een ambt dat te *Rome* tot de betrekking der Aedilen behoorde.

In het midden van deze tafel waren in eene rij vijf normaal- of standaardmaten uitgehouwen, van den linker- naar den regterkant in grootte toenemende. Het waren ronde, ketelvormige uithollingen, in het diepste gedeelte voorzien van eene opening, die door middel van eene schuif kon gesloten worden.

Deze uithollingen schijnen voor het meten van drooge waren bestemd geweest te zijn. De tweede uitholling echter van den regterkant afgerekend, in haar diepste gedeelte van eene enge opening voorzien, die met een stop kan gesloten worden, wordt verondersteld voor natte waren gediend te hebben, en wel omdat er bovendien nog aan beide kanten een paar kleine openingen in de tafel zijn uitgehouwen, waardoor de natte waren of vloeistoffen, door middel van eene kraan, naar voren kunnen worden uitgelaten.

Op deze onderste tafel staat een dergelijke tweede, welke slechts twee uithollingen bevat. Men neemt aan, volgens vrij gewisse kenteekenen, die aan den onderkant der tafel zich voordoen, dat deze twee groote openingen gesloten werden door metalen deksels, welke zich in scharnieren bewogen.

De namen der maten, van elk in het bijzonder, waren op den platten kant der tafel opgeteekend, doch zijn thans niet meer leesbaar, te meer dewijl ze in de vroegste tijden met opzet schijnen vernield te zijn.

Het originele monument is in het Koninklijk Museum te *Napels* geplaatst, terwijl men op de vorige standplaats het vervangen heeft door een ruw en onvolledig namaaksel.

Weet men mij ook te zeggen, in welk werk men meer dergelijke opgaven vindt of waar soortgelijke standaarden ook van lengtematen en gewigten gevonden zijn, en of daarbij ook wordt opgegeven de grootte of het gewigt, uitgedrukt in thans gebruikelijke maat en gewigt? A. J. H. VAN DER TOORN.

250.—*Klok- en geschutgieters*. Men vraagt en verzoekt om eenige kunst- en levensbijzonderheden van de volgende klok- en geschutgieters:

HUIBERT VAN EYNDE, COENRAAD TOENIS, COENRAAD ANTHONY, WILLEM en COENRAAD WEGEWAARD, JOHANNES NIEPOORT, JOHAN en CORNELIS OUDEROGGE, ADRIANUS en CORNELIS CRANS, JAN VERBRUGGE, GERHARDUS KOSTER, HANS VALKER van *Neurenberg*, ASSUËRUS KOSTER, CLAUDE FREMY, J. A. DE GRAAF, CIPRIAAN CRANS, PIETER, CHRISTIAAN en JAN SEEST, SAMSO (in *Haarlem* 1575), BORCHHARDT, JAN MOER, Wed. WILKER en LUKAS BUNKHUIZEN (*Enkhuizen* 1669—1671), L. HAVERKAMP (*Hoorn* 1781), JAN TER STEGE (*Kampen* 1538), JOHAN en MICHIEL BURGERHEUS (*Middelburg* 1614—1674), AJARDUS MEURS (*Utrecht* 1635), THOMAS BOTH (*Harderwijk* 1584), WILLEM WEGEWAARD (*Deventer* 1564—1582), KILIANUS WEGEWAARD, HENDRIK WESTERINK (*Kampen*), GERRIT VAN WOU, JAN JACOBZ. VAN WOU, HENRICK WOLTERS (*Kampen* 1503—?), PIETER OVERNEY (*Leeuwarden*), JURRIAAN BALTAZAR (*Friesland* 1666), NICOLAAS SIMONS, WM. JAC. DE

VRY en J. BORCHHARDT (*Groningen* 1628—1747), N. GREVE, JASPER VAN ERPECUM (*Middelburg* 1691), JAN TOLHUYS (*Utrecht*), SYMON CLAESZ (*Groningen* 1506).

BUSMEESTER.

[Over JAN TOLHUYS, zie *Nav.* VIII. bl. 83 en 142.]

251. — *Busmeesters.* In de eerste tijden, kort vóór en na de invoering der vuurwapenen, telden de meeste groote steden, hier te lande, onder hare dienaren »Armborstrieren" of »Boghemakers" en Busmeesters. Zij waren belast met het toezigt over en het onderhoud van de stedelijke wapenen; de eersten moesten de boogen herstellen, van peezen voorzien, enz. de laatsten waren tevens belast met het vervaardigen van het benoodigde buskruid, enz. In lateren tijd schijnen de busmeesters, in sommige steden, als de sterke hand der justitie, en dus als politiedienaren (constabels?) te hebben gediend. (Zie onder anderen BURMANS *Utrechtsche Jaarboeken*, dl. I. bl. 253.) Men vraagt naar meer gegevens, hunnen werkkring en ook hunne kleeding betreffende, welke zouden gevonden kunnen worden in de stedelijke »overdragt-" en »eedboeken", met welke mededeeling men den ondergeteekende veel genoegen zoude doen. BUSMEESTER.

252. — *Jacob Bosch.* Wie was JACOB BOSCH, Ingenieur, die o. a. *Rijnberk* versterkte? Zie BOSSCHA, *Neêrl. Heldendaden te land*, dl. II. bl. 53. (*Neêrl. Vernedering*, 1672.) ?...

253. — *Onbekende geslachtwapens.* Gevierendeeld: 1 en 4 van keel, met zes eikenbladeren van zilver, 3, 3; 2 en 3, van goud, met 4 barres van sabel, en een leeuw van zilver over alles heen; voor surtout: van keel, met 6 leliën, 3, 2, 1, van goud. Gravenkroon.

Van lazuur, met een' kop en hals van een hert, contourné, van goud. Helmt.: een hoed van keel met drie pluimen van zilver.

?...

254. — *Belgische opstand.* Waar vindt men de Belgische revolutie van 1830 en de oorzaken, die haar deden ontstaan, het onpartijdigst beoordeeld? M°.

255. — *Kolonel Stekke.* Wie was de kolonel STEKKE (STECKE), in 1672 bevelhebber binnen *Deventer?* M°.

256. — *Ziel, zalig.* Is de afleiding juist door den Hoogleeraar ROORDA (*Zielkunde*, bl. 14), van deze woorden gegeven? Volgens de *Woordenlijst*, achter *der Minnen loep*, duidt het woord *saligh* iemand aan die goedhartig en blijmoedig, maar te gelijk onnoozel is. (Is ons woord *sullig* hetzelfde?) BILDERDIJK, in de *Verkl. Geslachtlijst*, leidt het woord *ziel* af van *zi-en*, trekken. KILIAEN onderscheidt *siele* anima, en *siele* indusium. Wat is de oorspronkelijke beteekenis van het woord? K. R. P.

257. — *Oorlog.* Volgens KILIAEN is dit woord af te leiden van *over-loghe*, d. i. permagnum discrimen. Dit *loghe* leidt hij verder af van *lieghen*, differre, distare. Is deze afleiding juist? En is er verband tusschen dit *loghe* en *loghe* vlam, gelijk dit woord in »der minnen loep" voorkomt?

K. R. P.

258. — *Mattheus Sladus.* Ieder die mij bijzonderheden kan mededeelen omtrent dezen Rector der Latijnsche school te *Amsterdam*, omstreeks 1614, zal mij zeer verpligten.

R.

259. — *F. Broecker.* Is er ook het een en ander bekend omtrent F. BROECKER, die in den aanvang der XVIIde eeuw Predikant te *Binnenwijsent* schijnt geweest zijn? Hij schreef in 1612 tegen het tractaat van COENRAAD VORSTIUS, *de Deo.* In VAN DER AA'S *Biogr. Woordenboek* komt hij niet voor. R.

260. — *Geschrift van Reinier Donteclock over de predestinatie.* IJPEY en DERMOUT (*Gesch. der Nederl. Herv. kerk*, dl. II. aant. bl. 119) maken gewag van een boekje van DONTECLOCK, in 1607 te *Delft* bij JAN ANDRIESZ uitgegeven, onder den titel: *Antwoorde op een boecxken van de predestinatie, eertyts ghedruckt onder den name van* SEBASTIAEN CASTELLION enz. Dit boekje komt niet voor in de *Biblioth. van Pamfletten*, *Traktaten*, *enz.*, maar wel een ander van het jaar 1611, onder N°. 959, met den titel: *Een grondich onderrecht ...... van de predestinatie*, *enz.* Aangezien ik alleen het laatste bezit, zoo vraag ik, óf beide *Pamfletten* misschien ook geheel van denzelfden inhoud zijn? óf in dat geval bij den herdruk in 1611 alleen de titel is veranderd? R.

261. — *Naamlijsten van Predikanten.* Gaarne zouden wij in den NAVORSCHER opgenomen zien eene volledige opgave van alle gedrukte *Naamlijsten der Predikanten* van verschillende gemeenten in ons vaderland. Hiertoe zullen behooren zoo wel afzonderlijke werken (als VROLIKHERTS *Vlissingsche Kerkhemel*) als ook de *Naamlijsten*, die hier en elders in andere boeken voorkomen (als die van de gemeente van *Amerongen*, in het *Archief* van KIST en MOLL, van de gemeente van *Delft*, in de *Beschrijving van Delft*, bij BOITET, enz.), benevens in verschillende *Pas-*

sieboekjes. Vooral bij de laatsten zouden enkele opmerkingen van belang kunnen zijn, daar de lijsten, die daarin voorkomen, vaak zeer onnaauwkeurig zijn opgesteld.

H. C. ROGGE.

[Terwijl het Bestuur deze vraag plaatst, hoopt het *opgave van gedrukte naamlijsten* zonder meer te ontvangen, maar vindt geene vrijheid de kolommen van den NAVORSCHER te openen voor de lijsten zelven, noch ook voor aanvullingen en toelichtingen daarvan.]

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Hendrik Storm (I. bl. 346; vgl. II. bl. 205 en *Bijbl.* 1854, bl. cxiii). Betrekkelijk dezen in den NAVORSCHER reeds dikwijls genoemden persoon, kan nog vermeld worden, dat hij een zoon was van GERARD STORM van '*s Gravesande*, Schepen te *Delft* van 1580—1589, overleden den 19den Oct. van laatsgenoemd jaar. — De naam van zijne moeder is mij onbekend, doch die van zijne vrouw was JOHANNA WAGEWYNS gezegd ZEGERS; bij welke hij o. a. eene dochter had genaamd MARIA, gehuwd met CHRISTOFFEL VAN HOVEN.

Kan iemand mij ook de namen opgeven van zijne moeder en die van de ouders van JOHANNA WAGEWYNS? C. P.

Dichteressen van den Evangelischen Gezangbundel (I. bl. 347; vgl. II. bl. 212). De dichteres van 't 28ste *Evangelisch Gezang* is CATHARINA VAN LIER, dochter van Mr. VAN LIER, in 't laatst der vorige eeuw Ontvanger-Generaal van 't Landschap *Drenthe*. Zie A. H. PAREAU, *De Oude Kerk te Assen*, bl. 251 in de noot.

Dit tot inlichting van V. D. N., die in den NAVORSCHER, II. bl. 213, de gissing oppert, dat voorn. Mejufvr. VAN LIER aan de *Kaap de Goede Hoop* t'huis behoord hebbe.

Δ.

Amerikaansche Predikanten der 17de eeuw (III. bl. 131, Vr. LXVII; vgl. IV. bl. 112; V. bl. 224; *Bijbl.* 1855, bl. xxiii). JOHANNES THEODORUS POLHEMUS, t. e. a. pl. sub N°. 7 genoemd, is zeer waarschijnlijk dezelfde als JOHANNES THEODORUS POLHEIM, die in 1624 Predikant werd te *Gieten* in *Drenthe*, en in 1627 van daar naar *Meppel* vertrok, alwaar hij ook 't rectoraat der Latijnsche school waarnam. De Heer D. BH' zou hierover nadere inlichting kunnen verkrijgen bij een' der tegenwoordige Predikanten van *Meppel*, uit het kerkeraadsprotokol. Verkrijgt hij die, zoo verpligt hij den inzender dezes, als hij daarvan mededeeling gelieft te doen in dit Tijdschrift. A—n.

Beker van H. Swaardecroon (IV. bl. 263, Vr. CXXXII; vgl. V. bl. 91). Omtrent dien beker kan ik het volgende mededeelen. In de notulen van de vergadering van 17en van den 11den October 1728 leest men:

»Nademael door den Oud-Gouverneur ZWAERDECROON aen de camer van *Amsterdam* en *Zeeland* eenige verwstoffen syn gesonden, die mogelyck in dese landen ten nutte van de Comp. souden kunnen geemployeert worden, soo is goet gevonden en geresolveert bovengemelte twee camers te versoecken en qualificeren om deselve door kundige menschen te laten examineren benevens met den anderen daerover te corresponderen en daervan ter naester vergaderinge van 17en verslag te doen of wel in dien tusschentijd daerover aen den Oud-Gouverneur-Generael te rescriberen, soo als deselve vermenen van dienst te wesen.

En dewyl den Oud-Gouverneur-Generael ZWAERDECROON veel moeyte neemt en attentie heeft op de culture op *Batavia* soo van de verwstoffe als zyde culture, van welck laetste bereyts veele monsters die hier te lande geexamineert synde van een seer goede soort waren bevonden, waren overgesonden en het voor de Comp. wanneer metter tyd eenige quantiteyt daervan herwaerts souden gesonden worden, ons seer voordeelige negotie soude wesen, Soo is goetgevonden en geresolveert de camer van *Zeeland* te versoecken en qualificeren om voor een kleyne renumeratie en erkentenisse aen gemelden Oud-Gouverneur-Generael ZWAERDECROON te senden een stuck silver of goud werck, doch niet excederende de somma van *drie duysent guldens*."

Toen de vergadering van 17en dit besluit nam, was de Oud-Gouverneur-Generaal ZWAERDECROON reeds overleden. Hij stierf den 12den Augustus 1728 op zijn buitenverblijf *Kadoeang* en werd op den 16den daaraanvolgende op het kerkhof der *Portugesche* buitenkerk, op den weg van *Jacatra* begraven, waar de prachtige koperen zerk die zijn graf dekt, door mij in 1852 nog in een' zeer goeden staat werd gezien.

De beker, inmiddels vervaardigd, bleef onder de berusting van de kamer *Zeeland*, tot dat in het jaar 1742 die naar *Amsterdam* werd overgebragt, zoo als uit de volgende resolutie te zien is:

»1742 den 28 Augustus.

By gelegenheyd van het afscheydmael door de vergadering van 17en aen den Gouverneur-Generael VAN IMHOFF door de camer *Zeeland* naer herwaerts overgebragt synde *de goude kop of beker*, in vroegere tyden voor den Gouverneur-Generael ZWAERDECROON gemaeckt doch door syn overlyden inmiddels onder de voorschreven camer verbleven is als nu ter vergadering goedgevonden en verstaen, dat gemelde *gouden kop of beker* zal blyven be-

rusten onder bewaring van de camer *Amsterdam.*"

Mogelijk heeft er wel plan bestaan om die met eenige wijziging aan den Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF aan te bieden.

Maar deze ontving bij resolutie van 11 December 1741 een *zilver tafelservies ter waarde van f* 15000 — *met het wapen der Comp. of iets anders ter zijner keuze.*

Wanneer en op welke wijze nu de beker die voor ZWAERDECROON bestemd geweest is, in het Koninklijk kabinet op het MAURITS' *huis* is gekomen, betuig ik niet te weten.

LABORANTER.

Philip van Almonde (VI. bl. 127, Vr. 180; vgl. VII. bl. 150 en VIII. bl. 134). Het verheugt mij, dat T. en πφ. de lezers van den NAVORSCHER bij dezen uitmuntenden zeeman, een onzer beroemdste mannen, bepalen. Geheel vergeten is hij wel niet, weinig bekend is hij. Wie de geschiedenis des vaderlands beoefenen en liefhebben, kennen hem en stemmen volmondig mede in den lof waarmede πφ. hem verheft. Maar zoo algemeen bekend als DE RUITER, ja zelfs als M. H. TROMP is hij niet. Van waar dat? Eene eerste oorzaak is dat het hem aan een' levensbeschrijver ontbroken heeft. De Archivaris DE JONGE heeft in dat gebrek voorzien, in den *Zuid-Hollandschen Almanak van* 1838, gelijk deze hem ook den verdienden lof heeft gegeven in zijne *Geschiedenis van het Nederl. Zeewezen.* Daar bestaat ook eene korte levensbeschrijving van ALMONDE in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* van V. D. AA, en men kan de schrijvers aldaar aangehaald over hem nazien, bij welke nog misschien moet gevoegd worden ALKEMADE's *Beschrijving van den Briel* en de reeds genoemde *Zuid-Holl. Almanak* van 1838. ALMONDE deelt in dit opzigt in het lot der TROMPEN en van andere beroemde mannen. Stellen wij ons voor dat M. H. TROMP een' geschiedschrijver als BRANDT had gehad, dat hetzelfde voorregt aan ALMONDE ware te beurt gevallen, mij dunkt hij zou meer bekend zijn. Dit gemis is niet gemakkelijk, waarschijnlijk in het geheel niet te herstellen. DE RUITER heeft een groot deel zijner beroemdheid aan BRANDT te danken. Waarlijk, de overwinnaar der Duinkerkers en der Spanjaarden in *Duins*, behoefde voor den grooten DE RUITER niet onder te doen. En indien TROMPS leven langer gerekt ware geweest, en indien hij, in zijne gevechten tegen de Engelschen, eene vloot en kapiteinen onder zich gehad had als DE RUITER?... Dat de laatste zulke mannen als ALMONDE, CALLENBERG en zoovele anderen als 't ware opgevoed heeft tot den zeekrijg, strekt tot zijn hoogsten lof, en bewijst dat hij den lof van zijnen geschiedschrijver verdiend heeft. Doch dat wij van ALMONDE niet afdwalen. Hem is geen gedenkteeken van wege den Staat opgerigt. De Staat heeft daarin consequent gehandeld. Alleen bevelhebbers in den strijd gesneuveld of gekwetst, en aan die wonden overleden, werden met die eer verwaardigd. Sedert 1706 was hij niet meer in zee geweest, hij bragt zijne laatste jaren in rust door op zijne hofstede *Haaswijk* bij *Oegstgeest*, en overleed aldaar na eene ziekte van vier weken, 11 Januarij 1711. Ik weet niet of hij zelfs bij zijn leven of na zijn' dood door een onzer dichters is bezongen geweest. Onverschilligheid omtrent zijne verdiensten was het niet, als hem van Staatswege geen monument werd opgerigt. Zijne laatste diensten mogten meer ten voordeele van *Engeland* zijn geweest, zijne vroegere zeker niet, en ook de laatste mogten voor het vaderland voordeelig heeten. Maar de Staat was, bij het ten einde loopen van den successieoorlog, uitgeput en afgemat; men kon niet verwachten dat de Regenten in den toestand, waarin men in 1711 verkeerde, aan eene graftombe konden denken voor een' Admiraal, die in allen gevalle niet aan de voorwaarden had beantwoord, waarop men den ontslapenen een monument kon beschikken. Toen WASSENAAR en KORTENAAR sneuvelden, waren de dagen van kracht en gloed nog niet voorbijgegaan, en misschien heeft de invloed van den Raadpensionaris DE WITT veel tot die vereering bijgedragen, wat WASSENAAR ten minste aangaat. KORTENAAR was als een beroemd en ervaren bevelhebber bekend, maar WASSENAAR sneuvelde niet alleen bij eene nederlaag; hij ligt wel degelijk onder het vermoeden van door zijne overmoedige dapperheid oorzaak van die nederlaag te zijn geweest. Ten minste, een echt en doorkundig zeeman, door DE RUITER bijzonder geprezen, de Admiraal T. H. DE VRIES, in 1665 nog Kapitein, en in den slag waar WASSENAAR sneuvelde tegenwoordig, schrijft van zijn gedrag bij dat gevecht: »Evenwel kan ick niet naelaten om in 't korte bekendt te maken, waer onse val vandaen ghekomen is. Vooreerst heeft Godt Almachtigh ons Opperhooft de kennis benomen, of noyt gegeven." Men zie dien brief bij AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, dl. V. fol. B. 45. f. 448. Als men dit bedenkt, waarlijk dan had de Staat wel eens van zijn gewone wijze mogen afgaan en ALMONDE met een monument op zijn graf vereeren.

Maar nu de vragen van T.! Een afbeeldsel van ALMONDE is mij nooit voorgekomen, evenwel de verzamelaars van portretten kunnen daaromtrent beter onderrigt geven. Indien zijn levensbeschrijver DE JONGE, die wel alles naauwkeurig zal onderzocht hebben, van zijn huwelijk niet spreekt, dan weet ik niet waar men daaromtrent berigten vinden

kan, dan misschien in de stad zijner geboorte *den Briel*. Kinderen heeft hij waarschijnlijk niet nagelaten, anders zouden zij ten minste hebben medegewerkt tot de oprigting van zijn grafteeken in de St. Katharina kerk, waar hij begraven ligt. Hieraan is dunkt mij niet te twijfelen. Dat gedenkteeken is opgerigt door ALMONDE's neven, zonen van zijnen broeder JACOBUS, PIETER en WILLEM VAN ALMONDE, waarschijnlijk dezelfde als de Burgemeester van *den Briel* in 1709 en de Baljuw en Dijkgraaf in 1728. Zie NAV. VI. bl. 371. Doch DE JONGE meldt ook van den eerste, dat hij in den tijd van het overlijden zijns ooms, als Kapitein-Luitenant op een linieschip diende. Zie *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, dl. IV. st. II. bl. 392, aant. Dat de mannen t. a. p. in den NAV. VI. tot des Admiraals geslacht en naaste bloedverwanten behoorden, mag wel als zeker gesteld worden. In V. D. AA's *Biogr. Woordenb.* wordt de Burgemeester PIETER VAN ALMONDE als zijn vader opgegeven, dezelfde waarschijnlijk, als de Baljuw, die in 1657 stierf. Kan uit het wapen des Admiraals niet worden opgemaakt, tot welk geslacht hij behoorde? Het is reeds jaren geleden dat ik zijn graf bezocht: is ook daar zijn wapen niet bijgevoegd? — De Archiven van *den Briel* zullen wel iets van hem vermelden. Een naauwgezet onderzoek zal de moeite wel beloonen.

V. GR.

Onderteekening van Casper Coolhaes (VI. bl. 295, Vr. 446; vgl. VII. bl. 58). Misschien kan het, in verband met het antwoord VII. bl. 58, den vrager H. C. R. genoegen doen, wanneer ik uit de puiboeken van *Amsterdam* de volgende huwelijksaanteekening mededeel: »9 Junij 1601. CASPER CASPERSE COOLHAES van *Leyden*, oud 25 jaren, coekebakker, wonende in de *Warmoesstraat*, geassist^{t}. met CASPER COOLHAAS zijn vader, ter eenre en JANNEKEN CLAAS BACKERSd^{r}. van *Deventer* en daar wonende, op de acte van MICHIEL KERKHERTENSIUS, Predicant tot *Deventer*."

CONSTANTER.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13). Ter aanvulling der medegedeelde lijsten moge het volgende dienen:

J. VAN LENNEP, *Les aventures de Ferdinand Huyck, trad. par* L. WOCQUIER en D. VAN LENNEP. Paris, 1858.

F. KAISER, *Le firmament expliqué. Trad. par le Baron* FORSTNER DE DAMBENOY. Par. 1849.

J. P. DELPRAT, *Theorie de la poussée des terres contre les murs de revêtement*, etc. Paris, 1846.

J. G. W. MERKES, *Essai sur les différentes méthodes, tant anciennes que nouvelles, de construire les murs de revêtement*, etc. Paris, 1841.

J. G. W. MERKES, *Examen raisonné des progrès et de l'état actuel de la fortification permanente*, etc. Paris, 1846.

J. G. W. MERKES, *Projet d'un modèle de magasin à poudre à l'abri de la poudre*, etc. Paris, 1843.

J. G. W. MERKES, *Projet d'une nouvelle fortification*, etc. Paris, 1843.

J. G. W. MERKES, *Resumé général concernant les différentes formes et les diverses applications des redoutes casemattées* etc., *Trad. par* R****. Paris, 1843.

J. J. VAN OOSTERZEE, *Jacques Saurin*, Par.

J. J. VAN OOSTERZEE, *Naaman le Syrien*, Paris.

C. W. PAPE, *Le protestantisme et ses rapports avec l'état.* Paris, 1856.

J. J. VAN OOSTERZEE, *Rom's Ueberwinder.* Frankf. a/m. 1857.

MATHYSEN, *Der Gyps-Verband u. seine Anwendung bei Knochenbrüchen.* Crefeld, 1857.

Van dit werkje verscheen in 1855 reeds te *Luik* eene Fransche vertaling.

N. BEETS, *Paulus in den wichtigsten Augenblicken seines Lebens u. Wirkens.* Gotha, 1857.

G. J. MULDER, *Die Chemie des Weins.* Leipz. 1856.

C. W. M. VAN DE VELDE, *Reise durch Syrien und Palästina in den Jahren* 1851 *und* 1852. 2 Thle. Leipz. 1856.

J. VAN DER HOEVEN, *Handbuch der Zoologie.* 2 Bde. Leipz. 1856.

P. HOFSTEDE DE GROOT, *Was müssen Evangelische und Römisch-Katholische Christen von einander lernen, um bessere Christen zu werden. Uebers. von* C. O. KEIL. Colberg, 1854.

A. C. HOLTIUS, *Abhandlungen civilistischen und handelsrechtlichen Inhalts. Uebers. von D^{r}.* S. SUTRO. Utr. 1852.

Het is waarschijnlijk overbodig melding te maken van MAUVILLON's *Auswahl Niederländischer Gedichte*, 3 Bde. Essen, 1836—1841, waarin nu eens meer dan minder gelukkig geslaagde overzettingen voorkomen van stukken van de meeste nieuwere en enkele oudere dichters, o. a. van den 1sten en 2den zang van BILDERDIJKS *Ziekte der Geleerden.* Van dit laatste dichtstuk kwam mij onlangs mede de vertaling van een paar fragmenten onder de oogen, in een jaarboekje, getiteld: *Recueil annuel de poésies de la societé de littérature de Bruxelles.* Brux. 1822, door J. H. KRAANE, en wel uit den 1sten zang, beginnende met de woorden:

Lichaamlijk en bestemd, lichaamlijk heil te smaken

tot:

»En verg geen werktuig meer dan 't van zich eischen laat!"

en:

Doch, als 't onbandig kind, dat doof is voor vermanen,

tot:

De jongste golf van bloed haar foltring nog voltrekt.

Deze vertaling komt mij vrij gelukkig voor, getuigen de laatste regels:

La douleur, qui du mal fut jadis le présage,
Semble un vautour rongeur qui s'acharne au carnage,
L'effort de la nature est un surcroît de maux.
Ainsi le cerf blessé, de ses brûlans naseaux
Souffle des flots de sang, et se roulant de rage,
Loin d'arracher le trait, l'enfonce davantage.
Bientot il se relève, il se débat, se tord;
Retombe, se soulève, et puis retombe encor.
Sa dent avec fureur mord l'humide poussière....
Rien ne peut arracher la flèche meurtrière.
Il gémit, crie.... enfin, ô trop heureux moment!
Un dernier flot de sang termine son tourment.

TRAJ.-MOS.

Hollandsche boeken vertaald.

Die heilige Lieder der Vorzeit oder die Biblischen Psalmen in gereimten Versen. Aus den Holl. übersetzt mit Beibehaltung der Melodien. Emden, 1857.

J. GEEL, *Forschung und Phantasie.* (Leipz. 1842 of 1843).

J. VAN LENNEP, *Das elfte Jahrhundert.* 2 Theile. (Aachen, 1842 of 1843).

A. TOUSSAINT, *Eine Krone für Karl den Kühnen.* 2 Thle. (Brunswijk, 184 ?).

A. TOUSSAINT, *Das Haus Lauernesse.* 4 Bde. (Brunswijk, 184 ?).

P. VAN LIMBURG BROUWER, *Handbuch der Griechischen Mythologie.* (Breslau, 18 ?).

A. Havermans (VII. bl. 63, Vr. 84; vgl. bl. 249). Een HAVERMANS was gehuwd met MARIA (MARGARETHA) PROOST, † 20 Junij 1647, dochter van PIETER PROOST (in 1652 geadeld) en van HENRIETTE VAN STEENHUIS. Zie *Généal. de la maison de Proost par* DE HERCKENRODE, in *Bullet. et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, t. III. waar ook het wapen van HAVERMANS opgegeven wordt, zijnde: *d'azur au pégase sautant d'or.* M°.

Leycester (VII. bl. 72, Vr. 105, vgl. bl. 249). In *The life of Robert Earl of Leicester*, London 1728, staat bl. 7. »Aangemoedigd door deze gunsten van de Koningin (*), vleide hij zich met de stoutste verwachtingen en vatte de meening op, dat, kon hij ontslagen raken van zijne vrouw, die nog leefde, hij niet behoefde te wanhopen zich spoedig bij de Koningin aangenaam te maken. Met dat doel werd zijne vrouw van de hand gezonden naar het huis van eenen zijner afhangelingen te *Conmoer*, niet verre van *Abingdon*, waar men zegt dat hij eerst poogde haar door vergif om het leven te brengen; toen echter deze poging mislukt was, liet hij haar van eenen trap naar beneden werpen, welke val haren dood veroorzaakte. Zij werd eerst op zeer eenvoudige wijze te *Conmore* begraven; maar toen dit eenvoudige van die begrafenis aanleiding gaf tot aanmerkingen, liet hij haar lijk opgraven en naar de University-Church te *Oxford* overbrengen, waar zij met alle mogelijke pracht en staatsie begraven werd.

(*) Die hem in het eerste jaar van hare regering stalmeester en daarna ridder van den kouseband gemaakt had.

Sir RICHARD VERNEY speelde, zegt men, op Mylords bevel, de hoofdrol in dit treurspel. Hij werd geholpen door eenen deugniet, die naderhand wegens eene misdaad van anderen aard gevat, in de gevangenis deze daad beleed en in stilte uit den weg geruimd werd. En men verhaalt dat Sir RICHARD VERNEY zelf omstreeks denzelfden tijd op eene jammerlijke wijze omgekomen is. Men verzekert bovendien, dat Mrs. BUTLER, de vrouw van eenen nabestaande van Lord ROBERT DUDLEY niet lang voor haren dood, de waarheid dezer gebeurtenis door haar getuigenis bevestigd heeft. En voorts zegt men, dat Dr. BABINGTON, Lord ROBERTS Kapellaan, bij hare tweede begrafenis in de University-Church, zich in zijne lijkrede uitdrukkingen ontvallen liet, waaruit bleek, dat hij van de zaak wist, dat hij namelijk de zoo *erbarmelijk vermoorde* vrome Lady in het aandenken zijner houders aanbeval."

Verder bl. 100—103. »Dit vermoeden (*) vermeerderde, toen Mylord van LEYCESTER kort daarna Lady LETTICE, weduwe van den Graaf van *Essex* trouwde en zijne vroegere echtgenoot Lady DOUGLAS, weduwe van Lord SHEFFIELD en dochter van WILLIAM, Lord HOWARD van *Effingham* (†) verstiet. Dat zij zijne vrouw was, blijkt duidelijk uit de getuigenissen, gegeven in de Star-Chamber in het begin der regering van Koning JACOBUS voor de echte geboorte van Sir ROBERT DUDLEY, zoon van den Graaf van LEYCESTER bij de gemelde Lady DOUGLAS SHEFFIELD. Want daar werd onder eede verklaard, door Lady SHEFFIELD en verscheidene andere personen, die bij het huwelijk tegenwoordig geweest waren, dat zij na twee jaren te voren aan den Graaf van LEYCESTER verbonden (contracted) te zijn geweest, plegtig met hem getrouwd was in hare kamer te *Asher* in *Surrey*, door een wettig geestelijke, op de wijze zoo als bij de wet in de kerk van *Engeland* bepaald is, in tegenwoordigheid van Sir EDWARD HORSEY, die haar ten huwelijk gaf, ROBERT SHEFFIELD Esq. en zijne vrouw, Dr. JULIO, Mr. HENRY TRODSHAM en vijf andere personen, wier namen daar opgeteekend zijn, dat de ring, waarmede zij getrouwd werden, bezet was met vijf puntig geslepene en een' vlak geslepenen diamant, en aan den Graaf van LEICESTER gegeven was door den grootvader

(*) LEYCESTER werd namelijk verdacht gehouden den Graaf van *Essex* (WALTER DEVEREUX), door vergif van kant gemaakt te hebben.

(†) DUGDALE, *Antiq. of Warwickshire*, etc. p. 166.

van den toenmaligen Graaf van PEMBROKE, op voorwaarde dat hij dien enkel geven zou aan de vrouw die hij tot echtgenoot nam; dat het vooral de Hertog van *Norfolk* was, die dit huwelijk bewerkte, en dat de Graaf van LEYCESTER voorgevende, dat hij het ongenoegen der Koningin zou ondervinden in gevalle het bekend werd, haar had doen beloven dat zij het geheim houden zou, totdat hij haar verlof zou geven om het te openbarèn. Voorts werd er getuigd, dat twee dagen nadat Sir ROBERT DUDLEY te *Shene* geboren was, Lady DOUGLAS eenen brief van zijne Lordschap ontvangen had, die gelezen was door Mrs. EZISA, later Lady PARKER, waarin hij *God dankte voor de geboorte van zijnen voornoemden zoon, die hij wenschte dat hun troost en de steun huns ouderdoms mogt worden*, en die onderteekend was *Uw liefhebbende echtgenoot* (your loving husband) ROB. LEICESTER; en dat de voornoemde Lady sedert dien tijd in hare kamer bediend was geworden als eene gravin, totdat hij het verbood, uit vreeze dat het huwelijk ten gevolge daarvan mogt verbroken worden. En vele getuigenissen werden daarenboven afgelegd, waaruit bleek dat de Graaf van *Leicester* Sir ROBERT DUDLEY als zijnen wettigen zoon erkend, en dat zijn broeder, de Graaf van WARWICK, insgelijks zijne echte geboorte erkend had.

(*) Maar later werd hij zoo verliefd op Ladij ESSEX, dat hij Lady DOUGLASSE niet minder dan zevenhonderd pond jaarlijksch inkomen in de Queens garden te *Greenwich* aanbood, indien zij haar huwelijk met hem ontkende, en toen zij weigerde ontstak hij in hevigen toorn en verzekerde dat hij haar nimmer weêrzien noch eenen penning meer geven wilde. En er is reden om te gelooven, dat hij toen hij haar vast besloten vond om niet aan zijn verlangen te voldoen, getracht heeft haar door vergift van kant te maken. »Want het is zeker," zegt Sir WILLIAM DUGDALE, »dat haar eenige schadelijke dranken gegeven zijn, zoodat zij met het verlies van haar en nagels naauwelijks den dood ontkwam."

(*) Hij trouwde Lady ESSEX eerst *privately* te *Kenilworth*; maar haar vader Sir FR. KNOWLES, zijne Lordschaps wispelturigheid kennende, stelde zich niet te vreden eer de huwelijksplegtigheid in zijne eigene tegenwoordigheid was voltrokken. En zoo werd hij nog eens getrouwd te *Wanstead* in tegenwoordigheid van hem (FR. KNOWLES), den Graaf van *Warwick*, Lord NORTH, eenen Notaris en ettelijke andere getuigen. En Lady DOUGLAS om zich tegen nieuwe aanslagen op haar leven in veiligheid te stellen, trad eenigen tijd daarna in het huwelijk met Sir EDWARD STAFFORD, een aanzienlijk en geacht man en H. Majesteits gezant in *Frankrijk*."

LEYCESTER stierf, zich naar zijn kasteel van *Kenilworth* willende begeven, onderweg te *Cornbury Park* in *Oxfordshire*, den 4den September 1588 en is te *Warwick* begraven, waar ter zijner eere in de kollegiale kerk een gedenkteeken werd opgerigt.

»Bij zijnen uitersten wil (*), gedateerd *Midlebourgh* Aug. 1, 1587, magtigde hij zijnen executeur om zijn landgoed in *Lancashire*, dat vroeger aan Sir THOMAS BUTLER behoord had, te verkoopen, ten einde de heerlijkheden van *Derbigh* en *Chirke* te lossen en vermaakte deze aan zijnen bastaard (*base son*), zoo noemt hij hem, ROBERT DUDLEY, na den dood van zijnen broeder den Graaf van *Warwick* (†). Na wiens overlijden hij hem tevens schonk het kasteel *Kenilworth*, met alle daartoe behoorende parken, jagtvelden en landen, met de landgoederen *Balfall* en *Long-Ichington* enz. en *Leicesterhouse* te *Londen*.

Deze Sir ROBERT DUDLEY (want hij werd later ridder gemaakt), ontving zijne opleiding te *Oxford* in *Christ church college*, en men verhaalt dat hij in kennis der meetkunde uitmuntte. In 1595 had hij het bevel over drie kleine schepen, waarmede hij bij het eiland *Trinité* negen Spaansche schepen, met wijn geladen, nam. Kort daarna op eenen togt naar *West-Indië*, noemde hij de eilanden in den mond der rivier *Orinoco* naar zijnen eigenen naam *Dudleyana*. En niettegenstaande Mylord LEYCESTER hem in zijn testament zijnen bastaard noemde, is er reden om te gelooven dat hij geen bastaard was. Want het bleek uit verscheidene verklaringen, later onder eede in de *Star chamber* afgelegd, dat de Graaf van LEYCESTER aan zijne moeder Lady DOUGLASSE SHEFFIELD wettig getrouwd was, door eenen geestelijke overeenkomstig den vorm door de kerk van *Engeland* voorgeschreven. Maar deze verklaringen en verhooren heeft men, in het belang van Lady LETTICE, weduwe van den Graaf van *Essex*, welke Mylord LEYCESTER eenigen tijd voor zijnen dood openlijk getrouwd had, gelast dat door den klerk van het hof verzegeld, en nimmer ter inzage gegeven of openbaar gemaakt zouden worden; en zij, die deze verklaringen afgelegd hadden, ondergingen eene berisping, als hebbende zich verbonden en zamengespannen om Lady LETTICE in kwaad geruchte te brengen en aan Sir ROBERT DUDLEY den rang te bezorgen, dien zijne voorvaders bezeten hadden.

(*) Ibid. p. 167.

(†) *Secret memoirs of Robert Earl of Leicester*, etc. p. 52 seq. CAMDEN'S *Hist. of Q. Eliz.* etc. lib. 2, p. 217 seq.

(*) DUGDALE, *Baronage of England*, t. 2. p. 221 eq.

(†) AMBROSIUS DUDLEY, Graaf van *Warwick*, stierf in 1590 zonder nakomelingen. Zie BAKER, *Chron.* Amst. 1649, dl. II. bl. 419.

De onbetamelijkheid van deze handelwijze maakte hem zoo misnoegd, dat hij terstond besloot het Koningrijk te verlaten, en een verlof om te reizen voor drie jaren verkregen hebbende, vertrok hij naar *Italië*. Maar zijne vijanden, gebruik makende van zijne afwezigheid, wisten te bewerken dat een besluit genomen werd, waarbij hem geboden werd terug te keeren. En daar hij weigerde dit te doen, werd er beslag gelegd op zijne eigendommen volgens de wet op de voortvlugtigen, en de inkomsten daarvan gesteld ten gebruike van Zijne Majesteit. Het kasteel *Kenilworth* en de gronden daartoe behoorende werden opgenomen en gerekend op eene waarde van 38,550 pond, ofschoon zij beneden de wezenlijke waarde geschat werden.

Maar eenigen tijd daarna trad Prins HENRY die het buitengemeen schoon gelegen vond, met Sir ROBERT DUDLEY in onderhandeling, om hem zijn regt daarop bij koop over te dragen. En ten gevolge daarvan werden tegen 14,500 pond, te betalen binnen een jaar en eenige andere voorwaarden, de acten gezegeld en de overdragten in orde gebragt om het eigendomsregt dezer goederen aan den Prins en zijne erfgenamen te verzekeren. Maar toen Prins HENRY kort daarna stierf, was er nog niet meer dan 3,000 pond betaald, en daar dit aan een' koopman gegeven was, die men zegt dat bankroet gemaakt heeft, kwam het nooit in Sir R. DUDLEY's handen. Niettemin, Prins CHARLES als erfgenaam van zijnen broeder nam het in bezit.

Men verhaalt, dat Sir ROBERT DUDLEY *Engeland* verlatende, eene dochter van Sir ROBERT SOUTHWELL als page verkleed met zich genomen, en haar naderhand in *Italië* getrouwd heeft. Hij zette zich neer op het gebied van den Hertog van *Toscane*, vond het middel uit om de lage landen en moerassen in de nabijheid van *Livorno* droog te maken, en maakte zoo dat die arme stad, welke toen niet anders dan een visschersdorp was, eene der voornaamste zeehavens van geheel *Italië* kon worden. En toen het gerucht van zijne verrigtingen zich door *Duitschland* verspreid had, is de titel van Hertog aan hem en zijne afstammelingen geschonken, bij opene brieven van Keizer FERDINAND II: waarop hij den titel aannam van Hertog van *Northumberland*, die door zijnen grootvader was gedragen, maar waarvan deze vervallen verklaard was in het eerste jaar van Koningin MARIA. Hij stichtte een schoon paleis in de stad *Florence*; en zijne dochters bij de vrouw, die hij bij zijn vertrek met zich had genomen, trouwde allen met Rijksvorsten.

De vrouw, die hij naliet, verkreeg op haar verzoekschrift, aan Koning CHARLES I ingeleverd, een' open' brief, onder het grootzegel van *Engeland*, waarbij haar toegestaan werd den titel van Hertogin te dragen, en dat hare dochters den rang en voorregten zouden bezitten, welke aan kinderen van eenen persoon van dien stand toekwamen (*)."

De Graaf van ESSEX, die LEICESTER naar *Holland* vergezelde, was de zoon van WALTER Graaf van ESSEX en dus Graaf ROBERTS stiefzoon. Hij werd in de *Nederlanden* tot bevelhebber van de ruiterij aangesteld, en onderscheidde zich onder anderen in het gevecht bij *Warnsveld*, waar FILIPS SIDNEY doodelijk gekwetst werd. Zijne verdere verrigtingen en ongelukkig uiteinde zijn overbekend.

M^o.

Kunstmatig uitgebroeide kippen (VII. bl. 138, Vr. 193; vgl. bl. 286 en VIII. bl. 137). Omtrent dit onderwerp vind ik nog het volgende in de *Boeren Goudmijn* van 1858 (*Gemengde Berigten*, bl. 36, N°. 40), overgenomen uit de *Agrov. Zeit.*

»In de kunstmatige broeijerij van den Apothekar BANMEIJER, te *Dresden*, die privilegie heeft, zijn in een jaar 3000 stuks jonge hoenders uitgebroeid, waarvan 1000 stuks meerendeels ter aanfokking gegeven zijn aan landbouwers. Deze kunstmatig uitgebroeide en kunstmatig opgefokte hoenders zijn volkomen ter voortteling geschikt."

LAGE.

Maundy (VII. bl. 158, Vr. 202; vgl. bl. 308). Even als dit woord de aandacht van een der

---

(*) ***The Patent for creating Alice Lady Dudley a Dutchess of England***, gegeven te *Oxford* 23 Mei 1645, bevat dezelfde bijzonderheden over de geboorte en lotgevallen van Sir ROBERT DUDLEY, als hierboven is medegedeeld, en eindigt aldus: And we also casting our princely eye upon the faithful services done unto us by Sir RICHARD LEVESON knt. of the *Bath*, who bath married the Lady KATHERINE, one of the daughters of the said Duke (DUDLEY), by his said wife, the said Lady ALICE DUDLEY; and also the great services, which ROBERT HOLBURNE, Esq., hath done to us, by his learned pen and otherwise (which said ROBERT HULBORNE hath married the Lady ANNE, one other of the daughters of the said Duke, by his said wife, the Lady ALICE DUDLEY:) We have conceived our selves bound in honour and conscience, to give the said Lady ALICE and her childern such honour and precedencies, as is or are due to them in marriage or blood. And therefore we do not only give and grant, unto the said Lady ALICE DUDLEY, the title of Dutchess DUDLEY for her life, in *England* and other our realms and dominions, with such precedencies, as she might have had, if she had liv'd in the dominions of the sacred Empire, (as a mark of our favour unto her; and out of our prerogative royal, which we will not have drawn into dispute;) but we do also farther grant unto the said Lady KATHERINE, and Lady ANNE, her daughters, the places, titles, and precedencies of the said Dukes daughters, as from that time of their said Father's creation, during their respective lives, not only in *England*, but in all other our kingdoms and dominions, as a testimony of our princely favour and grace unto them; conceiving our selves oblig'd to do much more for them, if it were in our power, in these unhappy times of distraction.

lezers van den NAVORSCHER trok en tot eene vraag aanleiding gaf, even zoo ging het een lezer der NOTES AND QUERIES van het vorige jaar, zie aldaar N°. 100, bl. 432. Zijne vraag lokte twee antwoorden uit, 't eene geplaatst bl. 492, 't andere in dezen Jaargang, bl. 58. Zoowel uit die antwoorden als uit zijne vraag, die tegelijkertijd eenige gissingen naar de afleiding van dit woord bevat, deel ik als *resumé* het volgende mede.

Het blijkt dat de *witte donderdag* van ouds in *Engeland* den naam droeg van *Scheer-Donderdag* (Sheare Thursday), omdat (zoo als de *Festival* van 1511 deze benaming verklaart) »men gewoon was zich op dien dag te scheren, ten einde er met de Paaschdagen feestelijk uit te zien;" daarentegen meent een Engelsch Navorscher van onzen tijd, dat deze gewoonte een teeken van smart en verootmoediging was, als voorbereiding tot eene waardige viering van den *goeden vrijdag*. Misschien is het echter wel zoo rationeel dit *Sheare* niet voor *scheren* te houden, maar het met IHRE af te leiden van *skaera*, d. i. *zuiveren* = zuiveringsdonderdag. Hoe dit zij, wanneer de *Scheer-Donderdag* zijn' naam met dien van *Maundy Thursday* verwisselde, blijkt niet, hoewel het meer dan waarschijnlijk is, dat die verandering vóór de dagen der Reformatie plaats had, aangezien ook de R. Katholijken in *Engeland* gewoon zijn den laatstgemelden naam te gebruiken.

Maar wat is nu *Maundy?* In *Engeland* stelt men *drieërlei* afleiding voor: de lezer kieze, — ik voor mij heb reeds gekozen en verklaar mij gaarne vóór hetgeen ik onder N°. 3 zal mededeelen.

Ten *eerste* komen de voorstanders, die het woord *maundy* afleiden van *maund*, dat in sommige streeken van *Engeland* voor *basket* gebruikt wordt, en duidelijk hetzelfde als ons *mand* is. Op Witten Donderdag toch (zoo beweren zij) brengen de boeren eene menigte *manden* met eetwaren enz. naar de markt, die door de geestelijken gekocht worden, om ze met Paschen aan de armen uit te deelen. Daarom heette de dag *mandjes-dag!!* Het schijnt wel dat de boeren in *Engeland* op andere dagen van het jaar nooit met manden ter markt komen (?).

Eene *tweede* afleiding is die, welke ook in den NAVORSCHER VII. bl. 308 is voorgesteld, van het Latijnsche *mandare*, *mandatum*, bevelen, bevel. Zij telt de meeste voorstanders, die zich echter in twee groepen verdeelen. Sommigen, even als onze D. H. H., denken aan het *mandatum*, het bevel van JEZUS om Zijner te gedenken door het vieren van het Avondmaal; anderen aan de voetwassching (*Joh.* XIII) en de R. K. liturgie, bij die plegtigheid in gebruik, waarvan de eerste antiphonie begint met de woorden: »*mandatum* novum do vobis," zie *Joh.* XIII: vs. 34, zoodat in *Spanje* en *Portugal* de geheele plegtigheid daarnaar den naam van *mandato* draagt. *Maundy thursday* zou dan zoo veel zijn als *mandatum*-donderdag, of beter misschien de donderdag der voetwassching. Zoo lang het echter niet blijkt dat in *Engeland* gold, wat van *Spanje* en *Portugal* verzekerd wordt, is deze afleiding, hoewel beter dan die van *mandjesdag*, toch altijd vrij problematiek.

De *derde* afleiding rust op de beteekenis van *maundy* bij oude kerkelijke schrijvers, waar dit woord op zich zelf en zonder bijvoeging van *thursday* voorkomt. Ziehier twee voorbeelden, waar het woord zeker niet anders beteekenen kan dan *avondmaal*. Het eene is uit de *Werken* van Sir T. MORE, p. 1038, het tweede uit die van FRYTH, p. 127. MORE schrijft: »in hys seconde parte— he treateth the *maundye* of CHRIST with hys apostles upon the *Sheare* Thursday, wherein our Saviour actually dyd institute the blessed Sacrament, and therein verylye gaue hys owne verye fleshe and bloude to hys twelve apostles." FRYTH schrijft: »he admitted him unto the *maundye*, wherein he did betake and deliver unto the disciples ye figure of his body ande bloud." — *Maundy thursday* is derhalve niets anders dan *avondmaals donderdag*. Wanneer nu evenwel de Engelsche Navorscher, die dit gevoelen voorstaat, het woord *maundy* = avondmaal, gaat afleiden van het Latijnsche *manducare*, d. i. kaauwen — dan volg ik hem liever niet in zijne etymologische vlugt.

CONSTANTER.

Geestelijk Raadselboek of Christelijke Tijdverdrijver (VII. bl. 264, Vr. 331; vgl. bl. 331; VIII. bl. 50, 117 en 140). In mijn bezit is een exemplaar van dat werkje, waarvan titel en inhoud overeenstemmen met dat hetwelk C. & A. heeft opgegeven. Het is gedrukt of uitgegeven te *Venlo*, bij de Wed. H. BONTAMPS, en te *Gelder*, bij F. en C. BONTAMPS, 1791.

Ook bezit ik een exemplaar: *Lusthof der Goddelijke Historien of den Christelijken Tijdverdrijver*, *behelsende de alderdoorlugtigste vragen met haar daarop gegevene antwoorden, Als, van God, van Gods werken en wonderteekenen, van* CHRISTUS *en des selfs benamingen, lijden, opstandinge, koninkrijke en weldaden, van den Heiligen Geest, van de scheppinge der waereld, menschen en creaturen, van 't gesternte des Hemels, van goede en kwaade Engelen en Duivelen, van alderlei gedierte der aarde, van 't gevogelte des hemels, van het Paradijs en andere Hoven, van alderlei gewas der aarde, van regen, onweer, hagel, donder, sneeuw, &c. van den Bijbel, Propheten, Apostelen en Euangelisten, van tempels en kerken, feesten en vier-*

dagen, Goden en Afgoderijen, hoererij en echtbreuk, Koninkrijken en derselver goede en kwaade regeerders, oorlogen, en veld-oversten, en allerlei volkeren, kostelijke gebouwen, Rijkdom en Armoede, hooge en laege stants-persoonen, leven en doodt, en meer andere Materien, die hier achter in de korte inhouden konnen gesien worden.

Alles getrokken uit het Merg der Heilige Schrifture, en historische wijze in orde bijeen gestelt door M. SAXEN, *en om zijn voortreffelijkheijds wille uijt het Hooghduijtsch, in welke Tale het ses maal gedrukt is, in onze Nederduijtsche Tale overgeset door H. J. S. t'Amsterdam, bij* JAN TEN HOORN, *Boekverkooper over t'oude Heeren Logement.* 1679.

Uit de voorrede zou men opmaken, dat het uit *Hongarije* afkomstig is. Er zijn geene plaatjes in en de paginering verschilt met het exemplaar van BERGEN. De titelplaat is van JAN LUIJKEN.

S. v. W.

[Onder dankzegging vermelden Bestuurders dat een exemplaar van het *Geestelijk Raadselboek*, zoo als het thans in den handel voorkomt, door den uitgever hun gezonden werd.]

Philologus Philiatros à Ganda (VII. bl. 294, Vr. 350; vgl. VIII. bl. 22 en 141). PHILOLOGUS PHILIATROS A GANDA of JACOBUS VIVERIUS rigtte aan de Regering van *Leyden* het volgende verzoek:

Mijne Heeren!

Alsoo in deese stadt *Leyden* vele arme lieden lijden, soo heeft JACOBUS VIVERIUS dezelve (naer cleyn vermogen) sommige jaeren als medecijn ghedient; doch alsoo hem de middelen ontbreecken, soo is hy gedwongen deselve mit groot herten leet te verlaeten, hetwelcke hy niet en heeft connen sonder mijne Heeren sulx te laeten weeten ende ootmoedelicken te bidden, sy willen hem haere vaderlicke hant leenen, soo veele als zijne deuget verdient ende de middelen connen draegen. Ende opdat mijne Heeren de zaecke naer den gemeynen loop des werelts niet en overreppen, soo verclaert deselve VIVERIUS voor Gode ende voor den menschen, dat hy niet anders daer vooren en begeert, dan soo lange onderhouden te sijne tot dat Godt andere middelen versiet om by te leven, daerentusschen is hy bereydt in de gemeyne gasthuysen de crancke te vertroosten ende geneesen gemeyne burgers om eenen cleynen penning te helpen, ende de aerme om niet te dienen. Dit alles uyt loutere liefde in het corte aengeboden, sal mondeling en breeder verclaere t vorder ende met de daedt beter beweesen als mijne Heeren den selven VIEVERIUS als haere sone ontfangen, waertoe God haer herten willet verwecken tot welvaert der stede, vertroostinge der armen, ende opbouwinge des Rijckes JESU CHRISTY.

JACOBUS VYVERIUS, medecijn,
soo het Gode en mijn Heeren belieft
U lieden ootmoedige Zoone, Broeder, Vrundt, Dienaer.

Hierop is aldus beschikt:

Die van de Gerechte deser stadt *Leyden* bedancken toonder van de aenbiedinge zijnes dienst hier beneffens gedaen, en zoo zij de gelegentheyt niet en vinden om dezelve voor alsnu aen te nemen ofte gebruycken, zal hem de thoonder elderwaer daer hem sijn voordeel en prouffijt gelegen es, mogen voorsien, waertoe hem toonder van hier vertreckende, een somme van zessendertich guldens van xl groten tstuc, uyt deser stede beurse tot reysgelt zal werden verstrect en vereert en daertoe tsijne belyeven ordonnantie opt comptoir van den Rentmeester Mr. LODEWYC VAN TRESLONG verleendt. Aldus gedaen op te XVIJ Mey XVI^{C} een.

(*get.*) J. VAN HOUT.

.. ELSEVIER.

Veluwsche geslachten (VII. bl. 294, Vr. 354; vgl. bl. 23, 141 en 168). Tot aanvulling diene nog wat ik in de rekening van den ontvanger van *Twenthe* van 1762 gevonden heb:

WOLTER ALBERT CHRISTOFFEL VAN BROEKHUIZEN, gereformeerd luitenant.

Captain WILLEM VAN BROEKHUIZEN.

Ik geloof, dat de KEPPELS in *Engeland* onlangs zijn uitgestorven met den laatsten Graaf VAN ALBEMARLE. D.

Ridderorde van het Gulden Vlies (VII. bl. 384, Vr. 432; vgl. VIII. bl. 84 en 143). Ik wilde alleen nog maar opmerkzaam maken op eene verhandeling over deze orde, door Mr. W. F. ROëLL, in de *Werken der Tweede Klasse van het Koninkl. Nederl. Instituut*, 1831, dl. V, waarin onder andere betoogd wordt, dat den Nederlandschen Vorsten oorspronkelijk het grootmeesterschap dier orde toebehoort, en dat het thans ten onregte door anderen wordt uitgeoefend. Misschien wordt deze verhandeling in de reeds opgenoemde boeken aangehaald; hoewel de ondervinding leert dat soms belangrijke stukken, bij gebrek aan goede registers, in de werken van genootschappen begraven worden.

φ^2—φ.

Ridderorde van het Gulden Vlies. Omtrent de strekking dezer orde blijft, mijns inziens, geen twijfel over, wanneer het waar is wat A. LOOSJES, PZ. verhaalt (*Het leven van* HILLEGONDA BUISMAN, 2de druk, dl. IV. bl. 119), dat namelijk op de graftombe van haren stichter, PHILIPS *den Goede*, Hertog van *Bourgondië*, de volgende regels gevonden werden:

Pour maintenir l'Eglise
Qui est de Dieu maison,
J'ay mis sus le noble ordre,
Qu'on nomme le Toison.

TRAJ.-MOS.

Soebatten (VIII. bl. 34, Vr. 57; vgl. bl. 147). Van dit woord heeft BILDERDIJK eene verklaring en afleiding gegeven, te vinden in Dr. DE JAGERS *Taalk. Magazijn.* dl. I. bl. 33, namelijk van het Fransche *sousbattre.*

T. H. BUSER.

[J. H. VAN LENNEP leidt het af van het Spaansche *subasta*, dat verkoop bij opbod, eigenlijk verkoop *onder de piek* beteekent, het Lat. *subhastatio.* Wij kunnen echter tusschen de beteekenis van dit woord en die van *soebatten* geen verband vinden.]

J. Cornelis Rademacher (VIII. bl. 34, Vr. 58; vgl. bl. 147). T. l. a. p. wordt gezegd, dat Mr. J. C. M. RADERMACHER gehuwd was met ANNA JACOBA BOSCH, en een' zoon naliet, FRANS REINIER (*)

Volgens de geslachtlijst van BOSCH, was zij den 22sten Julij 1768 geboren, en de jongste dochter van CORNELIS BOSCH, (Eersten?) Administrateur van de Suiker Pakhuizen op *Batavia*, gestorven den 30sten April 1770, en van CATHARINA LOUISA GALLAS (dochter van?). Na RADERMACHER'S dood moet zij hertrouwd zijn met CHRISTIAAN ANTONIE VER HUELL. (Zie NAV. VI. bl. 255, Vr. 407.)

Hare zusters, CATHARINA JOHANNA en WILHELMINA PETRONELLA, huwden, de eerste met CAREL JOOST VAN NEUKIRCHEN, *gen.* NIJVENHEIM, de tweede met CAREL VAN NAERSSEN, Resident van *Grissee.*

Alle mededeelingen, de geslachten RADERMACHER en BOSCH betreffende, zullen mij hoogst welkom zijn. ?...

J. Cornelis Rademacher. De bijzonderheden, die LABORANTER mededeelt, hebben betrekking op Mr. J. C. M. RADERMACHER, doch aangaande JOHAN CORNELIS, door C. & A. bedoeld, vindt men de volledigste berigten in FERWERDA'S *Wapenboek*, geslacht RADERMACHER.

J. C. RADERMACHER, zoon van DANIEL RADERMACHER en MARIA BEECKMAN, geboren den 24sten November 1700 te *Middelburg*, gehuwd te *Rotterdam* met SUSANNA IGNATIA VAN SCHINNE, is in 1732 van *Middelburg* naar *'sHage* verhuisd en aangesteld door de executeurs van het testament van wijlen Koning WILLEM III, tot Rentmeester en Thesaurier-Generaal dier nalatenschap en der domeinen van Prins WILLEM KAREL HENDRIK FRISO. Hij is overleden den 12den April 1748, en in de groote kerk te *'s Hage* begraven.

Indien ik mij niet bedrieg, is de familie RADERMACHER uitgestorven en de naam alleen over in die van den Heer RADERMACHER SCHORER. φ²—φ.

(*) Waarschijnlijk dezelfde F. R. RADERMACHER, die, bij diploma van den 21sten Augustus 1815, tot den adelstand verheven werd.

Milkuton (VIII. bl. 67, Vr. 87; vgl. bl. 176). Vermoedelijk heeft men door de aldus genoemde vrucht te verstaan de wilde perzik, uit eene pit opgeschoten en ongeënt; welke in de Meijerij van *'s Hertogenbosch* veel in de tuinen voorkomt en *Marketons* of *Merkatons* wordt genoemd. V. O.

Hercules Macusanus (VIII. bl. 67, Vr. 91; vgl. bl. 178). De vrager vergist zich met te zeggen, dat de steen, welks opschrift hij mededeelt, in 1514 te *Westkappel* gevonden is. Dit laatste is het geval met eenen anderen, aan HERCULES MAGUSANUS toegewijden votiefsteen. Die, welke in de vraag wordt bedoeld, is opgegraven te *Ruimel*, in *Noord-Braband*, en bevindt zich thans te *Deventer.* Naauwkeurig berigt aangaande dezen steen vindt men bij JANSSEN, *Romeinsche beelden en gedenksteenen van Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (Middelburg 1845), bl. 30, Aant. 1. De aanteekening over den steen is te lang om uit te schrijven, doch mijn exemplaar is ter leen ten dienste van den vrager; hij kan er, bl. 31, ook het een en ander aangaande den naam MAGUSANUS of MACUSANUS vinden, mede in betrekking tot POSTHUMUS. Hoe de vrager er aan komt om te zeggen, dat de oudheidkundigen thans den steen voor niet bestaande of onecht houden, is mij onbekend. Ook zal hij over den HERCULES MAGUSANUS en dezen naam niet vergeefs raadplegen AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De godsdienstleer der aloude Zeelanders*, te gelijk met het stuk van Dr. JANSSEN, door het Zeeuwsch Genootschap uitgegeven, bl. 168—185, welk boek mede, zoo de vrager het niet anders of gemakkelijker kan bekomen, tot zijnen dienst is. H. M. C. v. O.

ANTWOORDEN.

Gezang 132 *naar B. Elikink* (II. bl. 310). Op bl. 78, onder den titel: *de Lijdzaame*, beginnende: *Mijn' Heiland viel nooit kruis te zwaar.* A—n.

Speelkaarten als Bijbel aangewend (II. bl. 374). Beter laat dan nooit kan ik den vrager berigten, dat deze anecdote voorkomt in het *Nederl. Magazijn* voor 1858, bl. 33, onder den titel: *Een zonderling kerkboek.* De zaak is te onbelangrijk om er in den NAVORSCHER veel plaats voor te vragen, en ik wil PRAESENS EST IMPERFECTUM dan alleen mededeelen, dat de aas den soldaat herinnerde de eenige

alles scheppende en onderhoudende magt, de twee de beide Testamenten, de drie de jongelingen in den vurigen oven, de vier de Evangelisten en zoo al verder. Nog bezigde hij het spel als eene soort van almanak; want de twee en vijftig kaarten kwamen overeen met de weken en de gezamenlijke oogen met het getal dagen van het jaar.

φ^2—φ.

[Het antwoord komt te laat om door PRAESENS EST IMPERFECTUM gelezen te worden. Zijn er anderen die begeeren meer van de zaak te weten, dan verwijzen wij hen naar de *Notes and Queries* van 1857.]

Wapens van Hunsegokwartier en de Marne (III. bl. 160, Vr. 163). De Heer TEENSTRA raadplege daarover 't boek, in 1843 e. v. te *Koevorden* uitgekomen, onder den titel van: *Drenthe, in vluchtige en losse omtrekken geschetst, door drie Podagristen*, dl. II. bl. 73 e.v. Δ.

Justus Barthold Baron de Coninck, Heer van Peize (VI. bl. 254, Vr. 395). Op den stamboom der RIPPERDA'S, door D. H. H. in NAV. VII. bl. 303 e.v. geleverd, vind ik als eenig kind van WIGBOLT VAN RIPPERDA, Heer van *Peize*, en van ANNA BECKERS, vroeger zijne dienstmaagd, genoemd: N., die in 1651 in 't huwelijk trad met zekeren BARTHOLOMEUS DE CONINCK.

Is er nu verder uit de doopboeken van *Peize* niet nog meer betrekkelijk dien, naar 't schijnt, geheimzinnigen DE CONINCK op te diepen? of uit het protokol van lidmaten der Hervormde gemeente aldaar?

P. P.Q.

Een geadelde Rietveld (VII. bl. 63, Vr. 90). Omtrent de romantische episode, waarvan M. G. R. in zijne vraag melding maakt, ben ik niet in staat eenige nadere opgave te doen; wel kan ik hem mededeelen, dat er van ouds een adellijk geslacht VAN RIETVELD bestaan heeft, waartoe o. a. behoorde JAN VAN RIETVELT, leenman der grafelijkheid van *Holland*, die als comparant voorkomt in de acte van huwelijksche voorwaarden tusschen PHILIPS VAN WASSENAAR en GIJSBERTA VAN SEVENBERGEN, 1484, medegedeeld in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, dl. X. bl. 315. In diezelfde *Kronijk*, dl. VIII. bl. 342, komt het geslacht VAN RIETVELD voor op de lijst van Nederlandsche familiën, waaromtrent P. CSZ. BOCKENBERG aanteekeningen in HS. naliet, in 1852 berustende onder Mr. J. L. W. Baron DE GEER VAN JUTFAAS.

CONSTANTER.

Vroon (VIII. bl. 66, Vr. 85). Wij kunnen de vraag van $C/_4$ niet betęr beantwoorden dan door het volgende af te schrijven uit het onlangs verschenen werkje van Prof. DE VRIES, *de Visscherijen, geheeten het Vroon*, bl. 69. »*Vroon*, hoogd. *frohn*, heeft zijn grond in het gothische *frauja*, dat *heer* beteekent. In het oud hoogd. luidde dit, in zamengetrokken vorm, *frô* (*frôio, frôo, frô*) en daarnevens had zich een fem. *frôwa* ontwikkeld, later tot *frau* geworden, ons *vrouw*, dat eertijds voor *domina* gold, doch sedert de ruimere beteekenis van *femina* verkreeg. Uit *frô* ontspruit verder een adj. *frôn* in den zin van *dominicus*, en ziedaar het hoogd. *frohn*, ons *vroon*, het is dus eigenlijk een adjectief en beteekent oorspronkelijk *dominicus*, d. i. *heerlijk, tot den heer behoorende* (volgens GRIMM, *Bericht der Koen. Preuss. Acad. zu Berlin*, 1849, S. 340—345, is uit den genit.plur.goth. *fraujunê*, oudhoogd. *frôionô, frônô, dominorum* i. e. *Dei et sanctorum*, het adj. *frôn dominicus, sacrosanctus, publicus*, ontstaan). Daar echter ons *heerlijk* ligt misverstaan kan worden, willen wij liever *des heeren* zeggen, dat op hetzelfde uitkomt.

De beteekenis *des heeren* vond tweederlei toepassing:

1°. In geestelijk opvatting, van den *Heere*, van God of CHRISTUS gezegd. Vandaar oudhoogd. *frôntag*, de dag des Heeren, de zondag; en nog in het hoogd. *frohnfasten*, de driedaagsche vasten; en *frohnleichnamsfest*, de heilige sacramentsdag, eigenlijk, *het feest van het ligchaam des Heeren* (*festum corporis Christi*.)

2°. In wereldlijke opvatting, van den *Landsheer*, den *Vorst*. Van daar een aantal woorden, zoowel in het hoogd. als in onze taal eertijds in veelvuldig gebruik, als: *vroonbode*, 's heeren bode, geregtsbode; *vroonboer*, *vroondienst*, *vroongeld*, *vroonschat*, *vroonschuld*, *vroonstein* of *vroonhof*, 's heeren huis of kasteel, ook wel als naam der gevangenis; *vroonland*, eigenlijk 's heeren land, doch, bij uitbreiding, mede van andere landen gezegd, die (even als die van den Vorst) vrij waren van de verponding; *vroonheer*, de eigennaam van zulk een land enz."

Verder wordt daar gezegd, dat *vroon* in den Leidschen giftbrief eene zamenstelling is, waarvan het laatste deel is afgevallen en dat dit zamengestelde woord zeer waarschijnlijk is geweest *vroongoed*.

L. D. R. verzocht ons het door hem gegevene antwoord in te houden, indien er een vollediger ingezonden werd. Wij twijfelen niet of, wanneer hij het uitmuntende antwoord leest, dat wij wel niet ontvangen, maar toch gevonden hebben, zal hij het goedkeuren dat wij aan zijn verzoek voldoen.

HUYDECOPERS woorden, door S. v. W. medegedeeld, meenen wij om dezelfde reden niet te moeten overnemen. BESTUURDERS.

Josef Grammaye (VIII. bl. 97, Vr. 98). In H. VAN WIJNS *Avondstonden* vind ik, bl. 262, aangehaald GRAMAYE in *Rodenburgo*, en bl. 299, GRAMAYE, *Antiquitates Brabantiae*, ed. f°. Echter kan ik niet met zekerheid bepalen, of deze twee werken van bedoelden Thesaurier zijn. T.

Anakreontische vragen (VIII. bl. 97, Vr. 100). In mijne laatste *Anakreontische vragen* heb ik eene gissing voorgedragen op eene, zoo het mij voorkomt, ganschelijk bedorven plaats van den Griekschen zanger, voorkomende in *Ode* 28, vs. 13—17.

Deze mijne conjectuur nu, zoo als die däär is afgedrukt, bevat twee misstellingen, die ik den bescheiden lezer verzoek wel te willen rectificeren, door de betrokken regels op de navolgende wijze te lezen:

τὰς μέν ὀφρύας τε μή μοι
διάκοπτε, μήτε μίσγε·
ἐχέτων δ', ὅπως ἐκείνη,
βλεφάρων τ' ἴτυν κελαινήν.

In den 13den regel is de partikel δὲ, zoo als in den NAVORSCHER staat, louter schrijffout, aan de Redactie reeds vóór de uitgave kenbaar gemaakt; (doch dit berigt schijnt niet teregt gekomen te zijn) (*) terwijl in den 15den het δ', dat in allen gevalle aldaar moet behouden blijven, is uitgevallen.

Wanneer men nu gezegde versregels (altoos met uitwerping van den 16den, die nergens toe dient dan om verwarring te veroorzaken) op de bovenstaande wijze leest, dan is, zoo ik mij niet bedrieg, het grammaticale er van gezond en onberispelijk, en door den voorgang zelfs van HOMERUS, dien ANAKREON gaarne navolgt, behoorlijk gedekt.

Ik achtte het noodzakelijk, dit een en ander te doen opmerken, ten einde mij bij 't geleerd en geletterd publiek te regtvaardigen over eene begane slordigheid of *bevue*, en het te beter in de gelegenheid te stellen, om over de waarde of onwaarde mijner voorgeslagen conjectuur te kunnen oordeelen.

Dr. J. TH. BÜSER.

Hendrik Soeteboom (VIII. bl. 99, Vr. 112). Wie was die HENDRIK SOETEBOOM? Ik heb mij zelven meer dan eens die vraag gedaan, toen ik de bouwstoffen verzamelde voor mijne *Geschiedenis der Zaanlanden*, en SOETEBOOMS werkjes mij gedurig in handen kwamen. Al is het mij gelukt, het een en ander van den ijverigen Sanerdammer te weten te komen, dat ik mededeelde in de noten en aanteekeningen op de genoemde *Geschiedenis*, dl. I. bl. 292, 297, 298—302, 359 en dl. II. bl. 18, Aant., toch liet het mij nog onbevredigd. Sedert die uitgave kwam ik echter in het bezit van meerdere bijzonderheden SOETEBOOM betreffende, vooral met betrekking tot zijne geschriften. Bij het over hem in de genoemde *Geschiedenis* en in het *Zaanlandsch Jaarboekje* 1849 en 1852 medegedeelde, wil ik dit zamenvatten en zoodoende de vraag, door C. & A. gedaan, trachten te beantwoorden. SOETEBOOM toch heeft aanspraak op den dank van het nageslacht, vooral voor zijne *Zaanlandsche Arkadia* en andere tot de *Zaan* betrekking hebbende geschriften; daarin toch zijn door hem vele zaken beschreven en bewaard geworden, die anders verloren zouden geraakt zijn. De door hem uitgegeven werkjes lijden echter aan vele gebreken; men kan niet onvoorwaardelijk op hem afgaan, want zijne ingenomenheid met de *Zaan* doet hem menige onwaarschijnlijkheid als waar aannemen; bovendien zijn zijne mededeelingen onder eene menigte zaken en opmerkingen, die niet tot het doel behooren dat hij zich stelde, als bedolven. Met voorzigtigheid moeten dus zijne geschriften gebruikt worden, maar daarom mogen wij niet laag nederzien op den man, zoo als zijne tijdgenooten schijnen gedaan te hebben, door wien »hij geacht werd een spinnewerk, een dingh van weijnigh belangh te verrigten; dat men hem daarom niet veel achttede, omdat hij zijn kostelijken tijdt besteedde in dinghen dewelke niet te beduijden hebben, ofte daer een ijdele windt aan gelegen is of men 't wete oft niet."

Gelukkig dat de man zich niet heeft laten ontmoedigen. Heeft hij, als velen, bij den tijdgenoot miskenning gevonden, het nageslacht vlecht hem een' krans der eere —voor wat hij van de vroegere geschiedenis der *Zaanlanden* bewaarde.

HENDRIK JACOBSZ. SOETEBOOM is geboren te *Oost-Zaandam* in 1616. Zijn vader was JACOB DIRKSZ. SOET. In het jaar 1633 bewoonde deze het huis bewesten de Hooge Sluis te *Zaandam*, op den grond waar thans de groote societeit en loge *Anna Paulowna* gebouwd wordt. In dit huis, het eigendom der kerk van *Westzaanden*, en waar vergaderingen van het collegie der Hondsbosschen, van de banne *Westzaanden* en andere bijeenkomsten schijnen gehouden te zijn, oefende SOET het bedrijf van herbergier uit. Hij schijnt echter een man van goede afkomst geweest te zijn, immers in dat jaar 1633 waren zijne twee zwagers, de een Burgemeester, de ander Schepen te *Oostzaandam*. Deze JACOB DIRKSZ. SOET was »Roomschgezind," en in deze omstandigheid

---

(*) Het berigt is ontvangen, doch nadat het eerste vel van N°. 4 reeds was afgedrukt. Wij hebben zoo spoedig ons dit mogelijk was, op den Omslag van N°. 5 aan het verzoek van Dr. J. TH. BÜSER voldaan.

BESTUURDERS.

meenen wij de reden der naamsverandering van onzen schrijver in SOETEBOOM te moeten zoeken. SOETEBOOM was of is niet Roomsch gebleven; zijne geschriften bewijzen het overvloedig. 't Is aan te nemen dat onze schrijver, als bewijs van afstand van het voorgaande, en als een nieuw geslacht aanvangende, eindelijk tot eene naamsverandering overgegaan is. De eerste zijner geschriften zijn onder den naam van H. J. SOET, de latere onder dien van HENDRIK SOETEBOOM of ZOETEBOOM in het licht gekomen. Dat wij aan geene twee personen, SOET en SOETEBOOM, te denken hebben, als wel eens geoordeeld is, behoeft bijna geen betoog. In de uitgave der *Zaanlandsche Arkadia* 1658, die H. SOETEBOOM als schrijver heeft, wordt op bl. 281, duidelijk door hem gedoeld op *zijne* »beschrijving van *Oudt Zaanden*," die in 1640 op den naam van H. J. SOET, *Saanderdammer*, in het licht kwam; even zoo wordt in die *Arkadia*, bl. 585—586, de *Batavische Eneas* genoemd, die mede den naam van H. J. SOET als auteur heeft. Een ander bewijs is, dat een *Kort begrip leerende recht Duits spreken*, *uitghegeven door de Kamer in Liefde bloeijende te Amsterdam. Tweespraak van de Nederl. Letterkonst.* — *Ruijgh bewerp van de Redekaveling; Kort begrip des Redekavelings in slechten Rijm*, — *Rederijckkonst in rijm*, ook verschenen zijn bij HENDRIK SOETEBOOM, tot *Saandendam*, bij de *Overtoom*, in de Witte Pers, 1649, en *Twee korte vermaen Brieven van wijlen* DIRCK GERRITZ, *van Wormerveer*, *aan sijn kinderen*, *met drie schriftuurlijcke Liedekens van hem ghemaeckt. Mitsgaders noch eenighe Liedekens van sijn kinderen*, *die noyt in druck sijn gheweest*, *ende nu tot stichtinge ende beteringe voorghestelt worden.* De voorrede is geteekend door P. J. TWISCK, 1629. — Dit kleine boekske kwam uit tot *Sanerdam*, voor HENDRICK JACOBSZ SOET, Boekverkooper, woonende op den Dam, in de Witte Pars, 1648, terwijl in 1647 eene plaat werd uitgegeven ter zelfde woonplaats en naam van den uitgever. Uit dit drietal uitgaven zien wij bovendien, dat SOETEBOOM boekverkooper was. Lang ben ik in het onzekere geweest wat van den man te maken, en menige gissing deed zich over zijne maatschappelijke betrekking op. In een zijner werkjes toch deelde hij mede, dat toen te *Zaandam* voor rekening van LODEWIJK XIII, Koning van *Frankrijk*, drie schepen gebouwd werden, hij daaraan mede gewerkt heeft, »en dat om in de Nederduitsche tale onderwesen te worden." Zou men hieruit niet kunnen afleiden, dat hij een scheepmaker van zijn ambacht geweest was? Maar dat onderwezen worden der taal is er niet mede te rijmen, daar het uit de *Arcadia* blijkt, dat zijne familie reeds met de »Spaanschen troebel" aan de *Zaan* woonde; hij zelf zegt daar geboren te zijn: de taal behoefde hij dus niet te leeren. Bovendien, zijne kennis en belezenheid, die zich zelfs tot Latijnsche en buitenlandsche schrijvers uitstrekte, getuigen van eene betere opvoeding, dan die van een' ambachtsman; zijn gemeenzame omgang met predikanten, vooral met HUBERTUS BERGIUS, predikant te *Oostzaandam*, en met andere personen van rang en vermogen, niet alleen in zijn dorp, maar langs de geheele *Zaan* en elders, de toegang, dien hij daardoor had tot vele geschriften, dat alles gaf aanleiding om hem tot een' goeden stand in de maatschappij en niet tot de arbeidende klasse te rekenen. Welligt was die scheepmakerij een liefhebberij van zijne jongelingsjaren; zijn oom toch had eene werf, en moet dat onderwezen worden in de Nederduitsche tale, een der bij onzen schrijver geliefde figuurlijke uitdrukkingen, beteekenen: dat elk schip als het ware van *Holland* spreekt of spreken doet.

Uit dien doolhof der gissingen bragten mij echter de genoemde uitgaven; SOETEBOOM was boekverkooper, vruchtbaar schrijver niet alleen, maar onvermoeid uitgever tevens. Na 1649 zijn ons echter geene uitgaven meer van hem voorgekomen, ofschoon zijn schrijversijver niet verflaauwde, en wij zouden vermoeden dat hij dit beroep opgegeven heeft, om zich met te meer tijd aan zijne geliefkoosde studie te kunnen wijden.

SOETEBOOM was getrouwd met T. D. RUSSELS op den 2den van Wijnmaand, blijkens een »trouwwensch" van Ds. BERGIUS. Het jaartal is niet genoemd, maar in het liedboekje, waarin het voorkomt, is de voorrede den 4den September 1645 geteekend. Een van het gezelschap, waaraan SOETEBOOM, onder den naam van AMBIORIX, in de *Arkadia*, zijne beschrijving mededeelt, wordt RUSSELLANIA genoemd; ongetwijfeld is dit eene zinspeling op den naam zijner vrouw. Het jaar van SOETEBOOMS overlijden heb ik niet kunnen opsporen. Zijn laatste werk is van 1678.

Als wij de lijst der geschriften van SOETEBOOM opmaken, is het een vrij groot getal. C. & A. noemt eenige zijner werken. De HH. TIDEMAN en VAN HASSELT, in de *Kronijk van het Hist. Genootschap*, 2de jaarg. bl. 199, 235—238, vermelden er mede. Ik wil er nog eenige bijvoegen, die den genoemden Heeren onbekend schijnen en ook zeldzaam voorkomen, en zoodoende de lijst volledig maken. Het eerste der werken van SOETEBOOM, in het licht verschenen, is:

Beschrijvinge van Oudt Zaenden, mitsgaders hare oude heerlijkheid, Adelijke geslagten, ondergang met de moord van Graaf FLORENS *V, enz. Alles vergaderd en zamengesteld door* H. J. SOET, *Saanderdammer.* Alkmaar 1640.

Op en nedergang van de oude Koninglijke en loffelijke Anse Stadt Stavoren, Hoofd en Moe-

derstad der Friesen, met de voornaamste geschiedenissen van Friesland, beginnende 313 *jaren voor en eindigende* 1580 *na de geboorte van* CHRISTUS. *Alles in VI boeken verdeeld, door* H. SOET. Amsterdam 1648.

Vronens begin, midden en einde, met de opkomst der steden van Westfriesland, enz. enz. Amst. 1661. Dit boekje heeft geen' naam van den schrijver, doch bl. 51 wordt door hem gewag gemaakt van zijne *Zaanl. Arkadia.* Dat het SOETEBOOM is, blijkt uit die *Arkadia*, bl. 506, waar hij zegt »van meening te zijn dat boek te maken."

De historie van Waterland, behelsende de oude besondere en ghedenkwaerdige gheschiedenisse van Waterlandt en de Waterlanders: Mitsgaders de steden van Edam, Munckendam, en alle de dorpen van Waterlandt. Alsmede een breede en generale beschrijving van 't Begin, Opgangh en Voortgangh der Stadt en Heerlijckheyt van Purmerendt. Tot Amsterdam, bij GERRIT VAN GOEDESBERGH, *Boeckverkooper op 't Water, in de Delftsche Bijbel. Anno* 1660. Mede zonder naam van den schrijver op den titel, de opdragt echter is geteekend: *Zaanerdam*, 12 Julius 1658, HENDRICK SOETEBOOM.

De Zaanlants Arkadia. In welke verhandelt wort vander Batavieren (nu Hollanders) en Caninefaten (nu Kermers) oorspronk, bewooninge en mannelijke Daden, Dorpen en Heerenwooningen: Daar benevens van de Zaan, een Spruchtel des Rijns, zijn voorleden en tegenwoordig wezen en uitgang, met de beschrijving der Dorpen die van outs aan de Zaan gelegen hebben, en die er nu nog aan gevonden worden. In vijf boeken te zamengebracht door H. ZOETEBOOM. *t'Amsterdam, bij* GERRIT VAN GOEDESBERG, *Boekverkooper op 't Water*, 1658.

Deze vijf boekskens in 12°. zijn later gezamenlijk uitgegeven onder den titel: *Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland. Behelzende haar oorsprongen, Volkplantingen, Loop der Rivieren, Bedijkingen, Regeeringen onder Keyzers, Koningen, Princen, Graven, Potestaten en Burgervaderen. De Wetten en Voorregten, haar door deze vergund; de Oorlogen die haar gedrukt, en de Vrede, Koophandel, Scheepvaart, Visscherijen en Neeringen, die vele Steden en Dorpen verheven hebben. Alles uit de Oudheden Nagespeurd en met Autentique Stukken bewaarheid, door* HENDRIK SOETEBOOM. *Deze laatste druk van nieuws overzien, verbeterd, met noodige aanteekeningen, figuren en een Landkaart verrijkt.* 2 deelen kl. 8°. t'Amsterdam, bij WILLEM LINNING VAN KOPPENOL, op den Vijgendam, in de Gulde Roos, MDCCII.

Die Aanteekeningen en verbeteringen enz. waarop gewezen wordt, zijn niets meer dan eene uitgevers-recommandatie; voor de tusschen den tekst gedrukte plaatjes in de eerste uitgave der *Arkadia*, heeft men echter andere afbeeldingen met het kaartje bekomen; in de beschrijving van *Stavoren*, de afbeeldingen der Potestaten; en de beschrijving van *Waterland* draagt ten titel: *de Soetstemmende Zwaane van Waterland*, terwijl alle stukjes nieuwe gegraveerde titels ontvangen hebben.

De Nederlandsche Beroerten en Oorlogen ontrent het Ye en aen de Zaen. Beschreven door H. SOETEBOOM. Sanerdam, W. WILLEMS, 1658, 12°.

Deze uitgave bezit ik niet, wel eene »tot *Amsterdam* voor JACOB JAERDAGH, woonende op de Prince graft op de hoeck van de tuijnstraet." 1695, en een andere »mede te *Amsterdam* bij JOHANNES ROTTERDAM, Boekverkooper op de Princegragt voor de Lelijsluis, 1750."

De Heer VAN HASSELT oordeelt, dat deze 3 werkjes wel verschillende *uitgaven*, doch geene verschillende *drukken* zijn, zooals dat meermalen met nieuwe opgeplakte titels geschiedde. Ik meen dit, wat de uitgaven 1695 en 1750 betreft, te moeten tegenspreken en, bij vergelijk, ze voor *herdrukken* te moeten houden. — Bij beide toch is de spelling hier en daar anders, worden er andere woorden, b. v. *Spanjaarts*, *Spaansche*, gevonden, sommige regels zijn in de eene uitgave langer of korter dan in de andere, enz.

Verder bezit ik nog van SOETEBOOM:

Noord Hollands ontrusting, ofte Historisch Verhael van het begin en voortgang der Oproeren, die tot Oost- en Westzardam, Wormer, Crommenije etc. voorgevalle zijn in den jare 1678 *en door het hoog beleijd der Heeren Staten beslecht zijn. Alles volgens de waare geschapenheijt der Zaaken, door een liefhebber van het gemeenebest bijeengestelt.* t' Amsterdam, bij JAN TEN HOORN en JAN BOUMAN, Boekverkoopers, 1678, kl. 8°.

Dit werkje, ofschoon zonder naam van auteur, is mede door SOETEBOOM geschreven. Het is geheel in zijne manier; en ware het dat niet, er zijn aanduidingen te over in het boeksken, die ons de zekerheid geven, dat het van zijne hand is. 't Is te begrijpen, dat hij met dit werkje, dat over een veel bewogen tijd handelt, waarin over personen, die toen leefden, en zaken, die ieder versch in het geheugen lagen, gesproken wordt voor het nog levende geslacht, zijn' naam verbergt, al geeft hij ook hier en daar duidelijk genoeg voor hen den schrijver te kennen.

Het Nederlants Schoutoneel waerin kortelyk vertoont wordt, 't begin en voortgangh des Oorlogs, die de Koningen van Vrankrijk en Engeland mitsgaders de Bisschoppen van Munster en Keulen tegens de Vereenigde Nederlanden, nevens hare Bontgenoten hebben gevoert. Beginnende met het jaar 1672 *en eijndigende met het gezantschap van Hare Ho: Mo: de Heeren Staten door den Heer* VAN BEVERNINGH, *aen de Ko-*

ningh van Vrankrijk gedaen den 1 *Junij* 1678. *Alles met Staetkundige aenmerkingen en Historische vergelijkingen versierd door H. J. S.* 't Amsterdam, gedrukt voor den Autheur en zijn te bekomen bij JAN TEN HOORN en J. BOUMAN, 1678, kl. 8º.

Dit boeksken (753 bl.) komt weinig voor. De letters H. J. S. zijn die van onzen SOETEBOOM, terwijl de oude band, waarin mijn exemplaar gebonden is, dien voluit als rugtitel heeft. Buitendien, SOETEBOOMS schrijftaal is niet te miskennen. Zijn eerste doel met dit werkje was, het deel, dat de Zaanlanden aan dien benaauwden tijd van 1672 hadden, te beschrijven, doch in de bewerking is het tot alle provinciën uitgedijd. 't Is in 12 deelen verdeeld; en lijden zijne overige werkjes dikwerf aan een' omhaal van zaken, en eene niet altijd korte voorstelling, dit boek spant de kroon; en toch beloont het de moeite om dien chaos door te worstelen, voor den Zaanlander vooral geeft het menige bijzonderheid uit dien tijd, die onbekend was en door hem bewaard gebleven is.

Heeft SOETEBOOM in deze zijne werken hier en daar proeven gegeven, dat hij de pen der historie soms nederlag voor de luit, — er zijn dan ook dichtwerken van hem voorhanden, die echter verre achterstaan bij zijn' anderen letterkundigen arbeid, — komen zijne geschriften, (buiten de gezamentlijke uitgaaf der *Arkadia*) weinig voor, zijn enkele schaars meer voorhanden, zijne dichtwerken zijn hoogst zeldzaam. Ik ben zoo gelukkig de drie volgende te bezitten:

H. J. SOETS *Sanerdams Bloeme Crans, met verscheijde Zedige Zangen, en Stichtelycke Rymer, 't samen gebonden.* Gedruckt tot Amsterdam voor den Autheur, woonende tot Sardam aen den Dam in de Witte Pers. Zonder jaar; doch de opdragt is geteekend: *Saenredam* desen 4 September Anno 1645, het boekske is in langwerpig formaat met houtsnede en telt 235 bl. Vreemd is het zoo verschillend schrijven van zijne woonplaats, als SOETEBOOM steeds doet, hier toch vinden wij *Sanerdam*, *Sardam*, *Saenredam.*

't Kleyn Lusthofje vol van Bruylofs zangen, Echtliedekens, Houwelijcx-, Baker- en Feestgedichten. Alles uijt verscheyde oorsaken der eerelycke Bruyloftsvreughden en Zanghlust, der bekende Bruilofts-Minnaren, op gewoonelycke en meestgesongen stemmen, by een gesamelt door H. SOETEBOOM. *De laatste druck vermeerdert en verbetert.* In de Rijp voor JASPER GIJSBERTSZ., Boeckverkooper. Zonder jaar.

Dit boekske, langwerpig formaat, 439 bl., bevat liederen van STARTER, KRUL, CATS, VOS, J. VAN DER VEEN, J. ZOET, C. P. BIENS onder de bekende, J. Y. KLEYNSORGH, FORTUIN onder de min bekende dichters, alsmede H. A. HOEJEWILT uit *de Rijp*. — SOETEBOOM zelf leverde zeer weinig, een lied dat zelfs in de *Bloemcrans* reeds voorkomt. — De titel vermeldt den *laatsten druk*, ons is echter geen vroegere bekend, en 't zijn de eenige exemplaren, die ons van beide boekskens ooit voorgekomen zijn.

H. J. SOETS, *Batavische Eneas of Getrouheyts Voorbeelt, Nevens de verwoestinge van Westzanen ende Crommenye, geschiet Anno* 1574. *Treurspel.* t' Alckmaar, ghedrukt bij SYMEN CORNELISZ BREKENGEEST, Boeckverkooper, wonende in de Lange Straet, in de Vinder van de Druckkunst, 1645. 4º. 60 bl.

Dit treurspel in 5 bedrijven is op de leest van VONDELS *Gysbrecht* geschoeid; het is schier overbodig te zeggen hoezeer SOETEBOOMS arbeid er beneden staat.

Deze drie werkjes zijn van elders in mijn bezit gekomen. 't Is zonderling, aan de *Zaan* had ik ze nooit gezien noch op eenigen Catalogus van boekverkoopingen aldaar vermeld gevonden, dit is, buiten de *Arkadia* (1702), met alle zijne overige werkjes het geval.

Het Beemster Dankoffer, Amsterdam, 1649, een blijspel, dat aan SOETEBOOM toegeschreven wordt, en ook door mij vermeld gevonden is, is mij tot heden niet ter hand gekomen.

Behalve door deze zijne geschriften en uitgaven, heeft SOETEBOOM zich verdienstelijk gemaakt als uitgever van de volgende gravuren:

Een portret van Johannes Saenredam, P. HOLSTEYN sculp. H. J. SOET excudebat, met een vierregelig Latijnsch bijschrift van PH. SCHREVELIUS.

Het bekende *Voorval met de Stier te Zaandam in* 1647, heeft tot het uitgeven van verscheidene platen aanleiding gegeven. Ik bezit er thans elf. Sommige dier platen zijn voorzien met de Historische Aanteekeningen van H. SOET en een grafschrift met het devies: Deught maekt edel, benevens de 4 versjes en het grafschrift door Ds. BERGIUS, en eene verklaring van den heelmeester en eene toevoeging; andere hebben enkel de versjes van BERGIUS. Onder die platen is er eene met eene gravure van P. NOLPE, uitgegeven »tot *Zanerdam*, bij HENDRIK JACOBSZ SOET, Boekverkooper aan den Dam in de Witte Pers, 1647," met het bovenschrift: »Meester en Vrouw en wonderlyk bestiert tot verlossing hunnes kinds geschiet tot Sardam." Vermoedelijk is aan mijn exemplaar, dat mij aan de bovenzijde watafgesneden voorkomt, de bovenregel van den titel daardoor weggenomen, alsnu toch ontbreekt er het begin aan, denkelijk zal er vooraf moeten gaan: *Stiers wreetheydt, gepleegt aan*, enz., zoo als op de groote plaat van SADELAAR, waarmede dan het opschrift gelijkluidend is. De plaat door SOETEBOOM uitgegeven, heeft als de genoemde dezelfde

aanteekening, versjes, verklaring en toevoeging, alleen is hier de verklaring door den heelmeester IRETON geteekend, van wiens hand mede een hier nog voorkomend versje, geteekend *Ireton Anglus* is: behalve dit, onderscheidt de plaat zich nog door een versje van P. C. BOOIS, die mij onbekend is. Wij merken op, dat SOETEBOOM niet alleen voor zijne eigene uitgave den tekst geleverd heeft of bezorgde, maar ook aan andere uitgevers het gebruik er van vergunde. Eene dier platen toch zag in hetzelfde jaar met die van SOETEBOOM het licht, en de overigen zullen wel tot hetzelfde tijdperk gebragt moeten worden.

Of de plaat op: *de Inventie van de Zaeghmoolens*, A. V. D. LAAN Inv. J. SCHENK Sculpt. mede door SOETEBOOM is uitgegeven, weet ik niet. Mijn exempl. heeft tijd noch plaats der uitgave. Wel is het vierregelig versje geteekend H. J. SOET, en de Lauwrecrans »*Deught maekt Edel*," de kenspreuk van SOETEBOOM en met welk devies menig zijner dichtstukjes onderscheiden is.

Ik bezit nog eene plaat, de afbeelding van een' optogt te *Wormer* gehouden bij gelegenheid van de Vrede in 1648 en door H. SOETEBOOM aan de regering van dat dorp opgedragen. — 't Is over deze plaat dat ik eene vraag aan H.H. Navorschers gerigt heb.

Zietdaar wat mij van SOETEBOOM en als auteur en als uitgever bekend is.

Er is echter nog eene uitgaaf van hem, die ik met opzet tot het einde van dit artikel bewaarde, want ze schijnt veel van het beweerde omver te werpen en hun die twijfelen of SOETEBOOM en SOET wel dezelfde persoon was, een krachtig wapen in de hand te geven. Ik bedoel »*Derde Voornaamste Zeegetogt* (*der Verbondene Vrije Nederlanderen*) *Na de Oost-Indien: Gedaan met de Achinsche en Moluksche Vloten onder de Ammiralen* JACOB HEEMSKERK *en* WOLTERT HARMANSZ. *in den jare* 1601, 1602 1603. *In dewelcke verscheiden Zeegevallen*, *Vreemde Eilanden*, *Landen*, *Volkeren*, *Zeden*, *Godsdiensten*, *Wonderlyke en nutte Vrugten*, *Trouloosheden*, *Voorzorgen*, *Zeeslachten etc. beschreven worden*, *waardig om* (*te*) *lezen. Getrocken uijt de naerstige aenteekeningen van* WILLEM VAN WESTZANEN, *Schipper op de Bruinvis*, *en met eenige noodige bijvoegselen vermeerdert*, *door* H. SOETEBOOM. t' Sanerdam bij HENDRIK JACOBSZ. ZOET, Boekverkooper aan den Dam in de Witte Pers, 1648. Hier nu vinden wij SOETEBOOM als auteur en ZOET of SOET als 't zijn moet, als uitgever. Kunnen we met dit werkje voor ons SOETEBOOM en SOET nog langer voor één persoon houden? Ik aarzel niet het te doen. De aanduidingen toch door SOETEBOOM in zijne *Arkadia* gegeven, dat hij de schrijver der werkjes is onder den naam van SOET uitgegeven, zijn te bepaald en te duidelijk, dan dat wij aan twee personen denken mogen, even als dat zijn vader SOET geheeten was dien twijfel mede wegneemt als we reeds aantoonden. De uitgave der reis van WESTZANEN, geeft ons nog een bewijs, dat auteur en uitgever één waren. Wij vinden er drie begeleidende verzen in; een van SOETEBOOM op den togt zelven, een tweede van H. BERGIUS op WILLEM VAN WESTZANEN *Reys enz.* in ordre gestelt, met aanteekeningen vermeerdert en *in 't licht gegeven* door H. J. SOETEBOOM, waarvan de laatste regels luiden

Zij SOET dank-heb geseydt
Die 't heeft in *'t ligt gegeven.*

Dat in 't ligt gegeven, daar in het vers zelf van den auteur of zamensteller niets gerept wordt, zal dus wel op één persoon moeten doelen. Het derde vers van TRAUDENIUS is op de beschrijving der reis enz. *uitgegeven* bij H. J. SOETEBOOM, ook daarin wordt SOET genoemd, als de geen die WILLEMS heldendaden met lauwerbladen gesierd heeft. Ds. BERGIUS en TRAUDENIUS Notaris te *Zaandam*, waren SOETEBOOMS vrienden, en zouden zij die de *Arkadia* met hunne lofdichten beschonken, hem hier vergeten, en alleen den uitgever-boekverkooper bezongen hebben? Dat kon niet zijn en welke uitgever zou het toelaten in dien tijd, dat een werk met een lofvers op hem alleen en niet op den schrijver voorzien was? — Maar het kan zijn, dat SOETEBOOM het hier voor het eerst gewaagd heeft, onder zijn nieuwen of veranderden naam te verschijnen, en men de proef genomen heeft wat het publiek daarvan maakte. Eene gissing die versterkt zou worden, als het hier voren genoemde »*Kort begrip* enz. in 1649 bij H. SOETEBOOM als *uitgever* is uitgekomen. Wij kunnen dit niet vast bepalen, daar die opgave ons in der tijd door een ander geworden is. Maar is dit zoo — dan is er opheldering genoeg en vinden wij den tijd bepaald — wanneer als PARS in zijn *Naamrol* zegt: »SOET geworden is een SOETEBOOM."

Toen ik dit artikel reeds geheel gereed had, kwam mij eene opgaaf in handen van den titel der hiervoren genoemde, eerste en afzonderlijke uitgave der *Beschrijving van Oud Zaanden.* Die titel moet aldus luiden: »*Beschryvinghe van Out Zaandē. Mitsgaders haere oude Heerlijckheijt*, *Adelijcke geslachten Ondergangh met de Moort van Grave Florens de* 5 *etc. Alsmede de Opcomste van Oostzaandē*, *Westzaandē ende Zaandēdam etc. Eerste deel vervatende het eerste*, *tweede en derde Boeck*, *alles vergadert en 't samenghestelt door* H. J. SOET, *Sanerdammer. Gedruckt voor* HENDRICK JACOBSEN SOET, *woonende tot Zaanredam*, *op de Zeedijck*, *in de Witte Pars. Gedruckt tot Alckmaar*, *bij* SYMON CORNELISZ, *Boecvercooper ende Drucker*, A°. 1640.

SOETEBOOM heeft dus zijn eerste werkje zelf uitgegeven. H—g.

AANTEEKENINGEN.

***Kerkelijke zegels**, in vroeger' en later' tijd gebruikt bij de Luthersche gemeenten in de Nederlanden en in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen.* Met de volgende zegellijst voldoe ik aan mijne belofte. Om echter nog iets meer te doen, en haar ook van andere zijden nuttig te maken, zal ik bovendien

1°. alle mij bekende gemeenten, met insluiting ook van de Filialen en Garnizoensgemeenten, opgeven;

2°. het jaar aanduiden, waarin of waaromtrent de vestiging van iedere gemeente zeker of waarschijnlijk kan gesteld worden; en

3°. de geschriften aanwijzen, waarin iets, het zij dan veel of weinig, omtrent de opgenoemde gemeenten wordt gevonden. Waar geene bijzondere redenen bestaan, ga ik vroegere en min volledige geschriften voorbij, zoo mij latere en betere bekend zijn.

Onderscheidene gemeenten uit de zuidelijke *Nederlanden* zijn mij evenwel onbekend. Dat ze in de 16de eeuw bestaan hebben, bewijzen de *Pastores Emissarii* van *Antwerpen*, en het getuigenis van J. LEHNEMANN, die de Antwerpsche gemeente »die Mutterkirche der *übrigen* Evangelischen Gemeinden in *Braband* und *Flandern*" noemt. Maar verdere oorkonden daaromtrent ontbreken. Het archief der *Vlaamsche* gemeente van *Antwerpen*, dat naar *Middelburg* is overgebragt, is bij den bouw der tegenwoordige kerk (1742) schandelijk verzuimd en voor de gemeente verloren gegaan. En dat der *Fransche*, dat naar *Frankfort a/M.* is medegenomen, is in de vorige eeuw met de kerk verbrand.

Dat ik enkele *buitenlandsche* gemeenten opneem, wordt, meen ik, door den loop der geschiedenis van Kerk of Staat geregtvaardigd, en geschiedt almede volledigheidshalve.

Aken. Ev. Luth. Volks-Almanak voor 1858, bl. 101, 102 (waar men den naam des eenen leeraars niet HATVELT maar STATVELT leze), 116, 117, 127.

Het zegel is mij nog onbekend. Maar de naam mogt niet vergeten worden van het toevlugtsoord eener menigte Lutherschen, die in de 16de eeuw vooral uit de Zuidelijke *Nederlanden* derwaarts trokken. *Aken* had toen onderscheiden jaren een' geboren Nederlander tot Predikant in BERNARDUS MUYKENS. En 't zou mij niet verwonderen, indien wij in MATTHIJS STATVELT VAN DER SLEYDEN Heer MATTHIJS, Pastoor van 't *Kiel*, terugvonden.

Alkmaar. 1638. *Bijdr. tot de Gesch. der Ev. Luth. Kerk in de Nederlanden*, V. 150—165.

Groot zegel, ovaal. Eene bloeijende lelie, regtstandig opgeschoten door eene doornenkroon. Boven aan den rand een burg, het wapen der stad, op een schild. Dubbel randschrift. Buitenste R. S.: SIGILL· ECCLES· CONFES· AVGVST· INVARIA· CIVIT· ALCMAR· en gedeeld door den burg: 1640. Binnenste R. S.: *Domine Jehova tibi lilium Vnum Elegisti.* 4 *Esdr.* 5 *v.* 24.

Klein zegel. Dezelfde voorstelling. Verkort R. S.: SIGILL· ECCL· INV· AVG. CONF· ALC. Ik gis, dat hier het binnenste R. S. wel niet zal zijn uitgedrukt, maar kan het niet verzekeren, omdat het zegel mij ontbreekt. In dubbel opzigt is dat binnenste R. S. echter opmerkelijk. 't Baart toch verwondering, dat men voor het zegel eene spreuk heeft gekozen niet alleen uit een der Apokryphe boeken, maar zelfs uit een zóó Apokryph boek, dat het ons slechts uit eene zeer gebrekkige Latijnsche overzetting bekend is. En verder vragen wij: wat tekst hier toch zij gevolgd, daar het volgens de Vulgata zou hebben moeten heten: *Dominator Domine* — — (ex omnibus floribus orbis) *elegisti tibi lilium unum.*

Ameland. 1754. *Bijdr.* V. 202, 217. *Nederl. Merc.* 1767. II. 106; 1779. I. 20.

De vergaderplaats van dit vervallen Filiaal van *Leeuwarden* was te *Ballum*. Of de gemeente een zegel gehad hebbe betwijfel ik.

Amersfoort. 1684. G. D. OTTO, *Feestrede.* 1836. *Bijdr.* II. 93—108.

Liggend ovaal. Eene zwaan, die zich klapwiekend van den grond opheft. R. S.: SIGLL: ECCL: I: A: C: AMERSFORT ∗

Amsterdam. 1588. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, *Gesch. der Amsterd. Luth. gemeente.* 1856.

Evang. Luth. gemeente.

Oud groot zegel. Het Lam Gods, openende de schrift, waarin gelezen wordt: LEX PER MOSEM DATA. GRATIA PER IESVM CHRIST. R. S.: SIGILL: ECCLES: AVGVST: CONFESS: AMSTEL: 't Zegel is kennelijk aan 't ontbreken van den loverslinger en de olijftakken, die 't later groot zegel versieren.

Oud klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld, maar minder scherp van snede dan 't later klein zegel. R. S. waarschijnlijk gelijk met dat van het groot zegel.

Nieuw groot zegel. Hetzelfde zinnebeeld. In den Bijbel staat: LEX PER MOSE DATA. GRATIA PER IESVM CHRIST. Over het Lam heen is een aan 5 punten opgehangen slinger van loof en bloemen, eindigende aan beide zijden in een' kwast. Onder den Bijbel zijn twee olijftakken. R. S.: SIGILL: ECCLES: AVGVST: CONFESS: AMSTEL ∗

Nieuw klein zegel. Hetzelfde zinnebeeld. In den Bijbel staat hetzelfde als op 't oude groot zegel. R. S. als op 't nieuwe groot zegel. Loverslinger en olijftakken ontbreken.

Herst. Ev. Luth. gemeente, 1791.

Groot zegel. Ovaal. Ter wederzijden van een altaar, waarop een geslagt lam ligt, en welks voorplaat versierd is met eene klapwiekende zwaan, die den hals over 't ligchaam heen buigt, omgeven door eene slang, als symbool der eeuwigheid, — staan AÄRON en JOHANNES de Dooper de eerste met gedekten, de laatste met ontblooten en van een' stralenkrans omringden hoofde, en de kruisvaan tegen den linkerschouder geleund. AÄRON wijst met de linker-, JOHANNES met de regterhand op de tusschen beider mond staande woorden: ECCE AGNUS DEI. In den geopenden hemel toont zich het zinnebeeld der Drieëenheid. Uit de wolken, die 't omringen, reikt een half bekleede arm. De hand houdt een' geopenden Bijbel, waarin men leest: LEX ET GRATIA. Onder het geheele zinnebeeld staat in eene afsnede: 1791. R. S.: SIGIL. ECCLES. NON VAR. AUG. CONFESS. RESTAUR. AMSTEL.

Klein zegel. Rond. Eenvoudig letterschrift: HERSTELDE LUTHERSCHE GEMEENTE. besloten in een' krans van laurieren.

Ander klein zegel, ovaal, reeds kort na de oprigting der gemeente door hare Ouderlingen voor de expeditie gebruikt, vertoonende eenvoudig de dooreengestrikte trekletters: HLG.

Antwerpen. 1566, 1567. 1579—1585. 1612—? J. LEHNEMANN, *Hist. Nachricht von der — Ev. Luth. Kirche in Antorf.* Frankf. a/M. 1725. 4°.

Of deze gemeente in het 1ste en 3de tijdperk van haar bestaan een zegel gevoerd hebbe, is mij onbekend. Dat uit het 2de is met de Fransche Luthersche gemeente van *Antwerpen* naar *Frankfort* gekomen, en daar bij de *Niederländische Lutherische Gemeine* in gebruik gebleven. De stempel is alles, wat er, bij gelegenheid van een' fellen brand, ter helfte der vorige eeuw, van de bezittingen der gemeente overbleef. Het zinnebeeld, dat daarin staat gesneden, is het Lam, dat het boek met de zeven zegelen geheel ontsloten vertoont (*Openb.* VIII. 1). Het zit daartoe op de achterbeenen, en heeft het boek voor zich, gesteund in de buiging, waaronder de staart heenloopt. In het boek staat: EUANGELIUM IESU CHRISTI. 't Geheel wordt door hemellicht bestraald. R. S.: SIG. ECCL. EVANG. CONF. AUGU. VRB. ANTUE. 't Is blijkbaar de grondvorm van het zegel der Amsterdamsche gemeente, die ook daarin de herinnering van hare afkomst heeft bewaard, al liet zij eenige trekken uit de beeldspraak b. v. de zeven ontsloten zegelen zelve, achter.

Appeldoorn. 1798. J. C. SCHULTZ JACOBI, *Feestrede*, Zutphen, 1843, bl. 59.

Deze *bijgemeente* van *Zutphen* is te spoedig vervallen,

dan dat wij aan het bezit van een eigen zegel zouden behoeven te denken.

Arnheim. 1648. *Geschiedverhaal van de opkomst en den bloei der Ev. Luth. gem. binnen Arnhem*, 1809.

Oud klein zegel. DAVID, in koninklijk gewaad, met regtstandig hoofd en sterk vooruitstekenden baard, ligt geknield tusschen twee kolommen, en bespeelt met beide handen eene op den grond rustende harp, waarbij een slechts even zigtbare scepter ligt. R. S., door een' kartelrand omgeven, en door een' geparelden binnenrand van het zinnebeeld gescheiden: S. ECCLE: ARNH: AVG: CONFESS· : ·

Oud groot zegel. Hetzelfde zinnebeeld. DAVIDS hoofd is hier echter achterwaarts gebogen. De binnenrand is glad. Het R. S., dat bij mij onleesbaar is, wordt door een' bloem- of tulprand omgeven.

Nieuwer zegel. Dezelfde voorstelling in het klein, doch zonder kolommen, en op een verheven gebeeldhouwd schild, dat met lover en bloemen is omringd. De Koning ligt geknield op een tapijt; de grond is gekruist; de scepter geheel zigtbaar. R. S.: SIGILL: ECCLES: EUANG: LUTHER: ARNHEM: *

Balk. 1730. *Bijdr.* V. 217.

Of deze Filiaal-gemeente van *Harlingen* en *Leeuwarden* een zegel hebbe gehad, is mij onbekend.

Ballum. Zie *Ameland.*

Batavia. 1743. *Bijdr.* VI. 83—120.

't Zegel ontbreekt mij.

Berbice.

Ook van deze, vroeger Nederlandsche, Luthersche gemeente ontbreekt mij het zegel.

Bergen op den Zoom. 1698. *Nederl. Mercur.* 1779. I. 111.

Ouder zegel (gevonden aan een' brief van 1715), klein ovaal. Een engel, die met de regterhand hemelwaarts wijst. Te zijner regterzijde staat een bloeijende rozenstruik; te zijner linkerzijde in de verte, althans naar het schijnt, eene drijvende ark. Boven den Engel staat in de halve rondte:....... EVANG: ÆTERNVM. R. S.: SIG. ECCL. INV. AUG. CONF. CIV...... BERGARUM. ZOMAM.

Nieuwer zegel. Groot ovaal. Eene voorstelling van IES. XL. 31, gelijk in eene afsnede onder het zinnebeeld staat uitgedrukt. Van drie personen ligt er een geheel voorover op den grond; een tweede knielt; de derde staat met opgeheven handen. Een arend vliegt van hen opwaarts, waar het symbool der Drieëenheid, met de letters יהוה daarin, en omgeven door een' vlammenkrans. Langs den rand staat ter linkerzijde: וקוי יהוה, en ter regter: יחליפו כח (er staat niet: יהליפו) d. i. *Die op den Heer wachten, verkrijgen nieuwe kracht.* R. S.: SIGIL· ECCLES· AUGUST· CONFES· INV· PROFIT· BERG· AD ZOMAM. 1749.

Beverwijk. 1769. *Nederl. Mercur.* 1769. II. 165, 194.

Ovaal. Eene brandende kaars op een' kandelaar, geplaatst op een' vlak liggenden gesloten Bijbel. Daaronder in eene afsnede: PROXUMO. (*Ik ben u nabij.*) R. S.: ECCL: INV: AUG: CONF: BEVEROVICI. ANNO. 1769.

Bodegraven. 1575. *Bijdr.* III. 70, 101, 125, 126. *Nederl. Mercur.* 1760. I. 58, 92.

Eene zwaan, die op haren rug eene brandende kaars draagt. R. S.: SIGILL: ECCL: INV: A· C· BODEGRAV. Dit zegel is, naar de gravure te oordeelen, eerst uit de vorige eeuw. Wat zegel de gemeente gehad hebbe in de 16de en 17de, is mij nog onbekend. Wij zullen 't moeten aantreffen op stukken vóór het noodlottige jaar van 1672, die mij echter van *Bodegraven* nog niet zijn voorgekomen.

Breda. 1619. *Nederl. Mercur.* 1778. I. 197.

Welk zegel de gemeente in het eerste tijdperk van haar bestaan, dat met de verovering der stad door SPINOLA in 1625 ophield, bezigde, is mij nog niet gebleken. Evenmin wat zij gehad hebbe bij hare latere wederoprigting. Het vroegste, dat mij bekend is, is zelfs van zeer late dagteekening, gelijk zal blijken.

Ouder zegel. Ovaal. Een berg, op wiens top eene duif staat met een olijftakje. Daaronder: 1797; daarboven in den rand: SIGNUM PACIS. Verder luidt het R. S.: SIGILL: EULES·LUTHER·BREDA· Misschien heeft de hinderlijke fout van EULES· voor ECCLES·, waarin de goed begonnen graveur later blijkbaar gevallen is, (onder aan de U is nog een gedeelte van den omhaal der C zigtbaar,) wel aanleiding gegeven tot vernietiging van den stempel, die althans bij den Kerkeraad niet meer aanwezig is.

Nieuwer zegel. Rond. Een met het kruis beplante berg, wiens top door licht van den hemel wordt bestraald, doch wiens voet door dikke wolken wordt omgeven, waaruit eene zwaan zich klapwiekend omhoog heft. R. S.: SIGILL. ECCL. LUTHER. BREDAN.

Bredevoort. 1736. J. C. SCHULTZ JACOBI, *Feestrede.* Zutphen. 1843. bl. 59. Deze Bijgemeente, eerst van *Zutphen* en *Werde* (in *Munsterland*), en later van *Deutichem*, heeft opgehouden te bestaan. Of zij een zegel gehad hebbe is mij onbekend.

Brielle en *Hellevoetsluis.* 1827.

Het zegel dezer gemeente, die vroeger slechts een Filiaal van *Rotterdam* was, en soms ook door predikanten van *'s Gravenhage* werd bijgestaan, doch bij Koninklijk besluit van 10 Sept. 1827, N°. 133, tot eene eigene gemeente werd verklaard, is niets dan het eenvoudig letterschrift: EVANGELIESCH LUTHERSCHE GEMEENTE TE BRIELLE EN HELLEVOETSLUIS.

Brussel. 1579—1585. 1840—nu.

't Zegel der vroegste gemeente, uit de 16de eeuw, is mij onbekend. De tegenwoordige, die eerst in 1840 is gevestigd, heeft een liggend ovaal tot zegel, zonder zinnebeeld. Boven in den rand staat: COMMÚNAÚT, onder in den rand: LÚTHERIENNE, en op 't middenvlak: DE· BRÚXELLES. Ter wederzijden hiervan staat in den rand een sterretje.

Curaçao. 1757. *Nederl. Mercur.* 1779, I. 20·

't Zegel der voormalige *Luthersche* gemeente is mij onbekend. Sedert hare vereeniging met de *Hervormde* gemeente, wordt een zegel gebruikt, waarop twee handen zich boven den geopenden bijbel vereenigen. R. S.: VEREENIGDE PROTESTANTSCHE GEMEENTE VAN CURAÇAO.

Delft. 1612. *Nederl. Mercur.* 1759. I. 84.

Groot zegel. Het Lam Gods met de kruisvaan, op een' bloemrijken grond. R. S.: SIG: ECCLE AVGVST. CONFES. DELPH *

Klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld en R. S.

Deutichem. 1763. *Nederl. Mercur.* 1763. II. 1764. I.

Groot zegel. Het zinnebeeld van den Goeden Herder, die zijne schapen naar den stal voert, met de letters: IO. X. 27. In strijd daarmede gaan echter de schapen den herder vooruit. R. S.: SIGILLUM ECCLESIÆ AUG. CON. DEUTINCHEMENSIS. Het zegel is slecht van teekening, en ondiep van snede.

Klein zegel. Dezelfde voorstelling, met dezelfde letters. R. S.: SIGIL. ECCL. AUG. CON. DEUTINCHEMENSIS.

Deventer. 1642. *Nederl. Mercur.* 1766. II. 114. 1767. I. 201.

Groot zegel. Rond. Een met kruis beladen hart, waarover de morgenster opgaat. Zeker is dit zinnebeeld ontleend aan 2 *Petr.* I. 19. R. S.: GEM. VAN. VNG. AVGS. CONF. IN. DEVENTER. Daar rondom een krans van doornen, waaraan echter hier en daar zesbladerige bloempjes uitbotten.

Klein zegel. Ovaal. Hetzelfde zinnebeeld. Aan den doornenkrans ontbreken de bloempjes. R. S.: GEM. VAN. VNV. AVGS. CON. IN. DEVENTER.

Doesburg. 1787. *Nederl. Mercur.* 1775. I. 23. 1787. II. 49, 50.

Ouder zegel. Een berg, waarop het kruis is geplant,

en die hier en daar met grashalmen en bloempjes is bewassen. Daarover heen hangt uit den rand, en opgehouden door een' ring, een slinger van geopende rozen heen. R. S., waarin de voorletters eene dubbele grootte hebben: SIGILL: ECCLES: EV: LUTH: DRUSIBURGENS.

Nieuwer zegel. Eene klapwiekende zwaan, met het bovenschrift: DOESBURG. R. S.: EVANGELISCH LUTHERSCHE GEMEENTE.

Dordrecht. 1696. G. D. J. SCHOTEL, *Kerkelijk Dordrecht*. 1841, 1845. var. loc. Uit vroeger tijdperk (1618—1623) is het zegel mij onbekend.

Eerste zegel na 1696. Eene duif met den olijftak in den bek. De hals der duif is misvormd tot dien van eene zwaan. Daarboven staan de woorden van *Psalm* XXXIV: 15: בקש שלם ורדפהו d. i. *zoek den vrede en volg dien na*. Een parelrand scheidt het zinnebeeld van het R. S.: SIGIL: ECCL: AVGVST: CONF: DORDRACENAE. Om het zegel heen ligt een digte bladerrand.

Tweede zegel, waarvan een gebroken, maar overigens zeer duidelijke afdruk door mij is afgesneden van een' brief van 1719: Eene duif met gekromden zwaanshals, hebbende in den bek een' grooten lauriertak, die boven den geheelen rug heenzwiert. Het bovenschrift is door den graveur, die misschien naar een' onvolkomen afdruk snijden moest, bedorven tot בדרש שיט ....הו R. S.: SIGILL: ECCL: AVGVS........ DORDRACENS. 't Wordt opgesloten door eene geopende lelie.

Derde (groot) *zegel*. Eene ark, werwaarts eene duif met een olijftakje vliegt. De ark rust op een' bergtop, die alreeds boven de nog woelige wateren uitsteekt. Zij is een gewoon huis, geplaatst op den romp van een schip met binnenwaaris gekrulden voorsteven. Heeft de teekenaar bedoeld, de fouten van vroeger zegel te verbeteren, en het tevens, met bewaring van de duif, te veredelen, zoo heeft toch de graveur hem weder te leur gesteld, want hij heeft van de hand, die uit het dak der ark moest reiken, een' schoorsteen gemaakt. De bedorven bijbelplaats is verbeterd in בקש שלם ורדפהו R. S.: SIGIL. ECCL. INV. AUG. CONF. DORDRECHT·, opgesloten door een sterretje.

Klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld, met dit onderscheid, dat de ark weder aan 't drijven is geraakt, maar op kalmer water. Ook hier is de schoorsteen. 't Zelfde inschrift, en 't zelfde R. S., welk laatste weder door eene soort van lelie wordt opgesloten. De beide laatste zegels schijnen niet door denzelfden stempelsnijder te zijn vervaardigd. Het geheele viertal kent hetzelfde onderscheid van binnen- en buitenrand.

Edam. 1647. *Bijdr*. V. 61—68.

Groot zegel. Daar het gelijk schijnt te zijn aan het volgende, en ik er slechts een fragment van bezit, omschrijf ik het hier niet nader, en geef alleen te kennen, dat het te onderscheiden is door den om alles heen liggenden bladerrand. 't Werd door mij gevonden aan een' brief van 1710.

Kleiner zegel. Eene op fel bewogen golven drijvende ark, waarvan het schip gebouwd is als een tweedeks-oorlogsvaartuig, met geschutpoorten en een hoog achterdek. Uit het dak steekt eene groote hand, gereed om den olijftak aan te nemen, die door eene van de regterzijde af nederdalende duif wordt aangebragt. Op den achtersteven staat een niet duidelijk sieraad, dat of eene vaas met knopdeksel, of misschien een brandend hart voorstelt. Het schip deelt het jaartal 1647 in tweeën. Naast de duif pronkt het stedewapen, zijnde een rund met drie sterren daarboven. R. S.: SIGIL: ECCLES. AVGVSTANÆ. CONFESS. INVAR. IN. EDAM: De randen zijn eenvoudige lijnen.

Nieuwer zegel, in grootte aan 't zoo even genoemde gelijk. Eene op kalmer water drijvende ark, waarvan het schip als eene zolderschuit is gebouwd. Ook hier brengt eene duif, maar van de regter zijde, den olijftak aan; maar de hand ontbreekt om dien aan te vatten. Het Edamsche wapen pronkt weder boven de ark. R. S.: SIGIL. ECCLES. LUTHER. EDAM. 't Wordt opgesloten door: het jaartal 1647. De buitenkant is gekarteld.

Emmerik.

Dit zegel komt slechts in zooverre in aanmerking, als *Emmerik* eenmaal, door Staten-krijgsvolk bemagtigd, van 1600—1672 aan de Staten der vereenigde *Nederlanden* heeft toebehoord. Het stelt de koperen slang voor, in het midden des Israëlitischen legers in de woestijn opgerigt. Ter linkerzijde staat naast de slang: j... .2.7. Daar de letter j en de beide nommers duidelijk zijn, gis ik dat er jona staan zal. Onder het zinnebeeld, in eene afsnede: num. 21. e joan. 3. cap. R. S.: SIG: ECCL: INVAR: AVGVST: CONFESS: QVÆ. EST. EMBRIC: *

Enkhuizen. 1623. *Nederl. Mercur*. 1760. II. bl. 112, 140, 171.

Ovaal. Een dadelboom, staande te midden van het jaartal 1623. R. S.: SIGIL: ECCLES: ENCHVIS: AVGVST: CONFES: *

St. Eustatius. *Nederl. Mercur*. 1783. I. 257.

Van deze gemeente, wier tijdelijk bestaan mij tot dus verre alleen uit den *Nederl. Mercur*. is gebleken, ken ik geen zegel.

Frankfort aan den Main. 1592. J. LEHNEMANN, *Hist. Nachricht von der—Ev. Luth. Kirche in Antorff*. Frankf. 1725. 4°. en *Statuten der Niederländischen Gemeinde Augsburgischer Confession zu Frankfurt am Main*. 1838. 8°.

Deze gemeente, die den naam van *Niederländische*, en daarin tevens de herinnering van haren oorsprong blijft bewaren, gebruikt bij voortduring het zegel der Antwerpsche gemeente. (Zie *Antwerpen*.)

Gend. 1566, 1567. J. LEHNEMANN, *Hist. Nachricht* &c. pag. 78 Nota (n.)

't Is wel zeer twijfelachtig, of deze kortstondige gemeente, al had zij ook eene „grosse Kirche," „von Balcken und Brettern zusammen geschlagen," een zegel hebbe gehad. LEHNEMANNS berigt omtrent haar is aan STRADA ontleend.

Goes. 1774. *Bijdr*. VI. 79—82.

't Bestaan van een zegel dezer Bijgemeente van *Middelburg* is mij onbekend.

Gorinchem.

Ovaal. Eene klapwiekende zwaan op een aan een gestrikt lint hangend wapenschild met kwasten, omgeven door een' in den strik ter wederzijden aangehechten slinger van rozen en bladen. Daaromheen, doch alleen bovenwaarts, leest men: LUTH: KERK: GORINCHEM.

Gouda. 1596. *Nederl. Mercur*. 1759. I. 145, 171. *Luth. Volks-Almanak* 1858.

Groot zegel. Een herder met zijnen staf, staande te midden zijner kudde. Links van het hoofd des herders staat: LVC. 12, regts: *v*. 32. R. S.: SIGILLVM. ECCLESIÆ. LVTHERANÆ. CIVTA: GOVDÆ. opgesloten door een ankerkruis, waarvan de voet zich in den geparelden binnenrand verliest. De dubbele buitenrand is glad.

Klein zegel. Hetzelfde zinnebeeld, met dezelfde bijbelplaats. Maar het versteeken V. is eene duidelijke M. geworden. Even zoo is het R. S. hetzelfde, behalve dat CIVTA: vereenvoudigd is tot CIVT.

Grave.

't Bestaan van een zegel dezer Bijgemeente van *Nijmegen* is mij onbekend.

's Gravenhage. 1612. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, *Gesch. der Evang. Luth. Gemeente te 's Gravenhage*, 1854. 8°.

Groot zegel. Een vooruittredend Christusbeeld, voorgesteld als de Overwinnaar der wereld, met de zegevaan in de regter- en de wereldkloot in de linkerhand. Ter regterzijde staat eene bloeijende roos. R. S.: SIG: ECCLESIÆ: HAGIENSIS: AUG: CONFESS: ADDICT.

Klein zegel. Hetzelfde zinnebeeld. Maar de hand, die de wereldkloot draagt, steunt tegen de linker heup. Ter

wederzijde slaat uit het gras eene bloem op. R. S.: SIGILL. AVGVST. CONF. HAGENS.

Groede. 1733. *Bijdr.* V. 129—149. *Cadsandria.* 1857. bl. 114—152.

Een Durnbergsche balling ligt met ontblooten hoofde geknield voor een brandend en door hooger licht beschenen altaar, waarop staat HEBR. CAP. XI. Hoed en wandelstaf liggen naast hem. Hij houdt de linkerhand op de borst, legt met de regterhand zijne betuiging af of zijne wenschen open, en ziet daarbij opwaarts naar den hemel, waar de naam יהוה boven de wolken staat. R. S.: SIGILL· ECCL· INV. AVG: CONF. SALTSB. Onder aan staat in eene afsnede: CATSAND.

Groningen. 1659. *Nederl. Mercur.* 1773. I. II. 1774. II.

't Oudste zegel is mij onbekend, maar zal wel 't zelfde zinnebeeld hebben gehad, dat op de beide volgende staat uitgedrukt.

Nieuwste zegel. Rond. Voorstelling van de vischvangst, vermeld bij *Luk.* V. Boven 't vlak der zee staat, door het scheepje gedeeld: 1790. R. S.: SIG. ECCL. INV. AVG. CONF. GRON. Er schijnt nog een

Groot zegel van denzelfden stempel te bestaan, waarop het slot van het R. S. uitvoeriger luidt: CONFES. GRONINGAE.

Klein ovaal zegel. 't Zelfde zinnebeeld, maar anders gesneden. Van de vier personen, die in 't scheepje zijn, zijn er twee bezig met een gevuld net in te trekken. Dit zegel, door mij gevonden aan een stuk van 1763, heeft geen R. S.

Haarlem. 1602. *Nederl. Mercur.* 1758. II. 226, 227. MANNÉ, *Hist. Aanmerkingen*, etc. 1719. 4^{0}.

Oud zegel. Een driemastschip met volle zeilen, op fel bewogen zee. De masten zijn slechts tot aan de onderste mars of mastkorf zigtbaar. De bodem, waarop zich drie lieden vertoonen, is van ouden bouwtrant. R. S.: S. ECCLES. HARLEM· AVGVST· CONF. Daaromheen ligt een digte bladerrand.

Nieuw zegel, grooter dan het zoo even genoemde. Een bom of visschersschuit, met een enkel vierkant zeil, en een zestal schepelingen. De zee is wat kalmer. R. S. hetzelfde als boven, maar staande tusschen eenvoudige lijnen. Om de buitenste ligt nog een minder digte bladerrand. Naar dit zegel is de stempel geteekend op de bewijzen van lidmaatschap, die aan naar elders vertrekkende leden wordt afgegeven. Maar de teekening is niet in alles naauwkeurig, en bovendien kleiner dan het zegel zelf.

't Zegel der afgescheidene gemeente van MANNÉ, aan 't *Spaarne*, die van 1709 tot 1724 heeft bestaan, vertoont eene opwaarts vliegende duif, met een over den kop zwierend olijftakje in den bek. Onder de duif staat: VREDE. R. S.: SIG· ECCL· LVTH· SEPAR· HAERLEM·

Harlingen. 1669. *Bijdr.* V. 211. *Nederl. Mercur.* 1772. I. II. 1773. I.

Evang. Luth. gem. Eene staande zwaan op een sierlijk schild. R. S.: SIGILL: ECCLES: HARLING: LUTH: CONFESS *

Herst. Ev. Luth. gem. Eene staande zwaan, waarboven eene wolk waaruit eene hand reikt. R. S.: SIGIL. ECCLES. NON VAR. AUG. CONFESS. RESTAUR.

Helder. 1827.

Herst. Ev. Luth. gem. Een geopende bijbel, staande op een altaar, door hemellicht beschenen. Het voorblad des altaars meldt het jaar van de stichting der gemeente, 1827, omgeven door eene slang, wier staart in den bek eindigt. R.S.: SIGILLUM ECCLES. LUTH. HELDER.

Evang. Luth. gem. 't Is mij onbekend, of deze gemeente, die zich eerst in 1853 van de vorige afgezonderd en een eigen bestaan verkregen heeft, reeds een eigen zegel voert.

's Hertogenbosch. 1670. *Nederl. Mercur.* 1777. I. 110, 111.

Groot zegel. Rond. Een boom met zwaren, eenigermate gebogen stam, die breed is uitgewassen, maar wiens groei opwaarts is belemmerd geworden. Nemen we de woorden, die boven het gewaai ter wederzijden van den stam en onder den wortel staan, te zamen, zoo verkrijgen wij als zinspreuk der gemeente: GEDRVCKET MAER NIET ONDERDRVCKT. R.S.: SIGILL· ECCLES· AUGUST· CONFES· SILVÆ· DUCIS ✝ De buitenrand is een zeer digte bladerrand. 't Verdient eenige opmerking, dat op de munten, die te *'s Hertogenbosch* zijn geslagen, insgelijks een boom voorkomt. Op 't laatst der 16de eeuw was het muntteeken slechts een heester. (Zie *Konst- en Letterbode* 1843, N^{0}. 6.) Ook de Waalsche gemeente voert een' boom.

Klein zegel. Ovaal. 't Zelfde zinnebeeld en dezelfde zinspreuk. De buitenrand is hier een parelrand. 't R. S. is ingekort tot: SIG: ECCLES: AVGVST: CONFES: SILVÆ DVCIS, en wordt opgesloten door een wingerdblad.

Heusden. 1857. *Nederl. Mercur.* 1774. II. 135.

Of deze jeugdige gemeente, vroeger Filiaal van *'s Hertogenbosch*, reeds een eigen zegel bezit, is mij onbekend.

Honscoten. Bijdr. III. bl. 81.

Ook van deze weinig meer bekende gemeente uit de 16de eeuw is 't mij onbekend, of zij een eigen zegel gehad hebbe.

Hoorn. 1628. *Nederl. Mercur.* 1760. II. 1761. I., II.

Een uit de wolken reikende arm houdt op en met de hand een rond schild, waarop een oud koggeschip is voorgesteld. In het schip staat een geharnast ridder, met helm, schild en zwaard. Tegenover den arm steekt een lauwertak onder 't wapenschild uit. Onder dat schild hangt een groot ridderkruis, gedekt met eene zesbladerige roos, waarin een hart ligt. Gedeeld door den bovenarm, staan boven het kruis de letters V. D. — M. I. Æ. (Verbum Domini manet in aeternum); gedeeld door den benedenarm, onder hetzelve de cijfers 16—28, die 't jaar der stichting aanduiden. Het geheel wordt bestraald door licht van den hemel, waar de naam יהוה staat. Tusschen het begin en het einde van het R. S.: SIGILL· ECCLES· AVGVSTAN· CONFESS· HORN· hangt een posthoorntje, het latere wapen der stad. Lage de roos met het hart niet op het kruis, maar omgekeerd een kruis op het hart, men zou hier van zelf aan LUTHERS wapen denken, en er zijne woorden op toepassen:

Des Christens Herz auf Rosen geht,
Wenn's mitten unterm Kreuze steht.

Thans is het twijfelachtig, of de ontwerper van het zegel al dan niet daaraan gedacht hebbe. Reeds op de oudste brieven van de gemeente komt dit zegel voor. 't Wordt ook sedert de hereeniging der een' tijd lang gescheidene gemeente gebruikt.

De voormalige *Hersteld Ev. Luth. gem.* gebruikte een staand ovaal, met het volgend zinnebeeld. Uit de wolken reikt eene hand een' gesloten bijbel aan, op welks vlak de letters BIBLIA. staan. Daarboven, in eenen halven lichtkrans, יהוה. Boven in het R. S.: SIGILL· ECCLE· AUGUS· CONFESS· REST· HORN· hangt het posthoorntje. Onder den bijbel staan wederom de letters V. D. M. I. Æ., en daaronder onmiddellijk leest men 't jaar der stichting van de gemeente: 1801.

Kaap de Goede Hoop. 1780. *Nederl. Mercur.* 1780. II. 141. 't Zegel is mij onbekend.

Kampen. 1646. *Nederl. Mercur.* 1767. II. 1768. I.

Een hart, waarop de gekruisigde CHRISTUS rust, hangt aan een oog, waardoor eene slang, als zinnebeeld van het eeuwige, zich ringvormig heenkronkelt, als of zij een' knoop wilde leggen. De slang wordt weder door eene afdalende duif, met uitgespreide vleugels, in de nebbe gehouden. R S.: SIEGEL· DER· GEMEIN· VNGEÄN· AVGSB· CONF· Z· CAMPEN·

Kuilenburg. 1640. *Bijdr* II. 109—197.

Ovaal. Een hooge en steile rots in zee, met het aan *Matth.* XVI: 18 ontleende omschrift in den binnenrand: SUPER· HANC· PETRAM ÆDIFICABO· ECCLES· MEAM· Het buitenste R. S. luidt: SIGILL· ECCLES· INV· AUG· CONFESS· CULEMBURG *

Leerdam. 1777. *Bijdr.* II, 168—172.

Filiaal van *Kuilenburg*, waarschijnlijk zonder zegel.

Leeuwarden. 1669. *Bijdr.* V. 185—222.

Groot zegel. Ovaal. De goede Herder (*Luk.* XV. 4, 5.), die zijn hervonden schaap op de schouders naar de kudde draagt. R. S.: : SIGIL· CONSIST· INV A C LEVVARDIENSIS: *

Klein zegel. Ovaal. 't Zelfde zinnebeeld en R. S. De stempels zijn van zilver.

Leiden. 1591. *Bijdr.* V. 1—46. *Luth. Volks-Almanak.* 1858. 103—113.

Groot zegel. Voorstelling van *Openb.* I. 13—17*a*. R. S.: SIGI· LUTH. ECCL. LEYD.

Klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld en R. S.

Nog heeft er een ander groot zegel bestaan, daar Ds. EVERTS mij reeds in 1844 te kennen gaf, dat op zijn exemplaar duidelijk te lezen was: SIGILLUM. LUTH. ECCL..... LEYDENSIS.

Lissabon. 1761.

't Zegel dezer gemeente, wier begin en einde in de vorige eeuw vallen, en die met het Nederlandsche Gezantschap in betrekking stond, is mij onbekend. De tegenwoordige Luthersche gemeente aldaar is niet meer van Nederlandschen, maar van Duitschen oorsprong.

Loenen. Bijdr. I. 142, 143.

Of dit Filiaal van *Utrecht* een zegel heeft, is mij onbekend.

Maastricht. 1650. *Histoire du Protestantisme en Limbourg, par* CHARLES RAHLENBECK. Bruxelles.

Oud groot zegel. De zon der geregtigheid, met 16 stralenbundels, op een eenvoudig wapenbord. Het wapen is, in plaats van met eene kroon, met een anker gedekt, waarvan de handen regts liggen. R. S.: SIG: DER GM: D: AVGSP: CONF: IN MAESTRICHT. 1647.

Oud klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld; maar 't anker omgekeerd. 't R. S. is verkort tot: S. DER. GM. AUGSP. CONF. IN MAESTRICHT. Het jaartal ontbreekt.

Nieuw groot zegel, als 't oud groot zegel, maar met de spelling AUGSB: — MAASTRICHT. en 't jaartal 1836 *

Medemblik. 1673. *Nederl. Mercur.* 1761. I. 173, 234.

Oud zegel, in de gemeente zelve niet meer te vinden. JACOBS droom (*Gen.* XXVIII: 11—15), zeer eenvoudig voorgesteld. R. S.: SIG. ECCL. INV. .... EST. MEDENB.

Nieuwer zegel. Hetzelfde zinnebeeld, maar uitvoeriger en fraaijer bewerkt. R. S.: SIGIL. ECCL. AUGSB. CONF. MEDENBL. Vermits de gemeente reeds uit de 17de eeuw dagteekent, kan het jaartal 1733, dat het R. S. aan de onderzijde opsluit, geen ander zijn dan het jaar der vervaardiging van dit zegel.

Meppel. 1790. J. S. MAGNIN, *Overzigt der Kerkel. Gesch. van Drenthe.* 1855.

Deze Filiaalgemeente, die zich voor eenige jaren, onder Koninklijke goedkeuring, uitgedrukt in Z. M. besluit van 8 Februarij 1826, met de Hervormde gemeente aldaar heeft vereenigd, had tot zinnebeeld eene opwaarts vliegende duif, met den olijftak in de nebbe, en bestraald door het alziend oog in den driehoek. R. S.: EVANGEL: LUTHERSCHE BROEDERSCHAP TOT MEPPEL. 1790.

Middelburg. 1591. *Bijdr.* V. 84—116. H. HEERING, *Feestrede,* 1842.

Oud zegel. Een anker, dat midden op de golven rust. De plaats van het ankeroog wordt door een hart ingenomen. R. S.: SIGILLVM· ECCL· AVG· MITTEL·B·

Nieuw zegel. Een anker met een hartvormig oog, rustende boven op de golven. Het jaartal 1731, door het anker gedeeld, is dat van het zegel. De gemeente toch, sedert 1585 ontstaan, bezat reeds in 1591 van Staatswege erkende vrijheid van godsdienst. R. S.: SIGILLUM· ECCL· AUG· MITTEL·B· *

Monnikendam. 1636. *Bijdr.* V. 47—61.

Oud zegel. Het Lam Gods met het kruis, (geen kruisvaan,) op een verheven driehoekig grondstuk, omgeven van een' bloem- en bladerkrans. Binnen dien krans staat aan de bovenzijde: SIGL· ECCL· MVN·

Nieuw zegel. 't Zelfde zinnebeeld, maar zonder krans R. S: SIGILL· ECCLES MONACHOD· *

Naarden.

't Is mij onbekend of dit Filiaal van *Weesp,* dat in de 17de eeuw eene gevestigde gemeente met een' eigen predikant geweest is, een zegel heeft gehad, en welligt nog gebruikt.

Namen. 1723—1782. *Nederl. Mercur.* 1780. I. 87, 88.

Deze garnizoensgemeente heeft opgehouden te bestaan. De kerkelijke Registers zijn in der tijd naar *Maastricht* overgebragt. Wat zegel zij gehad hebbe is mij nog onbekend.

Nieuwkoop. Bijdr. III. 81.

Gedurende den korten tijd, waarin de naam van *Nieuwkoop* tot de Luthersche kerk in ons vaderland zou zijn te rekenen, heeft gewis geen ander zegel bestaan dan dat van de voor-reformatorische gemeente.

Nijkerk. 1791. *Nederl. Mercur.* 1791. I. 228, 229.

Filiaal van *Amersfoort.* 't Gebruik van een eigen zegel is mij onbekend.

Nijmegen. 1660. *Nederl. Mercur.* 1765. I, II. 1766. I.

Een standdaarddragend Lam, dat eene slang vertreedt, die 't naar den kop steekt. R. S.: SIGILL: ECCLES: NEOMAG: AUGUST: CONFESS: *

Paramaribo. 1742. *Nederl. Mercur.* 1767. II. 1768. I. C. M. MOES, *Gesch. der Evang. Luth. Gemeente in Suriname.* (In het Tijdschrift: *West-Indië,* dl. II. st. 3 en 4.)

Het zegel is mij onbekend. Welligt wordt er in de geschiedenis der gemeente melding van gemaakt. Ik bezit haar niet.

Pekel-Aa. 1753. *Nederl. Mercur.* 1765. II. 195.

Een boom, wiens kruin het jaartal 1762, en wiens stam de letters PSALM 71 VS. 7 (*Ik ben voor velen als een wonder, &c.*) verdeelt. In de wolken staat: יהוה. R. S.: SIGILL: ECCL: INV: AUG: CONF: PEKELENSIS. *

Purmerende. 1692. *Bijdr.* V. 68—80.

Oud zegel. Twee lieden in eene schuit, waarop eene uit de wolken reikende hand met den vinger wijst. Daaronder leest men: TOT HIER HEEFT ONS D'HEER BEHOUDE. Ds. EVERTS, te *Enkhuizen,* bezit daarvan een exemplaar, gevonden aan een' brief van 1698. Van 't R. S. is alleen goed leesbaar: ...... PURMERENTANI. ON.........OO.

Nieuwer zegel. CHRISTUS, met den stralenkrans om het hoofd, voorgesteld als de getrouwe Herder, die zijne kudde tegen de wolven beschermt, waarvan nog een paar op een vijftal schapen aanvalt, terwijl de derde reeds de vlugt neemt, ofschoon hij nog naar de schapen omziet. R. S.: SIGILL. SYNEDR. INVARIAT. AVGST. CONF. PVRMERENTANI *

Herst. Evang. Luth. Gemeente. Tijdens de, gelukkig hereenigde, gemeente gescheurd was, gebruikte de *Herst. gemeente* een bijzonder groot zegel, waarop het slot van WILLEM EGGERT, eersten Heer van *Purmerende,* was voorgesteld, met schuin dak, trans en valdeur, en 3 van de 4 hoektorens. Voor het slot een zwaan, als slotwachter. Daaronder leest men in eene afsnede, die bijna de helft van het zegel inneemt: HERST. LUTH. GEMEE. TOT PURMERENDE. 1802. R. S.: GOD IS ONZE TOEVLUGT, STERKTE HULP IN GROTE NOOT, DIE ONS TROF.

De Rijp. 1788. *Nederl. Mercur.* 1788. II. 111, 112.

Ouder zegel. Eene koepelkerk, naar het model der Nieuwe Luth. kerk te *Amsterdam*, met eene zwaan tot windwijzer. Ter wederzijden staan twee boomen. In eene afsnede daaronder leest men: ONS VERLANGEN DOR MILDADIGHEID. R. S.: ZEEGEL DER LUTHERSCHE GEMEENTE. A. RYP. 1782. Dit goed gesneden zegel is waarschijnlijk aan de gemeente geschonken door een lid der Amsterdamsche, en van daar met de afbeelding van haar schoonste kerkgebouw versierd. 't Was daarom minder gepast voor de Rijper gemeente. Zoo kwam het in onbruik, vervangen wordende door een

Nieuwer zegel, iets kleiner, veel dieper, maar slecht gesneden zegel, dat den voorgevel van het langwerpig vierkant kerkje der gemeente vertoont, mede met eene zwaan tot windwijzer. Aan elke zijde staat slechts een enkele boom. R.S.: ZEGEL VAN DE EV. LUTERSCHE GEMEENTE IN DE RIJP.

Rotterdam. 1604. J. C. SCHULTZ JACOBI, *Gesch. der Evang. Luthersche gemeente te Rotterdam.*

Groot zegel. Ovaal. Voorstelling van *Openb.* XII: 1 en 14, namelijk eene zwangere vrouw, met loshangende haren, dragende aan hare schouders twee groote arendsvleugelen, en op haar hoofd eene kroon van 12 sterren. Onder hare voeten heeft zij eene op den rug liggende halve maan. Maan en sterrekroon breken den haar omringenden krans van vlammend zonnelicht. Boven het hoofd der vrouw leest men tusschen het in blazoen staande R. S.: עִמָּנוּאֵל. R. S.: SIGILL· ECCLESIÆ ROTTERODAMENS· SVB· SYMB· AVGVST· CONFES· INVAR· Dit fraaije zegel, gesneden in zwart marmer met zilveren rand, is gewis vervaardigd naar de opgave van Mr. HIERONYMUS HIRNIUS, vóór wiens beroeping in 1617 de gemeente nog geen eigen zegel bezat, zoodat de Amsterdamsche verzocht werd om de beroepingsstukken met het hare te stempelen.

Klein zegel. Rond. Eene vliegende duif met den olijftak. Daaronder in een blazoen: p a x v o b i s. R. S.: SIG. ECC. ROT. SVB. SYMB. INVAR. CONF. AVG. 1642. 't Wordt opgesloten door eene geopende roos met het door kruis gebogen hart, gelijk bekend is, LUTHERS wapen. Zilveren stempel. Ook dit zegel dankt gewis zijnen oorsprong aan HIRNIUS, die 't in het uitgedrukte jaar voor zijne afzonderlijke gemeente begon te gebruiken, met LUTHERS *wapen* zich stellende tegen de beschuldiging van afval, en met zijnen *vredegroet* zich gunstig onderscheidende van zijne tegenpartij. 't Bleef sedert de hereeniging in 1648 steeds in gebruik, en werd zelfs op het plat der zilveren collecteschalen gegraveerd.

Nog een *derde zegel* bezit de gemeente, rond, en grooter dan het zoo even genoemde. 't Vertoont den voorgevel van het tegenwoordige, in 1738 gestichte kerkgebouw. R. S., in blazoen: SIG. ECCL. AUG. CONF. INVAR. ROTEROD. Dit in koper gesneden zegel wordt weinig gebruikt. Mag de gemeente roem dragen op haar kerkgebouw, zij brengt, liever dan te roemen, bij de verzending van stukken haren vredegroet over.

Sappemeer. 1680. *Nederl. Mercur.* 1776. II. 81, 82.

CHRISTUS, wandelende op het meer, en SIMON PETRUS voor verdrinken bewarende. (*Matth.* XIV: 25—31.) R. S.: SIGIL: ECCLES: INVAR: AUGUST: CONFESS: SAPPMEER: *

Schiedam. 1757. *Nederl. Mercur.* 1760. I. 117; 1764. I. 146—148.

De Hoop, steunende met den linkerarm op haar anker, en met de regterhand naar boven wijzende, waar het zinnebeeld der Drieëenheid, van stralen omgeven, in de wolken zigtbaar is. Links in de verte een tempel met koepelvormig dak en torentje. R. S.: SIG: ECCL: INV: AUG: CONF: SCHIEDAM. Onder in den rand: 1757.

Sluis in Vlaanderen.

Of deze garnizoensgemeente een zegel gehad hebbe, weet ik niet. Nog in 1792 lag hier een bataillon Waldeckers, met een' vasten prediker, destijds G. BRUMHARD.

Stads-Kanaal.

Deze pas opgerigte Bijgemeente van *Wildervank* en *Veendam* heeft zeker nog geen zegel.

Tholen. 1773. *Nederl. Mercur.* 1773. I. 53.

In der tijd Bijgemeente van *Bergen op Zoom*. Of zij een zegel gehad hebbe is mij onbekend.

Tiel. 1753. *Bijdr.* II. 161—165.

Vroeger Filiaal van *Kuilenburg*, thans gevestigde gemeente. Eene op grasland staande zwaan. Boven in den rand: EVANGEL: LUTH: KERK; onder in den rand: TIEL.

Utrecht. 1608. *Bijdr.* I. 77—150.

Een laurier- en een olijftak, beide door eene doornenkroon heen gestoken. R. S.: SIGILLV: ECCLÆ: AVGVST: VLTRAIECT:

Vaals.

Een zeszijdig tempelgebouw, in welks binnenste, uit het midden eener op den grond liggende doornenkroon, eene roos en eene lelie wassen. R. S.: DER EVAN: LUTHERISCHE GEMEINDE. Onder den tempel: IN VAELS.

Veere. 1800. *Bijdr.* V. 125—128.

Filiaal van *Middelburg* en *Vlissingen*, doch van 1800—1817 eene afzonderlijke gemeente met eigen Predikant. Volgens de *Bijdr.* voerde de gemeente als zegel eene staande zwaan, met het jaartal 1800, en het opschrift (misschien R. S.): DE LUTH. GEM. VAN VERE. 't Zegel ontbreekt mij; ik kan dus niet naauwkeuriger opgeven.

Veurne. 1713—1782.

Barrière-plaats, met een Hollandsch-Waldecksch garnizoen, waarbij in der tijd Predikant was J. STRACKE of STRAEKE. Of het garnizoen een kerkelijk zegel gevoerd hebbe, betwijfel ik.

Vlissingen. 1735. *Bijdr.* V. 117—124.

Oud zegel. Eene rots in zee, op welker top eene vaas met twee ooren staat, die vruchteloos door drie blazende windkoppen wordt geteisterd, en waarschijnlijk wel doelt op het wapen en de ligging der stad. Daarnevens staat eene klapwiekende zwaan met opgestoken hals, overwelfd door een' wijngaardrank, die zich tot over de vaas uitstrekt. Tegen den bovenrand staat: יְהוָה, en van daar straalt licht over het zinnebeeld af. Op de rots, van waar een breede stroom van het water des levens afvloeit, is, zijdelings van dezen, onder de zwaan, het jaartal 1735 als uitgebeiteld. 't R. S. is in tweeën verdeeld. De bovenste helft luidt, in twee regels:

GOD ZEBAOTH· BEZOEK DEEZEN WYNSTOK DIEN UWE RECHTE HANT GEPLANT HEEFT. PSALM. LXXXXV. 12.

De onderste, insgelijks in twee regels, SEEGEL DER EVANG. LUIT. K. IN V LISSINGE. 't Is blijkbaar, dat de stempelsnijder zich vergist heeft, met in de hem voorgelegde teekening of opgave een tusschen de 3de X en de V geplaatst sterretje voor eene 4de X aan te zien. Er had behooren te staan PSALM. LXXX * V. 12, gelijk aan de uitgedrukte woorden, en aan het nu volgend later zegel tevens blijken kan.

Nieuwer zegel. 't Zelfde zinnebeeld, maar met slechts *twee* windkoppen. De bijbelplaats staat juist opgegeven: PSALM LXXX * V. XII. Aan de onderzijde heet het thans: RENOV. 1763. TESSERA ECCL. INV. AUG. CONF. VLISS.

Wageningen.

'k Twijfel er aan, of dit Filiaal van *Arnhem* wel een zegel heeft.

Weesp. 1642. A. NOORDBERGH, *Gesch. der gem.* (*In 't Nieuw Archief voor Kerkel. Gesch. inzonderheid van Nederl.* Deel I. bl. 133—173.

Het Lam Gods, met nimbus en kruisvaan. Onder de vaan staat: IOH. I. 29, 36. Tusschen de beenen van het Lam: APO. 5: 12. Boven het Lam eene vijfpuntige ster. R. S.: SIGILLUM EUANGELICUM ECCLESIÆ VESPENSIS. 1643.

Wildervank en Veendam. 1680. H. A BENIT, *Redevoering over het 200jarig bestaan der kolonie Wildervank.* 1850, bl. 48—59.

Eene op onder water liggenden en met riet bewassen veengrond staande zwaan. R. S.: ECCLESIASTICVS ✠ LVTHRIANO ✠ WILDERVANG ✠ De letter N staat in dit, buitendien reeds barbaarsche R. S. telkens verkeerd gesneden.

Winschoten. 1696. P. J. V. DUSSEAU, *Leerrede ter inwijding van het nieuwe kerkgebouw voor de Ev. Luth. gem. te Winschoten*, 1836. *Nederl. Mercur.* 1776. II. 140.

Vroeger heette deze gemeente *Winschoter-zijl*, naar de plaats, waar haar kerkgebouw stond; nog vroeger: *West-Woldinger* gemeente. Ovaal. AÄRON, dragende in de linkerhand een walmend wierookvat; in de regterhand den bloeijenden amandelstaf. Tegen den bovenrand leest men: VIRGA AARONIS. Onder het beeld: WIN. SIG. ECCL. AU.

Woerden. 1565. *Bijdr.* III.

Groot zegel, uitmuntend en diep gesneden in een' zilveren stempel. 't Stelt JAN DE BAKKER voor, ten halven lijve, aan den brandpaal gebonden, en met gevouwen handen den dood vindende in de vlammen, die ter wederzijden van hem opslaan. Dubbel R. S., waarvan het buitenste luidt: IOHANNES· PISTORIVS· WOVRDENSIS· PROTOMARTYR· HOLLANDIÆ· 1525, opgesloten door eene vijfbladerige roos. 't Binnenste R. S.: SIGIL. ECCLES. WOVRDENSIS. INVARIATÆ. AVGVST. CONFESS.

Klein zegel, blijkbaar door dezelfde hand gesneden, met dezelfde voorstelling, maar ter halver grootte. 't Buitenste R. S. luidt: IOHS. PISTOR. WOVRDEN. PROTOMAR. HOLLAND. 1525; 't binnenste: SIG. ECCLES. WOVRD. INVARIATÆ. AVGVST. CONFES. Dit klein zegel, op de eene of andere wijze verloren gegaan zijnde, werd in 1766 vervangen door een

Ovaal, met dezelfde voorstelling, in grootte tusschen de beide reeds genoemde zegels in, maar veel minder keurig gesneden. De Martelaar is hier geheel door de vlammen omringd. R. S.: SIGILLUM. E: I: A: C: WOERDÆ. 1766. Het loopt echter niet geheel rond, daar de benedenruimte door de vlammen is ingenomen. De stempel is in 1813 door een der Fransche soldaten uit het huis van den Predikant ANDRES gestolen, en waarschijnlijk te *Gorinchem* met ander geroofd zilverwerk verkocht. Althans zijn daar eenigen tijd later een paar zilveren familiepenningen van den genoemden Predikant weder aan zijnen schoonzoon, den Heer BOONZAJER, in handen gekomen.

Workum.

Dit Filiaal van *Harlingen* heeft welligt geen zegel.

Woubrugge. Bijdr. III. bl. 76.

Hiervan geldt hetzelfde als van *Nieuwkoop.*

Yperen. 1748—1794.

Het sedert den Akenschen vrede van 1748 hier liggende Bataillon *Holstein-Gottorp* had een' vasten garnizoensprediker. Bij name en handteekening is mij bekend de Predikant E. G. FABRICIUS. Aan 't bezit van een zegel twijfel ik.

Zaandam. 1642. C. RICKEN, *Feestrede*, 1842.

Groot zegel. Ovaal. Eene pellikaan met opgeheven vleugels, die voor hare jongen de borst opent. R. S.: SIGIL. ECCL. INVAR. AVGVST. CONF. SAERDAM.

Klein zegel. Ovaal. 't Zelfde zinnebeeld der liefde, maar zonder de vleugels. R. S.: SIGIL: ECCL: LUTHER: SARDAMENSIS·

Zalt-Bommel.

Of dit Filiaal van *'s Hertogenbosch* een zegel heeft, is mij onbekend.

Zierikzee. 1713. *Bijdr.* VI. 1—78.

Eene groote zwaan in het riet, met een kroontje om den hals. R. S.: SIGILL· ECCLES· AUGUST· CONFESS· ZIRKZEÆ·

Zutphen. 1681. J. C. SCHULTZ JACOBI, *Feestrede*, 1843.

Oud zegel, in koper gesneden, thans alleen nog in gebruik om kerkelijke attestatiën met inkt te stempelen, zoodat zinnebeeld en letterschrift *wit* uitkomen op *zwarten* grond. Het Lam Gods met de kruisvaan. Tusschen en onder de beenen staat: IOH. I. V. XXIX. R. S.: SIGILL: ECCLES: EVANG: LVTHER: ZVTPHAN. De H en de E in LVTHER. vloeijen in elkander, en de Z is verkeerd gesneden.

Nieuw zegel. Zilveren stempel. Dezelfde voorstelling, maar in 't klein, met het onderschrift: JOH. I. 29, op een gebeeldhouwd schild, waarboven eene zwaan staat. R. S.: SIGILL: ECCLES: EUANG: LUTHER: ZUTPHAN. opgesloten door eene vijfpuntige ster.

Zwolle. 1639. *Nederl. Mercur.* 1767, II. 82, 83.

Oud groot zegel, voorkomende op brieven van 1680, maar thans bij de gemeente niet meer aanwezig. Het Lam Gods met den kruisstandaard. 't R. S., dat boven aan de regterzijde begint, luidt: SIG: DER AVGSBVRG. GEMEIN IN SWOL.

Oud klein zegel, fraai van teekening en uitvoering. Dezelfde voorstelling. Ook het R. S. is hetzelfde, maar begint van onderen aan de linkerzijde.

Nieuw groot zegel. Dezelfde voorstelling. R. S.: 'T ZEEGEL DER AUGSBURGER GEMEENTE IN ZWOLL. veel minder fraai.

Nieuw klein zegel. 't Zelfde zinnebeeld en R. S. als het laatstgenoemde.

Bij al de bovenstaande gemeente-zegels behooren ook voorzeker gevoegd te worden, die het algemeen *Kerkelijk Bestuur* betreffen. Daaromtrent dan het volgende:

De in 1614 gesloten *Fraterniteit* zelve heeft evenmin een eigen zegel gehad, als het uit haar midden tot de behandeling van loopende zaken gecommitteerde *Algemeen Consistorium.* Beider besluiten en brieven werden slechts gezegeld met het zegel der *Praesidiale gemeente*, dat heet der *Amsterdamsche*, waaraan eerst het Praesidium werd opgedragen, maar die 't zich later steeds toeëigende, onderscheidene zustergemeenten tot ergernis. Stukken van bijzonder belang werden evenwel soms bovendien nog voorzien van de zegels dier gemeenten, waaraan het medebeheer der loopende zaken tusschen de vijfjarige Synoden was opgedragen. Men vindt echter hier en daar nog brieven, die zoowel 't een als 't ander missen, en geen ander teeken van echtheid dragen dan de handteekening der opvolgende Secretarissen J. en C. VAN DEN BROEK, met hun eigen particulier zegel zoogenaamd bekrachtigd.

De *Christ-Broederlijke Unie*, die in 1698 door eenige uit de *Fraterniteit* uitgetreden of *in aeternum* uitgesloten gemeenten werd tot stand gebragt, nam evenmin een eigen zegel aan. Hare oudste stukken dragen alleen het particuliere, zeer kleine zegeltje van haren eersten Secretaris, den Rotterdamschen Predikant J. W. VAN SONTEN, dat eene *stralende zon* voorstelde.

De tegenwoordige, in 1819 opgerigte *Synode der Evang. Luthersche kerk* heeft hetzelfde zinnebeeld als die der *Nederlandsche Hervormde kerk.* De *Godsdienst*

gezeten op een' vierkant gehouwen grondsteen, waartegen het anker der *Hoop* rust, houdt in de linkerhand en tegen den schouder geleund, het kruis des *Geloofs*. Met de regterhand houdt zij den geopenden *Bijbel*, die op hare regterknie rust. Haar sluijer is achterwaarts geslagen, en haar blik ten hemel gerigt, naar de zon der *Waarheid*, die van daar afstraalt. Nevens haar staat het altaar der *Liefde*, waarop een brandend hart wordt ten offer gebragt. Op het altaarblad leest men: 1. COR. XIV. 40. Het R. S.: SYNODE DER EVANG. LUTERSCHE KERK. wordt in tweeën gedeeld door het bovenaan geplaatste wapen van het Koningrijk der Nederlanden. Koperen stempel.

De *Synodale Commissie der Ev. Luth. kerk* heeft hetzelfde zinnebeeld. R.S.: SYNOD. COMM. DER EVANG. LUTERSCHE KERK. Nog komt er een liggend ovaal voor, waarop tusschen twee afsneden met boogvormig gekruiste lijnen, de cursive letters staan: *Ev. Luth. Syn. Commissie.* 't Is echter geen eigenlijk *kerkelijk* zegel, maar eigendom van den vorigen Secretaris J. C. LOMAN, die er slechts bij drukke verzendingen of op reis gebruik van maakte tot het sluiten van de kruisbanden, waarvan dienstbrieven voorzien behooren te zijn om het voorregt van postvrijheid te kunnen genieten. 't Is dus ook na Mei 1858 tot de antiquiteiten overgegaan, daar de eigenaar verlangd heeft zijne veeljarige betrekking te mogen nederleggen

De *Synode der Herst. Ev. Luth. kerk* stelt op haar *groot zegel* de *godsdienst* voor, met achterwaarts geslagen sluijer, de *zon der geregtigheid* tot borstwapen en het *geloof* tot schild, waarop de pijlen des boozen afstuiten, die uit den afgrond op haar worden gerigt. Zij staat bij haar altaar, en steunt op den daarop geplaatsten gesloten Bijbel. Op het altaarblad staat eene zwaan. Boven het tafereel opent zich de hemel, waarin het gewone symbool der Drieëenheid zigtbaar is. R. S., beginnende onder aan de linkerzijde: HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK. Onder in den rand leest men: ALGEM^{N}. BESTUUR.

Klein zegel. Eenvoudig letterschrift: HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

De betrekking tusschen Kerk en Staat zij, in vergelijking met vroeger, veranderd, zij eischt evenwel met billijkheid, dat wij ook de zegels niet voorbijzien van die *Staatsbesturen* of Afdeelingen van Staatsbewind, die met de behartiging van de Kerkelijke zaken waren belast. Ik vergenoeg mij echter, met slechts de zegels te noemen van

de *Bataafsche Republiek* ten tijde der afschaffing van het denkbeeld der heerschende Kerk, en der toekenning van gelijke regten aan alle erkende Kerkgenootschappen;

het *Ministerie van Binnenlandsche Zaken* onder de regering van Koning LODEWIJK; en

het *Ministeriëel Departement voor de zaken der Hervormde eeredienst* enz. Bij dit laatste is niet slechts een *rond*, maar ook een *ovaal* zegel in gebruik.

Als *Lands-Instellingen* met betrekking tot de Kerk komen in aanmerking

het *Nederlandsch Luthersch Seminarium* te *Amsterdam*, waarvan de betrekking tot de kerk naauwer is geworden sedert de scheiding van kerk en staat is uitgesproken. 't Zegel van Curatoren is eenvoudig het wapen van het Koningrijk der *Nederlanden*, met de 19 Provinciale blokken. R. S : NEDERLANDSCH LUTHERSCH SEMINARIUM.

Commissie voor de zaken der Protestantsche Kerken in Neêrlands Oost- en West-Indiën. Deze Commissie behoort zeker niet uitsluitend tot de Luthersche Kerk, maar telt onder hare Leden, billijker wijze, steeds een Lid der Luthersche Kerk, vermits zij ook voor de belangen dier Kerk in onze vroegere en tegenwoordige Koloniën heeft te zorgen. Haar zegel, dat mij ontbreekt, zal wel gelijkheid hebben met dat der Hervormde en Evang. Luthersche Synoden, met veranderd R. S.

Bijzondere *Kerkelijke Instellingen* zijn, of nog, of geweest,

het *Liefdefonds* bij de Evang. Luth. gemeente te *Amsterdam*. 't Zegel van deszelfs Curatoren stelt eene springende fontein voor, waaronder de woorden: NON MIHI. SED ALIIS EXVNDO. R.S.: SIGILL· FONTIS CHARIT· ECCLES· LUTHER· AMSTELOD· · * Blijkbaar is de woordspeling tusschen *fonds*, fundatio. en *fons*, fontein.

Gecommitteerden van het Consistorie der Evang. Luth. gemeente te Amsterdam tot de Kerkelijke zaken op Batavia. Deze Commissie, die ook voor de Koloniale gemeenten in de *West-Indiën* zorg droeg, is ontbonden, sedert hare werkzaamheden noodeloos werden, en overgingen op de hier boven genoemde *Commissie voor de zaken der Protestantsche Kerken in Neêrlands Oost- en West-Indiën.* Zij voerde geen eigen zegel, maar bezigde daartoe, soms of gewoonlijk, den ijzeren stempel, waarmede de oudtijds gebruikelijke vierkante Avondmaalsloodjes der Amsterdamsche gemeente werden geslagen. Zoo vond ik dan ook eene schriftelijke aanbieding van het beroep te *Batavia*, den 18den Junij 1807 gedaan, gesloten met een vierkant zegel in rood lak, voorstellende eenen rijksstaf en eenen lauriertak, kruisselings door eene doornenkroon gestoken. Daarboven staat CHRISTI, daaronder REGNVM. Alles is gevat in een' bladerrand, die zijdelings aan weêrskanten, en onder en boven daarentegen, waar de letters staan, alleen buitenwaarts bladen heeft.

Tot de zegels der bijzondere *Gemeente-Instellingen* behooren de *Diakonieën* en *Weeshuizen*. Mijne verzameling is in dat opzigt nog zeer onvolledig. Als tot proeve vermeld ik slechts de volgende:

Regenten van het Weeshuis der gemeente te Haarlem, gesticht in 1739. (*Nederl. Mercur.* 1789. I. 53, 54.) Ovaal. Gebeeldhouwd schild met de letters L. W. Boven op het schild eene zwaan, en boven deze: HARLEMENSIS.

Aalmoezeniers van het Weeshuis der gemeente te Haarlem. Een zwemmende zwaan op een wapenschild, dat met een koningskroon is gedekt. R. S.: LUTHERSCHE WEESHUIS (zonder vermelding van plaats).

Diakonie der gemeente te Leiden. Enkel de letters LD, waarboven: *IN LEYDEN.*, waaronder twee palmtakken.

Regenten van het Weeshuis der Rotterdamsche gemeente. De letters LWH binnen lijnen, die een hart vormen, waaroverheen een loverslinger, en waaronder twee palmtakken

Diakenen der gemeente te Rotterdam gebruikten kortelings een klein zegeltje met beroofde hoeken, en de in elkander gestrikte letters L. D.; en thans een liggend ovaal met het opschrift (boven in den rand:) EVANGELISCHE LUTHERSCHE (, in 't midden:) **Diaconie** (, onder in den rand:) · ROTTERDAM · Het woord **Diaconie** staat op keurig *geguilocheerden* grond. Al de letters komen sterk en scherp uit, als waren ze van metaal. Het geheel is van uitmuntende bewerking, en bezorgd door den Heer J. W. VAN LEENHOFF, drukker en kantoorboekhandelaar te *Rotterdam*, die hiermede tevens voor 't leveren van soortgelijken arbeid zij aanbevolen.

SCHULTZ JACOBI.

VRAGEN.

262. — *Czaar Peter en onze drukkerijen.* Onlangs ontvingen wij eene vraag naar de meerdere of mindere zeldzaamheid van het werk, getiteld: *Symbola et emblemata jussu atque auspiciis sacerrimae suae Majestatis augustissimi ac serenissimi Imperatoris Moschoviae, Magni Domini Czaris et Magni Ducis* PETRI ALEXEIDIS, *totius Magnae, Parvae et Albae Rossiae nec non aliarum multarum Potestatum atque Dominiorum, Orientalium, Occidentalium Aquilonariumque Supremi Monarchae, excusa.* Amst. ap. HENRICUM WETSTENIUM, 1705. Bekend is het dat noch deze uitgave, noch de vertaling daarvan: *Verzameling van uitgekórene zinspreuken*, tot de eigenlijke zeldzaamheden behoort. Maar de vraag bragt ons als van zelf op eene andere vraag, waarvan het antwoord belangrijk kan zijn voor onze vaderlandsche bibliografie. Wij denken daarbij zoowel aan dit werk, als aan andere boeken op last van *Czaar* PETER hier te lande gedrukt, b. v. aan den Bijbel, in 5 deelen, f°. 1721, die geheel met mediaan romein kapitalen gedrukt is, terwijl elke bladzijde half wit is gelaten, om daarop later den Russischen tekst te drukken. Wij vragen dan: wat is er meer bekend van de betrekking, waarin onze drukkers tot Russische uitgevers van dien tijd stonden? Zijn er meer boeken voor Russische rekening hier te lande uitgegeven? Gebruikten onze drukkers ook Russische typen?

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

263. — *Geslacht Russell.* Dezer dagen kwam mij in handen een goed geconserveerd perkament, waarop het bekende wapen der Engelsche familie RUSSELL („dukes and earls of *Bedford*") keurig stond afgebeeld, dragende ten onderschrift in plaats van het devies: *che sara sara*, den naam: ELIA AMOS RUSSELL. Volgens overlevering zou deze ELIA AMOS *Engeland* verlaten hebben en de vader (of grootvader?) geweest zijn van ANNA PETRONELLA, die op het laatst der vorige eeuw of in het begin van deze in *Noord-Holland* stierf. Zij had broeders noch zusters, en was alzoo de laatste RUSSELL van dezen tak.

Van wien was nu deze ELIA AMOS een zoon? JOHN BURKE, in zijn *General and Heraldic Dictionary of the Peerage and Baronetage of the British Empire*, noemt op het woord *Bedford* alleen die RUSSELLS, die *earls* of Hertogen van *Bedford* waren, zonder de jongere zoons met name te melden. Zoo spreekt hij van WILLIAM, den eersten *Hertog* van *Bedford*, en van zijne *zeven* zonen, maar noemt alleen WILLIAM, onthoofd den 21sten Julij 1683; evenzoo diens oudsten zoon WRIOTHESLEY, gestorven in Mei 1711, van wiens drie zonen hij alleen WRIOTHESLEY en JOHAN noemt, enz. Wie noemt mij de ouders van ELIA AMOS, en wie weet iets van de aanleiding, welke dezen RUSSELL zijn vaderland verlaten deed?

CONSTANTER.

264. — *Johann Adam Steinmetz.* In het Iste deel van *Het Mannakruikje, eene verzameling van geestelijke lectuur voor Christenen*, in 1843, bij H. HÖVEKER, te *Amsterdam*, onder toezigt van J. F. SCHIMSHEIMER uitgegeven, vond ik onlangs, op bl. 62, eene aardige levens-episode van bovengenoemden geleerde. Reeds vroeger (NAV. IV. bl. 166, Vr. LXXXI.) bragt ik dezen beroemden held des geloofs uit de rij mijner voorouderen in dit Tijdschrift ter sprake, maar tot nog toe zonder gunstig gevolg. Nu vraag ik, uit welk werk men die episode zijns levens, in het *Mannakruikje* opgenomen, kan geput hebben? en wat men meer van hem weet? terwijl ik allen, die mij zouden willen behulpzaam zijn in de aanvulling der geschiedenis van mijn geslacht, nogmaals de vroeger geplaatste vraag over JOHANN ADAM STEINMETZ ter beantwoording aanbeveel.

F. F. C. STEINMETZ.

265. — *Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt.* Gelijk bekend is, zijn vele der in *Europa* tierende boomen, heesters en planten van uitheemschen oorsprong. Daarvan zijn sommige sedert eeuwen, andere eerst kortelings ingevoerd. Onder de boomen van nieuweren tijd, bij voorbeeld de oranjeboom (*Azië*), de treurwilg (*Mesopotamië*), de bruine beuk (*Noord-Amerika*). Nu zoude ik gaarne willen weten of op zoodanige boomen, heesters en gewassen, voor zooverre die in *Europa* als gevestigd kunnen aangemerkt worden, bij ons ook die insekten blijven voorkomen, welke men in het land hunner afkomst als daarvan levende pleegt te kenmerken? Van het meeste belang is dit onderzoek omtrent de zoodanige gewassen, die men niet door stekken, maar door zaaijing en poting vermenigvuldigt, als den aardappel en de dahlia, niet den treurwilg en den perzik.

J. H. VAN LENNEP.

266. — *Brieven van Ph. van Marnix.* Gaarne zoude ik willen vernemen waar de volgende door TE WATER, *Verbond der Edelen*, 3de stuk, vermelde brieven in HS. van PH. VAN MARNIX te vinden zijn.

Bl. 52. maakt TE WATER gewag van zes brieven aan S. LUBBERTUS, en voegt er bij: „Deze brieven, die mij onder een zeer groot aantal andere oorspronkelijke brieven, aan S. LUBBERTUS geschreven, ten gebruike gegeven zijn door Mr. J. DE KEMPENAER, Raadsheer in het hof van *Friesland*, zal ik

bij eene andere gelegenheid aan het algemeen mededeelen." Heeft dit plaats gehad?

En op bl. 53. Brieven van ALDEGONDE in 1568 aan de gemeenten te *Londen* en *Norwich*.

∞.

267. — *Portret van J. V. H.* Voor mij ligt een portret in 4°., waarvan ik niet weet wien het voorstelt, en dus eene beschrijving laat volgen:

Borstbeeld, links, in ovaal, van iemand van omstreeks 40 jaar, met opstaanden geplooiden kraag en eenvoudige kleeding. Het randschrift van het ovaal luidt als volgt: »L'homme, apres son ame n'a rien plus precieux que bonne renommée (waarschijnlijk 's mans spreuk) I. V. H. 1596."

Het onderschrift is dit: »Platon a laisse par escrit qu'il n'y a homme si heureux, qui puisse scavoir toutes choses." D. F.

268. — *Joh. Huyssen van Kattendijke.* Gaarne ontving ik eenige nadere bijzonderheden omtrent dezen persoon, naar aanleiding van zijn portret, hetwelk onlangs in mijn bezit kwam, en waarvan ik eene beschrijving laat volgen:

Borstbeeld, regts, in medaillon, met kort haar en langen baard, opstaand geborduurden kraag en tabbaard met bont omzet, verder effen onderkleeding, benevens eene keten, waaraan een cachet (?) Boven het portret het tweereg. omschrift: »JOH. HUYSSEN CATTENDIJCK Nobilit. et Equestri ordine donatus, Monsterhouckij in Godschalkeroort Cattend: Toparcha Zeeland: Reiq Marinae Consiliar: et praeses Consilij Flandr: ditionis Ordin: General: Ætat 50, — links zijn wapen met de spreuk: »Nec timide, nec tumide," regts MICH. JOH. MIEREVELT inven: F. SCHELLEMANS fecit.

Al de opschriften zijn à rebours en derhalve is dit portret waarschijnlijk een afdruk van een gegraveerd medaillon, vervaardigd om aan een koord of lint om den hals te dragen, en zeker hoogst zeldzaam. D. F.

269. — *Handschoenen.* Wanneer zijn deze als deel van de wapenrusting, en wanneer zijn ze als kleedingstuk in gebruik gekomen?

F. F. C. STEINMETZ.

270. — *De leeuw van Kurdistan.* Ik herinner mij in mijne jeugd eens twee platen te hebben gezien, welke zeer ridderlijke tooneelen voorstelden, met het Hoogduitsche onderschrift: »*Der Löwe von Kurdistan,*" anders niet. Wie kan mij zeggen wie de leeuw van *Kurdistan* is; is hij een geschiedkundige persoon, of slechts de held van 't een of 't ander romantiesch werk of drama?

F. F. C. STEINMETZ.

271. — *Geschiedenis der viering van den Goeden Vrijdag in de Nederlandsch-Hervormde kerk.* Alle mededeelingen en verwijzingen naar bronnen zullen mij hieromtrent aangenaam zijn. Toen ik onlangs in eene predikatie uit het midden der XVIIIde eeuw opmerkte, dat men toen althans in de Remonstrantsche gemeente te *Rotterdam* dien dag kerkelijk vierde, kon ik hieromtrent in bekende werken weinig inlichting vinden.

V. D. M.

272. — *Cornelis van Haesdonck.* Is er iets bekend omtrent den persoon of het leven van CORNELIS VAN HAESDONCK, van wien een portret voor mij ligt, geteekend door D. LIEUENS (?); may 1640, geëtst door S. SAVRY, hoog 32 str., breed 22 str. Hij wordt opgegeven als geboren $\frac{10}{20}$ meert te *Hamburgh*, in 1608. Hij is in rijke kleeding, aan eene tafel staande, waarop een boek met sloten (een bijbel?), voorts een wereldkloot, gevonden wordt; 't wapen aan den wand is eene staande gegroefde zuil of kolom, waaronder, dwars, eene lelie ligt. Het is met een' helm gedekt. Met dit vierregelig onderschrift:

Wegh snoode werrelt wegh, met al 't gedroght der sonden
Die door U vals belegh, den mensch soo houdt gebonden
Dat hij door Goode sal, voor eeuwigh sijn verplet
Ick lief dien grooten Al, om wien ik U verset.

Dit Nederduitsch doet mij vermoeden, dat hij tot ons vaderland behoord heeft. Hij schijnt, en dit reeds in 32 jarigen leeftijd, de wereld van zich te stooten en aan den bijbel vast te houden.

273. — *Karlier.* Wie is..... KARLIER? een man in een' mantel met witten kraag en een kwastje; links ziende, met ligt krullend haar en een medaillon. Onderschrift:

Karlier alhier vertoont den swier van sijne leden:
Bary hierbij hem t' oefnen vrij, heeft dit gesneden.

breedte 19, hoogte 24 streepen.

De gravure is uit het midden der 17e eeuw, van den jare 1658, toen KARLIER 31 jaren telde. B. N.

274. — *Hendrik Heuck.* Ik ben in het bezit van een portret van HENDRICK HEUCK, G. WINGENDORP sc. Het heeft tot onderschrift: *selden onberispt.* Dit portret is omgeven door een' krans van speeren, harnassen, strijdaksen, pijlkokers en pijlen, en andere oorlogswapenen, ook pocalen, schenkkannen met schotels, enz. Weet iemand der Navorschers, wie deze persoon geweest is, en wanneer hij geleefd heeft? B. F. C.

275. — *Snuisterijen, wissewasjes.* Van waar is het woord: *snuisterijen?* van waar het woord *wissewasjes?* B. F. C.

276. — *Pekel-A.* Van waar de benaming: *Pekel-A*, een dorp in *Groningen*, gelegen aan eene gracht of een kanaal van dienzelfden naam? B. F. C.

277. — *Uitvinding van S. Keyser Semeins.* Onder andere papieren vond ik onlangs een request van zekeren SAMUEL KEYSER SEMEINS, zoon van den advocaat CORNELIS KEYSER SEMEINS te *'s Gravenhage*, aan de Staten van *Holland* en *W. Vriesland* in het jaar 1699, octrooi verzoekende op eene nieuwe uitvinding »van een nieuw wit metael, seer na het silver imiteerende, hetwelck van niemandt soodanigh en is gevonden. Ende alsoo denselven suppliant van voornemen is daarvan te doen maken allerhande soorten van Wercken, als Leepels, Forcken, Tafelborden, en andere noodtsakelyckheden in de huyshoudingh gebruyckelyk, en tot allerley cieraedt dienende, als Kandelaers, Snuyters ende diergelycke. Ende hy Suppliant beducht is dat ijemandt mochte komen te ondernemen onder eenige valsche soorten van andere Stoffen hetselve na te bootsen, en de Luyden alsoo te abuseren in de Stoffe of Materialen, alsoo des Suppliants Metael bequaem is om in te koken, en het beste Tin in te smelten, en zoo smedigh, dat men het kan tot Draden laten spinnen om Kanten en Franjes van te maken, ende met Silver in alles overeenkomt, behalve de Capel of Test." Door Gecommitteerde Raden, in wier handen dit request gesteld was, werd den 21 Julij 1699 geadviseerd, dat op zijn verzoek hem een octrooi van vijftien jaren verleend worde.

Wie is nu deze SEMEINS? Stamde hij af van het bekende *Noord-Hollandsch* geslacht van dien naam ten tijde van WILLEM I? — En wat is van die uitvinding geworden? Was dit metaal hetzelfde als het later bekend geworden *Engelsch* plated of het nog latere *Russisch* zilver? B. F. C.

278. — *Geslacht Gockinga.* In het *Staatk. Nederl.*, (art. GOCKINGA, (EPPO) *Ridder*, enz.) wordt melding gemaakt van een »*Geslachtregister* door G. M. VAN HEERMA, *Erve* TEN BROEKE, in 1631 aan de stad *Groningen* overgegeven, te gelijk met een Handschrift over de oorlogen en twisten van de huizen GOCKINGA en CLAUT met de stad *Groningen*."

Zijn die beide stukken nog onder de archieven dier stad aanwezig, of, door een of ander genootschap in druk uitgegeven?

Wanneer is dit geslacht uitgestorven, en was dat van GAIKINGA, dat in het wapenschild een' leeuw en eene gaai affrontés voerde, hiervan onderscheiden?

Kunnen de te *Groningen* gevestigde GOCKINGA's (een hunner, werd in 1817 tot den adelstand verheven) hunne afkomst uit dat oude en magtige geslacht bewijzen, en voeren zij hetzelfde wapen? U—.

279. — *Geslacht Huydecoper.* Heette de familie HUIDEKOOPER of HUYDECOPER, vroeger BAL VAN WIERINGEN?

Gaf die naam »HUIDEKOOPER," het door die familie uitgeoefend wordend beroep te kennen? — niet alleen de naam, ook het wapen zinspeelt hierop.

Vele Amsterdamsche familiën ontleenen den naam aan het beroep; bij enkele, is het uit het wapen op te maken. Zoo vindt men, op de regeringslijsten, achter den naam DOMMER, (nu VAN POLDERSVELT toegenaamd), meermalen het woord »*Ketelboeter*," en in het wapen o. a. *drie ketels.* M°.

280. — *Geslacht Hogendorp.* Is HOGENDORP een oud-adellijk *Hollandsch* geslacht? U—.

281. — *Ruitvormige Schilden.* Onlangs vroeg mij iemand van waar het kwam, dat zekere familie (de naam is mij ontgaan) het wapen op een *vrouwen*schild voerde?

De eigenaar van het wapen meende, dat het vroeger het wapen eener vrouw geweest was, maar, om onbekende redenen, in zijne familie was overgegaan. Quaeritur: Zijn er voorbeelden dat men een wapen uit eene andere familie overneemt, met behoud van het vrouwelijk schild? D. te D.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Buskruid en vuurwapens (I. bl. 57; vgl. bl. 106, 145; *Bijbl.* 1853, bl. xlix; 1854, bl. lxx). Eene vrij uitgebreide verhandeling hierover is te vinden in het *Boek der uitvindingen, handwerken en nijverheid*, Leiden, bij A. W. SIJTHOFF, 1857, dl. I. bl. 165—197. D. te D.

Drenthe (I. bl. 91; vgl. bl. 120). In W. H. HOFSTEDE, *Dissert. inaug. de regiminis in Drenthina regione forma*, 1821, p. 2, leest men: »Quae autem sit nominis origo ac significatio, si qua sit, hucusque incertum est. Nescio, an aliquando ad nominis originem investigandam, eruditos conducere possint vel *Truenti*, seu, ut apud MELAM legitur, *Druenti*, amnis, *Truentini*, castri ejusdemque nominis oppidi in agro Piceno vocabula, quorum antiqui scriptores meminerunt, quos vide apud CELLARIUM (*); vel ejusdem fere nominis vestigia, ut doctis nonnullis viris videtur, in *Drenbeek* in *Osnabrugae*, ni fallor, ditione, *Drontheim* in *Norvegia*, quibus addatur *Druentia*, flumen

(*) *Notit. orb. antiq.* L. II. cap. 9. (Tom. I. p. 478).

Galliae, de quo LIVIUS (Lib. 21, Cap. 22) et *Trenta* sive *Trent*, *Angliae* flumen. Unde vero nomen sit, vix quemquam divinando posse, ita ut persuadeat, interpretari, verius videtur, cum propriorum regionum nominum derivationes plurimum merae sint conjecturae, argumentis haud probatae neque probandae (*)." D. te D.

[J. GRIMM, *Gesch. der Deutschen Sprache*, 2e aufl. Th. II. S. 412, meent dat *Thrianti*, zoo als *Drenthe* oudtijds heette, staat voor *Thribanti*. De Drenthen zijn dan het volk dat in de *drie banden*, even als de *Twenthen* (*Tubantes* reeds bij TACITUS) dat wat in de *twee banden* woonde. *Band* komt, behalve in deze namen, nog voor in *Teisterbund*, eene gouw, het westelijk deel van de tegenwoordige *Betuwe* bevattende, *Bursiband* eene gouw aan den *Eems*, *Ostroband* en *Westroband* gouwen aan de *Schelde*, *Braband*, *Suiftarband* een woud aan den *IJssel*, *Bucinobantes* een Alamannische volksstam, *Band*, een nu bijna weggespoeld eiland ten oosten van *Borkum*, en eene landstreek in *Rustringerland* van denzelfden naam. Eindelijk vindt men in *Friesland Terband*, (een dorp in *Engwierden*) *Bant* of *Bantega*, een dorp in *Lemsterland*, door de Zuiderzee weggespoeld, en *de Band*, gehucht onder *Idsega*, in *Wymbritseradeel*. Volgens GRIMM moet *band* eene gouw of iets dergelijks beteekenen en is ons woord *beemd* misschien van *band* verbasterd.]

Steendrukkunst. (I. bl. 92; vgl. bl. 170 en 204). Zie hierover mede het *Boek der uitvindingen*, *handwerken en nijverheid*, *Leiden* bij A. W. SYTHOFF, 1857. dl. I. bl. 102—119.

D. te D.

Middeneeuwsch eedsformulier van den beul te Middelburg. (III. bl. 34, Vr. XVII; vgl. IV. bl. 17; Bijbl. 1854. bl. xlii, xcvii en VIII. bl. 167). Ter opheldering van het vreemd schijnend eijerenloon, geef ik het volgende in overweging: In de XV eeuw (want van dien tijd af althans mag het bestaan hebben) waren de landlieden minder veilig in leven en bezittingen; men denke slechts aan de strenge dood- en geesel-straffen op dieverij (waarvan die der *boomschenders*, geschilderd op groote houten borden, die nog in 1794 aan palen op de cingels te *Utrecht* stonden; en waaruit het spreekwoord *straf der boomschenders* ontstaan is). Hoe meer waakzaamheid derhalve, zoo veel te meer straf-oefeningen en executiën waar de landlieden belang bij hadden en in de kosten bijdroegen, tegen p. m. 2 percent van de eijeren, die zij ter markt bragten.

L. J.

Arnold van Bolten. (IV. bl. 357. Vr. CLXXXV; vgl. V. bl. 145; Bijbl. 1855. bl. lxxxvii en cliii). Het geslacht VAN BOLTEN of BOLTEN, waarvan wij de genealogie bezitten, is van *Zwolschen* oorsprong. Een tak daarvan vestigde zich in *Friesland*, waartoe o. a. behoorde ARENT VAN BOLTEN J. U. D., in 1631 Advocaat van het Hof voor *Friesland*, getrouwd 1°. met BARBARA VERRUTIUS en 2°. met JOHANNA OTTESd. VAN VOS. Hij kan dus de bedoelde ARNOLD niet zijn, maar wij vermoeden dat het zijn vader geweest is, die bij ons alleen voorkomt onder den naam van N. N. VAN BOLTEN, zilversmid en juwelier te *Zwolle*, getrouwd (te *Leeuwarden?*) met N. N. Te meer gelooven wij hier niet mis te tasten, omdat ook aan zijn' jonger' broeder, overleden 13 Mei 1686, de naam ARNOLD gegeven is. Deze, na zijns vaders dood geboren, werd waarschijnlijk tot herinnering van zijns vaders naam aldus genoemd. Ter onderscheiding schreef de oudste broeder altijd ARENT en de jongste altijd ARNOLD.

Nog trekt het mijne aandacht, dat J. MATHAM, die eenige portretten van *Friesche* Katholieke geestelijken gegraveerd heeft, ook het portret van ARNOLD graveerde, en dus het geslacht BOLTEN de R. K. godsdienst beleed.

A. J. B.

(*) De Drenthiae nominis origine et significatione conjecturas vide in de *Tegenw. Staat van Drenthe*.

Familiewapens gevraagd. (VII. bl. 12, Vr. 18; vgl. bl. 183). RUTGER VAN BREDA, geb. 1628, gest. 1693, Griffier der Staten van *Overijssel*, was *het laatste manlijk oir van zijn geslacht*. Naam en wapen gingen over in dat van LEMKER; vgl. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*

M°.

Trechtplaatsen of overtogten. (VII. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276, 337 en VIII. bl. 15, 76 en 136). Bij de verschillende antwoorden kwam de meening nog niet ter sprake, dat *drecht* naar het taaleigen der *Friesche* wetten (zie RICHTHOFENS *Altfr. Wtb.* S. 691 en de daar aangehaalde plaatsen) *verzameling*, *verzamelde menigte* beteekent, van waar dan sommigen (o. a. BENDER, *die deutschen Ortsnamen*, 1846 en CASSEL, *über thüringische Ortsnamen* S. 149) het op de verzamelplaats (*helichdracht* = *heilige vergaderplaats*) hebben toegepast. Misschien laat zich bij den Frieschen naam *Drachten* bij voorbeeld die afleiding hooren; bij de overige, hollandsche en stichtsche, *drechten* komt zij ons minder waarschijnlijk voor. Daar zouden wij de voorkeur aan *drift* in de beteekenis van *waterloop* (gelijk nog de bekende gracht in de stad *Utrecht* heet) geven; terwijl wij daarbij het gevoelen van den Heer J. H. VAN LENNEP deelen, dat diezelfde verklaring (in de beteekenis van *drijvende wolken* of *nevels*) op de aangehaalde plaats van den *Wapen Martijn* geldt. Omtrent *trecht* zijn wij het daarentegen geheel met de verklaringen van H. H. Bestuurders eens. VAN VLOTEN.

Barend Langenes. (VII. bl. 288, Vr. 344; vgl. VIII. bl. 172). Ik twijfel zeer of mijne vraag door LABORANTER juist zij beantwoord. Vooreerst is het niet zeer waarschijnlijk, dat aan een' boekverkooper het waarmerken der

bij eenen anderen boekverkooper uit te geven exemplaren van de Bijbelvertaling zal zijn opgedragen; als de Staten zulk een „goed vertrouwen" in LANGENES hadden, zou hij wel het eerst met de taak der uitgave zelve zijn belast geworden. En ten tweede is het even weinig waarschijnlijk, dat aan iemand, die reeds voor 40 jaren boekhandelaar was en dus zeker hoog bejaard, in zijnen ouderdom eene zoo gewigtige taak zal zijn opgedragen. Ik blijf dus de vraag doen, naar welker beantwoording ik vergeefs heb gezocht in alles wat over de Staten-vertaling en de uitgave daarvan te mijner kennis kwam. V. O.

Afstammelingen van Filips van Marnix van St. Aldegonde (VII. bl. 351, Vr. 395; vgl. VIII. bl. 55, 78, 141). Eene zuster van FILIPS (uit zijns vaders eerste huwelijk), HELENA, huwde in 1547 KAREL (— JAKOB), Heer van *Vignacourt* of *Wignacourt*, *Ourton* en *Bugnastre*, zoon van GUILAIN, Heer van *Wignacourt* en *Ourton*, en van LOUISE VAN PRONVILLE, Vrouwe van *Bugnastre* en *Bullecourt*, wiens tweede vrouw zij was (1); eene andere (uit het tweede huwelijk), MARIA, huwde MELCHIOR SCHETS, Heer van *Heijst* (2), zoon van GASPARD, Heer van *Grobbendonk*, *Hoboken*, enz., en van KATHARINA *van Ursel*, en broeder van CONRARD SCHETS, die naam en wapen van *Ursel* aannam. Zie LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, Part. III. p. 767; DE ROUCK, *Her.* bl. 307; TE WATER, *Verb. der Edelen*, dl. III. bl. 38, 39, 554.

De opmerking van C/4, dat VON STEINEN den echtgenoot van URSULA VAN MARNIX, BERTRAM, en niet BERNARD (3) VON LÜTZENROD noemt, is juist; ook BUTKENS noemt hem BERTRAM, doch in plaats van *zu Cleff*, *à Mherrum* (4). Eene zuster van ANNA MAGDALENA, vrouw van JAN WILLEM VAN HASSELT tot *Hasselrade* (1), JOHANNA, was gehuwd met KOENRAAD VON STRÜNCKEDE (geb. 1597, † 1657), Heer van *Strünckede* en *Mehrum*, door Keizer FERDINAND II, d. d. 18 Oct. 1636, tot Rijks Vrijheer verheven. Zie VON STEINEN, Th. III. S. 799, 800, die haar *Erbin des dritten Theils des Hauses Mehrum*, *imgleichen zu Marnix*, *Touluse*, *Drabonne und Büdingen* (2) noemt.

In 1723 werd de *comte et vicomte* NICOLAS FRANÇOIS LIÉVIN DE MARNIX D'AGIMONT DE ROLLENCOURT, onder de Kanunniken of *Tréfonciers* (3) van het kapittel der Cathedrale of Hoofdkerk van *St. Lambertus*, te *Luik*, opgenomen. Zie *Notice sur l'anc. cathédrale de St. Lambert à Liége*, etc. *par le Baron* XAVIER VANDEN STEEN DE JEHAY. (*Bullet. et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.* 1843, 1844.)

M°.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57, 119 en 141). Merkwaardige bijzonderheden uit het leven van ADRIAAN FLORISZ (later Paus ADRIAAN VI) te *Leuven*, vindt men in de *Renseignemens inconnus sur la vie du pape* ADRIAN VI, bijeen verzameld door den ijverigen Archivaris van *Leuven*, EDWARD VAN EVEN (*Messager des sciences* etc. *de la Belgique*, 1856, p. 257—261). Het blijkt daaruit dat ADRIAAN FLORISZ niet geheel onbemiddeld was, toen hij den 1sten Junij 1476 zich als ADRIANUS FLORENTII *de Trajecto inferiori* in het Album der Akademie liet inschrijven, en dat hij dus gerekend mag worden tot een zoo niet deftig, althans gegoed en burgerlijk geslacht te *Utrecht* behoord te hebben. J. D.

L.

Pluggedansjes (VIII. bl. 2, Vr. 7; vgl. bl. 121). Volgens GERBERS *Neues Lexikon der Tonkünstler*, bestaat er een muzijkwerk van SERVAAS DE KONINCK, omstreeks 1720 te *Amsterdam* overleden, getiteld: *De Hollandsche Schouwburg en Pluggedansen, nevens Sang-*

---

(1) Bij zijne eerste vrouw, MARGARETHA VAN POIX, Vrouwe van *Montbenanchon*, met welke hij in 1543 gehuwd was, verwekte hij JAN, ongehuwd gestorven, en ANNA, Vrouwe van *Montbenanchon*, gehuwd met LODEWIJK VAN CREQUY, Heer van *Vroyland;* bij de tweede, ANTOON, Heer van *Wignacourt*, enz. Ridder (bij brieven van 20 April 1593), en GUILAIN, van wien de Heeren van *Maleve* afstammen. — De Heerlijkheid *Vleteren* werd in 1657 tot een Graafschap verheven, ten behoeve van JACOB SEBASTIAAN VAN WIGNACOURT, Baron van *Cauroy*, Heer van *Vleteren*. Zie over dit geslacht *Nobil. des Bays-Bas*, p. 92, 349, 350; *Suite du Suppl. au Nobil.*, III. p. 188—216; LE CARPENTIER, *Part.* III. p. 767 e. a.

(2) Zie *Troph. de Brab.*, II. p. 265. In het *Nobil. des Pays-Bas*, p. 102, heet hij MELCHIOR-NICOLAS SCHETZ-DE-GROBBENDONCK, *Seigneur de Heijst* & *d'Oosterwyck*, Ridder gemaakt bij brieven van 13 April 1596, en in 1628 zonder nakomelingen overleden.

(3) TE WATER noemt hem — waarschijnlijk in navolging van LE CARPENTIER, *Part.* III. p. 768, — BERNARD.

(4) *Troph.* II., *Desc geneal. des Sires de Cranendonck, Goor et autr.*

(1) Waar *Hasselrade* of *Hasselrode* (eene Burgt *Hasserode* lag in het Graafschap *Wernigerode*, volgens BUSCHING) gelegen was, is mij niet gebleken. Het geslacht VAN HASSELT, *na reeds voor het jaar Elf honderd tot de Edelen van Overijssel behoord te hebben* (?), moet zich in de XVIde eeuw in *Duitschland* hebben nedergezet, en, in het begin der XVIIde eeuw, naar de *Nederlanden* zijn teruggekeerd. Vgl. *Gesch. van het geslacht van* BEVERVOORDE, bl. 46 (*Aant.* 16).

(2) *Budingen* was een der Heerlijkheden van JAN VAN MARNIX-*Toulouse*. Vgl. TE WATER, t. a. p. bl. 29 (x).

(3) Le mot tréfoncier était un titre d'honneur que l'on donnait aux chanoines de la cathédrale de Liège. Les tréfonciers (Grond-heeren) occupaient le degré le plus élevé de la hiérarchie ecclésiastique de la principauté de Liége; c'était dans leur sein que l'on choisissait l'évêque, le grand-prévôt, le grand-doyen, l'évêque suffrageant et les autres dignitaires éminents de l'église de Liége. DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, etc. p. 734 (2).

Arien. 11 deelen. 't Werk moet uitgegeven zijn te *Amsterdam*, bij ROGER en LE CENE.

S. J.

Pluggedansjes. Als antwoord op de vraag van Majoor K. gaat hierbij de muzijk van *de Haagsche Officier*, zoo als die voorkomt op bl. 1 des 5de deels van *De Nieuwe Hollandsche Schouwburg, zijnde een Verzameling Verscheyden Vrolijke en Serieuse Danssen, Menuetten enz., die op de Viool, Dwarsfluit en andere Muziek-Instrumenten gespeeld kunnen worden. Te Amsteldam, bij* JOHANNIS SMIT, *Boek- en Muziekverkooper op de Fluwele Burgwal bij de Halsteeg.* (zonder jaartal.)

Dit werkje, waarvan ik slechts het 4de, 5de en 6de deel bezit, komt in soort geheel overeen met *De Hollandsche Schouwburg* en *Pluggedansen* enz., waarvan thans (Mei 1858) het 4de deel te zien is op de Tentoonstelling van Voorwerpen van vroegeren tijd (zie N°. 1526 van den Catalogus), in het gebouw der Maatschappij: *Arti et Amicitiae*, te *Amsterdam*.

Waardoor zich een *Pluggedans* van eenigen anderen dans onderscheidt, beken ik echter niet te weten. Majoor K. neme dan de volgende muzijk voor lief.

G. 4/4 b' d' | g' g' a'' c'' b'' a'' | b' g' *g'* g' |
a' '' e'' d'' c'' b'' a'' | b' g' b' ˣc' |
d' e'' f'' *g'* f' *g''* e'' | f' d' *a'* a' | b' '' *g''* f'' e''
d'' ₓc'' | d° || d' c'' b'' | c' *a'* c' b'' a'' |
b° b' e' | ˣd'' e'' f'' *g''* f'' *g''* *g''* f'' | *g'* e' *g'*
f'' e'' | d'' e'' f'' *g''* *a'* c' | b° *g'* g' | a' '' e''
d'' c'' b'' a'' | g° ||

DIRK.

[Het voorafgaande is genoteerd volgens het systeem van Prof. DE MORGAN.]

Zamensmelting van het lidwoord met het zelfst. naamw. (VIII. bl. 36, Vr. 72; vgl. bl. 149 en 170). *Abberdaan.* In de *Bouwstoffen voor de Ned. Letterkunde*, 3de Stukje, bl. 171 meen ik den oorsprong van Aberdeen in *Schotland*, zeer aannemelijk te hebben gemaakt, uit de ald. aangeh. Woordenboeken van JUNIUS, COTGRAVE en SHERWOOD.

L. J.

Johan von Werth. (VIII. bl. 65, Vr. 74; vgl. bl. 172). Zie ook *Nav.* I, bl. 252, 366; II. bl. 43, 352; *Bijbl.* 1853, bl. xlvii. »Les Parisiens, qu'il avait fait trembler quelques années auparavant, s' empressaient d'aller voir ce redoutable général (*) .... son nom resta long-temps populaire en France. Plus de cinquante ans après, on le retrouve encore dans les refrains des chansons. Il y avait un air de trompette qu'on nommait l'air de JEAN DE WERT. Voy. La *Romance* de Mlle. L' HÉRITIER, dans le *Mercure galant*, mai 1702, et le Dict. de BAYLE." *Biogr. Univ.*, art. WERT (JEAN DE).

M°.

(*) Le redoutable JEAN DE VERT,
Qui lors les avait pris sans vert.
Gigantomachie de SCARRON, ch. II, à la fin.

Sassenheim. (VIII. bl. 66, Vr. 81; vgl. bl. 175). Men vindt een tweede *Sassenheim* in *Luxemburg*, en het zoude mij niet verwonderen, dat zoowel dit als het Nederlandsche *Sassenheim* zijn naamsoorsprong, zoo niet van de *Saksers*, althans van één *Saks* had afgeleid. Dat de eigennaam SAXO daartoe aanleiding gegeven hebbe, meenen wij te mogen betwijfelen. *Saksers* toch vond men veel, SAXO'S, behalve SAXO GRAMMATICUS, niet veelvuldig genoeg om op twee verschillende plaatsen dorpen te stichten. En welk groot Heer of Geleerde van dien naam — want anderen kregen hunne namen zoo maar niet verlatijnscht — zoude zich wel voor het eerst daar gevestigd hebben, waar nu ons *Sassenheim* staat?

J. H. VAN LENNEP.

[Integendeel SAKSOOS vond men in menigte. SAKSO of SASSO is ook niet, zoo als de Heer VAN LENNEP schijnt te meenen, een Latijnsche maar een echt Duitsche vorm. Het is of eene onzamengestelde naam even als FRANCO, BEIJER, HOLLANDER en meer volksnamen, die als namen van personen voorkomen, of eene verkorting van de zamengestelde SAKSBOLD, SAKSBERT, SAKSMOND, SAKSGER. In *Friesland* vindt men nog SABBE, SAKE, SAK, SAPE, SAPPE, SASKER, SASBOUT, SASSE en SEPPE, benevens de vrouwennamen SAAKJE en SAAPKE, allen gevormd van zamenstellingen met SAKS. Bij GRAFF, *Sprachsch.*, VI. S. 91, wordt een plaatsnaam *Sassincheim* opgegeven. Wij weten niet of daar het bekende dorp in *Zuid-Holland* mede bedoeld wordt. Maar is de oorspronkelijke naam van dit dorp inderdaad *Sassincheim*, dan is het niet alleen waarschijnlijk, maar zeker, dat het dorp niet naar een volk maar naar een' persoon genoemd is. Indien de Heer VAN LENNEP het verlangt, zullen wij hem met genoegen het bewijs leveren.]

Een Edelman die niet schrijven kan (VIII. bl. 67, Vr. 89; vgl. bl. 178). De Heer .. ELSEVIER heeft mijne vraag niet goed begrepen. — Er werd niet gevraagd of vóór, of in de XIV eeuw, Edelen ja zelfs Vorsten bestonden, die niet konden schrijven, iets dat zeer bekend is. Maar er werd gevraagd, of er Charters bestaan waarin *Edelen* verklaren niet te kunnen schrijven, juist omdat zij *Edelen* waren: en die er dus roem op droegen en er zich op verhovaardigden, *niet te kunnen schrijven*, zoo als de *Volksalmanak* voor het jaar 1858, uitgegeven door de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, op blz. 99 beweert.

EEN VRIEND VAN WAARHEID.

ANTWOORDEN.

Th. Ernsthuys (V. bl. 271, Vr. 294). Het geslacht ERNSTHUYS schreef zich ook VAN ERNSTHUIS, en is uit *Oostfriesland* afkomstig. De eerste, die in *Groningen* kwam, huwde

aldaar N. N., en stierf den 17den Mei 1695. Diens kleinzoon, FREDERIK WILLEM VAN ERNSTHUIS, geboren te *Groningen* den 14den October 1672 (ouden stijl), overleden te *Sweins* in *Friesland*, Mei 1714, trouwde te *Leeuwarden*, *a.* den 17den Mei 1693 YMCK ANNA, dochter van ARNOLDUS VAN BOLTEN en YMCK CATHUIS, *b.* den 10den Mei 1712, JANETTE CATHARINA CREMERS.

De Friesche tak van dit geslacht is in het laatst der voorgaande eeuw uitgestorven. Op de genealogie, die wij bezitten, vinden wij TH. ERNSTHUYS niet; echter komt het ons voor dat hij tot dezelfde familie heeft behoord.

A. J. B.

Hachenberg (VII. bl. 224, Vr. 286). Naar den naam te oordeelen, meent men dat hij van Duitsche afkomst was. Hij heeft een' broeder gehad, die, predikant te *Amsterdam* zijnde, om politieke redenen met andere ambtgenooten werd afgezet, doch naderhand hersteld. De dochter van den Rector HACHENBERG is gehuwd geweest met den Med. Doct. OCKERSE, te *Wageningen*, wiens weduwe aldaar in 90 jarigen ouderdom is overleden in 1852. Deze heeft gehad een' zoon, den Med. Doct. OCKERSE, onlangs uit *Java* teruggekeerd, en twee dochters, de echtgenooten van wijlen Ds. VELTMAN, te *Dordrecht*, en van wijlen den Heer VAN ZADELHOFF, Burgemeester van *Wageningen*; de laatstgenoemde weduwe is nog in leven. Misschien zou men bij deze familie-betrekkingen of in de stedelijke of kerkelijke boeken inlichting over deze HACHENBERGS kunnen vinden.

L. J.

Frederik, Erfprins van Noorwegen, 1669 (VIII. bl. 97, Vr. 101). Ik houde hem voor FREDERIK, later den IIIden geheeten, tweeden zoon van Koning CHRISTIAAN van *Denemarken*, geboren den 18den Maart 1609. Zijn ouder broeder CHRISTIAAN, die vóór zijn' vader stierf, was de Kroonprins van *Noorwegen*; hij (FREDERIK) zal zich Erfprins genoemd hebben.

B.

[Van hetzelfde gevoelen is C. & A. — Dr. RÖMER heeft op het bijgevoegde jaartal niet gelet en wijst ons op eenen persoon, die niet bedoeld kan zijn. Wat hij verder meldt, dat de spreuk *Dominus providebit* voorkomt op den gedenkpenning, dien FREDERIK III in 1659 slaan liet bij gelegenheid der overwinning op de Zweden behaald, pleit voor het gevoelen van B. en C. & A.]

Anker 1766 (VIII. bl. 97, Vr. 102). In 1766 werden er door *Overijssel* duiten ter eere van den Prins van *Oranje* geslagen, die in dat jaar als Stadhouder gehuldigd was. De Prins was onderaan afgebeeld, waarom deze duiten Prinsjesduiten genoemd werden. Men heeft er later vergulde ankertjes van gemaakt, de letters *Ove**R**ij**S***sel en de daarboven geplaatste V beteekenen *V. Oranje Stadhouder*. Zij werden door de prinsgezinden gedragen. Zie o. a. het portret van J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, door R. JELGERHUIS 1785, lith. van J. P. BERGHAUS en G. J. BOS.

C. K. v. S.

Anker 1766. Dergelijke, dikwerf uit een *gouden* scheepjes schelling uitgehakte ankertjes werden door Prinsgezinde zeelieden als oorringen gedragen. Vooral ten tijde der verheffing van Prins WILLEM V tot Stadhouder in 1766, schijnen zij in de mode te zijn gekomen of geweest. Althans in de Verzameling van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde is er een voorhanden van het eiland *Ameland*, waar vele zeevarenden wonen, afkomstig, ook met het jaartal 1766 en de letters P(*rins*) v(*an*) O(*ranje*); de letters op het andere ankertje

V
O—X kunnen *Vox S*(upremi) beteekenen, om
S

aan te duiden dat de Prins *door 's Hoogsten stem* tot het bewind geroepen was.

J. D.

L.

Deventer vlag (VIII. bl. 98, Vr. 105). »Insignia Daventriensia hodie duobus constant clypeis, quorum alter aquilam, alter lineam tantum qua album a rubro distinguitur, repraesentat, at anno MDXI excusi libri pro posteriore hoc scuto crucem habent" cet. Zie REVII *Daventr. illustr.*, p. 190. Ik geloof echter, dat na dien tijd (1652) het wapen bestaan heeft uit een' adelaar op een veld van goud. Tegenwoordig evenwel heeft de *Deventer Courant* tot wapen: den adelaar op een veld van zilver.

D.

Keezen (VIII. bl. 99, Vr. 111). In een thans zeldzaam geworden pamflet, *Gevallen van een Keeshond, gedrukt in Nederland* 1790, wordt de oorsprong des naams van keezen niet van CORN. DE GIJZELAAR, maar, bl. 125, van een' kapitein van een voormalig Exercitie-Genootschap te *Delft*, die dezen toenaam ontving, afgeleid.

L. D. R.

Cornelis de Hooge (VIII. bl. 100, Vr. 116). WAGENAAR geeft in zijne *Vaderl. Historie*, dl. VII. bl. 493 volg. omtrent dit onderwerp het volgende: »Op den drie-en-twintigsten van Lentemaand (1583), werdt, in den *Haage*, onthalsd en gevierendeeld KORNELIS DE HOOGE, aldaar gebooren en Plaatsnijder zijns handwerks, die zig voor eenen bastaard van Keizer KAREL hadt uitgegeven en, onder dien naam, eenige Staatsche steden zogt te bemagtigen of afvallig te maaken. Hij werdt beklapt door eenen Drukker te *Leiden*, wien hij vierduizend boekjes, getiteld *Hoognoodige*

Waarschuwing en zeshonderd Brieven aan de Schutterijen der steden, op den naam van KORNELIS VAN OOSTENRIJK geschreeven, te drukken besteld hadt, met meening, om ze te strooijen onder de gemeente. Zijne afkomst van Keizer KAREL scheen hem een gewezen Kamerling van deezen Vorst in 't hoofd gebragt te hebben. 't Boekje hadt hij zelf, met hulp van JACOB VOS van *Delft* en van eenen Fries, JAN RATALLER genoemd, opgesteld. Men hadt hem, zoo hij beleedt, uit *Spanje*, van eenig geld voorzien en 't Hertogdom *Gelder* beloofd, indien zijn toeleg gelukte. 't Schijnt, dat de Prins van *Oranje*, in zijn voordeel, geschreeven hadt. Doch men liet het regt zijnen gang gaan. Hij stierf in den waan, dat hij den Keizer bestondt. Doch met zijn' dood verdween zijne gedagtenis. VOS en RATALLER, die gevlugt waren, werden gebannen." WAGENAAR verwijst naar BOR, *Nederl. Beroerten*, B. XVIII. bl. 6 (363). LORENCIUS zal er nadere bijzonderheden, met name het vonnis, vinden. Hij kan ook vergelijken: HOOFTS *Nederl. Hist.*, dl. IV. bl. 270 (uitgave van HECKER).

Dr. RÖMER.

[Het geslacht DE HOOGHE stamt uit *Gent*, waar JAN DE HOOGHE in 1440 Schepen was. De bekende ROMEIN DE HOOGHE was een kleinzoon van onzen CORNELIS. Deze laatste was een leerling vau PHILIPS GALLE. Zijne moeder leefde nog ten tijde zijner gevangenschap en vertrok toen met hare twee dochters uit *Brunswijk*. De naam van den drukker, die hem verklapte, was JORIS WILLEBOORTS. C. P. L., J. C. K., R. D. R. en T. deelden ons dat mede volgens VAN METEREN, B. XI. op het jaar 1583; PERS, *Verwarde Adelaar*, bl. 850; *Messager Hist. de Gand.* 1855, p. II. p. 158; DIERICX, *Memoires sur la ville de Gand*, t. II. p. 570; ROMIJN DE HOOGHE, *Spiegel van Staat*, dl. II. bl. 99. en KOK, *Woordenb.* o. h. w.]

G. Boet en J. Seuw (VIII. bl. 100, Vr. 117). De titels der geschriften van J. SEUW kan men opgegeven vinden bij TE WATER, *Reform. van Zeeland*, bl. 181, die zich beroept op HOORNBEEK, *Summa Controvers.* p. 372.

K. R. P.

G. Boet en J. Seuw. Van J. SEUW, van wien BRANDT, in zijne *Hist. der Reformatie*, dl. II. bl. 4 volg., met weinige woorden spreekt, vindt LORENCIUS iets meer bij GLASIUS, *Godgeleerd Nederland*, op 's mans naam en onder andere deze titels van boeken, door hem geschreven: *Schriftmatige artykelen tegen de ongeschikte en valsche dwaelingen der Wederdoperen*, Middelb. 1599, en *Corte beschrijvinge van het ampt der overheit ende wederlegging van een boucxken dat eenen wederdoper met verzwijginge zijns naams heeft laten uitgaen jegens de dienaren des woorts deezes eilants, tegen het recht gebruyk des crijchs*, ald. 1600.

Dr. RÖMER.

Jacobus Pamelius (VIII. bl. 100, Vr. 118). JACOBUS PAMELIUS of VAN PAMELEN, Kanunnik te *Brugge*, Aartsdiaken te *St. Omer* en Proost te *Utrecht*, was van een edel geslacht van *Oudenaarde* en een zoon van ADOLF Vrijheer VAN PAMELEN, Staatsraad van KAREL V. Hij werd geboren te *Brugge* den 13den Mei 1536 en studeerde eerst te *Leuven*, en daarna te *Parijs*. Hij was een bekwaam theologant en uitmuntend oordeelkundige en verkreeg een Kanunnikschap van *St. Donatianus* te *Brugge*, waar hij eene fraaije bibliotheek opriagtte. De burgeroorlogen noodzaakten hem naar *St. Omer* te wijken, waar hij door den Bisschop tot Aartsdiaken zijner kerk werd benoemd, en kort daarna door Koning PHILIPS II tot Proost van *St. Salvator* te *Utrecht*, en later tot Bisschop van *St. Omer*. Toen PAMELIUS zich op reis naar zijn Bisdom had begeven, werd hij te *Bergen*, in *Henegouwen*, ziek en stierf er den 19den September 1587, oud 52 jaren. Zijne werken zijn: *Liturgiae Latinorum: Micrologus de ecclesiasticis observationibus; Catal. comment. veterum selectorum in universa Bibl.; Conciliorum Paralipomena; Relatio ad Belgii ordines de non admittendis una in republica diversarum religionum exercitiis*, enz. Hij heeft ook de werken van TERTULLIANUS en CYPRIANUS met aanteekeningen uitgegeven en de verhandeling van CASSIODORUS, *de divinis nominibus*. Zie HOOGSTRATENS *Woordenboek*.

φ²—φ.

JACOBUS PAMELIUS werd geboren te *Brugge* den 13den Mei 1536. Eerst Kanunnik in zijne geboortestad, bekleedde hij later dezelfde waardigheid te *Brussel*, dan in *'s Hertogenbosch*, en eindelijk te *Utrecht* in de *St. Salvators* kerk. Van hier door de onrust der tijden verdreven, verwierf hij van FILIPS II den Bisschopszetel van *St. Omer*. Hij mogt dien echter niet bereiken, daar hij op reis derwaarts overleed te *Bergen*, in *Henegouwen*, den 19den September 1587. Dit laatste blijkt uit zijn grafschrift, dat naauwkeuriger dan door anderen wordt medegedeeld door HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analect.* III. p. 1. 209. De lijkrede op hem door zijn' opvolger te *St. Omer*, G. TAELBOOM, uitgesproken, is in 1589 in druk te *Antwerpen* uitgegeven. Het meest uitvoerig handelt over hem ANTON. SANDERUS, *De Burgensibus eruditione claris*, L. I. p, 42. Hieruit heeft FOPPENS zijn berigt ontleend, dat met de beeldtenis van PAMELIUS voorkomt *Bibl. Belg.* in voce. PAMELIUS is vooral bekend gebleven door zijne bewerking van de werken van HRABANUS MAURUS, waarvan de uitgave echter eerst veertig jaren na zijn overlijden, door de zorg van HERMINIUS, het licht mogt zien (1627, 3 voll. in fol. *Coloniae*). Over hare waarde handelen de schrijvers van de *Histoire litéraire de France* zeer uitvoerig, t. V. p. 155—202.

QUIESCENDO.

[*⁎* verwijst den vrager naar MORERI. Volgens Dr. RÖMER is zijn werk *Liturgiae Latinorum*, uitgegeven *Col. Agripp.* 1571. 4°. en nog eens onder den titel: *Rituale S. S. Patrum Latinorum*, ib. 1675, 2 t. 4°.]

Casp. Ulenburger (VIII. bl. 100, Vr. 119). Dit zal zekerlijk moeten zijn ULEMBERG, wien men vermeld vindt bij JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon* in voce. Zijne levensbeschrijving door ARNOLDUS MESHOVIUS zag in 1638 het licht. Hij werd geboren te *Lipstadt* in 1549, en stierf den 16den Februarij 1617. Hij heeft verscheidene werken geschreven. Een daarvan bevindt zich in de Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*. C. P. L.

Casp. Ulenburger. De *Catalogus v. d. Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leyden*, heeft dl. II. bl. 622:

»Die Psalmen DAVIDS, wie die hiebevor in allerlej art Reymen und Melodejen, durch — CASP. VLENBERGIUM, in Truck verfertigt, newlich abgesetzt, und allen anfangenden Schülern der Music zu dienst einfeltig mit vier stimmen zugerichtet: durch CUNR. HAGIUM Rintelium. Gedr. zu *Dusseldorff* durch ALB. BUYSZ, 1589, h. b. 4°."

Dr. RÖMER.

Pater Gauda (VIII. bl. 100, Vr. 121). JOHANNES VAN GOUDA, te *Utrecht* uit een geslacht, 't welk dikwijls in de regering geweest was, geboren, is te *Doornik* in 1588 een Jezuïet geworden. Jezuïet zijnde heeft hij, nadat hij meester in de Latijnsche scholen geweest was, over de philosophie te *Douai* en de zedekundige godgeleerdheid te *Antwerpen* voorlezingen gehouden. Daarenboven heeft hij vijf en twintig jaren lang, ten deele te *Antwerpen*, ten deele te *Brussel*, voor het volk gepredikt, met zulk eene ligtigheid en bevalligheid van redenen, dat hij door zijne geloofsgenooten voor een' der voornaamste predikers werd gehouden. Hij heeft in zijne moedertaal verscheidene werkjes tegen de onroomschen uitgegeven en is te *Brussel* in den jare 1630 den 28 December een' schielijken dood gestorven, zijnde in minder dan een vierendeel uurs gezond en dood. Zie HOOGSTRATENS *Woordenb.* naar aanleiding van ALEGAMBE, *Bibl. soc. Jes.*; VALER. ANDR., *Bibl. Belg.* φ²—φ.

Pater Gauda. Zijn leven en zijne geschriften kunnen geleerd worden uit de opgaven van BURMAN, *Trajectum eruditum*, bl. 110, en FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 650. Hij werd geboren te *Utrecht* in 1571, ging in 1588 tot de Jezuïeten orde over, en leeraarde de wijsbegeerte en de godgeleerdheid, op zijne wijze, eerst te *Douai*, later te *Antwerpen* en te *Brussel*. Er bestaan van hem vele strijdschriften, inzonderheid over de leer der transsubstantiatie tegen de Rotterdamsche predikanten FRANCISCUS en SAMUEL LANSBERGEN. De lijst dier schriften wordt bij BURMAN t. a. p. aangetroffen. Hij overleed zeer plotseling te *Brussel* den 28 Dec. 1630. QUIESCENDO.

[C. P. L. verwijst bovendien naar JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon* o. h. w.]

Plaatselijke legenden in verband met onze kerkgeschiedenis (VIII. bl. 101, Vr. 123). Eene zoodanige plaats is *Sint Ellebregt*. In den *Navorscher* III. bl. 93 en *Bijbl.* 1853, bl. lxxxiii en bl. cxlviii ter sprake gebragt, werd het onderzoek omtrent dezen tusschen *Rotterdam* en *IJsselmonde* gelegen plek, waar eertijds eene kapel stond en de haringvisschers eene goede reis en goede vangst kwamen afsmeeken, niet verder voortgezet. L. D. R.

Twist tusschen de Lichtenbergers en de Lockhorsten (VIII. bl. 102, Vr. 127). Omtrent de onlusten tusschen dezen in 1413 kan men naslaan J. P. AREND, *Algem. geschied. des Vaderlands*, dl. II, 2 st. bl. 527. *Utrechtsche Jaarboeken door* Mr. KASPAR BURMAN, *Utrecht* 1750, dl. I. Zie mede JOANNES DE BEKA en WILHELMUS HEDA, en de *Chronycke van Holl. Zeel. ende van Vriesl.* (*Divisie chron.*). *Amst.* 1595. fol. 281. L. D. R.

Twist tusschen de Lichtenbergers en de Lockhorsten. S. S. S. kan over dezen twist iets vinden bij HEDA (*Historia*, pag. 269 vlg.); BURMAN (*Utr. Jaarboeken*, dl. I. bl. 127 vlg.); WAGENAAR (*Vaderl. Hist.*, dl. III. bl. 394 vlg.); NIJHOFF (*Gedenkw. uit de geschiedenis v. Gelderl.* dl. III. bl. 133 vlg.) en in den *Utr. Volksalm.* voor 1843, bl. 180 vlg.

Dr. RÖMER.

Koningen van Arles (VIII. bl. 102, Vr. 131). Bij HOOGSTRATEN, *Algem. Woordenboek*, lees ik op het Artikel *Arles*, dat Keizer FREDERIK II, in het jaar 1214, al zijne regten op het Koningrijk *Arles* afstond aan WILHELM VAN BAUX, Vorst van *Oranje*, wiens zoon RAYMOND die op zijne beurt overdroeg, in 1257, aan KAREL I Graaf van *Provence*. Het is dus misschien op deze omstandigheid, dat BILDERDIJK t. a. p. gedoeld heeft.

C. P. L.

Vorken (VIII. bl. 100, Vr. 134). BARTHOLOMAEUS GLANVILLA in zijn *Prohemium de proprietatibus rerum*, in de veertiende eeuw geschreven, zegt, volgens de vertaling van J. BEYAERTS, boek VI, cap. XXII, bl. 211: »Item die lepelen, die messen ende die zoutvaten zal men eerst op die tafel leggen, daer nae dat broot." — De vorken schijnen alzoo, in zijnen tijd, nog niet in gebruik te zijn geweest. *⁎*.

Vorken. Het eerste gebruik van tafelvorken kwam reeds in den *Navorscher*, I. bl. 107,

146 en 202 ter sprake. In de Burgervrijaadje van VAN EFFEN, *Holl. Spect.*, dl. VI. bl. 83, zien wij JACOB in 1733 voor het eerst eene vork ter hand nemen; zie voorts bl. 30 en 120 en dl. VII, bl. 90. Hoe laat dus in den burgerstand!

Bij de berooving van het kasteel *Buckhorst* in 1571 vindt men alleen gewag gemaakt van »vijf silver leppenen." Zie *Overijss. alm. v. Oudh. en Lett.* 1849. bl. 221. Vorken schenen op die aanzienlijke Huizen toen nog niet in gebruik.

HUGO DE GROOT, *Vergel. der Gemeeneb.* door MEERMAN, spreekt dl. II, bl. 358 onder »tafelgeweer, van vork namelijk en mes" en bl. 361 gewagende van Thesauriers-Rekeningen van Hertog ALBRECHT, zegt MEERMAN, »van gouden en zilveren messen en lepels wordt ook dikwijls melding gemaakt, van vorken laater."

LE GRAND D'AUSSY in zijne schaars te bekomen *Histoire de la vie privée des Français*, *Paris* 1782, zegt desaangaande in *Tom.* III, p. 149: »Le Roman de Parténopex de Blois, ouvrage composé sur la fin du XIIe siècle, ou au commencement du XIIIe, dit: .... mais il ne parle point de fourchettes .... Dans une description du cérémonial observé à la table de PHILIPPE LE HARDI, Duc de *Bourgogne* et fils du Roi JEAN, quand l'Ecuyer-tranchant servait au Duc quelques morceaux découpés, il les lui présentait avec un couteau. Enfin cependant il est mention de fourchettes dans un inventaire que CHARLES V fit faire de son argenterie en 1379." Page 214 deelt D'AUSSY deze lijst mede en ziet men p. 219 daarop aangeteekend onder de afdeeling »Vaisselles d'or ornée de pierreries," — »quarante trois cuilleres, & fourchettes." L. D. R.

C. G. Zorgdrager (VIII. bl. 100, Vr. 136). De eerste druk van zijn werk verscheen te *Amsterdam* bij JOH. OOSTERWIJK 1720. Blijkens de opdragt had ZORGDRAGER »lange jaren voor Commandeur op *Groenlandt* gevaren." In de *Naamlijst der Doopgez. schrijveren* komt hij voor als leeraar te *Amsterdam*.

K. R. P.

C. G. Zorgdrager. Over dezen kan men naslaan DELVENNE, *Biographie du royaume des Pays-Bas*, *Brux.* 1829. C. P. L.

C. G. Zorgdrager. Van zijn werk: *Bloeyende opkomst der aloude en hedendaagsche Groenlandsche visscherije, met historische beschrijving der Noordergewesten, voornamelijk Groenland, de Straat Davis enz. met bijvoeging van de Walvischvangst* door A. MOUBACH, vind ik een tweeden druk, als te *'s Gravenhage* in 1727 uitgekomen, vermeld. De Duitsche vertaling heeft tot titel: C. G. ZORGDRAGER, *Alte und neue Grönlandische Fischerei und Wallfischfang; Beschreibung von Grönland, Island, Spitzbergen, Nova Zembla, Jan Mayen Eiland, mit kupfern und Karten*, Leipz. 1723. 4°. De titel van de Fransche vertaling is mij onbekend, wel kennen wij dien van een werk van P. DU RESTE, *Histoire des pêches, des découvertes et des établissements des Hollandais dans les mers du Nord. Traduit du Hollandais. Paris* 1801, 3 tomes, 8vo. avec. pl., maar wij meenen, dat dit eene vertaling en omwerking is van de *Nieuwe Beschrijving der Walvisvangst en Haringvisscherij. Amsterdam* 1792, 4 deelen. J. D.

L.

Het stormglas of baroskoop (VIII. bl. 103, Vr. 137). Toen ik in 1826 te *Amsterdam* woonde, was de Heer J. C. BRANDT, JR., koopman in droogerijen en verfwaren aldaar, zoo vriendelijk mij een voorschrift te geven tot het vervaardigen van een weêrglas, waarvan de bestanddeelen, ten naasten bij, overeenkwamen met die, welke de Heer J. H. VAN LENNEP t. a. p. opgeeft. Ik maakte er een gereed en raadpleegde het gedurende zes jaren, niet wat den wind, maar wel wat het weêr betrof en meestal niet zonder vrucht.

In 1854 alhier (te *Vierlingsbeek*) wonende, bekroop mij de lust weder zoodanig *weêrglas* te maken, te meer toen ik toevallig in handen kreeg het *Leeskabinet voor* 1842, waar men dl. I. bl. 93, leest:

»*Een weêrglas*, dat ieder zelf kan maken en dat de veranderingen van weêr veel beter voorspelt dan de barometer, die eigenlijk slechts een luchtweger is, vordert de volgende bestanddeelen: $^1/_2$ lood kamfer, $^1/_8$ lood salpeter en $^1/_8$ lood sal ammoniak. — Elk dezer stoffen wordt afzonderlijk in korenbrandewijn (jenever) van ten minsten achttien graden opgelost, welke oplossing bij het salpeter en sal ammoniak schielijk plaats heeft, doch bij de kamfer een weinig langzamer gaat, zoodat men de oplossing, door het fleschje in warm water te houden, een weinig moet te hulp komen. Zijn alle stoffen opgelost, dan worden zij te zamen vermengd, en daarop de geheele massa in een eau de cologne fleschje gedaan, dat men daarop moet kurken en kurk en rand der flesch in gesmolten was doopen. Men hangt dit fleschje steeds buiten zonneschijn. Weêrsveranderingen geven zich nu telkens door kristalvormen vooraf te kennen en wel, volgens ervaring, op deze wijze: Klaar vocht voorspelt mooi weêr. Troebel vocht — regen. IJs op den bodem der flesch — vorst in den winter. Troebel met kleine sterretjes — onweêr. Groote vlokken — betrokken lucht, sneeuw in den winter. Draden boven in het fleschje — wind. Vlokken, die in de hoogte blijven — wind in de bovenste luchtstreeken. Kleine sterren, in den winter bij zonneschijn — sneeuw in den volgenden eersten of

tweeden dag. Hoe hooger des winters het ijs op den bodem van het fleschje stijgt, des te grooter wordt de koude."

Ik heb toen ons medicinaal gewigt tot grondslag genomen en den jenever zoo sterk als ik dien hier kon krijgen, waarbij ik eenige droppels alcohol voegde. Naar het voorschrift heb ik daarmede twee eau de cologne-fleschjes, ouderwetsch fatsoen, gevuld, maar .... het vocht was en bleef geheel klaar. Toen heb ik in het eene fleschje een weinig, en in het andere iets meer water gedroppeld, en dadelijk plofte er een wit vlokachtig bezinksel neêr. Het eene fleschje teekende ik N°. 1, het andere N°. 2, en schreef daarnaar gedurende de maand December 1854 mijne waarnemingen op, waarvan ik de laatste tien dagen hier mededeel. Ik deed mijne waarnemingen driemaal daags, 's morgens ten 8, 's middags ten 12 en 's namiddags ten 4 ure. De thermometergraden zijn die van FAHRENHEIT.

22.	47°. W. bewolkt, regen, winderig.	1. Weinig veêren op den bodem, vocht klaar, glas beslagen.
		2. Stof gezakt, bijna geen veêren, vocht klaar, glas beslagen.
	50°. Evenzoo.	Evenzoo.
	50°. Evenzoo. ('s avonds en 's nachts regen en storm)	Evenzoo.
23.	41°. N. W. helder met zware wolken.	1. $^{1}/_{20}$ stof zonder veêren, $^{19}/_{20}$ klaar vocht.
		2. $^{1}/_{8}$ stof met eenige veêren, $^{2}/_{8}$ klaar vocht met weinig stippen.
	40°. Zonneschijn, weinig wind.	Evenzoo.
	38°. Evenzoo.	Evenzoo.
24.	37°. W. zware lucht, veel regen, weinig sneeuw.	1. $^{1}/_{20}$ stof met eenige veêren, $^{19}/_{20}$ bijna klaar vocht.
		2. Stof gerezen, boven aan het vocht veel veêren.
	41°. W. Z. W. geheel helder, zonneschijn.	Evenzoo.
	39°. Z. W. Evenzoo, 's nachts regen en wind.	Evenzoo.
25.	..... Z. Z. W. betrokken, winderig.	Evenzoo.
	49°. Z. W. bewolkt, regen.	Evenzoo, maar beslagen.
	48°. Evenzoo.	Glazen gevallen en minder vlokken.
26.	37°. W. helder, winderig.	1. $^{1}/_{20}$ stof zonder veêren, $^{19}/_{20}$ klaar vocht.
		2. $^{2}/_{5}$ stof zonder veêren, $^{3}/_{5}$ helder, boven eenige veêren.
	42°. Zonneschijn, bewolkt, winderig.	1. Eenige vlokken op de stof.
		2. Één vlokje, vocht met stippen.
	42°. Evenzoo. ('s nachts regen en wind)	't Vocht klaarder, de stof meer veêren.
27.	38°. W. bewolkt, regen, winderig.	1. Vocht bijna klaar, op de stof nog al veêren.
		2. Stof gerezen, veel veêren aan — eenige vlokken in — 't vocht.
	39°. Regen, hagel, sneeuw.	Evenzoo.
	34°. W. N. W. sedert 2 ure veel sneeuw. ('s n. vorst)	1. Veêren hooger op de stof, eenige vlokjes en stippen in het vocht.
		2. Stof rijzende, veêren langer, kleine stippen in 't vocht.
28.	31°. W. N. W. helder, enkele wolken, stil.	1. Stof veel gerezen, als sneeuw, kleine stippen en groote vlokken in het vocht, bovenop eenige veêrtjes.
		2. Evenzoo, de veêren boven langer.
	36°. Helder, zonneschijn.	Evenzoo.
	35°. Evenzoo. ('s avonds regen en sneeuw)	Evenzoo.
29.	30°. N. N. W. helder, stil.	Evenzoo.
	35°. W. begint te betrekken.	Evenzoo.
	35°. Helder, stil.	Evenzoo.
30.	38°. W. betrokken, stil.	't Vocht iets klaarder.
	43°. Evenzoo.	Vocht bijna klaar.
	44°. Evenzoo.	Vocht klaar, stof gezakt.
31.	40°. Evenzoo.	Evenzoo.
	44°. Evenzoo.	Evenzoo.
	42°. Evenzoo.	Evenzoo.

Later zijn deze weêrglazen nog gevoeliger voor het weder geworden en weet ik ook beter wat elke verandering beteekent, zoodat zij mij nog meer voldoen en mijne buren mij steeds komen raadplegen, des zomers over te verwachten regen of onweêr, en des winters of het zal vriezen of sneeuwen, en veelal komt mijne voorspelling uit. Men moet echter op de kleinste verandering in het glas acht geven, zoo als b. v. of de stof op den bodem en de vlokken bovenaan meer of min opbruisende zijn, en meer zulke dingen, die de een beter zal opmerken dan de ander. Ook kan men wel met genoegzame zekerheid zeggen, dat er onweêr, regen of sneeuw in de lucht is, maar niet stellig verzekeren, dat die wolken zich, op de plaats der waarneming, zullen ontlasten, daar zij somwijlen overdrijven. Sedert eenigen tijd heb ik ook opgemerkt hetgeen de Heer VAN LENNEP zegt van de windstreek; mijne waarnemingen voldoen mij nog niet, maar ik meen dat de kristallen zich juist naar de windzijde het meest aan het glas zetten. Dat de spiritus in het eene glas sterker is dan in het andere, is mij zeer doelmatig voorgekomen, daar de sterkste des zomers geheel klaar blijft, maar des winters goed teekent, en de minder sterke des winters, indien het vriest, zonder verandering, als stijf ge-

pakt met sneeuw blijft, maar des zomers zeer goed is.

Bij het vervaardigen dezer glazen zal men dus, mijn inziens, wel doen sterken spiritus te nemen en er daarna, als men de werking heeft gade geslagen, naar goedvinden water bij te droppelen.

Mogt een der HH. Navorschers in dezen omtrek komen, hij onderzoeke in persoon mijne weêrglaasjes, en ik ben bereid alle inlichtingen te geven, die in mijne magt staan.

H. C. STRIK VAN WIJK.

Jonker Everard Meyster (VIII. bl. 103, Vr. 139). SCHELTEMA zegt in zijne mededeeling over het huis *de Krakeling* te *Utrecht* en den stichter Jr. EVERARD MEYSTER (*Letterk. mengelwerk*, dl. IV. bl. 228). »De rijkdom van Jr. EVERARD was hem aangekomen van zijne moeder, A. M. DE BRUIJN VAN BUITENWEG, zuster van den rijken stichter van het hofje van Nieuwkoop in *'s Gravenhage*." Over haar geslacht zie VIden Jaarg. bl. 230.

φ^2—φ.

Jonker Everard Meyster. In het Vde dl. II St. van SCHELTEMA'S *Mengelwerk*, vind men iets *over het huis de Krakeling te Utrecht en den stichter vanhetzelve* Jr. EVERARD MEYSTER. SCHELTEMA zegt aldaar: »Ik heb aangaande het lot en bedrijf van Jr. MEYSTER bijna niets meer kunnen opsporen." Het geslacht van MEYSTER was in de 16de eeuw te *Alkmaar*, (*) later in *den Haag* en te *Utrecht* gevestigd. Hetzelve was verwant met de familiën van VAN TEIJLINGEN, OEM, VAN SCHADIJK, SUIJS, VAN DOMPSELAAR, VAN DASHORST en anderen. De moeder van Jr. EVERARD heette A. M. DE BRUIJN VAN BUITENWEG en hij was gehuwd met ..... SCHAAP VAN DEN DAM, eene zeer rijke en aanzienlijke vrouw. Het wapenschild van zijn' vader hing voorheen met 8 kwartieren in de Domkerk; waarom hij op zijn wapen als middenschild (surtout) de zwijnskop met de twee laurierstokken van BREDERODE voerde, bleef aan SCHELTEMA onbekend.

Zijn portret, dat vrij zeldzaam is, werd door J. VENECOOL geschilderd en gegraveerd door C. VAN DALEN; bovenaan leest men dit vers:

Hier sweemt 't gedaent in print sijn Schrijvers geest in druck;
In oeffening van all 's een MEYSTERS *meester stuck.*

S. G.

op het voetstuk, waarop zijne beeldtenis geplaatst is, zijn wapen en daaronder:

Exprimit aes faciem chartis geniusque Poetam;
At Magis-is-ter se factis probat esse magistrum
Sanguine quid mirum prognatus et arte magister.

D. V. W.

C. K. v. S.

[v. O. verwijst insgelijks naar SCHELTEMA.]

(*) In S. EIKELENBERG en G. BOOMKAMP, *Alkmaar en deszelfs geschiedenissen*, wordt genoemd A°. 1573 Mr. HENDRICK MEIJSTER.

De merken (VIII. bl. 129, Vr. 141). De aandacht van een uwer geabbonneerden is op deze vraag gevallen en hij is in staat het volgende te dezer zake te melden.

Hij is in het bezit van *vier* ovale glazen, van *gelijke* grootte, waarop geschilderd is:

N°. 1. Een bekend Familiewapen, met de spreuk: *Schade leert wachten;* 1615.

N°. 2. Een gelijksoortig glas, waarop een wapenschild, omgeven met bloemen en vruchten. De grond van het schild is goud. In het midden van het schild bovenaan staat een 4, daarnaast eene N (*sic*), waardoor de verlengde horizontale streep van de 4 heengaat. In het midden van het schild onderaan staat eene breede H, waarvan het tweede been eene T is. De verlengde verticale streep van de 4 valt op de middenstreep van de H, nadat zij eerst door een O is heengegaan, die geheel midden in het schild staat. De figuren zijn zwart. Onderschrift: *Neringe: is mijn begeringe: door godes segen fijn: Alsse met eeren: in den name des Heren mach vercregen sijn: Hout in gedachen* (sic) *tallen stonden schade leert wachten. ick hebt bevonden.* 1615.

N°. 3. Een glas, als voren, voorstellende een' boom, onder welken eene vrouw met zeven kinderen, en de woorden:

TRIJNTJE TEUNIS weduwe van JAN PEETERS VERHAUEN met seven kindren.

Het is een zwaar last om dragen
T' is al wel als t' is nae Godes behagen.
A°. 1615.

N°. 4. Een dito, zijnde een wapen-schild van goud, waarop drie visschen, en volgende spreuk:

Die mij benijt, die ziet op hem en laet mijn blijven die ik ben, en is hij dan van zonden vrij, soo spant hij de ..... bouen mij.

JAN DIRK VETTEKUIL.
A°. 1648.

Is dit het wapen van *Enkhuizen?*

Jhr. Mr. H. J. C.

De merken. Het op de pers zijnde nummer van de *Vrije Fries* dl. VIII, n°. 3, bevat eene verhandeling van den Heer J. R. DIJKSTRA te *Leeuwarden* over de *Handmerken in Friesland*, opgehelderd door eene plaat. De nasporingen daarin vermeld zullen voortgezet worden. In de Noorderkerk te *Hoorn* vond ik een aantal grafsteenen met dergelijke merken: ook op gildepenningen en in gildeboeken komen zij dikwerf voor.

J. D. / L.

Geheime verstandhouding van Prins Willem I (VIII. bl. 131, Vr. 148). De naam van den klerk, door wien de Prins kennis droeg van »de besluiten en maatregels, die ten Hove, zoo tegen de *Nederlanden* als tegen hem werden genomen" was JUAN DE CASTILLO. Zijn bedrijf werd in den herfst van 1581 ontdekt en op de in de vraag vermelde wijze gestraft. HOOFT, *Nederl. Hist.*, XVIII. pag. mihi 741, noemt hem »Opperklerk van den Geheimschrijver GABRIEL DE GAYAS" en zegt: »Ten laaste ('k en vinde door wat wegh) leckte de dubbelheit uit." Zie MOTLEY, *the Rise of the Dutch Republic* III. 515, *edit.* BINGER.

Behalve door dezen DE CASTILLO werden den Prins mededeelingen gedaan, onder anderen, ook door VAN DER ESSE, Geheimschrijver van PHILIPS, zie MOTLEY I. p. 418. II. p. 34, 78. Noemt MOTLEY, de handelwijs van den Prins, zijne »inclination for political intrigue" teregt: »a blemish upon the purity of his moral nature," hij laat toch niet na gewigtige redenen van verontschuldiging in het midden te brengen. Zie I. 418, II. 516.

D. B......k.

[JUAN DE CASTILLO genoot daarvoor 300 kroonen in het jaar. Medegedeeld, volgens BOR, B. XVI. bl. 44 (288) en WAGENAAR, dl. VII. bl. 420, door ..R. E., wiens antwoord voor het overige met dat van D. B......K overeenkomt.]

Eerste vergadering der Staten van Holland te Dordrecht in 1572 (VIII. bl. 131, Vr. 149). Het lid der Staten, die met de *ƒ* 24000 was doorgegaan, kan niemand anders geweest zijn dan de Delftsche Burgemeester HUIG JANSZ. VAN GROENEWEGEN, die bij FREDERIK VAN INTHIEMA, LUMEY's vriend en verdediger met eene zwarte kool geteekend staat. Een van GROENEWEGENS collega's liep met hem tot de Spanjaarden over. J. L. A. I. kan daarover mijne *Gesch. der Watergeuzen* nazien bl. 463, doch hij zal nog beter te regt raken bij INTHIEMA zelven, in zijne *Querela Hollandiae ad illustrem ac fortissimum heroem Guilielmum, Comitem de Marca &c.* Ik geloof dat dit boek zeer zeldzaam voorkomt, maar het is voorhanden op de Koninklijke Bibliotheek te *'s Gravenhage.*

V. GR.

Godefroy Boot (VIII. bl. 132, Vr. 155) kwam mij in een der geschriften van COOLHAES voor, als licentmeester van *Gorcum*, en schrijver eener *Remonstrantie*. Zie mijn *Casper Jansz. Coolhaes*, dl. II, bl. 102.

H. C. ROGGE.

Jonkheer Jacob Duym (VIII. bl. 132, Vr. 158). In de *Gerechtsdagboeken* van *Leijden*, Lett. B. bl. 135 verso, leest men:

»Opte requeste van de gildebroeders en beminders der Vlaemsche Rethorycke, getituleert *in lieffde groeijende*, daerby sy versouckende waren twee pointen te hebben:

1e. Approbatie van de verkiesinge van een Keyser, over deselve Camere.

2e. Om consent te hebben van t blasoen weder te mogen wthangen;

Es geappostileert:

Die van den gerechte deser stadt *Leyden*, gesien in haer Vergaderinge opt Raedthuys derselver stede, den innehouden van de jegenwoordige requeste, hebbende gedaen verkiesinge van den persoon van Joncheer JACOB DUYM, tot Keyser van de vlaemsche camere van retorycke, voor so veele in hem is geapprobeert belieft ende bevesticht, approberen, believen ende bevestigen mits desen, ende denselven Joncheer JACOB DUYM, oversulcx gecommitteert gestelt en geauthoriseert mits desen tot Keyser ende Hooftman van de voors. camere der rethoriken, om denselven in goeder ordre ende geregeltheyt te onderhouden en sulcx doende, den broederen in der Conste van Rethorycke te ouffenen ende exerceren, volgende de ordonnantie, regele ende instructie, deselve bij de voors. Gerechte verleent off noch te verleenen, hebben int vorder de toonders toegelaten ende georloft omme op haeren aenstaenden feestdach en andere haere gewoonlicke tsamencompsten, haerl. *blasoen* off *camerteecken* naer ouder gewoonten openbaerlick te mogen gebruycken en uythangen. Dato 2 Oct. 1591."

Indien dit stuk en nog andere voor den Heer $C/_4$ van belang zijn, waarin JACOB DUYM als Jonkheer voorkomt, dan kan hij ter Secretarie van *Leyden* daarvan afschriften bekomen.

Den 27 April 1600 heeft JACOB DUYM een gedicht (of spel) gemaakt groot 16 bladen en genaamd: *Een spiegel der getrouwicheit.*

.. ELSEVIER.

Sergeant-Majoor (VIII. bl. 132, Vr. 160). Mag ik C. & A. doen opmerken, dat de 140ste vraag van den vorigen Jaargang op bl. 276 aldaar beantwoord is? ALIQUIS.

Weduwenbeurzen (VIII. bl. 133, Vr. 167). Men spreekt in onzen tijd wel eens van eene spoorwegkoorts, doch in 1749 schijnt er eene weduwenbeursmanie te hebben bestaan en in de *Nederlandsche Jaerboeken* worden soms curieuse reglementen medegedeeld. Zoo kwam er in Januarij 1749 te *Enkhuizen*, in navolging der preceptoren van de Latijnsche scholen, eene beurs van de schoolmeesters, kosters en voorzangers in *Noord-* en *Zuid-Holland* tot stand onder directie van ALLERT VISSCHER, schoolmeester te *Oudkarspel*, JACOB MESJES en ARIS ZINGER.

In het reglement leest men »dat er van *Alkmaar* op *Oudkarspel* een jaagschuit vaart,

zoodat ieder gemakkelijk en secuur zijn geld en brieven aan den boekhouder kan overzenden."

In Februarij rigtten eenige officianten te *Rotterdam* eene beurs op, waartoe geadmitteerd werden veertig personen, met een' inleg van *f* 20 in het jaar en een pensioen van *f* 150.

In Mei werd het voorbeeld door eenige burgers te *Alkmaar* gevolgd. Hier betaalde men *f* 30 inlage en vervolgens *f* 10 in het jaar, waarvoor de weduwe *f* 75 jaarlijks trok, welke som tot *f* 200 kon opklimmen. Er mogten slechts 75 deelhebbers zijn.

In Augustus kwam er eene *Societeit ten behoeve der schoolmeesters-weduwen* tot stand, opgerigt door de schoolmeesters te *Langeraar*, *Woubrugge* en *Zoeterwoude* in *Rhijnland*. Het getal der leden was bepaald op 150 personen. De inleg was in classen, waarnaar de ondersteuning zich regelde.

Den 12den October werd er te *'s Hage* eene weduwenbeurs opgerigt onder den naam van *Societeit van Ambtenaren van differente zoo hooge als lager collegien, mitsgaders andere personen, zijnde of Suppoosten van den Hove of andere Burgers en inwoners van 's Gravenhage tot het formeren en onderhouden eener weduwbeurze.*

De *Jaerboeken* roemden in een vers (zie bladz. 804) het bedrijf.

»Dat zoo veel godsgestichten,
Gedrukt door tal en last van armen moet verlichten,
En door een schrand'ren vond die weeuw en weezen voed
Het zelden dun getal der armen dunnen doet."

Er was ook eene plaat bij, eene zinnebeeldige *voorstelling van de oprichtinge van de weduwbeurzen in* 1749, door S. FOKKE gegraveerd en waarnaar C.W.B. in het bijzonder vraagt.

Eindelijk werd in December van hetzelfde jaar te *Rotterdam* nog een fonds opgerigt.

Daar deze inrigtingen op geene wetenschappelijke gronden steunden en de sterftestatistiek destijds nog niet bekend was, kon het wel niet anders of de meeste der fondsen hebben menigeen moeten teleurstellen.

φ^2—φ.

Ds. Cornelis Louron (VIII. bl. 134, Vr. 172). Het *Boekzaal*-berigt (April 1818) luidt aldus: »Op den 3 April j. l. overl. te *Leyden*, na eene ziekte van 12 dagen, aan eene zinkingachtige longontsteking, Ds. CORNELIS LOURON, Emeritus-Predikant van *Hellevoetsluis*, in den ouderdom van 56 jaren en 8 maanden. Zijn WEw. was geboren te *Rotterdam* den 3 Augustus 1761. In zijn vaderstad het onderwijs der Lat. scholen genoten hebbende, begon en volbragt hij zijne Academische letteroefeningen te *Leyden*, werd Prop. den 5 Februarij 1787, deed te *Oost- en Westerblokker* zijne intrede, den 15 Julij deszelven jaars, met Ps. 51: 14, bedankte in 't volgende jaar voor *'t Woud*, aanvaardde zijnen dienst te *Hellevoetsluis*, den 26 Julij 1789, met Ps. 25: 8. Daar zijnde, wees hij de beroeping naar *Oudbeijerland* van de hand. Eindelijk door zwakheid en benaauwdheid op de borst, gedrongen zijnde, zijne rust te zoeken, verkreeg hij die, en zeide in Wintermaand l.l. die gemeente vaarwel, naar Coloss. 4: 18, het eerste en laatste lid. Zijn WEw. is gehuwd geweest met Mejufvr. SUZANNA VAN DER WILLIGEN, reeds lang vóór hem overleden. Uit dit huwelijk heeft hij eenen zoon en eene dochter nagelaten, die hem betreuren."

J. VAN DER BAAN.

[Hiermede komt het door T. A. R. medegedeelde geheel overeen.]

Ds. Cornelis Louron heeft in *Leyden* gestudeerd; zijn Emeritaat bekomen hebbende is hij in 1817 te *Leyden* komen wonen, waar zijn zoon in de Medicijnen studeerde: deze is in 1820 gepromoveerd, en heeft zich als Medicus gevestigd te *Nijkerk* op de *Veluwe;* doch is spoedig overleden. Of zijne weduwe, genaamd D' AVOINE, die ook vóór haar huwelijk in *Leyden* woonde, nog in leven is, is mij onbekend. N.

Ds. Wilhelmus Huygens (VIII. bl. 134, Vr. 173). Deze kwam in 1759 als Prop. te *Hellevoetsluis*, werd door den Kerkeraad aldaar gedimitteerd 1787 en is gestorven 1792. Zie BRANS, *Kerkel. register der Z.Holl. Predikanten*, bl. 124. J. VAN DER BAAN.

Carolus Ursinus (VIII. bl. 134, Vr. 174). Toen ZACHARIUS URSINUS den 6den Maart 1583 ontsliep, liet hij slechts een' toen nog jeugdigen zoon na, JOANNES. Deze werd later Predikant te *Utrecht*, doch in 1600 door de Magistraat afgezet. Nog in dat zelfde jaar kwam hij als Predikant te *Amsterdam*, waar hij, als heftig vijand van de aanhangers van ARMINIUS, in 1620 stierf. Ik meen zeker ergens gevonden te hebben (tot heden zocht ik te vergeefs naar de plaats waar), dat deze, onder andere kinderen, ook een' zoon CAROLUS naliet. De Predikant van *Hellevoetsluis* zou dus een kleinzoon van den Middelburgschen Hoogleeraar zijn. H. C. ROGGE.

P. Haack (VIII. bl. 134, Vr. 175). T. zal waarschijnlijk zijne vraag beantwoord krijgen, indien hij zich wendt tot den Heer Mr. PH. DU QUESNE VAN BRUCHEM, op den huize *den Brinck*, bij *Arnhem*, die een kleinzoon van Ds. P. HAACK is. C. & A.

[Hetzelfde meldt N.]

P. Haack. Hoezeer niet regtstreeks het gevraagde kunnende beantwoorden, wil ik evenwel van dezen predikant het volgende mededeelen:

Zijn Eerw. werd predikant te *Noordgouwe*

in 1769, te *Zwartewaal* in 1774, te *Sommelsdijk* in 1777, te *Breda* in 1782. Aldaar werd hij in 1784 tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en heilige geschiedenissen benoemd, en arbeidde hij korten tijd bij de Nederduitsche gemeente van *Hamburg* en *Altona*. Te *Amsterdam* werd hij den 22sten November 1789 bevestigd, en heeft daar bijna 35 jaren het woord der zaligheid verkondigd. Hij overleed te dier plaatse in den avond van den 27sten Julij 1824, na eene ziekte van weinig dagen en bijna tot den ouderdom van 77 jaren geklommen zijnde. Hartelijk door zijne vrienden betreurd, te meer, daar hij, die altijd eene vaste gezondheid genoten had, zoo onverwacht werd weggenomen, is zijn verlies ook bijzonder treffend voor zijne hoog bejaarde weduwe, kinderen en de onverzorgde weezen van zijnen eenigen zoon, wiens sterven hem den avond zijns levens in diepe droefheid deed slijten. Zie *Boekzaal*, Aug. 1824; BRANS, *Kerkelijk register der Zuid-Hollandsche Predikanten*, bl. 128 en 171; *Naaml. der Amsterdamsche Predikanten*, bl. 44 en 45, en ERMERINS, *Z. Oudh., Naaml. der Predikanten van Noordgouwe*. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

DIRK POTTER, die zich sedert 1414 DIRC POTTER VAN DER LOO (niet POTTERLOO) noemde, is de dichter van *der Minnen Loep*. M. H. A. O., die bijzonderheden omtrent hem en zijne familie wenscht te weten, raadplege de Inleiding voor de uitgave van zijn werk en de mededeelingen van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in het *Nederl. Athenaeum*, 's Gravenh. 1853, bl. 149 en 150.

„*Beleedigen*," zegt K. R. P., „is, blijkens de uitspraak, niet van *leed*, gelijk Prof. SIEGENBEEK meende, maar van *lid* af te leiden, en daarom *beledigen* te spellen. Zou het niet raadzaam zijn tot de oude en juiste spelling terug te keeren?" Wij kunnen K. R. P. de verzekering geven, dat SIEGENBEEK hier gelijk, hij ongelijk heeft. Vele werkwoorden van substantiven afgeleid met het voorvoegsel *be* beteekenen iemand of iets voorzien van datgene wat het subst. aanduidt. *Bezoldigen* is van sold voorzien, iemand een vast loon betalen, *bekrachtigen*, van kracht voorzien, krachtig maken, *beschuldigen*, van schuld voorzien, schuldig noemen, *begunstigen*, van gunst voorzien, gunst bewijzen. Even zoo is *beleedigen*, iemand van leed voorzien, hem leed aandoen. Bovendien wijst de Hoogduitsche vorm *beleidigen* duidelijk aan, dat wij hier eene afleiding van *leed*, niet van *lid* hebben.

Ten antwoord van A. diene, dat RUTGERS in zijne bewerking van *Gezang* 62 (der Evangelische Gezangen) zeer vrij is geweest en zich noch aan het lied van LODESTEYN, noch aan de vertaling van GOTTFRIED ARNOLD streng gehouden heeft. Blijkbaar heeft hij echter beiden gekend en dezelfde zangwijs gekozen als ARNOLD, nl. *Wachet auf, ruft uns die stimme*, terwijl LODESTEYN de zangwijze heeft: *Amo te, benigne Jesu.*

Omtrent DIRK VAN RIJSWIJK, van wien W. B. melding gemaakt vond bij VON ZESEN, en in eene andere beschrijving van *Amsterdam*, en vooral omtrent zijne kunstwerken kan hij eenig berigt vinden *Nav.* I. bl. 226 en 339; II. bl. 42 en 104.

De volgende vragen ontvingen wij van B. F. C.

1. Van waar de spreekwijze: *Iemand in de pekel laten zitten*. Dit wordt in een' kwaden zin gebezigd. Pekel is echter goed, bederfwerend.

Antw. *Pekel*, meenen wij, staat kieschheidshalve in de plaats van een ander woord. Met de verklaring van Dr. M. DE VRIES, *Hoofts Warenar*, bl. 237, die meent dat hier werkelijk pekel bedoeld wordt, omdat vleesch dat te lang in de pekel geweest is, daardoor oneetbaar wordt, kunnen wij ons niet vereenigen.

2. *Horn*, in het oud-Duitsch, beteekent een' hoek of kant. Van daar de naam van de stad *Hoorn*, in *Noord-Holland*, als gelegen in een hoek of op eene kant. HEDA en BEKA noemen, meen ik, deze stad in het Latijn: angulus, d. i. horn of kant. Maar hoe komt dit overeen met het wapen dier stad: eene hoorn?

Antw. Het wapen is ontstaan, toen de oorsprong en beteekenis van den naam bij de meesten niet meer bekend was. Men vindt hier meer voorbeelden van.

3. Is de uitdrukking goed: *naar iemands hart spreken?* zoo ook: *iemands belangen op het hart dragen?*

Antw. Tegen de eerste, eigenlijk een hebraïsmus, door de Statenvertaling bij ons in gebruik gebragt, hebben wij geen bezwaar, maar de tweede achten wij niet goed.

4. Men schrijft *trekkebekkende* duiven; moet het niet zijn: *bekketrekkende?* Zoo hoort men vaak in het dagelijksch leven van eene deur spreken, die *wijgewaad* open staat, in plaats van *wagewijd*, d. i. waar een wagen door kan.

Antw. *Wijgewaad* deugt niet. Of evenwel de afleiding die B. F. C. geeft, de ware is, is niet geheel zeker. Men zie Dr. DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 323. *Trekkebekken* is goed, even als *stampvoeten*, *kwispelstaarten*, en andere dergelijke.

5. Waarom schrijft men: *eenvoudig*, en niet *eenvouwig*, zoo als het volgens de afleiding wezen moest?

Antw. *Eenvoudig* is zeer goed. De *d* is hier geene ingevoegde letter, maar behoort tot den wortel. Want *vouwen* staat voor *vouden*, goth. *falthan*.

N. Q. S. schrijft ons: „Het Bestuur heeft getracht mijne vraag naar de afleiding van het *stokbewaarder* (cipier) op bl. 149 te beantwoorden, door te zeggen: *stok* is *beenblok* of boei. Bij overdragt is het woord toegepast op *gevangenis*. Ik blijf vragen: is *stok* niet even als bij de Duitschers *vertrek?* KILIAAN acht *stokbewaarder* en *steenbewaarder* synonym. Nu werd *steen* gebruikt voor *gebouw*, *domus lapidea*, *castellum*, *turris*, en overdragtig voor *gevangenis*. Even zoo dunkt mij is *stok*, *vertrek*, *stube*, en overdragtig *gevangenis*. Des *Heeren stok* is even als *'s Graven steen*, gevangenis. Maar stok kan geen *beenblok* zijn."

N. Q. S. blijft alzoo vragen of *stok* bij ons in het even als bij onze Hoogduitsche naburen *vertrek* beteekent. Wij blijven antwoorden: neen, want wij hebben er nooit eenig bewijs voor gevonden. Wat N. Q. S. zegt, dat KILIAAN *steenbewaarder* als synoniem met *stokbewaarder* opgeeft, is waar, en die woorden hebben inderdaad dezelfde beteekenis. Maar daaruit volgt nog niet dat *stok* hetzelfde beteekent als *steen*. Hij zegt verder dat *stok* geen *beenblok* zijn kan. Mij dunkt, de aangehaalde plaats uit den Statenbijbel leert het duidelijk genoeg; er wordt daar (*Ps.* CV: 19) van JOSEF gezegd: „men drukte zijne voeten in den *stok*." Wil hij echter meer bewijs, dan verwijzen wij hem naar KILIAAN, wien hij zelf aanhaalt. Deze geeft onder de beteekenissen van *stok*, noch *vertrek*, noch iets dergelijks op, maar wel, *compes lignea*, *lignum bipatens in quo sontium pedes includuntur*; d. i. *een stuk hout, met twee openingen, waar de misdadiger met de beenen in gesloten wordt.*

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (vervolg van bl. 182). »Is," schrijft ons K. R. P., »de spreekwijze, *ik ga rond het huis*, *rond de tafel*, aan het Engelsch ontleend of inheemsch? Het eerste wordt

dikwijls beweerd. Vergeet men dan echter niet, dat deze spreekwijze in *Zeeland* — althans op *Walcheren* — populair is? Vaak is men zoo heel spoedig gereed om germanismen, gallicismen en anglicismen op te merken!"

Wij voegen hierbij wat Dr. A. DE JAGER op het gezegde der Tweede Klasse van het Koninkl. Instituut, dat »*rond de tafel* voor *rondom* waarschijnlijk uit het Engelsch in onze taal is overgenomen," aanteekent in zijn *Archief*, dl. I. bl. 291. »Het hier afgekeurde gebruik van *rond*, voor *rondom*, werd onlangs mede een *anglicisme* genoemd door den Hoogleeraar S. MULLER, bij de beoordeeling van het werk eens uitstekenden kanselredenaars (*Letteroefeningen* 1847, bl. 569) en insgelijks afgekeurd door den Hoogleeraar SIEGENBEEK in de *Letterbode* (1847, N°. 45). De vraag is evenwel nog onbeantwoord gebleven: in welk opzigt strijdt het gebruik van *rond* als voorzetsel tegen ons taaleigen, en waarom laat dit toe te zeggen *hij loopt de tafel rond*, maar niet *rond de tafel?* Dr. BRILL maakt in het gebruik van *rond* en *rondom* als voorzetsel geen onderscheid (*Holl. Spraakleer*, bl. 714), en reeds WEILAND vond geene zwarigheid, in zijn *Woordenboek* op te nemen, dat »*rond*, voor *rondom*, als een voorzetsel gebezigd wordt. Behalve met het voorbeeld van VERSTEEG, door WEILAND bijgebragt, ware dit met menig ander te staven." Er worden er eenige bijgevoegd uit de gedichten van MACQUET.

Wij willen trachten op de vraag van K. R. P. en te gelijk op die van Dr. DE JAGER het antwoord te vinden. De beste weg was daartoe dunkt ons deze, dat wij de geschiedenis van het woord nagaan.

Prof. BORMANS (*Leven van S. Christina*, bl. 476) houdt *rond* voor een woord van duitschen stam, verwant met *rand* en *rinde*. Wij achten het echter waarschijnlijker dat het een vreemd woord is, het latijnsche *rotundus* namelijk, door middel van het Fransch tot ons gekomen. De Gothen schijnen het niet gekend te hebben. Hadde ULFILA het gekend, wij zouden het dan zeker in zijne vertaling vinden, b. v. *Marc.* III: 34, waar wij nu lezen: »bisaiwands *bisunjane* thans bi sik sitandans," voor het grieksche περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους. Ook in het oud-hoogduitsch komt het niet voor.

Onze oudere schrijvers gebruiken het adject. *rond*. Maar zamenstellingen met dit woord herinneren wij ons niet bij hen gevonden te hebben. Wij gelooven ook, dat men er bij hen vergeefs naar zoeken zou: want nog in het laatst der XVIde eeuw schijnen er geene andere bestaan te hebben dan *rondom* en *ronduit*. Beide worden door KILIAAN, het eerste ook door PLANTIJN opgegeven. Of deze laatste *ronduit* nog niet kende? Zeker was het woord toen nog niet zeer oud. Schrijvers van vroegeren tijd zeiden niet *ronduit*, maar *plat uit*, b. v. *der Minnen Loep*, II. 2509.

Mit corten woerden ict u scrive,
Spraken sy mit woerden plat uut,
Sy soude werden hoirre beyder bruut,)

of enkel *plat* (b. v. *Hor. Belg.*, VI. p. 113, vs. 234.

Ghebuur, ic saelt u segghen plat.)

Werkwoorden of zelfst. naamw. met *rond* zamengesteld komen nog bij geenen der beide woordenboekschrijvers voor. Hadden zij toen bestaan, dan zou althans KILIAAN ze zonder twijfel opgegeven hebben, bij wien wij niet alleen de twee bovengemelde woorden vinden, maar ook *rondom beleggen*, *rondom draeyen*, *rondom draeghen*, *rondom drincken* en *rondom gaen*. Dit zijn nu wel geene zamenstellingen met *rondom*, want KILIAAN schrijft bijwoord en werkwoord niet aan elkander vast, maar er blijkt toch uit dat in die dagen *rondom* bij sommige verba veel gebruikt werd. Nevens *rondom* vinden wij in het eerste gedeelte der XVIIde eeuw *in 't ronde*.

Dit *in 't ronde* kromp in tot *rond*. *In 't ronde draaien* werd *rond draaien*, *in 't ronde geven* werd *rond geven*. Het is in onze taal met eenige andere adverbiale uitdrukkingen even zoo gegaan. Zoo hebben wij *stuk*, in *stuksmijten*, *stukhakken*, oudtijds *onstucken*, *weg* in *wegbrengen*, *weggaan*, oudtijds *inwech*, *enwech*, *ewech*, eng. *away*. Zoo is het hoogd. *rück* in *rücksicht* en dergelijke uit *zurück* verkort. *Rond* was derhalve in den beginne een los bij het werkwoord staand adverbium. Later werd het er aan vast geschreven, even als nu gewoonlijk *stuk* en *weg*.

Maar *rond* kunnen wij toch niet geheel op eene lijn plaatsen met *stuk* en *weg*. Deze laatste, al worden zij aan het werkwoord vast geschreven, zijn nogtans niet meer dan gewone adverbia. *Rond* echter heeft de kracht van een voorvoegsel. De naamval, dien zamenstellingen met *stuk* en *weg* achter zich hebben, is geheel dezelfde als dien de onzamengestelde vereischen. Maar wanneer wij zeggen: *ik ga de stad rond*, dan hangt de accusativus *de stad* niet af van *gaan*, want van *de stad gaan* kan men niet spreken, maar van *rondgaan*.

Geeft dit ons nu regt om *rond* voor een voorzetsel te houden en te zeggen, *rond het huis*, *rond de tafel?* In geenen deele. Er zijn meer adverbiën die, wanneer zij bij een werkwoord gevoegd worden, met dat werkwoord eenen casus doen regeren, dien het anders niet regeert. Men zegt b. v. *hij loopt de kamer op en neêr*, *hij is den hoek te bovengekomen*. Deze accusativen, welke *loopen* en *komen* op zich

zelve niet bij zich kunnen hebben, hangen af van *op en neêr loopen* en *te boven komen*. *Op en neêr* en *te boven* staan hier geheel en al gelijk met *rond* of *in 't ronde* in *rondgaan*, *ronddeelen*, en dergelijke. Even zeer derhalve als *hij loopt op en neêr de kamer*, *hij is te boven den hoek*, is *hij loopt rond* of *in 't rond het huis* af te keuren. Want dat *rond* niet anders is dan *in 't ronde*, kan men in Friesland opmerken, waar men nog zegt, *laten wij de stad eens in 't rond gaan*, *wij zijn het dorp driemaal in 't rond geweest*. Het is adverbium, maar kan nooit praepositie worden.

Dat sommige schrijvers van de vorige en deze eeuw *rond* als voorzetsel gebruiken, zal wel ten deele toe te schrijven zijn aan invloed van het Engelsch, gedeeltelijk hieraan, dat men het onderscheid voorbij zag, dat er bestaat tusschen het voorvoegsel *rond*, en de voorvoegsels die oorspronkelijk praepositien zijn, *door*, *om*, *op*, enz. Hoe het komt, dat het op *Walcheren* ook onder het volk in gebruik is, weten wij niet, maar zeker is het misbruik.

Een dergelijk misbruik, dat wel in de spreektaal nog niet ingedrongen is, maar waar men toch dagelijks voorbeelden van ziet in aankondigingen van publieke bestedingen en dergelijke stukken, is het plaatsen van het woordje *af* achter *van* en voor het zelfst. naamwoord. Met reden wordt het afgekeurd door SIEGENBEEK, t. a. p., bl. 5, Mr. J. C. W. LE JEUNE, t. a. p., bl. 327, Dr. A. DE JAGER, *Mag.*, dl. III. bl. 409, en de Tweede Klasse van het Instituut, in DE JAGERS *Archief*, dl. I. bl. 282.

De laatste zegt daaromtrent het volgende: »*Van* en *af* beteekenen hetzelfde, even als *tot* en *toe*. De herhaling is dus eigenlijk altijd noodeloos, ja strijdig met dien regel, dat elke overtolligheid in spraak en schrift behoort vermeden te worden. In enkele gevallen echter kan men, om den nadruk te vermeerderen en het denkbeeld te versterken, het woord *af* na *van* gebruiken, 't geen echter alleen dan grammaticaal te verdedigen is, als men *af* plaatst na het woord waar het bij behoort. *Af* toch wordt in onze taal altijd, wanneer het alleen staat, achter, nooit vóór zulk een woord gezet, even als *toe*: *den berg af*, *de ziekte loopt af*. Zelfs psychologisch wordt het doel om te versterken beter getroffen door aan het einde van de zinsnede nogmaals te drukken op dat, waar die mede begonnen is, dan door eene onmiddellijke herhaling van twee woorden, die hetzelfde beteekenen: 't is dan om de aandacht er als bij vernieuwing nog eens op te vestigen. Inzonderheid echter om de grammaticale eigenaardigheid der achteraanplaatsing van *af* moeten zulke uitdrukkingen als *van af dien tijd*, *van af den eersten der maand*, enz. afgekeurd worden, en behoort men te zeggen en te schrijven: *van dien tijd af*, *van den eersten der maand af*, enz. Wat Nederlandsch zou het zijn te zeggen: *van af meet aan, tot toe het einde?* Of wie zou ooit in plaats van *ten voeten uit*, *van stonden aan*, zeggen en schrijven: *ten uit voeten*, *van aan stonden?* Het laatste zou echter niet verwerpelijker zijn, dan dat men, b. v. BADELOCH, in den *Gijsbrecht van Amstel*, naar de tegenwoordige verkeerde schrijf- en spreekwijze, liet zeggen:

Als ik den ganschen tijd mijns levens overreken,
Van af mijn bruiloftsdag, van dat ik zat verloofd, enz."

Gelijk er geene zaak zoo kwaad is, die niet hare verdedigers vindt, zoo hebben er zich ook opgedaan die dit *van af* in bescherming namen, te weten W. VAN DEN HULL in den *Recensent* 1850, bl. 456 en W. F. CARLEBUR, *Het Spelling en taalstelsel enz.* bl. 173. Wij vermelden dit alleen als eene curiositeit. Alle nederlandsche schrijvers, van de oudste die wij kennen af, enkele uit den laatsten tijd uitgezonderd, hebben *af* achter het subst. geplaatst, en ons volk heeft ten minste zes eeuwen lang zoo gesproken. Indien er dus iets in onze taal is, waarvan wij zeggen kunnen dat het gebruik het tot wet gemaakt heeft, dan is het zeker dit.

Sprekende over *van af*, zegt SIEGENBEEK: »De bijeenvoeging van twee voorzetsels geeft eene hardheid en wanstaltigheid, waarvan onze taal afkeerig is." Om die reden keurt hij ook *van uit* af. Dr. DE JAGER *Arch.* I. bl. 291, antwoordt daarop: »Ik kan den Hoogleeraar niet toegeven, dat als even verwerpelijk moet beschouwd worden *van uit*, dat door hem bij een vermaard schrijver in dezer voege werd aangetroffen: De oorlog voor eenigen tijd tusschen Engeland en Schotland, tevens tegen Engeland *van uit* Frankrijk ontstaan, duurde nog voort. *Uit* wordt even zoowel vóór als achter het naamwoord gebezigd, en is dus daarin van *af* onderscheiden. Ook kan *van uit* wel niet als eene nieuwigheid worden aangemerkt, daar deze spreekwijze reeds bij WEILAND vermeld wordt, die zegt: »men voegt *uit* ook wel eens te zamen met *van*," waarbij uit VONDEL tot voorbeeld wordt opgegeven: »Neptuin weer stak het hooft *van uit* de holle baren." Het komt mij zelfs voor dat deze twee voorzetsels beter vereenigd gebruikt worden, dan door eenig naamwoord gescheiden."

Wij merken daarop aan, dat een enkel voorbeeld van VONDEL nog geen bewijs is. VONDEL heeft wel meer tegen de taal gezondigd. Vervolgens, dat SIEGENBEEK hiermede nog niet wederlegd is, wiens opmerking ons allezins gegrond voorkomt. Eindelijk, dat *van uit* gewoonlijk niet meer te kennen geeft dan het enkele *uit*. In het vers van VONDEL is *van* geheel overtollig. In het andere voorbeeld is er meer dan het enkele *van uit* wat niet

deugt. Wij begrijpen zelfs niet wat die schrijver bedoelt. Ten bewijze dat *van uit* zeer goed gemist kan worden voegen wij hier nog eenige voorbeelden bij, die wij er van aanteekenden.

»Zooveel kroezen, kolven, kranen en hevels lagen daar ordeloos dooreen, dat er wel de bijgeloovige moed van een' goudzoeker toe behoorde, om *van uit* zooveel verwarring, zich de noodzakelijkste voorwerpen tot eene scheikundige onderzoeking te gaan uitkiezen."

»*Van uit* den kleinen hoek, dien men hem had ingeruimd, de gelegenheid beloerende, om de ruime plaats te bespringen, waarop hij met katachtig geduld het oog hield gevestigd."

K. W. BILDERDIJK in BILDERDIJKS *Poëzy*, dl. I. bl. 136.

»Zy hoort geen vooglentoontjen meer
Van uit het boschgeboomte klinken."

BILDERDIJK, *Treursp*. II. bl. 94.

»Niet eer bekwam mijn ziel *van uit* dit schrikbre zuizelen,
Waarin ik, naar 't my scheen, een wareld zag vergruizelen."

In al deze voorbeelden is het enkele *uit* voldoende. Meent men, dat het niet genoeg uitdrukt in gezegden als, *het geluid kwam uit het bosch*, men zegge dan, *het geluid kwam uit het bosch weg*, zoo als wij in Friesland menigmaal hoorden. Dan spreekt men zuiver Nederlandsch; maar *van uit* is dit niet, het heeft nooit tot de spreektaal behoord, en mag er niet toe behooren omdat onze taal geene twee voorzetsels naast elkander duldt.

Het gebruik van *van* en *uit* met een naamwoord tusschen beide, (b. v. »FILIPS *van* Spanje en SIXTUS V *van* Rome *uit* doen al het mogelijke") wordt door Dr. DE JAGER t. a. pl. afgekeurd. Met regt, naar ons gevoelen: wij houden het voor eene hoogduitsche uitdrukking, die wij niet noodig hebben en die onze taal niet verrijkt.

Is *van uit* te verwerpen, dan verdient *van achter* hetzelfde vonnis. Ook dit komt zelfs bij goede schrijvers enkele malen voor, b. v.

»Een troep woeste mannen kwam te voorschijn *van achter* iedere zijde der schutten."

VAN DER PALM, *Bijb. v. d. Jeugd*, dl. XI. bl. 57. »God had hem *van achter* de kudde geroepen."

Niet beter is *bijlangs* dat wij dezer dagen in eene vertaling uit het hoogduitsch aantroffen:

»Wat is dat voor een wonderlijke troep van kleine wereldligchamen, die regts en links in eenen breeden gordel *bijlangs* ons voorbijschieten?"

Wij verwachten echter eene tegenwerping. Men zal ons wijzen op *tegenover*, dat algemeen gebruikt wordt en toch ook niets anders is dan *tegen* en *over* naast elkander geplaatst en aan elkander geschreven. Het is waar, dit wordt algemeen gebruikt en men ziet er niets verkeerds in, maar toch gelooven wij dat het afkeuring verdient. Waarschijnlijk is het in onze taal nog vrij jong en zeker heeft men vroeger het naamwoord tusschen *tegen* en *over* geplaatst, zoo als men dat nog altijd plaatst tusschen *tegen* en *in*, *tegen* en *op*. De Friezen zijn *tegenover* op de oude en goede wijze blijven gebruiken, zij zeggen *hij woont tegen mijnen vader over*, *het huis staat tegen de kerk over*.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Arminius. Ik weet niet of de leden van de familie ARMINIUS bekend zijn, maar ik vind in de *Puiboeken* der huwelijks-aanteekeningen van de stad *Amsterdam*:

1°. Dat op den 11den April 1635 zijn aangeteekend »DANIEL ARMINIUS, van *Leiden*, oud 27 jaren, Doctor Medicinae, geadsisteerd met zijne moeder ELISABETH LAURENS, wonende tot *Leiden*, ter eenre, en MARIA ANTHONIS, van *Amsterdam*, oud 19 jaren, geadsisteerd met ABRAHAM ANTHONIS en BAEFJE WILLEMS, hare ouders, wonende in de Nes, ter andere zijde."

DANIEL was dus zoon van den beroemden JACOB, wiens vrouw ELISABETH LAURENS was (zie NAV. VI. bl. 165) en nog geen jaar oud toen zijn vader (19 Oct. 1609) stierf.

2°. Den 18den October 1657. »MARIA ARMINIUS, van *Amsterdam*, oud 20 jaren, geadsisteerd met CORNELIA CUYPERS, haer moeder, wonende op den Nieuwendijk, en EGBERTUS VEEN, van *Campen*, Med. Dr., weduwe van ANNA PLOOTS, geadsisteerd met JACOB VEEN, zijn vader."

C. & A.

Zonderlinge drukfout (vgl. VII. bl. 5, 261, 356; VIII. bl. 96). Zoude er (VII. bl. 356) nog niet eene andere drukfout zijn, in den 2den regel, namelijk *sacerrime* voor *acerrime?*

L. J.

[Het is mogelijk, maar *sacerrime* geeft ook een' zeer goeden zin.]

Zonderlinge drukfout. Men weet dat JACOB DE WIT bijzonder uitmuntte in het schilderen en teekenen van serafijntjes of cherubijntjes. Op een' Catalogus van teekeningen las men, in plaats van eenige *cherubijns-hoofdjes* eenige *Chirugijns-hoofdjes*, door J. DE WIT. Zie *Geschiedenis der Vaderl. Schilderkunst*, enz. door R. VAN EIJNDEN en A. V. D. WILLIGEN, II. 47, in not.

J. C. K.

Zonderlinge drukfout. In de *Wet tot regeling van het lager Onderwijs*, uitgegeven door D. NOOTHOVEN VAN GOOR, *Leyden*, 1857, leest men op bl. 12, de twee laatste regels van art. 26.

»Voor hem, die niet eervol wordt *geslagen*, gaat aanspraak op pensioen verloren," in plaats van *ontslagen*.

H. VAN KUIJK.

Zonderlinge drukfout. Eenige jaren geleden las ik in de *Boekzaal*, dat Ds. A. den Proponent Z. als leeraar in de gemeente voorgesteld en bevestigd had met eene preêk over I *Kon.* XIII vs. 13: lees waarschijnlijk I *Kor.* XIII vs. 13; *Kor.* in plaats van *Kon.* Nu toch zou de bevestigingstekst geweest zijn: »Toen zeide hij tot zijne zonen: zadelt mij den ezel. En zij zadelden hem den ezel en hij reed daarop."

CONSTANTER.

Seltsame inventie van schepen tegen storm en teghen wint varende. Onder dezen titel heb ik in het 11de *Boeck der gedenckweerdichste Geschied. van* BAUDARTIUS, dl. I. bl. 146 gevonden een *Octrooi van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden van* 16 Dec. 1620, door den Griffier C. AERSSENS onderteekend, verleend aan HARMAN en DIRCK WARNARTSZ. *ghebroeders en* HENDRICK FRITS, *alle drye Poorteren en Inneghesetenen der stede Amstelredamme;* waarbij hun op hun request werd toegestaan schepen, schuiten, jachten en chaloupen te maken van ongewone snelheid en in staat *met wint, in de wint, stilte en sonder wint, met stroom, seyl, teghen stroom ende sonder seyl* te varen, ook geschikt om schepen in allerlei saisoenen uit en in de zeegaten te brengen, om vliegende togten te doen, volk te landen, om vreemde kusten, baaijen en droogten op te zoeken en te ontdekken. Dit alles verrigten wij werkelijk met onze stoombooten. Maar nu het volgende. Dergelijke vaartuigen zouden ook dienen om over ijs, tegen wind met ongelooflijke snelheid voort te komen. Wij doen dat met onze ijsschuiten, maar laverende, en dus niet ongelooflijk snel. Met half wind zeilen deze laatste zeker buitengewoon hard. Hebben de drie genoemde mannen iets van den stoom en zijne kracht geweten? Van de wijze waarop zij al dit ongehoorde en ongelooflijke doen zouden melden zij niets; het moest een diep geheim blijven, en het octrooi hun verleend moest strekken om dat geheim ongeschonden te bewaren, ook bij hunne erfgenamen en op gestelde boete alle anderen te verbieden om hun werk na te maken. De vraag van HARMAN WARNARTSZ en Comp. schijnt op gronden te hebben gesteund: zij hadden het aan Prins MAURITS medegedeeld en geopenbaard, en deze, wien dergelijke uitvindingen steeds welkom waren, moet er iets goeds in hebben gevonden. Ook de St. Gen. zullen er wel iets meer van hebben geweten, ten minste de ernst van hun octrooi draagt er blijken van. Wat is er van deze uitvinding? Zijn er zulke vaartuigen gebouwd? Welke was de beweegkracht van die vaartuigen? Ik weet niet ooit iets meer te hebben gelezen van hun werkelijk bestaan. Is er ook iemand wien iets van dien aard is voorgekomen? Het geheele octrooi of privilegie is t. a. p. bij BAUDARTIUS te lezen. Als er niet zulk een plegtig octrooi der St. Gen. bestond, zou ik BAUDARTIUS wel van eenige ligtgeloovigheid verdenken, waarvan hij niet altijd vrij was, zoo als onder andere op dezelfde bl. 146 blijkt, waar hij schrijft dat CORN. DREBBEL ook had uitgevonden, niet alleen, maar gemaakt schepen die onder water konden varen. Doch bij echte stukken valt niet te twijfelen.

V. GR.

Amerika vóór Columbus ontdekt (vgl. V. bl. 1; VII. bl. 324; VIII. bl. 60). Het werk in 2 dn. in f°. (vermeld VIII. bl. 60), waaraan de titel ontbreekt, is getiteld: J. F. LA FITEAU, *Zeden der Wilden van Amerika*, 's Hage, 1731, en Amst., 1751, 2 dn. in f°., en het oorspronkelijk Fransch: *Moeurs des sauvages Américains, comparées aux moeurs des premiers temps.* Paris 1724, 2 vol. in 4°. fig., waarvan ook eene uitgave in 4 dn. in 12°. bestaat.

J. L. A. I.

[Denzelfden titel deelden Dr. RÖMER en J. D. / L. mede. De laatstgenoemde voegt er het volgende bij:]

Amerika vóór Columbus ontdekt. Twee zeldzame werkjes over dit onderwerp zijn voorhanden in de boekerij van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, het zijn: J. PH. CASSEL, *Observatio historica de Frisionum navigatione fortuita in Americam ante Columbum*, 1741, 4°. en J. PH. CASSEL, *Dissertatio de navigatione fortuita in Americam ante Columbum*, Marburgi 1742.

J. D. / L.

Graf van Hippocrates. In het Mei-nommer van den NAVORSCHER, bl. 157, is uit de *Notes and Queries* een berigt medegedeeld omtrent het vinden van het graf van HIPPOCRATES. De bron, waaruit de *Notes* dit hebben gehaald, weet ik niet, maar wel weet ik, dat in het vorige jaar een geneeskundige, SAMARTSIDES, in en in de nabijheid der stad *Larissa*, in het oude *Thessalië*, eenige bewijzen meende gevonden te hebben dat HIPPOCRATES daar zoude begraven zijn. Deze zaak heeft in de geleerde geneeskundige wereld eenigen opgang gemaakt, met dat gevolg, dat wij nu in de *Gazette hebdomadaire de Medicine* etc. van den 9den April 1858, een officiëel dokument vinden, waaruit de ongegrondheid van het beweren van SAMARTSIDES voldoende wordt aangetoond. De twijfel, die de geleerde BRIAU al aanstonds omtrent die zoogenaamde ontdekking koesterde, wordt dus volkomen bevestigd. Die iets meer omtrent deze zaak wil weten, leze, behalve het reeds opgegevene Nommer, ook nog N°. 39, bl. 677, Jaarg. 1857, van de gemelde *Gazette hebdomadaire.*

A. H. ISRAËLS.

Gideon Fallet (VIII. bl. 257 en volg.). In de *Puiaanteekeningen* der stad *Amsterdam* vindt men:

»4 July 1592 (in ondertrouw aangeteekend) HERCULES FALLETT, oud 22 jaren, wonende op de nieuwe zijts voorburgwal, geadsisteerd met Mr. GIDION FALLETT, Secretaris dezer stede, zijn vader, ter eenre, en TEUNTJEN CLAESdr., oud 27 jaren, wonende op de nieuwe zijts achterburgwal, geadsist. met TRYN LUYTEN, haar petemoeye, ter andere zijde."

C. & A.

't Spel van Beest. In het Archief van *Groningen* is het navolgende, den politieken toestand van *Europa* beschrijvende, stuk uit het laatste gedeelte der XVIIde eeuw. Is het gedrukt? Zoo ja, in welk werk is het opgenomen? of komt het als een afzonderlijk gedrukt stukje voor? Zeer gaarne word ik hierover ingelicht.

't Spel van Beest, dat men tegenwoordigh in Europa speelt.

Jesuiten. Wij hebben de kaarten verschooten.

Furstenberg. Ick sal se geven.

Holland. Volgens mijn kaart sult ghij Beest wesen.

Prins van Orangien. Een vrou heeft mijn spel goet gemaakt.

Koningh van Vranckrijk. Ick sou het spel dubbelt gewonnen hebben, maar men heeft mijn kaart gesien, waar toe dese bedriegerijen.

Savoijen. Ick ben van d'uwe, want men heeft se vergeven.

Deenmarcken. Ick sal per compagnie eenige Louisen wagen.

Sweden. Ick speel nooit op mijn eijgen Beurs.

Poolen. Indien Harte troef is, wacht u voor dubbelt.

Engeland. Dese Heer die ick uitgeschoten heb bederft mijn spel.

Yrland. Ick mijn Heer uit vrees voor dubbelt.

Keijser. Indien ick dit spel verlies, so speel ik niet weder.

Turck. Ick speel maar om te herneemen.

Spanjen. Laat ons speelen, ick heb noch ijet te verliesen.

Algiers. Die versaakt is Beest.

Luijck. Waarachtigh, siet daar ick ben Beest.

Jacobus. Men moest doen als ick, niet versaken.

Paus. Godt danck ick heb noch altoos gefourneert.

Venetien. Dit is een spel om Beest te maken, laaten wij ons daarop niet vertrouwen.

Luka. Het is waar, de listighste zal daar in bedrogen sijn.

Switserland. Die niet verliesen wil moet niet speelen.

Pals. Ghij doet wel want dit spel heeft mij verwoest.

Geallieerden. Dit is een hooftspel, laat ons 't houden.

Kanonneken. Speelt, wij sullen de kaart en kaars betalen.

Boeren. En wij de groene tapijten.

Portugal. Ick heb noch eenigen tijdt van nooden om dit spel te leeren.

De speelders vertoonen hun spel an't orakel en vragen hetselve na d'uitkomst van het spel.

Het orakel antwoort in 't algemeen.

De Hervatter wint het van de gegevene en van de Warsoeker, betaalt de kosten, of ghij sult twee maal betalen, waar ghij de Troefheer in u hand hebt, verlaat het spel niet, want in een tijdt, ende tijdt an een tijd sal hij u het spel doen winnen.

1693.

H. O. FEITH.

Oude Publicatie tegen het vloeken (VI. bl. 303; vgl. VII. bl. 165). In het *Nederlandtsche Placaet-Boeck*, *Amst.* 1644, dl. I, bl. 119, leest men:

»Artijkel-Brief, ofte Ordonnantie, op de discipline Militaire. Den 13 Augusti, A°. 1590.

Art. 1.

Eerstelijck: De ghene die den *Name des Heeren* ijdelijck voert ofte die blasphemeert, sal voor de eerste reijse een honorable amende doen, ende drie dagen in gevanckenisse te water ende te broodt ghestelt worden, ende voor de tweede reijse sijn tonge met een gloeijende ijser door-steken, ende voorts ghedevaliseert worden tot op sijn hemde, ende gebannen uijt de *Vereenighde-Provintien.*

Art. 2.

In gelijcke penen sullen mede vervallen voor de eerste ende tweede reijse, degene die ijet sullen doen ofte seggen tot spijt ofte spot van het *Woordt Godts* ofte de *Kercken-Dienaers.*" S. v. W.

Een versterkingsmiddel in 1756 (VI. bl. 35. VII. bl. 70, 228). In de *Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek van Wetenschap, Kunst en Smaak, voor het jaar* 1810: *Mengelwerk*, bl. 319, vindt men eene opgave tot het bereiden van een voedend poeder, waarvan men zich weleer te *Rijssel* in *Vlaanderen* bediende. Dat poeder kan, zoo wordt daar gezegd, eeuwen lang goed blijven. De Heer PARMENTIER gaf dagelijks 6 oncen (denkelijk medicinaal) van dit poeder aan eenen invalide, die goeden eetlust had, onderhield hem twee dagen daar-

mede en eerst op den derden dag des middags bespeurde hij den gewonen eetlust. Eindelijk beproefde hij het zelf en hield het zonder moeite acht dagen uit. S. v. W.

Een Ambassadeur uit den ouden tijd. Toen er in den jare 1625 sprake was van een verbond tusschen *Engeland*, *Denemarken* en de *Vereenigde Nederlanden*, kwam de Ambassadeur van den Koning van *Engeland*, Mylord BUCKINGHAM met een groot gevolg in *den Haag* aan; dat gevolg bestond uit 150 personen, terwijl er 16 trekschuiten noodig geweest waren om de bagaadje van *Rotterdam* naar de Hofplaats te vervoeren. Geen wonder, dat zoo een treffelijk gezelschap met de meeste eere ontvangen werd! Kort na den Engelschen Ambassadeur kwam die van den Deenschen Koning, de Rijkskanselier JACOB ULEFELD, aan en werd mede hoffelijk ontvangen, al arriveerde hij op eenvoudiger manier. Met scheepsgelegenheid te *Amsterdam* aangekomen en voornemens onmiddellijk naar *den Haag* af te reizen, werd hij door een hevig onweder daarin verhinderd. Hij maakte zich echter dit oponthoud ten nutte door het gebruik van eenige ververschingen, waarop hij terstond naar *den Haag* vertrok.

De onderhandelingen namen schielijk een' aanvang maar vorderden niet veel, daar de Ambassadeurs der vreemde Mogendheden, »soo wel ordinarise als extra ordinarise, magnificentlijk tracteerden, en daer wierden veel daghen met banquetteren en vrolijckheden toeghebracht, 't welck den vromen en verresienden Rijckskanselier van *Denemarken* seer mishaegdede, daer sijn vertreck door die onnoodige tijdtverdrijvinghen en ijdelheden verhindert wiert. Maer als het hem te langhe duijrde, borst hij uijt in seer deftighe wijse redenen, die een ijder, en bijsonder die in Ambassade gaet, altoos in sijn memorie behoorde te hebben." Het lustte hem niet zijn' tijd langer op dusdanige wijze door te brengen, daarvoor toch was hij niet herwaarts gekomen; en hij kon in zulke feesten en vermakelijkheden geene vreugde vinden, als hij aan zijnen Koning dacht, die ter zelfder tijd (November) ter verdediging des lands in de felle koude met zijn leger te velde lag, en aan zorgen en moeite en gevaren was blootgesteld. Hij drong daarom op eene spoedige behandeling der zaken aan. Het gevolg was dat »de overtollige feesteringhen afgesneden wierden en de voorsz. Rijckskanselier vertrok, met groote magnificentie uijt's *Gravenhage*, 't gene hem gecommitteerd was loffelijck uijtgevoert hebbende."

Uit WASSENAERS *Histor. Verhael.* H—g.

Ouders van den Schilder Lucas van Leyden. Het is om aan veler verlangen te voldoen, dat ik hier eenige berigten mededeel, omtrent de ouders van dien beroemden schilder.

De Leydsche organist Mr. DIRK FLORISZ (1) had twee dochters, BEATRIX en CLEMENTIA (2) genaamd. Deze BEATRIX huwde vóór 1494 met den schilder HUGE JACOBSzoon, en uit dit huwelijk werd de vermaarde schilder LUCAS te *Leyden* in 1494 geboren. Behalve LUCAS, werd uit dat huwelijk nog eene dochter, BARBARA, geboren, die in 1509 overleed (3).

HUGE JACOBSZ woonde A°. 1497 in het Bon Vleesch-huis, en betaalde 32 ß in den hoofdelijken omslag, die toen voor 6 jaren werd geheven. Van 1494 tot 1506 komt hij voor als handbusschutter (4), en *leefde nog in* 1525, terwijl zijne vrouw BEATRIX in 1531 overleed.

Uit deze laatste omstandigheid blijkt, dat LUCAS zijne ouders niet zoo vroeg heeft verloren, als men tot nog geloofde, om bepaald het schilderen bij CORNELIS ENGEBRECHTSZ (5) te leeren.

Het geboortejaar van LUCAS in Mei of Junij 1494 (zie ORLERS, *Beschr. van Leyden*, bl. 357), is uit de voorhanden zijnde bronnen tot nog toe niet bepaald op te sporen; doch uit de omstandigheid dat hij sedert den 6den Maart 1514, en dus op 20jarigen ouderdom, als voetboogschutter vermeld wordt, zal het jaar 1494 wel goed zijn, vooral bedenkende dat men te dier tijde, van zijn 18de tot zijn 60ste jaar in de schutterij moest dienen. De namen der schutters van 1512 en 1513 zijn niet voorhanden.

LUCAS en zijn vader HUGE JACOBSZ, hebben niets voor de stad geschilderd, maar wel de zonen van den schilder CORNELIS ENGEBRECHTSZ (6).

Onder de voorhanden zijnde quitantiën van betaalde lijfrenten, komen er eenigen voor van den schilder HUGE of HUGO JACOBSZ. Die van het jaar 1511 is van dezen inhoud:

---

(1) Den 1sten Mei 1474 had hij eene lijfrente op de stad gekocht van vi Rijnsgl., die hem tot 1501, tijd zijns overlijdens, is uitbetaald. (*Thes. Rek.*)

(2) Deze zusters hadden twee lijfrenten (op beider lijf) van 8 Dec. 1485 à 32 ß, 4 p. en 29 Sept. 1487 à 26 ß, 8 p. BEATRIX stierf in 1531. CLEMENTIA was non in het St. Ursulen of elfduizend Maagdenklooster te *Leyden*, en overleed A°. 1552—1559. De Pater van dit klooster, FOY PIETERSZ. VAN ZIJL, ontving de rente voor CLEMENTIA.

(3) *Thes. Rek.* A°. 1509. Pondgeld, voor de 50e Penning, van BARBARA, HUGE JACOBSZ, die *schilders* dochter. viij ß. Na 1512 komen er geene afzonderlijke rekeningen van het Pondgeld voor, maar wel de geheele som.

(4) *Stedeboek* (verzameling van allerlei stukken), o. a. *Schutterij*.

(5) Aldus, en niet ENGELBRECHTSZ, vind ik hem vermeld van 1494—1522. Zijne weduwe FIJE vertrok na zijnen dood, in 1533, naar *Delft*.

(6) *Thes. Rek.*, A°. 1527. Betaelt PIETER CORNELISZ. Schilder van xij schildekens mitter stede wapenen, die aen den voirs. toerssen gehangen zijn, viij ß. (Processie op Sacramentsdag.)

Ic HUG JACOBZ', scijlder, als man eñ voecht van BYATRYS DIERCKX dochter, mijn huysvrow, kenne eñ lijde ontfanghe te hebben van die tresoryers van *Leyden*, die some van xxvij ß. ij d. groot, ter cause xxxij ß. iiij d. gereduceert ter some voirs. lijfrente, en staen op BYATRYS voirs. en CLEMEYNSE haer suyster, meester DIERCK FLORYSZ' kynder en ziin verscenen tot onser lieve vrouwe daghe q̄ception (8 Dec.) lest leeden; des te oirconde, soe heb ic HUG JACOBZ' voirs. dese quytancye onderteykent opte viij dach in January A°. XV^C eñ elf.

Ic HUGHE JACOBSZ.

..ELSEVIER.

Jan Steen. Het blijkt uit vele echte stukken, dat de schilder JAN STEEN een zoon geweest is van HAVIC JANSZ. STEEN en ELISABETH WYBRANTS THADEUS CAPITEYNS, zonder dat men dat huwelijk heeft kunnen opsporen; doch een onlangs teruggevonden register van huwelijken, op het stadhuis te *Leyden* gesloten, vermeldt dat huwelijk (1).

Het is dus zeer waarschijnlijk dat de schilder JAN STEEN niet in 1636, maar in 1626 of 1627 zal zijn geboren.

Hij is tweemaal gehuwd geweest.

1°. Den 19den September 1649 te *'s Hage*, met MARGARETA VAN GOYEN, dochter van den schilder JAN VAN GOYEN (2).

2°. Den 6den April 1673 te *Leyden* aangeteekend: JAN STEEN wed^r. van MARGARETHA VAN GOYEN, wonende op de Langebrug, vergeselschapt met VECHTER VAN GRIECKEN, sijn swager op de Haerlemstraet; met MARYA VAN EGMONT, wed^e. van NICOLAES HERCULES (3), wonende op de Coepoortsgraft, vergeselschapt met MARGARETHA STEEN haer bekende op de Haerlemstraet en met Jufr. JOSYNA VAN SCHUYLENBURG haer bekende op de Vismarkt.

(Dit huwelijk is den 22sten April 1673 te *Leyerdorp* gesloten.)

Men vergelijke hiermede *Jan Steen, Etude sur l'art en Hollande*, par T. VAN WESTRHEENE WZ. *La Haye* 1856, p. 71.

In gemeld werk wordt ergens gezegd, dat JAN STEEN geen herberg te *Leyden* zoude gehouden hebben; dit komt met de waarheid niet overeen, want in de *Gerechtsdagboeken* der stad, letter PP, leest men op den 17den November 1672 het volgende:

»JAN STEEN. — Gelijcke appostille verleent aen JAN STEEN geconsenteert ende toegestaen om alhier ter stede de neringh van openbare Herbergh te mogen houden ende ter Secretarie deser stede ten behouve van de armen betalende een som van vijftigh stuvers."

De vader van JAN STEEN had eene brouwerij te *Leyden*, op de Vliet, terwijl het mij verder gebleken is dat hij ook eene steenbakkerij bezat, digt aan het Haagsche Schouw.

Omtrent het verblijf van JAN STEEN te *Delft*, is mij voor als nog niets gebleken uit de registers der 200ste Penning.

..ELSEVIER.

[Misschien dat de familie aan die steenbakkerij den naam van STEEN te danken heeft.]

Hoe de koffij bij de Turken in gebruik kwam. Naast de onderscheidene verhalen en legenden over de ontdekking van de koffij, laat de Turksche overlevering daaromtrent zich gansch niet slecht hooren. Volgens deze viel zij voor in het jaar 1258. Een Derwiesch, *Hadschi*-OMER geheeten, was uit een klooster in *Mokka* gezet geworden, en had zijne toevlugt genomen in een der holen van het naburige gebergte. Daar ter plaatse wies een struik, *Kahva* genoemd, waarvan de beziën door den verstooteling werden opgezameld, opdat hij daarmede zijn' honger stillen mogt. Zoo kwam hij de boonen te roosteren en, daar hij bevond, dat zij niet alleen goed van smaak maar ook regt voedzaam waren, stampte hij ze fijn en trachtte ze op te lossen in water. Deze drank hield hem niet slechts in het leven, maar versterkte bovendien zijne gezondheid. Toen, na eenigen tijd, de Derwieschen uit het klooster op de plek kwamen, waar zij hunnen makker doodgehongerd achtten, waren zij ten uiterste verwonderd hem in het leven te vinden. Maar, nadat hij hun den heerlijken drank had doen proeven, waarvan de liefelijke geur reeds de kracht verraden had, verwonderden zij zich niet langer, en, als zij te huis gekomen, aan hun geestelijk hoofd daarvan hadden gemeld, wilde deze, die in de levensbewaring des verjaagden broeders een bewijs had gezien der goddelijke genade, de beziën ook proeven; zoo werd dan *Hadschi*-OMER teruggeroepen, en met vreugde weder in het klooster opgenomen. Later vernam ook de Gouverneur van *Mokka* de ontdekking, en, nadat hij den drank had geproefd, brak hij in groote loftuitingen daarover uit. Hij wist zich voor het overige de zaak tot nut te maken, daar hij den koffijverkoop tot een monopolie beperkte, en beslag leî op alle plaatsen, waar de plant werd

---

(1) Aanget. 30 Oct. 1625. HAVIC JANSZ STEEN, jm. van *Leyden*, vergezeld met DIRK CORNELIS, coorncooper zijn oom; met ELISABETH WIJBRANTSdr. THADEUS. (CAPITEYNS), vergezeld met GRIETJE GOVERTS haer moeder.

(2) Het huwelijk van dezen komt te *Leyden* aldus voor: »18 July 1618. JAN JOSEPH VAN GOYEN, schilder jm. van *Leyden*, vergezeld met STALPART VAN DER WIELE zijn bekende; met ANNETGE WILLEMSdr.

(3) Hij is den 19den Aug. 1655 aangeteekend en den 4den Sept. 1655 als boekverkooper gehuwd met MARIA VAN EGMONT.

gevonden. — *Das Pfennig-Magazin*, Neue Folge, Dritt. Jahrg., S. 303.

J. H. VAN LENNEP.

Hoe iemand zijn eigen grootvader zijn kan. Er was eene moeder met eene stiefdochter, en een weduwenaar met eenen zoon. De weduwe trouwde met den zoon, en de dochter met den weduwenaar; dus was de weduwe de moeder van haar mans vader en derhalve de grootmoeder van haren eigenen man. Zij had eenen zoon, wier overgrootmoeder zij dus was; daar nu de zoon der overgrootmoeder de grootvader is, was die knaap zijn eigen grootvader. — Dit is inderdaad het geval geweest met eenen knaap op eene school te *Norwich*. — W. J. F. in de *Notes and Queries*, May 1858.

Brief van Marcus van Wese, Proost van Elst. In het Archief van *Leyden* bevindt zich de copie van eenen brief, door MARCUS VAN WESE, Proost van *Elst*, aan zijnen broeder CHRISTOFFEL geschreven, die met MAARTEN VAN ROSSEM in 1528 *'s Gravenhage* had helpen plunderen. Deze brief niet van belang ontbloot zijnde, is van den volgenden inhoud:

»Eerbaren ende vromen lieff broeder, soo wy hier de tydinge hebben ghy mit den anderen zyt in den *Hage*, ende die clercken en schryvers gecomen, om aldaer van myns genadige heeren wegen ende der staten van *Uytrecht* in Rechte te geven, gelyc die Hollanders menichmael gearbeyt hebben van den *Hage* een *parlement* in dese *Nederlande* gelyc *Parys* in *Vrancryke* te maken, want sy boven in dat *camergerecht* niet en hebben willen staen, daer dese gansche *Nederlanden* bysonder dat arme bisdom van *Uytrecht* onder hun subiectie willen trecken met grote hoemoet ende moetwille ende daer en boven alle *Luterie*, twelck zy door t bevel der Key. Ma^t^. billix straffen souden, gestarckt int heymelicke ende int openbaer, contrarie onse Kersten gelove, voorstaen etc. Begerende daeromme vruntlicken dat uwer liefde my seer gebiede wille totte Maerschalc ROSSEM, GENT RUYTENBURG, WAERDENBURG onse lieven neven ende vrienden, hem vermanende dat sy doch sich nu niet en vergeten, want ghy nu die rechte *broethenne* voor handen hebt, daerdoor alle last ende verloop uytgecomen is. Ick wilde om hondert zonnen cronen, dat ic een dach by u ware om die rechte belbinders te leren kennen, namelyk die *president* (*) *een gebooren schipper* uyt *Zeland*, die alle jonckers en de goede luyden heeft willen verdrucken ende die goede jonkeren VAN BRAECKEL ende BRONCHUYSEN ter doot brachten, noch eenen genaempt Mr. VINCENT (*) ende eenen Mr. JASPAR LYEVENSZ (†) welke seer goet zyn, want se gelt sonder getal mit *bouverye* geconquesteert ende gewonnen hebben voor vyff ende dertich duysent off veertich duysent goltguldens ende dan noch meer die ic al niet noemen en wil, ende by geval ghy eenich ontsich wilt maken mit branden soo wilt doch boven al des presidents huys niet verschoonen, want hy in allen zaecken onsen hartsten vyand is geweest ende wolden ons t jaer voorleden opten dachvaert alle daer laten vernielen ende verdempen, begerende daeromme aen den Maerschalc sulcx indachtich te willen wesen ende mit anderen jonkeren ende goede luyden ooc ettelic onse vrienden ende magen soo verre men se crycht gevangen, genedelic mede wilt leven, want se onse harste vianden niet geweest en zyn, als namelic FREDERIC VAN RENESSE, JAN VAN CULENBORCH, GERYT VAN POELGEEST woonachtich op zyn huys nieu getimmert by *Leiden* aen dese zyde genaemt *Koudekerc*, want dese onse naeste magen zyn, te zamen geboren van *Cuylenborch* ende niet tegens mynen G. H. noch die Staten gedaen hebben ende billich onse vrienden behoren te genieten ende nochtans wel een penning sullen opbrengen sonder leet te wreecken; voort soo bid ik U voor den Heere VAN ALKEMADE, Heer JOHAN VAN DUVENVOIRDE, Heer GERYT VAN LOCHORST, die Heer VAN WYNGAERDEN, die Heer VAN ASSENDELFT ende den Griffier (§) inden *Hage* mit heuren huysen, dat men se brantschatten wil ende niet bernen, want dese voornompt alle waren onse Staten grooten vrienden ende voorstanders geweest zyn; die reste als Raetsheren mitten advocaten ende andere schryvers mach men niet lichtelic aen misdoen; die duerwaerders mitte witte *Roeykens* hebben meestendeel dat *hangen wel verdient*.

Lieve broeder ghy noch wel een dach drie ofte vier daer mach blyven, dan langer en soude ic sulcx den Maerschalc mit den vrienden niet raden, want sy alle hare macht tonen zullen ende wie weet wat volc hen comen mochten soo sy nu geen gelt sparen en zullen; ic holt als gy u dingen wel inleecht dat U die stad van *Haerlem* niet en zal mogen ontstaen, want daer geen vrempt volc in en is ende onbewaert van cruyt ende bussen, dergelycken *Rotterdam* groot van begrip zonder were, hiermede wil ik uwer liefden mitte vrienden Gode bevelen.

Wilt immers goede wacht holden ende die Hollanders met den *beuyt* wyselicken over-

(*) NICOL. EVERARTS VAN GRIJPSKERKE? Zie VAN LEEUWEN, *Batav. Illust.*, bl. 1469.

(*) Mr. VINCENT CORNELISZ. VAN MYEROP.

(†) Mr. CASPER, Heeren LIEVENSZ VAN HOOGLANDE, A^0^. 1530 President van den Hove van *Utrecht*.

(§) Mr. ARENT SANDELYN van *Dordrecht*.

brengen; ic sal tegens Uwer alder comste *groot vuyr* aen, doen leggen om een *grote beuytpenning* te verwachten!

Lieve broeder segt den Maerschalc dat het anders gelooft was, want zyner lieffden sol my met genomen hebben, ende dat zyner liefde in dingtale, in brandschattinge ymmers wilde doen bewitten van den Hollanders twe duysent malder souts ende twe duysent tonnen boters om *Uytrecht* te proviianderen in de stad, der haeren boven (*) alle penningen als die vianten met onse betreckers 'gehandelt hebben, want wy sonder twyfel door dezen aenslach der gantsche macht der Bourgonscher verwachtende zyn, soo sulcx in hondert jaren niet geschiet en is. Den Maerschalc wil ooc mede brengen den *yseren nagel* (†) om op Sint Jans Kerchoff te leggen, als zyner liefden onlangs by de Graef VAN MEURS sittende aen de tafel belooft heeft tot een eeuwige Memorie.

Lieve broeder wilt doch van stonden aen mitten brenger van desen een antwoort schryven van Uwer alder gestalt, want dese boode zeecker is ende Uwer liefden wel bekent, ende noch geen zeecker tydinge van U en hebbe.

Geschreven metter haest op zonnedach Reminiscere A°. XV^C^XXVIIJ.

Hieronder stond geschreven metter selver hant alst scheen: — Uwer liefden gunstige broeder MARCUS VAN WESE, Proost van *Elst.*

Ende buyten op de Missive stont geschreven. »Den eerbaren ende vromen STOFFEL VAN WESE, mynen lieven broeder."

Maer desen brief en quam niet ter hand, want die bode worde binnen *Woirden* opgehangen. ..ELSEVIER.

Lijst van bekende huwelijkspenningen (vgl. VI. bl. 260; VII. bl. 33 en 165). De trouwpenning JOAN DE WOLF en AGNES BLOK, waarin de Liefde den Wolf en het Lam verbindt, en waarop VONDEL een gedicht vervaardigde, zal wel onder de penningkundige zeldzaamheden behooren. J. L. A. I.

Lijst van bekende huwelijkspenningen.

1646. 50 j. C. J. VAN HEYNINGEN en J. RUTGERS.
1657. 50 j. GERRIT HOOFT en HESTER HINLOOPEN.
1661. 50 j. M. R(UYCHAVERS) en A. V(AN) L(OON).
1730. 50 j. PIETER VAN AKEN en SARA DOLL. 31 Dec.
1738. 50 j. S. C. VAN DER HOOG en MARIA WALVIS.
1744. 25 j. J. BOLTEN, JZN. en A. MEIJN.
1769. 25 j. C. ROETLOF en A. K. VISSER.
1774. 50 j. Mr. H. B. MARTINI en ANNA MARIA EMILIA VAN SCHAGE.
1786. 25 j. AREND ARENDSEN en CATHARINA GROENEWEG.
1795. j.?A. LAAK en J. LEDEBOER.

C. G. B.

Goudleêren behangsel. De Spanjaarden, Portugezen en Italianen waren de eerste, die het dusgenaamde goudleêr voor behangsels in de vertrekken vervaardigden, een sieraad dat in den laatsten tijd al meer en meer verdwenen is, en weldra tot de geschiedenis van wat was zal behooren. De juisten tijd der uitvinding van dezen kostbaren pronk schijnt onbekend; men meent die echter tot het einde der XVIde of het begin der XVIIde eeuw te moeten brengen. Het gebruik van dit behangsel werd bij de aanzienlijken dier landen weldra zoo algemeen, dat het alras tot de mindere standen moest afdalen, doordien de stof slechts 3 of 4 jaren haar schoon behield en alsdan begon te verteren, waarom de grooten er zich na zulk een tijdsverloop van begonnen te ontdoen. De oorzaak van dit bederf werd gezocht in het gebruik van schapenvellen, die sponsieus zijnde, alle vochtigheid tot zich trekken en bovendien nooit geheel van de hun eigene vettigheid konden gezuiverd worden. HANS LE MAIRE, van *Aken* geboortig, doch te *Amsterdam* wonende, de nadeelen van het gebruik dier vellen ondervindende, peinsde op een middel om zijne kunst te verbeteren, en het dagelijks debiet van zijn fabrikaat weder te doen toenemen. Hij begon met kalfsleêr te gebruiken, wetende dat dit goed te bewerken en duurzaam tevens was. Bovendien zocht hij door nieuwe figuren in fraaijer' vorm, als bloemfestoenen, vruchten, landschappen, enz. tot het drukken te bezigen, zijn nieuw fabrikaat allen luister bij te zetten. Er waren er die het onmogelijk achtten dat in het Hollandsch klimaat het bewerken van goudleêr kon slagen, omdat het daar niet als in warmere streken gelijkelijk kon doorgaan. LE MAIRE echter ging voort en nog meer der volmaking nader — want was het Spaansche leder slechts half verguld, hij deed het geheel om door het goud hoogten te verkrijgen en daardoor het andere werk meer te doen uitkomen. Dit maakte zijn fabrikaat echter duurder, en ondanks het fraaije, wilde het met het debiet niet naar wensch gaan. Eindelijk echter toen men de goede eigenschappen regt had leeren kennen, werd zijne moeite beloond. Keizer FERDINAND deed zijn hof te *Praag*, de Koningen van *Denemarken* en *Zweden* en Czaar van *Moscoviën* lieten hunne paleizen met het Amsterdamsch maaksel, in plaats van het Spaansche, versieren. De

(*) Daar en boven.
(†) Deze zaak weet ik niet uit te leggen; misschien de sleutels der stad.

Gravin van *Edingen* deed een' aankoop van 600 Rijksd. Van het Wurtembergsche hof kwam mede eene bestelling, dewijl men daar bevonden had, dat het Venetiaansche leêr aan elkander geplakt was; de steden *Anspach* en *Ulm* lieten er, even als *Neurenberg*, hunne raadhuizen mede behangen; de Keizerin van *Oostenrijk* kocht van THOMAS STAP, te *Weenen*, al het goudleêr, dat hem uit *Amsterdam* gezonden was, om dat zij het nooit zoo schoon en sterk gezien had. Zelfs de Perzische Ambassadeur, toen hij uit *Holland* vertrok, nam eene groote hoeveelheid goudleêr tot een geschenk voor zijn' Vorst mede. De O. I. Compagnie deed aanzienlijke bestellingen en zond het mede naar *China* en *Japan*. Kortom, de fabriek van LE MAIRE kreeg Europeschen roem en begon het Spaansche leêr te verdringen, zoo zelfs dat aan hem uit *Spanje* zelfs bestellingen gegeven werden. De Regering van *Amsterdam* hoogelijk ingenomen met eene kunst, die zoo vele ambachten, als de lederbereiding, de zilver- en goudslagerij, die teekenaars, graveurs, schilders en meer anderen bezig hield, en hare stad tot duurzamen roem en voordeel beloofde te zijn, had aan LE MAIRE eene werkplaats afgestaan op een der stads bolwerken, naast aan het Rijzen Hoofd, ten einde aldaar de vrije lucht te hebben tot het droogen van het werk en ruimte voor de arbeiders, wier getal weldra tot 50 geklommen was. (1627.) H—g.

Engelsche vertaling van de Groots »Adamus Exul" (vgl. VIII. bl. 30). Nog geene 18 jaren oud, vervaardigde GROTIUS zijn' *Adamus Exul*, dien hij niet wilde dat onder den bundel zijner gedichten, door zijn' broeder uitgegeven, opgenomen zou worden; aan welk verlangen deze voldeed. Vandaar de zeldzaamheid van dit drama, waarvan slechts twee drukken bestaan, L. B. 1603, 1608, en dat met eenige andere gedichten, door PIETER VAN BRAAM, te *Dordrecht*, in 1798 is herdrukt. Het is opgedragen aan den Prins *van Condé*.

LUDEN en BORRICHIUS, die over GROTIUS schreven, kenden het niet, en de Schot LAUDER, in MILTONS *Use and imitation of the moderns*, beweerde, dat deze dichter zijn geheele plan van het *Paradise lost*, aan den *Adam balling* en andere gelijktijdige Latijnsche dichters ontleend had. SCHOTELS *Tilburgsche Avondstonden*, bl. 301.

J. L. A. I.

Wouter Geurtzen. Bekend is het, dat de kunst om metalen te bewerken vroeger tot hoogen trap van volmaaktheid is opgevoerd geworden. Nog bewonderen wij of de afbeeldingen van krijgsbevelhebbers of in de wapenrustingen zelven de kunstvaardigheid der wapensmeden, welke ze vervaardigden, maar ook in bouwkundige versierselen, in voorwerpen van dagelijksch gebruik vinden wij dikwijls gelegenheid zoowel de vaardigheid als de vindingrijkheid van den werkman te bewonderen.

Antwerpen roemt met regt op zijnen QUENTIN METSYS, en ook te *Amsterdam* heeft in de eerste helft der XVIIde eeuw een smid geleefd, die, volgens de ons over hem toegekomene berigten, een kunstenaar in zijn vak moet geweest zijn.

In de *Beschrijving van Amsterdam*, door M. FOKKENS, A°. 1663, vinden wij eenige bijzonderheden omtrent hem opgeteekend, die ook in de latere werken van DOMPSELAER, COMMELIN en WAGENAAR geheel of gedeeltelijk zijn overgenomen. Sprekende van het uurwerk op den Oudekerkstoren, zegt FOKKENS, dat het een »seer konstigh stuck" is »alle de groote uurwerken die 't zedert dit, in dese stadt, ja bijkans in 't gantsche landt gemaekt zijn, en noch gemaekt worden, zijn hierna gebootst; het is in desen tooren gestelt en gemaekt in 't Jaer 1616 door WOUTER GEURTZEN, woonachtigh t' *Amsterdam*, Meester Smit, die in zijn leven veel konstig werk gemaekt heeft, niet alleen in Uurwerken, maar ook in ijsertralien met loof-werck en krullen doorvlochten, ja selfs voor uytheemsche Princen als *Sweden* en anderen." (Is van dit laatste ook meer bekend?)

»Onder alle," zoo gaat hij voort, »staen alhier twee tralien, seer kunstigh, d'eene op de Singhel bij de Gasthuys-moole-steegh, en de ander op 't Rokin." Van dit laatste stuk geeft FOKKENS, bij zijne behandeling der verschillende Amsterdamsche grachten en straten, de volgende beschrijving: »Wat verder (dan het huis van Burgemeester SPIEGEL) is het overgroote Huys daar de Moor op staat, (nu het kantoor der Holl. Spoorweg-Maatschappij) daer siet men het over-kunstigh stuckwerck, voor een venster een ijsere traly, deurvlochten met cierlijk loofwerk en geestige krullen, alle met de hamer gewrocht, ja zoo net dat men 't zoo niet sou konnen gieten, in 't midden staat een Moor met een pijl in de hant," enz. »deze geestige werkbaas was hier tot *Amsterdam* woonachtigh, genaemt WOUTER GEURTZEN."

In de Oude Kerk over de grafkelder der familie DE GRAEFF, vond ik GEURTZENS grafschrift, dus luidende:

Hier Lijt begraven
WOUTER GEURTZEN,
Obijt den 24 Ocktober
A°. 1638.

Nog is er te *Amsterdam* eene fraaije proeve van smidskunst over. In de Beulingstraat is in den gevel boven eene smederij een dusdanige »traly" bevestigd, misschien wel een overblijfsel van de bekwaamheid van WOUTER GEURTZEN. D. F.

Over eenige minder bekende personen te Vlissingen, tijdens haar verzet tegen Spanje in 1572, *tegenwoordig.* Bij de vernieuwde belangstelling, door Nederlandsche en vreemde geleerden aan den dag gelegd, in het gewigtigste tijdperk onzer geschiedenissen, dat met den afval van *Spanje* de opkomst der republiek van de vereenigde provinciën bevat, zal iedere poging om de gebeurtenissen dier tijden in een helder licht te stellen, zelfs na de zoo ijverige nasporingen van de Heeren VAN VLOTEN en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, op de koninklijke archieven te *Brussel* en te *'s Gravenhage*, niet alleen welkom zijn, maar ook in vele opzigten steeds wenschelijk blijven. Aan genoemde schrijvers heeft de wetenschap nu reeds de grootste verpligting; veel nog heeft zij van hunne geleerde onderzoekingen voor het vervolg te wachten. Doch zonder deze te willen vooruitloopen, is het mij echter voorgekomen, dat ook andere bronnen menige bijzonderheid aan de hand doen, van elders minder bekend en ook eenigzins van lokalen aard.

Nadat in *Holland* door de inneming van *den Briel* het eerste openlijk verzet met de wapenen tegen het Spaansche geweld had plaats gehad, nam ook *Zeeland* nagenoeg te gelijker tijd de wapenen op en sloot *Vlissingen* hare havens voor de Spaansche bezetting, alzoo feitelijk den oorlog verklarende, dien zij jaren lang met een deel van *Walcheren* en enkele plaatsen van *Zeeland* met de grootste krachtsinspanning moedig volhield »allencontre du duc d'Alve et de ses alliéz." Niet ten onregte werd dan ook de langdurige worsteling, waarvan de eilanden en stroomen bij afwisseling het tooneel waren, door VAN METEREN en andere geschiedschrijvers *de Zeeuwsche oorlog* genoemd. BOXHORN, 'S GRAVEZANDE, VAN DE SPIEGEL, TE WATER, VAN IPEREN, DE LA RUE, BRAHÉ, LAMBRECHTSEN, DE JONG, VAN GRONINGEN, DRESSELHUIS, SWALUË en anderen hebben, ieder wat het door hem gekozen gedeelte van dien Zeeuwschen oorlog betreft, zich op verdienstelijke wijze van hunnen arbeid gekweten; doch van velen zijn de werken ter naauwernood buiten *Zeeland* bekend, terwijl de versnippering van het geheel in zoo vele afdeelingen uit haren aard schade moest doen aan de grootschheid van het gansche tafereel.

Welligt wordt er eene poging gewaagd tot de zamenstelling van zoodanig historisch geheel, dat bij de uitmuntende donné's, door genoemde schrijvers, vooral waar hun de stedelijke archieven ten dienste stonden, verschaft, doorloopend en getrouwelijk zal behooren te worden getoetst aan de hun grootendeels onbekend geweest zijnde oorkonden uit die tijden, door de Heeren GACHARD en GROEN in hunne verzamelingen uitgegeven. De correspondentie van den toenmaligen Gouverneur van *Zeeland*, ANTONIE VAN BOURGONDIË, door den Heer VAN VLOTEN nu onlangs op het archief te *Brussel* ontdekt, zal over menig duister punt een nieuw licht verspreiden; ook zal het provinciaal archief van *Zeeland* en dat van de steden van *Middelburg*, *Veere*, *Goes* en *Zierikzee* nog vele belangrijke bijdragen tot den Zeeuwschen oorlog kunnen leveren.

Aanvankelijk zijn mij reeds bijzonderheden voorgekomen, die aan den overigens zoo naauwkeurigen 'S GRAVEZANDE ontsnapt, of door hem van minder gewigt gerekend, door de nu bekende correspondentiën van FILIPS II, van WILLEM *den Zwijger* en van het huis van *Oranje-Nassau*, veel in belangrijkheid hebben gewonnen. Onder meer verwijs ik hier op het gedrag van den eersten Gouverneur van *Vlissingen*, JERONIMUS TSERAERTS. Tot nu toe zag men in hem den doldriftigen, adellijken krijgsman dier dagen, in wien bij vele grove gebreken menige goede hoedanigheid school. Zijn onberaden ijver haalde hem weldra den haat der Vlissingers op den hals, zoodat hij gedrongen werd zijne betrekking neder te leggen in handen van JACOBUS SMIT, Heer van *Baarland*, die hem van 's Prinsen wege is opgevolgd. Zoo althans luidde het algemeene verhaal; doch vergelijk hiermede den brief van den 23sten Junij 1572, door WILLEM *van Oranje* aan den Vlissingschen Magistraat geschreven, te vinden bij GACHARD, *Correspondance de Guillaume le taciturne*, T. III. p. 60. Hoe treurig wordt niet de man, die vroeger het vertrouwen van *Oranje* in de volste mate genoot, door de onverbiddelijke geschiedenis aldaar ten toon gesteld. Ten einde voortaan tegen ieder bedrog in de administratie der geldmiddelen des te beter te kunnen waken, werd het beheer daarvan afgescheiden van het bewind, dat aan 's Prinsen stedehouder bleef opgedragen en werd, ten verzoeke der Magistraat, de kundige JACQUES TAFFIN, door *Oranje* gezonden, als »commis tresorier du quartier de *Zeelande*."

Van deze zending wordt door geen enkelen der geschiedschrijvers gewag gemaakt, ofschoon zij in dat tijdsgewricht allergewigtigst te noemen is, hetgeen blijkt uit de rekening van zijn beheer, die, beginnende met den 1sten Augustus 1572, en eindigende met den 1sten Julij 1573, gelukkiglijk bij authentieke copie op het provinciaal archief van *Zeeland* is bewaard gebleven. Wat wonder, dat zij vele bijzonderheden bevat, wier opheldering men elders te vergeefs heeft gezocht? Hoe juist eene kennis van zaken verkrijgt men niet uit zoo menigen post, daar alles naauwkeurig omschreven is en later behoorlijk verantwoord werd aan de financiële commissie, met de opneming dier rekening belast, onder voorzitterschap van JUNIUS DE JONGE, 's Prinsen Commissaris-Generaal in *Zeeland*.

Het is mijne bedoeling niet, die bijzonderheden nu reeds of hier openbaar te maken;

doch vele personen, die bij de grondlegging van den Nederlandschen Staat zoo schitterend hebben uitgeblonken, waren, blijkens genoemde rekening, reeds bij den afval van *Vlissingen* of kort na die gebeurtenis op het tooneel van den oorlog aanwezig; andere minder bekende namen worden er mede reeds vroegtijdig aangetroffen. Het is omtrent sommigen van deze, dat ik de kundige lezers van den NAVORSCHER vooreerst wenschte te raadplegen.

Onder de personen, die herhaaldelijk naar *Engeland* vertrokken, komt behalve den bekenden vertrouweling des Prinsen van *Oranje*, ANTONIS OLIVIER (zie *Historie van de satisfactie der stad Goes*, bl. 142), ook voor zekere Maitre CHARLES NERIN, die eene reis gedaan hebbende, »vers Angleterre portant lettres a sa ma^{té} et à ceux du consistoire," voor reisen verblijfkosten de in die tijden belangrijke som van 53 pond kreeg. Ook bewees zekere ANTHOINE PICANET, door zijne zendingen, gewigtige diensten aan de gemeene zaak. Zijn omtrent dezen ook nadere levensbijzonderheden bekend?

Met *Antwerpen* werd trouwe correspondentie gehouden, hoofdzakelijk met CHARLES DE BEAULIEU, door tusschenkomst van zekeren GRÉGOIRE BOURGEOIS, NICOLAS GUYOT en BAUDUIN CARLIER. Voor de zendingen naar den, te *Bergen* belegerden, Graaf LODEWIJK VAN NASSAU — en naar *Mechelen* — werden ook moedige, vertrouwde mannen gebruikt, onder anderen OLIVIER ALARD en LIEVEN of LEVIEN VAN DAELE, die ten laatste door den vijand gevangen en opgehangen werd.

Gelijk bekend is werden de oorlogsbehoeften voornamelijk door kooplieden uit *Engeland* geleverd, met name worden genoemd: PHILIP ASSELIERES, RICHARD BARTON, THOMAS HARRYDANE, CHRISTOFFEL OUFRE, JAN DONAS, HENRI ALIWART, JAN DE LOBBEL en anderen. Ook door kooplieden uit *Holland* en *Zeeland*, als: AERT VERBEKE, LIEVEN DE HERDER, HANS DE HAEN, HEBERT DE CORT, BRIXE GILLES, WESSEL WESSELS, HENDRIK JANSZOON van *Gorcum*, ABRAHAM VAN DELDEN, MATHIJS JOOSJENS, DIERIK PIETERSZOON, HERMAN van *Utrecht*, enz. Echter zijn deze personen welligt van minder historisch gewigt; doch wie was Monsr. PELLEHEM (PELHAM?), die genoemd wordt »lieutenant de la serenissime Royne d'Angleterre," en reeds vóór Augustus 1572 voor de levering van eene aanzienlijke hoeveelheid kruid, lonten en pieken had gezorgd? In de militaire geneeskundige dienst binnen *Vlissingen* was mede behoorlijk voorzien; aan het hoofd daarvan stond Maître ROBERT CARPENTIER, docteur en médecine en onder hem bij de verschillende troepen de chirurgiens, maitre JEAN DE MORTIER, maitre FRANCOIS ROUSIER en maitre JEROSME HALEZ; zijn ook dit in de geschiedenis dier tijden bekende personen?

Aan het hoofd der artillerie stond GASPAR SULS, met den titel van »maître de l'artillerie de son excellence," die een zeker aantal kanonniers onder zijne bevelen had; voor den vestingbouw was een tijdlang te *Vlissingen* aanwezig GILLIES FERRIÈRE, »ingenijeur pour son excellence au quartier de *Zeelande*." Nadere bijzonderheden omtrent beide deze personen zouden mij hoogst welkom zijn, evenzoo omtrent zekeren JERONIMO PIGNATOLLO, die te voornaam man was om bezoldigd te worden, doch eene som gelds ontving »pour ses paynes et bons services faicts à la cause et à son excellence, au lieu de gaiges et traictement depuis le temps, qu'il est venu de Flissingues."

Voor de uitoefening der Hervormde leer werd mede tijdig zorg gedragen; het eerst komt voor GERARDUS GALLINACEUS, »ministre de la parolle de Dieu," die, naar *Holland* vertrokken zijnde, vervangen werd door zekeren DOULTRELEAU, insgelijks »ministre de la parolle de Dieu" genaamd; beider namen of personen zijn mij evenmin van elders bekend.

Omtrent ROBERT DE COCK, »maréchal et prévost de son excellence au quartier de *Zeelande*," die als zoodanig een lieutenant met zijne hellebardiers en den »maitre des haultes oeuvres," tot voltrekking der vonnissen onder zich had, ontbreken de berigten bij de geschiedschrijvers niet; doch weet men omtrent AMBROISE LE DUCQ, die kapitein-lieutenant bij de compagnie van NICOLAAS BERNAARD, en sergeant-majoor der Nederlandsche troepen was, en zich onder anderen door het nemen der drie en twintig stukken geschut in *Vlaanderen* onderscheiden heeft?

Ten opzigte der beweerde oneerlijkheid van TSERAERTS levert de rekening weinig of geen bewijs; slechts enkele posten zijn geschrapt, als door hem te hoog in rekening gebragt; b. v. had hij eene aanmerkelijke som te veel toegelegd aan GILLES DE LA TOUR, gentelhomme, zoo het heette »pour ses salaires," zonder dat gemeld wordt, waarin zijne diensten hadden bestaan, eveneens aan den kapitein ESTIENNE LA RYE; aan zekere MAGDELEYNE HESPIELS, aan verschillende Engelsche schippers, enz.; verdienen genoemde personen een nader onderzoek?

Met de aanvankelijke mededeeling van deze bijzonderheden, zal de historische studie van dat tijdperk onzer geschiedenis welligt eenigzins gebaat zijn, terwijl ik zelf mij ten hoogste zal verpligt rekenen jegens ieder, die door de toelichting der gevraagde namen eenige nadere bijzonderheden omtrent de daarmede aangeduide personen mogt kunnen opgeven. J. H. DE ST.

Cartels van Frans I en Karel V. De uitdaging tot een tweegevecht door FRANS I aan KAREL V is algemeen bekend: de toedragt van het gebeurde is evenwel nog niet genoegzaam toegelicht, en een nader onderzoek daaromtrent zoowel in *Spanje* als in *Frankrijk* schijnt wenschelijk en in den tegenwoordigen tijd ook mogelijk. ROBERTSON is omtrent dit punt vrij kort, en men ziet uit zijn verhaal, dat hij de bijzonderheden niet naauwkeurig kende. Uitvoeriger is GARNIER in zijne *Histoire de France*, Tom. XXIV, die zelfs p. 334 een gedeelte van het cartel van FRANS medegedeelt, maar overigens in den gang der zaak veel onbepaalds en onzekers heeft. Naauwkeuriger in dit opzigt is GAILLARD in zijne *Histoire de* FRANÇOIS I, Tom. II. p. 583, waar men een afzonderlijk hoofdstuk vindt met het opschrift: *Cartels respectifs de* CHARLES-QUINT *et de* FRANÇOIS I. Daarin worden de wederzijdsche grieven dezer Vorsten uiteengezet en vermeld, hoe FRANS den 28sten Maart 1528, op het ontvangen antwoord, hetwelk de Keizer aan 's Konings gezant CALVIMONT te *Grenada* had gegeven, waarin hij den Koning verweet zijn te *Madrid* gegeven eerwoord verbroken te hebben, in eene plegtige vergadering van al zijne rijks grooten en vreemde gezanten eene uitvoerige rede hield tot verdediging van zijn gedrag: hoe hij vervolgens een door hem eigenhandig geschreven cartel aan den Keizer aanbood aan diens gezant GRANVELLE, met verzoek het te willen voorlezen; hoe deze echter, den inhoud vermoedende, zich verontschuldigde met de aanmerking, dat hij door zijnen meester was terug geroepen en dus geen openbaar karakter meer bekleedde; hoe daarop de Koning het stuk door den Secretaris van Staat, ROBERTET, deed voorlezen, en na die lezing zich door zijnen drift zooverre vergat, dat hij niet slechts tegen den Keizer bleef uitvaren, maar ook zijnen gezant, die alleen zijn' pligt vervulde, met beleedigende woorden overlaadde: hoe hij eindelijk, toen GRANVELLE weigerde er zich mede te belasten, genoodzaakt werd, het cartel door zijn' heraut GUYENNE naar *Spanje* te doen overbrengen. Het duurde echter tot den 8sten Junij, eer deze het bewuste stuk, mede in eene plegtige vergadering, aan den Keizer, die zich toen te *Monçon*, in *Arragon*, bevond, overgaf. KAREL scheen, volgens het relaas van GUYENNE, wel te vreden en zeer voorkomend jegens den heraut; maar toen deze bij het overgeven van het Cartel, er bijvoegde: »Sire, indien uw antwoord de zekerheid omtrent de kampplaats bevat, dan heb ik den last het over te brengen, doch indien niet, dan heeft mijn meester mij uitdrukkelijk verboden, er mij mede te belasten;" hervatte de Keizer: »Uw meester heeft geene wetten te geven in mijne Staten: gij kunt vertrekken: mijn heraut zal hem mijn antwoord overbrengen." De eenige last, door den Keizer aan GUYENNE gegeven, bestond daarin, dat hij den Koning om vrijgeleide voor zijnen heraut zou verzoeken en dat ten spoedigste aan den Gouverneur van *Fontarabie* te bezorgen.

Er bestaan twee processen-verbaal over het verder gebeurde: het eene is van den Franschen Staatssecretaris BAYART, het andere van 's Keizers wapenheraut zelven, die in deze stukken voorkomt onder den naam van BOURGOGNE, omdat de herauten dikwijls den naam eener provincie droegen, gelijk met GUYENNE zeker ook het geval was. Bij het traktaat van *Madrid* had FRANS I beloofd *Bourgondië* aan KAREL te zullen teruggeven: men ziet hoe eigenaardig dus de heraut van den Keizer den naam dezer provincie voerde. Beide stukken nu wijken in vele bijzonderheden van elkander af, maar wij hebben alle reden, om aan dat van BOURGOGNE meer geloof te geven, dan aan het Fransche, wegens het onwaardig gedrag, door den Koning in deze geheele zaak gehouden, hetwelk zijn Staatssecretaris in dat verbaal zocht te vergoelijken. Volgens het verhaal nu van BOURGOGNE, reikte de Keizer hem den 24sten Junij drie geschriften over; het cartel, een uittreksel uit het verdrag van *Madrid* en het antwoord op 's Konings vertoog, dat tot de uitdaging aanleiding had gegeven, met last om de twee eerste aan den Koning zelven ter hand te stellen, en het andere aan ROBERTET of eenen anderen Staatsdienaar te geven. Den 30sten Junij kwam BOURGOGNE te *Fontarabie*, waar hij echter het vrijgeleide niet vond, omtrent hetwelk de Gouverneur der plaats reeds te vergeefs aan dien van *Bayonne* geschreven had. De heraut schreef daarop zelf aan dezen, met name SAINT BONNET, die den 3den Julij antwoordde, dat hij het wachtte en dadelijk, als hij het ontvangen had, zenden zoude; maar reeds des anderen daags weder schreef, dat de Koning vóór alles weten wilde, of hij de bepaling der kampplaats medebragt en of hij nog eene andere lastgeving had. BOURGOGNE, na hierop den Keizer te hebben geraadpleegd, of hij toestond, dat hij anderen dan den Koning zijnen last mededeelde, antwoordde den 16den op bevel des Keizers, dat hij de bepaling der kampplaats medebragt, het antwoord op het cartel en andere stukken betreffende deze zaak. SAINT BONNET schreef 's anderendaags: »De Koning, gelijk hij in zijn cartel genoeg heeft te kennen gegeven, wil niet dat er verder sprake zij van schrifturen en tegenspraak: het gevecht antwoordt op alles, zoo gij dus slechts de bepaling der kampplaats medebrengt, zal ik u een' edelman tot *Andaye* te gemoet zenden: ik zal u tot den Koning doen geleiden en gij kunt op

de beste ontvangst rekenen." BOURGOGNE wachtte tot den 26sten, zonder dat hij den edelman zag komen, en schreef toen aan SAINT BONNET: »Al dit oponthoud duidt weinig gunstigs aan: ik heb u reeds gezegd, dat ik de bepaling der kampplaats medebreng; zoo ik nog andere lastgevingen heb, deze hebben alle betrekking op het gevecht. Het is zonderling, dat hij, die spreekt en uitdaagt, niet wil, dat men hem antwoordt. Zou uw meester niets anders beoogd hebben, dan zijn cartel te geven, er akte van te nemen en de zaak daarbij te laten? Ik dagvaard u, mij mijn vrijgeleide te geven, en ik protesteer tegen elk oponthoud, 't welk van uwentwege aan de uitoefening van mijne bediening wordt in den weg gelegd." Deze brief bleef zonder antwoord: negen dagen daarna schreef BOURGOGNE een' tweeden, waarop mede geen antwoord kwam; en eindelijk een' derden. SAINT BONNET werd ongeduldig en zeide aan den trompetter, dien de heraut hem had gezonden, woordelijk: »Dat hij naar alle duivels kon loopen en zich niet moest vermeten weder te komen." BOURGOGNE verzuimde niet dit antwoord letterlijk in zijn verbaal op te nemen, en aarzelde niet den 12den Augustus een' vierden brief te schrijven, waarop eindelijk den 17den een antwoord inkwam, waarin SAINT BONNET meldde, dat hij den heraut zoolang had opgehouden, dat hij den edelman, gelijk hij beloofd had, tot *Andaye* zou zenden, zoodra hij heraut berigt gegeven had, wanneer hij wilde vertrekken. De brief des Konings was er bijgevoegd, waarin deze werkelijk zijn' Gouverneur doorhaalt, dat hij den heraut des Keizers zoolang had opgehouden en hem niet vroeger zijne reis doen voortzetten, daar hij toch gemeld had, de bepaling van de kampplaats bij zich te hebben. Of nu werkelijk SAINT BONNET op eigen gezag aldus heeft gehandeld, om, zoo als sommigen meenen, den Koning nog tijd van nadenken in eene zaak van dat gewigt te geven, dan of hier eene schandelijke komedie gespeeld werd, om de zaak op de lange baan te schuiven, is moeijelijk uit te maken, ofschoon de verdere handelwijze van FRANS wel aanleiding geeft het te vermoeden. Zien wij wat er verder voorviel.

BOURGOGNE antwoordde den 18den, dat hij gereed was te vertrekken, zoodra hij het vrijgeleide zou ontvangen hebben. Een trompetter bragt het hem den volgenden dag met het berigt, dat BOUSSONSAULT, kastelein van het oude slot van *Bayonne*, door SAINT BONNET benoemd, om hem te geleiden, hem te *Andaye* wachtte. Den 7den September kwamen zij te *Etampes*, waar de wapenheraut GUYENNE aan BOURGOGNE te kennen gaf, dat de Koning op de jagt was en hem gezonden had, om 'sKeizers heraut te verzoeken naar *Longjumeau* te gaan en daar nader berigt af te wachten. 's Anderendaags kwam GUYENNE ter gezegde plaats en bragt berigt, dat MONTMORENCI, Grootmeester van 's Konings huis, bij wien hij zich had vervoegd, hem gezegd had: »De Koning is tien mijlen van hier om een hert na te jagen; hij keert terug naar den kant van *Houdan*, waar hij den nacht denkt door te brengen; keer naar den heraut terug en zeg hem te *Longjumeau* te blijven, tot dat de Koning te *Parijs* terug is en hem zijnen wil doe verstaan." BOURGOGNE, die hierin eene nederlaag zag, antwoordde: »Dit dralen duurt te lang, ik wil volstrekt naar *Parijs* en zelf onderzoeken, waar ik den Koning kan aantreffen." GUYENNE het ongeduld van BOURGOGNE bespeurende, wendde zich tot den officier, die hem tot geleider diende, en verbood dezen, in naam des Konings, den heraut naar *Parijs* te brengen, noch te dulden dat hij er heenging. BOURGOGNE, beleedigd over zulk eene behandeling, geheel strijdig met wat GUYENNE in *Spanje* had ondervonden, dreigde er berigt van aan den Keizer te zullen doen, er bijvoegende, dat het onbehoorlijk was, hem, van een vrijgeleide voorzien, aldus van den Koning verwijderd te houden. »Welnu," hernam GUYENNE, »ga dan den Koning in het midden der bosschen zoeken, maar naar *Parijs* gaat gij niet." BOURGOGNE was dus wel gedwongen te blijven waar hij was. Dienzelfden dag kwam er van wege MONTMORENCI een edelman, om hem gezelschap te houden en hem te smeken, de bevelen des Konings af te wachten, die nog door eene jagtpartij werd opgehouden. Den volgenden dag zoude GUYENNE die bevelen gaan vragen. Dit geschiedde en hij kwam spoedig terug met de tijding, dat hij last had BOURGOGNE naar *Parijs* te vergezellen. Maar nu ontstond er weder een ernstig geschil tusschen de beide herauten over den wapenrok, waarmede BOURGOGNE zich bij het binnenkomen in de voorstad wilde bekleeden. GUYENNE verzette zich hier tegen van koningswege en gebruikte vrij grove aardigheden over dit ceremonieel, waarop BOURGOGNE zoo gesteld scheen. De twee hem vergezellende edellieden bragten hem in eene herberg, zeggende eerst den Koning hierover te moeten raadplegen, alvorens verder te gaan. Na verloop van eenige uren keerden zij terug met twee notarissen, in wier tegenwoordigheid zij verklaarden, dat er gevaar voor hem bestond om in *Parijs* met zijn' wapenrok te verschijnen, daar het volk hem smaadheid zou kunnen aandoen; zoo hij er bij bleef, in dat gewaad binnen de stad te komen, dat hij dan alles, wat er gebeuren mogt, voor zijne rekening moest nemen, terwijl zij verzochten van de bewaking van zijn' persoon ontslagen te worden. BOUR-

GOGNE zich in een vijandelijk land alleen bevindende en vreezende dat de edellieden misschien het volk tegen hem mogten opzetten of wel dat hem andere lagen gelegd werden, verklaarde, dat hij het huis, waarin hij zich bevond, niet zoude verlaten. Hierop vertrok men, om nieuwe bevelen te vragen, en terugkomende, zeiden de edellieden: »Wij hebben den Grootmeester gesproken: gij kunt in de stad komen in zoodanig gewaad, als gij verkiest; wij belasten ons met uwe bewaking." BOURGOGNE dus zijnen zin krijgende, kwam met zijn' wapenrok binnen de stad en werd gebragt in het huis van een' Kanunnik van *Notre-Dame*, waar eenige dienaren hem bewaakten, die hem gedurende zijn verblijf te *Parijs* niet verlieten. Dadelijk na zijne aankomst verzocht hij daarvan aan den Grootmeester kennis te geven, dien hij wenschte te spreken. Den volgenden dag, den 10den September, liet deze hem ontbieden en gelastte hem, nadat hij zijne boodschap gehoord had, in zijne woning op nader berigt te wachten. Nog dienzelfden namiddag ten vier uur kwamen verscheidene edellieden, herauten en een groot geleide van gewapenden hem afhalen en geleidden hem naar het paleis, waar de Koning hem afwachtte in het midden van Prinsen van den bloede en een' talrijken hofstoet. Nog naauwelijks was hij de zaal binnengetreden en boog hij zich voor den Vorst, of deze viel hem aan met de woorden: »Heraut, al uwe brieven melden dat gij de bepaling van de kampplaats medebrengt: brengt gij die mede?" »Sire!" antwoordde de Spanjaard met waardigheid, verbaasd over deze weinig passende voorbarigheid: »Sire, vergun mij, dat ik mijn' pligt doe en u zegge, hetgene mijn meester mij gelast heeft u te zeggen." »Neen," riep de Koning, »ik zal u niet hooren, zoo gij mij vóór alles het patent, door uwen meester geteekend, niet geeft, houdende bepaling van de kampplaats." BOURGOGNE, alles in behoorlijke orde willende doen, en zonder zich van zijn stuk te laten brengen, begon zijne aanspraak: »Sire, de geheiligde Majesteit van den Keizer..." »Ik zeg u," viel de Koning hem in de rede, »dat gij mij het patent van uwen meester geeft, daarna kunt gij spreken zoo lang gij wilt." »Sire," was het antwoord, »ik heb bevel, u het cartel voor te lezen en het u dan over te geven." Hierop riep de Koning, van zijn' zetel opstaande, in toorn uit: »Hoe nu, meent uw meester nieuwe gewoonten in mijn rijk in te voeren en mij wetten aan mijn hof te geven? Wat is dit voor eene nieuwen trek van huichelarij, dien hij ons wil spelen?" De heraut, getroffen door deze laatste woorden, hernam op vasten toon: »Sire, mijn meester zal altijd doen, wat een deugdzaam en eervol Prins behoort te doen." De Koning zeide: »o, ho, ik wil het gelooven." MONTMORENCI wilde een woord van bevrediging spreken, maar hij had naauwelijks *Sire* gezegd, of de Koning stoof in gramschap op en voegde hem toe: »Neen, neen, ik zal niet dulden dat hij spreke, voor dat hij mij de verzekering van de kampplaats gegeven heeft," en zich toen tot BOURGOGNE wendende, zeide hij: »Geef ze mij, of keer terug van waar gij gekomen zijt." De Spanjaard, ziende dat de Vorst hem niet aan het woord wilde laten komen, en hem telkens toornig in de rede viel, besloot het volgende te zeggen: »Sire, ik kan mij zonder uwe bewilliging niet van mijnen last kwijten, en ik verzoek er u om. Indien gij u niet verwaardigt mij die toe te staan, doe mij dan uwe weigering in schrift uitreiken en vrijgeleide bezorgen voor mijn' terugkeer." De Koning, altijd op hevigen toon, antwoordde: »Ik mag het wel lijden: dat men het hem geve."

BOURGOGNE verliet hierop de vergadering en keerde naar zijn verblijf terug onder hetzelfde geleide, waarmede hij naar het paleis was gegaan. Hij verzocht den Grootmeester te spreken, 't geen eerst den tweeden dag daarna plaats had. Hij gaf hem te kennen, dat hij van hem gehoor bij den Koning verzocht had, dat hij getuige was geweest, met welke barschheid hij door den Koning was behandeld; dat hij evenwel hoopte, dat zijn vrijgeleide zou geëerbiedigd worden, te gelijk met de voorregten van zijne bediening. Hij verklaarde voorts nog steeds gereed te zijn, indien de Koning hem wilde hooren, het cartel van den Keizer over te geven, waarin hij nogmaals herhaalde, dat de bepaling der kampplaats bevat was. Zoo de Koning het evenwel niet wil aannemen, dat hij dan een schriftelijk bewijs van die weigering verzocht, hetwelk hij verzekerde, dat de Keizer overal bekend zou maken. MONTMORENCI beloofde, dat hij er den Koning over spreken zoude en hem antwoord doen toekomen. Dit bleef uit tot den 15den, toen de Grootmeester den heraut in de groote gaanderij van het paleis ontving en hem mededeelde, dat de Koning niet goedvond hem andermaal gehoor te verleenen; dat hij zijnen last voor volbragt rekende en hem toestond te vertrekken. BOURGOGNE antwoordde, dat hij dan zou vertrekken, met de betuiging echter, dat zoo de Koning het wilde, hij nog bereid was het cartel van den Keizer hem over te geven, en dat daarin de bepaling van de kampplaats was vervat. Indien hij evenwel bleef weigeren, dat hij dan berigt zou doen van al het voorgevallene, onder verzekering, dat de Keizer het overal zoude bekend maken, ten einde ieder mogt weten, dat het tweegevecht niet door zijne schuld was belet. Bij dit gesprek waren, behalve de Staatssecretaris BAYART, vele edellieden en andere personen tegenwoordig, die

door den heraut tot getuigen werden ingeroepen van de weigering, welke hij had ondergaan.

Nog denzelfden dag liet BAYART hem bij zich komen, en wilde hem een proces-verbaal ter hand stellen van het gebeurde op den 10den, maar BOURGOGNE weigerde er zich mede te belasten, omdat het naar zijn oordeel met de waarheid niet overeenkwam, en er veel in vervalscht of verzwegen was. Zoo verliet dan deze heraut den 16den Sept. de Fransche hoofdstad, om aan zijnen Keizer kondschap af te leggen van zijn wedervaren. Door *Bayonne* komende, vroeg SAINT BONNET hem naar zijne reis en de uitkomst van zijnen last, en op zijn antwoord, dat hij niet mishandeld was, maar dat men hem niet had willen aanhooren, zeide deze: »daar twijfelde ik niet aan; ik had het u kunnen voorspellen.” Den 7den October kwam BOURGOGNE te *Madrid* terug en gaf zijnen meester berigt van hetgene hij had gezien en gehoord.

Mij dunkt, elk onbevooroordeeld beschouwer van deze episode uit het leven dier twee Vorsten, moet wel uit het bovenstaande het besluit opmaken, dat de geheele handelwijze van FRANS I in deze uitdaging niets anders geweest is, dan eene belagchelijke zwetserij, welke hem, toen zij op eene waardige wijze door zijnen tegenstander werd opgenomen en de uitdager zich lafhartig terugtrok, aan vriend en vijand ten spot moest prijs geven. Zijne geheele houding in het ontduiken, om den wapenheraut van KAREL te woord te staan, toont genoegzaam, dat hij het met die uitdaging zoo ernstig niet gemeend had en dat, toen zij toch zoo ernstig werd opgenomen, hij zich liever alles getroostte, dan stand te houden en zijn woord getrouw te blijven. Of KAREL zulk eene uitkomst voorzien hebbe en zijnen vijand niet te wel kende, om te kunnen verwachten, dat er van zulk een tweegevecht toch niets komen zoude, is eene moeilijk te beantwoorden vraag. Genoeg, hij heeft zijne waardigheid op eene eervolle wijze gehandhaafd.

Maar nu de beide cartels? Bij geen' der mij bekende geschiedschrijvers vind ik ze in hun geheel. Bij GARNIER en GAILLARD worden er korte uittreksels van gegeven. ROBERTSON heeft er niets van. Zijn zij nergens te vinden? Ik gis wel van ja, maar toch geloof ik, dat ze weinig bekend zijn, en daarom meende ik den lezers van den NAVORSCHER geen' ondienst te doen, ze hun mede te deelen uit een handschrift in mijn bezit, 't welk afkomstig is van een' Nederlandschen diplomaat, die ze liet afschrijven uit de eene of andere bibliotheek in *Zuid-Nederland* in het begin der achttiende eeuw. De uittreksels bij bovengenoemde geschiedschrijvers vindt men er woordelijk in terug, en dit moge ten bewijze strekken van de echtheid der stukken. De copie is slordig gemaakt, maar ik geef ze, zoo als zij is.

Nous FRANÇOIS par la Grace de Dieu Roy de *France*, Seigʳ. de *Gennes* etc. à Vous CHARLES par la même grace esleu Empereur des Romains et Roy des Espagnes, faisons sçavoir, que nous estans advertiz que en aucunes reponces qu'avez faites à nos Ambassadeurs et Herauts envoyez devers Vous pour le bien de la paix, Vous voulant sans raison excuser nous avez accusez, en disant qu'aviez nostre foy et que sur icelle outre nostre promesse Nous en estions allez et partiz de vos mains et de vostre puissance, pour defendre nostre honneur, lequel en ce cas seroit trop chargé contre verité, avons bien voulu envoyer ce cartel, par lequel encores que tout homme gardé ne puis avoir obligation de foy, et que cela nous fut excuse assez suffisante; et nonobstant voulant satisfaire à un chacun et à nostre dit honneur, lequel nous avons voulu garder et garderons, si Dieu plait, jusques à la mort, vous faisons entendre, si vous nous avez voulu ou voulez charger non pas de nostre dite foy et delivrance seulement, mais que nous ayons jamais fait chose, qu'un gentelhomme, aymant son honneur, ne doive faire, nous dirons que vous avez menty par la gorge, et que autant de fois, que vous le direz, vous mentirez, estans deliberez de deffendre nostre honneur jusques au dernier bout de nostre vie: par quoy, puisque contre verité vous nous avez voulu, comme dit est, charger, d'oresenavant ne nous escrivez aucune chose, mais nous assurez le camp et nous vous porterons les armes, protestant, que si apres cette declaration en autres lieux vous escrivez ou dites paroles qui soyent contre nostre honneur, que la honte du dilay du combat en sera vostre, veu que venant au dit combat, c'est la fin de toutes escritures. Fait en nostre bonne ville et cité de *Paris* le 28ᵉ jour de Mars 1528 devant Pascques.

(Estoit signé François et cachetté de ses armes.)

In het afschrift staat 1527, dat blijkbaar eene schrijffout is. Het antwoord van KAREL is als volgt:

CHARLES, par la divine Clemence eleu Empereur des Romains, Roy des Allemagnes, des Espagnes etc. à Vous FRANÇOIS, par la grace de Dieu Roy de *France*, fais sçavoir, comme par GUYENNE vostre herault j'ay le 8ᵉ de ce mois de Juin receu vostre cartel du 28ᵉ de Mars, lequel de plus loing que de *Paris* en ce lieu eut peu plustost venir; et ensuivant ce que de ma part fut dit à vostre herault, je vous respond à ce que dites, que en aucunes par moy faites à vos Ambassadeurs et heraults, envoyez devers moy pour bien de paix

me veuillant sans raison excuser vous ay accusé, que je n'ay jamais veu herault venant de vostre part, sinon celluy, qui vint à *Burgos* me intimer la guerre: et quant à moy, ne vous ayant en rien failly, je n'ay nul mestier de me excuser, mais vostre faulte est celle, que vous accuse: et en ce que dites, que j'avois vostre foy, vray est, entendant de celle que Vous avez donné par le traité de *Madrid*, selon qu'il appert par escritures signées de vostre main, que retourneriez en ma puissance comme prisonnier de bonne guerre en cas que n'accomplissiez ce que par le dit traité m'avez promis, mais que j'ay dit, comme au dit cartel dites, que sur icelle et oultre vostre promesse vous estiez allé et party de mes mains et de ma puissance, ce sont mots que oncques ne dis, car jamais n'ay pretendu d'avoir vostre foy de non partir, mais bien celle de retourner en la forme traitée, et si eussiez fait ainsi n'eussiez failly à vos enfans ny à l'acquit de vostre honneur; et à ce que dites que pour deffendre vostre dit honneur, lequel, en ce cas seroit trop chargé contre verité, vous avez bien voulu envoyer vostre cartel, par lequel dites que encores que tout homme gardé ne puisse avoir obligation de foy et que cela vous fust excuse assez suffisante, ce nonobstant voulant satisfaire à un chacun et à vostre honneur, lequel dites vouloir garder et que garderez, si Dieu plait, jusques à la mort, me faites entendre que si vous ay voulu ou veule charger non pas de vostre foy et delivrance seulement, mais que vous ayez fait chose, qu'un gentelhomme aymant son honneur ne doive faire, dites que j'ay menty par la gorge, et que autant de fois que le diray que mentiray, estant deliberé de deffendre vostre honneur jusques au dernier bout de vostre vie; je vous respond, que ensuivant la forme traittée, vostre excuse d'avoir esté gardé ne peut avoir lieu, et puisque tant peu estimez vostre honneur, ne m'est merveille que nyez estre obligé d'accomplir vostre promesse, vos paroles ne suffisent pour satisfaire à vostre dit honneur; car j'ay dit et diray sans mentir, que vous avez fait lachement et mechamment de non m'avoir gardé la foy et promesse que j'ay de Vous selon ledit traité de *Madrid*; et ce disant je ne vous charge des choses secretes ou non possibles de prouver, puisqu'il en appert par escritures signées de vostre main, desquelles ne vous pouvez excuser ny les nyer. Et si vous voulez affirmes le contraire, puis seulement en ce cas je vous tient l'habilité pour combattre. Je vous dis que pour le bien de la X̄tienneté et eviter effusion de sang et mettre par ce fin à cette guerre et pour deffendre ma juste querelle, je maintiendray de que dit est de ma personne à la vostre estre veritable, et ne veulz user envers vous de tels mots que vous faites, veu que vos oeuvres mesmes sont celles, sans ce que je ny autre le dit, qui vous dementent, et aussy, que chacun peut user de tels propos plus seurement de loing que de près, à ce que dites que puis contre verité vous ay voulu charger, d'oresenavant ne vous escrive aucune chose, mais que je vous asseure le camp et vous me porterez les armes; il vous faut avoir patience, que l'on dit ce que vous faites et que je vous escrive cette responce, par laquelle je vous dis que j'accepte de vous livrer le camp et suis content pour ma part le vous asseurer par tous les moyens raisonnables que sur ce seront advisez, et à cet effect et pour plus prompt expedient je vous nomme dez maintenant le lieu du dit combat sur la riviere, qui passe entre *Fontarabie* et *Andaye* en tel endroit et de la maniere que de commun consentiment sera advisé plus seur et plus convenable: et me semble que par raison ne le pouvez aucunement refuser, ny dire de non estre bien asseuré, puisque y fustes delivré en recevant vos enfans pour hostages et moyennant vostre foy paravant baillée pour vostre retour comme dit est et veu aussy que sur la mesme riviere fiastes vostre personne et celles de vos enfans, pouvez bien fier la vostre seule, puisque je y mettray la mienne, et que nonobstant la situation du dit lieu se trouvera bon moyen qu'il n'y aura advantage plus à l'un qu'à l'autre; et à l'effect que dessus et pour appointer sur l'election des armes, que je pretend m'appartenir et non à vous et afin qu'il n'y ait longueur ny dilacion en la conclusion, pourrons envoyer sur le dit lieu gentilhommes d'un chacun costé avecq suffisant pouvoir d'aviser et conclure tant de la seureté esgale du dit camp que de l'election des armes, jour du dit combat et du surplus touchant à ce cas: Et si dans quarante jours apres la presentation de cette ne me repondez et ne m'advisez de vostre intention sur ce, l'on pouvra bien voir que le dilay du combat sera vostre, que vous sera imputé et adjoinct avec la faute de non avoir accomply ce que promistes à *Madrid*. Et quant à ce que protestez, que si apres vostre declaration en autres lieux, je dis ou escris paroles qui soyent contre vostre honneur, que la honte du dilay du combat en sera la mienne, veu que venant au dit combat est la fin de toutes escritures, vostre dite protestation est chose bien excusée, car ce n'est à vous me garder que ne dis verité, encore qui vous glorifie et aussy je suis bien seur que par raison ne puis recevoir honte du dilay du combat, puisque tout le monde peut connoistre l'affection que j'ay d'en voir l'effect. Donné à *Monson* en mon royaume d'*Arragon* le 24e du dit mois de Juin l'an 1528. SAXO SYLVIUS.

't Is goed te vinden, daar men gewezen wordt.

VRAGEN.

282. — *Namen van wapenvoerende familiën gevraagd.* Wien behooren de wapens?

A. Doorsneden: van goud, met een' gekroonden, sabelen, enkelen adelaar, en van keel, met eene zilveren keper, verzeld van 2 lazuren zespuntsterren en een gaand viervoetig gouden dier (leeuw?). Dit blazoen figureert als vrouwelijk schild in eene huwelijkswapenparing, op het portret eener Vrouw van BREDERODE, waarschijnlijk uit den tak der BREDERODEN van *Bolswaard*. Het schilderstuk is van de helft der XVIIIde eeuw, en de vrouw zal ongeveer 30 jaar oud zijn. Haar Heer gemaal voerde *Brederode* en *Arkel* gevierendeeld.

B. Gedeeld: I. doorsneden: boven — een kruiswijs (*en sautoir*) doorpijld hart; onder — de schildvoet gegolfd, waarboven een vischje; II. een dubbele adelaar. Dit blazoen komt voor op den laatsten gildebeker van het Amsterdamsch kuipersgild, van omtrent 1800. Uit dit wapen leid ik af, dat de beker een geschenk, van eenig regent, aan het gilde geweest is. Het doorpijlde hart is tevens helmteeken. ALB. TH.

283. — *Paulus Elias.* Wie was PAULUS ELIAS, die door DELPRAT, *Verh. over de broederschap van* G. GROOTE, 2de druk, bl. 203, genoemd wordt een Nederlander, die te *Koppenhagen* Hoogleeraar was?

LEGENDO ET SCRIBENDO.

284. — *Brief van Lipsius.* In 1613 verscheen het volgende pamflet: JUSTI LIPSII *Sendtbrief in welcke hy antwoorde gheeft aen een seker groot Heer, op de vrage, welck van drien den Coning van Hispangien best gheraden ware, oorloge oft peys oft liever bestant met den Fransman, Engelsche ende Hollander. Ghetrouwelyck uyt den Latijn in Nederduytsche tale overgeset, ende (soo veel alst mogelijck is) den stijl ghevolcht. Nae de copye. Gedruct tot Dusseldorp, bij* WERNAR VAN DER HORST. De brief is geschreven »in *Loven*, den 3 January 1595."

Wie is de man aan wien deze brief wordt gerigt? Komt deze brief ook voor in eene der uitgaven van LIPSIUS' brieven? R.

285. — *Cornelis Houtman.* Een iegelijk die iets mededeelen kan omtrent de bronnen van HOUTMANS levensgeschiedenis, omtrent de uitgaven zijner reisbeschrijvingen en omtrent zijn portret, zal zeer verpligten

EEN' GOUWENAAR.

[De vrager kan er iets over vinden in het aangaande FREDERIK HOUTMAN medegedeelde, *Nav.* II. bl. 153, *Bijbl.* 1853, bl. lxxxiii, cxxxii en clxxix.]

286. — *Conradus Mirkinius.* Heeft deze man, in 1612 predikant te *Cappelle* op den *IJssel*, zich ook nog door iets anders bekend gemaakt dan door de vertaling van het boekje, dat in de *Bibl. van Pamfletten en Traktaten*, onder N°. 1038 voorkomt? R.

287. — *Geslacht Boetzelaer.* In het *Friesche Wapenboek* van HALMAEL en HETTEMA staat onder de genealogie VAN HAERSOLTE:

ERNESTINA VAN DEN BOETZELAER huwt 1°. FREDERIK ADOLF VAN REEDE VAN AMERONGEN, 2°. ANTHONY VAN HAERSOLTE. Zij was een dochter van RUTGER VAN DEN BOETZELAER en BEATRIX MULERT. RUTGER was wederom een zoon van STEVEN VAN DEN BOETZELAER en ERMGARD VAN WYTTENHORST. Geen dezer BOETZELAERS komen voor in de genealogie bij KOK opgegeven; van wien was STEVEN, en van wien RUTGER dus een zoon? Waar moeten zij gebragt worden in gemelde genealogie? P.

288. — *Jan de l'Espine.* In de *Bibl. van Pamfletten en Traktaten* wordt, st. II. bl. 114 en 115, gemist het volgende pamflet:

Cort begryp van de redenen welcke sy voortbrenghen die gheen ghemeenschap willen hebben met de misse. Ende noch een handelinghe van de waerachtighe offerhande ende waerachtige offerpriester, gemaeckt by J. DE L'ESPINE. *Wt de Franchoysche in de Nederlandtsche spraecke .... overgheset.* Tot *Delft*, bij JAN ANDRIESZ. 26 bladz. Zonder jaartal. De voorrede des vertalers (zekeren P. L.) is gedateerd 1 Jan. 1610; daarin wordt gezegd dat de verhandeling over de offerhande en de offerpriesters weleer in 't Fransch was geschreven »by den seer godsalighen ende wel gheleerden JAN DE L'ESPINE, ende dat tot dienst van een seker Heere, welcke in dese punten wat breeder hadde gesocht onderricht te worden."

Wie is deze JAN DE L'ESPINE? In het werk van HAAG, *La France Protestante*, komt een JEAN D'ESPINAY voor als oudste broeder van NICOLAS D'ESPINAY. Wat de tijd betreft zou deze dezelfde kunnen zijn. Daar wordt echter alleen zijn naam vermeld. Is er iets meer van hem bekend? H. C. R.

289. — *Daniel Castellanus.* In de *Bibl. van Pamfletten en Traktaten* zocht ik te vergeefs op het jaar 1611 naar het volgende pamflet: *De peys van Roomen, dat is een waerachtich bewijs van meer dan driehondert verscheyde opinien, in de welcke, naer des Cardinaels* BELLARMINI *eygen bekentenisse, die voornaemste doctooren des pausdoms onder malcanderen, in hare religie zijn verschillende. Ghetrouwelijck uyt* BELLARMINI *schriften ..... vergadert .... Daer oock bijghevoucht is een schoone, ernstighe, ende ijverighe afradinge van*

t pausdom. Alles in de Nederduytsche tale..... uytgegeven door DANIEL CASTELLANUS, *dienaer J. C. in de Fransche ghemeynte tot Leyden. Ghedruckt tot Leyden, by* THOMAS BASSON, 1611, 150 bladz.

Wat is er meer van dezen CASTELLANUS bekend? Behoorde hij tot het geslacht van JEAN CHATELAIN (CHASTELAIN, CASTELLAN), die door HAAG wordt vermeld in *La France Protestante?* H. C. R.

290. — *De la Nove en J. de la Haye.* Onder de pamfletten van het jaar 1613 komt ook het volgende voor: *Den ghematichden Christen, of van de maticheyt die men ghebruycken moet in religions verschillen, tot ghemeene rust der kercke, eenicheyt der Christenen ende 's landts welvaren. Seer noodich in desen tijdt om de ghemoederen te matighen derghenen die al te lichtveerdichlijck hare broederen haten en veroordeelen tot droefheyt der vromen ende blijdschap onser vijanden. Ghetrocken meestendeel uyt het boeck van wijlen den edelen wijsen ende seer vermaerden Franschen Heere, mijn Heere* DE LA NOVE, *gheintuleert Discours politiques et militaires, ende by een ghestelt door* J. DE LA HAYE, *bedienaar des evangeliums van de Fransche ghemeynte in 's Graven-haghe. In 's Graven-haghe, by* HILLEBRANDT JACOBSZ, 36 bladz.

Omtrent DE LA NOVE en alles wat er door hem mogt geschreven zijn, zou ik gaarne ingelicht worden. Mededeelingen omtrent den Waalschen predikant DE LA HAYE, uit minder algemeen bekende bronnen, zullen ook zeer welkom zijn.

H. C. R.

291. — *Anonyme werken. Het ontroerde Nederlandt, door de Wapenen des Konings van Frankrijk, enz. 't Amsterdam, bij* MARKUS WILLEMSZ. DOORNIK, *Boekverkooper, op de Vijgendam, in 't Kantoor Inkt-vat,* 1674. Op het titelblad van het tweede deel, in 1676 uitgegeven, staat: *Door H. T. E. V. G. D. Q., Liefhebber der waarheydt, uyt eenige authentijcke Stukken, Schriften, Oog- en Oor-getuygen, beschreven, en te zamen-gestelt.*

Het Leeven van Don JAN VAN OOSTENRIJK, *zoon van Keizer* KAREL *den Vijfden, enz. Behelzende niet alleen veele bijzonderheden van zijne Afkomste, Geboorte, Opvoedinge en Oeffeningen; maer wel voornaamenlijk veele gedenkwaardige zaaken in- en om de Neederlanden voorgevallen. Nooit voor deezen in 't Neederduitsch gedrukt. Te Leyden, by* PIETER VAN DER EYK, *Boekverkooper in de Houtstraat,* 1737.

Het Leeven en Bedrijf van CESAR BORGIA, *Hartog van Valentinois. Uyt het Italiaansch vertaalt door W. B. Te Leyden, by* DIRK HAAK, 1711.

Historie van 't leven ende de daden van den Grooten TAMERLANES, *enz. Uyt het Francoys overgheset door I. L. B. Tot Rotterdam, bij* JAN LEENDERSZ. BEREWOUT, *Boeck-vercooper. Anno* 1613.

Memoires authentiques pour servir à l'histoire du comte de CAGLIOSTRO, in duodecimo, 66 bladz. groot. In mijn exemplaar ontbreekt de titel.

Kleefsche Waterlust Ofte Beschrijving Vande lieflijke Vermaekelijkheden aen de Wateren te Kleef. Ontworpen en vermeerdert door een Medelid der Brongenooten. Te Amsterdam, Bij ISAAC BUYN, ANTONISZ. *Boekverkooper op den Dam, in de Roode Leeuw,* 1752.

Zijn de schrijvers van die werken bekend?

292. — *Wis-, natuur- en sterrekundigen na Christus' geboorte.* Als een vervolg op de vraag op bladz. 194 van dit Tijdschrift, houdende opgave der namen van wis-, natuur- en sterrekundigen vóór CHRISTUS' geboorte, laten wij hier volgen de namen van soortgelijke geleerden uit de 15 eerste eeuwen na CHRISTUS' geboorte, namelijk uit:

De Iste eeuw: AGRIPPA, ALEXANDER van *Aegea*, APPOLLONIUS van *Tyrannie*, ARYABHATTA of ARJABAHR, ASCLETARION, BION, CLEOMEDES, DIONYSODORUS, FIRMANUS, MENELAUS, SELEUCUS.

De IIde eeuw: ADA-RAR-AHABA of AHAVAH, ADRASTUS, ALBINUS, ALEXANDER van *Aphrodisias*, ATTICUS, COLARBASIUS, DEMETRIUS, EPHIPHANIUS, HELIODORUS van *Larisse*, NICOMACHUS, PTOLEMAEUS.

De IIIde eeuw: ACHILLES TATIUS, ANATOLIUS.

De IVde eeuw: DIOPHANTUS, FIRMICUS MATERNUS, HYPATIA, PAPPUS, THEON van *Alexandrië*.

De Vde eeuw: BOËTHIUS, PROCLES, VICTOR, WARAHÄMIHIRAS.

De VIde eeuw: DIOCLES, EUTOCIUS, SIMPLICIUS, TRICLINIUS.

De VIIde eeuw: EZECHIEL, IHANG of Y-HIANG, LEONTIUS.

De VIIIste eeuw: ALCUINUS (FLACCUS ALBINUS), ALI-IBD-ZEYD (ABOU-HASAN-ATTAIMI), ALFARGANI (ACHMET-IBN-ÇOTHMAR), ALMAMON (ABOU-ABBAS), DUNGAL, FEZARI (MOHAMMED-BEN-IBRAHIM-BEN-HABIB-AL), HERON, MACHA-ALLA of MESSA-HALA.

De IXde eeuw: ABOU-MANSOUR (YAJA-BEN-ALI-BEN-ABY-MANSOUR, bijgenaamd MOUNEDDJEM, d. i. sterrekundige), ALBATENIUS of ALBATEGNIUS, eigenlijk MOHAMMED-BEN-DJAFAR-BEN-SENAN-ABOU-ABDALLAH, ALBUMAZAR, eigenlijk ABOU-MASCHAR-DJAFAR-IBN-MOHAMMED (zoon van MOHAMMED), AL-FERGANI, AL-HARITH, ALKHOWAREZMI of ALKHARIZMY (MOHAMMED-IBN-MOUSA-ABOU-DJAFAR), ANICIT of ANNAIRIZI (ABOU-ABBAS-AL-FADHL-IBN-HATIM), EL-MAMOAN (ABD-

ALLAH) gewoonlijk ALMAMON, GERBERT, THABET (BEN-CHORAH-BEN-HARUN).

De Xde eeuw: ABOU-RYHAN (MOHAMMED-BEN-AHMED), ABOU-WEFA-AL-BOUZDJANI, ALHAZEN (ABOU-ALI-HASSAN-IBD), ALI-IBD-AHMED-AL-IMRANI, ALI-IBN-AL-AGHRABI-ABOU-HASSAN, ALI-IBN-AHMED-ABOU-KASIM-ALMODJTABI, ALI-IBN-YOUNIS (ABOU-HASSAN), ALPHARAB (ABOU-NAFRA), ALSOUFY, ARZACHEL of ARCHAZEL of ABRAHAM CIZARAKIL, AVICENNA, eigenlijk IBN-SINA (zoon van SINA), BAGDADIN, IBN-EL-A'LAM (ALI-BEN-AL-HASSAN), IBN-YOUNIS (ALI-BEN-ABDRAHMA), MOHAMMED-BEN-YAHYA-BEN-ISMAEL (ABOU-WASA-AL-BOURDJANY), SAGHANO (AHMED-BEN-MOHAMMED-AL), VAIDJAN of VIDJAN (ABOU-SALH-MOHAMMED).

De XIde eeuw: ABRAHAM-BEN-CHYA of CHAJA, ALMADJERETTI (MOSLEMAH-IBN-AHMED), AZZARKAL (ABOU-KAHIN-IBN-ABDERRAHMAN), EDRISI, EMBRIACO, FRANKON, GERBERT, OLIVA (AURELIUS).

De XIIde eeuw: ABEN-EZRA of HEZRA, ALBERTUS MAGNUS, ALCHABITUS, ALCHINDIUS, ALMEON of ALMANSOR, ALI-IBD-ABI-ALI-ASSAIF of SAIFEDDIN, AVERROëS, eigenlijk IBD-ROSHD (zoon van ROSHD), zie MOHAMMED (ABOU-WALID), BLANC, GEBER, GIRARD, MOHAMMED (ABOU-WALID) IBN-AHMED-IBN-MOHAMMED-IBN-ROSHD, OMAGJAH-BEN-ABDOLASIS, bijgenaamd ABOU-SALD.

De XIIIde eeuw: ABACO (PAOLO DELL') zie DAGOMARI, ALBERTET, ALKINDUS (JACOB), ALI-IBN-AHMED-IBN-ALI-IBN-MOHAMMED-ABOU-HASSAN, ALPHONSUS X, ARMATI (SALVINO-DEGLI), BACO (ROGER), BARLAAM, BASINGE, BATEN, BONATI, BONATO of BONATTI (GUI), BOSCO (JOHANNES DE SACRO), BUNGEY, BRADWARDINUS (THOMAS), BUYER of BOYER, CAMPANUS (JOHANNES), COCCO D'ASCOLI, eigenlijk FRANCISCO STABILI, CO-CHEOU-KING, DAGOMARI (PAUL), FIBONNACCI (LEONARDO), GERARD van *Sabbionetta*, GREGORAS (NICEPHORUS), NASSIREDDIN (ABOU-DJAFAR-MOHAMMED-HASSAN), NERO, NEGRO of NIGER (ANDOLONE DEL), PECCAM of PECHAM (JOHN), PIETER DE DACIA, TIBONNACCI (LEONARDO), VITELLIO of VITELLO.

De XIVde eeuw: TARTAGLIA, TOSCANELLI (PAOLO), ULUG-BEG, eigenlijk MOHAMMED-TARAKAI, WALINGFORD (RICHARD).

De XVde eeuw: ABIOSUS (JOHANNES), ABRAHAM ZACHUT, ACRONIUS, AFFAITATI (FORTUNO), ALBIZZI of ALBICI (ANTHONIE), ALEANDER, ALUNNO, AMERICO, ANGELUS, ANIANUS, APIANUS, eigenlijk BIENEWITZ of BENNENWITZ (PETER), BASINIO DE BASANII, BASSINTIN (JAMES), BAERSIUS of BEKENSTEL (HENDRIK), BATECOMBE (WILLIAM), BEAUSARD (PIERRE), BEHAIM, BENEDETTO (GIOV. BATTISTA), BESSON (JACQUES), BONET DE LATES, BORGO (PIERRE), BORREL (JAN), BRONCKHORST (JAN VAN), BUONICONTRO (LORENZO), CABASILAS (NICOLAS), CALCAGNINI, CAMERARIUS (JOACHIM), CARIO (JOHANNES), CATTHO of CATTO (ANGELO), CIRUELO (PEDRO), COPERNICUS, CORDOVA, CUSA (NICOLAAS VAN), DANTE (PIETRO VINCENZO), DANTE (GIAMBATTISTA), DELFINO, DONIS (NICOLAUS), DURER (ALBRECHT), FABER (JACOB), FALEIRO of FALERO (RUY), FERNEL (JEAN), FERRO (SCIPIO), FEVRE (JEAN LE), FINÉ (ORONCO), FOSSEMBRUNO (ANGELO DE), GADD (HENNING), GAURICUS (LUCAS), GEMISTHRES (GEORGIUS), HARTMANN (GEORG), MAUROLYCUS, MERCATOR, eigenlijk NICOLAS KAUFMAN, MIDDELBURG (PAULUS VAN), MÜLLER (FRIEDRICH), bijgenaamd REGIOMONTANUS, NEOMAGUS (JOHANNES), NEPER (JOHN), NONIUS, eigenlijk PEDRO NUNNEZ, PACCIOLI of PACCIOLUS, bijgenaamd BURGO, PEURBACH (GEORGE), PICUS (JOHANNES), POMPANAZZI (PIETRO), RECORD (ROBERT), REGIOMONTANUS, zie MÜLLER, RIESE (ADAM), SCHONERUS (JOHANNES), STIEFEL (MICHAEL).

Daar wij veronderstellen dat er, behalve de bovenstaande, nog wel andere dergelijke personen zullen gevonden worden, zoo noodigen wij de H. H. Navorschers bij deze beleefdelijk uit, te willen nagaan of zulks werkelijk het geval is, en zoo ja, alsdan de namen en de jaren waarin zij geboren zijn, te willen mededeelen, alsmede de bronnen, waar de levensberigten van zoodanige wis-, natuur- en sterrekundigen te vinden zijn.

S. F. K.

---

293. — *Een vermaarde arts.* In een, naar ik meen, hoogst zeldzaam boekje van Ds. JOH. MICHGORIUS, indertijd Predikant te *Koevorden*, getiteld: *De ware troostgrond der geloovige zielen, bij de dood van* C. RABENHAUPT, Amst. 1675, lees ik het volgende: »Men leest van een vermaerden Artz, die de asch van een roosenplant zoo konstelijk wist te handelen, en soo snediglijk met haer omging, dat hy al de geesten daervan in een glasen vlesch bewaerde. Als hy de phiool, daer d'asch in beslooten wierd, maer over een kaers hield, kon yemant de gedaente van een volmaekte roos bewerken, die, wanneer het vuur en de hitte was weghgenomen, datelijk wederom tot asch ter neder viel."

Wie was die vermaarde arts? Waar kan men iets meer nog over hem lezen?

E. C. D. v. W.

---

294. — *Willem de Blau.* Hij was de zoon van QUIRYN DE BLAU, Gouverneur van *Koevorden*, en nam, zoo als bekend is, den beruchten SLATIUS te *Rolde* gevangen. Aangaande hem wenschte ik te weten: 1°. of aan hem ook de *f* 4000 zijn uitbetaald, die de Staten van *Holland* op 't vatten van SLATIUS

hadden gesteld; en 2°. of hij ook verder nog in de geschiedenis voorkomt? Dr.

295. — *Der Sondaren troostelijcke Morgen-Wecker.* Wie kan mij van dit boekje, door Ds. JODOCUS EKELIUS te *Deventer* uitgegeven, in 16 ??, door REVIUS, *Dav. Illust.*, bl. 662, met een paar woorden vermeld, den volledigen titel opgeven? Wordt EKELIUS daarop ook als auteur genoemd? Bestaat er meer dan eene uitgave van? Vanwaar was deze EKELIUS te *Deventer* gekomen? Dr.

296. — *Hartsoeker.* Herinner ik 't mij wèl uit de *Levens van beroemde Mannen en Vrouwen*, dat de bekende natuurkundige HARTSOEKER te *Meppel* werd geboren? — Is er iemand, die mij in dezen wil van dienst zijn, daar mij 't genoemde boek ontbreekt? — Kan men mij daarbij ook zeggen in welken graad van verwantschap de natuur-onderzoeker HARTSOEKER stond tot den Predikant HARTSOEKER van *IJsselstein*, die in 1619 wegens Remonstrantsche gevoelens afgezet en gebannen werd? Zie BRANDT, *Hist. der Ref.*, IV, bl. 59. Dr.

297. — *De vlierboom, een voorbehoedmiddel tegen den duivel.* Is 't een kind van mijn eigen fantasie, of heb ik 't werkelijk ergens gelezen, dat bij de oude Germanen en Skandinaviërs de vlierboom vooral aan den ingang der woningen geplant werd, om er de booze geesten door buiten te weren? — Die 't weet zegge 't mij en noeme de geschriften, die ik daarover zou kunnen nalezen? S. V. PL.

298. — *Vlier.* Is er ook een woord *vlier*, zaamgetrokken uit *vleder* of *vledder*, in onze oud-Hollandsche taal, dat een zeker soort van grasland aanduidt? Zoo ligt bij *Koevorden* een stuk hooiland, meen ik, dat *het vlier* heet, zoo ook bij *Dalen* eene weide, die denzelfden naam voert, terwijl men bij *Meppel* eene dergelijke streek lands vindt, ook tot veeweide gebezigd, *vleddering* geheeten.

T / M.

299. — *De vlierboom en Saltzmann.* Waar vindt men het vermeld, dat SALTZMANN tot eene gewoonte had, om eerbiedig 't hoofd te ontblooten, als hij een' vlierboom voorbijging? S. V. PL.

300. — *De vlierboom.* Is de vlierboom een inheemsch gewas? Zoo niet, wanneer werd hij in onze noordelijke gewesten ingevoerd en van waar? S. V. PL.

301. — *Bistouri.* Van wien heeft dit chirurgisch werktuig zijn' naam?

WEETNIET.

302. — *Bilderdijks Ode aan Napoleon.* Men weet, dat deze Ode o. a. te vinden in de uitgave van BILDERDIJKS dichtwerken door KRUSEMAN, 25ste aflev. bl. 17, vervaardigd is naar aanleiding van een' wensch, door den Secretaris van Koning LODEWIJK, DUPRÉ, in een briefje in ellendig Hollandsch aan den dichter geuit. Deze zegt daarbij, dat hij er zich eene eer van zou maken het »Stuck in Fransche dichtmaat, te vertaalen." Ik wenschte te weten, of DUPRÉ werkelijk aan dat voornemen gevolg heeft gegeven, en, zoo ja, waar kan men die vertaling vinden?

Δ.

303. — *De zendeling Adam Dommers.* Wie, die in 't bezit is van oudere verslagen en berigten van het Ned. Zendelinggenootschap, dan van de laatste tien of twaalf jaren, wil mij daaruit eenige levensbijzonderheden mededeelen aangaande bovengenoemden ADAM DOMMERS? Alleen dit is mij van hem bekend, dat hij geboren werd te *Koevorden.*

Dr.

304. — *Bassenn (Derck Reijnier van), Burgemeester van Arnhem,* was de zoon van JOHAN HENDRIK, Commandant van *Rhijnberg* en ELISABETH ROPER VAN DEN HATERT (*) en werd na zijn huwelijk met JOHANNA VAN WIJHE, tot *Echtelt* in de regering van *Arnhem* geroepen." SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*

Tijdens de onlusten in *Gelderland* (1707), *afgezet*, en zelfs *buiten Arnhem gebannen*, leefde hij »vervolgens te *Thiel*, beoefende met ijver de vaderlandsche geschiedenis, en verzamelde zeer veel betrekkelijk de Genealogie der voornaamste geslachten. Velen van zijne handschriften zijn als nog op het huis te *Appeltern* bewaard."

Vrage: Behoorde hij tot een adellijk geslacht?

Zijn die genealogische fragmenten nog voorhanden, en hebben deze alleen betrekking op Geldersche geslachten?

Is met hem het manlijk oir van zijn geslacht uitgestorven? M°.

305. — *Het Surinaamsche leven.* Wie is de schrijver van *Het Surinaamsche Leeven, Tooneelschwijse verbeeld door Don Experientia?* Onder de *Opdragt* staat: *Surinamen den Pmo January.* 1771. M°.

306. — *Buskruid.* Waaraan moet worden toegeschreven, dat het buskruid, reeds bij het eerste gebruik hier te lande, onder den naam van *kruid* (cruyt, cruede, enz.) bekend

(*) Een SYBERT VAN DEN HATERT, *Edelman der Bende van de Ordonnantie in Gelderland* — wiens dochter MARIA, de tweede vrouw werd van KORNELIS ROEROM, JAKOBSZ. — komt voor bij BALEN, bl. 1206.

werd, daar het toenmaals nog niet gekorreld, maar slechts in den vorm van poeder gebezigd werd, en dus veeleer *buspoeder*, zoo als men eerst later in oorspronkelijke stukken geschreven vindt, genoemd diende te worden?

BUSMEESTER.

307. — *Kartouw.* Vanwaar komt deze benaming van eene soort kort en zwaar geschut (muurbrekers), die men reeds in het begin der 16e eeuw hier te lande aantreft? En vanwaar het spreekwoord: »zoo dronken als een kartouw?"

BUSMEESTER.

308. — *Het buskruid in Nederland.* In de *Algemeene Inleiding* van het *Handboekje voor Kanonniers, uitgegeven door een voormalig officier der artillerie*, te 's Hage in 1815, wordt op bl. xvi ten opzigte van het eerste gebruik van buskruid hier te lande, de bekende post vermeld uit de rekening van den rentmeester van *Noorda* over het jaar 1350, luidende:

»Item des Woondaechs VI (*) dagen in Meije by myns heeren behiet JAN VAN MUERSEN ghegheven, daar hy cruyt mede coopen soude, Roosenburg mede te bernen, VIII (†) oude schilden, doet VI ℔ VIII ß."

Zijn er ook oudere of nog meer gelijktijdige berigten, betreffende de aanwending van buskruid in *Nederland*, hetzij, zoo als hier als middel om te branden, hetzij als middel tot voortdrijving en vernieling bekend?

BUSMEESTER.

309. — *Brandmerk op de wang.* WIARDA zegt in zijne *Ostfr. Gesch.*, (Aur. 1794) IV Bd. p. 205, dat Graaf ENNO, na MANSFELDS aftogt, scherp onderzoek deed naar diegenen zijner onderdanen, die den vijand op de een of andere wijze de behulpzame hand geboden hadden. *Achte erhielten ein Brandmal auf den Wangen mit den Buchstaben* O. FM. *ostfriesische Mansfelder, und wurden so aus dem Lande gejaget.* Hij verwijst daarbij naar *Spiegel v. d. Calvinisten Tyrannie gheplegt in Oostfrl.* enz.

Levert de geschiedenis meer voorbeelden van dergelijke strafoefeningen op?

M°.

[Het was in die dagen geene ongewone straf. De vrager denke slechts aan het epigram van HUYGENS, XVI. 198.

Jan staet sijn welvaerd op het glijen,
Jan staet sijn goed in Lombardijen,
Jan staet sijn wijf tot elcks gerijf,
Jan staet den hencker naer sijn lijf,
Jan staet sijn naem ter galgh te lesen,
Jan staet sijn ziel gelijck sijn wesen,
Jan staet een brandmerk op sijn' koon,
Dry op sijn rugh: dat staet hem schoon.

Wij twijfelen niet of er zullen er wel onder onze medewerkers zijn, die er verscheidene voorbeelden van weten aan te wijzen.]

310. — *Nordlinger vredepenning.* Onder mijne penningen is een vierkante zilveren, waarop aan de eene zijde, rondom een' dubbelen gekroonden arend:

Nordlinger. Fried-ens Denck-mal 16—50.

en aan de keerzijde, rondom eene ark, waarboven de duif:

Der sund Bereuung Pringt Frids Erfreiung.

Mij nu is in betrekking tot de rijksstad *Nordlingen* in de 17e eeuw geen andere vrede bekend, dan die van de jaren 1634 en 1645.

Ik vraag dus aan H.H. Numismatici, waarop genoemde penning kan zinspelen?

DE C.

311. — *Traktementen van Predikanten.* Ik vind in eene *Rekening van den Rentmeester van het convent van Diepenveen* van 1768 het traktement van den Predikant te *Deventer* *f* 200 en voor een jaar huishuur *f* 50. Nu vraag ik: waren de traktementen der Predikanten vroeger overal zoo schraal? Ik vond in eene dergelijke rekening van 1666, en in eene van 1720 dezelfde som.

D. *te D.*

312. — *Offergeld.* In de *Rekening van den Rentmeester van het Convent van Diepenveen*, onder de *Ordinaris uitgave per Ordonnantie van Schepen en Raedt van* 1666, 1721 en 1768: »de Rentm^r's vrouw volgens het oulde gebruick tot offergelt 1 golden ggl. en 1 rxd. *f* 5—12."

Wie weet mij dit toe te lichten?

D. *te D.*

313. — *De knaap en het gat in den dijk.* Welke grond is er voor het volgende verhaal, dat in verschillende Engelsche tijdschriften voorkomt?:

Een kleine knaap in *Holland* komt op een avond terug uit een dorp, waarheen zijn vader hem gezonden heeft om eene boodschap. Onderweg merkt hij eene kleine opening in den dijk, waardoor het water heenzijpelt. Hij staat stil, en bedenkt de gevolgen, die het hebben zou, wanneer dit gat niet werd digtgemaakt. Dikwijls, toch, heeft hij zijn' vader hooren vertellen, welke akelige verwoestingen uit zulke kleine beginselen voortspruiten: hoe, in weinige uren, het gat grooter en grooter zou worden, en de magtige watermassa doorlaten, die tegen den dijk aandringt; en hoe de rollende, botsende, toornige golven voort zouden jagen naar het naaste dorp, tot verwoesting van leven en eigendom en van alles, wat ze in den weg stond. Loopt hij naar huis en waarschuwt hij de dorpelingen,

(*) WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, III. bl. 279 heeft: »XI dagen in Meye."

(†) »7 oude scilt" in de *Beschr. van 's Gravenhage*, door A. W. KROON. — Welke is de ware lezing?

dan is het donker vóórdat zij kunnen daar zijn en het gat mogt dan eens zoo groot wezen, dat het alle pogingen om het te stoppen nutteloos maakte. Door zulke gedachten aangespoord, zet hij zich neêr aan de opening, bedekt ze met zijne hand, en blijft wachten op de komst van iemand uit het dorp. Maar niemand verschijnt. Langzaam verstrijkt het eene uur na het andere, en nog zit daar de heldhaftige knaap, in koude en duisternis, bevende, nat en vermoeid, maar altijd met kracht zijne hand tegen de gevaarlijke bres aandrukkende. Den ganschen nacht blijft hij op zijn' post. Eindelijk breekt de morgen aan. Een Predikant, die langs de vaart loopt, hoort steunen en ziet rond waar het vandaan komt. »Kind, hoe kom je daar?" vraagt hij, het knaapje ziende en verwonderd over diens vreemde houding. »Ik ben bezig het water tegen te houden, Meneer, en maak, dat het dorp niet verdrinkt," antwoordt het kind, met lippen, zoo verkleumd, dat het naauwelijks spreken kan. De verbaasde Predikant lost den knaap af. De dijk wordt gestopt, en het gevaar, dat honderden van levens bedreigde, is afgewend."

Het komt mij vreemd vóór, dat de vader het kind niet ging opzoeken.

J. H. VAN LENNEP.

---

314. — *Twee wapens.* Op een familietafereel in crayon, door TROOST, is een mans wapen, gekwartierd, 1 en 4 van keel, met een' loods van goud, die 't peillood in de regterhand houdt, 2 en 3 een schaakbord van goud en sabel. Surtout van sabel, met een' klimmenden leeuw van zilver, tong en klaauwen van keel.

En een vrouwewapen van goud met een schildhoofd van azuur, waarop links een rots van sabel; regts eene schijnende zon van goud, over alles heen een scheepsanker van ijzer, met boom of balk van goud.

Men verlangt te weten, aan welke geslachten die wapens behooren? A & A.

---

315. — *Kornelis van Arkel.* Wie was KORNELIS VAN ARKEL, die de gedichten van JOOST VAN GEEL uitgaf? M°.

---

316. — *Gillis van Ledenberg.* »Deze man," zegt VERNON, »was van kleinen afkomste en is zijne vader, een metzelaer geweest van zijn handtwerk."

Waar vindt men nader berigt over zijne afkomst? U—

---

317. — *Matheus Sladus, Rector der Latijnsche school te Amsterdam, in het begin der 17de eeuw.* Wie kan mij omtrent dien man een en ander mededeelen?

H.

---

318. — *Dierick Scabaelje.* Zekere DIERICK SCABAELJE moet in het begin der 17de eeuw geleefd en verschillende boekjes geschreven hebben. Ik verlang iets naders van hem te weten en eene zoo volledig mogelijke opgave van al zijne geschriften te verkrijgen.

H.

[*Spel des gheschils tot Athenen, ghenomen uyt het XVII cap. van de Handelingen der Apostelen* 1617 en *Spel des oproers tot Ephesen* 1641, vermeld door WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb.* o. h. w.]

---

319. — *Daniel Dijke en Johannes Lamotius.* Zeker Engelsch Predikant, DANIEL DYKE, schreef in het begin der 17e eeuw een boek over de *Verborghentheyt van Selfs-bedriegh-lickheydt*, dat door LAMOTIUS werd vertaald. Is er omtrent den schrijver en den vertaler ook iets meer bekend? En schreven zij nog andere werken? H.

---

320. — *Het kwetsen van de Ruyter.* Over de bekende 128 jaren in het verhaal van JUNIUS aangaande LAURENS KOSTER sprekende, zegt SCHELTEMA in zijn *Letterkundig Mengelwerk*, dl. VI. bl. 251.

»De Hoogleeraar J. W. TE WATER plagt te verhalen, dat hij te *Vlissingen* eene oude vrouw gekend en gesproken had, die eens met den Admiraal DE RUYTER in den postwagen van *Middelburg* naar *Vlissingen* gereden was en aan hem kleine bijzonderheden had vermeld, terwijl ik (SCHELTEMA) in 1793 of 1794 van den Heer PETRUS BLIEK, oud leeraar te *Amsterdam* een verhaal gehoord heb, dat hij nog student zijnde eens een ouden zeeman had ontmoet, die in de nabijheid van den Admiraal DE RUYTER stond, toen deze in 1676 gekwetst werd en van het gebeurde treffend wist te verhalen." »Ik meen", zegt SCHELTEMA, »van dit berigt in een onzer tijdschriften te hebben gelezen."

Kan men mij ook mededeelen in welk tijdschrift hiervan iets vermeld wordt en welke bijzonderheden er worden medegedeeld?

φ²—φ.

---

321. —. *Geschrift van Henricus Brandt.* De naam van HENRICUS BRANDT, die in het begin der 17e eeuw Predikant te *Zierikzee* was, zal men te vergeefs in GLASIUS' *Godgel. Nederl.* zoeken. Hij komt echter voor in V. D. AA's *Biogr. Woordenb.* Daar echter vond ik alleen zijne bekende Latijnsche vertaling van de *Haagsche conferentie* opgegeven. Van andere werken wordt niet gesproken. En toch schijnt hij meer uitgegeven te hebben. Zoo vond ik gewag gemaakt van zijn *Anti-Lessio*, een werk waarin hij »wonderlycke veel van de oprechtigheydt ende heyligheydt van CALVYNS leven ende zeden weet te segghen." Hoe is de volledige titel van dat geschrift? En gaf hij misschien nog meer uit?

Naar genoemd geschrift wordt verwezen in de voorrede van een pamflet, dat zijn oorsprong te danken heeft aan de ontevredenheid over het placcaat, door het collegie van *Schieland*, den 21sten Junij 1616 tegen de »scheurpredikers" uitgevaardigd. Het komt niet voor in de *Bibl. van Pamfl. en Trakt.* en heeft ten titel, JOANNIS CALVINS *Tyrannien, scheldinghen ende leughenen..... door een liefhebber der Nederlandtsche vryheyt..... Ende nu doen drucken door M. J. A. H. B. S., alle dienaren des godlycken Woordts in de ghemeynte Christi in Hollandt*, Anno 1616. Op N°. 1675 wordt er echter melding van gemaakt.

H. C. R.

---

322. — *Adriaan van Utrecht*, 1644. Hebben de schilderijen van dezen kunstenaar eenige waarde? Elke bijzonderheid nopens hem zal welkom zijn aan

C. MANSFIELD INGLEBY.

Notes and Queries, 2[d] Ser. Vol. V, p. 15.

---

323. — *Diederik Rampe van Vlaardingen.* Onder de zeldzaamheden, die bij het uitbaggeren van het stroombed des Rhijns, te *Bonn*, zijn voor den dag gekomen, bevindt zich een zegelstempel, waarop een geslachtswapen, bestaande uit drie bloemen, twee boven, ééne onder. Het omschrift: † S. DIDDERIC VA VLAER DIGNE. Volgens den berigtgever in de *Jahrbücher des Ver. von Alterthumsfr. im Rheinlande* (XXVI, Dreiz. Jahrg. 2. S. 196), duidt de vorm der letterteekens eene herkomst aan uit het einde der XVIIde eeuw. Maar wie was DIEDERIK RAMPE van *Vlaardingen?* J. H. VAN LENNEP.

---

324. — *Bitter.* Zoude ook iemand in staat zijn mij op te geven, waaruit de verschillende soorten van bitter (*Pomeranzen-Spiritus, Maagbitter*, enz.) bereid worden, en welke de chemische zamenstelling daarvan is? In geen enkel boek, dat ik daarover heb nageslagen, kan ik iets bepaalds daaromtrent vinden.

D......K.

---

325. — *Oud zegel.* Onlangs redde ik uit een' snipperbak van een ander het volgende zegel.

Het is van was en met perkamenten reepjes voorzien. De vorm is ovaal: de middellijn over de grootste zijde is juist 7 Nederl. duimen, die van de kleinste 4,6 Nederl. duimen. De voorstelling van het zegel komt vrij wel overeen met de bisschoppelijke zegels, welke in den *Overijss. Almanak voor Oudh. en Letteren*, 10den Jaargang, voorkomen.

De bisschop wordt staande voorgesteld, in de regterhand iets hebbende, dat ik niet genoeg kan onderscheiden; in de linker den kromstaf, welke regt is en van boven in eenen krommen haak overgaat. Zijn kleed is een toga met wijde mouwen en zijn hoofd is gedekt met eene *mitra* van vrij geringe hoogte. Boven het hoofd van den bisschop is eene soort van hemel geplaatst. Achter den bisschop is het altaar zigtbaar, en daar onder is een wapen geplaatst, dat tot aan het punt van het zegel reikt. Het stelt een kruis voor, waarvan echter de kleuren niet te onderscheiden zijn. Daarop is een hartschild geplaatst met twee gekruiste kromstaven, met de kromming naar boven gekeerd, geheel overeenkomstig die, welke ik hierboven beschreef. Tot helmteeken eene *mitra* tusschen twee kromstaven. Het schild zelf zonder het hartschild, zal wel dát van *Utrecht* voorstellen.

Omschrift aan de eene zijde van de figuur:

WERDENESIS° ET° HELMSTEDEŞ

En aan den anderen kant:

S° D° HERMANNI° ABEATIS (sic).

Het zegel is naar een goed gesneden cachet gedrukt. Ik meen namelijk *zeer* duidelijk te zien dat de bisschop hartelijk lacht, hetgeen mij echter geheel onverklaarbaar is. Om de geheele figuur, maar binnen het omschrift, zijn krullen geplaatst. Nu zouden HH. Navorschers, die zich met de sphragistiek bezig houden, mij grootelijks verpligten, door de volgende vragen toe te lichten:

1. Welke bisschop dit zegel gebruikt heeft? hetgeen mogelijk door den naam verklaard wordt, maar daar ik geene lijst der bisschoppen van *Utrecht* bij de hand heb, blijft mij dat nog onverklaard.

2. Hetgeen er uit volgt: in welken tijd het gebruikt is? (waarschijnlijk later dan 1400.)

3. Eene verklaring van het omschrift.

Een spoedig antwoord zal aangenaam zijn aan D. *te D.*

[Het zegel is niet van eenen bisschop, zoo als blijkt uit het omschrift, dat beteekent: *Zegel van Heer* HERMAN, *abt van Werden en Helmstadt;* want er zal wel niet moeten staan ABEATIS, maar ABBATIS.]

---

326. — *Liberum Belgium.* Onder de vele historische prenten uit het tijdvak van Prins MAURITS, is er eene, welke én door hare grootte én door hare uitmuntende uitvoering, zich van de meeste andere onderscheidt. De hoofdpersoon op deze voorstelling is Prins MAURITS, zittende op eene verhevenheid, met kommandostaf in de hand en een' lauwerkrans om het hoofd; links staat de Vrijheid, regts de Godsdienst, terwijl iets lager aan iedere zijde een persoon staat, een' standaard vasthoudende, welke den beschouwer door vier opschriften, den slag bij *Turnhout*, dien bij *Nieuwpoort*, den zeeslag van HEEMSKERK bij *Gibraltar*, en het ontzet van *Bergen op Zoom* in het geheugen terugbrengt. Nog lager zitten vier vrouwenbeelden: VIC-

TORIA, PRUDENTIA, POLITIA en NEGOTIATIO (met een model van een oorlogschip in de hand, op welks spiegel het wapen van *Amsterdam*, met het jaartal 1624), met hunne attributen, terwijl een riviergod en twee zeelieden met hunne instrumenten deze groep volmaken. Daaronder ziet men des stadhouders wapen, rustende op een voetstuk, waarop zijn naam en waardigheden vermeld zijn, ter wederzijden twee gevangen Spanjaarden, benevens vaandels, geweren, kogels, enz.

De achtergrond wordt door verschillende personen uit de onderscheidene werelddeelen ingenomen, boven in de plaat leest men: »Liberum Belgium," daaronder worden door twee engelen met bazuinen de wapens der provinciën *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht* en *Vriesland* aangewezen, in welker midden de 7 pijlen, daarboven:

Auspiciis illustr. ac Praepot. Ordinum.

en daar onder:

Gubernatore Invictiss: Principe Auriaco.

Gaarne vernam ik wie de teekenaar en graveur dezer prent is. Mijn exemplaar is zonder rand en rigt ik dus deze vraag tot de bezitters van een' meer ongeschonden' afdruk.

Vooral de onderste partijen zijn vol kracht en leven en doen aan de manier van W. J. DELFF denken, de schikking der beelden is zeer gelukkig en los. D. F.

---

327. — *Verbuiging van zelf.* In N°. 438 der Tractaatjes van het *Nederl. Godsdienstig Tractaat-Genootschap*, komt als eerste spreuk voor:

»Zoo lang de mensch *zich zelf* niet weet te onderscheiden van *zich zelven*, kent hij noch zich zelven noch God."

Is die spreuk (taalkundig) *juist* uitgedrukt? Wat is dan de beteekenis der spreuk?

N°. 7 derzelfde spreuken luidt:

»Als wij bouwen, dan breekt de Heer af; maar, als wij ons *zelve* afbreken, dan bouwt de Heer."

Dit *zelve* wordt meer zóó gebruikt, al heeft het betrekking op meer personen. Welke gronden kunnen er worden opgegeven dat die uitdrukking *juist* is?

DOOR VRAGEN WORDT MEN WIJS.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Nederlandsche Baronets (I. bl. 251, vgl. bl. 364; II. bl. 131, 165, 195, 225, 352; *Bijbl.* 1853, bl. xix). In de kerk van *Nulant* bevond, of bevindt zich welligt nog, het wapen van N. (JOHAN) KIEVIT, Ridder Baronet, met de volgende 8 kwartieren:

KIEVIT, PAUW, DE WAAL, DE BEEN, TROMP, ARKENBOUT, QUACK, DE VRY.

In die zelfde kerk bevonden zich de wapenkabinetten van N. TROMP, met 8 kwartieren, als:

TROMP, QUACK, VAN DER BLOCK, DE RUYTER, TEDINCK DE BERKHOUT, BERESTEYN, HUBERT, VOLKRA-NIKOLAI.

Van N. (ALIDA) TROMP, echtgenoote van N. KIEVIT, met deze kwàrtieren:

TROMP, ARKENBOUT, QUACK, DE VRY.

En van Vrouwe ALYDE VAN DER HORST, echtgenoot van den Kwartiermeester-Generaal F. TH. D'IVOY. Kwartieren:

VAN DER HORST, VERSCHEUR, SPREWESTYN, VAN BERKEL, KIEVIT, TROMP, PAUW, ARKENBOUT.

Zie *Théatr. Sacré de Brab.*, Tom. II. Part. II. p. 132.

JACOB MUIJS VAN HOLY, Heer van *de Kethel*, *Woude* en *Spaland*, Baljuw en Dijkgraaf van *den Lande van Strijen* (zoon van HUGO, Ridder, overleden den 28sten Mei 1626, en en van KATHARINA RATALLER), werd in 1630, door KAREL I, tot Ridder-Baronet verheven. Hij stierf, zonder nakomelingen, den 22sten Julij 1633. Zie *Geslachtlijst* van MUYS, bij BALEN, e. a.

»Heer PIETER BOELEN, Mr. JOHANSZ, (en van KATH. HALLINCG), Baronet, Heere van *Puttershouk*, troude Joffr. KATHARINA VAN PANHUYZEN, zonder oir." *Geslachtlijst* van HALLINCG, bij BALEN, bl. 1079.

M°.

Ophir (I. bl. 284; vgl. II. bl. 82—84). De plaatsbepaling van *Ophir* zoude allengs moeijelijker worden, toch komt het mij voor dat de landengte van *Suez*, eenmaal doorgegraven zijnde, die landen en plaatsen in de kindschheid der navigatie bekend en beroemd, sedert verloren, dan weer meer onmiddellijk onder beschouwing zullen komen, en bij gevolg ook belangrijke ontdekkingen zullen aan den dag brengen.

ESMÉNARD, in zijn *Poëme la navigation*, 1ste Zang, p. 5, dus bij de eerste ontwikkeling der zeevaart, zegt: dat de Egyptische schepen voeren:

Du port d'Arsinoé (Suez) jusq'aux rives d'Ophir.
Ses vaisseaux fortunés, dans leur longue carrière
Des portes de la mort franchissaient la barrière, etc.

De daarbij geplaatste noot zegt: Quand à la position géographique d'*Ophir*, sur la quelle on a longtems disputé, l'on parait enfin convenu de la fixer à la place qu'occupe à présent Saffola, colonie Portugaise sur les côtes de Zanguebar.

In ieder geval schijnt het dus buiten de straat van *Bab-el-mandeb* (les portes de la mort) te moeten liggen, daar de schepen bij de eerste navigatie wel de kusten hebben

moeten houden, even als een kind dat begint te loopen, langs de muren gaat en er steun zoekt, komen hier slechts twee kusten in aanmerking: links, die van gelukkig *Arabië*, die verder naar den *Indus* voerden, of regts, de Afrikaansche kust. Zoo *Ophir* gelegen had aan de kust links, dan had de gemeenschap met *Jeruzalem* even goed over land kunnen plaats hebben. En daar nu uit alles blijkt dat de reizen naar *Ophir* zeer lang duurden of veel tijd vorderden, zoude ik daaruit en uit den aard der stroomen en winden opmaken, dat *Ophir* wel zekerlijk op de Afrikaansche kust moet gelegen hebben, — bij BRUCE klaar uitgelegd.

De navigatie tusschen *Suez* of de havens der Roode zee naar *Ophir*, kon van langen duur zijn, maar was niet onmogelijk; terwijl ik het volstrekt onmogelijk beschouw om de schepen van dien tijd naar *Ophir* te zenden, als zij het verder in *Indië* moesten vinden en zij dus de Indische zeeën moesten doorvaren. Er kan een enkele teregt gekomen zijn, na zeer langen tijd, doch een geregelde handel, zoo als de behoeften voor SALOMON vereischten en der navigatie leven gaf, kan er zelfs niet bij verondersteld worden.

πφ.

Nederlandsche de Valois (II. bl. 27; vgl. III. bl. 16; *Bijbl.* 1853, bl. xxxii, cxcii; 1854, bl. xxii). In het *Nobiliaire de Normandie*, komen vier onderscheidene wapens van VALLOIS voor, zijnde:

Het *eerste:* van lazuur, met een keper van zilver, beladen met vijf hermelijnstaarten, en vergezeld van drie leeuwenkoppen *arrachées* van goud.

Het *tweede:* van lazuur, met een keper van goud, vergezeld van drie wassenaars van zilver; het *chef* van goud, beladen met drie rozen van keel.

Het *derde:* van keel, met een keper van zilver, vergezeld in den regter bovenhoek van eene roos, in den linker van een wassenaar, en *en pointe* van een' leeuw, alles van goud; *au chef cousu* van lazuur, beladen met drie kruisen *pattées* van goud.

Het *vierde:* van lazuur, beladen met een keper van goud, vergezeld *en chef* van 2 spoorraderen van goud, en *en pointe* van een wassenaar van zilver.

Bekend is ook het geslacht DE SAINT-REMY DE VALOIS, afstammende van HENRI *Monsieur*, natuurlijken zoon van HENDRIK II van *Frankrijk*, verwekt bij NICOLE DE SAVIGNY, Vrouwe van *Saint-Remy*, *Fontette*, *du Chatellier* en *Nouëz*.

»Nos annales," zegt DOILLOT, »n'ont pas négligé de conserver les noms des enfans naturels de nos Rois, par l'attachement si connu d'une Nation généreuse pour le sang de ses Maîtres. A la suite d'anciens Historiens, M. le Président HAINAULT donne à HENRI II, l'un des derniers Rois de la branche des VALOIS, il lui donne pour enfant naturel HENRI DE SAINT-REMY, né de NICOLE DE SAVIGNY: mais des titres plus authentiques encore que l'histoire, des titres long-temps épars, rassemblés en 1776, ont mis le Juge d'armes de la Noblesse de France en état de dresser le mémoire généalogique de cette Maison de SAINT-REMY DE VALOIS." *Mém. fait par Me. l'Avoc.* DOILLOT, *pour l'Affaire du Fameux Collier.*

Volgt de geslachttafel, beginnende met HENDRIK II, en eindigende met JACQUES DE SAINT-REMY DE VALOIS, Ridder, Baron van *Saint-Remy*, die den 14den Augustus 1775 gehuwd was met MARIA JOSSEL (& mourut *à l'Hôtel-Dieu de Paris* le 16 Février 1762, suivant son extrait mortuaire, où il est appellé & qualifié »JACQUES DE VALOIS, *Chevalier, Baron de Saint-Remy*") waarbij hij o. a. verwekte:

JACQUES DE SAINT-REMY DE VALOIS, geboren den 25sten Februarij 1755, erkend en gewettigd in de huwelijks-akte van den 14den Augustus deszelfden jaars, in 1777 Luitenant ter zee en in 1785 bevelhebber van de *Surveillante*, en

JEANNE DE SAINT-REMY DE VALOIS, geboren op het landgoed *Fontette*, den 2den October 1757, en in 1780 gehuwd met den Graaf DE LA MOTTE (*).

»En 1776," vervolgt DOILLOT, »le sieur d'HOZIER DE SERIGNY donna une forme au Mémoire généalogique, tel que nous l'avons ci-devant détaillé. Il y atteste que les armes de cette maison ont toujours été d'argent à une face d'azur, chargée de trois fleurs de lys d'or, (†) et *il certifie au Roi, dans sa qualité de Juge d'armes de la Noblesse de France, la vérité des faits contenus dans son Mémoire, dressé, dit-il, sur titres authentiques.*"

M°.

Verzuim in Leidsche Dissertatiën vóór 1790 (II. bl. 55, vgl. III. bl. 42). Tot stellig bewijs dat het geen doorgaande regel was, om genoemde *formule* [in Acad. Lugduno Batava]

(*) Vergelijk N°. 1 *des Pieces Justificatives* (zijnde de door D'HOZIER opgemaakte *Mémoire*) der *Mémoires Justificat. de la Comtesse* DE VALOIS DE LA MOTTE.

(†) »C'est ainsi," zegt DREUX DU RADIER, »qu'elles furent présentées à M. DE CAUMARTIN, intendant de Champagne, lors de la recherche de la noblesse, en 1667. Par considération, M. DE CAUMARTIN ne voulut pas donner de jugement." *Mém. des Reines et Reg.*, t. V. p. 1 et 2; Paris, 1782. t. IV. p. 340, 341 van de uitgave van 1808.

In het *Nobil. de Normandie*, komt nog een wapen voor van .... ST. REMY, *Ecer. Sr.* DE LA MOTTE, *M. (aintenu) le 3 Avril* 1667, zijnde van sabel, met een keper van zilver, vergezeld van drie leliën van goud.

weg te laten, maar dat dit misschien eerder door achteloosheid geschiedde, kan strekken de titel eener onder mij berustende Dissertatie: *Disputatio juridica Inaug. ad Legem Julian. de adulteriis quam praes. Deo opt. max. ex auct. magnif. D. Rectoris.* D. JOH. VOET *J. U. D. ejusdemque facult. in illustri Academia Lugduno-Batava Profess. ordin.* etc. 1681. Hier staat ook uitdrukkelijk: *pro gradu doctoratus.*

D. te *D.*

De Hennequins (II. bl. 154; vgl. III. bl. 157; *Bijbl.* 1853, bl. cxxxiii; 1854, bl. lxxxi). Dat er ook in *Normandië* HENNEQUINS gevestigd waren, blijkt uit het *Nobiliaire de Normandië, fait et dressé sur la Recherche de M^{rs}. les Intendants dep. l'Ann.* 1666, waarin voorkomen:

HENNEQUIN, *Ec[er]. S[r]. de la Fagne, S[t]. Aubin, Vassy, Generalité de Rouen, Election d'Evreux. Maintenu le* 16 *Aoust* 1666. Wapen: van zilver, met een bande van lazuur, beladen met drie fasces van goud, en

HENNEQUIN, *Ec[er]. S[r]. de Boismorine. G[te]. de R. Elec. d'Ev. M. le* 8 *Fevrier* 1667. Wapen: als boven, gebroken in den linker-bovenhoek, met een' barensteel van lazuur.

Zie over de HENNEQUINS, die voerden: *vairé d'or & d'azur au chef de gueulle, chargé d'un lion léopardé d'argent*, LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray.*

M°.

Overijsselsche Hofgerigten (II. bl. 247, vgl. III. bl. 246). In *de Ivre Cvriali Litonico oder von Hofhörigen Rechten*, enz. van STRODTMANN, vindt men de *Hoff Rechten des Haeves tho Oethmarssen voir die Hoffmeyeren en Kemerlingen des Landts van Twenthe tho Laege, ende die Graeffschafft van Bentheim van 'tjaer unses Heeren* 1546, 17 *Martii*, waarin o. a. gezegd wordt:

».... ende *alle Häve des Landts van Twenthe hebben haer appellation in den Hoff Oethmarssen, ende van den Hoff Oethmarssen is hoer appellatie tot den Hoff Colmisschott.*"

M°.

Wapen der Steenre's (II. bl. 375; vgl. III. bl. 363). Onder de ongeschonden zegels, die aan de oorkonde of den bezegelden brief, waarbij de orde van het *Gekkengezelschap* werd ingesteld, gehecht zijn, bevindt zich ook dat van ERNST VAN STEENRE. Zie *Der Narren-Orden zu Cleve*, enz. Köln, 1827, p. 8.

DE ROUCK, DITHMAR (*Cod. Dipl. ap.* TESCHENMACHER N°. 64.) en VON STEINEN, noemen hem — doch volgens genoemd werkje verkeerdelijk — ERNEST VAN STOEMEY. De door hen gegeven afbeelding van het zegel van dien E. V. STOEMEY, komt overeen met de in NAV. III. bl. 363 gedane opgave van het wapen of zegel van FRED. VAN STEENRE.

M°.

Melchior Justus v. Effen (III. bl. 159, Vr. 159; vgl. IV. bl. 137; *Bijbl.* 1855, bl. iv, cxxii). Hoewel ik niets bij kan brengen ter beantwoording der vraag, meen ik toch te moeten opmerken, dat de Heer V. D. AA in zijne *Levensschets van Justus v. Effen* (vóór de *Bloemlezing* uit 's mans werken) zegt, dat JUSTUS V. EFFEN den 21sten April 1684 geboren is, terwijl in de vraag de 20ste Maart van dat jaar als zijn geboortedag genoemd wordt. Is hier eene drukfout? Zoo ja, bij wien van beiden? In mijn exemplaar van den IIIden jaargang staan geene *errata.*

D. *te D.*

Rembertus Dodonaeus (III. bl. 192, Vr. 204; vgl. IV. bl. 167). Zie over hem ook CH. BROECKX, *Notice sur les illustrat. médical. belges* (*B. et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.* Tom. I.) en de aldaar aangehaalde schrijvers als: ELOY, *Dict. Hist. de la médecine anc. et moderne.* Mons 1778, 4 vol. in 4°.; K. SPRENGEL, *Versuch einer pragmat. Gesch. der Arzneik.*, Halle 1792, in 8°.; GOETHALS, *Lectures relativ. à l'hist. des scienc.*, *des arts, des lettr.*, etc. *en Belgique*, Brux. 1837 à 1838, 4 vol. in 8°.

Volgens VAN MEERBEECK, *Recherches*, enz. was hij gehuwd met KATHARINA LE BRUYNE, en verwekte bij haar o. a. REMBERTUS, *Médecin du roi de Rome*, gestorven te *Weenen* in 1605, die, bij MARIA VON SAERINE, eene dochter naliet, JOHANNA, gehuwd 1. met MICHIEL HERELICH, 2. met ERNST KAINHOFFER Oostenrijker. Vgl. *Extr. d. l. Corresp. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, Tom. II. der *Ann.* p. 141—143.

M°.

»*Hier ligt een zoon met zijne moeder*" (III. bl. 223, Vr. 235; vgl. IV. bl. 187; *Bijbl.* 1855, bl. cxxv). In den *Wegh-Wyser door Vranckryck*, 2den druk, staat bl. 336:

»Men seydt alhier (te *Escovy*) een oudt Graf-schrift geweest te zijn, dat daer niet meer te vinden is, en luydt als volght:

Cy gist le Fils & la Mere,
La Fille & le Pere,
La Sœur & le Frere,
La Femme & le Mary,
Et il n'y a que trois corps icy.

Dat is:

Hier leyt Soon en Moeder,
Dochter en Vader,
Suster en Broeder,
Man en Wijf,
t'Saem drie lichaemen stijf.

Waer van de Historie is als volgt.".......

Verlangt de vrager — dat werkje welligt niet bezittende — die vreemde *Historie* te kennen? M°.

Reis door Spanje van Franc. v. Aarsen van Sommelsdijk (III. bl. 259, Vr. CXXXIV; vgl. IV. bl. 217). Zie over de verschillende uitgaven van dit werkje, BRUNET, *Man. du Libr.*, en de achter dat werk zich bevindende lijst van werken, die men wil, dat bij de ELZEVIERS gedrukt zijn (*Editions Elzéviriennes*) waarop o. a. deze uitgave voorkomt:

Voyage d'Espagne curieux, historique et politique, fait en l'année 1655, *reveu, corrigé, et augmenté en cette édition*, 1666, pet. in 12°. Véritable Elzévir.

Les feuillets préliminaires sont au nombre de 11, et contiennent le titre, l' épître dédicatoire au prince d'Orange, signée P, (*) et un avis au lecteur (†). Le corps du volume a 425 p. et on trouve ensuite la table, de longs errata, etc.; enfin une *Relation de Madrid*, jusqu'au feuillet X 3. J'ai vu un exemplaire dans lequel cette dernière partie se termine au f. XIe du cahier V, et n'a point l'errata.

Een dergelijk exemplaar, zonder *errata*, enz., *Edit. à la sphère*, met het jaartal CIↃ IↃC LXVI, is in mijn bezit. M°.

Opdonderen (III. bl. 382, Vr. 363; vgl. IV. bl. 299). In het »*Openbaer gebreck heymelick genesen*" van JACOB CATS, leest men:

»De vrijster siet hem aen, en is geheel verwondert,
Van waer hij komen mocht, so schielijck op-gedondert."

Op-gedondert is dus hier hetzelfde als snel, onverwacht, eer men er aan denkt voor den dag komen. Even zoo onverwacht, zoo plotseling komt *de donder op* of het onweêr, en is m. i. het woord *opdonderen* afgeleid van dat natuurverschijnsel. S. v. W.

Het geslacht Cabeljauw (IV. bl. 68, Vr. XXXII; vgl. bl. 347—349; *Bijbl.* 1855, bl. lviii en cxxxviii). »Cette maison d'une grande illustration et dont la noblesse se perd dans la nuit des temps, avait jadis son principal siége à Audenarde, d'où ou la croit originaire." VAN DER HEIJDEN, *Nobiliaire de Belgique*, Tom. I. p. 148, die t. z. p. de aanzienlijke huwelijks-verbindtenissen van dit geslacht met die van UTENHOVE, KERCKHOVE-VARENT, VAN DER MEERE, GHISTELLES, LALAING, GAND-VILLAIN, BORLUUT, TRIEST, LEIJNS, MASSEM, LANNOY, HALEWIJN, enz. laat volgen.

PIETER DE VOS, geb. 1564, † 1611, zoon van GERARD, Heer van *Beaupré*, Luit-Gouv. van *Atrecht*, † 1590, en van GUISLAINE LE MARTIN-DE-MESPLAU, den 28sten Nov. 1600, door den Aartshertog ALBERT, Ridder geslagen, was in 1597 gehuwd met KATHARINA CABILLAU, erfdochter van KORNELIS, Heer van *Hamme*, † 30 Aug. 1606, eenigen zoon van JOOST, † Sept. 1540, kleinzoon van JOHAN en achter-kleinzoon van JEHAN CABILLAU, schildknaap, kastelein en Hoofd-Baljuw van *Ninoven*, *Haltert* en *Herlinchoven* 1465, halfbroeder (vaderszijde) van JAN CABILLAU, Hoofd-Baljuw van het *Land van Waes* in 1445, van wien de Heeren van TRISPONSAU en CAVRINES afstammen.

PIETER DE VOS bovengenoemd, was broeder van FERDINAND, Sr. *du Metz*, *Flobecq* en van *Herlebaut*, wiens dochter, ISABELLA DE VOS, de laatste van dat geslacht, den 15den Januarij 1680 te *Doornik*, kinderloos gestorven, gehuwd was met NICOLAAS FRANS VAN MARNIX, Burggraaf van *Ogimont*, Baron van *Pottes*. Zie *Troph. de Brab.*, Tom. II. p. 89, *Orig. et suite des Seign. de Lidekercke; Nobil. des P. B.*, p. 131, 353.

PHILIPOTE CABILLAU, Vrouwe van *Mulhem* of *Mullem*, † 20 Mei 1604, dochter van FRANS, Heer van *Mulhem*, *Angoet*, enz., en van AGNES DE S. GENOIS, dochter van JAKOB, Heer van *la Deuse*, *Mesnaige*, *Hembise*, enz., bij CATHARINA VTENHOVE, was de eerste vrouw van MELCHIOR LE POIVRE (*), Heer van *Bouchaute*, Burgemeester van *Audenaerden*, † 4 Sept. 1624, (vierden zoon van LODEWIJK, Heer van *Houssoye*, Burgemeester van *Audenaerden*, † 16 Febr. 1592, en van ISABELLA DE LALAING, † 1608), die bij haar verwekte JAN LE POIVRE, † 8 Jan. 1662, Burggraaf van *Audenaerden*, Heer van *Mulhem*, *Lemput*, enz., gehuwd met MAGDALENA VAN BARBAISE. Zie LE CARPENTIER, *Hist. de Cambrai*, Part. III. p. 167; *Nobil. des P. B.*, p. 222; *Suite du Suppl. au Nobil.*, Tom. II. p. 122, 124.

FRANS CABILLAU bovengenoemd, was bij AGNES DE S. GENOIS, ook vader van JOOST CABELIAU, Heer van *Mullem* en *Audegoede*(†), gehuwd met WILHELMINA TRIEST, dochter van GERARD, Heer van *Busere*, † 1566, bij MARTHA BORLUUT, en van KAREL CABELIAU(§)

(*) Waarin o. a. gezegd wordt, dat de schrijver die reis ondernam, na den met *Spanje* gesloten vrede, en dat de vader des Prinsen van *Oranje*, *l'obligea à le faire en compagnie des quelques Personnes qu'il consideroit.* — In een' brief van Dom LUIS DE HARO, geschreven *en Faveur de l'Autheur & de ceux de sa compagnie*, wordt, zoowel hij, als de hem vergezellende personen, aangeduid door de namen: *Francisco y Cornelio de* .... *y el Senor de*..... *Gentiles-Hombres Olandeses.*

(†) In dat *Avis* wordt geklaagd over het groot aantal fouten, zinsveranderingen en misslagen, die zich in de Parijsche uitgave bevinden.

(*) Hij nam in tweede huwelijk ANNA VAN WARIGNY, Vrouwe van *Bouchaute* en *Vrechem*, † 6 Maart 1640, dochter van ANTHONIS bij ANNA VAN ROYEN van *Bouchaute*.

(†) Zijne kwartieren vindt men bij LE BLOND, *Quart. Geneal.*, p. 195.

(§) Hij en zijne dochters, MARIA en J. AGNES, schreven (1590) in een oud Album, waarin ook hunne wapens

gehuwd met ANNA SERSANDERS (*), dochter van GERARD, Schepen van *Gent* in 1557, 1563 en 1566, bij ADRIANA VAN WAELBROECK.

ANNA's broeders zoon, KAREL SERSANDERS, (ANTHONISZ. bij ANNA RUFFELAERT), Heer *van der Woestijne*, *Cleenbrugghe* en *Nieuwenhove*, 1665, huwde GEERTRUIDA VIRON, PHILIPS van *Rodepas*, Lieutenant van *Rijssel* en ISABELLA CABELIAU'sdr. — *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, Tom. II. p. 169; Tom. V. p. 145.

JAN CABILLAU, Heer van *Monnebrouck*, verwekte bij JOHANNA VAN HEMSRODE eene dochter, JOHANNA, gehuwd met JAN, Heer *van der Walle*, bij haar vader van JAN, Heer *van der Walle*, *la Douve* en *Monnebrouck*, Ridder, die, bij MARGARETHA CABILLAU, wederom naliet JAN VAN DER WALLE, Heer *van der Walle*, enz. LE CARPENTIER, l. c., p. 407.

WILLEM CABELIAU van *Brussel*, werd van monnik in de Abtdij van *Tongerlo*, de XIXe Abt van die van *St. Michiel* te *Antwerpen*. Zie *Théatre Sacré de Brab.*, Tom. II. Part. I. p. 94; Part. II. p. 106.

NIKOLAAS VAN SINGEN of SINGEM tot *Nieuwerkercke*, zoon van N.... en van .... CABILLAU, huwde KATHARINA VAN METTECOVEN HENDRIKSdr., waarbij KATHARINA, derde vrouw van LOURENS VAN ARNHEM, Heer van *Landijck*. — DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, etc. p. 209.

MARGARETHA VAN STEELANT, † 1471, WOLFARD, Ridder, en KATHARINA CABELIAU'S dochter, was de tweede vrouw van HEYLAERT TRIEST, JOOST IV en MARGARETHA VAN LOVENDEGHEMS vierden zoon. *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, Tom. II. p. 167.

GEERTRUIDA DE GRUUTERE, JAN, Heer van *Varneuyck* en *Mariekercke*, en CHRISTOPHLINE VAN MIGRODE's dr., huwde JAKOB CABELIAU, Heer van *de Gruute* van *Gent*. *Id.* Tom. V. p. 124.

ADOLF DE GRUUTERE, JAN, Heer van *Exaerde*, *Swaevenaerde* en *Varnewijck*, en MARIA VAN LUCEBONE's zoon, Heer van *Bieselinghen* en Hoofd-Baljuw van het *Land van Waes*, huwde MARGARETHA CABELIAU, dochter van PIETER, Heer van *Borcht*, † 10 Julij 1554, bij MARIA VAN GHISTELLES, † 9 Dec. 1548, en verwekte bij haar o. a. KAREL DE GRUUTERE, Heer van *Bieselinghen* en *Capelle*, die, bij MARIA LE POYVRE, LODEWIJK en MARIA DE LALAING'sdr., naliet ALEXANDER DE GRUUTERE, Heer van *Bieselinghen* en *Capelle*, wiens kwartieren voorkomen bij LE BLOND, *Quart. Geneal.* — *Id.* p. 126, 127.

KORNELIS CABELIAU JODOKUSZ. (JOOSTSZ.), een geleerd edelman, tot vijftien maal toe, Burgemeester van *Aalst*, wordt geroemd als een der grootste weldoeners van de kollegiale kerk dier stad, in welke hij ook begraven is met het volgende opschrift:

D. O. M.

Sepulchrum Nobilis ac Generosi Domini D. CORNELII CABELJAU, Hamme Toparchæ &c. qui Consulatus Alostensis munere longâ annorum serie functus, tandem & ipse Consul septuagenarius obiit 30. Augusti Ao. 1606. Tu ei Viator bene adprecare.

Zie *Théatre Sacré de Brab.*, Tom. I. Part. II. p. 337, in welk werk CABELIAU nog voorkomt onder de kwartieren van COLOMA-*Bornhem*, CLOCKMAN, PROVINS, SINGHEN, enz.

In de St. Janskerk te *Maestricht*, moet zich nog een gedenkteeken of wapenkabinet bevinden, met het volgende opschrift:

GEDEINCK-STEEN TER ALTIJT DVERENDE GEDACHTENISSE VANDE WEL EEDELE GHEBORENE VROV MEE VROV MARGARITA ELISABET DOCHTER VANDEN WEL EEDELEN IONCHEER IOAN DE GRYSE IN SYN LEVEN HEER VAN CORBAISISNYLABAISE. ENDE IN ZANDTVOORDE ETC. HOOCHBAILLIV VANDEN LANDE VANDEN VRYEN. DE ALDERLAESTE VAN DIEN NAEM. STARF DEN XII DECEMBRIS XVI^cLVIII DIE HVYSVROV WAS VANDEN WEL EDELEN GEBOREN IONCHEER IACOB SOON VANDEN WEL EDELEN IONCHEER IAN CABELIAEV SCHILTKNAPE IN SYN LEVEN HEER VAN DER KERSSE ETC. CAPITEYN VAN EEN COMPAGNIE.

Ter weêrszijden staan deze 32 kwartieren:

CABELIAEV.	DE ROVERE.	DE GRYSE.	DE HINOIOSSA.
MARRE (1).	HAERLAER.	HEYNKART.	ALEMONDE VAN STRYEN.
LEYENS.	OEY (2).	VANDER NOOT.	ZYMEENES DE LION.
MASSEME.	GHENT (3).	VAN DER AA (5).	VAN DE WERVE (8).
SAINGENOIS.	BOCHOVEN.	VAN DEN RYNE.	AL MALLE (HALMAEL).
LA DVESE.	BORSELE.	DAILLY *ghē* VAN SYNES (6).	EEVERSDICK.
WTENHOVE.	NYEVROY (4).	NASSAW (7).	AYALA.
KERCKHOVE *ghē* VAN̄ VARENT.	SVYLEN.	VAN BORGNEVAL.	SPICK V KIFHOECK.

voorkomen, zijnde dat van CHARLES, gebroken met een' barensteel van zilver, dat zijner dochters, gevierendeeld met SERSANDERS (van keel, met een wassenaar van zilver).

(*) Zij was eerst non in het klooster van St. George te *Gent*, verliet het tijdens de Nederlandsche beroerten, en huwde KAREL CABELIAU, jonger zoon van FRANS. Vgl. *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, V. p. 145.

(1) MARRE (VAN DER MEERE), *d'azur à 3 feuilles de myrthe d'or*. (2) OEY (OYEN), *d'argent à 3 roses de gueulles*. (3) GHENT], *d'arg. à la fasce de gueull. frettée d'or*. (4) NYEVROY (NYENRODE), gevierendeeld met PERSIJ[illegible] (5) VAN DER AA, als RANDERODE gez. V. D. AA. ([illegible] DAILLY *ghē* VAN SYNES (D'AILLY *dit* DE SAINS), gevierendeeld met LA BARRE. (7) NASSAU, *triangle d..... [illegible] pointe*. (8) VAN DE WERVE, gevierendeeld, 1 en 4 SANG[illegible] LIER, 2 en 3 VAN DE WERVE, voor *surtout* WILRE.

Zie *Bullet. et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.* —

Onder de *Epitaphes recueillies dans les Eglises de Flandre et extraites d'un manuscrit* (zie *Bullet et Ann.* als boven, Tome I.), treft men de volgende aan:

In de kerk van St. Michiel te Gent, in het koor voor het Heilige-Sacrament:

Sepulture van M'her JACOB MARTINS president en vrouw ELISABETH CABBELLAU overl.: anno 1573:

Kwartieren:

MARTINS, ..., BELS, ..., CABELLAU, VOOCHT, HILDENBERGH, GOSSINES.

In dezelfde kerk: Hier licht begraeven Jo^r^ JACQUES CABELLAU heere van *Gruete* van *Ghendt* heere van *Vorst* en de *Conroet* etc. stierf anno 1557 den 1^e^ ougste.

Kwartieren:

CABELLAU, MUNTE, DE VOOCHT, SCHUETELAUS, VAN DAELE, BERSYLORS, MILORS, CULSBROECK.

In dezelfde kerk: Licht begraeven bij haeren man Jo^e^ MARGRITE DE RUELIN geselnede van Jo^r^ JACQUES DE CABELLAU heere van *Grute* van *Gendt* heere van *Voorst* en van *Coenroet* etc: Sy was dochter van GILLIS en van MARGRITE VERNEBORCHT overled: den 28 8bre 1556.

Kwartieren:

DE RUELIN, DE CRAENE, MASELANT, DE HOVE. VAN DOES *dit* VERNEBORCHT, MATENES, ROMERSWAEL, EGMONT.

In de St. Walburgskerk te Audenaerde: sepulture van JOORIS VAN DER MEERE F^s^ AUTHEUNIS GILLIS sone die overl: in t jaer 1536 den VI van 8bre. Sepulture van Jo^e^ LYSBETTE CABELLAU tsvoors. JOORIS wettelycke ghesel-nede die overl: in t jaer 1538 den ij September.

Kwartieren:

VAN DER MEERE, SCAEP COOMANS, KERCKHOVE-VARENT, WINCKELE, CABELLAU, MUNTE, MARCKE, T KIMPEN.

ABRAHAM CABELJAAUW (*), een rijk Amsterdamsch koopman, »die (onder de regering van KAREL IX) zelf naar *Zweden* overging (werd), in 1609 als Burgemeester aan het hoofd der geheel op een Hollandsche leest geschoeide regering van *Gothenburg* (†) gesteld." Zijn geslacht werd daar zelfs geadeld, doch schijnt spoedig uitgestorven te zijn. Bekend is zijne dochter MARGARETA die, als minnares van GUSTAAF ADOLF, dezen in 1616 eenen zoon baarde, GUSTAAF GUSTAFSON geheeten, die, te *Wittemberg* in *Saxen* studerende, daar eene lofrede hield op de overwinning zijns vaders bij *Leipzig*, en daarna te *Leyden* eene lijkrede op denzelfden Koning. In 1634 in het bezit gesteld van het Bisdom *Osnabrug*, stond hij het, bij den Munsterschen vrede, wederom af tegen 80,000 kroonen. CHRISTINA benoemde hem tot Rijksraad, verhief hem, onder den naam WASABORG, tot Graaf en beschonk hem met het ambt en de stad *Wilshausen* in het Bremensche (*). MARGARETHA CABELJAUW, die men wil dat tot Gravin zoude zijn verheven, stierf, volgens eenigen op haar achttiende, volgens anderen, op haar tachtigste jaar, op het goed *Bergaholms* vóór *Stokholm*. Zie LODEWIJK DE GEER, *Eene Bijdrage* enz.; FRYXELL, *Leven van Gust. Adolf*, I. bl. 105; II. bl. 384—386; BÖTTICHER, idem, bl. 63; *Hist. de Gust. Adolphe* in 4°. p. 31, 42; in 8°. p. 91, 125; *Mém. conc. Christine de Suede*, I. p. 313, 314; RÜHS, *Gesch. Schwed.*, IV. 214; *les Souv. du Monde*, I. p. 250. M°.

(*) Volgens de *Biogr. Univ.* »Il fut nommé, sous le règne de GUSTAVE-ADOLPHE, intendant des pêcheries, et directeur des compagnies de commerce."

(†) Door KAREL IX aangelegd, 1611 door de Denen verwoest, door GUSTAAF-ADOLF herbouwd.

(*) »Auf der Schwertseite erlosch dies Geslecht 1754 mit dem Grafen MORITZ: der letzte weibliche Sprözsling Gräfin HENRIETTE VON W. war in die tiefste Dunkelheit versunken, bis GUSTAFS III Königliche Groszmuth ihre letzten Tage verbesserte: sie starb den 30sten Oct. 1777. Man sehe über die ganze Familie: Rosenhane Konungaländ, 61." RÜHS, *Gesch. Schwed.*, IV. S. 214 (q). Vgl. FRYXELL, t. a. p.

Het geslacht Engelenberg (IV. bl. 190, Vr. 155; vgl. V. bl. 44, 100, 209; *Bijbl.* 1855, bl. xcix). Ik kan aan het verlangen van den Heer STEINMETZ voldoen, om een ander blazoen, dan het door hem vermelde, van genoemd geslacht op te geven. Ik bezit namelijk een afdruk van een cachet, waarop echter alle figuren en kleuren niet even duidelijk zijn.

Gevierendeeld: 1. van zilver met 3 *barren* van keel; 2. van zilver met een springend hert van ....? 3. van zilver met een kruis (dolk?) van ....? 4. van zilver met 5 trompetten met een' draagband voorzien (?), 2. 1. 2. Het geheel is gedekt door een hartschild van zilver, waarop een engel op een' berg van goud.

Schildhouders: 2 engelen. Helmteeken: eene vlugt van ....? Ik vermoed, dat het hiervoor genoemde hartschild hetzelfde wapen zal zijn als het door den Heer STEINMETZ opgegevene, maar dat een slechte afdruk hem den engel voor eenen vogel heeft doen houden. D. *te D.*

Justus Barthold Baron de Coninck, Heer van Peize (VI. bl. 254, Vr. 395; vgl. VIII. bl. 211). Onder oude papieren vond ik het volgende afschrift eener verklaring, waarbij de kwartieren van J. B. DE CONINCK, gezegd worden te zijn, oud-adellijke en riddermatige.

Copie.

WOLFF SIGERMUND Baron V. SCHRATENBACH.	AEPO (sic) VAN AYLVA.
LUCIA BERBERA Baronnesse VAN AYLVA.	LUCIA VAN AYLVA.
WILHELM FREDERIK Baron V. SCHRATENBACH.	JULIANA DOROTHEA VAN AYLVA.

BERBERA ELISABETH Baronesse VAN SCHRATENBACH,
getrouwd met JUSTUS ZEINO ABEL DE CONINK.

JUSTUS BARTHOLOMEUS DE CONINK.

Wij ondergetekenden attesteren en verklaren op adelijke eer en trouwe in eedes plaatse, dat de bovenstaande quartieren van JUSTUS BARTHOLOMEUS DE CONINCK zijn riddermatige oud-adelijke en irreprochabele quartieren, geadmitteerd in de Ridderschap van de Provincie van *Vriesland*, egtelijk, en niet door bastaardije gesproten van een uit de voorgemelde adelijke geslachten, waarvan wij de voorschreven verklaring doen.

Oirkonde der waarheid hebben wij dezen ondertekend en met ons aangeboren adelijke Wapens bekrachtigd.

Actum *Leeuwaarden* den 16 Maart 1751.

(Op het origineel staan twee wapens in rood lak.) (*get.*)

E. S. VAN BURMANIA. H. D. E. VAN AYLVA.

Ik ondergetekende Secretaris der Heeren Staten van *Friesland*, certificeere en verklare bij dezen in mijne voorschreven qualiteit, en alzo op mijn woord van eer, dat de bovengenoemde Heeren EPO SJUCK VAN BURMANIA, en HESSEL DOUWE ERNST VAN AYLVA zijn gesproten uit geslagten, die alhier in *Friesland* gehouden worden van zeer goeden en overouden Adel, en dat derzelver voorouderen, zedert ondenkelijke tijden in qualiteit als Edelluiden ten Landdage hebben gecompareerd, en derzelver descendenten als nog compareren. Actum *Leeuwaarden* den 17 Maart 1751.

(*get.*) C. J^E^. VAN SMINIA.

JUSTUS BARTHOLOMEUS DE CONINCK, die ook Heer van *Mensinga* genoemd wordt, en vermoedelijk de laatste van zijn geslacht was, stierf den 11den Maart 1771, na gehuwd geweest te zijn met THEOTARDA SUFRIDA VAN UNIA, overl. den 9den Augustus 1795, dochter van DOUWE (WILLEM EMILIUS), bij zijne eerste vrouw LUCIA JULIANA VAN SCHRATENBACH, en zuster van WILHELMINA FREDERICA VAN UNIA, gehuwd met ALBERTUS EMILIUS LAMORAAL RENGERS. Zie het *Stamb. van den Frieschen Adel.* Het wapen van DE CONINCK vindt men bij FERWERDA.

Het geslacht VAN SCHRATENBACH (*), als ik wel heb, zoo wel hier te lande als in *Duitschland* uitgestorven, was uit *Stiermarken* herkomstig en bekleedde, in dat Hertogdom en aan het Keizerlijke hof, aanzienlijke betrekkingen. De stamlijst is bij HUBNER, waarmede men vergelijke GAUHENS *Adels-Lexicon* en SPENERS *Theatr. Nob. Europ.*, Part. I. 69; II. 119; IV. 77. In mijn bezit is nog een daalder (?) van 1722, van WOLFGANG, Kardinaal Graaf VON SCHRATENBACH, Bisschop van *Olmütz.* Hij stierf in 1738, op 78 jarigen leeftijd, na, van 1719 tot 1721, het Onderkoningschap van *Napels* bekleed te hebben.

M^o^.

J. Moulin (VI. bl. 360, Vr. 548; vgl. VII. bl. 92). Ook in den *Overijss. Almanak voor Oudheden en Letteren* worden stukken van dezen verdienstelijken man gevonden, althans voor zoover ik mij herinner, in dien van 1838. D. *te D.*

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204). *A Voyage to Ceylon, from the Dutch.* 6 d. BOUQUET. Nov. 1754.

State of the Jews in the beginning of the 19th Century. Translated from the Dutch of M. PAUL VAN HEMERT. *By* LEWIS JACKSON. HUNTS *and* E. WILSON. Beoordeeld in de *Literary Gazette* voor 1825, p. 523.

The Dutch Salmagundi of M. PAUL VAN HEMERT (*Uittreksels uit de Lectuur bij het Ontbijt en de Theetafel*). *Translated by* LEWIS JACKSON, *Author of an » Introduction to French Poetry &c.*" Post 8°. pp. 114. London, 1826, EFFINGHAM WILSON *and* G. SYMMONS. Beoordeeld in de *Literary Gazette* voor 1826, p. 51.

Funeral Sermon, delivered in the Cloister Church at the Hague, on Sunday, 29th October, 1837, *in memory of the Queen of the Netherlands. By* I. J. DERMOUT, *D. D.*, *H. N. Majesty's Court Chaplain.* HATCHARD *and Son.* Beoordeeld in de *Literary Gazette* voor 1837, p. 831.

In one Vol. 8vo, with Maps by JOHN ARROWSMITH: *Voyages of the Dutch Brig of*

(*) Ook SCHRATTEBACH, SCHRATTEMBACH, SCHRATTENBACH, SCHROTTENBACH genoemd. De laatste, die hier te lande deze naam voerde, was WILLEM FREDERIK VAN SCHRATENBACH RENGERS, geboren den 30sten Januarij, overleden den 28sten December 1827, LAMORAAL ULBO en CATHARINA LOUISA VAN NAERSSENS jongste zoon. Vgl. *Stamb. van den Frieschen Adel*, Geslachtlijst van RENGERS en AYLVA.

War Dourga, through the Southern and little known Parts of the Moluccan Archipelago, and along the previously unknown Southern Coast of New Guinea, performed during the years 1825 *and* 1826. *By* D. H. KOLFF. *Translated from the Dutch by* GEORGE WINDSOR EARL, *Author of* »*The Eastern Seas.*" London, G. MADDEN *and Co.* 8. Leadenhall Street. Beoordeeld in de *Literary Gazette* voor 1839, p. 760 & 805. J. H. VAN LENNEP.

Hollandsche boeken vertaald. VAN DER HOEVEN's *Handbook of Zoology.—Translated from the Second Dutch Edition by the Rev.* WILLIAM CLARC *M. D. R. F. S.* &c. *late Fellow of Trinity College and Professor of Anatomy in the University of Cambridge. With additional References furnished by the Author. In Two Volumes* (Londen 185?). D.F.

———

Vreemde munten (VII. bl. 31, Vr. 39; vgl. bl. 345; VIII. bl. 71 en 135). D. *te D.* maakt hen, die in dit onderwerp belang stellen, opmerkzaam op het volgende boekje: *Handelstabellen*, bevattende 1°. *Alphabetische opgave van alle munten der wereld, zoowel wezenlijke als imaginaire, met aanwijzing van derzelver soort, gehalte, waarde in Nederl. cour., en de landen of steden, waar zij gebruikelijk zijn; en* 2°. *Alphabetische opgave der landen, voornaamste handelssteden, met aanwijzing van derzelver muntstelsel enz. 2de verbeterde druk, Rotterd.* P. C. HOOG, 1857. »Het is," zegt hij, »vrij accuraat, want de waarden zijn tot in 3, soms 4 decimalen van centen opgegeven. Het eenige wat niet wordt opgegeven is b. v. een halve, een quart Louis d'or, enz. wanneer de Louis d'or gegeven is, maar mij dunkt, dat kan niet als gebrek worden aangemerkt." De prijs is 60 cents. BESTUURDERS.

———

Johan Dibbetz (VII. bl. 135, Vr. 170; vgl. bl. 282). Ofschoon C. & A. dankzeggende voor zijne poging om mijne vraag toe te lichten, moet ik hier toch eene dwaling opmerken, waarin hij verkeert ten opzigte van CORNELIA VAN BEVERWIJCK. Zij is volgens BALEN, bl. 983, de dochter van Mr. WILLEM VAN BEVERWIJCK en MARIA VAN DEN CORPUT, en alzoo niet van den ook op die bladzijde genoemden Mr. NIKOLAAS VAN BEVERWIJCK en SUSANNA SCHOT, die trouwens ook geene dochter bezaten, die CORNELIA genoemd werd. LEGENDO ET SCRIBENDO.

———

Fort Elisa Carthago (VII. bl. 169, Vr. 232; vgl. bl. 310). Ten einde deze vraag te beantwoorden, heb ik mij aan een mijner betrekkingen te *Elmina* gewend. Het is mij echter niet gelukt tot eenig resultaat te komen, daar er in het, in de vorige eeuw, naar het schijnt, niet goed onderhouden archief der kolonie niets van te vinden is. Ook BOSMAN en VAN KAMPEN, in hunne *Geschiedenis der Nederlanden buiten Europa*, dl. III. bl. 751, maken van de daad gewag. φ²—φ.

———

Veluwsche geslachten (VII. bl. 294, Vr. 354; vgl. VIII. bl. 23, 141, 168, 209). Nog zijn mij ter aanvulling voorgekomen:

a. 1417. DERK VAN KEPPEL, Ridder, volgens de *Rekening van Deventer* van dat jaar, Amptman van *Zalland* (zie *Overijss. Almanak van Oudh. en Lett.* 1850).

b. 1436. HERMAN VAN KEPPEL, insgelijks Amptman van *Zalland;* elders Amptman van *Twenthe* genoemd.

c. JAN VAN KEPPEL TOT ODINCKHOF, zoon van DERYCK VAN KEPPEL en van ANNA REYNERS, kapitein, vóór 12 Dec. 1686 overleden.

d. DERK JAN VAN KEPPEL TOT DEN DINGSHOF, kapitein geworden in 1691.

e. 1 Junij 1703. JOANNA AGNES VAN VOERST TOT AVERBERGEN, wed^e^. van Ritm^r^. van ERNST (HENDRIK) VAN KEPPEL.

f. ARNOLD JOOST VAN KEPPEL, zoon van JOAN RABO VAN KEPPEL TOT DEN PEKKEDAM en van CORNELIA MECHTELD VAN LIJNDEN TOT DE PACK, als kanunnik van het klooster *Oldenzaal*, in 1770 vóór St. Maarten overleden.

g. Eindelijk blijft er nog over op te merken, dat de op bl. 24 genoemde JOAN RABO VAN KEPPEL waarschijnlijk de broeder is geweest van den Graaf van *Albemarle.*

In 1685 vind ik als Vaandrig genoemd den in 1676 geboren WOLTER JAN VAN BROECKHUIZEN, zoon van WILLEM VAN BROECKHUIZEN en van ANNA LUCRETIA SCHAEP.

Aan de familie GANSNEB *genaamd* TENGNAGEL, was geparenteerd Burgemeester HERMAN KNOPPERT TOT DEN PASSE.

D. *te D.*

———

H. van Wijn (VII. bl. 364, Vr. 415; vgl. VIII. bl. 144). Wie waren de ouders van ..... SONMANS (SONMAENS?), wed. PLOOS VAN AMSTEL, tweede vrouw van H. VAN WIJN?

Een geslacht van dien naam zat te *Dordrecht* en te *Rotterdam* in de regering, en voerde gevierendeeld van lazuur; het eerste kwartier beladen met eene zon; het tweede en derde met drie zespuntige sterren, het vierde met een *croissant figuré, contourné*, alles van goud.

BERND (*Handb. der Wappenw.*) geeft Taf. 10, N°. 3, een wapen van SONNEMANN, zijnde van lazuur, met een van zilver en sabel gedeelde, met drie olijftakjes (?) beladen barre, vergezeld, in den boven regterhoek, van eene zon en in den linker benedenhoek, van een *croissant figuré, contourné*, beide van goud.

M°.

———

Soebatten (VIII. bl. 34, Vr. 57; vgl. bl. 147, 210). Aan de manier, waarop het Bestuur

mijne afleiding van *soebatten* behandelt, van het Spaansche *Subasta*, verkoop bij opbod, zoude men bijna denken, dat het Bestuur nooit een' verkoop bij opbod had bijgewoond, en nooit meêgedongen naar een artikel, waarop het bijzonder zijn hart had gezet. Dit is bijna hetzelfde als *soebatten*.

J. H. VAN LENNEP.

[Mogen wij den Heer VAN LENNEP herinneren, dat *subbastare* niet van den *bieder*, maar van den *verkooper* gezegd wordt?]

Opvordering van een lijk (VIII. bl. 65, Vr. 75; vgl. bl. 174). Tot verduidelijking van mijne vraag dit: Iemand, tot zekere geloofsbelijdenis behoorende tijdens zijne *minderjarigheid*, *ingevolge de opgave van zijne ouders*, verklaart bij zijne *meerderjarigheid*, of later zelfs, op het raadhuis zijner woonplaats, niet tot die geloofsbelijdenis te behooren, als zijne ouders hebben aangegeven.Op de vraag waartoe hij dan behoort, luidt het antwoord: *Tot geen der bestaande*. Heeft nu de sekte, waartoe hij tijdens zijne *minderjarigheid* behoorde, het regt zijn lijk voor hare begraafplaats op te vorderen, als hij zich vooraf een graf heeft gekocht op eene *algemeene* begraafplaats? De Heer C/4 betoogt, dat de staat zijne regten en de kerk de hare heeft. Ik wil dit aannemen voor de *ledematen* van een *gezindte* of *kerk*. Maar wat beteekent *vrijheid van Godsvereering*, als iemand, ingevolge de wet, tot oordeel des onderscheids gekomen, iets verwerpt, dat hem tijdens minderjarigheid is opgedrongen? Wat beteekent de overgang van een niet-Christen tot het Christendom, van een Katholiek tot het Protestantisme of omgekeerd, zoo zij dit allêen op het raadhuis doen, omdat zij zekere vormen wenschen te ontkomen? Is zijne verklaring op het raadhuis bij meerderjarigheid niet voldoende tot eene volkomen scheiding van eene sekte, waartoe hij niet langer wil behooren? Wat beteekent dan de wijziging van de akte, die men, bij verandering van domicilie, moet overleggen? Waarom erkent de ambtenaar dan zijne verklaring? Op wat redelijken of, beter, wettelijken grond zou de kerk kunnen bewijzen haar regt om over zijn lijk te beschikken? Wat beteekenen de artikelen 188 enz. van onze Grondwet? Waarom, — heeft de kerk hare regten, — wordt dan een kerkelijk huwelijk bij de wet niet erkend?

M. KEIJZER.

Emanuel, Prins van Portugal (VIII. bl. 66, Vr. 79; vgl. bl. 175). EMILIA VAN NASSAU overleed in April 1629 op haar kasteel te *Wichem*, waar zij gescheiden van haren echtgenoot leefde, die zich te *Brussel* ophield aan het hof van de Aartshertogin van *Oostenrijk*, na den dood zijner vrouw een tweede huwelijk aanging met eene staatsdame der Aartshertogin, LOUISA D'OSORIO genaamd, en den 22sten Junij 1638 overleed.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Emanuel, Prins van Portugal. Was de Prior van *Crato*, Dom ANTONIO VAN PORTUGAL, gehuwd? — Ook RITTERSHUSIUS geeft het jaar 1638 op als dat van den dood van EMANUEL, en voegt er bij: 22 *Jun. aet.* 70. *Bruxellis.* — Dat EMILIA in 1626 weduwe genoemd wordt, is waarschijnlijk een misslag van den schrijver van de *Hist. de Gen.* — »Von ANTONS Leben und Schicksalen," zegt SPITTLER (*Entwurf*), »giebt die beste Nachricht *Brieve et sommaire description de la vie et mort de Dom* ANTOINE, *premier du nom et dix huitiesme Roi de Portugal* (*par Don* CHRISTOVAM, *Prince de Portugal fils du Roi* ANTOINE). *à Paris* 1629, 8."

M°.

Hendrik Soeteboom (VIII. bl. 99, Vr. 112; vgl. bl. 213). Van LEGENDO ET SCRIBENDO en $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ hebben wij nog antwoord op deze vraag ontvangen. Van hetgeen zij ons mededeelen is echter het meest reeds uit het antwoord van H—g. bl. 212—216, aan onze lezers bekend. Alleen meldt $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ nog, dat er van *Open Nederganck van —Stavoren* eene uitgave bestaat van 1647, waarvan, even als die van 1648, door H—g opgegeven, een exemplaar gevonden wordt in de Koninkl. Bibliotheek te *'s Gravenhage*, en dat er van de *Soet-stemmende Zwaane van Waterland*, eene uitgave bestaan moet van 1658, daar het voorberigt van dit werkje in de verzameling *Oudheden van Zaanland*, enz. 1702, geteekend is: »Sanerdam desen 12 Julius 1658."

BESTUURDERS.

Godefroy Boot (VIII. bl. 132, Vr. 155; vgl. bl. 237). Zie *Nav.* I. bl. 234. M°.

Carolus Ursinus (VIII. bl. 134, Vr. 174; vgl. bl. 238). Hij overleed, volgens SOERMANS, *Kerkel. reg. der predikanten van Zuid-Holland*, bl. 112, in 1666 als predikant te *Hellevoetsluis.* LEGENDO ET SCRIBENDO.

ANTWOORDEN.

Stratocharacter (VI. bl. 201, Vr. 310). Het door J. C. K. bedoelde boek heeft tot titel: *Strato-character, sancitus sigillo* HENRICI DE NASSAV, *militantis sub cohorte Excellentissimi invictissimique Herois* MAVRITII *D. G. Principis Arausionensium, Comitis Nassaviae etc. Supremi per foederatum Belgium terra marique*

militiaeducis. Hagae-Comitum ap. A. MEURIS 1619. Wat was de aanleiding tot het stellen van dit geschrift? Wat werd met de uitgave bedoeld? Zag het ook in eene vertaling het licht? H.

J. van Born (VIII. bl. 99, Vr. 113). JOHAN VAN BORN was geneesheer te *Amsterdam* en zeer bekend met de oudere en nieuwere poëzy. Hij hanteerde mede de Nederlandsche lier, doch zijne verzen, die niet altijd even kiesch zijn, zijn hortend door de vele verkortingen, welke hij zich veroorlooft. Zijn *Diemermeer, Weerelts Doolhof ende Echtsparadijs* zag te *Amsterdam* in 1642 het licht. Andere werkjes van hem, benevens het bovenstaande, worden vermeld door VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, dl. II. bl. 936.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Franciscus en Samuel Lansbergens geschriften (VIII. bl. 100, Vr. 122). Over beide mannen vergelijke men ook VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en levensbijzonderheden der Predikanten te Rotterdam*, bl. 17—20, 24, 25.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

Landschrijver (VIII. bl. 131, Vr. 152). Deze betrekking kwam, dunkt mij, overéén met die van secretaris bij den ambtman van een of ander gedeelte der Provincie. Dit blijkt, mijns inziens, uit het verhaal dat wij bij BOR, *Nederl. Hist.*, 3de st., 25ste boek, bl. 382, vinden:

Den 14 *Januarij* 1588 *zijn de soldaten van Tiel gelijkelijk al te samen in de wapenen geweest, en met vliegende vaandel na des ambtman's* (Jhr. DIRK VIJGH, ambtman van de *Nederbetuwe*) *logement getrokken, en hebben zijn huis ingenomen; roepende dat zij van hem wilden betaald wezen...... De ambtman dat rumoer hoorende heeft zich niet durven presenteren, dan heeft* CHRISTIAAN *den Landschrijver en twee of drie anderen onder henlieden gezonden, de soldaten verzekerende dat hij met de H. H. Staten geaccordeerd was, en dat* CHRISTIAAN *herwaarts varen zoude en geld halen*, enz. Zie ook hierover WAGENAAR, dl. VIII. bl. 350.

Ook schijnen zij bij de betrekking van landschrijver dikwijls andere secretariaten te hebben waargenomen, ten minste op de lijst der secretarissen der stad *Tiel*, bij Mr. E. D. RINK en diens beschrijving der stad, bl. 318, komen HENDRIK STOER in 1553, ANTONIE VAN DOORNIK in 1586 en GOOSSEN VAN INGEN in 1588, als secretarissen der stad *Tiel*, en als landschrijvers van het ambt van *Nederbetuwe* voor. J. H. Is.

Aemilius en Emilius (VIII. bl. 133, Vr. 165). De naam van den hyacinth, die *Aemilius* of *Emilius* genoemd wordt, staat in geen verband met den predikant EGBERTUS AEMILIUS. Meestal wordt er EMILIUS gespeld, somtijds AEMILIUS. Het komt er bij de Heeren bloemisten zoo taalkundig niet op aan, als het kind maar een' naam heeft en, verkocht wordende, maar veel geld opbrengt. De namen van de hyacinthen worden gekozen door hen, die nieuwe soorten in den handel brengen en zijn meestal genomen naar die van echtgenoot, kinderen, en als het een eenigzins wetenschappelijke bloemist is, naar beroemde personen. LEGENDO ET SCRIBENDO.

Portret van Adriaen Claesz. Hellingwerf (VIII. bl. 133, Vr. 166). Schoon ik de vraag van C. P. BRUINVIS naar dezen Hoornschen mathematicus niet beantwoorden kan, deel ik hem echter gaarne eenige bijzonderheden mede, die hem misschien op den weg kunnen helpen.

In mijne familieaanteekeningen vind ik, dat JAN HELLINGWERF, solliciteur-militair te *Hoorn*, gestorven den 4den September 1754, den 3den Februarij 1743 getrouwd was met SARA MARIA VAN DER GRONDEN, geboren den 10den October 1721 uit het huwelijk van WOLTER ROELOF VAN DER GRONDEN en ANNA ELISABET VAN DIJKHUYSEN. Hunne vier kinderen waren: PIETER, geboren den 26sten Januarij 1744; ANNA ELISABET, geboren den 7den Februarij 1745; WOUTER ROELOF, geboren den 23sten Februarij 1750, en later leeraar bij de Hervormde gemeente aan den *Oudendijk*, en ADRIAAN, geboren den 6den Augustus 1753, maar jong gestorven. Daar de oudste zoon alzoo PIETER heette, acht ik het zeer waarschijnlijk, dat de vader van JAN HELLINGWERF denzelfden naam had en de »geometra en liefhebber der mathematische konsten tot *Hoorn*" geweest zal zijn, die de voorrede voor zijne *Hoornsche beknopte Bosschietery* in 1714 schreef. Zie het nadere bij ABBING, *Geschiedenis der stad Hoorn*, in de *Bijlagen*, bl. 162. PIETER HELLINGWERF had alzoo dezelfde »liefhebberij" als »de mathematicus tot *Hoorn*, 1685, ADRIAEN CLAESZ. HELLINGWERF." Misschien was deze zijn vader. Opmerkelijk is het, dat ook de voornaam ADRIAAN onder de kinderen van JAN HELLINGWERF voorkomt. CONSTANTER.

Makers van strijkinstrumenten (VIII. bl. 133, Vr. 177). Misschien kan het volgende CERCANDO op weg helpen tot de aanvulling der bovengenoemde lijst. Ik vond nl. in de *Geschiedenis van het slot te Muyden en* HOOFT'*s Leven op hetzelve, door* JAC. KONING, 1827, op bl. 77: »De Nederlanders waren al vroeg als voortreffelijke toonkunstenaars en zangers beroemd. Die lof werd hun zelfs door vreemden toegezwaaid. GUICCIARDIN, een schrijver van de XVIde eeuw, in *Italië*, het land der kunsten, geboren, schrijft aan *Nederland* de verbetering der muzijk en de uitvinding

van verscheidene speeltuigen toe, en heeft de nagedachtenis bewaard van niet minder dan zes en twintig Nederlanders, die wegens hun kunsttalent, te zijnen tijde, door de gansche wereld hoog vermaard zijn geworden." En aldaar in de noot: »GUICCIARDIN, *Beschrijving der Nederlanders*, 1648, bl. 29, 358; VAN KAMPEN, *Vaderlandsche karakterkunde*, dl. I. bl. 275, 276; VAN WIJN, enz."

D. *te D.*

El in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 179). Men kan nog hierbij voegen *Elkerzee*, *Ellemeet*, *Ellewoutsdijk*, alle drie in *Zeeland*, misschien ook *Elahuizen*, in *Friesland*, en den naam van den heiligen ELLEBRECHT. Bij KILIAAN op *el*, en in het *Colophon*, dl. I. bl. 886 (uitg. van v. H.), vind ik niets dat mij licht geeft. *Elshout*, in *Noord-Braband* en tegenover *Krimpen aan de Lek*, heeft hier niets gemeens mede en wijst duidelijk op gronden met elzenhout bewassen, gelijk elders *Berkhout*.

L. J.

El in plaatsnamen. *El* heeft in de verschillende opgesomde plaatsnamen lang niet dezelfde beteekenis; in *Elburg* (oorspronkelijk *de Elburg*) heeft het onzes inziens kennelijk de beteekenis van *sterk* (het oude *eljan*, *ellen*) even als in 't engelsche *Ellenborough*, dat blijkbaar geheel dezelfde naam is; gelijke beteekenis zal het woordje ook wel in *Elspeet*, en misschien ook in *El-dik* hebben. In *Elkom* (*Ellekom*) daarentegen is het een eigennaam (EILO) en luidde die naam oorspronkelijk *Elic-heim*, in welken de uitgang *ic* (gelijk *inc*=*ing* in *Gorinchem*, *Doetinchem* en andere) niet anders is dan de bekende afleidingsuitgang (vergelijk *Alberdingh* van *Albert*, *Alerding* van *Allart*, enz.) *Elkom* dus = het heim van EILO. *Elten* heeft weder eene geheel andere naamsoorzaak, het komt (gelijk de Heer VAN DEN BERGH in zijn *Middel-Nederl. Geograph.* zegt) waarschijnlijk van 't Latijnsche *album*, een naam tot welken de bekende hooge ligging van zelf aanleiding gaf.

VAN VLOTEN.

[Hetzelfde als in *Elshout* beteekent *Els* misschien ook in *Elsloo*. In *Elahuizen* vinden wij den nog in *Friesland* voorkomenden naam *Ele*. Ook in *Elkerzee* en *Ellewoutsdijk* is het eerste deel een voornaam: in het laatste ELWOUT, dat is ADALWALD. *Ellewoutsdijk* kan echter slordige uitspraak zijn van *Ellenwoutsdijk* en dan is het van ELLANWALD. *Elkerzee* wordt in de XIVde eeuw *Elegaersee* en *Helghersee* genoemd. Blijkbaar is het eerste deel der zamenstelling de naam ADALGÊR. Omtrent den oorsprong van den naam *Elkom* zijn wij het met Prof. VAN VLOTEN eens, met uitzondering van deze twee punten; vooreerst heette het dorp oudtijds niet *Elicheim*, maar *Ellincheim;* de persoonsnaam die er het eerste deel van uitmaakt is dus ELLO of ELLINC, en ten anderen, indien *Elicheim'* de oude vorm was, dan zou de persoon, naar wien het dorp genoemd is, niet EILO, maar ELO geheeten hebben. ELO en EILO zijn twee verschillende namen, de eerste is zamentrekking van ADALO, EDILO, de tweede van AGILO, EGILO.]

Horst in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 180). *Horst* is een met kreupelhout bewassen stuk gronds. Zie KILIAEN op *Horscht*, en aldaar VAN HASSELT. Bij de aangewezene namen mag men dien van het oud adellijk slot en leengoed *de Binkhorst*, bij *'s Gravenhage*, voegen, hetwelk zelf 28 achterleenen bezat, en *ter Horst*, aan de veerzijde tusschen *Voorschoten* en *Wassenaar*, niet ver van 't voormalig slot *Rozenburg;* op de palen van het oprijhek der laan stond, niet vele jaren geleden, het wapen (indien ik het mij wel herinner, schuinsche balken, keel op zilver) en daar onder: *Deus pavit fide Deo*, eene bijzonderheid door BACHIENE (BUSSCHING) *Geogr.* IV. bl. 607—609, niet vermeld, waar hij ook andere opgeeft, waarbij de naam *horst* is gevoegd. Op *Raaphorst* is thans een klein huis. *Zandhorst*, het bekende verblijf van P. BURMANNUS, *Sec.* is geheel gesloopt, zoo ook het oude huis op *Zuidwijk*.

L. J.

[VAN VLOTEN en S. v. W. geven aan het woord dezelfde beteekenis, de laatste insgelijks met verwijzing naar KILIAEN.]

Goud en zilver heb ik niet (VIII. bl. 161, Vr. 181). THOMAS DE AQUINO † den 7den Maart 1274, oud 50 jaren en in 1323 onder het getal der Heiligen geplaatst, werd eens te *Rome* toegelaten in de tegenwoordigheid van Paus INNOCENTIUS III, terwijl deze met zijne rentmeesters afrekening hield en eene groote som gelds voor hem lag. Zoodra THOMAS het vertrek binnentrad, zeide de Paus: »De kerk mag nu niet spreken gelijk zij eertijds gedaan heeft door den mond van PETRUS: » »*goud of zilver heb ik niet*!" " waarop THOMAS antwoordde: »Ik moet het bekennen, heilige vader! dat het waar is, maar de kerk kan nu ook niet spreken, gelijk zij eertijds deed tot den kreupele: » »sta op en wandel!"" Zie *Apophthegmata Christiana* van W. BAUDART, Pred. te *Zutphen*, 7den druk, 1640, 13e boek, bl. 224.

J. C. K.

[Een antwoord van gelijken inhoud ontvingen wij van J. A. C. R...n.]

Andrea Alciati (VIII. bl. 161, Vr. 183). Omtrent dezen geleerde vinden wij in MEYERS *Lexicon*, 1e Bd. S. 722 het volgende:

ANDREAS ALCIATUS werd in 1492 te *Como* geboren. Hij was een beroemd regtsgeleerde en hoogleeraar aan de hoogescholen te *Avignon*, *Bourges*, *Pavia* en *Ferrara*. Hij is gestorven in het jaar 1550. Hij was, nevens ZASE in *Duitschland*, de eerste, die de weder ontwaakte humanistische studiën toepaste op de behandeling van het Romeinsche regt en als bepaalde tegenstander der glossatoren optrad. De wetenschap is hem in dit opzigt veel verschuldigd. Zijn karakter was echter door gierigheid en praalzucht bezoedeld. Hij regtvaardigde onder anderen zijne wispelturigheid door de bluffende woorden: »dat hij op

de zon geleek, die den geheelen aardbol bescheen om alles te verwarmen en te verlichten." Zijne geschriften (regtsgeleerde, geschied- en letterkundige en van gemengden inhoud) zijn: *Praetermissorum libri II*, 1518, (ophelderingen over den codex van JUSTINIANUS); *Disjunctionum juris, libri IV*, 1519; *De singulari certamine* (over het tweegevecht), 1529; *Parergorum juris libri XII*. 1538; *Commentaria in Digesta* etc.; *Historiae mediolanensis libri IV usque ad Valentinianum Imp. Opus posthumum* 1625 (in den *Thesaurus* van GRAEVIUS et *Hist*. T. II. etc.); *De ponderibus et mesuris; Lexicon Plautinum. — Epistolae, Emblemata*. De volledige uitgave zijner werken is te *Lyon* 1560 in 4 deelen in folio verschenen en meermalen herdrukt.

Voorts in het *Conversations Lexicon*, BROCKHAUS 1851, Bd. I. S. 268 nog de volgende bijzonderheden:

ANDREA ALCIATI was geboren den 8sten Mei 1492 in het vlek *Alzate* en stamde af van een oud Milaneesch geslacht. Wel was hij voor de regtsgeleerdheid bestemd en hield hij zich aan deze, maar zijne levendige verbeelding deed hem sterk overhellen tot de beoefening der letteren. De regtsgeleerdheid was toen nog eene verwarde wetenschap. De regtsgeleerden waren onbekend met het oude Romeinsche regt en stapelden een' berg van aanhalingen op elkaêr, terwijl zij hunne verhandelingen met scholastieke twistvragen in barbaarsch Latijn opvulden. ALCIATI, die eene degelijke opleiding had genoten en met de kennis der oudheidkunde en letteren was toegerust, was de eerste, die door kritiek en methode deze woestenij herschiep en, zoo als men van hem verzekerde, de regtsgeleerdheid Latijn leerde spreken. Toen hij in 1514 te *Bologna* Doctor was geworden, keerde hij naar *Milaan* terug, en hield er zich eenige jaren met de regtspraktijk bezig. Zijne geschriften, vooral zijne *Paradoxen* over het burgerlijk regt, bezorgden hem een beroep aan de regtsgeleerde school te *Avignon*. Weldra was hij de beroemdste regtsgeleerde van zijn' tijd. Hij bekleedde den hoogleeraarsstoel bij afwisseling te *Bourges*, te *Bologna*, drie malen te *Pavia*, te *Ferrara* en nogmaals te *Avignon*. Ook practiseerde hij weder onderscheidene jaren te *Milaan* als Advocaat. Nergens echter hield hij het lang uit. Zijne ijdelheid, geldzucht en onrustigen aard dreven hem van plaats tot plaats. Zijne onmatige zucht tot tafelgenot berokkende in 1550 zijnen dood. De Universiteit te *Pavia*, waar hij stierf, rigtte hem een gedenkteeken op in hare gaanderij. Zijne regtsgeleerde geschriften beslaan bijkans vier deelen in folio (*Basel* 1558). Hij schreef echter ook oudheidkundige verhandelingen; bij voorbeeld, over de burgerlijke en militaire waardigheidsbekleeders in het oude *Rome*, over de maten en gewigten der ouden, enz. Ook verzamelde hij Milaneesche opschriften, en gaf eene uit de bronnen geputte geschiedenis uit van *Milaan* tot aan den tijd van JUSTINIANUS — een werk in vier boeken. Onder zijne dichtwerken stelde men zijne emblemata voorheen op hoogen prijs.

Eindelijk vinden wij in de *Nouvelle Biographie Universelle*, Paris, FIRMIN DIDOT, 1852, Tom. I. p. 696 nog het volgende:

ANDRÉ ALCIATI werd geboren te *Alzano* in het Milaneesche op den 8sten Mei 1492. Hij is overleden den 12den Junij 1550. Zijn vader had de waardigheid bekleed van Decurio te *Milaan* en die van Gezant te *Venetië*. Hij was een eenige zoon, en oefende zich in de regtsgeleerdheid te *Pavia*, onder JASON MAINO, en te *Bologna* onder CHARLES RUINO. Hij was eerst Advocaat te *Milaan* en werd tegen het einde van 1518 als Hoogleeraar beroepen aan de Universiteit te *Avignon*, waar hij tot 1522 het burgerlijk regt onderwees. In 1528 werd hij door FRANÇOIS I naar de Hoogeschool van *Bourgos* geroepen. Zijn onderwijs maakte grooten opgang. Tegen het einde van 1532 riep de Hertog van *Milaan*, FRANCISCO SFORZA, hem naar zijn vaderland terug, door hem tot Hoogleeraar te *Pavia* te benoemen, met een tractement van 1500 kroonen en den titel van Senator. Hij bleef er echter niet lang, en van 1537 af onderwees hij beurtelings te *Milaan*, te *Bologna* en te *Ferrara*. Paus PAULUS III verhief hem tot Protonotarius romanus, en de Keizer tot Comes palatinus en tot Senator. Zijne tijdgenooten leggen hem eene verregaande gierigheid ten laste, en men zegt, dat de gulzigheid zijnen dood veroorzaakte, toen hij 58 jaren oud was. Zijne regtsgeleerde werken zijn met eenige letter- en oudheidkundige werken in 6 deelen in folio te *Lyon* in 1560 uitgegeven en vaak herdrukt. Onder deze munten uit: *Commentaria in digesta*; — *Paradoxorum juris civilis libri VI*, opgedragen aan den Kanselier DUPRAT 1517; — *Disjunctionum juris civilis libri IV*, opgedragen aan DA SELVA, President van den Senaat van *Milaan*, 1517; — *Praetermissorum libri duo*, 1517; — *De verborum significationibus*, opgesteld in 1521 en gedrukt in 1529; — *De singulari certamine*, opgedragen aan FRANÇOIS I, 1529; — *Over het misbruik van het kloosterleven*, opgesteld in 1520, gedrukt in 1553.

Onder zijne letterkundige geschriften munten uit: zijne aanteekeningen op TACITUS en een glossarium op PLAUTUS: *De Plautinorum carminum ratione*, in zijne uitgave van PLAUTUS, *Bazel* 1568, in 8°. — zijne *emblemata*; — zijne *epigrammata selecta* en zijne *Rerum patriae seu historiae Mediolanensis libri IV*, *Milaan* 1625, in 8°., te vinden in den *Thesaurus* van GRAEVIUS.

Hij liet geene kinderen na.

Zie over hem: PANCIROL, *De clavis legum interpr.* — CLAUDE MINOS, *vie d'Alciate.* — TIRAQUEAN, *de jure primigen.*, p. 158. — BAILLET, *enfans célebres*, p. 126. — GHILINI, *Teatro d'uom. lett.*, p. 1. — MAZZUCHELLI, *Scrittori d'Italia.* — AND. ALCIATI, *Jurisconsulti Mediolanensis commentaria et tractatus*, Lugd. 1560 in f°. — *La vie d'Alciat*, voor de uitgave zijner *Emblemata* door CLAUDE MIGNAULT in 1581.—FRANÇOIS DERMASON, *Apologia pro D. Andr. Alciato*, Lugd. 1550, in 8°. ALESSANDRO GRIMALDI, *Oratio in funere D. Adr. Alciati*, Paviae, 1550, in 4°.

23 Junij.

Ferenczy (VIII. bl. 161, Vr. 184). In het voorlaatste jaar van mijn' akademietijd, in 1828, werd door een onzer Hoogleeraren, ik meen ROYAARDS, gelijk aan andere oudere Theologen, zoo ook aan mij, een vreemdeling aanbevolen, JOZEF FERENCZY, Hongaar, die eenigen tijd aan de Utrechtsche Akademie zou vertoeven. Ik sprak hem reeds den volgenden dag op het collegie en noodigde hem tegen 's namiddags op mijne kamer, om kennis te maken. Al aanstonds verwonderde het hem zeer, mij gereed te vinden om hem op thee te ontvangen. »Thee toch werd —" doch ons geheele gesprek had in het Latijn plaats, daar hij even weinig Nederlandsch sprak als ik Hongaarsch — »in zijn vaderland alleen door zieken gedronken." Hij had hier en daar, ook in *Duitschland* gestudeerd, promoveerde den 9den Maart 1829 op eene *Dissertatio de consilio et causis proditionis Judae*, en vertrok kort daarna naar zijn vaderland. Gedurende zijn verblijf te *Utrecht* zagen wij elkander dikwijls, doch zoo ik toen al meer bijzonderheden nopens hem uit zijnen mond hoorde, zijn zij mij, na zoo veel jaren, geheel ontdacht. Uit zijne dissertatie blijkt, dat hij zich *Stephanopoli-Pannonius* noemde en een' broeder had, STEPHANUS FERENCZY, die beeldhouwer was en aan wien de dissertatie is opgedragen. Na zijn doctoraal examen bood hij der theologische Faculteit eene dissertatie aan, behelzende een kort overzigt van de zoogenoemde *Theologia Naturalis* (*primas philosophiae religionis lineas descripsit*, zegt hij in zijne dissertatie), maar deze mishaagde de Faculteit wegens de daarin doorstralende gevoelens, hetgeen mij, toen ik het stuk te zien kreeg, niet bevreemdde. FERENCZY was over die teleurstelling nog al verstoord en meende, dat hij zelf verantwoordelijk voor zijn werk was. Het was ook nog al vreemd, dat onze Hongaar zijne verhandeling als te rationalistisch niet mogt defendeeren tot het erlangen van den doctoralen graad, terwijl drie maanden later KOHLBRÜGGE tot de promotie werd toegelaten met een stuk over *Ps.* XLV, dat van den gulden middelweg aan de tegenovergestelde zijde misschien nog ruim zoo ver afweek. Van FERENCZY ontving ik, eenige weken na zijn vertrek, eenen brief, ik meen uit *Bazel*, maar heb sedert niet meer van hem gehoord. Sommigen mijner akademiebroeders uit dien tijd, voor zoo ver zij nog in leven zijn, zullen zich den korten, maar gespierden Hongaar, uiterst achteloos op zijne kleeding als hij was, maar kundig en in gezelschap even leerrijk als aangenaam, misschien nog wel herinneren.

H. M. C. v. O.

[Het antwoord dat wij van E. A. P. ontvingen, meldt ons aangaande de dissertatiën van FERENCZY hetzelfde. Is hij misschien de FERENCZY, die de laatstgehouden vergadering der *Gustaaf Adolf Vereeniging* bijwoonde?]

Afstammelingen van Frans von Sickingen (VIII. bl. 161, Vr. 185). Het geslacht, waartoe FRANS VON SICKINGEN behoorde, ontleent zijnen naam van het »*bei Bretten an der Salzbach im heutigen Mittelrheinkreise des Groszherzogthums Baden*" gelegene »*gleichnamige Stammschlosz* (*)," en komt reeds in oorkonden van het jaar 936 voor. De geslachtlijst begint met EBERHARD VON SICKINGEN, die omstreeks 1158 leefde. Van hem stamde de beroemde FRANS af, wiens zoon, FRANZ CONRAD, tot rijksvrijheer verheven, de vader was, van vijf zonen, die het geslacht in even zoo vele liniën (†) verdeelden, waarvan die van *Hohenburg* alleen nog bloeit. — Keizer KAREL V had FRANZ tot Rijksgraaf willen verheffen, doch hij weigerde deze onderscheiding, die later (1773 en 1790) zijnen nakomelingen te beurt viel.

Het wapen van dit geslacht is van sabel, met vijf bollen (2, 1, 2) van zilver, en een schildrand van keel. Zie GAUHEN, *Adels-Lexicon;* VON HATTSTEIN; SALVER; *Taschenb.* enz.

De stamlijst van SICKINGHE is, als bijlage van die van HEEMSTRA, te vinden in het *Stamboek van den Frieschen Adel*, en vangt aan met OTTO SICKINGHE, *een der Veeren* (Rekenmeesmeesters, later Burgemeesters) *der stad Groningen, en Ridder*, † *op Zondag voor St. Andreas* 12.., *gelijk zijn zoon* (GEERT of GERARDUS, Burgemeester van *Groningen*, 1317, 1327; zie EMMIUS, *Series Consul.*) *eigenhandig heeft aangeteekend, begraven in de Broerenkerk te Groningen.*

Van den *Duitschen oorsprong* van dit geslacht, blijkt uit gezegde stamlijst niets. De SICKINGA's of SICKINGHE's behooren tot een der oudste en aanzienlijkste Groninger of Ommelander geslachten, bezaten veel heerlijkheden, en waren aan de voornaamste ge-

(*) *Hdb. zum Taschenb. d. Gräfl. Häuser;* VAN HERWERDEN, *het Nahedal*, waarin ook over den everskop, doch niet als wapen, wordt gesproken.

(†) Als *Odenbach, Landstuhl, Sickingen, Ebernburg* en *Hohenburg*.

slachten door huwelijk verbonden. Behalve OTTO *miles*, die in 1285 voorkomt, wordt LUTBERTUS SICKINC, reeds in 1264, en LUDOLPHUS SICKENGE, in 1284 vermeld. EMMIUS t. a. p.

Het wapen van SICKINGHE vindt men bij FERWERDA; in het *Stamboek van den Frieschen Adel* en (doch foutief) bij WELEVELD, *Handb.*
M°.

Drie bloeijende rozen (VIII. bl. 162, Vr. 190). Een geslacht *des* HAYES, in *Normandië*, den 12den April 1666 in den adeldom bevestigd, voerde van zilver, met een' gebladerden rozenstruik van drie stengels van sinopel, en aan ieder stengel eene roos van keel. *Nobil. de Normandië.*

DE FLEURY — *Poitou.* In lazuur een zilveren rozelaar met drie bloemen van keel. RIETSTAP, *Handb. der Wapk.*

BLEYLEVEN: *d'argent à la branche de rosier de sinopie, fleurie de 3 roses de gueules.*
M°.

Prins van Hessen-Philipsthal (VIII. bl. 162, Vr. 192). In de vorige eeuw waren regimenten kavallerie van Prinsen van *Hessen-Kassel* en van *Hessen-Philipsthal*, in Nederlandschen dienst; een Prins van laatstgenoemd huis was Generaal, tusschen de jaren 1720 en 1730. Toen, of later bewoonde een Prins van *Hessen* het buitengoed *Hessenhof*, naast het tolhek aan den Scheveningschen weg, later het eigendom van den Raadpensionaris VAN BLEYSWIJK, sedert herdoopt *Buitenrust*, waar, onder anderen, een korten tijd eene orthopaedische inrigting van Dr. HEYNE was, waarvan het vuile water in de beek liep, die in vroeger tijd den vijver bij het Binnenhof van duinwater voorzag, toen de visscherij in dien vijver nog verpacht werd door het domein (*de Grafelijkheid*); bij de laatste verpachting in 1795, gold deze, aardigheidshalve, een zesthalf. *Buitenrust* is thans ineengesmolten met *Zorgvliet*, van CATS; de *Zeestraat* door CONST. HUYGENS, na veel tegenspraak, tot stand gebragt (zie *Korenbloemen*, dl. II. bl. 425 enz.), is thans bijna eene straat van de residentiestad.
L. J.

Prins van Hessen-Philipsthal. Op eene geschrevene lijst van de *Generaals enz. in dienst van H. H. M. de Staten Generaal, van het jaar* 1717 *af*, vind ik vermeld:

Prins van *Hessen-Philipsthal*, den 9den November 1721 Generaal geworden van de cavalerie. Hij voerde het bevel over een regiment ter repartitie van de provincie *Holland.*

In hetzelfde handschrift vind ik hem in 1743 ook genoemd onder de *Generaals te emploijeren bij het corps te geven aan de Koningin van Hongarije en Bohemen*, welke hulp uit 4140 man kavallerie en 15910 man infanterie bestond. Bij het springen van het kruidmagazijn te *Maastricht*, den 21sten November 1761, verloor het leven mevrouw de Princes van *Hessen-Philipsthal.* Zie *Nederl. Mercurius* 1762.
$\mathfrak{p}^2$—φ.

Prins van Hessen-Philipsthal. Er zijn meer dan een Prinsen van dien naam in ons land gevestigd geweest. Wij vinden bij BOSSCHA, *Neêrl. Helden te land*, op het register vermeld: ERNST, FREDERIK, WILLEM en LODEWIJK WILLEM VAN HESSEN PHILIPSTHALL, die allen in Nederlandschen dienst waren en zich door hunne dapperheid onderscheiden hebben.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

Balens Beschrijving van Dordrecht (VIII. bl. 163, Vr. 195). Volgens SMITS en SCHOTEL, *Beschrijving van Dordrecht*, dl. I. bl. LXXXIII, bestaat er slechts één druk van BALENS *Beschrijving van Dordrecht*, doch komen er wel exemplaren op groot papier, met breede randen en gekleurde wapens, voor.
LEGENDO ET SCRIBENDO.

Nederlanders onder Willem III in Ierland gesneuveld (VIII. bl. 163, Vr. 198). De vraag van M°., die eene volledige opgave wenscht van de Nederlanders, die WILLEM III op zijn' overtogt naar *Engeland* vergezelden, den veldtogt in *Ierland* bijwoonden en in de verschillende aldaar voorgevallen gevechten gesneuveld zijn, — die vraag is kort geleden ook in de *Notes and Queries* behandeld, en heeft daar aanleiding gegeven tot verschillende mededeelingen, welke M°. zeker gaarne zal vernemen, schoon ze zijne vraag niet geheel en al oplossen. Ik bied hem de vertaling daarvan aan in de volgende regelen, en laat gaarne aan hem over de soms barbaarsch verknoeide Hollandsche namen hier en daar te verbeteren.

Allereerst vind ik in genoemd tijdschrift, jaarg. 1858, bl. 81, eene aanteekening ontleend uit een klein duodecimo werkje, getiteld: *A new list of the offices and officers of England, both civil and military in church and state.* Londen. *Printed for* EDWARD CASTLE, *near Scotland yard Gate, by Whitehall*, 1697. Volgens deze lijst telde het Engelsche leger 28 regimenten paardenvolk, 8022 man sterk, waarvan 11 regimenten met 2280 man uit Hollanders bestonden; 6 regimenten dragonders, 3280 man sterk, waarvan 1 regiment met 920 man een Hollandsch was; voorts 45 regimenten voetvolk, 46776 man sterk, waaronder men 4 regimenten met 4886 man Hollanders telde. De Hollandsche kavallerie was aldus verdeeld: eene afdeeling Hollandsche gardes, 200 man, onder Lord AUVERQUERQUE (OUWERKERK); een regiment Hollandsche gardes, 6 afdeelingen, 402 man,

onder den Earl van PORTLAND (BENTINCK); Kolonel RECTEREN'S (RECHTEREN) en Graaf STEINBORCH'S regimenten, 3 afdeelingen sterk elk van 198 man, en de regimenten van MONTPONILLAN, ATHLONE, (RHEEDE), SCHACK, NEINHEUISE, SCRAVENMORE ('S GRAVENMOER), Earl van ROCHFORD (NASSAU-ZUILENSTEIN) en BONCOUR, 3 afdeelingen sterk, elk van 213 man. Onder het voetvolk, werden de gardes gecommandeerd door den Hertog van *Wurtemberg*, 26 afdeelingen en 2366 man; voorts de regimenten NASSAU, BRANDENBURG en verdere onvoltallige van 12 compagniën, elk van 840 man.

De inzender dezer aanteekening, wien later in de *Notes and Queries*, bl. 235, eene uitvoeriger opgave werd afgevraagd, antwoorde op bl. 365, dat »hij geene volledige lijst der armee (met de namen der officieren enz.), die WILLEM uit *Holland* vergezelde, kende maar na de opmerking, dat er zeer velen behalve de BENTINCKS en TOLLEMACHES geweest zijn, b.v. de VAN SITTARTS en de VAN STRAUBENZY'S, uit welk laatste geslacht de tegenwoordige opperbevelhebber in *China* afstamt" geeft hij uit een ander werk de namen van allen, die aan 't hoofd der hulp-regimenten onder WILLEM III stonden, behalve van de regimenten der guardes onder OUWERKERK en BENTINCK.

Dat werk is getiteld: *An apology of Mr.* JACOB VAN DER ESCH, *late paymaster of his late Majesty's Dutch and other Forces*, gedateerd uit *den Haag*, den 21sten October 1703; en bevat de volgende namen:

Paardenvolk. Graaf van NASSAU, Graaf WALDECK, Markies van MOMPOUILLAN, Earl van ATHLONE, Monsieur GRAVEMOER, Earl van ROCHEFORD, Graaf FLODORPS, Monsieur OBDAM, Graaf LIPPES, naderhand Kolonel NYENHUYS en WITTINGHOF, Brigadier SHACK, Kolonel OYENS, naderhand Baron RECHTEREN, Baron RIET-EZEL, naderhand Graaf STEENBOK, Baron BONCOUR, Kolonel BENTINCK en Baron HEYDEN. *Dragonders.* Kolonel MARWIT. *Voetvolk.* Prins van BIRCKEFELD, Majoor-Generaal MACKAY, Kolonel SIDNEY, naderhand Lord CUTS, Kolonel WIJNBERGEN, Kolonel HAGEDOORN, Graaf NASSAU, Graaf CARELSON, naderhand Kolonel GROBEN en WILKES, Kolonel FAGEL, Kolonel BALFOUR, naderhand Kolonel LAUDER, Prins van BRANDENBURGH, Kolonel TOLMACH, naderhand Kolonel LLOYD, Kolonel RAMSAY en Kolonel BABINGTON, naderhand Prins van HESSEN.

Onder degenen die WILLEM III verzelden, herinner ik mij nog ARNOUD JOOST VAN KEPPEL, stamvader der ALBEMARLES.

CONSTANTER.

Jan Louis Philippi (VIII. bl. 163, Vr. 199). Zijn grootmoedig sneuvelen staat ook vermeld, met eenige bijzonderheden in het *Leven van Jan Carel Josephus van Speyk*, door JAC. KONING, Aant. en Bijl. bl. 157 enz.

J. C. K.

Rouwborden én wapens te Naarden (VIII. bl. 163, Vr. 201). φ^2—φ. wende zich tot Jhr. Mr. D. M. M. D'HANGEST Baron D'YVOY VAN MIJDRECHT, Secretaris te *Harderwijk*.

Cornelis Lansbergen (VIII. bl. 164, Vr. 211). De predikant, die van *Peize* naar *Zutphen* vertrok in 1647 (niet in 1648), was, volgens zijne eigene onderteekeningen, niet LANSBERGEN, maar CORNELIS LAMBERG, ook LAMBERGIUS genaamd en te *Zutphen* geboren; zoo dat het niet te denken is, dat hij een zoon van SAMUEL LANSBERGEN is geweest. T. A. R.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (verv. van bl. 242). Er valt omtrent de voorzetsels nog meer op te merken. Men schijnt tegenwoordig nog al behagen te vinden in het vormen van voorzetsels van zelfstandige naamwoorden met den uitgang *ens*. Behalve *wegens*, dat reeds vrij oud en goed is, ontmoeten wij sedert eenigen tijd *krachtens*, *luidens*, *namens*, *tijdens*, en wie weet of niet eerlang *uit hoofde van*, *om den wille van* en *ten behoeve van* door *hoofdens*, *willens* en *behoevens* zullen vervangen worden? De laatste zijn althans niet slechter dan de eerste: wie meent te mogen zeggen *tijdens de regering van keizer* KAREL en *krachtens de wet*, kan er geen bezwaar in vinden om ook te zeggen, *dat er hoofdens den strengen winter eene collecte behoevens de armen zal gehouden worden. Wegens* luidde oorspronkelijk *van wegen* (dativ. plur. met het voorzetsel *van*): men zeide *van des konings wegen*, *van uwen wegen*, waarvoor wij, met eene om den wille der welluidendheid ingevoegde *t*, zeggen *van uwentwegen*. Later werd het *wegen*, met weglating van het voorzetsel, even als voor *jegen* het voorzetsel *te* weggelaten werd. Eindelijk werd er eene *s* aan toegevoegd, even als aan *jegen*, *neven*, en een aantal adverbia. Maar *krachtens*, *luidens*, *namens* en *tijdens* zijn niet op zoodanige wijze ontstaan. Zij staan voor *uit kracht van*, *naar luid van*, *ten tijde van*, *uit naam van*, en komen dus van substantiva in het enkelvoud. Zij zijn het werk van onkundigen, die, ziende dat er verscheidene voorzetsels waren op *ens* uitgaande, maar den oorsprong van die vormen niet begrijpende, meenden, dat men met dien uitgang zoovele voorzetsels mogt maken als men wilde.

Men maakte deze vooral van substantiva, naar het voorbeeld van *wegens;* doch men ging ook verder. *Blijkens* is van een tegenwoor-

dig deelwoord gemaakt. Ook bij het smeden van dit woord had men een voorbeeld voor zich, namelijk *volgens*. Dit laatste is het deelwoord *volgende* met de paragogische *s*, en even goed als *betreffende*, *aangaande*, *rakende* en andere dergelijke, die eigenlijk tegenwoordige deelwoorden van transitive werkwoorden zijn en daarom, ook als voorzetsels, den accusativus regeren. Maar *blijkens* is het tegenwoordig deelwoord van een intransitief werkwoord. Men zegt dus zeer goed, *ik deed dat volgens uw bevel*, want dit is geheel hetzelfde als *ik deed dat uw bevel volgende*; maar het is niet goed, wanneer men zegt, *Jan Steen was herbergier*, *blijkens de gerechtsdagboeken van Leiden*, want dit zou hetzelfde zijn als *de gerechtsdagboeken van Leiden blijkende*, en *een herbergier die boeken blijkt*, is onzin.

Wij hebben er wel onder onze voorzetsels, die oorspronkelijk tegenwoordige deelwoorden van intransitive werkwoorden zijn, b. v. *gedurende*, *niettegenstaande*. Maar wanneer deze met zelfstandige naamwoorden geconstrueerd voorkomen, zijn het eigenlijk absolute naamvallen. *Gedurende hertog* ALBRECHTS *regering* is *terwijl hertog* ALBRECHTS *regering geduurde*, d. i. voortduurde. *Niettegenstaande den storm ging de stoomboot in zee*, is *terwijl de storm niet tegenstond*, het niet verhinderde. Maar *blijkens de gerechtsdagboeken* is geen absolute naamval: want niet die boeken blijken, maar eene zaak blijkt er uit.

Zulke deelwoorden in absoluten naamval, maar verledene deelwoorden, zijn ook oorspronkelijk de nu als voorzetsels gebruikte woorden, *uitgezonderd*, *uitgenomen*, *behoudens* (vroeger *behouden*). Hiertoe behoort ook *voorbehoudens*, dat wij bij VAN DER PALM aantroffen, *Bijbel voor de Jeugd*, dl. XI. bl. 113: »tot een bewijs dat God, voorbehoudens de aangekondigde strafgerigten, nogtans waarlijk met DAVID verzoend was." Naar ons oordeel verdient het afkeuring: want bij het werkwoord *voorbehouden* moet noodzakelijk de persoon worden uitgedrukt, wien iets voorbehouden wordt, en dit is, waar wij het verleden deelwoord als voorzetsel gebruiken, niet mogelijk.

Tot de voorzetsels die nog jong zijn en wien wij geen lang leven toewenschen, behooren ook *staande* en *hangende*, het laatste een namaaksel van het fransche *pendant*. Wij vonden het eerste o. a. in een vertaald werk, waar van den mensch gezegd wordt: »*staande* zijne natuurlijke ontwikkeling en zoo lang hij aan zich zelf wordt overgelaten, is hij onder de heerschappij des vleesches." Het andere lezen wij in *de Wet tot regeling van het armbetuur*, art. 41, in eenen volzin, die door zuiverheid van taal en duidelijkheid van stijl uitmunt. »De onderstand, waaronder belooning van arbeid niet wordt verstaan, door burgerlijke besturen, krachtens art. 21 aan armen verstrekt, elders dan ter plaatse van het domicilie van onderstand, ook *hangende* het onderzoek naar dat domicilie, wordt, des gevorderd, tot een billijk bedrag, nimmer te boven gaande het maximum bij art. 25 vermeld, van wege het domicilie van onderstand teruggegeven." Daar echter de natuurlijke ontwikkeling des menschen niet staat en een onderzoek niet hangt, achten wij het beter hier en overal, waar niet van staande of hangende voorwerpen gesproken wordt, het woord *gedurende* te gebruiken.

Eindelijk moeten wij nog de aandacht vestigen op een verkeerd gebruik van het voorzetsel *te*, waarvan ons dagelijks voorbeelden onder de oogen komen. Wij voegen dat voorzetsel bij de meeste namen van steden en dorpen, wanneer wij te kennen geven willen waar iets is of geschiedt, b. v. *hij woont te Leiden*, *de boekdrukkunst is te Haarlem uitgevonden*. Maar al past het bij de meeste, het past niet bij alle zoodanige namen. Zeer vele plaatsnamen zijn oorspronkelijk zamenstellingen, welker laatste deel gewoonlijk een gemeen zelfstandig naamwoord is. Zoo is b. v. *Amsterdam* eigenlijk de dam in den Amstel, *Sloterdijk* de dijk van *Sloten*, *Purmerend* het einde van *de Purmer*, *Buiksloot* de sloot van BUIK, *Zevenhuizen* de zeven huizen, *Maarseveen* het veen van *Maarsen*. Zij hadden dus in den beginne even als alle andere gemeene zelfstandige naamwoorden, het lidwoord voor zich, men zeide, hij woont *aan den Sloterdijk*, *op het Maarseveen*. Doch toen op zulke plaatsen, waar eerst slechts enkele huizen gestaan hadden, dorpen of steden ontstaan waren, dacht men bij het noemen van die namen gewoonlijk meer aan de stad of het dorp, dan aan den dijk, de dam, het veen enz., waarbij of waarop zij gebouwd waren, en *de Sloterdijk*, *het Maarseveen*, *de Monnikendam* werden stad- op dorpsnamen. Vele daarvan verloren ten gevolge daarvan, vroeger of later, het lidwoord, en waar dit verloren gegaan is kan men den naam met het voorzetsel *te* construeren en zeggen *te Amsterdam*, *te Sloterdijk*, enz. Maar men kan dit niet, waar dit lidwoord behouden gebleven is: men kan niet zeggen, hij woont *te Oudendijk*, *te Nieuwersluis*, *te Haarlemmermeer*. Want hier denkt men nog inderdaad aan eenen dijk, eene sluis, een meer of wat anders het laatste deel der zamenstelling beteekene. Bovendien het artikel maakt een deel van den plaatsnaam uit en kan daarom niet weggelaten worden. Daar nu *ten Oudendijke*, *ter Nieuwersluize* wel goed is, doch verouderd, kunnen wij hier het voorzetsel *te* niet gebruiken, maar moeten ons van een ander

bedienen en zeggen, *aan den Oudendijk*, *aan de Nieuwersluis*, *aan het Nieuwe Diep*, *aan den Hoorn*, *op het Heerenveen*, *op de Joure*, *op de Gorredijk*, *op het Zand*, *in den Haag*, *in den Bosch*, *in de Willemstad*, *in het Haarlemmer Meer*, *in de Beemster*.

Te kan ook niet staan voor plaatsnamen met *ter* zamengesteld: want voor dit *ter* is uitgelaten *de stad* of *het dorp*. *Ter Gou* is *de stad ter Gouwe*, d. i. aan de rivier de Gouwe, *Terhorne* is *het dorp ter horne*, d. i. aan den horn (hoek) van het Sneeker meer gelegen. Aan zulke namen moet dus hetzelfde voorzetsel voorafgaan, als aan de woorden *de stad*, *het dorp*. Even als men niet zegt *hij woont tot*, maar *hij woont in de stad of het dorp*, moet men ook niet zeggen *hij woont te*, maar in *Tergou*, *Terhorne*, enz.

Wij voegen hier eenige opmerkingen bij, de bijwoorden betreffende:

»*Overigens*," zegt SIEGENBEEK, t. a. p. bl. 39, »in navolging van het hoogduitsche *übrigens*, behoort tot die woorden, welke uit het taalgebruik onzer naburen zoo algemeen in het onze zijn doorgedrongen, dat de verbanning hoogst moeijelijk zal vallen. Ik zie echter geene reden, waarom het boven het vroeger gebruikelijke zeggen *voor 't overige* de voorkeur zou verdienen." Dr. BRILL schijnt van een ander gevoelen te zijn. In zijne *Hollandsche Spraakleer*, bl. 686, zegt hij, na de bijwoorden vermeld te hebben, die eigenlijk genitivi van naamwoorden of deelwoorden zijn, »Van lieverlede werd deze uitgang (*s*) niet meer als het teeken des genitiefs erkend en verkreeg hij het karakter van een' uitgang, geschikt om bijwoorden te vormen. Dus werd hij ook achter bijvoegelijke naamwoorden in den datief (op *en*) geplaatst: *overigens* (voor *ten overigen*), *meestens*, *hoogstens*, *minstens*, *eerstens*, *laatstens*." Wij houden het er voor dat SIEGENBEEK hier gelijk heeft. Bijwoorden op *ens* uitgaande, van bijvoegelijke naamwoorden of telwoorden afgeleid, kennen wij in onze taal niet. Die welke Dr. BRILL opnoemt worden, voor zoo verre wij weten, bij goede schrijvers uit vroegeren tijd niet gevonden. Zij zijn in deze eeuw, of mogelijk iets vroeger, uit *Duitschland* tot ons overgebragt. Onze voorvaderen zeiden, en zoo zegt men nog meestal, *ten eersten*, *ten laatsten*, *ten minsten* of *op zijn minst*, *op zijn meest*, *op zijn hoogst* of *ten hoogsten*, *voor het overige*. Dat het werkelijk vormen zijn van vreemden oorsprong en niet uit de dativen *ten eersten* enz. ontstaan, blijkt nog hieruit, dat wij wel *eerstens* en *laatstens*, maar zelden *tweedens* en *derdens*, en nooit *zesdens* en *achtstens* vinden, dat *ten meesten*, indien ooit, dan toch zeker zelden voorkomt, en er van *ten overigen* wel geen enkel voorbeeld zal aan te wijzen zijn. *Voor het overige* is geen dativus, maar een accusativus met eene praepositie.

»*Immer*," zegt SIEGENBEEK, t. a. p. bl. 28, »voor *altijd* behoort tot het hoogduitsche, niet tot het nederlandsche spraakgebruik. Volgens het laatste beteekent het *ooit*, en staat tegen *nimmer* over, even als *nooit* tegen *ooit*." Wij merken hier alleen op aan, dat *immer* niet van gelijke beteekenis is met *ooit*, maar met *ooit meer*.

Germanismen zijn voorts *namelijk* voor *met name* (hoogd. nämlich) zoo als SIEGENBEEK t. a. pl. bl. 35 te regt aanmerkt: *derwijze* voor *zoo zeer*, in navolging van het hoogd. *dermalen: regt* als versterkingswoord van adjectiven, b. v. *regt goed*, *regt duidelijk*, (wij zeggen *heel goed*, *zeer duidelijk*): *ten uiterste*, dat b. v. VAN DER PALM gebruikt, *Bijbel voor de Jeugd*, dl. XI. bl. 17. »De aanval der Filistijnen, met hunne gansche legermagt, was *ten uiterste* geducht." *Gaar*, zoo als HUYDECOPER dat gebruikt, *Proeve*, I. bl. 244. »De fraaiheid die er een werk door ontvangt is *gaar* weinig."

Misschien moet men er ook toe rekenen *even*, waar wij *juist* gebruiken. Bij VAN DER PALM vindt men het, *Bijbel voor de Jeugd*, dl. XI. bl. 236. »Deze algemeene verpligting tot oorlogsdiensten had DAVID — aanmerkelijk beperkt en het volk voor een groot deel daarvan ontlast; maar *even* daardoor ook eene soort van staande krijgsmagt opgerigt." Men zou het echter ook verouderd kunnen heeten, want bij schrijvers uit vroegere eeuwen komt het veel voor, bij CATS kan men het bijna op elke bladzijde vinden.

Om sonst voor *vergeefs* zal ook wel tot de germanismen behooren. KILIAAN geeft het op als hoogduitsch, geldersch en friesch. Niet lang na zijnen tijd was het reeds in *Holland* doorgedrongen, zoo als blijkt uit HOOFT en BREDERO, bij wie het gevonden wordt. Bij schrijvers van den tegenwoordigen tijd zal men het wel zelden meer vinden, het voorbeeld van BILDERDIJK, die zegt, *Mengelpoëzy*, Rott. 1837, dl. I. bl. 133,

> In de zedelijke plichten
> Zijn alle pogingen *om zonst*,

zal wel niet tot navolging uitlokken. Uit de spreektaal schijnt het in *Holland* verdwenen te zijn: in *Friesland* hoorden wij het enkele malen.

Omtrent *daar te boven* zegt SIEGENBEEK t. a. p. bl. 18: »Men vindt zelfs onder onze goede schrijvers enkelen, die aan deze schrijfwijze boven die van het gebruikelijke *daarenboven* de voorkeur geven. Willen deze zich zelven gelijk blijven, zoo moeten zij ook *daartetegen* schrijven voor *daarentegen*." Indien hij, die dit fraaije woord heeft uitgedacht, en zij die het van hem overgenomen hebben, zich *daarentegen* herinnerd en *daarentusschen*

en *hierenbinnen*, die bij onze ouden voorkomen, gekend hadden, zij zouden dan waarschijnlijk begrepen hebben dat *en* in die woorden iets anders is dan het voegwoord *en*.

Het zal, gissen wij, omtrent twintig jaren geleden zijn dat wij met eene nieuwe adverbiale uitdrukking begiftigd werden, die, zoo leelijk als zij is, grooten opgang heeft gemaakt. Wij bedoelen *te over*. Wij lezen nu gedurig van »schoone boomen, wier verschillend blad, in kleur en vorm, afwisseling *te over* aanbiedt," van »de hollandsche schilderschool die kostbare kwaliteiten *te over* heeft, dan dat wij zouden behoeven te vreezen dat eene onpartijdige waardeering van haar karakter haar van het voetstuk zou stooten waarop zij staat," van »eene stad die verleiding *te over* aanbiedt, om lang in zoo gezegend een oord te vertoeven," van »de vesper die in het drukke herfstgetij door het landvolk niet *te over* bezocht werd," en meer van dien aard. In goed hollandsch (maar in sommige van de aangehaalde voorbeelden zou meer verbeterd moeten worden om er goed hollandsch van te maken) zou men zeggen *in overvloed*. Waarschijnlijk heeft hij, die zich het eerst tegen de taal bezondigd heeft met *te over* te schrijven, aan *overentover* gedacht en gemeend dat dit *over en te over* was, en dat men veilig het eerste deel van deze zegswijze weg kon laten, daar het laatste deel alleen even veel zeide. Doch *overentover* is *over ende over* en *te over* is van dezelfde soort en even slecht als *daarteboven*.

Duur kosten wordt onder anderen gebruikt door BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, dl. XII. bl. 102 »hetgeen duur genoeg kostte" en door eenen dichter van onzen tijd:

> De monsters.... 'k haat ze.... ik mag ze haten!
> Duur kost dat regt me!

Het is eene navolging van het fransche *coûter cher*, die niet met den aard onzer taal overeenkomt. Wij plaatsen bij *kosten* (het latijnsche *constare*) geen bijwoord, maar een naamwoord in den accusativus. Wij zeggen niet *het kost duur*, maar *het kost veel*, *eene groote som*, *eenen zak guldens* enz.

Er zijn sommige werkwoorden, die altijd het bijwoord *er* bij zich hebben, b. v. *er op na houden*, *er uitzien*. Dit *er* kan niet gemist worden. »Hij hield slechts eenen bediende na" en »een tamelijk jeugdig uitziende man" is kreupel Hollandsch. In de volgende regels van eenen onzer dichters is dezelfde fout,

> »De barre winter is geweest!"
> en »Die tijd.... helaas! hij is geweest."

Even als wij niet zeggen *de winter is*, maar *de winter is er* zoo zeggen wij ook niet *de winter is geweest*, maar *is er geweest*.

Wij hebben het geluk, dat onze taal voor comparativus en superlativus bijzondere vormen bezit, en niet, zoo als menige andere taal, het Fransch onder anderen, die slechts door omschrijving kan uitdrukken. Toch zijn er sommige schrijvers wie de armoede onzer naburen begeerlijker toeschijnt dan onze rijkdom, die ieder oogenblik den comparativus en superlativus door *meer* en *meest* uitdrukken en zeggen: »hij verklaart zich bijna nimmer met eene lectuur te hebben bezig gehouden, die eenen *meer aangenamen* indruk achterliet," »een wetboek, als alle wetten in den *meest onbehagelijken* vorm geschreven," »de toekomst van mijne kinderen woog mij *het meest zwaar* op het hart." Wij behoeven naauwelijks te zeggen, dat wij het laatste voorbeeld in eene vertaling uit het Fransch aantroffen. Dat het niet alleen slordige en onhandige schrijvers zijn, die zoo spreken, blijkt o. a. uit VAN DER PALM, bij wien wij, om slechts éćne plaats aan te halen, lezen: *Bijb. v. d. Jeugd*, dl. XII. bl. 92: »doch het is *meer waarschijnlijk*, dat die [psalm] voor of op hem dan door hem is gedicht."

Hier tegenover staat eene andere fout, deze namelijk, dat men den vorm van den comparativus of superlativus geeft aan woorden, welke dien niet kunnen aannemen. Deelwoorden, zoo lang zij werkelijk deelwoorden zijn, vereischen *meer* en *meest*. Het is daarom niet goed wanneer VAN DER PALM zegt, *Bijb. v. d. Jeugd*, dl. XI. bl. 117, »Men moet hierbij opmerken, dat oostersche volken tot dergelijke omwentelingen — veel *geneigder* zijn, dan andere."

Bijwoorden zijn bepalingen van bijvoegelijke naamwoorden, werkwoorden en bijwoorden; bijvoegelijke naamwoorden zijn bepalingen van zelfstandige naamwoorden. Hieruit volgt dat *niet*, 't welk een bijwoord is, bij een zelfstandig naamwoord niet gebruikt kan worden. Wij ontmoeten het echter meermalen bij zoodanige woorden. Onlangs vonden wij b. v. »ik gevoel dat ik aan dezen brief *niet* grootere uitbreiding mag geven." De negatie staat hier wel vóór het adjectivum, maar bij eenig nadenken zal men begrijpen, dat zij toch op het substantivum betrekking heeft, en dat er dus zou behooren te staan *geene*. Elders lezen wij: »het besturen van de kerk kan *niet* plaats hebben zonder het bezit van een juisten blik op den toestand gelijk die werkelijk is." *Wet op het Armbestuur*, art. 13. »Openbare inzameling van gelden ten behoeve van instellingen van weldadigheid, bij wege van collecte, inschrijvingen of op eenige andere wijze, heeft *niet* plaats dan" enz. V. D. PALM, *Bijb. v. d. Jeugd*, dl. XI. bl. 196 »dat hij de eerste aandoeningen zijner droefheid *niet* meester was." Men ziet, dit verkeerde gebruik van *niet* vindt men meestal bij spreekwijzen als *plaats hebben*, *meester zijn*, *prijs stellen*, en dergelijke, waarin het subst. zeer naauw ver-

bonden is met het werkwoord, en die niet veel van zamenstellingen verschillen. Sommige zoodanige spreekwijzen zijn ook reeds zamenstellingen geworden, b. v. *raadplegen*, waarvoor men oudtijds zeide *raadsplegen*. Waar dit het geval is wordt een bijwoord, maar waar zij nog niet tot één woord zamengegroeid zijn, een bijvoegelijk naamwoord vereischt. Men moet zeggen *niet raadplegen*, maar *geene plaats hebben*, *geen meester zijn*, *geenen prijs stellen*. Om dezelfde reden is *al of niet* af te keuren in *Wet op het Armbestuur*, art. 12, »De besturen der kerkelijke, gemengde en bijzondere instellingen van weldadigheid moeten, des gevraagd, aan de burgerlijke besturen opgeven, of een arme die zich bij een burgerlijk bestuur heeft aangemeld, van hen *al dan niet* onderstand kan erlangen." Men leze daar, *onderstand kan erlangen of niet*. En VAN DER PALM t. a. pl. bl. 78, »zoo dacht MEFIBOZETH, en deed voorzeker den vriend zijns vaders grootelijks onregt," had niet *grootelijks* maar *groot* moeten schrijven.

Het omgekeerde, adj. in plaats van adverb. vinden wij bij denzelfden, t. a. p. dl. XI. bl. 123, »dat in die oude tijden *geene* koningsdochters zich schaamden om huiselijk werk te verrigten." Hij wil zeggen, »dat — koningsdochters zich niet schaamden," zoo als uit het verband blijkt. Men gevoelt dat beide uitdrukkingen niet hetzelfde beteekenen.

Van *niet* sprekende, willen wij nog melding maken van eenen latinismus, waarvan wij o. a. een voorbeeld vinden bij VAN DER PALM, t. a. p. dl. XI. bl. 30, »waarom UZA, die bij de ark geplaatst was, zijne hand aan dat heiligdom sloeg, met het goede oogmerk, om het tegen te houden en voor te komen, dat het *niet* van den wagen gleed." De schrijver zegt hier juist het tegenovergestelde van hetgeen hij meent te zeggen.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

De Bijbel in het Amerikaansch (IV. bl. 194; *Bijbl.* 1855, bl. xliv). De Akademische bibliotheek te *Leyden* bezit dien Amerikaanschen bijbel (*), waarvan hier gesproken is (zie *Catalogus*, bl. 495).

Deze bijbel is een geschenk van CRESCENTIUS MATHERUS, V. D. M. (nec non Collegij Harvardini, quod est Cantabrigiae Nov. Anglorum Rector). In de Acten der Leydsche Curatoren van den 29sten Maart 1688, wordt van dat geschenk gesproken en besloten den schenker te vereeren met eenige boeken, gemaakt door HEIDANUS, WITTICHIUS en andere Professoren der Universiteit.

Het Oude Testament is gedrukt te *Cambridge*, door SAMUEL GREEN, A°. 1685, en het Nieuwe Testament in 1680, »printed for the Right Honourable Corporation in London, for the propagation of the Gospel among the Indians in New-England."

Vooraan is de opdragt: »To the Honourable ROBERT BOYLE, Esq. Gouvernour, and to the Company, for the Propagation of the Gospel to the Indians in New-England and Parts adjacent in America."

Verder wordt daar gezegd:

There are more than *thirty* years passed since the charitable and pious Collections were made throughout the Kingdom of England for the Propagation of the Gospel to the Indians natives of his Majesties Territories in America, and near the same time: since by His late Majesties favour of ever blessed memory, the affair was erected into an Honourable Corporation by Charter under the Broad Seal of England; in all which time our selves and those that were before us, that have been your stewards, and managed your Trust here, are witnesses of your earnest and sincere endeavours, that that good work might prosper and flourish, not only by the good management of the Estate committed to you, but by your own charitable and Honourable additions thereto; where of this *Second Edition* of the Holy Bible in their own language, much corrected and amended, we hope will be an everlasting witness; for wheresoever this Gospel shall be preached, this also that you have done, shall be spoken of for a Memorial of you; and as it hath, so it shall be our studious desire and endeavour, that the success amongst the Indians here, in redulling them into a civil and holy life, may in some measure answer the great and necessary expences there abouts: and our humble Prayer to Almighty God, that you may have the glorious Reward of your Service both in this and in a better world.

We are your Honourable most humble and faithful servants

WILLIAM STOUGHTON.
Boston, Oct. 23 A°. 1685. JOSEPH DUDLEY.
PETER BULKLEY.
THOMAS HINCKLEY.

.. ELSEVIER.

Rembrant en van Rijn. Misschien kan het volgende eenig licht verspreiden over de familie van onzen grooten schilder.

Extract uit de doopboeken der Nederduitsche gemeente te *Batavia*.

5 Dec. 1673. REMBRANT, 't kint van CORNELIS SUYTHOFF en CORNELIA VAN REIJN.

14 Julij 1678. HENDRIC, 't kint van CORNELIS SUYTHOFF en CORNELIA VAN RIJN.

PHILO-INDICUS.

Opschriften op kerkklokken (vgl. II. bl. 281;

(*) *Biblia Sacra, linguâ indica Americana, ex versione* JOH. ELIOT, *Cambridge*, 1685.

V. bl. 130; *Bijbl.* 1853, bl. xxv enz.; 1854, bl. xxvii enz.; VI. bl. 197). De klok of bel te *Nieuwenhoorn* heeft het navolgende om- of opschrift:

»MARIA is mijn name
Mijn gebod o God bekwame
Strekt zoo ver als zij mij hooren zal
Dat ze God beware boven al."

Zie PLOKKER, *Beschr. van 't eiland Voorne*, enz. 1851, bl. 190.

De klok te *Zuidland* en *Velgersdijk* heeft tot opschrift:

BERTTELEMEUS is mijn naam. —
Mijn geluid zij Gode bequaam
Alzo verre als men mijn hooren zal,
Wilt God bewaaren overal.

WOUTER KAERWAS maakte mij in 't jaar MCCCLXXXVI. (Zie PLOKKER, a. w. bl. 288).

BH'.

Mummie-Tarwe, Mummie-Erwten (vgl. VIII. bl. 89, 90). Mag ik de lezers van den NAVORSCHER herinneren, dat Prof. P. HARTING in het *Album der Natuur*, Jaarg. 1854, bl. 147—178 een belangrijk artikel: »*Het sluimerende leven*" geleverd heeft? Over het langdurig behouden blijven van het ontkiemend vermogen van zaden enz., zie men bl. 162—165 aldaar.

S. v. W.

Venetiaansch Gezantschap in 1617—1618. In het »*Ausland*" van den 15den Januarij 1858 (N°. 3), worden eenige uittreksels medegedeeld uit het dagboek van ORAZIO BUSINO, kapellaan van PIERO CENTURINI, Venetiaansch afgezant aan het Engelsche hof, die zich met een talrijk gevolg door *Duitschland* en *Holland* naar zijne bestemming begaf. (De berigten zijn getrokken uit een door RAWDON BROWN in de Bibliotheek van St. Marcus gevonden handschrift, afkomstig uit de familiebibliotheek der CENTURINI'S).

Omtrent *Nederland* vinden wij daarin het volgende:

Op Nederlandschen grond proefde het gezantschap voor het eerst bier, waaruit blijkt dat deze volksdrank toen in de Rijnstreken nog niet algemeen bekend was. De Venetianen vonden er weinig smaak in. Eene andere nieuwigheid was voor hen het rooken van tabak, 't geen dus toen in *Venetië* nog onbekend, in *Duitschland* ten minste zeer zeldzaam moet geweest zijn. In *Holland* rookten achtingswaardige vrouwen, maar in 't geheim, en onder het voorwendsel, dat het rooken voor de gezondheid nuttig ware. In *Engeland* werd de tabak »Koninginnenkruid" (*herba reginae*) genoemd, en de zeer naauwkeurige beschrijving, die BUSINO van eene pijp geeft, bewijst hoe zeer het rooken voor hem iets nieuws was. In *Holland* maakte men gebruik van eene inlandsche schuit, geen gondel, zoo als op de Venetiaansche lagunen, maar een open vaartuig, waarin het geheele gezantschap zich op slecht stroo nedervlijen moest als »edellieden van *Reggio*," (zoo noemt nog thans de Venetiaan de varkens, omdat dit vee vooral van *Reggio* op de markt te *Venetië* wordt aangebragt). De kapellaan is in 't bijzonder getroffen door de windmolens, die geen graan malen, maar water scheppen, als mede door de talrijke eenden, ooijevaars en zwanen op de looden wateren der vaarten, waarop hij schuiten ontmoet, geladen met eene brandbare aarde, die men turf noemt. *Amsterdam* doet hem, door de ligging der stad, aan *Venetië* gedenken, maar er is meer bedrijvigheid. De regering van *Dordrecht* gaf aan het gezantschap een groot banket, en de kapellaan geeft zijne verwondering te kennen over de groote met wijn gevulde bokaal, die op het einde van het feestmaal rondging, enz.

Maken Nederlandsche schrijvers ook van dit gezantschap gewag, en waar zijn daaromomtrent nadere bijzonderheden te vinden?

LAGE.

Oost-Indische Compagnie. In een in de eerste helft der zeventiende eeuw geschreven boek, klaarblijkelijk afkomstig van een der scheepsgezagvoerders der oude O. I. Comp., komen de volgende namen van scheepsgezagvoerders voor: MAXIMILIAEN LE MAIRE (later Gouverneur van *Nangazacki*), LAURENS PIT, (in 1693 Gouverneur van de kust van *Coromandel*), FRANÇOIS VISSCHER, LOUIS DE LABECQUE, ELIAS TRIP, ARENT BARENTZ., JAN BACK, REYNOUT ENGELBERTS, JACOB CRANENBURG, JAN CENTEN, JACOB VERSTERNE en anderen. Voorts bevat het: instructiën voor de opperhoofden harer schepen op hunne reizen naar *Java*, *China*, *Japan*, *Ceylon*, *Tayouan* en andere plaatsen in de Indische zee; seinbrieven, beschrijvingen van verschillende kusten, plaatsen en landen aan gemelde zee gelegen. Ik vond daarbij onder andere curiosa, ook het volgende medegedeeld, dat mij belangrijk genoeg voorkwam, om het door middel van dit Tijdschrift mede te deelen.

1°. Inventaris van het schip de *Waterschout* op reis van *Batavia* naar *Goa* in 1644, bestaande in: 6 zware ankers, 4½ vaam zwaar touw, 2 kabeltouwen, 1 werpanker, 1 bootsdreg, 2 stel zeilen, 1 wimpel, 2 vlaggen, 1 geusje, 2 stel kaarten, 2 pijl-kompassen, 5 kompassen, 2 nachtglazen, 5 dieplooden, 1 astrolabium, 1 staart arak, 2 vaten vleesch, een weinig olie, een weinig azijn, 16 ijzeren gotelingen van 8 ℔, 4 metalen gotelingen van 6 ℔, 2

metalen gotelingen van 4 ℔, 1 metalen bosje, 1 steenen stuk met 2 hamers, 2000 ℔ kruid, 2 donderbussen, 15 musquetten, 18 braadspitten (?), 15 sabels, 225 kogels van 8 ℔, 100 kogels van 6 ℔, 40 kogels van 4 ℔, 20 vuurpotten, 100 kneppels, 50 grenaten, 10 koevoeten, 10 koperen lepels van 8 ℔, 2 koperen lepels van 6 ℔, 1 koperen lepel van 4 ℔, 4 koperen kruidmaten, 2 blikken trechters, 28 koperen trechters van 8 ℔, 16 koperen trechters van 4 ℔, 2 koperen trechters van 6 ℔, 1 koperen balans met 6 ℔ gewigt, 1 dommekracht, 6 drielmeijen (?) pieken, 12 halve pieken, 3 ketels, 1 koperen pot en eenig rommeling van botteliers gereedschap.

2°. Translaet van de Prohemio der missive ende Tijtelen des Conincx van Siam soo die anno 1636 aan de Prince van Orangien geschreven:

Goude schriftelijke legatie van aliantie, sijnde vol goddelijken glans, d'alleruitnemenste, begrijpende, alle wijze wetenschappen, de gelukkigste, welke inde werelt bij de menschen niet is, de beste en zeeckerste die in den hemel, op de aarde en inde helle zij, de grootste, soetste en vriendelijkste coninghlijke woorden; welke crachtigh luijdende eijgenschappen en glorieuse fame soodanigh door den aertbodem loopt, alsof door goddelijcke macht de dooden verheffen en die miraeckeleusselijk van alle spirituale ende corporale coruptien gesuiverd wierden; waerinne hun, de regerende priestelijke negotierende en dienstbare menschen, met sonderlinghe blijdschap verwonderen alsoo dit bij geenderlije waerdigheden comparatie heeft; comen met een vriende herte en seer lievende vriendschap, vande goddelijcke doorluchtigste, onoverwinnelijcke machtigste hoogste Heer van honderd en een coninghlijke goude croonen met negenderlije edele steenen verciert, den grootsten en suijverste goddelijcke Heer der onsterfelijke sielen, den heijlighsten over alle sienden en beschaduwende oppergebieder van 't Edelste en grootste rijck van *Siam*, den glans van de schoonste, grootste stad *India*, welker menighte toewegen en open poorten vol menschen crielen ende de opperste stadt des werels, den eersten coninghlijken throon, verciert met negenderleije edele steenen en d'alderplaijsantste landouwen is, welcx heerscher meerder als de Goden is, hij den goddelijcken heer der gouden Throonen der witte, roode en rontgestaerte Elephant, welke drie uitnemenste reisdieren de opperste Godt van de negenderleije Goden aan niemandt anders gegeven heeft, de Goddelijke heer, in wiens landt 't victorieus swaart berust ende den viergearmden Godt des oorlogs gehoorzaam is, aanden doorluchtigsten etc.

3°. Tijtel van den Coningh van *Arrakan*.

Ick ben Coningh der geheele werelt, Coningh aller Coninghen, wiens stad in schoonheidt den hemel gelijk is. Mijn gebiet strekt van den opgangh tot de ondergang der sonne; Heere van de stad genoemd *Hambsabad*. Er zijn veele bergen, bosschen en casteelen onder mijn gouverno. De inwoonders van mijn landt zijn verciert met veelerhande schoone couleuren, Heer vanden witten en den rooden Oliphant, die verciert zijn met veele schoone cleedingen. Ick ben Coningh van sulcken Tijtel en van groote faem, genoemt Sultan ZIRISU DORMARADSIE.

4°. Tijtel van RAGA SINGA, Coningh van 't eijland *Ceylon*. In den name Godes!

Heer der Heeren, een God der heeren, groot als de zee, claer als de sonne, heere van de werelt, een man van groote cuijsheidt, niet begerigh naar getrouwde andermans vrouwen, die de waerheid spreekt in alles, van zoo groot verstant dat hij alle dingen doorgront, een beschermer der geenen die toevlugt tot hem nemen, dit alles en soo groot ben ik RAYA SINGA, doen cont in dezen brief aan onze Hollanders.

5°. Verklaringen van 't machtig Coninghrijck Japan.

Japan is voor een Eijlandt vermaert, doch onseeker de Provintie *Quanto*, alwaar de Keijser zijn meesten incomen van heeft, waer ook op leijt de keijzerlijke stadt *Jedo*. Van daer reijst men 37 dagen noordoost, tot dat men comt op de houck van 't landt *Sungaer*, aldaer vaert men over een water 11 mijlen breet, tot het land *Jesso*, vanwaar veel costelijk bont en peltwerk komt, maar het is een berghachtig ende woest landt, zijn groote onbekent, is verscheijden reijsen door Japanders doorzocht, doch nooijt volbracht, 't heeft hunluijden altoos aen victualie en noodigheden tot sulcken exploit ontbrooken; 't is op sommige plaetsen bewoont van een onbekent volcq zijnde ruijch op het lichaam, langh van haer en baert, den evenmensch brutaal. Dit water loopt niet door maar is eenen inham wel 40 mijlen groot, tusschen *Jesso* en 't lant van *Japan*, alwaar het tegen geweldige woeste bergen aanstoot.

De eijlanden *Chickoch* en *Sayckoch*, welke de twee grootste eijlanden zijn die bij het vaste lant van *Japan* liggen worden van Coninghen en Heeren geregeert, te weten *Chickoch* van eenen Coningh en drie Lantheeren; *Sayckoch*, dat grooter is, heeft eene provintie in zich zelven genaamt *Sesin* dat wel het cleijnste is.

Het lant van *Japan* dat vande inwoners *Nijpon* genaemt wordt, leijt tegen de voorschr. twee Eijlanden en het lant *Jesso*, als voorschreven is en is gedeelt in 6 provintien, te weten: *Dewano*, *Itohesen*, *Jamayssiro*, *Jetsenyo*, *Quanto*, *Oduo*. Uit deze provintien

trekken de Keijser, Prinsen, Hertogen, etc. hun inkomen, zoo als inde volgende lijst is opgegeven. (Dan volgt die opgave.) Voorders alle Keijsers soldaten, te weten; voetvolk, hetwelk maer gemeene en geen Edelluijden zijn, als roerdragers, hangenettendragers (?), lange piekdragers, boogdragers, deze alle, sijnde een groot getal, worden uijt s'Keijsers Renten welke meest in Gout en Silvermijnen bestaat, betaalt. De voornoemde s'Keijsers Edele soldaten dat zijn, alle ruijters die ijder 5, 10 of 20 dinaers na haren staet en inkomen onderhouden en in tijt van noot mede voor soldaten dienen moeten. Een Edel soldaat moet de navolgende gaven hebben, te weten: het moet zijn een man van flux gedaente, die met allerleij geweer kan schermen, die redelijk geleert is, en voor een vreedzaam en redelijk persoon geoordeelt wordt, eer hij sulk een ampt bedienen mag. Wanneer Sijne Majesteit ergens heen trekt vergezellen hem deze mannen, zoo te paert als te voet, tot zijne lijfgarde, allen in zwarte zijde gecleet, en dat in zulk eenen prijswaerdigen houding dat het wonder is om te zien. Daar werdt niet een woort gesproken soowel van de luijden die in de straeten wonen als de Travanten die omtrent s'Keijsers Palankijn gaan, soodat men daar Sijne Majesteit passeert niets hoort als het gedruisch van menschen en paerden. De straten en wegen zijn alle schoon geveegt en met fijn sant bestrooit en niemant mag door een venster uitzien noch in sijn winkel of voorhuis blijven staan, maar ieder moet op eenen mat knielen. Veele Lantheeren, Colonellen en Regimentmeesters volgen zijne Majesteit op 1 a 2 mijlen van verre na met eenige duijzend Ruijters en voetvolk om hem te geleijden, doch in zijne presentie komen sij op den wegh niet.

Verder bevat genoemd geschrift nog:

1°. Verantwoording van de Roomsche Papen in *Japan*, bij de Regenten *Nangasacki*, den 23 Sept. 1637.

2°. Ordonantie door sijn Keijserl. Majt. van *Japan* gestelt, en van de 5 principaelste Rijksraeden onderteekent, gegeven aan de Regenten van *Nangasacki*.

3°. Opgave, wat Coopmanschappen meest in alle quartieren van *India* connen verteerd worden, en wat dezelve weder uitgeven, als van *Japan*, *China*, *Cambodia*, *Siam*, *Persia*, *Sunda*, *Coromandel*, *Molucos*, *Timor*, *Sylon*, *Pegu*, *Macasser*, etc. etc.

4°. Accoort getrokken tusschen den Heer PIETER NUYTS, Raat van *India* en Gouverneur van *Formosa* ter eenre, ende IQUAW, overste Mandarijn van de provintie *Amoy* en admiraal der Chineesche zee ter andere zijde.

5°. Accoort tusschen den Heer Gouverneur PUTMANS en den Raat in *Tayouan*, wegens de Generale Oost Ind. Comp. ter eenre, en SONGIA, Groot-Mandarijn van *Amoy* ter andere sijde, getroffen en aangegaan.

NAUTICUS.

De Tinhandel der Oudheid. Het tin schijnt bekend te zijn geweest aan de Grieken, ten tijde van HOMERUS. Phenicische zeevaarders hadden het waarschijnlijk van *Cornwallis* overgebragt, naar het oostelijk uiteinde van de *Middellandsche zee*, en daartoe de reis genomen langs de kust, door de straat van *Gibraltar* naar het westen van *Gallië*, vanwaar zij het *Kanaal* hadden overgestoken; of zij hadden het slechts uitgevoerd van *Massilië*, of eenige andere naburige haven, welke het over land door *Gallië* had bereikt.

Het metaal κασσίτερος komt in de *Ilias* meermalen voor als een versiersel van wapenen en wagens, en het erlangt eene plaats naast het goud. De dichter kenmerkt het met de termen »witte" en »blinkende." In de *Odyssee* wordt het woord niet gevonden. BECKMANN (*Hist. of Inv.*, Vol. IV, p. 20) en HEYNE (HOM. *Il.*, Vol. VI. p. 120) houden het er voor, dat κασσίτερος oorspronkelijk een mengsel van zilver en lood zij geweest, en dat, om de gelijkheid in kleur, de naam eerst naderhand op tin zij toegepast geworden. Het meest aannemelijk schijnt de onderstelling, dat het metaal, in de *Ilias* beteekend door κασσίτερος, tin is, en zoo verstaat het ook PLINIUS, (*Nat. Hist.*, XXXIV, 47). Er is geene zwarigheid om aan te nemen, dat de vroegere Grieken bekend zijn geweest met handelsartikelen, aangevoerd uit landstreken, verre beneden den gezigteinder hunner wetenschap. Zoo gewaagt HOMERUS van ivoor; maar de Grieken kregen nooit een' oliphant te zien vóór ALEXANDERS veldtogt in *Azië*. Van'sgelijken werd hun reeds vroeg de barnsteen aangebragt uit landen, waarmede zij onbekend waren. Men geloofde, dat het uit eene noordelijke rivier werd gehaald, die *Eridanus* [*Eider?*] heette. Verg. BRÜCKNER, *Hist. Reip. Massil.*, p. 59.

De profeet EZECHIËL (omstreeks 590 vóór CHRISTUS) noemt tin onder den handelsvoorraad, van *Tarsis* naar *Tyrus* gevoerd:

»*Tarsis* dreef koophandel met u van wege de veelheid van allerlei goed; met zilver, ijzer tin en lood handelden zij op uwe markten," Hoofdst. XXVII, vs. 12.

[Doch reeds ten tijde van MOZES wordt het besprokene metaal aangetroffen onder den buit op de Midianieten. Immers ELEAZAR (*Numeri* XXXI, vs. 21, 22) meldt van goud en van zilver, van koper en van ijzer, van *tin* en van lood. Voorts nog bij EZECHIËL, XXII, verzen 18 en 20:

»Menschenkind! die van het huis ISRAËLS zijn Mij tot schuim geworden; zij zijn allen koper, of *tin*, of ijzer, of lood...."

»(*Gelijk*) zilver, of koper, of ijzer, of lood

of *tin* in het midden eens ovens vergaderd wordt, om het vuur daarover op te blazen, opdat men het smelte...."

Ik ben onzeker of men ook de plaats bij JESAJA I, vs. 25, tot de van tin sprekende bijbelplaatsen kan betrekken, tenzij men hier tin, *schijnzilver*, als den tegenhanger van het zuivere zilver wil voorgesteld zien. Er wordt echter van *schuim* gesproken.

»En ik zal mijne hand tegen u keeren, en ik zal uw schuim op het allerreinste afzuiveren, en ik zal uw *tin* wegnemen."]

Het heerschende gevoelen der bijbeluitleggers is, dat *Tarsis* overeenkomt met het Grieksche *Tartessus*, en dat er eene plaats in *Spanje* meê wordt bedoeld, ten westen van de straat van *Gibraltar*, (zie WINERS *Bibl. Realwörterbuch* op het woord *Tharschisch*, en Dr. SMITHS *Dict. of Anc. Geogr.* op *Tartessus*). Dit gevoelen is in overeenstemming met de vermelding van tin: dewijl dit metaal van *Cornwallis* naar de westkust van *Spanje*, en vandaar naar *Tyrus* kan vervoerd zijn geworden; of men had het zich kunnen aanschaffen binnen de grenzen van *Spanje*, gelijk wij straks zullen zien. Verg. HEEREN, *Ideen*, I. 2, S. 70; MOVERS, *die Phönizier*, III. 1, S. 62—65.

HERODOTUS had gehoord van de *Cassiterides* of *Tin-eilanden*, vanwaar tin naar *Griekenland* gebragt werd, doch hij was niet in staat, iets omtrent hun aanwezen gewaar te worden (III. 115): en het was eerst ten tijde van CAESAR, toen de Romeinen naar *Brittannië* kwamen oversteken, dat de natiën van *Zuid-Europa* eenig stellig berigt kregen omtrent het land, waar dit metaal gevonden werd. STRABO beschrijft de *Tin-eilanden* als zijnde tien in getal en liggende in de open zee, ten noorden van het land der *Artabri* (nabij kaap *Finisterre*). »In oude tijden," zegt hij, »voerden de Pheniciërs den tinhandel uit *Gadeira* (*Cadix*), en behielden zij het monopolie door hunne route verborgen te houden. Eens hadden de Romeinen, begeerig om de haven te ontdekken, waar het tin werd ingescheept, een Phenicisch schip in 't zog gevolgd; maar de kapitein stuurde zijn vaartuig met opzet in ondiep water, en beide, zijn bodem en die van de Romeinen, gingen te loor. Hij zelf ontkwam op een stuk van het wrak, en ontving van den staat de waarde zijner lading terug. De Romeinen, echter, kwamen, na vele pogingen, achter het geheim. Sedert PUBLIUS CRASSUS de eilanden heeft bezocht, en bevonden dat het tin op de oppervlakte werd aangetroffen, en dat de inwoners vreedzaam waren, is de reis dikwijls gedaan geworden, schoon zij langer is dan de togt van *Gallië* naar *Britannië* (III. 5, § 11)."

De PUBLIUS CRASSUS, van wien STRABO hier spreekt, moet de jongste zoon wezen van den triumvir, CAESARS luitenant in *Gallië* van 58—55 vóór CHRISTUS. Vgl. CAESAR, *de Bello Gallico*, II. 34; DRUMANN, *Geschichte Roms*, Th. IV. S. 116. Het schijnt, dat, met *Pheniciërs*, hier de Carthagers bedoeld worden. Moeilijker valt het ons echter te verstaan, hoe STRABO zich heeft kunnen voorstellen, dat de tinhandel voortgezet bleef, na de verwoesting van *Carthago* door de Romeinen. Tusschen deze laatste gebeurtenis en het bezoek van CRASSUS, is een tijdsverloop van omstreeks 90 jaar, en onderwijl hadden de Romeinen, door hunne magt, de kennis van 't begeerde geheim kunnen verkrijgen. STRABO hield de *Cassiterides* blijkbaar voor onderscheiden van *Britannië*.

DIODORUS beschrijft *Britannië* als driehoekig, gelijk *Sicilië*, doch met zijden van ongelijke lengten. Het voorgebergte, het digtste bij het vaste land, heette *Cantium* (*Kent*); dat, aan het tegenovergestelde uiteinde, *Belerium*: het naar de zee gekeerde werd *Orca* genoemd (eene verwarring met *Orcaden*). De bewoners van het voorgebergte van *Belerium* waren gastvrij, en, wegens het verkeer met vreemdelingen, beschaafd van gedrag. Zij waren het, die tin leverden, in den vorm van *astragali* (*bikkels*), en het naar een eiland overbragten, tegenover *Britannië*, *Ictis* geheeten. Dit eiland werd droog gelaten bij laag water en het tin alsdan in wagens van het strand daarheen gevoerd. Daar kochten het de handelsluî van de inboorlingen, en scheepten het naar *Gallië*, door welk land het, in nagenoeg dertig dagen, op paarden naar de monden van den *Rhône* werd gereden (V. 21, 22).

TIMAEUS (*Fragm.* 32) vermeldt een eiland *Mictis*, zes dagen zeilens van *Britannië*, vanwaar men tin uitvoerde. Het *Mictis* van TIMAEUS en het *Ictis* van DIODORUS zijn waarschijnlijk verschillende schrijfwijzen van den naam *Vectis*, waardoor de Romeinsche schrijvers het eiland *Wight* beteekenden. Het zuidwestelijk voorgebergte van *Britannië* komt weêr voor bij PTOLOMAEUS, onder den vorm van *Bolerium* (II. 3. § 3).

Op eene andere plaats spreekt DIODORUS van de *Tin-eilanden*, als gelegen in den Oceaan, voorbij het Spaansche schiereiland *Iberië*; hij onderscheidt ze van *Britannië*, vanwaar hij meldt, dat tin in *Gallië* werd ingevoerd en door handelaars, te viervoet, naar *Massilië* en de Romeinsche kolonie van *Narbo* (*Narbonne*) gebragt. Hij zegt tevens (V. 38), dat tin in vele gedeelten van *Iberië* werd gevonden.

Welke ook, in overouden tijd, de handel der Pheniciërs en Carthagers met *Cornwallis* door de straat van *Gibraltar* zij geweest, het schijnt zeker, dat, in lateren tijd het tin, bij de Grieken en Romeinen in gebruik, gemeenlijk de *Middellandsche Zee* over *Gallië* bereikte. De steller van de Aristotelische Ver-

handeling *de Mirab. Auscult.*, 50, beschrijft het *Celtische* tin (ὁ κασσίτερος ὁ κελτικός) als gemakkelijker smeltbaar dan lood. Dit moet tin beduiden, over *Gallië* aangebragt en in *Griekenland* ingevoerd uit eene Gallische zeehaven; gelijk wij spreken van *Hollandsch* speelgoed (*Dutch toys*), dat, schoon uit *Nederland* uitgevoerd, in *Zuid-Duitschland* vervaardigd wordt; en van *Livornosche* hoeden, die, hoewel aldaar ingescheept, in het binnenste van *Toscane* worden gevlochten. Van 's gelijken meldt POSIDONIUS (*Fragm.* 48), dat tin van de Britannische eilanden naar *Massilië* kwam. Wij kunnen hier bijvoegen, dat, volgens het berigt van CAESAR (*de Bello Gallico*, V. 12) het *Britsche* tin werd gedolven in het binnenland, en het ijzer nabij de kust, maar in kleine hoeveelheden; het in *Britannië* gebruikte koper was ingevoerd.

PLINIUS (*Nat. Hist.* IV. 36) beschrijft de *Cassiteriden* als een groep van verscheidene eilanden, tegenover *Celtiberië*: omdat zij tin voortbragten, hadden hun de Grieken dien naam gegeven. Hij zegt bovendien, dat zes andere eilanden, *Goden-* of *Gelukkige Eilanden* geheeten, gelegen waren op de hoogte van het voorgebergte der *Arrotribae* (of *Artabri*), de plaats, door STRABO aan de *Tin-eilanden* toegekend. DIONYSIUS PERIEGETES (V. 561—564) spreekt van de *Westersche Eilanden*, waar men tin dolf, als in de nabijheid van het *Heilige Voorgebergte*, de uiterste punt van *Europa*, door de rijke Iberiërs bewoond. De tien tin-eilanden, westelijk van *Spanje*, door STRABO genoemd, zijn ook aangeteekend bij PTOLOMAEUS, *Geogr.* II. 6. §76.

In de *Ora Maritima* van AVIËNUS vindt men eene beschrijving van zekere oorden op de Westkust van *Spanje*, nabij de baai van *Tartessus;* onder deze wordt de berg *Cassius* geteld, naar welken de Grieken den naam κασσίτερος vormden (V. 259). Dit is eene ruwe en kinderachtige etymologische mythe, niet veel juister dan die, welke *Britannië* afleidde van BRUTUS den Trojer, zoon van ASCANIUS.

AVIËNUS maakt tevens gewag van eene baai op dezelfde hoogte, den *Oestrymniaanschen* zeeboezem, waarin de eilanden van denzelfden naam, met overvloed van tin en lood. Twee dagen zeilens van deze is het *Heilige Eiland*, waar de *Hiberniërs* woonden, en, nabij dit, het eiland der *Albiones*. Hij voegt er bij, dat die van *Tartessus* gewoon waren de *Oestrymniaansche* eilanden van handelswege te bezoeken. Bovendien zeilden de Carthagers, zoowel die van het moederland als van de Koloniën, de pijlers van HERCULES voorbij en bevoeren deze zeeën: HIMILCO, de Carthager, verklaarde, uit eigen ondervinding, dat de reis, op haar kortst, vier maanden duurde (V. 80—119). Vergelijk HEEREN, *Ib.* II. 1. p. 176.

PLINIUS beweert, dat men vertelde van een' invoer van tin uit eene of andere eilanden in de *Atlantische* zee: maar dat men, te zijner tijd, de zekerheid had, dat het een voortbrengsel was van *Lusitanië* (*Portugal*) en *Gallaecië;* het erts was een donkerkleurig zand, dat men vond op de oppervlakte van den grond, en erkende aan het gewigt. Hij zegt voorts, dat, in *Gallaecië* geen lood werd aangetroffen, schoon het overvloedig voorkwam in het naburige *Cantabrië*. Zie de *Nat. Hist.*, XXXIV. 47. Evenzoo meldt DIODORUS, dat het tin in vele gedeelten van *Iberië* aanwezig was, echter niet op de oppervlakte, maar dat het gedolven werd en gesmolten gelijk het zilver en het goud (V. 38). Ook andere berigten verbinden *Iberië* met de voortbrenging van tin: want, volgens DIONYSIUS PERIEGETES, waren de westelijke eilanden, waar dit metaal gevonden werd, door Iberiërs bewoond: en AVIËNUS plaatste zijnen berg *Cassius* in de buurt van *Tartessus* in *Spanje*. POSIDONIUS (t. a. p.) spreekt mede van tin, dat uit de mijnen werd gehaald in het land der barbaren, voorbij *Lusitanië*. Wij moeten hier opmerken, dat nog gesproken wordt van tinerts in *Gallicië*, en het dus waarschijnlijk is, dat aanvoeren van dit metaal, in ouden tijd, uit de westelijke deelen van het Iberische schiereiland kunnen verkregen zijn geworden. Wij hebben duidelijke bewijzen, dat de Carthagers en Romeinen tin uit *Britannië* kwamen halen; en de naam van *Tin-eilanden* is, waarschijnlijk niets anders dan eene onduidelijke en onjuiste uitdrukking voor *Cornwallis;* maar de schepen van *Tarsis*, waarvan EZECHIËL spreekt, zullen mogelijk niet verder zijn gevaren, dan *Spanje's* westkust.

HYGINUS verhaalt, dat MIDAS, de Koning van *Phrygië*, in de fabelkunde beroemd wegens zijn vermogen van, wat hij aanraakte, in goud te verkeeren, de ontdekker is geweest van het tin en het lood. »MIDAS rex, CYBELES filius, Phryx, plumbum album et nigrum primus invenit." *Fab.* 274. Daarentegen sluit PLINIUS, in zijne lijst van mythische uitvinders en ontdekkers, een' zekeren MIDACRITUS in, van wien hij beweert te weten, dat hij het was, die het eerst tin van het eiland *Cassiteris* bragt. Plumbum (i. e. *plumbum album*) ex *Cassiteride* insulâ primus apportavit MIDACRITUS (*Nat. Hist.*, VII. 57)."

Van DIONYSIUS van *Syracusa* meldt men, dat hij, onder andere financiële bedriegerijen, een tinnen in plaats van een zilveren munt heeft doen slaan en ze voor vier in plaats van ééne Attische drachma laten doorgaan (ARIST. *Oecon.* II. 21; POLLUX, IX. 79): waaruit wij het gevolg mogen trekken, dat de waarde van het tin tot het zilver te dien tijde stond als 1 tot 4.

Lord MACAULAY beschrijft den oorspron-

kelijken toestand van *Britannië* door het gezegde, »dat de inwoners, toen zij het eerst bij de Tyrische zeevaarders bekend werden, weinig boven de inboorlingen der *Sandwich*-eilanden waren verheven." *Hist. of England*, Vol. I. p. 4.

Buiten de omstandigheid, dat de Grieken van HOMERUS met tin bekend zijn geweest, waarvan zij waarschijnlijk door Tyrische handelaars voorzien werden, en dat EZECHIËL de schepen van *Tarsis* noemt als het brengende naar *Tyrus*, is er geen bewijs dat de Tyriërs ooit zoo ver opvoeren als *Britannië*. Het onmiddellijk verkeer der Pheniciërs met *Cornwallis* rust bloot op onderstellingen, schoon deze niet onwaarschijnlijk zijn. Het is mogelijk, gelijk wij reeds hebben doen zien, dat zij eenige aanvoeren van tin uit *Spanje* hebben verkregen. De vergelijking der oude Britten met de Sandwich-eilanders is oogenschijnlijk gegrond op hunne gewoonte om hunne ligchamen met blaauw te tattoueeren [eene gewoonte nog bij de Britsche en Nederlandsche zeelieden in zwang]: maar, ofschoon de toestand, beide der Caledoniërs en der Hiberniërs, ons als een wilde toestand beschreven wordt (door DIO CASSIUS, LXXVI. 12; STRABO, V. 5, § 5, en SOLINUS, Cap. 22), zoo kan het maatschappelijke zijn der zuidelijke Britten en bijzonder van de inwoners der kust het naast aan *Gallië*, gelijk CAESAR, de oudste getuige omtrent hen, ze beschrijft, moeijelijk beschouwd worden op zoo lagen trap te zijn geweest, als dat der Zuid-Zee-eilanders. CAESAR, *de Bello Gallico*, V. 12—14. Beiden, STRABO en DIODORUS, gewagen van de betrekkelijke beschaving van manieren, welke de inboorlingen van het Britsche tin-district hadden aangenomen, door hun verkeer met vreemde koopluî.

Ten leste mogen wij nog aanteekenen, dat een eiland *Cassitira*, in den Oceaan, nabij *Indië*, waaruit tin werd aangevoerd, vermeld is geworden door STEPHANUS van *Byzantium*, die het had uit de *Bassarica* van DIONYSIUS. Of deze dichterlijke aardrijkskundige *Cassitira* als een tin-eiland heeft beschouwd om de gelijkenis van klank, dan of eenig Maleisch tin toen *Europa* bereikt had, zijn wij niet in staat te bepalen."

Tot zooverre de bijdrage van L. in de *Notes and Queries*, Sec. Ser., N°. 110 (Vol. V. N°. 6), p. 101. Reeds hebben wij het een en ander tusschen teksthaakjes [ ] daarbij gevoegd en wenschen wij nog het volgende aan te merken. Immers, wij achten het niet waarschijnlijk, dat, waar de Phenicische en Carthaagsche handelaars het tin in hunne betrekkelijke nabijheid, uit *Spanje*, konden verkrijgen, zij dit, in de eerste tijden althans, met hun angstige kustvaart uit het verre *Cornwallis* zullen hebben gehaald. Veeleer meenen wij den Britschen tinhandel, waardoor *Griekenland* en *Rome* voorzien werd, tot de latere tijden te moeten terugwijzen, toen de steeds verder grijpende en steeds meer omvaêmende stad ook het verafgelegene *Britannië* binnen hare grenzen begon te betrekken.

Indien wij voorts — naar PAULY's *Real-Encyclopaedie der Alterthumswissenschaft* (*Stuttgart*, METZLER, 1846), op 't woord *India*, IV. S. 130, Note — aannemen, dat de Grieken hun naam κασσίτερος voor tin aan het Sanskrietsche *kastîra* hebben ontleend (BENFEY, Art. *Indien*, in ERSCHS *u.* GRUBERS, *Encycl.* 2ter Sect. 17ter Theil, S. 28), dan komen wij van zelve tot het besluit, dat zij hun eerste tin waarschijnlijk uit het Indische *Cassitira*, welligt *Banka*, hebben gekregen, eene gissing, die de volgende aanhaling uit LAYARDS *Nineveh and Babylon* (1853), pp. 166, noot *, en 191 bevestigen kan. Wij zeggen bevestigen: immers het was natuurlijker dat ook het binnen-Aziatische *Assyrië* zijn tin uit *Indië* ontving, dan dat het daarvan door de Pheniciërs werd voorzien. Hetzelfde geldt nog veel meer van de Midianieten ten tijde van MOZES (*Numeri* XXXI: 21, 22).

Wij besluiten met de vertaling der bedoelde plaatsen uit LAYARDS *Nineveh*. Hij zegt: »Het geel der gekleurde Nineveesche baksteenen, scheikundig onderzocht door Sir HENRY DE LA BECHE en Dr. PERCY, bestaat uit een, in dit geval, tinhoudend loodantimoniaat (*stibiumzuur loodoxyd*). Het is dezelfde kleurstof, welke men thans *Napelsch geel* heet, en die, schoon reeds bij de Egyptenaren in gebruik, tot nog toe voor betrekkelijk nieuw ontdekt is doorgegaan. Het wit is een émail of verglaassel van tinoxyd, eene ontdekking, die men op de Arabieren van noordelijk *Afrika* van de achtste of negende eeuw meende te mogen t'huisbrengen [welligt hadden dezen het, bij overlevering van de Karthagers, die het wederom aan de Pheniciërs kunnen hebben ontleend]." LAYARD, p. 166, Note *).

Voorts: »Het metaal der te *Nimroud* ontdekte schotels, kommen en ringen, zorgvuldig ontleed door den Heer T. T. PHILIPS in het Museum van Practische Geologie, werd bevonden één deel tin tegen tien deelen koper te bevatten, zijnde dit juist de betrekkelijke evenredigheid van het beste oude en nieuwe brons. De klokken, evenwel, houden veertien percent tin, waaruit blijkt, dat de Assyriërs wel bekend waren met de uitwerking, door de verandering van de evenredigheid der metalen te weeg gebragt. Deze feiten bewijzen de vorderingen door hen in het gieten van metalen gemaakt." LAYARD, p. 191. Vergelijk het *Appendix*, pp. 670, 671.

J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

328. — *Cornelis Vrolikhart.* CORNELIS VROLIKHART, predikant te *Dordrecht*, overleden den 22sten Maart 1739. Zijn zoon GODOWARDUS was predikant te *Vlissingen* en schrijver van den *Vlissingschen Kerkhemel.* Van eerstgenoemde zag ik een door hem op pergament geschreven huwelijksvers van den volgenden vorm en inhoud:

Proverbia 15:15.	Gebed	*Een vrolijk harte*
. . . . . .	van	*is een gedurige maeltijd.*
CORNELIS VROLIKHART	en	WALBURG CAESENBROOT.

in huwelijk vereenigt A°. 1707 den 6 Maert.

Gij hebt ons Heer tot een geleyd
Door egte trouw vereent ons beyd,
Laet ons uw hulp en uwe gunst,
Zijn als een *wal* en *burg* van kunst.
Laet daerom ook een *vrolik hart*
Verr van ons weeren alle smart,
Een hart dat ons vast en gewis,
Altijd een vroolke maeltijd is;
Daer 't nimmer meer aen *kaes* en *broot*
Ontbreeken magh tot aen de doot.
Dan sullen wij ten allen tijden
Ons in die *wal* en *burg* verblijden.

In *wal* en *burg* men veilig is
Met *kaas* en *broot* men leeft seer fris.

Die daer bij heeft een *vrolijk hart*
Hoeft om geen spijse na de mart.

Kaes, broot en 't vrolijk hart, 'k gis
Dat daer de beste maeltijt is,
Want kaes, broot en 't vrolijk hart
. . . .

De laatste regel ontbreekt.

Aan de andere zijde van het stuk staat mede in twee kolommen *de Wet des Heeren.*

Is dit vers van genoemden predikant bekend? en zoo ja, kan men mij den laatsten regel ook opgeven?

Zijn zoon GODOWARDUS schrijft in zijn *Vlissingsche Kerkhemel*, dat zijn vader op den 22sten Maart 1739, op een zondagavond, op den predikstoel al predikende »door een hartvang uit deze wereld wierd gehaelt." LABORANTER.

329. — *Paardenkuur.* In het 1772 was een zekere TUNNESTRICK in *den Haag*, die op staanden voet paarden van gevaarlijke wonden in den kop kon genezen. Hij gaf voor ook andere dieren te kunnen genezen, maar mijne aanteekening behelst alleen eene proeve van zijne praktijk bij paarden. In Januarij 1772 werd, in tegenwoordigheid van den Stadhouder en andere aanzienlijke personen, een groote spijker in den kop van een paard geslagen; nadat deze er met een nijptang was uitgetrokken, ging Mr. TUNNESTRICK naar het dier toe, goot een vocht in de wonde, en binnen vijf of zes minuten, was het paard zoo vrolijk en wel, alsof hem niets onaangenaams overkomen was. Is er iets meer van dien TUNNESTRICK bekend? J. DORAN.

(*Notes and Queries*,
1 Mei 1858, bl. 356.)

330. — *Onkelboeren steeg.* Men vindt in *Amsterdam* een *Onkelboeren steeg.* Men kent een huis waar vroeger een *Onkelboer* in den gevel heeft gestaan. Misschien zijn er meer, of staat er nog ergens een *Onkelboer* in een gevel. Men vraagt: *Wat is een Onkelboer?*

V. B.

[In het pas uitgekomen werkje *Amsterdam*, door JOANNES AURELIUS, bl. 63, wordt er het volgende van gezegd: »Ofschoon deze naam in de voorgaande eeuw werd verknoeid tot *jonquil-boeren*, zoo schijnt toch *onkelboeren* of *honkelboeren* de ware spelling te zijn en afkomstig van het geslacht HONCKELBOER alhier. DIRCK HONCKELBOER komt in brieven van 1598 en 1613 voor als grondbezitter in den omtrek van het voormalig regulierskloostor. Ik vermoed dat deze steeg bij de tweede vergrooting der stad op het einde der XVIde eeuw op zijnen grond is aangelegd en daarom naar hem genoemd." Wie weêrlegt of bevestigt deze afleiding en geeft ons den oorsprong van den naam *Honkelboer?*]

331. — *Senatus veteranorum glirium.* Op eene studenten- of ontgroeningsbul, door den Senaat te *Utrecht* in 1800 afgegeven, komen de volgende namen voor: J. C. DE WEERT (*Regt.*), G. W. VAN TOULON, A. W. VAN IJSSELDIJK (*Hist. Nat.*), C. DE ROO, H. J. RINK, G. J. WEENINK, F. VAN DE POLL, A. BOOT, ... VAN DER HORST (*Med.*), RHOEDEN, R. P. VERMEULEN (*Theol.*). Welke dezer personen leven nog? Wie kan in 't kort plaats en tijd van het overlijden der overigen opgeven? HORA RUIT.

332. — *Stollberg, Beschreibung eines weibes.* Een der Graven VON STOLLBERG wordt gezegd met zijne letterkundige vrienden eenen wedstrijd van *burlesque* dichtkunst te hebben aangegaan, en den prijs gewonnen te hebben

door zijne *Beschreibung eines weibes*. Wie kan deze dichtvrucht in haar geheel aanwijzen? Ter opsporing diene één couplet en het slot:

Mich reitzt kein blondes Haar in Locken rauff gewunden,
Worin schon mancher sich im Netz verstrickt gefunden!
Nein, struzzig und mit Schorf und Läusen ausgeziert
Und blutroth sey ihr Haar, mit gelbem Talg geschmiert.

So werd ick glücklicher als tausend Männer seyn,
Sie träumten Engel sich und fanden doch mit Schrecken
Dass unter Engel sich oft Teufel tief verstechen,
Ganz anders wird es nur mit meiner Gattin gehn,
Ich träumte Teufel nur und werde Engel sehn!

HORA RUIT.

333. — *Communisme*. In de *Bijdragen ter bevordering van het Christelijk leven*, verzameld door M. A. AMSHOFF en W. MUURLING, Groningen 1857, leest men op bl. 9: »Er zijn enkele volken, waar geen onderscheid van standen bestaat, en de menschen allen genoegzaam gelijk zijn, maar dan zijn ze niet allen rijk, neen, allen arm. Dan wil de een den ander niet dienen," enz. enz.

Vrage: *Wie* zijn die enkele volken?

HORA RUIT.

334. — *Namen der Godheid*. In de Heilige Schriften voert de Godheid een aantal namen, waarvan de groote verscheidenheid bij de vertaling is ingekrompen. Wil iemand zich verledigen al die varianten (ELOHIM, ADONAI, JEHOVAH, KURIOS, enz.) op te geven, met korte ophelderingen, waar ter plaatse deze of gene benaming meer doorgaande voorkomt? HORA RUIT.

335. — *Montleart*. MARIE CHRISTINE van *Kurland*, uit het huis van *Saksen*, geboren in 1779, huwde met den Prins van *Savoye Carignan*, en daarna (den 16den Augustus 1800 of later) met een Prins van *Montleart*, die althans één kind (een zoon) bij haar schijnt te hebben verwekt. Wie kan nadere opgaven verstrekken omtrent dit huwelijk en de kinderen daaruit gesproten, met korte vermelding van geboortetijd, en 't al of niet overleden zijn, alsmede een en ander omtrent het huis *Montleart* of *Montlear?* HORA RUIT.

336. — *Radbraken*. Den 3den Mei 1794 is J. G. CH. R. wegens moord te *Utrecht* geradbraakt. Welke latere voorbeelden van deze doodstraf zijn er bij te brengen?

HORA RUIT.

337. — *Baron d'Angély*. In 1817 en later werd te *Utrecht* les gegeven door een geestig emigrant, zich noemende Baron D'ANGÉLY. Waar en wanneer is hij geboren en overleden? Hij schijnt te *Hamburg*, vóór zijne aankomst te *Utrecht*, gehuwd te zijn. Wie weet iets naders omtrent zijne afkomst en lotgevallen mede te deelen? Vermoedelijk is hij dezelfde persoon, bedoeld bij KARL VON RAUMER, *Geschichte der Paedagogik.*, T. III. p. 74, die in 1798 te *Hamburg* Hoogduitsche taallessen gegeven heeft. Er leven nog dankbare leerlingen, die te *Utrecht* bij hem onderrigt in de Fransche taal ontvingen. Hij schijnt een pensioen te hebben genoten.

HORA RUIT.

338. — *Paludanus*. In de *Notulen* (Secreete of anderen) van *Holland* omstreeks het jaar 1580, wordt melding gemaakt van het aanstellen van *Notarii apostolici* hier te lande door dezen PALUDANUS, als *Comes Palatinus*. Kan iemand juist aanwijzen waar die vermelding te lezen is? Het jaartal is *zeer approximatief* opgegeven, en het gebeurde kan ook van lateren tijd zijn. HORA RUIT.

[Zie over PALUDANUS *Nav.* V. bl. 84, 164, 248; VI. bl. 27, 82, 142; VII. bl. 142.]

339. — *Xavier de Maistre*. XAVIER DE MAISTRE overleed in Junij 1852 te *Petersburg*, in hoogen ouderdom. Wie kan eene geschikte levensbeschrijving, hem betreffende, aanwijzen, of eene korte schets daarvan geven? Men kent hem als schrijver van *Voyage autour de ma chambre* enz. Hij was broeder naar 't schijnt van JOSEPH DE MAISTRE, auteur van *Les soirées de St. Petersbourg*.

HORA RUIT.

340. — *Van Hohenlohe Langenburg*. Men leest in de *Haarlemsche Courant*, 1858, N°. 32: »Den 3den (Febr.) is te '*s Gravenhage* overleden H. D. H. de Prinses WILHELMINA CHRISTINA HENRIETTE VAN HOHENLOHE LANGENBURG, die sedert een geruimen tijd haar verblijf hield in *den Koninklijken Bazar* van den Heer D. BOER. De Prinses was geboren den 21sten Junij 1779 en had dus den ouderdom van ruim 78 jaren bereikt. Zij stond in bloedverwantschap met den Groot-Hertog van SAKSEN-WEIMAR en de leden der Koninklijke familie, en muntte uit door nederigheid en weldadigheid, zoodat haar verlies te '*s Gravenhage* door velen betreurd wordt."

De schim dezer brave oude freule zal zeker slechts ten halve gestreeld zijn door dit berigt. Wordt zij daarbij in den vorstenstand verheven (haar vader was Graaf FRIEDERICH ERNST), men maakt haar toch ook veel ouder dan zij was, daar zij wel den 21sten Junij, maar eerst in 1787 geboren is (hare zuster SOPHIA was van 1779). Dat zij onder de Chineesche curiositeiten *in* den Bazar heet gewoond te hebben, moet haar vooral kwellen. Strookt de pretense *bloed*verwantschap met de regtsleer (zie b. v. art. 345, B. W.)? Is niet hare *aan*verwantschap aan de huizen van NASSAU en van SAKSEN nog al ver te zoeken? Was zij niet eene kleindochter van ONNO ZWIER VAN HAREN, wiens weduwe haar, als een twaalf-

jarig kind, nog kan gekend hebben? zoo ja, dan was zij ook volle nicht van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, welke familiebetrekking mede waardig genoeg is, om hare nagedachtenis te voldoen. HORA RUIT.

---

341. — *Proces tegen Prof. Petrus Burmannus.* In de maand Januarij 1709 werd voor den *Edelen Hove van Utrecht* aanhangig gemaakt een »proces in cas van declaratie geïntenteerd door DINA VAN WOUDENBERG, tegen Mr. PETRUS BURMANNUS, Prof. in de Academie te *Utrecht*." Daaromtrent verscheen in druk: 1°. een stuk van gemelde DINA, getiteld: »*Proces*" enz. gedrukt tot *Rotterdam*, bij HERM. HERTS, 1709, in 4°. 36 bladz. 2°. »*Memorie der Edelen Gerechte der stadt Utrecht*, overgegeven bij DANIEL VOET, Med. Doct. ged. in cas van injurien, en eijsscher in recouv. &c. De Heer PETRUS BURMANNUS, enz. *Utrecht*, bij de Wed. E. VOSKUIJL, 1712, f°. 24 bladz."

Wordt gevraagd, of er meer dienaangaande in druk is verschenen? Zoo ja, welken titel of titels die gedrukte bescheiden dragen? welke de afloop is geweest van het geding? of iets bij de letterkundige historie- of levensbeschrijvers ten deze is vermeld? De *lijkrede*, door HERMANNUS OOSTERDIJK SCHACHT, gehouden den 26sten April 1741, op P. BURMANNUS voormeld (overleden den 31sten Maart in ruim 72jarigen ouderdom), Leyden 1741, bij SAMUEL LUCHTMANS, 4°. 72 bladz., geeft geen licht daaromtrent. HORA RUIT.

---

342. — *Spreuk van Dr. South.* In de *Ill. London News* van 1852, N°. 48, p. 203, wordt beweerd dat Dr. SOUTH (geb. 1633) zou hebben doen drukken: »This seems to be the true inward judgment *of all our* political sages, that speech was given to the ordinary sort of men whereby to communicate their mind, but to wise men, whereby to conceal it." Ook in GOLDSMITH'S »*Bee*" schijnt iets dergelijks voor te komen. TALLEYRAND was in dit opzigt alzoo slechts een naprater. Wie kan de bedoelde *loci* nader aanwijzen? H. R.

---

343. — *Duisternis op klaar-lichten dag te Amsterdam.* Het volgende wordt medegedeeld door J. H., een berigtgever in *Notes and Queries*, Tweede Serie, dl. IV, bl. 139:

»Vele jaren geleden, maar nog binnen menschengeheugen, viel te *Amsterdam* omstreeks den middag eene geheele duisternis voor. Naar mij door geloofwaardige lieden is verzekerd, had zij plaats in den zomer, op een schoonen helderen dag; de lucht was stil, en er waren geene sporen van mist. Het volk op straat, door zoo iets ongewoons ontsteld, vlugtte naar huis, maar de duisternis was zoo plotseling opgekomen, dat velen hunner in de gracht liepen. Elders in *Holland* is, zoover ik weet, niets dergelijks voorgekomen. Evenmin heb ik ooit een reden van het verschijnsel hooren opgeven."

Vrage: Wanneer heeft deze plotselinge duisternis plaats gevonden? (*)

J. H. VAN LENNEP.

[Uit eerbied voor de *Notes and Queries* plaatsen wij deze vraag, ofschoon wij het geheele voorval voor eene *mystificatie* aanzien.]

---

344. — *De gebroeders Elers en de Engelsche porcelein-fabrieken.* Onder diegenen onzer landgenooten, die, bij de troonsbeklimming van WILLEM III van *Oranje*, naar *Engeland* overkwamen om daar hun geluk te beproeven, bevonden zich de twee gebroeders ELERS. Zij zetteden zich neêr in het noorden van *Staffordshire*, en rigtten daar, omstreeks het jaar 1690, eene porceleinfabriek op te *Bradwell*, in de nabijheid van *Burslem*. Zij voerden eene nieuwe soort van verglasel in, te weeg gebragt door, in den oven, wanneer die op zijn heetst was, bij handvollen gewoon zout te werpen, dat, in de hitte verdampt, de verglazing der buitenzij van het baksel ten gevolge had. De gebroeders deden de verwondering der inboorlingen nog stijgen door het fabriceren van aardewerk, in navolging van het onverglaasde roode porcelein uit de Oost: en hierin bragten zij het zoo ver, dat eenige van hunne trekpotten voor een guinje (*f* 12,60) het stuk werden verkocht. Eindelijk vervaardigden zij nog eene zwarte soort porcelein, verkregen door het mengen der klei met bruinsteen, en eene bruin gekleurde, schooner verglaasd en volmaakter, dan iets dat te voren in *Engeland* was gebakken. Door den naijver hunner mededingers onophoudelijk bespied, zagen de ELERSEN zich echter eindelijk genoodzaakt naar de buurt van *Londen* te verhuizen, maar niet vóór dat men hun hun geheim op eene schandelijke wijze had afhandig gemaakt. Wat van hun werk is overgebleven, getuigt nog van hunne kunst, en *Burslem*, vóór de ELERSEN naar alle waarschijnlijkheid alleen bekend door het leveren van ruwe, ronde, onverglaasde boterpotten, heeft het, zoo niet geheel, althans grootendeels aan die Hollanders te danken, dat het Engelsche porcelein van WEDGWOOD eene wereldkundige vermaardheid bezit.

Men vergelijke *The Leisure Hour for* 1853, N°. 76, pp. 376 en 375, en CHAMBERS'S *Information for the People*, vol. I, p. 321 (N°. 21, *Fictile Manufactures*).

Ik vraag naar andere bijzonderheden omtrent de gebroeders ELERS.

J. H. VAN LENNEP.

(*) Van iets dergelijks te *Londen* op den 7den October 1757 nader. J. H. V. L.

345. — *Vlieland.* Een der brieven van DOMINICUS SAPMA, voorkomende in de *Brieven van vermaarde mannen* enz. (*Amst.* RIEUWERTSZ), is geteekend: »Datum op *Vlielandt* desen 25 Sept. 1621."

SAPMA was in den avond van den 22sten uit de gevangenis te *Amsterdam* ontvlugt, en blijkt in dezen brief kennis te dragen van het verzoekschrift zijner vrouw aan de Amsterdamsche regering om hare vrijheid, (want men hield haar in zijn plaats gevangen), op denzelfden dag ingezonden, waarop zijn brief gedateerd is. Door *Vlielandt* kan dus niet het eiland worden verstaan. Het is een bedekte naam. Kan iemand mij zeggen wat er door aangeduid werd? was er misschien een plaats in *Amsterdam*, welke dien naam droeg?

H. C. R.

346.—*Zendelingen in het begin der XVIIde eeuw.* Bestaan er sporen van zendingswerk in onze Oost-Indische bezittingen in de eerste helft der 17de eeuw? Wie kan mij daaromtrent mededeelingen doen? Q.

---

347. — *Le Pays de Cocagne.* Van waar is deze naam, die reeds in de middeleeuwen voorkomt, om *Luilekkerland* aan te duiden? zou het van *Gascogne* zijn?

J. H. VAN LENNEP.

---

348. — *De Bajert in het Gasthuis te Amsterdam.* Volgens de *Beschrijving der Nederlanden* (*t' Amsterdam, by* JACOB VAN MEURS, 1660), Dl. II, bl. 180, was er, in het Gasthuis te *Amsterdam*, »een plaets voor de arme vreemde Reysers, die 'er drie daghen en nachten" mogten verblijven; zij was »*den Beyert*" genoemd, met dit opschrift [van VONDEL?]:

Drie daghen, langer niet, huysvest ick die 't behoeft,
De vierde jaegh ick uyt de schooysters en 't geboeft."

Vrage: Aan wie was deze inrigting haar ontstaan verschuldigd; wat waren hare reglementen; wanneer werd zij opgeheven; is er een register aanwezig van aldaar gehuisveste personen; wat is er van het lokaal geworden; zijn er nog elders in ons vaderland sporen van zoodanige instellingen?

J. H. VAN LENNEP.

[In *Hemichilias of halfduizend vaarsen* bl. 125, N⁰. 466 wordt dit epigram aan HOOFT toegeschreven. Het luidt daar:

Drie dagen, langer niet, herberg' ik die 't behoeft,
En worp den vierden uit de schooisters en 't geboeft'.

Bij WAGENAAR *Amst.*, fol. II. st., bl. 245 aldus:

Drie nachten langer niet herberg ik die 't behoeft
En houd de vierde uyt de scoisters en 't geboeft.

Omtrent den oorsprong en de reglementen van deze inrigting kan de vrager ter zelfder plaatse bij WAGENAAR het een en ander vinden.]

---

349. — *A. L. Kok.* A. L. KOK vinde ik in de *Konst- en Letterbode* van den 3den Julij 1858 vermeld als schrijver van een *Ontwerp der Nederd. Letterkonst*, Amst. 1649, als vertaler der *Elementa rhetorica* van VOSSIUS en eenige *Redenkonstighe* werken van BURGERSDIJK enz. Wie kan mij van hem eenige levensbijzonderheden mededeelen? J. C. K.

---

350. — *Stuerbout van Haarlem.* In 't verslag der tentoonstelling van kunstwerken te *Rotterdam*, vinde ik STUERBOUT VAN HAERLEM vermeld als een der eerste Nederlandsche landschapschilders. In de mij ten dienste staande schilderboeken vond ik dien naam niet, behalve bij IMMERZEEL en KRAMM, die mij wezen op DIRK VAN HAARLEM. In hunne berigten,— vooral uitvoerig bij KRAMM,— wordt er wel met hoogen lof van hem gewaagd als historie- maar niet als landschapschilder. Hoe komt nu de opsteller van 't berigt in de *Algem. Konst- en Letterbode* van 26 Junij 1858 bl. 202, er toe, om STUERBOUT te noemen: den oudvader der Nederlandsche landschapschilderkunst? J. C. K.

---

351. *J. J. Duguet.* In 't bezit van 't portret: JACQUES JOSEPH DUGUET, Né le 9 Dec. 1649. Gravé d'apres le tableau original, zonder vermelding van schilder of graveur. Borstb. links in ovaal gr. 8⁰. Met dit onderschrift:

Dans la route du ciel conduit par le ciel même
De sa haute vertu, de son sçavoir supreme
Ce grand homme a rempli tout le monde chretien.
Dans le recueillement, dans l'ardente priere
Il chercha son bonheur, il puisa sa lumiere,
Dieu seul, Dieu fut son guide: il sera son soutien.

wenschte ik gaarne meer van hem te vernemen, door middel van den NAVORSCHER, die,— zoo als ik hoop, — niet slechts de bronnen aanwijst, maar ook de berigten mededeelt; 't geen voor ons landbewoners van zoo veel belang is. J. C. K.

---

352. *O. Belkampius.* In mijne verzameling vinde ik een portret in kl. 8⁰. links in ovaal, met het onderschrift:

D⁰. OTTO BELKAMPIUS.

Dits BELKAMP die ontfonkt door Heilig Altaars-vuur
Opbouwd met Pen en Mond de Geestelijke Muur
Van 't lieve Sions Gods en Babels trotse wallen
Gestadig ondermijnt, wanneer hij Christi Kerk
D'Ark des Verbonds vertoont, moet Dagon strax hoe sterk
Tot schrik der vijanden in 't Voetsant Nedervallen.

Zonder naam van den versifex, of schilder, of graveur. In den Cat. van F. MULLER's Portr. verz. komt het niet voor, en naar levensberigten heb ik elders te vergeefs gezocht. Een of ander der NAVORSCHER-lezers, — hoop ik, — dat mij zal kunnen inlichten.

J. C. K.

353. — *Wernerus Helmichius.* WERNERUS HELMICHIUS, te *Utrecht* geboren in 1551, werd aldaar in 1579 predikant. De hoogleeraar ROYAARDS schijnt niets van zijne levensgeschiedenis vóór 1579 te hebben kunnen vinden. (*Gesch. der Herv. in de stad Utrecht* bl. 164). Het kan echter zijn dat daaromtrent toch een en ander bekend is. Wie mij berigten kan mededeelen en ook nog op bronnen omtrent HELMICHIUS leven kan wijzen, die door ROYAARDS en door GLASIUS in zijn *Godgel. Nederland* zijn over het hoofd gezien, zal mij zeer verpligten. R.

---

354. — *Christoph. Froschhouwer.* Waar is het een en ander te vinden, omtrent dezen Zuricher boekdrukker der 16de eeuw? R.

---

355. — *Het Album van Uytenbogaert.* Bestaat dit nog? Zoo ja, waar? En mogt deze vraag den bezitter onder de oogen komen, zou hij dan ook willen opgeven, wier namen daarin voorkomen? H. C. ROGGE.

---

356. — *Etienne de la Faye.* Wie mij eenige bijzonderheden kan mededeelen omtrent dezen man, die in de laatste helft der 16de eeuw hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Geneve* was, zal mij zeer verpligten. R.

357.—*Jean Tagaut.* Toen de hoogeschool te *Geneve* werd opgerigt, werd JEAN TAGAUT tot eersten hoogleeraar in de wijsbegeerte aangesteld. Hoe lang is hij daar geweest, en wat is er verder van hem bekend? R.

---

358. — *Portret van F. van Aerssen.* Veel belang stel ik er in een portret te bezitten, of maar te zien, van FRANÇOIS VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJK, die in 1609 Ambassadeur werd in *Frankrijk*, wat ik tot heden vergeefs zocht, want dat wat in de *Vaderl. Historie*, door J. WAGENAAR, dl. X. bl. 332, aan hem wordt toegekend, is bewezen niet van hem, maar van PIETER BZ. VAN LOCKHORST te zijn.

Ik noodig alzoo allen die mij inlichting kunnen geven beleefdelijk uit, dat in den NAVORSCHER of per brief te doen; het geringste zal welkom zijn, al ware het maar om op het spoor te komen. Immers dat er een portret bestaat is althans hoogstwaarschijnlijk, daar die van zijnen vader, zoon, kleinzoon en nog latere geslachten bestaan. v. D. v. B.

---

359. — *Arent Crul.* Wie kan mij het wapen opgeven van ARENT CRUL? hij was, volgens het *Stamboek van den Frieschen Adel*, een deftig poëet en een afstammeling in de vrouwelijke linie van het geslacht HARINXMA-DONIA. K. v. S. N°. 2.

---

360. — *Zilveren munt. Voorzijde.* II mar. gr., *Randschrift.* Von feinem silb. *Keerzijde.* Eene gekroonde V, waarin eene F; ter weêrzijde 1654. *Randschrift.* Deo et Patriae.

Ik ben in het bezit dezer munt, maar heb te vergeefs gezocht naar inlichtingen, daar ik in geen der vele boeken, die ik raadpleegde, het stukje in questie aantrof. Het eenigste wat ik vond was een Keulsch muntje, hetwelk aan den eenen kant ook tot omschrift had: *Von feinem silb*(*er*) en ook II *mar*(*ien*) *gr*(*oschen*) waard was. Echter verschilde de keerzijde geheel en het jaartal stond aan den den anderen kant. Aangenaam zoude het mij dus zijn, indien H. H. Navorschers mij behulpzaam waren in het antwoord op deze vragen: 1°. wat die V met die F beteekent? en 2°. welk land zich van deze munt bedient of bediend heeft? D. *te D.*

---

361. — *Wapenbord van Clifford Kocq in de kerk te Delft.* In 1818 bestond nog het in den muur gemetselde marmeren wapenbord van de familie CLIFFORD KOCQ, in de kerk te *Delft*, waar de grafkelder gesticht werd door wijlen den Burgemeester en Bewindhebber van de West-Indische Compagnie van dien naam. Daar rust zijne geheele familie, ook zijn jongste zoon, het laatste mannelijk oir, Mr. SIMON BANNINGH CLIFFORD KOCQ, die, nadat het lijk in een jagt van *Culemborg* was aangebragt in 1805 met fakkellicht aldaar bijgezet werd. Onlangs de stad *Delft* bezoekende, zag ik dit wapenbord niet meer. Welligt zoude men door den NAVORSCHER te weten kunnen komen, op wiens bevel en op welke legale gronden dit heeft plaats gehad? en zeer gaarne zoude ik intusschen weten, welk jaartal de Besluiten van den 9den Maart en den 25sten Junij, op bladz. 194 van dezen Jaargang aangehaald, dragen? DIXI.

---

362. — *De magerman,* in plaats van voormarse boelijn; waar komt die scheepsterm van daan? DIXI.

363.—*De koebrug* van een linieschip (beter zoude het welligt geweest zijn, die de malle brug te heeten, als het toch eene brug moest wezen). Van waar die naam? DIXI.

---

364. — *Glazen drinkschellen om Filips uit te luiden.* Weet men ook of er nog *één* der *glazen schellen* bestaat, die eenige Regeringsleden te *Amsterdam*, bij het uitvaartsmaal, als wijnbeker bezigden, ten eeuwigen groet aan ALVA en FILIPS, onder het gezang:

> Duk d'ALF die heeft het te zwaar verbruid,
> Wij luijen den Koning van *Spanje* uit."

zie *Nederlands Displegtigheden*, II. dl. bl. 512. Daarop stond een haan, victorie kraaijende en daarom de spreuk: *Veni, Vidi, Vici.*

Opeen bruiloftspartij in 1822 werd in eenen familiekring één dier glazen bellen als beker gebruikt, onder het vrolijk gezang der gasten, met het ongelukkig gevolg, dat dit voorvaderlijk historisch stuk aan duizend scherven brak. DIXI.

---

365. — *Lijst van Kalifen.* Het zoude mij groot genoegen doen, eene opgave te ontvangen der boeken, waarin de onafgebroken reeks van Kalifen voorkomt, die van 945—1258 in *Bagdad*, van 1258—1517 in *Egypte*, en van 711—1492 in *Spanje* geregeerd hebben. HERMAN.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Napoleon op zee (I. bl. 96; vgl. bl. 171, 229; II. bl. 7; VI. bl. 301). Ik heb eens een artikel gegeven over NAPOLEON *op zee* (II. bl. 7). Ik neem thans de vrijheid er nog de volgende anekdote bij te voegen, niet omdat die zoo treffend is, maar om dat er uitblijkt welk een indruk hij maakte, zelfs op hen, die hem dagelijks omringden. Zij, die ter goeder trouw aan zoo vele ongerijmde voorstellingen gelooven, kunnen er uit zien, hoe groot het prestige was van dien man, en welk een ontzag allen hem toedroegen.

De anekdote is deze: Met NAPOLEON was een groot gevolg aan boord gekomen, waaronder zijn broeder JEROME. Deze had dorst en vroeg aan den 1sten officier DE ROTH een glas water en wijn, die het dadelijk liet halen, maar, daar bij zulk eene visite soortgelijke dingen geborgen zijn, duurde het nog al lang, eer het op het dek gebragt werd; — nu kwam het juist, terwijl NAPOLEON van boord ging, en de dorstige broeder dorst zich den tijd niet gunnen, om het glas aan te nemen en te ledigen, ofschoon het hem reeds wierd aangeboden. πφ.

Napoleon op zee. Met genoegen ziet een oud krijgskameraad onder het laatste artikel over dit onderwerp den naam van den onderteekenaar; hij toch was één der meest bevoegden onder hen die nog in leven zijn, om de waarheid hulde te doen. Anders zou *ik* het welligt gedaan hebben, of — de gedachte had mij moeten weerhouden, dat er soms reden konde bestaan, waarom er in de levensbeschrijving van den Vice-Admiraal Graaf VERHUELL geene melding van was gemaakt, indien het feit aan boord van het keizerlijk linieschip *de Prins* voorgevallen was. DIXI diende destijds op Z. M. linieschip *den Admiraal Evertsen*, 65me Equipage de haut bord, (door de bemanning de vijf en zestigste bemanning van het houten bord genaamd) en was er van 1812 tot en met de capitulatie van *den Helder* en de keizerlijke vloot, den 4den Mei 1814; hij zag of hoorde ook nooit iets omtrent een bezoek van NAPOLEON I op één der schepen van zijn eskader, maar wel, dat Z. M. welligt aan boord van de schepen zoude gegaan zijn, indien het gunstiger weder ware geweest, en dat Z. M. *den Helder* met de forten, o. a. het destijds kale *Nieuwediep* (thans *Willems-Oord*) met zorg bezigtigd had en veel liet opteekenen, onder anderen zijne denkbeelden over een fort op den middelsten harden bank der Haaks, kruidmagazijnen met groote deuren om de noordwest, bij eventueele explosie op den zuidwal, enz. enz. Bovendien liet hij onmiddellijk bevelen, dat men van de aardsoort, ter plaatse waar het dok moest gemaakt worden, eenige monsters naar *Parijs* zou opzenden, om te beoordeelen of deze tot dat einde wel geschikt was. Deze verzending had plaats in lange smalle kisten, waar ijzeren rolwagens voorgemaakt werden. Daaromtrent kwam binnen drie maanden het advies, »dat men nimmer zoude slagen in het stoppen van de ontstane *wellen*, zonder *kwellen* te veroorzaken." Na de heilzame revolutie van 1813 werd het *Nieuwe Diep*, naar onze middelen, de behoeften van onze marine en hoogere inzigten langzamerhand *daargesteld*. Of nu het advies uit *Parijs*, door deskundige geologen gegeven, *goed is geweest*, heeft het zoogenaamde *drooge dok*, dat men daar gemaakt heeft, bewezen.

Een incident herinner ik mij nog, dat bij des Keizers komst aan *den Helder* plaats greep. De Maire van die plaats, de Hoog geboren Heer Baron ...... Oud-Zeeofficier der *Hollandsche* en *Bataafsche* Marine, stond alleen in costuum buiten de deur aan de groote keet, een half uur van *den Helder* gelegen, de komst van den Keizer met zijn stoet geduldig af te wachten. Daar kwam op eens een ruiter in vollen draf aanrijden; de Maire vraagt: »Où est la Sire?" en krijgt ten antwoord: »Monsieur le Maire combien de chevaux avez-vous dans votre commune?" »Monsieur, septante chevals." Waarop hij ten antwoord kreeg: »Pas mal!" Eenige minuten daarna kwam de groote staf, en vernam de Maire, dat hij reeds het geluk had gehad den grooten man te zien, zelfs met hem te spreken. DIXI.

Voorspelling der omwenteling van 1789 (I. bl. 190; vgl. bl. 301, 332, 361). Te *Alicante*, in *Spanje*, op een kasteel bij Don DIEGANO gelogeerd zijnde in 1815, las ik in een te *Perpignan* in 1763 gedrukt astrologisch boek, het navolgende anagram, waar ik onmiddellijk kopij van nam in mijn memorandum, dewijl die geeerde vriend, alhoewel hij mij bij onze kennismaking »Todas a la disposition de usted"

toevoegde, op mijn verzoek dit boekske niet konde afstaan, daar het aan zijn broeder toebehoorde, die naar *Sevilla* op reis was. REVOLUTION FRANCAISE, 5,— — — 8, 1,—11, 4, 2, 10,14, 9,12, 3,15,13, 6, 7. *Un Corse la finira*, et maintiendra le *Veto*, dat bewaarheid geworden is.

DIXI.

Silhouetten (I. bl. 193; vgl. bl. 275 en 302). In het jaar 1759 was de Minister van Financien te *Parijs*, onder de regering van LODEWIJK XV, in een desolaten financieelen staat, dien hij vermeende te zullen kunnen herstellen. Overal verkocht men in die dagen schaduwafbeeldsels, welke kunst pas uitgevonden was. Men stelde toen onder het portret van den Minister dit onderstaande versje:

SILHOUET veut redresser nos finances,
Nous nous mettrons a la danse,
Et dorénanavant je nommerai,
L'invention Silhouetté
Et à la ronde je dirai
A qui veut m'écouter:
On dit: le bonheur n'est qu'une ombre,
A mon tour je dis: l'ombre fait mon bonheur.

DIXI las dit in een boeksken te *Toulon*, bij een boekverkooper in 1817 en copieerde het. Waarschijnlijk is daarvan de naam van silhouetten, voor dit soort van portretten, nog overgebleven.

DIXI.

Oost-Indisch doof (I. bl. 220; vgl. bl. 312; *Bijbl.* 1853, bl. xc). Bij de overtogten vice versa naar de *Oost-* en *West-Indiën*, klaagden in vroegere dagen (welligt nu soms nog) de passagiers en schepelingen, op de vooral destijds ongelooflijk lange reizen, over het gedrag der schippers, die echter zelden hun eenig *gehoor* verleenden. Evenmin vonden zij dat, te huis komende, bij H. H. Reeders. Ziedaar wat oude zeelieden in mijn jeugd (ik ben thans bijkans een 60er) mij verhaalden, als den oorsprong van het spreekwoord *Oost-Indisch doof*, dat is iemand *wel*, maar niet *willen* verstaan.

DIXI.

Het wel afloopen van het scheepje (I. bl. 224; vgl. II. bl. 14, 68) moet men, geloof ik, verbinden met *Hansje in den kelder*. Bij wijlen den Post-Directeur te *Arnhem*, den Heer MULLER MASSIS, zag ik eenige jaren geleden een familiebokaal (van glas), waar een Amortje in geblazen was. Wanneer men dien beker met vocht vulde, ging het glazen Amorbeeldje op en neer, en men zeide mij, dat men zoodanige bokalen in vroegere dagen bij de bruiloften, wel gevuld met nectar, liet rondgaan, en dat alle gasten dien, onder het zingen van een liedje, ledig moesten drinken op de welvaart der jonggehuwden enz. Welligt is de beker nog in het bezit dier familie. DIXI.

De Eenhoorn (I. bl. 252; vgl. bl. 368; II. bl. 43, 105; *Bijbl.* 1853, bl. iii, xc, cxxiii, cliv, clxxvi, cxc; 1854, bl. cxii, 1855, bl. lxxxix, ciii; VIII. bl. 166). Niettegenstaande er talrijke malen over dit onderwerp gesproken is, meen ik het volgende uit het *Wetenschappelijk Bijblad* van het *Album der Natuur* te mogen overnemen.

De Eenhoorn teruggevonden? — ROBERT SCHLAGINTWEIT deelde in de wis- en natuurkundige sectie der *British Association*, in 1857 te *Dublin* gehouden, het volgende omtrent den nog steeds fabelachtigen Eenhoorn mede:

» Dit dier werd door de Heeren HUC en GABET, de beroemde reizigers in Oostelijk *Thibet*, volgens berigten, die zij van de inboorlingen ontvingen, beschreven als eene soort van Antilope, welke een asymmetrisch op den kop geplaatsten hoorn bezit. HERMAN SCHLAGINTWEIT ontving echter in *Nepaul* de hoornen van een wild schaap, die, op het eerste gezigt, zich als een enkele op het midden des schedels geplaatste hoorn vertoonden. Bij nader onderzoek bevond hij echter, dat deze hoorn uit twee onderscheidene, in eene gemeenschappelijke hoornscheede besloten deelen bestond, op de wijze als twee vingers gestoken in één handschoen-vinger. In de jeugd heeft het dier twee gescheiden hoornen, doch die zoo nabij elkander staan, dat zij elkander bijna raken en later te zamen vergroeijen."

De vraag is nu, of het wilde schaap, waarvan H. SCHLAGINTWEIT de hoornen zag, een eigene soort, of althans een ras vormt, waarbij deze eigendommelijkheid erfelijk is, of dat hier slechts eene toevallige monstrositeit bestond. D. *te D.*

De halve maan (I. bl. 283; vgl. II. bl. 75, 111, 136 en VIII. bl. 134). Een oude verstandige Marabout of Mohammedaansch geestelijke verhaalde DIXI eens in de binnenlanden van *Afrika*, het volgende aangaande dit onderwerp. » Hoe? weet gij Christenen dan niet dat onzen Heiligen Profeet *Allah ursal el Allah!* op zijn heiligen vlugt, het laatste gedeelte van het eerste kwartier der maan, door *Allah* aangewezen werd, om niet meer dan benoodigd licht te hebben in de woestijn, opdat hij aan de *ongeloovigen* zou kunnen ontsnappen? en dat wij *geloovigen* dit teeken in onzen heiligen standaard ter vereeuwiging hebben opgenomen?"

Croira donc, qui voudra, — dacht

DIXI.

Schout bij Nacht (I. bl. 283; vgl. II. bl. 74, 110; *Bijbl.* 1855, bl. xxxvi). Bij een vloot is het oorlogschip, dat de Admiraalsvlag voert aan den *grooten Top*, het centrumschip (wanneer men in linie van bataille zeilt); het voorste schip voert de Vice-Admiraalsvlag aan den *voorTop;* en het achterste schip voert de Schout-bij-Nachts-vlag aan den *kruis Top.* In konvooiorde zeilende, moeten de terugvarende schepen steeds in het midden tusschen de oorlogschepen trachten te blijven. — Nu is immers niets natuurlijker, dan dat de Chef van de achterhoede, daar hij *des nachts* juist het meest goede wacht moet houden, het best kan bemerken, of er ook koopvaardijschepen achter de vloot of het eskader vervallen. — Hieraan is, zoo als oude zeelieden vijftig jaren geleden DIXI verhaalden, de oorsprong van den ouden en goeden naam van *Schout-bij-Nacht* ontleend. Hij is het, op wien, des nachts vooral, de Opperbevelhebber moet rekenen, om zeil te kunnen vermeerderen of verminderen. Dat vond ik destijds, en nu nog, zeer waarschijnlijk en aannemelijk; en ik wil daar dan ook in berusten, tot dat ik welligt iets nog aannemelijker daaromtrent hoor.

DIXI.

Accoord van Putten (II. bl. 54, vgl. III. bl. 40; *Bijbl.* 1853, bl. lviii; 1854, bl. li). VAN PUTTEN was de naam van een kastelein te *Hellevoetsluis*, die achter de rasters van het dok woonde en tot in 1822, meen ik, een koffijhuis hield, dat door zee-officieren uitsluitend bezocht werd. Hem was het woord *accoord* als in den mond bestorven. Hij schonk veel op crediet, maar sabelde oud en jong ongemakkelijk, volgens het algemeen gebruik in de zeehavens. Zelfs kon hij bij teregtwijzingen, die zich de geïnteresseerden ten aanzien van somtijds grove vergissingen veroorloofden, niet nalaten te zeggen: »accoord, mijnheer!" en schreef hoogst zelden van zijne rekening iets af, vreezende dat hij anders zijn crediet als accuraat boekhouder verliezen zoude, en bewerende, dat hij alleen op deze wijze de wanbetalingen dekken kon, door overlijden of vertrek veroorzaakt. *Accoord van Putten* werd van toen af eene algemeene spreekwijze, dan vooral gebruikt, wanneer de zeevarenden in andere havens komende door de kasteleins aldaar nog vreesselijker gevild werden en toch eindigden »*pour l'honneur du pavillon*" met betalen. Dan dacht men aan de levenswijsheid van den Hellevoeter en herhaalde met nadruk: »accoord, ja accoord van Putten!"

DIXI.

Isabelle kleur (II. bl. 55; vgl. III. bl. 45). Bij onze komst in 1815 met het Nederlandsch eskader, onder het opperbevel van den Schout-bij-Nacht TULLEKEN, in de Middellandsche Zee, werd de klip van *Gibraltar* als vereenigingspunt gekozen, om de straat van dien naam steeds te kunnen bespieden en te ontdekken, of er ook Algiersche, Tunische of Tripolitaansche kaper- of liever rooversschepen in of uitgingen. *Nederland* was toen met die Barbarijsche Staten in oorlog; en zij hadden nog geene tractaten van vrede met ons willen sluiten; ten gevolge waarvan duizenden meest christen slaven van alle natiën in de diepste ellende verkeerden. Dit nam in 1816 voor altijd een einde, door de glorieuse overwinning der Nederlandsche en Engelsche gecombineerde vloten onder het opperbevel van Lord EXMOUTH, terwijl de vlag van den Vice-Admiraal VAN DE CAPELLE woei van één onzer zeven Nederlandsche bodems.

Destijds op een togtje te paard van den klip naar de Spaansche stad *Algesiras*, passeerden wij op den zoogenaamden neutralen grond (vijf minuten loopens) een vierkantigen toren, aan de Spaansche zijde geheel geïsoleerd gelegen. De Spanjaarden vertelden ons in het dorp *St. Roch*, dat dit de toren was geweest, dien ISABELLA, Koningin van *Spanje*, in der tijd had laten bouwen, bij de belegering van *Gibraltar*, onder gelofte dat zij zich niet zou verkleeden, voor dat zij de vlag van *Castilië* op den klip had zien waaijen. De belegering duurde echter lang en was vruchteloos, maar de Engelsche Gouverneur op den klip had de ridderlijke gedachte, om haar van die gelofte te ontslaan, door de Spaansche Castiliaansche Koningsvlag, op een bepaald uur, op het hoogste punt der noordzijde te laten wapperen. Haar Majesteit verliet toen den toren, trok met haar leger naar den klip op, en ontdekte de mystificatie (zoo men zeide): maar zij rekende zich nu ook ontslagen van de onvoorzigtige gelofte, die zij gedaan had, en brak het beleg op. Te *Algesiras* liet ons een der monnikken van het klooster Annunciados als een reliquie het hemd zien, dat haar Majesteit gedurende het beleg aan had gehad, en dat bewaard werd in een cederhouten doos met zilver beslag. Wij moesten het gelooven, maar werden overtuigd, dat een Dames zoowel als een Heeren hemd er *ongelukkig geel* gaat uitzien na zulk een langdurig gebruik, al is dit ook herkomstig van eene Koningin. Donc une Dame est femme, quoique toute femme n'est pas Dame! DIXI.

Een witte voet (II. bl. 246; vgl. III. bl. 239). Een witten voet bij iemand hebben zegt wel nagenoeg hetzelfde als in een goed blaadje bij iemand staan; maar 't eerst geldt toch meer van de verhouding, waarin men tot eene vrouw en het tweede van den dunk, waarin men bij zijne superieuren of ook bij zijne erfoomes en tantes staat. DIXI.

Loop naar de maan (II. bl. 246; vgl. III. bl. 240; *Bijbl.* 1853, bl. clxvi). Deze uitdrukking, nog in zwang onder 't varensvolk op de Middellandsche zee, om iemand toe te snaauwen of zijne onbekwaamheid te verwijten, is afkomstig uit den bloeitijd van onzen handel op de *Levant* en wil zeggen: word renegaat, meer ben je niet waard! DIXI.

[Het komt ons waarschijnlijk voor, dat de verwensching *loop naar de maan* en de spreekwijze, *het is naar de maan*, d. i. het is weg, het is nergens te vinden, aan elkander verwant zijn. De laatste zullen wij wel waarschijnlijk aan ARIOSTO te danken hebben, wiens *Orlando furioso* in de 16de en 17de eeuw hier te lande zeer bekend was en waarvan E. SICERAM reeds in 1615 eene vertaling uitgaf. In den XXXIVsten zang van dit gedicht wordt de reis van ASTOLFO naar de maan verhaald, die de bewaarplaats is van alle mogelijke verlorene zaken. Hij vindt daar verlorene zuchten en tranen, verlorene magt, verlorene oden en sonnetten, verlorene aalmoesen enz. enz. en is er gekomen om het verlorene verstand van ROELAND te zoeken. De verwensching, omtrent welker oorsprong de vrager inlichting verlangt, zal wel eigenlijk zijn *loop naar de hel.* De geschiedenis der taal leert ons echter, dat het volk reeds vroeg de gewoonte had vloeken en verwenschingen zoo te veranderen, dat zij minder hard en afschuwelijk schenen. Vandaar dat, sedert de spreekwijze *het is naar de maan* in gebruik kwam, het volk in de genoemde verwensching de *maan* voor de *hel* in plaats stelde. Op gelijke wijze is *loop naar de galg* in *loop naar de pomp* en *loop naar den duivel* in *loop naar St. Velten, naar je grootje* enz. veranderd.]

Hij laat de breëveertien waaijen (II. bl. 310; vgl. III. bl. 303). Een zeemansgezegde, dat met de heugelijke omwenteling van 1813 weêr in zwang kwam, en de beteekenis heeft: dwars af met zijn schip van dien bank in de Noordzee, 14 zeemijlen van de Hollandsche kust verwijderd te zijn, d. i. derhalve in het ruime sop te zijn, vrij van het slaapverstorend gebrul der beeren, die in het vaderland waren achtergelaten. Menig passagier destijds, welligt ook nu nog, verheugde zich van harte; 't was een half geneesmiddel tegen de zeeziekte, want men dronk een' frisschen roemer op de gezondheid der voornoemde beestjes. Dit werd mij in 1814 medegedeeld, »er dwars af zijnde," door oude Oost- en West-Indiëvaarders en ik geef het *gratis* aan den NAVORSCHER, zoo als ik het *gratis* van hen vernomen heb. DIXI.

Het kwartlied op oorlogschepen (III. bl. 35, Vr. XX; vgl. IV. bl. 19). In 1812 en tot December 1813 waren op het Texelsche eskader, dat onder opperbevel van den Vice-Admiraal VER-HUELL de Fransche keizerlijke vlag voerde, maar meerendeels met Hollandsche matrozen *de l'inscription maritime* bemand en door Hollanders als *capitaines de vaisseau* gecommandeerd werd, de benamingen *Prins-* en *Graaf-Maurits-kwartier* in gebruik. In 1814 bij het eerste eskader, dat in de maand December naar de Middellandsche zee stevende, onder de herstelde Nederlandsche vlag, ten einde den zeeroof der Barbarijsche staten te bestrijden, werden die benamingen in *stuurboord-* en *bakboord-kwartier* veranderd. Waren dit de benamingen uit den tijd van DE RUITER afkomstig? of zijn ze uit de Engelsche *navy* overgenomen? Onder het Fransche keizerrijk was er dan toch nog een meerder zweem van nationaliteit bij het naar kooi gaan van Hollandsche schepelingen in lands dienst, dan van 1814 tot op heden. DIXI.

Joan Pietersz. en Diederik Zweling (III. bl. 36, Vr. XXIV; vgl. IV. bl. 22 en 23; *Bijbl.* 1854, bl. xliii). Behalve ZWELING heeft *Deventer* nog een groot man in de muzijk opgeleverd, met name REINECKE, den leermeester van den grooten JOH. SEB. BACH. REINECKE nu was weder een leerling van ZWELINGS leerling SCHEIDEMANN, wiens opvolger hij geweest is. D. *te D.*

Met de warme hand (III. bl. 64, Vr. 65; vgl. IV. bl. 49). Ik heb de uitdrukking altijd hooren gebruiken van giften, bij het leven geschonken, die in het testament niet konden begrepen worden, of bij de medeërven anders ligtelijk wangunst zouden opwekken. DIXI.

Napoleon te Breda (III. bl. 196, Vr. CXII; vgl. IV. bl. 175; *Bijbl.* 1855, bl. xl). Het aldaar gebeurde is geheel naar waarheid door THIERS beschreven. DIXI.

Jacob Duym, Dirck Uyttenbrouck (VI. bl. 138, Vr. 218; vgl. VII. bl. 80; VIII. bl. 70 en 167). Het schijnt dat de Heer B. bij het gestelde, VIII. bl. 70, geheel heeft voorbijgezien mijne opgave en vermelding in den NAV. dl. VII. bl. 80, alwaar reeds genoegzaam hetzelfde gezegd is. Alleen moet ik met hem blijven verschillen, ten aanzien van den krijgsdienst van UYTTENBROUCK. Indien het door B. gestelde te bewijzen ware, dat UYTTENBROUCK van 1568 tot 1572 in geene betrekking geweest is — hij zelf noemt hem *Weesmeester* in 1568 — laat het zich alsdan nog denken dat hij eenige jaren later, in 1577, toen hij reeds twee jaren Burgemeester van *Delft* was, zich in zijne militaire wapenrusting zal hebben doen portretteren? Veeleer, gelijk ik gezegd heb, valt hier aan *stedelijken* gewapenden dienst te denken. V. D. N.

Stalen pennen (VI. bl. 267, Vr. 427; vgl. VII. bl. 57). Welligt zoude INDAGATOR zijn' wensch bevredigd kunnen zien, indien hij DIXI wilde gelooven, dat hij zoowel in 1815, 16, 17, 18, 19, als van 1824 tot 1838 te *Marocco*, *Tanger*, *Algiers*, *Bona*, *Tunis*, *Tripoli*,

Bengaza, *Alexandrië*, *Smirna* enz. enz. en in de Binnenlanden van *Noord-Afrika*, steeds de Joodsche bevolking zag schrijven met *stalen pennen*, en de Turksche, Moorsche en Arabische met *houten pennen*. In 1827 had hij gelegenheid, het archief der kanselarij van het Consulaat-Generaal te *Tripoli* sints 1702 bestaande te doorsnuffelen, en hij vond daar een doosje, dat zeker in geen 50 jaren open geweest was, met eenige stalen (of andere soort van metalen) pennen, die, destijds reeds, zeer zijne aandacht trokken, als van een' geheel anderen vorm zijnde, dan die in *Europa* in gebruik waren. Of deze pennen nu van Arabische of Moorsche uitvinding en fabrikaat waren, bleef voor hem een raadsel, zoowel als voor een ieder, die ze met belangstelling beschouwde.

Was het echter INDAGATOR de moeite en de weinige kosten waardig, dan zoude hij zeer gemakkelijk dit houten Moorsche doosje (dat het Moorsch was duidde het maaksel aan) kunnen erlangen van onzen tegenwoordigen aldaar residerenden consul, die het zeker nog wel' in de vergetene doos zal vinden, en willen opzenden ten belange der wetenschap.

DIXI.

Hachenberg (VII. bl. 224, Vr. 286; vgl. VIII. bl. 231). L. J. heeft verkeerd berigt, dat de broeder van den Wageningschen Rector HACHENBERG „Predikant te *Amsterdam* zijnde, om politieke redenen met andere ambtgenooten werd afgezet, doch naderhand hersteld." Het tegendeel is waarheid. De Predikant JAN ANTHONIE HACHENBERG is tot Predikant te *Amsterdam* van *Zaandijk* beroepen in Nov. 1796, *in de plaats* van een' der om politieke redenen ontslagen predikanten. Hij aanvaardde den 1 Februarij 1797 zijnen dienst, vierde den 22sten Mei 1831 gedachtenis van zijnen 50jarigen dienst en overleed 18 April 1840.

E. A. P.

Etruscisch-Phoenicisch Kompas in 't Museum te Florence (VIII. bl. 1, Vr. 3, vgl. bl. 121). Dit curieus stuk der oudheid zag ik ook. De geleerde houdt het voor echt; en de geleerdste der geleerden, dien het interesseerde, schreef er eene verhandeling over, uitgegeven onder het patronaat van Sir W. BETHAM, die in de Academie-bibliotheek van *Oxford* berust.

DIXI.

Comes Palatinus (VIII. bl. 2, Vr. 4; vgl. bl. 121). Over dezen *titel*, vertrouw ik, dat bij HOOGSTRATEN, *Algem. Woordenboek* in voce *Palts- of Rijks-Hofgraaf*, *Comes Palatinus*, en vooral bij de schrijvers, aldaar door hem aangehaald, het noodige licht zal worden gegeven; het zal dan ook blijken dat dit geen *adellijke* titel was, maar die van eene *magt*, een *regt*, soms zelfs van in den adellijken stand te verheffen.

V. D. N.

J. Rousset de Missy (VIII. bl. 34 Vr. 55; vgl. bl. 146). Bij hetgeen door den Heer P. N. in antwoord op deze vraag geleverd is, wil ik alleen vermelden, dat van ROUSSET een *portret* bestaat met zware paruik, in een' mantel gewikkeld, regts gekeerd, de hand in het vest gestoken, J. FOURNIER *pinx.* 1747. J. HOUBRAKEN *sculp*, Amsterd., adres J. RYCKHOFF JUNIOR; het onderschrift heeft J. ROUSSET DE MISSY, *Conseiller Extraord. Historiogr. de S. A. S. Mgr. le Prince Stadhoudre, Membre de l'Academie des sciences de Petersbourg, et de l'ancienne Soc. Roy. de Berlin, etc. agé de* 63 *ans*. Hij wordt ook door VAN KAMPEN vermeld; zie *Vaderl. Karakterkunde*, dl. II. bl. 598 op MISSY. Volgens het portret zoude hij in 1684 geboren zijn.

V. D. N.

Jacob Storm (VIII. bl. 35, Vr. 65, vgl. bl. 148). Van dezen, van zijn portret en dichterlijke bekrooning is reeds gewag gemaakt in den NAVORSCHER, 1852, bl. 206, kol. 1, en *Bijbl.* 1854, bl. cxiii. Dat hij van *Gouda* afkomstig was, zegt het omschrift van zijn portret; welligt was hij een zoon van Mr. HENDRIK STORM, die op de Regeringlijst van die stad voorkomt onder de Gasthuisvaders van 1672 tot 1678. Dat hij de bekroonde Dichter geweest is, is blijkbaar uit de gelauwerde lier bij zijn portret. Voorts is mij alleen van hem voorgekomen, dat de vermaarde ELISABETH HOOFMAN bij hem Latijn en Grieksch geleerd heeft; zie de *Euterpe*, st. II. bl. 98, alwaar hij niet alleen een kundige en dichtminnende, maar ook bekwame wegwijzer en leidsman genoemd wordt; zoo ook C. KONING, *Tafereel van Haarlem*, dl. IV. bl. 41.

V. D. N.

Hendrik Soeteboom (VIII. bl. 99, Vr. 112; vgl. bl. 213 en 272). Ik bezit een exemplaar eener uitgave van *De Soetstemmende Zwaane van Waterland verhalende van de oude, besondere, aanmerkenswaardige, en seer vreemde dinghen van Waterland en Waterlanders: van Edam, Munnikedam, en de ses Hooftdorpen van Waterland, met eene breede beschryvinghe van 't begin en de voortganck der Stede en Heerlijckhede van Purmerendt, door* H. SOETEBOOM, *t' Saerdam, voor* WILLEM WILLEMSZ, *Boeckverkooper aen den Dam*, 1658, 12°. De opdragt is geteekend, *In Zaanerdam desen* 12 *Julius Anno* 1658. Deze uitgave schijnt aan H—g., C. & A. noch aan Mr. J. T. B. N., *Lijst* in den *Vriend des Vaderlands*, bekend te zijn. Van de *Beschrijving van Out-Zaanden*, overeenkomstig de door H—g verbeterde opgave van den titel (zie bl. 216), is almede een exemplaar bij mij voorhanden.

V. D. N.

G. Boet en J. Seuw (VIII. bl. 100, Vr. 117; vgl. bl. 232). Door G. BOET zal waarschijnlijk bedoeld zijn GODEFROY BOOT, over wien elders in den NAVORSCHER zie VIII. bl. 132 en 237.

V. D. N.

Franciscus en Samuel Lansbergen (VIII. bl. 100, Vr. 122, vgl. bl. 273). Tot de schriften van eerstgenoemde behooren: *Christelijcke Overdenkingen des doots, tot beteringhe des levens, over de woorden Mosis, Psalm* 90 *vs.* 12, *van nieus oversien* enz. *Middelb.* 1604, 16°. 144 ff. en *Verklaringe over dē XXX Psalm ter danczegginge bij hem gepredict. Rott.* JAN VAN WAESBERGHE. 1607, 16°. 61 ff.; zie *le Catalogue d'une collection unique de Bibles*, etc. *Livres Holl. de Theologie par* F. MULLER, Amst. 1857, p. 85, N°. 798. Over beide Predikanten zie men almede VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en Levensbijzonderheden der Predikanten te Rotterdam*, Rott. 1850. Over FRANCISCUS LANSBERGEN, zie ook *De Evang. Luth. Gem. te Rotterdam, door* SCHULTZ JACOBI bl. 43—45. Uit de voorhanden *Grafboeken* te *Rotterdam* blijkt, dat zijn graf op het Hoog Koor N°. 72 in de Groote kerk in 1641 stond ten name zijner *weduwe* CLARA WILLEMS. Voorts nog, dat SAMUEL LANSBERGEN schijnt gehuwd geweest te zijn met MARIA VISCH, dochter van HUYGH en van MARIA WELHOUCK. Zij komt voor als zijne *weduwe* en als eigenares van onderscheidene graven in de Groote kerk te *Rotterdam*, in 1672, 1684 en 1689; zij overleed in Januarij 1704. Hare erfgenamen waren JACOB ALEWYNSEN KONINGH, JACOB BEYERMAN en HUGO COLLINS; de *eerste* waarschijnlijk gehuwd met SARA; de *tweede* met ANNA VAN LANSBERGEN; de *derde* met eene weduwe van HUGO VAN LANSBERGEN. Een portret van SAMUEL LANSBERGEN, *geteekend* door STOLKER, denkelijk naar een in olieverw geschilderd, was in 1852 in de verzameling van J. SCHOUTEN, verkocht te *Amsterdam* bij WEDDEPOHL, kunstboek S of T, zie *Catalogus*, bl. 8, en gekocht door den Heer RADINK. V. D. N.

Het Stormglas of Baroskoop (VIII. bl. 103, Vr. 137; vgl. bl. 234). Ik dank den Heer H. C. STRICK VAN WIJK voor zijn antwoord: maar het blijft mij nog altijd onverklaarbaar, hoe de *buitenlucht* kan werken op den inhoud van een *luchtdigt gesloten* vat. Is dit, zoo als ik het mij voorstel, onmogelijk, dan blijft er niets anders over dan de veranderingen in het weêrglas toe te schrijven aan het af- of toenemen der warmte van de temperatuur, en, is dit het geval, dan is het stormglas slechts thermometer, en wijst het slechts de toekomstige weêrsverandering aan, in zooverre die van de verhitting of verkoeling van het luchtgestel afhankelijk is of daardoor wordt vergezeld. Mijn weêrglas is in den zomer geheel helder en ik zie er dus niets anders in, dan dat het warm is. Hebben de weêrglazen van den Heer STRICK VAN WIJK ook den storm van Zondag, den 25sten Julij jongstleden, vóóruit aangewezen? J. H. VAN LENNEP.

Jonker Everard Meijster (VIII, bl. 103, Vr. 139; vgl. bl. 236). Evenmin als den Heer SCHELTEMA is mij tot heden over dezen persoon veel voorgekomen; dat hij echter tot den *adelstand* behoorde, schijnt te blijken uit zijn *wapen*, en wordt vrij *zeker* uit een vers van E. VAN HOORN, *Med. Doct.*, vóór de uitgave van de *Staetkundige Aelouwheyt van* JO^R. E. M. 2den druk. 1656.

Een portret van hem ziet men in de uitgave der *Gekroonde Berijmde Policy*, Utrecht 1668, kl. 8°., alwaar hij met den arm rust op een gesteente, dat eene Latijnsche inscriptie en vers van R. KEUCHENIUS draagt; achter hem een opgenomen gordijn waarop zijn adellijk wapen, gevierendeeld, hebbende dat van BREDERODE tot hartschild. Het *wapen* van MEYSTER komt ook voor in de *Vermeerdering der wapenkaart van de steden en oud-adelijke geslachten van Holland en West-Friesland*, doch *zonder* het hartschild; terwijl in de kaarten der *Edelen* en andere kaarten van het *Sticht van Utrecht*, alle het hartschild vertoonen. MEYSTER schijnt tot de Roomschgezinden behoort te hebben.

V. D. N.

Godefroy Boot (VIII. bl. 132, Vr. 155; vgl. bl. 237 en 272). Tot narigt van de Heeren J. BOUMAN en H. C. ROGGE moge alhier vermeld worden, dat van het genoemde werk van BOOT eene uitgave bestaat van 1609 te *Delft* bij JAN ANDRIESZ, in 4°. alwaar in de voorrede of het woord aan de Gr. Mog. HH. de Stat. Gener. der Vereen. Nederl. voorkomt, dat hij BOOT meer dan zeven jaren gediend heeft onder het vaandel van zijn' oom Jonkhr. W. VAN ZUYLEN VAN NYVELT, Heer van *Aersbergh*, en na buiten 's lands gereisd te hebben, gehuwd is binnen *Utrecht* met de oudste dochter van CORNELIS VAN LOON, in zijn leven kaptein, die in *Friesland* gebleven was; dat hij, na vier jaren te *Utrecht*, behalve andere bijzondere diensten, verscheide vendelen als Secretarius betaald te hebben, in December 1599 door de Gr. Mog. HH. is vereerd geworden met het *Ontfangerschap der Convoijen en Licenten* binnen der stede van *Gorinchem*, in welke betrekking hij tot den laatsten September 1608 is verbleven; dat hij toen naar *'s Hage* schijnt verplaatst te zijn, alwaar hij die *voorrede* »volschreven en geeindigd heeft op zijn studoorplaetse den laatsten Mei 1609." Van elders weet men, dat hij was *Ridder*, en de zoon van GERARD, en van GEERTRUIDA VAN KOUWENHOVEN; dat zijne zuster in tweede huwelijk tot man had PIETER BOR,

den historieschrijver; dat hij bij zijne vrouw vijf kinderen gehad heeft, en te *London* stierf in 1625. Zijn geslachtlijst is te vinden [bij BALEN, *Beschrijv. v. Dordr.*, bladz. 1002. Ook bestaat er eene afzonderlijk uitgegeven *opgaande Linie van dat geslacht*, en andere lijsten, waarvan breedvoerig melding is gemaakt. Zie de *Registers* van den NAVORSCHER 1851 tot 1853. V. D. N.

P. Haack (VIII. bl. 134, vr. 175; vgl. bl. 238). Het berigt van den Heer J. VAN DER BAAN ter laatstgemelde plaatse, is in zooverre onjuist, dat Ds. HAACK Predikant zijnde te *Breda*, »korten tijd arbeidde bij de Nederduitsche gemeente van *Hamburg* en *Altona*." Dit heeft eerst plaats gehad, nadat hij in 1796 als Predikant te *Amsterdam* om politieke redenen ontslagen was. Het hoogleeraarschap, hem te *Breda* opgedragen, was titulair.

E. A. P.

ANTWOORDEN.

G. Downing (III. bl. 230, Vr. CXXX). Door het verzuim van het Bestuur van 1853, is het antwoord op de vraag van A. T. C., dat hieronder volgt, eerst nu vertaald. Men vindt het in *Notes and Queries*, Vol. VIII, p. 221.

In PEPYS's *Diary* (Vol. I. p. 2, der uitgave van 1848) komt omtrent Sir GEORGE DOWNING het volgende berigt voor:

»WOOD heeft ons misleid door te vermelden, dat Sir GEORGE DOWNING een zoon was van Dr. CALIBUT DOWNING, den Rector van *Hackney*. Hij was buiten allen twijfel de zoon van EMMANUEL DOWNING, een Londensch koopman, die naar *Nieuw Engeland* getrokken was. Het is niet onwaarschijnlijk, dat EMMANUEL na verwant was aan CALIBUT; doch hoe, is nog niet ontdekt geworden. In zijne *History of Massachusetts* geeft Gouverneur HUTCHINSON de ware geschiedenis van DOWNINGS bloedverwantschap, een berigt nader bevestigd uit de openbare bescheiden van *Nieuw Engeland*, door den Heer SAVAGE van *Boston*. WOOD noemt DOWNING een partijkiezer met alle tijden en veranderingen, ervaren in den heerschenden Bijbeltoon, en van tijd tot tijd een preêker. Door CROMWELL werd hij als gezant naar *Holland* gezonden. Later, bij de herstelling der STUARTS, koos hij des Konings zijde, werd, in 1661, tot Ridder geslagen en gekozen tot afgevaardigde voor *Morpeth* bij het Parlement. Naderhand, Secretaris geworden van de schatkist en Commissaris der tolregten, werd hij, in 1663, benoemd tot Baronet van *East Hatley* in *Cambridgeshire*, en ging op nieuw als Ambassadeur naar *Holland*. Zijn kleinzoon en naamgenoot, die in 1749 overleed, was de stichter van het *Downing College* te *Cambridge*. De titel stierf uit in 1764, bij het overlijden van Sir JOHN GERRARD [*sic*] DOWNING, het laatste mans oir der familie." Volgens HUTCHINSON overleed Sir GEORGE in 1684. J. H. VAN LENNEP.

Zaccharias Klistorinus (IV. bl. 160, Vr. 152). Wie met dezen Dr. bedoeld wordt, heb ik nog niet met zekerheid kunnen opmaken; sommigen willen dat het van toepassing zoude zijn op LAMBERTUS BIDLOO, die tevens apotheker was, en op zijne dichtkunst. Onder een exemplaar van dit portret bij mij staat geschreven *Advt.* P. DE BIE, terwijl het portret op de door W. beschreven prent voorkomt in eene verzameling van rijmwerken, van tusschen het jaar 1711 en 1716, beginnende met JACOB ZEEUS, *De wolf in 't schaapsvel ontdekt*, 1711; voorts *de Zangberg in oproer; de Zangberg ontzet;* nog *de Zangberg gezuivert*, *Muizenzang*, met de *aanmerkingen* van OPSONIUS MERO, enz. nader opgehelderd met staat- en zedekundige enz. *aanteekeningen*, door *Zorg* en *Arbeid* van Dr. CHRYSOSTOMUS MATANASIUS. Hierbij komt het afbeeldsel van den grooten *Parnasbullebak* SACCHARIAS KLISTORINUS, benevens een catalogus der reeds uitgegeven en nog gereed zijnde werken, tot dezen *Muizenzang* behoorende, 's Hage, bij GIJSBRECHT GASINET, Boekverkooper, 1716, in 8°. In het *Bericht* aldaar *aan den Lezer* wordt gesproken van en tevens aangehaald *het Fenixdicht* des Heeren DE BYE, *Den Zangberg buiten gevaar*. De *Opdragt* van dezen *Muizenzang*, het *nagelaten werk eens onbekenden dichters*, luidt: *aan den vernuftigen Heer* JOAN DE HAES, doch of het gedicht met de afbeelding op dezen, of op DE BYE, of wel op JACOB ZEEUS zinspeelt, is mij niet duidelijk, — liefst zou ik aannemen dat het ziet op *de Dichtkonst* van die dagen in het algemeen, waartoe ook BIDLOO behoorde, die, met meer anderen, zoowel uit de *Afbeelding* als uit het *Gedicht* zelf, zullen te herkennen zijn. Moge deze opmerking aanleiding geven tot verdere kennismaking met KLISTORINUS.

V. D. N.

Verkleuring der zee (IV. bl. 357, Vr. CLXXXIX). Welligt is dit verschijnsel te verklaren uit het passeren eener wier-vallei, gelijk men die in de laatste tijden bij de veelvuldige en diepe peilingen in den Atlantischen Oceaan ontdekt heeft, ook bij het spannen van den telegraafkabel tusschen *Europa* en *Amerika*.

DIXI.

Karel, Erfprins van Denemarken en Noorwegen (VIII. bl. 2, Vr. 11). Indien N. Q. S. slechts wil opslaan HOOGSTRATEN, *Gr. Algem.*

Woordenboek, in voce *Lubeck*, en verder éénen der aldaar opgenoemde schrijvers nalezen over het verschil, betreffende het Bisdom van *Lubeck*, tusschen *Denemarken* en het Huis van *Holstein Gottorp*, zoo vertrouw ik dat de zaak hem duidelijk genoeg zal worden; daartoe moge ook alhier gezegd zijn dat KAREL van *Denemarken*, broeder des Konings, teregt Erfprins genoemd werd, terwijl de zoon van Koning FREDERIK de Kroonprins was; de bemoeijingen der *Vereenigde Nederlanden* met deze twist, zullen wel denkelijk almede uit de geschiedschrijvers hiervoren bedoeld, kunnen blijken, daar het schijnt dat zij in deze zaak niet alleen als bemiddelaars, maar als belanghebbenden zijn opgetreden.

V. D. N.

Noodmunten 1743 (VIII. bl. 98, Vr. 103). De stad *Braunau*, hier bedoeld, ligt in *Beijeren*, aan de *Inn*, en werd in 1779 bij den vrede van *Teschen*, aan het Oostenrijksche huis toegekend. Ze werd in 1742 door de Oostenrijkers belegerd. Den 7den Mei werd in hare nabijheid eene bloedige overwinning door de Oostenrijkers op de Beijerschen behaald. Van dezen tijd (den 9den Mei 1743) dagteekent de opgegeven noodmunt. Ik moet echter verklaren, dat de enkele op zich zelven staande letters van het randschrift mij duister blijven.

CONSTANTER.

Regtsgeding tusschen de geslachten Wassenaar en Half-Wassenaar (VIII. bl. 98, Vr. 109). Het op de verkooping bij VAN STOCKUM, October 1854, te 's Hage, voorkomende *Handschrift*, Catalogus bl. 164, N°. 147, de *Genealogie* van VAN WASSENAAR VAN ONSENOORT, enz. is, volgens mijne aanteekening, toen niet verkocht, maar teruggehouden, denkelijk vroeger aan de familie reeds afgestaan. De HH. VAN STOCKUM of MEIJER, te *'s Hage*, zullen welligt inlichting kunnen geven.

V. D. N.

Kromhout en Cromhout (VIII. bl. 102, Vr. 129). Behalve het in den NAV. VIII. (niet VII.) bl. 51 voorkomende over dit geslacht, is reeds een en ander in den NAV. VII. bl. 231, Vr. 294, dienaangaande gevraagd, en beantwoord NAV. VIII. bl. 116 en 117. Ook dit kan ter beantwoording van deze vraag van K. dienen.

V. D. N.

B. van Gelder (VIII. bl. 102, Vr. 135) zal wel dezelfde geweest zijn als BERNARDUS GELDER, zoon van BERNARDUS, die predikant was te *Witmarsum*, in *Friesland*. Hij is in 1713 proponent geworden, werd in 1717 predikant te *Gaast* en *Ferwolde*, in *Friesland*, en heeft in 1734 te *Amsterdam* uitgegeven in acht uitvoerige Leerredenen, in 8°.: *Het gezegende Nederland of een gedeelte van dien in nood van overstrominge door een zeldzaam wormgeknauw, of de worm-plaag in het paalwerk van de zeedijken, van welke wormen en de ondervinding die ZEerw. daarvan gehad heeft, men in de opwekkende aanspraak eene beschrijving vindt.* Zie *Alphabetische Naamrol der Predikanten in de Herv. Kerk*, Amst. 1758, en H. GREVENSTEIN, *Naamlijst der Predikanten, in de Classis van Bolswert en Workum*, Leeuwarden 1751, ook *Catalogue d'une Collection unique de Bibles* etc. *Livres Holl. de Theologie, par* F. MULLER, Amst. 1857, p. 124, N°. 1170.

V. D. N.

Belabberd (VIII. bl. 131, Vr. 151). KILIAEN heeft *belabberen* of *belammeren* en verklaart het met *impedire*, *intricare*, *disturbare*, *praepedire*, *interturbare*, *inquinare*, *polluere*. De beide laatste opgegevene beteekenissen gelden nog voor ons *belabberd*, d. i. besmet, smerig, vuil; de eerste gelden voor ons tegenwoordig *belemmeren*. Verder verwijs ik den vrager naar HOEUFFTS *Bredaasch Taaleigen*, en naar DE JAGERS *Proeve over de werkwoorden van herhaling en during*.

CONSTANTER.

Zeden en gewoonten (VIII. bl. 132, Vr. 157). De beide uitdrukkingen *zeden* en *gewoonten* (*mores et consuetudines*), wanneer ze van eenig volk gebezigd worden, zijn zeker na aan elkander verwant, maar toch niet synoniem. Ik zal de definities van ἦθος, *zeden*, *mores*, uit de moraal-theologie maar op zijde laten, maar meen toch dat onder *volkszeden* de doorgaande handel en wandel van het volk, gelijk die uit den bijzonderen volksaard voortvloeit, moet verstaan worden, terwijl het woord *gewoonten* gebezigd wordt, van enkele op zich zelf staande gebruiken of handelingen, die wel met het volkskarakter zamenhangen, maar toch niet altijd daaruit noodzakelijk ontstaan. Zoo behoorde het tot de *zeden* der *Batavieren*, volgens TACITUS, dat zij trouw, kuisch, krijgshaftig, maar aan spel en drank verslaafd waren; tot hunne *gewoonten*, dat zij in een heilig woud vergaderden enz.

CONSTANTER.

Handteekening van Napoleon te Nijmegen (VIII. bl. 134, Vr. 176). Evenzoo beweerde men dat de Keizer, ten jare 1812 den *St. Pietersberg* bij *Maastricht* bezoekende, zijn' naam boven alle namen, met letters van een' voet lengte, eigenhandig met houtskool geschreven had, ter plaatse waar men uit een' versteenden boomstam heerlijk frisch water kan drinken. Ik zag er dat opschrift nog in 1820, maar in 1854 was het verdwenen. Zou 't wel echt geweest zijn?

DIXI.

Jacob Coenraad Mayvogel (VIII. bl. 162, Vr. 193). Enkele bijdragen en opmerkingen alleen: een volledig antwoord, dat 's mans geboorte en sterfjaar met ettelijke levensbijzonderheden bevat, kan ik niet geven. Zijn naam is niet JACOB COENRAAD, maar COENRAADS, waaruit blijkt, dat zijn vader COENRAAD MAYVOGEL heette. Ik heb voor mij liggen eene uitgave zijner werken, onder denzelfden titel als J. BOUMAN vermeldt, maar van 1707. De zeer sterk afgesletene houtsneden toonen wel, dat er menig exemplaar van getrokken werd en ongetwijfeld viel dit gemakkelijk gerijmel zeer in den smaak van het groote publiek. De gissing van den vrager, dat JACOB MAYVOGEL te *Hoorn* woonde, wordt bijna tot zekerheid, zoowel door hetgeen hij uit zijne gedichten reeds mededeelde, als door een opschrift, dat ook van onzen poëet afkomstig is en nog heden ten dage (althans, naar ik meen) gedeeltelijk in genoemde stad wordt gevonden. Het hoekhuis namelijk van het Groote Oost aldaar draagt boven de kroonlijst der onderpui eene afbeelding van den slag op de Zuiderzee (1573) met het bijschrift:

o Loffelijcke daet, o schoone gulde tijden!
Wie datter aen gedenkt, die moet hem nog verblijden.
Het Lant, dat schut en beeft, de vyant die komt aen,
Hij wil met *Amaleck* gantsch *Israël* verslaen:
Hij komt met groote magt; maer Godt heeft ons gegeven
Oock ARONS ende HURS, wiens namen zijn beschreven,
Tot eer van haer geslacht, tot lof van dese daet,
Die klampen hem aen boort, die weten noch wel raet.
Hier is een *Hoorens hop*, daer gaet het op een vechten,
Daer siet men 't eene schip vast aen het ander hechten:
Daer siet men rechte liefd, daer doet men onderstant,
Daer vecht men sonder gelt voor 't lieve Vaderlant.
En sonder twijffel dit, daer zijnder ook in 't midden,
Daer zijnder op het Lant die God met MOYSES bidden,
Tot dat men overwint: gelijck het is geschiet,
Waer van men huyden noch een klare teeken siet.

In mijne uitgave van MAYVOGEL komt dit vers op bl. 223 onder het opschrift *Nederlandt* voor. Dr. ABBING, die echter den auteur niet kende, deelde het mede in zijne *Geschiedenis der stad Hoorn en van de Groote kerk*, bl. 42. Was dit huis misschien de woning van MAYVOGEL? een Hoornsch Navorscher zou het uit de koopbrieven van dat huis (indien zij nog bestaan) kunnen te weten komen. Voor onze lezers moge het aangehaalde tevens tot eene proeve van 's mans dichtgaven dienen. *Volksliederen* werden zijne zangen zeker nooit, zoodat de vrager zich wel niet behoeft te verwonderen, dat er onder de rubriek »oude volksliederen" in onzen NAVORSCHER nooit van MAYVOGELS *Bruiloftskroon* sprake was. Tot die soort behooren zelfs de gedichten van den populairen CATS niet.

CONSTANTER.

Adriaen Pietersen, Admiraal (VIII. bl. 165, Vr. 210). In de Groote of *St. Jacobs* kerk te *Vlissingen* vond ik eene zerk waarop staat:

Sepulture........
PIETERSEN.......
Admirael.........
1620 o (oud?)

Daar het overige gedeelte dezer zerk door eenen bank bedekt werd, kon ik het ontbrekende niet lezen. Is hij dezelfde persoon bij de vraag bedoeld, dan is hij vermoedelijk een *Vlissinger* geweest.

Ook mij zijn van zijne daden geene bijzonderheden bekend.

LABORANTER.

De Romeinsche vrijgelatenen en de tempel van Feronia (VIII. bl. 193, Vr. 213). In 183. bezocht ik *Rome*, *Florence* enz. enz. In deze laatste stad leefde één mijner beste wetenschappelijke vrienden, Graaf GRÄBERG DE HEMSO genaamd, Zweed van geboorte, Italiaan in 't hart, Lid van 48 geleerde Genootschappen, en één der grootste taalkenners, dien ik ooit ontmoette, hoog geacht in dit opzigt bij den regerenden Paus GREGORIUS, die (zelf zeer veel taalkennis bezittende), hoewel de Graaf de Luthersche geloofsbelijdenis beleed, hem waarlijk lief had, zoo als Z. H. mij zeide. Te *Florence* met gemelden Graaf sprekende, liep ons discours over de in vrijheid stelling der Negers, die slaven zijn bij de Turksche en Arabische bevolking te *Marocco*, *Tunis*, *Tripoli* enz., en deelde ik hem mede, dat de gewoonte nog steeds gehandhaafd werd, dat zij, die vrijgelaten werden, met hunne zoogenaamde *Tescherets* of *vrijheidsbrieven* op dadelstokken te dier plaatse rond liepen om de zaak ter algemeene kennisse der bevolking te brengen. ZijnHooggeboren zeide: »dat gebruik is welligt eene navolging van de Romeinen, die een' Tempel te *Feronia*, bij *Terracina* gelegen, gesticht hadden, dien gij binnen kort als ruïne bezocht, om de uitwerkselen van de onlangs plaats gehad hebbende aardbeving te zien, welke de stad weder zoo teisterde; en waarheen de Romeinen hunne vrijgelatene slaven zonden, om hun bewijs van vrijlating te laten afteekenen of bestempelen." De Graaf haalde mij daarbij zeer oude schrijvers aan, en ik herinner mij wel, dat dit mij zeer interesseerde, maar ik vergat tot mijn' spijt de aangehaalde autheurs, die welligt in zijne groote bibliotheek voorhanden zijn. Indien de vrager er veel belang in stelt, zoude hij zeer gemakkelijk te weten kunnen komen, hetzij bij Professor GEEL te *Leiden*, hetzij bij den kanselier onzer beide Orden, den Vice-Admiraal LUCAS, of de Heer GRÄBERG nog leeft, en zich te *Florence* ophoudt, daar de Graaf *honoris causa* door den Acad. Senaat te *Leiden* tot Doctor gepromoveerd, en Ridder van den Nederlandschen Leeuw is. DIXI houdt zich overtuigd dat de Heer GRÄBERG DE HEMSO hem volgaarne zal willen mededeelen

al hetgeen hem nader tot het doel van zijn onderzoek leiden kan.

DIXI.

Jan van der Veen (VIII. bl. 193, Vr. 215). Het deed mij groot genoegen dat de Heer BOUMAN onlangs de aandacht op dezen al te weinig bekenden dichter vestigde. Echter twijfel ik of veel meer van hem bekend is, dan hetgeen in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letterkunde*, 1846, gevonden wordt. Daar de Heer BOUMAN dit werk niet bij de hand schijnt te hebben, wil ik in het kort opgeven wat daar wordt vermeld.

1°. Behalve de door den vrager gedane aanhalingen ter eere van den dichter, noemt die *Almanak* nog WITSEN GEYSBEEKS *Biogr. Antholog. Critisch Woordenboek der Nederd. dichters*, dl. V. bl. 430, die hem »een zeer verstandig en vloeijend zededichter, wiens werk veel nuttigs en leerzaams bevat," noemt. Verder wordt daar gezegd, dat hij »indertijd als de *Deventer* vader CATS kon beschouwd worden."

2°. VAN DER VEEN zelf zegt, »in *Deventer* het leven, en in *Haarlem* het licht ontvangen te hebben," namelijk ten tijde dat zijne ouders te *Haarlem* het Spaansche juk ontweken. Mogelijk is hij daar geboren in 1587, toen *Deventer* door het verraad van STANLEY in handen der Spanjaarden viel, totdat de stad in 1591 door MAURITS werd ingenomen. Het kan ook geweest zijn in 1578, wanneer *Haarlem* reeds was verlost, doch *Deventer* nog niet. Dit verkrijgt eenige waarschijnlijkheid, doordien hij in 1622 van zich spreekt als *oud vrijer*, hetwelk in de volgende regels ligt opgesloten:

Gansch muisen, doen ik eens eertyts te vryen plagh,
Dat heught my nog soo wel, als huiden desen dagh,
Hoe roesemoesden ik, hoe kreukten ik de kraaghjes,
De soentjes die ik stal, die smaakten my soo graaghjes.

3°. VAN DER VEEN schijnt laat gehuwd te zijn.

»In 1626 spreekt hij het eerst van »myn jongh lyf: myn kint, en myn wyf," en wat verder in dat jaar klaagt hij:

'k Had een huysje vol verdriet,
'k Had een huysje vol ongelucken,
Want myn vrouw lag aan twee....
Of, op Hollants, in de kraam.

Dit kind schijnt alzoo eene 2de editie te zijn geweest."

In den *Bruiloftszang* voor GUILLAUME MOSTERT en EMERENTIA SERVAES, wordt zijne vrouw ANTONETTE, eene *brunette*, BERENTSkind, ook wel eens TEUNTJE, genoemd.

»Meerdere particulariteiten ontdekt men in zijne werken niet, dan nog eene avontuurlijke reis naar *Amsterdam*, een gekwetst been," enz.

4°. Wat zijne werken aangaat, in mijne editie (Amst. Wed. GIJSB. DE GROOT, 1703) komt als de laatste *Bruiloftszang* voor die op JOHANNES VAN EWIJK en ANNA VAN BERINGEN, getrouwd 1654, den 10den van Wijnmaand, binnen *Breukelen*.

De titel van mijne editie komt overeen met dien van den vrager, behalve dat op den mijnen, als eene latere editie, staat: *Met een bijvoegsel van verscheiden gedichten, nooit voor deezen zoo gedrukt.* Dat bijvoegsel bevat: *Nieuwejaerwensch. 't Samenspraek tusschen echte man en vrouw. Nieuwejaers liedt. Op den Geestelijken Kruythof van* ROELOF WANINGH. *Lijkdicht op* HARMANNA VAN BOKHOLT. *Afgedankte Soldatenpraat: ofte Samensprekinge tusschen een Hollander, Waal, Hoogduitser en Engelsman. Grafdicht over den doodt van* WAERENAR DIRKSEN, *alias* BREURKEN, *ontslapen op den 1sten December A°.* 1649. Tot slot vindt men nog: *Lof- en Graf-dicht op den Geestrijken ende seer kloeken* JAN VAN DER VEEN, door ADRIAEN STIKKE, Heer van *Breskes*, waaruit blijkt dat VAN DER VEEN den 2den September 1659, waarschijnlijk in 82 jarigen ouderdom, is overleden.

Ik heb in deze opgave over het algemeen bovengenoemden *Almanak* gevolgd, waar de Heer VAN DER LINDE (de schrijver van het stuk) zegt, dat de Amsterdamsche uitgave van 1642, in 4°., alleen den eersten bundel bevat. Voorts dat er eene uitgave bestaat, te *Deventer*, bij ARNOLDUS KURTEMUS, 1703, en eene te *Amsterdam*, bij ANTHONIE SCHOONENBURG *en Zoon*, van 1745, welke beide laatste, en die, welke in mijn bezit is, *compleet* zijn. Ook moet in 1641 de derde druk zijner *Overzeesche Zangen* te *Haarlem* uitgegeven zijn, bij P. VAN WESBUSCH, en kort daarna is zijn *Adams-Appel* te *Amsterdam* bij JOANNES EVERARDUS CLOPPENBURG uitgegeven. (REVIUS, *Daventria Illustrata.*) Nadere toelichtingen zullen aangenaam zijn aan

D. *te D.*

[L. HULSCHER en C. J. verwijzen insgelijks naar het stukje van VAN DER LINDE. Uit den Catalogus der *Maatschappij van Letterkunde*, teekenen wij nog de volgende uitgaven aan: J. VAN DER VEEN, *Zinnebeelden of Adams-appel*, met pl. (Amst. 1642, 4°.) J. VAN DER VEEN, *Verkeerspel op 't Batement nu kortelingh binnen Antwerpen, tot schimp van den Prince van Orangjen uyt-gebeelt* (*sic*). *Met oock het tegen-dicht. Noch is hier by gevoecht syn Kaets-spel* enz. *By* DANIEL JANSSEN 'T HOFJEN, Boekdrukker, 1632, 4°. Bovendien is daar de vermelde 3de druk der *Overijsselsche Zege- en Bruilofts-Zangen*, Haarlem, H. P. VAN WESTBUSCH, 1641, langw. 12°.]

Zeeuwsche duit (VIII. bl. 195, Vr. 222.) Het koperen muntje van *Zeeland* van 1795 met het opschrift $^{1}/_{8}$ *Livire* (voor *Livre*) en $2^{1}/_{2}$ *stuiver* is afgebeeld bij VERKADE, pl. 96, N°. 7. Als nood- of hulpmunt werd het in *Zeeland* geslagen ten tijde dat de Fransche troepen dat gewest bezet hadden. Van datzelfde jaar zijn ook *papieren* noodmunten van 18 *sols*, $4^{1}/_{2}$ *sols*

en $2^1/_2$ *sols* voorhanden, mede in *Zeeland* vervaardigd. Zij kwamen voor in de verzameling ESDRÉ in 1842 te *Amsterdam* verkocht onder N°. 1778 en 1779. Beide soorten zijn zeldzaam en worden in de tweede lijst der Commissie van de Koninkl. Akademie (*vervolg* VAN LOON) onder N°. 406 en 407 opgevraagd. Men leze aldaar alleen: *koperen als boven van* $2^1/_2$ *stuiver*. ESDRÉ verwijst naar C. ROGGE, *Geschiedenis der Omwenteling van* 1795. J. D.
L.

Hendrik van Alkmaar (VIII. bl. 195, Vr. 223). Mij zijn omtrent hem geene andere bijzonderheden bekend, dan die uit SCHELTEMA zijn aangevoerd, en ik zou dit art. ongemoeid hebben gelaten, ware het niet, dat de beroemde J. F. WILLEMS, in zijn voorberigt van *Reinaert de Vos*, Gent 1836, ronduit verklaart, dat H. VAN ALKMAAR, de opsteller *niet* is van *Reintje de vos*, door J. SCHELTEMA uitgegeven. Op welke gronden WILLEMS verklaring steunt, geeft hij, zoo ver ik weet, niet te kennen. Het werk ligt mij niet bij de hand.
J. C. K.

Hendrik van Alkmaar. Ik meen, dat wij beter doen met naar dien man niet langer te zoeken. Tot nog toe is GRIMM niet weêrlegd, die de letterlijke vertaling van onzen Mnl. *Reinaert* in het Nedersaksisch voor het werk van NIC. BAUMANN hield. 't Is bekend dat deze den Nedersaksischen *Reyneke* in 1522 met zijn' naam te *Rostock* uitgaf, nadat die zonder zijn' naam reeds in 1498 te *Lubeck* was verschenen. Waarschijnlijk is de geheele persoon van HINREK VAN ALCKMER (zoo noemt hij hem in den proloog) een kind alleen van zijne verbeelding, — een *prête-nom*, om aan zijn werk het wenschelijke debiet te verzekeren. De proloog althans, waarin hij hem sprekend opvoert, is barre onzin, curieus vooral waar hij tusschen Waalsch en Fransch een onderscheid maakt. Dat J. SCHELTEMA een HENDRIK VAN ALKMAAR vond, wiens leeftijd met dien van BAUMANNS HENDRIK tamelijk wel strookte, is eene toevalligheid, schoon het waarlijk niet vreemd is dat er tusschen 1477 en 1485 een HENDRIK leefde, die van *Alkmaar* afkomstig was. CONSTANTER.

Zinspreuk van Floris I van Pallandt (VIII. bl. 196, Vr. 227). De gedenkpenning bij VAN LOON, I. bl. 115, ter eere van FLORIS, *Graaf van Kuilenburg*, *Vrijheer van Palland*, heeft boven het wapen de spreuk »*Favente Deo.*"
J. D.
L.

Zinspreuk van Floris I van Pallandt. G. D. J. SCHOTEL geeft die op in zijn werk: *Floris I en II van Pallant Graven van Culemborg. Arnh.* 1846, bl. 127 als zijnde: *Libertas vita carior*.

In hoe ver die in betrekking kan staan tot hetgeen DE RIDDER schrijft in zijn: *Levensteeken op een Doodenveld*, bl. 23, is mij onbekend, even als het boek zelf.
J. C. K.

[Dezelfde zinspreuk geeft A & A op.]

Zeyst (VIII. bl. 196, Vr. 230). Ieder dorp bijna heeft zijn *sage* en — zijn *pretentie*. In het *Sticht* en in *Gelderland* vooral zal men naauwelijks een plaatsje kunnen aanwijzen, waar het goede landvolk niet van den overouden tijd wat weet te vertellen, al ware 't alleen om boven de bewoners der naaste buurschap uit te blinken. Dringt nu het schoolonderwijs door en laat de meester zijne boeken over Batavieren en Romeinen aanrukken, — dan worden als van zelf de sagen der grootouders door de kleinkinderen op de Romeinen toegepast en 't heele dorp wordt Romeinsch, eerst de toren, dan de kerk, misschien ook hier of daar een uitgeroeide houtwal, die plotseling in een *castrum*, ten minste in eene veldverschansing verandert.

Laat den vrager dit bedenken en zich bij zulke verhalen niet te veel vermoeijen met het onderzoek: waarop zich deze beweringen gronden? meestal is er geen grond voor. Zoo veel althans is zeker 1°. dat de *Lek* nooit langs *Zeyst* heeft geloopen — wèl de *Kromme Rhijn*, al is het dan op eenigen afstand, even als heden ten dage, 2°. dat de oude kerktoren niets in zijne bouworde had, wat naar Romeinsch werk geleek, en 3°. dat van het jaar 838 af tot op 1858 toe *Zeyst* nooit iets anders dan een *pagus*, een dorp, geweest is. Uit vroegeren tijd ontbreken ons alle berigten, maar de poort aan de *Odijksche steeg* komt mij niet geloofwaardig genoeg voor, om op grond daarvan te denken, dat *Zeyst* vóór 838 eene stad was. Meent de vrager ook het poortje, dat naar het oude kasteel *Blikkenburg* toegang verleende?

Wat dat tusschen haakjes geplaatste *Caestum*, alsof het de Romeinsche naam van *Zeyst* was, beduidt, begrijp ik niet. Van 838 af, het oudste jaar waarin van dit dorp in de giftbrieven melding gemaakt wordt, heet het altijd *Seist* of *Seiste*, nooit anders. Immers dat de meening van vroegere schrijvers, alsof *Zeyst* in 722 onder den naam van *castrum Sethna* reeds zou voorkomen, op eene foutieve lezing, *Sethna* in plaats van *Fethna* (d. i. het dorp *Vechten* bij *Utrecht*), berust — zal de vrager wel weten. Aan de afleiding van het woord waag ik mij niet. LAMED.

Spijkerboor (VIII. bl. 198, Vr. 241). Ik ben niet bekend met de genoemde plaatsen en kan dus niet zeggen van waar zij haren naam ontleenen. Slechts dit wilde ik opgemerkt hebben dat hier (*Deventer*) twee steeg-

jes zijn, welke de *Spijkerboor*-steegjes genoemd worden naar den vorm.

D. *te D.*

Spijkerboor. In den NAVORSCHER (VIII. bl. 198, Vr. 241) wordt naar de beteekenis van het woord *spijkerboor* gevraagd. Het woord *spijker* komt dikwijls voor in de beteekenis van korenschuur of graanpakhuis, en is eene verkorting van het woord *spicarium*, in de middeleeuwen gevormd van het Latijnsche *spica*, eigenlijk de spits; van daar een aar van het graan en het graan zelf. Omtrent de beteekenis van het aanhangsel *boor* ben ik minder zeker. KILIAAN geeft het werkwoord *beren* in de beteekenis van *kneden*, (depsere, subigere); dus kan ook *spijkerboor*, van een gebouw gebezigd, eene bakkerij hebben aangeduid. J. C. C. ABBING.

[Ons dunkt dat onze afleiding van *spijkerboor*, die bevestigd wordt door de steegjes te *Deventer*, waar D. *te D.* ons mede bekend maakt, het in eenvoudigheid en waarschijnlijkheid wint van die van den Heer ABBING. Vooreerst is *Spijkerboor* niet alleen *plaats-* maar ook *water-naam*. Nu is wel dikwijls op eene stad of dorp de naam overgedragen van het water waar het aan ligt, maar het omgekeerde heeft, indien ooit, dan toch zeer zelden plaats gehad: wij herinneren er ons geen voorbeeld van. De naam nu van *bakkerij* of iets dergelijks past voor een water niet. Ten anderen leiden wij den naam af van iets wat op die plaatsen werkelijk is, eene kromming in de vaart; hij, van iets wat er misschien geweest kan zijn. Eindelijk leiden wij dien naam af van een woord, dat werkelijk bestaan heeft en misschien nog hier en daar in gebruik is; hij, van eene zamenstelling met *spijker* (spicarium), die ons van elders niet bekend is. Maar ook op die afleiding zelve is vrij wat aan te merken. Den naam *Spijkerboor* treffen wij in *Friesland, Drenthe, Overijssel, Noord-Holland* en *Noord-Braband* aan. Doch *beren* = depsere is, volgens KILIAAN, een woord, dat in zijnen tijd niet algemeen, maar alleen in *Vlaanderen* in gebruik was. Wij gelooven voorts dat dit werkwoord, ons alleen uit KILIAAN bekend, niet één is met ons *beren*, *bar*, *geboren*, dat reeds sedert verscheidene eeuwen, op het verleden deelwoord na, verloren is, maar dat het zwakke conjugatie heeft. Gesteld echter dat het een sterk werkwoord ware, dan zou *boor* toch niet de handeling van het werkwoord *het kneden* kunnen beteekenen. En zelfs al kon het dit beteekenen, dan zou *spijkerboor* niet het kneden van brood, maar het kneden van een pakhuis te kennen geven. Want waar een woord zamengesteld is uit twee substantiven, is het laatste het hoofddeel van het woord, welks beteekenis door het eerste gedeelte nader bepaald of gewijzigd wordt. *Heerenhuis* is huis waar een heer woont, maar *huisheer*, heer van het huis, *waterschuit* eene schuit, die ter bewaring van water dient, *schuitwater* water, dat in de schuit bewaard wordt. Derhalve zou, indien *boor* het kneden beteekende (wat het niet beteekenen kan), *boorspijker* een pakhuis kunnen beteekenen, waarin gekneed wordt, maar *spijkerboor* nooit. Wij blijven nog altijd de afleiding die wij, bl. 198, gaven, voor de ware houden, en herhalen onze uitnoodiging aan onze medearbeiders, die met de wateren en plaatsen, in de vraag genoemd, naauwkeurig bekend zijn, om ons daaromtrent het noodige mede te deelen.]

Kolonel Stekke (VIII. bl. 201, Vr. 255). Vraagt M°. levensbijzonderheden van dezen krijgsman, zoo moet ik hem het antwoord schuldig blijven; wil hij echter nadere bijzonderheden omtrent diens gedrag bij het beleg van *Deventer* in 1672 vernemen, die zijn te vinden in den *Overijsselschen Almanak* van 1842, en in den *Drentschen* van 184. en 184 .. Vooral t. e. a. p. zijn vele bijzonderheden opgeteekend over de oneenigheid tusschen den magistraat en de bevelhebbers, en over de naderhand van weêrszijden opgestelde »Waerachtige verhaelen;" tevens leert men daar dat STECKE in 1672 reeds 47 jaren dienst telde.

De officiële regtvaardiging van STECKE door den Hoogen Krijgsraad, aldaar medegedeeld, lees ik ook in N°. 19 van de *Haegse Post-tijdinge* van Dingsdag 6 Maart 1674, in welk »Advertissement" de naam van den Kolonel op drie verschillende wijzen gespeld is! D. F.

F. Broecker (VIII. bl. 201, Vr. 259). FREDERIK BROEKER of BROEKERUS werd in 1604 als Proponent te *Binnenwysent en Westwout* tot Predikant beroepen. Hij vertrok van daar in 1619 naar *Rotterdam*, alwaar hij in 1627 is overleden. C. & A.

Naamlijsten van Predikanten (VIII. bl. 201, Vr. 261). H. C. ROGGE zal zijn verlangen reeds gedeeltelijk voldaan kunnen vinden in den IIIden jaargang van den NAVORSCHER, bl. 348 en volgg. C. & A.

Naamlijsten van Predikanten. De volledigste lijsten zullen wel te vinden zijn in:

»*Naamregister der Predikanten, zoo van de Nederduitsche als Waalsche en Engelsche kerken, met derzelver standplaatzen, gelegen in de VII vereenigde provinciën van Nederland* enz. *mitsgaders een naamregister der HH. Curatoren en Professoren van de 5 vermaarde Hooge schoolen, als mede der Illustre schoolen: Rectoren, Prorectoren, en Praeceptoren van de Latijnsche schoolen, onder hetzelve gebied*, enz. *veranderd tot den* 1*sten Januarij* 1781. *J. T. en C. M. In 's Graavenhaage bij* JOHANNES THIERRY *en* CORNELIS MENSING. *Met Privilegie.*"

Ziedaar den volledigen titel.

Nu is het mij niet bekend of er vóór 1781 ook al dergelijke boekjes werden uitgegeven, maar zooveel is zeker, dat er in 1822 ook een is uitgegeven en waarschijnlijk tot op heden toe wel vervolgd zal zijn.

Uit het »veranderd tot op 1781" zoude ik gissen dat er vroeger wel bestaan hebben.

D. *te D.*

Naamlijsten van predikanten. Ter voldoening aan het verlangen van den vrager, mogen de volgende opgaven dienen van hetgene te dien opzigte in mijn bezit is:

1. HUNNIUS, *Het Staatische Vlaanderen of de Zeeuwsche Buise.* Middelburg 1718. Inzonderheid *de Naamrolle der Predikanten onder het E. Classe van Walcheren*, achter dat werk geplaatst.

2. H. Q. JANSSEN, *St. Anna ter Muiden, beschouwd als plaats en als Christelijke gemeente.* Middelb. 1850. Deze geschiedkundige bijzonderheden van de predikanten dier gemeente, vindt men bl. 125—215.

3. J. C. NIDELSTEIN WALTER, *Leerrede ter gedachtenisviering van het 200 jarig bestaan der Hervormde gemeente te Hulst.* Gorinchem 1845. De lijst van de predikanten dier gemeente vindt men bl. 47—48.

4. J. RENIER, *Nieuwe Naamlijst der predikanten in de Hervormde gemeente te Vere.* Middelburg 1834.

5. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Naamlijst der predikanten van de Hervormde gemeente te Goes,* vóór een *Viertal Gelegenheidsleerredenen van Goessche predikanten.* Goes 1847.

6. J. VAN DE VELDE, *Tweehonderdjarig jubelfeest van de verlossing van Zierikzee uit de Spaansche dwingelandij.* Zierikzee 1777. De lijst van de Nederduitsche en Waalsche predikanten dier gemeente vindt men bl. 203—214.

7. J. F. VAN BINSBERGEN, *Korte geschiedenis der kerken en gemeenten van Schore en Vlake, in Zuid-Beveland.* Zierikzee 1845.

8. C. VAN SCHAICK, *Feestrede op het* 250 *jarig bestaan der Hervormde gemeente te Dwingelo.* Meppel 1851. Zie de *Naamlijst der predikanten* van die gemeente, op bl. 31—32.

9. W. L. F. MOLTZER, *Feestrede ter viering van het* 200 *jarig bestaan der Hervormde gemeente te Waalwijk.* 's Hertogenbosch 1848. De *Naamlijst van de predikanten* dier gemeente vindt men op bl. 53—56.

10. D. NIEUWHOF, *Leerrede op het overlijden van Ds.* H. W. LE SAGE TEN BROEK, *vroeger predikant te Haamstede.* Zierikzee 1846. De naamlijst van de predikanten dier gemeente vindt men op bl. 25—29. Meer uitvoerig ook nog in:

11. D. NIEUWHOF, *Burgerlijk en kerkelijk Gedenkboek van Haamstede.* Tholen 1857. Opgaaf der predikanten, bl. 62—86.

12. K. J. R. VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en levensbijzonderheden der predikanten van de Nederduitsche en Waalsche Hervormde gemeenten te Rotterdam.* Rotterdam 1850.

13. G. D. J. SCHOTEL, *Kerkelijk Dordrecht,* 2 dln. Utrecht 1841—1845.

14. *Naamlijst der Nederduitsche, Waalsche en Engelsche Gereformeerde Predikanten te Amsterdam.* Amsterdam 1840.

15. *Namen der Hervormde predikanten van 's Gravenhage.* 's Hage 1851.

16. De *Passieboekjes* van *Middelburg, Vlissingen, Zierikzee, Leyden, Haarlem, Groningen, 's Hage, Schoonhoven, Utrecht, Bergen op Zoom en Rotterdam,* met Naamlijsten van de predikanten dier gemeente.

17. KIST en ROYAARDS, *Nederl. Archief voor kerkelijke geschiedenis,* dl. II. bl. 216—218, *Naamlijst der Predikanten bij de Herv. gemeente van 't Woud,* en dl. IV. bl. 1—108, *Synopsis der handelingen van de Classis van Nijmegen van* 1590—1660.

18. KIST en ROYAARDS, *Nieuw Archief voor Kerkelijke geschiedenis:* dl. I. bl. 1—83, *Hist. berigt aangaande de Hollandsche Gereformeerde kerken in Rusland,* en dl. II. bl. 309—347, *De Gasthuis-predikanten in de Nederl. Herv. kerk.*

19. KIST en MOLL, *Kerk-historisch Archief,* dl. I. bl. 198—200, Predikanten van *Weesp*; idem bl. 201—202, van *Noordwijk aan Zee*; idem bl. 317—318, van *Meeuwen,* en idem bl. 503—504, van *Amerongen.*

20. J. SCHARP, *Costumen van Axel.* Naamlijst der predikanten van *Axel* en *Zuiddorpe* c. a., in het 2de stuk, alsmede de Naamlijst in plano gedrukt en voortgezet tot 1843. Middelburg 1843.

21. VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel, of volledige levensbeschrijving der Vlissingsche Predikanten.*

22. *Naamlijst der Predikanten van Middelburg.* In plano.

23. J. W. TE WATER, *Kort verhaal der Reformatie in Zeeland,* inhoudende de eerste predikanten van vele Zeeuwsche gemeenten tot aan de XVIIde eeuw.

24. ERMERINS, *Zeeuwsche Oudheden:* dl. I. bl. 35—47, *Naamlijst der Predikanten van Vrouwepolder*; dl. I. bl. 121—122, *Naamlijst der Predikanten van Oost-Kapelle;* dl. I. bl. 230—232, *Naamlijst der Predikanten van St. Laurens;* dl. II. bl. 62—65, *Naamlijst der Predikanten van Oud-Vosmeer;* dl. II. bl. 68—70, *Naamlijst der Predikanten van Nieuw Vosmeer;* dl. VII. bl. 26—30, *Naamlijst der Prekanten van Waarden;* dl. VII. bl. 47—49, *Naamlijst der Predikanten van Krabbendijke;* dl. VII. bl. 66—68, *Naamlijst der Predikanten van Kruiningen;* dl. VIII. bl. 122—126, *Naamlijst der Predikanten van Poortvliet;* dl. VIII. bl. 153—154, *Naamlijst der Predikanten van Noordgouwe.*

25. F. E. VAN GOOR, *Beschrijving der stad en lande van Breda,* met eene Naamlijst der predikanten van *Breda.*

26. ABBING, *Geschiedenis der stad Hoorn,* met eene Naamlijst der predikanten van *Hoorn.*

27. SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland,* met onderscheidene Naamlijsten van predikanten in *Zeeland.*

28. *Boekzaal* 1720, I. bl. 479—496. Naamregister der Predikanten onder de Classis van *Neder-Veluwe,* sedert de Reformatie, door JACOBUS VAN MEDENBACH; *Boekzaal* Februarij 1723, bl. 247, *Naamlijst der Predikanten van Haamstede*; *Boekzaal* Augustus 1724, bl. 263, *Naamlijst der Predikanten van Kerkwerve,* enz.; *Boekzaal* October 1729, bl. 492, *Naamlijst der*

Predikanten van Goes; Boekzaal Mei 1731, bl. 604, *Naamlijst der Predikanten van Vere; Boekzaal* Februarij 1734, bl. 242, *Naamlijst der Predikanten van Oost Souburg.*

29. C. ADAMI, *Naamlijst der Predikanten van Groningen en Ommelanden.*

30. H. REINALDA, *Naamregister der Predikanten onder de Classis van Sneek.*

31. ARNOUT MOONEN, *Naamketen der Predikanten onder de Overijsselsche Synode.* Uitgaaf van 1807, bezorgd door Ds. JOHANNES HOOGEWAL.]

32. H. DE JONGH, *Alphab. Naamlijst van alle Predikanten in Gelderland; of Naamlijst der Predikanten onder de Geldersche Synoden.*

33. M. LAURMAN, *Naamlijst der Predikanten onder de Classis van Leeuwarden.*

34. A. GREYDANUS, *Naamlijst der Predikanten onder de Classis van Franeker*, uitgegeven door JOH. HERINGA, laatst Predikant te *'s Hage.*

35. H. GREVENSTEIN, *Naamlijst der Predikanten onder de Classis van Bolsward.*

36. W. COLUMBA en A. G. DREAS, *Naamlijst der Predikanten onder de Classis van Dokkum.*

37. J. ENGELSMA, *Volglijst der Predikanten onder de Classis van Zevenwouden.*

38. M. VEERIS, *Kerkelijk Tijdregister der Predikanten onder het Noord-Hollandsch Synode.*

39. PAEUW, *Vervolg op* VEERIS.

40. M. SOERMANS, *Kerkelijk Register der Predikanten onder de Synoden van Zuid-Holland.*

41. J. H. BRANS, *Vervolg op* SOERMANS, van 1700—1800.

42. H. VAN RHENEN, *Lijst der Predikanten onder de Provincie Utrecht.*

43. VOET, *Vervolg op* VAN RHENEN.

44. *Geschiedkundige Naamlijst der Predikanten vam Zaamslag*, in plano, ontworpen in 1851 door den ondergeteekende. Meer uitgewerkt en tot op heden aangevuld door denzelfden in eene *Geschiedkundige beschouwing van Zaamslag, zoo uit een burgerlijk als inzonderheid uit een kerkelijk oogpunt*, in gr. 8°. 1858. Ter perse. J. VAN DER BAAN.

Naamlijsten van predikanten. Behalve in SOERMANS, *Kerkelijk Register van Zuid-Holland;* VEERIS, *Kerkelijk Tijdregister van Noord-Holland;* H. VAN RHENEN, *Lijst der Predikanten onder Utrecht*, zijn naamlijsten van predikanten te vinden van:

Asperen, in M. BEEKMAN, *Beschrijving van Asperen*, Utrecht 1745, bl. 384.

Axel, in J. SCHARP, *Geschiedenis en Costumen van Axel*, Middelburg 1787. dl. II. bl. 194.

Culenborg, in VOET VAN OUDHEUSDEN, *Beschrijving van Culenborg*, Utrecht 1753, bl. 463.

Everdingen, in VOET VAN OUDHEUSDEN, *Beschrijving* enz. bl. 708.

Goedereede, in *Beschrijving van het eiland Westvoorn.* Sommelsdijk bij JONGEJAN, 1823, bl. 62.

Katwijken, in A. PARS, *Catti Aborigines Batavorum*, Leyden 1697, bl. 287, 292.

Ouddorp, Herv. gemeente, in *Beschrijving van het eiland Westvoorn*, bl. 81.

Ouddorp, Doopsgez. gemeente, *ald.* bl. 83.

Valkenburg, in PARS, *Catti* etc. bl. 293.

't Woud, in KIST en ROOIJAARDS, *Archief voor kerkelijke geschiedenis, inzonderheid van Nederland*, dl. II. bl. 216.

Zijderveld, in VOET VAN OUDHEUSDEN, *Beschrijving van Culenborg*, bl. 716.

D. B......K.

Naamlijsten van predikanten. De *Naamlijst der predikanten bij de Herv. gemeente te Tiel*, is tot aan het jaar 1785 te vinden in den *Nieuwen Tielschen Schrijf- en Comptoir-Almanak* voor dat jaar, en tot aan het jaar 1836 in Mr. E. D. RINK, *Beschrijving der stad Tiel*, ald. 1836, bl. 319. J. H. I—S.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Het gedicht van Keizer HADRIANUS, waar HORA RUIT naar vraagt, kan hij vinden in het 2de deel der *Anthologia Latina* van P. BURMANNUS SECUNDUS. BILDERDIJK heeft het vertaald.

De vraag ons gedaan: of bij HORATIUS, *Satyr.* I Lib. V. Sat. vs. 1 sqq. niet reeds melding wordt gemaakt van eene *trekschuit?* kunnen wij in zoo verre met *ja* beantwoorden, als eene schuit met eene lijn, door een' muilezel voortgetrokken, eene trekschuit is, waarbij noodzakelijk een *viator* moet zijn, even als bij ons een *jagertje*, schoon de inrigting van die schuit in de dagen van HORATIUS zeker nog al wat van onze trekschuiten verschilde.

HORA RUIT vraagt ons: wanneer men schrijven moet *ik heb de eer*, en wanneer *ik geef mij de eer?* Ons antwoord is: nimmer het laatste, daar 't een leelijke gallicisme is, en het eerste, als het te pas komt.

De legende der drie H's, aan alle deugnieten, die naar *Oost-Indië* worden ingescheept, meêgegeven, behoort ongetwijfeld tot de aardigheden onzer voorouders, niet tot de historische feiten.

AANTEEKENINGEN.

Zonderlinge opdragt van een werk. In het *Algemeen zamenvattend Maandwerk Irene*, voor Julij 1821, bl. 104 leest men:

»Tot de zonderlingste opdragten van boeken is te tellen de (overigens zeer nuttige) *Collectio novissima Scriptorum et Rerum Wirceburgensium* Francof. 1741—1742). Dit werk is namelijk *Regi Saeculorum immortali et invisibili Deo*, etc., opgedragen door den *peccator* en *creatura indignissima, pater* IGNATIUS GROPPIUS, Bibliothekaris van het *Stephansklooster* te *Würtzburg.* S. v. W.

Zonderlinge opdragt van een werk. Onder de potsierlijke titels en opdragten, die in de

16de en 17de eeuw gevonden worden, heeft de akustisch-muzikalische literatuur niet de minst opmerkelijke geleverd. Nog in 1701 verscheen een *Onderrigt in den generaalbas* van BÖDEKER, Organist te *Stutgart*, waarvan de opdragt luidt: »An Gott den Vater, als Prime oder Grundstimme, an Gott den Sohn als Quinte oder vollkommenste Consonant und an den heiligen Geist als die Tertie, so von der Prime ausgeht im aufsteigen oder von der Quinte im Absteigen."

17 Mei.

De vraag naar de echtheid van Ossian (vgl. bl. 63). Men kan daarover raadplegen:

Bericht wegens de oude Schotsche gedichten van Ossian. Nieuwe Bijdragen, Leyden, 1763, dl. I. bl. 257—280.

JOHN SMITH *Gallische Alterthümer oder Sammlung alter Gedichte aus dem Gallischen des Ullin, Ossian, Owan* u. s. w. *Aus dem Engl. Nebst ein Geschichte der Druïden und einer Abhandlung über die Aechtheit der Ossianischen Gedichte* (*von* C. F. WEISE), 2 Bände. Leipzig, 1781, 8°.

Die Unächtheit der Lieder Ossians und des Macphersonischen Ossians in's besondere von TALVI (1840). Zie HUMBOLDT, *Kosmos*, Leyden, 1848, II. p. 108 (57).

Dr. J. P. AREND, *Fingal naar het Gaelisch van Ossian, voorafgegaan door een onderzoek naar de echtheid der gedichten van Ossian.* Amst. 1845.

Transactions of the Ossianic Society for the year 1853, Vol. I. (het *eerste* door de Maatschappij uitgegeven. Zie *Konst- en Letterbode*, 1855, p. 50.)

J. D.

L.

Hoe de Tulbanden in gebruik zijn gekomen. De Ridder HENRY BLOUNT zegt in zijn *Zee- en Land-Voyagie* na de *Levant*, gedaan in het jaar 1634, dat hem door een'Jood is verhaald: »Waar het dragen der tulbanden onder de Oosterse volkeren van daan was gekomen; namentlijk, op seekere tijd waren die *Barbarise* volkeren eens seer in 't onderspit tegen een overwinnend *Grieks* leger, ook soo, dat er geen middel van ontkoominge was, ten zij eenige weynige manschap in seekeren engen weg post vatte, en den vyand soo lang weerstand bood, tot dat het gros van 't Leger sig weg pakte. Daer wierden dan eenige kloekmoedige koppen gevonden, die dat werk op sig namen; en weetende dat sy onvermydelyk ter dood gingen, soo droegen sy geen andere sorg, dan voor de begravinge, waarop men in oude tyden seer stond; weshalven sy hun dood-kleed, dat se altyd met sig voeren, om hunne hoofden wonden, en aldus hunne mede-broederen, met verlies van hun eygen leven, verlosten. Die van de Levant nu hebben ter eere van dese kloekmoedige daad, tot een eeuwige gedagtenis altyd wit linnen om hunne hoofden gewonden gehad, en is toen naderhand van de *Turken* overgenomen. Dit is misschien de History van LEONIDAS met syn 300 *Spartanen*, synde door den tyd en overleveringe mogelyk geheel verbasterd."

J. BOUMAN.

Coman (vgl. VII. bl. 353). Ik bedank de redactie voor de opname en de spoedige beantwoording van de toegezondene mededeeling omtrent het woord *Coman*, en geef de verzekering dat mijne bedoeling alleen is, de waarheid op te sporen, omtrent weinig of geheel niet bekende zaken, waaronder ik meen dit woord te mogen plaatsen. Ofschoon ik met veel genoegen dit antwoord heb gelezen, vind ik mij toch niet genoeg bevredigd om hierin te berusten, en veroorloof mij nog eenige opmerkingen betreffende dit punt aan te bieden, te weten:

1. Op de lijst der vroeger bestaan hebbende *Gilden* (publieke corporatien) te *Leyden*, komen die van de Boekverkoopers, Kruideniers, Koornkoopers, Kramers, Lakenkoopers, Lijnwaadverkoopers, Wantsnijders enz. alle als *afzonderlijke* Gilden van handeldrijvende personen voor. En daarbij, mede als eene *afzonderlijke* corporatie, het *Komans-Gild*. Indien nu dit woord *koopman* beteekent, welke kooplieden hebben dan tot dit *Komans*-Gild behoord?

2. In eene ordonnantie van den 14den Augustus 1361, houdende een reglement omtrent den Lakenhandel komt voor: »Wie Laken *verkopen* wil, moet het brengen in de *Komans*-herberg, om daar te strijken, en nergens anders." Terwijl verder in dit stuk dikwijls van *koopman* maar nimmermeer van *coman* gesproken wordt.

3. In het dagelijksch leven moge eene versnelde uitspraak sommige woorden in derzelver vermeende spelling wijzigen, maar het verdient toch eenigen twijfel, dat die vervalschte uitspraak door de landsregering in hare wetten is overgenomen, en dat zoude het geval wezen, in eene ordonnantie van Hertog WILLEM VAN BEIJEREN van den 31sten Julij 1414, waarbij hij een legalen koers van het geld vaststelt. Van 24 muntspecien daarin genoemd, bepaalt hij de waarde in *grooten*, zonder eenige distinctie. Bij eene enkele te midden der andere opgenoemd (van Engelschen oorsprong), is de waarde aangegeven in *comans* payement. Alle geld was immers *koopmans* geld. Waarom dan hier eene uitzondering, wanneer dat woord geen beteekenis had?

4. In een' zoenbrief van Hertog ALBRECHT van 20 Julij 1387, zijn de namen van een dertigtal poorters van *Delft* opgenoemd, waar-

bij slechts achter *één* het woord *coman* gevonden wordt.

5. In eene lijst van crediteuren der stad *Leyden* van het jaar 1497, komen eenige honderden namen van poorters voor, en daarbij slechts *twéé* malen het woord *coman*, te weten: HAZE en CATRINA *coman* GERRITSdochter en *coman* DUVEN GERRITSZOON, alsmede nog MARGRIET *coopman* JACOBSdochter. Terwijl verder dikwijls het woord *coopman* doch nimmer *coman* in dit stuk voorkomt.

6. Bij den stichtingbrief van het *Cappittel ten Hogenlande* door den Utrechtschen Bisschop JAN VAN VAIRNENBURCH van het jaar 1366, worden onderscheidene proven ingesteld, alle van..... *comans* payement; verkorte schrijfwijze is in dit stuk niet waar te nemen, om die reden kan dus hier dit paar letters uit het woord *coman* niet zijn weggelaten.

Al de hier aangegeven opmerkingen, welke ik nog veel kan vermeerderen, gaven mij aanleiding om aan dat woord eene andere beteekenis te hechten, dan *koopman*. Ik moge nu gedwaald hebben door die beteekenis bij mijne eerste voorstelling in een' al te ruimen zin uit te leggen, — maar ik beken gaarne dat ik nog aan het denkbeeld blijf hangen, dat *coman* iets anders moet beteekenen dan *koopman*, en ik word daarin versterkt, wanneer ik in oude belasting-registers en in oude rekeningen achter eenige namen het woord *coman* geschreven vind. Had die aanduiding nu betrekking tot hun bedrijf van *koopman*, waarom dan niet bij de overigen evenzoo melding gemaakt van hunne maatschappelijke betrekking, van b. v. *zilversmit*, *glassnijder* of dergelijke, en juist de kooplieden zoo onderscheiden?

Wat dus van die zaak zij, is eene vraag welke de belangstelling meer en meer opwekt, en waaromtrent de redactie mij ten goede houde dat ik ze nogmaals herhale.

S. P. L.

[Dat *coman* niet anders is dan *koopman*, meenen wij met een aantal plaatsen uit schrijvers van de 13de tot de 17de eeuw voldoende bewezen te hebben. Wij zouden er gemakkelijk nog eene menigte andere plaatsen bij kunnen voegen. Wij achten dit echter niet noodig, omdat S. P. L. niet beweert, dat het woord bij de schrijvers die wij aanhaalden, iets anders beteekent dan *koopman*, maar wijst op eenige charters, waar hij meent, dat er andere personen door bedoeld worden. Wij willen hierover met genoegen nog een woord met hem wisselen.

Wat betreft de aangehaalde plaats N°. 1, de verdeeling en bijeenvoeging van neringen in gilden, was somtijds zeer zonderling. Te *Amsterdam* b. v. maakten de lakenverwers en zijdeverwers elk een bijzonder gild uit, en bestonden in de eerste helft der 15de eeuw twee gilden van buitenlandsvaarders en twee van binnenlandsvaarders, terwijl in dienzelfden tijd de tapijtwerkers tot het metselaarsgild behoorden, en de klompenmakers met de chirurgijns in één gild vereenigd waren. Te *Leyden* is het misschien even zoo geweest. De boekverkoopers, kruideniers enz. zullen daar waarschijnlijk talrijk genoeg geweest zijn om afzonderlijke gilden uit te maken. Mogelijk, dat het comansgild al de neringen omvatte, die niet door zooveel personen gedreven werden, dat zij een eigen gild konden uitmaken. Onze ijverige medearbeider ELZEVIER, die met al wat *Leyden* betreft zoo goed bekend is, zal zeker wel in staat zijn, hier het noodige licht te ontsteken. Maar weten wij S. P. L. omtrent dit gild geene opheldering te geven, WAGENAAR (*Amst.* 8°. dl. IX, bl. 81 en verv.) stelt ons in staat hem omtrent het Amsterdamsche het een en ander wat ter zake dient mede te deelen. Dit gild heette ook het *Marsers-* en *Kramersgild*. *Marsers* nu zijn kooplieden, die met eene mars rondgaan; *Kramers* zijn kooplieden niet alleen, die met hetgeen men nu eene kraam heet of met eene mars (oudtijds ook kraam genoemd o. a. *der Minnen Loep*, II. 2906) reizen, maar winkeliers in het algemeen. In *Friesland* heet nog de winkelier in ijzerwaren, *ijzerkramer*. Dit gild werd later verdeeld in het groot- en klein-kramersgild. Tot het eerste behoorden in de vorige eeuw „alle winkeliers van wollen en zijden lakenen, lijnwaaten, chitsen, katoenen, naai- en stikzijde, zijden linten, gebreide kousen en in 't algemeen allen, die de elle en koperen gewigt in hunne neering gebruiken," (WAGENAAR t. a. pl. bl. 83); tot het laatste „de uitslijters van kaas in 't klein, de verkoopers van erweten, boonen, gort, meel enz. bij de kleine maat, de kaarsenmakers en de vettewaariers of commenijhouders," (ald. bl. 84). Even als te *Amsterdam* zal in andere steden ook wel slechts een klein gedeelte der kooplieden tot het *Comansgilde* behoord hebben.

Al gebruikt de schrijver van N°. 2 verscheidene malen het woord *koopman*, het verwondert ons niet in het minst dat hij desniettegenstaande van de *Comansherberg* spreekt. Dit toch was de naam van het bedoelde gebouw, en namen van gebouwen, zoowel als die van personen, steden en dorpen, nemen wij over, zoo als wij ze vinden. Gingen wij die van taal- en spelfouten zuiveren, dan zouden wij dikwijls verwarring veroorzaken. Indien wij b. v. eenen brief, verzendende aan eenen persoon, die VAN DER MEULEN heet, op het adres schreven VAN DEN MOLEN, zou die brief waarschijnlijk niet te regt komen, en menig Amsterdammer, die zeer goed weet waar *de Volewijk* ligt, zou ons den weg niet weten te wijzen, indien wij hem naar de *Vogelwijk* vraagden.

Terwijl wij aan anderen, die het beter weten, overlaten, om te verklaren wat men in N°. 3 en 6 onder *comansgeld* en *comanspayement* moet verstaan, doen wij S. P. L. opmerken, dat wij VII. bl. 353 *coman* niet eene verkorte schrijfwijze, maar eene versnelde uitspraak van *koopman* noemden. Eenige eeuwen geleden was er tusschen spreek- en schrijftaal zulk een onderscheid niet als in onze dagen, en omdat men toen en *koopman* en *coman* zeide, vinden wij ook in geschreven stukken nu het eene dan het andere.

Dat er onder de dertig poorters van *Delft*, in N°. 4 genoemd, slechts één is, die *coman* achter zijnen naam heeft, zal misschien zijn omdat de overige poorters geen *comannen* waren. In N°. 5 komt *koopman* dikwijls, *coman* slechts vóór éénen naam voor. Een bewijs te meer, dunkt ons, dat beide vormen van het woord toen in gebruik waren.

Het schijnt, dat dit woord *coman*, wat niets anders is dan *koopman* en ook in den beginne niets anders beteekende (vgl. vooral de bl. 354 aangehaalde plaats uit de *Doctrinale*), in lateren tijd eene meer beperkte beteekenis heeft aangenomen. Toen de kooplieden in het groot niet enkel kooplieden genoemd werden, maar de naam van het artikel waarin zij handelden er bij werd uitgedrukt, toen er korenkoopers, lakenkoopers, enz. ontstonden, werd de algemeene naam *koopman* of *coman* alleen op hen toegepast, die zich niet met den handel in één artikel bezig hielden, maar allerlei waren verkochten, op de kooplieden in het klein, winkeliers, kramers enz. Te *Amsterdam* werd eindelijk, misschien sedert de scheiding van het groot- en klein-kramersgild, die naam bij uitsluiting gegeven aan de zoogenoemde vettewariers. Hun winkel heette daar

om *komenij* of *komenijswinkel*. Beide is goed. *Komenij* beteekende en beteekent nog de winkel van den *coman*, maar het beteekende in vroegeren tijd ook de waren, die de coman verkocht. Zoo vindt men het in een stuk van 1568 bij VAN ALPHEN en VAN MIERIS, *Beschr. van Leyden*, bl. 199.]

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 165, 262, 322; VIII. bl. 62). *Hollandsche Zeep, tegen de uytheemsche vlecken en vuyligheden, daer mede* PETR. BONTEMPS *door sijne schriften de Mennoniten heeft soecken te bekladden, door* G. V. V., Amst. 1643.

TH. BROOKS, *Gouden appelen voor jonghmans ende jonghe dochters, als oock eene kroone der heerlykheyt voor oude mannen ende oude vrouwen; uyt het Engelsch door* D. MONTANUS. Utrecht 1667.

J. F. HELVETII *Adams oud graft, opgevult met jonge Coccei Cartesiaenschen en Descartis Spinosistischen Doods-beenders: een klaer, naeckt ende net bewijs, dat in het Paradys den jonghsten Lucifer een oudt Cartesiaen geweest is, en dat buyten het Paradys den jonghsten Descartes, den oudsten Luciferiaen noch is. Apocalypsis, in, uyt, door en met Apocalypsis ge-expliceert en geappliceert.* 's Gravenh. 1687.

J. BORSTIUS, *De vermakelijke wandeling na den hemel.* Amst. 1734.

J. SCHUYRING, *Doolhof der Mennisten, beplant met* 84 *vruchteloose boomen.* Leeuw. 1661.

Den gekapten droes ofte den satan verandert in een engel des lichts. Amst. 1655.

R².

Werken opgedragen aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie (vgl. VII. bl. 292, VIII. bl. 58). WILLEM UDEMANS Junior, onderbaas op de werf der O. I. C., kamer *Zeeland*, zoon van WILLEM UDEMANS, Mr. timmerman op die werf, droeg zijn werk over den scheepsbouw aan de Bewindhebbers van de Compagnie op, en ontving daarvoor ten blijke van goedkeuring eene zilveren tafeltabaksdoos, waarop gegraveerd stond het volgende vers door den onderboekhouder Mr. G. A. DE JONGE gemaakt.

Schenkt Amstel, Seine en Theems met recht een steve kroon
Aan MURRAYS, DU HAMELS, aan WITSEN en VAN IJKEN;
De Zeeuw hoeft voor hun roem, de vlagge niet te strijken
Dat hij de scheepsbouw hun der UDEMANSSEN toon!
De vloot der maatschappij geeft proef van 's vaders kunst;
De zoon bied hem de hand en heeft die kunst beschreven;
En aan haar toegewijd; dies zij, ten blijk van gunst,
Hem, boven t' werfbestuur, dit zilver heeft gegeven.

Er schijnt geene geslachtlijst dezer verdienstelijke Zeeuwsche familie (zie o. a. NAV. VII. bl. 10, 248, 292), die alleen in de vrouwelijke lijn in *Middelburg* nog bestaat, aanwezig te zijn.

Bovenstaand gedicht komt ook voor in de *Ned. Jaarboeken voor April* 1758.

φ²—φ.

Patroon van Renselaar (vgl. VIII. bl. 63). In de *Onderzoekingen betreffende het Koloniewezen* van Prof. RÖSCHER te *Göttingen*, medegedeeld in het *Tijdschrift van Staathuishoudkunde en Statistiek* van SLOET TOT OLDHUIS, 1852, leest men: »De Nederlanders hebben bij hunne nederzettingen in het later zoogenoemde *New-York* eene methode gevolgd, welke aan het stelsel der engelsche eigendommelijke Kolonien zeer nabijkomt. Wie binnen vier jaren eene kolonie van vijftig menschen stichtte werd volstrekt eigenaar van eene groote landstreek (16 Engelsche mijlen lang enz.) en had zoowel de wetgevende als de regterlijke magt over dezelve, de laatste trouwens met voorbehoud van beroep. Dit kolossale grondbezit heeft aan de geslachten CORTLAND, LIVINGSTON, PHILLIPS en VAN RENSSELAER langen tijd eene aristocratische stelling gegeven, even als aan de seigneurs in *Beneden-Canada*, en het volk zonder middenstand in rijken en armen gesplitst."

Volgens Mr. H. J. KOENEN, in zijne *Voorlezingen over de geschiedenis des Nederl. Handels*, Amst. 1853, op bl. 115 en 181, beschrijft O'CALLAGHAN in zijne *Hist. of New-Netherland* zeer naauwkeurig de regten en bevoegdheden van zoodanige *patronen*, uit welk werk een en ander te dien opzigte wordt medegedeeld. Verder wordt verwezen door RÖSCHER naar BANCROFT, *Hist. of the Colonisation of the United States* en MOULTON, *New-York*, p. 398, enz.

φ²—φ.

De eerste Nederlandsche luchtreiziger in Nederland (vgl. VI. bl. 102, 304). In den *Algem. Konst- en Letterbode* voor 1804, N°. 43, bl. 231, leest men:

»*Haarlem*, 30 September. Met genoegen verstaan wij, dat onze stadgenoot ABRAHAM HOPMAN, wien in de maand Julij laatstleden, te *Amsterdam*, door onderscheide oorzaken zijne onderneming, om eene *Lugtreize* te doen, mislukt was, gisteren namiddag even na vier uren, beter in dat zijn oogmerk te *Rotterdam* geslaagd is, en dus de *eerste* onzer *Landgenooten*, die eene *Lugtreize* met goed gevolg ondernomen heeft. De *Ballon* na het Noordwesten kours genomen hebbende, steeg door de wolken, tot zodanige hoogte, dat hij weldra geheel onzigtbaar werd. Na eenigen tijd kwam dezelve met den *eersten Bataafschen Lugtreiziger* in de nabijheid van *Schiedam* op aarde terug, rakende de Gondel toevallig den kant eener sloot. De *Lugtreiziger*, uit den *Gondel* in het water geraakt, zag zich genoodzaakt den *Luchtbol* de verdere reis zonder hem te laten volbrengen, en kwam 's avonds om agt uren behouden terug op de plaats van zijne afreize, terwijl de *Luchtbol*, weder opgestegen, ten half zes ure op de Buiten-

plaats *Bakkershagen* onder *Wassenaar* in een Bosch is nedergedaald."

Over het mislukken der vorige pogingen ter opstijging vindt men in de *Algem. Vaderl. Letteroefening*, 1804, *Mengelwerk*, bl. 422—428, 610—611, een uitvoerig verslag.

S. v. W.

De treurwilg (vgl. bl. 153). Volgens DECANDOLLE, *Geographie Botanique*, t. II. p. 1080, komt de Salix Babylonica niet in het wild voor, maar zijn alle voorhanden boomen, waarschijnlijk ontstaan door voortkweeking uit stek van een in vroegeren tijd toevallig met hangende takken afwijkend individu van een of ander wilgensoort.

LAGE.

Geschriften betreffende Jan de Wit, van het jaar 1757 (vgl. bl. 189). In vier banden, houdende schriften voor en tegen de DE WITTEN, komen bij mij voor, behalve de door den Heer H. C. ROGGE opgegevene:

Aan J. T. (JACOB TERAARD), *op zijn kreupel rijm, tot laster van* BARNEVELD *en* DE WITT.

Op het lam en magteloos vaers van den kreupeldichter J. T., *op 't lasterschrift aan de geschonde gedachtenis van* JOAN DE WITT.

Sententie op en jegens JAPIK TOVENAAR, *alias* J. T., 2 *Julij* 1757.

Lof en Eerdicht toegepast op Z. M. FREDRIK DE GROOTE, *Koning van Pruissen.*

Vierde vertaling van het Petroniaansch gedicht Ad manes violatos enz.

Samenspraak over de schriften en schrijvers door welke de gedachtenis van JAN DE WITT, *en de rampen des vaderlands ontijdig worden opgehaald. Uit 't Latijn.*

Afbeelding van 't jaar 1758.

Ad Celsissimum GUILIELMIUM *Principem Juventutis.*

Aan PHILALETHES BATAVO, *verdediger van de* DE WITTEN, *waarachter eene Tegenstelling van het Haagsche pointdicht, over de Amsterdamsche zamenspraak.*

Een voorstander van OLDENBARNEVELD *aan* C. C. BOETIUS.

Opwekking aan de Nederlanders tot het bewaren van vrede en eenigheid.

Twee klinkdichten, op de verschillen van dezen tijd, aan alle wrevelige geesten enz.

De welgegronde rechtvaardige en wettige klachte der zegepralende Leeuwendaalsche Maagd.

Praalbed voor den Raad Pensionaris Mr. J. DE WITT.

Carmen, Olim ab Horatio scriptum in Cassium severum nunc repetitum.

Zedige beproeving en gepast antwoord.

De Antiquitate Reïpublicae Batavae, van de oudheid der Batavische, nu Hollandsche Republyk, door H. DE GROOT.

Eerzuil opgerecht voor het Doorluchtig Huis van Oranje en Nassauw.

Spiegel der Tweedragt in het vaderlandt, door JOACH. OUDAEN.

Ernstige brief aan den zoogenaamden Heer LA FARGUE, *ter occasie van deszelfs Blaauwboekje: » Triomf van den Raad Pensionaris."*

Brief van een rentenier aan een Heer van de Regering over het Stadhouderlijk bewind.

Tweede brief, als boven.

De verleider EPICRISIS, *Ge-Epicriseerd, of de wolf zijn schaapvagt ontrukt, door* LA FARGUE.

Samenspraak tusschen Prinslief en Dwingelandt. Een Prinsgezinde en Loevesteiner.

Naamlijst van alle de voor en tegenschriften, rakende het karakter van de Heer JOAN DE WITT, *Raad Pensionaris.* V. D. V. B.

Andries Mahieusz's bruiloft. Het is van algemeene bekendheid, hoe hoog de nood binnen *Middelburg* gestegen was, toen de stad, door den Prins van *Oranje* belegerd, door MONDRAGON nog maanden lang voor *Spanje* behouden bleef; vreeselijk werd de burgerij geteisterd door pest en hongersnood en het mogt eene uitkomst heeten, toen zij eindelijk den 20sten Februarij 1574 zich met den Prins op eene eervolle wijze verdragen kon. Op zondag den 21sten Februarij werd, volgens 'S GRAVEZANDE, in zijne *Historische aaneenschakeling van gebeurtenissen der stad Middelburg, ten tijde der Nederlandsche beroerten* enz. bl. 417, »waarschijnlijk de laatste reize de godsdienst, naar de wijze der Roomsche kerke in de Parochiekerken en Kloosters verricht, en bij die gelegenheid noch het huwelijk voltrokken van ANDRIES MAHIEUSZ met zijne huisvrouwe, welke hunne bruiloft hielden met lijnzaadwafelen en paardevleesch." Nadere bijzonderheden hieromtrent worden door genoemden schrijver in § 71 der *Ophelderingen* medegedeeld. »Den naam van ANDRIES MAHIEUS," zegt hij daar, »heb ik nergens ontmoet, maar wel van JOOS MAHIEUS, welke in dien tijd deurwaarder was te *Middelburg* en in *den Helm* woonde en wiens naam dikwijls voorkomt. Alleen vinde ik onder de ledemaaten bij 't H. avondmaal in Julij 1581, N°. 2. ANDRIES MATTHEUSZ, woonende in 't begijnhof. Of hij dezelve zij geweest met deezen ANDRIES MAHIEUSZ, kan ik niet bepaalen. Zoo ja, dan zoude hij naderhand van den Roomschen tot den Hervormden godsdienst moeten zijn overgekoomen."

Deze gissing is minder juist, te meer daar de naam op het register der ledematen vermeld, kennelijk op een' geheel anderen persoon doelt.

Tot eene betere gevolgtrekking wordt men geleid door de reden, die aldaar opgegeven

wordt, waarom dat huwelijk van MAHIEUSZ nog op dien dag der stads overgave voltrokken is, »omdat," heet het aldaar, »zoo lang de stad noch onder den Roomschen stoel was, het huwelijk naar de Roomsche wijze, als een sacrament konde worden tot stand gebragt."

En hierbij had MAHIEUSZ het grootste belang, want hij was sedert jaren koster van de Parochiekerk van *Westmonster*, van de grijze St. Maartenskerk. Op losse stukken, rekeningen en kwitantiën, die kerk betreffende, komt hij meermalen voor, onder anderen op de laatste: *Rekenijnghe, bewijs eñ relicqua vãd kerckmr̃s. van Ste Mertenskercke, ghesegt Westmõster, van de jare LXXII*, waar hij herhaaldelijk genoemd wordt ANDRIES JOOSSE MAHIEUS, *coster*. Uit het bijgevoegde JOOSSE mag men het er voor houden, dat ANDRIES MAHIEUS, de koster, de zoon was van den meer bekenden JOOS MAHIEUS, den deurwaarder, hetgeen met den tijd, waarin beider namen voorkomen, juist overeenkomt. Daaruit laat zich ook de sier en deftigheid der bruiloft verklaren, daar toch de bruigom, als koster der parochiekerk, waaraan een kapittel kanunniken verbonden was, voor die tijden niet onbelangrijke inkomsten had en de vader van het jonge echtpaar zich niet weinig op zijn deurwaarderschap zal hebben laten voorstaan. Wie dus ANDRIES MAHIEUSZ was, is niet langer onzeker en uit den aard zijner betrekking tot de Roomsche kerk, laat zich van zelven de omstandigheid verklaren, waarom — volgens CLAERBOUTS *Droef-blijeindig vertoog*.

»Al is 't dat paardevleesch nu twalef stuivers gelt,
En lijnzaatwafelen een stooter, *'t moest* gestelt
Voor sijn bruids neuze nu, zij *moesten* zijn gegeten."

J. H. DE ST.

Een geneesmiddel van de Ruyter. Zoo als bekend is leed DE RUYTER zeer aan het graveel. Terwijl onze beroemde Admiraal in één jaar »twee groote koningrijken tot driemaal toe de trotsche vlag deed strijken," moest hij ook nog een inwendigen vijand bestrijden, »die hem," naar BRANDT, bl. 989, mededeelt, »somwijlen lastig en pijnlijk viel." Waarmede hij dit deed, weet waarschijnlijk niemand meer, en daarom deel ik als eene curiositeit mede, dat ik onlangs in een oud geschreven receptenboek bladerende, dat misschien sints een paar eeuwen bij eene Zeeuwsche familie berustte, het volgende aantrof:

»Voor graveel. Dit is door de Hr. Admir[l] DE RUYTER soo opgegeven en met veel succes gebruykt.

Ik neem een handvol tuynsali, hetw ik prepareer gelijk men thee doet, dan giet ik het in een beker of kan, en druk daar een weinigh limoen in, hetw een couleur maakt als bourgonjewyn, ik maak het soet met honigh of suyker, ik drinck een pint van dese vocht s'morgens en s'avonds, en heeft mij meer goed gedaan als alle andere medicynen." Graveel schijnt destijds eene vrij algemeene kwaal te zijn geweest en waartegen men soms vrij zonderlinge middelen bezigde. Zoo luidt een der voorschriften in het genoemde boekje.

»Wanneer men het vogelken, dat men koningsken noemt, levendigh kapt en met sout menght en eet, soo drijft het de steen als sant af en laat geen steen meer wassen; dit vogelken kan men ook drogen en tot poeder stooten en daarvan sochtens met warme wijn innemen, doch vers is het best. Een jongman van 14 jaaren al bestemd om te snijden, nam dit vogelken in en 4 dagen daarna loste hij in gruis de steen. Dit recept is van den Heer CORNELIS VAN DEN BROEKE, lijfmedicus van den Keiser."

Was deze geneesheer een Nederlander?

φ^2—φ.

Kerkzegels van buitenlandsche Gereformeerde gemeenten (vgl. bl. 154).

Maagdenburg. Een schild, waarop twee handen, die een' tusschen beiden hangenden band in een' knoop zamentrekken. Randschr.: *Teutsch-reformirte Kirch in Magdeburg.*

Breslau. Een palmboom, met het omschr.: *Nulli cedit ponderi sed contra assurgit.*

Hussinctz (bij *Strehlen*). Huizen met den naam der gemeente. Randschr.: *Nec forte nec fato. Sig. ecclesiae reformatae Bohemicae* 1749.

Friedriehgräz (bij *Oppeln*). Eene tafel waarop een opengeslagen bijbel en daarbij een kandelaar met brandende kaarsen. Omschr.: *Sig. eccl. reform. Friedrichgräz* 1752.

Glogau. Eene rots te midden van schuimende golven en bliksemstralen, waarop de woorden: *Super hanc petram.* Omschr.: *Sigillum eccles. reformat. Glog.* 1747.

Plumickenau. Eene rijk met vrucht beladen wijnrank, zich slingerende om een paal. Omschr.: *Plumickenisches Kirchensiegel* 1789.

Anhalt. Een berg welks top in wolken is gehuld. Omschr.: *Sig. eccles. ev. reformatae Neo-Anhaltin.*

Friedrichs-Tabor. De berg Tabor, vanwaar JEZUS ten hemel vaart.

Brieg. Een beeld, voorstellende het geloof, rustende op een anker en vertroostende de hand ten hemel heffende. Deze gemeente bestaat niet meer.

Judtschen (bij *Gumbinnen*, in *Litthauen*). Een vlammend hart, waarop geschreven staat: *Me urit ardor celestis.*

De Waalsch-Gereformeerde gemeenten te *Bergholtz* (bij *Löcknitz*, in de *Uckermark*). Eene kroon met het omschrift: *Au seigneur je n'ai demandé que cela.*

Stettin. PAULUS die plant en APOLLOS die nat maakt.

Erlangen. De ark van NOACH, waarboven eene duif met een' olijftak.

Prenzlau. Een lam met de zege-vaan.

Granzow. Hetzelfde.

Königsberg. Een gevleugeld hert dat zich naar den sterrenhemel verheft. Omschrift: *Superna quaerit.* H. C. ROGGE.

De eerste Locomotief (vgl. VII. bl. 356; VIII. bl. 96). Het volgende berigt, omtrent de eindbestemming der eerste locomotief op den *eersten spoorweg voor passagiers* in *Engeland*, wordt medegedeeld door den Heer HENRY W. S. TAYLOR, *Notes and Queries* (New Ser.), Vol. IV. p. 87. Hij ontleende het aan de *Morning Post:*

»De *Stockton- en Darlington-Spoorweg*, die voor den oudsten in de wereld gehouden wordt, is nog in het bezit van zijn' stoomsleper N°. 1. De vader van den spoorweg, de Heer EDW. PEASE, een eerwaardig man, ver gevorderd in het vijfde twintigtal zijner jaren, blijft nog steeds in betrekking met de linie en leeft te *Darlington*. Van deze omstandigheid heeft men gebruik gemaakt om een voetstuk in te wijden, waarop de locomotief zal worden geplaatst."

Na eene beschrijving van dit »vreemd stuk werks," meldt het berigt, dat er, ter eere van de gelegenheid, feesten werden gegeven door den Heer H. PEASE, Lid van het Parlement, op zijn buitengoed *Pierremount*. Van den ouden machinist, die nog in leven is, werd eene photographische afbeelding gemaakt ter herinnering aan het feest.

J. H. VAN LENNEP.

Brief van Petrus Bertius aan de Staten van Holland en West-Vriesland. Onder de papieren van het voormalige Staten-Collegie, is eene verantwoording voorhanden van P. BERTIUS, Regent van gemeld Collegie, verdacht of beschuldigd zijnde van nieuwigheden in de godsdienst te hebben ingevoerd. Deze verantwoording luidt aldus:

»Edele zeer Vermogende Heeren Myne Genadige gebiedende Heeren!

Ick dancke Uwe Mog. EE[den] over de vermaninge op myn verzoeck aen Uwe Mog. EE[n] Bursalen in den Collegio gedaen, welcke my gisteren omtrent den negen uren savonts ter handt gecomen zynde, neffens de brieven die Uwe Mog. EE[n] aen my gelieft heeft te schryven, heb ik goet gevonden, Uwe Mog. EE[n]. met aller ootmoedicheyt ende eerbiedinge te verthoonen, dat ick uyt de voorñ: brieven mercke dat ick by Uwe Mog. EE[n]. schyne verdacht gemaeckt te zyn in leven en in maniere van leven.

Myne Heeren! eer ick tot het Regentampt beroepen ben, heb ick ontstraffelyck ende zonder scandale voor den menschen, ende voor mynen Godt met goede conscientie geleeft; Maer daernaer by Uwe Mog. EE[n]. gestelt zynde in t officie, twelcke ick nu bediene, heb ick met goeden voorraet myn leven op het scherpste gematicht, eensdeels omdat ick wel wist, dat het ampt twelck ick aenginck, veel opspraeks onderworpen was; andersdeels, opdat ick als een licht myne Discipulen voorlichten zoude; ende dat voor zooveel myne zwackheyt ende des menschen staet heeft kunnen dragen; waertoe my het gedurich handelen van Gods H. Woordt, betrachtinge van myn ampt, myne veelvoudige occupatien en gestadige oeffeninge der godzalicheyt niet alleenlyck gedient ende geholpen, maer oock zonderlinge gedrongen hebben. Dan ick hebbe gemerckt hoe ick my meer daerin hebbe gequeten, hoe ick meer opspraeck onderworpen ben geweest, zoodat het schynt dat ick sint het aenvaerden deses ampts ende levens by dengenen die my niet en kennen, bynaer alle eer, naem, ende reputatie, met der tydt wel zoude verliesen, ende dat ick, die te voren voor een wacker, nuchteren, getrouw, eerlyck, modest man placht gehouden te zyn, nu voor een lichtvaerdich, dissoluyt ende ongeregelt mensch zoude geachtet worden.

Van wien, uyt wat occasien ende tot wat eynde zulx gestrooyt wort, es my ten deele niet onbekent. Dan ick verhoope my door de genade des Heeren daer aen niet te stooten. Alleenlyck bid ik Uwe Mog. EE. zeer ootmoedelyck den HH. Curateurs van de Universiteyt ende den HH. Burgermeestren der stadt *Leyden* hierinne boven anderen, geloof te willen geven, als dengenen die myne zaken best weten, ende dagelyx op het Collegium ende my letten. Het onstrafbaer leven staet by my, door des Heeren zegen; maer het zeggen ende oordeelen staet by anderen, twelck ick geensins weeren kan.

Zooveel de maniere van leeren aengaet, het schynt, dat ick by Uwe Mog. EE[n] betycht worde, als of ick myne jonge discipulen eenige nieuwe questien, vreemde vragen ofte andere diergelycke vreemdicheeden zoude voorstellen; twelcke zoo verre van daer is, dat ick daerentegen alle curieusheyt in t stuck des geloofs hate, ende myne toevertrouwde discipulen daerover straffe, houdende, dat de Christelycke Religie meer gelegen is in boete, nedricheyt, godzalicheyt, ende liefde, als wel in subtyle questien ende disputen.

Myne oeffeningen onder Uwer Mog. EE[n] Bursalen zyn dese:

1°. Smorgens te *ses uren*, wert vier dagen lang een Capittel by my verclaert in de Propheten, ende ben gecomen tot den Prophete

JOËL. Andere dagen verclare ick den Catechismus ter zelver uren, ende ben gecomen op de vrage: *Quare Servator noster vocatur Christus id est unctus?* (*)

2°. Smiddachs naer den eten verclaer ick dagelyx een Capittel uyt de Evangelisten: ende ben gecomen tot het xiij^e Capittel *Actorum.*

3°. Savonts ten vyf uren oeffene ick myne discipulen in t proponeren uyt Godes H. Woordt, ende disputeren tot voorstandt des Catechismus en der xxxvij Artyclen. Resumerende ondertusschen de Theologische lessen die bij de Professoren in de Universiteyt werden gedaen.

4°. Ten seven uren wort verclaert een Capittel uyt de *Zentbrieven:* ende ben nu gecomen tot het iiij^e Capittel tot den *Galaten.*

5°. Ten acht uren wort een Capittel gelesen uyt de boeken *Mosis* ende de *Historien*; waerin ick gecomen ben tot het X Cap. des ij^n boex *Samuelis.* Dit zyn myne oefeningen t een jaer voor, t ander naer, zonder ophouden. De reste van den tydt bestede ick in myne studien, regieringe van t Collegie, visitatie van de Bursalen camers en anders. Latende Uwe Mog. EE^n. bedencken, of een persoon wezende in zulcke occupatien hem wel tot een ongebonden leven zoude konnen begeven. Beroerende nu de subtylicheden ende nieuwe questien, die ick myne Discipulen zoude mogen voorstellen, zal ick Uwe Mog. EE^n. corte openinge en verclaringe daervan doen. 1. Als de gelegentheyt der materien die verhandelt werden vereyscht, dat ik vragèn moet: »Of oock Godt de Heere alle menschen wel wil zalich hebben," leer ick dat men behoort te antwoorden, Ja.

Ten ij^n. Als men vraecht, of Godt Almachtich van eeuwicheyt, t meeste deel der menschen zonder aensien van zonde, zoude ter verdoemenisse hebben geordineert, ende zeer weinige ter zalicheyt; ende dat zulck een besluyt genomen is, eer Godt oyt voornam den Mensche te scheppen, leer ick dat men zal zeggen, Neen.

Ten iij^n. Consequentelyck, als men vraecht, of Godt desen menschen alleen die alzoo uytvercoren zyn, JESUM CHRISTUM gegeven heeft ende dat CHRISTUS voor hen alleen gestorven is, ende niet voor alle andere menschen; ende dat de zonden van dese alleen hoe groot eñ swaer dat ze oock zyn, moeten vergeven werden, ende of Godt door een onwederstaenlycke cracht dese alleen treckt, willende dat d'ander verloren gaan! leer ick, dat men zal zeggen, Neen.

Ten iiij^n. Als men vraecht, Of oock diegene die eens oprechtelyck gelooft hebben, hare geloove wel verzaken konnen, leer ick dat men zal antwoorden, Ja.

Ten laetsten in t stuk van de Rechtvaerdichmakinge des geloofs, houd ick t daervoor dat het bloet JESU CHRISTI onses zalichmakers ons reinicht van alle onse zonden, ende ons met Gode verzoent: maer dat wy in hem evenwel moeten gelooven, zouden wy zalich worden, alzoo t geloove ons moet toegerekent werden ter gerechticheyt: zulx dat ten ware wy geloofden, wy niet en zouden kunnen van Gode gerechtvaerdicht worden; alzoo den Apostel leert *Rom.* III, IV, V.

Dit is myne Mogende Heeren in rechter eenvuldicheyt de verclaringe van alle myne subtylheden, ende dit zyn de nieuwe Vragen, die my verdacht maken in leere ende in leven. Dit zyn de questien die ick ter gelegentheyt van de texten der Schrifture, myne discipulen afvrage, conform de leere des Cathechismi, die ick (alzoo geseyt is) tweemael ter weke verclare, ende eens ter weke met disputatien verdedige.

Is het eenigen die andere conceptien van deze zaken hebben tegens den borst, dat ick dezen wech ingae in t leeren, zoo wilde ick gaerne weten, wat andere wech ick met goede conscientie ingaen mach tot ontlastinge myns gemoets, ende optreckinge der jeucht in alle godvreesentheyt. Want diegene die zy ingaen, kan ick niet begrypen; al de verstaende dat zo jegens Godes Woordt eñ nature strydt. Verzoecke derhalven zeer ootmoedelyck, dat het Uwe Mog. EE^n gelieven zal, my eenige verclaringe over deze twee pointen in hare Mog. EE^n. brief vervat, te vergunnen: alzoo mij na myne zalicheyt niet hooger nochte waerder en is, als het goede oordeel van Uwe Mog. EE^n.

Daerentusschen bidde ick Godt Almachtich, Vader, Soone ende Heiligen Geest, dat hy Uwe Mog. EE^n en my Uwe Dienaer wil stercken in t ware geloove in JESUM CHRISTUM, alzoo daer geen andere name onder den Hemel den menschen gegeven is, waerdoor wy zalich konnen werden, als alleenlyck de name JESU CHRISTI.

Gescreven in *Leyden*, in Uwer Mog. EE^n. Collegio Theologiae op huyden den xvi Febr. A°. 1610.

Uwer Mog. EE^n ootmoedige dienaer
P. BERTIUS, Coll. Theol. Regens."

. . ELSEVIER.

Oorsprong van het Engelsche woord »Yacht." In EVELYN'S *Diary* komt, op den 1sten October 1661, het volgende voor:

»Van ochtend heb ik een zeiltogtje met Zijne Majesteit gemaakt in een zijner jagten [*Yachts*] (of speelvaartuigen), welke soort van schepen bij ons niet bekend is geweest vóórdat de Hollandsche Oost-Indische Com-

---

(*) 12 Zondag, Vr. 31. Waarom is hij CHRISTUS, dat is: een gezalfde genoemd?

pagnie dat merkwaardige model aan den Koning had aangeboden, zijnde het zeer voortreffelijke zeilers."

Ontleend aan het *Ontwerp van een volledig Engelsch Woordenboek* in *Notes and Queries*, Vol. IV. (New Series), p. 81, en aldaar p. 82.

J. H. VAN LENNEP.

Zonderlinge drukfouten (vgl. VII. bl. 5, 261, 356; VIII. bl. 96, 242). Ik heb er een paar te vermelden. In een' Catalogus las ik: AUGUSTINUS, over de stad *Goes*, in plaats van *Gods*. — In een der nadrukken van BRINKS *Catechiseerboekjes* was de tekst *Jak*. V. 12, gedrukt: Voor alle dingen, mijne Broeders! *zweet* niet. E. A. P.

Voorbeelden van ziekelijken afkeer (vgl. bl. 31). Men kan, soms met eene kleine afwijking, eenige der voorbeelden daarvan door den Heer J. H. VAN LENNEP opgegeven, terug vinden in de *Algem. Vaderl. Letteroefeningen* voor 1805, *Mengelwerk*, bl. 447—448. Daar leest men ook:

»LODEWIJK de XIV kon het gezigt van den toren van *St. Denis* niet verdragen. — BAYLE hadt stuipen, wanneer hij het gedruis van water hoorde, 't welk uit een kraan loopt." S. v. W.

Het Regt van Opgeheven Spiets (*Jus Hastam Rectam ferendi*). Voor den oorsprong van de spreekwijze *Jus hastam rectam ferendi*, doen zich drie verklaringen op. Want óf daarbij wordt eenvoudig op het regt gedoeld, om, over vreemd eigendom, eene spiets overeind te dragen: óf daarbij wordt slechts aan eene maatsbepaling gedacht, hoedanige men, in het oude regt van verschillende volken, zeer veelvuldig aantreft, en die, bij de krijgvoerende Romeinen, als het eerst bij de hand, ons niet verwonderen moet: óf er werd het regt onder begrepen, om, met opgeheven speer, als eigenaar, door eens ander' mans land te gaan, en niet met gestreken wapentuig, *hastâ submissâ*, als het regt van een ander erkennende.

Het eerste gevoelen vindt eenen verdediger in PAULUS (Lex 7 *Dig. de Servitut. Praed. Rust.* VIII, 3), tenzij men aanneme, dat hij, door 't vermelden van het punt in behandeling, slechts den twijfel heeft willen te gemoet komen, door sommigen in het midden gebragt, en die welligt uit een regtsgeding was ontstaan. In beide gevallen kan er, natuurlijk van een *symbool* geen sprake zijn. De plaats in de *Digesten* luidt als volgt:

»Qui actum habet, et plaustrum ducere et iumenta agere potest. Sed trahendi lapidem, aut tignum, neutri eorum ius est. Quidam, nec hastam rectam ei ferre licere: quia neque eundi, neque agendi gratia id faceret, et possent fructus eo modo laedi. Qui viam habent, eundi agendique ius habent: plerique, et trahendi quoque, et rectam hastam referendi [*qu.* hastam rectam ferendi?], si modo fructus non laedat." Het *ius hastam rectam ferendi* strekt zich dus even ver, zoo niet verder uit als het regt van weg, terwijl het bijvoegsel: »mits hij de vruchten niet beschadige," niet alleen noodeloos, maar ook in tegenspraak is met de vergunde of voorbehoudene vrijheid. Anders ware het regt om eene spiets overeind te dragen onzinnig. Integendeel, wij gelooven, dat, zoo de gegevene uitlegging de ware is, de eigenaar van het dienstbare eigendom verpligt was, de ruimte boven den weg eene spietshoogte open te houden.

Zoo komen wij, als van zelf, op de tweede verklaring, dat, bij het speerregt, alleen aan eene maatsbepaling werd gedacht. Dit is de meening van JAC. GRIMM, in zijne *Deutsche Rechts-Alterthümer*, op het woord *Berührung*. Hij zegt:

»De vóór, dwars over den zadel gelegde spiets, hoewel reeds tamelijk hoog, van den rug des paards af gerekend, bestemde de breedte van den weg. In het Romeinsche regt komt, bij de wegen, ook een *hastam rectam ferre* voor, dat men, wel is waar, niet tot de wegbreedte betrekken kan, maar 't welk toch een' zekeren zamenhang met de oudduitsche gewoonte verraadt; immers, hier schijnt in elk geval, eene zinnelijke aanduiding van de hoogte, zegge van den geladenen wagen, bedoeld, die door het erf rijden mogt. *Actus* was de engere, *Via* de breedere landweg; slechts bij dezen, niet bij genen, liet zich de *hasta recta* toepassen. Evenwel is het mogelijk, dat reeds PAULUS, *Dig*. VIII, 3, 7, de zaak misverstaat; de boer had er niets aan of hij al eene spiets dragen mogt (*)."

Zoo legt ook HEINECCIUS het uit (*Recitat.* § 408—410): »Aan wie het regt van weg heeft, moet eene ruimte worden gelaten van 8 voet, waar de weg regt is, en van 16 voet, waar hij krom loopt, zóó, [VARRO, *de Ling. Lat.* 6, 2. van het midden af aan, en GAIUS, *Dig.* 8, 3, 8], dat men daar eene spiets regtop dragen, d. i. een' geladen' wagen zonder bezwaar overheen rijden kunne; waarom, zoo daar boomen mogten zijn, waarvan de takken hindernis opleverden, de bezitter van het heerschende erf die beperken en afhakken mag, tot op de regtmatige hoogte." In den zin van maatsbepaling begreep het evenzeer mijn geëerde vriend DES AMORIE VAN DER HOEVEN, toen hij zeide: »Hij, die het *ius itineris* heeft, mag niet met eene balk over dat pad gaan, *hastam rectam ferendi ius non habet;*

(*) Neen, maar in de tijden, waaraan dit regt zijn' oorsprong ontleent, was de boer tevens zijn eigen verdediger, en het wapen steeds bij de hand.

immers, het *ius itineris* en *actus* doelt op een bepaald gebruik, terwijl het *ius viae* onbeperkt is, en zich alzoo tot minder gewone handelingen uitstrekt."

Aan het derde gevoelen, dat in het overeind dragen van eene spiets over vreemden grond, bij het regt van weg daarover, eene soort van eigenaarsregt werd vergund of geleden, kan alleen in zooverre worden plaats gegeven, als wij aannemen, dat in het *strijken* van de speer, dezelfde betuiging van onderdanigheid werd bedoeld, als, van de lictoren, in het strijken der bondelbijlen, bij het ontmoeten van een' hoogeren magistraatspersoon, dan die, welken zij verzelden. Men herinnere zich het voorbeeld van VALERIUS POPLICOLA (VALER. MAX. IV, 1, N°. 1), en de plaatsen bij PLINIUS VII, 30, 31 en bij CICERO, *Brut.* VI. Bovendien was de speer, volgens GAIUS (*Instit. Comm.* IV, § 16), een teeken van wettigen eigendom.

Wij zeiden: tot verklaring van het *ius hastam rectam ferendi* kunnen zich drie (eigenlijk vier) uitleggingen opdoen: óf PAULUS brengt, in zijne vermelding daarvan, een bepaald voorval in herinnering; óf hij doelt eenvoudig op het dragen van eene spiets over iemands grond, zonder meer: óf het *ius hastam rectam ferendi* is slechts een andere naam voor het regt om gedragen spietshooge voorwerpen regtstandig over iemands erf te doen gaan, zoodat het wapen hier slechts als maatsbepaling geldt: óf het sluit in zich het meestersregt om niet met gestreken, doch met opgeheven speer over iemands grond te gaan. Maar, reeds het regt van dreef sloot het regt in om met een' wagen, dus ook met een' zwaar beladenen, hoogopgetasten wagen, over iemands erf te rijden; waar dit bestond, kon men ook, natuurlijk, met de spiets omhoog gaan, of men moet zich de Romeinsche vracht- en oogstwagens bijzonder laag en de Romeinsche spiets bijzonder lang denken. Waar het grootere vergund was, moest ook van zelf het mindere vergund wezen. Het zou evenwel kunnen zijn, dat men den opgeladenen wagen toestond, omdat anders het regt van doorrid eene ijdelheid geweest ware; wie toch met een' ongeladenen wagen vaart, komt veelal geladen terug, en omgekeerd; terwijl er volstrekt geene noodzakelijkheid te denken is, om, met de spiets op schouder, over het erf te gaan. Aan beleediging stonden echter, in het eene en in het andere geval, de vruchten bloot.

De bijzondere vermelding van het regt van hooggedragen spiets, ook bij het *jus viae*, dat noodzakelijk alle gevallen in zich sloot, doet ons evenwel iets bijzonders vermoeden, en dit bijzondere achten wij daarin gelegen, dat het eerstgenoemde regt een *regt van eigenaar* was.

Vergelijken wij nu het aangevoerde, en sommen wij de uitkomsten daarvan op, dan komen wij tot het besluit, dat, al werd er onder 't *jus hastam rectam ferendi* niet anders verstaan, dan, men mag, als men 't *regt van weg* niet heeft, geen *speerlange* voorwerpen over dien weg dragen, ook dan nog het feit opmerking verdient, dat men, als maatstaf, de speer genomen heeft. Dit is bij de Romeinen of, wil men, Quiriten (van *Quiris*, *Curis*, de Sabijnsche speer) een zeer eigenaardig verschijnsel.

»Sive quod hasta *curis* priscis est dicta Sabinis."

OVID. *Fast.* II, 477. J. H. VAN LENNEP.

Huwelijken van bekende mannen of hunne bloedverwanten in en omstreeks de XVIIde eeuw te Amsterdam aangeteekend.

1626, 20 Mei. ABELEVEN (CLAAS ANDRIES), predikant te *Benthuizen*, geass. met CORNELIS JANSZ VALKENIER zijn oom; met JANNETGE JANS, geass. met JAN JANSZ, koekebakker, haar vader.

1628, 31 Aug. ACRONIUS (DANIEL), van *Groningen*, oud 26 jaren, predikant te *Warmenhuizen*, met CATHARINA MEULEMANS van *Antwerpen*, oud 22 jaren, geass. met PIETER MEULEMANS en ANNA MAARSCHAL, haar ouders.

1622, 12 April. ALEWIJN (DIRK), wedr. van MARIA SCHUYRMANS, woont in de Warmoestraat; met EVA STALPART van *Leyden*, wede. van PHILIP SOET.

1614, 30 Oct. ALUTARIUS (HENRICUS), van *Renen*, predikant te *Blauhengst*, oud 22 jaren, vertoont zijn vaders consent; met MARY JANSdr., oud 21 jaren, geass. met JAN JANSZ. KALKMAN, haar vader.

1617, ALUTARIUS (HENRICUS), predikant te *Ouwerkerk*, met SUSSANNA HILMERS, oud 29 j.

1626, 7 Aug. ANTONIDES (HERBERTUS), predikant te *Winkel*, wedr. van ANNETGE ALDERS, met MAYKEN EELHOUTS, van *Gent*, wede. van DIRK DE VELT.

1601, 16 Jan. BACKERUS (STEPHANUS), van *Antwerpen*, Med. Doct., oud 30 jaren, woont tot *Emden*, geass. met MAIKEN BACKERS zijne zuster; met MAIKEN MARTENS, oud 20 jaren, geass. met FRANS MARTENS, haar vader.

1604, 20 Mei. BACKX of BAX (ADRIAAN), van *Breda*, rentmeester van de domeinen van *Breda*, oud 26 jaren, geass. met MARIA BAX, zijne zuster; *met* MARIA VAN DEN KIEBOOM, van *Breda*, oud 25 jaren, geass. met GILLIS BUYSEN, haar schoonvader, ODILIA VAN BAERLE, haar moeder, en JAN VAN BAERLE, haar oom.

1630, 27 April. BAX (WILLEM MAURITS), Cornet onder Ritmeester RIPPERDA, garnisoen houdende te *Deventer*, geass. met zijn

cousijn JAN BAX, Ritmeester; met MARIA HOEFFIJZERS, van *Amsterdam*, oud 26 jaren, geass. met TRIJNTJE TIJMES, haar grootmoeder, en PIETER HOEFFIJZERS, haar broeder.

1604, 19 Mei. BAILLY (Mr. PIETER), schermmeester, wedr. van WILLEMYNA WOLFERTSdr., woont beneden de Osjessluis; met CATHELINA DE WITT, van *Leeuwaarden*, oud 24 jaren.

1591, 31 Jan. BAS (PIETER JACOBSZ.), oud 25 jaren, met MARIA COURTEN, oud 17 jaren.

1640, 14 Junij. BEELTSNIJDER (WEIJER), van *Epe*, coperslager, zijne ouders dood zijnde, geass. met ROELOFF STEENBERGEN, zijn neef; met HESTER VAN DER HOEVE, van *Amsterdam*, geass. met AELTGE CLAES ROTTERDAM, haar moeder. Hij hertrouwt 28 Febr. 1645 met MARRETIE ROTTERDAM WOLPHERSdr., oud 17 jaren, van *Amsterdam*.

1630, 24 Mei. BIE (HENDRIK PELGRIM DE), van *'s Hertogenbosch*, oud 26 jaren, geass. met Majoor JAN DE RAET, zijn neef; met MARIA RODENBURGH, oud 23 jaren.

1612, 27 April. BLOMAERT (SAMUEL), van *Antwerpen*, oud 28 jaren, geass. met CASPAR DE VOGELAER, zijn neef; met CATHARINA REYNST, oud 22 jaren, geass. met GERARD RYNST, haar vader.

1621, 26 Febr. BOERAEVEN (MARCUS), van *Leyden*, predikant tot *Oosthuysen* en *Warder*, oud 22 jaren, geass. met CAREL BOERHAVEN, zijn vader; met CHRISTINA BOCHELIOEN, van *Delft*, oud 19 jaren, geass. met JOSINA WALEWIJNS, haar moeder.

1587, 30 Jan. BOETIUS (PETRUS) of BOÉTIUS PETRÉUS, predikant tot *Meyndrecht*, wedr. van GEERT JANSdr.; met MAYKE TAVERNIERS, wed. van JAN STEELKENS.

1611, 21 April. BOIS (PHILIBERT DE), van *Praag*, wedr. van ELISABETH SCHOONHOVEN, Agent van den Landgraaf van *Hessen* en den Prins van *Anholt*, residerende in *den Haag*; met SUSANNA HERMANS, wed. van JACQUES WIJNDRECHT.

1602, 20 April. BOLS (JACQUES), van *Mechelen*, oud 23 jaren, schilder, geass. met URSELKEN ROYSBOS, zijne moeder; met JUDITH MARONIER, van *Antwerpen*, oud 25 jaren, geass. met JACQUES MARONIER, haar vader.

1599, 15 Mei. BOLS (PIETER), van *Mechelen*, schilder, oud 36 jaren, geass. met JACQUES BELS (BOLS) en URSELKEN, zijne moeder; met CATHALIJNE VAN ROYE, van *Antwerpen*, oud 21 jaren, geass. met MICHIEL VAN ROYE en BARBARA MOUSIJN, haar ouders.

1593, 4 Dec. BORCHT (Mr. ADRIAAN VAN DER), van *Brussel*, chirurgijn; met ANNA DE GHEYN, van *Antwerpen*, oud 23 jaren, geass. met JACQUES DE GHEYN, haar broeder.

1626, 28 Aug. BOREEL (WILLEM), oud 25 jaren, Advocaat en Pensionaris van de O. I.C., van *Middelburg*, woont op de Heerengracht, geass. met zijn vader, JACOB BOREEL; met JACOBA KARELS, oud 19 jaren.

1592, 27 Junij. BRAEY (GUILLAM VAN), van *Aelst* in *Braband*, oud 24 jaren, geass. met SIMON DE BRE (BRAEY), zijn broeder; met TRIJNTGEN HENRICSdr., oud 21 jaren, geass. met SARA PIETERSdr., haar moeder en PIETER GERRITSZ. POS, haar schoonbroeder.

1602, 19 Jan. BROECK (PASSCHIER VAN DEN), van *Oudenaarde*, Tapissier, wedr. van LIJNTGE KEULENBROEK; met GEERTJE ARENTSdr., van *Emden*, oud 23 jaren.

1592, 29 Aug. CAMBIER (DANIEL), van *Doornik*, oud omtrent 26 jaren, geass. met JAN CAMBIER, zijn broeder; met MARIA LE ROULX, van *Wesel*, oud omtrent 23 jaren, geass. met Monsieur TAFFIN, Fransch predikant alhier, haar schoonvader en NEELTJE CASTELEIN, haar moeder.

1627, 20 Febr. CAMPHUIJSEN (JOACHIM), van *Gorcum*, schilder, oud 25 jaren, woont aan de Gasthuismolenbrug, ouders dood, geass. met RAPHAEL CAMPHUIJSEN, zijn broeder; met HEYNDRIKJE JACOBSdr., oud 20 jaren. Zijn den 7den Maart te *Sloterdijk* getrouwd.

1626, 24 Oct. CAMPHUIJSEN (RAPHAEL), van *Gorcum*, oud 28 jaren, schilder, vertoont het consent van zijnen vader, GOVAERT RAPHAELSZ. CAMPHUIJSEN, wonende op de Keizersgracht; met MAGTELT CROSE, van *Hensberge*, oud 32 jaren, ouders dood.

1615, 22 Aug. CARÉ of CARRÉ (OCTAVIO), kunstdrukker, van *Antwerpen*, oud 28 jaren, woont in de Koningstraat, ouders dood: met MARY JANSdr., oud 19 jaren, geass. met JEAN DU FOUR, haar vader.

1610, 24 Maart. CASTELLANUS (PHILIPPE), van *Cantelbury*, in *Engeland*, oud 24 jaren, woont te *London*, geass. met DANIEL CASTEL, *alias* CASTELLANUS, zijn broeder; met RACHEL DU PONT, oud 21 jaren.

1620, 14 Maart. CATS (WILLEM VAN), Doctor in de beide Regten, oud 36 jaren, geass. met MARGRIET JANSdr., zijne moeder; met MAGDALENA DE WAEL, uit *'s Hage*, oud 25 j.

1587, 12 Sept. CHARLES (LAURENS), van *Antwerpen*, oud 26 jaren, geass. met JACQUES BULTEAU en NICOLAAS DE COLENAAR; met LIJSBETH VAN DALE, van *Mechelen*, oud 24 j.

1632, 3 Junij. COORNHART (PIETER VOLKERTSZ), van *Amsterdam*, oud 24 jaren, geass. met zijnen vader, VOLKARD DIRKZ COORNHART; met GRIETJE GROLS, van *Amsterdam*, oud 26 jaren, geass. met GRIETJE CANTER, haar moeder.

1587, 20 Mei. CORNELISZ (CORNELIS), oud 43 jaren, predikant te *Rarop*; met CATHELINE VAN FOCKENBURCH LODEWIJKSdr., oud 44 jaren, woont bij den eerzamen Mr. PIETER RECTOR (VEKEMANS ?).

1606, 9 Junij. DAMMAN (JACQUES), van *Antwerpen*, oud 35 jaren, geass. met Jonkvr. BE-

ATRIS ARNOUTS, zijne nicht; met CATHARINA LE MAIRE, van *Antwerpen*, oud 21 jaren, geass. met ISAACK LE MAIRE en MARIA WALRAVEN, haar ouders, en JOHANNES LE MAIRE, haar oom.

1639, 28 Jan. GHEYN (ABRAHAM DE), van *Leyden*, oud 25 jaren, geass. met GODEFRIDUS BASSON, zijn oom; met CATHARINA VAN VOLLENHOVEN, van *Nieuw Nierop*, oud 22 jaren, geass. met AELTJE RIJCKE, haar moeder.

1630, 21 Maart. GOYER (OTTO JANSZ. DE), van *Wijk te Duurstede*, diamantslijper; met NEELTJE JANS, oud 22 jaren.

1642, 18 Jan. GRUIJTER (Mr. WILLEM DE), van *Utrecht*; met SYBILLA HOONS.

1626, 12 Aug. HACHTINGIUS (JOHANNES), van *Leeuwaarden*, Prof. te *Franeker*, wed^{r}. van ANNA CONINCX; met SUSSANNA SELINS, van *Amsterdam*, oud 29 jaren, geass. met JAN SELIJNS HENDRIKSZ., haar broeder.

1636, 28 Febr. HAGEN (Mr. PIETER VAN DER), van *Ceulen*, wed^{r}. van ANNA SEROSKERKEN, Raad van *Braziliё*, woont tot *'s Hertogenbosch*; met SUSSANNA RUTS, van *Ceulen*, wed^{e}. van JAN BODDENS.

1593, 19 Maart. HALLIUS (JOHAN), predikant te *Amsterdam*, wed^{r}. van BEELTGEN MERTENSdr.; met NEELTGEN HENDRIKSdr., oud 40 jaren, (hij stierf 20 Oct. 1619).

1627, 29 April. HEIDANUS (ABRAHAM), oud 29 jaren, predikant te *Naarden*, geass. met zijne moeder, CLARA VAN DE BORNE; met SARA LOOTEN, van *Amsterdam*, oud 19 jaren, geass. met CAREL LOOTEN, haar vader en MARIA DE HEM.

1620, 20 Febr. HELT (HENDRIK), diamantslijper, ouders dood, geass. met JAN CAMBIER, zijn zwager; met EVA APPELMANS, oud 19 jaren, geass. met BALTHASAR APPELMANS, haar vader.

1625, 9 Mei. HELT (SARA), van *Amsterdam*, wed^{e}. van JAN CAMBIER. geass. met HENDRIK HELT, haar broeder; met JACOBUS WESTVRIESIUS, van *Lier*, Notaris, wed^{r}. van ANNETGE DE MAREZ.

1677, 28 Mei. HENNEQUIN (CATHEIMUS), van *Rotterdam*, oud 30 jaren, geass. met CHRISTIAAN MESMAN, zijn zwager; met MARGRITA POSSEMIERS.

1614, 26 April. HERMANNI (JOHANNES), van *Schuttorp*, oud 28 jaren, predikant te *Harinkhuysen*; met TRIJN JANS, wed^{e}. van DANIEL VAN VLAANDEREN.

1613, 2 Maart. HERMITE (JACQUES LE) *de Jonge*, van *Antwerpen*, oud 31 jaren, geass. met JACQUES LE HERMITE, zijn vader; met THEODORA VAN WELY, van *Wijk te Duurstede*, oud 25 jaren, geass. met GEERTRUYD VAN BYLAER, haar moeder, en JAN VAN WELY, haar broeder.

1595, 17 Junij. HEYNS (JACQUES), van *Antwerpen*, oud omtrent 23 jaren, geass. met ZACHARIAS HEYNS, zijn broeder, vertoonende het consent van zijn' vader, Mr. PIETER HEYNS; met ANNEKEN SMIJTERS, van *Antwerpen*, oud 23 jaren, geass. met Mr. ANTONY SMIJTERS en MARGARETA KREMERS, hare ouders.

1626, 29 April. HOCHEPIED (DANIEL), van *Ceulen*, oud 34 jaren, geass. met NICOLAAS HOCHEPIED; met CATHARINA VAN DER MERCT, van *Amsterdam*, oud 21 jaren, geass. met ELISABETH VAN DER MERCT, haar moeder.

1673, 1 Mei. HOGE (ROMEYN DE), van *Amsterdam*, oud 27 jaren, Etser, geass. met zijne moeder, SUSSANNA GERARTS, woont op de Reguliersgracht; met MARIA LANSMAN, van *Edam*, geass. met ANNA WRITS, haar moeder, woont op de Keizersgracht.

1672, 30 Jan. HOGE (SUSSANNA GERARTS, wed. van ROMEYN DE), wonende in de Hoogstraat; met JOHANNES WELSINCK, van *Borkum*, lakendrapier, wed^{r}. van ELISABETH VAN KESSEL.

1662, 2 Maart. HOGENDORP (WILLEM VAN), van *Amsterdam*, oud 27 jaren; met MARGRIET SWAENS, wed^{e}. JOHANNES POULIE.

1634, 4 Maart. HONDECOETER (ABRAHAM), van *Utrecht*, oud 24 jaren, geass. met GILLIS DE HONDECOETER, zijn vader; met RIJCKE JANS, van *Amsterdam*, oud 17 jaren.

1628, 2 Maart. HONDECOUTER (GILLIS DE), van *Antwerpen*, wed^{r}. van MAYKE GIJSBREGTS; met ANNA SPIERINGH, van *Amsterdam*, oud 20 jaren, geass. met JACQUES SPIERING en MARGRIET HENDRIKS, haar ouders.

1633, 8 Oct. HONDECOETER (NICOLAAS DE), van *Delft*, oud 24 jaren, schilder, ouders dood, geass. met ADRIAAN VAN DINTUM; met SARA COENRAETS, oud 20 jaren, geass. met JACOB COENRAETS en ANNETJE ANDRIES, haar ouders.

1625, 7 Nov. HONDIUS (HENDRIK), van *Amsterdam*, oud 28 jaren, boekverkooper, geass. met COLETTE VAN DE KEERE, zijne moeder; met JANNEKEN VERSPREET, van van *Amsterdam*, oud 26 jaren, geass. met HANS VERSPREET, haar vader.

1621, 5 Junij. HONDIUS (JODOCUS), oud 26 jaren, geass. met COLETTE VAN DER KEERE, zijne moeder; met ANNA STAFFMAEKER, oud 25 jaren, geass. met DAVID STAFFMAEKER en CATHARINA WILLEKES, hare ouders.

1602, 13 Nov. JOHANNESZ (AMBROSIUS), oud 22 jaren, boekverkooper, geass. met MARYTGE JANSdr., zijn moeder, en LUCAS AMBROSIUS, predikant alhier, zijn broeder; met MARYTGE ALSTEN, oud 26 jaren.

1636, 2 Febr. KUFFELERS (ELISABETH), dochter van ABRAHAM KUFFELERS; met PIETER VAN DER CRUYS, van *Ceulen*, oud 29 jaren, factoor.

1612, 14 Januarij. LAURENTIUS (JACOBUS), student der Theologie. oud 28 jaren, geass. met MARYTGE PHILIPSdr., zijne moeder; met GRIETGE WYBRANDS, oud 21 jaren.

1611, 30 April. LENNEP (WOUTER VAN), van *Dousburg*, wijnverlater, oud 23 jaren, woont in de Warmoesstraat, ouders dood; met ANGENIETGE BARENTSdr., oud 21 jaren, ouders dood.

1630, 16 Nov. LENNIP (GEERTRUYD VAN), van *Amsterdam*, oud 16 jaren, geass. met WOUTER VAN LENNIP haar vader, wonende op de O. Z. Achterburgwal; met HENRY THIVAERT, van *Amsterdam*, oud 29 jaren, geass. met JAN THIVAERT *den ouden*.

1602, 16 Maart. LENNIP (HENDRIK WILLEMSZ. VAN), schoenmaker, wedr. van ANNETGE GERRITS, wonende buiten de Gasthuispoort; met TRYNTGE JANSdr., oud 20 jaren, geass. met HEILTJE JANSdr., haar zuster.

1623, 12 Junij. LIDIUS (JOHANNES), predikant te *Oudewater*, Wedr. van LYSBETH HASSELAERS; met HESTER WIDTS, van *Santwig*, oud 30 jaren, geass. met SESERA WITTS, haar vader.

1634, 9 Nov. LINDEN (JOHAN. ANTONIDES VAN DER), van *Enkhuizen*, Med. Doct., geass. met SARA DE WEERT, zijne moeder; met HELENA GRONT, van *Ceulen*, oud 20 jaren, geass. met haar moeder MARGRIETA FARTIJNGT (?).

1696, 11 Feb. LOVER (REINIER DE), Med. Doctor, van *Sneek*, Wedr. van RACHEL WYMA; met GEERTRUIDA VAN DER LIP, oud 50 jaren, ouders dood, geass. met ABRAHAM VAN DER LIP, haar broeder.

1637, 17 Dec. LYDIUS (MARTINUS) van *Amsterdam*, oud 27 jaren, predikant te *Coudum*, geass. met zijn' vader LUCAS JACOBSZ; met MAREITGE PIETERSdr. BLAEUWHAEN, oud 22 jaren, van *Amsterdam*, geass. met PIETER BLAEUWHAAN, haar vader.

1609, 18 Nov. MATELIEF (CORNELIS) *de Jonge*, van *Rotterdam* en aldaar wonende, oud omtrent 40 jaren; met ANNA VAN SUCHTEREN, van *Aenholt*, oud 19 jaren, geass. met GEERTRUYD SCHENK, haar moeder en WESSEL SCHENK, haar moei.

1594, 14 Mei. MAULDE (FERDINAND DE), goudsmid, van *Antwerpen*, oud 26 jaren, geass. met HANS BRODERS zijn oom; met LYSBETH VAN RANST, van *Antwerpen*, oud 24 jaren.

1612, 27 Sept. MEURSIUS (CORNELIS), van *Loosduinen*, Notaris, woont in de Nes, oud 27 jaren; met LUCRETIA KERCKRINCK, oud 22 jaren, geass. met THOMAS KERCKRINCK, haar grootvader.

1622, 11 Feb. MEURSSIUS (MATHIAS), predikant te *Sloterdijk*, oud 31 jaren; met NEELTJE BASTIAENS, Wede. van PIETER JACOBSZ.

1611, 14 Dec. MONTANUS (HERMANUS), van *Antwerpen*, oud 30 jaren, predikant te *Loenen*, geass. met PIETER HEYMANS zijn behuwdvader; met ANNA BACKERS van *Haberstad*, oud 24 jaren, geass. met Ds. ANDRIES BACKERUS, haar vader.

1623, 2 Maart. MONTA(NUS) (JACOB), van *London*, boekverkooper, oud 28 jaren, geass. met PIETER MONTANUS zijn vader; met ANNEKEN ARENTSdr., oud 18 jaren.

1619, 3 April. MOUCHERON (BALTHASAR), van *Arnemuyden*, oud 32 jaren, zijne ouders dood; met CORNELIA VAN BROEKHOVEN, van *Schoonhoven*.

1723, 11 Nov. NEERCASSEL (WESSEL VAN), oud 25 jaren, geass. met WESSEL VAN NEERCASSEL, zijn vader; met CECILIA DE MONDT, van *Amsterdam*, oud 17 jaren.

1697, 15 Maart. NEERCASSEL (WILLEM VAN), van *Amsterdam*, stuurman, oud 26 jaren, geass. met FLORIS VAN NEERCASSEL; met HELENA ROOSTERMAN, van *Amsterdam*, oud 22 jaren, geass. met ALIDA ROOSTERMAN, haar moeder.

1594, 19 Feb. ORMEA (SCIPION), van *Zuvera* in *Piemont*, oud 25 jaren, woont in de Lombaart; met ADRIAANTGE CORNELISdr., van *Dordrecht*.

1618, 6 Sept. PALUDANUS (BERNARDUS), Med. Doctor, woont tot *Enkhuizen*, Wedr. van CATHARINA ROBERTS; met HILLEKEN TEN LOO, van *Deventer*, oud 45 jaren.

1586, 29 Dec. PLANTYN (GUILLIAM), geboren van *Norwich* in *Engeland*, oud omtrent 25 jaren, ouders dood; met LYSBETH GOVERTSdr., Wede. van EYSBRANT ELBERTSZ.

1592, 25 Julij. POLYANDER (JAN), oud 25 jaren, Fransch predikant te *Dordrecht*, geass. met JEAN DE TAFFIN, vertoont zijn vaders oonsent; met JUDITH NUIJTS, Wede. van HANS VALCKENBORCH, zijnde 7 jaren weduwe geweest.

1627, 18 Nov. RENSELAER (KILIAEN VAN), van *Hasselt*, Wedr. van HILLEGONT VAN BYLER; met ANNA VAN WEELEN van *Amsterdam*, oud 26 jaren, geass. met LEONORA HAEKENS, haar moeder.

1668, 10 Feb. RHYN (TITUS VAN), van *Amsterdam*, oud 27 jaren, geass. met zijn vader REMBRANT VAN RHYN, woont op de Roosegracht; met MAGDALENA VAN LOO, van *Amsterdam*, oud 27 jaren, geass. met haar moeder ANNA HUYBRECHT, woont op de Cingel.

1654, 2 Junij. RUSE (HENDRIK), van *Runen* in *Drenthe*, Capitein Ingenieur ten dienste van de stad *Amsterdam*, oud 29 jaren, geass. met ALB. RUSIUS Prof. juris; met SUSSANNA DUPPENGIESSER, van *Stokholm*, oud 26 jaren, geass. met ARNOUT DUPPENGIESSER, haar broeder en ANNA DUBBEGIESSER, huisvrouw van den Resident ROEMERS, haar zuster.

1648, 14 Aug. RUSIUS (ALBERTUS), Prof. en Doctor in de Regten; met MARIA ROBERTS TEN BRUGGE, woont te *Groningen*.

Hij hertrouwt 17 Junij 1653 met MARIA DE VOGELAAR MARCUSdr., van *Amsterdam*, oud 28 jaren.

1581, 14 Jan. RUYTER (HENDERIK DE), van *'s Hertogenbosch*, geass. met WILLEM DE VRIES; met MARGRIET PIETERSdr. DE BRUYNE, mede van *'sBosch*, geass. met CORNELIA VALKENBURCH, haar moeije.

1636, 26 Junij. SCHOOF (GUILLIAM), van *Antwerpen*, schilder, Wedr. van ANNA VAN ZOELEN; met LEONORA MULDER, van *Amsterdam*, Wede. van SIMON BENNINGS.

1601, 30 Junij. SMIT (WILLIAM) van *Beendlijn* in *Engeland*, schilder, Wedr. van MARGRIET WINFELT; met LYNTGE JORIS, van *Antwerpen*, Wede. van THOMAS KOEK.

1578, 11 Oct. SPIEGEL (HENDRIK LAURENSZ.), geass. met LAURENS SPIEGEL, zijn broeder, Raad der stad *Amsterdam*; met BREGTJE MARTENSdr. TEN BERGH.

1654, 15 Oct. SPILBERGEN (SUSSANNA), van *Dusseldorp*, oud 28 jaren; met JAN ROGH van *Huysden* in de *Betuwe*, kleermakersgezel, oud 28 jaren.

1636, 27 Maart. STRESO (CASPARUS), van *Anhalt*, proponent in de Theologie, woont in de Wijesteeg alias Duijvesteeg; met GEERTRUYD PIETERSdr. COOL, Wede. van JACOB SALET.

1638, 18 Mei. SYLVIUS (PETRUS), van *Amsterdam*, oud 27 jaren, predikant te *Sloten* in *Vriesland*, geass. met JAN CORNELIS SYLVIUS zijn vader; met SIBILLA DILBURGH, van *Amsterdam*, oud 21 jaren. Hij hertrouwt 28 Aug. 1641 als predikant te *Muyden*, met CHRISTINA VAN GEENEN, oud 24 jaren.

1579, 14 Aug. TEYLINGEN (AUGUSTYN VAN), geass. met MARYTGE JANS, zijne moeder en Mr. JAN VAN TEYLINGEN, zijn broeder; met MARYTGE CORNELISdr., geass. met CORNELIS THOMAS, haar oom.

1640, 20 Julij. VELTHUYSEN (JOHANNES), van *Ceulen*, oud 27 jaren, geass. met PIETER VAN DER CRUIJSEN zijn neef; met MARIA POTTERS, van *Enkhuizen*, oud 17 jaren, geass. met PIETER POTTERS en AGATHA PAULUS, haar ouders.

1632, 6 Maart. VERBURGH (HENDRIK CORNELIS), van *Delft*, oud 30 jaren, schilder, ouders dood, geass. met LENAERT PIETERSZ. GOUTAPPEL zijn neef; met MARIA COLE, van *Zierikzee*, oud 25 jaren, geass. met HUGO COLE, haar vader.

1608, 9 Oct. VISSCHER (CLAAS JANSZ.), oud 21 jaren, plaatsnijder, geass. met JAN CLAASZ. VISSCHER; met ANNETGE FLORISdr., oud 20 jaren, geass. met FLORIS GERRITSZ. en CORNELIS ALBERTS, haar ouders.

1586, 13 Sept. VISSCHER (PIETER DE), Wedr. van CLAERKEN BLOEMAERT, geass. met JOOST BLOEMAERT zijn zwager; met AELTJE RUTGERSdr., Wede. van HANS DE VRIESE, woont tot *Campen*, geass. met BAREND RUTGERS haar broeder, (te *Campen* getrouwd).

1583, 26 Feb. VISSCHER (ROEMER PIETERSZ.); met AEFJE JANS, van *Delft*, aldaar getrouwd.

1593, 9 Julij. VLACK (JAN JANSZ.), van *Gouda*, oud 24 jaren, geass. met JAN VLACK zijn vader; met WEYNTGEN FRENCKINCK, Wede. JACOB GERRITSZ. PREEKSTOEL. Hij hertrouwt 22 Januarij 1597 met MARITGE VISSCHERS, oud 19 jaren, geass. met TRYN JANS, haar moeder.

1631, 16 Julij. VRIES (PIETER RUDOLPHUS DE), van *Franeker*, oud 28 jaren, geass. met JOHANNES SYLVIUS, predikant, zijn oom; met FRANCINA BERRIKX, van *Amsterdam*, Wede. van JOCHEM HARMANS.

1601, 27 April. VRIESE (PAULUS VREDEMAN DE), van *Antwerpen*, oud 34 jaren, woont in de Hoogstraat, geass. met JOHAN VREDEMAN DE VRIESE, zijn vader; met MAEYKEN GODELET, van *Antwerpen*, oud 37 jaren.

1667, 6 Aug. WAGENAER (CLAAS), van *de Graaf*, makelaar, Wedr. van AELTJE JANS; met MARIA INDISCHERAVEN, oud 27 jaren.

1662, 27 Mei. WAGENAER (JACOBUS), van *Leyden*, boekverkooper, oud 22 jaren, geass. met de acte der ouders; met CATHARINA BLAUWENHELMS van *Amsterdam*, oud 17 jaren, geass. met haar moeder LUCIA COERBACH.

1607, 22 Sept. WAGHENAER (ISAAK), van *London*, oud 24 jaren, konstafzetter, geass. met JANNEKEN JANSSENS, zijn moeder; met EPKE JANSdr. VAN DE VREEBORG, oud 21 jaren.

1597, 2 Jan. WEELY (JAN VAN) *de Jonge*, van *Barneveld*, wonende in *den Haag*, oud 28 jaren, geass. met JAN VAN WEELY, zijn vader; met LEONORA HAUKENS, van *Antwerpen*, oud 28 jaren, geass. met ANNA WILKENS, haar moeder.

1674, 19 Jan. WISSELIUS (SAMUEL), van *Wageningen*, predikant te *Bommel*, Wedr. van ARNOLDA DE HORCK; met IDA VALCKENIER, van *Emmerik*, oud 34 jaren.

1588, 6 Feb. WOUWER (CARSTIAAN VAN DE), van *Antwerpen*, figuursnijder, oud 24 jaren, woont op de Zeedijk; met MARGRIET VAN DEN KERCKHOVE, mede van *Antwerpen*, Wedr. van HANS PIETERSZ.

1622, 16 Julij. WYNTGES (CORNELIS), oud 36 jaren, ouders dood; met GRIETJE PIETERSdr., oud 22 jaren.

1616, 28 April. WYNTGES (WILLEM), bergvaarder, oud 33 jaren, geass. met TRYN BLOCKES zijn moeder; met TRYNTGEN FRANSSEN RUIJS, oud 27 jaren, geass. met GILLIS FRANSSEN RUIJS, haar broeder.

1630, 5 Jan. ZWAERDECROON (HENRICUS), van *Leyden*, Wedr. van MAGTELT VAN DER PLUYM, wonende te *Noordwijk*; met SARA VAN DEN BROECK, van *Amsterdam*, oud 28 jaren, geass. met SUSSANNA VAN DEN BROECK, woont op de Keijsergracht. ..R. E.

Hoe verder in 't bosch, hoe meer hout.

VRAGEN.

366. — *Portret van M. H. Tromp.* Wie kent en wie zoude *ter copiëring* (onder behoorlijke guarantie) willen afstaan een levensgroot (des noods iets kleiner) portret van M. H. TROMP? C. P. v. E.

367. — *Portret van Isaac le Maire.* Sedert lang zoek ik een portret van ISAAC LE MAIRE, koopman te *Amsterdam*, gestorven in 1622 te *Egmond aan Zee*, vader van den reiziger JACOB LE MAIRE. Is dit aan iemand bekend, geschilderd of gegraveerd, en zou men het mij ter copiëring willen afstaan? Verzoeke inlichtingen door den Uitgever dezes.
R. C. BAKH. VAN DEN BRINK.

368. — *Het Huis te Hatert of de Hatertsche Toren.* Dit adellijk huis, even ten westen van het dorp *Hatert*, in het rijk van *Nijmegen* gelegen, was eertijds leenroerig aan het Graafschap *Meurs*. In het *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden* van VAN DER AA, vindt men vermeld, dat in het jaar 1532 ROELOF VAN HATERT, in 1552 HENDRIK VAN BRONCKHORST, in 1667 ARNOLT WERNRADT VAN HASSELHOLT, genaamd STOCKHEIM, en in 1691 JUSTINUS DE BEIJER daarmede zijn beleend geweest.

Uit eene originele opdragt van 1560 blijkt wel, dat *Hatert* door koop is overgegaan op ADOLPH VAN GROOT TOT KALDENBROEK, doch omtrent de beleening vindt men niets gemeld. In eenen oorspronkelijken brief van 1470 wordt zekere HENRICUS VAN DER HAUTART genoemd; in eenen gelijken brief van 1451 komen HENRICUS VAN DER HAUTART en ALEIDIS, zijne zuster, voor, en in eenen dergelijken van 1475 is vermeld THEODORICUS VAN DER HAUTART, terwijl in een gelijksoortig stuk van 1478 wordt gewag gemaakt van het *Hautartsche Broek.*

Uit deze brieven, die alle betrekking hebben tot het goed *de Hatertsche Toren*, is het genoegzaam bewezen, dat, in vorige tijden, het geslacht van VAN DER HAUTART, waarvan ROELOF en THEODORICUS of DIRK, in de XVde eeuw, onder de Schepenen van *Nijmegen* voorkomen, in het bezit daarvan is geweest, en zijnen naam òf daaraan ontleend, òf daaraan gegeven heeft.

Kan iemand mij zeggen waar men deze leenverheffingen en de brieven vermeld kan vinden, die betrekking hebben op den *Hatertschen Toren*; en waar die originele opdragt van 1560 te vinden is? Waar vindt men meer bijzonderheden omtrent dit huis, en omtrent het geslacht van VAN DER HAUTART of VAN HATERT, hoe was het wapen van *Hatert* of van de VAN DER HAUTARTS?
K. v. S. N°. 2.

369. — *Engeland zigtbaar van de Hollandsche kust.* In zijne *Bijdrage tot de kennis der Hoogheemraadschappen en Waterschappen enz. in de Provincie Zuid-Holland* (*Te* Rotterdam, *bij* M. WIJT *en Zonen*, 1844), bl. 5, noot (2), zegt Mr. W. T. GEVERS DEIJNOOT: »Er bestaat eene oude overlevering, dat men van onze kust de Engelsche kon ontdekken; dit komt ons veel te overdreven voor. Zeker is het, dat, toen het *huis te Britten* gesticht werd, onze kust nog ver in zee strekte." Waar is die »oude overlevering" te vinden?
J. H. VAN LENNEP.

370. — *Cornelis Musius.* Is het uitgewezen, dat CORNELIS MUSIUS tot het bekende geslacht MUIJS VAN HOLIJ behoorde? BALEN zegt ja, doch, volgens anderen, was zijn geslachtsnaam SPANGEN. U—

371. — *Malefijt.* Het is een Malefijt. Vanwaar deze spreekwijze? DIXI.

372. — *Tetje Roen.* Wat is er van dezen persoon bekend? DIXI.

[De prent van TETJE ROEN, waar wij ons in onze kinderjaren mede vermaakten, zal DIXI wel bekend zijn. Wij meenen ons te herinneren dat JAC. SCHELTEMA ergens over dezen kwakzalver gehandeld heeft, maar weten niet in welk werk.]

373. — *Familie Craeyvanger* (*). Wanneer en waar wordt van deze familie voor het eerst gewag gemaakt?

Behooren alle de thans nog levende CRAEYVANGERS tot ééne en dezelfde familie?

Wat kan aanleiding tot het ontstaan van dezen zonderlingen naam gegeven hebben?

Een HENDRIK CRAEIJVANGER of KRAEIJVANGER, koopman te *Amsterdam*, was in 1589 Muntmeester van den Graaf van *Kuilenburg*, en werd mede in dat jaar tot Muntmeester der *Ommelanden* aangesteld. Zie VOET, *Beschrijving van Culenborg*, dl. I. bl. 249, en FEITH, *Muntregt der Ommelanden.* U—

374. — *Laurentius Ramaeus of Rame.* Wat is er bekend van de ouders of het geslacht van dezen oostenrijkschen Generaal, die, volgens *Conterfet Kupfferstich*, enz. »ein gebohrner Niederländer" was. — Na in zijne jeugd in de *Nederlanden* gediend te hebben, ging hij later over in dienst van den Aartshertog LEOPOLD, bevond zich in 1609 en 1610 in het land van *Gulik*, en, in dat zelfde jaar en het volgende, als Generaal in den *Elzas*, het Bisdom *Straatsburg* en *Boheme.* Hij werd in 1613, na eenigen tijd op het slot

(*) De naam wordt op verschillende wijzen geschreven: CRAYEVANGHER, CRAYVANGER, KRAAIJENVANGER, KRAIJVANGER, KRAIJVENGER, KRAYUANGER, KREYVENGER.

Bar, in den *Elzas*, gevangen gezeten te hebben; onthoofd, beschuldigd van eenen aanslag tegen genoemden Aartshertog.

M°.

375. — *Portret van Mr. J. C. M. Radermacher.* Bestaat er een portret van den Raad van Neêrlandsch-Indië en stichter van het Bataafsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Mr. JACOB CORNELIS MATTHEUS RADERMACHER? PHILO-INDICUS.

376. — *L'homme propose, Dieu dispose.* Is dit van MALESHERBES? DIXI.

377. — *Ranselen en afranselen.* Wie geeft de afleiding, alsmede de verschillende beteekenis en kracht dezer woorden?

JOHANNES.

378. — *Zeetienden.* Wat zijn *zeetienden?* Tienden van *zeeduinen*, of van elke soort van duinen, of van iets anders, en, zoo ja, waarvan geheven? P.

379. — *Plaatsnamen gebezigd als familienamen.* Voor eenigen tijd geleden werd in dit Tijdschrift, door PHILO-GRAMMATOS, beweerd: dat de naam van een stad of dorp als familienaam gebezigd, altijd het voorvoegsel »van" moest hebben. Hij gaf daarvoor redenen op. Soortgelijke namen zonder »van" waren onbestaanbaar.

Sedert is mij zulk een aantal van die namen voorgekomen, dat ik hem met de opsomming daarvan niet wil vervelen, maar, aangezien hier aan geen dwaling is te denken, hem beleefdelijk afvragen: waaruit hij nu verklaart, het ontstaan van die talrijke namen zonder voorgevoegd »van" of iets anders? Als opmerking nopens de verschillende waarde van dit voorvoegsel diene nog: dat in onze W. I. bezittingen het dikwerf geldt als een bewijs, dat men van een' vrijgemaakten slaaf afstamt.

Immers, tot voor weinige jaren, bestond dáár het gebruik, dat wanneer b. v. JAN HELU zijn' slaaf HENDRIK vrij gaf, deze vrijgewordene, die nu voor het eerst een' familienaam ontving, genaamd werd: HENDRIK VAN HELU, naar zijn' vorigen eigenaar, en tot bewijs dat hij, HENDRIK, slaaf geweest was.

JOHANNES.

380. — *A. Vuer, Nederlandsch* (?) *horologiemaker te Angoulême.* ABRAHAM VUER *Angolesme.* Het bovenstaande is een merk binnen in een zwaar zilveren horologie, met eene zeer schoone, aan beide zijden, in zilver gedrevene kast. Is er meer van dezen man en zijn werk bekend? De naam schijnt Nederlandsch. Maar hoe komt een Nederlander daar ter plaatse? Het werk schijnt (?) van omstreeks den jare 1600. B. N.

381. — *Wapen der familie van Helmont.* In *Bijbl.* 1854, bl. XVI, zegt V. D. N., dat het wapen van Dr. JAN VAN HELMONT voorkomt op de *Wapenkaart van Amsterdam.* Komt dat wapen overeen met dat van PAULUS VAN HELMONT, NIKOLAASZ., volgens BALEN, bl. 1283, den 27sten April 1649 gehuwd met MARIA VAN WESEL, GOVARDSdr.?

Welk wapen voerde de bekende geneesheer JAN BAPTISTA VAN HELMONT, geboren te *Brussel* in 1588, en, volgens LADVOCAT, *Dict. Hist.*, in 1644 in *Holland* gestorven?

M°.

382. — *Zaniken.* Men verlangt den oorsprong van dit woord te kennen. DIXI.

383. — *Trictac.* Is dit spel van Indischen of Arabischen, of zoo niet, van welken oorsprong? DIXI.

384. — *Van der Hoek.* Wie kan mij nadere bijzonderheden mededeelen omtrent ... VAN DER HOEK, loontrekkend raadsman, die volgens *Europ. Merkurius*, dl. I. bl. 132, en VAN LOON, dl. III. bl. 515, op den 5den Februarij 1691, Koning WILLEM III met eene sierlijke aanspraak verwelkomde, bij diens intrede in *'s Gravenhage*; — was hij ook misschien dezelfde persoon als Mr. NICOLAAS VAN DER HOEK, Pensionaris van *'s Gravenhage* sedert 1672 en die overleed in 1710; — met wie was hij gehuwd en had hij kinderen en descendenten? M. A. v. D. K.

285. — *Cerp en Kattenbeer.* In mijne verzameling van natuur-historische prenten bevinden zich ook 2 dieren, het eene gelijkende op den *Phalanger* (*Phalangista*), maar zonder grijpstaart (hoewel de staart vrij lang is), naar het schijnt, behoorende tot de *Plantigraden*, en met het onderschrift: *Cerp.*

Het tweede, gelijkende op den *Waschbeer* (*Procyon lotor*), met geringden staart, zwart onderlijf en pooten, maar stompen kattenkop en het onderschrift: *Kattenbeer.* Nu vraag ik, onder welke namen deze dieren in de Wetenschap bekend zijn, en tot welke geslachten zij behooren? X.

386. — *Namen der jaargetijden.* Vanwaar komt het, dat, terwijl de namen der saizoenen *Zomer* en *Winter* altijd, en die van *Herfst* doorgaans als spraakkunstig van het mannelijke geslacht aangemerkt worden, de *Lente* altijd vrouwelijk gebruikt wordt? Is het eene bloote toevalligheid? Is het een gevolg van verschil in de vorming der woorden? Is het een uitvloeisel van het overoude en zeer na-

tuurlijke denkbeeld van maagdelijkheid, aan het voorjaar verbonden, of van de daarmede zamenhangende Flora-dienst bij de Romeinen, Maria-dienst (in Mei) in een verminkt Christendom? Of bestaat er eene andere reden voor? v. O.

---

387. — *Caius Plinius Secundus.* Onlangs ben ik eigenaar geworden van een boek in klein 4°., getiteld: CAII PLINII SECUNDI. *Des wijtberoemden, hoochgheleerden, ouden Philosophi ende Natuer-kondigers, Boecken ende Schriften, in vier deelen onderscheijden.* Na de vrij wijdloopige opgave van den inhoud dezer »vier deelen" leest men verder: *Allen Apotekers, Huijsvaderen ende Huijsmoederen, ooc allen liefhebbers der konsten seer dienstelijck, profijtelijck ende vermakelijck. Nu nieuwelijck uijt den Hoochduijtsche in onse Nederlantsche sprake overgeset ende met schoone Figuren verciert.* Volgt eene niet onaardige houtgravure, voorstellende NOACH, in verrukking het binnentreden der dieren in de Arke aanschouwende, waaronder: *Ghedruckt Tot Hoorn bij* PIETER JANSZ. VAN CAMPEN. Lager: *Voor* HENDRICK LAURENTSZ. *Boeckverkooper Woonende tot Amstelredam op 't Water, in 't Schrijfboeck.* Zonder jaartal.

Reeds uit den daarop volgenden titel voor *Het eerste deel deses Boecks* blijkt, dat men hier geene vertaling van PLINIUS ontvangt, maar dat het werk zamengesteld is *Wt* CAII PLINII SECUNDI *Historia Mundi* (sic) *ende uijt andere oude ende nieuwe Scribenten,* wier namen overal worden opgegeven.

Zoude iemand mij ook willen verpligten, door op de volgende vragen te antwoorden?

Van welk Hoogduitsch werk is dit eene vertaling? *Wie* heeft het »in onse Nederlantsche sprake overgeset," en *wanneer?* Is misschien het door H.W. K. (NAV. II. bl. 104) aangehaalde werk: C. PLINIUS SECUNDUS, *door een liefhebber der Nederduitsche taale,* 1769, eene latere vermeerderde uitgave? Mij dunkt neen. Geheel anders toch luidt, hetgeen p. m. 196 sq. van den *Eenhoorn* gezegd wordt. De NAVORSCHER zal, hoop ik, daaraan een plaatsje in zijne kolommen niet weigeren, en zulks te minder, dewijl hetgeen wij NAV. V, bl. 3 en *Bijbl.* 1853, bl. cxxiii en cxc lezen er deels door aangevuld, deels opgehelderd wordt. — Na eene vertaling uit PLINIUS (*Hist. Nat.*, VIII. 22) en eene afbeelding van den Eenhoorn vinden wij daar:

»ALBERTUS (MAGNUS). Dit Dier kanmen nemmermeer, ofte seer qualijck temmen, dewijl het selden levendigh ghevangen kan worden, want soo haest als het merckt dat het overwonnen is, soo brenght het sich selfs in sijn eijgen grimmicheijdt ofte wildicheijdt om 't leven. *Job.* 39 cap. Het Eenhooren en sult ghij nemmermeer met Riemen binden, noch ten sal oock nemmermeer aan de kribben ligghen."

»Doctor GESNERUS, ALBERTUS ende ARLUNNUS betuijghen, dat dit Eenhoorn een bijsonder genegentheijdt heeft tot de Jonckvrouwen, ende oock tot eenen lieflicken reuck (NB.!), ende JOH. TZETZES (ubi?) wijst een sonderlinghe manier aen, hoe dit Dier ghevanghen wordt: Te weten alsoo, men neemt een kloeck sterck Jonghman ende doet hem schoone Jonckvrouwelijcke kleederen aen: ende sij smeeren hem met eenighe welruijckende salve, ende setten hem aen die plaets daer dit Dier ghemeijndelijck komt ofte sijne wooninghe heeft, soo na, dat het den reuck daer van kan hebben. Die ander Jaghers die verberghen sich oock niet wijt van daer onder de Hegghen. Als nu dat Dier desen reuck ghewaer wordt, ende die Jonkvrouwelijcke kleederen siet, soo loopt het terstont daer na toe, eñ leght sich inden schoot van den Jonghelinck, die dan dat Eenhoorn met sijnen witten armen omvanght, dan wort het van den Edelen reuck soo verblint, dat het gaet ligghen slapen, dan springhen die ander Jaghers op, ende grijpent, ende saghen hem den Hoorn af, twelk voor alle fenijn goet is en dan laten sij het dier onbeschadicht weder loopen." B[t].

---

388. — *Een mier aan iemand hebben.* Wat beteekent eigenlijk deze spreekwijze?

DIXI.

---

389. — *Schobbejak.* Wanneer is dit scheldwoord in gebruik gekomen en welke is er de afleiding van?

DIXI.

---

390. — *Kapitein ter zee. Schippers* of *zeekapiteins,* was de voorvaderlijke benaming voor bevelhebbers der koopvaardijschepen, in tegenstelling van den titel van *Kapitein ter zee,* die aan de bevelvoerders van 's Lands oorlogschepen toekwam. Hebben de schippers het aan HH. Reeders te danken dat zij nu met dezen laatsten titel pronken, of hebben zij zelven zich dien toegeëigend?

DIXI.

---

391. — *Ronddraaijen der kompasnaald.* In 1818 den 3den September, op 14° Noorder breedte en 16° 10′ Wester lengte, zeilde het Nederlandsche Oorlogsfregat *Frederika Sophia Wilhelmina,* in de voormiddagswacht, voor den wind met een 8 mijls vaart; de hemel was blaauw met ligte witte wolkjes, de horizont zuiver. Op eens riep de roerganger: »*kompas rond!*" hij stond aan bakboordzijde, een oogenblik daarna draaide het stuurboordskompas ook, eerst langzaam en toen gezwind,

rond. De wind bleef uit denzelfden hoek en met dezelfde kracht waaijen, en in de zeilen; en het fregat behield dezelfde logvaart. Dit pijnlijk oogenblik duurde ongeveer 8 minuten, en vóór dat de kompassen weder geheel in hunnen normalen toestand verkeerden, verliepen er 17 minuten. Wij dachten aan boord, dat wij welligt over een vergaan schip met veel ijzer beladen gestevend waren; doch op deze breedte en lengte is zulks haast niet geloofelijk. — Zoude hier soms aan eene athmosferische influentie te denken zijn? Zoo ja, welke gronden zouden daar dan voor kunnen zijn? DIXI.

---

392. — *Ik heb er den bof van.* Zou men mij den oorsprong van deze spreekwijze ook kunnen mededeelen? DIXI.

---

393. — *A. L. F. en A. P. S.* Wie zijn de vervaardigers van den fraaijen Dichtbundel: *Proeve van Dichtoefening, bestaende in Herderszangen, Brieven, Klink- en Mengeldichten. Door A. L. F. en A. P. S. Met Printverbeeldingen. Te Leyden, bij de* JANSSOONS VAN DER AA, *MDCCXXXI?* Is er, gelijk in de Voorrede beloofd wordt, later ook een tweede Bundel in het licht verschenen? B[t].

---

394. — *Anakreontische vragen.*

Ode 7, vss. 9—10.

ὁ δ' Ἔρως, μέτωπα σείων
ἁπαλοῖς πτεροῖσιν, εἶπε·

Ik kan, en zulks in weerwil eener andere opvatting van sommige geleerden, in deze woorden geen andere beteekenis vinden dan een zigtbaar medelijden van den Minnegod met den dichter, dien hij, ná eene alles behalve malsche proef, ongeschikt had bevonden voor de *palaestra Amoris*. Het werkwoord σείων echter duidt een *schudden* en dus eene heftige beweging aan, kwalijk overeen te brengen met het volgende ἁπαλοῖς πτεροῖσιν.— De door BRANCK uitgedachte lezing σαίνων geeft daarentegen ongetwijfeld een' passenden zin.

Verdient nu deze, in mijn oog gelukkige, conjectuur algemeenen bijval, of is de gewone lezing op goede gronden te verdedigen?

Ode 14, vs. 12.

ἔβαλλ', ἐγὼ δ' ἔφευγον.

Niemand, voor zooveel mij bekend, heeft dusverre eenige aanmerking op dit vers gemaakt; HSS. en Editiën stemmen alle in dezelfde lezing overeen: en toch schijnt dat ἔφευγον het tegenovergestelde uit te drukken van 't geen de dichter bedoelt.

»ANAKREON, voor geene overreding vatbaar, had vast voorgenomen, om, daar het tot een' tweestrijd zou komen, zich moedig te verweeren niet beseffende, dat hij, als onervaren *zwaar gewapend soldaat*, het nimmer tegen een' geoefend' *boogschutter*, en dat wel een' gevleugelden god, zou kunnen uithouden. Evenwel na het eerste schot dadelijk het hazenpad te kiezen, zou schandelijk geweest zijn en ook nergens toe gebaat hebben; dewijl hij zich zoodoende als verwonneling had gedragen en zijn tegenstander hem toch spoedig kon inhalen: ook was hij, in allen gevalle behoorlijk van harnas en schild voorzien en moeilijk in de weeker en ligt kwetsbare ligchaamsdeelen te treffen. Wat doet hij dus? — hij houdt stand, totdat hij voor de overmagt bezwijkt."

Dit is, dunkt mij, de meening van den dichter. Maar daarmede stemt in geenen deele dat ἔφευγον overeen. Ik gis dus, dat er, met eene, niet noemenswaardige, verandering moet gelezen worden:

ἔβαλλ', ἐγὼ δ' οὐ φεῦγον.

Deze lezing strookt zeker vrij wel met den wrevel van EROS, wegens het nutteloos verbruik van al zijne schichten en 't geheele beloop van het stukje; ze geeft een' passenden zin, terwijl de *vulgata* onzin behelst.

Ik voeg hier nog bij, dat ik, bij G. JAPIKS eene zeer vrije vertaling der onderwerpelijke Ode vindende, de kwestieuze woorden (toevallig of op raad van een' of ander' geleerde?) eveneens zie opgevat en aldus overgebragt:

Ick stoe allijck in ijken stijl.

Ode 40, vs. 13—15.

't Woord πονεῖ in het tweede der aangetogen verzen op te vatten in de beteekenis van *zeer doen*, *pijn* of *smart veroorzaken* en dus *activè*, en dan 't onmiddellijk volgende πονοῦσιν te vertalen door *wee* of *leed gevoelen* en gevolgelijk *passivè*, heeft mij altoos gehinderd: 't zondigt tegen de regelen der spraakleer; 't strijdt met de eischen eener gezonde kritiek; 't verraadt eene armoede, eene slordigheid in taal en uitdrukking, die men den dichter bezwaarlijk kan ten laste leggen en althans hier alles behalve eene *grata orationis negligentia* mag heeten.

Van daar vermoedde ik al sedert lang, dat het woord bedorven is en welligt, onder toevoeging van eene enkele letter kan hersteld worden, door namelijk te lezen πονεῖς.—Maar, dit toegegeven zijnde, zal τὸ κέντρον wel in τῷ κέντρῳ moeten veranderd worden; en eindelijk — om de tegenstelling te beter te doen uitkomen — zullen de woordjes τὸ τῆς (want een' bijzonderen nadruk op deze te leggen is onnoodig, ja hinderlijk) nog behooren verwisseld te worden met τόσον: en dan zal de geheele plaats aldus luiden:

ἡ δ' εἶπεν· εἰ τῷ κεντρῷ
πονεῖς τόσον μελίσσης,
πόσον δοκεῖς πονοῦσιν,

welk een en ander, dunkt mij, een' gezonden zin oplevert en best met het beloop en de strekking van 't lied overeenkomt.

Het doet mij groot genoegen, van achteren te zien, dat reeds DE PAUW, althans gedeeltelijk, dezelfde lezing heeft voorgeslagen, die door hem zeer goed wordt uitgelegd en verklaard. Want, ofschoon hij wel niet onder de *humanissimi* der Literatoren zij te tellen, handelt men echter wat onbillijk, door telkens als uit de hoogte op hem neder te zien: niet bedenkende, dat er onder zijn metaalgruis hier en daar ook nog een enkele goudkorrel schuilt, wel waardig opgemerkt en in eere gehouden te worden.

Ik onderwerp de bovenstaande opmerkingen, met alle bescheidenheid, aan het verlichter oordeel onzer Literatoren. Mogten ze hier of daar eene gegronde tegenspraak ontmoeten, 't zal mij aangenaam wezen, die door middel van den NAVORSCHER te vernemen. Immers door wrijving van gedachten en wisseling van denkbeelden komt de waarheid aan 't licht; ook kan zelfs eene minder gelukkige gissing wel eens tot evidente verbetering en herstelling eener bedorvene plaats aanleiding geven.

Dr. J. TH. BUSER.

---

395. — *Henry comte de Moens.* Wie kan mij eenige berigten mededeelen omtrent *Messire* HENRY *comte de* MOENS, *Seignr. de Ravensberg, Cronenburg, Loenen, Vrijenesse, Slupwick, etc. etc.* Zoo luidt het onderschrift van zijn keurig gegraveerd portret, naar en door PH. ENDLICH, ad viv. Amst. fol. Borstbeeld links in ovaal, met krulpruik (of eigen haar?) in deftige kleeding uit het midden der vorige eeuw, met zijn wapen. In den *Beschrijvenden Catalogus van Portretten enz.* door FRED. MULLER, vind ik zijn' naam niet.

J. C. K.

---

396. — *J. Lansperg.* Wie was J. LANSPERG, die in 1550 uitgaf: *Enchiridion militiae Christianae* (Antv.)? Stond hij in betrekking tot de latere Remonstrantsche LANSBERGENS?

T. T. T.

---

397. — *J. Dwinglo.* Er heeft een JACOB DWINGLO bestaan, die in 1604 een zinnespel vervaardigde (WITSEN GEYSBEEK, *Woordenb. van Nederl. Dichters*). Is er familiebetrekking tusschen dezen en den lateren Remonstrant BERNARDUS DWINGLO?

T. T. T.

---

398. — *Coenraad Droste.* Ik lees in de *Leydse Woensdagse Courant* van het jaar 1728, N°. 36 (Te *Leyden*, bij FELIX DE KLOPPER, op de *Breedestraat*, over het *Stadhuys*. Den 24 Maart 1728), eene aankondiging van »*Overblijfzels van Geheuchenis* (*Mémoires*) *der bijzonderste Voorvallen in het Leeven van den Heer* COENRAAT DROSTE, *terwijl Hij gediend heeft in Veld- en Zee-slaagen, Belegeringen en Onderneemingen, als ook meede zyne verdere Bejegeningen aan en in verscheide vreemde Hoven en Landen.* In 4to. De Prijs is 25 St." Het werk is gedrukt bij ROBERTUS VIEJOU, Boekverkooper op den hoek van de *Nieuwstraat* te '*s Hage.* Maar wie was nu COENRAAD DROSTE, en waar is het aangehaalde werk nog voorhanden?

J. H. VAN LENNEP.

---

399. — *Vreemde planten en gewassen.* Welke planten en gewassen zijn, ten gevolge der kruistogten, uit het Oosten in *Europa* in het algemeen, en in ons vaderland in het bijzonder overgebragt geworden?

J. H. P.

---

400. — *L'Abbé Yvon. L'Abbé* YVON corrigeerde de proeven der werken van J. J. ROUSSEAU, die te *Amsterdam* gedrukt werden. Hij wordt vermeld door den Heer J. BOSSCHA, in de noot (2), bl. 3, der *Lettres inédites* etc. (Amst., F. MULLER, 1858). Wat is er meer omtrent dien *Abbé* bekend, vooral omtrent zijn verblijf hier te lande? Welke was zijn voornaam, enz.?

C/4.

---

401. — *Ernst Willem Higt.* ERNST WILLEM HIGT, te *Dokkum* geboren in Grasmaand 1723, studeerde te *Franeker* en te *Leyden.* Hij werd in 1749 Rector der Latijnsche school te *Alkmaar*, en stierf in 1762. Is het waar, dat hij ook Rector der Latijnsche school van *den Briel* is geweest? Waar ligt hij begraven?

T.

---

402. — *Koepokinenting te Helvoet.* In de *Rotterdammer Courant* van den 27sten Januarij en den 5den Maart 1801 komen verslagen voor van de inenting, gegeven door den Heer P. E. KOLY, Chirurgijn-Majoor bij de Bataafsche Marine. Veel geschrijf was er in dien tijd over deze zaak, en zou men mij nu kunnen mededeelen of in de *Vaderl. Letteroefening* van dat jaar of van een jaar later iets van zijne hand daarover voorkomt?

T.

---

403. — *S.* (*H.?*) *van Diest.* In het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA komt deze man voor. Onlangs vond ik deze aanteekening: S. H. VAN DIEST, Theol. en Phil. Doctor, is schrijver van: *Theologische en Politycke bedenkingen over den bedroefden toestand der Vereenigde Nederlanden.* Amst. 1673, 12°. Is dit zoo? Heet hij alleen SAMUEL? Wanneer en waar is hij geboren? Wanneer overleed hij te *Deventer?*

T.

---

404. — *Het standbeeld te Oranje.* In een der brochures over de meerderjarigheid van onzen Kroonprins, vond ik bl. 15: »Bij de plegtige onthulling van het standbeeld opgerigt, uit bijdragen van WILLEM II en den Koning der Franschen, te *Oranje* ter eere van ROMBOUD II, die onder GODFRIED VAN BOUILLON de muren van *Jeruzalem* had helpen bestormen, zijn eenige redevoeringen gehouden." Zou men mij kunnen mededeelen, of die redevoeringen ook belangrijke bijzonderheden behelzen omtrent de afkomst onzer Koninklijke familie? T.

405. — *Baron van Merode.* De huisvrouw van JUSTINUS VAN NASSAU heette ANNA. Was de naam haars vaders JOHAN Baron VAN MERODE, volgens bl. 112, of HENDRIK, volgens bl. 30 van het *Leven van Justinus van Nassau, door Dr.* SWALUE. T.

406. — *Justinus van Nassau.* Welk was het huis, genaamd het *Prinsen Logement,* dat JUSTINUS VAN NASSAU te *Leyden* betrok, toen hij uit *Zeeland* kwam? In welk huis op de Hooigracht woonde later tot 1606 zijne familie? Na zijne verwijdering uit *Breda*, begaf hij zich met der woon naar *Leyden* en betrok een huis op de Hooigracht, ten noorden van het Annahofje. Wie duidt mij dit aan? T.

407. — *Anna van Merode.* Waar stierf deze vrouw van den bastaard van WILLEM I? T.

408. — *H. Paauw.* Heeft deze predikant, te *Breda* overleden, zijne preek, gehouden in *den Briel*, na zijne kloeke vlugt uit die stad voor de Franschen, of ook andere werken uitgegeven? Een vers onder het portret van VAN HOGENDORP is mij van hem bekend. T.

409. — *Adeleide.* Wie is ADELEIDE, volgens VAN HAREN, *Geuzen*, 10de zang, 5de couplet, de »luister van hare eeuw," gelijk REIGERSBERGEN die van hare eeuw was?
Dr. H. J. NASSAU.

410. — *D. Legeri Metaphysicae compendium et Syntagma Physicum.* Ik heb in mijn bezit een net en duidelijk Handschrift in 4°. getiteld: D. D. LEGERI *in Academia Genevensi Philosophiae Professoris celeberrimi Metaphysicae compendium et Syntagma Physicum. Genevae Scripta. Anno Dñi MDCXCV.* Is dat werk gedrukt? En bestaan er meer werken van LEGERUS? C/4.

411. — *Utrecht de school des satans.* In het schotschrift: *Gevallen van een Keeshond. In Nederland* 1790, leest men bl. 177: »De Amsterdammer met zijnen reisgezel in de bisschoppelijke stad, die groote stad van het Patriottismus (de school des satans, zegt zeker hooggeleerde in eene predikatie) komende, wierd" enz. Wie was die hooggeleerde Heer? En is zijne predikatie bekend?
S. S. N.

412. — *Vindiciae contra Tyrannos: sive de Principis in populum, populique in Principem legitima potestate.* STEPHANO JUNIO *Brutocelta auctore* 1589, 12°. Zonder naam van uitgever of plaats van uitgave. Van deze *Vindiciae*, toegeschreven aan HUBERT LANGUET, ook wel aan DUPLESSIS MORNAY, worden uitgaven vermeld van 1579 en 1580; deze laatste werd als onjuist verworpen; welk jaartal der eerste uitgave is het ware? Die van 1589 ligt voor mij. L. D. R.

413. — *Stool of stoel.* In eene uitgave van den beroemden *Gijsbrecht van Aemstel*, van het jaar 1728, vindt men, in het verhaal van den »bode," het volgende:

Zoo sprak het bastertzaet, en rukte hem om veer
Met *stoel* en al in 't bloet: de mijter viel er mede.

In eene uitgave van 1792 staat:

Met *stool* en al enz.

Wat is nu de ware lezing?

Schildert VONDEL de woestheid, die den Bisschop *met stoel en al* omver rukte, of de woede, die zelfs door zijn geestelijk gewaad niet werd terug gehouden?
W. J. F.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Jean pleyn de Courage (I. bl. 352; vgl. II. bl. 265; *Bijbl.* 1853, bl. 1). Het door ELSEVIER (*Nav. Bijbl.*, III, bl. 1.) aangehaalde werkje, behoort, volgens BRUNET, tot de *Editions Elzeviriennes.* M°.

Verzuim in Leidsche dissertatiën vóór 1790 (II. bl. 55; vgl. III. bl. 42 en VIII bl. 265). Ik wil aannemen, dat er dissertatiën gevonden worden, op wier titel de woorden *in Academia Lugduno-Batava* zijn weggelaten, ofschoon ik die nog niet ontmoet heb. Dit evenwel meen ik niet te moeten achterhouden, dat ik heb opgemerkt, dat men oudtijds gewoon was op de titels der Leidsche dissertatiën aan te geven, dat de Rector Magn. aan de Leidsche Hoogeschool Hoogleeraar was, terwijl men nu (sedert welk jaar is mij onbekend) aangeeft dat men den doctorsrang en de daaraan verbonden voorregten aan die hoogeschool wenscht te verkrijgen. De woorden in *Academia Lugduna-Batava* namen vroeger eene andere

plaats op den titel in dan nu. Hetzelfde kan misschien van de Utrechtsche dissertatiën gezegd worden. Voor mij ligt: *Dissert. iurid. inaug. de perceptione fructuum ex aliena re; quam ex auct. Magn. D. Rect.*, HERM. ALEX. ROELL, *S. S. Theol et Phil. Doct. illiusque in celeberrima Academia Ultraiectina Prof. Ord. pro gradu doctor. summisque in utroque Jure honor. et privil. rite ac legit. conseq. erud. exam. subiicit* HERM. DIDR. TOLLIUS — Trai. ad Rh. 1706.

J. C. D.

Pieter van den Broecke (II. bl. 220; vgl. III. bl. 233; *Bijbl.* 1854, bl. vii en lxxvii). Te *Dordrecht* was een geslacht van dien naam, dat ook in *Indië* hooge betrekkingen bekleedde, bekend. Zie BALEN, bl. 886—888, 1025, 1030, 1031.

PIETER VAN DEN BROECK (zoon van GERARD, oud Schepen van *Breda* (*), † 1631, en van MARIA DONCKER), Raad-Pensionaris en Griffier der Staten van *Brabant*, verkreeg in 1699 eene kroon op zijn wapenschild, en in 1701 den titel van Ridder. Hij stierf den 19den Januarij 1711, en ligt, met zijne vrouw, LIVINE DE VAEGERE, † 10 Oct. 1678, in de kerk van *Ste. Gudule* te *Brussel*, onder eenen steen met opschrift en beider wapens (†), begraven. (Zie *Nobil. des Pays Bas*, p. 610, 615; *Théatre Sacré de Brab.*, tom. I. part. II. p. 192; zie ook p. 283; part. I. p. 50; tom. II. part. I. pl. 85, part. II. p. 360.

Volgens BALEN, bl. 1019, voerde GEERTRUYD VAN DEN BROUK, in 1561 gehuwd met ANTHONY VAN DEN CORPUT, Secretaris van de Weeskamer binnen *Breda*, † 26 Aug. 1573, van zilver, met 3 burgten of torens van sabel, geopend van 't veld, met opgetrokken valdeur. Zij schijnt dus tot een ander geslacht behoord te hebben.

JAN ALEXANDER VAN DEN BROECKE, Heer van *Bousval*, *Eyndonck*, enz., van *Antwerpen*, werd in 1646 geadeld en zijn voorvaderlijk wapen (gevierendeeld, 1 en 4 van keel, met 3 wassenaars van zilver; 2 en 3 van zilver, met eene fasce van lazuur, beladen met een sautoir van keel) bekrachtigd. *Nobil. des Pays Bas* p. 289.

VAN DEN BROECK *gezegd* MUSCH, aan VAN DAELE, OEM *van Wijngaerden*, e. a., vermaagschapt: van sabel, met een kruis van zilver, en een' vrijkwartier met een' leeuw van 't zelfde. FERWERDA, *geslachtl. van* VAN DAELE; LE BLOND, *Quart. généal.* p. 196.

VAN DEN BROECK, uit *Hasbain:* van goud, met 2 fasces van sabel, vergezeld van 8 merlettes van het tweede, geplaatst 3 *en chef*, 3 *en abîme*, en 2 *en pointe*. DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, p. 506.

VAN DEN BROUCKE DE TERBECQ (*Vlaanderen*): in goud eene natuurlijke roode roos, gepunt van groen, gestengeld en van twee bladeren voorzien van 't zelfde, geplaatst tusschen de twee hoornen van een zwart hertsgewei (*). RIETSTAP, *Hdb. der Wapenk.*, bl. 219, DE NEUFFORGE, *Armorial des Pays-Bas.*

Mr. FRANCISCUS VAN DEN BROECK, oud-Schepen en Burgemeester van *Heusden*, † 10 Julij 1668, wordt onder de geleerde en vermaarde mannen dier stad opgeteld. OUDENHOVEN, *Beschr. van Heusden*, bl. 168—174, 188. Zie ook *Théatre Sacré de Brab.*, tom. II. part. II. p. 92.

In St. Katharinakerk te *Eindhoven* liggen onderscheidene leden van een geslacht VAN DEN BROECK met wapens en kwartieren begraven. Zie *Théatre Sacré de Brab.*, tom. II. part. II. p. 77.

Te *'s Hertogenbosch* zat een geslacht van dien naam in de regering, te *Mechelen* in den Grooten Raad. *Liste des Echevins de Bois-le-Duc*, bij BUTKENS, *Troph.*, tom. II.; *Nobil des Pays-Bas*, p. 240; *Théatre Sacré de Brab.*, tom. I. part. I. p. 67.

M°.

(*) Zie *Naamlijst van Schouten, Borgem., Schepenen* en *Tienmannen* der stad *Breda*, bij VAN GOOR, op welke lijsten onderscheidene leden van het geslacht VAN DEN BROECK voorkomen.

(†) VAN DEN BROECK: van goud, met eene *fasce bretessée* en *contre-bretessée* van sabel, vergezeld *en chef* van een ijzer van een vuurbaken van 't zelfde, *accosté* van twee schoven van sinopel, en *en pointe* van drie honigbijen van sabel, geplaatst en fasce.

DE VAEGERE: van keel, met drie vagers van goud.

(*) Een VAN DEN BROUCK, uit *Iperen*, werd in 1640 geadeld, een ander, Ontvanger van de kasteleinij van *Audenaerden*, in 1668. *Nobil. des P. B.*, p. 256, 446.

De Heeren Wrecht en Hubrecht (II. bl. 315, vgl. III. bl. 359). WRECHT en HUBRECHT behoorden tot dat geslacht van EVERDINGEN, dat, vermoedelijk uit den huize van BOSICHEM gesproten, tot wapen voerde van goud, met 3 bandes van sabel. Zie VOET, *Beschr. van Culemborg*, II. bl. 705—708, waar onderscheidene leden van dit geslacht genoemd worden.

M°.

Middeneeuwsch eedsformulier van den beul te Middelburg (III. bl. 34, Vr. XVII; vgl. IV. bl. 17, *Bijbl.* 1854, bl. xlii, xcvii, VIII. bl. 167 en 228). Als bijdrage tot de op bl. 167 aan het einde der mededeeling gedane vraag, kan ik mededeelen uit het werk van LE GRAND D'AUSSY, *Hist. de la vie privée des Franç.*, tom. 2, p. 127, het zonderling privilegie van den beul oudtijds te *Parijs* op de groenteverkoopers: »Quiconque apportait à la halle des herbages, ou des légumes verds, etait obligé de lui payer un droit.... A mesure qu'on le payait, les valets marquaient le dos du payeur avec de la craie."

Bijzonderheden den beul in *België* betref-

fende, vindt men in de »*Bijdragen tot het oude strafregt in België*." 2 dr. *Brussel*, 1829.

L. D. R.

Het geslacht van de Laer (III. bl. 62, Vr. 48; vgl. IV. bl. 41; *Bijbl.* 1855, bl. xxxviii, cxiii; VI. bl. 239). JOHAN JACOB VAN DE LAER (1733, 1734) en MATTHEUS VAN DE LAER (1742) worden te *Breda* onder de *Tienmannen* vermeld bij VAN GOOR.

Een adellijk geslacht VAN LAER in *Braband* (*), voerde, volgens DE HERCKENRODE, *d'argent à trois canards nageants au naturel, au chef cousu d'or à un aigle issant de l'empire.* Tot dit geslacht behoorde Mr. PIETER VAN LAER, Schout van *Vorsselaer*, zoon van JAN, Schildknaap, Schout van *Vorsselaer* en *Beerse*, en van ELISABETH WOUTERS van *Vinderhoute* beiden in de St. Pieterskerk te *Turnhout* begraven. *Généalogie de la maison de* PROOST in *Bullet. et Annal. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, tome III.

M°.

Journaal van A. Duyck (III. bl. 259, Vr. CXXXVII; vgl. IV. bl. 218; *Bijbl.* 1855, bl. xxv, cxxvii). Wij hadden gehoopt, dat MARTINUS, de tegenwoordige eigenaar van het Journaal van DUYCK, in de mogelijkheid zou geweest zijn, om uit te maken of de schrijver van dat Journaal ANTHONIS of ADRIAAN DUYCK geweest is. Voor zoolang dat niet is geschied, meenen wij het gevoelen van V. D. N., namelijk dat niet ANTHONIS maar ADRIAAN DUYCK de schrijver is, bepaald te moeten verwerpen. Er is tot die bewering geene de minste aanleiding. Niet alleen dat allen, die van die gedenkschriften gewagen, zoo als PARS, *Index Batavicus of Naamrol*, bl. 263, VAN METEREN, *Voorrede tot zijne Historie*, 's Hage 1623; WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. X. bl. 112; VAN WIJN, *Nalezingen*, dl. II. bl. 49, 50 en anderen, die wel degelijk aan ANTHONIS DUYCK toeschrijven, maar er is meer. De *Regterlijke* betrekking, die ANTHONIS, volgens V. D. N. altijd bekleedde, stelde hem juist in staat om hetgeen hij zag en bijwoonde op te teekenen. Uit BOR nu (*Nederl. Oorl.* B. 32, bl. 42 (32), 46 (35), B. 35, bl. 482 (48), B. 36. bl. 555 (42), blijkt het, dat Mr. ANTHONIS DUYCK reeds in 1595 Fiscaal van oorlog bij het leger te velde was, en uit dat leger brieven schreef onder anderen aan OLDENBARNEVELT, waarvan er een ter eerst aangehaalde plaatse bij BOR wordt medegedeeld. Het is op grond van die betrekking door hem bekleed tot 1602, het jaar toen hij Griffier van den Hove van *Holland* werd en tevens het jaar waarmede zijn *Journaal* eindigt, dat wij hem en niet ADRIAAN DUYCK voor den schrijver der bewuste gedenkschriften meenen te moeten houden.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

(*) Afkomstig van het *Huis te Laer* bij *Zundert?*

Geslachtwapen der van Riedts (IV. bl. 39, Vr. XXVII; vgl. bl. 338). Vermoedelijk was HADEWICH VAN WULLEN, de dochter van JOHANNES VAN WULLEN, Pastoor te *Lütgendortmund*, die in 1607 tot de Evang. Luth. gemeente overging, en in September van dat jaar, daar ter plaatse in het huwelijk trad met MARGARETHA SCHÜRMANS van *Dortmund* (*). Na te *Lütgendortmund* gedurende verscheidene jaren het leeraarsambt bekleed te hebben, moest hij, bij de komst der Spanjaarden, te *Dortmund* eene schuilplaats zoeken, werd, na te zijner verantwoording ingedaagd en niet verschenen te zijn, door den Paltzgraaf van *Neuburg* geschorst, en in zijne plaats (1622) een R. K. Pastoor aangesteld. In 1625 werd WULLEN naar *Amsterdam* beroepen, en vertrok in het volgende jaar derwaarts, na vooraf van den Keurvorst van *Brandenburg* de vergunning erlangd te hebben, om, bij omkeer van zaken, wederom te *Lütgendortmund* in zijne vorige betrekking te worden aangesteld (†). Zie VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, III Th. XVI Stück, S. 300 —305.

M°.

Samuel van de Putte (V. bl. 38, Vr. XXXV; vgl. VI. bl. 113, 175, VII. bl. 141). Op eenige zerken in de Groote of St. Jacobskerk te *Vlissingen* las ik het volgende:

374. Sepulture van CAREL VAN DEN PUTTE, Sone REYNIERS, geboren tot *Thienen*. A°. 1570. Sterft oud 79.

373. REYNIER VAN DEN PUTTE, Apothecar, geboren tot *Thienen*, out 82. Sterft den 31 Martij 1616.

372. PIETER VAN DEN PUTTE, Sone REYNIERS, geboren tot *Thienen*, Apothecar deser stad.

Uit de trouwboeken teekende ik de volgende VAN DE PUTTE's op:

1606. Martij. CAREL VAN DE PUTTE, van *Thienen*, J. G. met NEELTJE JACOBS, J. D. van *Breda*.

1627. Dr. REYNIER VAN DE PUTTE, J. G. van *Vlissingen*, met MAYKEN DINGEMANS, wed^e. van CORNELIS JANSZ. DE MOOR.

1634. 30 Dec. REYNIER VAN DE PUTTE,

(*) Zijn oudste — in 1608 geboren — zoon, JAN, werd Med. Doctor en vervolgens lijfarts van den Koning van *Zweden*.

(†) Hij bleef echter te *Amsterdam*, doch stond in 1638 zijn regt op het leeraarsambt te *Lütgendortmund*, onder zekere voorwaarden af, aan HENDRIK VAN DIEST S. S. Th. D. & Professor te *Harderwijk*, ten behoeve van diens zoon, waardoor groote moeijelijkheden ontstonden, geboekt bij V. STEINEN, t. a. p. S. 306—314.

J. G. met CATHARINA VAN GOCH, J. D. beide van *Vlissingen*.

1637. Febr. Mr. HEINDRIC ZWERIUS BOXHORNIUS, J. G. van *Bergen op Zoom*, Dien. des Goddel. Woorts op de Cruysschans, met CATHALIJNTGE VAN DE PUTTE, J. D. van *Vlissingen*.

1641. 10 Aug. REYNIER VAN DE PUTTE, J. G. van *Vlissingen*, met SUSANNA DE BODT, J. D. van *Colijnsplaat*, ondertrouwt aldaar.

1641. Sept. Mr. NICOLAES DE LA BASSECOUR, J. G. van *Mulhem*, Predicant der Franse gemeynte alhier, met ANNA VAN DE PUTTE, J. D. van *Vlissingen*.

1643. Jan. Mr. JOHANNES BOSSCHAERT, d. d. H. Evang. tot *Lillo*, met CATHALIJNE VAN DE PUTTE, wed^e^. van Mr. HENDRICUS BOXHORNIUS ZUERIUS, ondertrouwt te *Goes*.

1645. Jan. Mr. HEYNDRICK DE RIDDER van *Remmerswale*, d. d. G. W. tot *Haamstede*, ende CATARINA VAN DE PUTTE, van *Vlissingen*, wed^e^. van Mr. JOHANNES BOSSCHAERT, zij wonende te *Goes*.

1645. 22 April. CAREL VAN DE PUTTE, wed^r^. van NEELTJE JACOBS, met ANNEKEN BOSSCHAERT, J. D. wonende tot *Lillo*. ondertrouwt tot *Haemstede*.

1671. 10 Oct. De Heer PIETER VAN DE PUTTE, J. M. Raed deser stede, met SARA EVERTS, J. D. beyde van *Vlissingen*.

LABORANTER.

Pseudo-Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266, 342; VI. bl. 21, 45, 314; VII. bl. 172; VIII. bl. 8). *Admiranda rerum admirabilium encomia, sive Diserta et amoena Pallas, disserens seria sub ludicrâ specie*, etc. *Noviomagi Batavorum. Typis* REINERI SMETII. *MDCLXXVI.* Dezen titel voert een in mijne bibliotheek aanwezig werkje in 12°., waarvan ik, ter vergelijking met het vroeger over dit onderwerp geplaatste, de *Series materialum* (sic) *et authorum* hier doe volgen:

Encomium Ovi, ERYCII PUTEANI.
Encomium Formicae, PHIL. MELANTHONIS.
Encomium Muscae, FRANCISCI SCRIBANII.
Encomium Elephantis, JUSTI LIPSII.
Oratio funebris in Picam, CUJUSDAM ITALI.
Testamentum M. Grunnii Corocottae Porcelli, INCERTI AUTHORIS.
Encomium Pulicis, CAELII CALCAGNINI.
Encomium Pediculi, DANIELIS HEINSII.
Encomium Podagrae, HIERONYMI CARDANI et BILIBALDI BIRCKHEIMERI.
Encomium Febris quartanae, GUIL. MENAPII.
Encomium Caecitatis, JACOBI GUTHERII.
Encomium Senis, ARTHURI JONSTONI.
Democritus, seu de Risu, ERYCII PUTEANI.
Bellum Grammaticale, ANDR. SALERNITANI.
Ens Rationis, CASP. BARLAEI.
Nuptiae Peripateticae, EJUSDEM.
Allocutio Nuptialis, M. ZUERII BOXHORNII.

Encomium Luti, M. ANT. MAJORAGII.
Encomium Umbrae, JANI DOUSAE F.
Encomium Asini, JOAN. PASSERATII.
Encomium Ululae, CONRADI GODDAEI.
Encomium Surditatis, MARTINI SCHOOCKII.
Encomium Fumi, EJUSDEM.

Het werkje telt 660 bladzijden.

Nog bezit ik een boekske, getiteld: *Facetiae Facetiarum, hoc est Joco-seriorum fasciculus novus*, etc. *Pathopoli. Apud* GELASTINUM SEVERUM. *Anno MDCXLVII*, in 12°. Onder andere curieuse zaken is hier ook opgenomen een *Nobile Scabiei encomium*, waarvan de schrijver niet vermeld wordt, alsmede ten slotte: *De Casei laudibus*, bestaande uit drie stukjes; het eerste: *In Caseos ovillos Silesiae, ad Melpomenen Horatianam;* het tweede: *Descriptio patriae Casei et felicitatis indicibilis loci. Facta per* MERLINUM COCCAJUM, *Poetarum quintam essentiam* (een Latijnsch-Italiaansch Macaronisch gedicht); het derde: *Admirabiles conclusiones de Casei stupendis laudibus*, — 69 theses.

Bt.

Pseudo-Lofredenen. In den *Catalogue de liv. rares et curieux en tous genres faisant partie de la librairie de* A. ASHER *et C°*. Berlin, 1857, p. 123, N°. 1887, wordt vermeld: *Laus Publicis in vino se suffocaturi, versiculis Anacreonticis inclusa*. Schleusingae 1631. 12°.

J. C. D.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105; vgl. bl. 247, 377; VII. bl. 108, 144, 203, 236, 384). In NAV. VI. bl. 379 wordt naar het helmteeken van het geslacht VAN TOL gevraagd. Hierover kan nagezien worden *Théatre Sacré de Brabant*, tom. I. part II. p. 270, Pl. N°. 4, waar dit helmteeken: een' kuip van goud, waaruit de leeuw *naissant* (met den lambel) van het schild, voorkomt op de, zich op een' lijksteen in de kerk van het klooster der Augustijnen te *Brussel*, bevindende wapens van JOANNIS VAN TOLL D. de *Drootbeke* et in *Laken* en ELISABETH VAN NUFFEL, † 15 Mei 1659.

M°.

Philip van Almonde (VI. bl. 127, Vr. 173; vgl. bl. 317 en VII. bl. 79). PHILIP VAN ALMONDE was verwant aan den kapitein BARENT VAN DER POT († op *Haaswijk*, den 3den Maart 1711), die zijne nicht, CORNELIA SPLINTER, naderhand hertrouwd met Mr. PIETER QUARLES, Prensionaris van *Gorinchem*, in huwelijk had. BARENT was de zoon van GIJSBERT VAN DER BOT, Koopvaardij-Kapitein, wiens weduwe hertrouwde met den Luitenant-Admiraal GERARD CALLENBURG. Zie *Vlaardingen in zijne opkomst*, enz.

Joachim Ambert (VI. bl. 127, Vr. 176; vgl. VII. bl. 17). Den welwillenden Heer V. D. N.

vraag ik beleefdelijk verschooning voor het niet opgeven van het jaar der uitgave (*Brussel* 1840) van de *Esquisses*. Hij heeft daardoor mij den vader aangewezen, terwijl ik den zoon bedoelde. Mij was echter ook die inlichting welkom. Dwaal ik niet, dan is JOACHIM AMBERT, de zoon, thans Generaal-Majoor in het Fransche leger en bevindt hij zich te *Parijs*.

JOHANNES.

Het geslacht Sweerts (VI. bl. 125, Vr. 194; vgl. bl. 318). In de kerk van het groot Bagijnhof te *Leuven*, bevindt zich een groote blaauwe lijksteen met wapens en het volgende opschrift:

Hier leydt begraven de Edele ende welgheborene Godtvruchtighe Jouffrouw, Jouffrouw ANNA SWERIUS, Geestelycke Dochter in haer Leven, ghestorven den 8. January 1666. oudt ontrent de 60. Jaeren; ende Jouffrouw, Jouffrouw MARIA MAGDALENA SWERIUS haer Suster, Begyncken in desen Hove, die Jubilaris sterft int Jaer 1690. den 27. Augusti. Ende Mevrouwe BARBE SWERIUS hun outste Suster Weduwe van Mynheer LE COMTE, Riddere, Capiteyn, Castelyn van den Casteele van *Vilvoorden*, die sterft 27. February 1671. oudt 70. Jaeren.

Bidt voor de Ziele.

Zij waren kinderen van PHILIP SWERIUS en BARBARA VAN BOURGONDIE.

De wapens, die zich op dezen lijksteen bevinden, zijn:

1°. Die van den Heer HENDRIK VAN BOURGONDIE (*), Ridder, Heer van *Herlaer*, enz., gevierendeeld, 1 en 4 *France Ancienne* et *Bourgogne Moderne*; 2 en 3 *Bourgogne Ancienne*; voor *surtout*: *Flandres*. Gebroken *en pointe* van goud.

2°. (Aan de andere zijde) die van zijne vrouw, BARBARA VAN BOXHORN (†), van goud, met een hartschild van lazuur, *au chef* van zilver (§).

3°. (Lager) die van PHILIP SWERIUS, schildknaap, Heer van *Oixford*, gevierendeeld, 1 en 4 van goud, met 3 driehoekige eggen van sabel; 2 en 3 van zilver, met 3 *demi pals* (*pals retraits*) van sabel, dat is VAN EYCK uit *Leuven* of *'s Hertogenbosch*; voor *surtout* van zilver, met een keper van keel, dat is GUELDORP (*), en

4°. (Aan de andere zijde) die van zijne vrouw BARBARA VAN BOURGONDIE († 8 Maart 1647), dochter van genoemden HENDRIK en van BARBARA VAN BOXHORN. Zie *Théatre Sacré de Brab.*, tom. I. part. II. p. 374, 393, 227 en part. I. p. 84.

M°.

(*) Zoon van DIRK, Ridder, Heer van *Herlaer*, Water- en Pluimgraaf van *Braband*, Hoofdschout van *Vilvoorden*, enz. en van JACQUELINE VAN ROIJEN, gesproten uit de Graven van RASSENGIEN.

(†) Dochter van LEONARD, Ridder, Heer van *Grammont* en *Ophem*, en van MATGARETHA VAN RODE.

(§) Onder de kwartieren van JOANNES DES MARES *Eques Aurat.*, komt een wapen van BOXHORN voor, vermeerderd met een vrijkwartier van goud, beladen met een hartschild van sinopel en een *bande* van keel, beladen met 3 hamers van zilver over alles heen. Zie *Jurispr. Her.*, 422.

(*) In de St. Janskerk te *'s Hertogenbosch*, komen, op een' lijksteen met opschrift, de kwartieren voor van JACOB SWEERTS JACOBI fil: ex antiqu. & Illustribus Bruxellensium Dynastis, enz. zijnde

SWEERTS, SUERMONT, GELDROP, EYCK,
HOEFNAGEL, VESELAER, BAELDE, BOGE.

Théatre Sacré, a. b. tom. II. part. II. p. 33.

Madame de Zoutelande (VI. bl. 327, Vr. 510; vgl. VII. bl. 156 en 236). *Vertaling in het Fransch van de Aanwijsing der heilsame politike Gronden en Maximen*, enz. onder den titel: *Memoires de* JEAN DE WIT, *grand pensionnaire de Hollande, à Ratisbonne chez Erasme Kinkins*, 1709, 12°.

In de geschriften over PIETER DE LA COURT zocht ik te vergeefs naar den naam van den vertaler. De *Gazette Litteraire de Leipzig*, 1728, noemt bl. 563, eene Hollandsche dame, mevrouw VAN ZOUTELANDT, geb. LINDENES, als de vertaalster. Is dit van elders bekend?

L. D. R.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538; vgl. VIII. bl. 10).

LENGTEMATEN.	Ned. Ellen.
Nijmeegsche el	0,682
's Hertogenbosche el	0,685
INHOUDSMATEN.	
Nijmeegsch Last (graanmaat) = 18 Malder = 72 Schepel.	1003,88
Malderkan (vochtmaat) = 2 Mingel = 16 Maatjes.	1,39
Schaftaarde = □ Rijnl. roede bij 1 voet diep	4455,8
Schaftaarde = □ Amst. roede bij 1 voet diep	3268,4
Riemduim = □ Rijnl. duim bij 1 voet lengte	0,214884
(houtmaat) Amst. duim bij 1 voet lengte	0,187579
GEWIGTEN.	Ned. Pond.
Nijmeegsch pond = 32 Lood	0,47056

A. J. H. VAN DER TOORN.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270). Op bl. 270 van dezen Jaargang geeft D. T. verkeerd den titel van een boekje op, dat in mijn bezit is; de titel, naauwkeurig afgeschreven, is deze: »*Funeral sermon delivered in the Cloisterchurch at the Hague, on Sunday 29th. October* 1837, *in memory of her Majesty* FREDERICA LOUIZA WILHELMINA,

Queen of the Netherlands, *by* I. J. DERMOUT, *D. D. H. N. Majesty's Court Chaplain. Translated from the dutch by* JAMES MARSHALL. *The Hague*, *de Erven* THIERRY en MENSING, 1837."

Niets staat er op van HATCHARD *and Son.* De vertaler was leeraar aan het Haagsch Gymnasium en is nu Secretaris van Prinses SOPHIA, te *Weimar*. T.

Hollandsche boeken vertaald. J. R. SUSANNA, *Lebens-Abrisz und Würdigung der Verdienste* H. BOIE's (van 1820—1825 Conservator aan 's Rijks Museum van Natuurl. Historie te *Leyden*). *Aus d. Holl. Mit Bildn.* Schleswig, 1830, 8^{0}.

G. ENGELBERTS GERRITS, *Fastes de la marine Hollandaise. Trad. du Holl. par* DOUCHEZ. Amst. 1835. 2 dln. 8^{0}. J. C. D.

Gevraagde geslachtwapens (VI. bl. 360, Vr. 551; vgl. VII. bl. 93, 118, 237; VIII. bl. 110). Het wapen van JACOB VAN HOOGSTRATEN, Schepen van *Dordrecht*, in 1675, komt voor onder de *Wapens van Burgemeesters*, *Schepenen*, enz. dier stad, bij BALEN, en is dáár van sinopel, met 3 duiven van zilver.

M^{o}.

Wapens van Zutphensche en Veluwsche geslachten verlangd (VI. bl. 370, Vr. 583; vgl. VII. bl. 176; VIII. bl. 110). Voor *Backerwaerde* en *Bakerweerde*, geeft RIETSTAP, *Arm. Gén.*, op: *de gueules à la fasce d'argent.* Een wapen van ETTEN komt voor op een' lijksteen in de St. Jacobskerk te *Antwerpen* (*), waarop uitgehouwen zijn de portretten (ten voeten uit) van HENDRIK VAN DE WERVE, Ridder, † 25 Febr. 1540, en zijne vrouw HEYLWICH VAN CUYCK, † 29 Junij 1571, beider wapens en volgende kwartieren:

VAN DE WERVE.	CUIICT.
TUYL VAN SEROESKERKE.	VAN ETTEN (van zilver, met 3 torens of burgten van lazuur, geopend van 't veld).
HERBAIS.	ZEYN.
BERGEN *in Kermerlant.*	VALCK EN BURG.

M^{o}.

Familiewapens gevraagd (VII. bl. 12, Vr. 18; vgl. bl. 183; VIII. bl. 228). In de kerk van *Notre Dame de la Chapelle*, te *Brussel*, bevindt zich op een' lijksteen het volgende opschrift:

Hier light begraeven Jo^{e}. ELISABETH DE BLOYERE, wed^{e}. wylen Jo^{r}. PHLS. DE BREDA ende lest wed^{e}. wylen Heer ende Mr. SEBASTIAEN REYNBOUT, die storft den 18 Decemb^{r}. 1621. ende ter memorien Jon^{r}. CORNELIS DE BREDA haeren sone gestorven Alpheris onder den Hertoch van *Beyeren* 1620.

Bidt voor de Zielen.

Boven dit opschrift staat haar ruitvormig wapenschild, zijnde gedeeld, regts: BREDA: doorsneden van zilver en keel, het eerste beladen met twee *en sautoir* geplaatste arendsbeenen van sabel; het tweede met een verkort uitgeschulpt St. Andrieskruis van goud; links: DE BLOYERE: van goud, met 3 *rencontres* van ossen, 2 en 1, van keel. Ter weêrszijden, doch iets hooger, bevinden zich het voorsz. wapen van BREDA (helmteeken: een arendsbeen van het schild, gewapend met een der armen van het kruis) en dat van REYNBOUT: doorsneden, het eerste mede doorsneden, 1 van goud, met een arend *naissant* van sabel, 2 van lazuur, met eene zespuntige ster van goud; het tweede *vairé* van goud en lazuur van drie rijen. *Théatre Sacré de Brab.*, tom. I. part. II. p. 226. M^{o}.

(*) Zie *Théatre Sacré de Brab.*, Tom. II. Part. I. p. 75.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36: vgl. bl. 185). Was er sprake van een geslacht, dan kon nog in aanmerking komen dat van OPMEER, uit *Delft*, dat, volgens *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, tom. II. p. 248, voerde: *d'azur*, *à une sirene d'argent*, *tenant de la main droite un miroir de même*, *bordé d'or*, *et de la gauche un globe d'azur*, *cintré et croisé d'or. Cimier*, *une sirene de même.* Devise: OP MER-MIN. M^{o}.

De Sitter (VII. bl. 352, Vr. 403; vgl. VIII. bl. 57, 119). Waarschijnlijk behoorde de Commandant van de *Agatha*, PIETER JACOBSZ. DE SITTER, tot die mannen, die, even als DE RUITER, VAN DER ZAAN, en anderen, uit geringe ouders geboren, door eigen verdiensten in aanzien kwamen. Het voeren van een wapen toch heeft niets bevreemdends, dewijl ook de zoo evengenoemden, bij welke nog de Luitenant-Admiraal GERARD CALLENBURG, een houtkooperszoon, gevoegd kan worden, hunne wapens hadden. Ook meen ik wel gehoord te hebben, dat de familie DE SITTER, vroeger SITTER of ZITTER heette, en eenen zittenden vogel tot zinnebeeld of wapen had.

M^{o}.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57, 119, 141, 229). De Heer L. E. BOSCH, JR. herhaalt de zoo menigvuldig gedane uitdrukking: »de afkomst van ADRIAAN uit het adellijk geslacht der DEDELS is nooit bewezen."

NAV. VIII. bl. 119 deelde ik mede wat ik vond, en vind ik de namen, daar opgegeven, zoo in overeenstemming met het noemen van Paus ADRIAAN, FLORIS BOEJENSZ en ARYAEN FLORISZ, dat dit de aandacht wel vereischt.

Niet een daar ter plaatse door mij opgege-

ven DEDEL blijkt adellijk te zijn, allen in tegendeel tot den burgerstand te behooren. Wil men nu het doorgaande aanzien in den adel van het geslacht DEDEL volhouden, dan vraag ik: waren er dan in die dagen twee geslachten van dien naam te *Utrecht*, een adellijk, en een niet adellijk? VONDEL zegt:

„Dees 's vaders stam uyt Stichts out adelyk geslacht,
Was heel verarmt, en tot den ondergang gebracht."

Bij BURMAN zie ik nergens bevestigd wat de Heer BOSCH zegt, dat namelijk deze geschiedschrijver het voorgeven der familie DEDEL weêrlegd heeft. BURMAN betwijfelde het, op grond dat de geslachtnaam DEDEL nergens genoemd wordt.

BURMAN noemt, even als anderen, slechts doopnamen. In zijne *Anal. Hist. de Hadriano Sexto*, Traj. ad Rh. 1727, p. 2, aant. 3, zegt hij: »FLORUS, sive FLORENTIUS nominatus fuit HADRIANI pater unde.... dictus est HADRIANUS FLORENTII.... male vocatur HADRIANUS FLORENTIUS," en verder: »VALERIUS ANDREAS, aliique patrem HADRIANI FLORENTIUM BOEIJENS nuncupant," en dit stemt overeen met de door mij gedane opgave.

BURMAN, l. c. p. 3, na de aanspraak van de familie RODENBURG op onzen Paus wederlegd te hebben, en welke, indien zij bewezen was, die der DEDELS bevestigen zoude, aangezien zij uit het huwelijk van eene ELISABETH DEDEL, GODARTSdochter, met eenen RODENBURG voortspruiten zou, schrijft: »Quod DEDELIOS adtinet, majori hi jure HADRIANUM sibi vindicare videntur."

Zie mede G. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, Amst. 1671, 2den druk, dl. I. Aant. bl. 16*b*. en S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustr.*, fol. 1188. DRAKENBORCH was ook voor de aanspraak der DEDELS gestemd. Zie BURMAN, l. c. p. 3*a*, en het HS. van DANIEL DE MILAN VISCONTI, te vinden achter BURMANS werk, komt met de doopnamen der DEDELS uit die dagen overeen, zonder mede van den geslachtsnaam DEDEL te gewagen, om welker nietvermelding BURMAN de meeste twijfeling koestert.

Zeer veel blijft dus voor de aanspraak van het geslacht DEDEL op den Paus pleiten, en heeft men veeleer het onhoudbare daarvan te bewijzen, dan deze zonder aanwijzing van nieuwe gronden te verwerpen. L. D. R.

J. Cornelis Rademacher (VIII. bl. 34, Vr. 58; vgl. bl. 147, 210). Volgens mijne geslachtlijst: »JOHAN CORNELIS RADERMACHER, geboren te *Middelburg* 24 Nov. 1700, trouwd te *Rotterdam* 7 Mei 1723 met Jongvrouwe SUSANNA IGNASIA VAN SCHINNE, dochter van de oud-Vice-President dier stad en Vrouwe MARGARETHA ADRIANA VAN QUALBERGE, in 1732 verhuisd na *den Haag*, en door Haar Hoog Mogende als Executeur van het Testament van wijlen Koning WILLEM den IIIde G. G., en door Zijne Hoogheid WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, Prins van *Orange* en *Nassau*, naderhand Erfstadhouder, aangesteld als Rentmeester en Thesaurier-Generaal dier nalatenschap, en der Hooggemelde Hr. Prince's domeinen. Hij overleed in *'s Hage* 12 April 1748, en is begraven daar in de Groote Kerk, hangende zijn wapen met de 16 quartieren. Hij heeft verwekt 8 kinderen, als:

1. MAGDALENA ADRIANA trouwd 1750 CORNELIS DE VRIESE, Major enz.

2. JOHAN CORNELIS, Requestmeester van Prins van *Orange*, daar na Ontvanger bij de Admiralityt te *Amsterdam*, Regent van het groote Aalmoeseniershuis, trouwd met Jongvrouwe MARIA ANNA DUPEIROU.

3. JACOBUS CORNELIS MATHEUS, geboren 31 Maart 1741. Trouwde te *Batavia* 1761 met Jongvrouwe MARGARETA SOPHIA VERIJSSEL, dochter van HUGO, Raad van *Indië*.

Werd bevordert tot Opperkoopman Sabandhar en Licentmeester, retourneert, wierd Pensionaris Honorair te *Vlissingen*. Retourneerde na *Batavia*, wierd Bailluw van die stad en ommelanden, bevorderd tot Raad van *Indiën*, hebben verwekt een zoon, FRANCOIS REINIER, geboren 1 Maart 1765, is mede na *Batavia* geweest, trouwd 19 Julij 1785 met Jonkvrouwe JOHANNA MARGARETHA VAN HOORN, oudste dochter van Mr. JAN CORNELIS VAN HOORN, Heer van *Burgh*, oud Burgemeester en Bewindhebber der O. I. Compagnie, en van Vrouwe CATHARINA MARIA ISEBREE; van welke FRANCOIS REINIER 9 kinderen.

4. SAMUEL, geb. 4 Junij 1748, vertrok na *Indië*, bevordert tot Pakhuysmeester enz. enz. trouwd 1785 CORNELIA BACKER.

De overige 4 kinderen ongetrouwd overleden."

JOHAN CORNELIS RADERMACHER, naar wien gevraagd wordt, was de zoon van DANIEL RADERMACHER, geb. 17 Sept. 1664, trouwt 2 Febr. 1689, 'eerst met Vrouwe JOHANNA VAN DEN BRANDE, dochter van JOHAN VAN DEN BRANDE, Secretaris van *Middelburg*, en daarna Raadsheer in den Hoogen Raad, en Vrouwe MARIA RADERMACHER. Deze DANIEL hertrouwde Jonkvrouwe MARIA BEEKMAN, dochter van SAMUEL BEECKMAN, Kiesheer en Bewindhebber der Westindische Compagnie, en van Vrouwe MARIA DE WITH, dochter van den Hr. WITTE CORNELISZ. DE WITH, Vice-Admiraal van *Holland* en *West-Vriesland*, Ridder van St. Michiël. Nopens JOHAN CORNELIS RADERMACHER vindt men opgeteekend: »de regering nam kennis het eerst van het Genootschap der Vrijmetselaren in 1735; den 24 Oct. 1735 in de nieuwe Doelen in *'s Hage* een loge opgerigt in tegenwoordigheid van de Grootmeester JOHAN CORNELIS RADERMACHER."

Van de nakomelingen van FRANCOIS REINIER zijn thans nog in leven 4 dochters, van welke CORNELIA JACOBA is getrouwd met Mr. MARCUS CONSTANTIJN Baron VAN ALDERWERELT HOUTTUYN. Het mannelijk oir der RADERMACHERS is dus uitgestorven. Omtrent de vroegere geslachten van RADERMACHER raadplege men FERWERDA. V. D. H.

Opvordering van een lijk (VIII. bl. 65, Vr. 75; vgl. bl. 174 en 272). Zeker heeft niet een kerkgenootschap het regt om het lijk van wien ook op te vorderen, maar vooral niet het lijk van iemand, die, meerderjarig geworden, verklaard heeft, het kerkgenootschap waartoe zijne ouders behoorden en waarin hij is opgevoed te verlaten. — Nu is de vraag duidelijker gesteld dan bl. 65. Met mijn beweren dat de Staat zijne regten en de kerk de hare heeft, wilde ik alleen te kennen geven, dat de kerk niets te maken heeft met eene doorhaling op een volksregister: dat iemand, die lid van een kerkgenootschap is en als zoodanig is ingeschreven, niet ophoudt lid te zijn, door op het Raadhuis op te geven dat hij tot geen der bestaande kerkgenootschappen behoort. Maar alles hangt af van de verhouding die deze of gene kerk tot hare *ledematen* heeft. Is de bedoelde overledene nu nooit lid van het bedoeld kerkgenootschap geweest; of heeft hij lid zijnde zich laten schrappen, dan heeft dat kerkgenootschap ook niets met hem of met zijn lijk te maken.

C/4.

Deventer vlag (VIII. bl. 98, Vr. 105; vgl. bl. 231). Indien D. vermeent op zulk eene gemakkelijke wijze deze vraag te kunnen beantwoorden, dan is hij mis. Wij toch vroegen niet naar het *Deventer* wapen, noch de kleuren daarvan, wien is dit niet bekend? maar naar eene beschrijving der *Deventer* vlag. Reeds meermalen zocht men te vergeefs daarnaar. *Deventer*, dat tot de oude Hanse behoorde, zal toch wel eene vlag gevoerd hebben. Wij herhalen dus deze vraag.

L. D. R.

Carolus Ursinus (VIII. bl. 134, Vr. 174; vgl. bl. 238, 272). Over dezen Predikant is reeds vroeger melding gemaakt in *Nav. Bijbl.* 1853, bl. lxxiii en cxxi, alwaar uit de opgave van den Heer ELSEVIER blijkt, dat hij in de trouwboeken te *Leyden* voorkomt onder den naam van URCHINUS, en dat zijne vrouw was genaamd BONTIUS (niet BENTIUS, zoo als T. vermeldt). Zijne weduwe, in 1669 te *Leyden* wonende, hertrouwde met Ds. HENRICUS DE VALOIS. V. D. N.

Horst in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 180; vgl. bl. 274). De beteekenis van dit woord is wel reeds aangegeven op bl. 274, maar ik vermeen toch al wederom te mogen verwijzen naar de *Taalkundige Bijdragen van* Mr. J. H. HOEUFFT, Breda, 1816, bl. 60—62, alwaar over het woord *horst* in plaatsnamen, de meening niet alleen van KILIAAN, maar ook van andere schrijvers wordt beoordeeld, en tevens eigene bedenkingen in het midden worden gebragt; het woord *horst* zoude ook door sommigen door *aula*, *hof* uitgelegd worden. V. D. N.

Afstammelingen van Frans von Sickingen (VIII. bl. 161, Vr. 185; vgl. bl. 276). Alleen heb ik bij het gegeven antwoord aan te merken, dat bij FERWERDA, *Wapenboek* niet *het* wapen maar *drie* verschillende wapens van SICKINGHE voorkomen; doch van den *everskop* schijnt daarbij hier te lande geen spoor te zijn; welligt staat zoodanig wapen in verband met eene der linien van dit geslacht, volgens M^o^. *Ebernburg* genaamd, waarvan bij SIBMACHER, *Deutsches Waffenbuch*, echter geen gewag wordt gemaakt. V. D. N.

Balen, *Beschrijving van Dordrecht* (VIII. bl. 163, Vr. 195; vgl. bl. 277). Van de *Geslachtboomen* in dat werk bestaan afzonderlijk uitgegevene exemplaren, doch waarvan de inhoud geheel overeenkomt met die in het werk zelf; BALEN zal alzoo met zijne verwijzing zeker het werk van een ander moeten bedoeld hebben. V. D. N.

ANTWOORDEN.

Het Huis ter Schuure (IV. bl. 127, Vr. 106). »De Baronnen VAN VERSCHUER," zegt BOSSCHA (*Neerl. Heldend. te Land*), »stammen af van een oud Geldersch geslacht, 't welk zijnen naam ontleent van het huis *ter Schuur* in de *Veluwe*." M^o^.

François Houssemayne du Boulay (IV. bl. 197, Vr. XCIX). In het *Nobiliaire de Normandië*, komt het wapen voor van.... DU BOULLAYE, *Ecuyer*, *Sieur de la Londe*, den 12den April 1666 in den adelstand bevestigd, zijnde van goud met een keper van keel, vergezeld van 3 wapenrokken(?) van lazuur. Ook vindt men t. z. p. op den naam »BOULLAYE," twee verschillende wapens; het eene van zilver met een bande van keel, vergezeld in den linkerbovenhoek van eene meerl, en in den regterbenedenhoek van 3 *sautoirs alézés mal ordonnés*, alles van sabel, het andere van lazuur met een *sautoir alézé* van zilver. Beide die wapens voerende geslachten zijn, in 1666 en 1667, in den adelstand bevestigd.

M^o^.

Vrouwen bij Rederijkerskamers (VII. bl. 10, Vr. 6). Teregt is de vrager van de veronderstelling uitgegaan, dat in de spelen der rederijkers meer dan eens *mannen* de rol van *vrouwen* vervulden; maar evenzeer kan ik op zijne vraag: of er meer sporen van zijn, dat *vrouwen*, niet verkleede mannen, maar vrouwen aan die spelen deelnamen? een toestemmend antwoord geven. — Het eerste, dat namelijk de rederijkers, wanneer hun rol het medebragt, zich soms in vrouwekleêren vermomden, wordt o. a. ook beweerd door A. VAN HALMAEL, *Bijdragen tot de geschiedenis van het tooneel*, 1840, bl. 38, 92 en verv., en gaf den ijverigen A. PARS aanleiding tot de beschuldiging tegen de rederijkers, dat zij moedwillige overtreders waren van de Wet, *Deuter*. XXII vs. 5. Zie 's mans *der Katten voorouders*, bl. 222. Maar ook van het andere, dat namelijk de rederijkers er ook tooneelspeelsters op nahielden, hetzij dan als gildezusters, hetzij als huurlingen, zijn bewijzen voorhanden. Ik beroep mij op den gildebrief door ADOLF VAN BOURGONDIË aan de rederijkerskamer te *Veere* verleend, 3 Junij 1530, waarin voorkomt: »Item nyemant van den geselscape en sal andere parsoen bringen in de Camere als zy vergadert zijn, dan by consente van Dekens ende der gesellen daer present zijnde, noch oick eeneghe vrouwen, ten waeren eerbaer vrouwen of maeghdekens, *die mede in spelen speelden*, — op gecorrigeert te zijn van Dekens en gemeen gesellen." Deze bepaling is nagenoeg letterlijk herhaald in het 13de artikel van den gildebrief aan diezelfde kamer, den 6den Sept. 1608, door de Wethouderschap der stad verleend. Zie beide stukken als bijlagen opgenomen achter de bekende *Verhandeling over de rederijkers* van W. KOPS.

Daartoe behoort ook, naar ik meen, eene en andere bepaling uit het reglement der Hoofdkamer van *Rhetorica* te Gent, *Jesus met de balsembloem* genaamd, dat *in extenso* is medegedeeld door PH. BLOMMAERT, *Bekn. Geschied. der kamers van Rhetorica te Gent*, 1838 (overdruk uit het *Belgisch Museum*). Nadat in dit reglement uitvoerig over »vijftien manne-persoonen," leden dezer kamer, gehandeld is, gaat het voort (bl. 56 bij BLOMMAERT): »om dit weerdich broederscap ons heeren JHESUS met veel meer excellentien gheouffent ende gheert te wordene, dan ander gulden of gheselscapen daghelicx zyn, uut dien, zo eist dat wy in die eere van JHESUS ghebenedide moedere MARIA, een ghetal van vyftien *vrouwen* ooc consenteren te wezene ter eere der vyftien blyscepen, die zy wter gracien haer liefs kindts verworven heeft, de welcke vyftien vrouwen elk tot haerlieder incommen gheven zullen zes grooten" enz. Bovendien komen er nog al in sommige spelen aanwijzingen voor, die het bijna noodzakelijk maken, dat wij aan geen verkleede mannen, maar aan vrouwen, aan *actrices* denken, gelijk dan ook de afbeeldingen daarvoor pleiten. Laat me alleen maar wijzen op den stoel, dien de *Mechelsche* kamer in 1561 te *Antwerpen* ten tooneele bragt, waarin een gebroken horologie geschilderd stond en waaruit achtereenvolgens zeven boosheden kwamen kruipen. De *derde* dier boosheden was »*Schande*, een vrou met een tangh en bloote borsten." CONSTANTER.

Frederik Hendrik of Hendrik Frederik (VIII. bl. 162, Vr. 187). Bij de geschiedschrijvers schijnt van dit verhaal niets bekend te zijn geweest. WAGENAAR, *Vad. Hist.* dl. VII. bl. 510, in de noot (3), zegt, dat de Prins bij zijnen doop FREDRIK HENRIK genoemd werd, dat hij naderhand een' geruimen tijd achtereen HENDRIK FREDERIK of blootelijk HENDRIK genoemd werd, doch zich eindelijk weder FREDRIK HENRIK schreef. Uit den tijd, waarin dit voorviel, besluit WAGENAAR, dat hij na het verheffen van den Koning van *Navarre* tot Koning van *Frankrijk*, den naam van HENDRIK vóór dien van FREDERIK is gaan voeren, doch dat hij na den dood van dien Koning daarin weder verandering heeft gebragt.

De *Levensbeschrijver van* FREDERIK HENDRIK (zie dl. I. bl. 9) zegt, dat hij HENDRIK FREDERIK gedoopt werd, en dien naam later omzette. BILDERDIJK, *Gesch. des Vaderl.*, dl. VII. bl. 276 in de *Aanteek.*, verwijst naar de genoemde en alhier aangehaalde schriften, zonder iets meer: bewijs genoeg, dat ook hem daarvan geene bijzonderheden bekend waren. V. D. N.

H. Bradley en J. van Ens (VIII. bl. 164, Vr. 202). Behoorde JOH. VAN ENS ook tot het Westphaalsche geslacht VON ENSE, of tot dat van EMS of HOHENEMBS, uit welk geslacht de in Franschen dienst (1512), bij *Ravenna* gesneuvelde JAKOBUS V. EMS (HOHENEMBS) gesproten was? M°.

Van Efferen (VIII. bl. 164, Vr. 203). Het adellijk geslacht van dezen naam behoorde te *Keulen* thuis, en schreef zich EFFEREN VON STOLBERG, voerde tot wapen een lazuren veld, beladen met drie dwarsbalken van goud, waarvan de bovenste, van onderen groot uitgetand is; hebbende den kop en hals van een' olifant, van keel, tot helmdeksel. Waarschijnlijk heeft tot dit geslacht de Kolonel VAN EFFEREN behoord, van wien in de *Vervolgen op* WAGENAAR onderscheidene malen wordt gewag gemaakt. Behalve het genoemde geslacht, bestond vroeger, naar het schijnt, het thans uitgestorven geslacht V. EFFERN

afkomstig van het dorp van dien naam, in den Kreits van *Keulen* gelegen, van welk geslacht nog in de vorige eeuw, een lid Generaal van de kavallerie bij den Keurvorst van *den Paltz* was. Het voerde tot *wapen* een veld van keel, beladen met drie dwarsbalken van goud, ofschoon de bovenste een barensteel met vier hangers schijnt te zijn; tot helmteeken den olifantskop en hals van goud. Zie SIBMACHER, *Teutsches Wappenbuch*, Th. I. S. 132 en Th. V. S. 307 en *Neues Preussisches Adels-Lexicon*, 2 Band, S. 107.

V. D. N.

Beronicius (VIII. bl. 164, Vr. 206). Reeds is genoegzaam dezelfde vraag naar dezen beruchten man in den NAVORSCHER vroeger gedaan, en in het breede beantwoord; zie NAV. I. bl. 218, 279, 303, 333; II. bl. 102, 287; *Bijbl.* 1853, bl. ii; 1854, bl. cxii, en wederom eene vraag hem betreffende in den NAV. IV. bl. 294, Vr. CXLV, beantwoord in den NAV. V. bl. 114 en *Bijbl.* 1855, bl. lxxvi.

V. D. N.

Schout-bij-nacht Houttuyn (VIII. bl. 197, Vr. 236). DIRK VAN VOORHOUT, Heer van *Schoonderloo* en *Cool-ambacht*, was, bij ERMENTRUDE VAN HOUTTUYN, vader van HENDRIK VAN VOORHOUT in 1574 vermeld. Zie *Nobiliaire des P. B.*, p. 422. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, p. 1139, noemt haar ERKENRAAD VAN HOUTTUYN, dochter van HENDRIK en van N. GRIJP.

M^O.

Schout-bij-nacht Houttuyn. In deze vraag, betrekkelijk den Schout-bij-nacht HOUTTUYN, word ook gewag gemaakt van eene familie VAN ALDERWERELT, geadeld in 1755.

De onderstaande huwelijken, in *Vlissingen* gesloten, doen mij vermoeden, dat de familie VAN ALDERWERELDT, VAN ALDEWERELT en ALDEWERELT tot hetzelfde geslacht behoort.

1620. Sept. ANTONIS VAN ALDERWERELDT, J. G. van *Middelburg*, met PAULYNKEN JACOBS, J. D. van *Vlissingen.*

1621. Oct. LOWYS VAN ALDEWERELT, J. G. van *Middelburg* met MAYKEN JACOBS, J. D. van *Vlissingen.*

1631. Maart. ANTONIUS VAN ALDEWERELD, J. G. van *Middelburg* met PHILIPPINE INGELS, J. D. van *Vlissingen.*

1643. Januarij. JAN ALDEWERELT, J. G. van *Vlissingen* met FRANCYNKEN VINCK, J. D. van *Schoondijcke.*

Hieruit schijnt te blijken, dat deze familie uit *Middelburg* afkomstig was.

Stond ze ook in verwantschap tot de TOUTLEMONDE'S, thans nog hier te lande bekend?

LABORANTER.

Ziel, Zalig (VIII. bl. 201, Vr. 256). Volgens K. R. P. heb ik in de woordenlijst achter mijne uitgave van *der Minnen Loep* gezegd, dat *zalig* iemand aanduidt die goedhartig en blijmoedig, maar te gelijk onnoozel is. Ik heb dat niet gezegd. Integendeel heb ik, na de plaatsen waar het woord *zalig* voorkomt genoemd te hebben, het verklaard door *gelukkig* en er bijgevoegd: »Doch op de meeste dezer plaatsen geeft het, even als *goed*, waarmede het dikwijls zamengevoegd of verwisseld wordt, iets welmeenends of medelijdends aan de toespraak, en duidt iemand aan die goedhartig en blijmoedig, maar te gelijk onnoozel of althans van weinig doorzigt is.” *Gelukkig* is de oorspronkelijke beteekenis van het woord, *onnoozel* eene latere.

K. R. P. vraagt, of de afleiding van *ziel* en *zalig* door Prof. ROORDA gegeven juist is. Ik ken die afleiding niet. De vraag van K. R. P. echter doet mij denken, dat de Hoogleeraar *ziel* en *zalig* voor woorden van denzelfden stam houdt. Is dit zoo, dan is zijne afleiding niet juist.

Zalig, oudhoogd. *sâlîc*, goth., nog zonder den uitgang *ig*, *sêls*, moet komen van het praet. plur. van een werkwoord *zelen*, *zal*, *gezelen* of *gezolen*, dat evenwel tot de verlorene behoort. GRIMM, (*Gramm.* II. 54) vermoedt, dat het zal beteekend hebben *bezitten.* Ik acht het, even als hij, waarschijnlijk, dat van het praet. sing. van hetzelfde werkwoord ons *zaal* (oudhoogd. *sal*) en het goth. werkwoord *saljan*, waarmede ULFILA het grieksche μενεω, blijven, vertaalt, afkomen.

Ziel is een woord van geheel anderen oorsprong. In het goth. is het *saivala*, maar later werd de *v* er uit geworpen en wij vinden reeds oudhoogd. *sêla*, oudsaks. en oudfriesch *sêle*, noordsch *sâla*. De *l* behoort hier dus niet tot den stam, maar tot den uitgang. Ons *zee*, goth. *saivs*, bij onze middeleeuwsche schrijvers nog somtijds *zeeuwe* is vermoedelijk met *ziel* verwant.

Eindelijk vraagt K. R. P., of *sullig* hetzelfde is als *zalig?* Misschien dat het wel van *zalig* komt op de volgende wijze. De angelsaksische vorm van *zalig* was *sælig*. Dit werd in het engelsch *seely*. Hiernevens treffen wij den vorm *silly* aan, in de beteekenis van *onnoozel*, *dom.* Dat dit niets anders is dan *seely* geloof ik te eerder, omdat ook het oudfriesche *sêlich* in het nieuwfriesch *sillig* geworden is, met behoud nogtans van zijne oorspronkelijke beteekenis. Dat het engelsche *silly* tot ons is overgekomen en in *sullig* veranderd, is niet onmogelijk. Van den overgang der geslotene *i* in *u* bestaan voorbeelden in menigte.

P. LEENDERTZ WZ.

Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt (VIII. bl. 225, Vr. 265). Op de aardappelplant leeft de rups van den hier te lande zeldzaam voorkomenden nachtvlinder, be-

kend onder den naam van »Doodshoofd-pijlstaart," bij LINNAEUS, *Sphinx Atropos*. In de maand Julij dezes jaars heb ik nog zoodanige rups op de aardappelplant gevonden, die thans (Augustus) in hare verandering ligt, en waarvan ik den schoonsten vlinder te gemoet zie.

Zooverre mij bekend is leven er op de aardappelplant geene andere insekten dan deze rups, die geen ander voedsel wil dan juist aardappelloof. In het vaderland van den aardappel wordt deze rups ook aangetroffen, alsmede in *Zuid-Europa* en *Egypte*.

F. F. C. STEINMETZ.

Brieven van Ph. van Marnix (VIII. bl. 225, Vr. 266). Ongetwijfeld heeft de Hoogleeraar TE WATER bedoeld de brieven van MARNIX aan LUBBERTI (SIBRANDUS), Prof. te *Franeker*, welke geveild zijn op TE WATERS verkooping, *Leyden*, October 1823, onder de Handschriften, bl. 34, N°. 13. De brieven van MARNIX, elders voorkomende, heeft de Hoogleeraar zelf nooit uitgegeven. Ze betreffen de letterkundige en kerkelijke geschiedenis dier dagen, en zijn met de geheele verzameling der brieven, die alle aan LUBBERTI luidden, 800 in getal, à *f* 615,— verkocht aan den Engelschen boekhandelaar RODD. Deze had destijds hooge commissiën voor een' rijken Engelschman, die in 't volgende jaar 1824 in persoon op de verkooping MEERMAN, te *'s Gravenhage*, zeer vele handschriften kocht, *Sir* THOMAS PHILLIPE, Baronet te *Middle-Hill* in *Worcester-shire*, in *Engeland*, wiens verzameling van HSS. onzes wetens nog aldaar bestaat en de rijkste geacht wordt van een bijzonder persoon in dat koningrijk. Ik meen zelfs dat hij tot het doen nemen van kopijën uit zijne HSS. niet ongenegen zijn zoude. B. N.

Joh. Huyssen van Kattendijke (VIII. bl. 226, Vr. 268). Bij mij is, behalve het portret door den Heer D. F. naauwkeurig beschreven, nog een ander van denzelfden persoon; het is veel grooter, door dezelfde hand gesneden, in een *langwerpig* medaillon met eenig bijwerk en van onderen met een nog onbeschreven voetstuk. Hij is meer dan ter halverlijve, staande aan eene tafel, met een boek in de linkerhand, met een' zwarten achtergrond (de andere is een witte). Boven zijn hoofd (niet achter hem, als in 't andere) is zijn wapen. Mijn randschrift (niet *à rebours*) is ook iets uitvoeriger, dus luidende: JOH. HUYSSEN CATTENDYCK a Gallorum rege nobilitate et Magnae Brittanniae Equestri ordine cum notis gentilitiis Insignibus auctis ornatus. Monsterhouckii, & Dñs (? Dominis) Zeelandiae et Rei marinae apud eosdem a consiliis, Praeses Consilii Flandriae ditionis Ordd. Generalium. Daarna, met zeer kleine letter: aetat. 50. 1616. Zeer zeldzaam portret.

Hij was dus geboren 1566, één jaar voor Prins MAURITS. Zijne posten worden opgegeven, deels bij SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, dl. I. bl. 515, 516 (DE LA RUE, *Staatk. Zeeland*, had hem voorbijgegaan), deels in de *Lijst der E. M. H. H. Gecommitteerde Raden van Zeeland en der Ministers van die Provintie* (door J. C. TE WATER), 1786, 4°. Hij bekleedde voor *Goes* de betrekking van Gecommitteerden Raad onder de Staten van *Zeeland*, van den 27sten April 1591 af, toen hij pas 25 jaren telde, tot zijnen dood, die in 1634 voorviel. Aan hem droeg de Zeeuwsche dichter P. HONDIUS een der zangen van zijne bekende *Moufeschans* op, den achtsten, getiteld: *Oeffnijngen op 't cantoor*, bl. 324. B. N.

Handschoenen (VIII. bl. 226, Vr. 269). Wie zal deze vraag ten genoegen van den Heer F. F. C. STEINMETZ beantwoorden? Zonder daarom in oudheidkundige onderzoekingen te treden, die weinig bevredigen zouden, wil ik echter een en ander, dit onderwerp betreffende, mededeelen.

Op den *Wartburg* is eene nieuwe schilderij van MORITZ VON SCHWIND, eene episode uit het leven van de H. ELISABETH voorstellende. Zij geen geld bij zich hebbende, schenkt aan eenen bedelaar haren handschoen, die op hetzelfde oogenblik door een' ridder uit haar gevolg gekocht wordt, om als talisman mede te voeren op een' kruistogt naar het *Heilige Land*. *Algem. Konst- en Letterbode*, 21 Junij 1856, bl. 199.

Het geschenk van eenen regter-handschoen, ten einde als teeken op den hoed te dragen, was ten tijde van Koningin ELISABETH in gebruik. ELISABETH schonk hem aan LEICESTER, als een bewijs van hare gunst. GR. LETI, *Leven van* ELISABETH, Amst. 1720. dl. II. bl. 43. De Hertog van *Brunswijk* droeg eenen Engelschen handschoen van de Koningin van *Boheme* op den hoed. DU MAURIER, *Gedenkschriften*, bl. 220.

Als beschutting der hand, en wel tot afwering van doornen, komen zij reeds in de *Odyssea* voor.

Als kleedingstuk schijnen zij door de Germanen ingevoerd te zijn. Zij behoorden tot het costuum der hoogere geestelijkheid en der ridderschap. Aan de nonnen was het gebruik verboden. In 1402 werden op Maria Lichtmis van stads wegen te *Utrecht* handschoenen voor de processie geschonken. *Utrechtsche Jaarboeken*, door BURMAN, dl. I. Voorberigt. PH. VAN MARNIX zegt spottenderwijze in zijn *Bijenkorf*, Amst. 1733, bl. 433: De Bisschoppen dragen handschoenen, om te toonen, dat haar slinkerhand niet weet te zeggen wat haar regter doet. Tot verheer-

gewaden werden zij gebruikt. Wij lezen nog van een paar witte handschoenen of drie stuivers Brabandsch, tot verheergewaden in 1774. Zie *Register van het Archief van Gelderland*, door P. NIJHOFF, Arnh. 1856, bl. 333. Zie hierover meer bij Mr. M. J. NOORDEWIER, *Nederl. Regtsoudheden*, Utrecht 1853, bl. 89. Een voorregt der heerlijkheid *Beveren....* was een paar handschoenen jaarlijks. Zie A. J. L. VAN DEN BOGAERDE, *Land van Waes*, St. Nik., 1825, dl. III. bl. 9, Aant.

Het is bekend, hoe de zamengezworenen tegen FLORIS V, toen zij hem in 1296 wilden wegvoeren, hem »enen hantscoe in den mont" staken. HUYDECOPER, *Melis Stoke*. Leyden 1772, dl. II. bl. 352.

Het brengen der handschoenen van een' voornaam vijand werd als eene groote daad beschouwd. MOTLEY spreekt, *Opkomst van de Nederl. Republiek*, uitgegeven door BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, dl. I. bl. 22, van het zwaard en de handschoenen van FRANS I, die men aan Keizer KAREL V bragt en waar de brenger slechts honderd kroonen voor ontving.

Een paar wapenhandschoenen werden in 1366 geschat op één gulden, vier stuivers. *Kerkel. Oudheden van Zuid-Holland*, dl. III. bl. 649 en 625. fol.

Het kasteel te *Gent*, *St. Baefs Wandt* genoemd, had tot wapen een handschoen. *Hist. de Belgis*, van MARCUS VAN VAERNEWIJCK, Gendt 1574, fol. 95. In *Duitschland* was vroeger een edel geslacht HANDSCHUCHSHEIM, 1392. *Bibl. Eq. Cur.* BURGEMEISTERO Ulm. 1720. Pars. II p. 210.

»Handschuhe, Regenschirm sind occidentalischen Luxus," zegt HANS WEICHENHUSEN. *Ein Besuch im Türk. Lager*. Leipz. 1855, S. 115.

In *Italië* droegen jonge heeren en dames reeds in 1488 graauwe handschoenen.

De Fransche benaming *Gant* schijnt ontleend van *guancio*.

Hoe het gebruik der handschoenen toegenomen is, blijkt, dat volgens de *Nieuwe Rott. Cour.* van den 10den Januarij 1857, van Januarij 1856 tot November van dat jaar, alleen uit *Frankrijk* naar *Engeland* uitgevoerd zijn 3,665,738 paren.

In 1520 kocht ALB. DURER te *Antwerpen* 4 paar handschoenen enz. tot geschenken voor vrouwen. Zie zijne *Nederl. Reize*, 's Hage, 1840, bl. 51.

In 1577 was het gebruik van handschoenen onder de gezeten burgers en hoogere klassen van *Europa* algemeen. Daar men toen zeer lange mouwen droeg, waren ze kort. Men had ze van alle kleuren. De Leipziger vaderen verboden in 1625 de met goud gestikte en met paarlen bezette handschoenen. Op TROUVAINS prenten van 1688 zien wij aan de tot aan de ellebogen ontbloote armen der dames halflange handschoenen, die ten deele gestikt, met franje bezet, van eene witte kleur en ligt, meest van zijde, zijn. In 1690 komen handschoenen zonder vingers voor. *De Huisvriend*, dl. XVI. bl. 62. Tegen het einde der vorige eeuw verschijnen de handschoenen in bonte kleuren. De *Engelsche Spectator*, dl. I. bl. 90, en dl. II. bl. 236, 371, spreekt van handschoenen met gouden en zilveren franjes. In den aanvang der vorige eeuw was dit mode, en volgens bl. 95 werd de *Spectator* verzocht de handschoenen met franjes den oorlog aan te doen; zie mede bl. 188. Cabritte handschoenen werden veel gedragen omstreeks 1733. Zie *Holl. Spectator* van VAN EFFEN, dl. VII. bl. 117. In dl. IV. bl. 205 zegt hij, hoe deze door juffers te gebruiken zijn, en dl. I. bl. 117, hoe een coquette den handschoen uittrekt om de allerliefste mooije handen te laten zien. L. D. R.

De leeuw van Kurdistan (VIII. bl. 226, Vr. 270). Er bestaat een drama *der Löwe van Kurdistan*, van J. Vrijheer VON AUFFENBERG. In dat stuk zal de vrager zonder twijfel iets omtrent dien leeuw vinden. De platen, waar hij in zijne vraag van spreekt, behooren daar misschien bij. LAMED.

Geslacht Gockinga (VIII. bl. 227, Vr. 278). Of GAIKINGA en GOCKINGA één en hetzelfde geslacht uitmaken, weten wij niet; maar de tegenwoordige GOCKINGA's voeren ten wapen: in goud een arend van sabel, met kop van zilver, de regtervleugel opgeheven, de linker nederwaarts, staande op een stuk hout van sinopel geplaatst *en fasce* aan de schildpunt, en de kop bukkende op een regtopstaanden voetboog, rustende op gezegd stuk hout. *Cimier:* arend van sabel met zilveren kop, *naissant*, en geplaatst tusschen 6 gouden pijlen met punten van lazuur. X.

Geslacht Huydecoper (VIII. bl. 227, Vr. 279). Misschien kan het den Heer M°. niet ondienstig zijn te vernemen, dat op de *Lijsten van den Utrechtschen Adel* (waarop evenwel verscheidene niet adellijke, maar slechts patricische familiën voorkomen), te vinden bij GOUDHOEVEN, en in de *Wapenkaart van de Aanzienlijke Geslachten* (zie ook KOK, *Vaderl. Woordenboek*, dl. I. bl. 253), ook gevonden wordt: HUYDECOPER, gezegd VAN WIERINGEN. X.

Geslacht Huydecoper. Een in mijn bezit zijnde lijst van dat geslacht begint: JACOB VAN WIERINGEN VAN WATERINGEN, had o. a. tot zoon ANDRIES VAN WIERINGEN VAN WATERINGEN, geboren 1482, is tweemalen getrouwd; eerst met CORNELIA VAN HAEFTEN, zonder kinderen overleden; en ten tweede met LUIT HUYDECOPER, WILLEMSdr., uit *Vries-*

land. Uit dit laatste huwelijk is een zoon geboren, JACOB BAL VAN RIJSWIJCK VAN WIERINGEN, *gezegd* HUYDECOPER, geboren 1516, zijnde de eerste, die den naam HUYDECOPER heeft aangenomen. Hij trouwde MACHTELD VAN BEUNINGEN, GOVERTSdr., en had drie zonen: 1. GOVERT, 2. JAN en 3. ANDRIES.

De tweede zoon JAN, die zich nog JAN BAL VAN WIERINGEN, *gezegd* HUYDECOPER, noemde, was, bij ELISABETH VAN GEMEN, vader van den bekenden JAN of JOHAN HUYDECOPER, geboren in 1600, Ridder van *St. Michiel*, Heer van *Maarseveen*, Burgemeester van *Amsterdam*, van wien het thans nog bloeijend geslacht HUYDECOPER afstamt.

Dit geslacht HUYDECOPER moet niet verward worden met dat van HUIDEKOPER, dat uit *Friesland* afkomstig is, en zich niet voor 't laatst der vorige of in 't begin dezer eeuw in *Amsterdam* heeft nedergezet.

M°. zal uit het bovenstaande zien, dat niet de naam van het beroep, maar wel die van eene moeder oorzaak was dat de familie VAN WIERINGEN zich HUYDECOPER noemde. Of nu die moederlijke familie haren naam uit het beroep ontleende, is wel waarschijnlijk, doch moeijelijk uitvindbaar. C/4.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

JOHANNES wenscht den oorsprong van het woord *sergeant* te kennen. Het is het Latijnsche *serviens*, dienaar. In diezelfde beteekenis van dienaar komt *seriant* bij onze middeneeuwsche schrijvers zeer dikwijls voor. — *Huilebalk*, waar DIXI naar vraagt, is verkeerde uitspraak van *huilebalg*. — Het woord *snoeshaan* werd in onze taal opgenomen, toen wij met de Oost-Indische *soesoehoenans* kennis maakten. — De ons toegezonden spreekwoorden: *geld verloren, veel verloren* enz., *met groote heeren is het kwaad kersen eten, als de bruid is aan den man* enz., *oud mal gaat boven al*, — verklaren zichzelven genoeg, dan dat wij naar de afleiding opzettelijk vragen zouden.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (verv. van bl. 242). Geene soort van woorden is in den laatsten tijd zoozeer vermenigvuldigd als de adjectiva. Het is alsof velen meenen, dat men elke bepaling van een substantivum, waar het maar eenigzins mogelijk is, door een adjectivum uitdrukken moet. In het Latijn, dat wel door kortheid, maar niet door duidelijkheid uitmunt, dat de zamenstelling wel kent, maar er zelden gebruik van maakt, dat een groot aantal voorzetsels heeft, maar er zeer weinig mede doen kan, moet men zeer dikwijls tot een adjectivum zijne toevlugt nemen, waar men in andere talen op eene andere en duidelijker wijze zijne gedachte te kennen geven kan. Met de talen die uit het Latijn ontstaan zijn is het nagenoeg even zoo. Aan navolging van het voorbeeld daar gegeven is voor het grootste deel het misbruik in dit opzigt toe te schrijven, dat men bij vele van onze schrijvers, in den laatsten tijd vooral, opmerkt. Hoogduitsche schrijvers maken het nog veel erger en hun voorbeeld heeft er mede schuld aan, dat men hier te lande, waar men veel Hoogduitsch leest, de zinnen met adjectiva overlaadt. Het misbruik waar wij van spreken is tweederlei: vooreerst smeedt men adjectiva die wij in onze taal niet mogen toelaten, ten anderen gebruikt men adjectiva, die op zich zelven goed zijn, waar zij niet te pas komen. Op sommige adjectiva van de eerste soort heeft, reeds eenige jaren geleden, de Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut de aandacht gevestigd (DE JAGERS *Archief*, dl. 2, bl. 74—79). Het zijn *eerlang*, *voorlang*, *onlangsch*, *meermalig*, *andermalig*, alle van bijwoorden gevormd.

Kan men van bijwoorden adjectiva afleiden? Wij zullen zien dat men dit niet kan doen, wanneer wij ons herinneren wat adjectiva zijn. Het zijn volgens Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.*, bl. 378: »aan het zelfstandige voorwerp eenige eigenschap toekennende woorden, zonder de kracht, welke het werkwoord bezit, om de eigenschap als zich in een' bepaalden tijd openbarend uit te drukken." Toetsen wij aan deze bepaling de bovengenoemde woorden en alle andere die denzelfden oorsprong hebben, dan blijkt het, dat niet één daarvan tot de eigenlijke adjectiva mag gerekend worden. Noch *andermalig*, noch *eerlang*, noch *jaarlijksch*, noch *blindelingsch*, geeft eene eigenschap te kennen van het voorwerp waarnevens het geplaatst wordt. Wij zouden dus al die van adverbia afgeleide adjectiva uit onze taal moeten verbannen. Maar hoe wenschelijk dit ware, het zal wel niet mogelijk wezen. Niet dat zij onmisbaar zijn. Integendeel, wij kunnen op eene andere en betere wijze zeer gemakkelijk hetzelfde uitdrukken. Geven wij slechts op hunnen oorsprong acht. Dr. BRILL t. a. pl. na nevens de eigenlijke bijv. naamwoorden deze vermeld te hebben als »eene soort van bijv. naamwoorden, die geene eigenschap aanduidende, maar van bijwoorden van plaats of tijd afgeleid, niettemin wegens hunnen uiterlijken vorm en hun gebruik tot de bijv. naamwoorden in engeren zin gerekend moeten worden," zegt zeer juist: »Zij zijn hunnen oorsprong verschuldigd aan een' kunstgreep der taal, strekkende om een adverbium, dat slechts door middel van een uitgedrukt of verzwegen werkw. of bijv. naamwoord met het substantief vereenigd kan worden, onmiddellijk met het substantief te verbinden, welk doel bereikt wordt, doordien aan zulk een bijwoord, soms door aanhechting eens

adjectieven afleidings-uitgangs, de vorm van een adjectief wordt gegeven." *Het maandelijksche berigt*, *de toenmalige koning*, *de onlangsche strijd*, staan dus voor *het maandelijks gegevene berigt*, *de toenmaals regerende koning*, *de onlangs gestredene strijd*. Somtijds kan men zich op andere wijze uitdrukken, b. v. door een participium of eene zamenstelling te gebruiken. Zoo kan men, in plaats van de *eerlange feestviering*, *het maandelijksche berigt*, *de jaarlijksche toelage*, zeggen, *de aanstaande feestviering*, *het maandberigt*, *het jaargeld*.

Wat het ons dus moeijelijk maakt de taal van deze woorden te zuiveren is niet dat wij ze niet zouden kunnen ontberen, maar dat eenige daarvan reeds zoo lang in gebruik geweest zijn en zoo algemeen gebruikt worden, dat er bijna niemand is, die er zich niet in spreken en schrijven gedurig en zonder schroom van bedient. Ja het is zoo verre gekomen, dat, wilden wij alle zoodanige adjectiva vermijden, het ons inderdaad moeite kosten zou. Hoewel wij dus aan den eenen kant even weinig als de leden der Tweede Klasse van het Instituut (t. a. pl. bl. 77), »voorstanders zijn van het conventiebegrip in de taal," gelooven wij toch aan den anderen kant, dat het dwaasheid is het onmogelijke te beproeven, en bijna onmogelijk althans achten wij het, eene geheele soort van woorden, waar sedert een aantal jaren nagenoeg ieder zich elk oogenblik van bedient, weder in onbruik te brengen. Wij verlangen daarom ten aanzien der adjectiva van adverbia afgeleid, slechts het volgende:

Vooreerst dat men het getal dezer adjectiva niet vergroote en dat men zich onthoude van die welke in den laatsten tijd ontstaan, bij enkele schrijvers gevonden worden, maar nog niet tot de spreektaal doorgedrongen zijn. Daartoe behoort *waarlijk*. »Te dikwijls was de stem van de eerlijkheid, de regtvaardigheid, de onpartijdigheid en de *waarlijke* liberaliteit te zwak om zich met nadruk tegenover de krijsschende stemmen der zelfzucht, der hartstogten en der partijzucht te doen gelden," lazen wij voor eenigen tijd. *Eindelijk* rekenen wij er insgelijks toe. »Volkomen gerust wat betreft den *eindelijken* uitslag van den door hem uitgelokten strijd," »de levenskracht, waaraan het zijne *eindelijke* overwinning te danken had," ziedaar een paar voorbeelden er van. Een derde, uit hetzelfde werk, kunnen wij ons niet onthouden er bij te voegen, op hoop van het in de eerste cacographie die verschijnt opgenomen te zien, namelijk: »men zou bijna zeggen dat de begrippen er zich nog in een toestand van vorming, van voorloopige gisting bevinden, en er noch tot hunne *eindelijke* plaats in het stelsel, noch tot hunne wetenschappelijke uitdrukking geraakt zijn." Vinden wij het adj. *eindelijk* ook enkele malen bij zeer goede schrijvers van wat vroegeren tijd, b. v. VAN DER PALM, *Bijbel voor de jeugd*, dl. XI. bl. 160, »om voor den rampzaligen koning en vader en voor de *eindelijke* zegepraal zijner goede zaak Gods genadigen bijstand af te smeeken," wij meenen toch dat het niet tot de volkstaal behoort en dus nog kan geweerd worden.

Ten anderen verdienen naar ons oordeel de volgende afkeuring, waarvan sommige algemeen in gebruik zijn, sommige eerst sedert korten tijd hier en daar worden aangetroffen.

Adjectiva afgeleid van adverbia bestaande uit een substantivum door een voorzetsel voorafgaan, b. v. *te pas* en *van pas*. Het eerste herinneren wij ons niet elders gevonden te hebben dan bij HOOFT, *Granida*, dl. I. bl. 35, (BILD.) »uw te passe dienst," van het andere troffen wij onlangs een voorbeeld aan. *Te vreden* wordt veel gebruikt, maar verdient toch evenzeer afkeuring. Is *een tevreden mensch* goed gezegd, dan mag men ook zeggen *een te passe dienst*, *een van huize schipper*, *eene te koope buitenplaats*.

Voorts adjectiven afgeleid van adverbia of adverbiale gezegden, die eigenlijk substantiva of substantiva en adjectiva in absoluten naamval zijn. Hiertoe behoort o. a. *vergeefsch*. Het is eigenlijk *vergevens*, de genitivus van den infinitivus *vergeven*. Afleidingen van eenen naamval van een substantief of adjectief zijn in onze taal even onmogelijk, als afleidingen van eenen tijd van een zwak werkwoord. Het adject. *vergeefsch* hebben wij bovendien niet noodig. Overal waar het voorkomt kan het door *ijdel* of *vruchteloos* vervangen worden. Het adject. *goedkoop* behoort met *vergeefsch* tot ééne klasse. Het is echter niet even gemakkelijk door een ander woord te vervangen en daarenboven zoo algemeen in gebruik, dat het ondanks de gegronde aanmerkingen die er op te maken zijn, wel zal blijven voortleven.

Met regt zegt de Tweede Klasse van het Instituut, t. a. pl. bl. 75, dat ook bijwoorden, die in hun vorm iets elliptisch hebben, niet tot bijvoegelijke naamwoorden kunnen gevormd worden. *Andermaal* staat voor *ten anderen male*. Niemand nu zal het in de gedachten komen een adjectief *ten anderen malen* te vormen of te gebruiken. Ieder, zelfs hij die niet het minste begrip van taalkunde heeft, gevoelt dat zulke woorden met den aard onzer taal in strijd zouden zijn. Maar kan men van zulke adverbiale zegswijzen, wanneer zij onverkort zijn, geen adjectivum afleiden, dan kan men dit ook niet wanneer zij tot één woord zijn ingekrompen. Om deze reden moeten wij de adject. *andermalig*, *toenmalig*, *voormalig*, *eerlang*, stellig afkeuren.

Eindelijk noemen wij nog die welke op *ling* uitgaan. *Ling* is geen uitgang van adjec-

43 *

tiva. Dat er in de oude duitsche talen adjectiva op *ling* zijn geweest, gelooven wij niet. De plaatsen, door GRIMM, *Gramm.* II. 355, opgeteekend, meenen wij dat anders verklaard moet worden. In onze taal hebben wij, behalve die welke in den laatsten tijd ontstaan zijn, *één* adjectief met dezen uitgang, namelijk *zonderling*. In de ongunstige beteekenis, die het tegenwoordig heeft, is het niet zeer oud. Men zeide daarvoor vroeger *zeldzaam*, wat o. a. nog bij CATS veel voorkomt en wat men in *Friesland* nog dagelijks hooren kan. Maar het adj. *zonderling* treft men toch bij onze middeneeuwsche schrijvers niet zelden aan; zij gebruiken het echter in de beteekenissen van *afzonderlijk* en *bijzonder*. Wij gelooven dat wij dit adj. *zonderling* te danken hebben aan verwarring of met *zonderbaar*, zoo als Dr. BRILL meent, *Holl. Spraakleer*, bl. 383, of met *zonderlijk*. Beide bezat het oudhoogduitsch; het eerste vinden wij in die taal voor *afgezonderd*, het laatste voor *bijzonder*. Waarschijnlijk evenwel heeft het eene zoowel als het andere beide beteekenissen gehad. Dat *zonderbaar* ook bij ons in gebruik is geweest, blijkt uit KILIAAN; omtrent *zonderlijk* doet het woord *afzonderlijk* ons hetzelfde vermoeden. Bewijzen kunnen wij het nogtans niet, want *sonderlike*, dat in den *Theophil.* vs. 1418 voorkomt en door den uitgever verklaard wordt *afzonderlijke*, houden wij voor iets anders. Het beteekent namelijk, naar onze meening, *zondaarlijke*, of het is eene fout voor *sondelike*.

Wat ons vermoeden bevestigt, dat het adj. *zonderling* uit *zonderlijk* ontstaan zou zijn, is, dat in lateren tijd iets dergelijks heeft plaats gehad met *plotseling* en *mondeling*. Ook dit zijn bijwoorden, maar zij worden door velen als adject. in plaats van *plotselijk* en *mondelijk* gebruikt. Daar deze laatste niet alleen een paar eeuwen geleden bestonden, maar nog bestaan, oordeelen wij dat *plotseling* en *mondeling* als adject. uit onze taal verbannen moeten worden. Over *zonderling* zouden wij dat vonnis bijna niet durven uitspreken, uit vrees dat het niet ten uitvoer worde gelegd. Wij hebben echter *zonderbaar* in den laatsten tijd zoo dikwijls ontmoet, dat wij eenige hoop hebben dat dit langzamerhand de plaats zal hernemen, die zijn aanverwant *zonderling* zoo lang wederregtelijk bezeten heeft. Velen houden *zonderbaar* voor eenen germanismus, en wij willen ook wel gelooven dat het voorbeeld onzer naburen heeft medegewerkt om dit woord weder meer in gebruik te brengen. Dit neemt echter niet weg, dat het een goed hollandsch woord is, en niet alleen verdient in gebruik te blijven, maar ook meer gebruikt te worden dan nu nog geschiedt.

Blindeling vindt men bij enkele schrijvers, b. v. bij BILDERDIJK; maar wij gelooven niet, dat het tot de spreektaal behoort. Waar het voorkomt kan het door *blind* vervangen worden, of acht men dat dit niet juist uitdrukt wat men met *blindeling* meent, dan schrijve men *blindelingsch*.

Vooral niet beter is *onderling*. Als adverb. is het oud en goed. Maar als adject. is het niet goed en kunnen wij het missen. In *onderlinge overeenkomst*, *onderling contract* is het overtollig. Voor *onderlinge verzekering* zegt men beter *wederkeerige verzekering*.

Wij zeiden zoo even, dat de zucht om alles door middel van adjectiva uit te drukken ook ten gevolge heeft, dat men dikwijls adjectiva, die op zich zelven goed zijn, gebruikt waar zij niet te pas komen. Niet het minst geschiedt dit met de adject. op *lijk* uitgaande. Wij bezitten reeds lang eene wetenschap die den naam draagt van *natuurlijke historie*. Dit is eene slechte vertaling van het latijnsche *historia naturalis*. Goed vertaald beteekent dit *geschiedenis der natuur* of *natuurgeschiedenis*. Maar *natuurlijke geschiedenis* is eene geschiedenis, tot welker eigenschappen behoort dat zij *natuurlijk* is, en die zich daardoor onderscheidt van eene *onnatuurlijke geschiedenis*. Wij zouden een groot en fraai dorp, dat er als eene stad uitziet, *stedelijk* kunnen noemen, maar hoe ziet er een *stedelijk ontvanger* wel uit? Van zulk eenen persoon kunnen wij ons evenmin eene voorstelling maken als van een *gemeentelijk bestuur*.

Elders lezen wij van *gemeentelijke vrijheden* en *bestuurlijke zaken*. In het XIde deel van den *Bijbel voor de Jeugd*, bl. 211, noemt VAN DER PALM de stammen, die NB. met elkaâr aan het twisten zijn, »zoodat er weinig behoefde bij te komen, of de verbittering scheen tot eene openlijke tweespalt te zullen uitbarsten," *broederlijke stammen*. »Waarom," zeggen wij met BILDERDIJK (*Perzius*, bl. 64), »dan ook niet, een *poortelijke uitgang*, eene *aardelijke vruchtbaarheid*, een *throonlijk verhemelte*, eene *huttelijke woning*, een *vuurlijke gloed*, een *zonnelijke* of *manelijke glans*, enz. enz. Ach, dat men zijn taal eerst leerde verstaan eer men nieuwe woorden smeedde, of van het verbasterd en thands *factice* hoogduitsch overnam!"

Zou *'t middernachtlijk woud*, dat wij in de *Vermaking* van zekeren dichter, bl. 171, aantreffen, niet mede een bewijs zijn,

> »Hoe *'t landlijk, 't nachtlijk* schoon, en zulke mofferyen
> Zich thands *bewondrens*waard in vers en proze vlijen."
> (*Perzius*, bl. 9,)

De adjectiva op *ig* uitgaande worden even dikwijls en even erg misbruikt als die op *lijk*. Eene *godsdienstige denkwijze* is eene denkwijze die godsdienstig is; bij VAN DER PALM echter, t. a. pl. bl. 46, geven die woorden te kennen *eene denkwijze aangaande den godsdienst*. Bij eenen anderen schrijver wordt gesproken van *godsdienstigen ijver*, voor *godsdienstijver*. Elders lezen wij van *eenen godsdienstigen toestand*, *eenen godsdienstigen onder-*

wijzer, *godsdienstig onderwijs*, *godsdienstige gezindten*, *godsdienstige plegtigheden*, eene *godsdienstige geschiedenis*, ja zelfs (wie had ooit gedacht dat zij bestonden?) van *godsdienstige onverschilligheid*, *godsdienstige partijschap* en *godsdienstige vervolging!* Den liefhebbers van feestvieren doet het zeker goed wanneer zij lezen van eene *vijfentwintigjarige bruiloft* of van het »*driehonderdjarige* jubilé der hervorming," dat men volgens eenen recensent in een onzer tijdschriften onlangs in *Baden* gevierd heeft. Minder lust zullen zij hebben om eene *veertigjarige preek* aan te hooren. Zulk eene preek is zeker ook wat heel lang! Maar er zijn in *Nederland* meer dingen die lang duren. Zoo spreekt eene onzer wetten van eene *tienjarige wetsherziening*, en van eene lijst die »bij afschrift in de hoofdplaatsen van kiesdistricten der provincie *gedurende acht dagen ter visie gelegd* wordt." Is het *nederleggen* van eene lijst een werk dat zoo veel tijds vordert, dan zal men zich niet verwonderen dat tot het gevangenzetten van eene persoon ook eenige dagen noodig zijn, en dat daarom in de *wet op het onderwijs* van 1857, art. 9, het volgende voorgesteld werd: »De duur dezer *gevangenzetting* wordt door den regter bepaald tot verhaal eener boete van vijfentwintig gulden op *drie*, van vijftig gulden op *zeven*, en van honderd gulden op *veertien dagen*." Deze paragraaf is evenwel niet aangenomen dan nadat zij eene belangrijke verandering ondergaan had.

Houdt men in het oog, dat de uitgang *ig* waar die aan substantiva wordt toegevoegd, adjectiva vormt die het bezit te kennen geven van het voorwerp of de eigenschap door dat substantivum beteekend, dat b. v. *godsdienstig* is wie godsdienst, *krachtig* wie kracht bezit, dan zal men erkennen, dat men zoodanige adjectiva zeer dikwijls aantreft, waar zij niet behoorden te staan, en dat dit inzonderheid het geval is met die, welke op *kundig* uitgaan. Het zijn afleidingen met den uitgang *ig* van zamengestelde substantiva. *Staatkundig* b. v. is niet, zoo als SIEGENBEEK, *Lijst van woorden* enz. bl. 31, schijnt te meenen, zamengesteld uit *staat* en *kundig*, zoodat het zou beteekenen *die des staats kundig is*, maar afgeleid van *staatkunde*, zoodat het beteekent die *staatkunde* bezit. Een persoon kan dus *staatkundig*, *geschiedkundig*, *menschkundig* enz. zijn, maar geene zaak, en eene *regtskundig tijdschrift* is dus iets even onmogelijks als een *aardrijkskundig woordenboek* of *godgeleerde bijdragen*, als *staatkundige vrijheid* (VAN DER PALM, *Lijkrede op* KEMPER, bl. 83), *staatkundige onderdrukking*, *staatkundige en zedelijke verdierlijking*, *geschiedkundige werkelijkheid*, *een zielkundig raadsel*, *staathuishoudkundige ketters*, *menschkundige onmogelijkheden*, enz. enz.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Cartels van Frans I en Karel V (vgl. VIII. bl. 252). In N°. 8 van den NAVORSCHER, dl. VIII. bl. 252, geeft SAXO SYLVIUS uitvoerige beschrijving van de uitdaging of zoogenaamd cartel, in 1528 gewisseld tusschen Keizer KAREL V en den Franschen Koning FRANS I. Mij bevreemdt het grootelijks, dat SAXO SYLVIUS de toen gewisselde stukken of brieven als weinig bekend veronderstelt, en ze daarom uit eene, door hem zelven slordig genoemde, copie onzen Nederlandschen lezers voordischt. In de eerste *Histoire de France*, die ik opneem, b. v. in die van P. DANIEL (t. V. p. 232) vind ik het schrijven van den Franschen Koning in zijn geheel en wel naauwkeurig terug. Wat den brief van Keizer KAREL V betreft, deze Vorst stelde zoo groot belang in de algemeene verspreiding van zijn schrijven, dat hij bevel gaf om het door den druk verkrijgbaar te stellen en wel in onderscheidene talen, opdat de brief ter kennis zou komen van *prélats*, *grands et plusieurs gentils hommes et gens de longue robe*, *et à autres personnes expérimentées*, zoo als blijkt uit zijn herhaald schrijven daarover, te vinden in de *Correspondenz des Kaisers* KAREL V, *herausgegeben von* K. LANZ, B. I. S. 275 en 292, namelijk in de brieven van den 5den Julij en den 4den November 1528. Nog onlangs (in 1850) zijn naauwkeurige herdrukken van de beide brieven teruggegeven in de *Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'histoire de France*, Série I. t. V. p. 232—234, wáar zij voorkomen achter het 3de boek van de zoo dikwerf in het licht verschenen zeer bekende *Mémoires* van MARTIN DU BELLAY. Om dus de taal der beide Souvereinen, voorzeker zwetsende en dwaas naar onze begrippen, maar geheel in den geest dier tijden, naar waarde te beoordeelen, behoeft men niet zijn toevlugt te nemen tot het gebrekkig afschrift van den Nederlandschen diplomaat (GISBERT CUPER?), maar men zal ter aangewezen plaatse, en wel bij DU BELLAY, de stukken uit de pen van een' tijdgenoot terug vinden. Overigens vergist SAXO SYLVIUS zich door eene schrijffout te veronderstellen in de aanwijzing der jaartallen. De uitdaging van FRANS I is gedagteekend 28 Maart 1527. Het antwoord van KAREL is van den 14den Junij 1528, en te regt. Immers, volgens den aangenomen hofstijl, begon voor FRANS I het jaar 1528 eerst na Paschen van dat jaar, dat is met den 12den April, zoodat de maand Maart voor hem nog behoorde tot 1527.

QUIESCENDO.

Cartels van Frans I en Karel V. Op bl. 255 van dezen jaargang vermoedt SAXO SYLVIUS, dat de Cartels van FRANS I en KAREL V, door hem uit een HS. medegedeeld, ergens te vinden zijn. Ik kan zijn vermoeden bevestigen. Het Cartel van FRANS

I vond ik, met eenig gering verschil in spelling en bewoordingen, in het 5de deel van G. DANIEL, *Hist. de France* (2e éd. Amst. 1720, 4°.) in het daar op bl. 232—237 voorkomende *Proces-verbal de* BAYARD, overgenomen uit een werk, getiteld: *Des Duels*, Paris, 1586. Volgens LE GLAY op bl. cxciii, noot 1, van diens *Precis historique*, hetwelk tot inleiding dient van de door hem uitgegevene *Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle* (*), (Paris, 1845, 2 tom., 4°.), wordt dat Cartel ook gevonden in de *Mémoires de* MARTIN DU BELLAY, op het jaar 1527, en daaruit bij REY, *Hist. de la captivité de Francois I.* p. 243. Beide cartels echter komen in 't Spaansch en Fransch voor in de *Papiers d' état du Cardinal Granvelle d' après les manuscrits de Besançon, publiés sous la direction de M.* CH. WEISS, tom. I (Paris 1841). Niet alleen deze beide stukken, maar bijna de geheele over deze zaak gevoerde briefwisseling zijn door LE GLAY en WEISS opgenomen. Bij den eerste vindt men (tom. II. p. 674—676) den brief van DE MONTMORENCY aan GUYENNE, dd. 29 Junij 1528, tot inhoud hebbende: »si le héraut impérial dont il est accompagné apporte au roi la désignation du camp où le roi et l'empereur doivent se battre, il faut le bien traiter et l'amener à *Paris;* s'il apporte toute autre chose, GUYENNE doit le laisser et abandonner, car le roi ne veut recevoir aucun envoyé de l'empereur, hormis dans le cas précité." Deze brief is, even als de volgende, gedrukt naar eene copy, berustende in de *Archives générales de Belgique.* De tweede bij LE GLAY voorkomende brief is gedateerd Toledo 4 November 1528, en gerigt van den Keizer aan zijn' broeder, den Aartshertog FERDINAND. Wij gelooven den lezers van dit Tijdschrift geene ondienst te doen met dien in zijn geheel hier over te nemen, daar die vele aan menigeen welligt onbekende bijzonderheden betreffende deze zaak bevat. »Mon bon frere, par ce que naguerres vous ay adverty, aurez peu sçavoir à la verité tout ce que jusques lors est passé entre le roy de France et moy touchant le combat. Depuis naguerres est retourné mon roy d'armes BOURGOIGNE, lequel m'a baillé sa relacion telle que vous verrez. Vous sçavez bien, mon frere, que en tous affaires d'importance je vous ay toujours demandé vostre advis, et encoires en cestuy qui touche mon honneur et ma voye, l'eusse tant plus voluntiers eu avant me resouldre en riens; la longeur et dangier des chemins n'eussent peu souffrir tant grand delacion que d'actendre après icelluy, estant la chose tant delicate pour toucher à l'honneur que quelconque delay n'eust esté bon. J'ai maintenant communiqué le tout aux gens de mes consaulx de par deça, à prelatz, grandz et à plusieurs gentilzhommes et gens de longue robe et à aultres, et autres personnes experimentées en telle matière, pour avoir leur advis et conseil de ce qu'il leur sembleroit se devoir faire. Lesquels tous uniformement m'ont dit que j'ai soufisamment satisfait et accomply à mon honneur; et pour ce, mon bon frere, me suis conformé à l'oppignion de tant de gens de bien, et avec ceste vous envoye les copies authentiques de tout ce que c'est passé en cest affaire du combat. J'en escrips aussi à plusieurs roys et princes chrestiens, et entre aultres au roy de Polongne, aux electeurs et aultres princes de l' empire et à ma chambre imperiale, vous priant, mon frere, leur faire addresser mes lettres avec à chacun une copie, telle que celle que vous envoye, et que incontinent faictes le tout translater en allemand, imprimer et publier où bon vous semblera, comme la qualité de cette matiere le requiert et que me fye sçaurez bien faire, et vous me ferez très-aggreable plesir. Escript en Tolede, le IVe jour de Novembre 1528" (*).

De stukken, door WEISS in het aangewezen deel, bl. 359—424, medegedeeld, zijn de volgende:

1°. Brief van den Keizer aan JEAN DE CALVYMONT, Ambassadeur van *Frankrijk*, dd. *Madrid*, 18 Maart 1528, waarin hij op diens verzoek herhaalt de uitdrukkingen, door hem tegen den genoemden gezant te *Grenada* aangaande FRANS I gebezigd: »Que ledit roy vostre maistre avoit faict laschement et meschamment de non m'avoir gardé la foy que j'ay de lui selon la traicté de *Madrid*, et que s'il vouloit dire du contraire, je luy maintiendraye de ma personne à la sienne."

2°. Een door ROBERTET opgemaakt verslag van het afscheidsgehoor, door den Koning van *Frankrijk* verleend aan GRANVELLE, en diens weigering om overbrenger te zijn van het Cartel van FRANS I. Dit stuk is gedagteekend, *Parijs* 28 Maart 1527 (hofstijl).

3°. Proces-verbaal van de overgave van het Cartel van den Koning aan den Keizer door GUYENNE, benevens andere stukken, in deze volgorde: *a.* Cartel en proces-verbaal van de overgave daarvan, dd. *Monçon*, 7 en 8 Junij 1528. *b.* Het onderhoud van den Keizer met GUYENNE, te *Burgos*. *c.* De hier-

(*) Deze *Negociations*, alsmede de straks te noemen *Papiers d'état*, vormen een gedeelte der *Collection de documents inédits sur l'histoire de France, publiés par ordre du Roi et par les soins du Ministre de l'instruction publique.* 1e *Série. Hist. politique.*

(*) Hierbij heeft LE GLAY de volgende noot: »Les avis cités dans cette lettre se trouvent en sommaire, surtout celui du duc de l'Infantado, celui du conseil royal de Castille et des prélats de l'église d'Espagne, dans SANDOVAL, *La vida y hechos del emperador Carlos V.* Ils sont *in extenso* dans les *Papiers d'état* de GRANVELLE, I. 384 et suivant."

boven vermelden brief van den Keizer aan DE CALVYMONT, in substantie. *d.* Belofte van den Koning van *Frankrijk*, zoo als die voorkomt in het tractaat van *Madrid*. *e.* Een ander artikel uit hetzelfde tractaat. *f.* De copyen van drie eigenhandige brieven van FRANS I aan KAREL V, zoo vóór als na zijne terugkomst in *Frankrijk*.

4. Brief van den Keizer aan den Hertog DE L'INFANTADO, dd. *Monçon* 15 Junij 1528, waarin hij dezen kennis geeft van het ontvangen Cartel en diens raad vraagt.

5. Antwoord op dezen brief, in dd. 20 Junij, waarin de Hertog in een gemotiveerd advies den Keizer ontraadt het aangeboden duel aan te nemen.

6. Tweede brief van den Keizer aan genoemden Hertog, gedagteekend *Monçon* 23 Junij, waarin de Keizer hem kennis geeft van de ontvangst van zijn' brief, met de toezegging hem later van het te nemen besluit te verwittigen.

7. Brief van den Hertog DE L'INFANTADO aan den Secretaris des Keizers, COVOS, zonder dagteekening, doch, gelijk uit den inhoud blijkt, geschreven vóór de ontvangst des tweeden briefs van den Keizer. De Hertog verlangt daarin van COVOS te vernemen, hoe zijn advies door den Keizer opgenomen is. Covos antwoordde hem, bij

8. eenen brief van den 24sten Junij, dat de Keizer des Hertogs brief met groot genoegen heeft ontvangen en het advies hem in alle opzigten zeer aannemelijk voorkomt.

9. Verhaal, betreffende het advies door den Keizer aan de Granden van *Spanje* over het Cartel gevraagd; het vertrek van BOURGOGNE, en diens aankomst te *Fontarabie*.

10. Ontwerp van het antwoord des Keizers op het Cartel van FRANS I.

11. Antwoord van den Keizer op de verklaring des Konings, dd. 28 Maart 1528, gegeven den 24sten Junij daaraanvolgende.

12. Cartel van KAREL aan FRANS.

13. Instructiën, gegeven door den Keizer aan BOURGOGNE, dd. *Monçon*, 24 Junij 1528.

14. De ook bij LE GLAY voorkomende brief van A. DE MONTMORENCY aan GUYENNE, dd. 29 Junij.

15. Brief van den Heer DE CLERMONT, Gouverneur van *Languedoc*, aan F. DE BEAULMONT, Kapitein-Generaal van *Roussillon*, dd. *Béziers*, 7 Julij.

16. Brief van SAINT-BONNET aan BOURGOGNE, dd. 9 Julij.

17. Antwoord op dezen brief, dd. 16 Julij.

18. Brief van SAINT-BONNET aan BOURGOGNE, dd. 17 Julij.

19. Antwoord op dezen brief, zonder dagteekening (Julij).

20. Brief van DE CLERMONT aan DE BEAULMONT, dd. 28 Julij.

21. Sauvegarde, verleend aan BOURGOGNE door den Koning van *Frankrijk*, gedagteekend *Fontainebleau*, 1 Aug.

22. Brief van den Koning aan SAINT-BONNET, dd. 13 Aug.

23. Brief van SAINT-BONNET aan BOURGOGNE, dd. *Bayonne* 17 Aug. en

24. Antwoord op dezen brief, dd. *Fontarabie*, 18 Aug.

Wij zouden te wijdloopig worden, indien wij den inhoud van al deze stukken medédeelden, te meer daar het voornaamste daarvan reeds door SAXO SYLVIUS bekend is gemaakt.

N°. 3 komt voor in 't Spaansch en Fransch, 4—8 in 't Spaansch alleen, de overige zijn alle in de Fransche taal geschreven.

M. ROEST, MZ.

Zangwijzen. In 1835 verscheen te *Avignon* een werk, getiteld: *Concerts spirituels ou requeil des motets pour les offices et les saluts des fêtes solennelles*, waar de tekst: *Lauda Sion salvatorem*, op de melodie van *Don* JUANS *Champagner, lied* — *Docti sacris institutis* op LEPORELLO's *keine Ruh bei Tag und Nacht* en *Inviolata, integra et casta Virgo* MARIA op WEBERS *Jungferntanz* gesteld is.

Reinier Telle. M. Z. VAN BOXHORN schrijft in zijn *Chronijk van Zeeland*, dl. I. bl. 464:

»REGNERUS VITELLIUS, ghemeenlijck gheseght TELLE, gebooren van *Ziericzee, Vranckrijck* ende *Italiën* ghesien hebbende, heeft eerst in sijn Vaderlandt, daer naer tot *Amsterdam*, met onderwijsinghe van de jeught sich besich ghehouden, ghestorven in den jare 1618, begraven met onghedeckten, ende met laurieren ghekroonden, ende een yeder sichtbaren hoofde, op de maniere van uytnemende Poëten. Hij heeft, onder andere, uytghegheven een seer puntighe beschrijvinghe van *Nederlandt*."

Bij J. WAGENAAR, *Geschiedenis van Amsterdam*, dl. I. bl. 461, lees ik: »De Remonstranten, eenigen van welken deeze Vergaderingen ook hadden bijgewoond, schreeven, den dertigsten, (30 Januarij 1617) aan eenige Predikanten van hun gevoelen te *Leiden*, om eenen Leeraar, die hen in de Nederduitsche taale mogt konnen stigten."

»De brief was, in der haast, door de volgende zeventien persoonen ondertekend enz." Onder de hier genoemde onderteekenaars komt ook de naam voor van REINIER TELLE.

De bij BOXHORN genoemde *Puntighe beschrijvinghe van Nederlandt*, verscheen in 1616 te *Amsterdam*, onder den titel: *Nieuw Nederlandtsch Caertboeck, waer in volkomentlijcker als oyt te voren vertoont werden de XVII Nederlanden, soo in 't geheel, als elck besonder met grote neersticheyt ende kosten ge-*

sneden ende in 't licht gebracht door ABRAHAM GOOS. *Mitsgaders een nieuwe Beschrijvinghe uyt verscheyden Authéuren ordentlijck tsamen gestelt door* REINIER TELLE: *vervattende alles wat in de selve Landen ende hare besondere Steden sonderlings te sien ende te vinden is. Gedruckt t'Amsterdam, bij* ABRAHAM GOOS, *Plaetsnijder, wonende op den Dam in 't vergulde Caertboeck.* Met eene fraaije titelplaat en 23 nette, in den tekst gedrukte kaartjes. Lang kwarto en 315 bladz.

Op bl. 148 sprekende »van de jongste vergrotinghe der stadt in 1612," zegt de schrijver vervolgens: »Zo dat niet gheheel onbequamelijck op dit selve deel bij dē stelder van dese beschrijvinghe gedicht zijn dese navolgende verskens:

Wat zie ick, die nu koom van Haerlem moe en mat,
So dicht bij Amsterdam doch voor een nieuwe stadt
't Hooft beuren in de locht? Wat poorten, wallen, huysen,
Wat grachten diep en wijdt, wat bruggen en wat sluysen
Vertonen zich hoe langs hoe klaerder voor mijn oog?
Ist tegen uwen wil? of ist maer bij ghedoog
En tot weerzeggens toe, O Nymphe 's werelts wonder,
O Peerle van Euroop, O Diamant bezonder
Van 't Nederlandts juweel, O Hollandts trots en roem,
Dat gij dees nabuer krijcht de welck ick niet en noem,
Om dat ick haren naem noch noyt en hoorde spellen?
Denckt ghij niet dats' u noch wel zoude mogen quellen
Hier namaels, en ten deel ontjagen u profijt?
Maer wat spel is mij dit? ick blijf vast even wijt
Van daer ick gaerne waer. Ghij schijnt voor mij te vluchten
Terwijl ick mij vergaep aen dese nieuwe vruchten.
't Sou tijdt zijn dat ick wat versnelde mijnen ganck:
Want buyten bleef ick noyt dan tegens mijnen danck.
Wel ick verneem geen Poort, en dat's nochtans de plaetse,
Van welck ick meer dan eens te zeggen plach: daer staetse.
Hoe? schemert mij 't gezicht? of wat is mij geschiet?
Ick ben in Amsterdam, en ick en weet het niet.
Ick zie recht voor mij staen ('ten is geen fantazije)
Den Toren die men noemt van d'Haring-packerije.
En die ghehele stadt daer ick ben uyt gheraeckt,
Is van dit grote Lijf een lidt noch onvolmaeckt.
Zo edel Hoofd-tack, zo, vergroot zo uwe mueren:
Vaeck moet het komen weer, en langhe moet het dueren.
Veel eeuwen moet ghij zijn 't gemene Vaderlandt
Van al wat kan en wil slaen aen de ploeg de handt,
Van al wat kan en wil ghebruycken sijne zinnen,
Om eerlijck en met Godt de kost vol-op te winnen.
Veel eeuwen moet ghij zijn de toevlucht ende borcht
Van 't Christen volck bedruckt dat voor vervolging zorcht,
En daerom spoedich vliedt uyt zulcke strenghe Landen
Daer menich simpel Mensch moet hangen ofte branden
Om doling int gheloof, en daerom zich begeeft
Vast onder uwen scherm. Wiens hoofden zo beleeft
Zo wijs zijn en zo kloeck, zo goet en zo bescheyden,
Dat sij noch Turck, noch Jood, noch Sarazijn, noch Heyden,
Veel minder iemand die CHRIST voor sijn Heylandt kent,
't Zij dat hij zich tot d'een of d'ander kercke wendt,
Oft onghebonden blijft, en perssen noch en quellen:
Mits dat hij hem maer wacht de pijpen zo te stellen,
Dat hij of aenhang zoeckt, en daer door oproer weck,
Of Godes heyl'gen naem met eenen vuylen beck
Te lasteren besta, en trachte te beletten
Het zij met raedt of daedt den voortgang uwer wetten.
Veel eeuwen moet ghij zijn, d'Ontfangster al-ghemeyn
Van alderleij ghewas van waren groot en kleyn.
Veel eeuwen moet ghij zijn, veel eeuwen moet ghij blijven
d'Uytreyckster generael van al dat Mans en Wijven
Oost, West, Zuydt, ende Noordt voltoyen met ter handt,
En trecken van haer haef, en maijen van haer landt.
Veel eeuwen moet Neptuin u heel verwondert schouwen
Met menich duysent Man sijn rijcke velden bouwen,
En nergens zien een stadt zoo schiprijck en bequaem,
Zo machtich, zo ontzien, zo groot van daet en naem.
Dit wenscht u (en veel meer) een wijt van u gheboren,
Maer die nochtans in u sijn woonplaets heeft verkoren.

J. BOUMAN.

»*Het is de moriaan geschuurd*" (vgl. VII. bl. 357). Ik meende, dat tot deze spreekwijs aanleiding was genomen uit *Jer.* 13: 23. »*Zal ook een moorman zijne huid veranderen of een luipaard zijne vlekken? zoo zult gijlieden ook kunnen goeddoen, die geleerd zijt kwaad te doen.*"

Dit komt *mij* aannemelijker voor dan de meening van den Heer VAN LENNEP, voornamelijk om de volgende redenen:

De spreekwijs is, meen ik, algemeen in gebruik in ons land, en het is slechts eene kleine streek, waar men zulk een' kookketel *moriaan* noemt.

Die spreekwijs geeft te kennen, geloof ik: »Er is niets aan te doen, het zou vergeefsche moeite zijn te beproeven zekere zaak, welke verkeerd is, of zekere gebreken of ondeugden, waarmede iemand behebt is, te verbeteren: en het zal toch wel geen geheel vergeefsch werk zijn, als de vrouwen haar moriaan of grooten ketel schuren, als hij zwart of roetig geworden is."

Ook heb ik veel meer hooren zeggen, *Het is den moriaan gewasschen*, dan *het is den moriaan geschuurd.* Dus is ook het spreekwoord in het fransch: »*à laver la tête d'un more, on y perd la lessive.*"

Ik meen daarom, dat onze vaderen deze zegswijze ontleend hebben aan de bovenaangehaalde plaats, en dat zij naast menige andere spreekwijze doet zien, hoe zeer zij in den bijbel te huis waren. Vergis ik mij nogtans, men onderrigte mij nader. EN LEERE MIJ.

[Wij gelooven met den schrijver van deze aanteekening, dat onze voorvaderen, wanneer zij in deze spreekwijze het woord *moriaan* gebruikten, aan eenen mensch en niet aan eenen ketel dachten. Wij meenen echter dat deze spreekwijze niet uit het boek van JEREMIA is genomen, maar dat eene der Esopische fabelen aanleiding gegeven heeft tot de latijnsche spreekwijze *Aethiopem lavare*, waarvan de onze eene vertaling is. Voorts hebben wij meestal hooren zeggen: het is den moriaan *geschuurd*, zelden *gewasschen*. Eindelijk teekenen wij hier aan, wat wij onlangs vonden in eene lijst van woorden in het land van *Kuik* in gebruik door onzen medearbeider S. v. W., die wij binnen kort onzen lezers hopen mede te deelen, dat de zwarte waterketel daar *moor* heet.]

De Roosegaerden van den bevruchten vrouwen (vgl. VII. bl. 37, 166 en 324). In mijn bezit is *Den Roosengaert van den bevruchten Vrouwen, gecorrigeert ende verbetert, wt die boecken van die Expeertste schrijvers, die van deser materien, te weten, van die Secreten, Ont-*

fanginghe, *Baringhe*, *ende Conste der Vroevrouwen, int Latijn geschreven hebben: Als* ALBERTUS MAGNUS, ARISTOTELES, PLINIUS, AUICENNA, MARCUS VERRO, *ende meer andere.*

Item, noch van menigerhande toevallēde sieckten der nieugeboren kinderkens, *ende hoe men die selve te hulpe comen sal. Gedrukt A*°. 1599, in kl. 8°. zonder naam van drukker of stad. Op het titelblad is een plaatje, voorstellende eene vrouw in barensnood, op het oogenblik waarin het kind geboren wordt.

P. J. C. LUCHTMANS.

Woorden op het platte land van Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van bl. 183).

Talie. Hijschblok.

Teezen. Talmen, wauwelen. *Leg niet te teezen.*

Tijen. Aanvatten, aanvaarden, heengaan. *Hij tijt aan het werk. Zij gaan de reis aantijen. Ik zag er tegen op die zaak aan te tijen.*

Tintelen. Killen. Pijnlijke aandoening der toppen van de vingers en teenen door de felle koude. *De vingers tintelen van de koû.*

Toetijd. Begeerte, verlangen, trek. *Daar heb ik regt toetijd op. Daar is wel groote toetijd.*

Tok. Tuk. *Er is tok aan den hengel. Daar is weinig tok*, trage handel, geringe kooplust.

Treilen. Voortstuwen, een schuitje of praam met de kloet voortduwen. *Gaat gij roeijen, ik ga treilen.*

Trens. Slag aan het oor. *Hij krijgt een trens.*

Triesterig. Beneveld, betrokken, dof. *Het is triesterig weêr. Hij ziet zoo triesterig, zoo dof, zoo betrokken.*

Trônie. Gelaat. *Hij heeft een vaste tronie*, onveranderlijk gelaat. Valsche tronie. Blijde tronie. *Hij verandert zijn tronie.*

Tuilen. Onbezonnen handelen, eigenzinnig drijven. *Hij moet zijn eigen tuil maar uittuilen.*

Vaar. Gelt, gust. *De koe is vaar.* Vare koe.

Verkassen. Verhuizen, vertrekken, van dienst verwisselen. *Hij gaat verkassen.*

Verwulfsel. Verhemelte, hemel, kap.

Wamelen. Twijfelen, voorteeken van zwangerschap. *De jonge vrouw wamelt, riekt naar de suikerstukken. Het is alweer zoo laat.*

Wasem. Adem, uitdamping. *Het wasemt nog. Koewasem*, vochtige damp der koestallen.

Wauwelen. Talmen, dreigen, tijdverbeuzelen. *Het is een wauwelaar. Verwauwelen*, vermallen. *Hij heeft zijn geld en goed verwauweld.*

Wen. Aanwas, hard gezwel, onpijnlijke knobbel. Koeijen hebben soms groote *wennen* aan de pooten.

Zeurkous. Zeuroor, tuitoor. *Het is een regte zeurkous.*

Zwindelen. Zwendelen, op eene ergerlijke wijze misbruik van sterken drank met handelnering verbinden. *Zwindelaar*, losbol.

Zwink. Zwenk, ommezwaai. *Ik heb er een zwink van gezien.*

Zwoord. Huid van het varken. Oppervlakte van de grond, bovenkorst. *Dat land heeft een taai zwoord.*

J. BOUMAN.

Lof aan Amsterdam en hare regering. »Hoe loflyck is 't dat die gene die over andere, als Hoofden ghestelt, haer met der ghelederen middelen niet en verrijcken! hoe treffelick is 't dat men onse nacomelingen mach nalaten, dat een vroom Borghemeester van *Amsterdam* JAN DE VRY genaemt, op syn sterfbedde legghende, in presentie van die by hem waren seyde: »»Dat syn kinderen en nacomelinghen die middelen en ryckdommen, die hy naliet, gherustelyck mochten aentasten en ghebruycken, also die niet onwettelick maer eerlick gheconquesteert waeren."" Dit is de oorsaeck waerdoor de erfenissen soo becomen, haer tot duysenden toe vermeerderen en ghesegent worden. Dit is het principael inzicht onses wyses overichheyt, dat het gheslacht tot de hoochste eere des stadts opghetrocken wort: hierdoor is het familie in treffelycke reputatie by de inghesetenen gedenckende des gerustelicke regheringes in de tydt des vaders voorghevallen. — Hoe gherustelick is 't te leven, daer de Magistraet voor de ghemeente sorge draeght, dat sy niet door dierte (als binnen *Praegh*) uytghehonghert wert. Wie sal ghenoech prysen de acte van mildicheyt der Heeren Borghemeesters van *Amsterdam*, dese teghenwoordighe Winter, uytdeelende schatten van overvloet, en berghen bouwende van godtvruchticheyt, als sy de steygeringh van het Cooren merckteden, dat sy uyt des Stadts Thresoor sooveel voorraets in granen ghedaen hebben, dat sy het Broot op een cleyne prys, soowel voor de Rycken als de Armen ghehouden hebben: daer het ghesien was, dat het tot een excessive dierte soude gheloopen hebben.

Voorwaer ghy croondraechster van Europa, ghy kroont u Hooft met de schoonste peerlen der deuchden die men in der vroomer menschen ghemoederen vint! Lof zult ghy hebben, ghy vroome Voesterheeren, dat ghy u ghemeente met sulcke Weldaden aen u verbindt! — De Griecken plaghen seer te smalen op des stadts gheltkist, als die verryckteden (ghelyck de Milt in de Mensche), soo ginck het de Inghesetenen niet wel. — 't Is Godt lof hier anders ghestelt: 't gene hier in de schatcamer komt, wert als op renten voor een yder wechgeleyt, om in tyden van noot, weder aen haer besteet te worden.

Een oudt vreemt man binnen *Lacedaemon* comende, wiert seer van de jonghelinghen aldaer gheëert, dies hy wenschte daer syn leven te eyndighen: Wie Borgher of Vreemdelinck soude onder de vloghelen en sorghe van sulcke Borghemeester syn leven niet verslyten? Vaert lanck dan wel en bloeyt O

vaderlicke Stadt: al sulcke Borghemeesteren leeft langh en regeert gherustelick tot welstant van de politie en een onsterfelicke faem die van UL tot Uwe nacomelingen sonder twyfel sal strecken en uytghebreyt worden: Soo ghy in sulcke miltdadighe regeringhe continueert, ick zie u woonplaetse vol van nieu aengecomen Borghers krielen, de straten van toeloop der menschen stoppen ja u poorten tot Houtewael uytsetten. De uyterste beloninge uwer christelycke en politycke deuchden." — Uit WASSENAER, *Histor. Verhael*, 1623. H—g.

Opschriften te Nieuwe Niedorp. In de aanzienlijke kerk te *Nieuwe Niedorp*, waarvan het kruisgewelf omhoog door twee mannen- en twee vrouwenbeeldjes (door de dorpelingen IPPIE, GEEL STIPPIE, BOKSMAAIJER en APE GEERTJE, als grondvesters der kerk genoemd) gesteund wordt en waar op het koor het graf van den beroemden DIRK REMBRANDS VAN NIEDORP, wordt aangewezen, vindt men ook de volgende grafschriften:

Hier legt REIJER VAN DER BIJL,
Van de doodelijke pijl
Schielijk neergeschoten
Menig mensch heeft hier te lande
Van zijn wel begaeft verstande
Raed en hulp genoten.
Obiit 5 Febr. 1669.

Hier rust met PETRONEL
Het clavecimbelspel
De schoonheid ende deugdt
Van haer begaefde jeugdt
Een bloem van sneeuw in 't slijk
Voor 't eind der tweede maen
Veel keurs te ras vergaen.

MAERTJE COSTERS legt hier onder
Bij veele was zij tot een wonder
Maegt bruit en vrouw in dagen tweemael acht
Zo is haer lijk alhier gebragt.
24 October 1669.

De gedenksteen in het school, het afgeschoten koor der kerk, te *Oude Niedorp*, draagt het volgende opschrift:

HULDE
aan den WelEerwaarden Zeer Geleerden Heer A. NUMAN,
in leven Schoolopziener van het 4de
thans 9de District der Provincie *Noord-Holland*, overleden te *Oude Niedorp*,
den 28 Maart 1831,
door de Schoolonderwijzers in
genoemd District. Anno 1844.
C. W. B.

Ronde Goden. In het *Haarlemmer-Meerboek* van J. A. LEEGHWATER, leest men N°. 47: »So is hier toe (mijns oordeels) zeer goede gelegentheit ende bequame middelen, datmen 't zelve met 's menschen arbeidt wel kan verrigten en te wege brengen, ende niet en twijffel dat daar eenig stof, aarde ofte *ronde Goden* zouden manqueren of gebreken" enz.

De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT maakt in zijn *Haarlemmer-Meerboek* van LEEGHWATER, bl. 71, hierop deze aanmerking: »Wat *ronde Goden* zijn heb ik niet kunnen ontdekken."

Dat LEEGHWATER hiermede de *ronde schijven*, — namelijk *het geld*, — bedoeld heeft, is, dunkt mij, niet twijfelachtig. Van daar is nog het spreekwoord in gebruik: »*De lengte en breedte is er wel, maar de ronden ontbreken.*"

Een tijdgenoot van LEEGHWATER schreef in zijne *Konst-Spigel der Weereldlicke Vermaken* (*):

Geld, geld, geld, dat doof en stom is,
Maakt haast recht dat slim en krom is.
Geld, geweld, en list, en gonst,
Breckt nu recht, zeegel en konst.

Verder: »Wat is er dat meer geëert, gedient, gevierd, en aangebeeden word als het geld? Wie geld heeft die krijgt den droes te vriendt. En waar de *ronde God* zijn vermoogen niet betoont, daar word ook geen wijsheid vermoed, de leedige bundel vind geen gehoor, en de gescheurde broek zal voor zijn aars zelden een stoel met een kussen vinden."

J. BOUMAN.

Weêrvoorspellingen. Bij de gedurige afwisseling van dooi- en vriezend weder gedurende de maanden Januarij en Februarij van dit jaar, werd ik elken dag als overstelpt met allerlei beschouwingen over het vermeende of werkelijke verband, dat er bestaan zou tusschen den toestand van onzen dampkring en de maan »op den dag dat zij in eene andere phase treedt."

Dat de maan invloed oefent op onzen dampkring, op onze aarde, op ebbe en vloed — dat alles is vrij zeker; maar dat die invloed zich juist kenbaar zou maken door verandering van weder te veroorzaken »op den dag" van eerste kwartier, volle maan enz. — 't is mogelijk, maar ik hecht er niet veel aan! Waarschijnlijk moet ik het mindere vertrouwen dat ik er in stel, toeschrijven aan de omstandigheid dat die zoogenaamde weêrvoorspellers het ook zóó heel naauw met de zaak niet nemen, want als het gebeurde dat het weder »niet" veranderde bij een' zekeren stand van de maan en ik hen daarop opmerkzaam maakte, »dan zou het weder stellig in dien toestand blijven tot eene volgende phase" (zoo heette het), en wanneer er, o jammer! ook in deze laatste verschansing bres geschoten werd, als het weder vroeger of later veranderde, dan was het »eene uitzondering," en »men moest op geen paar dagen vroeger

(*) Door GEORGIUM CIEGLERUM, *uit het Hoochduyts in het Nederduytsch overgeset.* Te Amsterdam bij NICLAES FRANZEN, 1652.

of later zien," »anders ziet men het toch maar dikwijls," of »het werkt van 't jaar tegen de natuur in," »het is een wonderlijk weêr!"

Niettegenstaande ik dus tot de overtuiging kwam, dat de uitleggingen van die voorspellingen (als ik er dien weidschen titel aan geven mag) wel een beetje rekbaar waren, bleek het mij tevens dat er nog meer aan geloofd wordt dan men wel zou denken. Immers men hoort dikwerf, zelfs door beschaafde menschen zeggen:

Vorst met een afgaande maan
Houdt meestal aan.

Als het eerste kwartier wordt wacht ik verandering.

Een maandagsche maan, een kwade maan.

En dergelijke meer; ik hoorde zelfs het volgende rijmpje opzeggen:

De eerste en tweede dag (*) geeft niets,
De derde dag geeft iets,
Maar zoo de vierde en vijfde dag zal zijn,
Zoo is de heele maneschijn.

Dit is eene vertaling van een versje dat reeds bij de Latijnen in gebruik zou geweest zijn, en als het zóó oud is, zal het immers wel waarheid behelzen!?

Ik zou hier nog kunnen bijbrengen dat men wel eens spreekt van eene maan met »horens," als zij pas aan het wassen is, dat bestendig weêr zou beteekenen; eene zoogenaamde »druipende" maan, die regen doet verwachten.

Moet ik dergelijke dingen niet op de lijst der volksvooroordeelen plaatsen?

Ofschoon de uitkomst naar mijn inzien de feilbaarheid dezer stellingen genoegzaam bewijst, kan ik ze echter niet op natuurkundige gronden wederleggen. PRIMO.

(*) Na nieuwe maan.

Arenout van Geluwe en Jacobus Rolandus (vgl. VIII. bl. 62). Ik bezit twee werkjes van A. VAN GELUWE. Het eene waaraan de titel ontbreekt, moet, volgens bl. 1, ten titel gevoerd hebben: *Beweegh-redenen, van den godsaligen uijtgang, uijt de nieu herformde of ghereformeerde Kercke, van verscheijde gereformeerde God-minnende, ijver-suchtighe herten, die door Gods ghenade, het nieu gherefor-meerde Babilon verlaten hebben.* Het is opgedragen aan ANTONIUS TRIEST, Bisschop van *Ghent*, in 1656, en bevat 79 bladz. in kl. 8°.

Onder de bekeerden noemt hij JACOBUS ROLANDUS, geboortig van *Amsterdam*, eenigen zoon van TIMOTHEUS ROLANDUS, toen predikant te *Boxtel*, bij *'sHertogenbosch*, wiens grootvader was JACOBUS ROLANDUS, predikant te *Amsterdam*, en tweede Lid van de Synode te *Dordrecht*.

Het andere werkje, mede in kl. 8°., 153 bladz., heeft tot titel: *Corte Antwoorde, op een onschriftmatige, gereformeerde Vraghe, Raekende het H. Sacrament des Autaers voor-gestelt aen* ARENOUT VAN GELUWE, *in de Keijserlijcke Koop-stadt van Antwerpen*, 8 *Febr.* 1656 *enz. Gedruckt voor den Autheur, vrij Boeck-verkooper tot Ghendt in de Ouburch*, 1657. S. v. W.

Weinig bekende wapens van Nederlandsche geslachten (vgl. VI. bl. 228; VII. bl. 34; VIII. bl. 95). Het oud Manuscript, waaruit SIMON VAN LEEUWEN, in zijne *Batavia Illustrata*, fol. 1189, zegt, kortelijk de namen van eenige geslachten, wier geslacht-registers hem niet ter hand kwamen, getrokken te hebben, ligt voor mij; en sla ik daarin SUERMONT op, dan zie ik, dat die geslachtnaam aldaar, even als in de *Bat. Illustr.*, fol. 1209, SUERMONT, en niet, zoo als S. v. D. N. aangeeft, ZUURMONDT geschreven wordt.

Het wapen, in het MS. bij den geslachtsnaam geteekend, is hetzelfde, dat het tegenwoordige geslacht van dien naam te *Rotterdam* nog voert: van sabel, beladen met eene *fasce bretessée et contre-bretessée* van zilver. Uit dit geslacht was de Heer WILLEM SUERMONDT, tijdens de Fransche overheersching Maire der stad *Rotterdam*.

Dat de afkomst van het geslacht SUERMONDT den Heere S. v. D. N. niet regt duidelijk is, mag, buiten de moeijelijkheid, die in dit opzigt dit geslacht met vele anderen, bij gebreken van aanteekeningen, gemeen zal hebben, ook wel zijn 'grond vinden in de vaak verkeerde toepassing van namen op geslachten.

Telkenmale verwondert het mij, alleen op den naam af, velen tot één geslacht gebragt te zien, die blijkbaar een verschillenden oorsprong hadden of hebben kunnen. Men let, mijns erachtens, te weinig op den oorsprong der geslachtsnamen en neemt, onder anderen, thans minder bekenden doopnamen voor geslachtsnamen aan.

Zoo ook hier. SURMOND komt als doopnaam voor. W. A. VAN SPAEN, *Oordeelk. Inleiding tot de Historie van Gelderland*, dl. III. bl. 389, noemt *Heer* JOHAN en *Heer* SURMOND *van Ravenswade*, Ridders.

Duidelijk wordt het hierdoor, hoe ook de wapens van geslachten, denzelfden naam voerende, verschillen en men ook van het geslacht SUERMONDT meer dan een wapen noemen kan.

Is JAN SUERMONT, zoo als VAN LEEUWEN en het MS. hem noemt, 1374 bastaard van WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, dan kan hij niet verwant zijn met D. GERBRANDUS ZUERMONT, *Canonicus ten Hogelande tot Leyden*, die in 1327 overleed.

L. D. R.

Verhooging van toelagen aan verminkten. In den *Volks-Almanak*, dit jaar van wege de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, uitgegeven, vindt men op bl. 110 de volgende bijzonderheid:

Waarde der menschelijke ligchaamsdeelen.

Op welke wijze onze vaderen den moed der zeelieden en de pligtbetrachting wisten te vergelden, moge blijken uit de onderstaande lijsten. Opmerkelijk is het verschil tusschen 1653 en 1665. Waren de Admiraliteiten toen misschien ruimer bij gelde? De stuivers en penningen (anders wat al te groot blijk van naauwgezetheid) waren zeker afhankelijk van de geldmunt, waarin het geheele bedrag voldaan werd.

Hoe het zij, bij al het zonderlinge dat er in gelegen schijnt, spreekt er toch eene naïveteit van waardering uit, die iets verheffends heeft.

I.

Ordre en Lijst aangaande de belooning der verminkten (A°. 1653).

		Guld.	St.	Penn.
1.	Voor het verlies van beide d'oogen . .	1066	13	4
	〃 〃 〃 〃 een oogh	240		
2.	〃 〃 〃 〃 beide d'armen. .	1066	13	4
	〃 〃 〃 〃 den rechterarm .	333	6	8
	〃 〃 〃 〃 den slinkerarm .	266	13	4
3.	〃 〃 〃 〃 beide de handen .	933	6	8
	〃 〃 〃 〃 de rechterhandt .	266	13	4
	〃 〃 〃 〃 de slinkerhandt .	240		
4.	〃 〃 〃 〃 beide de beenen .	533	6	8
	〃 〃 〃 〃 een been	240		
5.	〃 〃 〃 〃 beide de voeten .	333	6	8
	〃 〃 〃 〃 een voet	160		

En voor andere verminktheden omtrent de gemelde leden, zoude ieder iet genieten, ter bescheidenheid van de Kollegien ter Admiraliteit. Ook werd belooft dat andersins den verminkten een Rijksdaalder 's weeks tot hun onderhoudt zou toegeleidt worden.

II.

Den 17den Maart 1665 werd bij Placaat van H. H. Mogenden eene nieuwe lijst van belooning geteekend en daarna bekend gemaakt voor hen, die in 's Lands dienst verminkt mogten worden. Deze lijst is van den volgenden inhoud:

1.	Voor het verlies van beide oogen	1500	Guld.
	〃 〃 〃 〃 een oog	350	〃
2.	〃 〃 〃 〃 beide armen	1500	〃
	〃 〃 〃 〃 den regterarm . . .	450	〃
	〃 〃 〃 〃 〃 linkerarm . . .	350	〃
3.	〃 〃 〃 〃 beide handen	1200	〃
	〃 〃 〃 〃 de regterhand. . . .	350	〃
	〃 〃 〃 〃 〃 linkerhand. . . .	300	〃
4.	〃 〃 〃 〃 beide beenen	700	〃
	〃 〃 〃 〃 een been	350	〃
5.	〃 〃 〃 〃 beide voeten	450	〃
	〃 〃 〃 〃 een voet	200	〃

Tot dus verre de *Volks-Almanak*. Nu ontstaat de vraag, hoe die overdreven naauwkeurigheid in het eerste Placaat te verklaren? Ik stel mij de zaak aldus voor:

Er komen twee verschillende opgaven in stuivers en penningen op de lijst voor, namelijk 13 stuivers, 4 penningen, benevens 6 stuivers, 8 penningen. Het is niet zeer moeijelijk na te gaan, dat de stuiver hier op 12 penningen gerekend is en beide genoemde sommen de waarde van $^2/_3$ en $^1/_3$ gulden vertegenwoorgen. Maar hoe is men dan aan die sommen van $1066^2/_3$, $333^1/_3$ guld. enz. gekomen? Zie hier mijn antwoord. Ik gis dat er eene oude lijst bestond, waarbij voor verminkingen in den oorlog in dezelfde volgorde als in de beide latere placaten de volgende belooningen werden vastgesteld:

800, 180, 800, 250, 200, 700, 200, 180, 400, 180, 250, 120 gulden.

Toen men in 1653 tot eene verhooging dier geldsommen overging, besloot men in het vervolg *de guldens met goudguldens te voldoen.* Daar de goudgulden eene waarde had van 28 stuivers, zouden daardoor deze sommen in de verhouding van 20 : 28 = 5 : 7 zijn verhoogd, en dat had zonder eenig bezwaar kunnen plaats grijpen. Intusschen, door welke omstandigheid is mij natuurlijk onbekend, gebruikte men eene uitdrukking, welke op zich zelf van de zoo even genoemde weinig verschilde, maar den eenen of anderen klerk aanleiding heeft gegeven tot eene even omslagtige als nuttelooze berekening. Men besloot *voor iederen ducaat een halven gouden rijder* te betalen, dat wil zeggen de som werd verhoogd en de verhouding van $5^1/_4 : 7 = 21 : 28 = 3 : 4$ en volgens deze berekening is dit oudst bekende placaat ontstaan.

In 1665 ging men tot denzelfden maatregel over als in 1653, men besloot ook nu weder *de guldens met goudguldens te voldoen*, en werkelijk staan de sommen in beide lijsten achtereenvolgens tot elkander in verhouding van 5 : 7, behalve dat men nu overal ronde sommen genomen heeft. Alleen schijnen er in dit tweede placaat twee drukfouten te zijn ingeslopen. De belooning voor het verlies der beide handen moet 1300 gulden bedragen en voor dat der beide beenen 750 gulden. Dat het opgegeven getal van 750 gulden verkeerd is, is gemakkelijk te bewijzen. Het verlies van twee oogen, twee armen, twee beenen, wordt altijd met eene som voldaan, *grooter* dan het dubbel, hetwelk voor één oog, één arm, één been is toegestaan, en op deze door de billijkheid geboden regel zou de som van 700 gulden eene uitzondering maken. Overigens bedaagt het verschil tusschen de berekende en de opgegeven waarde nergens meer dan 24 gulden gelijk juist uitkomt, daar men in deze tweede lijst zich met veelvouden van vijftig gulden vergenoegd heeft.

Weet iemand er iets beters op?

CORNELIS DE BOEKBINDER.

Sterfdag van H. Brouwer. Tot nog toe heb ik nergens kunnen vinden wanneer HENDRIK BROUWER is overleden. In het *Journael ende Historis Verhael* van zijne reis, door een *Liefhebber saamgestelt.* Amsterdam, BROER JANSZ, 1646, las ik over hem:

»Den 7 dito (Augustus) de windt met een stijve koelte N. N. Oost zijnde, soo is den heer Generaal HENDRICK BROUWER des morgens tusschen 10 ende 11 uren eyndelijck aen sijn langhdurige sieckte deser werelt overleden......" terwijl voorts op bl. 57 wordt vermeld, dat het lijk gebalsemd en op den 15den daaraanvolgende, hoewel hij *Baldivia* had aangewezen, te *Brouwershaven* werd ter aarde besteld. Den 16den September werd hij echter naar *Baldivia* overgebragt.

M. KEIJZER.

Alberda en Albarda. In RIETSTAPS *Armorial Général*, vond ik: »ALBERDA (Barons) *Frise*, *P. de Groningue.*" Van dit oud-adellijk geslacht, dat, hoewel daartoe geregtigd, den titel van Baron echter niet voert, is, voor zoo verre mij bekend is, nimmer een tak in *Friesland* gevestigd geweest. Wel bestaat in die Provincie eene familie ALBARDA, die echter met eerstgenoemde niets gemeen heeft.

Het is zeker ook deze familie, en niet die van ALBERDA, die door SUUM CUIQUE (A). (zie NAV. VII. bl. 330) bedoeld wordt.

M°.

Lijkredenen, lijkpredikatiën, lijkzangen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten. Voor de kennis der levensgeschiedenissen van onderscheidene personen, zijn lijkredenen, lijkpredikatiën en lijkzangen vaak zeer belangrijke, ja niet zelden de eenige bronnen. Vele dergelijke bronnen zijn echter zeer zeldzaam te vinden of dikwijls geheel onbekend. Daarom heb ik getracht eene zoo volledig mogelijke lijst van lijkredenen, enz. zaâm te stellen, betreffende Remonstrantsche Predikanten en Hoogleeraren, tot welke laatsten ik ook ARMINIUS en VORSTIUS meende te mogen rekenen. In die lijst nam ik alleen datgene op wat ik zelf in handen heb gehad, weshalve eene *aanvulling* mogelijk en *mij hoogst aangenaam* zou zijn. Bepaalde biografiën en afzonderlijke levens- en karakterschetsen heb ik opzettelijk uitgesloten. Ik deel de lijkredenen, enz. mede in volgorde der jaren waarin ze in druk zijn verschenen. De lijkzangen, grafschriften, kortom alle gedichten waarbij ik niets heb aangeteekend, zagen het licht achter de verschillende lijkpredikatiën en lijkredenen, dus niet afzonderlijk.

Gaarne zou ik zien dat dergelijke opgaven werden gedaan, betreffende *Gereformeerde*, *Luthersche en Doopsgezinde Predikanten en Hoogleeraren.*

Remonstrantsche Hoogleeraren.

1609. *Oratio de vita et obitu* JACOBI ARMINII, door P. BERTIUS. Hiervan verscheen ook eene Hollandsche vertaling, waarachter:

1609. *Tranen over de doot van* ARMINIUS, door A. M. P.

1609. *Claegliedt op* ARMINIUS, door denzelfden.

1609. *Een droevig Claagh-dicht op* ARMINIUS, door PHILALETHES CHRISTOPHILUS. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1609. *Nieuwe jaars Claach-liedt op* ARMINIUS, door een 0 in 't cijfer. (Afzonderlijk uitgegeven; ook komt het voor achter het pamflet van 1610: *onder verbetering een Mey-praetjen*, enz.)

1609. *Epicedium op* ARMINIUS, door D. BAUDIUS, waarachter tevens de *Epicedia* van DE GROOT voorkomen.

1624. *Oratio de vita et obitu* CONRADI VORSTII, door M. GUALTHERUS.

Op denzelfden VORSTIUS hield ook de Predikant JOHANNES GREVIUS eene lijkrede. Ds. MENSINGA meende die ook in druk gezien te hebben. Ik heb er nergens eenig spoor van kunnen ontdekken. Is ze werkelijk in 't licht verschenen?

1712. *Lijk-reden op* PHILIPPUS VAN LIMBORCH, door J. DE KLERK.

1712. *Lijkgedagtenis op* V. LIMBORGH, door W. LOMANNUS.

1712. *Gedagtenis op* V. LIMBORCH, door C. BRUIN.

1712. *Lijkgedagtenis op* V. LIMBORCH.

1712. *Grafschrift op.* V. LIMBORCH, door K. WESTERBAEN.

1712. *Ander grafschrift op* V. LIMBORCH, door E. F.

1743. *Lijkrede op* ADRIAEN VAN CATTENBURCH, door W. SCHUYT.

1743. *Lijkzang op* CATTENBURCH, door L. W. VAN MERKEN.

1743. *Ter uitvaert van* CATTENBURCH, door K. WESTERBAEN.

1743. *Ter gedachtenisse van* CATTENBURCH, door W. SCHUYT.

1743. *Ter gedagtenisse van* CATTENBURCH, door S. DOEKES.

1743. *De rust van* CATTENBURCH, door D. SMITS.

1743. *Ter gedagtenisse van* CATTENBURCH, door N. VERSTEEG.

1743. *Ter onsterfelijke gedagtenisse van* CATTENBURCH, door F. DE HAES.

1743. *Rouwklagt op* CATTENBURCH, door N. N.

1746. *Lijkrede op* DRIEBERGE, door P. BLIEK.

1746. *Lijkgedachtenis op* DRIEBERGE, door J. KORTEBRANT.

1746. *Grafschrift op* DRIEBERGE, door J.B.

1746. *Lijkgedachtenis op* DRIEBERGE, door N. VERSTEEG.

1746. *Op 't afsterven van* DRIEBERGE, door W. DE KEMP.

1746. *Sermo in funere* DRIEBERGE, door J. J. WETSTEIN. (Hiervan verscheen ook eene Hollandsche vertaling door P. A. VERWER).

1754. *Lijkreden op* JAN JACOB WETSTEIN, door J. KRIGHOUT. (Oorspronkelijk in 't Latijn. De vertaling is van C. NOZEMAN.)

1754. *Lijkplicht aan* WETSTEIN, door K. WESTERBAEN.

1754. *Lijkzang op* WETSTEIN, door F. DE HAES. (Ook afzonderlijk uitgegeven).

1754. *Grafschrift op* WETSTEIN, door P. MERKMAN.

1855. *Gedachtenisrede op* ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN, door A. A. STUART.

1855. *Leerrede na het afsterven van* V. D. HOEVEN, door L. DE JONG.

1855. V. D. HOEVEN *herdacht*, door L. VAN DEN BROEK. (Afzonderlijk uitgegeven).

1856. *In memoriam*, ter nagedachtenis van V. D. HOEVEN, door P. A. DE GENESTET. (Afzonderlijk uitgegeven).

Remonstrantsche Predikanten.

1647. *Predicatie op* PETRUS CUPERI en BENJAMIN SAPMA, Pred. te *Rotterdam*, door J. LANSBERGEN.

1651. *Lijck-predicatie op* ASSUERUS MATHISIUS, Pred. te *Rotterdam*, door A. HOLTHENUS.

1651. *Op het graf van* MATHISIUS, door BRANDT.

1658. *Lijck-predicatie op* ARNOLDUS GEESTERANUS, Pred. te *'s Hage*, door J. BATELIER.

1658. *Op het sterven van* GEESTERANUS, door A. L.

1664. *Lijk-predicatie op* JOANNES OUWENS, Pred. te *Gouda*, door P. VAN LIMBORCH.

1668. *Lijk-predicatie op* CONRADUS BREMER, Pred. te *Leyden*, door J. VAN BRAKEL.

1668. *Op 't schadelijk verscheiden van* BREMER, door W. VAN HEEMSKERK.

1668. *Zarkschrift op* BREMER, door denzelfden.

1668. *Grafschrift op* BREMER, door G. BRANDT.

1684. *Lijk-predicatie op* GERARD BRANDT de jonge, Pred. te *Rotterdam*, door J. MOLINAEUS.

1684. *Twee grafschriften op* BRANDT.

1684. *Rouw-klage op* BRANDT, door J. OUDAAN.

1684. *Op het afsterven van* BRANDT, door J. ANTONIDES VAN DER GOES.

1684. *Laatste plicht op de uitvaart van* BRANDT, door P. RABUS.

1684. *Zarkschrift op* BRANDT.

1684. *Op het overlijden van* BRANDT, door C. PIERSON.

1684. *Op het overlijden van* BRANDT, door J. VAN GEEL.

1684. *Op 't droevigh afsterven van* BRANDT, door P. BOS.

1694. *Predikatie op het afsterven van* OKKERUS PESSER, Pred. te *Rotterdam*, door J. MOLINAEUS.

1695. *Lijk-predicatie op* MICHAËL KLINKHAMER, Pred. te *Hoorn*, door H. HILLEN.

1695. *Lijk-predikatie op* HERMANUS HILLEN, Pred. te *Hoorn*, door J. BREMER.

1695. *Lijk-klagt op* HILLEN, door J. DE GOEDE.

1695. *Graf-schrift op* HILLEN, door J. BREMER.

1708. *Lijk-traanen op* JOHANNES BRANDT, Pred. te *Amsterdam*, door J. BRANDT de jonge. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1708. *Graf-schrift op* BRANDT, door J. DOP. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1708. *Ter gedagtenis van* BRANDT, door H. V. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1708. *Ter uitvaert van* BRANDT, door C. BRUIN. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1709. *Ter gedachtenisse van* EVERHARDUS VERBIE, Pred. te *Zevenhoven*; door W. LOMANNUS. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1718. *Lijkpredikatie op* PETRUS BOS, Pred. te *Rotterdam*, door C. VAN ARCKEL.

1718. *Grafnaelt op* BOS, door C. VAN ARCKEL.

1719. *Ter uitvaart van* ISAAK EMILIUS, Pred. te *Amsterdam*.

1719. *Grafschrift op* EMILIUS, door C. BRUIN.

1719. *Op den graf-steen van* EMILIUS, door C. LELY.

1719. *Traanen over* EMILIUS.

1719. *Ander grafschrift.*

1719. *Op het afsterven van* EMILIUS, door J. LOMANNUS de jonge.

(Te zamen uitgegeven onder den titel: *Lijk-traanen over het afsterven van* EMILIUS.)

1724. *Lijk-rede op* KORNELIS VAN ARKEL, Pred. te *Rotterdam*, door S. VAN DER LANEN.

1724. *Rouwklagt op* V. ARCKEL, door A. P.

1724. *Grafschrift op* V. ARCKEL, door A. B.

1724. *Ander grafschrift op* V. ARCKEL, door M. OUDENAERDE.

1724. *Op het afsterven van* WILHELMUS LOMANNUS, Pred. te *Nieuwkoop*, door J. LOMANNUS.

1724. *Op het afsterven van* LOMANNUS, door W. V. POT.

1724. *Op het afsterven van* LOMANNUS, door C. V. POT.

(Te zamen uitgekomen.)

1724. *Ter gedachtenisse van* GIJSBERTUS SWARTENDIJK, Pred. te *Hoorn*, door B. KOK.

1724. *Graf-schrift op* SWARTENDIJK, door R. V.

(Te zamen verschenen.)

1724. *Ter grafstede en gedagtenisse van* SWARTENDIJK, door P. VAN DER SCHELLING. (Afzonderlijk uitgegeven.)

1724. *Hoorns vreé-kerk in rouw over* SWARTENDIJK, door CLAAS 'T LAM.
1724. *Aan de treurende Hoornsche gem. over* SWARTENDIJK, door G. KLINKHAMER.
1724. *Grafschrift op* SWARTENDIJK, door H. S.
(Te zamen uitgegeven.)

1727. *Lijkrede op* SEBASTIAAN VAN DER LANEN, Pred. te *Rotterdam*, door. J. LAGENDAAL.

1731. *Lijk-rede op* PETRUS VERWER, Pred. te *Amsterdam*, door A. VAN CATTENBURCH.

1731. *Op het afsterven van* VERWER, door J. VIRULY.

1731. *Graf-schrift op* VERWER, door G. S.

1738. *Lijkrede op* JOANNES DE GOEDE, Pred. te *Amsterdam*, door K. BREMER.

1741. *De klaagende godsdienst bij de lijkbus van* GIJSBERT OSTENS, Pred. te *Amsterdam*, door L. V. M.
1741. *Traenen -gestort over het afsterven van* OSTENS, door R. BLOK.
1741. *Lijkklacht op* OSTENS, door A. BLOK.
1741. *Zegemond, herdersklaght over* OSTENS.
1741. *Grafschrift op* OSTENS, door J. BRAK.
1741. *Ander grafschrift op* OSTENS, door H. HOUTKAMP.
1741. *Cipres-tak op* OSTENS, door G. KLINKHAMER.
(Gezamentlijk uitgegeven onder den titel: *Lijkplichten over het afsterven van* OSTENS.)

1748. *Lijkpredikatie op* THEODORUS VAN DER HOEVEN, Pred. te *Rotterdam*, door C. VAN ARCKEL, CZ.

1748. *Op het afsterven van* V. D. HOEVEN, door A. BESOYEN.

1748. *Op het afsterven van* V. D. HOEVEN, door A. MAAS.

1748. *Lijk-klacht op* V. D. HOEVEN, door G. VAN SPAAN.

1748. *Grafschriften op* V. D. HOEVEN, door J. ZONNE, W. V. STOLK, D. VAN DER STEEN.

1748. *Lijkrede op* JOANNES LAGENDAAL, Pred. te *Rotterdam*, door K. WESTERBAEN.

1748. *Ter. gedagtenisse van* LAGENDAAL, door A. B.

1748. *Op het afsterven van* LAGENDAAL, door N. VERSTEEG.

1748. *Ter uitvaert van* LAGENDAAL, door F. DE HAES.

1748. *Lijkzang op* LAGENDAAL, door W. DE KEMP.

1748. *Op het afsterven van* LAGENDAAL, door A. MAAS.

1748. *Grafschriften van* F. DE HAES, J. ZONNE, W. V. STOLK.

1750. *Lijkpredikatie op* PETRUS WESTBERG, Pred. te *Rotterdam*, door C. VAN ARCKEL, CZ.

1750. *Ter gedachtenisse van* WESTBERG, door N. VERSTEEG.

1750. *De Maeskerk in rouwe over* WESTBERG, door F. DE HAES.

1750. *Eerzuil voor* WESTBERG, door W. DE KEMP.

1751. *Lijkpredikatie op* WILHELMUS SUDERMAN, Pred. te *Rotterdam*, door P. VAN EDE.

1751. *Op het afsterven van* SUDERMAN, door F. DE HAES.

1751. *Rouwklagt op* SUDERMAN.

1751. *De godsvrucht in rouwe over* SUDERMAN, door G. VAN SPAAN.

1753. *Grafschrift op* ROCHUS VOEGEN, Pred. te *Amesfoort*, door K. WESTERBAEN.
1753. *Grafschrift op* VOEGEN, door F. DE HAES.
1753. *Lijkzang op* VOEGEN, door W. DE KEMP.
(Te zamen onder den titel: *Lijkgedachtenis van* VOEGEN, uitgeg.)

1759. *Lijkrede op* PETRUS VAN EDE, Pred. te *Rotterdam*, door P. BIERUMER.

1759. *Op het afsterven van* VAN EDE, door J. BRAKEL.

1806. *Troostrede bij het overlijden van* CORNELIUS ROGGE, Pred. te *Leyden*, door J. ROEMER.

H. C. ROGGE.

Opschriften op klokken. Bij de lezing van hetgeen door φ^2—φ. op bl. 159 van dezen jaargang werd medegedeeld, herinnerde ik mij, dat er ten vorigen jare te *Regensburg* een klein boekske is verschenen van B. ZEHE, *Historische Notizen über die Glockengieszerkunst des Mittelalters.* Het bevat belangrijke bijdragen tot de middeleeuwsche kunst- en cultuurgeschiedenis. ZEHE, bisschoppelijk kapellaan, heeft al de inscriptiën nagespoord op klokken uit de diocese *Munster*, en is hierdoor tot merkwaardige resultaten gekomen. Hij vond vele klokken uit de 12de eeuw, en daaronder één te *Hönnepel*, waarop het zegel van den gieter tweemalen is afgegoten, voorstellende eene klok met het omschrift JOHANNES DE TRAJECTO. Uit de 14de eeuw vond hij vele klokken van JOHANN VON VEGHEL, die te *Xanten* eene gieterij had. ZEHE zag 14 klokken van 1475—1500, door GERT VAN WOU gegoten, die vermoedelijk uit ons *Kampen* afkomstig was. Door dezen werden de grootste klokken in *Duitschland* en de groote klok van den Dom te *Erfurt* vervaardigd. De kunst van klokken te gieten, bereikte voor dien tijd haar' hoogsten bloei onder WOLTER WESTERHUES.

Indien deze onderzoekingen in de diocesen van *Osnabruck*, *Keulen* en *Paderborn*, benevens in ons vaderland worden voortgezet, zal men voorzeker door de opschriften en zegels op klokken tot nog belangrijker resultaten komen voor de kennis van de kunst om klokken te gieten in de middeneeuwen, en ook meer bekend worden met de meesters van dien tijd.

H. C. R.

Satyre op de gebeurtenissen omstreeks 1609. Onlangs kwam mij een vreemd boekje ter hand, waarvan ik het regte nog niet geheel begrijp. Wie mij hieromtrent inlichten kan, zal mij zeer verpligten. De titel is: *Conspicilia batavica. Brillen, Brillen, pro doctoribus vallis umbrosae per Gommarum Mvysenhol. Excudebat Arminius Bockhorinc, sumptibus* JANI RUYTGERSII. 8°. 32 blz. zonder naam des schrijvers. De hoofdinhoud van dit stukje is de *Cauponaria Burdo-bandica*, een tooneelstuk in 2 bedrijven, half Latijn, half Hollandsch.

Achter dit stukje volgen nu nog enkele andere, onder afzonderlijke titels, van welke ik niet weet, of ze vroeger afzonderlijk, dan wel te gelijk met dit eerste zijn uitgegeven.

1°. *Catechismus calvinisticus fide perquam optima concinnatus. Excudebat Plancius van den Bogaerd*, A°. 1609. Eene soms zeer aardige en naïve satyre op het Calvinisme zoo als het toen door de Gomaristen werd gedreven. Het is geheel in Latijnsche verzen; alleen het *Pater noster Calvinistarum* is vertaald, en ik deel dit als eene proeve mede:

Onsen Vader van hier boven,
In die schoone Sions hoven,
Wat baet toch dat wy u loven?
Wilt tot ons u ryck toch keeren,
En onweérdich ons vereeren,
Want niet can ons eroon vermeeren.
Uwen wille moet gheschieden,
Als ghy Venus doet ghebieden:
Want ick anders hem sou vlieden.
Gheeft ons heden daghelycks broot,
Gout, gelt, goet, eer, ryckdommen groot:
Want wy meer wenschen als den noot.
Wy bidden niet om onse schult,
Want ghy ons die niet wyten sult:
Ghy hebt toch al ons quaet vervult.
Maeckt dat wy blyven onbecoort
In 't Calvinistich heylich woort,
Soo gaan wy nimmer over 't boort.
Ten lesten neemt wech alle quaet,
Der Jesuiten loosen raet:
Want soo de Roomschen stoel vergaet.

2°. *Vaevictis lucus rhetorum advaticorum adversus Leydenses eructationes numerario* GODEFRIDO VRANCKEN. *Excudebat Mecastor Aedepol*, 1609. 64 blz.

3°. *Epicitharisma.*

Ook in beide laatste stukken ontbreekt het niet aan steken op de Calvinistische Predikanten. H. C. R.

Het Kamp en de Tent van Lodewijk XIV bij Zeyst. Volgens de plaatselijke overlevering zou de tent van LODEWIJK XIV, die, in den zomer van 1672, gedurende eenige weken zijn kamp in de nabijheid van *Zeyst* gevestigd had, gestaan hebben, waar thans de kweekerij is van *Deynsselburg*, een goed aan den weg naar 't *Huis ter Heyde*. Nog ontdekt men, niet verre van daar, de duidelijke sporen der kookgaten van het Fransche leger en van de opgerigte versterkingen. Eene andere legende wijst een oud huis bezijden de kerk aan, als de plaats, waar de Fransche Koning een tijdelijk verblijf zou hebben gehouden. De boomen van eene der lanen, wij vermoeden van de *Beek- en Rooische*, zoude hij bevolen hebben te sparen.

J. H. VAN LENNEP.

Voorteeken van den naderenden dood. De Keizerlijke Generaal Graaf GALLUS, stierf den 25sten April 1647 te *Weenen.* »Sein Wunsch war ein gewisses Zeichen des annahenden Todtes zu haben, dessen er auch theilhafftig wurde, denn er spie einen Zahn, den der Barbier des Tages vorher fest genug zu seyn befunden, ohne Schmertzen aus dem Munde, und darinnen wurde ein schwartzes Creutz gefunden, worauf er sich mit allen Ernst zum Todte geschickt." Zie *Conterfet Kupfferstich*, Th. II. p. 235.

Zijn er meer voorbeelden van dien aard?

M°.

De schilder Dirk van Delen. Onder de vermaarde Nederlandsche schilders noemt MARTINET in zijn *Vereenigd Nederland* DIRK VAN DELEN, geboren te *Heusden.* HOOGSTRATEN deelt in zijn *Woordenboek* uit DE BIE, *Gulde kabinet der schilders* daarenboven mede, dat V. DELEN een leerling van FRANS HALS was, zich later naar *Arnemuiden* in *Zeeland* verplaatste en er Burgemeester werd; terwijl VAN DER AA in zijn *Woordenboek der Nederlanden* opgeeft, dat hij omstreeks 1635 te *Heusden* zou geboren zijn. In VAN EIJNDEN en VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst*, vond ik hem niet vermeld.

Dezer dagen op het stadhuis te *Arnemuiden* zijnde, zag ik er een, voor zoo ver ik het beoordeelen kon, uitmuntend schilderij van VAN DELEN, dat door hem in 1656 aan de stad vereerd was. Op een afzonderlijk houten bord dat, naar ik veronderstel, vroeger in de kerk gehangen heeft, worden de volgende bijzonderheden van den schilder vermeld:

»DIRCK VAN DELEN heeft dit opgerigt ter gedachtenis sijner weerde en lieve Huisvrouwen.

MARIA VAN DER GRACHT, oudt sijnde 62 jaer, overleden den 30 Augustus 1650. CATHARINA DE HANE, overleden den 4den December 1652, oudt sijnde 34 jaren, mitsgaders JOHANNA VAN BAELEN, oudt sijnde 68 jaren, overleedt den 16den December 1668."

Later was er bij geschilderd:

»De Heer DIRCK VAN DELEN, overleden den 16den Mei 1671, oudt sijnde 66 jaren."

Hij was dus geboren in 1605 en niet, zoo als boven werd opgegeven, in 1635 of daaromtrent. φ^2—φ.

VRAGEN.

414. — *Iman Willem Falck.* Er wordt gevraagd, of IMAN WILLEM FALCK, door VAN KAMPEN, *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, dl. III. bl. 194, 203, 206, 209, 303, als Gouverneur van *Ceylon* vermeld, en door YPEIJ en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk*, dl. IV. bl. 109, de edeldenkende verstandige FALCK genoemd, wiens bestuur als Gouverneur van *Ceylon*, een groote zegen was voor de Indische Hervormde kerk, dezelfde is met OTTO WILLEM FALCK, in 1785 Directeur der Oost-Indische Maatschappij te *Amsterdam* en vader van den beroemden ANTON REINHARD FALCK? Zoo neen, zou men dan ook in staat wezen, levensberigten te kunnen geven van eerstgenoemde, wier spoedige ontvangst aangenaam zijn zal aan

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

415. — *Het groote vlot te St. Malo.* Onder mijne historische prenten komt er eene voor met dit onderschrift: *Afbeelding van het groote vlot te St. Malo. Dit vaartuig is lang* 600, *breed* 300 *voeten*, *bezet met* 500 *stukken kanon*, 36 *en* 48 *ponders*, *en is geschikt tot transport van* 15000 *man troepen*, *tot eene landing in Engeland.* Dan volgt de beschrijving, door nommers aangewezen, van de werking en bestemming der onderdeelen van het vlot, als: N°. 1. De groote citadel, Bomproef. N°. 2. De ingang daartoe. N°. 3. Windmolens met horizontale wieken, geschikt tot het in beweging brengen der waterraderen, om het vlot naar de vereischte streken van het kompas te besturen, geholpen door eene menigte zware riemen. N°. 4. Bedekte plaatsen om de waterraderen te doen werken, door paarden, indien de windmolens mogten weggeschoten of beschadigd worden. N°. 5. Ophaalbruggen, tot lading en lossing van troepen, paarden, geschut, enz. In groot folio oblong, zonder naam van teekenaar of graveur, alleen met *Proefdruk* beteekend. Het komt mij voor eene kopij naar eene Fransche prent te zijn. Op deze curieuse prent ziet men op dat reuzengevaarte de ruiterij van den duinkant over de gevallen brug in massa op het vlot oprukken, en het overige gedeelte van het leger, ook uit voetvolk bestaande, langs de kusten, met hunne vaandels, aanmarcheren. Op de zee zelve ziet men op den tweeden grond nog zulk een vlot reeds oversteken, waarbij nog een aantal zeilschepen enz., alle, even als op de toppen der duinen, met de vlag der Fransche republiek voorzien. Op het groote vlot staat op de enorme hooge citadel, behalve de vlag, nog op den top der mast, de vrijheidsboom, waarop de Jacobijnenmuts, enz. Deze prent heb ik altijd beschouwd als eene spotprent of als de vinding van een der geniën, die met de pen of het teekenstift alles kunnen uitvoeren; doch in de *Haarlemsche Courant* van den 25sten Mei 1855, lazen wij, dat de Franschen drijvende flottilles maken, vierkant, van ongehoorden vorm, een reuzenwerk, hetwelk door raderen zal worden bewogen voor den oorlog tegen *Rusland*, en in andere berigten werd gemeld, dat deze vinding geheel aan Z. M. Keizer NAPOLEON III wordt toegekend. Daar nu beide deze zaken eene volmaakte overeenkomst hebben, en de eerstgemelde door zijn' oom Keizer NAPOLEON I als Consul kan zijn bedacht, en dus daardoor de vinding geheel Napoleontisch kan zijn, zoo is de vraag: is het eerste werkelijk gemaakt, en het tweede mede voltooid gezien; of is het tweede eene opwarming van het eerste, en als nieuw opgedischt? Wie weet het?

C. KRAMM.

416. — *De Thouars.* Bij Resolutie van de Staten-Generaal der *Nederlanden* van den 17den December 1699 (CAU en SCHELTUS, dl. VII. bl. 624), werd onder defroyementen tot onderhoud der Fransche *„gerefugieerdens”* een jaargeld aangewezen aan een' *Marquis* DE THOR. Kan hiermede ook bedoeld zijn DE THOUARS?

De vierde dochter van WILLEM I, bij CHARLOTTE DE BOURBON verwekt, en ook CHARLOTTE genaamd, huwde met CLAUDIUS DE LA TRÉMOILLE, Hertog van *Thouars*. M. H. DE THOUARS komt den 3den Aug. 1792 als gast voor bij een Heemraadschap in *Holland*. Of de schrijver, die hier te lande in der tijd nog al opzien baarde, onder den naam *Marquis* DE THOUARS, overleden in 1850, afstamde van gemelden Hertog? HORA RUIT.

417. — *G. Paape.* Men vraagt *waar* en *wanneer* GERRIT PAAPE, de veel schrijvende patriot, overleden is? Waar is zijn leven beschreven? H. R.

418. — *Madame de Nerah.* In de *Revue des deux Mondes*, 1 Juin 1858, komt eene merkwaardige bijdrage voor betrekkelijk Madame DE NEHRA, gedurende vijf jaren, sinds 1784, bijzit van MIRABEAU. Zij wordt daar gezegd eene buiten echt geborene dochter te zijn geweest van O. Z. VAN HAREN. Haar voornaam was HENRIETTE AMELIE; zij zag den 15den Mei 1765 het levenslicht, en overleed te *Amsterdam* in 1818. Zij schijnt de protectie te hebben genoten van Lord LANSDOWNE et M. B. VAUGHAN, en bevriend te zijn geweest met CABANIS en LAFAYETTE. MIRABEAU wordt gezegd in 1776 hier te lande veel met O. Z. VAN HAREN te hebben verkeerd. Kan iemand omtrent een en ander nadere ophelderingen geven? Wie was hare moeder; waar

is zij geboren, waar leefde zij te *Amsterdam*? Zijn er meer levensbijzonderheden van haar bekend? H. R.

[Zij was eene onechte dochter, niet van ONNO ZWIER, maar van zijnen broeder WILLEM VAN HAREN. Zie *Konst- en Letterbode* 1858, van den 12den Junij, waar verwezen wordt naar Dr. J. H. HALBERTSMA, *Het geslacht der van Harens*, bl. 202. Eene vertaling van het artikel uit de *Revue des deux Mondes*, vindt men *Letteroefeningen* 1858, N°. 10.]

419. — *Twee Nepveus*. In het *Album* van J. F. GRONOVIUS, komt op den 12den Augustus 1640 voor THOMAS NEPVEU, *Andium Questor*. In de *Archives de la Maison d'Orange* van Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, t. VII. p. 583, in de noot, wordt in een' brief van den Prins van *Oranje* van den 12den Junij 1581, uit *Amsterdam*, aan den Heer DES PRUNEAUX, gewaagd van een' Heer NEPVEU, waarschijnlijk denzelfden, onder den naam NEVEU bedoeld, ll. V. p. 522. Weet iemand nadere berigten omtrent deze beide personen te geven? HORA RUIT.

420. — *Tulpenhandel*. In een Fransch Maandwerk leest men: »Certaines vieilles maisons de Harlem portent des inscriptions hollandaises, annonçant que les propriétaires de ces antiques et vénérables demeures ont subi autrefois de grandes pertes par suite des perturbations nombreuses, introduites dans les fortunes. Ces inscriptions mystérieuses font allusion à la manie des tulipes." Wat mag hiervan als waar aangenomen worden? Wie geeft een paar voorbeelden van de bedoelde opschriften? H. R.

421. — *Pieter Paulus*. In een politiek geschrift van 1800 wordt de navolgende vraag gedaan: »Is de reputatie van P. PAULUS hersteld, omdat de brochure, waarin hij met zich zelve wierd vergeleken in 1796, door een paar leden van het *Comité van Waakzaamheid* uit den boekwinkel werd gehaald?" en men voegde er bij: »Het is onzeker of zij dit op last van 't Comité, dan wel uit eigen ijver gedaan hebben." Wil iemand zich verledigen deze vragen thans te beantwoorden? Welke is de titel van het bedoelde vlugschrift? Bestaan daarvan nog exemplaren? Welke was de boekwinkel? Is er grond voor het vermoeden (FALCKS *Brieven*, N°. 20) van eenige Franschen, dat P. PAULUS vergiftigd is geworden, en wie werd daarvan verdacht? H. R.

422. — *Regering te Zwolle in* 1672. In het jaar 1672 werd, volgens de bevelen van de Vorsten van *Frankrijk*, *Keulen* en *Munster*, die *Zwolle* bezet hielden, bepaald, dat er acht Roomsch-Katholijke leden van den Gemeenteraad moesten verkoren worden over 1673, alsmede, dat de eerste Burgemeester en de oudste Kameraar Roomsch-Katholiek zouden moeten zijn. Kan iemand de namen van de verkorenen opgeven? HORA RUIT.

423. — *Napier en Kronstadt*. Den 7den Maart 1854 hield NAPIER in de »Reform-Club" te *Londen* de pralende redevoering, waarbij hij van de verovering van *Kronstadt* sprak als van eene gemakkelijk en spoedig te volvoeren taak. Waar vindt men de juiste woorden, door hem toen gesproken, opgeteekend?

424. — *Japansche schilderij*. Op een fraai Japansch verlakt theeblad van groote waarde, komt eene voorstelling voor, waarvan men gaarne de beteekenis kende. De hoofdgroep telt negen groote staande beelden en zes kinderen met ééne zittende persoon. Vier der voornaamste beelden dragen hoofdbedeksels, elk met een' rooden top en eene afhangende slip voorzien. Een der beelden heeft eene lange pijp aan den mond; aan een ander wordt eene pijp aangeboden. Twee andere hebben elk een' waaijer in de hand. De vijf overige dragen zwarte mutsen met roode uitmonsteringen, terwijl de kleine voetschoeisels bevestigen, dat deze beelden vrouwen voorstellen. Het hoofdonderwerp schijnt wel te zijn eene plegtige voorstelling of *presentatie* van een' manspersoon, van hem voor wien de pijp wordt vastgehouden, aan een' anderen die een' waaijer draagt, door een' derden, mede een' waaijer in de hand houdende, in tegenwoordigheid van den vierden, den pijprooker. De beelden en verdere versierselen zijn lichtgeel in verscheidene *nuances*. De waaijers en enkele andere uitmonsteringen zijn ligtpaarsch. Vele fraai getande bladeren zijn sapgroenkleurig, terwijl de voetschoeisels en enkele andere versieringen hoogrood zijn, even als de punten der mutsen. Men heeft gedacht aan eene voorstelling uit het Japansche drama: *Het kamerscherm*, waarin de schoone MISAWO de hoofdrol speelt met FANAYO, TOFEI, KOYORI, KUTSIWO, enz. doch men kan daarin de hier bedoelde scène niet regt wedervinden. Wie kan en wil hier licht geven? H. R.

425. — *Prof. Beireis*. Wie was Prof. BEIREIS (vermeld bij FALCK, *Brieven*, N°. 50), die te *Helmstad* een curieus kabinet had (1800) en drie dingen te gelijk deed, soms ook dertien kollegiën op één dag hield en eigengemaakte diamanten liet zien? Bestaat er een mikroskoop, die 64,000,000,000 (vierenzestig duizend millioenmalen) vergroot, zoo als daar te lezen staat? H. R.

426. — *Bocarmé*. Is de Graaf BOCARMÉ

(FALCK's *Brieven*, N°. 136) dezelfde, die in 1851 op het schavot gestorven is, ter zake van den moord aan zijn' zwager gepleegd?

H. R.

427. — *Geschriften over het Notarisambt hier te lande, vóór* 1811.

I. *Ars Notariatus*, d. i. *Conste ende stijl van Notarisschap*. Gezien de drukken te Delft 1596, Rotterd. 1620, Utr. 1645, Amst. 1675.

II. *Konst der Notarien in Friesland.* Leeuw., FERWERDA, 1753.

III. *Decisiones* JO. GOEL. *de iure et arte Notariatus; Decisien.* (vert.) Harlem 1618.

IV. J. BOERBERGH, *Inl. tot den plight van een Beampte schrijver (gezeght Notaris).* Dordr. 1662.

V. A. V. ALLER, *Notarius publicus, ofte Inleydinge tot een openb. Beamptschrijver.* Rott. 1671. 4°.

VI. S. VAN LEEUWEN, *Nederl. praktijk en oefening der Notarisen, met Woordenboek.* Welke is de 1ste druk? 1666? Gezien den 2den, Amst. 1670, ook een' van 1706. Die van 1742 Rott. bevat *Consult. en Advijsen*, volgens HSS. van Mr. P. VAN DER SCHELLING. Item die van 1754. Rott.

VI. A. LIJBREGHTS, *Redenerend Vertoog— Notarisampt.* 2 dln. 1734 (1ste dr.), Amst.; 1736 (2de dr.) Amst.; 1751 (3de dr.) Amst.

VIII. A. LIJBREGHTS, *Reden. Practijcq— Notarisampt*, 2 dn. Amst. 1742, 1783, 4de dr. Amst. ALLART. 4°.

IX. J. DE COEUR, *Stijl der Notarissen*, 's Hage 1740. In 1744 uitgave van Mr. W. VAN EVERSWIJK.

X. J. SCHOOLHOUDER, *Oeffenschoole der Notarissen*, de 3de druk is van 1750.

XI. *Nieuwe Oeffenschoole*, 2de uitg. Amst. 1783.

XII. P. VAN DER SCHELLING, *Hist. van het Notarisschap.* Rott. 1744.

Willen deskundigen zoo goed zijn deze lijst aan te vullen met opgave *a.* van al de verschillende drukken, die bekend mogten zijn van de vermelde boeken; *b.* van andere geschriften, betrekkelijk het *Notarisambt in Nederland* vóór 1811 (de vertaling van FERRIÈRE's *Parfait Notaire*, Utr. 1775, is niet dienende)?

H. R.

428. — *Lijsten van officieren.* Weet iemand te berigten, waar gedrukt zouden zijn, *a.* zekere *Liste des officiers Hollandois, brevetés, par S. M. T. C.* LOUIS XVI, 1789 (moetende 141 namen bevatten); *b. Légion Etrangère* (*Bataves*) 1790?

H. R.

429. — *Meuron.* Wie was de Generaal MEURON, in 1800 te *Berlijn*, vroeger in *Holland*, van wien FALCK in een brief gewaagt als van een' grooten schurk?

H. R.

430. — *L. Roepel.* Wie was LOUISA ROEPEL, van welke ik een portret in miniatuur gezien heb, schijnende vervaardigd op 29jarigen leeftijd, tegen het einde der vorige eeuw?

HORA RUIT.

431. — *Tienstuiverstuk van* 1808. Bezit iemand een muntstukje, waarvan ik onlangs de volgende beschrijving vond: »10 S. stukje, Koningrijk *Holland* 1808, met de Bij, *Beeldenaar:* LODEW. NAP. Kon. van *Holl. Randschrift:* »Zij geloofd de naam des Heeren?" Bij WESTHOFF, *Catalogus* 1848, kwam onder N°. 5345 een Tienstuiverstuk van 1809 voor.

H. R.

432. — *Fransche Navorscher.* Bestaat er in *Frankrijk* een soortgelijk werk als *Notes and Queries* en *de Navorscher?*

H. R.

433. — *Uitgave van het Polityck Handboexken.* Hoe vele uitgaven zijn er van het *Polityck Handboexken?* Welke is de oudste? In die van 1650 staat dat deze de 3de is, in die van 1660, dat het de 5de is. De 6de heeft geen jaartal, doch schijnt van 1674. Welke is de laatste druk?

H. R.

434. — *Vijffrancs-stuk van 't jaar X.* Onlangs kwam mij een vijffrancs-stuk ter hand van 't jaar X. Op de eene zijde staat een man, met eene speer in de regter- en een waterpas in de linkerhand, en eene phrygische muts op 't hoofd, eene vrouw omhelzende, die een' palmtak in de regter- en een' lauwerkrans in de linkerhand houdt. Omschrift: *Gaule Sub-Alpine.* De keerzijde heeft den gewonen lauwerkrans, waarin de woorden: 5 *francs l'an* 10, doch met het omschrift: *Liberté, Egalité, Eridania.* Het verschilt dus van het gewone vijffrancs stuk, dat aan de keerzijde gelijken krans met inschrift heeft, doch als omschrift de woorden: *Republique francaise*, terwijl de voorzijde heeft: Twee vrouwenbeelden, Vrijheid en Gelijkheid, die elkander de hand geven. Achter deze beelden staat dat der kracht (Hercules), doch het omschrift is: *Union et Force.* Vragen: bestaan er ook dergelijke munten van de Transpadaansche, Cispadaansche, Cisalpijnsche (gevormd uit de beide vorige), Ligurische, Romeinsche (1798 enz.) of Parthenopesche (1799) Republieken en van het koningrijk *Etrurië?* Die van 't koningrijk *Italië* zijn nog in omloop, van 5 tot $^1/_2$ franc toe.

Welke waren de grenzen van *Gaule Sub-Alpine?*

G. P. ROOS.

435. — *Stap vergenoegd met mij in 't bootje.* Ik bezit een (slecht?) handschrift van een

liedje, waarop eene schoone melodie gaat, beginnende:

Stap vernoegd met mij in 't bootje,
Om te varen naar Cyprus kust, enz.

Wie bezorgt het mij in zijn geheel?

G. P. ROOS.

436. — *Meenen*, *Kortrijk*, *Gekieremierd*, *enz*. JAN VAN DER VEENS *Adams Appel*, Amst., Wed. G. DE GROOT, 1703, geeft mij aanleiding tot de volgende vragen:

Meenen is ver van Kortrijk. Wij hebben in *Zeeuwsch-Vlaanderen* steeds deze spreekwijze gereed (en de Redactie houde ze gerust van toepassing op mijn laatste artikel over *Melite*), voor iemand die of ligtvaardig iets meent, of wien men wil aantoonen, dat hij zich in zijne meening bedrogen heeft. VAN DER VEEN (bl. 28) heeft de speling met *vier* namen:

„Den bobbelaar en speelder.
Sijn *Kortrijk* paalt en strekt tot *Hongren* ende *Weenen*,
En 't gunt dat hij beheerscht heel veer van *Duijren* leit."

Met de Hollanders hebben wij ook: „*Duren* is eene mooije stad." Is ergens in gebruik: „*Kortrijk* paalt aan *Hongren* (*Hongarije*) en *Weenen*?

Gekieremiert (bl. 29).

„Aanschouwt dees Marsepijn vol poppegoet en bloemen,
Verguldt, gekieremiert," enz.

Wat is *gekieremiert*?

Belamfert. *Vluijsen* (bl. 48).

„O Gij onbedaarde, die nummer denkt op 't graf,
Belamfert zijn uw oogen,
En met vluijsen overtogen."

Lamfer kent men in *Zeeuwsch-Vlaanderen*, en noemt dit rouwband. 't Is 't afhangend krip aan den hoed bij begrafenissen. Doch wat zijn fluijsen? Flusen zijn *hier* in sommige spelen, jasspelen, en dergelijke, de kaarten, die geene waarde hebben of niet mede tellen.

Capriool (bl. 51).

„De naam van Cabriol is van Cabrit begonnen:
„Omdat de Geijt en Bok die van nature konnen."

Is de naam van capriool afgeleid van cabriet of wilde geit, en capriool dus bokkensprong? Staat de naam van cabriolet hiermede in verband?

G. P. ROOS.

[*Belamferen* is met een lamfer bedekken. BURMAN, *Nieuwe Aanm.*, bl. 443, leidt het woord af van het fransche *lambeau*. Wij zouden het eerder houden voor eene verbastering van het oude *lampers*, dat eerst eene soort van dunne doorschijnende stof (misschien krip), vervolgens een' doek of band van die stof beteekende (KILIAAN, o. h. w.; ANNA BIJNS, *Belg. Museum*, 1840, bl. 85 vs. 68). *Vluys* of *vluus* is geheel hetzelfde als *vlies*. Onze voorouders gebruikten het (b. v. *Reinaert*, vs. 5590) en de Friezen gebruiken het nog.]

437. — *Ter aarde bestelling van Prinsen en Prinsessen van Oranje*. In mijne verzameling van historische prentwerken bezit ik het groote plaatwerk van PUNT, behelzende de lijkstaatsie van Prins WILLEM IV, den 4den Februarij 1752 en die van zijne gemalin, Prinses ANNA van *Engeland*, den 23sten Februarij 1759; zoo ook de afbeeldingen der lijkstaatsiën van Koning WILLEM I, den 2den Januarij 1844, van zijne gemalin FREDERIKA LOUISA WILHELMINA, den 26sten October 1837, en van Koning WILLEM II. den 4den April 1849. Nu wenschte ik gaarne te weten, of er ook nog afbeeldingen bestaan, hetzij in verschillende werken, hetzij afzonderlijk, van lijkstaatsiën van vroegere of latere Vorsten of Vorstinnen van het huis van Oranje, en zoo ja, waar deze nog voorhanden zijn. Ook zoude eene opgave van andere platen daarop betrekkelijk, mij niet ongevallig zijn, zoo b. v. meen ik, dat er ook een plaatwerk bestaat, voorstellende het paradebed van Prins WILLEM IV en zijne gemalin, waarover ik ook gaarne eenig berigt zoude wenschen te ontvangen. C. M. A. H.

438. — *Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht in* 1418. In de *Byvoegsels en Aanmerkingen* enz. *voor de Vaderlandsche Historie van* JAN WAGENAAR, *door Mr*. H. VAN WYN *en anderen* (*Te* Amsterdam, *by* JOHANNES ALLART, 1797) wordt, in het eerste deel, tegenover bl. 202, eene kopergravure medegedeeld naar eene copij van een schilderstuk, in origineel en copij destijds berustende op het stadhuis te *Dordrecht*. Deze schilderij, voorstellende het opbreken der belegering van evengenoemde stad in 1418, zou, volgens de gissing van den Dordschen boekhandelaar VAN BRAAM (zie *t. a. p.* in de *Voorrede*, bl. xii, noot), vermoedelijk zijn ontworpen even na 't opbreken van genoemd beleg, en het *locale* vertoonen, gelijk het toen was: dat is, gelijk het was drie jaren vóór den vloed van 1421. De Heer VAN DE WAL, over 't zelfde stuk geraadpleegd, noemde het echter niet gelijktijdig. Dit is ook de indruk, dien het op ons maakt, en dien men voorzeker deelen zal, wanneer men, onder anderen, let op den driemaster met verheven achterkasteel op den achtergrond, en op het mortier in den hoek links, onmiddellijk op den voorgrond. Of moet men aannemen, dat beide, schip met achterkasteel en mortier, reeds tot dien tijd behooren? En toch zou het eerste gebruik van mortieren en bommen hier te lande, volgens WAGENAAR, (*Vad. Hist.*, dl. IV, bl. 220), eerst dagteekenen van 't beleg van het *Blokhuis op de Vaart* in 1482. De uitvinding van het vernielende werptuig wordt door sommigen toegeschreven aan SIGISMUND PANDOLPHUS I, Heer van *Fano* en, later, van *Rimini*, 1429—1468. In het *Vervolg op het Woordenboek van* CHOMEL *door* DE CHALMOT (*te* Campen, 1786) dl. I. bl. 621 lees ik, dat die uitvinding zou

hebben plaats gegrepen in het jaar 1435, te *Napels*, onder KAREL VIII.

Aan het costuum van eenige personen, zoo wapenknechten als oversten, op de plaat, zoude men bijna den tijd der vervaardiging van het tafereel naar het einde der 15de of het begin der 16de eeuw terugbrengen. Immers zij dragen mutsen met pluimen, bolmouwen en broeken met slitten, en roepen den beschouwer het portret van MAARTEN VAN ROSSUM, bij WAGENAAR, (dl. IV, tegenover bl. 482) voor den geest. Zijn wambuis is echter gestreept. Doch, zou de indruk van het opbreken des belegs, een vijftig jaar later, nog zoo groot zijn geweest, dat iemand het dán nog op het paneel had gebragt? Of moet men, in hetgeen men thans voor het oorspronkelijke houdt, weder eene copij zien, in den geest des tijds vervaardigd, naar een in allen deele juister origineel?

Eene laatste vraag is, welke kleuren de vlaggen voeren, die men op de verschillende schepen in de rivier wapperen ziet?

J. H. VAN LENNEP.

439. — *Munten met kloppen.* Ik bezit 1°. Eene zoogenaamde Spaansche Mat (48 stuiversstuk) van 1796. Omschr.: Voorzijde: Carolus. IIII. Dei. Gratia. 1796. Keerzijde: Hispan. et Ind. Rex. M. 8 R. T. M., met eene klop op de voorzijde, verbeeldende (waarschijnlijk) hetzelfde borstbeeld als op de voorzijde.

2°. Een oud Gelderschen gulden, van 1796, beschreven bij VERKADE, pl. 14, fig. 2 (bl. 91, N°. 66) *met den bundel pijlen tot klop.* (Zie VERKADE bl. 40 (bovenaan).

3°. Eene (voormalige) 6 str. met *dubbelde klop* (de bundel pijlen). Zie als boven.

Welke is de beteekenis van die onderscheidene kloppen? H. J. W.

440. — *Penning: der Rest ist gutt.* In mijn bezit is een *ovale* zilveren penning, verbeeldende aan de eene zijde eene vrouw ten voeten uit, met blooten borst; voerende in de uitgestrekte regterhand een geopenden waaijer, terwijl zij met de linkerhand haar kleed opligt, doch zonder hoofd. Daarboven:

»*Der Rest ist gutt.*"

Ter andere zijde een overheidspersoon of krijgsman in oud modische dragt, met geveerden hoed, degen en bef met lang gekruld haar, houdende in de regterhand (denkelijk) een' handschoen en de geopende linkerhand voor de oogen, daarboven:

»*Nicht durch Brillen.*"

Welke is de beteekenis? H. J. W.

441. — *Erfgrafelijke bediening van Holland.* Wie is de schrijver van: *Begin, Voortgang ende Eind der Vrye, en der Gewaande Erfgravelike Bedieninge in Holland ende West-Vriesland. Tot* Amsteldam, *by* JAN RIEUWERTSZ. *Boek-Verkooper in de Beurs-straat*, 1683? ***.

442. — *De Noord-Zee en de Ionische zee.* In Prof. GEELS *Gesprek op den Drachenfels* komt het volgende stuk voor, dat, zoo ik meen, door de manier waarop het voorkomt, aan eene aanhaling zou doen denken. Is dit werkelijk het geval, en, zoo ja, vanwaar is het genomen? Ik copiëer naar een afschrift; het boek zelf heb ik niet.

»De Noordzee is lyrisch, hartstogtelijk, vol klippen, ondiepten, stormen, kolken, gevaren, avonturen. In de Grieksche zee ziet de schipper, van eiland tot eiland, den gastvrijen rook der hutten opstijgen: in de Noordzee dwaalt de blik over eene onafzienbare woeste vlakte. Däárbij is de eerste gedachte: *ver, onbereikbaar, onbegrensd.* Op de Ionische zee drijven de schepen, als stille zwanen, rustig door den vloed; op de Noordzee zwerven zij, als meeuwen, op fladderende vleugels aan den horizont. In beiden leeft de ziel der menschen, en de ziel van het Noorden is als hare zee: onstuimig, woelig, onbevredigd, in het onmetelijke zich verliezend. De Noordzee wordt nooit een middellandsch water, en de Noorman nooit een Griek, trots WINKELMANN en GOETHE." J. H. VAN LENNEP.

443. — *H. van Elvervelt.* In mijn bezit is een bundel tooneelpoëzy, getiteld: *Eenige kamerspelen, bestaande in treur-, blij-, kluchtspelen en operaas, door* H. VAN ELVERVELT. *Te Amsterdam* (zonder adres en jaartal). *Gedrukt voor den Auteur.* Zeven stukjes maken den inhoud uit, als:

1. *Guascar en Rosamira; Treurspel, om te vertoonen, Als de Vier Kroonen.* — 2. *Jan Rokes, of de gewaande drie koningen; kluchtige opera.* — 3. *De ontwapende schildwagt; klugtspel.* — 4. *De herberg; opera-pantomime.* — 5. *Arlekijn edelman bij geval; kluchtig blijspel.* — 6. *Het eiland van verwarring; blijspel.* — 7. *De slaapende boer; kluchtspel.*

In het voorberigt wordt den lezer gemeld, dat hij hier geene navolgingen ontvangt, alsmede, dat er slechts een zeer gering getal exemplaren gedrukt is. Op dit laatste doelt het volgende vierregelige, achter op den titel geschreven versje:

Zie hier de vrucht van ledige uuren,
Wier exemplaaren op een zestien-tal gesteld,
Nog zullen in de waereld duuren,
Wanneer men niets meer ziet van
H. VAN ELVERVELT.

Gaarne vernam ik: 1°. of er nog meer dergelijke exemplaren bestaan met het MS. achter op het titelblad? Dit zou mij versterken in het gevoelen, dat het rijmpje eigenhandig

door V. ELVERVELT geschreven is, ter begeleiding der present-exemplaren aan zijne vrienden.

2°. Of er van den bundel later ook een tweede *vermeerderde* druk verschenen is? — »hetgeen" volgens het voorberigt, »wel kon gebeuren." B[t].

444. — *Dominospel.* Wanneer en wáár is het *dominospel* het eerst in zwang gekomen?
C/4.

445. — *Ridders. Ridderorde.* Ridders (*equites*) bestonden in de middeneeuwen. Maar leden van eene hedendaagsche *Ridderorde*, zijn daarom geen *ridders*, zooals die uit de middeneeuwen waren. Wanneer zijn die hedendaagsche lidmaatschappelijke ridder-orden ontstaan, en welke was de eerste ridderorde, waarvan de leden geen eigenlijke ridders waren? C/4.

446. — *Legioen van Eer.* Is het niet verkeerd te spreken van Ridders van het Legioen van Eer? Zijn zij, die met het eereteeken dier orde zijn begiftigd, eigenlijk niet *leden* (*membres*) van het Legioen van Eer? Begreep NAPOLEON I niet zeer goed die onderscheiding? C/4.

447. — *Penning met roemer en doodshoofd.* Wie kan eenige inlichting geven omtrent eenen zilveren penning, anderhalf maal de grootte hebbende van eenen gulden, en die aan de eene zijde eenen wijnroemer vertoont, waarboven een wijngaardrank met druiventros, en waaronder het jaartal 1621, en aan de keerzijde een doodshoofd, boven twee gekruiste beenderen en omgeven door twee zaamgebonden eiken- en lauriertakken. Onder den schedel staat de spreuk: *Disce mori.*

Waarschijnlijk behoort deze penning te huis in *Amsterdam*, en mag betrekking hebben gehad op een of ander gilde of broederschap.

Op eenen eenigzins hooger liggenden rand aan de eene zijde van den penning, die den wijnroemer vertoont, leest men eenen naam, blijkbaar van den eigenaar of gildebroeder, doch die er niet te gelijk bij de stempeling is opgeslagen, maar later is ingesneden.

Gaarne zoude men den oorsprong willen weten en althans eenige teregtwijzing bekomen, waar een regtstreeksch onderzoek zoude kunnen geschieden. W. o. K.

448. — *Vertaling van voornamen.* Hoe moet men bij het vertalen van een roman of drama handelen ten aanzien van de daarin voorkomende *voornamen?* Zou het goed zijn die *onvertaald* te laten of is dit niet wenschelijk?

De beslissing hiervan is misschien niet gemakkelijk. Sommige schrijvers *vertalen* de namen, anderen doen het weer niet en men is tevens vrij inconsequent op dit punt. Wanneer men Fransche of Hoogduitsche voornamen vertaalt, moet men het de Italiaansche of Spaansche ook doen, om zich zelven gelijk te blijven, en bij gevolg GIACOMO SALVIATI of PIETRO STROZZI ook JAKOB SALVIATI en PIETER STROZZI noemen. Of *dit* echter mooi is laat ik aan ieders oordeel over.

Zou het niet verkieselijk zijn (hetzij men vertaalt of iets oorspronkelijks levert) altijd *die* voornamen te gebruiken, welke in het land, waar de vertaald wordende gebeurtenis voorvalt, te vinden zijn? Op zulk eene wijze bewaart men de locale kleur naar *mijn* idee het best.

Dat er regels voor werden vastgesteld zou zeer wenschelijk zijn, en gaarne vernam ik te dezen opzigte het gevoelen van H. H. Navorschers, die zoo menigeen teregt helpen.
DAVID.

449. — *Archieven van* 1751. Wie kan mij opgeven, waar de Archieven der Erfstadhouderlijke Secretarie van het jaar 1751 zich bevinden? α. β.

450. — *A. Pels.* Wie helpt mij aan het geboortejaar en de geboorteplaats van ANDRIES PELS, den bekenden oprigter van het kunstgenootschap: *Nil volentibus arduum?*
W. A. E.

451. — *Treveskamer.* In WITKAMPS *Gids voor reizigers door Nederland* lees ik, dat de de zoogenaamde *Treveskamer* te *'s Hage* alzoo genoemd werd, omdat hier het twaalfjarig bestand met *Spanje* werd gesloten. In WAGENAAR en bij anderen vind ik, dat het bestand te *Antwerpen* gesloten is. Wie kan mij inlichten omtrent den naamsoorsprong der Treveskamer? W. A. E.

[Is het verschil niet zoo te vereffenen, dat de preliminaire handelingen alle in *den Haag* werd gehouden? WAGENAAR zelf, *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, dl. I. bl. 247, verklaart den oorsprong van den naam *Treves*-kamer door het Bestand.]

452. — *A. Moonen.* In de nagelaten aanteekeningen mijns vaders vond ik vermeld, dat de bekende dichter ARNOLD MOONEN zijne laatste levensjaren in een' staat van kindschheid heeft doorgebragt, zittende in een kinderstoel. Is dit berigt juist, waar kan ik dan daaromtrent eenige bijzonderheden vernemen, hoofdzakelijk hoelang die toestand geduurd heeft? Of zulks het gevolg des ouderdoms was, enz.? W. A. E.

453. — *Vijsve.* In de MSS. acten der Brugsche classis komt onder de *Generalia*, behandeld op de classis te *Sluis*, den 12den April

1583, art. 11, dit voor: »Ghevraecht zijnde, of een lidtmaedt vermach koyen ende peerden, ghesleghen vander *vijsve*, belesen, is andwoort neen." Dit *vijsve* is mij duister. Wie 't zou gelieven op te helderen zou mij zeer verpligten. H. Q. JANSSEN.

454. —*Luthers »Brief van Jezus Christus."* In mijn bezit is een ongepagineerd boekske, klein 4°. formaat, van 18 bladzijden, waarvan de titel is: »Eyn Mandat JHESU CHRISTI, an alle seyne getrewen Christen." Deze woorden staan in een vierkant op het titelblad, vertoonende eene houtsnede, die den ingang van eene soort van tempel afbeeldt met vier pilaren, gelijk men vaak op de titels onzer Bijbels ziet. Twee engelen onder het vierkant houden een medaillon vast, waarop een brandend hart met een kruis in 't midden; en boven de uitgestrekte armen der engelen staan de letters M L wit gelaten in een' zwarten grond. Onder aan leest men, weder in langwerpig vierkant: »Im 1. 5. 2. 4. Jar." De letters M L wijzen ons op MAARTEN LUTHER, zoo als dan ook eene op den omslag geschrevene aanteekening het boek aan LUTHER toekent. Aan de keerzijde van het titelblad staat: »Argument. In dieser Epistel odder Mandat, wird kürtzlich angezeygt aus was vrsache das Christlich volck so yemerlich geirret, den glawben verloren hab, vnd wie es widderumb darzu kommen müge. Daneben wird auch eyn Christlicher krieg wider den teuffel vnd seyn hoffgesinde mit Christlichen waffen auffs kürtzste abgemalet vnd geleret, allen schwachen gewissen tröstlich vnd lieblich zu lesen." Hieronder staat eene houtsnede, voorstellende het Lam Gods. De brief begint: »Ich JEHSUS CHRISTUS, der lebendig son Gottes," enz. en is onderschreven: »JEHSUS CHRISTUS der lebendige sohn Gottis vnd heyland der gantzen welt." Reeds het bovenstaande is in den stijl van LUTHER, maar de geheele brief geeft ons het beeld zijner schrijfwijze. Waarschijnlijk is het boekske in *België* blijven hangen, toen men aldaar vóór en na 1524 zoo ijverig zijne schriften las. Intusschen hebben wij 't onder de schriften van LUTHER tot nog toe nergens aangetroffen, en waren al onze nasporingen te vergeefs. Wie kan ons van het boekske eenig narigt geven? Wie weet ons te zeggen, of het onder des Hervormers bekende of onbekende schriften behoort? Mededeelingen hieromtrent zullen mij zeer welkom zijn. H. Q. JANSSEN.

455. — *J. J. Schuurman.* Voor mij ligt het portret van (volgens het randschrift) JOHANNES JACOBUS SCHUURMAN, *Minister Jesu Christi, in opera et patientia fidei spei et charitatis, aet.* 41. Ter halver lijve regts van voren, met breede krulpruik, breede bef, in mantel, met de regterhand voor de borst. Onder, links, 4 regels Lat. vs. van L. M. *ponebat*; regts, 4 reg. Lat. vs. van HENR. CHR. DE HENNIN. (Doch deze 8 regels behooren bij elkander en L. M. zal de uitgever zijn van het portret.) Geschilderd door T. VAN NIJMEGEN, en gegraveerd door G. D. KONINGH, kl. fol. Nu wenschte ik wel te weten *waar* en *wanneer* hij zijn' post waarnam? De Latijnsche verzen geven hieromtrent niet het minste licht, en F. MULLER vermeldt hem niet in zijn' *Beschrijvenden Catalogus van* 7000 *Portretten van Nederlanders.* J. C. K.

456. — *J. H. Reisig.* Wie kan mij eenige berigten mededeelen over J. H. REISIG, die eene nieuwe uitgave bezorgde van het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden, door* M. BROUËRIUS VAN NIDEK en I. LE LONG, *verrijkt met* 301 *koperen platen, door* A. RADEMAKER, enz. Amst. bij J. A. CRAJENSCHOT, 1792—1795, in 7 dn. gr. 8°.?

J. C. K.

457. — *Bijvoegelijke naamwoorden van eigennamen.* Er heerscht bij onze Nederlandsche taalgeleerden een verschil omtrent het schrijven van *bijvoegelijke* naamwoorden, die van eigennamen worden gevormd. Sommige hunner schrijven ze met eene hoofdletter, andere gebruiken steeds eene gewone (kleine) letter.

Het zal zeker overbodig zijn, in den NAVORSCHER op te geven namen van hen, die of de eene, of de andere schrijfwijze volgen.

De grond, die voor het gebruiken der kleine letter wordt opgegeven, is welligt deze: dat in andere talen, b. v. in de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche, die woorden altijd met kleine letters geschreven worden.

Naar mijn inzien kan, zoo er geene meer gegronde redenen voor het gebruiken der kleine letter bestaan, die reden niet opwegen tegen hetgene de voorstanders der hoofdletters voor *die* bijvoegelijke naamwoorden kunnen aanvoeren, om hunne schrijfwijze te regtvaardigen. Het is toch vrij zeker, dat voor zulken, die met de plaatsen, waarvan sommige dier bijvoegelijke naamwoorden worden gevormd, minder, of soms in het geheel niet bekend zijn, de personen of de zaken, door die bijvoegelijke naamwoorden aangeduid, minder duidelijk, welligt onverstaanbaar, worden.

Leest men b. v. van den zwager schipper, de emder vieren, de beemster boter, de huizer bot, de zeister winkels, dan zijn de woorden zwager, beemster, huizer, zeister, vooral niet duidelijk voor dezulken, die de plaatsen, waarvan die woorden ontleend zijn, niet dadelijk kennen.

Het zou steller dezes hoogst aangenaam

wezen, indien er Heeren Navorschers waren, die het opgegevene belangrijk genoeg achten, om de gronden, welke er meer voor of tegen het gebruik der hoofdletters in de opgegevene gevallen zijn mede te deelen.

H. v. K.

458. — *Slag bij Nancy.* Mij is altijd geleerd, en nog nooit heb ik tegenspraak ontmoet, dat deze voor KAREL *den Stoute* zoo noodlottige veldslag geleverd is op den 5den Januarij 1477. Voor weinige dagen geraakte ik toevallig in het bezit van een boekje, getiteld: *Itinerarium per nonnullas Galliae Belgicae partes,* ABRAHAMI ORTELII *et* JOHANNIS VIVIANI. *Antverpiae, ex officina* CHRISTOPHORI PLANTINI, 158(4? het laatste cijfer is onleesbaar), en las ik op bl. 38, volg., dat zich in de kerk van ST. GEORGE, te *Nancy*, een monument bevond (bevindt?), opgerigt ter eere van den Hertog. Hierop zag men twee Latijnsche gedichten (te lang om er den NAVORSCHER mede lastig te vallen), waarvan het eene eindigde met dit chronogram:

ECCE LEO CECIDIT, IAM PAX QVAESITA VIGEBIT.

Voorts toonde men aan onze beide reizigers, op de plaats zelve, waar KAREL sneuvelde, een steenen kruis met het volgende opschrift, op een koperen plaatje:

En l'an de l'incarnation
Mil quatrecens septante et six,
Veille de l'apparition,
Fut le Duc de Bourgongne occis,
Et en bataille transsis,
Où croix suis mise pour memoire.
RENÉ Duc des Lorrains mercis
Rendant à Dieu eut la victoire.

Een weinig verder zagen zij in eene kapel (*), op het slagveld gebouwd, weder eene koperen plaat, waarop deze woorden:

Mil quatrecens soinante et seize advint,
Que CHARLES Duc de Bourgongne ici vint,
Accompagné de soudars et gensdarmes,
Cuidant Nanci surprendre à force d'armes.
Veille des Rois qu'on depart le gasteau.
Il fut occis en passant un ruisseau, etc.

't Zou dus, volgens deze berigten, den 5den Januarij 1476, niet 1477, moeten zijn, wat mij niet zeer aannemelijk schijnt. Immers zou de slag bij *Grandson* (vulgo 2 Maart 1476) en die bij *Murten* (vulgo 22 Junij deszelfden jaars) eene veel vroegere dagteekening moeten erlangen en reeds in het laatst van 1475, na KARELS verovering van *Lotharingen*, plaats gehad hebben. Deze voortvarendheid zou in KAREL ligt verklaarbaar zijn, indien zijne wapenen gelukkig geweest waren; de geschiedenis leert dit anders, en meldt zelfs, dat hij, na zijne nederlagen bij bovengemelde steden, uit wrevel over zijne rampen, langen

(*) *Cum adjuncto coemeterio,* zegt het *itinerarium.*

tijd werkeloos bleef en eerst op het vernemen der herovering van *Lotharingen* door Hertog RENÉ, in October 1476 ter belegering van *Nancy* optrok.

Wat nu te denken van het chronogram en de beide Fransche opschriften? Het tweede van deze gaat, na eene korte schildering van den veldslag, aldus voort:

RENÉ de Bourbon,
Noble princesse, aiant vouloir tresbon,
Femme du tresillustre Duc ANTOINE;
Fils de RENÉ noble Duc de Lorraine,
A fait bastir ce cimetiere et croix
l'An mil cinq cens avecque vingt et trois.

Hieruit zien wij dus, dat men (vreemd genoeg!) 46 jaren later den datum van den slag reeds vergeten was, en wel op de plaats zelve! Men zal mij tegenwerpen, dat de koperen platen, waarop de opschriften gegraveerd waren, welligt van latere dagteekening zijn, daar hier slechts van *cimitiere et croix* gesproken wordt. Toegegeven! Maar ook dan nog dateren zij van vóór 1577, het jaar, waarin ons *itinerarium*, gelijk het slot uitwijst, geschreven werd. De zaak wordt er niet veel beter door.

Naar de vriendelijke opgave der schrijvers, welke over deze opschriften handelen, wordt verlangend uitgezien door B[t].

[Het komt ons waarschijnlijk voor, dat de opgave van 1476, in plaats van 1477, uit het gebruik van den *stilus curiae* moet verklaard worden.]

459. — *Rembertus Horreus.* Ds. SWALUE meldt, bl. 6 van het *Leven van* JUSTINUS VAN NASSAU, dat MAURITS aan JUSTINUS tot leermeester naar *Leyden* medegaf, REMBERTUS HORREUS. Ook lees ik dat MAURITS den 24sten October 1587 een' brief (in de *Bijlage* onder N°. 1 medegedeeld, en nog in MS. onder de Resolutiën van Curatoren voorhanden) schreef aan de Curatoren der Leydsche Hoogeschool, om, daar er eene vacerende lecture was, hem dringend aan te bevelen. Te vergeefs zocht ik hem bij SIEGENBEEK, als in 't voorbijgaan wordt hij als leermeester vermeld, doch niets meer. Welke was de vacerende lecture? wie is er voor benoemd? en waarom hij niet? T.

460. — *Ds. P. Chevallier.* Deze Waalsche predikant te *Amsterdam* gaf in 1817, ter gelegenheid van het 3de jubilé der Hervorming, eene preek uit. In die preek worden belangrijke bijzonderheden hier en daar aangevoerd. Op bl. 57 wordt opgemerkt dat, toen 100 jaren geleden, hetzelfde jubilé der Hervorming gevierd werd, en men toen op sommige plaatsen van ons vaderland ook begeerd had daaraan te gedenken, door de Magistraat van eene der Hollandsche steden, de Hervormde leeraars verzocht werden hunne predikatiën geheel op te schrijven, opdat niet, in de drift

van het spreken, hun een woord mogt ontvallen, niet overeenkomstig met den eerbied, welke de verschillende gezindten elkander verschuldigd zijn. Welke die stad geweest zij, heeft de schrijver noch bij de uitgave van het oorspronkelijke, noch bij de Nederduitsche vertaling aangeteekend. En nu vraag ik, of iemand mij die stad ook zou kunnen noemen? T.

461. — *Jan Starter*. Deze dichter, uit zijne geboorteplaats (?) naar *Leeuwarden* verhuisd, wordt in de *Herinneringen* van VAN DER AA genoemd, een tijd- en kunstgenoot van PIETER ADRIAANSZ. CODDE en J. SOET; hij is echter geen tijd- en kunstgenoot van J. SOET geweest, maar is vroeger en, ik meen, jong overleden. Wie kan mij levensbijzonderheden van CODDE en STARTER mededeelen? T.

462. — *Geboorteplaats van Justinus van Nassau*. Heeft men tot nu toe nog niet kunnen uitvinden waar ter plaatse JUSTINUS VAN NASSAU geboren is? T.

463. — *Engelsch kolonel de Morgan*. Wanneer en waar en hoe is DE MORGAN gestorven? T.

464. — *Ds. Kleyn*. In de jaarboeken van 1772 vond ik, dat Ds. KLEYN, ter erkentenis van de preek, gehouden ter herinnering aan den bevrijdingsdag van *Brielle* in 1572 een zilveren schenkbord met stadswapen en gepast bijschrift kreeg. Zou iemand mij ook kunnen zeggen, of dit nog bestaat en bij wien het in bewaring is? T.

465. — *Woonplaats van Justinus te Breda*. Ds. SWALUË zegt in zijn *Leven*, dat men bij de herovering van *Breda* door FREDERIK HENDRIK het huis van JUSTINUS VAN NASSAU nog in ongeschonden staat wedervond; voorts dat het nog bestaat, maar dat de wapens van NASSAU en MERODE daar niet meer aanwezig zijn. Zou iemand mij, met vermelding van straat, wijk en nommer, dit huis ook kunnen aanwijzen? T.

466. — *Vader van Maarten Harpertsz. Tromp*. In de *Herinneringen*, door VAN DER AA, dl. I. bl. 9, vond ik eene eigenhandige aanteekening van den geleerden schrijver over den kapitein HARPEN MARTENSzoon, vader van onzen later zoo beroemd geworden Luitenant-Admiraal, en wel het volgende: »aan dezen (de vader) werd na den slag vóór *Gibraltar*, de last opgedragen om de tijding der overwinning herwaarts over te brengen, waarvoor hij werd beschonken met een' gouden sifflet, ter waarde van 150 gulden." Bestaat dit nog en waar is het? T.

467. — *Helm van Just. van Nassau*. In het werk van Ds SWALUË vond ik, dat de helm van JUSTINUS nog te *Leyden* bewaard wordt. Zou iemand mij ook kunnen zeggen bij wien? T.

468. — *Ferrier*. In een' Catalogus vond ik een handschrift vermeld: ANNA VAN NASSAU, Wed. van FERRIER, uit *Breda* aan CONSTANTIJN HUIJGENS, dato 20 Dec. 1649.
Wie is deze ANNA VAN NASSAU?
Wie is deze FERRIER? T.

469. — *Cats*. Weet iemand mij ook te zeggen, of het album van CATS nog bestaat, en waar dit schuilt? T.

470. — *Wagenaar*. Welk is het oordeel over en de waarde van de volgende werkjes?
Men vindt dikwijls vermeld werkjes op WAGENAAR, als C. CLEIJN, *Aanteekeningen op* WAGENAAR's *Vaderl. Historie*, Rotterd. 1790, 2 stukken. — J. H. HERING, *Aanhangsel tot de Vaderl. Historie van* WAGENAAR, Amst., 1780, 1ste deel, 1ste stuk. — *Bijlage tot de Vaderl. Historie door* WAGENAAR, *kunnende mede dienen tot een bijvoegsel op de Historie van het Stadhouderschap*, *door den Heere Abt* RAYNAL te Parijs, 1784 (sic) en een 2e deeltje in zangen uitgegeven in 1780 (sic), en een *Aanhangsel op de bijlage tot de Vaderl. Historie*, enz. te Parijs, 1785. Tevens heb ik nog de *Advocaat van* FRANK DE VRY, *schrijver der Oranjeboomen voor de Vierschaar der rede*, en *Aanspraak aan Willem V door* HARMODIUS FRISO.
Wie zijn de genoemde personen? T.

471. — *Het princesselaantje te 's Gravenhage*. Waar bevond zich het princesselaantje, waarvan in het volgende melding wordt gemaakt:
30 Maart 1722. Aan HENDRICK VERWY toegestaan het leggen van een riool van deszelfs nieuwe getimmerde huizing op het *princesselaantje* tot het water, met een mestput aan den kant? QUAERENDO.

472. — *Verkooping van de rariteiten van Christiaan Huygens*.»11 Sept. 1754 aan PIERRE GOSSE JR., Boekverkooper, geperm. om op den 30 Sept. te mogen verkoopen, de *rariteiten* (sic) van wijle CHRISTIAAN HUYGENS."
Waaruit bestonden die rariteiten, en wat hebben zij opgebragt? QUAERENDO.

473. — *Rood vaandel door den Paus aan de Zwitsers geschonken*. Omstreeks 1478 heeft de Paus, die den moed der Zwitsers vernam, hun een gezegend rood vaandel gezonden, om daarmede tegen den Hertog van *Milaan* op te trekken, ten einde aldaar de republiek te her-

stellen. Was dit vaandel geheel rood, zonder eenig zinnebeeld? Hebben de Zwitsers het steeds bewaard, en zijn zij nog in het bezit daarvan, zoo ja, waar berust het, en welk is de juiste tijd waarop zij het ontvingen?

QUAERENDO.

---

474. — *Klok te Breda.* Welk was het opschrift op de klok te *Breda?* Het moet bijna van gelijken inhoud zijn als dat op de klok van *Gend.*

Mr. JAN HAASBEEK, klokkenmaker.

Mijn naem is ROELANT, als ic cleppe dan is 't brant,
Als ic luide is het storm in Vlaenderland.

QUAERENDO.

---

475. — *Kruistogtenbul. Bulle de la Cruzada* was in de middeleeuwen, ten tijde der kruistogten, eene soort van aflaatsbrief, maar de verkoop er van werd in 1508 door den Paus aan den Koning van *Spanje* geschonken, om die als belooning te geven aan hen, die tegen de Mooren streden. Waar kan ik die bul vinden; vanwaar heet zij bulle de la Cruzada, en hebben de Spaansche Koningen van dit regt veel gebruik gemaakt? QUAERENDO.

---

476. — *Minnares van Philips den Schoone.* PHILIPS de Schoone ontzag zich niet om onder de oogen zijner gemalin zich aan ongebondenheid met eene harer edelvrouwen over te geven. Op zekeren dag dat hij afwezig was, liet JOHANNA, de waanzinnige, deze edelvrouw het schoone hoofdhaar afsnijden, waardoor PHILIPS in woede ontvlamde. Wie was deze edelvrouw? QUAERENDO.

---

477. — *C. Wegewaert.* Op de groote klok te *'s Gravenhage* staat:

Praetor, Consules, Syndicis Hagiensis
COENRAET WEGEWAERT me fecit.
Hagae Comitis
Anno Domini 1647.

Was deze WEGEWAERT een goed klokkenmaker, en waar had hij zijne werkplaats?

QUAERENDO.

---

478. — *Het wapen van 's Gravenhage.* Welke is de oorsprong van het wapen van *'s Gravenhage*, en door wien is het verleend geworden? Men vermeent zeker te zijn, dat door Schepenen van *'s Gravenhage* een gemeen zegel is gebruikt, reeds in 't jaar 1316.

Reeds van ouds heeft men er onderscheid gemaakt tusschen het zegel en het wapen: dit laatste stond boven stads gebouwen, en in het hoofd van keuren, ordonnantiën, publicatiën, enz., terwijl het eerste tot het bezegelen van acten en commissiën werd gebruikt.

Het wapen van *'s Gravenhage* is van goud met een natuurlijken ooijevaar, in den bek een' aal houdende van sabel, en gedekt door de grafelijke kroon. De tenants zijn gouden leeuwen.

Het zegel is of groot of klein zegel. Het eerste een kasteel of burgt op oude wijze gebouwd, met getande muren, waaruit zich een toren verheft, ter wederzijde waarvan op den muur de ooijevaar geplaatst is. De burgt en toren hebben vensters, en in de poort hangt eene valdeur. Aan iedere zijde staat een boom, en dit alles wordt omsloten door een' binnenrand, waarbuiten nog te lezen staat:

Sigillum majus Hagae Comitis in Hollandia.

Het gewoon zegel is kleiner van formaat, de burgt is even als op het voorgaande, maar zonder valdeur, terwijl op het muurwerk ter regterzijde van den toren een leeuw en ter linkerzijde een ooijevaar is geplaatst. De boomen staan in den rand en het omschrift is: *Sigillum ad causas Hagenses.*

QUAERENDO.

---

479. — *Valsche testamenten.* In CONSCIENCE's roman »*de Geldduivel,*" uitgegeven in 1856, komt een boekhouder voor, MONCK geheeten, die het schrift van zijn' patroon, een' ouden rijken vrek, volmaakt kan nabootsen en daarvan op eene schandelijke manier gebruik maakt, door bij het overlijden van den patroon zelf een testament te vervaardigen. Deze schurkenstreek doet hem universeel erfgenaam en bezitter van een millioen worden, maar op het einde van het boek komt het bedrog aan het licht; de schrijver zegt echter niet *hoe* dit geschiedt, en welk blijk van valschheid de regtbank in de acte vinden kon. Misschien heeft CONSCIENCE niet regt geweten wat hij daarvan zeggen zou; maar hoe dit zij, de gepleegde bedriegerij komt *mij* nog al kras voor. In welk tijdvak zou men de gebeurtenis wel moeten plaatsen? want ik kan niet begrijpen, dat de wetten in *België* tegenwoordig zouden toelaten dat een testament zonder hulp of medeweten van een' notaris vervaardigd werd. Hoe denken Heeren Navorschers hierover? In een verhaal van WESTRHEENE, dat in de »*Gelderland*" geplaatst is en, naar ik meen, *een familiegeheim* heet, komt ook iets dergelijks voor, maar de bijzonderheden zijn me ontgaan. Mij dunkt dat ons wetboek aan de romanschrijvers weinig gelegenheid geeft om met testamenten te laten knoeijen. Zoo iemand kan ophelderen wat *mij* in deze verhalen *vreemd* voorkomt, zal ik hem dankbaar zijn. DAVID.

---

480. — *Geerende huizen.* Kan iemand mij de reden zeggen waarom men in het nieuwe gedeelte van *Amsterdam* geheele rijen scheeve of zoogenaamd geerende huizen vindt, die alle schoonheidsregelen te schande maken, en, naar het schijnt, in overeenstemming met een' in de nabijheid zijnde scheeven gang

of steeg gebouwd zijn. Hoe is het mogelijk, dat onze voorvaderen dat mooi konden vinden, terwijl genoemde huizen tevens voor den bewoner vrij ongemakkelijk moeten wezen. In het pas uitgekomen fraaije en degelijke boekje over straten en grachten in *Amsterdam*, door JOANNES AURELIUS, heb ik vruchteloos eenige opheldering van dezen leelijken bouwtrant gezocht. Wie kan mij teregt helpen? DAVID.

---

481. — »*De dood moge angst*" *enz.* In 1783 werd in den Doelen, op de Garnalenmarkt te *Amsterdam*, een maaltijd gehouden ter eere van den Ridder VAN DE CAPELLE TOT DEN POLL, die een vertoog tot afschaffing der Drostendiensten had ingeleverd. Op een der tafelstukken las men het navolgende vers:

»De dood moge angst en schrik aan zwakke zielen geven;
Zijn opgeheven zeis doet nooit den wijze beven:
Neen, zijn voortreflijk deel, zijn wezenlijk bestaan,
Is boven haar bereik en kan niet meê vergaan."

Zou iemand mij ook kunnen zeggen wie deze regels vervaardigd heeft? DAVID.

---

482. — *Harnas van M. A. de Ruiter.* Ik acht het niet ongepast om aan Heeren Navorschers eene vraag te doen, welke in *de Beschrijving van Amsterdam*, door VAN DE VIJVER, wordt aangetroffen (dl. II. bl. 445). Zij luidt aldus:

»Men wil, dat onder deze harnassen (namelijk die in het stadhuis hingen en door JOSEPH II bezigtigd werden) dat van onzen M. A. DE RUITER is geweest; en verhaalt dat het in lateren tijd is uitgeleend ten dienste van onzen stads schouwburg, maar niet is teruggekomen, en tot hiertoe vergeefs wordt gezocht. Is dit een verdichtsel, zoo vragen wij: waar is thans het harnas van onzen grootsten zeeheld, of heeft het nooit bestaan?"

DAVID.

---

483. — *Afbeelding van den schouwburg te Amsterdam.* In het bekende werk: *Historie van den nieuwen Amsterdamschen schouwburg*, uitgegeven in 1775, vindt men twee afbeeldingen van het *inwendige* des gebouws, de een *naar* het tooneel en de andere *van* het tooneel genomen. Ik vind het echter zonderling, dat op *beide* platen de bovenste rij zitplaatsen is weggelaten. Moet men dit als een verzuim aanmerken, dan is het een zeer *vreemd* verzuim, vooral daar het tweemaal voorkomt. Misschien heeft men na verloop van tijd de inrigting van den schouwburg veranderd, om meer menschen te kunnen plaatsen; maar hoe komt het dan dat in de genoemde *Historie* het getal aanschouwers op 1600 bepaald wordt, terwijl VAN DE VIJVER, die, in zijne *Beschrijving van Amsterdam*, eene afbeelding geeft van de schouwburgzaal, zoo als zij thans werkelijk *is*, hetzelfde getal noemt? Weet iemand dit op te helderen? DAVID.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Sterfhuisgebruiken (II. bl. 24; vgl. bl. 371; *Bijbl.* 1853, bl. xiii, cix, cxxvi; 1855, bl. xviii). Wij ontvingen de volgende vraag van onzen medewerker v. O.

»Het zou, dunkt mij, niet onbelangrijk zijn, indien de NAVORSCHER eene volledige opgave bijeen bragt van de verschillende teekenen, op verschillende plaatsen in gebruik, ter aanduiding dat er een lijk in huis is. Daartoe behooren o. a. het lijkstroo in een gedeelte van *Zeeland*, het afhangen van één venster op sommige (?) dorpen in den *Tielerwaard*, de zoogenoemde strootjes te *'s Hertogenbosch*, het uithangen van een lantaarn te *Eindhoven*, het leggen van twee kleine handvollen stroo, kruiswijze, met een' steen er over, bij de Roomschgezinden op eenige dorpen in de *Meijerij*, enz. Of is er ergens eene opgaaf van te vinden, die, zoo zij al niet volledig is, echter tot grondslag van verdere aanvulling kan dienen?"

[v. O. zal, wanneer hij de aangehaalde plaatsen naslaat, zien dat reeds veel, dit onderwerp betreffende, in den NAVORSCHER is bijeengebragt. Wij kunnen het door hem ingezondene derhalve niet onder onze vragen opnemen. Maar wij kunnen er hier eene plaats aan geven, omdat hij van enkele gebruiken spreekt, waarvan vroeger nog geene melding gemaakt is, en wij doen dit met genoegen, omdat wij het onderwerp belangrijk achten en ons verzekerd houden dat er nog veel over mede te deelen valt, dan er reeds in den NAVORSCHER over medegedeeld is.]

BESTUURDERS.

Amerikaansche predikanten der XVIIde eeuw (III. bl. 131, Vr. LXVII; vgl. IV. bl. 112; V. bl. 224; *Bijbl.* 1855, bl. xxiii en VIII. bl. 202). JOHANNES THEODORUS POLHEMUS, die zelf schreef POLHEMIUS en POLHEYM. Indien wij wel onderrigt zijn, geeft het kerkeraadsprotokol te *Meppel* geene inlichting omtrent zijn vertrek van daar; maar uit aanteekeningen van elders is het zeker, dat hij in 1634 uit *Meppel* vertrokken is, en later predikant is geworden in *Amerika*, waar hij reeds was in 1648, volgens opdragt der *Disputatio Exegetica* van ANTONIUS BRUCHERUS, die hem JOH. THEOD. POLHEIM, *Pastor* in *Ecclesia Americana*, noemt in 1648.

T. A. R.

De Niezel, de Kneuterdijk, de Neude (V. bl. 30, Vr. 1; vgl. bl. 173; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxix en VII. bl. 107). »Opmerkelijk is het,.... dat er aan de noord- en noordwestzijde der stad (*Utrecht*) overal zware lagen veengrond van eene vaste soort gevonden worden, waarvan

de *Neude*, als aangeslikt en dras of nat gebleven land, even gelijk de *Neude*, bij *Rheenen*, waarschijnlijk den naam heeft behouden." SCHELTEMA, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, VI. 2. bl. 193.

Eene bladzijde uit Brandts Historie der Reformatie (VI. bl. 10, Vr. 9; vgl. bl. 184 en 284). Onlangs door aankoop eigenaar geworden zijnde van een exemplaar dezes werks, waarin het blad met het bekende schimpdicht op de Dordtsche Synode, te gelijk met het daarvoor in de plaats gestelde half witte blad — het eerste op een omgeslagen strookje ingenaaid — voorkomt, kan ik, omtrent deze letterkundige en kerkelijke curiositeit, tot aanvulling van hetgeen door LORENCIUS en anderen geschreven werd, eene waarneming mededeelen, die welligt nog niet is gedaan. De vergelijking namelijk van het door mij gekochte boek met het exemplaar van een' mijner vrienden, hetwelk ook het spotvers — maar niet het hulpblad — behelst, heeft mij het resultaat opgeleverd, dat er van *het paskwilblad zelf* twee verschillende drukken bestaan, waarvan de ééne, wat vorm en letter betreft, *nagenoeg*, de andere *volkomen* overeenstemt met den doorgaanden druk van het geheele werk.

Bij oppervlakkige beschouwing valt het onderscheid niet in het oog. Men moet eenigzins scherp zien, om op te merken, dat in den éénen druk de letters iets flaauwer, en vooral de H van Hales, de K van Kapellaen, de P van President en de R van Remonstranten minder forsch en zwaar dan in den anderen zijn; doch bij naauwkeurige vergelijking zijn de volgende verschilpunten te ontdekken, bij wier opgaaf ik het blad, hetwelk met den druk van het gansche werk *volmaakt* overeenkomt, met de letter *a*, het andere, dat er *bijkans* gelijk aan is, met eene *b* bestempelen zal.

Bl. 419 staat boven in den rand in *a* MDCIXX; in *b* (digt in elkander gezet) MDCXIX. — Reg. 3 in *a*: *tegenhielden*; in *b*: *tegenheilden*. — Reg. 4 in *a*: *binnelandtsche*; in *b*: *binnelandsche*. — Reg. 14 in *a*: *Dit luidde*; in *b*: *Dit luide*. — Reg. 19 in *a*: *knaepen*; in *b*: *knapen*. — Reg. 21 in *a*: *alsulke Raedt*; in *b*: *alsulken Raedt*. — Reg. 5 v. o. in *a*: *'t quaedt*; in *b*: *'t quaed*. — Reg. 1 v. o. in *a*: *Kamerstraet*; in *b*: *Kamerstraat*.

Bl. 420. Reg. 1 in *a*: *wierdt 'er*; in *b*: *wierd 'er*. — Reg. 6 in *a*: *troefspel blaederen*; in *b*: *troefspel-blaederen*. — Reg. 17 in *a*: *'t haerent*; in *b*: *'t harent*. — Reg. 17 v. o. in *a*: *tydt*; in *b*: *tyd*. — Reg. 13 v. o. in *a*: *sagh?* in *b*: *sagh*; — Reg. 11 v. o. in *a*: *eenigh*; in *b*: *eenig*.

Bovendien staat in de kantteekening van bl. 420 het woord »Doosken" in *a* op denzelfden regel, in *b* zijn de beide lettergrepen in twee regels verdeeld. Het woord »*Notulen*", in diezelfde kantteekening, heeft in *b* — niet in *a* — eene voorletter van zóó specialen en verouderden vorm, als ik nergens elders in het werk heb aangetroffen. Waar ik het opsloeg, vond ik overal de *N* in hare gewone gedaante terug. Al verder is die kantteekening in *a* in 16 regeltjes begrepen, in *b* maakt zij 21 uit. Eindelijk staat het woord *Januarij*, in het onderste lemma in *a* voluit gedrukt, terwijl in *b* alleen *Janua* gelezen wordt. — Papier en lettersoort dagteekenen beide in *a* en *b* van denzelfden tijd: het begin der 18de eeuw.

Uit het bestaan van dit verschil laat zich, mijns inziens, de gevolgtrekking afleiden, dat *a* zijne afkomst aan dezelfde pers te danken heeft, waarop het geheele 3de en 4de deel zijn gelegd geworden, en dat *b* het produkt van een' nadrukker vertoont, die het eerste met behendigheid heeft nagebootst.

Wat nu de geschiedenis van dit paskwilblad betreft, zoo blijft nog altijd de vraag ter oplossing voor: Wat heeft aanleiding gegeven om het weg te nemen en door een ander — het halfwitte of verbeterblad — te laten vervangen? KOK (*Vaderl. Woordenboek*, dl. VIII. bl. 939, 2de druk) verklaart, dat de oorzaak hem niet gebleken is. HALBERTSMA (*Letteroefening* 1828, *Mengelwerk*, bl. 185) zegt, dat de toenmalige Regering de bekendwording van het spotvers, door den druk, niet duldde. Hij voert echter geen bewijs voor die stelling aan; en nu ontstaat de vraag: Hoe wist de Regering, dat dit paskwil op de pers lag? Eene boekencensuur bestond hier te lande bij de burgerlijke overheid niet. Integendeel verklaarden de Staten van *Holland*, bij Resolutie van den 14den December 1654, dat »het stellen van politieke *Visitatores Librorum* binnen deze landen van zeer dangereuze gevolgen zoude wezen." Wel werd een' uitgever, bij plakkaat van den 5den December 1679, de verpligting opgelegd »om een exemplaar van het werk, waarvoor octrooi verleend werd, op groot papier, gebonden en wel geconditioneerd, binnen zes weken na de uitgave, in de Leydsche boekerij te brengen (zie Mr. B. VAN DEN VELDEN, *over het kopijregt in Nederland*, bl. 7 en 14); en hieruit zou men dan kunnen afleiden, dat dit verpligte presentexemplaar het bestaan van het schimpdicht verraden en de Regering aangespoord zou kunnen hebben, om de verdere verspreiding dier vinnige regelen te verbieden. Doch daartegen is aan te voeren, dat de beide laatste deelen van de *Historie der Reformatie* zonder octrooi in het licht verschenen zijn en de uitgever derhalve aan de bovengenoemde verordening niet bepaald gebonden was. Bovendien, van een dozijn exemplaren, die ik, vóór en na, ter bewuste

plaatse heb ingezien, en waarvan *vier* het gedrukte spotvers — de overige het verbeterblad — behelsden, is mij dezer dagen één onder de oogen gekomen, waarin dat verbeterblad — dat met »seer schamper" eindigt — met de andere helft van het vel één ongedeerd geheel uitmaakt, zonder aanplakking of invoeging, waaruit derhalve onwederlegbaar blijkt, dat de wegneming van het paskwil en de vervanging door een anderen, bekorten tekst reeds moet zijn geschied, alvorens het afdrukken van de geheele oplaag geëindigd was. Er zijn dus hoogstwaarschijnlijk geene exemplaren uitgegeven en in den handel verspreid, die het aanwezen van het hekeldicht hebben openbaar gemaakt. Maar op welken grond — dit blijf ik vragen — rust dan de uitspraak van HALBERTSMA?

Overigens kan men zich den loop der zaak, tot verklaring van het verschijnsel, dat er van het paskwilblad twee verschillende uitgaven bestaan, waarvan de eene, zonder twijfel, van den drukker des werks afkomstig is, op de volgende wijs voorstellen. De Staten van *Holland*, door de klagt der Noord-Hollandsche Synode over den inhoud van het 2de deel, dat in 1674 verschenen was, hiertoe aangespoord, zonden aan den schrijver eene missive dd. 17 Julij 1677, waarbij zij het verleende privilegie van den druk introkken en hem gelastten »zich voor 't vervolg in het schrijven en uitgeven der voorzegde *Historie* van alle aanstootelijkheden te onthouden, opdat zij — Staten — bij onverhoopte ontstentenisse van dien, niet mogten worden verobligeert, daarin anders te voorzien." Het splinterig onderwerp, dat in het 3de deel behandeld werd — de veroordeeling der Remonstranten door de Nationale Synode met den aankleve van dien — benam den auteur, door die missive bedreigd, het uitzigt, dat de beschouwingen der zaak, van zijn standpunt gedaan, en in zijne oogen juist en waar, door de heerschende kerk en de staatsmagt zonder nieuwe beroering zouden worden opgenomen. Uit dien hoofde werden het 3de en 4de deel wel afgewerkt, maar eerst lang na den dood van BRANDT, die in 1685 overleed, ter perse gelegd. De zoon en uitgever J. BRANDT en de boekverkooper BARENT BOS, nu in 1704, geene vrees meer voedende voor de roede, die, reeds 25 jaren geleden, opgeheven was, lieten de kopij van den schrijver, waarin het schimpdicht te lezen stond, onveranderd drukken, doch gevoelden zich — hetzij dan van hooger hand, hetzij door vriendenraad, door eigen nadenken over de hatelijkheid, of door welke oorzaak ook — gedrongen tot de uitligting. Hierop werd de linkerhelft van de reeds afgedrukte bladen, waarop de oorspronkelijke tekst der bladzijden 419—422 te lezen stond, weggesneden, eene andere helft met bl. 419, 420 gezet en gedrukt en op het overgebleven strookje aangeplakt, terwijl men voor de nog niet afgedrukte exemplaren één geheel vel nam, waarvan ik, gelijk boven gezegd is, één — toch ook maar één van de vele — heb gezien. Men moet bekennen, dat drukker en uitgever, bij die tekstverminking, al wonderlijk zijn te werk gegaan; want, in plaats van op bl. 419 met »de brieven van den Kapellaen HALES" te eindigen, en dan op bl. 420, na den geïmproviseerden *vervolgtitel*, met het »doosken" weder te beginnen, breken ze midden in het verhaal van het »doosken" seer schamper af, ten gevolge waarvan Mevrouw DE CAYJONKELE, die in den oorspronkelijken tekst zeer stil en statig binnenkomt, op het hulpblad als met een' plotselingen slag instuift. Hieruit zou men kunnen afleiden, dat de verwisseling met vrees of overhaasting is tot stand gebragt. Ook zijn de acht eerste regels van het *Vervolg* met veel meerdere ruimte, dan de gebleven tekst, gezet. Vermits het vers intusschen te curieus was, om aan de vergetelheid te worden prijs gegeven, zijn sommige der afgedrukte paskwilbladen niet vernietigd, maar bij BRANDT of BOS zorgvuldig bewaard en weggeborgen, totdat men ze later, òf los en onder de hand aan de liefhebbers heeft geschonken, in wier exemplaren ze aldus zijn blijven liggen, òf voor de verbeterbladen verwisseld en op het overgebleven strookje gehecht of ingenaaid heeft. Toen het nu eenmaal bleek, dat het oorspronkelijk blad in de wereld was en als eene bijzonderheid vertoond werd, heeft een onbekende drukker het nagemaakt en met het debiet der stekelige aardigheid zijn voordeel gezocht, zoodat deze stukken niet zóó uitermate zeldzaam zijn, als sommigen vermeenen. Alleen hij, die een exemplaar aanwijzen of bezitten mogt, waarin het paskwilblad in oorspronkelijken staat, zonder latere kunstbewerking, met de regterzijde van het vel één ongeschonden geheel vormt, zou, mijns inziens, eene overgroote zeldzaamheid kunnen vertoonen.

Ten slotte merk ik nog op — zie de aanteekening van C. W. BRUINVIS, *Nav.* t. a. pl. bl. 184, — dat er van het 43ste boek ook een *Vervolg* gevonden wordt, hetwelk met het verhoor van GREVINKHOVEN begint, en, blijkens de dubbele nummering van bl. 749*—754** na het voltooijen van den druk, in het 3de deel is opgenomen.

De hoogschatters van BRANDT, die een exemplaar met het schimpdicht bezitten, mogen nu hunne uitgaaf aan eene keuring onderwerpen!

L. PROES.

Opera's in de Hollandsche taal (VI. bl. 106, Vr. 143; vgl. bl. 251). Heeft de Heer F. F. C. STEINMETZ in zijne vraag ook *vertalingen* en

navolgingen bedoeld, dan ben ik bereid ZEd. daarvan een tiental uit mijne verzameling van treur-, blij- en zangspelen op te geven. Komen echter hier alleen *oorspronkelijk* Hollandsche voortbrengselen in aanmerking, welligt zal het voor den vervaardiger eener lijst van zoodanige stukken niet van belang ontbloot zijn te vernemen, dat in 1798 in het licht verscheen: *De twee standbeelden, zangspel met Balletten, door den Burger* PIETER PIJPERS. *Te* Amsteldam, *bij* J. HELDERS *en* A. MARS. De schrijver noemt in de voorrede als den »Componist van het muziek voor dit zangspel" zijnen kunstvriend BARTHOLOMEUS RULOFFS, en uit verder den wensch, »dat deeze *eerste geheel oorsprongkelijke dichtmaatige opera in onze moedertaale* eerlang door veele en betere zal worden gevolgd."
B[t].

F. Hemony (VI. bl. 360, Vr. 558, vgl. VII. bl. 124, 205 en 299). Bij het door den Heer G. P. ROOS, aangaande de gebroeders F. en P. HEMONY, uit den *Almanach-Wegwijzer der stad Gendt*, 1830, medegedeelde berigt, kan ik nog eene noodige opheldering voegen, namelijk dat de aldaar vermelde Utrechtsche blinde edelman, welke eigentlijk de persoon was, die den klokkentoon zoo naauwkeurig bepaalde, waardoor de fabriek der genoemde broeders, een' Europeschen naam had verkregen, verkeerdelijk VAN HECKE wordt genoemd. De naam van dezen edelen toonkunstenaar was Jonkheer JACOB VAN EIJCK, van wiens aanzienlijk geslacht, nog in het Sticht van *Utrecht*, afstammelingen bestaan. Ik bezit van hem een hoogst zeldzaam werk, onder den titel: *Der Fluyten Lust-Hof, Beplant met Psalmen, Pavanen, Almaden, Couranten, Balletten, Aiers, etc. En de nieuste voizen, konstigh en lieflyk gefigureert, met veranderingen. Door den Ed. Jr.* JACOB VAN EYCK, *Musicyn en Directeur van de klok-wercken tot Utrecht, etc. Dienstig voor alle Konstlievers tot de Fluit, Blaesen allerley speeltuigh. Tweede deel,* t' Amsterdam, *by* PAULUS MATTHYSZ *in de stoofsteeg in 't Musyc-boeck.* Gedrukt 1654. Opgedragen aan CONSTANTIJN HUYGENS enz. Verder een eervers door ASSELYN, dat ik om der geschiedenis wille hier bij voeg: *Aan den Ed. Jr.* JACOB VAN EYCK. *Op het deftig uytbeelden van zyn Fluyten Lust-Hof*:

»Zieltjes die 't gehoor verplicht,
Aan de galmen der Cimbalen;
Hoor VAN EYCK die lokt in 't Stight
Bosschen dicht vol Nachtegaalen,
Dien hy op het zoet geluit
Van zyn klok en Orgelpypen,
Lockt, dat hy ze schier zouw grypen.
Kroont, ay kroont zyn zoete Fluyt,
Met gewyde lauwre Kranssen,
Op het maatigh vingre danssen.
Konnen d'Edele ooghen zien,
Dubb'le deuntjes zouw hy speelen
Op EUTERPES lof toneelen:
Maar nu dat de Goôn verbiën,
Ryst hy zienloos op de vloogh'len,
Als de Phenix van de voogh'len,
Hooger als er iemant magh;
Dubb'le ORPHEUS, zoo hy zach."

C. KRAMM.

Pimpelpaarsch (VII. bl. 95, Vr. 129; vgl. bl. 253). Zonder de zamenstelling van dit woord (eene *kleurbenaming* met een *werkwoord*), gelijk die door WEILAND, C. MEETH en J. J. B. is opgegeven, *ex tripode* af te keuren, wil ook ik mijne gissing omtrent de afleiding van dit woord den lezers van den NAVORSCHER niet onthouden. KILIAAN, voce **Pimpel**, zegt: »*Lovan.* **j. pepel.** Papilio." Het schitterende paarsch der vlerken van sommige *pimpels* (vlinders) heeft, mijns bedunkens, de benaming *pimpelpaarsch* vrij natuurlijk in gebruik doen komen. — Zegt men niet analogisch: *hagel*wit, *pik*zwart, *roze*rood? Ook de *pimpelmees* zal haren naam liever ontleenen van den prachtig gekleurden vlinder, dan van de paarsche tronie eens pimpelaars.
B[t].

Karel, Erfprins van Denemarken en Noorwegen (VIII. bl. 2, Vr. 11; vgl. bl. 300). Ik ben den Heer V. D. N. dankbaar voor zijne teregtwijzing, en heb onmiddellijk het Woordenboek van HOOGSTRATEN opgeslagen. Ik vrees echter dat de aldaar aangehaalde schrijvers niet gemakkelijk ter inzage te bekomen zullen zijn. Ik weet nu den grond waarop Prins KAREL zijne aanspraak op het bisdom *Lubeck* vestigde, maar het blijft mij nog duister wat belang de *Vereenigde Nederlanden* hadden bij de vereffening van het geschil over het bezit van gezegd bisdom, zoo zeer, dat zij er eene jaarlijksche bijdrage van 4000 kroonen voor over hadden. Die zulks weet zal mij met de mededeeling verpligten. De Heer V. D. N. zegt, dat Prins CAREL van *Denemarken*, broeder van Koning FREDERIK te regt *Erfprins* (*prince héréditaire*) werd genoemd, terwijl de zoon diens Konings *Kroonprins* was. — Maar is *Kroonprins* en *Erfprins* niet van eene beteekenis? — Is dan b. v. ten onzent Z. K. H. de Prins *van Oranje*, *Kroonprins*, en Z. K. H. Prins HENDRIK *Erfprins* (prince héréditaire?) De laatste toch staat tot Z. M. den Koning in gelijke familiebetrekking als Prins CAREL van *Denemarken* tot Koning FREDERIK. Ik weet wel dat de Hertog van OLDENBURG den titel voert van *Héritier de Norvège*, maar dat is een bloote titel, even als die van Koning van *Jerusalem* door den Koning van de *Beide Siciliën* gevoerd wordende. — In den *Almanach de Gotha* wordt de vermoedelijke erfgenaam van den kroon doorgaands *prince héréditaire* genoemd. Of is *héréditaire* bloot te vertalen door *erfelijke*? Maar dan komt die titel ook aan alle *Prinsen*

van vorstelijke afkomst gelijkelijk toe. — Of was die titel soms alleen bij de *Prinsen van Denemarken en Noorwegen* gebruikelijk, even als de descendenten van den Keizer der Russen *Grootvorsten* en *Grootvorstinnen* worden genoemd. N. Q. S.

Begijnen (VIII. bl. 6, Vr. 33; vgl. bl. 124). »BÉGUINES. In Gallis vocantur des filles dévotes ou bigottes, a *Béguin* quem gestabant. Nonnae vocantur generali nomine; est vox Aegyptiaca, quae virginem significat. Legi ante 40 annos apud HIERONYMUM." SCALIGERANA, *editio altera. Coloniae Agrippinae apud* GERBRANDUM SCAGEN, 1657, p. 28.

Ik schrijf deze aanteekening van JOS. SCALIGER hier in haar geheel af, wijl zij ons tevens wijst op de afleiding van het woord *Non*. Vgl. KILIAAN, in voce, en aldaar VAN HASSELT. B[t].

John Webster (VIII. bl. 33, Vr. 52; vgl. bl. 145). Nog kwam mij ter hand een portret van dezen persoon, naar ik gis een vroegere druk van het door mij beschrevene (hetwelk ik op het oogenblik ter vergelijking mis); de plaats van het wapen enz. wordt hier ingenomen door een 8regelig latijnsch vers:

Sacpe suas laudes Marti persolvimus & me
Passa fuit vatem cypris amica suum.
Mercurii, Webstere, decus prælustre Camænis
Hos etiam vultus da placuisse meis.
Vendis, emis permulta sagax mercator at inter
Commoda, mercanti stat tibi salvus honor.
Si falluntur opes alijs, aut fallere norunt,
Gloria non falli aut fallere prima tua est.

Volgens MSS. aanteekeningen is COR. JO.(?) de schilder, T. MATHAM de graveur van het portret, C. BARLAEUS de maker van het vers.

Eene aanteekening (van de hand van VAN DER SCHELLING?) behelsde, dat WEBSTER, koopman te *Amsterdam*, in 1642 aan HENRIETTE MARIA van *Engeland*, op zekere hangpaarlen, volgens 3 obligatiën, leende te zamen *f* 100000, daarna nog *f* 43200. Nog van en door hem geleend *f* 70000, te zamen *f* 213200, waarvoor men hem daarna tot verzekering schijnt gegeven te hebben, 6 robijnen van een keten voor omtrent *f* 20000. Nog aan hem gegeven *f* 20000.

De aanteekenaar geeft als bron op: de *Vaderl. Historie van* WAGENAAR, dl. II. bl. 328.
D. F.

[Hetgeen door D. F. aangeteekend gevonden is, is met naauwkeurigheid overgenomen uit WAGENAAR t. a. pl., die weder als zijne bron opgeeft: LUDLOWS *Memoirs*, v. III. p. 304.]

Herinneren (VIII. bl. 36. Vr. 71; vgl. bl. 149 en 170). Op de vraag, welken naamval het woord *herinneren* regeert, antwoorden onze medewerkers E. A. P. en G. P. ROOS: den vierden van de zaak en den derden van den persoon, en E. A. P. voegt er bij: »dit is duidelijk uit het Latijn, *sibi aliquid in memoriam revocare*." Naar mijn oordeel is hiermede de zaak nog niet bewezen. Latijnsche werkwoorden regeren wel eens andere naamvallen dan nederlandsche, die hetzelfde beteekenen. Men vergelijke b. v. *uti* met *gebruiken*, *frui* met *genieten*, *parcere* met *sparen*, *indigere* met *behoeven*.

Onze meeste taalkundigen uit deze eeuw hebben even zoo geoordeeld bij het behandelen der vraag: moet men zeggen *iets aan iemand* of *iemand aan iets herinneren?* SIEGENBEEK behoort er toe, die in DE JAGERS *Taalk. Magazijn*, dl. II. bl. 34, zegt: »Een nieuw bewijs van de mindere mate van wijsgeerige juistheid, die zich in het hoogduitsche taalgebruik, in vergelijking van het nederlandsche voordoet, hebben wij in de spreekwijze *jemanden an etwas erinnern*, waarvoor men, in goed nederlandsch, zegt *iemand iets herinneren*. Dat de laatste zegswijze alleen voor goed te houden is, blijkt ten klaarste, wanneer men slechts een oogenblik over den oorsprong van het woord *herinneren* en deszelfs eigenlijke beteekenis nadenkt. *Herinneren* toch zegt niets anders, dan *op nieuw inbrengen* of *te binnen brengen*, als zamengesteld uit *her* en *inneren*, van *innen*, inbrengen. Nu kan men wel eenig voorwerp aan zich weder in of te binnen brengen, maar geenszins zich aan een voorwerp. Jammer intusschen is het, dat sommigen onder ons de ongerijmde spreekmanier der Duitschers hebben nagevolgd," enz. Volgens DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 263, denken en spreken WEILAND, *Taalk. Woordenboek*, op *herinneren*, BRUINING, *Synonymen*, dl. I. bl. 294, en LULOFS, *Gronden der Nederl. Woordafleidkunde*, bl. 185, er even zoo over.

BILDERDIJK was in 1825 nog van een ander gevoelen. Hij schreef toen in zijne aanteekeningen op HUYGHENS, dl. V. bl. 165: »De zetel van het geheugen stelden onze ouden in 't hart, als zetel van 't gemoed, en dit was de taal aller oude volken. Men nam de zaken ter harte, 't geen ook 't ware *leeren* is; maar nu, meent men, is 't wel, dat men er in 't hoofd by 't verstand een bewaarplaats aan geeft. Hiervan ook het *inne worden* der ouden en ons *herinneren*. *Ik herinner mij*, dat is: *ik keer in my-zelven* (in mijn hart, mijn gemoed) *aan*, dat is *tot* hetgeen daar in ligt. Het *ik* is 't verstand of het hoofd niet, maar dit is alleen een vermogen ter behulp. *Wij worden* dus ook *herinnerd aan iets;* waarvoor de verstandmenschen (de meest verdwaasden zeker die er uit te denken zijn) de zaak *aan ons* herinnerd willen." Het schijnt dus, dat hij *herinneren* neemt in de beteekenis van *weder naar binnen brengen;* is dit zoo, dan komt er niet geheel mede overeen, wat hij drie jaren later

zegt in zijne *Aanmerkingen op* HUYDECOPERS *Proeve* (Amst. 1828), bl. 69: »*Erinneren* is zeker niet zoo goed als *herinneren*, maar aangenomen. *Inneren* is frequentatief van *innen*, in- of te binnen brengen, en dus is het, met *her*, dat de kracht van *weder* (of op nieuw) heeft, een allernadruklijkst en juist beteekenend woord."

De spreekwijze *iemand aan iets herinneren*, vond in 1844 een bekwaam verdediger in Dr. A. DE JAGER. In zijne *Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche Taalkunde*, bl. 263—268, zegt hij: »Niet ongewoon is bij onze oudste schrijvers de spreekwijs *inne worden*, voor *merken*, *gewaar worden*, *overtuigd worden.* — Deze spreekwijs, in 't hoogduitsch in dezelfde beteekenis gangbaar, is zeer oud.— Onze ouden hadden zoo ook nog *in maken* voor *bekend doen zijn*, *bekend maken.* — Van dit *in* vindt men bij JUNIUS en ZIEMANN het werkw. *innen*, dat regelmatig beteekent *doen in worden*, hetzelfde wat onze ouden door *in maken* uitdrukten; en zoowel de genoemde JUNIUS, als WACHTER, leiden van dit *innen* op eene even regelmatige wijze het hoogd. frequentative *innern*, *erinnern*, af. Als de Duitscher derhalve met den accusativus van den persoon en den dativus van de zaak zegt, *jemanden an etwas erinnern*, is dit niet zonder grond, en alzoo geene ongerijmdheid, als de Heer SIEGENBEEK zegt. Volgens een gebruik, dat eeuwen heugt, zegt hij dan *iemand doen in worden aan iets*, d. i. *bekend met* of *gedachtig aan iets.* Zegt hij met den genitivus van de zaak *ich erinnere mich dessen*, dan komt dit overeen met het oude taaleigen, dat reeds bij *inne worden* dikwerf dien naamval bezigt. Overbekend is wijders het verschillend gebruik der voorzetsels bij hetzelfde werkw. in onderscheidene tijdperken,ja vaak in hetzelfde tijdvak. Thans zeggen wij zoowel *iets gedenken* als *aan iets gedenken* en voorheen *van iets gedenken*, en zoo bij vele woorden meer. Wat ons *herinneren* betreft, vroeger veelal *erinneren* geschreven, en met die spelling alleen bij KILIAAN te vinden: het is onwaarschijnlijk, dat dit woord een' anderen oorsprong zou hebben dan onzer naburen *erinnern.* De oorspronkelijke uitdrukking *in worden aan iets* of *van iets* is onzer oude taal even zeer eigen als der hoogduitsche, en zij bezit bovendien het bedrijvende *in maken*, voor volkomen hetzelfde, wat wij thans *herinneren* heeten. Om welke reden zoude dan voor dit werkwoord een andere oorsprong moeten worden gezocht?"

Dr. DE JAGER komt in zijne in den jare 1846 uitgegevene *Nalezing op het Glossarium van Prof.* LULOFS' *Handboek*, *enz.* bl. 54, nog kortelijk op dit onderwerp terug. Hij deelt daar mede, dat LULOFS hem in genoemd *Handboek* op niet zeer bescheidene wijze heeft tegengesproken, en dat SIEGENBEEK hem zijne aanmerkingen schriftelijk heeft medegedeeld. Hij hoopt nadere stemmen ten voordeele van het door hem afgekeurde gevoelen te vernemen en behoudt zich voor de zaak later opzettelijk te overwegen. Inmiddels blijft hij vragen:

1°. Op welken grond zegt het Hoogduitsch: *jemanden an etwas erinnern.*

2°. Is ons werkwoord *herinneren* in oorsprong of beteekenis van het hoogd. *erinnern* onderscheiden? Zoo ja, waarom? Zoo neen, waarom behoort bij ons de beheersching, in genoemde taal aan het werkwoord eigen, te worden afgekeurd?

Vond Dr. DE JAGER bij de beide hoogleeraren tegenspraak, Dr. M. DE VRIES daarentegen schreef in zijne woordenlijst op *der Leken Spieghel*, op het woord *inne*: »Zie vooral DE JAGER, *Verscheidenh.*, bl. 263—268, waar de afleiding en het gebruik van *herinneren* (*iemand aan iets*) zegevierend gehandhaafd worden tegen hetgeen WEILAND, naar eene valsche etymologie en in strijd met het vaste gebruik in de volkstaal, had opgeworpen. Vreemd, dat ook na dit betoog van DE JAGER velen nog niet overtuigd zijn," enz.

Ik moet bekennen, dat ik ook behoor tot degenen, wie het betoog van Dr. DE JAGER niet overtuigd heeft.

Voor een oogenblik wil ik als bewezen aannemen, dat *herinneren* komt van datzelfde *inne*, waarvan Dr. DE JAGER t. a. pl. een aantal voorbeelden heeft verzameld, en dat het in beteekenis geheel en al gelijk is aan *in inne maken.* Welke naamvallen heeft het dan bij zich? De persoon, dit spreekt van zelve, staat in den accusativus; maar de zaak? Deze stond bij *in inne worden* of *maken* in den genitivus. Werkwoorden echter, die eenen genitivus regeren, hebben wij bijna niet meer. Onze oude taal had er vele, maar bij de meeste daarvan is de genitivus vervangen of door den accusativus of door eene praepositie. Reeds vroeg vinden wij bij sommige van deze werkwoorden nu eens den genit., dan eens den accusativus. Daartoe behoort *inne maken.* Meestal heeft dit eenen genit. van de zaak bij zich; doch onder de plaatsen, door Dr. DE JAGER bl. 266 aangehaald, zijn er twee, waar wij niet dezen naamval, maar den accusativus vinden, namelijk KAUSLER, *Denkmäler*, II. 185,

> Wildi mi *hu hatie* maken in inne,

en MAERLANT, *Wap. Mart.* III. 448 (tekst van Dr. VERWIJS),

> Hi es die der propheten sinne
> Leerde ende maecte in inne
> Des Gods Soens menscelicheit.

Ik voeg er nog eene plaats bij van MAERLANT, *Sp. Hist.* (uitg. van het Instituut), dl. IV. bl. 175,

> Ende dan salic u maken in inne
> Al dat leit in minen zinne.

Ik meen daarom, dat *herinneren*, indien het komt van het oude *inne* of *in inne* en hetzelfde beteekent als *in inne maken*, niet den dativus, maar den accusativus van de zaak bij zich moet hebben, en men dus zeggen moet *iemand iets herinneren* met dubbelen accusativus. Het is dan met dit werkwoord gegaan even als met *schamen*, waarbij men den persoon in den accusativus, de zaak in den genitivus plaatste, en wij beide in den accusativus plaatsen. Onze Statenvertalers zeiden nog: »Ick en schame my *des Euangeliums* Christi niet" (*Rom.* I: 16), wij zouden daar zeggen, *het Evangelie* van CHRISTUS

Dat de genitivus bij *inne maken* in eenen accusativus overgegaan is, blijkt uit de door mij aangehaalde plaatsen. Dr. DE JAGER daarentegen neemt zonder bewijs aan, dat in plaats van dien genitivus de praepositie *aan* zal gekomen zijn. Zonder bewijs, zeg ik, want al lezen wij bij hem bl. 267, »de oorspronkelijke uitdrukking *in worden aan* of *van iets* is onzer oude taal evenzeer eigen als der hoogduitsche," hij zal toch wel even weinig als ik een voorbeeld van *inne worden aan* bij onze ouden gevonden hebben.

Dr. DE JAGER zegt bl. 266: »Als de Duitscher derhalve met den accusativus van den persoon en den dativus van de zaak zegt *jemanden an etwas erinnern*, is dit niet zonder grond en alzoo geene ongerijmdheid, als de Heer SIEGENBEEK zegt" en hij voegt er bl. 268 bij: »dat wij, het werkwoord *herinneren* op dezelfde wijze bezigende, niets anders doen dan hun en ons oude taalgebruik volgen." Er is hier eene fout in de redenering, die vele lezers misschien niet zullen opmerken, maar die er, geloof ik, veel toe bijgedragen heeft, dat de geleerde schrijver tot een verkeerd resultaat gekomen is. Het is deze, dat hij geen onderscheid maakt tusschen een substantivum in den dativus en een substantivum voorafgegaan door het voorzetsel *aan*. Dat onderscheid bestaat werkelijk, niet alleen voor onze oude, maar ook voor onze tegenwoordige taal. Wel kunnen wij meestal den dativus vervangen door *aan*, maar niet het omgekeerde: bij een werkwoord dat *aan* achter zich vereischt, kunnen wij daarvoor geenen dativus gebruiken. Wij kunnen wel in plaats van *geef den keizer wat des keizers is* zeggen *geef aan den keizer* enz., maar in plaats van *hij dacht aan den tijd zijner jeugd*, kunnen wij niet zeggen *hij dacht den tijd zijner jeugd*. Nu zijn er gevallen, waarin men bij *herinneren* nooit *aan* gebruikt. Niemand b. v. zal zeggen, *ik herinner mij aan die gebeurtenis* of *hij herinnerde zich aan die kinderen*, maar men zal altijd zeggen *die gebeurtenis*, *die kinderen*. Waarom? Eenvoudig omdat *die gebeurtenis*, *die kinderen* geene dativi, maar accusativi zijn. Even zoo staan in *hij herinnerde hem zijnen pligt* deze laatste woorden in accusativo, en eerst in lateren tijd is men in plaats van dezen accusativus, niet den dativus, maar het voorzetsel *aan* gaan gebruiken.

Op bl. 267 vinden wij het volgende argument. »Overbekend is het verschillend gebruik der voorzetsels bij hetzelfde werkwoord in onderscheidene tijdperken, ja vaak in hetzelfde tijdvak. Thans zeggen wij zoowel *iets gedenken* als *aan iets gedenken* en voorheen *van iets gedenken*, en zoo bij vele woorden meer." Wij stemmen dit toe, mits men voor *van iets gedenken* leze *eener zake gedenken*: want *van iets gedenken* komt zeer zelden voor en is ontstaan uit verwarring van den genitivus met de praepositie *van*, waar bij andere werkwoorden ook wel eens een enkel voorbeeld van gevonden wordt. *Herinneren* (altoos onderstellende dat het één is met *inne maken*), had oudtijds den genitivus van de zaak bij zich, later werd die vervangen door den accusativus en eerst in zeer laten tijd begon men het somtijds met *aan* te construeren. Met *gedenken* is het even zoo gegaan, behalve dat wij *aan* bij dit werkwoord reeds veel vroeger aantreffen. Nogtans, al hebben wij hier hetzelfde verschijnsel, het moet, naar mijn gevoelen, bij *herinneren* aan eene andere oorzaak toegeschreven worden dan bij *gedenken*.

Gedenken was oorspronkelijk een verbum impersonale. Bij onze ouden komt het reeds enkele malen als persoonlijk werkwoord voor. Altijd evenwel heeft het den genitivus bij zich. Bij COORNHERT, die het als impersonale gebruikt, SENECA *vanden weldaden* (Haarlem, 1562, 3e boek (*)) »vanden welcken my ghedenct met u ghedisputeert te hebben," vinden wij het drie bladzijden verder als persoonlijk werkwoord met den accusativus, »Maer diet ghedenct, is danckbaer buyten zijnen cost." In den *Bijbel van Deux Aes* in hetzelfde jaar voor het eerst uitgegeven (†) met den genitivus, *Ps.* VIII: 5, CXXXVII: 7, *Luc.* XVII: 32, XXIII: 42, XXIV: 8, *Hebr.* XIII: 3, met *van Matth.* XVI: 9, met den accusativus *Hebr.* XIII: 7, met *aan Genes.* XLI: 9, *Deut.* VIII: 18, XXXII: 7, *Ps.* CXXXII: 1, altijd als persoonlijk werkwoord. In de vertaling van het Nieuwe Testament naar CASTELLIO (1618) met den genitivus, *Luc.* XXIII: 42, met den accusativus, *Hebr.* XIII: 3, met *aan Hebr.* XIII: 7. In de *Statenvertaling* met den genitivus *Deut.* VIII: 2, 18, *Ps.* VIII: 5, *Luc.* XXIII: 42, *Hebr.* XIII: 3, 7, met *aan Gen.* XLI: 9, *Deut.* XXXII: 7, *Ps.* CXXXII: 1, *Matth.* XVI: 9, *Luc.* XVII: 32, met de dativus *Gal.* II: 10. Welke is nu de geschiedenis van dit woord? Ik geloof deze.

(*) Het boekje is niet gepagineerd.

(†) Ik gebruik de uitgave *Delft* 1582. Of deze in allen deele met de eerste overeenkomt, weet ik niet.

Toen *gedenken* een persoonlijk werkwoord geworden was, begon men er de eigenlijke kracht en beteekenis van te vergeten en te meenen, dat het geconstrueerd moest worden even als *denken*, waarvan het nu in beteekenis somtijds niet veel verschilde. Vandaar dat men er nu eens uit gewoonte den genitivus of accusativus bijvoegde, dan eens het voorzetsel *aan*. *Inne maken* of *herinneren* had wel insgelijks eerst de zaak in den genitivus, later in den accusativus, eindelijk ook met *aan* bij zich; doch dit *aan* vindt men eerst zeer laat. Wanneer het begint voor te komen weet ik niet, maar vroeger dan in de 18e eeuw zal er wel geen voorbeeld van gevonden worden, ja, het zou mij niet verwonderen, indien wij de oudste voorbeelden daarvan eerst in het laatst dier eeuw aantroffen.

Maar het is nu tijd, dat wij eenen stap verder gaan en vragen, is het zeker dat Dr. DE JAGERS gevoelen omtrent den oorsprong van het woord *herinneren* de voorkeur verdient boven dat van WEILAND en anderen? Bij mij is dit nog zoo zeker niet. *Herinneren* is latere schrijfwijze en uitspraak voor *erinneren:* hierin heeft Dr. DE JAGER buiten twijfel gelijk. Want bij al onze schrijvers uit de 17de eeuw, waar ik het woord gevonden heb, heb ik het gevonden zonder *h*. Dit verandert evenwel de zaak zeer weinig. Maar ik moet den geachten geleerde tegenspreken, wanneer hij beweert dat LULOFS en anderen zich aan eene schroomelijke vergissing hebben schuldig gemaakt, die *herinneren* verklaren voor bij vernieuwing in onze gedachten *innen* of *inbrengen*, en dit *innen* van het voorzetsel *in* afstammende, voor hetzelfde houden dat nog in gebruik is in de spreekwijze *geld innen* voor *geld beuren, inbeuren* (bl. 268). »Is," zegt hij »*geld inbrengen* en *geld beuren* dan hetzelfde? Het hier bedoelde *innen* wordt altijd gebruikt voor *ontvangen*, *invorderen*, en nimmer voor *inbrengen*, dat is juist het tegengestelde. Hij, die betaalt, *int* niet, maar wel hij die ontvangt; de laatste *krijgt* het geld *in*, dat door den eerste *ingebragt wordt*." Mij dunkt, dat het hier niet LULOFS, al drukt deze zich ook niet zeer juist uit, maar Dr. DE JAGER is die zich vergist. Werkwoorden van voorzetsels afgeleid hebben uit hunnen aard eene zeer algemeene beteekenis. *Uiten*, *uiteren* beteekent eene werking naar buiten, *oppen*, *opperen* eene werking naar boven, en even zoo *innen* eene werking naar binnen. En die werking drukken wij, waar wij het zeer algemeene woord *doen* niet gebruiken, het eenvoudigst uit door *brengen*. Een woord *uiteren* is een woord *uitbrengen*, de *opperman* is de man die kalk en steenen *naar boven brengt*. *Innen* is *binnenbrengen*, of, indien het voorwerp, dat geïnd wordt, door die handeling naar ons toe bewogen wordt, *binnenhalen*. Zoo is *geld innen* niet geld *invorderen* (dat beteekent het volstrekt niet) maar *indoen*, *inbrengen*, *inhalen* in onze beurs, in onzen zak, in onze geldkist. En de beteekenis van *binnenbrengen* heeft *innen* niet alleen nu in *Zeeuwsch Vlaanderen*, zoo als de Heer G. P. ROOS, *Nav.* VIII. bl. 170, mededeelt, maar het had die ook reeds in de dagen van KILIAAN, die als eerste beteekenis *indere*, *introducere* opgeeft.

Het zij wij dus met Dr. BRILL (*Holl. Spraakleer*, bl. 527) aannemen, dat het voorvoegsel *er* hier een brengen in eenen toestand aanduidt, het zij wij daaraan de kracht van *weder*, *op nieuw* toekennen (GRIMM, *Gramm.* II. 823), altijd verkrijgen wij voor onze zamenstelling de beteekenis van *te binnen brengen*. Is dit de oorsprong van het woord, dan regeert het den accusativus van de zaak en den dativus van den persoon. Inderdaad werd het in de 17de eeuw zoo geconstruëerd. Niet veel bewijzen de plaatsen, waar het voorkomt bij SPIEGHEL, *Hertsp.* VII. 134.

Maar zy erinnert grondigh d'onbenoeghens wonden,

waar geen persoon uitgedrukt wordt, en van OUDAEN, *Johanna Grey*, A. I. sc. 3,

Heeft het u CHRISTI wet niet kunnen erinneren,

waar het niet blijkt of men *u* als dativus of accusativus moet opvatten. Wel staat in beide verzen de zaak in accusativo; doch ik meen bewezen te hebben, dat, hoe men ook over de afleiding van *herinneren* denken moge, de zaak altijd in accusativo staan moet. Maar den dativus van den persoon vinden wij uitgedrukt bij VONDEL, *Ovid. Herschepp.* V. vs. 373,

Wij zuivre maaghden hier, gestreelt van alle weelden,
Ons allerhande ramp erinneren en verbeelden,

waar *ons* dativus moet zijn, want het wordt geregeerd door *erinneren* en *verbeelden*, en dit laatste kan niet anders dan den dativus bij zich hebben. ANTONIDES gebruikt het den dativus vervangende *aan*, *Ystroom* (Amst., 1671) bl. 79:

Die aan den Zonnegod zijn droevigh harteleet
Gestaäg erinnerde.

HUYDECOPER (*Proeve*, II. bl. 85) die mij deze plaatsen aanwees, voegt er nog bij HOOFT, *Rampzal.* (*Mengelwerken*, 1704 fol.) bl. 181, eene plaats die hier niets afdoet en MOONEN, *Poezy*, bl. 40 en G. BRANDT, *Poezy*, bl. 24, die ik geene gelegenheid heb na te zien.

Het verdient opmerking, dat KILIAAN *erinneren* opgeeft als een woord, alleen in *Duitschland* en de daaraan grenzende deelen van ons land in gebruik. En hoewel het, gelijk wij gezien hebben, bij verscheidene schrijvers der 17e eeuw voorkomt, vond men er nog in het begin der daaraanvolgende eeuw, die het niet wilden toelaten. Dit blijkt uit hetgeen SEWEL daaromtrent zegt, *Nederl. Spraakkunst*, Amst. 1708, bl. 128 »het woord

erinneren is ook een van die, welke sommigen zo 't schijnt, niet gevallen; doch VONDEL heeft het gevoegelijk in 't Neêrduitsch gebruykt; en wy moogen hem onbeschroomd daarin navolgen, mids dat het niet al te dikwils, maar met bescheydenheyd, geschiede: want dit woord komt my immer zo naadrukkelijk voor, en is van veel minder omslags, dan *te binnen brengen* of *in de gedachten brengen*," enz.

Erinneren schijnt dus een woord te zijn dat omstreeks het begin der 17de eeuw in gebruik is gekomen. Maar welken oorsprong heeft het? Is het in de plaats getreden van het oude *inne maken?* Ik geloof het niet; immers dan zouden onze schrijvers der 17de eeuw het niet op een geheel andere wijze hebben geconstrueerd en *iemand eener zake inne maken* veranderd in *een zaak aan iemand herinneren.* Is het uit het hoogduitsch overgenomen? Het *Germ. Sax. Sic.* dat wij bij KILIAAN achter *erinneren* vinden staan, geeft wel eenige aanleiding om het te denken. Maar ik acht het toch onwaarschijnlijk, dat men het werkwoord zou hebben overgenomen, maar in eene andere beteekenis en met andere naamvallen gebruikt. Of had het hoogduitsche *erinnern* toen andere naamvallen bij zich dan nu? Eerder houd ik het er voor, dat *erinneren* een woord is, dat in SPIEGHELS tijd nieuw was. Men begon toen in de kamer *in liefde bloeiende* en elders over de taal na te denken en naar de regelen der taal te zoeken. Er zijn in dien tijd meer nieuwe woorden ontstaan.

Daar nu *in inne maken* alleen bij onze ouden voorkomt, maar noch bij PLANTIJN, noch bij KILIAAN gevonden wordt, en wij dus veilig mogen aannemen dat het tegen het einde der 16de eeuw reeds geheel verouderd en vergeten was, daar wij *erinneren* gedurende de 17de eeuw den accusativus van de zaak en den dativus van den persoon bij zich zien hebben, terwijl *iemand aan iets herinneren* eerst in de 18de eeuw, misschien eerst in het laatst van die eeuw voorkomt, is er, dunkt mij, geen twijfel aan, dat deze laatste constructie in dien tijd uit *Duitschland* herwaarts is overgekomen, en dat SIEGENBEEK haar met regt tot de germanismen rekent.

P. LEENDERTZ, WZ.

Opvordering van een lijk (VIII. bl. 65, Vr. 75; vgl. bl. 174, 272 en 333). De Joodsche gemeente kan het lijk niet opvorderen, indien men aanneemt dat de doorhaling der geloofsbelijdenis op het stadhuis (verandering van de vermelding der godsdienstgezindheid in 't bevolkingsregister) voldoende is om de geloofsverandering van iemand te constateren; zij kan het wel, indien zij bewijst, regt van eigendom te hebben op levenden en dooden, omdat zij in de kerkelijke lidmatenboeken niet geroyeerd zijn. 't Best ware een lijk van zoo iemand op de algemeene burgerlijke begraafplaats te leggen.

Overigens komt deze zonderlinge regtsquestie misschien beter in eenig juridiek tijdschrift te pas. G. P. ROOS.

Hever (VIII. bl. 68, Vr. 92; vgl. bl. 178). Het verschil tusschen de twee Amsterdammers moge een derde Amsterdammer, die het zeer goed weet, beslechten, namelijk JAN WAGENAAR, die, waar hij van het turfdragers gild spreekt, zegt (*Amsterdam*, dl. IX. bl. 137): „De Vulsters, die twee honderd en zeven in getal zijn, schudden en vullen de ton; waarna dezelve door de hevers, die, in 't jaar 1688, ten getale van zes en zestig werden aangesteld; doch nu, tot drie en zeventig vermeerderd zijn; uitgestort wordt in twee manden, die, door de Vulsters behoorlijk zijnde opgehoogd, door de Hevers getild worden op de schouders der Turfdrageren, die ze dragen, ophijssen en stapelen." De Hever is dus de man, die de mand met turf opheft en op den schouder van den drager zet. Het stapelen geschiedt niet door eenen hever, maar door eenen drager.

Josef Grammaye (VIII. bl. 97, Vr. 98; vgl. bl. 211). Op bl. 212 worden van eenen J. B. GRAMMAYE twee werken opgegeven. Op den Omslag van N^{0}. 9, wordt in Vr. ZZ J. B. GRAMMAYE genoemd, en op den Omslag N^{0}. 10 die vraag herhaald, en tevens lager vermeld, dat er antwoord is ingekomen. Dezer dagen vond ik twee boekjes, in kwarto, in één deel, getiteld: J. B. GRAMMAYE, *Antiquitates illust. Ducatus Brabantiae*, Brussel 1610, en nog een van denzelfden, *Arscotum Ducatus cum suis Baronatibus*, Brussel 1606. Des schrijvers titel luidt: *Praepositus Arnhemensis principum et provinciarum Belgii historiographus.* Ook vond ik ergens vermeld: J. B. GRAMMAYE, *Antiquitates Belgicae emendatiores et auctae antiquit. Bredanis*, Brux. 1708, folio. Ik wenschte het antwoord op ZZ ook wel te weten en tevens of er tusschen JOSEF GRAMMAYE en JOHAN BAPTISTA GRAMMAYE betrekking bestaat.

Nog vond ik het volgende van J. B. GRAMMAYE.

Antiquitates Brabantiae et Flandriae. Brux. 1705. fol.

Antiquitates Comitatus Namurcensis. Lovanii 1607. Er staat 1670, doch dit is fout.

GRAMMAYE, JEAN BAPTISTE, d'*Anvers*, voyageur en passant par mer d'*Italie* en *Espagne*, tomba entre les mains de corsaires, qui l'emmenèrent captif à *Alger.* Il mourut à *Lubeck* en 1635. On a de lui *Africae Illustratae libri* 10. *Diarium Algeriense.* Ces ouvrages sont les fruits heureux de sa captivité. *Peregrinatio Belgica*, *Antiquitates Flandriae*, *Historia Namurcensis.* Tout ouvrages

estimés. *Encyclop. Meth. Dictionn. de l'histoire*, art. GRAMAYE (Tom. III. p. 1). De eo amplius FOPPENS, in *Biblioth. Belg.*

T.

Frederik, Erfprins van Noorwegen, 1629, (VIII. bl. 97, Vr. 101; vgl. bl. 231) zal wel geen ander zijn dan FREDERIK III, Hertog van *Sleeswijk-Holstein*, uit het huis *Holstein-Gottorp*. Hij was de zoon van Hertog JOHAN ADOLPH en AUGUSTA, dochter van Koning FREDERIK II van *Denemarken*, geboren den 22sten December 1597, en overleden den 10den Augustus 1659. Hij huwde in 1630 MARIA ELIZABETH, dochter van den Keurvorst JOHAN GEORGE van *Saksen*, die hem zestien kinderen baarde. Het is deze, die, bij het aanvaarden zijner regering, den uit *Holland* vlugtenden Arminianen groote vrijheden schonk, en de plaats vergunde, eertijds *Sebul* genoemd, om aldaar *Frederikstadt* te bouwen, welke plaats hij in 1632 met stadsgeregtigheden beschonk. Hij was in de theologie, in staatszaken, chemische en inzonderheid in de wiskundige wetenschappen zeer ervaren, en spaarde geene kosten om zijne kunstkamer met de zeldzaamste rariteiten te versieren. Zie verder HOOGSTRATEN, *Woordenboek enz.* op FREDERIK: *Koningen van Denemarken*, en op FREDERIK: *Hertogen van Holstein-Gottorp*.

C. KRAMM.

Hendrik Soeteboom (VIII. bl. 99, Vr. 112; vgl. bl. 213, 272 en 298). Het hoogst belangrijk antwoord van H—g, over de Werken enz. van HENDRIK SOETEBOOM, waaronder er zijn die aan velen niet schijnen bekend te zijn, kan ik tot aanvulling, nog met eene uitgave vermeerderen, die aldaar niet wordt genoemd, doch waarvan later door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ alleen het bestaan is aangewezen. Het is een der meest zeldzame onder zijne werken. H—g gaf er eene uitgave van op, te *Amsterdam* in 1648 verschenen. Van mijn exemplaar is de titel, gegraveerd met zinspelende figuren enz., eenigzins anders luidende, te weten: *Op en Nedergank van de oude Koninklijcke en loffelijcke Anzee-Stadt Stavoren, outs tijdts Hooft en Moeder stadt der friesen. Nevens de voornaamste Geschiedenissen van Vrieslandt van 't jaar voor Christus Geboorte* 313, *tot na* 1575. *Bij* HENDRICK SOET. Achteraan: *'t Haerlem gedruckt by* THOMAS FONTEYN, *Boek-drukker in de Bartel-Joris-straet, in de ghekroonde Druckerije*, 1647, in 12°. Dit fraaije exemplaar is in het bezit geweest van den beroemden CONSTANTIJN HUYGENS, die den titel beteekend heeft met zijne zinspreuk: CONSTANTER, en onder in margine: *Leovardiae* 1 *October* 1648 (dus als of het aldaar verschenen ware), en nog eens dezelfde spreuk en het jaartal, op de volgende bladzijde.

C. KRAMM.

Jonkheer Jacob Duym (VIII. bl. 132, Vr. 158; vgl. bl. 237). C/4 vraagt: »Van waar dat adellijk praedicaet aan dien persoon toegekend?" Hierop is het antwoord kort, daar ieder, die met de Nederlandsche geschiedschrijvers maar eenigzins bekend is, weet dat JACOB DUIM, van *Leuven*, Jonkheer en Hopman onder Prins WILLEM I was, die na de dappere verdediging van *Lillo*, door de Spanjaarden gevangen genomen, en op bevel van MONDRAGON, twee en twintig maanden op het kasteel van *Namen* vast gehouden werd. Na zijn ontslag was hij, uithoofde van ligchaamsongesteldheid, genoodzaakt de krijgsdienst te verlaten, en zette zich te *Leyden* neder, waar hij zich met de letteren bezig hield. Hij heeft verscheidene werken over de geschiedenis der *Nederlanden* geschreven, en was zeer bevriend met PETRUS SCRIVERIUS, die hem dan ook den titel van *Jonkheer* toekent, in een eergedicht (zie zijne *Gedichten*, Amst. 1738, in 4°. bl. 16 en 77), waarin hij, èn als held met het zwaard, èn met de pen, waarmede hij steeds den vijand bestreed, zeer wordt geroemd.

C. KRAMM.

Ferenczy (VIII. bl. 161, Vr. 184; vgl. bl. 276). Ook ik ben een tijdgenoot van dezen Hongaar en kan de juistheid van het bijgebragte door H. M. C. v. O. bevestigen. De vreemdeling was zeer diepzinnig en sprak het Latijn, dat zoo goed als zijne moedertaal was, te vlug voor velen, die van dit voorregt verstoken, bovendien meermalen in verlegenheid gebragt werden door zijne bedrevenheid in de *logica*. Er zullen er nog wel anderen zijn, die zich dezen Hongaar herinneren. Of hij in het bezit was van een der *beurzen*, volgens het testament van BERNARD of andere stichtingen te *Utrecht*, voor Hongaarsche studenten bestemd, kan bij de theologische faculteit te *Utrecht* vernomen worden.

H. R.

Jan van der Veen (VIII. bl. 193, Vr. 215; vgl. bl. 303). Tot de weinig bekende uitgaven van VAN DER VEENS *Overzeesche Zege en Bruylofts-Sangen* behoort die te *Amsterdam* in 1644 bij FRANS PELS, in langw. 12°., verschillende van zijne *Zegezangen*, uitgegeven met zijne zinnebeelden in 1642, in 4°. In den *Catalogus der Boeken-Verzameling* van ROBIDÉ VAN DER AA, Arnh. 1851, bl. 154, N°. 1437, wordt deze druk de *beste* en *meest volledige* genoemd, waarin is bijgevoegd een *Zegesangh over het Sas van Gent*, en een *Register*. Bij deze gelegenheid mag ook het volgende worden vermeld:

In de uitgave van VAN DER VEENS *Zinnebeelden*, Amst. 1642, bij CLOPPENBURGH, in 4°., ziet men bl. 251 een figuurlijk vers, hebbende den vorm van *een galgh*, welks boomstuk deze twee regels uitmaken:

Leugen-stichter, Princenblamer, mits ik van u leugens walgh,
Ick en vinde niets bequamer, u te schenken als een galgh.

terwijl de staande stukken, geheel in trippeldicht, den lof van VAN DER VEEN bevatten. Zie over *Figuurlijke Verzen* den NAV. III. bl. 259, Vr. CXXXV; IV. bl. 217, en *Bijbl.* 1855, bl. xlvi. V. D. N.

Zinspreuk van Floris I van Pallandt (VIII. bl. 196, Vr. 227; vgl. bl. 304). De zinspreuk van dezen Graaf van *Kuilenburg* was *Libertas vita carior.* Zie ook SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, dl. II. bl. 165, overgenomen door VAN HARDERWIJK in zijne *Lijst van Zinspreuken* in den *Konst- en Letterbode*, 1844. FLORIS II van *Pallandt* echter voerde tot zinspreuk: *Favente Deo;* zie de genoemde *Lijst* in den *Konst- en Letterbode*, 1846.

V. D. N.

Zinspreuk van Floris I van Pallandt. Ongetwijfeld is de zinspreuk op den gedenkpenning, die, ter eere van den genoemden FLORIS, in de munt te *Kuilenburg* in 1591 geslagen is, die, welke hij gevoerd heeft. De eene zijde draagt het volle wapen, met het omschrift: *Florentius Comes de Culemborg.* De andere, eene vierkante tafel, welke op eene sierlijke lijst, met twee nagels is gehecht, en waarop *Libertas vita carior*, 1591. Zie de afbeelding daarvan bij BIZOT, *Medalische Historie der Republyk van Holland*, enz. bl. 57 (*5), en VOET VAN OUDHEUSDEN, *Beschrijving van Culemborg*, enz. bl. 249. De zinspreuk van zijn' opvolger, zijn' zoon van dienzelfden naam, was *Favente Deo.* C. KRAMM.

Spijkerboor (VIII. bl. 198, Vr. 241; vgl. bl. 304). Het woord *spijkerboor* is in *Zeeuwsch-Vlaanderen* nog in gebruik, en even als het woord *avegeer*, in dezelfde beteekenis als het bestuur er aan geeft. Ik ben te weinig bekend met de namen der gereedschappen in *Holland*, anders gaf ik eene lijst van die namen. Hier, om eenige te noemen: *zwee*, *aanscheen*, *harnas*, *eegde*, *schijve*, enz. Bij *Aardenburg* vindt men eene kreek »*het spijkerboor.*" Zij draagt haren naam naar haren vorm.

G. P. ROOS.

F. Broecker (VIII. bl. 201, Vr. 259; vgl. bl. 305). Van dezen, meer bekend onder den naam van FREDERICUS BROEKERUS, wordt door VAN HARDERWIJK, *Naamlijst van Predikanten*, te Rotterdam 1850, bl. 26, de bijzonderheid medegedeeld, welke uit de notulen der stad is geput: dat hij, BROECKERUS, als gedeputeerde van den kerkenraad met zekeren DE VELTHIUS in de Vergadering van den Raad verscheen, den 22sten Oct. 1621, verzoekende dat de HH. zouden willen beletten, dat het gereed gemaakt wordende *koperen* beeld van ERASMUS worde opgerigt, daar zij oordeelden dat zulks *onbehoorlijk*, *onstigtelijk* en niet *vorderlijk* is tot Godes eer, enz. enz. Bij meerderheid van stemmen begreep men echter, dat tegen het *nieuwe* beeld geene meerdere bezwaren konden bestaan dan tegen het *bestaande steenen* beeld, en alzoo voort te gaan met de oprigting, gelijk het dan ook tot heden is bewaard gebleven en op de markt te *Rotterdam* nog gezien kan worden.

V. D. N.

Naamlijsten van Predikanten (VIII. bl. 201, Vr. 261; vgl. bl. 305). Behalve de reeds medegedeelde naamlijsten vindt men er in

A. ADRIANI, *Leerr. ter gedachtenis der inwijding van de kerk te Schildwolda.* Gron. 1787, bl. 26—30.

H. VAN BERKUM, *Kerkelijke geschiedenis van Nieuw Beerta.* Sneek, 1856.

P. BOELES JR., *Het 250jarig bestaan der Herv. Gemeente te Noorddijk.* Gron. 1846, bl. 87—95.

B. BOERS, *Beschrijving van het eiland Goedereede en Overflakkee.* Sommelsdijk, 1843. Van *Goedereede*, bl. 105—108. Van *Ouddorp*, bl. 127 en 128. Van *Dirksland*, bl. 154—156. Van *Herkingen*, bl. 169 en 170. Van *Oude Tonge*, bl. 205—207. Van *Nieuwe Tonge*, bl. 217—220. Van *Sommelsdijk*, bl. 251—253. Van *Middelharnis*, bl. 283—285. Van *Stad aan 't Haringvliet*, bl. 300—302. Van *den Bommel*, bl. 319 en 320. Van *Ooltgensplaat*, bl. 342—344, benevens de bijvoegsels en verbeteringen, bl. 350—360.

L. VAN BOLHUIS, *Tweetal van plegtige Redevoeringen.* Gron. 1778. Van *Oostwold* in het *Oldambt*, bl. 52 en 53.

J. C. METZLAR, *Twee Leerr.*, 1803. Van *Harlingen*, bl. 73—80.

E. NAPJUS, *Hist. Chron. of Beschrijving van Oud en Nieuw Sneek.* Aldaar, 1772. Van *Sneek*, bl. 106—108. Herdrukt 1826, bl. 103—105.

P. NOTA, *Tweetal Leerr. gehouden bij de inwijding van de Nieuwe Kerk en het Orgel te Berlikum.* Franeker, 1781.

A. RUTGERS, *Tweede Eeuwgetijde van Amersfoort.* Utrecht, 1779, bl. 49—80.

S. J. RUTGERS, *Beschrijving van Kolham.* Gron. 1849, bl. 59—67.

J. SANNES, *De opkomst van Veendam.* Ald. 1830, bl. 43—50.

H. W. STEENSTRA, *Oudheidkundige aanteekeningen van de Dorpen en Kloosters der Grietenij Barradeel en Franekeradeel, tevens bevattende eene Naamlijst van de Herv. Predikanten*

dier Dorpen, sedert de Hervorming tot nu toe. Franeker, 1836, II dl.

N. WESTENDORP, *Eerste Leerr. in de Nieuwe Kerk te Sebaldeburen.* Gron. 1809, bl. 118 en 119.

Voor *Drenthe.*

Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst, door drie Podagristen. Koevorden, 1842. II dl.

Boekzaal, van *Sleen* 1733, *a.* bl. 125 en 1739, *a*, bl. 255: van *Assen*, *Eelde*, *Gasselte*, *Gasselter Nieuwveen*, *Gieten*, *Peise*, *Rhoden*, *Rhoderwolde* en *Vries*, 1736, *b.* bl. 252—256: van *Borger*, *Dalen*, *Emmen*, *Koevorden*, *Odoorn*, *Oosterhesselen*, *Rozewinkel*, *Schoonebeek*, *Westerbork* en *Zweelo*, 1739, *a.* bl. 255—257: van *'t Hoogeveen*, 1783, *b.* bl. 742.

Omtrent het op bl. 305 vermelde »*Naamregister der Predikanten, zoo van de Nederd. als Waalsche en Engelsche kerken, met derzelver stadplaatsen, gelegen in de VII vereenigde Provinciën van Nederland* enz.," kan voor D. *te D.* tot inlichting dienen, dat het voor het eerst is uitgegeven in 1704 en voor het laatst in 1856; dat de inhoud van 1834 af aan meermalen gewijzigd is, waardoor het in eenig opzigt wel gewonnen, maar in een ander ook verloren heeft; dat het jaarlijks, maar ook wel om de twee en drie jaren is uitgegeven, en hoewel ondergeteekende er ruim 50 deelen van bezit, zal het geheel *wel* uit 100 deelen bestaan. Er is grond om te onderstellen, dat zij meest op de Akademische Bibliotheek te *Leyden* zullen aanwezig zijn, daar bij het verleenen van het privilegie aan ANDR. en HENDR. VAN DAMME, Boekverkoopers te *Amsterdam* en *Leyden*, om het te drukken, door de *Staten van Holland* en *West-Vriesland*, bij Resol. van den 2 Junij 1717 onder andere werd bedongen: »dat de Uitgevers gehouden zullen zijn, een Exemplaar van het voorsz. Boekjen gebonden en wel geconditioneert in de Bibliotheecq van onse Universiteyt tot *Leyden* te brengen ende daarvan behoorlijk te doen blijken, alles op poene van het effect van dien te verliesen."

T. A. R.

Naamlijsten van Predikanten. Eene lijst der Nederduitsche en Hoogduitsche Hervormde Predikanten te *Amsterdam*, vindt men ook in WAGENAAR, dl. VII. bl. 484. *Amsterdam*, 8°.-uitgave.

Een *Zutphens Classicael Register tot* 1770 *is opgesteld door* E. W. VERBEEK, Predikant te *Warnsveld* en te *Zutphen* bij A. J. VAN HOORN zonder jaartal uitgegeven.

Alphen aan den Rijn. Eene naamlijst van de Predikanten dier gemeente staat achter VAN ROSSUM, *Leerrede ter viering van het* 250 *jarig bestaan dier gemeente.* Aarlanderveen, 1838.

Nieuw-Beerta. De Predikanten dier gemeente worden vermeld in H. VAN BERKUM, *Kerkelijke geschiedenis van Nieuw-Beerta*, niet in den handel; gedrukt bij VAN DRUTEN & BLEEKER te *Sneek.*

V. O.

Naamlijsten van Predikanten. Eene vindt men in DRESSELHUIS, *De Waalsche gemeenten in Zeeland*, Bergen op Zoom, 1848 en in H. Q. JANSSEN, *St. Anne ter Muiden*, Middelburg, VAN BENTHEM & JUTTINGH.

G. P. ROOS.

ANTWOORDEN.

Verhandeling over eenige hekeldichten van Vondel (II. bl. 93). De verhandeling, waar LULOFS t. a. pl. van spreekt, wordt gevonden in den eersten jaargang van *den Gids.* De titel is: *Vondel met roskam en rommelpot.*

Mattheus Lannoy en Heynrich Pennetier (VI. bl. 327, Vr. 504). De vrager kan waarschijnlijk omtrent hen of althans omtrent hunne geschriften iets vinden in het volgende werk, door den uitgever van dit tijdschrift vermeld in zijnen *Catal. van Holl. Godgeleerde werken*, 1857, bl. 41, N°. 318 en, indien het nog geenen kooper gevonden heeft, voor *f* 2,50 bij hem te bekomen: *Christelycke antwoorde op den eersten Boeck der lasteringen... van* MATTHEUS DE LANNOY, *Priester, ende* HENDRICK PENNETIER, *die eertijds Ministers gheweest hebben, ende nu wederom tot hare vuytgespogen vuylicheyt ghekeert zijn... wt het Francoys overgeset door* JOANNEM FLORIANŪ. *Midtsg. eenen stichtel. Brief* THOM. TILII *aen de E. Overh. van Antwerpen. Antw. by* NICLAES SOOLMANS, *in den gulden Leeu.* 1583, kl. 8°.

LAMED.

Eerste standbeelden (VII. bl. 72, Vr. 104). Het oudste standbeeld, waarvan ik ooit melding gemaakt vond, is voorzeker dat, hetwelk NIMROD voor zijnen overledenen zoon heeft opgerigt. Ik las deze bijzonderheid in het curieuse werkje van EMUNDUS FIGRELIUS, *De statuis illustrium Romanorum liber singularis; Holmiae ex officina* JOHANNIS JANSSONII, *Regii typographi. Anno* 1656 (*), bl. 24 sq., waar de volgende verzen van den Christelijdichter MARIUS VICTOR (Lib. III) worden aangehaald:

Nam cum patris unica proles
Spem generis letho secum traxisset acerbo,
Infelix NIMROD, lacrimas noctesque diesque
Continuans hebetique trahens plangore querelas,
Dum furit et raptum quaerit per singula natum,
Efficta moestum solatur imagine luctum.

(*) Een zeldzaam boekske; zie VOGT, *Cat. libr. rar.*, p. m. 279. Het bevat zeer veel wetenswaardigs en behandelt de *res statuaria Romanorum* in haren geheelen omvang. Mogt QUAERENDO verlangend zijn het in te zien, dan wil ik gaarne hem daartoe in de gelegenheid stellen.

De zin dezer woorden komt in het Nederduitsch nagenoeg hierop neder (*):

Met NIMRODS een'gen zoon
Was ook de zoete hoop op nageslacht verloren.
De vader, diep geschokt, doet luide klagten hooren,
En slaat wanhopig dag en nacht zich borst en hoofd,
En zoekt vergeefs den zoon, hem, ach! te wreed ontroofd. —
Een prachtig standbeeld rijst, en 's vaders diepe rouwe
Mag in het marmer nog den lieveling aanschouwen.

QUAERENDO zal, dit lezende, wel erkennen, dat zijne *eeuw na* MILTIADES bij mijne *vijftien eeuwen vroeger*, in ancienniteit verre moet achterstaan. Daar wij echter voor de waarheid van VICTORS verhaal geene stellige bewijzen vonden, zullen we den *dichter* in zijne waarde laten, en liever melden wat wij op *historisch* gebied voor de beantwoording der vraag vonden. PLINIUS namelijk (*Hist. Nat.* L. XXXIV. c. 9.) (†) zegt: »Athenienses nescio an *primi omnium* HARMODIO et ARISTOGITONI tyrannicidis publice posuerint statuas." Moge nu, wegens de woorden *nescio an*, de vraag omtrent de *eerste* standbeelden al niet voldoende beantwoord schijnen (§), zeker is het, dat de aangehaalde plaats het bevestigende antwoord bevat op de andere door QUAERENDO geopperde vraag, »of de Grieken reeds ten tijde van MILTIADES standbeelden hebben opgerigt," en wij er uit zien, dat ongeveer vijf en twintig jaren vóór de eervolle onderscheiding, den Held van *Marathon* bewezen, de Atheensche burger door *twee standbeelden* herinnerd werd aan de edele daad van het vrijheidlievende broederpaar.

Bt.

Wapen van Bethlehem (VIII. bl. 35, Vr. 64). Op de vraag naar de afbeelding van het wapen van *Bethlehem*, zoo als CORNELIS CORNELISZ. WITSEN zich dit met dat van *Jeruzalem*, bij zijn bezoek van het Heilige land, tot een sprekend bewijs en aandenken aldaar op een zijner armen heeft doen tatoueren, kan het volgende tot antwoord dienen. Ik bezit eene gravure, zijnde twee ontbloote armen, waarop alles zeer duidelijk, als getatoueerd, is afgebeeld, wat betrekking heeft op de plaatsen, die voor den Christen heilig zijn, en waarbij de verklaring van elk voorwerp door nommers is aangewezen. Op den linkerarm, bij de pols, N°. 1. *De kruisiging.* Daar boven, N°. 2. *Een steen*, waarop de letters L. V. C. F. V. (*Lapis Ubi Christus Fuit Unctus*), d. i. de steen daar CHRISTUS gezalfd is, liggende tusschen het gebergte *Golgotha.* N°. 3, daar boven, *Het H. Graf.* N°. 4. *De Opstanding*, waar rondom als randschrift: *Resurrexit Propter Justificacionem*, en boven aan op den opperarm N°. 5. *De Hemelvaart*, ook met een randschrift, waarvan het tweede gedeele, *in caelum*, alleen leesbaar is. Op den regterarm is een ovaal als rand gesteld, de onderhelft bestaat uit twee palmtakken, onderaan door eenen strik vereenigd, in welks halve ruimte N°. 6. het *Wapen van Jeruzalem.* De andere bovenhelft van den rand is N°. 7, het *Wapen van Bethlehem*, zijnde eene achthoekige ster; op de punt of het midden twee cirkels, in elkander gesteld — schitterende steen —; aan den ondersten hoek hangt eene koningskroon, en aan de beide zijden, wat lager, en eenigzins daarvan verwijderd, eene dergelijke — der drie Koningen — zoo dat tusschen deze *twee kroonen* en *de ster* in het midden *Bethl ehem* te lezen staat, en alzoo de tweede helft van het ovaal uitmaakt. Onder en buiten het ovaal leest men: *Jerus alem*, en daar onder op een tabletje, 1669. Het *veld* van het Bethlehemsche wapenschild, dat dit insigne voert, zal meer dan waarschijnlijk van lazuur, de *ster* van zilver, de *kroonen* en *letters* van goud zijn. De hand van dezen arm houdt den palmtak, zoodat dit alles, naar het schijnt, naar dien van een geestelijk of wereldlijk bedevaartganger genomen is. Deze prent behoort in een boekwerk, in fol. of 4°. De keerzijde is bedrukt en bevat het *Einde van het derde Boek*, alwaar men leest: »En dit is het, 't geene wij van de Levitische Hoogepriesters en Priesters, van derzelver kleedinge, zalvinge, Ampt, aanzienlijkheit in 't Gerichte enz. hebben willen handelen," enz.

C. KRAMM.

Voetwassching op witten donderdag (VIII. bl. 161, Vr. 182). Eene beschrijving dezer plegtigheid, door een' ooggetuige, komt onder andere voor in het Tijdschrift van den Heer J. C. VAN KESTEREN, *Nieuwe Keur van Nuttige en Aangename Mengelingen*, in een der N^{os}. van 1840—1850?

G. P. ROOS.

De Hoogleeraar l'Empereur (VIII. bl. 195, Vr. 225). Door den Hoogleeraar BOUMAN te *Utrecht*, worden, in zijn voortreffelijk werk over de *Geldersche Hoogeschool*, met zijne gewone naauwkeurigheid, vele bijzonderheden aangaande CONSTANTIJN L'EMPEREUR VAN OPPYCK, zijn' vader en zijn' broeder, medegedeeld. Hij werd in 1591 uit een deftig geslacht te *Bremen* geboren, waarheen zijn vader, ANTONIUS CAESAR genaamd, uit *Braband* geweken was en studeerde, even als zijn jongere broeder JOHANNES, te *Franeker*. Hij werd in 1619 Hoogleeraar te *Harderwijk*, later te *Leyden.* Zijn broeder werd Predikant, eerst te *Leyderdorp*, daarna te *Brielle*, en eindelijk te *'s Hage*, alwaar hij in 1637, oud 43 jaren,

---

(*) De lezer verontwaardige zich niet te zeer over mijne kreupelrijmen, hier buitendien welligt misplaatst!
Posthac non faciam, posthac non carmina pangam.

(†) Bij FIGRELIUS niet aangehaald.

(§) Ik zeg *schijnen*; de uitdrukking *nescio an* duidt, gelijk bekend is, eene subjective overtuiging aan.

overleed; hij was gehuwd met ABIGAEL THYSIUS. CONSTANTIJN huwde WEINTGEN DE WITT, te *Amsterdam*. Welligt dat van een dézer broeders later descendenten te *Coevorden* woonden. De eenige dochter van den Hoogleeraar, waarschijnlijk uit een tweede huwelijk met CATHARINA UYTERLIMMIGE, huwde 1650 MARC Baron DU TOUR; zie FERWERDA, *Adellijk Wapenboek*, genealogie DU TOUR. Haar vader stierf te *Leyden* 1648. Moge dit aanleiding geven tot verdere opsporing.

V. D. N.

De Hoogleeraar l'Empereur Ik vond ergens vermeld den Predikant JOHANNES L'EMPEREUR, te *Brielle* beroepen van *Leyderdorp* in 1621, in 1629 beroepen naar *'s Hage*, daar bevestigd den 6den Augustus 1629, en overleden den 22sten Augustus 1637. In DE RIEMER, dl. I. bl. 336, vindt men den beroepsbrief, en bl. 382 zijn grafschrift, met den naam zijner vrouw. Mijne vraag is: Is deze ook aan den Leydschen Hoogleeraar vermaagschapt?

T.

[Zijn broeder: zie het antwoord van V. D. N.]

Eduardus Puppius en H. Stromberg (VIII. bl. 196, Vr. 226). Gelijk reeds is aangemerkt, leze men voor EDUARDUS, GULIELMUS. Deze was de eerste Protestantsche predikant te *Doesburg*, in *Gelderland*, vanwaar hij in 1585 naar *Edam* vertrok, en aldaar stierf in December 1618, in hoogen ouderdom, daar hij reeds in 1609 zich in zijne verzen bejaard (*grandaevum*) noemde.

Dat STROMBERG dezelfde zal geweest zijn als de Predikant van *Anlo*, heeft veel waarschijnlijks (bij gebrek van een *Register* of *Naamlijst der Predikanten van Drenthe*, is zulks moeijelijk uit te maken), wegens zijn' leeftijd, en omdat JÖCHER, *Gelehr. Lex.*, HENDRIK STROMBERG, te *Kampen*, bepaaldelijk een' theologant noemt, ofschoon aldaar geen predikant van dien naam voorkomt.

V. D. N.

Kolonien van Weldadigheid (VIII. bl. 196, Vr. 229). In antwoord diene de volgende lijst van eenige geschriften en gedrukte stukken, betrekkelijk de Maatschappij van Weldadigheid.

1. J. VAN DEN BOSCH, *Verhandeling*, enz. Amst. 1818.

2. *Reglement der Maatschappij van Weldadigheid*, 1818.

3. *Algemeen verslag der Prov. Commissie ter vergadering der Commissie van Weldadigheid* 22 Junij 1818.

4. *Gedachten over de Maatschappij van Weldadigheid. Voorlezing te Pekel-A.* 1819. (Aldaar worden aangehaald N°. 5—7.).

5. *Ontwerp tot verbetering der Noodlijdenden, Gevangenen, Bedelaars enz. door middel van Landbouw*, (1819?).

6. *Beschouwing van den tegenwoordigen toestand van Drenthe, in gemeenzame brieven.*

7. J. W. STATIUS MULLER, *Leerrede* (*over de Maatschappij van Weldadigheid*). Amst., 1819.

8. *Aanschrijving van den Gouverneur van Zeeland* (20 Oct. 1819) *aan de leeraars bij de onderscheidene kerkgenootschappen, om aan de Maatschappij van Weldadigheid meer uitbreiding te geven, vermeld in eene Leerrede door* L(AMBRECHTSEN), in Dec. 1819 gehouden te *Zierikzee*, in 1820 gedrukt.

9. *Verzameling van Reglementen en organieke Wetten en Verordeningen der Maatschappij van Weldadigheid.* Amst. 1820.

10. W. MESSCHERT, *De Maatschappij van Weldadigheid.* (Amst. 8°.)

11. *Huishoudelijke bepalingen voor de vrije kolonien, volgens de jongste besluiten der Permanente Commissie van de Maatschappij*, 1822. *Eerste stukje*, door meer gevolgd (?).

12. *De la colonie de Frederiksoord* etc. *par* M. *le Baron* DE KEVERBERG. Gand. 1822.

13. *An account of the poor Colonies and Agricultural Workhouses of the Benevolent Society of Holland by a member of the Highland Society of Scotland.* Edinburgh, 1828.

(Een interessant werkje: de S. bezocht de kolonien der Maatschappij van Weldadigheid).

14. (Mr. WAARDENBURG), *Vlugtige waarnemingen omtrent de ondernemingen der Maatschappij van Weldadigheid*, 1828.

(Begin der oppositie).

15. *Beoordeeling en wederlegging der vlugtige waarnemingen door de permanente Kommissie der Maatschappij zelve*, 1828.

16. Mr. WAARDENBURG, *Het bestuur van de Permanente Commissie aan het algemeen bekend gemaakt.* Amst. 1837.

17. F. W. FABIUS, *De Maatschappij van Weldadigheid in hare werking, strekking en gelddelijken toestand beschouwd*, 1841.

18. *Ontwerp van Wet, betrekkelijk de zaken der Maatschappij van Weldadigheid*, (16 Aug. 1841 ingediend).

19. Als boven, (26 Mei 1842 ingediend).

20. *Verslag der Staats-Commissie, benoemd* 26 October 1841, (geteekend 13 Dec. 1842).

21. *Wetsontwerp betrekkelijk de zaken der Maatschappij van Weldadigheid*, ingediend 18 December 1842.

22. *Verzameling van stukken nopens den stand der zaken der Maatschappij van Weldadigheid*, December 1842, 8°.

23. (FABER VAN RIEMSDIJK), *Beoordeeling van het Rapport der Staats-Commissie benoemd* 26 October 1841, gevolgd van 7 Bijlagen, 8°.

24. *Waarom hebben de Voorzitters en leden der Commissie van Weldadigheid hunne betrekking nedergelegd?* (Jan. 1843).

25. *Wetsvoorstel tot regeling van het fonds wegens kolonisatie van behoeftigen*, ingediend 30 Nov. 1843.

26. *Wetsvoorstel tot het verleenen van eene bijdrage aan de Maatschappij van Weldadigheid*, ingediend 7 Febr. 1846.

27. Als voren, 1 Mei 1847.

28. STARING en QUARLES VAN UFFORD, *De kolonien der Maatschappij van Weldadigheid in* 1846. Arnhem, 1847.

29. *Rekening wegens het bijzonder fonds*, enz. ingediend 3 Febr. 1848.

30. *Bestemming van het batig saldo dier rekening.* Wetsontwerp, ingediend 8 Maart 1848.

31. *Wetsvoorstel van* 20 Junij 1848.

32. *Bijdrage tot de kennis der kolonien van Weldadigheid, als een ondoelmatig middel om de armoede in Nederland te verminderen, door een kolonist* O(....). Kampen, 1849.

33. *Interpellatie* ENGELEN *over de guarantie.* Bijblad. 22 Febr. 1850, bl. 295—298.

34. ADALBERT Freiherrn VON BUOL-BERNBERG, *Die Holländischen Armenkolonien und die Strafanstalten in Berlin, Gent, Bruchsal und Genf, mit besonderer Rücksicht auf die Gefängnissreform in Oesterreich.* Wien, 1853. Wij vestigden op dit werk de aandacht in den *Konst- en Letterbode* van 3 Maart 1854, bl. 67.

35. *Wetsvoorstel van* 15 April 1854.

36. *Discussie over de koffijzakken, enz. bij de Maatschappij van Weldadigheid gemaakt wordende*, 16 Dec. 1854. Bijblad, bl. 441—464.

37. *Wetsvoorstel* (10 Maart 1855), *ter regeling der voldoening van kosten van overbrenging naar en plaatsing en verzorging in bedelaarsgestichten van bedelaars en landloopers en kinderen van dezen. Bijblad* 1854/55, bl. 1023—1039.

38. *Wetsvoorstel van* 28 Nov. 1855.

39. *Staten aantoonende de levering van katoenen goederen en koffijzakken over* 1844—1854, N°. 135 der *Staatsbegrooting* voor het dienstjaar 1856. (12 Dec. 1855 aangeboden).

40. *Wetsvoorstel van* 15 October 1856.

41. *Nota van toelichting* (6) *bij de voorloopige vaststelling van Hoofdstuk* V, (11 Dec. 1856).

42. *Verslagen der Staats-Commissie betrekkelijk de zaken der Maatschappij van Weldadigheid*, door den Minister van Binnenlandsche Zaken den 24sten Julij 1857 aangeboden. (N°. CXV der stukken 1856/7).

43. *Wetsvoorstel van* 6 Maart 1858. Discussies. *Bijblad* 1857/8, bl. 485—493.

44. *Rekeningen van het bijzonder fonds van uitgaven aan de Maatschappij van Weldadigheid*, 1847—1856, en verslagen en discussies daarover. Zie *Bijblad* 1853/4, bl. 949 enz.

45. *De Vriend des Vaderlands*, passim.

46. *Verslagen van de Maatschappij van Weldadigheid*, het laatste van 6 Dec. 1856 tot 31 Dec. 1857 het belangrijkste.

47. P. REGOUT, *Pauperisme en Industrie. Proeve ter beantwoording van de vraag: Wat is er te doen tot verbetering van de werking der bedelaarskolonien?* 's Hage, Aug. 1858.

J. D.
L.

Kagchel (VIII. bl. 197, Vr. 235). Noemt men in *Zeeland* een veulen *kagchel?* Ik meen dat men het even als in *Vlaanderen* en *Zeeuwsch-Vlaanderen kachtel* noemt.

G. P. ROOS.

Jacob Bosch (VIII. bl. 201, Vr. 252). Deze Ingenieur is vermeld door VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, die verwijst, behalve naar het werk van BOSSCHA, ook naar MONTANUS en VERWEY, *Leven van* WILLEM III en VAN SIJPESTEYN en DE BORDES, *Verded. van Nederland in* 1672. V. D. N.

Matthaeus Sladus (VIII. bl. 201, Vr. 258). In de *Oratio Secularis* van H. VERHEYK, Amst. 1778, p. 53 en 115, wordt van hem gewag gemaakt; ook bij JÖCHER, *Gelehrt. Lexicon*, wordt hij vermeld, die, naar aanleiding van WOOD, *Athen. Oxoniensis*, zegt, dat hij uit *Devonshire* was, alwaar hij onderwijs had gegeven; dat hij in 1614 te *Amsterdam* als Rector in aanzien was, en dat CORNELIS SLADUS, geboren te *Amsterdam*, den 14den October 1599, zijn zoon zoude geweest zijn, die hem in de betrekking als Rector opvolgde. Hij heeft geschreven *Disceptationes* tegen de Socinianen, inzonderheid tegen CONRADUS VORSTIUS. Een andere MATTHAEUS SLADUS, geboren 1628, gestorven 1689, was geneesheer en gasthuisdoctor te *Amsterdam*. JÖCHER noemt dezen een kleinzoon van MATTHAEUS, den Rector, en een zoon van CORNELIS SLADUS. Zie ook over hem SAXE, *Onom. Litt.* t. V. p. 138, die wil dat hij in *Engeland* zoude geboren zijn. Voorts schijnt het onzeker, volgens SAXE en ook VERHEYK t. a. p., of CORNELIS SLADUS tot het geslacht der beide anderen behoorde.

V. D. N.

[Indien CORNELIS SLADUS de opvolger is geweest van MATTHAEUS SLADUS, dan moet ook deze laatste Rector geweest zijn van het Gymnasium aan de oude zijde der stad, toen in de *Koestraat* gevestigd. Want *Amsterdam* had in dien tijd twee Gymnasiën (zie WAGENAAR, dl. VIII. bl. 657 en verv.), en dat CORNELIS SLADUS Rector geweest is van dat aan de oude zijde, bleek ons uit een' prijs, in 1636 daar gegeven. Het testimonium is onderteekend: CORNELIUS SLADUS, *Gymnasii publici in veteri urbis regione rector.*]

Snuisterijen, wissewasjes (VIII. bl. 226, Vr. 275). Bij KILIAEN vindt men: „**Snoesteren. j. snuysteren, snoepen.** Ligurire, vorare poma, etc." Verder: **Snoesteringhe. snuysteringhe.** Poma, nuces, pisa, cerasa et id genus

alia parvi momenti: cupediae: et putamina." Het gebruik heeft den naam van *snuisterijen* (snoeperijen) eenvoudig op andere voorwerpen van geringe beteekenis toegepast.

Nog mindere waarde hebben *wissewasjes.* Het woord is ontstaan door herhaling van *wis* (wisch, stroowisch), met overgang van *i* in *a.* Zie Dr. A. DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 188 en 316. Vgl. WEILANDS *Taalkundig Woordenboek*, in voce. Bt.

LIJST VAN VRAGEN UIT VORIGE JAARGANGEN, WAAROP GEEN ANTWOORD IS INGEKOMEN.

Op dringend verzoek van onderscheidene lezers geeft het Bestuur de volgende lijst van onbeantwoorde vragen, uit de zes eerste Jaargangen, in de hoop dat ze daardoor bij vernieuwing onder de aandacht gebragt, misschien ook van lezers, die aan de vorige Jaargangen niet medewerkten, vele antwoorden zullen uitlokken. Om ruimte te winnen meenden wij aan deze korte vermelding boven eene geheele herhaling de voorkeur te moeten geven.

I.

Bl.
11. GEORGE VAN PARIJS.
17. Ariste ou le vrai ami.
18. Natura omnes fecit judices, paucos artifices.
— Chineesche geschiedschrijver.
19. Geleende denkbeelden.
— Heeft ROUSSEAU ook geleend?
— Spreekwoord: de chi mi fido guardami Dio.
20. Vreemde kenspreuk.
— Romeinsche indictie.
21. Zuid-Amerika.
22. Vrouwenstem bij mannen.
— Zoete geest van vitriool.
— Uijensap.
54. Nulla est necessitas delinquendi etc.
— Rem acu tetigisti.
55. Der hinkende Bote.
— Ceux-que le Ciel forma d'une race si pure.
56. Wees trouw en vertrouw niemand.
57. Biljartspel.
58. Het graf van ABRATES.
59. Zwitsersche vuren.
65. Kasteel van Amerongen.
66. Synchronistisch overzigt van de geschiedenis der oorlogen bij de oude volken.
90. Tigttiend.
91. Prince ROBERT was a gentleman.
95. Verduitsching van zeker blaauwboekje van ROBERT GREENE.
96. S. LUS.
122. Handschrift van HUGO DE GROOT.
123. JAN VAN BATTUM.
124. Besluit van 22 Julij 1814.
130. Vermangeling.
155. Beweging der slangen.
156. MELCHIOR WINHOFF.
— Voorspellingen.
159. Scheurbuik.
160. Volkomen afschrift van den Bijbel door GUNDULPH, bisschop van Rochester.
162. Sterfjaar van JOHANNA VAN VLAANDEREN.
186. Raadbesluit A. U. 786.
— Gazette litteraire de l'Europe.
— De beul van Holland.
187. C. L. A. A. P. D. P.
— F. C. KLEYNE.
188. De Rubicon.
191. Spiegel Historiael van vreemde gedenckweerdigheden.

Bl.
218. G. HASSELT.
— Archipelagus.
— Liedertafel.
220. Gouden trompet.
226. Handteekeningen in den bijbel van VITRÉ.
250. Portret van CORNELIS VERMUYDEN.
— HERLAAR, VAN LOON, ARKEL.
251. WYMEER VAN BUENEN.
— Predikatiën van THOMAS CONECTE.
— SCHILLERS Geestenziener.
— Ton gouds.
252. De legende van St. JURIEN.
256. Lever zonder zout eten.
258. De brandstapel in het vaderland.
282. Ave Gracia Plena.
283. JAN SYSMUS.
— STEPHANUS BACHERUS.
284. Geschut van 1650.
— Histoire du Roi de Bohême.
287. Merkwaardigheden van 's Hertogenbosch.
290. De God Zernebock in Groot-Brittannië.
314. THOMAS VLIEGER.
315. JOHAN VAN DEN CORPUT.
— Rood en geel, de staatskleur.
— Het geslacht VAN DER ZAAN.
316. Regel uit L. VAN VELTHEMS kronijk.
— Kalfbroeder.
— Het huis ter Schelling.
321. Het groot Amsterdamsch wijnvat.
322. Carmen Macaronicum op het Bosscher bier.
— Vertaling der Fransche wetboeken door BILDERDIJK.
347. HIERONIMA SACRATA 1555.
— P. C. TER BURG.
348. Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen.
354. FRANCISCUS CORNABÉ.
— Handschriften van ENGEL MERULA.
— MARIA VAN REIGERSBERGH, ANNA MARIA A SCHURMAN.
— Geboorteplaats van W. JZ. BLAEU.
378. Het uitgaan der kerk.
— Redding van Axel door JAN PIKKEVÉ.
379. Grafschrift op HELMERS.
380. Oostfriesche togt.
— Geschiedenis van Polen door L. MULLER.
— Wie mij weenen hoort of klagen.

II.

Bl.
4. Nederlandsche geslachten van Britschen bloede.
5. Voorteeken bij 't huwelijk van JAN ZOET.
— Gegraveerde portretten van vorstelijke personen.
22. Portret van PIETER SCHOUT.
23. Fiscaal Generaal te Groningen.
— Steen in de Mandemakerssteeg.
— Het Singel de Koningsgracht.
— Schoorsteen.
— De lof des krijgs door eene vrouw.
— WETELING.
24. J. VERHORST.
— Neerlangbroek, die Schralenhoek.
28. KASPAR HAUSER.
53. Letters op een Fabri Thesaurus.
55. Le renversement de la Morale Chrétienne.
— Aanteekeningen op den Bijbel door MICHAELIS.
— Op rozen gaan, langs effen paân.
56. Kamp bij Petten en Schoorl.
59. Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί.
60. Gutta percha.
— Champenois en Kampenaars.
— A. FUCHS „Die Romanischen Sprachen", door STEINTHAL beoordeeld.
— Mansportret door J. BARBETTE.
— ANNA VAN HOORN.
86. Afleiding van ἐάφθη of ἑάφθη.

Bl.
87. Bon.
— Rome bij den Lingestroom.
— Een levende hippopotamus in Amsterdam.
88. Memorandum bij 't Zuiderspaarne.
— Mr. PIETER VAN AMSTERDAM.
91. Een liedeken op H. F. KLOET.
92. Eilandbeschrijving door HENRI DUQUESNE.
— Βασιλεύς en 'Ρήξ.
— Diodorus Siculus II. 21.
93. MATHIEU XHROUET.
— 't Huis Dukenburg.
118. W. TE WATER.
— Naamloos portret eens geleerden.
— Laersunder.
119. Het apen-corps-de-garde van TENIERS.
— Loop van het schrift bij verschillende volken.
— ADURADBAD MABRASPHAND.
120. Op de proppen.
— De letter W in Poolsche wapens.
— Kronijk van H. STEENHOUWER.
123. Aanhaling uit AEMILIUS SURE bij VELLEJUS PATERCULUS.
124. Silhouetten en satirike vignetten.
— Velicken, Velickers.
125. Fransch raadsel.
151. JAN VAN LOENEN.
152. Het gebed zonder end.
— Amsterdamsche plaatsbenamingen.
155. Afbeelding eens regtsgeleerden.
156. Een Utrechtsch oculist bij den Koning van Marokko in 1695.
— JERVEN BLONCKEBYLE.
— Oude zangwijzen.
182. Soth play quod play.
— Ondankbare kinderen wanneer in Athene gestraft.
— Zeeuwsche kunstschrijvers.
— BAUNACH.
— Berättelser ur Svenska historien.
184. De Marokkaansche vlag.
— De nestels van ANNA VAN OOSTENRIJK.
186. Oudvaderlandsche wetsbepalingen omtrent weeskinderen.
188. Amsterdamsche nakomelingen van AMBROISE PARÉ.
— ALGERNON SIDNEY.
— Een schipper en een konstabelsmaat.
214. Neêrduitsche poëzy van R. VAN OMMEREN en L. VAN SANTEN.
— GILLES C. CAMPEN.
— Gordijn voor het Amsterdamsche tooneel door J. KUYPER.
— Occultus mercatus Jesuitarum.
— Corruptio optimi fit pessima.
215. HUANT LE PUISNÉ.
— Mercuriusbeeld door A. DE VRIES van 's Hage.
— Graecia sal gentium.
— Sleutel op eenige van GROTIUS' brieven.
216. Feil op eene kaart aangewezen door KAREL V.
220. Vermiste boeken van LIVIUS.
— SCta ten tijde van AUGUSTUS.
246. MATTHIJS WACHTELS.
247. Meetkundig vraagstuk.
— Nieuwsbladen van 1460.
248. Persepolitaansch beeld aan Burgemeester WITSEN geschonken.
— Portret van G. TERSTEEGEN.
251. Afbeeldsels onzer voormalige Graven.
252. Mercurius Amstelaedams.
— Berijmd verhaal van 't beleg van Neuss in 1474.
253. Een blind horologiemaker te Warmond.
— DE SMETH's verzameling van gesnedene steenen.
— Kloosters en abdijen van Holland en Zeeland.
— REERSHEMIUS Ost-friesische Prediger Denkmäler.
279. De heerlijkheid Wehl.
— Kandia.

Bl.
279. BILDERDIJKS »de Vloek."
— Geen Mei komt zonder aren.
— Chirogrammatomantie.
— ADRIAAN VAN CRONENBURG.
280. Scheeps-, vesting- en waterbouwkundige werken.
— Groot-gymnasiale disputen van Moscou.
— O. T. P. Q. M. V. D.
— HIERONYMUS HIRNIUS.
— Geslachtlijsten der familiën PALM en PAIN ET VIN.
284. De Faam of Luchtbodin.
— Oud kaartenbord.
— Kan en beker van Dr. M. LUTHER.
310. Het oude Gentsche kanaal.
— 't Sterfhuis van J. VAN DEN VONDEL.
— Beschrijving der stad Delft 1729.
311. Bethonica.
— Afbeelding eener hofdame van MARGARETHA VAN PARMA.
312. C. MATTHIEU; MATTHIAS MELIN.
— Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt.
— Let them rave, Thou art quiet in thy grave.
314. Penning op DIEDERIK VAN BRONKHORST.
— De hofstede Reygersbergh nabij 's Gravenhage.
315. Lied bij het Zeeuwsche ringrijden.
— LATREILLE door eene tor gered.
— Latijnsche verzen overgenomen door WIJTTENBACH Lect. quinq. p. 18.
316. E. BEKKER voor het schrikbewind.
— RICHELIEU's brief aan MARIA DE MEDICIS.
342. Gelderse trompet.
343. GUALTERUS DU BOIS.
— Vogelklaauw als versiersel.
344. De Koeckham bij 's Hage.
— Handschrift van JACOB UTENHOVE.
— Brief van HENRIK FREDRIK Prins van Wallis aan de Staten-Generaal.
346. De Salamander in 't vuur.
347. JACOB ROGGEVEEN.
348. Nederlandsche kasteelen.
374. Koperen, zilveren, gouden bruiloft.
— Huldiging van de stadhouders in Zeeland.
— Brevingen of Kerstbeeden.
— Het Calendarium chronologicum van ANTONIUS PILGRAM.
— O Luxemburg gij schoone stad.
— Een boertje ging uit om hooi en strooi.
375. Wonderkruid.
— JACOP VAN HEKER en de HEECKERENS.
— Nederlanders op 89⁰ N. B.
— Oordeel Gods over een' ongeloovige, bij VAN DEN HONERT.
376. Mansportret door WILDENS.
— Plaatsen de Tempel geheeten.
— Geheel van hout opgetrokken raadhuis.
— Turksche Ranonkels; Nederlandsche handel in Anemonen.

III.

Vr.
III. Maandelijksche berichten uit de andere werelt.
XI. Bouwershuisjes te Deventer.
5. IJzeren ladder op de belegeraars van Leyden buit gemaakt.
6. Portret eens krijgsmans.
8. Begroeting van jonggetrouwden met paardeboonen.
9. Togt van PHILIPS, Graaf van Vlaanderen, ten jare 1182.
16. Gebed van EUGENIUS.
19. Oude landkaarten.
22. MARIE VAN DER STRAETE.
XVIII. ZACHARIAS HEYNS' Uxor Mempsigamos.
XXVIII. De zeeschilder JAN CAREL VAN BEECQ.
XXIX. Duitsche volkplanters van regeringswege naar Suriname gezonden.

Vr.
32. Kerkelijke oudheden van Belgie.
33. To talk like a Dutch uncle.
44. Uitspraak van Borculo.
49. Het territoriale regt van de geheele rivier de Maas.
XXXII. Blaauwboekje door ALVA verspreid.
XXXVII. Een CROMWELL te Poschiaro in Graauwbunderland.
XLII. Handelingen van KAREL VAN EGMOND, Hertog van Gelder.
74. Daar komt een schip met zure appelen aan.
86. Geslachtlijsten verlangd.
90. Amsterdam is machtig.
93. BARTHOLOMEUS VAN DER HELST.
100. Afbeeldingen van de huizen de Rees en Rosande.
102. The choice of Hercules.
103. Religion the Foundation of Content, in de Adventurer.
XLVI. Kluchtspelen door CORNELIS SARREAU in 1427.
XLVIII. Het geslacht GUASCO of VASCO DE GAMA.
LI. JAN PAPE. Kaarten van Holland voor 1541.
LV. Oud register van Landen en Renten door V. L. VAN MIEROP.
LVIII. Czaar PETER en J. C. AMMANN.
LXI. Stukken in CHAMBERS' Miscellany.
105. Duitsche, Hervormde en Luthersche gezangboeken.
106. Gezangen door ABRAHAM RUTGERS.
107. Bremer en Kleefsche gezangboeken.
108. De Poolsche vlakte.
112. Nachtegaal.
116. Non ambitione sed virtute.
120. BILDERDIJKS exemplaar van SHAKSPEARE.
122. Speelrijmen.
126. 't Geslacht DICKBIER.
131. BOERHAAVE's geslachtwapen
135. ROMEIN DE HOOGHE.
LXIV. Ordonnantie op 't haringkaken.
LXVI. ANTOINE OLIVIER.
LXXIII. Munt van Oyen.
LXXVII. EDWARD, JOHN, WILLIAM DUNCOMBE.
LXXXI. Brieven en correspondenten van A. M. VAN SCHURMAN
140. Baccalaureus der decreten.
143. Una via est en Lateat dum pateat.
144. JACOBUS NOORMANNUS.
153. EURIPIDES' Bacchanten vs. 284, 285.
161. Brieven van D. RZ. CAMPHUYSEN.
167. Infirmitates Sancti QUIRINI et Sancti CORNELII.
171. Hobbekaas.
LXXXVI. Kunstmatige schijndood.
XC. Zilveren gedenkpenning van de jaren 1607 en 1619 voor JOHAN DE VOS.
XCI. ANTONIO VIEYRA.
XCIII. Geschiedenis der Nederlandsche dijk- en waterregten.
175. Het geslacht VAN EZE.
178. LOPPO WALLING.
179. Nieuwe constitutiekaart.
183. JOHANNES SPILBERG.
185. Brief van SONOY aan zijne gemagtigden.
187. 'k Ben een boon.
191. De bespookte wereld ontspookt.
200. Het Nederlandsch alphabeth.
201. Amor Nummi.
CI. Peper, gember, nootmuskaat.
CII. Voorstelling van eenen hond in plaats van de slang bij ADAMS val.
CV. Reis van het Oost-Indische Compagnieschip Bredenhof.
CVI. De witte walvisch.
CIX. FRANÇOIS DE FENNE, J. B. BOUCHER DE BEGNICOUR.
CXIII. Sermoenen van JOH. BRUGMAN.
221. 7 zitten aan het roer.
227. Galgegoed.
228. Wapens der geslachten D'ASISTE enz.

Vr.
233. Bedelaars, Tielsche broodbidders.
246. Onvoldane beloften.
CXX. De niet adelijke HEECKERENS.
CXXI. De Amazonen.
253. Eerste algemeene vergadering van onderwijzers-gezelschappen.
256. I. J. GLINDSTONE.
259. Duikelaar.
261. Albac, Latijnsche benaming van Haarlem.
262. MALEUSE VAN POLANEN.
CXXXI. Freule GEERTRUYT BEELAERTS en Juff. GEERTRUYT VAN ROTTERDAM.
CXXXVI. Versmoring van watervreeslijders.
CXXXVIII. Zutphensche Havezathen.
CXL. Gouden eerepenning voor BARENT TEN HAVE.
CXLI. EGBERT MEINERDSZOON.
CXLIV. Friesche, Groningsche en Drentsche munten voor 1576.
269. RAPHAEL, Graaf van Marcowisch.
271. Lanterniers.
274. De Reuzenberg bij Oostvoorn.
278. Deensche verhandeling over oude Nederlandsche munten.
279. C. SAGITTARII Dissertatio de originibus et incrementis Brunsvici.
281. Zeeuwsche onderwijzers-gezelschappen.
CXLIX. Voorregt van die van Kampen 1252.
CLI. Het plaatjen op het catholicum.
291. De familie DE GREEF.
300. Het passeren der linie.
307. H. J. VAN ZAERDAMS Naufragium of schipbreuk.
311. MARC ANTOINE.
318. CNOBIS of KNOBIS.
320. Physionotraces van QUÉNEDEY en CHRÉTIEN.
CLXI. Het geslacht VAN KEEKEN.
CLXII. H. NEELE als uitgever van Shakspeare.
CLXVI. Aardbeving te Ferrara in 1570.
CLXXI. Oud wapenbord in de St. Jacobskerk te Vlissingen.
CLXXII. Dagverhaal van CHRISTOFFEL VAN STERNSEE.
CLXXIII. Lotgevallen van GIJSBERT JAPIKS 1624—1637.
323. Is Noord-Holland zee geweest.
325. Priktollen, knikkers, vliegers.
327. Brieven van GERARD DUMBAR.
340. Oranjebloesem als bruidstooi.
348. Tunegurum.
353. Verlijding van vrijwillige acten onder de republiek.
355. De vingerhoed.
CLXXXII. Iersch, Schotsch en Gaalsch.
CLXXXIII. Slavische boekdrukkerij te Amsterdam.
CLXXXIV. Dubbelzigt.
CLXXXVI. Schilderij, waarop de stad Lier.
CLXXXVIII. De Graaf DE LAVAL.
357. CORNELIUS VAN OOSTERWIJK.
358. Zeeuwsche wereldreizigers.
360. Pleiziertogtjes rondom de wereld.
366. RELLSTABS Geschiedenis der convulsionaires.
373. Klompen.
383. Wen.
386. THEOPHILUS RUBEMA.
390. Mr. CHRISTOPHORUS SPINDLER.

IV.

Vr.
X. Een palmboom.
XI. Sefer Rabia van E. MILSAHAGI, eig. MEHLSACK.
XIV. Bekers en roemers van ANNA MARIA A SCHURMAN.
1. Swarte munte.
2. Sedert 1800 in Zeeland bedijkte polders.
6. VIEILLOT.
9. Fransche vertaling van BILDERDIJKS Ziekte der geleerden.
11. Fernambucksche Corte Belydenis des geloofs.
13. THEENS CORNELIS, poppenmaker uit Franeker.

Vr.
19. PETRUS GHEINEUS.
21. De nieuwe Nederlandsche Jaarboeken.
24. De Valentijn en Ourson van SIMON DE VRIES.
30. Potretten van vermaarde Zeeuwen.
32. Waterleiding van PIETER SILVERER.
XVIII. De stempelsnijder H. K.
XIX. Kronijk van JAN GERBRANDSZ. van Leyden.
XXII. Oorlogsmonument.
XXVIII. Verzameling van gesneden steenen in het Koninklijk Museum te 's Hage.
38. Schilderijen van 1582 en 1610.
40. JOHAN MYLLER.
41. Distichon op ARMINIUS.
47. De weduwe van JAN GHYS.
51. Portretten van ZACHARIAS JANSEN en HANS LIPPERSHEY.
53. DIRCK METIUS.
55. Nachtwachten in de steden.
57. De kronijk van EGGO EGGENS PHAEBENS.
69. Het leven van WILLEM GEORGE FREDERIK, Prince van Oranje.
75. Eene onbekende Hollandsche dichteres.
76. Eerste kaasmarkten in Noord-Holland.
80. Een handschrift van JAC. DE RHOER.
81. JOHANNES EVERTSEN en zijne kinderen.
90. Kaap Leeuwarden.
91. De Friesche wijk in Banjermassing.
93. De familie MOESTA.
XLVII. Blaauwe Bagijnen.
XLVIII. JAN MATYE.
L. Blanke logen.
LIV. 't Huis Canselaary van Vriesland te Amsterdam.
LXI. Baron AGILAAR.
98. JOHAN PAGHENHERDT.
100. Het opperwater.
107. Kapitein SCHAAP.
108. Twee eenhorens.
115. Taalregeling.
122. Kaart en relief van de kolonie Suriname.
LXIII. TENDLAU, SUSAN.
LXIV. Prins MAURITS in Zeeland.
LXV. Het geslacht van ORLIENS of D'ORLIENS.
LXVI. Tamisis.
LXIX. Opmerkelijke brief van den Cardinaal MAZARIN.
LXXII. THEODORUS WEYLERUS.
129. GIJSBERT KESSEM.
133. OPDAM, KLAVERWEIDE, VAN MARLE JONGENEEL en SMIT.
136. Ultrajectinus.
137. Memorialen van het hof van Holland.
149. Schriften tegen CARTESIUS en SPINOZA.
150. Nobis-huis.
LXXIV. Geschriften van en over FREDERICK VAN VERVOU.
LXXX. Piet Lut.
LXXXI. JOHANN ADAM STEINMETZ.
153. GOTTFRIED KINKEL.
158. Maegh-geld kerven.
164. Gevelopschrift te Leyden.
165. Zonderlinge manie door Mevr. DE MAINTENON beschreven.
166. Signum Senatori.
168. SALOMO's kat.
XCIII. Kapitein BERNARD.
XCV. Nederlandsche landbouwers in Poitou.
C. P. A. SANSON en zijne Histoire de Guillaume III, Roi d'Angleterre.
CI. 't Oranje drietal.
CII. Reisje door Westfriesland en Waterland.
177. Trippoleerkaarten.
185. C. MAERTS.
196. Nederlandsche Portraits littéraires.
199. Roonburgsche drukkerij.
CIII. Wondervermogen van kerkklokken.

Vr.
CIV. De letters S. P. Q. R.
CIX. Zonderlinge begrafenis.
CX. Inval der Oranje-emigranten in Overijssel.
CXII. Nederlander van de XVIe eeuw met de zinspreuk: Huess en Trouw.
CXIII. W. COBBETT Geschiedkundige brieven.
CXIV. Hertog JAN I van Braband.
208. ALBERT ARIS SNOEK.
213. Ou voor oe.
217. Snerckschil doojers.
218. ALBERT HAYEN.
220. JARICH HOUWARDA.
222. Moerssuuerklumphe.
223. CHRISTIANUS FRATELLUS.
225. Onbekende penning.
226. TURADUS BENEDETO.
228. Uden.
CXIX. Mezekisten, Mezekouwen.
CXX. De afkomst der DE VERE'S Graven van Oxford.
CXXIII. Het voorgeslacht van Prof. JOH. MENSINGA.
CXXIV. BACO.
CXXV. Namen van Koningen voor den zondvloed.
CXXIX. Dooden opwekken.
CXXXI. JOHAN JOACHIM BECKER, goudmaker in 1673—1679.
231. Men roept geen hei voor men er over is.
237. Berchemisch zeestuk.
241. Verzameling van kunstprenten van LUCAS VAN LEYDEN.
242. Raadsel.
248. De boer zijn hemd.
249. Portofeuille of porte-feuille.
254. Sagelis.
256. Schoorsteenmantel.
257. Satiren dach.
258. Graslinnen.
CXXXVII. Dood luikes.
CXXXVIII. Italiaansche prozawerken verduitscht.
CXL. Mevr. VAN ARENBERG. LAMBERT WINGAARDSZ VAN VOLLENHOVEN.
CXLI. Staatkunde van het kerkezakje.
CXLVIII. Vrouwelijke gezanten.
266. Advis familiers.
267. HENDRIK IV. te Soestdijk.
270. ELISABETH RIJBERG.
278. Oudgast.
282. Leengoederen aan onadelijken.
285. CHRISTOFFEL VAN ZWOL.
286. Graaf JOOST VAN SCHOUWENBURG.
287. Penning van S. SJAARDEMA.
CLIV. Oude munten.
CLV. Aanslag van MARTEN SCHENK op Nijmegen.
CLVII. Twee stoutmoedige inwoners van Koeverden.
CLXIII. Afschrift van de getuigenis der Akademische Senaat aangaande ARMINIUS.
CLXV. QUIRIJN BREMBURG.
CLXVI. De schilder ROMBORGH.
CLXVI. Een houwer enz. door den Keizer van Candia aan PIETER VAN HEEMSKERK vereerd.
CLXXIV. Tegenstrijdigheid in de Chronijk van Zeeland van M. Z. VAN BOXHORN.
224. Nog een huis met een bijnaam te Amsterdam.
295. Omgekeerde Arminiaan.
298. Het blindemanspel.
304. J. M. VAN HEMERT.
305. J. H. HERING.
306. Le lyre d'Apollon et poësies melées, composées par un Zelandois.
308. JAN PIETERSEN SNOECK en zijne echtgenoot MARGARETHA BAL.
312. Steen te Kleverskerke.
314. Kerkelijke actaboeken te Hengstdijk en St. Paulus-polder.
316. Vorstelijke personen aan den Westkappelschen zeedijk.

Vr.
318. Het ringrijden in Zeeland.
319. Handboogschutterijen in Zeeland.
322. Potstraat of Poststraat te Zierikzee.
CLXXVIII. Bezoek van den Graaf van Vlaanderen in 1183 bij den Keizer.
CLXXIX. Portretten van personen uit Zeeuwsch-Vlaanderen.
CLXXXI. Geboortedagen der kinderen van Prins WILLEM I.
CLXXXVII. Piemonteezen aan de Kaap de Goede Hoop.
CLXXXVIII. Verward geluid.
CXCIII. Defensor pacis.
CXCVII. Een kind door eene beerin opgevoed.
CC. De Chronijk van KLAAS KOLIJN.
325. De namen van de wachters van Jupiter.
329. Boxenbieren.
330. Knevelschaven.
332. Den kreupelen waard slaan.
333. Bagijnenkoek.
338. Achterbaks houden.
340. Kissebisse.
345. Het geslacht KERCKERINCK.
350. Bato filius Roterodamensis.
351. Schrijver der genealogie van SOHIER.
353. Naar Bommelskonten, drie uren boven de hel.
354. Matsenbreijen.
355. Het meer Leman.
356. Cappidus Stauriensis.
357. Geslachtswapens van VAN WEEK en van LANGENERG (vgl. V.Vr. 30).
360. Treusneus.

V.

Vr.
XVII. Jagdweide.
XVIII. F. VAN DIEST.
2. Floreant artes liberales.
13. DIRK JESAIAS BOOT.
18. Twisten te Naarden in het begin der 18de eeuw.
29. Een onbekend wapen.
XXIII. Versierselen uit de 15de eeuw.
XXIV. Grondslag van een monument voor Keizer NAPOLEON I te Vlissingen.
XXVIII. Penning.
XXX. Zinnebeeldige voorstelling der werelddeelen.
XXXI. BILDERDIJK en het geslacht DE BYE.
41. Wapen van het geslacht VAN WULVERHORST.
47. Ritmeester en Wachtmeester.
55. ENGEL LASTPENNING.
XL. Ons volksgezang in den Nederl. Volks-Almanak 1849 en 1850.
XLI. De abbé GREGOIRE in de Synagoge te Amsterdam.
XLIV. Goud en zilver.
XLVII. Middeleeuwsche schenkkan met dubbele tuit.
XLIX. Geschiedenis van Griekenland.
LIII. IZAAK VAN OSTADE.
LVI. De Apostel PETRUS als sleuteldrager.
67. Sympathetische geneeswijze.
68. PIETER VAN ENGELEN.
71. CATHARINA WILLEMSdr. VAN DER HOLCK.
73. Codex novus Batavus.
74. Etat politique de l'Europe.
75. KOKS Vaderlandsch Woordenboek.
78. Strijd te Zoutelande.
81. Familiebetrekking tusschen den raadsheer WILLEM PAUW en den raadpensionaris.
LVIII. Boekwerken over de Beemster.
LXI. Gedicht van D. HEINSIUS op ARMINIUS.
LXVI. Verwantschap tusschen JAN en JAKOB VAN HEKEREN.
LXX. Een stuk geschut te Batavia.
LXXII. Eerste wetenschappelijk Tijdschrift.
96. Geslachtwapens verlangd.
97. Afstammelingen van A. F. M. WILLICH.

Vr.
106. Het geslacht DE VOS.
107. JAN VAN MIDDELDORP.
110. Het geslacht BOOGAARD.
LXXVI. Topographische beschrijving van Rhijnland.
LXXVII. Ville et province d'Utrecht.
LXXXII. Predikatie van SIMON SIMONIDES.
LXXXIII. ROBESPIERRE.
LXXXV. TASMANS reize in 1642—1644.
LXXXVII. Tulpenliefhebberij van den Kardinaal RICHELIEU.
LXXXVIII. Reali di Franza.
113. Licht opsteken, vuur aanmaken.
115. Commentaria de regno.
117. Spreekwijzen in de Joodsche volkstaal.
121. H. WIERINGA.
125. SCHOEMAKER.
126. JACOB VAN BREMEN.
127. DE BORDES.
129. Kapitein J......N.
130. H. LANGERVELD.
131. A. DE GREBBER.
132. JAN VAN DEN BROEKE.
133. J. G. VISSCHER.
135. California.
XCI. Overeenkomst van plaatsnamen bij Gouda en in Kennemerland.
XCII. Leenvervolg van N. Waddinxveen en St. Hubrechtsgeregt.
XCIII. JAN JANSEN ROMEYN.
XCIV. School van J. SARTORIUS te Noordwijk.
XCV. JOP JASPERSZ.
XCVI. Boekwerken over de graansoorten.
XCVII. Gedenkpenning.
C. HENR. VAN OOSTEN.
CI. Onbekend Fransch schrijver over tuinbouw.
CVI. Bijschrift op HENNERT.
146. Van gat gaan.
151. JOAN KRUL.
152. Portret met de spreuk: Et sibi et aliis.
153. Messire DANIEL DE KÜTTSCHRUTTER.
154. De kraaijen de oogen uitsteken.
155. Hackemans ghesinneken.
157. ELISABETH DE GRAADT.
165. Aanmoediging der haringvisscherij.
167. De gravin VAN ARONDEL.
175. Veel vijven en zessen.
177. JAN VAN BOKHOLT.
179. De geslachten DISPONTEIN en MORTION.
181. Het geslacht van PETERSOM RAMRING.
183. FEMMING of FLEMMING.
CIX. Catalogue d'une bibliothèque d'environ 16000 vol.
CXII. VAN NERSEN, DE NUERSEN.
CXIII. Een onbekend blazoen.
CXV. Geslacht VAN NECK.
CXVII. Handschriften.
CXX. Penning.
CXXVI. Engelsche kerkwet.
186. WILLEM VAN VELDHUYZEN.
189. Geëtste plaat van REMBRANDT.
191. Volksbijgeloof in Indië.
194. Pasquin. Tabak rooken.
204. Muntstuk.
206. DED. PAULI.
207. Froxhalmi, Prolectricus, etc.
210. Aanhaling uit AUGUSTINUS.
212. Dans der bloemen.
213. Heidelberg.
215. Cur mittis violas.
217. VAN LEMPUT of REMEE.
219. Het getal dertien.
220. Non omnia terra obruta.
222. Die Heiligen nach den Volksbegriffen.
223. De drooge CONSTANTINUS.
224. Gezegde van EURIPIDES.

Vr.
225. Folietanie.
226. Zeemans bijgeloof.
227. Ferinae.
237. Werkje over het klokkenspel.
CXXVII. At tu quisquis eris.
CXXVIII. Zeeslang.
CXXXI. Silke Saugen.
CXXXIX. JOANNIS RAETKE.
241. ADRIAAN ANSSEN.
242. THOMAS DE GRAAFF.
243. D. METIUS.
244. Marquis DE CRESPIÈRES.
246. VAN SLINGELAND.
256. Den dooden hond vinden.
265. ST. JUNIPERUS.
268. Kantwerken.
273. Verteekend.
274. De vier uitersten van Maashees.
277. Zuwe.
CXLV. JOHANNES MACKINTOSCH.
CLI. Koddige droom.
CLIX. Aanslag op de schepen voor de stad Grave in 1640.
CLXIII. Albums uit de 17de eeuw.
283. JAN VAN MUERSEN.
284. Geslacht VAN DER BURCH.
293. DIRK JANSSEN VAN OIRSCHOTT.
298. Z. DZ. DE POT.
300. JOH. PETSCH.
303. JOANNOS DE WATIJN.
305. ALANUS VARENIUS.
316. Glossarium eroticum linguae latinae.
CLXXIII. CORNELIS DE WITT.
CLXXVI. Portretten van studenten aan het Athenaeum illustre te Amsterdam.
CLXXVIII. JAN LIEVENSZOON ROGGE.
318. Verwantschap tusschen ARMINIUS en JOANNES KUCHLINUS.
331. Familiewapens.
332. Hopman ESCHEDA.
333. De grondwettige herstelling van Nederlands Staatswezen.
336. Weekblaadje of politieke spectator in 4°.
337. Geslachten BLANKENHEIM en MANDERSCHEIDT.
338. Papieren van het geslacht DE BYE.
339. WILLEM JANSzoon van Amsterdam.
CLXXXIII. Geslachtsnamen van regterlijken oorsprong en geslachtswapens.
CLXXXIX. JOHANNES TZÅLA.
CXCI. Opstel over de Veemgerigten in Gelderland en binnen Arnhem.
CXCV. De geschiedenis van Nederland op rijm.
CXIX. Portretten van PETRUS CAMPER.
345. Berijmde geschiedenis van Nederland.
348. Wapen van het geslacht POUS.
349. Nakomelingen van NICOLAAS en CORNELIS STEENGRACHT.
361. Geslacht BOONE.
CCIV. Twee schilderijen van het voormalige stadhuis te Amsterdam.
CCVI. Koperplaatdruk van het wapen van het geslacht DE RUUK.
CCVII. Het geslacht VAN DER HEYDEN DE GOUDA.
CCIX. Poëzy van JAN VAN HOUT.
CCX. Tentoonstelling in de Louvre te Parijs in 1787.
CCXIV. Penning op de overdragt van Friesland.
CCXVI. Stoel met gebeeldhouwd wapen en versierselen.
CCXX. ADRIANA VAN DEN BROUKE.
CCXXI. DANIEL PIGEAUD.
CCXXIV. Wapen van JAN VAN LOON.
CCXXV. Munt van Graaf BRUNO III.
CCXXVII. Munt van Graaf EGBERT II.
CCXXIX. Het laatste oordeel door LUCAS VAN LEYDEN.
369. Voorgenomen vertrek van Prins WILLEM I uit deze landen.

Vr.
370. Eenhorens in 't gareel.
375. DANIEL VAN SANTBEEK.
376. MATTHAEUS SOETENS.
380. RENÉ VAN CHALONS Levenskronijk.
387. ANTONY DE HOOGH.
389. Mr. PIETER VAN DER LINDEN.

VI.

Vr.
2. J. BROUWER, A. CONRADUS en J. SIVERSMA.
5. Tolvrijheid.
8. NICOLAAS BERGHEM.
14. Een duur vers.
22. OVIDII Heroïdes.
24. Rotterdamsche Courant.
28. Aanverwanten van ANNA ROEMERS en MARIA TESSELSCHADE.
37. J. SPILBERG.
42. Portret van OTTO Baron VAN GENT VAN OYEN, Heer van Dieden.
43. LAURENS JANSZOON COSTER.
45. HENDRIK VAN WIJCK of VAN WIJK.
48. Akademische graad aan Officieren.
62. Antwerpsche vertaling van Hamlet.
64. Munt te Ursem.
65. LODEWIJK VAN NASSAU.
83. Staatkundige weekbladen.
85. De wereldkloot op oude munten.
88. ANDRIES VAN DER WAL.
89. Verbetering van Rijnlands boezem.
91. JUNIUS BRUTUS SECUNDUS FRISO.
113. Tegenschriften tegen den Bijenkorf.
116. Peperhof.
118. Aanteekeningen van CLUSIUS.
121. A. JANZEN, GZ.
122. Verzameling van genealogien van VAN SPAEN.
123. Grafschrift op den lijksteen van Burgemeester JACOB VAN DER TOCHT.
127. IGNATIE BONAVENTURA Chevalier de Nassau.
129. HENDRIK ANDRIES ULPS.
134. De heilige RUIKHAVER.
136. Schrijver van het leven van TROMP.
138. VOLTAIRE.
139. Wapen van den Briel.
140. Schrijver der Vaderlandsche Chronijk.
147. De grove den.
148. Brieven van DRUSIUS.
149. Prentverzameling van BEELDSNIJDER.
150. Prent van den dooden boom.
152. Schrijvers, GOBIUS genaamd.
163. ANDREAS FRISIUS.
169. De larix.
170. De plataanboom.
177. Een sabel van DE RUYTER.
178. De verkeerde wereld.
181. THOMAS VLIEGER.
182. Nijmeegsche munten voor 1576.
184. HSS. over Rederijkers.
185. Titelvignet der beschrijving van Brielle.
187. HENDRIK VAN KAST.
189. Een Joodsch-Duitsch spreekwoord.
190. Schiedamsche Courant.
193. Wochey.
197. BILDERDIJKS ondergang der eerste wereld bestolen.
200. Onbekend wapen.
201. De uitzetting van den dampkring en de omwenteling der aarde.
202. Geslachtswapen van OP HOFF.
213. Een krachtig afscheid.
215. Lord SHAFTESBURY te Amsterdam.
217. Rangschikking van het alfabet.
222. PIERRE LE JOLLE.
223. De Predikant HENDRIK, A°. 1581.
232. Geslacht DE MAN.
238. Musschenhemel.

Vr.
239. Io Vivat.
241. Elink.
242. Salomon Mulerus.
243. Werken van Caspar Coolhaes.
244. Hollandsche vertaling van het boek: Del beneficio di Christo.
246. Keisteen te Lichtenvoorde.
247. Glas door Gouda aan Alkmaar geschonken.
251. Weeskamers in Oost-Indië.
253. Het geuzennapje van Prins Willem I.
254. Wapen van het geslacht Tiedeman.
256. Plaatsing van den subjunctivus voor of achter het subject.
258. Penning van 1536.
259. Papevelt.
260. Muntrekeningen in Artesische munt.
261. Le Spectateur Républicain.
262. Portret van 1605.
266. Gebruik van de Acajounoten,
267. P. Langedult.
270. Eed der burgerij.
275. Antonivs Casonivs.
276. Eiland St. Lorenzo.
277. Ouders van Catharina van Diepenbroek.
283. Hessel van Waelhem.
285. Corten.
291. Familiebetrekking tusschen Falyarde en Felders.
297. Anonyme werken over vaderlandsche geschiedenis.
298. Geslacht van Dijck.
303. Het geslacht van Borssele.
306. Bouwmeester van de domkerk te Munster.
307. Shakspeare in 't Spaansch.
313. Oud grafschrift.
314. Een kruidkundig werk.
316. Van den Ende.
317. Verzameling van schildersportretten.
319. Everhard van der Eze, geestelijke.
323. Bijlage tot de Vaderl. geschiedenis van Wagenaar.
327. MS. over de legermagt van Hertog Albrecht.
328. Matthias Heldt.
329. Pritzel, Thesaurus literaturae botanicae.
332. Geslacht van Schaffelaar.
334. Eene Zeeuwsche munt.
338. Florentius van Duyck.
340. Honden met menschen aangezigt.
341. Johannes Kellenberch, enz.
343. Wapen van sinopel met twee gekruiste vogelpooten van zilver.
345. Jan Sweerts.
347. Geslacht de Witt.
349. Huis Horstwijk.
355. Adam Hartwech van Rotterdam.
356. Spokerijen.
359. Georgius Hiddema van Peize.
362. Triglands kerkelijke geschiedenissen.
365. De Eleusinische zusterschap.
366. Libertus Fraxinus.
367. Een afgekeurd grafschrift.
374. Floris Balthasar.
377. Portret van eene mij onbekende vrouw.
378. Een naamloos mansportret.
379. Paulatinus.
382. Grafschrift op Blaeuwhulck.
383. Schilderij in het slagthuis der W. I. C.
389. Elsje en Boschman, Boerekout.
399. Liedjes van Schirwit.
405. Geslacht van Vleuten.
406. Vlugt.
407. Christiaan Antonie ver Heull.
408. Lodewijk Valckenaar.
412. Kalfbroeders.
415. Nederduitsche vertaling van M. Lilienthal.
416. Zinnebeeldige penningen.
417. Portretten van Gouverneurs van Maastricht.

Vr.
424. Geslacht Bodegem.
425. Twee uilen op schaatsen.
426. Gezondheidsregelen.
429. Een heer van Plettenburg.
431. Testament van M. Grunnius Corocotta Porcellus.
433. Zeegevecht tusschen Spaansche en Hollandsche Oost-Indische Vloten in 1612.
434. Geslacht van Lith de Jeude.
435. Overgang der Prinses van Nassau Saarbruck tot de R. K. Kerk.
436. Ninian Holdfast.
437. Deenen te Breda.
439. Goud zoeken of wasschen.
444. Katsloch.
452. Geslacht Tenckinck.
454. Gansoyer wapen.
455. De Houtsche Garten te Steinfurt.
456. Wapen op een koffijkan.
457. Nakomelingen van den Hertog van Ripperda.
460. Abraham Moubach.
461. De Wijt bij Grave.
463. Gothen in de Krim.
464. Grafzerk van Johan van Loo.
465. De Leeuwenberg.
467. Geslacht van der Linden.
471. Jan de Jager.
472. De voorste vinger der regterhand van wijlen Johan de Witt.
473. Wapen van van Alsem.
475. De schoolmeester.
476. Hendrik Keyzer, Mr. Smit.
477. Penning met het randschrift: Walrad van Hasselt, cabinet Courier.
481. Amsterdamsche en Zeeuwsche penningen.
482. Kanon met de spreuk: Caroles edcari etc.
485. Luthersche kerk te Parijs.
488. Lavater, een geveinsde.
489. Jufvrouw Post.
490. Lettres sur l'état présent de l'Europe.
491. Ban tegen Prins Willem I.
494. Verbeek.
495. Drukfout in Newtons werken.
496. Gevaarlijke terugkeer van Prins Willem I. in 1569.
503. Weesje.
507. Verbondschrift der Edelen tegen Granvelle.
509. Brandts regtspleging van Oldenbarnevelt.
511. De honderd-dukatons-sloot.
513. Geslacht Dordrecht.
522. Joost en Hendrik de Labbij.
523. Behangselpapier.
524. Geslacht de Borchgrave.
526. Nalatenschap van Jan Pietersz Koen.
527. Kruistogt tegen de hel.
528. Het boek der Haarlemsche Chronijken enz.
529. Schaatsenrijderspenning van 1752.
531. Engelsche Whigs in 1714 in Holland.
539. Oost-Indische grafsteenen te 's Gravenhage.
540. Willem van Swanenburg.
545. P. W. Neuman.
556. Petrus Goens.
561. Gongus.
563. Hoogduitsche vertaling van Vollenhove's Kruistriomf.
569. Melchior Lorichs.
572. Van Otting.
577. Henricus Umbgrovius.
579. Symboliek in de bouwkunst.
585. De Prince-Sale te Brielle.
596. Tweede huwelijk van Archibald Chronton.
597. Een rare Griek.
603. Wapen op een bank.
606. Bezoek van Prins Willem I te Brielle.

BLADWIJZER.

A.

A. L. F. en A. P. S., 324.
Aanhaling: „De dood moge angst", 363. — Stap vergenoegd met mij, 355.
Aarsen (Reis van F. v.), 267.
„Adamus Exul" (Engelsche vertaling van de Groots), 30, 249.
Adel (Thans bloeijende Nederlandsche), 77, 138.
Adeleide, 326.
Adriaan (Paus) en Dedel, 57, 119, 141, 229, 331.
Aemilius en Emilius, 133, 273.
Aflaatsbrieven (Gedrukte), 165.
Ajakkes, 57.
Akkermaalshout, 26.
Alberda en Albarda, 349.
Alciati (Andrea), 161, 274.
Alewijn, van Halewijn, 77.
Alkmaar (Hendrik van), 195, 304.
Almassopapier, 130.
Almonde (Philip van), 134, 203, 329.
Ambassade naar Rusland, 120.
Ambassadeur (Een) uit den ouden tijd, 245.
Ambert (Joachim), 329.
Amerika vóór Columbus ontdekt, 60, 243.
Anagrammen, 62.
Anakreon (Twee plaatsen uit), 50, 117.
Anakreontische vragen, 1, 81, 97, 120, 141, 142, 193, 212, 324.
Angély (Baron d'), 290.
Anker, 97, 231.
Anonyme werken, 258.
Archieven van 1751, 358.
Arkel (Kornelis van), 262.
Arles (Koningen van), 102, 233.
Arminii Opera (J.), 192.
Arminius, 242.
Arts (Een vermaarde), 259.
Avondmaalgangers te Antwerpen, 4.

B.

Baccalaureus, 6, 125.
Balens beschrijving van Dordrecht, 163, 277, 333.
Bajert (De) in het Gasthuis te Amsterdam, 292.
Bajonet (Uitvinding van de), 188.
Baronets (Nederlandsche), 264.
Baroskoop (Het stormglas of) 103, 299.
Barthold (Justus) Baron de Coninck, 211, 269.
Bassem (Derck Reijnier van), 260.
Beeldsnijder (Johannes), 53, 118.
Beestentaal, 68, 178.
Begijnen, 6, 124, 367.

Behangsel (Goudleeren), 248.
Beireis (Prof.), 354.
Belabberd, 131, 301.
Beleedigen, 239.
Belkampius (O.), 292.
Berniera (J. A.), 18.
Beronicius, 164, 335.
Bertius (Brief v. P.) aan de Staten, 313.
Beul (Middeneeuwsch eedsf. van den) te Middelburg, 167, 228, 327.
Bilderdijk, 62. — (Geheime briefwisseling van), 99. — Ode aan Napoleon, 260.
Bistouri, 260.
Bitter, 263.
Blau (Willem de), 259.
Bocarmé, 354.
Boet (G.), 100, 232.
Boheme (De koning van) en de Hollandsche boer, 31.
Bokalen (Drie oude), 14, 15, 75, 76.
Boletten op de duimen, 55.
Bolten (A. van), 228.
Boot (Godefroy), 132, 237, 272, 299.
Born (J. van), 99.
Bosch (Jacob), 201, 377.
Brabantsche yeesten, 149.
Bradley (H.) en J. v. Ens, 164, 334.
Brandmerk op de wang, 261.
Brandt (Geschrift van H.), 262.
Brandts (Een bladzijde uit G.) Hist. der Ref., 364.
Brieven (Gefrankeerde) in 1658, 88.
Broecke (Pieter van den), 327.
Broecker (F.), 201, 305, 373.
Brouwer (Sterfdag van H.), 349.
Bruin's (Fransche vertaling van C. de) Reis, 7, 127, 143, 169.
Burgem. en Schep. van Rotterdam (Lijst v.), 163.
Burmannus (Proces tegen P.), 291.
Buskruid (Het), 191, 260. — en vuurwapens, 227. — in Nederland, 261.
Busmeesters, 201.
Buyser (Mr. A.) en Mr. J. Bogaert, 4.
Bijbel (De) in het Amerikaansch, 282.
Bijnamen van grachten en straten te Amsterdam, 66.
Byron (Vertaling van Lord), 14.
Bijvoegelijke naamw. v. eigennamen, 359.

C.

Cannegieter (Werk van H.), 14, 135.
Carlos (Don) Prins v. Spanje, 43.
Casimir (Inneming van het fort), 184.
Castellanus (D.), 257.
Cats, 361. — en Vondel, 195. — (Een nazaat van), 197.
Ceder (De) van den Libanon in Europa, 81.
Centen, 137.
Cerp en Kattenbeer, 322.
Cessionanten, 191.
Chapesau (N. G.), 103.
Chevallier (Ds. P.), 360.
China'sappel, 119.
Coca (De), 94.
Cocagne (Le Pays de), 292.
Cochin (Joden te), 36, 104.
Cock, bloemliefhebber in de 18de eeuw, 6.
Coman, 308.
Comes Palatinus Caesarinus, 2, 121, 298.
Communisme, 290.
Coolhaes (Onderteekening van C.) 204.
Copij, 66.
Costerus, (A. W.), 7.
Couranten (Oude Hollandsche), 159.
Craeyvanger (Familie), 321.
Cromhout (Barth.), 51, 116. — (Geslacht), 102, 301.
Crul (Arent), 293.

D.

Dagbladen (Oorsprong der) in Nederland, 49. — (Lijst van), 149.
Dat (Weglating van), 129.
Dalen (Dirk van), 352.
Deventer vlag, 98, 231, 333.
Dialecten (Amsterdamsche) 6 174.
Diamanten, 32.
Dibbetz (Johan), 271.
Dichteressen van den Ev. Gezangb., 202.
Diemen (A. v.), 9.
Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt, 225, 335.
Diest (S. H.? van), 325.
Dieven (Chineesche), 132.
Dirkz (C.), 53.
Dissertatiën (Verz. in Leidsche) vóór 1790, 265, 326.
Dodoneus (Rembertus), 266.
Doggersbank (Berigt over den slag bij), 59.
Domburgh (D. van), 144.
Dominees stuk, 61, 127.
Dominospel, 358.
Dommers (A.), 260.
Donteclock (Geschrift v. R.), 201.
Dorp (A. v.), 130.
Dorst (Middel tegen de) in heet weer, 61.

Douay (Akademie v.), 22, 49, 140.
Downing (G.), 300.
Drenthe, 227.
Drinkschellen (Glazen) om Philips uit te luiden, 293.
Droste (Coenraad), 325.
Drukfout (Zonderlinge), 96, 242, 243, 315.
Drukletters (Houten), 32.
Duguet (J. J.), 292.
Duisternis over dag te Amst., 291.
Duit (Zeeuwsche), 195, 303.
Duyck (Journ. van A.), 328.
Duym (Jacob), 70, 167, 297. — (Jonkheer) 94, 132, 237, 372.
Dwinglo (J.), 325.
Dijke (D.) en J. Lamotius, 262.

E.

Edelman (Een) die niet schrijven kan, 67, 178, 230.
Education morale, 36.
Eenhoornshoornen, 166, 295.
Eenvoudig, 239.
Effen (M. J. van), 266.
Efferen (van), 164, 334.
Ei (Geldstuk in een), 32, 188.
El in plaatsnamen, 161, 274.
Elers (Gebr.) en de Eng. porcel. fabrieken, 291.
Elias (Paulus), 257.
Elvervelt (H. van), 357.
Emanuel van Portugal, 66, 175, 272.
Empereur (L') De Hoogl., 195, 375, 376.
Engeland, zigtb. v. d. Holl. kust, 321.
Engelberts (M.), 36.
Erfgrafel. bedien. v. Holland, 357.
Ernsthuijs (T.), 230.
Espine (J. de l'), 257.
Eter (Een groot), 81.
Etruscisch-Phoenicisch compas, 1, 121, 298.

F.

Factieteekens, 37.
Falck (I. W.), 353.
Fallet (G.), 244.
Faye (Etienne de la), 293.
Ferenczy, 161, 276, 372.
Ferrier, 361.
Fezant (De goudlakensche) 31, 157.
Florilegium van Swertius, 1, 120, 121.
Florisz (Cornelis), 63.
Fort Elisa Cartago, 271.
Frans I (Cartels van) en Karel V, 252, 341.
Frederik (Erfprins v. Noorwegen), 97, 231, 372.
Frederik Hendrik of Hendrik Frederik, 162, 334.
Frisia (N. de), 5.
Froschhouwer (Chr.), 293.

G.

Ganda (Philologus Philiatros à), 22, 23, 141, 209.
Garay (Stoomschip v. B. de), 33.
Gauda (Pater), 100, 233.
Geadeld na den dood, 68.
Gedeputeerden te velde in 1674—1678, 163.
Geerende huizen, 362.
Geld (Waarde van het grove), 64.
Gelder (B. van), 102, 301.
Geldorp (H.), 4, 122.
Geluwe (A. v.) en J. Rolandus, 347.
Genootschap „tendimus ad idem", 6.
Geschied- en staatk. onderzoek, 7, 127.
Geslacht Boetzelaar, 257. — Cabeljauw, 267. — Coomans, 199. — Engelenberg, 269. — Gockinga, 227, 337. — Hogendorp, 227. — Huydecoper, 227, 337. — van de Laer, 328. — Ripperda, 113. — Russell, 225. — Sweerts, 330. — Uytenbogaert, 4. — Valkenier en Tengnagel, 199. — De Witte van Haemstede, 96. — Geslachten (Adellijke) onder de Israëlieten, 71. — (Veluwsche) 23, 140, 168, 209, 271.
Geslachtr. der Nassaus in H. S., 199.
Geurtzen (Wouter), 249.
Gezang 132 naar B. Elikink, 62, 210, 239.
Goden (Ronde), 346.
Godheid (Namen der), 290.
Goldsmith (O.) te Leyden, 68.
Gomarus (Brieven van F.), 199.
Goud en zilver heb ik niet, 161, 274.
Grafkelder der van Harens, 194.
Grafschrift „Hier ligt een zoon", 266.
Grammaye (J.), 97, 212, 371.
Groll (Kolonel), 97.
Groot (P. de) Heer van Vlooswijck, 105.
Grootvader (Hoe iemand zijn eigen) zijn kan, 247.
Guillotine, 157.
Gulden Vlies (Orde van het), 84, 143, 209.

H.

H's. (De drie), 307.
Haack (P.), 134, 238, 300.
Hachenberg, 231, 298.
Hadewij van Raaphorst, 199.
Hadrianus (Gedicht van Keizer), 307.
Haesdonck (C. van), 226.
Hambroek, 26.
Handschoenen, 226, 336.
Handt. toets v. h. karakter, 38, 107.
Haren (Onno Zwier van), 18.
Hartogh (Dirk), 102.
Hartsoeker, 260.
Hatert (Huis te), 321.
Hattinga (Abbias), 199.
Havermans (A.), 205.
Heemskerk (Monument door M. v.) 19.
Hegenitius, 14.
Hein (Laatste wilsb. v. Piet), 70.
Heldin (Eene Friesche), 132.
Helmichius (W.), 293.
Hemony (F.), 366.
Hennequins (De), 266.
Herbarium Vivum, 22.
Herinneren, 36, 149, 170, 367.
Herlin enz., 137.
Hero Viria, 149.
Hessen-Philipsthal (Prins van), 162, 277.
Heuck (Hendrik), 226.
Hever, 68, 178, 371.
Hexham (Heinrich), 57.
Heyden (G. van der), 163.
Heyns (M.), 8.
Higt (E. W.), 325.
Hippocrates (Graf van), 157, 243.
Hobo (De) of Hautbois, 196.
Hoeden, 63.
Hoek (van der), 322.
Hofgerigten (Overijsselsche), 266.
Hofstede (W.), 36.
Hollandsche boeken vertaald, 13, 204, 205, 270, 271, 330.
Hooft's (Titelpl. v.) Ned. hist., 155.
Hooge (C. de) 100, 231. — (R. de), 167.
Hoorn (Kleinooden v. d. Gr. v.), 77.
Horn, 239.
Horologiemaker (Een beroemd Haarl.), 171.
Horreus (R.), 360.
Horst in plaatsnamen, 161, 274, 333.
Housemayne (F.) du Boulay, 333.
Houtman (C.), 257.
Houttuyn (Schout-bij-nacht), 197, 335.
Huigens (Ds.), 134, 238.
Huilebalk, 338.
Hungarius (De H.), 34.
Huwelijken buiten de steden, 26. — van bekende mannen etc., 316.
Huygens (Rariteiten van C.), 361.
Huyssen (Joh.) van Kattendijke, 226, 336.

I.

Indië en de Schilderkunst, 3, 122.
Inga (Nathan) en J. P. J. F. 55, 118.
Inquisitie in de VIIIste eeuw, 5, 123.

J.

Jean pleyn de Courage, 326.
Joden te Cotschin en Bombay, 104.
Jongknecht (Familie), 198.
Jordaens (Grafschrift v. J.), 60.
Jupiter-symfonie, 197.

K.

Kaartspel (Vreemdsoortig), 197.
Kagchel, 197, 377.
Kalifen (Lijst van), 294.
Kamp (Het) en de tent van Louis XIV bij Zeyst, 352.
Kanarievogels, 120.
Kanonnier (Verzoek van een oud-), in 1596, 93.
Kapellaan, 26.
Kapitein ter zee, 323.
Kapittelen, 26.
Karel, Erfprins van Denemarken, enz., 2, 300, 360.
Karlier, 226.
Kartouw, 261.
Kasteel (Het) Riemsdijk, 43.

Kattebelletje, 149.
Katteharen (Licht van), 3.
Keezen, 99, 231.
Keizer en Koning, 24.
Keukelen, 77.
Kinkelenburg, 17.
Kinkhoest, 24, 77.
Kippen (Kunstmatig uitgebroeide), 137, 207.
Klaaszoon (Reinier), 165.
Kleijn (Ds.), 361.
Klistorinus (Zaccharias), 300.
Klok te Breda, 362. — en geschutgieters, 200. — (Opschr. op), 159, 282, 351.
Kloosterleven, 26.
Knaap (De) en het gat in den dijk, 261.
Koebrug (De), 293.
Koekoekseijeren, 184.
Koepelkerk (Eene) op de boterm. te Amsterdam, 14.
Koepokinenting te Helvoet, 325.
Koffij (Hoe de) bij de Turken in gebruik kwam, 246.
Kok (A. L.), 292.
Kolonie aan de Garonne, 193.
Koloniën van Weldadigheid, 196, 376.
Koningsgracht (De) te Amst., 102.
Koopvaardijvloot (Onze), 7, 128.
Kroegen te Batavia, 58.
Kruistogtenbul, 362.
Kwartier geven, 34, 147.

L.

Lagen, 102.
Landschrijver, 131, 273.
Langenburg (Van Hohenlohe), 290.
Langenes (B.), 172, 228.
Lannoy (M.) en H. Pennctier, 374.
Lansbergen, 165, 278.
Lansbergens (F. en S.) geschriften, 100, 273, 299.
Lansperg (J.), 325.
Lavendeldoos, 48.
Leclercq (A.), 52.
Ledenberg (G. v.), 262.
Leeuw (De) v. Kurdistan, 226, 337.
Leeuwegrachtje (Het) te Amst., 83.
Leeuwenkoppen, 26.
Legenden in verb. met onze kerkgesch., 101, 233.
Legeri (D.) Metaphysicae, 326.
Legerworm (De Heer- of), 69.
Legioen van eer, 358.
Leibnitz literatuur, 161.
Letterkunde (Maleische en Javaansche), 65.
Leycester, 205.
Leyden (Ouders van L. v.), 245.
Liberum Belgium, 263.
Lichtenbergers (Twist der) en Lockhorsten, 102, 233.
Lichtstralen, 133.
Lidwoord (Zamensmelting v. h.), 36, 149, 170, 230.
Liedeboek van Menno Simons, 52.
Liefdadigheid (Eene stad door) te gronde gerigt, 182.
Linnen (Fijn), 60.
Lipsius (Brief van), 257.
Liverij (De groene) des duivels, 6, 126.
Livius met voorber. v. Erasmus, 4.
Lochem, Doesborgh, 118.
Locomotief (Eerste) en eerste spoorweg, 96, 313.
Lof aan Amsterdam, 345.
Louron (Ds. C.), 134, 238.
Luchtpompen en windrocren, 88.
Luchtreiziger (De eerste Nederl.) in Nederland, 310.
Luther (Nakom. v. M.), 106. — brief van Jesus Christus, 359.
Lijk (Opvordering van een), 65, 174, 272, 333, 371.
Lijkredenen op Remonstr. Hoogl. en Predikanten, 349.

M.

Maan (De halve), 134, 295.
Maastricht (Bijdragen voor de belegerden te), 5.
Maatschappij (De), 99, 273.
Macusanus (Hercules), 67, 178, 210.
Maffaeus (G. P.), 54, 118.
Magerman (De), 293.
Mahieuszs. (A.) bruiloft, 311.
Maistre (Xav. de), 290.
Makers van strijkinstrumenten, 133, 273.
Malefijt, 321.
Malo (Het groote vlot te St.), 353.
Malplaquet (Gesneuvelden bij), 163.
Margaretha (Moeder van) van Parma, 48, 77.
Maria Dorothea (Aartshertogin), 54.
Maritz (De kanongiet.) een Franschman, 56, 79.
Marnix (Afstamm. v. Ph. v.), 55, 56, 78, 141, 229. — (Diamant van), 164. — (Brieven van), 225, 336.
Maten en gewigten (Oude), 10, 330.
Maundy, 207.
Maurits, 98.
Mauritius (Mr. J. J.), 36, 105, 134.
Mayvogel (J. C.), 162, 302.
Mecenassen, 26.
Mechelen (Jonkvrouw van), 80, 116.
Medaille van 1572, 35, 148.
Meenen, Kortrijk, Gekieremierd, enz., 356.
Melite, 172.
Merken (De), 129, 236.
Merode (Anna van), 326. — (Baron van), 326.
Merula (P.), 3.
Meuron, 355.
Meijer (De uitgang), 130.
Meijster (Jonker Ev.), 103, 236, 299.
Michielsdag (St.), 157.
Mier (Een) aan iemand hebben, 323.
Militair vonnis te Batavia, 58.
Militaire tractementen in 't begin der XVIIIde eeuw, 158.
Milkaton, 67, 176, 210.
Minnenloep (Dichter van der), 239.
Mirkinius (C.), 257.
Misverstant in de leer, 188.
Moens (H. comte de), 325.
Mohlmanns Archiv, 196.
Montfoort (Burggraven van), 90.
Montleart, 290.
Moonen (A.), 358.
Mopshonden, 5, 123.
Morgan (Kolonel de), 361.
Morgen-wecker (Der Sondaren), 260.
Moulin (J.), 270.
Moyland (Het slot) bij Calcar, 9.
Mummie Tarwe, 89, 283. — Erwten, 90, 283.
Munster (Het sluiten van den vrede te), 9.
Munt (Zilveren), 293. Munten (Verduidelijking van onkenbare), 60. — met kloppen, 357. — (Vreemde) 71, 135, 271.
Musius (C.), 321.

N.

Naamsoorsprong van Meppel, 7, 127.
Namen der jaargetijden, 322.
Napier en Kronstadt, 354.
Napoleon en de Broedergemeente te Ebersdorf, 192. — op zee, 294. — te Breda, 297. — (Handteekening van) te Nijmegen, 134, 301.
Nassau (Justinus van), 326. — (Geboorteplaats van J. v.), 361. — (Helm van J. v.), 361. — — (Woning van J. v.), 361. — — (Geboorteplaats van Elisabeth v.), 6. — (Emilia v.), 20, 117.
Natueren-bloeme ten behoeve van Floris V, 5, 123.
Navorscher (Fransche), 355.
Navvies (De) van Nederl. afkomst, 100.
Nederlanders met vreemde ridderorden begiftigd, 25.
Nepveus (Twee), 354.
Nerah (Madame de), 353.
Nerée (R. J. de), 3, 122.
Niezel (De), de Kneuterdijk, de Neude, 363.
Nogtans, 179.
Noodmunten, 98, 301.
Noordholland (Woorden op het platte land van) nog gebruikelijk, 88, 183, 345.
Noordpool (Opene zee aan de) ontdekt, 5, 124.
Noordzee (De) en Ionische zee, 357.
Northampton, Thannet en Stanhoope, 164.
Notarisambt (Geschriften over het) hier te lande vóór 1811, 355.
Nove (De la) en J. de la Haye, 258.

O.

Offergeld, 261.
Officieren (Lijsten van), 355.
Offus en Halmael, 57.
Onkelboerensteeg, 289.
Ontpoorteren, 157.
Oorkonde, 26.
Oorlog, 201.
Oorlogschepen (Het kwartlied op), 297.
Oort (van), 110.
Oost-Indisch doof, 295.
Oost-Indische Compagnie, 283. — (Engelsche), 156. — (Boeken opgedragen aan de), 58, 310.
Oostingh (Laurens), 195.
Opdonderen, 267.
Opera's in de Hollandsche taal, 365.
Op-hemert (Huis te), 52.

Ophir, 264.
Opschrift op eene poort van Atrecht, 30. — in 't Gein, 109. — te Nieuwe Niedorp, 346.
Opstand (Belgische), 201.
Oranje (Juffrouw van), 132. — (Ter aardebestelling van Prinsen en Prinsessen v.), 356.
Os (Dierick van), 132.
Ossian (De vraag naar de echtheid van), 63, 308.

P.

Paape (G.), 353.
Paardenkuur, 289.
Paauw (H.), 326.
Pacheco te Vlissingen omgebragt, 38, 100.
Paganus, 132.
Palen op Java, 15, 112.
Pallandt (Zinspreuk van Floris I van), 196, 304, 373.
Paludanus (P.), 8, 290.
Pamelius (Jac.), 100, 232.
Paraguay (De) Thee of Maté, 158.
Parapluies, 45.
Patriciers, 101.
„Patroon" van Rensselaer, 63, 310.
Paulus (P.), 354.
Paulus V (Drie geschriften uit den tijd van), 101.
Peereboom (Een), 35.
Pekel-A. 227.
Pels (A.), 358.
Penning der Rest ist gutt, 357. — met roemer en doodshoofd, 358. — (Gedenk-) voor Nederl. Indië, 54, 77. — (Lijst van bekende Huwelijks-), 248.
Pers (D. P.), 168.
Persoonsnamen (Bedekte) der Remonstranten, 156.
Peter (Czaar) en onze drukkerijen, 225.
Peter (Broederschap van St.), 162.
Petten, 66, 174.
Philippi (J. L.), 163, 278.
Philips (Minnares van) den Schoone, 362.
Pietersen (A.), Admiraal, 165, 302.
Pimpelpaarsch, 366.
Plaat (Eene oude), 165.
Plaatsnamen als familienamen, 322.
Plinius (Caius) Secundus, 323. — (Vertaling van) en Herodotus, 48.
Pluggedansjes, 2, 121, 229, 230.
Polityck Handboexken, 355.
Poot (Duitsche) en J. Beseraige, 82.
Portret van A. C. Hellingwerf, 133, 273. — van F. van Aerssen, 293. — van Albertina Agnes, dochter van Prins F. H., 37. — van J. V. H., 226. — van W. van Haren, 68, 179. — van Isaac le Maire, 321. — van Menno Simons, 68. — van M. H. Tromp, 321. — van Mr. J. C. M. Radermacher, 322. — (Onbekend) door J. Wierix, 21.
Portretten van Vondel, 131. — J. A. Zoutman en A. Parker, 164.
Posityfken, 13.
Predikanten (Amerikaansche) der 17de eeuw, 202, 363. — (Naamlijsten van), 201, 305, 307, 373, 374. — (Traktementen van), 261.
Princesselaantje (Het) te 's Gravenhage, 361.
Prinse-Sale te Dordt, 18.
Pritzel (G. A.), 198.
Procesverbaal, 98.
Pseudo-Lofredenen, 8, 329.
Puppius (E.) en H. Stromberg, 196, 376.
Purperkoorts (Indiaansch middel in de), 31.
Putte (S. van de), 328.
Putten (Accoord van), 296.

R.

Raadselboek (Geestelijk), 50, 117, 140, 208.
Radbraken, 290.
Rademacher (C.), 34, 147, 210.
Rademacher (J. C.), 34, 332.
Ramaeus (S.) of Rame, 321.
Rampe (Diederik) van Vlaardingen, 263.
Ranselen en afranselen, 322.
Rat (De), 58, 109.
Rattenkoning, 13, 71, 168.
Recke (El. v. d.), 24, 25.
Rederijkers (Prijsvraag der Leidsche) voor 1609, 92. — kamer, 93. — kamer te Leeuwen, 60. — kamers (Vrouwen bij), 334. — kamer (Verzoek der) te Leiden, 92.
Regering te Zwolle in 1672, 354.
Reisig (J. H.), 359.
Rembrant en van Rijn, 282.
Rhode (De) en Oostburgen, 162.
Ridders, Ridderorde, 358.
Ridderus (Werken van F.), 9.
Rietveld (Een geadelde), 211.
Roen (Tetje), 321.
Roepel (L.), 355.
Roggeveen (Reis van J.), 66, 175.
Rohan (Tancredo de), 8.
Ronddraaijen der kompasnaald, 323.
Roosegaerden (De) van den bevruchten vrouwen, 344.
Rousset (J.) de Missy, 34, 146, 298.
Rouwdragen, 6, 126.
Rouwbewijs (Een), 33, 145.
Rouwborden en wapens te Naarden, 163, 278.
Rozenkruis-Broeders, 187.
Ruitvormige schilden, 227.
Rupella, 150.
Ruyter (Geneesmiddel van de), 312. — (Harnas van M. A. de), 363. — (Kwetsen van de), 262.
Rijswijk (D. van), 239.

S.

Salm (Geschiedenis van den Rhijngraaf van), 77.
Samoreusen, 104.
Sandhorster kuddeke, 149.
Sasse (Van) van IJsselt en de Amstels, 98.
Sassenkamp (De) bij Beek, 66, 175, 230.
Satyre op de gebeurtenissen in 1609, 352.
Savart (Werken van) en Bagatella, 133.
Schaar (De), 4.
Scabaelje (Dierick), 262.
Schavuit, 131.
Scheepjesschelling, 83.
Scherpregtersrekening in de 18de eeuw, 159.
Schilders-Anachronismen, 3, 144, 169.
Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht in 1418, 356. — (Historische), 3, 122. — (Japansche), 354.
Schilderijen (Verongelukte), 188. — (Gewelf) te 's Hertogenbosch, 162.
Schimpdicht op E. O. M., 102. — (Twee), 82.
Schobbejak, 323.
Scholarcha (Senior), 2.
Schout-bij-nacht, 296.
Schouwburg (Afbeelding van den) te Amsterdam, 363.
Schuldboek (Aant. uit het) van het schip Amsterdam, 160.
Schulpschaal (Zilveren), 6.
Schuure (Huis ter), 333.
Schuurman (J. J.), 359.
Schuylenburch (H. v.), 2, 121, 122.
Seltsame schepen enz., 243.
Semeins (Uitvinding van S. Keyser), 227.
Senatus veteranorum glirium, 289.
Sergeant, 338.
Sergeant-Majoor, 132, 237.
Seuw (J.), 100, 232.
Sickingen (Afstamm. van Frans von), 161, 276, 333.
Silhouetten, 295.
Sitter (De), 57, 119, 331.
Sladus (M.), 201, 262, 377.
Slag bij Nancy, 36.
Slangengif (Middelen tegen), 8.
Snoeshaan, 338.
Soebatten, 34, 147, 210, 271.
Soeteboom (H.), 99, 212, 272, 298, 372.
South (Spreuk van Dr.), 291.
Speelkaarten als Bijbel aangewend, 210.
't Spel van Beest. 244.
Speldegeld, 95.
Spieghel der jeught, 166.
Spiets (Het regt van opgeheven), 315.
Spot- en scheldnamen (Nederlandsche), 104, 167.
Spreekwoorden, 62. — Alle goede dingen bestaan in drieën, 57. — De kogel is door de kerk, 136. — Een witte voet, 296. — Hansje in de kelder, 150. — Het is den moriaan geschuurd, 344. — Het wel afloopen van het scheepje, 295. — Hic Rhodus, hic salta, 84. — Hij laat de breeveertien waaijen, 297. — Ik heb de eer, 307. — Ik heb er den bof van, 324. — Ik moet er haring of kuit van hebben, 149. — Isabellekleur, 256. — Iemand in de pekel laten zitten, 239. — Jongens, die jou roepen, 26. — L'homme propose, Dieu dispose, 322. —

Loer, iemand een loer draaijen, 6, 125. — Loop naar de maan, 297. — Met de warme hand, 297. — Naar iemands hart spreken, 239. — Op zijn eigen houtje, 57. — Snaartje voor schoonzuster, 69. — Snuisterijen, wissewasjes, 226, 377. — Te kust en te keur, 179. — Toujours perdrix, 24. — Veel vieren en vijven, 172. — Weg doceren, 24. — Zoo doof als een kwartel, 8. — Hij kijkt naar de Willemstad, enz. 149.
Sprunking Glass, 103.
Spijkerboor, 198, 304, 373.
Stade (Regters van), 133.
Stalen pennen, 297.
Stamboek, 66.
Standaardmaten te Pompeji, 203.
Standbeeld (Het) te Oranje, 326.
Standbeelden (Eerste), 374.
Stapel, 22.
Starter (Jan), 361.
Staten (Eerste Vergadering der) van Holland te Dordrecht, 131, 237.
Staten-mortier, 132.
Statenoverzetting, 26.
Steen (Jan), 246.
Steendrukkunst, 228.
Steenkolen, 160.
Steenwijk (Gesch. van), 135.
Steinmetz, Secretaris van Frederik den Wijze, 161.
Steinmetz (J. A.), 225.
Stekgrond, waas of wasige grond, 53.
Stekke (Kolonel), 201, 305.
Sterfhuisgebruiken, 363.
Stokbewaarder, 149, 239.
Stolberg, Beschreibung eines weibes, 289.
Stool of stoel, 326.
Stoomgemaal (Eerste) in Nederland, 120.
Storm (H.), 202. — (J.), 35, 148, 298.
Stratocharacter, 272.
Streso (Grafschrift op), 155.
Strick (De predikant), 36, 149, 170.
Stuerbout van Haarlem, 292.
Surinaamsche leven (Het), 260.
Swaardecroon (Beker van H.), 202.
Swarten haen (Het schip den), 161.
Swildens (Mr. J. H.), 15.
Sybrands (Taco), 20.

T.

Taalzuivering, 26, 85, 150, 179, 239, 278, 338.
Tagaut (Jean), 293.
Tapijtwerk van 't ontzet van Leyden, 58.
Tekstenorde in 1590, 98.
Telegraaf (Magnetische) in de 17de eeuw, 156.
Telle (R.), 343.
Temperatuur (Verkoeling der), 96.
Terningen en terlingen, 2, 121.
Teylingen, 83.
Thereze, 17, 136.
Thouars (De), 353.
Thronus Cupidinis (P. T. L.), 9.
Thurm (H. M. Graaf v.), 21, 48.
Tienstuiverstuk van 1808, 355.
Tinhandel (De) der oudheid, 285.
Toernooijen en glavien, 2, 121.
Tolhuys (Jan), 83, 142, 143, 169.
Tooneelspelers (Engelsche) in de Nederlanden, 7.
Tooverformulieren, 70, 100.
Trechtplaatsen of overtogten, 15, 16, 76, 136, 228.
Trekkebekken, 239.
Trekschuit, 307.
Treurspelen (Drie), 33, 145.
Treurwilg (De), 153, 311.
Treveskamer, 358.
Trictrac, 322.
Trommetten en trommeter, 26.
Tromp (Lofdichten op M. H.), 18, 136. — (Vader van M. H.), 361.
Tronie, 13.
Troost (Prenten van C.), 179.
Tulbanden (Hoe de) in gebruik zijn gekomen, 308.
Tulpenhandel, 354.
Tunis (Journal van de onderneming tegen), 67, 176.
Typographische (Eerste) voortbrengselen, 4, 144, 145.

U.

Ulenburger (Casp.), 100, 233.
Ursinus (Carolus), 134, 238, 272, 333.
Utrecht (Adriaan van), 263.
Utrecht, de school des satans, 326.
Uytenbogaert (Album van), 293. — (Pamfletten aan) toegeschreven, 35. — en het pamflet: Acht voorstellinghen, 98. — geschrift (Engelsche en Fransche vertaling van), 65.

V.

Vaandel (Rood) door den Paus aan de Zwitsers geschonken, 361.
Valois (Nederlandsche de), 265.
Valsche testamenten, 362.
Veen (Het), 191.
Veen (Jan v. d.), 193, 303, 372.
Venetiaansch gezantschap, 283.
Verchen (Huis te), 21.
Verkleuring der zee, 300.
Verlove (K.) en zijne Heilige Lofzangen, 45.
Verminkten (Verhooging van toelagen aan), 448.
Versterkingsmiddel (Een) in 1756, 244.
Vertellingen van moeder de Gans, 44.
Vindiciae contra Tyrannos, 326.
Visschen (Ouderdom der), 144.
Vlag (Kleuren van de Nederlandsche), 8.
Vlieland, 292.
Vlier, 260. — boom, 260. — voorbehoedmiddel tegen den duivel, 260.
Vlierboom (De) en Saltzmann, 260.
Vlissingen (Personen te) in 1572, 250.
Vloeken (Oude publ. tegen het), 244.
Voetwassching op Witten Donderdag, 161, 375.
Vogels (Voeding der), 137.
Vondels Lucifer, 6, 126. — (Verh. over eenige hekeldichten v.), 374.
Voornamen (Vertaling van), 358.
Voorspelling der omwenteling van 1789, 294.
Voorteeken van den naderend. dood, 352.
Vorken, 102, 233.
Vos (Jacob en Johan de), 15.
Vosmaer (A.), 18.
Vragen (Lijst van) uit vorige jaargangen, enz., 378.
Vredepenning (Nordlinger), 261.
Vreemde planten en gewassen, 325.
Vreemdeling (De) over Nederland, 61.
Vries (Afstamm. van Tjerk H. de), 67, 177.
Vrolikhart (C.), 289.
Vroon, 66, 211.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 20, 168.
Vrijdag (Viering v. d. goeden), 226.
Vrijgelatenen (De Romeinsche), enz. 193, 302.
Vuer (A.), Nederlandsch horologiemaker te Angoulême, 322.
Vijffrancsstuk van 't jaar X, 355.
Vijsve, 358.

W.

Wachter (Dr.), 49.
Wagenaar, 361.
Waisarium, 4.
Wapens (Twee), 262. — doorsneden in drieën, 131. — (Drie) in één, 196. — Drie bloeijende rozen, 162, 277. — v. Bethlehem, 35, 375. — van Clifford Kocq, 293. — van Driel, 52. — van 's Gravenhage, 362. — van Haren, 194. — van Helmont, 322. — van Hunsegokwartier en de Marne, 211. — van lazuur met een arm, 2. — van Lewezouwen, 136. — met drie wassenaars van zilver, 43. — (Meermin tot), 331. — (Onbekende), 50, 117, 140, 168, 201. — van Riedt, 328. — der Steenre's, 266. — van Wassenaar, 137. — van Zutphensche en Veluwsche gesl., 110, 331. — (Familie) gevraagd, 228, 329, 331. — (Geslacht) gevraagd, 110, 331. — (Weinig bekende), 95, 347.
Wapenvoerende familiën (Namen van) gevraagd, 257.
Wassenaer (D. v.), 25.
Wassenaar (Regtsgeding tusschen) en Half-Wassenaar, 98, 301.
Waterland een zonneleen, 101.
Webster (John), 33, 145, 367.
Weduwenbeurzen, 133, 237.
Weervoorspellingen, 346.
Wegewaert (C.), 362.
Weha-dinc, 4, 122.
Werth (Johan van), 65, 172, 173, 230.
Wese (Brief van M. van), 247.
Westerop (Gedichten v.), 22.
Widder (F. A.), 141.
Wigeri (P.), 26.

Wiggertsz (C.), 20.
Willem I (Paradebed van Prins), 131. — (De hond van Prins), 196. — (Geheime verstandhouding van Prins), 131, 237.
Willem III (Nederlanders onder) in Ierland gesneuveld, 163, 277.
Wis-, natuur- en sterrekundigen vóór Christus' geb., 194, 258.
Witt (Geschriften betreffende Jan de) 189, 311.
Wittewrongel (P.), 67.
Wolvega (Herbouw van de kerk te), 194.
Woorden op het platte land van Noord-Holland nog gebruikelijk, 88, 183, 345.
Woorden uit het Spaansch ontleend, 84, 143, 169.
Woutelaar (H.), 62.
Wrecht en Hubrecht (De Heeren), 327.
Wijn (H. van), 144, 271.

Y.

„Yacht" (Oorsprong van het Engelsche woord), 314.
Yvon (L'Abbé), 325.

Z.

Zangwijzen, 343.
Zaniken, 322.
Zeden en gewoonten, 132, 301.
Zee met een vogel, 9.
Zeetienden, 322.
Zegel (Oud), 263.
Zegels (Kerkelijke), 9, 10, 70, 135. — (Luthersche), 217. — (Buitenl. Geref.), 154, 312.
Zelf (Verbuiging van), 264.
Zendelingen in het begin der XVIIe eeuw, 292.
Zes voormalige geestelijken, 52.
Zevecotius (Jacobus), 180.
Zeyst, 196, 304. — (Oud gebruik te), 149.
Ziekelijken afkeer (Voorbeelden van), 31, 315.
Ziekte (Besmettelijke) in 1771, 34.
Ziel, zalig, 201, 335.
Zompeel (Van) te Overveen, 6.
Zonderling (Een Nederl.), 35, 147.
Zonderlinge titels van boeken, 62, 310.
Zonderlinge opdragt van een werk, 307.
Zorgdrager (C. G.), 102, 134.
Zoutelande (Madame de), 330.
Zwanebroederschap (De) te 's Hertogenbosch, 7, 127.
Zwanenzang, 13.
Zweling (J. P. en D.), 297.

MEDEWERKERS.

A.

A. (A. &), Twee wapens, 262.

Abbing (J. C. C.), Spijkerboor, 305.

Aliquis, Soebatten, 147. — Sergeant-Majoor, 237.

Amsterdammer (Een), Amsterdamsche dialecten, 66. — Bijnamen v. grachten, enz., 66.

A—n., Amerikaansche predikanten, 202. — Gezang 132, 210.

April (23), Tendimus ad idem, 7. — De Bruin's reis, 7. — Zwanenbroederschap, 7. — Het slot Moyland, 9. — Voetwassching, 161. — A. Alciati, 161. — Lansbergen, 165. — E. Puppius, 196. — Zinspreuk van Floris I, 196.

B.

B , J. Duym, enz., 70. — Frederik, erfprins van Noorwegen, 231.

β. (α.), Archieven, 258.

B. (A. J.), A. v. Bolten, 228. — Th. Ernsthuijs, 230.

B. (C.), Ossian, 63.

B. (C. G.), Huwelijkspenningen, 248.

B. (C. W.), Weduwenbeurzen, 133. — Regters van Stade, 133. — Opschriften te Nieuwe Niedorp, 346.

B. (E.), A. W. Costerus, 7. — Goud en zilver heb ik niet, 161. — Ferenczy, 161.

B. (H. R. d.), Bijdragen voor de belegerden te Maastricht, 5.

B. (J. J.), Centen, 137.

B—k. (D.), Prins Willem I, 237. — Naamlijsten van predikanten, 307.

B. (L. Ph. C.), De merken, 129.

B. (V.), Onkelboeren steeg, 289.

B. (W.), Hever, 178.

Baan (J. v. d.), Elisa v. d. Recke, 25. — Een nazaat v. J. Cats, 197, Ds. C. Louron, 238. — Ds. W. Huijgens, 238. — P. Haack, 238. — Naamlijsten van predikanten, 305.

Bergen. Lord Byron, 14. — Geestelijk raadselboek, 50.

Bh'. Waisarium, 4. — Weha-dinc, 4. — De schaar, 4. — El in plaatsnamen, 161. — Opschriften op kerkklokken, 282.

Bosch (L. E.) Jr., Paus Adriaan, 141. — J. Tolhuys, 142.

Bouman (J.), Domineesstuk, 7. — D. v. Wassenaar, 25. — Woorden op het platte land, 88, 183, 345. — G. Boot, 132. — D. v. Os, 132. — J. C. Mayvogel, 162. — J. v. d. Veen, 193. — Spijkerboor, 198. — Tulbanden, 308. — R. Telle, 343. — Ronde goden, 346.

Brink (R. C. Backh. v. d.), Isaac le Maire, 321.

Bruinvis (P.), Portret v. A. C. Hellingwerf, 133.

Bt., C. P. Secundus, 323. — A. L. F. en A. P. S., 324. — H. v. Elvervelt, 357. — Slag bij Nancy, 360. — Opera's in Holl. taal, 365. — Pimpelpaarsch, 366. — Begijnen, 367. — Eerste standbeelden, 374. — Snuisterijen, 377.

Buddingh (D.), Nederlandsche spot- en scheldnamen, 167.

Büser (Dr. J. Th.), Anakreontische vragen, 1, 97, 193, 212, 324.

Buser (T. H.), Soebatten, 210.

Busmeester. Klok- en geschutgieters, 200. — Busmeesters, 201. — Buskruid, 260, 261. — Kartouw, 261.

C.

C²., Uijtenbogaert, 4. — Buijser en Bogaert, 4. — Drie geschriften, 101.

C/₄. Copij, 66. — Stamboek, 66. — Vroon, 66. — Belabberd, 131. — Landschrijver, 131. — Schavuit, 131. — Paganus, 132. — J. Duym, 132. — F. v. Marnix, 141. — Opvordering v. een lijk, 174, 333. — Hadewij v. Raaphorst, 199. — L'Abbé Yvon, 225. — D. Legeri, 326. — Geslacht Huijdecoper, 337. — Dominospel, 358. — Ridders, 358. — Legioen van eer, 358.

C. (B. F.), H. Heuck, 226. — Snuisterijen, 226. — Pekel-A, 227. — Uitvinding van S. K. Semeins, 227.

C. (De), Begijnen, 124. — Baccalaureus, 125. — Geslachtregister der Nassaus, 199. — Nordlinger vredepenning, 261.

C. & A, Elisa v. d. Recke, 24. — Nederlanders met vreemde ridderorden begiftigd, 25. — Huwelijken buiten de steden, 26. — J. Rousset de Missy, 34. — J. C. Rademacher, 34. — Mr. J. J. Mauritius, 36. — Handteekening, 38. — Zonderlinge titels van boeken, 62. — Drie oude bokalen, 75. — Een groot eter, 81. — H. Soeteboom, 99. — J. v. Born, 99. — Bilderdijk, 99. — Pieter de Groot, 105. — B. Cromhout, 116. — Geestelijk Raadselboek, 117. — H. v. Schuijlenburch, 121. — Sergeant-Majoor, 132. — Nederlandsche adel, 138. — Zamensmelting van het lidwoord, 149. — Amsterdamsche dialecten, 174. — Tjerk Hiddes, 177. — Hever, 178. — Rozenkruisbroeders, 187. — Kaartspel, 197. — P. Haack, 238. — Arminius, 242. — G. Fallet, 244. — T. Broecker, 305. — Naamlijsten v. predikanten, 305.

C. (H. v.), Mopshonden, 5.

C. (Jhr. Mr. H. J.), De merken, 236.

C. (M. v.), De kanongieter Maritz, 79.

Cercando, Makers van strijkinstrumenten, 133. — Luchtstralen, 133. — Savart en Bagatella, 133.

Constanter, Stapel, 22. — Onbekende wapens, 50. — B. Cromhout, 51. — Huis te Ophemert, 52. — Waarde van het grove geld, 64. — J. Tolhuijs, 83. — Het Leeuwegrachtje te Amsterdam, 83. — Nederlandsche spot- en scheldnamen, 104. — De groene liverij des duivels, 126. — Een rouwbewijs, 145. — Drie treurspelen, 145. — Schout-bij-Nacht Houttuyn, 197. — C. Coolhaes, 204. — Maundy, 207. — Rietveld, 211. — Geslacht Russell, 225. — Drukfout, 243. — Portret v. A. C. Hellingwerf, 273. — Nederlanders onder Willem III in Ierland gesneuveld, 277. — Noodmunten, 301. — Belabberd, 301. — Zeden en gewoonten, 301. — J. C. Maijvogel, 302. — H. v. Alkmaar, 304. — Vrouwen bij Rederijkerskamers, 334.

Cornelis de boekbinder, Verhooging van toelagen, 348.

Cornelius, Drie bloeijende rozen, 162. — Onbekende wapens, 168. — D. Pieterz. Pers, 168.

D.

D., Veluwsche geslachten, 23, 209. — Alle goede dingen bestaan in drieën, 57. — Kleinooden v. d. Graaf v. Hoorn, 77. — H. v. Alkmaar, 195. — Deventer vlag, 231.

Δ., Dichteressen v. Evang. Gez. 202. — Wapens, 211. — Bilderdijks Ode aan Napoleon, 260.

D. (J. C.), Hollandsche boeken vertaald, 13. — J. en J. de Vos, 15. — Dagbladen in Nederland, 49. — Anagrammen, 62. — Bilderdijk, 62. — Leidsche dissertatiën, 326. — Pseudo-Lofredenen, 329. — Hollandsche boeken vertaald, 331.

D. (J.) / L., J. v. Werth, 65. — Beestentaal, 68. — Portret van W. van Haren, 68. — Goldsmith te Leyden, 68. — H. Geldorp, 122. — Onderneming tegen Tunis, 176. — Tjerk Hiddes, 177. — Paus Adriaan, 229. — Anker, 231. — C. G. Zorgdrager, 234. — De merken, 236. — Amerika vóór Columbus ontdekt, 243. — Zeeuwsche duit, 303. — Floris

I van Pallandt, 304. — Ossian, 308. — Koloniën van weldadigheid, 376.
D. te D., Ruitvormige schilden, 227. — Buskruid en vuurwapens, 227. — Drenthe, 227. — Steendrukkunst, 228. — Traktementen van predikanten, 261. — Offergeld, 261. — Oud zegel, 263. Leidsche dissertatiën, 265. — M. J. van Effen, 266. — Engelenberg, 269. — J. Moulin, 270. — Fort Elisa Carthago, 271. — Makers van strijkinstrumenten, 273. — Zilveren munt, 293. — Eenhoorn, 295. — J. Pietersz, 295. — J. van der Veen, 303. — Spijkerboor, 304. — Naamlijsten van predikanten, 305.
D. (v.) v. B., Burggraven v. Montfoort, 90. — Portret v. F. van Aerssen, 293. — J. Wit, 311.
D. (V.) N., Thronus Cupidinis, 9. — C Wiggertsz, 20. — Huis te Verchen, 21. — H. M. Graaf van Thurm, 21. — Herbarium vivum, 22. — Gedichten van Westerop, 22. — Dr. Wachter, 49. — Akademie van Douay, 49. — Wapen van Driel, 52. — Zes voormalige geestelijken, 52. — H. Woutelaar, 62. — C. F. Schuyt, 63. — B. Cromhout, 117. — Onbekende wapens, 117. J. Beeldsnijder, 118. — Maffaeus, 118. — N. Inga en J. P. J. F., 118. — Lochem, 118. — De Sitter, 119. — Lewezouwen, 136. — F. A. Widder, 141. — Veluwsche geslachten, 141. — J. Tolhuys, 143. — Grafschrift op Streso, 155. — J. Duym, 297. C. Palatinus, 298. — J. Rousset de Missy, 298. — J. Storm, 298. — H. Soeteboom, 298. — G. Boet, 299. — F. en S. Lansbergen, 299. — G. Boot, 299. — Jonker E. Meyster, 299. — Z. Klistorinus, 300. — Karel, Erfprins van Denemarken, 300. — Wassenaar en Half-Wassenaar, 301. — Kromhout en Cromhout, 301. — B. van Gelder, 301. — C. Ursinus, 333. — Horst in plaatsnamen, 333. — F. van Sickingen, 333. — Balen, 333. — Frederik Hendrik of Hendrik Frederik, 334. — van Efferen, 334. — Beronicius, 335. — J. van der Veen, 372. — Floris I van Pallandt, 373. — F. Broecker, 373. — L'Empereur, 375. — E. Puppius, 376. — J. Bosch, 377. — M. Sladus, 377.
David, Valsche testamenten, 262. — Vertaling van voornamen, 358. — Geerende huizen, 362. — „De dood moge angst" enz., 363. — Harnas van M. A. de Ruiter, 363. — Schouwburg te Amsterdam, 363.
Damnum, Naturen bloeme, 5. — Inquisitie, 5. — Trechtplaatsen, 15.
Dixi, Magerman, 293. — Koebrug, 293. — Glazen drinkschellen, 293. — Napoleon op zee, 294. — Omwenteling van 1789, 294. — Silhouetten, 295. — Oost-Indisch doof, 295. — Scheepje, 295. — Halve maan, 295. — Schout-bij-nacht, 296. — Accoord van Putten, 296. — Isabelle-kleur, 296. — Witte voet, 296. — Loop naar de maan, 297. — Hij laat de breêveertien waaijen, 297. — Kwartlied op oorlogschepen, 297. — Met de warme hand, 297. — Napoleon te Breda, 297. Stalen pennen, 297. — Etruscisch-Phoenicisch kompas, 298. — Verkleuring der zee, 300. — Handteekening van Napoleon, 301. — Romeinsche vrijgelatenen, 302. — Malefijt, 321. — Tetje Roen, 321. — L'homme propose, 322. — Zaniken, 322. — Een mier aan iemand hebben, 323. — Schobbejak, 323. — Kapitein ter zee, 323. — Ronddraaijen der kompasnaald, 323. Ik heb er den bof van, 324.
D...k, Bitter, 263.
Door vragen wordt men wijs, Verbuiging van zelf, 264.
Doran (J), Paardenkuur, 289.
Dr., W. de Blau, 259. — Der Sondaren troostelijke Morgen-Wecker, 260. — Hartsoecker, 260. — A. Dommers, 260.

E.

l'E., De Hoogleeraar l'Empereur, 195.
E. (C. P. v.), M. H. Tromp, 321.
E. (H.), van Efferen, 164.
E. (..R.), N. C. Chapesau, 103. — Diamant van Marnix, 164. — Reinier Klaaszoon, 165. — Gedrukte aflaatsbrieven, 165. — A. Pietersen, 165. — Buitengewone vruchtbaarheid, 168. — Huwelijken van bekende mannen, 316.
E. (W. A.), A. Pels, 358. — Treveskamer, 358. — A. Moonen, 358.
$\frac{ec}{db}$ Meppel, 7.
..Elsevier, Engelsche tooneelspelers, 7. — Spreekwoorden, 62. Rederijkers, 92 93. — Mr. J. J. Mauritius, 105. — Florilegium van Swertius, 121. — R. J. de Nerée, 122. — J. Duym, 167. — Een beroemd horologiemaker, 171. — Een edelman die niet schrijven kan, 178. — Ph. Ph. à Ganda, 209. — Jhr. J. Duym, 237. — Ouders van Lucas van Leyden, 245. — J. Steen, 246. Brief van M. van Wese, 247. — Bijbel in het Amerikaansch, 282. — P. Bertius, 313.
En leere mij, De uitg. Meyer, 130. — Het is de moriaan geschuurd, 344.
d'Ermijn, Het gulden vlies, 84.
Everts, Kerkelijke zegels, 70, 135, 154. — Rouwdragen, 126.

F.

F. (D.), J. Webster, 33, 367. — Portret van Albertina Agnes, 37. — C. de Bruins reis over Moscovie, 127. — Paradebed van Willem I, 131. — Portret van J. V. H., 226. — J. Huyssen van Kattendijke, 225. — W. Geurtzen, 249. — Liberum Belgium, 263. — Hollandsche boeken vertaald, 270. — Kolonel Stekke, 305.
F. (Dr.), Zamenstelling van het lidwoord, 149.
φ^2—φ., Eliz. van Nassau, 6. — Zee met een vogel, 9. — Huwelijken buiten de steden, 26. — Besmettelijke ziekte, 34. — De H. Hungarius, 34. — Een Nederl. zonderling, 35. — Factieteekens, 37. — Onbekende wapens, 50. — Drie oude bokalen, 76. — Gefrankeerde brieven, 88. De eerste locomotief, 96. — Witte van Haemstede, 96. — „Navvies", 100. — Tooverformulieren, 110. — Eerste stoomgemaal, 120. — H. van Schuylenburch, 122. — Statenmortier, 132. — Juffrouw van Oranje, 132. — Eene Friesche heldin, 132. — Ontpoorteren, 157. — Militaire tractementen, 158. — Opschriften op klokken, 159. — Scherpregter, 159. — J. L. Philippi, 163. — G. v. d. Heyden, 163. — Rouwborden te Naarden, 163. — H. Bradley, 164. — Kolonie aan de Garonne, 193. — Abbias Hattinga, 199. — Het graf van den Admiraal Cruys, 199. — Ridderorde van het Gulden Vlies, 209. — J. C. Rademacher, 210. — Speelkaarten, 210. — J. Pamelius, 232. — P. Gauda, 233. — Jonker E. Meyster, 236. — Weduwenbeurzen, 237. — Het kwetsen van de Ruyter, 262. — Fort Elisa Carthago, 271. — Prins van Hessen-Philipstal, 277. — Werken opgedragen aan de Bewindhebbers der O. I. Comp., 310. — Patroon van Renselaar, 310. — Geneesmiddel van de Ruyter, 312. — D. van Delen, 352.
F. (F. F.), J. Lansperg, 325. — J. Dwinglo, 325.
F. (W. J.), Stool of stoel, 326.
Feith (H. O.), 't Spel van Beest, 244.
Friso, Onno Zwier, 18.

G.

G. (C.), Woorden uit het Spaansch, 142. — Gulden Vlies, 142.
G. (d.), Schimpdicht op E. O. M., 102.
Gouwenaar (Een), C. Houtman, 257.
Gr. (v.), Pacheco, 108. — P. v. Almonde, 203. — Vergadering der Staten, 237. — Seltsame Inventie, 243.

H.

H., M. Sladus, 262. — D. Scabaelje, 262. — D. Dijke en J. Lamotius, 262. — Strato character, 272.
H. (C. M. A.), Ter aarde bestelling van Prinsen, enz. 356.
H. (d. H.), Tjerk Hiddes, 177.
H. (v. d.), J. C. Rademacher, 332.
Harderwijk (K. J. R. v.), I. W. Falck, 353.
Harrebomée (P. J.), Lavendeldoos, 48.
Herman, Kalifen, 294.
H—g. Eene oude plaat, 165. — H. Soeteboom, 212. — Een Ambassadeur, 245. — Adamus Exul, 249. — Lof aan Amsterdam, 345.
Hilkes (M. E.), Ambassade naar Rusland, 120.
Hora Ruit, Senatus veteranorum glirium, 289. — Stollberg, 289. — Communisme, 290. — Namen der Godheid, 290. — Montleart, 290. — Radbraken, 290. — Baron d'Angély, 290. — Paludanus, 290. — Xavier de Maistre, 290. — v. Hohenlohe-Langenburg, 290. — P. Burmannus, 291. — De Thouars, 353. — Nepveus, 354. — Regering te Zwolle, 354. — L. Roepel, 355.
H. (R.), Dr. South, 291. — G. Paape, 353. — Mme de Nerah, 353. — Tulpenhandel, 354. — P. Paulus, 354. — Japansche schilderij, 354. — Prof. Beireis, 354. — Bocarmé, 354. — Geschriften over het notarisambt, 355. — Lijsten van officieren, 355. — Meuron, 355. — Tienstuiverstuk, 355. — Navorscher, 355. — Politijck Handboexken, 355. — Ferenczy, 372.
Hn. (d.), Scheepjesschelling, 83.

I.

I—A. Adellijke geslachten onder de Israëlieten, 71.
I. (J. L. A.), R. J. de Nerée, 3. — H. Geldorp, 4. — Eerste typographische voortbrengselen, 4. — Livius, 4. — M. Heijns, 8. — Nederl. vlag, 8. — Vrede te Munster, 9. — Hegenitius, 14. — Drie oude bekers, 14. — Lofdichten op M. H. Tromp, 18. — Ph. Ph. à Ganda, 23, 141. — H. Hexham, 57. — Tapijtwerk, 58. — Boeken aan de Bewindhebbers der O. I. C. opgedragen, 58. — Portretten van Vondel, 131. — Willem I, 131. — Staten van Holland, 131. — Mr. J. J. Mauritius, 134. — Geschiedenis van Steenwijk, 135. — Thereze, 136. — Lofdichten op M. H. Tromp, 136. — Herlin, enz., 137. — Akademie van Douay, 140. — Geestelijk raadselboek, 140. — C. de Bruins reis, 143. — Medaille, 148. — Amerika vóór Columbus ontdekt, 243. — Huwelijkspenningen, 248. — De Groots „Adamus Exul," 249.

I—S. (J. H.), Naamlijsten v. Predikanten, 307.
Is. (J. H.), Landschrijver, 273.
Israëls (A. H.), Graf van Hippocrates, 243.

J.

J. (C.), De Sassenkamp bij Beek, 175. — Milkaton, 176.
J. (L.), Handteekening v. Napoleon, 134. — De kogel is door de kerk, 136. — Wapen van Wassenaar, 137. — D. v. Domburgh, 144. — H. v. Wijn, 144. — Petten, 174. — Onderneming tegen Tunis, 176. — Eedsformulier, 228. — Zamensmelting van het lidwoord, 230. — Hachenberg, 231. — Zonderlinge drukfout, 242. — Horst in plaatsnamen, 274. — Prins van Hessen-Philipstal, 277.
J. (S.), D. Hartogh, 102. — Samoreusen, 104. — Nakomelingen v. M. Luther, 106. — Opschrift, 109. — Pluggedansjes, 229.
Jacobi (Schultz), Kerkelijke zegels, 217.
Janssen (L. J. F.), Etruscisch-Phoenicisch compas, 121. — H. Cannegieter, 135.
Janssen (H. Q.), Vijsve, 358. — Luthers brief van J. C., 359.
Johannes, Ranselen, 322. — Plaatsnamen als familienamen, 322. — J. Ambert, 329.
Jump, Proces-Verbaal, 98.
Junij (23), Andrea Alciati, 274.

K.

K., Kromhout, 102.
K. (H. v.), Bijvoegelijke naamwoorden van eigennamen, 359.
K. (J. C.), Wapen van Bethlehem, 35. — J. Storm, 35. — P. Wittewrongel, 67. — Duitsche Poot en J. Beseraige, 82. — B. v. Gelder, 102. — C. G. Zorgdrager, 102. — E. v. Nassau, 117. — Florilegium v. Swertius, 120. — H. Geldorp, 122. — Domineesstuk, 127. — Adriaan van Dorp, 130. — J. Zevecotius, 130. — Een Nederlandsch zonderling, 147. — Drukfout, 242. — Goud en zilver heb ik niet, 276. — J. L. Philippi, 278. — A. L. Kok, 292. — O. Belkampius, 292. — H. van Alkmaar, 304. — Floris I v. Pallandt, 304. — H. Comte de Moens, 325. — J. Schuurman, 359. — J. H. Reisig, 359.
K. (M. A. v. d.), van der Hoek, 322.
K. (Majoor), Pluggedansjes, 2. — Toernooijen en glavien, 2. — Teruingen en terlingen, 2. — Palen op Java, 15. — De kanongieter Maritz, 56. — Militair vonnis, 58. — Kroegen, 58.
K. (R. R.), Broederschap van St. Peter, 162.
K. (S. F.), Wapenborden, 194. — Grafkelder, 194. — Kerk te Wolvega, 194. — Wiskundigen voor Christus geboorte, 194, 258.
K. v. S. (C.), Fort Casimir, 184. — Anker, 231. — Jhr. E. Meyster, 236.
K. v. S. N°. 2., Zilveren schulpschaal, 6. — Afstammelingen van F. van Marnix, 56. — Teylingen, 83. — A. Crul, 293. — Huis te Hatert, 321.
K. (W. o.), Penning met roemer, 358.
Keijzer (M.), Opvordering van een lijk, 65. — H. Brouwer, 349.
Kramm (C.), Koepelkerk, 14. — Monument door M. v. Heemskerk, 19. — Onbekend portret, 21. — Ph. Ph. à Ganda, 22. — Vlot te St. Malo, 353. — F. Hemony, 366. — Frederik, Erfprins van Noorwegen, 372. — H. Soeteboom, 372. — Jonkh. J. Duym, 372. — Floris I v. Pallandt, 373. — Wapen van Bethlehem, 375.
Krelage (J. H.), De ceder van den Libanon, 81.
Kuijk (H. v.), Zonderlinge drukfout, 242.

L.

L. (C. P.), Spieghel der jeucht, 166. — C. Uhlenburger, 233. — Koningen v. Arles, 233. — De Lichtenbergers en de Lockhorsten, 233. — C. G. Zorgdrager, 234.
L. (D.), Education morale, 36.
L. (S. P.), Coman, 308.
Laboranter, Reis van J. Roggeveen, 66. — Piet Hein, 70. — Gedenkpenningen, 77. — Indië en de schilderkunst, 122. — Opene zee aan de Noordpool, 124. — C. Rademacher, 147. — Engelsch Oost-Indische Comp., 156. — J. A. Zoutman, 164. — Jan Tolhuijs, 169. — C. de Bruins reis, 168. — B. Langenes, 172. — Beker van H. Swaardecroon, 202. — C. Vrolikhart, 289. — A. Pietersen, 302. — S. v. d. Putte, 328. — Schout-bij-Nacht Houttuijn, 335.
Lage, Florilegium v. Swertius, 1. — van Zompeel, 6. — Cock, bloemenliefhebber, 6. — Een peereboom, 35. — Baccalaureus, 125. — Chinesche dieven, 132. — Aemilius, 133. — Kunstmatig uitgebroeide kippen, 137, 207. — Milkaton, 176. — Thesaurus Literaturae Botanicae, 198. — Venetiaansche Gezantschap, 283. — Treurwilg, 311.
Lamed, Zeijst, 304. — Leeuw van Kurdistan, 337. — M. Lannoy, 374.
Leendertz (P.), Wz., Portret van M. Simons, 68. — Snaartje, 69. — Zamensmelting v. h. lidwoord, 170. — Ziel, zalig, 335. — Herinneren, 367.
Legendo et Scribendo, P. Elias, 257. — J. Dibbetz, 271. — C. Ursinus, 272. — J. v. Born, 273. — Aemilius en Emilius, 273. —

S. Lansbergen, 273. — Balens Dordrecht, 277. — A. van Duyck, 328.
Lennep (J. H. v.), Etruscisch-Phoenicisch compas, 1. — Opene zee aan de Noordpool, 5. — Middelen tegen slangengif, 8. — Rattenkoning, 13. — Opschrift, 30. — de Groots Adamus Exul, 30. — Koning van Boheme, 31. — Ziekelijke afkeer, 31. — Middel in de Purperkoorts, 31. — De goudlakensche fezant, 31. — Geldstuk in een ei, 32. — Houten drukletters, 32. — Diamanten, 32. — Stoomschip van B. de Garay, 33. — Kwartier geven, 34. — Joden te Cochin, 36. — Parapluies, 45. — De rat in N.-Amerika, 58. — Parker, 59. — De vreemdeling over Nederland, 61. — Koffij, 61. — De Sassenkamp bij Beek, 66. — De Heer- of Legerworm, 69. — Trechtplaatsen, 76, 136. — Kinkhoest, 77. — Luchtpompen en windroeren, 88. — Mummie-Tarwe, 89. — Mummie-Erwten, 90. — De Coca, 94. — Speldegeld, 95. — Verkoeling der temperatuur, 96. — De maatschappij, 99. — Het stormglas, 103. — Joden in Malabar, 104. — De rat, 109. — „Dat" in Briefstijl, 129. — De treurwilg, 153. — St. Michielsdag, 157. — De Paraguaythee, 158. — Steenkolen, 160. — Eene stad door liefdadigheid te gronde gerigt, 182. — Koekoekseijeren, 184. — Vreemde ligchamen in eijeren, 188. — Het veen, 191. — Het buskruid, 191. — Napoleon, 192. — De Romeinsche vrijgelatenen, 193. — Zeijst, 196. — De hond van Prins Willem I, 196. — De Hobo of Hautbois, 196. — Dierleven, 225. — Sassenheim, 230. — Koffij, 246. — De knaap en het gat in den dijk, 261. — D. Rampe, 263. — Soebatten, 271. — De Tinhandel der Ouden, 285. — Duisternis op klaarlichten dag, 291. — De gebroeders Elers, 291. — Le pays de Cocagne, 292. — De Bajert, 292. — Het Stormglas of Baroskoop, 299. — G. Downing, 300. — Locomotief, 313. — Yacht, 314. — Opgeheven spiets, 315. — Engeland zigtbaar, 321. — C. Droste, 325. — Kamp van Lodewijk XIV, 352. — Schilderij van het opbreken van Dordrecht, 356. — Noordzee, 357.
Lorencius, C. de Hooge, 100. — G. Boet en J. Seuw, 100. — J. Pamelius, 100. — C. Ulenburger, 100. — P. Gouda, 100.
Luchtmans (P. J. C.), Roosegaerden van de bevruchten vrouwen, 344.

M.

M + A + J., Alewijn, 77.
M. (B. J. A.), Het slot Moyland, 9. — Drie oude bekers, 15.
M^o^., Avondmaalgangers, 4. — P. Paludanus, 8. — A. van Diemen, 9. — Emilia van Nassau, 20. — Buitengewone vruchtbaarheid, 20. — Onbekend portret, 21. — H. M. Graaf van Thurn, 48. — Maria Dorothea, 54. — Grafschrift van J. Jordaens, 60. — Rederijkerskamer te Leeuw., 60. — Rhijngraaf van Salm, 77. — Afstammelingen van F. v. Marnix, 78. — Jan Tolhuijs, 83. — Wapens, 110. — Adellijke titels, 113. — Geslacht Ripperda, 113. — Jonkvr. van Mechelen, 116. — Eerste typographische voortbrengselen, 144. — Burgemeesters te Rotterdam, 163. — Nederlanders in Ierland gesneuveld, 163. — Veluwsche geslachten, 168. — Onbekende wapens, 168. — von Werth, 173. — Belgische opstand, 201. — Kolonel Stekke, 201. — A. Havermans, 205. — Leycester, 205. — Geslacht Huydecoper, 227. — Familiewapens, 228, 329, 331. — F. van Marnix, 229. — J. von Werth, 230. — Surinaamsche leven, 260. — v. Bassenn, 260. — Brandmerk, 261. — K. van Arkel, 262. — Baronets, 264. — Valois, 265. — De Hennequins, 266. — Hofgerigten, 266. — Wapen der Steenre's, 266. — M. J. van Effen, 266. — R. Dodonaeus, 266. — „Hier ligt een zoon met zijne moeder", 266. — F. van Aarsen van Sommelsdijk, 267. — Het geslacht Cabeljauw, 267. — J. Barthold, 269. — H. v. Wijn, 271. — Emanuel, Prins van Portugal, 272. — F. van Sickingen, 276. — Rozen, 277. — L. Ramaeus, 321. — Wapen der familie van Helmont, 322. — Jean Pleyn de Courage, 326. — P. van den Broecke, 327. — De Heeren Wrecht, 327. — Geslacht van de Laer, 328. — Geslachtwapens der van Riedts, 328. — Geslacht Sweerts, 330. — Gevraagde geslachtwapens, 331. — Wapens van Zutphensche enz., 331. — Meermin tot wapen, 331. — De Sitter, 332. — Huis ter Schuure, 333. — F. Houssemayne du Boulay, 333. — H. Bradley, 334. — Schout-bij-nacht Houttuyn, 335. — Alberda en Albarda, 349. — Voorteekenen van den naderenden dood, 352.
M. (v. D.), Viering van den goeden vrijdag, 226.
Meeth (C.), Portret, 179.
Mei (17), Zonderlinge opdragt van een werk, 307.
Monarchaal (Een), Keezen, 99.

N.

N., Ds. C. Louron, 238.
N. (B.), Cats en Vondel, 195. — Karlier, 226. — A. Vuer, 322. Ph. van Marnix, 336. — J. Huyssen van Kattendijke, 336.
N. (J. A.), Geschied- en staatkundig overzigt, 127.
N. (N.), Petten, 66.
N. (P.), Lochem, 118. — J. Rousset de Missy, 146. — Kwartier geven, 147.
N. (Q. S.), Patriciers, 101.
N. (S. S.), Jonker E. Meyster, 103. — Utrecht de school des satans, 326.
N. (S. v. d.), Lichtgevende eigenschap der katteharen, 3. — Wapen, 43. — Weinig bekende wapens, 95.
N***., Misverstand in de leer, 188. — Verongelukte schilderijen, 188.
Nassau (Dr. H. J.), Adeleide, 326.
Nauticus, O. I. Compagnie, 283.
Nieuwenhuyzen (J. J.), Moeder de Gans, 44.
Nobel (L.), Drie wapens in een, 196.
Nota, Zoo doof als een kwartel, 8.
Nr. (E.), Soebatten, 34.

O.

O. (D.), Zonderlinge titels van boeken, 62.
O. (H. M. C. v.), Kerkelijke zegels, 9. — Zwanenbroedersehap, 127. — H. Macusanus, 210. — Fereneczy, 276.
O. (v.). Elisa van der Recke, 24. — Titelplaat van Hoofts Nederl. Historiën, 155. — Milkaton, 210. — B. Langenes, 228. — Namen der jaargetijden, 322. — Naamlijsten van predikanten, 374.

P.

P., Zeden en gewoonten, 132. — Geslacht Boetzelaer, 257. — Zeetienden, 322.
P. (C.), Valkenier en Tengnagel, 199. — H. Storm, 202.
P. (E. A.), Loer, 125. — De predikant Strick, 149. — Herinneren, 149. — Hachenberg, 298. — P. Haack, 300. — Drukfouten, 315.
P. (J. H.), Kinkhoest, 24. — Vreemde planten, 325.
P. (K. R.), Kagchel, 197. — Ziel, zalig, 201. — Oorlog, 201. — G. Boet, 232. — C. G. Zorgdrager, 234.
π. φ., Onze koopvaardijvloot, 128. — De halve maan, 134. — Ph. van Almonde, 134. — Ophir, 264. — Napoleon op zee, 294.
P. (S. A.), Milkaton, 67.
Peetsold (J. H.), Drie oude bokalen, 76. — Handteekening als toetssteen van het karakter, 107.
Percontator, Drie treurspelen, 33.
Philogrammatos, Moeder van M. van Parma, 48. — A. Leclerq, 52. — Afstammelingen van F. van Marnix, 55. — Offus en Halmael, 57. — Inquisitie, 123. — Begijnen, 124. — Domineesstuk, 127.

Philo-Indicus, Schilders anachronismen, 3. — Indië en de schilderkunst, 3. — R. de Hooge, 167. — Rembrand en van Rijn, 282. — Mr. J. C. M. Radermacher, 322.
Pl. (S. v.), De vlierboom, 260.
Pr., Begijnen, 6. — Loer, 6. — Baccalaureus, 6. — Rouwdragen, 6. — Hoeden, 63.
Primo, Weervoorspellingen, 346.
Proes (L.), Brandts Historie, 36.

Q.

Q., Zendelingen, 293.
Q. (P. P.), L. Oostingh, 195. — J. Barthold, 211.
Quaerendo, J. Grammaye, 97. — Kolonel Groll, 97. — Uitvinding van de bajonet, 188. — Prinzesselaantje, 361. — C. Huygens, 361. — Rood vaandel, 361. — Klok te Breda, 362. — Kruistogtenbul, 362. — Minnares van Ph. de Schoonje, 362. — C. Wegewaert, 362. — Wapen van 's Gravenhage, 362.
Quiescendo, Hîc Rhodus, hîc salta, 84. — Het gulden vlies, 84. — J. Pamelius, 232. — Pater Gauda, 233. — Cartels van Frans I en Karel V, 341.

R.

R., Brieven van F. Gomarus, 199. — M. Sladus, 201. — F. Broeckker, 201. — Geschriften van R. Donteclock, 201. — Brief van Lipsius, 257. — C. Mirkinius, 257. — E. de la Faye, 293. — J. Tagaut, 293. — Wernerus Helmichius, 293. — C. Forschhouwer, 293.
R²., Herinneren, 36. — H. Hexham, 57. — Zonderlinge titels van boeken, 310.
R. (H. C.), Pamfletten aan Uytenbogaert toegeschreven, 35. — Kerkzegels, 154. — J. de l'Espine, 257. — D. Castellanus, 257. — De la Nove, 258. — Geschriften van H. Brandt, 262. — Vlieland, 292. — Opschriften op klokken, 351. — Satyre op de gebeurtenissen omstreeks 1609, 352.
R. (L. D.), Deventer vlag, 98, 333. — Geslachtwapens, 110. — van Oort, 110. — Paus Adriaan, 119, 331. — Onderneming tegen Tunis, 176. — Keezen, 231. — Plaatselijke legenden, 233. — Vorken, 233. — Vindiciae contra Tyrannos, 326. — Eedsformulier, 327. — Madame de Zoutelande, 330. — Handschoenen, 336. — Weinig bekende wapens, 347.
R. (P. Q.), Maleische en Javaansche letterkunde, 65.
R. (T. A.), P. Wigeri, 26. — W. Hofstede, 36. — M. Engelberts, 36. — J. Beeldsnijder, 53. — Grafschrift, 155. — De predikant Strick, 170. — Amerikaansche predikanten, 363. — Naamlijsten van predikanten, 373.
Roest (M.) Mz., Cartels van Frans I enz., 341.
Rogge (H. C.), Uitenbogaert, 65, 98, 293. — Tekstenorde, 98. — F. en S. Lansbergens geschriften, 100. — Plaatselijke legenden, 101. — Bedekte persoonsnamen, 156. — Jan de Wit, 189. — Arminii Opera, 192. — Naamlijsten van predikanten, 201. — G. Boot 237. — C. Ursinus, 238. — Kerkzegels, 312. — Lijkrodenen, 349.
Rollema (H. v.), Frederik, Erfprins van Noorwegen, 97. — Anker, 97. — Noodmunten, 98. — Maurits, 98.
Römer (Dr.), Kerkelijke zegels, 10. — Trechtplaatsen, 16. — Kinkhoest, 24. — Weg doceren, 24. — Lochem, Doesborgh, 56. — Weha-dinc, 122. — Vreemde munten, 135. — J. Storm, 148. — H. Macusanus, 178. — C. de Hooge, 231. — G. Boet, 232. — C. Ulenburger, 233. — De Lichtenbergers en de Lockhorsten, 233.
Roos (G. P.), Den swarten haen, 161. — Frederik Hendrik, 162. — Rhodeburg, 162. — Rattenkoning, 168. — Woorden uit het Spaansch, 169. — Schilders-Anachronismen, 159. — Reis van J. Roggeveen, 175. — Herinneren, 170. — Melite, 172. — Veel vieren en vijven, 172. — Petten, 174. — Vijffrancsstuk van 't jaar X, 355. — Stap vergenoegd met mij in 't bootje, 355. — Meenen, Kortrijk, enz., 356. — Opvordering van een lijk, 371. — Spijkerboor, 373. — Naamlijsten van predikanten, 374. — Voetwassching, 375. — Kagchel, 377.

S.

S. (A. J. G.), Beronicius, 164.
S. (D.), Kinkelenburg, 17.
S. (J. G. d.), Paus Adriaan, 57. — Moeder van Margaretha van Parma, 77.
S. (N. Q.), H. van Schuylenburch, 2. — Karel, Erfprins van Denemarken, 2, 366.
S. (S. S.), Waterland, 101. — Lichtenbergers en Lockhorsten, 102. — Lagen, 102. — Koningen van Arles, 102. — De koningsgracht, 102. — Prins van Hessen-Philipsthal, 162. — Northampton, 164.
Scr., Horst in plaatsnamen, 161.
Scheltema (D.), Onze koopvaardijvloot, 7.
St. (J. H. d.), Eedsformulier, 167. — Weinig bekende personen te Vlissingen, 250. — A. Mahieuszs bruiloft, 311.
Steinmetz (F. F. C.), Een rouwbewijs, 33. — Keukelen, 77. — Woorden uit het Spaansch ontleend, 84. — Naamsoorsprong van Meppel, 127. — Doorsneden in drieën, 131. — Steinmetz, 161. — F. van Sickingen, 161. — J. A. Steinmetz, 225. — Handschoenen, 226. — De leeuw van Kurdistan, 226. — Dierleven, 335.
Steinmetz (Joh. Rud.), Groene liverij des duivels, 6. — Vondels lucifer, 6.
Sylvius (Saxo), Pacheco te Vlissingen omgebragt, 38. — Anakreon, 50. — Anakreontische vragen, 81, 120. — J. von Werth, 172. — Cartels van Frans I en Karel V, 253.

T.

T., Historische schilderij, 3. — P. Merula, 3. — Werken van Ridderus, 9. — Thereze, 17. — Princen Sale, 18. — Ds. C. Louron, 134. — Ds. Huigens, 134. — C. Ursinus, 134. — P. Haack, 134. — Emanuel, Prins van Portugal, 175. — J. Grammaye, 212, 371. — E. W. Higt, 325. — Koepokinenting, 325. — S. (H.?) van Diest, 325. — Standbeeld te Oranje, 326. — Baron van Merode, 326. — J. v. Nassau, 326, 361. — A. v. Merode, 326. — H. Paauw, 326. — Hollandsche boeken vertaald, 330. — R. Horreus, 360. — P. Chevalier, 360. — J. Starter, 361. — Justinus te Breda, 361. — Kolonel de Morgan, 361. — Ds Kleijn, 361. — Vader v. M. H. Tromp, 361. — Helm van J. v. Nassau, 361. — Terrier, 361. — Cats, 361. — Wagenaar, 361. — L'Empereur, 376.
—t— Wassenaar, 98. — van Sasse van IJsselt, 98.
T. (A.) / F., Beestentaal, 178.
T. / M., Vlier, 260.
T. (P. A.), Onderneming tegen Tunis, 67. — Oude Holl. Couranten, 159.
T. (P. H.), Zonderlinge drukfout, 96.
Th. (Alb.), Wapenvoerende familien, 257.
Toorn (A. J. H. v. d.), Oude munten en gewigten, 10, 330. — Palen op Java, 112. — Eerste stoomgemaal, 120. — Standaardmaten in Pompeji, 200.
Traj.-Mos., Hollandsche boeken vertaald, 204. — Het gulden vlies, 209.

U.

U—, Geslacht Gockinga, 227. — Geslacht Hogendorp, 227. — Le-

denberg, 262. — C. Musius, 321. — Familie Craeijvanger, 321.
ὑπερβόρειος, N. de Frisia, 5. — Zwanenzang, 13.

V.

V., Leibnitz-Literatuur, 161.
V. (C.), A. Vosmaer, 18.
Verbroek (C. J. J.), Jupiter-symfonie, 197.
Vernée (Mr. L. G.), Zeeuwsche duit, 195.
Vloten (van), Trechtplaatsen, 228. — El in plaatsnamen, 274.

W.

W. (A. v.), N. Inga en J. P. J. F., 55.
W. (E. C. D. v.), Een vermaarde arts, 259.
W. (H. J.), Centen, 137. — Munten met kloppen, 357. — Penning der Rest ist gutt, 357.
W. (S. v.), Mr. J. H. Swildens, 15. — Medaille, 35. — De Predikant Strick, 36. — Riemsdijk, 43. — Don Carlos, 43. — Verlove, 45. — Liedeboek van M. Simons, 52. — Onbekende munten, 60. — Fijn linnen, 60. — Geadeld na den dood, 68. — Centen, 137. — Voeding der vogels, 137. — Ouderdom der visschen, 144. — Schilders anachronismen, 144. — Oude Publicatie tegen het vloeken, 244. — Een versterkingsmiddel, 244. — Milkaton, 176. — Geestelijk Raadselboek, 208. — Opdonderen, 267. — Mummie-Tarwe, 283. — Zonderlinge opdragt van een werk, 307. — Nederlandsche luchtreiziger, 310. — Ziekelijke afkeer, 315. — A. v. Geluwe, 347.
Waarheid (Een vriend van), Een edelman die niet schrijven kan, 67, 230.
Wassenbergh (A.), Anakreontische vragen, 117, 141, 142.
Weetniet, Bistouri, 260.
Wh., China's appel, 119. — Schilderij te Leeuwarden, 122.
Wh. (A.), C. Dirksz., 53. — Loer, 125.
Wijk (H. C. Strik v.), Het stormglas, 234.

X.

X...., Familie Jongknecht, 198.
X., Cerp en Kattenbeer, 322. — Geslacht Gockinga, 334. — Geslacht Huijdecoper, 337.
X. (A.), Zamensmelting van het lidwoord met het zelfst. naamw., 36.

Z.

Z. (D. W.), Gedenkpenningen, 54. — Scheepjesschelling, 83.
Z. (J. J. M. O.), Woorden uit het Spaansch ontleend, 84.
Z. (W. M.), Tronie, 13. — Posityfken, 13. — H. Cannegieter, 14. — J. A. Berniera, 18. — G. P. Maffaeus, 54. — Boletten, 55.

***. Kanarievogels, 120. — Florilegium van Swertius, 120. — Pluggedansjes, 121. — Toernooijen, 121. — Terningen, 121. — Naturen Bloemen, 123. — Mopshonden, 123. — Loer, 125. — Vondels Lucifer, 126. — Geschied- en staatkundig onderzoek, 127. — Eerste typographische voortbrengselen, 145. — J. Webster, 145. — De goudlakensche fezant, 157. — Gewelf-schilderijen te 's Hertogenbosch, 162. — Eenhoornshoorn, 166. — Milkaton, 176. — Vorken, 233. — Erfgrafelijke bediening van Holland, 357.
?... J. Bosch, 201. — Onbekende geslachtwapens, 201. — Beschrijving van Dordrecht, 163. — Malplaquet, 163. — Gedeputeerde te velde, 163.
+ Keizer en Koning, 24. — Prins van Portugal, 66.
⊕ Twee schimpdichten, 82.
∞ Brieven van Ph. v. Marnix, 225.

LEES-, SCHRIJF- en DRUKFOUTEN.

Bl. 1,	Kol. 2,	r. 27	v. o.	staat: BETAM; lees: BETHAM.
— 8,	—— 1,	r. 12	v. o.	schrap het woord: *eten*.
— 8,	—— 2,	r. 12	v. o.	staat: DELPRAT; lees: GUYOT.
— 8,	—— 2,	r. 7	v. o.	—— *auctare;* lees: *auctore.*
— 10,	—— 1,	r. 11	v. o.	—— 558; lees: 538.
— 17,	—— 1,	r. 17	v. b.	—— togtplaatsen; lees: trechtplaatsen.
— 21,	—— 1,	r. 11	v. o.	—— Bie; lees: Zie.
— 21,	—— 1,	r. 11	v. o.	—— dezen; lees: den vorigen.
— 27,	—— 1,	r. 27	v. o.	—— XIIIde; lees: XIVde.
— 33,	—— 2,	r. 8	v. o.	—— eereteeken; lees: een teeken.
— 49,	—— 1,	r. 8	v. o.	—— ADOLF; lees: ADOLF,.
— 55,	—— 2,	r. 7	v. o.	—— *Paltes;* lees: *Pottes.*
— 61,	—— 1,	achter regel 11 bijvoegen: S. v. W.		
— 76,	—— 1,	r. 27	v. o.	staat: gewone; lees: gewestelijk.
— 88,	—— 1,	r. 20	v. b.	—— *graanschuur*; lees: *graanschuur* en *tranenvloed, tranenstroom.*
— 89,	—— 1,	r. 20 en 21	v. b.	staat tweemaal *vuur;* lees tweemaal *raar.*
— 92,	—— 1,	r. 14	v. b.	staat: 1522; lees: 1532.
— 110,	—— 2,	r. 8	v. o.	—— *eine;* lees: *eines.*
— 110,	—— 2,	r. 4	v. o.	—— *uberschwemmet;* lees: *überschwemmet.*
— 111,	—— 1,	r. 15	v. b.	—— BENTINCK; lees: BENTINCK,.
— 111,	—— 2,	r. 1	v. b.	—— o. a.; lees: o. a.
— 111,	—— 2,	r. 31	v. b.	—— *Hauser;* lees: *Häuser.*
— 111,	—— 2,	r. 33	v. b.	—— SEYFFERT,; lees: SEYFFERT;.
— 111,	—— 2,	r. 15	v. o.	—— *Gitterskreuzen;* lees: *Gitters Kreuzen.*
— 112,	—— 2,	r. 10	v. o.	—— *Waldix;* lees: *Walaix.*
— 113,	—— 2,	r. 22	v. o.	—— 1300,; lees: 1300,).
— 114,	—— 2,	r. 21	v. b.	—— *Ritburg;* lees: *Ritberg.*
— 121,	—— 2,	r. 12	v. o.	—— borstpijlen; lees: boutpijlen.
— 122,	—— 2,	r. 32	v. b.	—— WALVIS; lees: BLEISWIJCK.
— 139,	—— 1,	r. 6	v. b.	—— (*Antwerpen*); lees: (*Rupelmonde*).
— 162,	—— 2,	r. 19	v. b.	—— TIBMACHERS; lees: SIBMACHERS.
— 169,	—— 1,	r. 4	v. b.	—— wolfshaken; lees: weêrhaken.
— 169,	—— 1,	r. 24	v. b.	—— BARMENTHOE; lees: BARMENTLOE.
— 227,	—— 1,	r. 11	v. o.	—— CLAUT; lees: CLANT.
— 229,	—— 2,	r. 11	v. b.	—— AGRIMONT; lees: OGIMONT.
— 238,	—— 2,	r. 14	v. o.	—— Middelburgschen; lees: Heidelbergschen.
— 260,	—— 2,	r. 27	v. b.	—— WYHE, tot *Echtelt;* lees: WYHE tot *Echtelt.*
— 262,	—— 1,	r. 9	v. o.	—— VERNON; lees: VERVOU.
— 267,	—— 1,	r. 9	v. o.	—— *des;* lees: *de.*
— 274,	—— 1,	r. 21	v. o.	—— *album;* lees: *altum.*
— 282,	—— 1,	r. 5	v. b.	—— *raadsplegen;* lees: *raads plegen.*
— 321,	—— 1,	r. 30	v. o.	—— GROOT; lees: GOOR.
— 324,	—— 1,	r. 18	v. o.	—— BRANCK; lees: BRUNCK.
— 326,	—— 2,	r. 1	v. o.	—— *Lugduna;* lees: *Lugduno.*
— 329,	—— 1,	r. 9	v. o.	—— BIRKHEIMERI; lees: PIRKHEIMERI.
— 329,	—— 2,	r. 27	v. b.	—— *Publicis;* lees: *Pulicis.*
— 329,	—— 2,	r. 8	v. o.	—— Prensionaris; lees: Pensionaris.
— 329,	—— 2,	r. 6	v. o.	—— VAN DER BOT; lees: V. D. POT.
— 330,	—— 1,	r. 10	v. b.	—— 125; lees: 135.
— 332,	—— 1,	r. 5	v. o.	—— President; lees: President en Schepen.
— 333,	—— 1,	r. 4	v. b.	—— MARCUS; lees: MARINUS.
— 333,	—— 1,	r. 5	v. b.	—— HOUTTUYN; lees: HOUTUYN.
— 333,	—— 1,	r. 8	v. b.	—— V. D. H.; lees: V. A. H.
— 339,	—— 2,	r. 13	v. o.	—— *malen*; lees: *malig.*
— 340,	—— 1,	r. 5	v. b.	—— moet; lees: moeten.
— 352,	—— 2,	r. 9	v. b.	—— GALLUS; lees: GALLAS.
— 360,	—— 1,	r. 21	v. o.	—— soinante; lees: soixante.
— 360,	—— 2,	r. 9	v. b.	—— RENÉ; lees: RENÉE.
— 364,	—— 2,	r. 13	v. b.	—— 18de; lees: 17de.
— 366,	—— 2,	r. 11	v. b.	—— door WEILAND, C. MEETH; lees: door C. MEETH.
— 373,	—— 1,	r. 4	v. b.	—— boomstuk; lees: bovenstuk.
— 373,	—— 2,	r. 2	v. b.	—— VELTHIUS; lees: VELTHUIS.
— 374,	—— 1,	r. 21	v. b.	—— *stadplaatsen*; lees: *standplaatsen.*
— 374,	—— 2,	r. 14	v. o.	—— Christelij-; lees: Christelijke.